

**ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEȚEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” – Râmnicu-Vâlcea**

**PRIMUL RĂZBOI MONDIAL
ȘI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR**

**100 DE ANI DE LA ÎNCORONAREA
SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI
(1922-2022)**

**EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2022**

ASOCIAȚIA NAȚIONALĂ CULTUL EROILOR „REGINA MARIA”,
FILIALA JUDEȚEANĂ „MATEI BASARAB” VÂLCEA,
Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” – Râmnicu-Vâlcea

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI MAREA UNIRE A ROMÂNILOR

100 DE ANI DE LA ÎNCORONAREA SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI (1922-2022)

*- lucrările științifice ale Simpozionului Național de Istorie
„România în Primul Război Mondial”, ediția a VI-a –
„Încoronarea suveranilor României Mari. Centenar (1922-2022)”,
22-23 decembrie 2021, municipiul Râmnicu-Vâlcea, județul Vâlcea,
manifestare desfășurată în cadrul programului de cercetări istorice
„Pe urmele eroilor și martirilor neamului” -*

Coordonator: Eugen Petrescu

**EDITURA UNIVERSITARIA,
CRAIOVA, 2022**

Autori: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar Gabriel Avram, Mircea Baron, Alexandru Stănciulescu-Bârda, Liviu Boar, Oliviu-Petru Botoi, Grigore Buciu, Nori Ionela Cadea, Dumitru Cauc, Anca Ceaușescu, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, Aurelian Cristian Chistol, Liviu Corciu, Daniel Ovidiu Costea, Gabriel Croitoru, Ionela Dinescu, Constanțiu Dinulescu, Denisa Victoria Dragomir, Silviu Bertoni Dragomir, Florin Epure, Ion Giurcă, Georgeta Ghionea, Ilie Gorjan, Ana-Maria Grigorescu, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan St. Lazăr, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Raluca Alice Melihov, Dan-Liviu Mischianu, Narcisa-Maria Mitu, Nicolae Moga, Vilică Munteanu, Tudor Nedelcea, Jan Nicolae, Gheorghe Nichifor, Ioan Nistor, Alexandru Oșca, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Ion Niță Rizea, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Mihai Sporiș, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Mircea Vladu, Radu Ștefan Vergatti.

Editor: Eugen Petrescu

Tehnoredactor și grafician: Valentin Pițigoi

Traducător în limba engleză: Dragoș Marinoiu

Acest volum a fost tipărit cu ajutorul financiar al SC KYNITA SRL, comuna Berislăvești, județul Vâlcea – prin administratorul acesteia, domnul Ion Niță –, cărora le mulțumim pentru generosul act de binefacere.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor:

încoronarea suveranilor României Mari / coord.: Eugen Petrescu. -

Craiova: Universitaria, 2022

Conține bibliografie

ISBN 978-606-14-1796-4

I. Petrescu, Eugen (coord.)

94

Coperta IV: Scenă din festivitatea de la Alba Iulia – Regele Ferdinand I și Regina Maria, sub baldachin, după încoronarea ca suverani ai României Mari (15 oct. 1922).

„Neamul este etern prin cultul eroilor!”
(Nicolae Iorga)

Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa”

Director: Eugen Petrescu

Consiliul Științific

- Dinică Ciobotea
- Sorin Liviu Damean
- Radu Ștefan Vergatti
- Cezar Gabriel Avram
- Corvin Lupu
- Sevastian Cercel
- Ion Giurcă
- Grigore Buciu
- Tudor Rățoi
- Constanțiu Dinulescu
- Tudor Nedelcea
- Octavian Moșin
- Gabriel Croitoru
- Georgeta Ghionea
- Florin Epure
- Ion Niță Rizea
- Laurențiu Ștefan Szemkovics
- Constantin Mănescu-Hurezi

Tabla auctorială

Nicolae Gabriel Albinaru (Râmnicu Vâlcea): publicist; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Cezar Gabriel Avram (Craiova): istoric, doctor în istorie; muzeograf la Muzeul Olteniei (1972-1981); cercetător științific (1981-2020) și director (1999-2020) la Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; cadru universitar asociat (1981-2000), conferențiar (2000-2004) și profesor (2004-2011) la Universitatea din Craiova; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Mircea Baron (Hunedoara): istoric, doctor în istorie; profesor universitar, decan al Facultății de Științe a Universității din Petroșani (2008-2016); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Alexandru Stănculescu-Bârda (Malovăț, Mehedinți): teolog, doctor în teologie; profesor de religie, preot paroh la Parohia Malovăț din Episcopia Severinului și Strehaiei; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Liviu Boar (Târgu Mureș): arhivist, doctor în istorie; fost director al Arhivelor Naționale din județele Harghita și Mureș; profesor asociat la Universitatea de Medicină, Farmacie, Științe și Tehnologie „George Emil Palade” din Târgu Mureș, Facultatea de Științe și Litere „Petru Maior”; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Oliviu-Petru Botoi (Alba Iulia): teolog, doctor în teologie; consilier și purtător de cuvânt la Centrul Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe a Alba Iuliei (2015-în prezent), lector universitar (asociat) la Facultatea de Teologie Ortodoxă din cadrul Universității „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia (2019-în prezent), preot slujitor la Catedrala Încoronării din Alba Iulia (2015-în prezent), profesor (asociat) la Seminarul Teologic Ortodox „Sfântul Simion Ștefan” din Alba Iulia (2015-în prezent).

Grigore Buciu (București): filolog; general de brigadă în retragere; redactor șef al revistei „Observatorul militar”, șef al Grupului de Presă (1998-1999), director al Trustului de Presă (1999-2000), consilier militar al Secretariatului de Stat (2001-2003) și consilier al Secretarului de Stat din Ministerul Apărării Naționale (2003-2008); vicepreședinte al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” și redactor la

revista „România Eroică” (2010-în prezent); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Nori Ionela Cadea (Craiova): profesor de istorie la Liceul „Traian Vuia” din Craiova (1996-2016), Colegiul Național „Frații Buzești” din Craiova (2015-2018), Colegiul Național Militar „Tudor Vladimirescu” din Craiova (2016-în prezent); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Dumitru Cauc (Fărcășești, Gorj): istoric, doctor în istorie; profesor la Școala Gimnazială „Victor Popescu”, comuna Fărcășești, județul Gorj; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Anca Ceaușescu (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea (Craiova): istoric, doctorand la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Aurelian Cristian Chistol (Pitești): istoric, doctor în istorie; conferențiar universitar la Departamentul Limbă și Literatură, Istorie și Arte al Facultății de Teologie, Litere, Istorie și Arte a Universității din Pitești; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Liviu Corciu (București): colonel; doctorand la Universitatea Națională de Apărare „Carol I”; director al Arhivelor Militare Naționale Române (din 2018); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Daniel Ovidiu Costea (Constanța); medic primar chirurgie generală, doctor în științe medicale; șef al Clinicii de Chirurgie II a Spitalului Clinic Județean de Urgență Constanța; șef de lucrări – chirurgie generală la Facultatea de Medicină Generală a Universității „Ovidius” din Constanța.

Gabriel Croitoru (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene Vâlcea „Matei Basarab” a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ionela Dinescu (Râmnicu Vâlcea): arhivist, doctor în istorie; arhivist-consilier superior în cadrul Serviciului Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale; membru al

Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Constanțiu Dinulescu (Craiova): istoric, doctor în istorie; conferențiar universitar la Facultatea de Științe Sociale a Universității din Craiova; președinte al Filialei Dolj a Societății de Științe Istorice din România (2009-2019); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Denisa Victoria Dragomir (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Național „Elena Cuza” Craiova; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Silviu Bertoni Dragomir (Craiova): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Național „Elena Cuza”, Craiova; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Florin Epure (Râmnicu-Vâlcea): istoric, doctor în istorie; director executiv al Direcției Județene pentru Cultură Vâlcea; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ion Giurcă (București): colonel în retragere; istoric, doctor în științe militare – specializarea istorie militară; profesor universitar; ofițer în cadrul Regimentului 30 Mecanizat „Petru Rareș” Galați (1974-1982), cadru universitar la Academia Militară (1984-1991), Academia de Înalte Studii Militare (1992-2003), Universitatea Națională de Apărare „Carol I” (2003-2004), profesor universitar la Universitatea „Hyperion” București (din 2011), profesor asociat și conducător de doctorat – domeniul Științe Militare la Universitatea Națională de Apărare „Carol I” București (din 2011); membru în „Comisia română de Istorie militară”; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Georgeta Ghionea (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Ilie Gorjan (Budești, Vâlcea): general-maior în retragere; doctor în drept; conferențiar universitar; membru al Asociației „Forumul Cultural al Râmnicului”, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Ana-Maria Grigorescu (Constanța): medic, doctorand în științe medicale; cadru universitar la Facultatea de Medicină Generală a Universității „Ovidius” din Constanța.

Constantin Mănescu-Hurezi (Horezu, Vâlcea): teolog, doctor în istorie; preot paroh la Parohia Horezu II-Urșani din Arhiepiscopia Râmnicului; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei

Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Ioan St. Lazăr (Râmnicu Vâlcea): filolog, doctor în filologie; conferențiar universitar; președinte executiv al Fundației Culturale „Sfântul Antim Ivireanul”, secretar al Centrului de Studii Medievale și Premoderne „Antim Ivireanul”, Râmnicu-Vâlcea; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Corvin Lupu (Sibiu): istoric, doctor în istorie; profesor universitar la Facultatea de Științe Socio-Umane a Universității „Lucian Blaga” Sibiu; membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Dragoș Marinoiu (Râmnicu Vâlcea): filolog; profesor de limba engleză la Școala Gimnazială „Take Ionescu” și Colegiul Național „Matei Basarab” Râmnicu-Vâlcea (1994-1999); bibliotecar – Secția de carte în limbi străine din cadrul Bibliotecii Județene „Antim Ivireanul” Vâlcea (1999-în prezent); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Dumitru Matei (Caracal): colonel în retragere; publicist; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Raluca Alice Melihov (Constanța): medic primar chirurg, doctor în științe medicale; cadru universitar, titular al Cursului de „Tehnică cercetării științifice medicale” la Facultatea de Medicină a Universității „Ovidius” din Constanța.

Dan-Liviu Mischianu (București): general maior; medic militar, doctor în științe medicale; profesor universitar; șef al Secției de Urologie a Spitalului Militar Central București, profesor și conducător de doctorat la Universitatea de Medicină și Farmacie „Carol Davila” București; vicepreședinte al Secției Medicale a Academiei Oamenilor de Știință din România, membru supleant în Comisia Superioară de Disciplină a Colegiului Medicilor din România, membru în Consiliul Științific al Revistei de Medicină Militară.

Narcisa-Maria Mitu (Craiova): istoric, doctor în istorie; cercetător științific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei Române; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2017).

Nicolae Moga (Voineasa, Vâlcea): teolog; preot paroh la Parohia Voineasa din Arhiepiscopia Râmnicului; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Vilică Munteanu (Bacău): arhivist, istoric; fost șef al Serviciului Județean Bacău al Arhivelor Naționale; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Tudor Nedelcea (Craiova): filolog, doctor în filologie; cercetător științific în cadrul Institutului de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor” al Academiei

Române (1999-2019); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Basarab a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Jan Nicolae (Alba-Iulia): teolog, doctor în teologie; preot paroh la Parohia Cartier Nou II – Alba Iulia, cadru universitar la Facultatea de Teologie Ortodoxă a Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia.

Gheorghe Nichifor (Târgu Jiu): istoric, doctor în istorie; profesor de științe sociale la Grupul Școlar Industrial Construcții Târgu Jiu (1983-1986); profesor de istorie (1986-1993; 1997-2021) și director (2002-2017) la Colegiul Național „Ecaterina Teodoroiu” Târgu Jiu; inspector școlar de specialitate (Istorie-Științe Sociale) la Inspectoratul Școlar Județean Gorj (1991-1992); inspector școlar general-adjunct la Inspectoratul Școlar Județean Gorj (1993-1997); director interimar la Casa Corpului Didactic Gorj (1995-1996); vicepreședinte al Consiliului Județean Gorj (2017-în prezent).

Ioan Nistor (Alba-Iulia): teolog; preot și profesor de religie la Colegiul Național Militar „Mihai Viteazul” Alba-Iulia.

Alexandru Oșca (București): colonel în retragere; istoric, doctor în istorie; profesor universitar; membru al Comisiei Române de Istorie Militară; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Eugen Petrescu (Râmnicu-Vâlcea): istoric; cercetător și director coordonator programe de cercetare la Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2010).

Valentin Pițigoi (München, Germania): jurnalist; tehnoredactor și grafician; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ion Al. Popescu (Băile Olănești): istoric, doctor în istorie; profesor la Colegiul Național de Informatică „Matei Basarab”, Râmnicu-Vâlcea; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Bogdan Emanuel Răduț (Craiova): istoric, doctorand la Institutul de Istorie „Nicolae Iorga” al Academiei Române; membru al Filialei Dolj a Societății de Științe Istorice din România, membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Tudor Rățoi (Drobeta-Turnu Severin): istoric, doctor în istorie; conferențiar universitar la Universitatea din Craiova (2008-2010); director al Direcției Județene Mehedinți a Arhivelor Naționale (1995-2018), director general-adjunct al Arhivelor Naționale (2006-2007); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ion Niță Rizea (Balș, Olt): teolog, doctor în teologie; preot paroh la Parohia „Sfinții Apostoli” Balș (din 1998); consilier administrativ la Centrul Eparhial al

Episcopiei Slatinei și Romanaților (din 2014); membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2016).

Ionuț Săraru (Râmnicu Vâlcea): istoric; muzeograf la Memorialul „Nicolae Bălcescu”, comuna Nicolae Bălcescu, județul Vâlcea (2007-în prezent); membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2018).

Vasile Sârbu (Constanța): medic primar de chirurgie generală și chirurgie vasculară, doctor în științe medicale; doctor honoris causa al Universității de Stat de Medicină și Farmacie „Nicolae Testemițanu” Chișinău; fondator al facultăților de medicină, stomatologie și farmacie din cadrul Universității „Ovidius” Constanța; profesor universitar de chirurgie generală, conducător de doctorate la Universitatea „Ovidius” Constanța; membru al Academiei de Științe Medicale din România, membru al Academiei Europene de Științe Chirurgicale, membru al Academiei de Științe din New York, membru al Academiei Internaționale „Albert Schweitzer”, președinte al Secției Medicale a Academiei Oamenilor de Știință din România, președinte al Societății Române de Chirurgie, vicepreședinte al Societății Române de Istoria Medicinii, secretar general la Uniunea Medicală Balcanică; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2020).

Mihai Sporiș (Râmnicu-Vâlcea): eseist; membru al Asociației Seniorilor din Educație, Știință și Cultură – județul Vâlcea.

Laurențiu-Ștefan Szemkovics (București): arhivist, doctor în istorie; consilier superior la Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale din cadrul Arhivelor Naționale ale României; membru al Comisiei Naționale de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, membru al Institutului de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta” din Iași, membru al Comisiei de Însemne Heraldice a Ministerului Afacerilor Interne, membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2019).

Mircea Vladu (Bujoreni, Vâlcea): general de brigadă în rezervă, doctor în științe militare; profesor universitar habilitat la Academia Forțelor Terestre „Nicolae Bălcescu” Sibiu; membru al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2021).

Radu Ștefan Vergatti (București): istoric, doctor în istorie; profesor universitar, conducător de doctorate, domeniul Istorie; director onorific al Centrului de Cercetări Științifice Interdisciplinare „Dumitru Stăniloae”; membru al Academiei Oamenilor de Știință din România, membru în Consiliul Științific al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Filialei Județene „Matei Basarab” Vâlcea a Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” (din 2014).

Cuprins

Prefață (Ion Giurcă) / 15

Cuvânt înainte (Eugen Petrescu) / 43

Notă asupra volumului (Eugen Petrescu) / 83

Partea I. Încoronarea suveranilor României Mari / 87

Grigore Buciu, *Încoronarea Marii Uniri* / 89

Ionuț Săraru, *Arc peste timp – paralele între încoronarea lui Mihai Viteazul și Ferdinand I la Alba Iulia* / 95

Mihai Sporiș, *Încoronările la români* / 100

Oliviu-Petru Botoi, *Catedrala Ortodoxă din Alba Iulia – câteva repere istorice despre un monument simbol al neamului românesc* / 107

Nicolae Moga, *Catedrala Încoronării de la Alba-Iulia* / 115

Jan Nicolae, *Catedrala și mănăstirea Încoronării de la Alba Iulia la târnosire* / 127

Florin Epure, *O zi istorică: 15 octombrie 1922 – încoronarea suveranilor României Mari* / 133

Ioan St. Lazăr, *Încoronarea de la Alba-Iulia – 15 octombrie 1922. Pregătirea, desfășurarea și urmările ei în consemnările Reginei Maria și ale altor contemporani* / 154

Ion Giurcă, Liviu Corciu, *Participarea unor structuri și personalități militare la festivitățile încoronării Suveranilor României din 15 și 16 octombrie 1922* / 170

Dumitru Matei, *Prezența generalului Averescu la ceremonia Încoronării povestită de Constantin Argetoianu* / 197

Nicolae Gabriel Albinaru, *1922 – Dacia Redivivus* / 201

Ionela Dinescu, *Cum au sărbătorit vâlcenii Încoronarea de la Alba Iulia a Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria* / 209

Liviu Boar, *Ecouri în presa românească din Ardeal a vremii, despre încoronarea de la Alba Iulia a lui Ferdinand I Întregitorul, primului rege al României Mari* / 213

Dumitru Cauc, *Unele aspecte ale reflectării în presa transilvană a Încoronării Regilor României Mari, Ferdinand și Maria* / 223

Nori Ionela Cadea, *Serbările încoronării primilor suverani ai României Mari – imagini și cuvinte* / 234

Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Sigilii imprimate pe documente relative la ceremonia încoronării din 1922* / 249

Vilică Munteanu, *Încoronarea de la Alba Iulia a regilor României Mari reprezentată în medalii și insigne din colecția personală* / 266

Bogdan Emanuel Răduț, *Câteva considerații asupra emisiunii filatelice dedicată încoronării Regilor Marii Uniri* / 274

Partea a II-a. Reformele și evoluția României după Marea Unire din 1918 / 283

Ionuț Săraru, *Scena politică românească după Primul Război Mondial* / 285

Gabriel Croitoru, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, *Evoluția Statului Român între 1918 și 1940. Caracterizare generală* / 293

Tudor Rățoi, *Aspecte de peisaj economic și social în România Mare în epoca încoronării suveranilor săi la Alba Iulia (15 octombrie 1922)* / 302

Cezar Avram, Anca Ceaușescu, *Reformă, lege și administrație în România primilor ani postbelici* / 311

Dumitru Matei, *Împroprietărirea prin Reforma agrară – formă de recompensă a ostașilor din Războiul pentru Întregirea Neamului* / 321

Alexandru Oșca, *Încoronarea de la Alba-Iulia – moment important în consolidarea administrației unitare a României Mari* / 376

Mircea Vladu, *Reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică* / 388

Constanțiu Dinulescu, *Aspecte ale reformei militare din România în deceniul trei al secolului XX* / 420

Ioan Nistor, *Regele Ferdinand I și învățământul militar liceal* / 426

Ilie Gorjan, *Repere istorice privind adoptarea Constituției din anul 1923* / 434

Georgeta Ghionea, *1918-1923. Organizarea, evoluția și cadrul legislativ al Băncii Naționale a României* / 439

Ion Niță Rizea, *Miron Cristea – Patriarhul unității românilor* / 447

Constantin Mănescu-Hurezi, *Reforma calendarului și schisma stilistă* / 459

Vasile Sârbu, Dan Mischianu, Raluca Melihov, Dan Costea, Ana Grigorescu, *Războiul de Reîntregire a neamului (1916-1919), o pagină de aur pentru medicina românească* / 501

Mircea Baron, *Valea Jiului în primii ani interbelici* / 514

Narcisa Maria Mitu, *Socetăți de caritate patronate de Regina Maria* / 540

Ion Al. Popescu, *Relații româno-sovietice 1924-1940* / 552

Partea a III-a. Drepturile istorice și conceptul de unitate națională la români / 591

Alexandru Stănciulescu-Bârda, *Ideea de unitate națională în gândirea română modernă* / 593

Silviu Bertoni Dragomir, *România și problema națională la sfârșitul secolului al XIX-lea* / 613

Corvin Lupu, *Aspecte privind drepturile istorice ale românilor asupra Basarabiei. Rememorări esențiale comentate* / 623

Radu Ștefan Vergatti, *Unirea românilor de la 1 Decembrie 1918 și Mănăstirea Peri* / 680

Tudor Nedelcea, *Primul Război Mondial și reîntregirea neamului în viziunea lui Pavel Țugui* / 685

Eugen Petrescu, *Vasile Șoimaru și românii din jurul României* / 690

Partea a IV-a. Varia / 701

Aurelian Chistol, *Locul și rolul Familiei Domnitoare a României. Statutul membrilor săi (1866-1947)* / 703

Denisa Victoria Dragomir, *Aspecte privind relațiile dintre Carol I al României și Bourbonii spanioli* / 711

Gheorghe Nichifor, *Gorjul și „Ferdinand cel Loial”* / 723

Bogdan Emanuel Răduț, *Domnia Regelui Ferdinand I oglindită în emisiunile filatelice din timpul său (1914-1927)* / 730

Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, *Aspecte privind stilistica epocii interbelice* / 742

Tudor Nedelcea, *Maria, Regina naționalistă* / 747

Prefață

Anul 1922 a fost unul cu evenimente importante pe plan internațional și național, marcate de reșezarea statelor europene pe baze noi, în virtutea prevederilor tratatelor de pace încheiate la Paris în perioada memorabilei Conferințe de Pace, când, ca totdeauna, marile puteri și-au impus voința față de statele considerate atunci „cu interese limitate”. Pacea și liniștea se așezaseră pe întreg mapamondul, excepție făcând zona Extremului Orient, unde Armata Roșie a desfășurat operațiuni militare până la ocuparea Vladivostokului și zona Asia Mică, care a continuat să fie zonă de confruntare militară între armata greacă și cea turcă.

În Europa Occidentală continuau să se manifeste diferențele de abordare ale guvernelor de la Paris și Londra, în privința relațiilor cu Germania și Rusia bolșevică, ultima proclamată Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste la 30 decembrie 1922. Marea Britanie se pronunța pentru o relație mai concesivă cu Germania în privința reparațiilor de război, în timp ce Franța dorea respectarea cu strictețe a prevederilor Tratatului de la Versailles referitoare la achitarea sumelor prevăzute. Franța avea de recuperat sume enorme și de la fostul Imperiu Țarist, căruia îi furnizase, pe bază de contract, mari cantități de armament și tehnică militară până în primăvara anului 1917, cu care, alături de ceea ce trebuia să primească de la Germania, să refacă țara atât de afectată de război.

Victoria militară a armatei turce asupra celei grecești și implicarea statelor foste membre ale Antantei au avut ca finalitate încheierea Armistițiului de la Mudanya în ziua de 11 octombrie 1922, acceptat și de către Grecia la 15 octombrie, chiar în ziua când la Alba Iulia avea loc ceremonia încoronării suveranilor României. Grecia și România, aliata în cadrul Antantei începând cu anul 1917, au fost statele care au continuat operațiile militare și după încheierea armistițiului de la Compiègne, dar în condiții diferite: România pentru apărarea Marii Uniri din anul 1918, Grecia pentru ocuparea unor teritorii în Asia Mică pe care le revendica de la Imperiul Otoman în virtutea unui drept istoric discutabil, dar, mai ales, neagreat de către foștii aliați, care i-au retras sprijinul politic, diplomatic și militar.

Deși România reușise să-și păstreze unitatea națională, cu toate intervențiile militare ale rușilor și ucrainenilor la Nistru și ale ungarilor în Carpații Occidentali și apoi la Tisa în anul 1919, încheiase convenții politice și militare bilaterale cu Polonia, Cehoslovacia, Regatul sârbilor, croaților și slovenilor,

starea de insecuritate la frontiera de est și vest fiind percepută la adevărata dimensiune.

În anul 1922 pericolul cel mai mare era la Nistru, în pofida inițiativelor autorităților de la Moscova în privința stabilirii relațiilor politice și economice între cele două state vecine. La București, Varșovia, Genova și Lausanne au avut loc discuții sterile între delegații români și sovietici, dovadă că diplomația sovietică promova doar un exercițiu de imagine, respingând constant propunerile românești care să stea la baza stabilirii unor relații politice și economice: recunoașterea unirii Basarabiei cu România și înapoierea fondului de aur și bunurilor cu valoare de tezaur depuse la Moscova în decembrie 1916 și august 1917, cu documente care consemnează obligația depozitarului de a le înapoia¹.

Pe plan intern, anul 1922 a debutat cu revenirea la conducerea țării a unui guvern liberal, condus de către Ion I. C. Brătianu, conform unei decizii a Regelui Ferdinand I, care a considerat că „*vrajba dintre partide, ca și toți de aici mă silesc să nu mă pot sprijini decât pe un singur om: pe Ion Brătianu*”². Atragerea în guvern și în structuri decizionale a unor personalități ardelenice, care nu făceau parte din Partidul Național Român, a avut ca efect o reacție vehementă a lui Iuliu Maniu și apropiaților săi, la care se alătura și N. Iorga. Având susținerea parlamentarilor din Basarabia și Bucovina, liberalii aveau o majoritate parlamentară care le-a permis obținerea unui vot favorabil la prezentarea programului de guvernare, prin care, declarativ, noul executiv se angaja că „*va întreprinde o politică de dreptate socială, asigurând democrației liniștea, pentru dezvoltarea roadelor dobândite prin sufragiul universal, va desăvârși reforma agrară, veghind la îmbunătățirea stării materiale, culturale și morale a țărănimii, va stăruie să îmbunătățească soarta muncitorimii de la orașe, va depune toate eforturile în scopul redresării finanțelor, înlăturând risipa și restabilind echilibrul bugetar, procedând la o revizuire a întregii reforme agrare*”³.

Deși nu era prevăzută în program, încoronarea suveranilor României era un obiectiv imediat, o continuare a activităților guvernului condus de către Alexandru Averescu, care avansase deja o serie de proiecte, aflate în curs de execuție.

Alegerile parlamentare din martie 1922, câștigate detașat de către liberali, inclusiv în fieful electoral al Partidului Național Român, au generat un adevărat scandal politic național, în care protagoniști au fost liderii celor două partide politice, cât și susținătorii lor.

Cu toată opoziția Partidului Național Român în privința încoronării suveranilor, reprezentanții acestuia susținând că la un asemenea eveniment regele trebuia să depună jurământul pe o nouă Constituție a României, care trebuia să reflecte realitatea societății românești după Marea Unire din anul 1918, pregă-

---

¹ Pe larg în, *Relațiile româno-sovietice. Documente, vol. I, 1917-1934*, București, Editura Enciclopedică, 1999, pp. 1-198.

² Mihai Rusenescu, Ioan Saizu, *Viața politică în România, 1922-1928*, București, Editura Politică, 1979, pp. 139-140.

³ Apud, Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, București, Editura Albatros, 1994, pp. 494-495.

tirile pentru Serbările Încoronării au fost intensificate, iar la 24 august 1922 guvernul a stabilit data desfășurării acestora: 15 octombrie la Alba Iulia, 16 și 17 octombrie la București. Prin urmare, se poate aprecia că alături de logodna religioasă a principesei Maria cu regele Alexandru I al Regatului sârbilor, croaților și slovenilor, la 20 februarie 1922, Serbările Încoronării au constituit evenimentul principal al aceluiași an, cu un impact major pe plan intern și extern în privința consolidării Casei Regale române.

Pregătirea și desfășurarea Serbărilor Încoronării au impus un mare efort organizatoric, în care au fost implicați membrii guvernelor conduse de către Alexandru Averescu și Ion I. C. Brătianu, membrii celor două Comisii pentru Organizarea Încoronării Suveranilor, conduse succesiv de către generalul Constantin Coandă și inginerul Anghel Saligny, din care au făcut parte sau au fost implicați istorici, arhitecți, sculptori, pictori, scriitori și muzicieni recunoscuți pentru probitatea lor profesională.

Întregul program pentru pregătirea și desfășurarea Serbărilor Încoronării a generat costuri financiare, a căror estimare nu este realizată complet până în prezent. Având la Ministerul Finanțelor pe fratele său, Vintilă Brătianu, premierul a obținut cu ușurință acordul membrilor guvernului pentru suplimentarea creditelor necesare finalizării lucrărilor planificate aflate în curs de execuție și demararea altora în funcție de nevoile reale, solicitate de primăriile Alba Iulia și București, cât și de către Comisia Încoronării. Costurile au fost enorme, într-o perioadă în care țara se confrunța cu mari probleme în privința situației economice și sociale, dar tot efortul a fost concentrat pentru acel eveniment. Adevărat, unele realizări au avut utilitate pe termen mediu și lung, între acestea putând fi luate în considerare: *Catedrala Încoronării – primul lăcaș de cult important construit în Transilvania după Marea Unire din anul 1918*, infrastructura orașului Alba Iulia, achiziția de materiale pentru Direcția Generală a Căilor Ferate Române, armată și jandarmerie. Unele elemente de recuzită realizate și utilizate pentru marcarea momentelor istorice cu ocazia paradei din București în ziua de 16 octombrie 1922 au fost păstrate și utilizate o perioadă îndelungată de către instituții de cultură, între care și Teatrul Național din București.

Încoronarea suveranilor României la Alba Iulia la 15 octombrie 1922 s-a înscris în cutumele caselor regale, în diferitele lor forme de organizare și funcționare. Un asemenea eveniment constă într-o ceremonie specială, laică și/sau religioasă, prin care se marchează investirea cu putere absolută, limitată sau simbolică, a unui monarh, prilej cu care pe cap i se așează sau își așează o coronă și i se înmânează sau nu alt însemn simbolic al puterii.

Încoronarea își are originea în antichitate, când diferiți regi sau împărați au primit însemnele puterii în cadrul unor ceremonii speciale, diferite de la stat la stat, în care religia politeistă sau monoteistă a avut un loc și rol important în privința stabilirii și desfășurării acesteia. Încoronarea a fost o ceremonie de care s-au bucurat marii regi și împărați din China, Persia, Egipt și Grecia lui Alexandru cel Mare.

La romani, în perioadele monarhică, republicană și imperială, încoronarea a constat într-o ceremonie civilă rezervată marilor comandanți de oști victorioși în campaniile militare, prilej cu care pe cap le era așezată o coroană de măslin, care simboliza eroismul beneficiarului acestui obiect. Însemnul a avut mai multe forme fiind numit și diademă. Acest element simbolic nu era agreat de către romani ca însemn regal, fiind considerat ca un indiciu de aspirație la tiranie. Abia la sfârșitul perioadei Republicii, Pompeius (67-48 î.Hr.), Caesar (60-44 î.Hr.) și Augustus (27-14 î.Hr.) au purtat ca semn distinctiv o cunună de aur, la evenimente cu public, ca însemn al recunoașterii victoriilor militare. Primul împărat roman care a purtat diadema ca însemn imperial a fost Aurelian (270-275), urmat de către Dioclețian (284-305), Constantinus I (306-337) și Constantinus II (337-361). În perioada Imperiului târziu, însemnul puterii „*apărea rar ca o bandă simplă, ce, de obicei, era brodată cu perle, cu o piatră prețioasă în centru sau garnisită cu pietre prețioase, cu capetele căzute pe spate. Uneori pietrele prețioase alternau cu foi de laur, asemănătoare vechii coroane triumfale*”⁴. Încoronarea nu a fost reglementată juridic în acea perioadă, ceremoniile, atunci când aveau loc, erau simple și se desfășurau în fața trupelor adunate în diferite locuri.

Odată cu împărțirea Imperiului Roman, în partea răsăriteană s-a constituit Bizanțul, izvoarele istorice consemnând că încoronarea lui Leon I la 7 februarie 457 a fost înfăptuită în Bazilica Sfânta Sofia de către Anatolie, Patriarhul Constantinopolului în perioada 451-458. Cazul Leon I este interesant prin aceea că inițial a fost încoronat în fața trupelor, apoi coroana a fost depusă în altarul Bazilicii Sfânta Sofia, unde a fost încoronat de către Patriarh. A urmat ieșirea din biserică, deplasarea pe Hipodromul din Constantinopol, unde a fost aclamat de către public. De regulă, odată cu încoronarea împăratului avea loc și încoronarea împărătesei. Ceremonialul a fost modificat de mai multe ori în privința locului de desfășurare (biserică, Hipodrom, Palatul imperial), cât și al celor implicați direct. În majoritatea situațiilor locul de desfășurare a ceremoniei a fost Bazilica Sfânta Sofia, sau o altă biserică importantă din Constantinopol sau din alt oraș al imperiului, unde prezența Patriarhului era o constantă⁵.

În Europa Occidentală și Centrală ceremonia încoronării avea o semnificație religioasă aparte, biserica catolică având un loc și rol incontestabile, uneori hotărâtoare.

Cu toate acestea, la curțile regale franceză, engleză, italiană și germană, apoi la cele din țările nordice, ceremoniile încoronării au elemente comune și specifice în privința locului de desfășurare și a momentelor, nivelului de participare, caracterului închis sau deschis, a participării sau nu a maselor, a gesturilor de bunăvoință a suveranilor ș.a.

⁴ *Enciclopedia civilizației romane*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982, p. 259.

⁵ Pe larg în: Ann Moffatt, Maxeme Tall, *Constantine Porphyrogenetos: The Book of Ceremonies*, Brill, 2017; Charles Diehl, *Figuri bizantine*, vol.I, II, București, Editura Biblioteca pentru toți, 1969.

Ceremonia încoronării s-a desfășurat, de regulă, în lăcașul de cult cel mai reprezentativ pentru țară, aflată în capitală sau alt oraș, locurile devenind tradiționale: Catedrala Sfânta Sofia din Constantinopol pentru împărații bizantini; Catedrala Sfânta Maria din Palermo pentru regii Siciliei; Bazilica San Michele Maggiore din Pavia pentru regii Italiei; Catedrala Notre Dame din Reims pentru regii Franței; Catedrala Sfânta Maria din Aachen, Catedrala Sfântu Petru din Regensburg și Catedrala Sfântul Bartolomeu din Frankfurt pentru regii germani; Catedrala Sfântul Vitus din Praga pentru regii Boemiei, Abația Sfântul Petru Westminster pentru conducătorii britanici; Catedrala Sfânta Maria din Toledo pentru regii Castiliei; Catedrala Adormirea Maicii Domnului din Moscova pentru țarii ruși; Catedrala Sfântul Petru din Roma pentru Sfântul Imperiu Roman (800-1356) și pentru papi (1305-1963), Catedrala din Trondheim pentru regii Norvegiei; Catedrala Sfinții Laurențiu, Erik și Olaf din Uppsala pentru regii Suediei; Catedrala Sfântul Venceslau din Cracovia pentru regii Poloniei.

Din multitudinea ceremoniilor de încoronare, cea a lui Carol cel Mare de la Roma, în seara de Crăciun a anului 800, este considerată faimoasă, evidențiind rolul predominant al Papei în raport cu suveranii statelor catolice. Încoronările regilor catolici aveau loc, de regulă, la Roma, dar în unele situații au apărut divergențe între Papă și unii suverani, care respingeau această impunere, considerând excesive unele cerințe din partea capului bisericii. Divergențele apărute au avut ca efect eliminarea prerogativei Papei în privința încoronării. Astfel, în Sfântul Imperiu Roman din secolul al XIV-lea încoronarea nu s-a mai desfășurat la Roma, ci în spațiul german, în locul stabilit de către electorii bisericești de la Köln, Mainz și Trier. Prin urmare, a avut loc un transfer de la centrul puterii religioase-Roma, către cel național, realizându-se astfel o relație directă între suveran și națiunea (națiunile) în fruntea cărora se afla. Chiar dacă Papa de la Roma nu a fost eludat în totalitate în raporturile cu suveranii, locul și rolul său s-au diminuat în special după reformele lui Martin Luther.

Este de notorietate, prin ineditul său, ceremonia de încoronare a lui Napoleon Bonaparte din 2 decembrie 1804, care, după ce a primit binecuvântarea papei Pius al VII-lea, și-a fixat singur coroana pe cap, semnificația gestului fiind aceea că nu recunoștea faptul că puterea sa era dată de către o altă autoritate. Se consideră că prin gestul său Napoleon Bonaparte a făcut o reparație în legătură cu eroarea comisă de către Carol cel Mare, pentru care puterea sa era de natură divină, transmisă prin intermediul Papei.

În spațiul creștin-ortodox Patriarhul de la Constantinopol nu a exercitat prerogative asemănătoare Papei, rezervându-și un loc și rol doar la încoronarea împăraților bizantini până în anul 1453. Dovadă în acest sens este ceremonialul de încoronare a țarilor ruși, desfășurat cu mare fast, care a preluat elemente din cel al împăraților bizantini, inclusiv în privința locului și rolului liderului religios, în acest caz Patriarhul Bisericii Ortodoxe Ruse. Regina Maria, ca principesă a României, a participat împreună cu principele Ferdinand la serbările încoronării

țarului Nicolae al II-lea, desfășurate la Moscova în ziua de 26 mai 1896, despre care a lăsat o detaliată descriere⁶, și, se pare, au fost o sursă de inspirație, în privința unor aspecte, pentru organizarea Serbărilor Încoronării de la Alba Iulia și București.

Marea Britanie este locul unde ceremonia încoronării s-a desfășurat cu mare fast la Catedrala Westminster, după reguli clare, tradiționale, Arhiepiscopul de Canterbury având un loc și rol bine stabilite. Din 1066 până la 2 iunie 1953, Londra a fost martora a numeroase ceremonii de încoronare a regilor și reginelor Marii Britanii, ultima fiind transmisă în direct la posturile de televiziune, astfel că cetățenii lumii, care beneficiau de această facilitate, au vizualizat direct importantul eveniment.

Începând cu sfârșitul secolului al XIX-lea momentul preluării puterii de către suverani a fost simplificat, astfel că în multe țări s-a renunțat la ceremonia încoronării, trecându-se la practica investiturii, când coroana, ca simbol al puterii nu mai era așezată pe capul suveranului, doar expusă în spațiul de desfășurare a evenimentului – biserică sau reședința de stat. În prezent încoronarea a rămas o practică doar în unele state: Marea Britanie și țări din Asia de Sud-Est (Thailanda, Brunei, Malaezia).

În spațiul românesc, până la unirea efectivă a Principatelor Române la 24 ianuarie/6 februarie 1862, când la București s-a constituit Parlamentul și Guvernul unic, ceremonialul de încoronare a șefilor de stat în Țara Românească și Moldova era elementul care conferea, real sau formal, statutul independenței și a suveranității domnitorului asupra teritoriului. Titulatura utilizată a fost diferită în cele două state românești de la constituirea lor până la dubla alegerea lui Alexandru Ioan Cuza la Iași și București în anul 1859.

În cele mai multe cazuri, titlul șefului de stat cuprindea trei elemente, fiecare cu semnificația sa: *Io* – „unsul lui Dumnezeu” sau „cel ales de Dumnezeu”; *domnitor* – șeful puterii legislative și executive, al administrației statului; *voievod* – comandant militar; *mare voievod* – comandant suprem. Un cunoscut istoric care s-a dedicat studiului acestei relații de terminologie, o explică astfel: „*Domnul de pe tron are în primul rând dreptul, în formularul diplomatic, la toate atributele de maiestate: eu, noi, Io, voievod și, în același timp, la atributele de suveranitate: mare voievod, domn de sine stăpânitor, însoțite toate la un loc de formula de devoțiune: din mila lui Dumnezeu*”⁷.

În Moldova, la 30 martie 1392 Roman I se intitula „*Marele singur stăpânitor, din mila lui Dumnezeu domn, Io Roman voievod, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare*”⁸, iar în Țara Românească la 23 noiembrie 1406 Mircea cel Bătrân se autointitula „*Io Mircea mare voievod și singur stăpânitor*”.

⁶ Maria, regina României, *Povestea vieții mele*, vol. II, Iași, Editura Moldova, 1990, pp. 69-73.

⁷ Emil Vărtosu, *Titlatura domnilor și asocierea la domnie în Țara Românească și Moldova până în secolul al XVI-lea*, București, 1960, p. 230.

⁸ Apud, A.D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană*, ediția a IV-a, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 127.

domn a toată Țara Ungrovlahiei (Vlahia de lângă Ungaria – n.n.) și a părților de peste munți, încă și spre părțile tătărești și herțog al Almașului și Făgărașului și domn al Banatului Severinului și de amândouă părțile peste toată Podunavia încă până la Marea cea mare și singur stăpânitor al cetății Dârstorului⁹.

Ștefan cel Mare (1457-1504) folosea, în cele mai multe cazuri, titulatura: *Noi, Ștefan voievod, din mila lui Dumnezeu, domn al Țării Moldovei*¹⁰, iar o formulare completă, cu toate elementele, a fost folosită în anul 1491 într-un document emis pentru delimitarea târgului Vaslui: „*Cu mila lui Dumnezeu, noi, Io Ștefan voievod, domn al Moldovei*”¹¹. Studiile istoricilor Ștefan S. Gorovei și Emil Vârtosu dedicate terminologiei utilizate în perioada domniei lui Ștefan cel Mare și Sfânt evidențiază o diversitate de termeni utilizați în context diferit, întâlniți în corespondența transmisă și primită, pisanile unor lăcașe de cult, acte de împroprietărire ș.a.

Mihai Viteazul, căruia, conform arborelui genealogic, A.D. Xenopol i-a atribuit numele de Mihai al II-lea Viteazul¹², rămâne în istoria noastră ca primul unificator al statelor feudale românești. În scurta sa domnie (1593-1601), la care a avut acces cu acordul sultanului de la Istanbul, a beneficiat de mai multe formulări în privința statutului său politic și militar. În anul 1595 Sigismund Báthory îl numea „*respectabilul și magnificul domn Mihai, voievodul țării noastre transalpine, credinciosul nostru iubit*”¹³. În 7 iunie 1598, într-o declarație de supunere către împăratul de la Viena, domnul Munteniei a folosit formula „*Noi, Mihail, voievodul părților transalpine ale regatului unguuresc*”¹⁴, pentru ca la 11 noiembrie 1599, după victoria de la Șelimbăr și intrarea triumfală în Alba Iulia, într-o scrisoare adresată generalului Basta să se intituleze: „*voievodul Munteniei, sfetnicul prea sfintei sale Majestați Cesaro-Crăiești, loctiitorul ei în Transilvania și căpitan general al armatelor sale din Transilvania de dincoace și a părților supuse ei*”¹⁵. După campaniile militare glorioase din Transilvania și Moldova, „*Mihai realizase, fie și numai cât pentru o clipă, unitatea politică a țărilor române*”¹⁶, astfel că imediat s-a intitulat „*Domnul Ungro-Vlahiei întregi, al Ardealului și al Moldovei*”¹⁷, așa cum rezultă din documente semnate prin care se atribuiau unele privilegii mănăstirilor Bistrița și Agapia. Semn al unității statale românești a fost și sigiliul realizat și utilizat de către Mihai Viteazul până la asasinarea sa în ziua de 9 august 1601.

⁹ Apud, *Documenta Romaniae Historica*, Seria B, vol. I, pp. 63-65.

¹⁰ Ioan Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, București, 1913, p. 323.

¹¹ Apud, Ștefan S. Gorovei, *Titlurile lui Ștefan cel Mare. Tradiție diplomatică și vocabular politic*, în „*Studii și Matriale de Istorie Medie*”, Anul XXIII, 2005, pp. 69-72.

¹² A.D. Xenopol, *Istoria Românilor din Dacia Traiană*, Ediția IV, vol. III, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988, p. 126.

¹³ *Ibidem*, p. 144.

¹⁴ *Ibidem*, f. 180.

¹⁵ *Mihai Viteazul în conștiința europeană. Documente externe*, vol. I, București, Editura Academiei, 1982, pp. 268.

¹⁶ A. D. Xenopol, *op. cit.*, p. 210.

¹⁷ *Ibidem*.

După domnia glorioasă a lui Mihai Viteazul, în secolul al XVII-lea Vasile Lupu în Moldova (1634-1653) și Matei Basarab în Țara Românească (1632-1654) au fost domnitorii reprezentativi, care au avut contribuții majore la dezvoltarea țărilor lor, chiar dacă în unele momente între cei doi puternici lideri au existat confruntări, inclusiv militare. Ambii au fost promotori ai culturii laice și religioase grecești, creatori de lăcașe de cult, au sprijinit Patriarhia de la Constantinopol și au folosit denumirile devenite tradiționale în privința titlurilor. Vasile Lupu, pentru daniile făcute Patriarhiei de la Constantinopol, a fost numit de către Patriarhul Partenie (1639-1644) „domnitorul Io Vasile Voievod, fiul sufletesc prea dorit și iubit al Smereniei noastre”¹⁸, iar în anul 1638 în textul pisaniei Bisericii Trei Ierarhi din Iași ctitorul se intitula „Io Vasile Voievod cu mila lui Dumnezeu Domnul Țării Moldovei”¹⁹.

Matei Basarab, ctitor a peste 30 de biserici, încă de la începutul domniei și-a atribuit diverse titluri: „Io Mathei Basarab voevod, cu mila lui Dumnezeu domn al Țării Rumânești”²⁰, „Io Mateiu voievod și domn a toată țara Ungrovlahiei, nepotul răposatului Io Basarab voievod”²¹ sau „Io Matei Basarab (...) domn al întregii Țări Ungrovlahia și al părților de peste munți, Herțeg de Amlaș și Făgăraș și celelalte”²².

Ultimul domn pământean al epocii, cu realizări remarcabile, a fost Constantin Brâncoveanu (1688-1714), cel care a reușit să conducă cu măiestrie și succes destinele Țării Românești, în pofida situației complicate în relațiile dintre cele trei imperii vecine: habsburgic, otoman și țarist, amplificat după eșecul armatei otomane la Viena în 1688. Chiar la începutul domniei, la 29 octombrie 1688 Constantin Brâncoveanu este numit „Domn și voievod al Țării Românești”²³. În anul 1699 cu ocazia înmânării unei Cazanii mitropolitului Atanasie Anghel de la Alba Iulia, aducând mulțumiri tipografului Mihai Ișvanovici pentru osteneală, domnul Țării Românești se intitula „Io Constandin Brâncoveanul Basarab Voievod”²⁴. Pe una din săbiile comandate de către Constantin Brâncoveanu, la cererea sa a fost încrustat un text în limba greacă unde se găsește și titlul său: „Voievodului și credinciosului domn Constantin”²⁵, iar în pisania Bisericii Sfântu

---

¹⁸ Ionel Alexandru Sersea, *Vasile Lupu protector al patriarhiilor ortodoxe orientale*, în <https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/vasile-lupu-protector-al-patriarhiilor-ortodoxe-orientale>

¹⁹ Alexandru Andronic, *Stema cu pisanie de pe turnul clopotniță al Mănăstirii Trei Ierarhi*, în „Romanoslavica”, vol. XV, 1967, p. 256.

²⁰ *Istoria Țării Românești*, 1960, p. 101.

²¹ Constantin Rezachevici, *Cum a apărut numele dynastic Basarab și când l-a adoptat Matei Vodă*, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, anul X, 2005, nr. 10, p. 18.

²² *Notă editorială*, în „Analele Universității din Craiova”, Seria Istorie, anul X, 2005, nr. 10 . p. 5.

²³ Pr. Ioan D. Ciuca, prof. univ. dr. Bianca Predescu, prof. Ion M. Ciuca, *Un destin românesc exemplar Brâncovenii*, Parohia Câmpu-Mare, Olt, 2004, p. 117.

²⁴ Mircea Gheorghe Abrudeanu, *Sfântul Voievod Constantin Brâncoveanu „Luminătorul credinței pravoslavnice” și „patronaj adevărat” al Ortodoxiei transilvănene*, în Revista „Tabor”, nr. 5/2014, p. 66.

²⁵ Marcu Beza, *Urme românești la Atena și Ierusalim*, București, Imprimeria Națională, 1939, p. 5.

Nicolae din Făgăraș, scrisă în anul 1697, apare ca fiind „Io Costandin B. Băsărabu Voevod, Domnul și oblăduitorul a toarei Țări Rumânești”²⁶. Această titlatură completă se găsește rar în multele din documentele epigrafice realizate în timpul domniei ilustrului domnitor.

Intrarea statelor românești sub dominație și suzeranitate otomană începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea a avut ca unul dintre efecte obligarea domnitorilor să renunțe la titlurile consacrate, tradiționale. Fără să dispară complet, titlaturile au fost utilizate doar de către domnitorii care au încercat să scoată țara de sub dominație străină. În condițiile în care obținerea și recunoașterea domniilor aveau loc la Istanbul, în schimbul unor sume consistente de bani sau bunuri valoroase pentru cei care conduceau destinele Imperiului Otoman, însemnele puterii erau acordate de către sultan astfel că modul de viață al turcilor și grecilor a pătruns în spațiul românesc, cu toate aspectele sale pozitive și, mai ales, negative.

Instalarea domnitorilor fanarioți în Moldova (1711) și Țara Românească (1716) a marcat ridicarea la cel mai înalt nivel a procedurii de cumpărare a domniilor, astfel că preocuparea celor ajunși pe tronul de la București și Iași nu a fost de întărire a poziției, de exprimare a acesteia prin titluri primite sau autointitulate, ci, doar, pentru acumularea de venituri, în diferite forme materiale, care să aibă drept finalitate recuperarea investiției și obținerea de profit pe termen lung. Titlatura este simplă, cea de *domn*, a cărei sarcină este de a administra țara în folosul grupului adus la conducere și, inevitabil, conducerii supreme și unor dregători de la Istanbul. Titlatura de voievod a dispărut în condițiile în care armata a fost desființată, structurile militare rămânând doar cu sarcini specifice mai târziu jandarmeriei și grănicerilor. Nici revenirea la domniile pământene după 1821 nu a produs efecte în privința titlurilor șefilor de stat, cel de domn rămânând constant, acestuia fiindu-i stabilite atribuțiile prin actele juridice impuse de către puterile protectoare.

Însuși alesul românilor la 1859 – Alexandru Ioan Cuza, a purtat titlatura de domn, dar o schimbare majoră s-a produs. În documentele oficiale emitentul folosea formula destul de lungă, dar plină de semnificații: „Noi Alexandru Ioan I cu mila lui Dumnezeu și voință națională Domnitor al Principatelor Unite, Țara Românească și Moldova”²⁷.

Aducerea lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen pe tronul de la București a marcat o nouă perioadă în istoria României, căci chiar în prima zi, 10/22 mai 1866 Principele a jurat „a domni ca Domn constituțional”, deși un asemenea act juridic emis de către legislativul românesc nu exista. Constituția României, adoptată la 1/13 iunie 1866, a legiferat titlul de *Domn*, iar Capitolul II, Secțiunea II, articolele 82-95 prevedea atribuțiile sale. Conform Constituției, domnul era și

²⁶ Nicolae Iorga, *Scrisori și inscripții ardeleni și maramureșene*, II, Editura Socec, 1906, pp. 94-95.

²⁷ Apud, Cuza Vodă, *România. Mesaje și proclamații*, volum alcătuit și editat de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2009, p. 8, passim.

capul armatei, prin urmare, se poate spune că titlul de *voievod* a fost înlocuit cu cel de „*capul puterii armate*”. Chiar dacă formal unele prerogative ale domnului au fost limitate de statutul de suzeranitate a României față de Imperiul Otoman, Principele Carol, după învestirea sa la 11/23 octombrie 1866, a desfășurat o activitate executivă specifică unui stat independent.

Obținerea independenței de stat a României, prin jertfa armatei pe câmpul de luptă și prevederile Tratatului de Pace de la Berlin, din 1/13 iunie 1878, a fost urmată de ridicarea domnitorului la rang de *Alteță regală* prin hotărârea adoptată de către Consiliul de Miniștri într-o ședință specială, desfășurată în ziua de 9/21 septembrie 1878. Peste aproape trei ani, la 14/26 martie 1881, Parlamentul a proclamat România Regat, moment din care Carol a primit titlul de *rege*, cu numele Carol I, iar moștenitorul tronului urma să poarte titlul de prinț de coroană al României.

De la urcarea pe tron, formula oficială utilizată de către principele Carol a fost: „*Prin grația lui Dumnezeu și voință națională, Domnul Românilor*”, pentru ca din martie 1881 aceasta să fie adaptată la noul statut al șefului statului: „*Prin grația lui Dumnezeu și voință națională, Rege al României*”. Această formulă a fost utilizată în țara noastră până la 30 decembrie 1947, când monarhia a fost abolită, în condițiile istorice cunoscute.

Aspectele privind ceremonialul de învestire a șefilor de stat în arealul românesc sunt dificil de prezentat, în condițiile unui spațiu tipografic limitat, dar și din cauza mării diversități de proceduri, cât și a unor informații contestate de istorici consacrați în domeniu. Aspectele generale ale instalării la conducere evidențiază două momente: învestirea domnitorului și încoronarea propriu-zisă. Învestirea domnitorului avea loc într-un spațiu deschis, în prezența majorității boierilor, curții domnești și a oastei permanente. Partea a doua, cea mai fastuoasă, marca încoronarea, evenimentul desfășurându-se, de regulă, în Catedrala mitropolitană. Ceremonialul religios era condus de mitropolit, înconjurat de episcopi, clerici, sfatul domnesc și curteni. Momentul cu semnificație aparte îl constituia ungerea cu mir a domnului și înmânarea tuturor sau doar a unor însemne ale puterii: coroana, buzduganul, sceptrul și steagul de domnie.

Ceremonialul de învestire și încoronare a domnilor români în perioada cât statele noastre s-au aflat sub suzeranitate otomană a fost complex, având câteva momente care nu erau eludate: ceremonie laică la curtea sultanului sau a marelui vizir, la Patriarhul Constantinopolului și, în cele din urmă, în țară, la catedrala reprezentativă din capitală: Târgoviște, București, Suceava sau Iași.

Dimitrie Cantemir a prezentat pe larg întregul ceremonial în cunoscuta sa lucrare de istorie a Moldovei, din care redăm momentul care se desfășura la biserica mitropolitană: „*La ușa bisericii, mitropolitul îl întâmpina cu două lumânări mari, îl tămâia cu o cățuie și-i dădea să sărute sfânta cruce și Sfânta Evanghelie, față de care acesta își arăta evlavie, după care apoi era lăsat să intre în lăuntru. După aceea, domnul pășea până la altar, în fața ușilor numite*

împărătești, cădea în genunchi și-și pleca fruntea pe marginea sfântului altar, iar mitropolitul îi punea patrafirul pe cap și citea cu glas tare rugăciunea cea de obște la înscăunarea domnilor drept credincioși, ungându-i fruntea cu sfântul mir. După această ceremonie premergătoare, domnul se ridica în picioare și săruta cu evlavie sfânta masă din altar și sfintele icoane. Când se trăgea îndărăt, mitropolitul, în mijlocul bisericii, îi punea pe cap o coroană de aur împodobită cu pietre scumpe și, în timp ce psalții cântau axion, îl apuca de brațul drept, iar postelnicul de cel stâng și-l urcau pe un tron cu trei trepte, așezat în partea dreaptă a bisericii”²⁸.

Alegerea lui Alexandru Ioan Cuza ca domn al Moldovei și Țării Românești și ceremonialul învestirii sunt pe larg descrise în numeroasele lucrări destinate vieții și domniei ilustrului ales al românilor în anul 1859. La Iași, învestirea a fost simplă. După anunțarea rezultatului votului, domnul ales a depus jurământul în fața deputaților și a publicului care a avut acces în sală, urmat de celebrul discurs al lui Mihail Kogălniceanu, la sfârșitul căruia a spus: „*Porți un frumos și scump nume, numele lui este Alexandru cel Bun. Să trăiești dar mulți ani ca și dânsul; să domnești ca și dânsul*”²⁹. Alegerea domnitorului la Iași a fost anunțată locuitorilor orașului cu 101 lovituri de tun și tragerea tuturor clopotelor bisericilor.

La București, în ziua de 8/20 februarie 1859, A.I. Cuza a fost primit cu o atenție și entuziasm deosebit. Autoritățile au pregătit orașul pentru ineditul eveniment, populația a fost mobilizată prin mijloacele vremii: la intrarea în Capitală a fost ridicat un arc de triumf, Podul Mogoșoaiei era întetșit de lume care dorea să-l vadă și aclame pe domn, casele au fost decorate cu covoare și flori. Drumul de la intrarea în București până la Mitropolie a fost parcurs într-un cortegiu, alcătuit astfel: jandarmeria, președintele municipalității, vornicul de oraș și vornicul temnițelor-călări; corporațiile și steagurile lor și eșarfe; un escadron de cavalerie; domnitorul, înconjurat de ștabul domnesc și ostășesc, călări, având pe șeful oștirii în dreapta și pe șeful poliției în stânga; două batalioane de infanterie încheiau cortegiul³⁰. Prima oprire a fost la Mitropolie, unde o gardă de onoare i-a prezentat onorul, iar membrii guvernului și înalți funcționari l-au întâmpinat în prezența unui numeros public. Mitropolitul Nifon, cel care prezidase ședința de alegere a domnitorului la 24 ianuarie /6 februarie, l-a întâmpinat pe Domn în atedrala mitropolitană și l-a condus pentru închinare în fața Sfântului Altar. Apoi domnitorul, împreună cu mitropolitul și tot clerul, a intrat în sala de ședințe, unde, în prezența deputaților și a celor admiși în sală, A.I. Cuza a depus jurământul, cu mâna pe Sfânta Evanghelie în fața icoanei Preasfintei Treimi. Ceremonia s-a încheiat cu un scurt cuvânt al Mitropolitului

²⁸ Dimitrie Cantemir, *Descrierea Moldovei*, București-Chișinău, Editura Litera Internațional, 2001, p. 78.

²⁹ Apud, Constantin C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, Editura Științifică, 1966, p. 48.

³⁰ Apud, Stelian Neagoe, *Istoria unirii românilor*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 641.

Nifon, care i-a urât: „...iar Măria Ta să trăiești ani mulți ca să lași mai multe pagini de fapte în istoria dulcei noastre Patrii!”³¹. Din păcate, urările de la lași și București nu au fost de bun augur, la 11/23 februarie 1866 „monstruoasa coaliție” l-au înlăturat pe alesul lor din 1859.

Ceremonia învestirii principelui Carol, alesul lui Ion C. Brătianu, a fost simplă, asemănătoare cu cea a lui A.I. Cuza din 8/20 februarie 1859, protagoniști fiind mitropolitul Nifon și colonelul Nicolae Haralambie, ultimul citind textul jurământului. Necunoscând limba română, principele Carol, cu mâna dreaptă pe Evanghelia, a rostit cuvântul *Jur*, urmat de aclamațiile celor prezenți³². A urmat un scurt discurs rostit în limba franceză, bine primit de către cei prezenți, după care noul domn a fost condus la reședința rezervată, aceeași care aparținuse și lui A.I. Cuza.

Ridicarea României la rang de regat și proclamarea lui Carol ca rege al României, prin *Actul de încoronare din 10 mai 1881*, au prilejuit ample sărbători desfășurate la București, reflectate atunci pe larg în presă, iar mai târziu în lucrări dedicate evenimentului³³. Pregătirea ceremoniilor și sărbătorii a impus o amplă mobilizare de forțe și mijloace, materiale și financiare, în care au fost implicați oameni politici, ingineri, artiști din toate domeniile, care au făcut totul ca evenimentul să se desfășoare în cele mai bune condiții. După câteva secole, ceremonia încoronării a revenit în actualitate, desfășurându-se după un ritual tradițional românesc, inspirat din cel bizantin.

A doua învestire regală din epoca modernă a României a avut loc la o zi după moartea Regelui Carol I, la 28 septembrie/11 octombrie 1914, când într-o ceremonie simplă, desfășurată în clădirea Adunării Deputaților din Dealul Mitropoliei, în condiții de doliu național, principele Ferdinand a preluat tronul de la București.

Momentul învestirii Regelui Ferdinand I a fost simplu. Ceremonia s-a desfășurat în sala Camerei Deputaților între orele 14.00-14.30, fiind condusă de către președintele acesteia Mihai Pherekyde. Conform programului, noul suveran a depus jurământul, cu următorul conținut: „*Jur de a păzi Constituțiunea și legile poporului român, de a menține drepturile lui naționale și integritatea teritoriului*”³⁴.

După depunerea jurământului, Regele Ferdinand I a rostit o scurtă cuvântare, cu un conținut dominat de emoția momentului și a morții lui Carol I, primită cu aplauze și urale. A urmat o scurtă intervenție a președintelui Camerei Deputaților, în aceeași notă și manifestare de adevărată față de noua familie regală.

---

³¹ *Ibidem*, p. 642.

³² Apud, Sorin Liviu Damean, *Carol I al României. Un monarh devotat*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, pp. 50-51.

³³ Pe larg în: Simona Nicoară, *Ceremonia și serbarea Încoronării regelui Carol I și a reginei Elisabeta (10-12 mai 1881)*, în „Caiete de antropologie istorică”, Anul XVIII, Nr. 1(34)/2019, pp. 33-55; Suzana Bodale, *Organizarea ceremoniilor încoronării de la 10 mai 1881*, în „Xenopoliana”, Anul XIV, nr. 1-4/2006, pp. 109-118.

³⁴ *Monitorul Oficial al României*, partea oficială, nr. 147, 29 septembrie 1914, p. 7013.

Regina Maria pare să fi fost cea mai entuziasmată de acel moment, pe care cu tot efortul nu l-a putut ascunde, evocat peste ani în memoriile sale: „*Noul rege își depunea jurământul în fața poporului său; plin de toate nădejzile supușilor săi, sta în fața lor, pe pragul unei vieți noi. Eu stam puțin deoparte, cu copiii în jurul meu. Apoi deodată răsună în văzduh, numele meu, regina Maria... Simții deodată că trebuie să-mi descopăr fața, în ochii întregii adunări, că trebuie să o întorc spre ea, fără vâl cernit care să ne despartă. O aclamare prelungă ce mă umplea de fiori, izbucni din sute de inimi: regina Maria*”³⁵. Situația politică și militară internațională și a României nu a permis organizarea unei ceremonii de încoronare a Regelui Ferdinand I, evenimentul având loc într-un context favorabil în toamna anului 1922.

Acelui eveniment i-a fost dedicat *Simpozionul Național de Istorie „România în Primul Război Mondial”, ediția a VI-a – Încoronarea suveranilor României Mari. Centenar (1922-2022)*, desfășurat de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”, în zilele de 22-23 decembrie 2021, în municipiul Râmnicu-Vâlcea, în cadrul programului de cercetări intitulat *Pe urmele eroilor și martirilor neamului*. Din totalul comunicărilor prezentate și care văd lumina tiparului în acest volum, 18 sunt dedicate evenimentelor de la Alba Iulia și București, în zilele de 15, 16 și 17 octombrie 1922, sub diverse aspecte.

Apreciind inițiativa, prima din seria celor care probabil vor mai exista în cursul anului pe care deja îl parcurgem, evidențiez că din 1922 până în prezent acelui moment nu i s-a acordat atâta atenție. Nu-mi propun să exprim un punct de vedere legat de această trecere cu vederea a evenimentului, fiind convins că fiecare cititor cunoaște sau intuiește motivul. Important este că în comunicările care sunt publicate în acest volum, anul 1922 este prezentat și analizat în contextul larg al Războiului de Întregire a României, iar încoronarea suveranilor trebuie și cred că este privită ca o încununare a mării victorii politice și militare a românilor, în pofida tuturor dificultăților interne și, mai ales, externe. Clasa politică, familia regală, populația țării, au reușit să-și păstreze încrederea în forțele proprii, să valorifice oportunitățile apărute pentru reluarea luptei în 1918 în vederea realizării scopului politic și militar pentru care s-a angajat în război în anul 1916. Până în anul 1920, armata română a luptat inițial împotriva armatelor Puterilor Centrale, iar din ianuarie 1918 împotriva bolșevicilor ruși, ucrainenii și unguri, care nu au recunoscut deciziile de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia. Dacă Unirea realizată de către Mihai Viteazul în anul 1600 a fost una efemeră, neconsolidată, în condițiile vitregiei vremurilor, în 1918 și în anii care au urmat, Marea Unire a fost apărută, iar în timp ce în unele state regimul monarhic s-a prăbușit, în România s-a consolidat. Serbările Încoronării din toamna anului 1922 au încheiat dificilul proces de constituire a României Întregite, recunoscut pe plan internațional de către un număr mare de state.

---

³⁵ Maria, regina României, *op. cit.*, p. 371.

Manifestarea desfășurată la Râmnicu Vâlcea și publicarea celui de al VI-lea volum din Colecția omagială „Centenarul Marii Uniri”, prin efortul domnului Eugen Petrescu, sunt un exemplu de implicare științifică și materială pentru evocarea, prezentarea și analiza evenimentelor importante din istoria națională, pentru care acesta merită toată admirația și recunoștința noastră.

Cât privește conținutul studiilor publicate în volum, îmi permit să exprim convingerea că domniile voastre, cititorii, veți fi beneficiarii unor noi informații în legătură cu marele eveniment al anului 1922, cât și cu efectele lui ulterioare pentru Țară și locuitorii săi, sub diverse aspecte.

Ion Giurcă

Preface

The year 1922 was one of important international and national events, marked by the resettlement of European states on new bases, by virtue of the provisions of the peace treaties concluded in Paris during the memorable Peace Conference, when, as always, the great powers imposed their will towards the states considered then "with limited interests". Peace and tranquility had settled throughout the world, with the exception of the Far East, where the Red Army conducted military operations until the occupation of Vladivostok and Asia Minor, which continued to be a military confrontation zone between the Greek and Turkish armies.

In Western Europe, differences of approach between the governments of Paris and London in relations with Germany and Bolshevik Russia, the latter was proclaimed Union of Soviet Socialist Republics on 30th December 1922. Great Britain is in favor of a more concise relationship with Germany as concerning the war reparations, while France wished to comply strictly with the provisions of the Treaty of Versailles concerning the payment of sums provided for. France had to receive enormous sums from the former Tsarist Empire, to which it had supplied, on a contract basis, large quantities of armaments and military equipment until the spring of 1917, and in addition with the sums of money to be received from Germany, it can restore the war-torn country.

The military victory of the Turkish army over the Greek army and the involvement of the former member states of the Entente, had as finality the conclusion of the Mudanya Armistice on 11th October 1922, also accepted by Greece on 15th October, the very day when in Alba Iulia took place the coronation ceremony of the Romanian sovereigns. Greece and Romania, allies in the Entente since 1917, were the states that continued military operations after the conclusion of the Compiègne armistice, but under different conditions: Romania for the defense of the Great Union in 1918, Greece for the occupation of territories in Asia Minor that she claimed from the Ottoman Empire by virtue of a debatable historical right, but especially not agreed by her former allies, which withdrew its political, diplomatic and military support.

Although Romania had managed to maintain its national unity, with all the military interventions of Russians and Ukrainians on the Dniester and Hungarians in the Western Carpathians and then on the Tisza in 1919, it had concluded bilateral political and military agreements with Poland, Czechoslovakia, the

Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, the state of insecurity at the eastern and western borders was perceived to be true.

In 1922 the greatest danger was in the Dniester, despite the initiatives of the Moscow authorities regarding the establishment of political and economic relations between the two neighboring states. In Bucharest, Warsaw, Genoa and Lausanne, sterile talks took place between Romanian and Soviet delegations, proof that the Soviet diplomacy promoted only an image exercise, constantly rejecting Romanian proposals to establish political and economic relations: recognizing the union of Bessarabia with Romania and the return of the gold fund and treasury assets deposited in Moscow in December 1916 and August 1917, with documents recording the depositary's obligation to return them¹.

Internally, the year 1922 began with the return to power of a liberal government, led by Ion I.C. Brătianu, according to a decision of King Ferdinand I, who considered that *"the enmity between the parties, like everyone here, is forcing me to rely only on one man: Ion Brătianu"*². The cooptation in the government and in decision-making structures of some Transylvanian personalities, who were not part of the Romanian National Party, had as an effect a vehement reaction from Iuliu Maniu and his supporters, to whom N. Iorga also joined. With the support of the parliamentarians from Bessarabia and Bukovina, the Liberals had a parliamentary majority that allowed them to obtain a favorable vote at the presentation of the governing program, through which, declaratively, the new executive *"Will undertake a policy of social justice, ensuring peace for democracy, for the development of the benefits obtained by universal suffrage, will complete the agrarian reform, ensuring the improvement of the material, cultural and moral condition of the peasantry, will strive to improve the future of urban workers, will submit all efforts to restore finances, eliminate waste and restore budgetary balance, and to review the entire agrarian reform"*³.

Although not provided for in the program, the coronation of Romania's sovereigns was an immediate goal, a continuation of the activities of the government led by Alexandru Averescu, which had already advanced a series of projects, which were in progress.

The parliamentary elections in March 1922, won by the Liberals, including in the electoral feud of the Romanian National Party, generated a real national political scandal, in which the protagonists were the leaders of the two political parties, as well as their supporters.

---

¹ Extensive in, *Romanian-Soviet Relations. Documents*, vol. I, 1917-1934, Bucharest, Encyclopedic Publishing House, 1999, pp. 1-198.

² Mihai Rusenescu, Ioan Saizu, *Political Life in Romania, 1922-1928*, Bucharest, Politică Publishing House, 1979, pp. 139-140.

³ Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, Bucharest, Albatros Publishing House, 1994, pp. 494-495.

Despite the opposition of the Romanian National Party regarding the coronation of sovereigns, its representatives claiming that at such an event the king had to take the oath on a new Romanian Constitution, which was to reflect the reality of Romanian society after the Great Union of 1918, preparations for the Coronation Celebrations were intensified, and on 24th August 1922 the government set the date of their conduct: October 15th in Alba Iulia, October 16th and 17th in Bucharest. Therefore, it can be seen that together with the religious engagement of Princess Maria with King Alexander I of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, on 20th February 1922, the Coronation Celebrations were the main events of that year, with a major impact internally and externally regarding the consolidation of the Romanian Royal House.

The preparation and conduct of the Coronation Celebrations required a great organizational effort, involving members of the governments led by Alexandru Averescu and Ion I.C. Brătianu, members of the two Commissions for Organizing the Coronation of Sovereigns, successively led by General Constantin Coanda and engineer Anghel Saligny, which included or involved historians, architects, sculptors, painters, writers and musicians recognized for their professional probity.

The entire program for the preparation and conduct of the Coronation Celebrations has generated financial costs, the estimation of which has not been fully completed to date. Having his brother Vintilă Brătianu as the Minister of Finance, the prime minister easily obtained the agreement of members of the government to supplement the credits needed to complete the planned works in progress and start others according to the real needs, requested by the Town Halls of Alba Iulia and Bucharest, and to the Coronation Commission. The costs were enormous, at a time when the country was facing major economic and social problems, but all efforts were focused on that event.

It is true that some achievements were useful in the medium and long term, among which can be considered: *the Coronation Cathedral – the first important place of worship built in Transylvania after the Great Union in 1918*, the infrastructure of Alba Iulia, the purchase of materials for the General Directorate of the Romanian Railways, Army and Gendarmerie. Some of the props made and used to mark historical moments during the parade in Bucharest on 16th October 1922 were preserved and used for a long time by the cultural institutions, including the National Theater in Bucharest.

The coronation of the Romanian sovereigns at Alba Iulia on 15th October 1922 was part of the customs of the royal houses, in their various forms of organization and functioning. Such an event consists of a special ceremony, secular and / or religious, which marks the investiture with absolute, limited or symbolic power of a monarch, on which occasion a crown is placed or placed himself on his head and handed to him. or not other symbolic sign of power.

Coronation has its origins in antiquity, when different kings or emperors received the insignia of power in special ceremonies, different from state to

state, in which the polytheistic or monotheistic religion had an important place and role in its establishment and development. The coronation was a ceremony enjoyed by the great kings and emperors of China, Persia, Egypt, and Greece of Alexander the Great.

For the Romans, during the monarchical, republican and imperial periods, the coronation consisted of a civil ceremony reserved for the great commanders of victorious armies in military campaigns, on which occasion an olive wreath was placed on their heads, symbolizing the heroism of the beneficiary of this object. The insignia had several forms and was also called a diadem. This symbolic element was not accepted by the Romans as a royal insignia, being considered as a symbol of an aspiration to tyranny. It was not until the end of the Republican period that Pompeius (67-48 BC), Caesar (60-44 BC) and Augustus (27-14 BC) wore a gold crown at public events, as a sign of recognition of military victories. The first Roman emperor to wear the diadem as an imperial insignia was Aurelian (270-275), followed by Diocletian (284-305), Constantine I (306-337) and Constantine II (337-361). During the Later Empire, the sign of power *"rarely appeared as a simple band, which was usually embroidered with pearls, with a gemstone in the center or adorned with precious stones, with its ends going down. Sometimes the precious stones alternated with laurel leaves, resembling the old triumphal crown"*⁴. The coronation was not legally regulated at that time, the ceremonies, when they took place, were simple and took place in front of the troops gathered in different places.

Starting with the division of the Roman Empire, Byzantium was established in the eastern part, historical sources record that the coronation of Leo I on 7th February 457 was carried out in the Basilica of St. Sophia by Anatolie, the Patriarch of Constantinople between 451-458. The case of Leo I is interesting because he was initially crowned before the troops, then the crown was laid on the altar of St. Sophia Basilica, where he was crowned by the Patriarch. This was followed by leaving the church, going to the Hippodrome in Constantinople, where he was acclaimed by the public. Usually, with the coronation of the Emperor, the coronation of the Empress took place. The ceremony was modified several times in terms of the venue (church, Hippodrome, Imperial Palace), as well as those directly involved. In most cases the place of the ceremony was the Basilica of St. Sophia, or another important church in Constantinople or another city of the Empire, where the presence of the Patriarch was a constant⁵.

In Western and Central Europe, the coronation ceremony had a special religious significance, with the Catholic Church having an indisputable place and role, sometimes decisive.

---

⁴ *Encyclopedia of Roman Civilization*, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1982, p. 259.

⁵ Extensive in: Ann Moffatt, Maxeme Tall, *Constantine Porphyrogenetos: The Book of Ceremonies*, Brill, 2017; Charles Diehl, *Byzantine personalities*, vol. I, II, Bucharest, Library Publishing House for All, 1969.

However, at the French, English, Italian and German Royal Courts and afterwards in the Nordic countries, the coronation ceremonies have common and specific elements in terms of place and time, level of participation, closed or open, participation or not of the masses, of the goodwill gestures of the sovereigns, etc.

The coronation ceremony took place, as a rule, in the most representative place of worship for the country, located in the capital or another city, the places becoming traditional: St. Sophia Cathedral in Constantinople for the Byzantine Emperors; St. Mary's Cathedral in Palermo for the kings of Sicily; Basilica of San Michele Maggiore in Pavia for the kings of Italy; Notre Dame Cathedral in Reims for the kings of France; St. Mary's Cathedral in Aachen, St. Peter's Cathedral in Regensburg and St. Bartholomew's Cathedral in Frankfurt for German kings; St. Vitus Cathedral in Prague for the kings of Bohemia, St. Peter's Westminster Abbey for British Rulers; St. Mary's Cathedral in Toledo for the kings of Castile; The Cathedral of the Assumption in Moscow for Russian countries; St. Peter's Cathedral in Rome for the Holy Roman Empire (800-1356) and for the popes (1305-1963), Trondheim Cathedral for the kings of Norway; St. Lawrence, Erik and Olaf Cathedral in Uppsala for the kings of Sweden; St. Wenceslas Cathedral in Krakow for the kings of Poland.

From the multitude of coronation ceremonies, that of Charlemagne in Rome, on Christmas Eve of the year 800, is considered famous, highlighting the predominant role of the Pope in relation to the sovereigns of the Catholic states. The coronations of Catholic kings usually took place in Rome, but in some cases divergences arose between the Pope and some sovereigns, who rejected this imposition, considering excessive some demands from the head of the church. The divergences resulted in the abolition of the Pope's prerogative over the coronation. Thus, in the Holy Roman Empire in the fourteenth century, the coronation no longer took place in Rome, but in the German space, in the place established by the church electors of Cologne, Mainz and Trier. Therefore, there was a transfer from the center of religious power – Rome, to the national one, thus achieving a direct relationship between the sovereign and the nation (s) at the head of which it was. Although the Pope of Rome was not completely evaded in his dealings with sovereigns, his place and role diminished especially after Martin Luther's reforms.

Notorious for its uniqueness is the coronation ceremony of Napoleon Bonaparte on 2nd December 1804, who, after receiving the blessing of Pope Pius VII, crowned himself, the significance of the gesture being that he did not recognize the fact that his power was given by another authority. It is believed that by his gesture Napoleon Bonaparte made a reparation in connection with the error committed by Charlemagne, for whom his power was of a divine nature, transmitted through the Pope.

In the Christian-Orthodox space, the Patriarch of Constantinople did not exercise prerogatives similar to the Pope, reserving a place and role only for the

coronation of the Byzantine emperors until 1453. Proof of this is the ceremony of coronation of Russian countries, held with great pomp, which includes elements used by the Byzantine emperors, including the place and role of the religious leader, in this case the Patriarch of the Russian Orthodox Church. Queen Maria, as Princess of Romania, participated with Prince Ferdinand in the celebrations of the coronation of Tsar Nicholas II, held in Moscow on 26th May 1896, about which she left a detailed description⁶, and it seemed that they were a source of inspiration, in some respects, for the organization of the Coronation Celebrations in Alba Iulia and Bucharest.

Great Britain is the place where the coronation ceremony took place with great pomp at Westminster Cathedral, according to clear, traditional rules, the Archbishop of Canterbury having a well-established place and role. From 1066 to 2nd June 1953, London witnessed numerous coronation ceremonies of the kings and queens of Great Britain, the last one was broadcast live on television, so that the world's citizens who benefited from this facility and watched the important event live.

From the end of the 19th century onwards, the taking over of power by the sovereigns has been simplified, so that in many countries the coronation ceremony has been abandoned, and the practice of ascension to the throne was changed when the crown, as a symbol of power, was no longer placed on the head of the sovereign, only exhibited in the venue of the event – church or state residence. Currently, coronation has remained a practice in only a few states: the United Kingdom and countries in Southeast Asia (Thailand, Brunei, Malaysia).

In the Romanian space, until the effective union of the Romanian Principalities on January 24 / February 6, 1862, when the Parliament and the Government were established in Bucharest, the coronation ceremony of the heads of state in Wallachia and Moldavia was the element that conferred, real or formal, the status of the Ruler's independence and sovereignty over the territory. The title used was different in the two Romanian states from their establishment until the double election of Alexandru Ioan Cuza in Iași and Bucharest in 1859.

In most cases, the title of the head of state contained three elements, each with its own meaning: *I* – "appointed by God" or "chosen by God"; *Ruler* – the head of the legislative and executive power, of the state administration; *voivode* – military commander; grand voivode – supreme commander. A well-known historian who devoted himself to the study of this relationship of terminology explains it as follows: "*The Ruler on the throne has first of all the right, in the diplomatic form, to all the attributes of a Majesty: I, we, Me, voivode and, at the same time, to the attributes of sovereignty: great voivode, self-governing Ruler, all accompanied by a place of the formula of devotion: by the mercy of God*"⁷.

---

⁶ Maria, Queen of Romania, *Story of My Life*, vol. II, Iași, Moldova Publishing House, 1990, pp. 69-73.

⁷ Emil Vârtosu, *The title ruler and the association with the rulers in Wallachia and Moldova until the 16th century*, Bucharest, 1960, p. 230.

In Moldavia, on 30th March 1392, Roman I was entitled *"The great Ruler, by the grace of God, I Roman voivode, ruling the Land of Moldavia from the mountains to the sea"*⁸, and in Wallachia on 23rd November 1406 Mircea cel Bătrân called himself *"I Mircea the Great voivode and the only ruler of the whole country of Ungrovlahia (Vlachia near Hungary -nn) and of the parts over the mountains, even to the Tatar parts and herzog of Almaş and Făgăraş and Ruler of Banat, Severin and both parts over all of Podunavia as far as the Great Sea and the sole Ruler of the Dârstor citadel"*⁹.

Ştefan cel Mare (1457-1504) used, in most cases, the title: *"We, Stephen voivode, by the mercy of God, Ruler of the Moldova Country"*¹⁰, and a complete form, with all the elements, was used in 1491 in a document issued for the delimitation of the Vaslui fair: *"By the mercy of God, we, I Ştefan voivod, Ruler of Moldova"*¹¹. The studies of the historians Ştefan S. Gorovei and Emil Vârtosu dedicated to the terminology used during the reign of Ştefan cel Mare şi Sfânt highlight a diversity of terms used in different contexts, found in the correspondence sent and received, the inscriptions of places of worship, deeds of ownership, etc.

Mihai Viteazul, to whom, according to the genealogical tree, A.D. Xenopol gave him the name of Mihai al II-lea Viteazul¹², remains in our history as the first unifier of the Romanian feudal states. In his short reign (1593-1600), for which he received the consent of the Sultan of Istanbul, he benefited from several formulations regarding his political and military status. In 1595 Sigismund Báthory called him *"the respectable and magnificent Ruler Michael, the voivode of our transalpine country, our beloved believer"*¹³. On 7th June 1598, in a declaration of submission to the Emperor of Vienna, the Ruler of Muntenia used the formula: *"We, Mihail, the voivode of the transalpine parts of the Hungarian kingdom"*¹⁴, so that on 11th November 1599, after the victory at Şelimbăr and the triumphal entry into Alba Iulia, in a letter addressed to General Basta to be entitled: *"The voivode of Muntenia, the advisor to His Holiness Cesaro-Crăieşti, her deputy in Transylvania and captain general of her armies in Transylvania beyond it and of the parts subject to It"*¹⁵. After the glorious military campaigns in Transylvania and Moldova, *"Mihai achieved, even if only for a moment, the*

---

⁸ From, A.D. Xenopol, *History of the Romanians from Dacia Traiană*, 4th edition, vol. II, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1986, p. 127.

⁹ From, *Documenta Romaniae Historica*, B Serial, vol. I, pp. 63-65.

¹⁰ Ioan Bogdan, *The documents of Stephen the Great*, II, Bucharest, 1913, p. 323.

¹¹ From, Ştefan S. Gorovei, *The titles of Stephen the Great. Diplomatic tradition and political vocabulary*, in "Studies and Materials of Middle Age History", Year XXIII, 2005, pp. 69-72.

¹² A.D. Xenopol, *History of the Romanians from Dacia Traiană*, 4th Edition, vol. III, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1988, p. 126.

¹³ *Ibid.*, p. 144.

¹⁴ *Ibid.*, f. 180.

¹⁵ *Michael the Brave in the European consciousness. External documents*, vol. I, Bucharest, Academy Publishing House, 1982, pp. 268.

*political unity of the Romanian Countries*¹⁶, so he immediately named himself *"Ruler of Ungro-Wallachia, Transylvania and Moldova"*¹⁷, as it turns out from signed documents offering some privileges to the monasteries of Bistrita and Agapia. The sign made by the Romanian state unit was also the seal made and used by Mihai Viteazul until his assassination on 9th August 1601.

After the glorious reign of Mihai Viteazul, in the 17th century Vasile Lupu in Moldavia (1634-1653) and Matei Basarab in Wallachia (1632-1654) were the representative Rulers, who had major contributions to the development of their countries, even if at some point there were clashes between the two powerful leaders, even military ones. Both were promoters of Greek secular and religious culture, creators of places of worship, supported the Patriarchate of Constantinople, and used traditional names for titles. Vasile Lupu, for the gifts sent to the Patriarchate of Constantinople, was named by Patriarch Parthenie (1639-1644) *"I Prince Vasile Voievod, the much-desired and beloved son of our Holiness"*¹⁸, and in 1638 in the text of the inscription of the Three Hierarchs Church in The founder of Iași was entitled *"I Vasile Voievod with the mercy of God the Ruler of the Land of Moldova"*¹⁹.

Matei Basarab, founder of over 30 churches, has given himself various titles since the beginning of his reign: *"I Mathei Basarab voevod, Ruler by the mercy of God of Wallachia"*²⁰, *"I, Mateiu, voivode and lord of the whole country of Ungrovlahia, nephew of the late Io Basarab voivode the nephew of the late Basarab voivode"*²¹, or *"I Matei Basarab (...) Ruler of the whole Ungrovlahia Country and of the parts over the mountains, Herțeg de Amlaș and Făgăraș and the others"*²².

The last local Ruler of those time, with remarkable achievements, was Constantin Brâncoveanu (1688-1714), the one who managed to masterfully and successfully lead the destinies of Wallachia, despite the complicated situation in the relations between the three neighboring empires: Habsburg, Ottoman and Tsarist, amplified after the failure of the Ottoman army in Vienna in 1688. Since the beginning of his reign, on 29th October 1688, Constantin Brâncoveanu was named *"Ruler and Voivode of Wallachia"*²³. In 1699, on the occasion of the

---

¹⁶ A. D. Xenopol, *quoted from.*, p. 210.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Ionel Alexandru Sersea, *Vasile Lupu protector of the Eastern Orthodox patriarchates*, in <https://www.historia.ro/sectiune/portret/articol/vasile-lupu-protector-al-patriarhiilor-ortodoxe-orientale>

¹⁹ Alexandru Andronic, *The coat of arms with the inscription on the bell tower of the Three Hierarchs Monastery*, in „Romanoslavica”, vol. XV, 1967, p. 256.

²⁰ *History of Romanian Country*, 1960, p. 101.

²¹ Constantin Rezachievici, *How the dynastic name Basarab appeared and when it was adopted by Matei Vodă*, in "Annals of the University of Craiova", History Series, Year X, 2005, no. 10, p. 18.

²² *Editorial note*, in "Annals of the University of Craiova", History Series, year X, 2005, nr. 10, p. 5.

²³ Priest Ioan D. Ciuca, univ. prof. dr. Bianca Predescu, prof. Ion M. Ciuca, *An exemplary Romanian destiny The Brâncovens*, Câmpu-Mare Parish, Olt, 2004, p. 117.

handing over of a Homily to Metropolitan Atanasie Anghel from Alba Iulia, thanking the printer Mihai Istvanovici for his hard work, the Ruler of Wallachia was entitled "*I Constandin Brâncoveanu Basarab Voievod*"²⁴. On one of the swords ordered by Constantin Brâncoveanu, at his request, a Greek text was embedded with his title: "*Voivode and the faithful Ruler Constantin*"²⁵, and in the Church book of the St. Nicholas Church in Făgăraș, written in 1697, he was presented as "*I Costandin B. Băsărabu Voevod, Ruler and Overlord of whole Romanian Country*"²⁶. This complete title is seldom found in many of the epigraphic documents made during the reign of the illustrious Ruler.

The entry of the Romanian states under Ottoman domination and suzerainty starting with the second half of the 16th century had as one of the effects the obligation of the rulers to give up the consecrated, traditional titles. Without disappearing completely, the titles were used only by the rulers who tried to take the country out of foreign domination. Because the recognition of a Ruler was held in Istanbul, in exchange for substantial sums of money or valuable goods for those who ruled the destinies of the Ottoman Empire, the insignia of power was granted by the sultan so that the line of the Turks and Greeks invaded the Romanian space, with all its positive and, especially, negative aspects.

The appointment of the Phanariot rulers in Moldavia (1711) and Wallachia (1716) marked the raising to the highest level of the procedure of buying the Reign, so that the preoccupation of those who reached the throne from Bucharest and Iași was not to strengthen the position, to express it through received or self-titled titles, but only for the accumulation of income, in different material forms, with the aim of recovering investment and long-term profitability. The title is simple, that of a Ruler, whose task is to administer the country for the benefit of the group brought to power and, inevitably, the supreme leadership of some governors from Istanbul. The title of voivode disappeared in the conditions in which the army was disbanded, the military structures remaining only with specific tasks later to the gendarmerie and border guards. The return to local reigns after 1821 did not produce any effects on the titles of heads of state, the one of Ruler remaining constant, his attributions being established by the legal acts imposed by the protective powers.

Even the chosen one by the Romanians in 1859 – Alexandru Ioan Cuza, held the title of Ruler, but a major change took place. In the official documents, the issuer used the rather long formula, but full of meanings: "*We Alexander*

---

²⁴ Mircea Gheorghe Abrudeanu, *Holy Voivode Constantin Brâncoveanu "the light of the Orthodox faith" and "true patronage" of Transylvanian Orthodoxy*, in "Tabor" Magazine, 5/2014, p. 66.

²⁵ Marcu Beza, *Romanian traces in Athens and Jerusalem*, Bucharest, National Printing House, București, 1939, p. 5.

²⁶ Nicolae Iorga, *Transylvanian and Maramures letters and inscriptions*, II, Socec Publishing House, 1906, pp. 94-95.

*Ioan I, by the mercy of God and the national will, Ruler of the United Principalities, Wallachia and Moldova*²⁷.

Bringing of Carol of Hohenzollern-Sigmaringen to the throne of Bucharest marked a new period in the history of Romania, starting from the very first day, May 10/22, 1866, the Prince swore "*to reign as Constitutional Ruler*", although such a legal act issued by to the Romanian legislature did not exist. The Constitution of Romania, adopted on 1st June 1866, stated the title of *Ruler*, and Chapter II, Section II, Articles 82-95 provided his attributions. According to the Constitution, the Ruler was also the head of the army, therefore, it can be said that the title of voivode was replaced by that of "*head of the armed power*". Although formally some of the Ruler's prerogatives were limited by Romania's suzerainty status over the Ottoman Empire, Prince Carol, after his inauguration on October 11/23, 1866, carried out an executive activity specific to an independent state.

The achievement of Romania's state independence, through the sacrifice of the army on the battlefield and the provisions of the Peace Treaty of Berlin, on 1st June 1878, was followed by the awarding the Ruler the rank of Royal Highness by the decision adopted by the Council of Ministers, in a special meeting, held on September 9/21, 1878. Almost three years later, on March 14/26, 1881, the Parliament proclaimed Romania as Kingdom, and from that moment Carol received the title of king, entitled Carol I, and the heir the throne was to bear the title of crown prince of Romania.

Since ascending the throne, the official formula used by Prince Carol has been: "*By the grace of God and national will, Ruler of the Romanians*", so that from March 1881 it will be adapted to the new status of head of state: "*By the grace of God and national will, King of Romania*". This formula was used in our country until 30th December 1947, when the monarchy was abolished, under known historical conditions.

The aspects regarding the enthronement ceremony of the heads of state in the Romanian area are difficult to present, in the conditions of a limited typographic space, but also due to the great diversity of procedures, as well as some information contested by well-known historians in the field. The general aspects of the enthronement highlight two moments: the ascension to the throne of the ruler and the actual coronation. The ceremony took place in an open space, in the presence of most of the boyars, the royal court and the presence of the army. The second part, the most magnificent, marked the coronation, the event usually taking place in the Metropolitan Cathedral. The religious ceremony was led by the metropolitan, surrounded by bishops, clergy, royal counsels and courtiers. The moment of special significance was the anointing of the Ruler and the handing over of all or only insignia of power: the crown, the mace, the scepter, and the flag.

---

²⁷ From, *Cuza Vodă, Romania. Messages and Proclamations*, volume edited by Stelian Neagoe, Bucharest, Machiavelli Publishing House, 2009, p. 8, passim.

The enthronement ceremony and coronation of the Romanian Rulers during the period when our states were under Ottoman suzerainty was complex, with several moments that were not avoided: secular ceremony at the court of the sultan or grand vizier, the Patriarch of Constantinople and, in the end, in the country, to the representative cathedral in the capital: Targoviste, Bucharest, Suceava or Iasi.

Dimitrie Cantemir presented the entire ceremony in detail in his famous work on the history of Moldova, from which we recount the moment that took place at the metropolitan church: *"At the door of the church, the metropolitan greeted him with two large candles, incense him with a censer and let him kiss the holy cross and the Holy Gospel, to which he showed his piety, after which he was then allowed to enter. Afterwards, the Ruler walked to the altar, in front of the so-called royal doors, fell to his knees and bowed his head on the edge of the holy altar, and the metropolitan put his stole on his head and read aloud the common prayer for the enthronement of the believing rulers. anointing his forehead with the holy anointing. After this preceding ceremony, the Ruler stood up and kissed the holy table from the altar and the holy icons with reverence. When he turned back, the metropolitan, in the middle of the church, put on a golden crown adorned with precious stones on his head, and while the church singers sang the hymn of glory, he grabbed him by the right arm, and the seneschal by the left one and lead him to the three step throne, located on the right side of the church"*²⁸.

The election of Alexandru Ioan Cuza as Ruler of Moldavia and Wallachia and the enthronement ceremony are extensively described in the numerous works presenting the life and reign of the illustrious Ruler chosen by the Romanians in 1859. In Iasi, the ceremony was simple. After announcing the result of the vote, the elected official took the oath before the deputies and the public who had access to the hall, followed by the famous speech of Mihail Kogălniceanu, at the end of which he said: *"You have a beautiful and dear name, the name is Alexandru the Good. But live as many years as he did; and reign like him"*²⁹. The election of the Ruler in Iași was announced to the inhabitants of the city with 101 cannon shots and the ringing of all the church bells.

In Bucharest, on February 8/20, 1859, A.I. Cuza was received with great care and enthusiasm. The authorities prepared the city for the unique event, the population was mobilized by the means used at that time: at the entrance of the Capital a Arch of Triumph was built, Mogoșoaia Bridge was crowded by people coming to see and acclaim the Ruler, the houses were decorated with carpets and flowers. The road from the entrance to Bucharest to the Metropolitan Church

---

²⁸ Dimitrie Cantemir, *Description of Moldova*, Bucharest-Chisinau, Litera International Publishing House, 2001, p. 78.

²⁹ From, Constantin C. Giurescu, *The life and work of Cuza Voda*, Bucharest, Scientific Publishing House, 1966, p. 48.

was traveled in a procession, composed as follows: the gendarmerie, the president of the municipality, the vornic of the city and the governor of the dungeons-horsemen; the corporations and their flags; a cavalry squadron; the Ruler, surrounded by the royal and military staff, on horseback, with the Chief of the Army on the right and the Chief of Police on the left; two infantry battalions ended the procession³⁰. The first stop was at the Metropolitan Church, where an honor guard presented its honor, and members of the government and senior officials greeted him in the presence of a large audience. Metropolitan Nifon, who had presided over the election of the Ruler on January 24 / February 6, greeted the Ruler in the Metropolitan Cathedral and led him to worship in front of the Holy Altar. Then the Ruler, together with the metropolitan and all the clergy, entered the meeting room, where, in the presence of the deputies and those admitted to the hall, A.I. Cuza took the oath with his hand on the Holy Gospel in front of the icon of the Holy Trinity. The ceremony ended with a short speech by Metropolitan Nifon, who wished him: "... and may Your Majesty live many years to leave many pages of deeds in the history of our dear Fatherland!"³¹. Unfortunately, the wishes from Iași and Bucharest were not auspicious, on February 11/23, 1866, the "*monstrous coalition*" removed their chosen one in 1859.

The enthronement ceremony of Prince Carol, the chosen one of Ion C. Brătianu, was simple, similar to that of A.I. Cuza on February 8/20, 1859, the protagonists being Metropolitan Nifon and Colonel Nicolae Haralambie, the latter to read the text of the oath. Not knowing the Romanian language, Prince Carol, with his right hand on the Gospel, said the word *I swear*, followed by the cheers of those present³². A short speech in French followed, well received by those present, after which the new Ruler was invited to the reserved residence, the same one that had belonged to A.I. Cuza.

The awarding of Romania to the rank of kingdom and the enthronement of Carol as King of Romania, through the Coronation Act on 10th May 1881, occasioned extensive celebrations in Bucharest, widely covered in the press, and later in the works dedicated to the event³³. The preparation of the ceremonies and the holiday required a wide mobilization of forces and means, material and financial, in which politicians, engineers, artists from all fields were involved, who did everything to make the event take place in the best conditions. After a few centuries, the coronation ceremony returned to the present day, taking place after a traditional Romanian ritual, inspired by the Byzantine one.

---

³⁰ From, Stelian Neagoe, *The history of the union of the Romanians*, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1986, p. 641.

³¹ *Ibid.*, p. 642.

³² From, Sorin Liviu Damean, *Carol I of Romania. A devoted monarch*, Târgoviște, Cetatea de Scaun Publishing House, 2016, pp. 50-51.

³³ Extensiv: Simona Nicoară, *Ceremony and Celebration of the Coronation of King Carol I and Queen Elizabeth (May 10-12, 1881)*, in "Notebooks of Historical Anthropology", Year XVIII, Nr. 1(34)/2019, pp. 33-55; Suzana Bodale, *Organization of the coronation ceremonies on 10th May 1881*, in "Xenopoliana", Year XIV, nr. 1-4/2006, pp. 109-118.

The second royal enthronement ceremony in the modern era of Romania took place a day after the death of King Carol I, on September 28 / October 11, 1914, when in a simple ceremony, held in the building of the Assembly of Deputies from Metropolitan Hill, in conditions of national mourning, Prince Ferdinand ascended to the throne in Bucharest.

The ceremony of King Ferdinand I's enthronement was simple. It took place in the hall of the Chamber of Deputies between 14.00-14.30, being led by its president Mihai Pherekyde. According to the program, the new sovereign took the oath, with the following content: *"I swear to uphold the Constitution and the laws of the Romanian people, to maintain their national rights and the integrity of the territory"*³⁴.

After taking the oath, King Ferdinand I delivered a short speech, which was dominated by the emotion of the moment and the death of Carol I, and received with applause and cheers. This was followed by a brief speech of the President of the Chamber of Deputies, in the same note and statement of support for the new royal family.

Queen Mary seems to have been the most enthusiastic of that moment, which with all her effort she could not hide, she evoked over the years in her memoirs: *"The new king took the oath in front of his people; full of all the hopes of his subjects, he stands before them, on the threshold of a new life. I sit a little aside, with the children around me. Then suddenly my name, Queen Mary, resounded in the air... Suddenly I felt that I had to uncover my face, in the eyes of the whole assembly, that I had to turn it towards them, without a screened veil to separate us. A long cheering filled me with shivers, bursting from hundreds of hearts: Queen Mary"*³⁵. The international political and military situation and that of Romania did not allow the organization of a coronation ceremony of King Ferdinand I, the event taking place in a favorable context in the autumn of 1922.

The National History Symposium *"Romania in the First World War", the 6th edition – The Coronation of the Sovereigns of Greater Romania was dedicated to that event. Centenary (1922-2022)*, conducted by the Priest Dumitru Bălașa Center for Historical Research", of the „Queen Mary” National Association Cult of Heroes, on December 22-23, 2021, in the municipality of Râmnicu-Vâlcea, within the research program entitled *In the footsteps of the nation's heroes and martyrs*. Of the total communications presented and printed in this volume, 18 are dedicated to the events in Alba Iulia and Bucharest, on October 15, 16 and 17, 1922, in various respects.

Appreciating the initiative, the first in the series of those that will probably still exist during the year we are already going through, I point out that from 1922 until now that moment has not been given so much attention. I do not intend to express a point of view related to this overlooking of the event, being

---

³⁴ *Official Journal of Romania*, official part, nr. 147, 29th September 1914, p. 7013.

³⁵ Maria, Queen of Romania, *quoted from* , p. 371.

convinced that every reader knows or intuits the reason. It is important that in the works printed in this volume, the year 1922 is presented and analyzed in the broad context of the War of Integration of Romania, and the coronation of sovereigns must and I think is seen as a crowning of the great political and military victory of Romanians, despite all the internal and especially external difficulties.

The political class, the royal family, the people of the country, managed to maintain their self-confidence, to seize the opportunities for the resumption of the struggle in 1918 to achieve the political and military purpose for which they engaged in war in 1916. Until 1920, the Romanian Army initially fought against the Armies of the Central Powers, and from January 1918 against the Russian, Ukrainian and Hungarian Bolsheviks, who did not recognize the decisions in Chisinau, Cernăuți and Alba Iulia. If the Union made by Mihai Viteazul in 1600 was an ephemeral one, unconsolidated, in the adverse conditions of those times, in 1918 and in the following years, the Great Union was defended, and while in some states the monarchical regime collapsed, in Romania has consolidated. The celebrations of the Coronation in the autumn of 1922 ended the difficult process of establishing the United Romania, internationally recognized by a large number of states.

The event held in Râmnicu Vâlcea and the printing of the sixth volume of the "*Centenary of the Great Union*" Homage Collection, through the efforts of Mr. Eugen Petrescu, are an example of scientific and material involvement for evoking, presenting and analyzing important events in national history, for which he deserves all our admiration and gratitude.

As for the content of the printed studies in the volume, I would like to express my belief that you, the readers, will be the beneficiaries of new information about the great event of 1922, as well as its subsequent effects for our country and its inhabitants, in various respects.

Author: Ion Giurcă
Translator: Dragoș Marinoiu

Cuvânt înainte

Scurtă retrospectivă privind Primul Război Mondial, Marea Unire a Românilor și recunoașterea sa internațională (1916-1920). Intrarea României în Marele Război, cele patru campanii militare românești – 1916 (luptele pentru eliberarea Transilvaniei, soldate cu un eșec militar ce putea duce la dispariția României ca stat), 1917 (soldată cu un succes de proporții în urma victorioaselor bătălii de la Mărăști, Mărășești și Oituz, care au salvat România de la dezastru și au creat condițiile pentru înfăptuirea Marii Unirii), 1918 (reluarea luptelor prin intervenția Armatei Române în Basarabia, Bucovina și Transilvania, inclusiv în Banat, Crișana, Sătmăr și Maramureș, eliberarea și întregirea teritoriului național), 1919 (intrarea României în Budapesta și eliberarea Ungariei de sub regimul bolșevic instaurat de Béla Kun, cu sprijinul Rusiei) –, actele de unire de la 9 aprilie 1918, cu Basarabia, 28 noiembrie 1918, cu Bucovina și 1 decembrie 1918, cu Transilvania și tratatele de pace de la Saint Germain en Laye, din 10 septembrie 1919, cu Austria, Neuilly sur Seine, din 29 noiembrie 1919, cu Bulgaria și Trianon, din 4 iunie 1920, cu Ungaria, prin care sunt recunoscute de către comunitatea internațională drepturile imprescriptibile ale statului român asupra Bucovinei (teritoriu românesc, ocupat de habsburgi la 1774), Dobrogei întregi (prin reconfirmarea frontierei româno-bulgare din 1913, trasată prin Pacea de la București), Transilvaniei (teritoriu românesc supus Regatului Ungariei, ulterior Imperiului Austriac și Imperiului Austro-Ungar) și Tratatul de Pace de la Paris, din 28 octombrie 1920, prin care este recunoscută oficial unirea Basarabiei (teritoriu românesc ocupat de ruși la 1812) cu România –, sunt etapele Marii Uniri și făuririi României Mari.

Aceste etape scot în evidență faptul că Marea Unire de la 1918 se datorează voinței populare exprimată de românii basarabeni, bucovineni și transilvăneni, victoriei Regatului Român (României) în Primul Război Mondial (1916-1919) și negocierilor politice în cadrul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920). Așadar, România Mare – Noul Regat al României, este consecința directă a acestui sângeros conflict mondial.

*

*   *

„Abordarea Primului Război Mondial care a dus, în cazul nostru, la reîntregirea firească a României a captivat numeroși scriitori, istorici, memorialiști, artiști de toate felurile, astfel încât suntem în posesia unei bibliografii vaste și

pertinente, în care contribuțiile de la un autor la altul, de la o epocă la alta sunt esențiale și necesare”, spune filologul craiovean Tudor Nedelcea.

Spunem și noi că este firesc să fie așa, pentru că fiecare generație are datoria de a pune în valoare istoria timpului trăit de ea și de a lăsa-o viitorimii așa cum a fost. Astfel, oamenii de cultură din generația Marii Uniri, dar și din generațiile care i-au urmat, captivați de strălucita epocă în care s-a produs marea coagulare românească s-au preocupat de păstrarea vie a memoriei celor ce prin fapte de arme, prin eroism și martiriu și prin arta diplomației au făurit România și au pus-o pe harta lumii ca stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil. Așadar..., datorie onorată!

Totuși, „este regretabil că, în istoriografia noastră, nu s-a acordat evenimentului Încoronării atenția și însemnătatea cuvenite; morbul perioadei post-belice comuniste, în care a fost abolită monarhia, este încă inoculat în mentalul și scrierile multor cercetători, chiar dintre cei mai de seamă. «O istorie sinceră a poporului român» ar trebui rescrisă, mai amplu și cu detaliile semnificative, acordând monarhiei constituționale iubitoare și iubită de popor, constructivă și exemplară (în contextele istorice respective), locul și rolul real în devenirea modernă a statului român, loc și rol recunoscute pe plan intern și internațional, în epocă și ulterior”, spune la rândul său, filologul vâlcean, Ioan St. Lazăr.

Așadar, cât privește Încoronarea Suveranilor României Mari – Regele Ferdinand I și Regina Maria –, act cu semnificație națională fundamentală, ce întregeste epopeea Marii Unirii de la 1918, este de datoria noastră, ca istorici, eseiști, scriitori etc., să o facem fără a ne împiedica de forma de guvernământ pe care ne-o dorim fiecare dintre noi: monarhie, republică etc. Este nedrept ca două personalități politice istorice de primă mărime, ce s-au dăruit cu toată puterea și dragostea lor împlinirii visului de veacuri al românilor și cărora le datorăm această frumoasă realizare, să fie tratate superficial sau cu nepăsare.

*

* *

Intrând în problematica volumului, amintim faptul că prim-ministrul Alexandru Averescu își dorea ca evenimentul să se desfășoare în perioada guvernării sale, pentru organizarea importantului eveniment fiind constituită, la 8 iulie 1920, Comisia Încoronării, condusă de generalul Constantin Coandă – președintele Senatului, dar activitatea acesteia avea să fie de scurtă durată.

La rândul său, Ion I.C. Brătianu dorea ca evenimentul să se desfășoare în perioada în care s-ar fi aflat în fruntea guvernului, intervenția sa determinând suveranul să decidă amânarea festivităților, invocându-se în acest sens diferite motive, dar la mijloc fiind, se pare, relația rece dintre Ferdinand și Averescu.

Așa cum precizează istoricul militar Ion Giurcă și arhivistul Liviu Corciu, „Revenit în fruntea guvernului la 19 ianuarie 1922, Ion I.C. Brătianu a stabilit ca unul dintre obiectivele aflate în atenția executivului să fie încoronarea suveranilor, activitate în care Ministerul de Război, la conducerea căruia în ziua de 25 martie a fost numit generalul Gheorghe Mărdărescu, a fost implicat, având în

vedere participarea unor importante structuri și personalități militare. În vara anului 1922, a fost numit un nou Comitet de direcție pentru pregătirea Sărbătorilor Încoronării, sub conducerea lui Anghel Saligny, iar la 24 august a fost stabilită ziua desfășurării activităților la Alba Iulia – 15 octombrie. Comitetul de direcție avea 7 comisii, fiecare cu câte un șef, cu responsabilități clare: Miron Cristea, Nicolae Mișu, generalul Paul Angelescu, istoricii N. Iorga și Ioan Lapedatu, arhitecții Victor Gh. Ștefănescu și Petre Antonescu, pictorii Arthur Verona și Costin Petrescu, George Enescu și Constantin Cristescu, care aveau la dispoziție specialiști în diferite domenii de activitate și organizații profesionale dispuse să se implice în amplul proiect național.”

Încoronarea suveranilor României Mari. După oficializarea unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România, a fost nevoie de un act simbolic prin care Regele Ferdinand I să primească stăpânirea acestor vechi teritorii românești. Dar, „În România, viața politică după Războiul Reîntregirii a fost foarte frământată; sub semnul votului universal, al unirii provinciilor istorice cu Țara, al reformelor sociale, partidele vechi sau cele recent create ori cele din provincii – aflate și ele în înnoire – nu reușeau să asigure stabilitatea guvernamentală, vitală în contextul unei reprezentări puternice la Conferința de Pace, a desăvârșirii unității administrative, fiscal-bugetare, de apărare și securitate a teritoriului național. Alegerile din noiembrie 1919 – pierdute de liberali – n-au rezolvat problemele: principalul partid câștigător – PNR – și-a păstrat liderul la Sibiu (Iuliu Maniu a preferat să rămână președinte la Consiliul Dirigent) și și-a desemnat ca premier al României pe unul din fruntașii ardeleni, Alexandru Vaida-Voevod. Era o dovadă că la opera Marii Uniri trebuia să se lucreze încă mult timp: cu perseverență, pricepere și inteligență politică. Era nevoie de gesturi simbolice mărețe pentru ca încrederea și entuziasmul să nu se stingă. Era nevoie de simboluri. Acesta este contextul în care s-a luat decizia unui ceremonial măreț și solemn, avându-i în prim plan pe Regele Ferdinand Întregitorul și pe Regina Maria, foarte iubită de poporul român. De fapt, Ferdinand și Maria erau, deja, încoronați ca regi ai României după o ceremonie solemnă la București, încă din 10 octombrie 1914, e adevărat într-o atmosferă tristă, apăsătoare, după moartea lui Carol I. Acum se punea problema să fie încoronat ca rege al tuturor românilor. Locul noii ceremonii a încoronării nu era ales la întâmplare: e adevărat că Alba Iulia era legată de numele lui Mihai Viteazu, că aici s-au adunat cei 1228 de delegați care au votat – la 1 decembrie 1918 – Unirea Ardealului și Banatului cu Țara, dar la fel de potrivit putea fi Chișinăul, locul unde s-a decis prima Unire cu Țara a unei provincii românești, Basarabia, 27 martie 1918”, spune istoricul militar Alexandru Oșca.

Inițial s-a dorit ca ungerea suveranului să se facă la Biserica Mihai Vodă din București, iar încoronarea la Alba Iulia, dar Ferdinand a refuzat pe considerentul că ambele acte sunt parte ale aceleiași ceremonii. Nicolae Iorga a venit cu propunerea de construire a unei Catedrale a Încoronării la Alba Iulia (oraș simbol al unității românilor și capitala spirituală a acestora), în amintirea

marelui voievod și domn Mihai Viteazul (primul unificator, la 1600, al celor trei mari provincii istorice românești într-un singur stat) și a intrării sale triumfale la 1 noiembrie 1599 în capitala Principatului Transilvania (din a doua jumătate a secolului al XVI-lea și reședință a Mitropoliei Transilvaniei), locul în care trei veacuri mai târziu, la 1 decembrie 1918, se împlinise, prin voință populară, Marea Unire.

Propunerea fiind acceptată, factorii politici, cu acordul suveranului, au decis ca ceremonia de încoronare să se desfășoare în ziua de 15 octombrie 1922.

Proiectul și conducerea lucrărilor au fost încredințate arhitectului Victor G. Stephănescu, Catedrala ortodoxă fiind construită alături de Catedrala catolică, după modelul Bisericii Domnești din Târgoviște. Piatra de temelie a fost pusă la 28 martie 1921, a doua zi de Paști, lăcașul fiind ridicat într-un timp scurt. A urmat pictura, operă a lui Costin Petrescu, care a realizat fresca interioară: pe perețele de pe latura de vest fiind întruchipați cei doi ctitori, Ferdinand și Maria, pe navele laterale, Miron Cristea, mitropolitul primat al României, viitor prim patriarh al Bisericii Ortodoxe Române și Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului, iar în pronaos, Mihai Viteazul și soția sa, Doamna Stanca.

Prin ridicarea Catedralei Încoronării s-a urmărit și refacerea bisericii mitropolitane, pe care Mihai Viteazul a ridicat-o aici, la 1597, distrusă de habsburgi la 1714. Sfințirea a fost săvârșită la 8 octombrie 1922, când a primit hramurile „Sfânta Treime” și „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil” (în memoria primului întregitor al românilor).

Așadar, ceremonia a fost oficiată la Catedrala Ortodoxă din Alba Iulia (Catedrala Reîntregirii Neamului și a Încoronării) – construită la 1921-1922, suveranii fiind aclamați de cei 30.000 de participanți din provinciile istorice unite și 15.000 de soldați.

La festivitate, alături de Suverani, din Casa Regală a României au participat principele moștenitor Carol, însoțit de soția sa, Elena, principesă a Greciei și Prințul Nicolae. Ca invitate de onoare au participat fiicele Reginei Maria, Elisabeta (devenită regină a Greciei) și Mărioara (suverană a sârbilor, croaților și slovenilor), care a venit însoțită de principele Paul Karagheorghievici. De asemenea, au onorat cu prezența reprezentanții a 13 state regale ale lumii: Infantele Spaniei, Alfonso d'Orleans-Bourbon, cu Infanta Beatrice, sora Reginei Maria, ducele Albert de York, cel care avea să devină Regele George al VI-lea. Italia a fost reprezentată de Thomas, duce de Genova, unchiul Regelui Italiei, Victor Emanuel al IV-lea. Misiunea franceză a fost reprezentată de mareșalul Ferdinand Foch, comandantul armatei Franței, și generalii Weigand și Petain. Între invitații speciali s-a aflat și „prietenui românilor”, generalul Henri Berthelot, șeful misiunii militare franceze în România. Polonia, Austria, Elveția, Finlanda, Portugalia, Bulgaria, SUA, Japonia au fost reprezentate de miniștri plenipotențieri, iar din partea Sfântului Scaun a fost prezent, ca delegat, nunțul apostolic condus de cardinalul Francesco Marmaggi.

De asemenea, la ceremonie au participat primul-ministru Ionel Brătianu, Alexandru Marghiloman, Alexandru Averescu, Constantin Coandă, Nicolae Iorga, Ion Gh. Duca, membri ai guvernului, Mihail Pherekyde, președintele Adunării Deputaților, Mihail Orleanu, președintele Senatului și parlamentari. De asemenea, au fost prezenți membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducerea Academiei Române, rectorii universităților și 33 de generali.

În acest fel, spațiul istoric românesc unit la 1918 a fost încununat la 15 octombrie 1922, odată cu încoronarea suveranilor Marii Uniri – Regele Ferdinand I, primul Rege al României Mari și Regina Maria, cel mai iubit monarh al românilor –, moment istoric pe care distinsul general Grigore Buciu îl definește plastic *Încoronarea Marii Uniri*, sintagmă ce înobilează frumoasa împlinire a poporului român prin cele două momente istorice, menționate mai sus – Marea Unire și Încoronarea („ultimul episod, prin care se consfințea unirea tuturor provinciilor românești sub sceptrul Regelui României”).

Dar, așa cum spune generalul Grigore Buciu, „La Alba Iulia, în cetate, n-au fost încoronați doar Regele Ferdinand și Regina Maria ca suverani ai României Mari! A fost încoronată însăși Unirea! Și, odată cu ea, toate durerile care i-au însoțit multele încercări și izbânzi parțiale ce i-au jalonat drumul prin istorie până în acel moment al mării împliniri.

La 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia a avut loc logodna dintre țară și provinciile ei aduse acasă din străinătăți. Prin tratatele încheiate la Conferința de Pace de la Paris, suveranii și țara aveau certificatul oficial al cununiei civile. Puteau de acum să pășească în catedrală să-i cunune preoții, după tradiția religioasă a poporului peste care domneau. Să-i încoroneze ca suverani ai României Mari, în capitala istorică a speranțelor de unire. Dar, în cetate nu era nicio biserică ortodoxă pentru celebrarea evenimentului. Clădirea episcopală ridicată de Mihai Viteazul fusese risipită de mult și pe locul ei fusese zdrobit pe roată Horea, simbolul revoltei majorității etnice ardeleni și al unirii românilor într-o Dacie a strămoșilor. În sfârșit, visul cel lung fusese împlinit și avea toate actele în regulă. Era nevoie de 15 octombrie 1922 ca să zidim mănăstirea și să păstrăm în altarul ei unirea pentru totdeauna.”

Cronica ceremoniei Încoronării Regelui și Reginei României Mari. Conform studiului realizat de filologul Ioan St. Lazăr cu privire la ceremonia de la Alba Iulia (15 octombrie) și București (16 octombrie), având ca sursă ziarul „Universul” (an XI, nr. 237, din 19 octombrie 1922), care cuprinde editorialul intitulat „Duminica Încoronării”, semnat de Nicolae Iorga și un set de reportaje realizate de trimișii speciali ai ziarului în cele două localități, dar și *Însemnările zilnice* ale Reginei Maria, privind data de 17 octombrie, cronologia manifestărilor se prezintă astfel:

Alba Iulia (duminică, 15 octombrie): „prezentarea orașului în sărbătoare și a delegațiilor din satele ardelenesti; intrarea de la «Poarta georgiană», pe unde, la 1 noiembrie 1599, au intrat ostașii lui Mihai Viteazul, pentru a consfinți, într-un ceas istoric special, dar de scurtă durată, prima alipire a Transilvaniei la

sânul patriei-mume; «sosirea trenului regal», urmată de «întâmpinarea suveranilor» (de către înalți demnitari ai statului), «cuvântul primarului orașului», «cortegiul regal pornește la catedrală», de la gară, pe bulevardul «Încoronării» printr-un coridor străjuit de trupe și școli militare; «Solemnitatea încoronării», respectiv: «Serviciul religios din catedrală», «predarea coroanelor sfințite» (către președintele Senatului și cel al Camerei deputaților) «sub baldachin», în fața bisericii și în văzul poporului, cu consemnarea nominală a reprezentanților țărilor aliate și ale celor amice, «Actul solemn al încoronării», când Regele Ferdinand a primit coroana sa și și-a pus-o singur pe cap – «cum a fost încoronată M.S. Regina Maria», «momentul cel mai mișcător» (când Regina a îngenunchiat și a primit pe capul său coroana proprie, după care, copleșiți de emoție, cei doi soți și regi s-au sărutat, în acordurile Imnului regal), «cuvântarea președintelui Senatului», «cuvântarea președintelui Camerei», «discursul M.S. Regelui», «Trecerea suveranilor în pavilionul regal», «Proclamația Regelui»; «Prânzul de gală» (cu prezentarea meniului), «Masa invitaților», cu diferite scurte cuvântări; «Actul comemorativ al încoronării» (semnat de «Ferdinand și Maria»); «Parada militară», «Asistența», «Defilarea trupelor» (cu «M.S. Regina în fruntea Regimentului 4 Roșiori»), «Suveranii ovaționați», «Mareșalul Foch despre armata română» («Sunt convins acum, când am văzut ostașii voștri, de patriotismul, disciplina, însuflețirea și vitejia armatei române de care s-a auzit atâta bine»), «Plecarea suveranilor».

În aceeași zi de duminică, 15 octombrie, în Capitală și în mai multe orașe din țară (Ploiești, Iași, Craiova, Focșani – dintre cele consemnate în ziarul sus amintit), au avut loc manifestații de sărbătorire a evenimentului încoronării, începute chiar la ora 10.00, când la Alba-Iulia se începea Te Deum-ul.”

București (duminică, 15 octombrie): „«Te Deum-ul dela Mitropolie», «Asistența», «Cuvântarea generalului Davidoglu», «Parada militară»; «Te Deum-ul dela Biserica Sf. Ilie (Gorgani)», organizat de Societatea «Tinerimea română».”

București (luni, 16 octombrie): „«Capitala în sărbătoare», «Gara Mogoșoaia», «Arcul de Triumf» (cu o amplă descriere a componentelor sale, a decorației și cu transcrierea diferitelor inscripții semnificative), «În așteptarea suveranilor», «Măsurile de ordine», «Onorurile armatei», «La gara Mogoșoaia»; «Sosirea trenului regal», «Întâmpinarea la gară», «Pornirea spre Capitală», «Intrarea solemnă a suveranilor în Capitală», «Formarea cortegiului», «La Arcul de Triumf», «Cuvântarea primarului Capitalei», «Răspunsul M.S. Regelui», «Dela piața Victoriei la Mitropolie», «Trec acvilele cu flamuri»; «Sosirea la Mitropolie» – «Serviciul divin»; «La statuia lui Mihai Viteazul», «Defilarea trupelor», «Defilarea cortegiului istoric și etnografic» («grupuri de figuranți reprezentând cele mai importante epoci din istoria Românilor» – «carul alegoric» al Deșteptării naționale (1848), apoi «Unirea Principatelor», «Independența» – «Triumful final: întregirea neamului»), «Defilarea primarilor» (unii însoțiți de grupuri folclorice în pitoreștile costume populare), «Sfârșitul solemnității», «Pavilionul regal»; «Dineul de gală, la Palat» (la care au luat parte 200 de invitați – n.n.).

București, marți, 17 octombrie: „«Masa primarilor» – «Aranjamentul Parcului Carol».” Aici, profesorul Ioan St. Lazăr vine cu o informație preluată din Maria Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie – 31 decembrie 1922)*, vol. VI, București, Editura Albatros, 2005, p. 321 și neconsemnată în ziar.

*

* *

Parcurgând volumul, ne impresionează textul unui articol publicat în vremea aceea, astăzi document de arhivă cu certă valoare istorică, în care se spune că: *„...Încoronarea de la Alba-Iulia n-a fost o simplă ceremonie tradițională, menită să investească pe suveranii noștri cu toate semnele puterii de domnie peste noroadele din întreg cuprinsul României Mari, ci a fost și este pecetluirea supremului nostru ideal stropit cu multe lacrimi și cu sânge... E visul de aur pentru care părinții noștri au îndurat prigoană și ocară și umilințe mari și temnițe și lanțuri, băți și chinuri fără de sfârșit și moarte groaznică prin ștreang și sabie. E trâmbița de-aramă, care vestește lumii întregi izbânda năzuințelor noastre de veacuri; e cununa scumpă așezată pe fruntea nenumăraților mucenici, jertfa cărora ne-a adunat pentru totdeauna sub cârma aceluiaș împărat. E apoteoza unității noastre naționale. Minunea cea mare s'a săvârșit. O lume întreagă s'a adunat la praznicul ei fără seamăn. De față au fost și viii și morții. Mai ales morții. Căci înaintea celor trei divizii de voinici, cari au defilat în cetatea sfântă a neamului nostru, a trecut cortegiul mărețelor umbre: a marelui voevod Mihaiu, a lui Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, precum și toată oastea celor șapte sute de mii de viteji, cari au murit – pentru învierea noastră”* (Nicolae Colan, în „Revista Teologică”, nr. 10-11, oct.-nov. 1922, Sibiu).

Alături de această mărturie scrisă, care este o sinceră și pertinentă „radiografie” a momentului, făcută de Nicolae Colan – viitor mitropolit al Ardealului și membru al Academiei Române, la care se adaugă o serie de documente ale vremii, peste timp ne-au rămas și alte genuri de mărturii legate de înălțătorul eveniment. Astfel, Încoronarea este oglindită în creații literare închinare suveranilor României Mari (publicate în revistele de cultură și în presa vremii), fotografiile, tablouri, stampe, cărți poștale, timbre, documente, sigilii, medalii, insigne, monede etc. La acestea se adaugă un film, cu o durată de 4 minute și 11 secunde, realizat de Oficiul Național al Cinematografiei din București, în anul 1939, la două decenii de la Încoronare.

Un contemporan al nostru, Vilică Munteanu, arhivist și istoric, colecționar de obiecte cu valoare istorică, spune că: „Încoronarea solemnă a Regelui Ferdinand I Întregitorul și a Reginei Maria, în Catedrala cu hramul Sfintei Treimi din Alba Iulia, a conferit perechii monarhice a Regatului Unit al României consacrarea religioasă ca suverani ai statului unitar român”, iar „Prin tot ce s-a făcut întru cinstirea și memoria actului Încoronării Regilor României Întregite, neamul românesc omagiază unul dintre cele mai înălțătoare episoade ale istoriei sale milenare, care reprezintă un moment de demnitate națională și plasare a României pe un loc important între statele Europei. Între acestea,

medaliile, insignele și monedele, deși destul de puține, reprezintă mărturii în metal ale unui eveniment epocal.”

La rândul său, tânărul istoric și filatelist Bogdan Emanuel Răduț spune: „Emoția evenimentelor istorice dispare treptat odată cu ultimii contemporani. Dar imprimarea pe diferite suporturi păstrează amintirea aceluia eveniment. Printre mărturiile din epocă ce au supraviețuit până în prezent se numără și emisiunea filatelică dedicată încoronării de la Alba Iulia. La centenar ea se află încă în colecții publice sau private, ca un veritabil document al unei memorabile zile istorice.

Admirarea și ținerea în mână a acestei emisiuni filatelice reprezintă o întâlnire reală și palpabilă cu istoria. Nu se cunosc emoțiile arheologilor când descoperă materiale vechi de sute sau mii de ani, dar se poate înțelege sentimentul, la o anumită scară, prin analiza acestei emisiuni. Iar aceasta este încă o dovadă a faptului că filatelia este unul dintre cei mai buni ambasadori ai istoriei și identității naționale.”

Privind încoronarea din perspectivă politică, vedem cum rivalitățile și orgoliile au împiedicat personalități de seamă ale timpului, oameni cu un rol important în actul făuririi României Mari, să participe la festivități. Invocând adversitatea față de guvernul Brătianu, nu toți politicienii și nu toate partidele s-au pregătit și și-au anunțat participarea la încoronare, marii absenți de la ceremonie fiind liderii Partidului Național Român și ai Partidului Țărănesc, Iuliu Maniu și Ion Mihalache. A fost un gest discutabil și chiar o dovadă a lipsei de respect față de Suverani, cum avea să spună Nicolae Iorga în autobiografia sa, din care cităm următoarele: „Partidul național din Ardeal a avut față de încoronare cea mai proastă ținută patriotică. Atunci când reprezentanții naționalităților au participat, până și ungurii iredentiști în fond, el a refuzat, în propria sa casă, să apară pentru a primi pe Suveran și pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice venite și ele la bucuria cea mare a părinților. Niciodată o anume grobienie care deosebește școala d-lui Maniu cel dibaci și întemnițat în gulerul solemn nu s-a arătat mai urât decât cu acest prilej, ceea ce regele Ferdinand, foarte vindicativ supt înfățișarea sa timidă, nu era să ierte niciodată (de altfel, în conversații particulare, dl. Maniu își arăta cel mai adânc despreț pentru șeful statului)” (N. Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, București, Ed. Minerva, 1972, p. 600).

Făcând referire la acest aspect, filologul Ioan St. Lazăr precizează: „Dacă sentimentul popular putem spune că era la unison favorabil încoronării de la Alba Iulia, nu aceeași vibrație a inimii au avut-o o parte dintre politicienii români, care nu puteau și n-au putut să-și depășească orgoliile personale și de partide și să se unească la un act cu semnificație națională fundamentală, nici la timpul pregătirii, nici la timpul desfășurării, nici la urmările lui.”

Liderii politici menționați mai sus nu au fost singurii absenți de la acest mare eveniment. Amintim aici și absența episcopilor greco-catolici, fapt „care a constituit o altă mare greșeală și a lăsat un gust amar participanților”, spune

istoricul vâlcean Florin Epure, citând din notițele ierarhului Miron Cristea următoarele: „Toți au luat fraților uniți în nume de rău absența din biserică”. Privind neplăcutul aspect „Constantin Argetoianu l-a găsit pe Iuliu Maniu ca autor moral al acestei acțiuni”, care (în *Memorii...*, vol. VII, partea a IV-a, Ed. Machiavelli, 1996, pp. 263-264) spune: «Îndemnați de Maniu, prelații bisericii unite n-au asistat la slujbă sub pretextul că nu permiteau canoanelor lor să se apropie de o liturghie ortodoxă, ceea ce era fals. Dar domnii erau înfeudați Partidului Național și au ascultat de îndemnul lui Maniu. Au așteptat afară din incinta bisericii, pe esplanadă».

La rândul lor, istoricii Ion Giurcă și Liviu Corciu spun că: „Festivitățile de la Alba Iulia și din București, din zilele de 15 și 16 octombrie 1922, prilejuite de încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria au fost evenimentul anului, cu ecouri pe plan intern și internațional, în general pozitive, fără a lipsi unele critici, determinate de anumite interese și orgolii.”

În pragul evenimentului, în fața suveranilor și a organizatorilor apare un nou obstacol, „de data aceasta venit din partea Bisericii Catolice, care nu-i îngăduia Regelui Ferdinand, catolic fiind, să fie încoronat în catedrala ortodoxă de la Alba-Iulia și-l amenința cu anatimizarea” (Ioan St. Lazăr). După cum precizează profesorul Lazăr, citând din *Maria, Regina României – Însemnări zilnice* (vol. IV, 2005, p. 273), „soluția a dat-o Regina, care a propus ca, evitând să se sesizeze public motivul real, încoronarea «să aibă loc în fața bisericii, sub pretextul că de acolo poate fi văzută de întreg poporul și ca Te Deum-ul să se țină totuși în biserică», ceea ce se va întâmpla.”

Așa cum indică sursele: „Slujba religioasă a fost oficiată de Mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, care a citit și Evanghelia, iar Mitropolitul primat a rostit rugăciunea de încoronare a regelui, precum și binecuvântarea: «Doamne Dumnezeul nostru, cu glorie și cu cinste încoronează-i pe dânsii»” (Fl. Epure).

Referindu-se la slujba oficiată în Catedrală, citând din N. Iorga (*În Ardealul anului Încoronării*, București, Ed. Pavel Suru, 1923), Florin Epure spune: „Nicolae Iorga a surprins... semnificația deosebită a evenimentului și a stării de spirit din impozantul lăcaș de cult: «Oficiază Mitropolitul primat și numai mitropoliții a patru ținuturi românești (Țara Românească, Moldova, Ardealul și Basarabia), Vladimir al Bucovinei fiind oprit de boală. Îi înconjură vlădicii de Roman, de Huși, de Rădăuți, de Argeș și de Râmnic, loțiitorii Dunării de Jos și Buzăului». Prezența atâtor înalți ierarhi ai bisericii naționale îl impresionează profund pe marele savant care notează în final, plin de mândrie, că este martorul unui eveniment cu adevărat memorabil: «În toată istoria neamului nostru nu s-a văzut niciodată ierarhii Țării Românești și Moldovei, Ardealului și Basarabiei, liturgisind împreună.»

Despre prezența unor importante efective militare la ceremonie (se dau cifre de 15.000, 40.000, 50.000 de militari, foști combatanți ai primei conflagrații mondiale), Ion Giurcă și Liviu Corciu, fără a preciza numărul real al militarilor prezenți, spun: „Amplourea manifestării și concepția desfășurării Serbărilor

Încoronării în general, a celei de la Alba Iulia în special, impunea o prezență militară importantă în faza de pregătire și desfășurare, astfel că Ministerul de Război, Marele Stat Major, Inspectoratele generale de armată, comandamentele corpurilor de armată și diviziilor, Corpul Grănicerilor și Corpul de Jandarmi, au fost implicate în mod diferit, conform ordinelor, de multe ori contradictorii sau des schimbate, transmise succesiv pe linie ierarhică. O responsabilitate aparte a avut-o comandamentul Corpului 7 Armată de la Sibiu, comandat de către generalul Henric Cihoski, comandantul Diviziei 21 Infanterie și unitățile dislocate în garnizoana Alba Iulia.”

Citând „Foaia diecezeană” (nr. 41, 22 oct. 1922, p. 3), profesoara Nori Ionela Cadea, precizează că: „Punctul culminant al festivităților a fost reprezentat de parada militară, care a durat mai bine de două ore și în care au fost angrenați 40.000 de oameni... Defilarea a început cu cercetașii, micii dorobanți, școala militară de infanterie, școala militară de artilerie, o divizie de vânători de munte, în frunte cu A.S.R. Principele Moștenitor Carol, Divizia Mihai Viteazul, o divizie ardeleană, un detașament de marină, artileria de munte, mitralierele, artileria grea, cavaleria, călărașii, tancurile și 18 avioane, care au zburat pe tot timpul defilării.”

După ceremonia Încoronării a urmat un dîneu desfășurat în Sala Unirii, la care au participat, „după unii, 300 de oficialități de rang înalt (după alții, 400 persoane)” (Fl. Epure).

A doua zi, 16 octombrie, festivitatea a continuat la București, unde, la Arcul de Triumf, Regele Ferdinand I a fost primit cu pâine și sare, acesta rostind un cuvânt de mulțumire oficialităților și locuitorilor Capitalei României Mari: „Sunt patru ani, de când aproape în același loc am fost salutat venind din surghiun cu armata glorioasă, în zidurile capitalei mele. Astăzi intru pe această poartă ca rege încoronat al tuturor românilor. Arcul acesta va reprezenta pentru generațiile viitoare gloria României, timpurile grele, de suferință, va vorbi tuturor despre eroismul armatei noastre” (C. Stan, *Elie Miron Cristea și încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia și București (15-17 Octombrie 1922)*, în „Angvstia”, nr. 11, 2007, p. 152).

A treia zi, 17 octombrie, după felicitările primite de cei doi Suverani din partea oaspeților la Palatul Regal din Calea Victoriei, aceștia au mers cu toții la Arenele Romane din Parcul Carol, unde au vizitat Muzeul Militar, apoi au parcurs spațiile amenajate special pentru masa la care au participat 10.000 de persoane (primarii din toate județele țării, împreună cu țărani care defilaseră, alături de armată, prin fața statuii lui Mihai Viteazul), conform precizărilor făcute de Nori Ionela Cadea, având ca sursă *Cartea Încoronării. Albumul comemorativ al Încoronării MM. LL. Regele Ferdinand și Regina Maria la Alba-Iulia, 1922*, p. 32. Tot Nori Ionela Cadea precizează că „Serbările încoronării s-au terminat cu un concert de gală la Teatrul Național în seara zilei de 17 octombrie 1922.” De asemenea, citând „Foaia diecezană” nr. 39, din 8 octombrie 1922, p. 6, aceasta spune că: „Sărbătoarea încoronării nu a fost trăită și simțită doar la

Alba Iulia și la București. Cele trei zile de sărbătoare au oferit elevilor și o scurtă vacanță,... Cu toate acestea, școlile și cazarmile au chemat elevii și soldații în ziua de 15 octombrie, între orele 8.00-10.00, pentru a li se vorbi despre însemnătatea evenimentului și pentru a organiza serbări, iar la ora 10.00, în toate bisericile s-a ținut slujbă. La ora 11.00 urmau a suna clopotele în toată țara, și în toate capitalele de județ trebuiau să răsunе 101 salve de tun, urmate de defilarea armatei.”

*

*   *

Reforme și progres după Marea Unire. După Primul Război Mondial „... se produce trecerea la noua Românie născută din evenimentele anului 1918 și din dorința unei națiuni întregi de a se organiza și a trăi într-un stat național” (Mircea Baron), cele mai importante măsuri luate fiind „... consolidarea rapidă a țării, proclamarea sufragiului universal, reforma agrară, adoptarea Constituției, unificarea administrativă etc. În plan extern... s-a realizat o rețea de alianțe regionale, care să aducă stabilitate în zonă” (Gheorghe Nichifor).

Aportul provinciilor unite la consolidarea economică a României Mari. Odată cu încheierea Primului Război Mondial și coagularea românității într-un stat nou și mare, potențialul economic al României a crescut. „Au fost date legi pentru dezvoltarea industriei, pentru organizarea și încurajarea agriculturii, pentru îngrădirea capitalului străin, totuși agricultura a fost predominantă în ansamblul economiei” (Dumitru Matei). Acest lucru a făcut posibilă realizarea unor progrese însemnate, fapt ce a permis înlăturarea până în anul 1923 a distrugerilor din timpul războiului și consolidarea rapidă a României, după această dată.

Conform precizărilor făcute în acest sens de istoricul și arhivistul Tudor Rățoi, „Marea Unire din 1918 a generat... modificări de substanță în configurația economică a statului român devenit de acum unitar, în granițele sale firești, etnice și istorice. Făcând abstracție de puternicul reflux economic imediat postbelic, manifestat global și mai cu seamă în țările ce participaseră la război, situația economico-socială a României a luat după 1918 o altă înfățișare. S-a recunoscut, cvasiunanim, că la originea acestei schimbări s-au aflat două provincii intrate la 1 Decembrie 1918 în componența României – Transilvania și Banatul – care, alături de Bucovina, au adus o industrie apreciabilă, un potențial latent și resurse demne de remarcat, ce au impulsionat și dezvoltarea Vechii României, dându-i o altă perspectivă. România s-a afirmat, pe această bază, ca un stat care, deși rămânea preponderent agrar, putea nutri speranța într-un real viitor industrial, considerându-se că pentru aceasta solul și subsolul său dispuneau de «aproape toată materia primă necesară». [...] Așa se face că nu întâmplător, în România (n.n.), în 1920 a fost înființat un Minister al Muncii, unul dintre primele din Europa.”

Apoi, istoricul Mircea Baron indică faptul că „Odată cu Unirea, Valea Jiului intră în componența noului Stat român format acum, iar primii ani interbelici sunt

efervescenti, creându-se cadrul pentru o dezvoltare care să așeze acest spațiu printre importanții contributori la dezvoltarea economiei românești, în general, a industriei, în special, în perioada care va urma. Valea Jiului însemna, în acest moment, cel mai important bazin carbonifer al României, în anul 1919 scoțându-se, din minele existente aici, 1.028.935 to cărbune, ceea ce reprezenta 65,98% din întreaga producție a țării.”

Provinciile noi ale țării au adus însă României nu numai o zestre materială, ci și o zestre spirituală, la fel de importantă. Referindu-se la acest aspect, în *Memorandul Românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Crișana, Maramureș)*, din 15 decembrie 1938, adresat de către Iuliu Maniu Regelui Carol al II-lea, se spunea că: „Românii ardeleni și bănățeni au adus în noua țară,..., o bogăție sufletească, afirmată cu sfioasă mândrie. Poporul din Vechiul Regat, cu un sentiment care îi face cinste, a apreciat și a elogiât mai mult ca orice tocmai partea aceasta a aportului adus de noile provincii...”

Colonelul Dumitru Matei, folosind o serie de surse, între care și lucrarea intitulată *România în anii Primului Război Mondial* (București, Editura Militară, 1987, vol. II, pp. 797-799), atinge una dintre cele mai sensibile probleme ale vremii – reforma agrară, principala măsură ce avea să dea vigoare economiei naționale și țaranului român. Acesta vine cu câteva informații privitoare la împrumărirea cu pământ a celor ce au luptat pentru făurirea și apărarea României Mari, precizând că: „Prin reunirea provinciilor istorice cu patria-mamă suprafața țării a crescut de la 137.903 la 295.049 km² și numărul populației a crescut de la 7.771.341 la 18.024.269 locuitori. A sporit baza de materii prime. S-a dublat suprafața arabilă a țării, s-au extins terenurile de pășune și a crescut șeptelul. Au fost expropriate 6.008.098 ha pământ arabil din cele 9.242.931 cât reprezenta suprafața marilor moșii. La 26 octombrie/8 noiembrie 1919 Regele a dat Proclamația către țară prin care anunța reforma constituțională, votul universal și împrumărirea cu 2.000.000 ha din marea proprietate particulară, domeniile coroanei, ale statului și ale stabilimentelor de binefacere. Un număr de 1.393.353 țărani fără pământ sau cu pământ puțin, văduve de război și mobilizați, indiferent de etnie, au devenit proprietari de loturi. Reforma aceasta a schimbat structura agrară a țării și a adus profunde mutații cu caracter economic-social. [...]

Reforma Agrară s-a legiferat treptat. După ce în 1917 Parlamentul refugiat la Iași a înscris dreptul de expropriere în Constituție, legea s-a aplicat în mod progresiv:

- pentru Basarabia legea pentru reforma agrară a fost votată de Sfatul Țării în ședința din 26-27 noiembrie 1918 și Regele Ferdinand I a promulgat-o prin Decretul Regal Nr. 3.781 din 22 decembrie 1918;
- pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș dreptul Statului de expropriere pentru cauză de utilitate publică, în măsura și condițiunile cuprinse în legea de față s-a făcut în conformitate cu punctul 5 al articolului 3 din rezoluția Adunării Naționale a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana

și Maramureș, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia, în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, și având ca punct de plecare Decretul-lege nr. 3.911/919, votat de Marele Sfat Național. Decretele-legi nr. 3.911/1919, nr. 2.478/1920 și nr. 4.167/1919 au fost ratificate, iar la 19 iulie 1921, data promulgării acestei legi, au fost abrogate. Legea a fost publicată în «Monitorul Oficial» nr. 93/30 iulie 1921;

- pentru Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea (Vechiul Regat) legea s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința de la 7 iulie anul 1921 și s-a adoptat cu majoritate de două treimi și anume două sute șaptesprezece voturi, contra șaptezeci și opt, iar de Senat în ședința de la 11 iulie anul 1921 și s-a adoptat cu majoritate de două treimi și anume una sută șaptesprezece voturi pentru, șaptesprezece contra. A fost promulgată și investită cu sigiliul Statului la 14 iulie 1921 și publicată în «Monitorul Oficial» nr. 82/17 iulie 1921.”

Organizarea sistemului filantropic. Făcând referire la gravele urmări ale războiului în rândul populației și la implicarea unor personalități feminine ale timpului în actul caritabil, istoricul Narcisa Maria Mitu spune: „Primul Război Mondial (1916-1919) a avut consecințe dramatice asupra României, urmările sale fiind resimțite încă mulți ani după încheierea ostilităților. Reducerea teritoriului țării la regiunea Moldovei, epidemiile, sărăcia, pierderile materiale dar, în special, pierderile de vieți umane și-au pus puternic amprenta asupra României. Acest război pentru care foarte mulți români au făcut sacrificiul suprem, viața, și, la fel de mulți au plătit cu invaliditatea, a fost unul al speranțelor, al viselor împlinite.

Integrarea socială a acestora a constituit o preocupare intensă a autorităților, un puternic impuls venind din partea Reginei Maria, supranumită și «mama răniților». Exemplul său a fost urmat de foarte multe doamne influente din societatea românească dovadă fiind numeroasele și diversele inițiative feminine. Ca și predecesoarea sa, Regina Elisabeta, Maria s-a remarcat printr-o infatigabilă implicare în constituirea unui sistem filantropic, încurajând totodată doamnele din înalta societate să aibă un rol activ în strângerea de fonduri și în gestionarea actelor caritabile. [...]

Documentele, memorialistica, folclorul cât și înscrisurile oficiale ne arată că războiul nu s-a sfârșit odată cu încheierea păcii, el continuând prin urmările pe care le-a avut asupra oamenilor, în special asupra orfanilor, văduvelor, răniților și invalizilor de război și care reclamau o atenție specială din partea autorităților. Un sprijin important a venit din partea Reginei Maria, ajutată, în marile ei acțiuni de binefacere din timpul și din perioada imediat de după finalizarea războiului, de marile doamne ale societății românești, Olga Sturdza, Anastasia Filipescu, Alexandrina Cantacuzino, Simona Lahovary, Lia Brătianu, ale căror fapte trebuie menționate. Prin atitudinea și curajul de care au dat dovadă, acestea pot fi trecute în rândul generalilor de pe «frontul de acasă» a căror bătălie s-a dat pe o perioadă îndelungată constând în a oferi siguranță, educație dar și de a modela caractere.”

Uniformizarea și modernizarea învățământului românesc. Sistemele diferite de învățământ din Basarabia, Bucovina și Transilvania, provincii în care valorile și culturile ocupantului erau profund imprimate, constituiau o dificultate în procesul educațional românesc ce a urmat după Marea Unire și o piedică în calea afirmării identității naționale a românilor din provinciile noi alipite statului român. Pentru eliminarea sistemelor de învățământ de origine străină – rusească, austriacă și ungară –, s-au luat măsuri de unificare a sistemului, pentru a se consolida conștiința națională românească. Măsurile întreprinse au privit și minoritățile. Astfel că, în numai trei ani (1922-1925), copiii din școlile minoritare au început să cunoască pe lângă limba maternă și limba română.

În prima fază a urmat un proces de integrare, prin trecerea instituțiilor de sub autoritatea străină sub autoritatea românească centrală, apoi a urmat un proces de consolidare a elementului autohton, prin popularea școlilor cu români.

În perioada interbelică s-au făcut eforturi mari în procesul de uniformizare a învățământului, de ridicare a nivelului de cultură al poporului prin diminuarea analfabetismului și modernizarea societății. Astfel, Unirea de la 1918, cu toate greutățile ivite, a făcut posibilă o solidarizare a provinciilor și o participare la viața culturală a tuturor cetățenilor, indiferent de etnie, limbă și religie, iar rezultatele au fost impresionante, învățământul, știința și cultura românească cunoscând o dezvoltare fără precedent, cu performanțe de nivel european și mondial.

Au fost construite școli în toată România, pentru învățământul gimnazial și liceal, s-au înființat școli normale (de învățători) și au fost tipărite manuale școlare în tiraj mare. O atenție specială s-a acordat învățământului liceal industrial, comercial și agricol. De asemenea, învățământul universitar a devenit o prioritate, universitățile din Iași, București, Cluj și Cernăuți fiind instituții de formare și cultivare a elitelor românești în diferite domenii. Tinerii cu rezultate bune la învățătură (chiar și cei din familii lipsite de posibilități financiare și materiale) mergeau la specializare în Franța, Germania, Italia sau Anglia, marea majoritate revenind ulterior în țară și contribuind la dezvoltarea mediului cultural și științific românesc.

De precizat faptul că pe lângă Școală, în procesul acesta de modernizare a societății românești Biserica a avut un rol important prin cultivarea valorilor morale și spirituale în rândul credincioșilor.

Modernizarea Armatei. Având experiența campaniei din 1916, când Armata României slab dotată și instruită a trebuit să dea piept cu cele mai performante armate ale timpului și să piardă în mod dezastruos, dar și experiența anului 1917, care s-a dovedit a fi un an de referință în care viața a demonstrat că dacă se dispune de o armată bine organizată, înzestrată și instruită, se obțin rezultate deosebite pe câmpul de luptă. Atunci, cu ajutorul Franței pe linie de organizare, înzestrare și instruire a ostașilor, Armata Română a obținut marile victorii de la Mărăști, Mărășești și Oituz și s-au creat condițiile pentru înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Făcând referire la acest aspect, generalul

Mircea Vladu precizează că „structurile organizatorice, înzestrarea și ierarhizarea specifice anului 1917 au fost menținute până în anul 1924, decizia politico-militară dovedindu-se foarte bună, fapt demonstrat de campaniile victorioase duse de Armata Română în anii 1918-1919”.

Având aceste experiențe, în anii care au urmat, factorii de decizie au trecut la reorganizarea și modernizarea Armatei, o atenție deosebită acordându-se învățământului militar, dotării cu tehnică de luptă, programelor de instruire pentru armele infanterie, artilerie, cavalerie, vânători de munte, transmisiuni, geniu, aviație, marină etc. Din păcate, măsurile luate au fost aplicate în limita unui buget insuficient, situație ce a pus probleme actului de instruire și îndeplinirii cu succes a misiunilor. De asemenea, criza economică din perioada 1929-1933 a generat mari greutăți în punerea în aplicare a programului de înzestrare.

Totuși, conform generalului Mircea Vladu, care citează fondurile Arhivei Ministerului Apărării Naționale, „adoptându-se aceste măsuri s-a ajuns ca înaintea începerii celui de-Al Doilea Război Mondial, Armata Română să dețină 8301 de guri de foc de artilerie (2160 artilerie ușoară, 492 artilerie grea, 2000 artilerie antitanc, 4758 artilerie regimentară și 691 artilerie antiaeriană)”. De asemenea, „sfârșitul anului 1939 a găsit în înzestrarea Aviației Române 276 avioane de luptă dintre care: 18 hidroavioane; 21 avioane de bombardament ușor de tipul Potez-63 și Bristol-Blenheim; 34 de avioane de bombardament ușor de tipul Savoia-79, Bloch-210; 121 avioane de vânătoare de tipul PZL-11, Heinkel-112 și Hurricane; 82 de avioane de recunoaștere și observare de tipul IAR-37, IAR-38 și IAR-39. [...] Deși Armata Română dispunea de un număr mare de avioane, totuși numărul mare de tipuri genera greutăți deosebite vizând instruirea și asigurarea tehnico-materială a acestora. Industria Aeronautică Română era incapabilă să îndeplinească cerințele impuse de Aeronautica Mondială”. La rândul ei „Marina Militară dispunea în anul 1939 de: 1 submarin; 1 navă de bază și încă 49 de nave auxiliare; 4 canoniere; 4 distrugătoare; 3 vedete; 7 monitoare”.

În ceea ce privește instruirea, aflăm că „în perioada interbelică, un contingent însuma cam 150.000-200.000 de tineri. Această situație a determinat factorul de decizie politico-militară să dispună măsuri pentru pregătirea acestor tineri, care să operaționalizeze conceptual «națiunea armată». Totodată, pentru operaționalizarea acestui concept era necesar să se constituie și un număr de unități, comandamente de mari unități, centre de instrucție etc. Mai mult, pentru sporirea numărului personalului care trebuia să completeze pierderile pe timpul luptelor, după o perioadă de instruire, s-a stabilit să se instituie începând cu anul 1934, pregătirea militară înaintea încorporării tinerilor de la 18 ani în sus, cunoscută sub denumirea de premilitărie. Pentru a organiza o armată performantă, era nevoie de tineri cu un nivel de cultură mai ridicat, precum și de resurse economico-financiare, tehnico-științifice etc., mai consistente, de care România nu dispunea în perioada respectivă. Aceasta a împietat în special asupra înfiin-

țării unităților și marilor unități cu un nivel tehnic ridicat”, spune generalul Mircea Vladu.

Tot pe linie militară, între numeroasele măsuri „ce urmăreau consolidarea statului român, ..., se numără și înființarea a trei licee militare, la Târgu Mureș, Chișinău și Cernăuți. Prin aceste trei licee, ce se înscriu în procesul de «naționalizare» a învățământului din provinciile unite, Regele nu a făcut altceva decât să ofere țării tineri educați în spiritul disciplinei, al valorilor românești și creștinești” (Ioan Nistor).

„Pentru conducerea structurilor militare era nevoie de formarea unor cadre militare competente. Baza de selecție pentru formarea viitorilor ofițeri o reprezentau liceele militare de la Cernăuți, Craiova, Iași, Mănăstirea Dealu și Târgu Mureș. Din liceele militare se recrutau tineri pentru școala militară pregătitoare de ofițeri, cu durata de un an, care era obligatorie pentru toți candidații admiși în școlile de ofițeri, indiferent de armă. Funcționau apoi Școala de ofițeri de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, marină, administrație, jandarmi și mecanici auto cu durata de doi ani, Școala de aplicație cu centrele de instrucție de armă cu durata de doi ani și Școala Superioară de Război cu durata de doi ani. [...] Pentru înființarea sau completarea unităților, ca urmare a pierderilor înregistrate, era nevoie și de un număr mare de ofițeri de rezervă, formați în școlile speciale cu durata de pregătire de un an sau în școlile special înființate pe lângă institutele politehnice și Institutul de Arhitectură. Pentru formarea maiștrilor militari și subofițerilor erau șase școli de maiștri militari și treisprezece de subofițeri, iar durata studiilor era de un an, punându-se accentul pe specialitate și administrație, până la nivelul eșalonului companie.

Un accent deosebit s-a pus, în perioada respectivă, pe pregătirea pentru luptă a structurilor militare de către instructori bine pregătiți, care cuprindea: educația ostășească vizând probleme de istoria patriei; geografie elementară; comportamentul și etica ostășească; cunoașterea legilor.

Totodată, accent s-a pus și pe procesul de pregătire a românilor pentru apărare. Din această perspectivă s-au avut în vedere problemele care vizau mobilizarea resurselor umane și materiale ale națiunii, realizarea cadrului legal care să prevadă pregătirea și mobilizarea întregii populații apte să participe la apărarea țării, în caz de nevoie.

Astfel, în anul 1933 a intrat în vigoare Legea asupra organizării națiunii și teritoriului pe timp de război, care conținea precizări vizând pregătirea preregimentară a tineretului cu vârsta cuprinsă între 19 și 21 de ani, mobilizarea tinerilor care nu împliniseră vârsta de 18 ani și folosirea femeilor pentru prestarea de diferite servicii în folosul apărării.

În anul 1934 a intrat în vigoare Legea pentru pregătirea premilitară, care preciza modul în care trebuia organizată și desfășurată pregătirea premilitară a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-20 ani. În anul 1938 a intrat în vigoare Legea pentru înrolarea femeilor în serviciul patriei în timp de război, care legea obligații pentru femei de a munci în uzine, școli, administrații, serviciul sani-

tar etc., înlocuind astfel bărbații mobilizați. În anul 1939 a intrat în vigoare Legea pentru organizarea și folosirea tineretului în caz de mobilizare, care stipula organizarea și instruirea tinerilor până la 18 ani, pentru a putea participa la nevoie la acțiunile de luptă pentru apărarea patriei”.

Cu toate acestea, „constituirea unui număr prea mare de structuri centrale de tip comandament, direcții, inspectorate, care încadrau în special absolvenții Școlii Superioare de Război în detrimentul comandamentelor și unităților luptătoare, generând o birocrație complicată” (Mircea Vladu) și lipsa resurselor financiare au împiedicat crearea unei armate bine dotată și instruită, care să poată duce un război de apărare de lungă durată.

O noutate pentru viața militară a fost constituirea eparhiei militare. Astfel, „Catedrala Încoronării, a Întregirii și a Unirii a fost încredințată după un timp Armatei, pentru a deveni sediul Episcopiei Armatei, până când reformele comuniștilor au scos-o dintre ziduri, au alungat păstorul și pe Dumnezeu din Armată” (Grigore Buciu).

Unificarea Bisericii. Modul în care era condusă Biserica în spațiul românesc era diferit de la provinciile noi ale țării la Vechiul Regat. De aceea, după Unirea de la 1 Decembrie 1918, s-a simțit nevoia realizării unificării bisericești a tuturor românilor ortodocși din fostele provincii istorice românești, măsură ce era atât în interesul Bisericii cât și al Statului.

Mergând pe firul istoriei în dorința de a scoate în evidență acest aspect, deloc ușor, preotul Ion Niță Rizea, folosind ca sursă lucrarea profesorului Mircea Păcurariu *Istoria Bisericii Ortodoxe Române* (vol. III, ediția a 3-a, București, Editura Trinitas, 2008, p. 359), spune: „Unirea tuturor provinciilor românești cu Vechiul Regat, încheiată la 1 Decembrie 1918, va impune, ca necesitate stringentă pentru bunul mers al Bisericii noastre, unificarea ecleziastică și organizarea ei pe baza unui statut și a unei legi unice, temeinice. Realizarea unificării bisericești, urmare firească a unității politice a statului român, va fi un deziderat pe care episcopul Miron Cristea al Caransebeșului și-l va dori cât mai repede împlinit, de îndată ce va fi ales Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Viitor mitropolit primat și patriarh al României, Miron Cristea va reuși, în doar câțiva ani, printr-un efort susținut, să realizeze unificarea Bisericii noastre, dându-i acesteia un statut și o lege de organizare și funcționare unitare, care să corespundă noilor realități și exigențe ale vremii. ..., acțiuni care se vor încheia în anul 1925, prin înființarea Patriarhiei Române și elaborarea Statutului și a Legii de organizare a Bisericii Ortodoxe Române”.

De aceea, „prin faptele și realizările sale, patriarhul Miron Cristea (1868-1939) ocupă un loc însemnat în istoria neamului românesc și a Bisericii Ortodoxe Române”.

Constituția României Mari din 1923. După Marea Unire a fost nevoie de o lege fundamentală pentru noul stat român, care, prin adoptarea unor reglementări și norme juridice, să ducă la consolidarea și modernizarea societății românești. Constituția de la 1923 „are meritul de a fi legiferat, încă din primul

articol, caracterul unitar și indivizibil al statului român. Totodată, ea a consacrat drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului și a creat climatul necesar pentru activitatea politică a tuturor partidelor aflate pe eșichierul politic”, aceasta fiind „apreciată ca una dintre cele mai democratice din Europa acelei perioade, ea fiind în concordanță cu situația și cerințele fundamentale ale României după făurirea statului național unitar”, spune generalul Ilie Gorjan, citând lucrarea Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după marea unire* (vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986).

Concluzii. „Încoronarea, ca încununare a mării izbânde a României întregite..., după marele război, dă finalitatea unui proces istoric milenar, dacă facem un arc peste timp, între Dacia străbună și România modernă, de la începutul veacului 20” (Mihai Sporiș).

De aceea, „... Încoronarea regilor României Mari (la 15 octombrie 1922) nu a fost un eveniment oarecare, ci o bornă în devenirea Statului Român «național, unitar și indivizibil». Ea a încheiat, cu un necesar moment de vârf, lupta jertfelnică a ostașilor români în Războiul pentru Întregirea Neamului ca și lupta diplomatică pentru recunoașterea internațională a unirii tuturor românilor în statul lor unic. Consfințindu-l, prin sfințirea coroanelor regale în catedrala de la Alba-Iulia și așezarea lor pe capetele celor doi mari și iubiți eroi ai acestor lupte, Încoronarea a deschis totodată o pagină nouă în viața istorică a românilor: pagina reformelor structurale moderne înfăptuite în spiritul unei largi democrații și al monarhiei constituționale” (Ioan St. Lazăr).

*

* *

Acest volum, intitulat *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la încoronarea suveranilor României Mari (1922-2022)*, se adaugă Colecției omagiale „Centenarul Marii Uniri”, realizată de Centrul de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” al Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria” în cadrul programului de cercetări derulat sub genericul „Pe urmele eroilor și martirilor neamului”, desfășurat în mai multe etape în perioada 2016-2020, reluat în 2021 și continuat în 2022, pentru a omagia cei 100 de ani de la punerea cununii regale peste România Mare și pentru a întregi șirul de fapte eroice și glorioase din frumoasa epopee a Marii Uniri.

Dăm importanța cuvenită acestui înălțător moment din istoria noastră, pentru că „... ceea ce s-a petrecut la Alba Iulia și București, cu ocazia încoronării primilor suverani ai României Mari, Ferdinand I «cel Loial» și Regina Maria «cea Mare», a fost mai mult decât o simplă ceremonie, a fost un eveniment simbol, care a așezat România întregită în rândul marilor monarhii europene” (Nori Ionela Cadea).

Din păcate, din cauza neputinței politicienilor, a trădărilor și a vitregiei vremurilor, după doar două decenii de la Marea Unire, România a pierdut Basarabia, Bucovina de Nord, Ținutul Herța, Insula Șerpilor și Cadrilaterul, dar

speranța reunirii nu s-a stins, ea fiind vie în sufletul românilor, al românilor adevărați și patrioți. Se aștepta momentul, iar pentru partea aceea a Basarabiei ce constituie astăzi Republica Moldova, momentul a venit în 1991, dar a fost ratat. La 30 de ani de la destrămarea Uniunii Sovietice, dezamăgiți de neputința sau dezinteresul elitelor politice din cele două state românești – România și Republica Moldova –, patrioții români încă mai luptă, prin metode pașnice, pentru renașterea sentimentului unității de neam în spațiul pruto-nistean și speră în reunirea celor două maluri ale Prutului. Dar timpul trece, românismul pruto-nistean se diluează iar speranța va fi deșartă, așa cum întrevede istoricul Corvin Lupu, care spune:

„În perioada stăpânirii țariste, elitele românești din Basarabia au fost deportate, întemnițate, persecutate, marginalizate. În mod deosebit au fost opriți preoții. În perioada lui Stalin, această situație s-a repetat. Ulterior, elitele românești din Basarabia, care s-au ridicat în perioada comunistă, au fost atrase intenționat spre situații mai bune oferite în alte părți ale imensei Uniuni Sovietice și înlocuite cu elite rusofone. Fibra românească a Basarabiei a fost mereu agresată și subțiată. [...]

Până în prezent, România a ajutat cu anumite sume de bani guvernul de la Chișinău, a oferit vaccinuri gratuite, mașini pentru poliție, pompieri și școli, a investit într-un gazoduct care să facă Republica Moldova independentă energetic față de Rusia etc. etc. De asemenea, guvernul de la București oferă cetățenie pentru moldoveni, devenind pentru aceștia o rampă de emigrare spre Occident și contribuind astfel la depopularea gravă a Republicii Moldova de etnici români, ceea ce slăbește forțele care luptă pentru românism și unire cu țara-mamă și întărește rusofonii care sunt loiali Rusiei și susțin apartenența Republicii Moldova la spațiul estic și nu la România. Cum spuneam mai sus, rusofonii nu părăsesc Basarabia.”

Dacă la nivel politic au existat ezitări, nu aceeași lipsă o vedem în cazul Bisericii noastre, ea fiind cea care a făcut pași însemnați pe linia reîntregirii, exemplul cel mai elocvent în acest sens fiind reactivarea în 1992 a Mitropoliei Basarabiei (cu reședința la Chișinău).

Acest lucru demonstrează că dorința „... de unitate națională a fost, este și va fi o permanență istorică majoră a neamului românesc, iar Biserica Ortodoxă joacă un rol important în realizarea acestui deziderat”, spune preotul Alexandru Stănciulescu-Bârda.

De aceea, „după atâta vreme, o sută de ani, de la încoronarea Unirii celei Mari, clopotul de la Catedrală tot la unire cheamă când și cât mai bate!”, conchide generalul Grigore Buciu.

Eugen Petrescu

Foreword

Short retrospective on the First World War, the Great Union of Romanians and its international recognition (1916-1920). Romania's entry into the Great War, the four Romanian military campaigns - 1916 (fighting for the liberation of Transylvania, resulting in a military failure that could lead to the disappearance of Romania as a state), 1917 (resulting in a huge success following the victorious battles in Mărăști Mărășești and Oituz, who saved Romania from disaster and created the conditions for the achievement of the Great Union), 1918 (resumption of fighting through the intervention of the Romanian Army in Bessarabia, Bukovina and Transylvania, including Banat, Crișana, Sătmar and Maramureș, liberation and integration of the national territory), 1919 (Romania's entry into Budapest and the liberation of Hungary from the Bolshevik regime established by Béla Kun, with the support of Russia) the acts of the union on 9th April 1918 with Transylvania and the peace treaties of Saint Germain en Laye, on 10th September 1919, with Austria, Neuilly sur Seine, on 29th November 1919, with Bulgaria and Trianon, on 4th June 1920, with Hungary, which recognizes by the international community the inalienable rights of the Romanian state over Bukovina (Romanian territory, occupied by the Habsburgs in 1774), the whole of Dobrogea (by reconfirmation of the Romanian-Bulgarian border in 1913, drawn by the Peace of Bucharest), Transylvania (Romanian territory included in the Kingdom of Hungary, later the Austrian Empire and the Austro-Hungarian Empire) and the Peace Treaty of Paris, on 28th October 1920, officially recognizing the union of Bessarabia (Romanian territory occupied by the Russians in 1812) with Romania – these are the stages of the Great Union and the creation of Greater Romania.

These stages highlight the fact that the Great Union of 1918 is due to the popular will expressed by the Romanians from Bessarabia, Bukovina and Transylvania, the victory of the Romanian Kingdom (Romania) in the First World War (1916-1919) and the political negotiations during the Peace Conference from Paris (1919-1920). Therefore, Greater Romania - the New Kingdom of Romania, is the direct consequence of this bloody world conflict.

*

*   *

"The approach of the First World War that led, in our case, to the natural reunification of Romania captivated many writers, historians, memorialists, artists of all kinds, so we have a vast and relevant bibliography, in which the

contributions of all the authors, from one epoch to another are essential and necessary", says the philologist from Craiova, Tudor Nedelcea.

We also say that it is natural to be like that, because every generation has the duty to highlight the history of the its time and to leave it to the future generations as it was. Thus, the cultured people of the Great Union generation, but also of the generations that followed them, were captivated by the brilliant epoch in which the Great Romanian coagulation took place and were concerned with keeping alive the memory of those who by deeds of arms, through heroism and martyrdom and through the art of diplomacy, made Romania and put it on the map of the world as a national state, sovereign and independent, unitary and indivisible. So ..., honorable duty!

However, "it is unfortunate that, in our historiography, the Coronation event has not been given due attention and significance; the disease of the post-war communist period, in which the monarchy was abolished, is still inoculated in the minds and writings of many scholars, even the most prominent ones. «A sincere history of the Romanian people» should be rewritten, in a more detailed way and with significant details, giving the constitutional monarchy, people-loving and loved by the people, constructive and exemplary (in the corresponding historical contexts), the place and the real role in the modern becoming of the Romanian state, the place and the role recognized internally and internationally, at that time and later", asserts the philologist from Vâlcea, Ioan St. Lazar.

Therefore, as for the Coronation of the Sovereigns of Greater Romania – King Ferdinand I and Queen Maria -, an act of fundamental national significance, which completes the epic of the Great Union of 1918, it is our duty, as historians, essayists, writers, etc., to do it without to hinder us from the form of government that each of us wants: monarchy, republic, etc. It is unfair that two first-rate historical political personalities, who devoted themselves with all their strength and love to the fulfillment of the Romanians' eternal dream and to whom we owe this beautiful achievement, should be treated superficially or carelessly.

*

*   *

As concerning the theme of the book, we mention that the Prime Minister Alexandru Averescu wanted the event to take place during his government, the organization of the important event had been established on 8th July 1920 by the Coronation Commission, led by General Constantin Coanda - President of the Senate, but its activity was a short one.

For his part, Ion I.C. Brătianu wanted the event to take place while he was in charge of the government, his intervention causing the sovereign to decide to postpone the festivities, citing various reasons in this regard, but in the middle is, apparently, the cold relationship between Ferdinand and Averescu.

As the military historian Ion Giurcă and the archivist Liviu Corciu state, "Returning as the head the government on 19th January 1922, Ion I.C. Brătianu

established that one of the objectives in the attention of the executive should be the coronation of sovereigns, an activity in which the Ministry of War, whose leadership General Gheorghe Mărdărescu was appointed on 25th March was involved, given the participation of important structures and military personalities. In the summer of 1922, a new Steering Committee was appointed for the preparation of the Coronation Holidays, under the leadership of Anghel Saligni, and on 24th August, the day of the activities in Alba Iulia was set – on 15th October. The Steering Committee had 7 commissions, each with a head, with clear responsibilities: Miron Cristea, Nicolae Mișu, General Paul Angelescu, historians N. Iorga and Ioan Lapedatu, architects Victor Gh. Ștefănescu and Petre Antonescu, painters Arhur Verona and Costin Petrescu, George Enescu and Constantin Cristescu, who had at their disposal specialists in different fields of activity and professional organizations willing to get involved in the large national project."

Coronation of the sovereigns of Greater Romania. After the official unification of Bessarabia, Bukovina and Transylvania with Romania, a symbolic act was needed so that the King Ferdinand I would take possession of these old Romanian territories. But, "In Romania, the political life after the Reunification War was very turbulent; under the sign of the universal suffrage, the union of the historical provinces with the country, the social reforms, the old or newly created parties or those in the provinces - also in renewal - failed to ensure governmental stability, vital in the context of a strong representation at the Peace Conference, of completing the administrative, fiscal-budgetary, defense and security unit of the national territory. The elections of November 1919 - lost by the Liberals - did not solve the problems: the main winning party - PNR - kept its leader in Sibiu (Iuliu Maniu preferred to remain president of the Governing Council) and appointed as prime minister of Romania one of the Transylvanian leaders, Alexandru Vaida-Voevod. It was the proof that the Great Union had a long way to go: perseverance, skill, and political intelligence. Great symbolic gestures were needed so that confidence and enthusiasm would not be extinguished. Symbols were needed. This is the context in which the decision of a grand and solemn ceremony was taken, having in the foreground King Ferdinand the Unifier and Queen Mary, much loved by the Romanian people. In fact, Ferdinand and Maria were already crowned kings of Romania after a solemn ceremony held in Bucharest on 10th October 1914, but in a sad, oppressive atmosphere, after the death of Carol I. Now the problem was to be crowned king of all Romanians. The place of the new coronation ceremony was not chosen at random: it is true that Alba Iulia was related to the name of Mihai Viteazu, that here gathered the 1228 delegates who voted - on 1st December 1918 - the Union of Transylvania and Banat with the Country, but just as appropriate could be Chișinău, the place where the first Union with the Country of a Romanian province was decided, Bessarabia, on 27th March 1918", says the military historian Alexandru Oșca.

Initially, it was desired that the sovereign be anointed at the Mihai Voda Church in Bucharest, and the coronation at Alba Iulia, but Ferdinand refused on the grounds that both acts are part of the same ceremony. Nicolae Iorga came up with the proposal to build a Cathedral for the Coronation in Alba Iulia (symbolic city for the Romanian unity and their spiritual capital), in memory of the great voivode and prince Mihai Viteazul (the first unifier, in 1600, of the three great historical provinces in a single state) and his triumphal entry on 1st November 1599 in the capital of the Principality of Transylvania (from the second half of the 16th century and residence of the Metropolitan Church of Transylvania), the place where three centuries later, on 1st December 1918, the Great Union had been fulfilled by popular will.

As the proposal was accepted, the political factors, with the consent of the sovereign, decided that the coronation ceremony should take place on 15th October 1922.

The project and the management of the works were entrusted to the architect Victor G. Stephănescu, the Orthodox Cathedral being built next to the Catholic Cathedral, after the model of the Royal Church from Târgoviște. The foundation stone was laid on 28th March 1921, the day after Easter, the cathedra being built in a short time. Then the painting was done, the work of Costin Petrescu, who painted the interior fresco: on the wall on the west side being embodied the two founders, Ferdinand and Maria, on the side aisles, Miron Cristea, Primate Metropolitan of Romania, future First Patriarch of the Church Romanian Orthodox and Nicolae Bălan, Metropolitan of Transylvania, and in the narthex, Mihai Viteazul and his wife, Doamna Stanca.

The erection of the Coronation Cathedral was also aimed to restore the metropolitan church, which Mihai Viteazul the Brave built here in 1597, destroyed by the Habsburgs in 1714. The sanctification of the church was performed on 8th October 1922, when received the "Holy Trinity" and the "Saints Archangels Michael and Gabriel" as patron saints (in memory of the first Romanian Unifier).

Therefore, the ceremony was held at the Orthodox Cathedral of Alba Iulia (Cathedral of the Reunification of the Nation or Coronation Cathedral) - built in 1921-1922, the sovereigns being acclaimed by the 30.000 participants from the united historical provinces and 15.000 soldiers.

The festivity, besides the Sovereigns, from the Royal House of Romania was attended by Crown Prince Carol, accompanied by his wife, Elena, Princess of Greece, and Prince Nicholas. The guests of honor were the daughters of Queen Mary, Elizabeth (who became Queen of Greece) and Marioara (sovereign of the Serbs, Croats and Slovenes), who was accompanied by Prince Paul Karagheorghievich. The representatives of 13 royal states of the world also honored the event with their presence: the Infants of Spain, Alfonso d'Orleans-Bourbon, with Infanta Beatrice, the sister of Queen Mary, Duke Albert of York, who would become King George VI. Italy was represented by Thomas,

Duke of Genoa, uncle of the King of Italy, Victor Emmanuel IV. The French mission was represented by Marshal Ferdinand Foch, commander of the French army, and Generals Weigand and Petain. Among the special guests was the "friend of the Romanians", General Henri Berthelot, the head of the French military mission in Romania. Poland, Austria, Switzerland, Finland, Portugal, Bulgaria, USA, Japan were represented by ministers plenipotentiary, and the Apostolic Nuncio led by Cardinal Francesco Marmaggi.

The ceremony was also attended by Prime Minister Ionel Bratianu, Alexandru Marghiloman, Alexandru Averescu, Constantin Coanda, Nicolae Iorga, Ion Gh. Duca, members of the government, Mihail Pherekyde, President of the Assembly of Deputies, Mihail Orleanu, President of the Senate and parliamentarians. Also present were members of the Holy Synod of the Romanian Orthodox Church, the leadership of the Romanian Academy, university rectors and 33 generals.

In this way, the Romanian historical space united in 1918 was crowned on 15th October 1922, with the coronation of the sovereigns of the Great Union - King Ferdinand I, the first King of Greater Romania and Queen Maria, the most beloved monarch of the Romanians - a historical moment the distinguished general Grigore Buciu eloquently defines it the *Coronation of the Great Union*, a phrase that ennobles the beautiful fulfillment of the Romanian people through the two historical moments, mentioned above - the Great Union and the Coronation ("the last episode when the union of all the Romanian provinces was sanctified under the scepter of the King of Romania").

But, as General Grigore Buciu says, "In Alba Iulia, in the city, not only King Ferdinand and Queen Maria were crowned as sovereigns of Greater Romania! The Union itself has been crowned! And, with it, all the pains that were suffered in many trials and partial successes that marked its path through history until that moment of great fulfillment.

On 1st December 1918 in Alba Iulia took place the engagement between the country and its provinces brought home from abroad. Through the treaties concluded at the Paris Peace Conference, the sovereigns and the country had the official certificate of civil marriage. From now on, they could step into the cathedral to be crowned by the priests, according to the religious tradition of the people over whom they ruled. To crown them as sovereigns of Greater Romania, in the historical capital of the hopes of union. But there was no Orthodox church in the city to celebrate the event. The episcopal building built by Mihai Viteazul had been destroyed and on its place Horea, the symbol of the revolt of the Transylvanian ethnic majority and of the unification of the Romanians in a Dacia of their ancestors, had been crushed with the Wheel. At last the long dream had come true and all the papers were in order. It took October 15th, 1922, to build the monastery and keep the union on its altar forever."

Chronicle of the coronation ceremony of the King and Queen of Greater Romania. According to the study carried out by the philologist Ioan St.

Lazar regarding the ceremony in Alba Iulia (October 15th) and Bucharest (October 16th), having as source the "Universul" newspaper (year XI, no. 237, on 19th October 1922), which includes the editorial entitled "Coronation Sunday", signed by Nicolae Iorga and a set of reports made by the special correspondents of the newspaper in the two cities, but also the *Daily Notes* of Queen Maria, on October 17th, the chronology of events is as it follows:

Alba Iulia (Sunday, October 15th): "presentation of the city in celebration and of the delegations from the Transylvanian villages; the entrance through which the «Georgian Gate», on 1st November 1599, Mihai Viteazul's soldiers entered, in order to sanctify, in a special but short time historical event, the first annexation of Transylvania to the bosom of the motherland; «The arrival of the royal train», followed by «the greeting of the sovereigns» (by high-ranking state officials), «the mayor's speech», «the royal procession starts for the cathedral», from the station, on the «Coronation» boulevard through a corridor guarded by troops and soldiers from military schools; «Solemnity of the coronation», respectively: «Religious service in the cathedral», «handing over of the crowns» (to the President of the Senate and the Chamber of Deputies) «under the canopy», in front of the church and in front of the people, with the presence of the representatives of the allied countries and friend countries, «The solemn act of the coronation», when King Ferdinand received his crown and put it on his head - «how was M.S. Queen Mary crowned», «the most moving moment» (when the Queen knelt down and received her crown on her head, after that, overwhelmed with emotion, the two husbands and kings kissed, in sounds of the Royal Anthem), «the speech of the president of the Senate», «the speech of the President of the Chamber of Deputies», «the speech of the H.M. The King», «The passage of the sovereigns in the royal pavilion», «The King's Proclamation»; «Gala Lunch» (with menu presentation), «Guests Dinner», with various short speeches; «Coronation Memorial» (signed by «Ferdinand and Mary»); «Military parade», «Assistance», «Military parade» (with «H.M the Queen at the head of the 4th Roşiori Regiment»), «Cheering of the Sovereigns», «Marshal Foch about the Romanian army» («I am convinced now, when I saw your soldiers, about the patriotism, discipline, enthusiasm and bravery of the Romanian army that has been known so well»), «The departure of the sovereigns».

On the same day, Sunday, October 15th, in the Capital and in several cities in the country (Ploieşti, Iaşi, Craiova, Focşani - among those recorded in the above-mentioned newspaper), there were demonstrations to celebrate the coronation event, which began at 10.00, when the Te Deum started in Alba-Iulia."

Bucharest (Sunday, October 15th): "«Te Deum of the Metropolitan Church», «Assistance», «General Davidoglu's Speech», «Military Parade»; «Te Deum from St. Elijah's Church (Gorgani)», organized by the «Romanian Youth» Society»."

Bucharest (Monday, October 16th): "«The capital in celebration», «Mogoșoia Railway Station», «Arch of Triumph» (with a wide description of its components, decoration and transcription of various significant inscriptions), «Waiting for sovereigns», «Order measures», «Army honors», «At Mogoșoia station»; «Arrival of the royal train», «Greeting at the station», «Departure to the Capital», «Solemn entry of sovereigns into the Capital», «Formation of the procession», «At the Arch of Triumph», «Speech of the mayor of the Capital», «H.M. The King», «From Victoria Square to the Metropolis», «The eagles pass with flags»; «Arrival at the Metropolis» - «Divine Service»; «At the statue of Michael the Brave», «Parade of troops», «Parade of the historical and ethnographic procession» («groups of extras representing the most important epochs in the history of Romanians», «Independence» - «Final triumph: the unification of the nation»), «Parade of mayors» (some accompanied by folk groups in picturesque folk costumes), «The end of solemnity», «The royal pavilion»; «Gala Dinner at the Palace»" (attended by 200 guests).

Bucharest, Tuesday, October 17th: "«Mayors Dinner» - «Carol Park Arrangement»". Here, Professor Ioan St. Lazar brings the information noted by Maria Queen of României, *Daily Notes (1st January - 31st December 1922)*, vol. VI, Bucharest, Albatros Publishing House, 2005, p. 321) and not recorded in the newspaper.

*

* *

Scrolling through the book, we are impressed by the text of an article published at that time, today an archival document with a certain historical value, in which it is said that: "*... the coronation in Alba-Iulia was not a simple traditional ceremony with all the signs of power over the crowds throughout Greater Romania, but it was and is the seal of our supreme ideal sprinkled with many tears and blood... It is the golden dream for which our parents endured persecution and shame and great humiliation and dungeons and chains, endless beatings and torments, and terrible death by hanging and by sword. It is the brass trumpet, which announces to the whole world the triumph of our eternal aspirations; it is the precious crown placed on the forehead of the innumerable martyrs, whose sacrifice has gathered us forever under the helm of the same emperor. It is the apotheosis of our national unity. The great miracle has taken place. A whole world has gathered for its unparalleled feast. Both the living and the dead were present. Especially the dead. For before the three divisions of the mighty soldiers, who marched in the holy city of our nation, passed the procession of the great shadows: of the great voivode Mihai, of Horia, Cloșca, Crișan and Avram Iancu, as well as the whole army of the seven hundred thousand brave men who died - for our resurrection*" (Nicolae Colan, in "Revista Teologică", no. 10-11, Oct.-Nov. 1922, Sibiu).

Along with this written testimony, which is a sincere and pertinent "radiography" of the moment, made by Nicolae Colan – the future metropolitan

of Transylvania and member of the Romanian Academy, to which are added a series of documents of the time, as the time passed we remained with other kinds of testimonies related to the imposing event. Thus, the Coronation is reflected in literary creations dedicated to the sovereigns of Greater Romania (published in cultural magazines and in the newspapers of the time), photographs, paintings, prints, postcards, stamps, documents, seals, medals, badges, coins, etc. To these it is added a film, lasting 4 minutes and 11 seconds, made by the National Office of Cinematography in Bucharest, in 1939, two decades after the Coronation.

A contemporary of ours, Vilică Munteanu, archivist and historian, collector of objects with historical value, states that: "The solemn coronation of King Ferdinand I the Integrator and Queen Maria, in the Cathedral dedicated to the Holy Trinity in Alba Iulia, conferred on the monarchical couple of the United Kingdom of Romania the religious consecration as sovereigns of the Romanian unitary state", and "Through all that has been done in honor and memory of the act of Coronation of the Kings of the Integrated Romania, the Romanian people pay homage to one of the most important episodes of its millennial history, which represents a moment of national dignity and placing Romania in an important place among the European countries. Among them, medals, badges and coins, although quite a few, are metal testimonies of an epochal event."

In his turn, the young historian and philatelist Bogdan Emanuel Răduț says: "The emotion of historical events gradually disappears with the last contemporaries. But printing on different media keeps the memory of that event. Among the testimonies from the period that have survived to the present day is the philatelic show dedicated to the coronation of Alba Iulia. At the centenary, it is still in public or private collections, as a true document of a memorable historical day.

Admiring and holding in hand this philatelic issue is a real and tangible encounter with history. The emotions of the archaeologists when they discover materials hundreds or thousands of years old are not known, but the feeling can be understood, on a certain scale, by analyzing this issue. And this is another proof that philately is one of the best ambassadors of the national history and identity."

Looking at the Coronation from a political perspective, we see how rivalries and pride have prevented important personalities of the time, people with an important role in the act of making Greater Romania, from participating in festivities. Invoking adversity against the Brătianu government, not all politicians and not all parties prepared and announced their participation at the coronation, the big absentees from the ceremony being the leaders of the Romanian National Party and the Peasant Party, Iuliu Maniu and Ion Mihalache. It was a questionable gesture and even a proof of the lack of respect for the Sovereigns, as Nicolae Iorga would say in his autobiography, from which we quote the following: "The Transylvanian National Party had the worst patriotic

attitude against The Crown. When the representatives of the nationalities participated, even the irredentist Hungarians in the background, he refused, in his own house, to appear and to receive the Sovereign and the members of the dynasty, with the two Balkan Queens also coming to the great joy of their parents. Never has a certain rudeness which distinguishes the behaviour of Mr. Maniu, the skilful and imprisoned in the solemn collar, shown more ugly than on this occasion, and so King Ferdinand, very vindictive under his timid appearance, would never forgive (in fact, in private conversations, Mr. Maniu showed the deepest contempt for the head of state)" (N. Iorga, *A human life as it was*, Bucharest, Minerva Publishing House, 1972, p. 600).

Referring to this aspect, the philologist Ioan St. Lazăr states: "If we can say that the popular sentiment was in unanimity favorable to the coronation of Alba Iulia, not the same vibration of the heart had some of the Romanian politicians, who could not overcome their personal pride and to unite to an act of fundamental national significance, neither at the time of its preparation, nor at the time of its unfolding, nor at its consequences".

The political leaders mentioned above were not the only ones absent from this great event. We also mention here the absence of the Greek Catholic bishops, a fact "which was another big mistake and left a bitter taste to the participants", says the Vâlcea historian Florin Epure, quoting from the notes of the hierarch Miron Cristea the following: "All of the united brothers considered a bad thing the absence of the representatives of the church". Regarding the unpleasant aspect, "Constantin Argetoianu found Iuliu Maniu as the moral author of this action", who (in *Memoirs...*, vol. VII, part IV, Machiavelli Publishing House, 1996, pp. 263-264) states: «Urged by Maniu, the prelates of the united church did not attend the service under the pretext that they are not allowed by their canons to approach an Orthodox liturgy, which was false. But the gentlemen were enslaved to the National Party and listened to Maniu's urge. They waited outside the church, on the esplanade».

In their turn, the historians Ion Giurcă and Liviu Corciu say that: "The festivities in Alba Iulia and in Bucharest, on October 15th and 16th, 1922, on the occasion of the coronation of King Ferdinand I and Queen Maria, represented the event of the year, with echoes domestically and internationally, most of them positive, without missing some criticism, determined by certain interests and pride".

On the eve of the event, a new obstacle appears in front of the sovereigns and the organizers, "this time coming from the Catholic Church, which did not allow King Ferdinand, being a Catholic, to be crowned in the Orthodox Cathedral of Alba-Iulia and the threat of anathematization" (Ioan St. Lazăr). As Professor Lazăr states, quoting from *Maria, Queen of Romania - Daily Notes* (vol. IV, 2005, p. 273), "the solution was given by the Queen, who proposed that, avoiding to notice publicly the real reason, the coronation «to take place in front of the church, under the pretext that from there they can be seen by the

whole people and that the Te Deum should still be held in the church», which will happen".

As the sources indicate: "The religious service was officiated by the Metropolitan of Transylvania Nicolae Bălan, who also read the Gospel, and the Primate Metropolitan said the king's coronation prayer, as well as the blessing: «Lord our God, with glory and honor crown them»" (Fl. Epure).

Referring to the service officiated in the Cathedral, quoting from N. Iorga (*In the Transylvania of the Year of the Coronation*, Bucharest, Ed. Pavel Suru, 1923), Florin Epure states: "Nicolae Iorga surprised... the special significance of the event and the state of spirit from the imposing place of worship: «The Primate Metropolitan and only the metropolitans of four Romanian lands (Wallachia, Moldova, Transylvania and Bessarabia) officiate, Vladimir of Bukovina being stopped by illness. They are surrounded by the bishops of Roman, Huși, Rădăuți, Argeș and Râmnic, the inhabitants of the Lower Danube and Buzău». The presence of so many high hierarchs of the national church deeply impresses the great scientist who notes in the end, full of pride, that he is the witness of a truly memorable event: «Throughout the history of our nation, the hierarchs of Wallachia and Moldova, Transylvania and Bessarabia have never been seen, liturgizing together»".

Speaking about the presence of important military personnel at the ceremony (figures of 15.000, 40.000, 50.000 soldiers, former combatants of the First World War are estimated), Ion Giurcă and Liviu Corciu state, without specifying the actual number of soldiers present, that: "The magnitude of the event and the concept of the Coronation Celebrations in general, the one in Alba Iulia in particular, required an important military presence in the preparation and deployment phase, so that the Ministry of War, the General Staff, the General Inspectorates of the Army, the Commands of the Army Corps and Divisions, the Border Guard Corps and the Gendarmerie Corps, were implicated differently, often contradictory or frequently changed orders, passed down successively on a hierarchical line. A special responsibility had the command of the 7th Army Corps from Sibiu, commanded by General Henric Cihoski, the commander of the 21st Infantry Division and the units deployed in the Alba Iulia Garrison".

Citing the "Diocesan Sheet" (no. 41, 22th Oct. 1922, p. 3), Professor Nori Ionela Cadea states that: "The culmination of the festivities was the military parade, which lasted more than two hours and in which were involved 40.000 people... The parade began with the scouts, the small dorobanti, the military infantry school, the military artillery school, a division of Mountain Huntsmen, led by ASR Crown Prince Carol, Mihai Viteazul Division, a Transylvanian division, a naval detachment, mountain artillery, machine guns, heavy artillery, cavalry, tanks and 18 airplanes, which flew throughout the parade".

The Coronation Ceremony was followed by a dinner held in the Union Hall, attended by "according to some, 300 high-ranking officials (according to others, 400 people)" (Fl. Epure).

The next day, October 16th, the festivity continued in Bucharest, where, at the Arch of Triumph, King Ferdinand I was received with bread and salt, had a Thank You speech for the officials and inhabitants of the Capital of Greater Romania: "It's been four years since, almost in the same place, I was greeted coming from the exile by the glorious army within the walls of my capital. Today I enter this gate as the crowned king of all Romanians. This arch will represent for the future generations the glory of Romania, the hard times of suffering, will speak to all about the heroism of our army" (C. Stan, *Elie Miron Cristea and the coronation of King Ferdinand in Alba Iulia and Bucharest (15th-16th October 1922)*, in "Angvstia", no. 11, 2007, p. 152).

On the third day, October 17th, after the congratulations received by the two Sovereigns from the guests at the Royal Palace in Calea Victoriei, they all went to the Roman Arenas in the Carol Park, where they visited the Military Museum, then toured the specially designed dining areas, which was attended by 10.000 people (mayors from all counties of the country, along with peasants who had marched with the army in front of the statue of Michael the Brave), according to Nori Ionela Cadea, based on the *Book of the Coronation. The commemorative album of Coronation of MM. LL. King Ferdinand and Queen Maria in Alba-Iulia*, 1922, p. 32. Nori Ionela Cadea also states that "The coronation celebrations ended with a gala concert at the National Theater on the evening of 17th October 1922." Also, quoting the "Diocesan Sheet" no. 39, on 8th October 1922, p. 6, it states that: "The feast of the coronation was not lived and felt only in Alba Iulia and Bucharest. The three days of celebration also offered the students a short vacation,... However, schools and military schools called students and soldiers on 15th October, between 8.00-10.00, to talk about the significance of the event and in order to organize celebrations, and at 10.00, a service was held in all churches. At 11.00 the bells rang all over the country, and 101 cannon shoots were heard in all the county capitals, followed by parades of the army."

Reforms and progress after the Great Union. After the First World War "... the transition to the new Romania born from the events of 1918 and from the desire of an entire nation to organize and live in a national state" (Mircea Baron), the most important measures being "... rapid consolidation of the country, proclamation of universal suffrage, agrarian reform, adoption of the Constitution, administrative unification, etc. Externally, a network of regional alliances has been set up to bring stability to the area" (Gheorghe Nichifor).

The contribution of the united provinces to the economic consolidation of Greater Romania. With the end of the First World War and the consolidation of Romania into a new and great state, Romania's economic potential increased. "Laws were passed for the development of industry, for the organization and encouragement of agriculture, for the restriction of foreign capital, however agriculture was predominant in the whole economy" (Dumitru Matei). This made it possible to make significant progress, which allowed

removal of the damages caused by the war by 1923 and the rapid consolidation of Romania after that date.

According to the historian Tudor Răţoi, "The Great Union of 1918 generated... substantial changes in the economic configuration of the Romanian state that has now become unitary, in its natural, ethnic and historical borders. Ignoring the strong economic ebb immediately after the war, manifested globally and especially in the countries that had participated in the war, the economic and social situation of Romania took on a different perspective after 1918. It was acknowledged, almost unanimously, that at the origin of this change were the two provinces that became part of Romania on 1st December 1918 – Transylvania and Banat – which, along with Bucovina, brought appreciable industry, latent potential and remarkable resources, which also boosted the development of Old Romania, giving it another perspective. On this basis, Romania asserted itself as a state which, although it remained predominantly agrarian, could nurture hope for a real industrial future, considering that its soil and subsoil had «almost all the necessary raw materials». [...] Thus, it is no coincidence that in Romania (n.n.), in 1920, a Ministry of Labor was established, one of the first in Europe."

Then, the historian Mircea Baron indicates that "With the Union, the Jiu Valley becomes part of the new Romanian State formed now, and the first interwar years are effervescent, creating the framework for a development that would place this space among the important contributors to the development of the Romanian economy, industry in general, especially in the coming period. The Jiu Valley was, at this moment, the most important coal basin in Romania, in 1919 1,028,935 tons of coal were extracted from the existing mines here, which represents 65.98% of the entire production of the country."

However, the new provinces of the country brought to Romania not only a material dowry, but also a spiritual dowry, just as important. Referring to this aspect, in the *Memorandum of the Romanians from Transylvania (Transylvania, Banat, Crişana, Maramureş)*, on 15th December 1938, addressed by Iuliu Maniu to King Carol II, it was said that: "The Romanians from Transylvania and Banat brought in the new country, ..., a wealth of the soul, asserted with timid pride. The people of the Old Kingdom, with a feeling that honors them, appreciated and praised more than anything this very part of the contribution brought by the new provinces... ".

Colonel Dumitru Matei, using a series of sources, including the work entitled *Romania in the years of the First World War* (Bucharest, Editura Militară, 1987, vol. II, pp. 797-799), touches on one of the most sensitive issues of the time - the agrarian reform, the main measure that would give force to the national economy and to the Romanian peasant. It comes with some information regarding the land ownership of those who fought for the creation and defense of Greater Romania, stating that: "By reuniting the historical provinces with the motherland, the area of the country increased from 137.903

to 295.049 km² and the population increased from 7.771.341 to 18.024.269 inhabitants. The raw material base has increased. The arable land of the country has been doubled, the pasture lands have been expanded and the livestock has been increased. 6,008,098 ha of arable land were expropriated from the 9.242.931 ha representing the surface of the large estates. On 26th October/ 8th November 1919, the King issued the Proclamation to the country announcing the constitutional reform, the universal suffrage and the ownership of 2.000.000 ha of the large private property, of the estates of the crown, of the state and the charities. A number of 1.393.353 peasants without or owning small farms, widows of war and mobilized, regardless of ethnicity, became owners of plots. This reform changed the agrarian structure of the country and brought profound economic and social changes. [...]

Agrarian reform was gradually enacted. After the refugee parliament in Iasi registered the right of expropriation in the Constitution in 1917, the law was progressively applied:

- for Bessarabia the law for agrarian reform was voted by the Country Council in the meeting of 26th - 27th November 1918 and King Ferdinand I promulgated it by Royal Decree No. 3,781 on 22th December 1918;

- for Transylvania, Banat, Crişana and Maramureş the right of the State of expropriation for reasons of public utility, insofar as the conditions contained in this law were made *in accordance with point 5 of article 3 of the resolution of the National Assembly of all Romanians in Transylvania, Banat, Crişana and Maramureş, gathered through their representatives entitled in Alba-Iulia, on 18th November/ 1st December 1918, and having as starting point the Decree-Law no. 3.911 / 919, voted by the Grand National Council. Decree-laws no. 3.911 / 1919, no. 2.478 / 1920 and no. 4.167 / 1919 were ratified, and on 19th July 1921, the date of promulgation of this law, they were repealed. The law was published in the «Official Monitor» no. 93/30th July 1921;*

- for Oltenia, Muntenia, Moldova and Dobrogea (Old Kingdom) the law was *voted by the Assembly of Deputies in the meeting on 7th July 1921 and was adopted by a two-thirds majority, namely two hundred and seventeen votes, against seventy-eight, and by the Senate in the meeting on 11th July 1921, and it was adopted by a two-thirds majority, one hundred and seventeen votes in favor, seventeen against. It was promulgated and invested with the seal of the State on 14th July 1921 and published in the «Official Monitor» no. 82/17th July 1921.*"

Organization of the philanthropic system. Referring to the serious consequences of the war among the population and the involvement of female personalities of the time in the charity, the historian Narcisa Maria Mitu states: "The First World War (1916-1919) had dramatic consequences on Romania, its consequences being felt years after the end of hostilities. The reduction of the country's territory in the region of Moldova, epidemics, poverty, material losses but, especially, the loss of human lives have left a strong mark on Romania.

This war for which many Romanians made the ultimate sacrifice, gave their life, and, many of them paid with their invalidity, was one of hopes, of fulfilled dreams.

Their social integration was an intense concern for the authorities, with a strong impetus coming from Queen Mary, also known as the «mother of the wounded». Her example was followed by many influential ladies from the Romanian society, as evidenced by the numerous and various women's initiatives. Like her predecessor, Queen Elizabeth, Maria stood out for her tireless involvement in building a philanthropic system, while encouraging high society women to take an active role in raising funds and managing charities. [...]

Documents, memoirs, folklore, and official writings show that the war did not end with the conclusion of the peace treaties, and continued with the consequences it had on the people, especially for the orphans, widows, wounded, and war invalids, which demanded special attention from the authorities. An important support came from Queen Maria, helped, in her great charitable activities during and immediately after the end of the war, by the great ladies of the Romanian society, Olga Sturdza, Anastasia Filipescu, Alexandrina Cantacuzino, Simona Lahovary, Lia Brătianu, whose facts must be mentioned. By the attitude and courage they have shown, they can be included within the generals on the «home front» whose battle has been going on for a long time, consisting in providing security, education but also in shaping characters."

Standardization and modernization of Romanian education. The different education systems in Bessarabia, Bukovina and Transylvania, provinces in which the occupier's values and cultures were deeply imprinted, represented a difficulty in the Romanian educational process that followed the Great Union and an obstacle to asserting the national identity of Romanians in the new provinces attached to the Romanian state. In order to eliminate the education systems of foreign origin – Russian, Austrian and Hungarian – measures were taken to unify the system, in order to strengthen the Romanian national consciousness. The measures taken also concerned minorities. Thus, in only three years (1922-1925), children from the schools for the minorities began to learn, beside Romanian, also in their mother tongue.

In the first phase, a process of integration followed, by passing the institutions from the foreign authority to the central Romanian authority, then followed by a process of consolidation of the local element, by populating the schools with Romanians.

During the interwar period, great efforts were made in the process of standardizing education, raising the level of culture of the people by reducing illiteracy and modernizing society. Thus, the Union of 1918, with all its difficulties, made possible a solidarity of the provinces and a participation in the cultural life of all citizens, regardless of ethnicity, language and religion, and the

results were impressive, Romanian education, science and culture experiencing an unprecedented development, with performances on European and world level.

Schools were built all over Romania, for middle and high school education, normal schools (for teachers) were set up and high school textbooks were printed. Special attention was paid to industrial, commercial and agricultural high school education. Also, university education has become a priority, the universities of Iasi, Bucharest, Cluj and Cernăuți being institutions for training and cultivating Romanian elites in various fields. Young people with good educational results (even those from families without financial and material possibilities) went to specialize in France, Germany, Italy or England, the vast majority later returning in our country and contributing to the development of the Romanian cultural and scientific environment.

It should be noted that in addition to the School, in this process of modernizing Romanian society, the Church played an important role in cultivating moral and spiritual values among the believers.

Army modernization. Having the experience of the campaign from 1916, when the poorly equipped and trained Romanian Army had to face the best performing armies of the time and lost disastrously, but also the experience of 1917, which proved to be a reference year when time demonstrated, that if a well-organized, well-endowed and trained army is available, great results will be achieved on the battlefield. Then, helped by France on the line of organization, endowment and training the soldiers, the Romanian Army obtained the great victories from Mărăști, Mărășești and Oituz and the conditions were created for the accomplishment of the Great Union from the 1st December 1918. Referring to this aspect, General Mircea Vladu states that "the organizational structures, endowment and hierarchy specific to 1917 were maintained until 1924, the politico-military decision proving very good, as evidenced by the victorious campaigns carried out by the Romanian Army in 1918-1919."

With these experiences, in the following years, the decision-makers moved to the reorganization and modernization of the Army, paying special attention to military education, combat equipment, training programs for all weapons, infantry, artillery, cavalry, mountain huntsmen, military communications, technological units, aviation, navy, etc. Unfortunately, the measures taken were applied within the limits of an insufficient budget, a situation that put problems for the training activities and the successful fulfillment of the missions. Also, the economic crisis of 1929-1933, generated great difficulties in the implementation of the endowment program.

However, according to General Mircea Vladu, who quotes the documents from the Archive of the Ministry of National Defense "by adopting these measures, before the outbreak of the Second World War, the Romanian Army had 8301 artillery fire (2160 light artillery, 492 heavy artillery, 2000 anti-tank artillery, 4758 field artillery and 691 anti-aircraft artillery)." Also, "the end of 1939

there were in the endowment of the Romanian Aviation 276 fighter planes, out of which: 18 seaplanes; 21 Potez 63-type light bombers and Bristol-Blenheim light bombers; 34 Savoia-bombers 79 and Bloch-210 light bombers; 121 PLZ 11-fighter bombers, Heinkel 112 Hurricane; 82 IAR-37, IAR-38 and IAR-39 reconnaissance and observation aircrafts. [...] Although the Romanian Army had a large number of aircrafts, the large number of types generated special difficulties in training and in providing the maintenance and repair services. The Romanian Aeronautics Industry was unable to meet the requirements imposed by World Aeronautics." As concerning, "The Navy had in 1939: 1 submarine; 1 base ship and another 49 auxiliary ships; 4 gunboats; 4 destroyers; 3 fluvial motor torpedo boats; 7 monitors."

Regarding the training, we find that "in the interwar period, a contingent numbered about 150.000-200.000 young people. This situation determined the politico-military decision-maker to order measures for the training these young people, who would conceptually operationalize the «armed nation». At the same time, in order to operationalize this concept, it was necessary to set up a number of units, large unit commands, training centers, etc. Moreover, in order to increase the number of personnel who had to complete the losses during the fighting, after a period of training, it was decided that starting from 1934, military training was established before the incorporation of young people aged 18 and over, known as pre-military. In order to organize a high-performing army, it was necessary to have young people with a higher level of culture, as well as more economic-financial, technical-scientific, etc., more consistent resources, which Romania did not have at that time. This has especially affected the establishment of units and large units with a high technical level", says General Mircea Vladu.

Also on the military line, among the numerous measures "aimed at consolidating the Romanian state, ..., was the establishment of three military high schools in Targu Mures, Chisinau and Cernăuți. Through these three high schools, which were part of the process of «nationalization» of education in the united provinces, the King did nothing but offer the country young people educated in the spirit of discipline, Romanian and Christian values" (Ioan Nistor).

"For the management of the military structures, it was necessary to train competent military personnel. The selection base for the training of future officers was represented by the military high schools from Cernăuți, Craiova, Iași, Dealu Monastery and Târgu Mureș. From the high schools, young people were recruited for the one-year military training school for officers, which was compulsory for all the candidates admitted to officer schools, regardless of military specialization. Then there were the two-year school of infantry, cavalry, artillery, technological, navy, administration, gendarmerie and car mechanics, the two-year school of application with weapons training centers, and the two-year superior school of war [...] The establishment or completion of the units, as a result of the losses recorded, there was also required a large number of

reserve officers, trained in special schools with a training period of one year or in special schools set up next to the Institutes of technology and the Institute of Architecture. For the training of military foremen and non-commissioned officers there were six schools for military foremen and thirteen non-commissioned officers, and the duration of studies was one year, with an emphasis on specialty and administration, down to the level of the company echelon.

A special emphasis was placed, during that period, on the preparation for combat of military structures by well-trained instructors, which included: military education on issues related to the history of the homeland; elementary geography; military behavior and ethics; knowledge of the laws.

At the same time, emphasis was placed on the process of preparing Romanians for defense. From this perspective, the issues aimed at mobilizing the human and material resources of the nation, the creation of the legal framework to provide for the preparation and mobilization of the entire population able to participate in the defense of the country, if there was a matter of necessity, were taken into account.

Thus, in 1933, the Law on the Organization of the Nation and Territory during the War came into force, which contained specifications for the pre-regimental training of young people aged 19 to 21, the mobilization of young people under the age of 18 and the use of women, for the provision of various services for the benefit of the defense.

In 1934, the Law for pre-military training came into force, which specified the way in which the pre-military training of young people aged 18-20 should be organized and carried out. In 1938, the Law for the Enrollment of Women in the Service of the Homeland in Time of War, which legislated obligations for women to work in factories, schools, administrations, health service, etc., came into force, thus replacing mobilized men. In 1939, the Law for the Organization and Use of Youth in the Event of Mobilization came into force, which stipulated the organization and training of young people up to the age of 18, in order to be able to participate in the actions for the defense of the homeland."

However, "the establishment of too many central structures such as command, directorate, inspectorate, which included in particular graduates of the Higher School of War to the detriment of commanders and combat units, generating a complicated bureaucracy" (Mircea Vladu) and lack of financial resources, all these prevented the development of a well-equipped and trained army that could withstand a long-term defensive war.

A novelty for military life was the establishment of the military diocese. Thus, "the Cathedral of the Coronation, Integration and Union was entrusted to the Army and after a while it became the seat of the Army Episcopate, until the reforms of the Communists removed it from the walls, expelled the priest and God from the Army" (Grigore Buciu).

Unification of the Church. The way the Church was run in Romania was different in the new provinces of the country and in the Old Kingdom. Therefore,

after the Union on 1st December 1918, it was felt the need to achieve church unification of all Romanian Orthodox in the former Romanian historical provinces, a measure that was in the interest of both the Church and the State.

Following the thread of history in the desire to highlight this aspect, not at all easy, the priest Ion Niță Rizea, using as source the work written by Mircea Păcurariu *History of the Romanian Orthodox Church* (vol. III, 3rd edition, Bucharest, Trinitas Publishing House, 2008, p. 359), states: "The union of all the Romanian provinces with the Old Kingdom, concluded on 1st December 1918, will impose, as an urgent necessity for the good progress of our Church, the ecclesiastical unification and its organization based on a unique statute and a sound law. The achievement of the church unification, a natural consequence of the political unity of the Romanian state, will be a desideratum which Bishop Miron Cristea of Caransebeș wanted to be fulfilled, as soon as possible, after his election as Primate of the Romanian Orthodox Church.

The future Primate Metropolitan and Patriarch of Romania, Miron Cristea will succeed, in just a few years, through a sustained effort, to achieve the unification of our Church, giving it a status and a law of unitary organization and functioning, corresponding to the new realities. and the demands of the time. ...., measures that will be finished in 1925, through the establishment of the Romanian Patriarchate and the elaboration of the Statute and the Law on the organization of the Romanian Orthodox Church."

Therefore, "through his deeds and achievements, Patriarch Miron Cristea (1868-1939) occupies a significant place in the history of the Romanian people and of the Romanian Orthodox Church".

The Constitution of Greater Romania from 1923. After the Great Union, a fundamental law was needed for the new Romanian state, which, by adopting regulations and legal norms, would lead to the consolidation and modernization of the Romanian society. The Constitution of 1923 "has the merit of having legislated, since the first article, the unitary and indivisible character of the Romanian state. At the same time, it enshrined the fundamental rights and freedoms of the citizen and created the necessary climate for the political activity of all parties on the political stage", this being "appreciated as one of the most democratic in Europe at that time, it was in accordance with the situation and the fundamental requirements of Romania after the creation of the unitary national state", says General Ilie Gorjan, quoting the work of Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Romania after the Great Union* (vol. II, Bucharest, Scientific and Encyclopedic Publishing House, 1986).

Conclusions. "The coronation, as the culmination of the great victory of the United Romania..., after the great war, represents the end of a millennial historical process, if we make an arch over time, between ancient Dacia and modern Romania, from the beginning of the 20th century" (Mihai Sporiș).

Therefore, "... The coronation of the kings of Greater Romania (on 15th October 1922) was not an ordinary event, but a milestone in the becoming of

the «national, unitary and indivisible» Romanian State. It ended, with a necessary moment of peak, the sacrifice and struggle of the Romanian soldiers in the War for the Unification of the Nation as well as the diplomatic struggle for the international recognition of the union of all Romanians in their unique state. By consecrating it, by blessing the royal crowns in the cathedral of Alba-Iulia and placing them on the heads of the two great and beloved heroes of these battles, the Coronation also opened a new page in the historical life of the Romanians: the page of modern structural reforms, in the spirit of a broad democracy and a constitutional monarchy" (Ioan St. Lazăr).

*

* *

This volume, entitled *The First World War and the Great Union of Romanians. 100 years since the coronation of the sovereigns of Greater Romania (1922-2022)*, is added to the Tribute Collection "Centenary of the Great Union", made by the "Priest Dumitru Bălașa" Center for Historical Research of the National Association of the Cult of Heroes "Queen Maria" within the research program carried out under the title "In the footsteps of the nation's heroes and martyrs", carried out in several stages during 2016-2020, resumed in 2021 and continued in 2022, in order to pay a tribute the 100th anniversary of the royal crown over Greater Romania and to complete the series of heroic and glorious deeds from the beautiful epic of the Great Union.

We give due importance to this sublime moment in our history, because "... what happened in Alba Iulia and Bucharest, on the occasion of the coronation of the first sovereigns of Greater Romania, Ferdinand I «the Loyal» and Queen Mary «the Great», it was more than a simple ceremony, it was a symbolic event, which placed the whole of Romania among the great European monarchies" (Nori Ionela Cadea).

Unfortunately, due to the impotence of politicians, betrayals and the vicissitudes of the times, after only two decades since the Great Union, Romania lost Bessarabia, Northern Bukovina, Herța County, the Island of Snakes and the Quadrilateral, but the hope of reunification did not fade, it is still alive in the souls of Romanians, of the true Romanians and patriots. A moment was expected, and for that part of Bessarabia that is today the Republic of Moldova, the moment came in 1991, but it was missed. Thirty years after the collapse of the Soviet Union, disappointed by the helplessness or disinterest of the political elites in the two Romanian states - Romania and the Republic of Moldova - Romanian patriots are still fighting, by peaceful means, for the rebirth of the feeling of unity and hopes for the reunion of the two banks of the Prut. But time passes, the Pruto-Dniester Romanianism is diluted and the hope will be in vain, as the historian Corvin Lupu foresees:

"During the tsarist rule, the Romanian elites in Bessarabia were deported, imprisoned, persecuted, marginalized. Priests were especially oppressed. During Stalin's time, this situation was repeated. Subsequently, the Romanian

elites in Bessarabia, who rose during the communist period, were deliberately drawn to better situations offered in the other parts of the huge Soviet Union and replaced by Russian-speaking elites. The Romanian fiber of Bessarabia has always been aggressed and thinned. [...]

So far, Romania has helped the Chisinau government with certain amounts of money, offered free vaccines, cars for police, firefighters and schools, invested in a gas pipeline that would make Moldova energy independent from Russia, etc. and so on. Also, the government from Bucharest offers citizenship to Moldovans, becoming for them a ramp of emigration to the West and thus contributing to the serious depopulation of the Republic of Moldova of ethnic Romanians, which weakens the forces fighting for Romanianism and union with the mother country and strengthens Russophones who are loyal to Russia and support the Republic of Moldova's membership in the eastern space and not in Romania. As I said above, Russian speakers do not leave Bessarabia."

If at the political level there were hesitations, we do not see the same lack in the case of our Church, it was the one that took significant steps on the line of reunification, the most eloquent example in this regard being the reactivation in 1992 of the Bessarabian Metropolitan Church (based in Chişinău).

This proves that the desire "... for national unity was, is and will be a major historical permanence of the Romanian nation, and the Orthodox Church plays an important role in achieving this goal", says priest Alexandru Stănciulescu-Bârda.

That is why, "after so long time, a hundred years, since the coronation of the Great Union, the bell from the Cathedral is still ringing for union when and how long it will ring!", concludes General Grigore Buciu.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoş Marinoiu

Notă asupra volumului

Prezentul volum, intitulat *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la încoronarea suveranilor României Mari (1922-2022)*, al șaselea și ultimul din Colecția omagială „Centenarul Marii Uniri”, aduce în atenția generației noastre și a celor ce vor veni după noi o diversitate de informații cunoscute, mai puțin cunoscute sau inedite, privind pregătirea încoronării și încoronarea la Alba Iulia a Regelui Ferdinand I și Reginei Maria, ca suverani ai României Mari. Alte informații privesc ecourile încoronării în presa vremii, refacerea țării (grav afectată de război), înființarea unor societăți de binefacere, strângerea de fonduri, gestionarea și direcționarea acestora către răniții, invalizii, orfanii și văduvele de război, protejarea orfanilor de război, organizarea și integrarea organică a provinciilor unite cu România în cadrul statului român, unificarea legislativă și uniformizarea administrației și învățământului, locul și rolul familiei regale și al altor mari personalități ale timpului în făurirea și modernizarea statului național unitar român prin legile și reformele economice (inclusiv agrare) și instituționale, măsuri promoțoare ale progresului în toate planurile societății românești.

Lucrarea este publicată în 2022 la Editura Universitaria din Craiova și este rezultatul continuării programului de cercetări intitulat generic „Pe urmele eroilor și martirilor neamului” al Centrului de Cercetări Istorice „Pr. Dumitru Bălașa” din cadrul Asociației Naționale Cultul Eroilor „Regina Maria”. Aceasta cuprinde 47 din cele 50 de lucrări științifice, studii și articole, înscrise la Simpozionul Național de Istorie „România în Primul Război Mondial”, ediția a VI-a – „Încoronarea suveranilor României Mari. Centenar (1922-2022)”, desfășurat la Sala de Conferințe a Garnizoanei Râmnicu-Vâlcea, în zilele de 22-23 decembrie 2021, într-un cadru restrâns din cauza restricțiilor impuse de coronavirusul Covid-19.

Autorii lucrării sunt: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar Gabriel Avram, Mircea Baron, Alexandru Stănculescu-Bârda, Liviu Boar, Oliviu-Petru Botoi, Grigore Buciu, Nori Ionela Cadea, Dumitru Cauc, Anca Ceașescu, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, Aurelian Cristian Chistol, Liviu Corciu, Daniel Ovidiu Costea, Gabriel Croitoru, Ionela Dinescu, Constanțiu Dinulescu, Denisa Victoria Dragomir, Silviu Bertoni Dragomir, Florin Epure, Ion Giurcă, Georgeta Ghionea, Ilie Gorjan, Ana-Maria Grigorescu, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan St. Lazăr, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Raluca Alice Melihov, Dan-Liviu Mischianu, Narcisa-Maria Mitu, Nicolae Moga, Vilică Munteanu, Tudor Nedelcea, Jan Nicolae, Gheorghe Nichifor, Ioan Nistor, Alexandru Oșca, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu,

Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Ion Niță Rizea, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Mihai Sporiș, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Mircea Vladu, Radu Ștefan Vergatti.

Prefața este realizată de către istoricul militar Ion Giurcă, traducerea, sumară, în limba engleză, este realizată de către Dragoș Marinoiu, iar grafica și tehnoredactarea de Valentin Pițigoi.

Cei 49 de autori (istorici, arhiviști, filologi, teologi, ofițeri, scriitori, publiciști etc.), prefațatorul, traducătorul, graficianul și tehnoredactorul, participanți la realizarea acestui volum omagial, sunt prezentați pe scurt în *Tabla auctorială*, situată înainte de *Cuprins*.

Volumul are 756 pagini format B5, conține bibliografie și o serie de anexe (hărți, schițe, ilustrații foto etc.) și este structurat pe patru părți (tema principală fiind, așa cum rezultă din titlu, încoronarea Regelui Ferdinand I și Reginei Maria, ca suverani ai României Mari): prima parte: *Încoronarea suveranilor României Mari* (p. 87-282); a doua parte: *Reformele și evoluția României după Marea Unire din 1918* (p. 283-590); a treia parte: *Drepturile istorice și conceptul de unitate națională la români* (p. 591-700); a patra parte: *Varia* (p. 701-755).

Coperta este realizată pe fond verde, simbol al perenității, cu bandă tricoloră la margine, pe verticală (coperta I) și scoate în evidență o scenă din festivitatea de la Alba Iulia – Regele Ferdinand I și Regina Maria, sub baldachin, după încoronarea ca suverani ai României Mari (coperta IV).

*

* *

Inițial, proiectul intitulat *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor*, din care face parte acest volum, a fost gândit ca o trilogie centenară. Ulterior am adăugat o nouă etapă de cercetare din care a rezultat un alt volum, formând astfel tetralogia centenară, apoi o altă etapă ce a generat pentalogia centenară.

Parcurgând acești pași am considerat că este nedrept să ne oprim aici fără a trata cum se cuvine și actul încoronării suveranilor României Mari – Regele Ferdinand și Regina Maria –, (act simbolic, dar cu puternice vibrații în regiunile istorice românești unite) și reformele ce au dus la modernizarea statului național unitar român. Așadar, am continuat cu o ultimă etapă, fără de care Colecția omagială „Centenarul Marii Uniri” nu putea fi considerată întreagă, rezultând al șaselea volum, fapt pentru care mulțumim colaboratorilor noștri, iubitori de istorie și patrioți devotați, împlinitori ai acestui demers științific și editorial.

Eugen Petrescu

Note on the volume

This book, entitled *The First World War and the Great Union of Romanians*. 100 years since the coronation of the sovereigns of Greater Romania (1922-2022), the sixth and last in the Tribute Collection "Centenary of the Great Union", brings to the attention of our generation and those who will come after us, a variety of known, lesser known information or unpublished, regarding the preparation of the coronation in Alba Iulia of the King Ferdinand I and Queen Maria, as sovereigns of Greater Romania. Other information includes echoes of the coronation in the newspapers of the time, the rebuilding of the country (severely affected by the war), the establishment of charities, fundraising, and directing them to the wounded, invalids, orphans and war widows, protection of war orphans, organization and the organic integration of the united provinces with Romania within the Romanian state, the legislative unification and standardization of the administration and education, the place and role of the royal family and other great personalities of the time in the creation and modernization of the Romanian national unitary state through laws (including agrarian) and institutional measures to promote progress in all areas of Romanian society.

The present work is published in 2022 at the University Publishing House of Craiova and it represents the result of the continuation of the research program entitled generically "Following the footsteps of the heroes and martyrs of the nation", of the "Priest. Dumitru Bălașa" Center for Historical Research from the "Queen Maria" National Association of Hero Cult. It includes 47 of the 50 scientific papers, studies and articles, submitted to the National Symposium on History "Romania in the First World War", 6th edition - "Coronation of the sovereigns of Greater Romania. Centenary (1922-2022)", held at the Conference Hall of the Râmnicu-Vâlcea Garrison, on 22nd-23rd December 2021, in a restricted setting due to the restrictions imposed by the Covid-19 coronavirus.

The authors of the paper are: Nicolae Gabriel Albinaru, Cezar Gabriel Avram, Mircea Baron, Alexandru Stănciulescu-Bârda, Liviu Boar, Oliviu-Petru Botoi, Grigore Buciu, Nori Ionela Cadea, Dumitru Cauc, Anca Ceașescu, Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea, Aurelian Cristian Chistol, Liviu Corciu, Daniel Ovidiu Costea, Gabriel Croitoru, Ionela Dinescu, Constanțiu Dinulescu, Denisa Victoria Dragomir, Silviu Bertoni Dragomir, Florin Epure, Ion Giurcă, Georgeta Ghionea, Ilie Gorjan, Ana-Maria Grigorescu, Constantin Mănescu-Hurezi, Ioan St. Lazăr, Corvin Lupu, Dumitru Matei, Raluca Alice Melihov, Dan-Liviu Mischianu,

Narcisa-Maria Mitu, Nicolae Moga, Vilică Munteanu, Tudor Nedelcea, Jan Nicolae, Gheorghe Nichifor, Ioan Nistor, Alexandru Oșca, Eugen Petrescu, Ion Al. Popescu, Bogdan Emanuel Răduț, Tudor Rățoi, Ion Niță Rizea, Ionuț Săraru, Vasile Sârbu, Mihai Sporiș, Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Mircea Vladu, Radu Ștefan Vergatti.

The Forward is written by the military historian Ion Giurcă, the summary translation, in English, is made by Dragoș Marinoiu, and the book editing by Valentin Pițigoi.

The 49 authors (historians, archivists, philologists, theologians, officers, writers, journalists, etc.), the preface, the translator, the graphic artist and the book editor, participants in the creation of this homage volume, are briefly presented in the Author's List, located before Contents.

The volume has 756 B5 pages, contains a bibliography and a series of annexes (maps, sketches, photo illustrations, etc.) and it is structured in four parts (the main theme being, as the title suggests, the coronation of King Ferdinand I and Queen Maria, as sovereigns of Greater Romania): first part: Coronation of the sovereigns of Greater Romania (p. 87-282); the second part: The reforms and the evolution of Romania after the Great Union of 1918 (p. 283-590); the third part: The historical rights and the concept of national unity among romanians (p. 591-700); the fourth part: Varia (p. 701-755).

The cover is made on a green background, a symbol of permanence, with a tricolour flag at the edge, vertically (cover I) and highlights a scene from the festivity of Alba Iulia - King Ferdinand I and Queen Maria, under the canopy, after the coronation as sovereigns of Greater Romania (cover IV).

*

*   *

Initially, the project entitled World War I and the Great Union of Romanians, of which this book is part, was conceived as a centenary trilogy. Later we added a new stage of research which resulted in another volume, thus resulting the centennial tetralogy, then another stage which generated the centennial pentalogy.

Following these steps, we considered it unfair to stop here without properly analyzing the act of coronation of the sovereigns of Greater Romania - King Ferdinand and Queen Maria - (symbolic act, but with strong vibrations in the united Romanian historical regions) and the reforms that led to the modernization of the Romanian unitary national state. Therefore, we have continued with a final stage, without which the tribute collection "Centenary of the Great Union" could not be considered complete, resulting in the sixth volume, for which we thank our collaborators, history lovers and devoted patriots, who have accomplished this scientific and editorial approach.

Author: Eugen Petrescu
Translator: Dragoș Marinoiu

PARTEA I

ÎNCORONAREA SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI

ÎNCORONAREA MARII UNIRI

Grigore Buciu

La Alba Iulia, în cetate, n-au fost încoronați doar Regele Ferdinand și Regina Maria ca suverani ai României Mari! A fost încoronată însăși Unirea! Și, odată cu ea, toate durerile care i-au însoțit multele încercări și izbânzi parțiale ce i-au jalonat drumul prin istorie până în acel moment al mării împliniri.

La 1 Decembrie 1918 la Alba Iulia a avut loc logodna dintre țară și provinciile ei aduse acasă din străinătăți. Prin tratatele încheiate la Conferința de Pace de la Paris, suveranii și țara aveau certificatul oficial al cununiei civile. Puteau de acum să pășească în catedrală să-i cunune preoții, după tradiția religioasă a poporului peste care domneau. Să-i încoroneze ca suverani ai României Mari, în capitala istorică a speranțelor de unire. Dar, în cetate nu era nicio biserică ortodoxă pentru celebrarea evenimentului. Clădirea episcopală ridicată de Mihai Viteazul fusese risipită de mult și pe locul ei fusese zdrobit pe roată Horea, simbolul revoltei majorității etnice ardelenene și al unirii românilor într-o Dacie a strămoșilor. În sfârșit, visul cel lung fusese împlinit și avea toate actele în regulă. Era nevoie de 15 octombrie 1922 ca să zidim mănăstirea și să păstrăm în altarul ei unirea pentru totdeauna.

Ieșirea din marea suferință a războiului a schimbat fundamental lumea. Și nu este vorba doar de trasarea granițelor politice în jurul națiunilor. Societatea, mentalitatea, gândirea și elanul cultural, totul încerca a se naște din nou, la fel cum Iisus scufundat în Iordan ieșea din apa lui născut a doua oară.

Dar până la această ieșire la care popoarele au răspuns cu suferință și moarte la chemarea pe numele lor de botez, câtă durere și câtă neîndurare străbătuseră!

În 1916, armata țării – arătând mai mult a oastea cea mare decât o structură militară modernă, cu țărani adunați de prin sate și îmbrăcați în oșteni, mai mult sau mai puțin echipați complet, cu armament și muniție insuficiente – a trecut munții cu entuziasm, cu speranța că a lor este victoria.

Exista convingerea mistică în dreptatea poporului român și în ajutorul lui Dumnezeu pentru cauza dreaptă pentru care intrau în luptă acești oameni simpli, conduși spre sacrificiu și o foarte îndepărtată victorie de ofițeri și strategii, nu tocmai lămurii asupra misiunii lor.

Armata a fost trimisă în război și tineretul acela a intrat în luptă cu bucuria temătoare cu care intraseră în hora satului, în ziua de Sfânta Marie Mare, când le-a venit ordinul de chemare. Dar au început să sângereze și să moară la Merișor în Țara Hațegului și cumplit în Valea Jiului. Apoi la Cerna până în Porțile Focșanilor, de la Turtucaia până la București și de la Amzacea dobrogeană până la Oituz.

S-a ghemuit, rănită de moarte, în spațiul strâmt al unei Moldove înghețate și bântuite de boală și subnutriție. Când i-a văzut Regina Maria, spre primăvară, ieșind din

bordeiele de cantonament și din spitale improvizate, palizi, scheletici, sprijinindu-se unii de alții, a exclamat: „nu mai avem oaste. Armata țării nu mai există!” Și îi era peste putință să înțeleagă cum acești muribunzi puteau să se prindă în horă, în fața ei și să danseze, legați unul de altul, în jurul a doi lăutari, scheletici și ei. De fapt, era gestul sacru prin dans al renașterii din cenușă. Și la fel de surprinsă a fost când, la aniversarea din 10 mai, pe un câmp de instrucție, oastea a defilat în fața lor. Și arăta altfel, cu totul altfel, iar miracolul se datora vindecării fizice și celei structural-organizatorice operate de Misiunea Franceză.

România avea din nou oaste, notează Regina, și oastea stimulată de promisiuni și speranță avea să facă miracolul de la Mărăști, Mărășești și Oituz, prin care mașinăria de război germană a fost oprită, deși se credea că este de neînving.

Dar încercarea prin care treceau românii nu se terminase. Marile bătălii câștigate erau victorii fără speranță, unirea cea mare pentru care intraseră în război nu se vedea de după orizont. Totuși moartea își epuizase forțele în Europa și marile imperii se prăbușeau și noi criterii de reorganizare politică intrau în acțiune.

Chemată de liderii unirii transilvăneni, armata trece din nou munții, stă la distanță de Alba Iulia pentru a nu vicia voința națională. Dar e prezentă cu arma la picior în inima Daciei!

După deznădejdea provocată de armistițiul și pacea dictată la București, armata ocupă legitim spațiul unirii, nu fără lupte, nu fără sânge. Și se credea că e de ajuns, că dreptatea istorică pusese piciorul pe grumazul nedreptății naționale.

Dar n-a fost așa! Armata a trebuit să alunge pas cu pas neromânia asupra și agresivă de la Mureș până la Tisa. Și tot n-a fost destul! A trebuit să treacă Tisa pe la vest și pe la nord și Prutul pe la răsărit, ca să apere Unirea până la Budapesta, până mai sus de Cernăuți și până la apele Nistrului.

Și în tot acest timp Regele a fost coordonatorul armatei, pe lângă el cu generalii și coloneii ce știau arta războiului, și politicieni ce puteau scruta viitorul și muta piesele de șah ale prezentului. Și desigur Regina Maria, sfătuitoare și purtătoare de mesaje încurajatoare acolo unde Brătianu, ori ceilalți nu reușeau să-l convingă pe Nando.

Ar fi putut să plece în exil, să stea la adăpost pe undeva în lumea mare, departe de ororile războiului. În definitiv, el era german prin naștere și spirit, ea era englezoaică prin naștere și educație. Dar au rămas în țară. S-au retras cu armata lor învinsă, cu politicienii din administrație și cu puhoiul de refugiați, într-o Moldovă nepregătită și prea strămtă pentru atâta lume, pentru atâta frig, foamete și boală.

În perioada când au venit în România ca principii moștenitori, au învățat să fie români, să gândească în filosofia existențială a poporului ce le era dat să-l ducă spre o soartă mai bună. Dascălii ce i-au însoțit în călătoriile lor de cunoaștere și pregătire, printre care și Nicolae Iorga, le-au insuflat prețuirea pentru acești țărani ce trăiesc în spațiul lor ondulatoriu, cum zice Blaga că este spațiul mioritic, într-o armonie firească și cu natura și cu Dumnezeu.

Regina a intrat în casele decente, de fapt sărăcicioase, două odăi pe tindă, din paiantă, de lemn ori în bordeie, a stat de vorbă cu femeile care nu i s-au plâns de sărăcie și de subnutriție, ci de lipsa pământului. Acel pământ care să fie al lor și îndestul, pentru

care ele și-au îmbrățișat soții, tații și fiii în Poarta Sărutului și i-au lăsat să plece la război pentru el, ele rămânând acasă cu plugul și războiul lor de țesut, cu ajutorul căruia îmbrăcau generațiile în creștere, ce aveau să populeze România Mare.

La aceste femei care-și coseau vederea la lumina lămpii cu gaz, a văzut Regina straiile de mireasă, cu aliură imperială, marmele și pieptarele brodate cu zvastici și alte semne străvechi. Și fiindcă exprimau sufletul frumos, plin de echilibru, grație și profunzime, le-a luat la curtea regală. Le-a purtat la marile evenimente, ea și fetele ei, cu eleganță și cu firescul princiar al antichității, arătând lumii că și ea este româncă, că aparține acestui neam, deși nu se născuse din el. Și straiile cădeau pe ea firesc, ca și cum ea și le-ar fi făcut în saloanele de la Cotroceni, punându-i în valoare farmecul de femeie și eleganța de regină a unui popor străvechi. Din aceste broderii și din podoabele de pe harnașamentele antice ale cailor din Geția a luat ea modelul zvasticii, simbol încă necompromis pentru totdeauna de Hitler, și l-a pus pe coroana ei de la Alba Iulia, printre pietrele prețioase ce o împodobesc.

Când s-a încoronat la Alba Iulia, Unirea, Regele a simțit pe frunte arsura oțelului din coroana Independenței. Ferdinand I o moștenise de la unchiul său, Carol I, care topise în ea tunurile de la Smârdan, ca să întemeieze monarhia și să ridice țara la rang de regat. Țara se scuturase astfel, de umilința nefirească a vasalității.

Regina, femeia puternică din spatele său, a ales o coroană ce amintește de cele ale domnitorilor Țărilor Române, de a lui Ștefan cel Mare și a Brâncoveanului. Era un mod de comunicare subtilă. Prin coroană, Regina arăta încă o dată că și-a însușit istoria acestui neam și că ea este cea care luptă pentru dreptul istoric pe care românii îl au asupra spațiului lor existențial, pentru apărarea căruia toți voievozii luptaseră.

Regina nu luptase cu arma în mână ca ei. Pe front îmbrăcase uniforma sărăcăcioasă a Crucii Roșii și fusese prin spitalele ce gemeau de suferință și de frica de moarte. Îi mângâiasse, îi alinase, le dăduse speranță. Fusese cu Regele și cu generalii pe linia frontului, o cunoscuse și încurajase de Ecaterina Teodoroiu, în care văzuse simbolul necesar de încurajare a celor ce erau gata să abandoneze. Și-a adus aminte de țărâncile ce-i vorbeau de setea de pământ și i-a insuflat regelui să le promită luptătorilor pământ. Și Regele le-a promis reforma agrară și drepturi democratice constituționale. Soldații s-au înviorat. Știau că nu luptă degeaba, că vatra sfântă strămoșească nu mai este o vorbă propagandistică abstractă. Ea prinde consistență și se materializează în pogoanele de pământ ce le primesc după război, ei și urmașii lor. Și Regele s-a ținut de cuvânt. A modificat Constituția ca să-și poată ține promisiunea.

Promisiunea acestor reforme agrare și drepturi universale s-au adăugat ca motivații puternice pe lângă celelalte, pentru românii înstrăinați, pentru a vota Unirea. Basarabia pe care nu contase nimeni la intrarea în război, din cauza alianței cu Rusia, a fost prima care s-a întors acasă.

Reforma agrară a început cu Regele, care și-a împărțit o parte din terenuri luptătorilor care participaseră în Marele Război și care contribuiseră astfel indirect la Unire.

Cea mai importantă luptă a Reginei Maria în Marele Război pentru întregirea României a fost cea diplomatică. În general, istoricilor nu le place să vorbească despre

rolul subiectului în istorie. Dar el există. Știm că o linie strâmbă trasă cu creion roșu de Stalin a devenit criteriu științific pentru trasarea granițelor.

Regina Maria s-a dus la Paris ca să sprijine delegația română participantă la Conferința de Pace. N-a făcut-o direct și nu în mod oficial. Dar oricât de personală ar fi fost intervenția, ea nu se putea deroba de calitatea de regină. Și a fost tratată ca atare de toți liderii lumii care hotărau destinele popoarelor europene. Pentru a susține cauza corectă a românilor, dreptul lor istoric asupra teritoriilor ce au întregit țara în 1918, și pentru respectarea tratatului încheiat cu Antanta, la ieșirea din neutralitate și intrarea în război, în care erau stipulate în amănunt toate cerințele României, Regina Maria a apelat la credibilitatea ei de descendentă a casei regale britanice, (ea fiind nepoata Reginei Victoria și prin mamă descendentă din casa imperială a Rusiei), la farmecul ei de femeie frumoasă, inteligentă și spirituală și la loialitatea față de poporul român, pentru care fusese pe front, ca nici o altă regină europeană, înfruntând riscurile de contaminare cu bolile ce făceau ravagii. Și a reușit! Cei patru lideri mondiali au devenit mai atenți la cererile românilor și au început să înțeleagă corectitudinea motivelor și a voinței lor de unire exprimată liber, prin adunările plebiscitare de la Alba Iulia, Chișinău, Cernăuți.

Oare de ce încoronarea a avut loc la Alba Iulia, când capitala regatului cu care se uniseră toate aceste ținuturi era la București? Unirea Țării Românești cu Țara Moldovei avusese loc la București, în 24 ianuarie 1859. Curios pentru noi este că serbăm această unire la Iași, an de an. Probabil că în subconștientul celor care au început această tradiție rămăsese informația că la Iași era Mihai Viteazul când a rostit faimoasele vorbe „aiasta-i pohta ce-am pohtit”, ce a rămas ca o pecete ideatică pe unirea celor trei țări românești de la 1600. La Chișinău s-a serbat unirea principatelor prima dată în 1918, datorită insistențelor generalului Ernest Broșteanu, care s-a și ocupat de organizare. În acel 24 ianuarie la recepția ce a urmat după amiază, frunțașii basarabeni au insistat pe necesitatea unirii țării lor cu România, ca singură variantă de salvare.

Sunt multe motive care recomandau fosta capitală a Ardealului pentru a deveni locul de încoronare al României Mari. Primul era desigur faptul că Marea Adunare Națională prin care Transilvania, Banatul, Bihorul și Maramureșul s-au unit cu Țara s-a desfășurat aici. Dar și alegerea ei de către Consiliul Dirigent, pentru a-i aduna sub aceste ziduri pe aducătorii de credențiere învelite în tricolor, avea motivele sale. Aici erau urmele temeliei unirii puse de Mihai Viteazul. Era locul unde el ca domn al domnilor ar fi vrut să aibă reședința, lăsându-i pe ceilalți doi voievozi transcarpatici să guverneze din capitalele lor.

Orașul era plasat într-o românită complexă ce făcuse de-a lungul istoriei, din Munții Apuseni, o fortăreață redutabilă de rezistență și de conservare a românismului. Pe de altă parte, fusese întotdeauna o cetate importantă pentru că vechea așezare a apulilor coborâse de pe înălțimile ei la șes și se așezase în jurul castrului roman cu zidurile albe, aducându-și cu ei preoții, zeii, vindecătorii și întreaga lor cultură străveche. Apulum era, în antichitate, mai importantă pentru locuitorii Daciei Felix decât Sarmizegetusa Ulpia Traiana, eminentamente romană. Că este așa stă dovadă memoria colectivă. Numele și importanța Albei Iulii s-a păstrat în timp, pe când capitala formală a provinciei a decăzut, transformându-se într-o simplă Grădiște de Câmpie.

Și mai era ceva. Cetatea aceasta a fost locul de supliciu a lui Horea, misteriosul și surprinzătorul țăran din Apuseni, care a încercat să-și scoată neamul din robie, care a vrut să facă o Dacie pentru el, capabilă să-i alunge pe stăpânitorii vremii și să se ridice la gloria de altădată. Alba Iulia era capitala suferințelor românești, a arestărilor și schingiuirilor celor ce refuzau să-și lase limba, legea și tradițiile, să-și piardă identitatea românească pentru a întregi o ungarime prea mică pentru o țară atât de mare.

Pentru încoronare era nevoie de o biserică pe măsură. Mihai Viteazul ridicase, cât a stat acolo, o biserică episcopală din bârne, dar în afara zidurilor, să nu ostilizeze nobilimea maghiară și așa destul de dușmănoasă. Biserica a fost demolată după aceea.

Dacă unirea de la 1600 ar fi rezistat, urma probabil ca domnul acestei uniri să ridice o episcopie de zid, la fel de înaltă și frumoasă ca mănăstirea pe care o ridicase el pe dealul Izvorului, din București, căreia voinea lui Ceaușescu i-a smuls pământul de sub temelii pentru a netezi privirea spre Casa Poporului.

Și între Batianeum, faimoasa bibliotecă de carte veche, ce păstrează încă o jumătate de Codex Aureus, și vechea catedrală catolică, în care-și doarme veșnicia Ioan Corvinul, s-a zidit Catedrala Întregirii Neamului. Au pus-o în cetate, în partea de apus, nu în afara ei cum procedase Mihai Viteazul. O biserică echilibrată, în stil tradițional bizantin, stil care nu permite exagerările, ci doar echilibrul între verticală și orizontală. Au înconjurat-o cu galerii monumentale, cu reședința episcopală, ca o casă veche domnească, și la intrare o turlă ce domină orașul. Simbolic vorbind, locul clopotelor ce cheamă ortodocșii la liturghie trebuia să fie mai înalt decât turnul catedralei catolice, pentru a sugera majoritatea credinței ortodoxe în Ardeal, pe lângă cea etnică.

La ideea lui Nicolae Iorga, șanțul de apă din fața porțiunii aceleia de cetate a fost umplut cu pământ, am zice acum pentru a deveni oraș deschis, nivelându-se o mare piață de ceremonii cu numele de Platoul Romanilor. O chestiune simbolică!

La restaurarea din ultimii ani, șanțul a fost dezgropat și s-a închipuit un pod peste el ce duce în cetate. Pe ce a rămas din Platoul Romanilor, s-a ridicat spre capătul aceluși pod în anii Centenarului, un monument controversat al Unirii.

Atât de impropriu, încât primarul orașului și-a permis, imediat ce a fost dezvelit, să scrie lângă el că e un monument închinat aniversării a 300 de ani de Alba Carolina, cum a fost denumită cetatea-stea a ducelui de Savoia.

Încoronarea a avut loc în această capitală spirituală a țării cu fastul cuvenit și lume venită de pretutindeni. Se împlinea astfel urarea lui Nicolae Filipescu din februarie 1916 adresată Regelui: „Excelenței voastre, Sire, vă urez să vă încoronați la Alba Iulia ori să muriți pe câmpiile Turzii ca Mihai Viteazul”. Era la adunarea ce a transformat organizația pentru unitatea culturală în organizația pentru unirea Transilvaniei cu România.

Regele, după slujba religioasă specifică ceremoniei, a primit coroana de oțel, de la președintele Senatului expresia cea mai înaltă a democrației, și și-a pus-o pe frunte. Apoi el, ca Rege încoronat, a pus coroana de aur pe capul Reginei.

Trebuie să înțelegem din acest ritual că coroana unirii nu era un dat providențial, ci o încredințare din partea poporului, care împlinise prin luptă Marea Unire și o plătitise cu sânge.

Apoi suveranii au intrat în Capitala Regatului pe sub Arcul de Triumf, monumentul gloriei și al eroismului ce aduce aminte de Parisul Conferinței de Pace, dar și de arcul lui Traian din orașul Benevento (Italia), unde împăratul s-a îmbarcat ca să vină în Carpați să-i învingă pe daci, să facă după aceea țara Dacia Felix (sic!) în care să se nască poporul român ca din apa Iordanului.

Catedrala Încoronării, a Întregirii și a Unirii, a fost încredințată după un timp Armatei, pentru a deveni sediul Episcopiei Armatei, până când reformele comuniștilor au scos-o dintre ziduri, au alungat păstorul și pe Dumnezeu din Armată.

După atâta vreme, o sută de ani, de la încoronarea Unirii celei Mari, clopotul de la Catedrală tot la unire cheamă când și cât mai bate!

Bibliografie

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Kirițescu Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Nistor Ion, *Istoria Basarabiei*, București, Editura Humanitas, 1991.

Mocioi Ion, *Ecaterina Teodoroiu*, Târgu Jiu, Editura Academiei Brâncuși, 2011.

Academician Ursu Ioan, *De ce a intrat România în război*, Arad, Editura Gutenberg Univers, 2018.

Kirițescu C-tin, *Povestea sfântului nostru război*, București, Editura Detectiv Literar, 2019.

Regina Maria, *Gândurile mele din vremea războiului*, București, Paul Editions, 2020.

Giurca Ion, *Generalul Ernest Broșteanu – eliberatorul Basarabiei*, București, Editura Militară, 2020.

Adina Berciu-Drăghicescu, Corneliu M. Andonie, Luminița Iordache, *Tricolorul în istoria românilor*, București, Editura Muzeul Literaturii Române, 2021.

ARC PESTE TIMP – PARALELE ÎNTRE ÎNCORONAREA LUI MIHAI VITEAZUL ȘI FERDINAD I LA ALBA IULIA

Ionuț Săraru

Dincolo de nevoile primare: hrană, apă, protecție, omul nu se poate dezvolta fără iubirea de patrie și neam, demnitate, onoare, libertate. Trecând peste legendele și miturile țesute în jurul lui Mihai Viteazul, prin realizarea pentru o scurtă durată a unirii de facto a celor trei țări românești, în 1599-1600, a făcut ca aceasta să rămână în conștiința românilor ca un simbol al unității naționale.

Mihai Viteazul este, sau ar trebui să fie astăzi, un simbol de necontestat al apartenenței la trăinicia și continuitatea poporului român. Primul care a pus bazele monumentului marelui voievod a fost, fără îndoială, Nicolae Bălcescu. Istoria românilor supt Mihai Voievod Viteazul este cea mai însemnată dintre operele istorice ale sale și își are izvorul în idealurile politice pentru care el și generația sa s-au sacrificat. Bălcescu a înțeles că poporul român tânjește și are nevoie de simboluri care să-l definească. Mihai Eminescu a intuit scopul și măreția operei marelui istoric și revoluționar, și în primul articol scris de el în ziarul „Timpul”, din 24 noiembrie 1877, îi face un elogiu fără precedent lui și operei sale, *Românii supt Mihai Voievod-Viteazul*:

„Peste două-trei zile va ieși de sub tipar Istoria lui Mihai Vodă Viteazul de Nicolae Bălcescu¹. Se știe neobositul zel cu care acest bărbat, plin de inimă și înzestrat de natură c-o minte pătrunzătoare și c-o fantezie energică, au lucrat la istoria lui Mihai Vodă. Din sute de cărți și documente el au cules c-o adevărată avariție pentru gloria nației românești toate colorile din relații și notițe cu cari apoi au zugrăvit acea icoană măreață din care figura voievodului românesc iese în prosceniu, vitejească și mândră și vrednică de a se coborâ din strălucita vișă a Basarabilor.

...Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se câștigă prin muncă. Când panglicarii politici care joacă pe funii împreună cu confracții lor din Vavilonul de la Seina se vor stinge pe rudă pe sămânță de pe fața pământului nostru, când pătura de cenușeri, leneșă, fără știință și fără avere, va fi împinsă de acest popor în întunerecul ce cu drept i se cuvine, atunci abia poporul românesc își va veni în fire și va răsufla de greutatea ce apasă asupra lui, atunci va suna ceasul adevăratei libertăți”.

Intrarea lui Mihai în Alba Iulia, după ce cucerește Ardealul, povestită cu entuziasm de Nicolae Bălcescu este un adevărat reportaj, o frescă vie a evenimentelor: *...prin toate orașele prin care trecu prin cale, locuitorii alergau înainte-i cu daruri,*

---

¹ <http://www.mihai-eminescu.ro/balcescu-si-urmasii-lui-de-mihai-eminescu-24-noiembrie-1877/?print=print>

trăgând puști în semn de veselie și primindu-l cu mare dragoste și entuziasm²... În capul lor era episcopul catolic Dimitrie Napras, încongiurat de tot clerul său. El felicită în numele poporului pe domn de sosirea sa, urându-i tot felul de fericiri, o domnie vecinică asupra țării Ardealului, ce el dobândise cu sabia, o viață îndelungată și izbânzi multe, care să se adaoage unele peste altele. În aceeași zi, luni 1 noiembrie (S.N.), Mihai Vodă intră cu mare pompă în capitala Ardealului. Dorința ce adesea avea d-a face întipărire popoarelor printr-o strălucită priveliște, adăogându-se la vesela îmbătare a unei izbânzi de atâta vreme dorită, făcu pe Mihai de puse în această intrare triumfală o podoabă neuzită în părțile noastre. Intrarea s-a făcut prin poarta Sfântului George. De la această poartă până la Palatul Domnesc, stau înșirați ostașii de ambele părți ale căii, în mai multe rânduri, în dosul cărora se grămădise mii de mii de popor. Înainte venea episcopul și clerul său, isnafurile (corporațiile) orașului, apoi o bandă de muzică ce se compunea din opt trâmbițe, care cu multă armonie modula sonurile lor, de atâtea tobe de oțel pe obiceiul turcesc, de un bun număr de flaute și fluiere. În urma acestei orchestre, venea Mihai, călare pe un măreț cal alb. Opt copii de casă, investiți cu o mare eleganță, încongiurau calul Domnului. Înaintea lui opt seizi duceau de frâu opt cai acoperiți cu șele prețioase, lucrate cu aur și argint și împodobiți cu pene mari³.

Mihai purta pe cap un calpac ungiuresc împodobit cu o egretă neagră de pene de erodiu legate cu o copcă de aur; o manta lungă, albă, de mătase țesută cu fir, având pe lături țesuți vulturi de fir; tunică albă de aceeași materie; lungi ciorapi de mătase albi, garnisiți cu pietre scumpe și botine de saftin galben, de brâu atârna o pală de Taban împodobită cu aur și rubine.

Astfel, în mijlocul concertului trâmbițelor, tobelor și altor instrumente, la sunetul clopotelor și vuietul tunurilor, la care se unea strigătele de bucurie ale poporului, intră Mihai în capitala Ardealului și trase la palatul domnesc⁴. ...toată țara Ardealului, până la Solnocul din acest ținut, era acum supusă lui Mihai ...El începu a purta titlul următor: „Mihai, voievodul Țării Românești, al sfințitei maiestăți cezarocrăiești consilier și locoțiitor asupra Ardealului⁵...

Trei sute de ani mai târziu poporul român reușește prin înființarea Statului Național Unitar Român să-și concretizeze idealul de apartenență și unitate. De această dată a fost nevoie să apeleze la un alt simbol, Ferdinand Întregitorul.

După ce la Consiliul de Coroană din vara lui 1914 s-a hotărât neutralitatea României în conflagrația mondială ce începuse, Regele Carol I a devenit absent de pe scena politică. S-a retras la Sinaia, și după puțin timp, în dimineața zilei de 27 Septembrie (10 octombrie) 1914 a murit subit. Principele Ferdinand i-a urmat pe tron imediat într-o perioadă crucială din istoria României, care era marcată de izbucnirea Primului Război Mondial, în care atât familia regală cât și întreaga societate românească era profund divizată în tabere ce susțineau fie neutralitatea, fie intrarea în război de partea uneia sau alteia dintre cele două alianțe aflate în conflict, balanța înclinând mai mult spre Antanta.

² Nicolae_Balcescu_-_Romanii_Supt_Mihai_Voievod_Viteazul.pdf., p. 178.

³ <https://evenimentulistoric.ro/intrarea-lui-mihai-viteazul-in-alba-iulia-povestita-de-nicolae-balcescu.html>

⁴ Nicolae_Balcescu_-_Romanii_Supt_Mihai_Voievod_Viteazul.pdf., p. 179.

⁵ *Ibidem*, p. 182.

Totuși, prin moartea Regelui Carol I se deblocase de la sine o stare politică tensionată. Opinia publică privea cu speranță nouă pereche regală. În următorii doi ani au urmat presiuni atât morale cât și financiare din partea Antantei și Puterilor Centrale pentru a adera la una dintre tabere. România a reușit să rămână neutră până în august 1916 și din considerente de pregătire.

Decizia Regelui Ferdinand de a se alătura Antantei a fost extrem de dificilă, și reacțiile familiei sale germane nu au lăsat loc de interpretare, Wilhelm al II-lea, împăratul german, în calitate de șef al mării familii Hohenzollern, i-a retras toate gradele și decorațiile acordate de Imperiul German și dreptul de a purta ordinul casei Hohenzollern. De asemenea, fratele său mai mare, prințul Wilhelm, i-a anulat toate drepturile pe care le avea ca membru al familiei și l-a renegat public.

„*Mărire pe care ți-o dorim, Sire, este să te încoronezi la Alba Iulia ca rege al tuturor românilor sau să mori pe câmpia de la Turda ca Mihai Viteazul*” – este binecunoscuta urare a conservatorului Nicu Filipescu, cu puțin timp înainte să moară.

Unirea provinciilor românești, Basarabia (martie 1918), Bucovina (noiembrie 1918), Transilvania (decembrie 1918) cu Țara-mamă a trebuit să fie recunoscută oficial de către marile puteri la Conferința de Pace de la Paris din 1919-1920. Tratatul special cu Austria (la Saint Germain), cu Bulgaria (la Neuilly-sur-Seine) și cu Ungaria (la Trianon) au consacrat, pe plan extern, ceea ce poporul român decisese în anul 1918, adică noua componență a țării și noile granițe ale României. România nu a primit nici un cadou la Conferința de Pace de la Paris din 1919. Succesul său se bazează pe dreptate și adevăr, pe greul tribut de sânge pe care l-a plătit armata sa în război, pe suferințele greu de imaginat suportate de populația civilă, precum și pe respectarea obligațiilor asumate față de aliații săi, așa că era necesar să se organizeze ritualic pentru întregul corp al țării, obținut prin aceste jertfe inimaginabile, și încoronarea suveranilor României Mari.

Pentru buna pregătire și desfășurare a festivităților, guvernul Alexandru Averescu a numit în iunie 1920 „Comisiunea pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor”, cu sediul în palatul Ministerului Lucrărilor Publice. Șef al comisiei a fost desemnat generalul Constantin Coandă, președinte al Senatului și fost prim-ministru, iar din comisie mai făceau parte Nicolae Titulescu, ca ministru de Finanțe, Octavian Goga, ministru al Cultelor și Artelor, viitorul patriarh, Miron Cristea, istoricii Nicolae Iorga și Alexandru Lapedatu, compozitorul George Enescu, pictorii Costin Petrescu și Arthur Verona, arhitectul Victor Stephănescu, precum și primarul Albei Iulia, Aurel Sava⁶.

Organizarea serbărilor încoronării a decurs fără cusur: Catedrala Ortodoxă din Alba Iulia a fost ridicată special pentru încoronare, în mai puțin de un an. Pentru a permite ridicarea lăcașului de cult, a fost demolată o parte din zidul cetății Alba Iulia, inclusiv o parte a bastionului Mihail. Serbările încoronării trebuiau să se desfășoare în toamna anului 1921. Influențat de liderul liberal Ionel Brătianu, Regele Ferdinand a evitat să dea curs acestor sugestii afirmând că nu erau gata costumul său și al Reginei Maria, comandate în străinătate.

---

⁶ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/incoronarea-lui-ferdinand-la-alba-iulia-primul-rege-al-romaniei-mari>

Guvernul prezidat de Ionel Brătianu (19 ianuarie 1922 – 27 martie 1926) a organizat în martie alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă, câștigate de către liberali în proporție covârșitoare (222 mandate)⁷.

Pentru a demonstra că se bucură de încrederea Regelui, guvernul a anunțat încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia, în ziua de 15 octombrie 1922. A fost ales, ca un simbol al unității românilor din toate provinciile istorice orașul, în care odinioară își făcea intrarea triumfală, Mihai Viteazul și în care la 1 decembrie 1918, peste 100.000 de oameni aclamaseră Unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Cu acest prilej, la coroana de oțel al lui Carol I confecționată din oțelul unui tun turcesc capturat de români la Plevna, în 1877, s-au adăugat simbolurile Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Coroana Reginei Maria urma să fie asemănătoare cu cele purtate de împărătesele bizantine. Aurul necesar acestei coroane (1,8 kilograme) a fost donat de către industriașul Pocol, proprietar al unei mine din Munții Apuseni, iar realizarea a căzut în sarcina casei de bijuterii Falige, din Paris. Coroana Reginei Maria era mult mai somptuoasă decât a regelui, fiind ornată cu rubine, opale, turcoaze și ametiste și cu pandantive laterale ample⁸.

Regele Ferdinand și Regina Maria au pornit spre Alba Iulia din Gara Sinaia. Trenul în care călătoreau cei doi suverani a ajuns în Alba Iulia la ora 09.30, fiind primiți de primarul orașului cu pâine și sare. Ferdinand I și Maria au fost întâmpinați în gară de prim-ministrul Ionel Brătianu, de ceilalți membri ai Guvernului, de președinții celor două camere ale Parlamentului și de 40 de invitați străini, între care se afla și viitorul Rege George al VI-lea al Marii Britanii. În procesiune, cu toții au pornit spre Catedrala Încoronării⁹. A început cu o ploaie mărunță, sub un cer închis. Cortegiul regal a ajuns la catedrală în jur de ora 10. Slujba încoronării și Te Deum-ul care a urmat au fost oficiate de patru mitropoliți ortodocși, ai provinciilor istorice. Regele Ferdinand I și Regina Maria au fost așezați pe tronurile împărătești, apoi președintele Senatului i-a oferit Regelui Coroana de Oțel, Regele Ferdinand I și-a pus singur coroana pe cap, după modelul lui Napoleon I, apoi Regina Maria a îngenunchat în fața lui. Regele i-a așezat pe cap coroana ei. Apoi, cei doi suverani au ieșit din catedrală sub faldurile unui baldachin. Au fost aclamați de 30.000 de spectatori și de 15.000 de soldați. A urmat o paradă militară în timpul căreia Ferdinand I și Maria au mers călare în fruntea regimentelor ai căror comandanți onorifici erau. Serbările au continuat cu dineuri oficiale oferite în Sala Unirii și în clădirea teatrului.

Serbările Încoronării s-au mutat apoi de la Alba Iulia la București, unde, în 17 octombrie, Ferdinand I și Maria au fost aclamați de 10.000 de primari însoțiți de zeci de mii persoane venite din toată țara la Arenele Romane și în tot Bucureștiul¹⁰.

Serbările Încoronării au fost umbrite de refuzul organizatorilor de a-i invita în noua catedrală și pe ierarhii greco-catolici, care fuseseră în prim-planul Unirii. Drept

---

⁷ *Istoria Românilor*, vol. VIII, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 253.

⁸ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/incoronarea-lui-ferdinand-la-alba-iulia-primul-rege-al-romaniei-mari>

⁹ <https://www.rfi.ro/politica-106601-pagina-de-istorie-incoronare-ferdinand-regi-romani>

¹⁰ *Istoria Românilor*, op. cit., p. 253.

urmare, liderii politici ai românilor ardeleni de religie greco-catolică au refuzat să participe la slujba religioasă de încoronare¹¹. Deși au fost invitați în mod special de către suveran, Iuliu Maniu și Ion Mihalache au refuzat să participe la serbările încoronării, afirmând că acestea au fost coborâte „la rolul unor simple manifestații de partid”¹².

Iuliu Maniu și liderii Partidului Național Român considerau că serbările încoronării trebuiau să se desfășoare sub autoritatea unui guvern neutru, mai reprezentativ și mai potrivit semnificației evenimentului. Maniu critica guvernul liberal, acuzându-l că „bruscând demnitatea poporului, a îndepărtat de la această sărbătoare (încoronarea, n.n.), Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea”. În realitate, ambii oameni politici greșeau, Brătianu, prin politizarea partizană excesivă a evenimentului, Maniu, prin refuzul de a participa la o ceremonie la care contribuise atât de mult¹³.

Dincolo de implicațiile politice, teritoriale, astfel de evenimente petrecute în istoria unui neam sunt rare și trebuiesc cinstitute și puse la loc de cinste spre pildă generațiilor următoare. Președintele Academiei Române, Ioan-Aurel Pop spunea: *A ne aminti de Marea Unire și de faptele glorioase ale neamului românesc, înseamnă a ne interesa de casa noastră care este România, de a-i cerceta temeliiile, de a-i cunoaște arhitecții și constructorii și de a o pregăti ca să ajungă în stare bună în mâinile copiilor, nepoților și strănepoților noștri.*

---

¹¹ <https://www.rfi.ro/politica-106601-pagina-de-istorie-incoronare-ferdinand-regi-romani>

¹² *Istoria Românilor, op. cit.*, p. 253.

¹³ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/incoronarea-lui-ferdinand-la-alba-iulia-primul-rege-al-romaniei-mari>

ÎNCORONĂRILE LA ROMÂNI

Mihai Sporiș

Încoronarea este încununarea unui proces care a închis un cerc. O cauză asumată, după o luptă îndelungată, sub toate formele posibile, își produce la un anume soroc efectul scontat, ca o biruință așteptată. Din faptul sărbătorii scrutăm cele făptuite și observăm, precum Dumnezeu în ziua contemplației, dacă toate cele dobândite sunt frumoase și prielnice vieții. Adică facem un soi de bilanț, să ne putem potrivi pasul următor, într-un nou cerc de cuprindere. Din perspectiva procesului istoric al emancipării unui neam, pe un teritoriu anume și al izbânzilor sale, cronicile scrise (în adevărul omenește posibil, mai mereu partizan puterilor din scena vieții!) ne propun istoria scrisă și acreditată științific, ca adevăr al realității... trecutului, iar prezentul: noile instrumente pentru actualizarea necesară, conforme cu noua situație într-un mental înnoit. Este suficient să spunem aici, pentru validarea afirmației, că ne-am potrivit mersul cu *locomotiva* momentului, sub autoritatea Cerului/Olimpului, prin impunerea poruncilor revelate, când cele ale rațiunii omenești s-au aflat sub obroc secole multe, apoi, după revoluționarea cu schimbarea raporturilor de putere, între sacralitate și laic (vezi revoluționarea iluministă), *Ființa supremă*¹ a impus extrema cealaltă, a prea secularizării, în care știința dădea sentința finală a noilor porunci. Credem că în societatea oamenilor de azi există un echilibru între cele două puteri aflate în scenă și putem evalua cu echidistanță faptul încoronărilor de-a lungul timpului, pentru un neam, cel venind de departe, dar cu actele de identitate târzii, ca neam, al românilor, într-o țară cu numele de România.

Din istoria veche a spațiului carpato-danubiano-pontic, botezat generic ca Dacie, aflăm din tradiția românească, privind... rădăcinile, despre doi părinți întemeietori (invocați în imnul național, consacrat prin... *constituție!*): Decebal *cel harnic* (regele încoronat al Regatului Dacia!), Traian *cel drept* (Împăratul Imperiului Roman, care va fi supus Dacia!)². Prin procedeele negării celor incomode, ca o *damnatio memoriae*, ori martelare a înscrisurilor de pe marile monumente, aflăm în perioada ateistă, prin vocea lui Petru Groza, că pe teritoriul României, până după 1944, nu se recunoaște decât încoronarea lui Decebal! Este și aici o temă inoculată, a dacismului absolutist, care neagă influența civilizatoare a Romei! (Qui prodest? Că românilor... nu prea, prin anularea unor argumente care i-au ajutat la emanciparea lor și recunoașterea juridică a marilor tratate! Vezi Trianon!)³.

¹ Personificarea rațiunii după *revoluția franceză*, din 1789.

² *Constituția României*, 2003, art. 12.3, care consacră textul imnului „Deșteaptă-te române”.

³ Tratatul de la Trianon, din 4 iunie 1920, recunoaște internațional, fruntariile României Mari și voința autodeterminării românilor, exprimată plebiscitar, în 1918.

Putem fi de acord că statul modern, România, va fi apărut pe scena lumii târziu, cum au apărut toate statele naționale și că doar nostalgia neamului după vatra strămoșilor nu era suficientă, pentru o izbândă mare în condițiile unui ev mediu întârziat pe plaiurile noastre și a unui mental inoculat pentru supunere, ca o normă a smereniei, abil manipulată și întreținută instituțional. După retragerea aureliană o putere statală cuprinzătoare în lărgimea întregului spațiu, trăit de moșii noștri, nu se remarcă. Regate, Imperii – în tradiția evului mediu! – ne arată în vasalitate față de ele. Credința creștină este păstorită... prin instituții formale de departe. Ba apare prin Peninsula Balcanică, un *imperiu latin* cu numele de... *Romania* (după cruciada din 1204). În Europa de Apus, Papa de la Roma va încorona regii catolici și împărații Europei! Vezi încoronarea lui Carol cel Mare în anul 800, în ziua de Crăciun (25 decembrie). Timp de o mie de ani, Biserica Apusului va avea în binomul *sacerdotiu-regnum* dreptul divin. Vezi marea Catedrală de la Reims⁴ cu funcția încoronării regilor Franței și mărturia prezentului despre ceremonialul din vreme! În Răsăritul ortodox, care nega *infaibilitatea* papală⁵, Patriarhia Fanarului (ecumenică) participa la încoronări, doar după ce sultanul dădea firmanul noului Domn/gospodar. Să reamintim aici că *Țările Române*, vasale Imperiului Otoman, prin efectul juridic al *capitulațiilor* din 1393⁶, vor fi fost, cu episodice excepții, sub protectoratul Imperiului Otoman, până la Congresul de la Berlin, din 1878. Ardealul/Transilvania (la începuturile consolidării formulelor de statalitate, în aceeași situație fiind Muntenia și Moldova!), în vasalitatea Regatului Ungar – stat apostolic (până în 1541!), apoi ca principat vasal Imperiului Otoman, până pe la 1700, în Imperiul Habsburgic, până la 1868 și parte a Imperiului Austro-Ungar, până în 1918. Neamul românesc supus, în virtutea credinței sale, tuturor împăraților, că doar *de la Dumnezeu sunt toate împărățiile*⁷, până la recuperarea de sine a voinței de a-și avea propria decizie, adică puterea suverană, nu își putea permite încoronările, cu recunoaștere juridică internațională. Privind spre cele două laturi ale puterii (formale și informale!) vom constata că, geopolitic (să analizăm din perspectiva modernă decizia... legendarului Olimp, centralizat apoi ca instanță ultimă a garantării dreptului suprem/divin!) stam la mâna Înaltelor Porți Imperiale de departe, iar religios autocefalia bisericii naționale române se va consacra, etapizat, începând din 1885, abia în 1925. Să-i dăm, doar în parte, dreptate lui Petru Groza, cel aflat în tabăra cuceritorului sovietic, în adevărul

---

⁴ Mihai Sporiș, *Jurnal de vacanță prin hexagon*, Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, pp. 25-31.

⁵ *Infaibilitatea papală*, alături de *filioque* (problema purcederii Duhului Sfânt în treimea creștină) ș.a. au dus la ruptura bisericii creștine în 1054, făcând între Apusul-catolic și Răsăritul-ortodox o linie de demarcație a unor tabere opuse doctrinar.

⁶ Vezi Machiavelli, *Discorsi*, cap. XIII, Editura London, 1849, preluat din Bookmarks <http://www.britanica.com...>, apoi de A. Oțetea și Schwann, *Istoria secretă a românilor. Texte selectate* (vezi Manuscrisul B. 63, pp. 72-73; preluat de Mihai Sporiș în *Cugetări despre... posade și alte provocări ale istoriei*, Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, 2019, pp. 133-134.

⁷ *Epistola către romani*, a Sfântului Apostol Pavel, (Romani 13...) spune: 1. „Oricine să fie supus stăpânirilor celor mai înalte, căci nu este stăpânire care să nu vină de la Dumnezeu. Și stăpânirile care sunt rânduite de Dumnezeu/ 2. De aceea cine se împotrivesc stăpânirii se împotrivesc rânduielii puse de Dumnezeu, și cei ce se împotrivesc își vor lua osânda!.../ 6. Tot pentru aceasta să plătiți și birurile. Căci dregătorii sunt slujitori ai lui Dumnezeu, făcând necurmat tocmai slujba aceasta...”.

noului stăpân fiind, și ăsta acum de la Leviathan... revendicându-se. Dumnezeu fusese și el exilat împreună cu țarii⁸, prin abolirea dreptului divin la coroana imperiului – uniune a sovietelor, iar a vorbi despre Monarhia României și despre interzisul Dumnezeu?, acestea călcau peste... corectitudinea politică a învingătorului, în filosofia neabolită a dreptului forței, adică a celui învingător în marile războaie.

Despre încoronările făcute de români, recunoșuți cu numele acesta de lumea întreagă, nu putem vorbi, decât de la 1881, încoace. Încercările mai vechi de afirmare a unei năzuințe, n-au făcut decât să țină viul tăciunilor sub spuză în așteptarea sorocului prielnic. Au fost domnitorii consemnați de istorie care au vrut să-și slujească neamul, fie tranzacțional cu puterea de deasupra, fie într-o răzvrătire, iute amendată de inegalitatea forțelor de lovire, să se vădească în vreme mersul lumii și depărtarea de liman. Și aceștia: voievozi, conducători de oști viteze, purtau coroane, dar puterea lor era doar o delegare de competențe, scump, uneori înrobitor plătit. Biruri, danii, închinări ale moșiei, în regula feudalismului cu o elită nobiliară și ecleziastică, cu un popor chinuit și ținut într-o mizerie și o ignoranță comparabilă sclaviei. Să observăm doar plebiscitul impus de „Olimpul” vremii⁹ pentru aducerea, în 1866, a unui principe străin, să preia conducerea Principatelor Dunărene¹⁰. Din cei cca. 4.400.000 de locuitori, doar 16% aveau drept de vot, majoritatea celorlalți fiind sub o condiție socială și cumva în afara istoriei, cu drepturile minime ale omului, totuși fiul lui Dumnezeu și el. Procesul de modernizare al statului, de emancipare națională și ridicarea standardelor de viațuire, se cerea cu insistență împlinit.

Procesul istoric îndelungat, cu acumulări lente de experiențe memorabile, va fi lucrat în ritmul tuturor lumilor, dar în concretul celor de acasă. Oralitatea unei tradiții fabuloase, cum se vedește cea a neamului nostru, va fi știut de... Bădica Traian, de Bătrânul Mircea, mare voievod peste malurile Dunării de Jos (pe care geniul poetic îl vedea prieten râului și ramului de acasă), de Ștefan... domnul cel Mare, pe lume fără asemănare, de Mihai, un brav care... sare pe șapte cai de strigă Stambulul: Vai! Legendele și inspirația elitelor culturale, în căutarea identității, depun mărturia care încredințează și nu cere cercetarea.

Amintirea unui regat cu pământeni nesupuși, precum *Dacia invincta*, de pe vremea lui Decebal, va fi adus, din amintire, pe acel *Rex Dacie*, ca un proiect posibil, când el fusese experimentat în istorie! (aici să-i dăm puțină dreptate lui Petru Groza!, că despre dacismul, speculat de Roma cea nouă a răsăritului, nu poate fi înțeles!). În lumea formală, a lui *scripta manent*, documentul, istoria validată - de... Olimpul celor puternici și... mari în puterea lor de lovire!-, dau cuvântului scris puterea legiuită. Reprezentanții bisericilor/ templelor/ sinagogilor/ moscheelor/ etc., de tot felul, un fel de intermediari

---

⁸ Vezi Convenția de la Paris, care impunea prin 1858, 9 august, în art. XII, procedura alegerilor prin reprezentanții/deputați; aceasta se va fi aplicată și la plebiscitul din 15 aprilie, 1866 pentru aducerea unui principe străin de neam.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ Denumire generică a Valahiei și Moldovei pe tabla de șah a istoriei; pentru marile puteri în problemele lor internaționale purtătorul de grijă era puterea suverană a Turciei și uneori puterea protectoare a... Rusiei.

ai Puterii Divine pot exprima puterea și își vor manifesta faptul de-a pune coroana pe capul aleșilor. Dar la schimbarea macazurilor, cu reșezarea puterilor, uneori inversarea abruptă a polilor, apar damnările și reabilitările. Istoria se rescrie cu noile adevăruri... devenite canonice, iar cele scrise... strâmb, ori incomode noii realități, sunt condamnate de noile instanțe. Iată un motiv să ne încredem în simbolurile care și-au câștigat temeinicia, fiind îmbrățișate de vocea pământului care sfințește.

Mihai Viteazul, voievodul care va fi cutezat să aducă în unitate pământurile despărțite ale Daciei, devine voievodul-model, personalizând năzuința de unitate. Iată-l intrând, în 1 noiembrie, 1599, în Albă Iulia, denunțând vasalitatea față de Bathory, prin victoria de la Șelimbăr, că cea față de otomani o contestase la Călugăreni și Giurgiu... Dar în lumea, complicată dintotdeauna..., rămânea sub protecția împăratului habsburgic, de la Praga, Rudolf. Intrarea triumfală în Alba Iulia, ca într-o cetate, amintind de puterea Romei, venită aici cu legiunile și moștenitoare în numele ei a primei dinastii de împărați ai Romei, cei din ginta Iulia (precum Iulius Cezar, ori Iulius Octavian Augustus)¹¹, nu putea fi ștearsă din memorie. Apoi în cronica timpului acest loc se va fi sfințit cu martiri (Horia, Cloșca, Crișan!), se va fi împodobit cu glorie împărătească (vezi Alba Carolina a lui Carol al VI-lea de Habsburg!), ori va fi probat o voință de unitate în grandioasa adunare-plebiscitară de la 1 Decembrie 1918.

Încoronările românilor, ca acte publice, cu putere juridică pentru lumea întreagă, au relevanță după cucerirea independenței de stat și dobândirea suveranității. Istoria ne edifică asupra evenimentelor, consemnate în ultimul veac și jumătate. Particularitatea evenimentelor, pe care le vom prezenta în continuare, în contextul scenelor politice ale momentelor, ne poate desluși ingredientul simbol, ca armătură în amestecul sacrului cu cele laice, ca semn că este posibilă și simfonia științei politice cu credința pentru dăinuirea în memoria colectivă, care se nutrește cu simboluri și sfințenie.

Până în 1859, la Dunărea de Jos, existau două principate dunărene: Valahia și Moldova (atât cât mai rămase din ea după cedarea Bucovinei în 1774/5, Imperiului Habsburgic și Basarabia, în 1812, Țaratului Rus!). Contextul geopolitic și o anumită conștiință a identității de neam a făcut posibilă unirea principatelor sub un singur Domnitor: Alexandru Ioan Cuza. Principiul autodeterminării prin voința plebiscitară a celor cu drept de vot, făcuse posibile adunările ad-hoc și severul arbitraj internațional, care a amendat falsificarea votului din Moldova (vezi întâlnirea de la Osborne a lui Napoleon al III-lea cu Regina Victoria!). Până în 1862, după o laborioasă activitate diplomatică, cuvântul România nu intrase în onomastica statului. Principatele Valahiei și Moldovei devin atunci Principatul României. Un *principat* fără suveranitate și în căutarea soluției de descătușare din lanțurile seculare ale Imperiului Otoman.

În 1866, o elită politică (etichetată de adversarii monarhiei, din toate vremurile, ca *monstruoasă!*) intuiește puterile emergente ale scenei politice și forțează aducerea unui principe străin, cu puternice legături de sânge în monarhiile puternice ale Europei (Franța și Prusia). După ce reformele lui Cuza își vor fi produs efectele, se va fi tranșat disputa între Prusia și Austria (1866), între Franța și Prusia, în 1870 și liniștirea politică

---

¹¹ Mihai Sporiș, *Roma milenară, o problemă astăzi?*, Râmnicu Vâlcea, Editura Intol Press, 2021.

internă (după *Revoluția* de la Ploiești!), după un timp de clarificări de sine, de acumulări în modernitate și consolidare a puterii interne, se putea, în sfârșit, revendica independența față de Turcia. Iată-l pe Carol I adus în România, după un plebiscit în 15 aprilie 1866, cu aprobarea Parlamentului, din **10 Mai 1866**, ales Principe, cu unanimitate de voturi și depunând jurământul, constituțional, în 22 mai 1866.

În contextul războiului ruso-turc (1877-1878) România își declară în 9 mai 1877, în Parlament, independența față de Turcia, pe care Principele Carol o ratifică pe data de **10 Mai 1877**. Intrată într-un mare război, vizibil în întreaga Europa, cu aport decisiv la Plevna, România s-a aflat în tabăra învingătoare, dar fără dreptul de-a participa la încheierea tratatelor la San Ștefano, mai apoi la Congresul din 1878, de la Berlin, pentru că internațional încă nu fusesem... cu personalitate juridică, până atunci. La Berlin, lobbyul diplomatic român, convergența intereselor românești cu ale marilor puteri, ne-au rezolvat (condiționat de revizuirea Constituției!) problemele majore, între care recunoașterea suveranității și dobândirea Dobrogei, în trupul țării.

În 1881 se revizuieste Constituția care consfințește statutul de Monarhie Constituțională, iar Carol I devine Rege al României. Statul Român va sta sub regimul monarhic între 1881 și 1947, în regim de drept constituțional, cu excepția perioadei 1938-1944 când am avut o monarhie absolută, de drept divin (vezi Mihai I). Istoria, în rigoarea continuității monarhiei, consemnează încoronările la preluarea tronului celor 4 regi ai României: Carol I – 15 martie 1881; Ferdinand – 10 octombrie 1914; Mihai I – 20 iulie 1927; Carol al II-lea – 8 iunie 1930; Mihai I – 6 septembrie 1940. O încoronare specială, cea care ne-a mântuit la această recuperare, este cea din 1922, dedicată sărbătoririi unui regat întregit. Subliniem aici câteva caracteristici ale acestora, rememorând evenimentele pentru descifrarea simbolisticii lor.

Ceremonialul încoronării Regelui Carol I, la **10 mai 1881**, care între 1866-1881 a fost Principele României, este evenimentul istoric pe care l-am salutat în urmă cu un an, după 140 de ani, remarcând închiderea unui cerc al suferințelor de veacuri, sub poruncile puterilor vremii. Coroana, ca însemn al biruinței, era din oțelul de tun turcesc, capturat la Plevna. Regele și-o așează, cu mâinile sale pe cap, într-o festivitate austeră și în prezența ierarhilor bisericii creștine (să ne amintim că abia în 1885 Biserica Ortodoxă Română devine autocefală și în 1925 își va avea primul patriarh!), ca act de mulțumire adus divinității, în biserica catedralei mitropolitane, unde parlamentul depusese însemnele puterii, subliniindu-se atributul de monarhie constituțională.

Încoronarea, ca încununare a mării izbânzi a României întregite (*dodoloață*, într-o plastică expresie a vremii!), după marele război, dă finalitatea unui proces istoric milenar, dacă facem un arc peste timp, între Dacia străbună și România modernă, de la începutul veacului 20. Să remarcăm succesiunea pașilor, ca pentru prima încoronare, într-un proces istoric cu suferințe: a fost, mai întâi angajamentul într-un mare război, cu imens tribut de sânge; au fost marile adunări plebiscitare, conform principiilor wilsoniene ale autodeterminării popoarelor, între care Marea Adunare de la Albă Iulia, din 1 Decembrie 1918, a fost martora la decizia celor 1228 de delegați; a fost o bătălie diplomatică pentru argumentarea drepturilor, pentru a dobândi hotărârea internațională favorabilă; a fost Tratatul de Pace de la Paris/Trianon, din 1920. După toate acestea se

impunea o sărbătoare pe care să o rețină istoria. La 15 octombrie 1922 se împlineste veacul de la încoronarea de la Alba Iulia și triumful din 16 octombrie același an, de la București. Câteva aduceri aminte asupra pregătirilor și desfășurării pot semnifica importanța evenimentului, cu adevărat memorabil.

Imediat, după hotărârea de la Trianon, în iunie 1920, Guvernul lui Alexandru Averescu, numește „Comisiunea pentru organizarea Serbării Încoronării Suveranilor”. Se stabilesc detaliile pregătirii încoronării Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, ca suverani ai țării reîntregite. Se alege ca loc al ceremoniei Alba Iulia, unde în timp record se ridică Catedrala Reîntregirii Neamului, iar în capitala statului, la București, trebuia organizată trecerea pe sub un arc de triumf, care să semnifice și el izbânda cea mare. Pe 28 martie 1921 (a doua zi de Paște!) se pune piatra de temelie, iar pe 8 septembrie 1921, se monta deja crucea pe turla Catedralei din Alba-Iulia. Erau gata fresca interioară de la apus, cu ctitorii Ferdinand și Maria, pe navele laterale viitorul patriarh Miron Cristea și mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan, iar în pronaos Mihai Viteazul și Doamna Stanca.

De ceremonial s-a ocupat mitropolitul Miron Cristea, care nu a fost lăsat de Ferdinand să dea culoarea unei încoronări bizantine, în care biserica și clerul să joace rolul principal. S-a ales modelul sobru al încoronării lui Carol I. Aceași coroană de oțel, moștenită de la precedentul monarh, cu semnificația unei independențe dobândite prin luptă, și-o așează singur, precum, prin 1804, Napoleon! Coroana este adăugită cu trei pietre prețioase care să simbolizeze: Basarabia, Bucovina și Transilvania, care din 1920, făceau parte din trupul întregit al României Mari și cu recunoașterea „Olimpului” puterilor lumii. După ce își pune coroana, Ferdinand așază și coroana Mariei, rostind cuvintele: „scumpa mea soție, părtașă suferințelor și bucuriilor Mele și ale Țării”, după cum stă consemnat de monarh în actul comemorativ al Încoronării¹².

Istoria constata că s-a împlinit memorabila profeție a omului politic Nicolae Filipescu, naționalist, ardent partizan al intrării României în războiul pentru recuperarea Ardealului: „Mărirea pe care ți-o dorim, Sire, este să te încoronezi la Albă Iulia ca Rege al tuturor românilor, sau să mori pe câmpia de la Turda, ca Mihai Viteazul”.

Coroana Reginei Maria, precum o Maică a Domnului (asemenea celor ale împărăteselor bizantine!), făcută din aurul Apusenilor și ornată cu pietre scumpe, dădea sugestia unei grădini frumoase sub ocrotirea suverană a unei maici, mijlocitoarea oamenilor la cerurile înalte, în țara aceasta română, în sfârșit întregită.

Sala Unirii, locul unui eveniment istoric, din 1918, fusese și ea pavoază special. Părea că acolo eroii istoriei trăiau aievea încoronarea aceasta. Voievozi, corifeii școlii ardelenе, Andrei Șaguna, de-a împreună cu Ioan Lemeni (sugerau unitatea bisericii, de la Blajul lui 1848), martirii trași pe roată, Avram Iancu, toți păreau fericiți de marea izbândă, îmbrăcați de sărbătoare.

În 16 octombrie 1922, ceremonialul încoronării continuă la București – capitala Regatului România! – cu trecerea pe sub Arcul de Triumf, special construit să povestească peste veacuri evenimentul. Sunt prezente aici peste 20 de state europene, iar din...

---

¹² Vezi [Historia.ro](https://biblioteca-digitala.ro), privind *Actul Comemorativ al Încoronării*.

marele Olimp al... planetei două mari puteri – Statele Unite ale Americii și Japonia! –, salutau în semn de recunoaștere o Românie întregită și pe suveranii ei legitimi. A urmat Te Deum-ul din catedrala încă mitropolitană (dar cu Miron Cristea în deplina autoritate a unei biserici naționale autocefale!) și defilarea prin Piața Universității prin fața statuii ecvestre a lui Mihai Viteazul.

Toate sunt până la o vreme... în lumea oamenilor atât de schimbătoare. După moartea lui Ferdinand, regele reîntregirii țării, nepotul, Mihai I, sub regență/minor fiind (1927-1930), stă pe tronul țării refuzat în primă instanță de tatăl său, Carol al II-lea (1930-1940). Să-i remarcăm minorului numele de botez și faptul că la venirea pe tron a tatălui, Mihai este creditat cu titlul de Voievod de Alba Iulia.

În perioadele tulburi dintre cele două războaie mondiale lupta ideologică dintre două curente ideologice, vădind extremismele de dreapta (naționalismul identitar... agresiv!) și internaționalismul socialist, de extremă stângă, a radicalizat și scena politică internă! Așa explicăm apariția regimurilor autoritare, care puseseră în loc dictatura personală (vezi Carol al II-lea, Antonescu) celor constituționale. În acest context vorbim despre încoronarea Regelui Mihai I în 6 septembrie 1940. Mihai s-a încoronat cu aceeași coroană de oțel. În Catedrala Patriarhală, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, Nicodim Munteanu îi așează coroana pe cap. Iată-ne într-un ceremonial care consacra dreptul divin al Regelui, ca autoritate supremă în stat. Schimbarea de la 23 august (acea victorie a la Pyrus!), care va fi impus ideologia de stângă a cuceritorului și va fi „arestat” pe Dumnezeu, va fi făcut caduc dreptul absolut al suveranului. Sfârșitul monarhiei devenise iminent și se va produce în 30 decembrie 1947, cu toate... *micile amănunte* necesare.

În locul lui 10 Mai..., ca zi a României/Regat, în intervalul 1881-1947, vom fi avut 30 Decembrie, ca zi a României/Republică; Arcul de Triumf, construit demult, își va fi dat jos efigiile Regelui Ferdinand-Întregitorul și ale Reginei Maria. Mutilarea monumentului, pentru a da bine noului adevăr al realismului socialist din scenă, va fi șters și textele de pe lateralele edificiului privind proclamația către țară cu ocazia intrării țării în războiul reîntregirii și cel prilejuit de încoronarea de la Albă-Iulia, din 1922. Istoria s-a scris... cu noile adevăruri, până în 1989, când s-a început o lungă (și parcă interminabilă tranziție..., semn că sunt încă multe nostalgii) și foarte dificilă restabilire a ceea ce ar trebui limpezit.

Să salutăm aici eforturile, eliberate de orice interes, ale celor ce cu onestitate și echidistanță, slujesc cinstirii martirilor, eroilor și oamenilor dornici de a-și cunoaște rădăcinile! Să mărturisim aici că am reamintit ceea ce în multe locuri se găsește scris ca adevăruri ale documentelor și orice posibil derapaj de la intenția autorilor, stă în viziunea altui timp, poate mai decantat.

CATEDRALA ORTODOXĂ DIN ALBA IULIA – CÂTEVA REPERE ISTORICE DESPRE UN MONUMENT SIMBOL AL NEAMULUI ROMÂNESC

Oliviu-Petru Botoi

În conștiința colectivă a românilor, Alba Iulia reprezintă cetatea ce poartă pecetea unității naționale, având în vedere istoria încărcată a acestui oraș bimilenar. Bărbații Marii Uniri, în discursurile lor, numeau Alba Iulia „cel mai istoric oraș al neamului românesc”. Semnificația istorică și spirituală a Albei Iulii are o importanță capitală pentru devenirea poporului român, născut creștin. Așezată, de milenii, în marea cetate naturală a Carpaților, lângă cursul lin al Mureșului, ca o mărturie a istoriei și a credinței neamului românesc, vechea așezare transilvăneană păstrează tradiția multiseculară a unui centru spiritual, cu o trăire creștină coerentă și semnificativă¹. Din aceasta se poate descifra amprenta sufletească a unui popor întreg, martor al unor vremuri în care sacrul ordona lumea și constituia Legea strămoșească. Acestei unități de trăire i se datorează, peste timp, profilul spiritual contemporan, marile realizări și unicitatea țării noastre. Impregnată de elementele spiritualității creștine, identitatea națională s-a afirmat prin Biserica strămoșească, unde s-a cristalizat ethosul poporului român.

Cetatea Albei Iuliei ocupă un loc important în paginile istoriei românilor și ale istoriei creștinismului de pe plaiurile mioritice ale Transilvaniei. În primele veacuri ale erei noastre, Evanghelia era propovăduită în marile centre urbane printre meșteșugari, comercianți și soldați, care aveau legături cu zonele în care creștinismul prinsese rădăcini puternice. La Apulum, cel mai mare centru urban al Daciei romane, s-au descoperit numeroase vestigii arheologice care atestă existența religiei creștine în acest spațiu, atât în perioada stăpânirii romane, cât și după retragerea acesteia². Ținând seama de dovezile istorice de factură onomastică și de prezența simbolurilor creștine pe unele elemente ale vestimentației vremii sau pe diferite obiecte de uz casnic, se vorbește despre practicarea unui cult primar al Bisericii în acest loc. Sunt mai mulți specialiști care opinează că la Alba Iulia au existat una sau mai multe bazine în care se oficiau slujbe și care aparțineau unor comunități creștine³.

Perioada migrațiilor a găsit în Transilvania un popor român în formare, deja încreștinat. Evenimentele nefavorabile la care a trebuit să facă față în decursul istoriei i-a întărit acestui popor conștiința unității sale de neam. Încă de la început, romanitatea și Ortodoxia i-au făcut pe oamenii acestui ținut să se mențină în aceeași simțire și

---

¹ Emilian Birdaș, *Alba Iulia, oraș bimilenar*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1978.

² Nicolae Dănilă, „Urme paleo-creștine pe teritoriul Eparhiei de Alba Iulia”, în *Îndrumător pastoral*, vol. I, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1977, p. 117 sqq.

³ Radu Heitel, *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie*, București, Editura Academiei Române, 1983, pp. 102-103.

credință cu frații lor din provinciile extracarpatiche și să-și apere cu dârzenie pământul strămoșesc și ființa lor ca popor. În secolele al IX-lea și al X-lea, exista aici o importantă așezare, care a îndeplinit rolul de centru politic al unei formațiuni statale incipiente românești, a unui voievodat. Când ducele Gyula a venit pe aceste meleaguri, e posibil să se fi încadrat în tradițiile romane ale populației autohtone. Primind Botezul în Ortodoxie la Constantinopol, l-a adus cu el pe Episcopul Ierotei, pentru a păstori populația din Transilvania, care era majoritar românească⁴.

Rotonda-baptisteriu descoperită sub temeliiile actualei Catedrale Romano-Catolice arată că în acest loc se afla sediul Episcopiei de rit răsăritean, situat în centrul formațiunii social-politice. Rotonda, folosită ca locaș de cult până la construirea bisericii episcopale, a încetat să funcționeze odată cu extinderea stăpânirii regilor feudali unguri în Transilvania. Ea este demolată, cu scopul de a se ridica deasupra ei o nouă biserică, ce va deveni sediul Episcopiei Romano-Catolice. Pronia divină a arătat însă limpede adevărul istoric la Alba Iulia. În această cetate, lângă Catedrala Romano-Catolică și Catedrala Ortodoxă, s-a descoperit, în anul 2011, prima biserică creștină răsăriteană din Transilvania⁵. Descoperirea mult-așteptată confirmă cu certitudine existența și continuitatea neamului nostru pe aceste plaiuri. De asemenea, atestă și existența creștinismului răsăritean organizat, prin Episcopia de Alba Iulia a Sfântului Episcop Ierotei, din secolul al X-lea.

Timp de patru veacuri, episcopii acestui voievodat vor peregrina în diverse localități din Ardeal: Vad, Feleac, Prislop, Geoagiu de Sus ș.a., fără a avea un centru organizat. Dar românii, în ciuda vitregiilor, și-au păstrat dreapta credință, îndurând suferințe și neîngăduindu-li-se a-și zidi biserici mari sau de zid, ci numai biserici mici, din lemn. Din a doua jumătate a secolului al XVI-lea, reședința mitropoliților Transilvaniei se mută la Bălgrad (Alba Iulia), capitala Principatului transilvan⁶. Peste puțin timp, în 1597, domnitorul Mihai Viteazul, în urma acordului pe care-l face cu principele Sigismund Báthory, a recitatorit reședința mitropolitană, construind o biserică mare de zid. La 1 noiembrie 1599, intră triumfal în Alba Iulia, sprijinit fiind de către clerul ortodox care păstra conștiința unității de neam și de credință. După un an, va fi încoronat aici ca Domn al celor trei țări românești de către mitropolitul de atunci, Ioan de la Prislop⁷. Astfel, Alba Iulia devine, pentru câțva timp, capitala primei uniri a tuturor românilor.

Domnia lui Mihai Viteazul constituie un moment foarte important în istoria Bisericii Ortodoxe din Transilvania. Odată cu mutarea sediului Mitropoliei Transilvaniei la Alba Iulia (1571) și prin sprijinul oferit de către domnitorul întregitor,

---

⁴ Vezi Răzvan Theodorescu, „Orientul din Ungaria”, în Ioan-Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite (eds.), *Sfântul Ierotei, episcop de Alba Iulia (sec. X)*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2010, pp. 45-48; Tudor Sălăgean, „Hierotheos și cetatea Bălgradului. Este posibilă o concluzie?”, în Ioan-Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite (eds.), *op. cit.*, pp. 65-68.

⁵ Daniela Marcu Istrate, „Cetatea Alba Iulia. Scurt istoric și stadiul cercetărilor”, în Ioan-Aurel Pop, Jan Nicolae, Ovidiu Panaite (eds.), *op. cit.*, pp. 239-271.

⁶ Gheorghe Anghel, *De la vechea Mitropolie Ortodoxă a Transilvaniei la Episcopia de Alba Iulia*, Alba Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe de Alba Iulia, 1993, p. 16.

⁷ *Ibidem*, p. 30.

începe o nouă etapă în istoria bisericească a românilor din provincia intracarpatică. Prin rectorirea Mitropoliei Bălgradului, slăvitul voievod s-a gândit la unitatea românilor pe tărâm religios și cultural, realizată și în plan politic, deși pentru o perioadă scurtă de timp. Noua biserică și clădirile reședinței pe care le-a ridicat au fost înzestrate cu moșii, bani, odoare și cărți⁸. Planul acestei ctitorii mitropolitane era triconc, întocmai ca acela al Mitropoliei de la Târgoviște. Biserica, valoroasă ca monument de artă, era un simbol al credinței și avea un scop misionar, pe care Mihai Viteazul dorea să-l perpetueze în această țară românească și ortodoxă.

Prodigioasa activitate pastoral-misionară și editorial-culturală a Mitropoliei Transilvaniei, cu sediul la Alba Iulia, se va încheia în 1701, după trecerea Ardealului sub stăpânirea habsburgică (1688)⁹. Ca urmare a acestui fapt, orașul va rămâne doar sediul unei importante cetăți și al garnizoanei militare, iar capitala provinciei se va muta la Sibiu. De acum înainte, se intensifică asuprirea socială și națională, slăbind legăturile firești ale românilor de aici cu frații lor de dincolo de Carpați. Începând cu anii 1713-1714, reședința mitropolitană a fost demolată, împreună cu cea mai mare parte a orașului Alba Iulia, pentru a se construi fortificația bastionară habsburgică¹⁰. În ciuda acestor nedreptăți și greutăți, viața bisericească a românilor transilvăneni s-a menținut, cu mari sacrificii. Amintind doar de suferințele eroilor naționali Horea, Cloșca, Crișan¹¹ și Avram Iancu, înțelegem că Alba Iulia rămânea și pe mai departe centrul aspirațiilor naționale și bisericești ale poporului român din Transilvania.

Evenimentele din prima jumătate a secolului al XX-lea pun din nou în lumina istoriei cetatea de durere și de slavă a neamului. În urma Primului Război Mondial, mult-așteptatul ceas al unirii definitive a tuturor românilor sub un singur steag avea să bată, la Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918. În pofida greutăților de tot felul și a timpului nefavorabil, zeci de mii de oameni se îndreptau spre Alba Iulia într-un imens pelerinaj, purtând în inimi dorința fierbinte de a fi părtași la un act atât de dorit¹². Peste o sută douăzeci de mii de glasuri, eliberate din robia asuprii străine, răspândeau ecoul bucuriei fără margini peste cele două lanțuri carpatice, până la frontierele întregite ale țării.

În sala mare a Cazinoului militar din Cetatea Marii Uniri – denumită de atunci Sala Unirii – cei 1.228 de delegați provenind din toate categoriile sociale și de pe tot cuprinsul Transilvaniei au votat, cu un entuziasm indescritibil, rezoluția de unire prezentată Adunării de către marele patriot Vasile Goldiș. După citirea și aprobarea textului, „bătrânul nației”, George Pop de Băsești, a anunțat că Adunarea Națională a

---

⁸ Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria până în 1698*, Sibiu, 1935, p. 132.

⁹ Vezi Eva Mârza, *Din istoria tiparului românesc. Tipografia de la Alba Iulia (1577-1702)*, Sibiu, Editura Imago, 1998.

¹⁰ Vasile Moga, *De la Apulum la Alba Iulia. Fortificațiile orașului*, București, Editura Sport-Turism, 1987, p. 84.

¹¹ David Prodan, *Răscoala lui Horea*, vol. I-II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.

¹² Ștefan Pascu, *Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Încununarea ideilor, a tendințelor și a luptelor de unitate a poporului român*, Cluj, Editura Universității „Babeș-Bolyai”, 1968.

poporului român a primit în unanimitate rezoluția și, astfel, unirea Transilvaniei cu Țara-Mamă este decisă pentru toate veacurile¹³. Unii dintre fruntașii Adunării s-au îndreptat către mulțimea de popor care se afla pe câmpul lui Horea și în jurul Cetății, ducându-le vestea cea bună, care a stârnit chiote de bucurie și ovații răsunătoare, prelungite într-un ecou ce s-a auzit până în împrejmurile Albei Iulii.

În semn de mărturie și recunoștință adusă „Împăratului neamurilor” (cf. Apoc. 15, 3), din acest loc udat de lacrimile și de sângele sfinților și martirilor noștri, trebuia să răsară un templu al neamului românesc, care să rămână peste veacuri mărturia tuturor faptelor minunate petrecute la Alba Iulia – *orașul-simbol al unității naționale și capitala de suflet a României*. Aici, românii trebuie să revină mereu cu sentimentul religiozității, mărturisind din generație în generație că ei sunt nepoții și strănepoții celor care, la 1 Decembrie 1918, s-au adunat la Alba Iulia din toate ținuturile bătrânului Ardeal, din blânda Moldovă și din zările de arșiță ale Munteniei, ca la o împlinire a legii, pentru a întregi în hotare de pământ și în hotare de suflet iubita lor țară¹⁴.

Înainte de momentele în care România se pregătea să intre în Marele Război pentru eliberarea de sub stăpânirea străină a fraților de același neam și sânge, marele om de stat și patriot român Nicolae Filipescu, într-un discurs public, se adresa regelui zicându-i: „Ești trimis de Dumnezeu să împlinești visul unui neam. Vei fi cel mai mare voievod al țării, împodobindu-te cu titlurile lui Mihai Viteazul: *Domn al întregului Ardeal, al Țării Românești și al Moldovei*, și ducând pe deasupra strălucirea purperei regale. Sau, răpus în cel mai suprem avânt de vitejia neamului, vei fi totuși sfințit ca erou național... De aceea, mărirea ce ți-o urăm, Sire, este: *Să te încoronezi la Alba Iulia sau să mori pe Câmpia de la Turda!*”¹⁵.

Prin voința divină a „Domnului împăraților pământului” (cf. Apoc. 1, 5) pe Care poporul român L-a slujit în existența sa milenară, încoronarea regilor României întregite avea să se petreacă la Alba Iulia, în 15 octombrie 1922. Actul încoronării reprezenta un moment extraordinar în viața politică a României moderne, pentru a marca pe plan național și internațional desăvârșirea unității poporului român. Ca suveran al statului unitar, regele primea în mod oficial și festiv stăpânirea noilor provincii în urma semnării și recunoașterii internaționale a Transilvaniei, prin Tratatul de la Trianon, încheiat la 4 iunie 1920, și a Basarabiei, prin Tratatul de la Paris, din 28 octombrie 1920. Dincolo de aspectele de natură geo-politică, încoronarea reprezenta un act cu profunde valențe spirituale și liturgice specifice lumii bizantine. Prin aceasta, se dorea o reînviere a ceremoniilor de încoronare ale domnilor Țărilor Române, inspirate și legate de tradiția bizantină, dar întrerupte la sfârșitul secolului al XVII-lea.

Alegerea locului de încoronare la Alba Iulia nu a fost un lucru greu de făcut. Această veche cetate reprezenta deja un simbol pentru națiunea română, fiind locul unde s-au petrecut cele mai importante evenimente din istoria poporului nostru. Nu

---

¹³ Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor*, București, Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1939, p. 384 sqq.

¹⁴ Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei – 1 Decembrie 1918*, București, Editura Albatros, 1970.

¹⁵ Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 251.

întâmplător, bărbații iluștri și personalitățile politice care au făurit Unirea Transilvaniei cu Țara-Mamă au remarcat, în festivele lor cuvântări rostite în 1918, faptul că Alba Iulia este „cel mai istoric oraș al neamului românesc”. Astfel că semnificația încoronării la Alba Iulia însemna și răspunsul Regatului României la actul de reîntregire națională ce consfințea pentru totdeauna constituirea statului național unitar român¹⁶.

În luna iunie a anului 1920, prim-ministrului Alexandru Averescu i-a revenit nobila misiune de a pregăti actul Încoronării. El a desemnat *Comisia pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor*, cu sediul în *Palatul Ministerului Lucrărilor Publice*, din care făceau parte cei mai reprezentativi oameni politici și personalități științifice și culturale de prim rang ale țării. După mai multe dezbateri, a fost acceptată propunerea marelui istoric Nicolae Iorga de a se construi la Alba Iulia o Catedrală pentru evenimentul maiestuos al Încoronării. Comisia națională s-a deplasat în orașul Marii Uniri în toamna anului 1920 pentru a alege locul pe care avea să fie amplasată viitoarea biserică monumentală. S-a preconizat ca ea să fie așezată pe locul unde Mihai Viteazul a edificat străvechiul locaș de cult din capitala Principatului, în anul 1597, însă acesta se afla în afara cetății, într-o zonă izolată și fără acces. În cele din urmă, s-a ales latura de vest a cetății bastionare, lângă Catedrala Romano-Catolică, în direcția în care se preconiza dezvoltarea viitorului oraș.

Realizarea proiectului și coordonarea lucrărilor de construcție ale Catedralei și ale ansamblului arhitectural i-au fost încredințate arhitectului Victor Ștefănescu (cunoscut și ca Victor G. Ștefănescu). Lucrările propriu-zise de edificare au fost executate de Societatea „Întreprinderea Generală Tehnică din București”, sub conducerea inginerului Tiberiu Eremia. Proiectul propus pentru noua biserică și clădirile aferente erau prima formă de exprimare a arhitecturii neoromânești, ce definea stilul național, pe teritoriul Transilvaniei. Acest stil reprezenta o sinteză a tradițiilor preluate din Moldova și Muntenia, elemente care până acum nu au putut avea aderență în Ardealul dominat de mediul cultural și diversele influențe ale secesionismului vienez. În acest fel, Catedrala nu căpăta doar funcțiunea strict liturgică și ceremonială pentru actul Încoronării, ci devenea un simbol al unității naționale, prin prezența elementelor culturale din toate provinciile istorice ale României Mari.

Piatra de temelie a lăcașului de cult a fost așezată în a doua zi de Paști, în 28 martie 1921. Lucrările au avansat rapid, întrucât șantierul era aprovizionat continuu cu toate materialele necesare de cea mai bună calitate. Casa Regală acorda o atenție deosebită pentru buna derulare a construcției, astfel că, la numai o lună de la punerea pietrei de temelie, Regele Ferdinand și Regina Maria vizitează Alba Iulia pentru a constata stadiul lucrărilor executate¹⁷. La acea dată, 27 aprilie 1921, deja era ridicat soclul Catedralei și procesul de edificare era în plină desfășurare. În luna iulie se lucra la ridicarea tamburului turlei bisericii, iar în luna august clopotnița era aproape finalizată. Tot în această lună, în scopul supervizării construcției, Principele Nicolae a întreprins o vizită la Alba Iulia pentru inspectarea șantierului, însoțit fiind de doi mari generali ai

¹⁶ Gheorghe Anghel, *op. cit.*, p. 145.

¹⁷ Ionela Simona Mircea, *Catedrala Încoronării. Istorie și Har*, Alba Iulia, Editura Altip, 2017, pp. 23-25.

Armatei Române și de trei miniștri din Guvern. La 8 septembrie, s-a așezat crucea pe turla bisericii, iar la 1 decembrie 1921, s-au demontat schelele. În același timp, în interior se executau lucrări de finisare, iar maestrul Costin Petrescu a deschis șantierul de pictură în tehnica *fresco*, după erminia tradiției iconografice bizantine.

În următorul an, s-a depus un efort asiduu pentru finalizarea lucrărilor, astfel că în primele zile ale lunii octombrie au fost ridicate clopotele în turnul-clopotniță. La scurtă vreme, în 8 octombrie 1922, într-o zi de duminică, a avut loc slujba de sfințire a Catedralei, un eveniment deosebit de important și așteptat cu mult entuziasm de către comunitatea albaiuliană și de întreaga societate a țării. Fastuoasa ceremonie de sfințire a fost oficiată de către Miron Cristea, Mitropolitul Primat al României, alături de un sobor de arhieriei din care au făcut parte Nicolae Bălan – Mitropolitul Ardealului, Gurie Grosu – Mitropolitul Basarabiei, Nicolae Ivan – Episcopul Vadului, Feleacului și Clujului, Vartolomeu Stănescu – Episcopul Râmnicului, înconjurați de numeroși preoți și diaconi. Răspunsurile liturgice au fost oferite de Corurile Catedralei Mitropolitane și ale Școlii Normale din Sibiu, conduse de către Timotei Popovici. În prezența unor înalte oficialități de stat, la eveniment a luat parte un mare număr de credincioși¹⁸. Cu această ocazie, Catedrala a primit hramul „Sfânta Treime”, pe care l-a purtat și biserica vechii Mitropolii a Bălgradului, și hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, spre a cinsti memoria voievodului unificator Mihai Viteazul.

Scenariul încoronării a fost definitivat, după îndelungate documentări și discuții, de către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu și de către Mitropolitul Miron Cristea. În dimineața zilei de 15 octombrie 1922, când familia regală a ajuns la Alba Iulia cu trenul de la Sinaia, de la gară și până la Catedrala Încoronării s-a format un alai impresionant. După cele două plutoane de escortă, se afla trăsură generalului Paul Angelescu, mareșalul Palatului și șeful Casei Militare Regale, după care urmau alte două trăsuri, în prima aflându-se Regele Ferdinand și Regina Maria, gardați de către doi generali, iar în a doua Principele moștenitor Carol și Principesa Elena, flancați, de asemenea, de către alți doi generali. Ajuns în fața Catedralei, cortegiul regal a fost primit de numerosul sobor de ierarhi și clerici, condus de către Mitropolitul Primat Miron Cristea. Evenimentul a fost unul istoric pentru Biserica Ortodoxă Română, întrucât până atunci nu se mai văzuse liturghisind împreună ierarhii Țării Românești, Moldovei, Ardealului și Basarabiei, după cum consemna, în memoriile sale, marele istoric și om politic Nicolae Iorga.

Conduși în interiorul locașului de închinare, Suveranii României Mari urmați de alaiul oficial s-au îndreptat spre tronurile regale așezate pe cele două părți ale naosului, în fața Sfântului Altar. În continuare, a fost oficiată *Slujba de Încoronare* sau *Doxologia specială*, după o rânduială liturgică stabilită de Miron Cristea. După citirea Rugăciunii de încoronare a Regelui și după înmânarea coroanelor și a mantiiilor care fuseseră sfințite, s-a trecut la actul public al încoronării, care a avut loc în afara Catedralei, pe o estradă amenajată în fața turnului-clopotniță, unde era adunată o impresionantă mulțime de popor. Imediat după momentul încoronării, Regele și Regina, împreună cu oficialii

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 34.

români și străini s-au retras în reședința de gală, amenajată în corpul sud-estic de clădiri al Catedralei Încoronării, unde au primit felicitările. Tot acum, Regele Ferdinand a semnat *Actul Comemorativ al Încoronării* care, pe urmă, a fost tipărit și difuzat în toată țara¹⁹.

După încheierea Serbărilor Încoronării, Catedrala Ortodoxă urma să aibă o destinație specială, fiind rezervată ceremoniilor și slujbelor speciale dedicate suveranilor și marilor serbări naționale. Prin *Legea de organizare a clerului militar*, din anul 1921, s-a propus înființarea unei Episcopii a Armatei Române, cu sediul la Alba Iulia²⁰. Episcopul urma să fie ales și numit, prin decret regal, dintre candidații propuși de către Sfântul Sinod, devenind membru al aceluiași înalt for ecleziastic, dar asimilat cu gradul de general. El a devenit conducătorul clerului militar ortodox, dar și al celorlalte culte, inclusiv al rabinilor și al imamilor, urmând să poarte titlul de *Episcop de Alba Iulia*, cu reședința în acest oraș istoric. Astfel, în întreaga perioadă interbelică, ansamblul Catedralei a funcționat atât ca Reședință regală, cât și ca sediu al Episcopiei Armatei, chiriarhi fiind arhieriei Justinian Teculescu, Ioan Stroia și Partenie Ciopron²¹.

Începând din anul 1945, Catedrala Încoronării de la Alba Iulia a intrat într-o perioadă de uitare, fiind eclipsată de transformările socio-politice ale vremii. Nimic nu mai putea să amintească de regalitate și nici chiar de actul Marii Unirii. Prin decretul din 1948 privind desființarea unor eparhii din țară, Episcopia Armatei și-a încetat activitatea, iar ansamblul Încoronării a dobândit statut de mănăstire. În următorii ani, aici au slujit Veniamin Nistor, episcopul fostei Eparhii desființate a Caransebeșului, și Policarp Morușcă, episcopul românilor ortodocși din America. Întrucât se dorea ștergerea semnificației Catedralei, aceasta a fost despuiată de însemnele regale de pe fațadă, de pe turnul-clopotniță și de pe tronurile din interiorul ei, iar frescele celor doi ctitori au fost acoperite cu un strat de var.

Având în vedere importanța istorică a orașului, în ziua de 21 octombrie 1948, cu ocazia împlinirii a 250 de ani de la unirea cu Roma din anul 1698, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a serbat la Alba Iulia *refacerea unității spirituale a românilor*. Cu acest prilej, al revenirii multora în matca Bisericii străbune, sfântul locaș a fost supranumit „Catedrala Reîntregirii Bisericii Românești din Transilvania”. Tot aici, în anul 1955, a avut loc proclamarea solemnă a canonizării Sfinților care au luptat pentru păstrarea credinței strămoșești: Mitropoliții Ilie Iorest și Sava Brancovici, precum și Cuvioșii Mărturisitori Visarion Sarai și Sofronie de la Cioara și Mucenicul Nicolae Oprea din Săliște.

Între anii 1950-1963, complexul Catedralei Încoronării a intrat într-un con de umbră și a suferit unele degradări odată cu trecerea timpului. Începând cu anul 1963, la conducerea Mănăstirii cu hramul „Sfânta Treime”, cum era cunoscută atunci, a fost

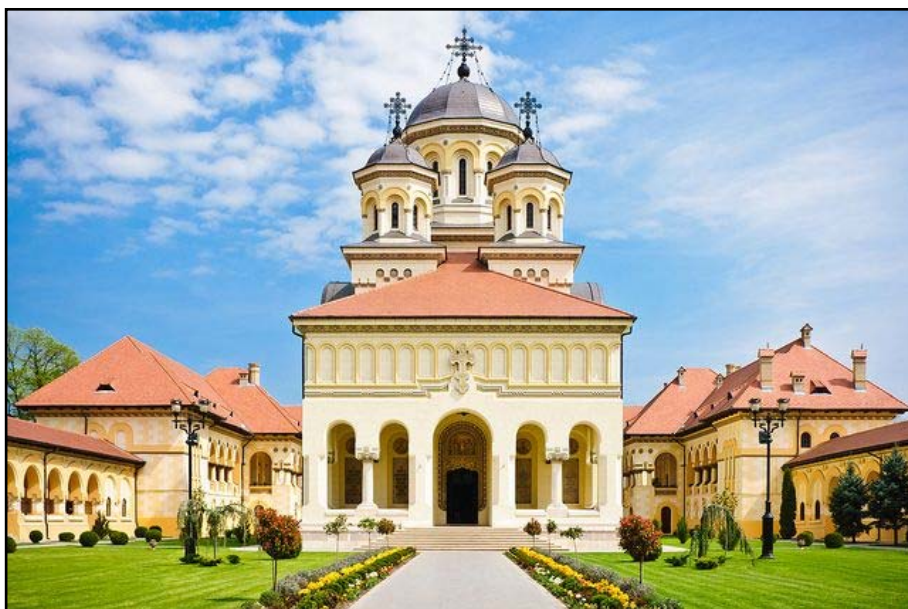
---

¹⁹ Diana Mandache, „Ceremonialul Încoronării: Model european și identitate națională”, în *** 90 de ani de la Încoronarea de la Alba Iulia, București, 2012, pp. 21-25.

²⁰ Petru Pinca, *Istoricul Episcopiei Armatei (cu sediul la Alba Iulia)*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2013.

²¹ Aurel Pentelescu, Ionuț Constantin Petcu, *Episcopii Armatei Române. Biografii. Documente (1921-1948)*, București, Editura Militară, 2016.

numit Arhimandritul Emilian Birdaș, viitorul episcop al Alba Iuliei, între anii 1976-1990. Pentru serbarea Centenarului Marii Uniri, 1 Decembrie 2018, Catedrala și întreg ansamblul arhitectural din jurul acesteia au intrat într-un amplu proces de restaurare, renovare și înfrumusețare, prin purtarea de grijă a Înaltpreasfințitului Părinte Irineu Pop, Arhiepiscopul Alba Iuliei. Anul 2022 va reprezenta un moment important din istoria acestui prestigios așezământ ecleziastic, având în vedere faptul că se vor împlini 100 de ani de la sfințirea Catedralei (8 octombrie) și de la marele eveniment al Încoronării Regelui Ferdinand și a Reginei Maria.

*Catedrala Reîntregirii Neamului și a Încoronării
(astăzi Centrul Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe a Alba Iuliei).*

CATEDRALA ÎNCORONĂRII DE LA ALBA-IULIA

Nicolae Moga

Centenarul unirii ne oferă minunatul prilej de a face o incursiune în istoria unui monument istoric, al unui simbol al națiunii noastre care se constituie ca un veritabil „Finis coronat opus” al jertfelor de pe câmpurile de luptă ale Primului Război Mondial și al istoricelor acte ale unirii Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Patria-mamă din 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918. Este vorba despre Catedrala Ortodoxă a Încoronării de la Alba Iulia.

Reprezentanții Consiliului Național Român Central din Transilvania au ales orașul Alba Iulia drept loc al Marii Adunări Naționale din data de 1 decembrie 1918, în amintirea intrării triumfale a voievodului Mihai Viteazul în cetatea istorică, la 1 noiembrie 1599, unde a fost primit de către mitropolitul Ioan de Bălgrad. Un alt motiv a fost și acela că, în 1784, pe platoul Cetății, Horia și Cloșca au fost frânți pe roată în urma condamnării lor.

Marele om politic, Nicolae Titulescu¹, într-una din memorabilele sale pledoarii privind desăvârșirea statului național român, spunea:

*„România nu poate fi întregă fără Ardeal; Ardealul e leagănul care i-a ocrotit copilăria, e școala care i-a făurit sufletul, e farmecul care i-a susținut viața. Ardealul nu e numai inima României geografice! Din culmile lui izvorăsc apele care au scaldat românismul în istorie. Someșul la miază-noapte, Mureșul la apus, Oltul la miază-zi”*².

Menționăm că, începând cu a doua jumătate a secolului al XVI-lea, reședința mitropoliților Transilvaniei s-a mutat în capitala Principatului autonom al Transilvaniei, la Alba Iulia. Șirul ierarhilor de aici începe cu Eftimie (1571-1574), care avea titulatura de mitropolit³, pe care au avut-o și cei care i-au urmat⁴.

Un important document din 16 ianuarie 1581 ne mărturisește despre existența unui „episcop al românilor din comitatul Albei Transilvaniei”, care avea „casă” în afară de zidurile cetății Bălgradului. Acest document este întărit de afirmațiile diplomatului

---

¹ Wikipedia, Nicolae Titulescu (n. 4 martie 1882, Craiova, România – d. 17 martie 1941, Cannes, Alpes-Maritimes, Franța) a fost diplomat, jurist, profesor universitar și om politic român, în repetate rânduri ministru al afacerilor străine, ministru plenipotențiar, fost președinte al Ligii Națiunilor și membru titular (din 1935) al Academiei Române.

² *Sărbătoarea zilei de 1 Decembrie în cadrul Administrației Patriarhale și Arhiepiscopiei Bucureștilor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul LXXXVI (1968), nr. 11-12, p. 1273.

³ Ștefan Meteș menționează în *Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania*, I (ediția a II-a, Sibiu, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1935), la pagina 91, că: „Terminologia populară românească pentru episcop și mitropolit are o singură denumire: vlădică. În general, această numire s-a păstrat până în secolul al XIX-lea, fără ca preoții și credincioșii să facă deosebire între episcop și mitropolit, ci pe amândoi îi numeau vlădici. Deci, în înțelesul acesta a fost vlădică și la Bălgrad încă din jumătatea a doua a veacului al XVI-lea”.

⁴ Emilian Birdaș, *Alba Iulia, oraș bimilenar*, Sibiu, 1975, p. 18.

iezuit Antonio Possevino⁵, care a petrecut mai multe zile în Bălgrad, în luna martie a anului 1583, precizând că: „românii ardeleni au în Alba Iulia un mitropolit a cărui demnitate este confirmată de principe, dacă aduce scrisori de la vreun patriarh sau episcop, prin care se dovedește că este episcop”⁶.

În urma tratatului din 20 mai 1595, dintre voievodul Mihai Viteazul, domnitorul Țării Românești, și Sigismund Bathory⁷, acesta din urmă garanta deplina libertate religioasă pentru ortodocșii români din Transilvania, care pot să stea sub oblăduirea mitropolitului de Târgoviște. Mai mult decât atât, i se îngăduia să clădească o biserică cu mănăstire pentru vlădica Ioan care era: „bărbat smerit, binefăcător și sfânt, care, trăind în acel loc cu sfințenie, s-a învrednicit a primi și darul facerii de minuni, neputrezându-i trupul și rămânând cu bun miros”⁸.

Cu această înlesnire, Mihai Viteazul trimite ajutoarele necesare pentru ridicarea unei catedrale mitropolitane în incinta mănăstirii existente în apropierea zidurilor cetății din Alba Iulia, „pe deal, lângă cetate”⁹, cu hramul „Sfânta Treime”, clădire care va fi gata în anul 1597 și va fi sfințită de către mitropolitul Ioan de Prislop¹⁰, care va deveni sediul reședinței mitropolitane¹¹. Acest nucleu spiritual românesc s-a dovedit a fi de un real folos, prefațând simbolic unirea politică a țărilor române, căci anul următor Mihai Viteazul se va intitula la Alba Iulia: „**Io Mihai Voievod, din mila lui Dumnezeu, domnul Țării Românești, al Ardealului și a toată țara Moldovei**”¹².

---

⁵ Wikipedia, Antonio Possevino (n. 12 iulie 1533, Mantova - d. 26 februarie 1611, Ferrara) a fost un preot iezuit italian, teolog. Este cunoscut mai cu seamă pentru misiunile diplomatice întreprinse ca legat pontifical în țări din Scandinavia și Europa de Răsărit. A fost mediator între regele Ștefan Báthory și țarul Ivan cel Groaznic în anul 1582.

⁶ Pr. Dr. Nicolae Bolea, Pr. Virgil Bolea, *Episcopul Emilian și reînființarea scaunului vlădicesc de la Alba Iulia*, Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2016, p. 60.

⁷ Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania cu Țara Românească și Moldova în secolele XVI-XVIII*, Sibiu, 1968, p. 129.

⁸ N. Iorga, *Istoria Bisericii Românești și a vieții religioase a românilor*, București, Editura Ministerului de Culte, vol. I, 1928-1930, p. 225.

⁹ N. Iorga, *Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și Mitropolia Transilvaniei*, București, 1904, pp. 11-14; N. Iorga, *Istoria românilor din Ardeal și Ungaria*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 137. Distinsul savant menționează că: „La moartea, în cetatea Vințului, a fostului domn moldovean Aron, soția sa, Cantacuzina, îi duse rămășițele la Alba Iulia, unde se îngropară domnește în această «biserică românească». Tot aici apoi, la 1595, în această «Mitropolie a Belgradului», cum i s-a spus pe urmă, se astrucaseră rămășițele lui Danciul din Brâncoveni, tatăl viitorului vodă Matei, doamna Stanca, a lui Mihai refugiată în Ardeal, având grija îngropării”. Tot în acest sens vezi și Silviu Dragomir, *Mormântul lui Mihai Viteazul și vechea catedrală de la Alba Iulia*, București, 1939, p. 9.

¹⁰ Ștefan Meteș, *Istoria Bisericii și a vieții religioase...*, pp. 174-178; Preot prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. I, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1980, p. 480.

¹¹ Mircea Păcurariu, *Legăturile Bisericii Ortodoxe din Transilvania...*, p. 140. Părintele Mircea Păcurariu precizează că, despre ridicarea acestei biserici de către Mihai Viteazul ne vorbește și Sfântul Ierarh Petru Movilă, Mitropolitul Kievului, contemporan cu Mihai Viteazul, care scria că „Mihai a început a zidi biserica, iar nu în cetate, ca nu cumva cu schimbarea vremurilor să se risipească, ci la marginea orașului, lângă zidul cetății, într-un loc frumos și zidindu-o a sfințit-o”.

¹² C.C. Giurescu și Dinu Giurescu, *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, București, Editura Albatros, 1975, p. 377.

Iar mitropolitul Ioan de la Prislop care a primit cârja de argint a mitropoliților, făcută din porunca lui Mihai, se va intitula de acum înainte: „*Cu mila lui Dumnezeu, Ioan Vlădica* (termenul echivalează cu cel de mitropolit) *ot Bălgrad*, iar în actele emise de urmașii săi, așezământul va purta numele de *Arhiepiscopia și Mitropolia Bălgradului, Vadului, Silvașului, Făgărașului, Maramureșului și Țării Ungurești, iproci* (ultimul cuvânt slavon însemna și celelalte)”¹³.

Acest sfânt lăcaș cu hramul „Sfânta Treime” și Mitropolia Bălgradului devin centrul spiritual al românilor din Transilvania, iar din tiparnița de aici avea să iasă merindea duhovnicească a celor 18 cărți tipărite în teascurile ei. Aici și-au avut reședința Sfinții Ierarhi Ilie Iorest¹⁴, Simion Ștefan¹⁵ și Sava Brancovici¹⁶.

După unirea cu Roma, la anul 1701, Mitropolia ortodoxă a fost retrogradată în Episcopia unită și pusă sub jurisdicția Arhiepiscopiei catolice din Esztergom, care va funcționa până în anul 1713, în vechile clădiri ale Mitropoliei ortodoxe din Alba Iulia, după care reședința acesteia a fost dărâmată din temelii, iar din materialele ei se va ridica, un an mai târziu, biserica Maieri I din orașul de jos, situată în apropierea gării orașului, unde se va stabili pentru o perioadă reședința episcopală unită. De aici reședința Episcopiei unite a fost mutată la Făgăraș (1723-1737), iar de aici la Blaj.

La două săptămâni după recunoașterea României Mari la nivel internațional, prin Tratatul din Palatul Marele Trianon de la Versailles, Franța, semnat la 4 iunie 1920, distinsul cărturar Nicolae Iorga¹⁷ a propus ca proiect de țară construirea unui ansamblu bisericesc reprezentativ pe locul fostei Catedrale mitropolitane, ctitorite de către domnitorul Mihai Viteazul, la Alba Iulia, în care să fie încoronăți Regele Ferdinand I¹⁸ și Regina Maria¹⁹.

---

¹³ *Ibidem*, p. 27; N. Iorga, *Sate și preoți din Ardeal*, București, 1902, p. 41.

¹⁴ Wikipedia, *Sfântul Ierarh Mărturisitor Ilie Iorest* (cca. 1600 – 12 martie 1678) a fost mitropolit al Transilvaniei din secolul al XVII-lea și a mărturisit dreapta-credință în numele Domnului, suferind persecuții din această cauză. Biserica Ortodoxă Română îl prăznuiește la 24 aprilie, împreună cu sfinții ierarhi și mărturisitori Iosif Mărturisitorul și Sava Brancovici.

¹⁵ Simion Ștefan (n. ? - 1656) a fost un cărturar și traducător român, mitropolit al Ardealului.

¹⁶ Orthodox wiki, *Sfântul Sava Brancovici* a fost mitropolit al Transilvaniei din secolul al XVII-lea (între anii 1656-1680) care a mărturisit dreapta-credință în numele Domnului, suferind persecuții din această cauză. Biserica Ortodoxă Română îl prăznuiește la 24 aprilie, împreună cu sfinții ierarhi și mărturisitori *Iosif Mărturisitorul și Ilie Iorest și cu Sfântul Ierarh Simion Ștefan*.

¹⁷ Nicolae Iorga (1871-1940), istoric, om de stat, ziarist, dramaturg și poet, s-a născut la Botoșani, a studiat la universitățile din Iași, Berlin și Paris. În 1894 a câștigat prin concurs la Universitatea din București Catedra de istorie universală medievală și modernă, pe care a deținut-o până în 1940. Opere principale: *Acte și fragmente cu privire la istoria românilor*, 3 vol. (București, 1895-1897); *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle* (Paris, 1899-1902; București, 1915-1916); *Studii și documente cu privire la istoria românilor*, 31 vol. (București, 1901-1916); *Istoria românilor în chipuri și icoane*, 3 vol. (București, 1905-1906); *Geschichte des Osmanischen Reiches*, 5 vol. (Gotha, 1908-1913); *Histoire des Etats balkaniques* (Paris, 1925); *Essai de synthèse de l'histoire de l'humanité*, 4 vol. (Paris, 1926-1929); *Generalități cu privire la studiile istorice* (București, 1933); *Idei asupra problemelor actuale* (București, 1934); *Histoire de la vie byzantine*, 3 vol. (București, 1934); *O viață de om așa cum a fost*, 3 vol. (București, 1934); *Istoria românilor*, 10 vol. (București, 1936-1939).

¹⁸ Ferdinand I de Hohenzollern-Sigmaringen (n. 12/24 august 1865, Sigmaringen – d. 20 iulie 1927, Castelul Peleş, Sinaia), numit și Întregitorul, a fost al doilea rege al României, din 10 octombrie 1914 până la moartea sa.

Chivotul din piatră a fost așezat sub ocrotirea *Preasfintei Treimi*, amintind mereu de cele trei Țări Românești, devenite una²⁰.

Catedrala Reîntregirii Neamului este un simbol nu doar pentru clerul și credincioșii Arhiepiscopiei Alba Iulia, ci și pentru întreaga țară, strălucind în fruntea bisericilor românești, „*ca o mamă între fiicele ei*”.

În timpul verii din anul 1920, Nicolae Iorga, generalul Alexandru Averescu, Ionel Brătianu, Mihai Pherekide și mitropolitul Miron Cristea²¹ au alcătuit o comisie în vederea organizării încoronării Regelui Ferdinand I ca rege al tuturor românilor.

Problema încoronării a fost reluată de cabinetul liberal condus de I.I.C. Brătianu și astfel, la 24 august 1922, Consiliul de Miniștri întrunit la Sinaia a hotărât organizarea încoronării la 15-17 octombrie 1922²², la Alba Iulia, act care va fi supranumit *Intabularea Transilvaniei pe România*, iar biserica a primit numele de *Catedrala Încoronării*.

Chiar de la constituirea comisiei, la 14 iunie 1920, Victor Ștefănescu a fost ales în acest colectiv, care și-a avut sediul în Palatul Ministerului Lucrărilor Publice. Din comisie au făcut parte, ca membri, o serie de personalități politice și culturale precum: Nicolae Titulescu, Octavian Goga, Elie Miron Cristea, mitropolitul primat al României, Alexandru Lapedatu, George Enescu, pictorii Costin Petrescu și Arthur Verona, istoricul Nicolae Iorga²³.

Proiectul catedralei a fost întocmit de către arhitectul Victor G. Ștefănescu²⁴, care a încadrat întregul ansamblu în școala renumiților Ion Mincu și Petre Antonescu.

---

¹⁹ Wikipedia. Regina Maria a României (n. 29 octombrie 1875, Eastwell Park, Ashford, Kent, Anglia – d. 18 iulie 1938, Castelul Peleşor, Sinaia, Regatul României) a fost principesă de coroană și a doua regină a României, în calitate de soție a Principelui de Coroană devenit ulterior Regele Ferdinand I al României.

²⁰ Diac. Alexandru Briciu, *Catedrala Încoronării, sub ocrotirea Sfintei Treimi*, în ziarul „Lumina de Duminică”, Anul XIV (27 mai 2018), nr. 21 (647).

²¹ Miron Cristea a avut ca misiune în cadrul comisiei să întocmească un ceremonial religios, și nu numai, pentru procesiunea încoronării, acesta inspirându-se în munca sa după vechile tipice românești, dar și cele bizantine, rusești și austriece.

²² Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *Încoronarea de la Alba Iulia, mărturii iconografice din Muzeul Național de Istorie a României*, în revista „Muzeul Național”, Anul XI (1999), nr. XI, p. 155.

²³ Prof. Dr. Dorin Stănescu, *Un simbol al Marii Uniri: Catedrala Încoronării de la Alba Iulia* în ziarul „Lumina”, Anul XIII (2018), 04 noiembrie 2018.

²⁴ Maria Ioniță și Ștefan Ioniță, *Victor G. Ștefănescu - arhitectul Catedralei de la Alba Iulia* în revista „Muzeul Național”, Anul XI (1999), nr. XI, pp. 161-163: Victor G. Ștefănescu s-a născut în anul 1877 la București. Viitorul arhitect și-a făcut studiile la București, unde a urmat cursurile gimnaziale la „Mihai Viteazul”, iar cele liceale la Colegiul „Sf. Sava”. În 1894, îl întâlnim ca student al Facultății de Matematică și apoi al Politehnicii din Dresda, după absolvirea căreia pleacă la Paris. Aici, începând din 1897 și respectiv din 1898, a frecventat cursurile Școlii de Bellearte și ale Școlii Speciale de Arhitectură din capitala Franței. A fost profesor de liceu, pentru ca, din 1904, timp de cinci ani să ocupe postul de profesor la Academia de Arte Frumoase din București. Concomitent a îndeplinit și alte funcții. În 1905-1906 este numit arhitect-șef al expoziției jubiliare organizată în capitala României cu ocazia aniversării a 40 de ani de domnie ai Regelui Carol I. Între 1907 și 1916 ocupă funcția de arhitect, dar și pe cea de director tehnic al Teatrului Național din București, la a cărui renovare din anul 1908, contribuise. Participă, cu gradul de căpitan, la războiul pentru întregirea neamului din 1916-1919. La întoarcerea de pe front îndeplinește diferite funcții între care, demnă de amintit, este cea căreia i s-a dedicat un mare număr de ani, până la pensionarea sa în 1936 - arhitect șef la Căile Ferate Române, din 1926, inspector general clasa I la instituția menționată. Din același an 1926 și până în 1948, cu doi ani înainte de moarte, Victor G. Ștefănescu a fost membru permanent al Comisiei Monumentelor Istorice.

Catedrala și clădirile aferente au fost ridicate în partea de vest a Cetății din Alba Iulia, străvechiul Apulum roman sau Bălgradul Evului Mediu în vecinătatea Platoului Romanilor. În acest scop s-a făcut o breșă în zidurile de vest ale fortificației și au fost demolate sediul comandantului cetății și clădirile anexe, grajduri, magazii²⁵.

La propunerea lui Nicolae Iorga, Victor G. Ștefănescu a ales „ca prototip pentru Catedrala încoronării din Alba-Iulia, Biserica domnească din Târgoviște, ridicată în 1585 de Petru Cercel, fratele lui Mihai Viteazul, care, la rândul ei, avea ca model Mitropolia din Târgoviște ridicată de voievodul Neagoe Basarab”²⁶.

Ansamblul împletește armonios elemente tradiționale de arhitectură veche românească din ctitoriile basarabene și brâncovenești, în timp ce catedrala este construită în formă de cruce greacă cu valoare de simbol, continuând tradiția împăraților bizantini, iar pe de altă parte pe cea a domnitorilor Țării Românești. Victor G. Ștefănescu a publicat în „Ilustrațiunea” din august 1921, un articol însoțit de propria schiță asupra ansamblului de la Alba Iulia, recunoscând că a fost îndrumat cu prețioase sfaturi de istoricul Nicolae Iorga, menționând: „am conceput și plănuit clădirea ce se ridică acum pe locul vechii biserițe a lui Mihai spre comemorarea înfăptuirii de veci a visului nostru secular și spre a servi ca biserică în care Regele Ferdinand I-ii, întregitor de neam se va unge și încorona ca Domn al tuturor Românilor”.

Arhitectul precizează că: „în chip de mănăstire din secolul al XVI-lea... se construiește acum un complex întreg de clădiri definitive în piatră, cărămidă, beton armat și fer, menite să rămână mai târziu ca loc de încoronare a domnilor țării”.

Unele detalii oferite de arhitect la început, privind înfățișarea pe care urma să o realizeze s-au îndeplinit, iar altele au fost realizate mulți ani după aceea, iar la unele chiar s-a renunțat. În acest sens, precizăm că bastioanele de colț din partea stângă și dreapta a clopotniței trebuiau să fie folosite „ca locuințe ale preoților”, iar clădirile de colț din spate urmau să servească pentru „reședința regală și muzeul Transilvaniei clădite în stil mănăstiresc, în genul pavilionului regal de la parcul Carol”. În ceea ce privește poarta de intrare, deasupra acesteia urma să fie așezată „acvila heraldic a României având pe piept noua stemă a țării și în ghiare sabie și sceptru, făcute de sculptorul T. Burcă” pentru a arăta „trecătorilor că aici Regele românilor a citit proclamația către poporul Său”²⁷.

Un alt detaliu care nu s-a realizat în baza desenului ansamblului arhitectural realizat de către Ștefănescu, a fost acela al statuii ecvestre așezată pe axul dintre catedrală și clopotniță și care îl înfățișa pe Regele Ferdinand, îmbrăcat în uniformă militară cu sceptrul în mâna dreaptă²⁸.

Piatra de temelie a noii catedrale a fost așezată a doua zi de Paște, la data de 28 martie 1921, iar lucrările de construire au fost încredințate Societății întreprinderii

---

²⁵ Ionela Simona Mircea, *Catedrala încoronării, 15 octombrie 1922, Încoronarea suveranilor României Mari, Regele Ferdinand I și Regina Maria (Din colecțiile Muzeului Alba Iulia)*, în „Anuarul Sargeția”, XXXIV (2006), Deva, p. 273.

²⁶ Maria Ioniță și Ștefan Ioniță, *Victor G. Ștefănescu – arhitectul Catedralei de la Alba Iulia*, în revista „Muzeul Național”, Anul XI (1999), nr. XI, p. 164.

²⁷ Maria Ioniță și Ștefan Ioniță, *op. cit.*, p. 165.

²⁸ *Ibidem*, p. 166.

Generale Tehnice din București sub conducerea inginerilor Tiberiu Eremia, D. Marcu și Grigorescu²⁹, ceea ce a provocat unele nemulțumiri din partea ardelenilor.

După o lună de zile de la începerea lucrărilor, Regele Ferdinand I și Regina Maria au vizitat Alba Iulia, pentru a constata stadiul lucrărilor executate, anume soclul Catedralei era deja ridicat, iar procesul de edificare era în plină desfășurare. În luna iulie se lucra la ridicarea tamburului turlei bisericii, iar în luna august clopotnița era aproape finalizată. Tot în această lună, în scopul supervizării construcției, Principele Nicolae a întreprins o vizită la Alba Iulia pentru inspectarea șantierului, însoțit fiind de doi mari generali ai Armatei Române și de trei miniștri din Guvern. Familia regală a vizitat șantierul de mai multe ori, de asemenea diferiți miniștri, precum Constantin Argetoianu și Take Ionescu.

Clădirea se întinde pe o suprafața de 750 m², având înălțimea de 40 m, fiind încadrată într-o incintă în formă de patrulater cu două mari pavilioane pe latura de est și două mai mici pe latura de vest, toate străjuite de silueta zveltă a turnului clopotniței situat în partea de vest cu înălțime de 58 m. Pavilioanele sunt legate între ele de galerii de acces sprijinite de coloane și arcade duble, decorate cu frize și ancadramente florale și geometrice, ceea ce oferă întregului ansamblu o ambianță arhitecturală impresionantă. Lucrările de execuție au fost realizate într-un ritm extrem de rapid, încât la data de 8 septembrie a fost deja așezată sfânta cruce pe turla bisericii, iar la data de 1 decembrie 1921 au fost demolate schelele.

Intrarea pe sub turnurile clopotniței este străjuită de busturile Regelui Ferdinand și al Reginei Maria, adăugate recent.

Lăcașul de cult constituie elementul central al unui ansamblu arhitectonic dreptunghiular ce reunește în colțuri cele patru corpuri de clădire. Coriolan Petranu afirma despre arhitectura Catedralei că este cea a unei mănăstiri voievodale de secol al XVI-lea sau a unei reședințe regale. Din punct de vedere planimetric s-au identificat referințele, acestea fiind bisericile voievodale „Adormirea Maicii Domnului” din Târgoviște și „Sfântul Dumitru” din Craiova, care primesc, față de planul de bază al bisericii „Sfântul Nicolae” din Curtea de Argeș, un pridvor deschis³⁰. Având planul în cruce greacă înscrisă în cerc, i s-au adăugat detalii specifice bizantine și neoromânești. Elementele de plastică decorativă exterioară (ocnițele, brâurile, ancadramentele) și turlele își găsesc analogii la edificiile de cult construite în Evul Mediu în ținuturile de la sudul Carpaților.³¹

Întreg ansamblul arhitectural se poate interpreta simbolic și într-o cheie națională. Axul care pornește din mijlocul Cetății și se continuă dincolo de zidurile acesteia este alcătuit din Sala Unirii – Muzeul Național al Unirii – Catedrala Reîntregirii și Încoronării – Podul Unirii – Monumentul Marii Uniri. „*Acesta subliniază victoria*

---

²⁹ *Ibidem*; Întregul complex arhitectonic s-a estimat a costa în jur de 10 milioane lei, cf. Preot P. Morușca, *Biserica încoronării* în „Revista Teologică”, Anul XI (1921), nr. 4-5, p. 155.

³⁰ Prof. Dr. Dorin Stănescu, *Catedrala Încoronării - simbol al unității naționale* în ziarul „Lumina”, Anul VI (2010), 27 ianuarie 2010.

³¹ Pr. Oliviu Botoi, Consilier eparhial al Arhiepiscopiei Alba Iuliei în [www.alba24](http://www.alba24.ro). Video: *100 de ani de la punerea pietrei de temelie a Catedralei Reîntregirii din Alba Iulia. Slujbă de sfințire pe esplanadă*.

*spiritului național în fața încercărilor puterilor străine de a ține poporul subjugat în propriul pământ străbun. De la Sala Unirii, în care românii și-au exprimat liber voința de a se uni cu frații lor de dincolo de munți, conservând mărturiile vitregei istorii naționale în clădirea Muzeului Unirii, se trece imediat către Altarul de biruință al neamului: Catedrala Reîntregirii și Încoronării*³².

Intrarea în biserică se face printr-un pridvor deschis cu arcade mari, luminoase, sprijinite pe patru coloane cu capiteluri corintice stilizate. Menționăm că porțile Catedralei au fost prezentate pentru prima dată publicului la expoziția târg din 1921³³.

Din punct de vedere arhitectural, edificiul se încadrează în curentul artistic promovat de arhitectul Ioan Mincu, curent inspirat din arhitectura medievală românească, cu precădere din cea brâncovenească, simbolizând unitatea poporului român. Dintre acestea remarcăm decorurile bogate, reliefurile dense, scările exterioare, spațiile libere și bolțile, ce potențează senzația de monumentalitate. Cei patru stâlpi din interiorul lăcașului sprijină patru arce măiestre, de marmură roșie, dezvoltând o structură de tip pandantiv, ce susține cupola impunătoare, iar în exterior se înalță cele trei turle octogonale, laminate, de câte opt ferestre, cu acoperiș în formă de bulb și cu câte o cruce metalică deasupra lui.

Astăzi, Catedrala Arhiepiscopiei Ortodoxe din Alba Iulia păstrează strălucirea de odinioară. În pridvorul deschis al catedralei se află în nișele laterale expuse plăci de marmură, cu inscripții care amintesc de marile evenimente naționale, culturale și bisericești legate de orașul Bălgrad.

Prima placă amintește de înfăptuirea primei uniri: „*Aici, pe pământul trecătoarei gloriei a lui Mihai Viteazul, domn peste Ardeal, s-a împlinit, după trei secole, menirea de a fi împreună a poporului român*”.

Cea de-a doua placă amintește despre activitatea culturală a vechii Mitropolii a Bălgradului și despre tipărirea Noului Testament de la 1648: „*Aici, în Bălgradul Transilvaniei, cu trei veacuri în urmă, mitropolitul Simeon Ștefan a tipărit Noul Testament, tălmăcit de Ieromonahul Silvestru, venit de dincolo de munți*”.

Pe a treia placă este inscripționat evenimentul istoric al răscoalei de la 1784 și jertfa lui Horia, Cloșca și Crișan, ca o permanentă aducere aminte: „*Aici, pe pământul stropit cu sângele martirilor suferinței românești, ruși pe roată pentru dreptate, a răsădit, după un secol și jumătate, soarele unității naționale*”.

Pe cea de-a patra placă se face referire la refacerea unității bisericești a românilor în anul 1948, de aici și denumirea de Catedrala Reîntregirii: „*Aici, după 250 de ani s-au regăsit în aceeași lege în Biserica străbună, frații despărțiți prin silnicie și viclene promisiuni, 21 octombrie 1948*”.

Deasupra plăcilor se găsesc patru icoane în mozaic, semnate de pictorul Ion Noroce.

În naos, patru stâlpi octogonali placați cu marmură de Moneasa susțin, prin pandantivi, cupola centrală, iar în exterior se înalță cele trei turle.

---

³² *Ibidem*.

³³ Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *op. cit.*, p. 157.

Decorația interioară cuprinde lucrări de artă plastică deosebit de artistic lucrate, mai ales în partea superioară.

Pictura murală în frescă, în stil neobizantin, este opera lui Costin Petrescu (1871-1954)³⁴, autorul picturii de la Ateneul Român, între anii 1933 și 1938, în spiritul iconografiei tradiționale, și ea de sorginte bizantină. Printre artiștii care au lucrat la pictura Catedralei, alături de Costin Petrescu, regăsim și un pictor al locului din Alba Iulia, Traian Achim, aspect mai puțin cunoscut³⁵.

În cupola centrală este pictat Iisus Pantocrator și pe bolta absidei altarului chipul Maicii Domnului și alte scene biblice. De o parte și de alta a iconostasului, sunt așezate icoanele sfinților ierarhi mitropoliei Sava Brancovici și Ilie Iorest, cuvioșilor Mărturisitori Visarion Sarai, Sofronie de la Cioara și a Mucenicului Oprea Nicolae. Deasupra ușii veșmântăriei este zugrăvit autoportretul maestrului Costin Petrescu.

În pronaos sunt zugrăvite portretele lui Mihai Viteazul și doamnei Stanca.

La ieșire, pe peretele vestic al naosului sunt pictate portretele votive ale Regelui Ferdinand I și Reginei Maria, suveranii României reîntregite.

Iconostasul, sculptat în lemn de stejar masiv de către maestrul Constantin Mihai Babic, este împodobit cu motive florale și vegetale, având registrele tradiționale de inspirație brâncovenească cu scene biblice și icoane realizate de către pictorul Ion Norocea unite între ele prin frize decorative.

Mobilierul și stranele au fost realizate din lemn de stejar, cu motive decorative de inspirație brâncovenească. „Decorurile din plastic în ipsos au fost executate cu mâna de italieni foarte pricepuți”³⁶.

După sfințirea catedralei care a avut loc în ziua de 8 octombrie 1922 și după săvârșirea ceremonialului încoronării din ziua de 15 octombrie 1922, o parte din clădirile neterminale și incomplet finisate au fost lăsate în părăsire și abia cu ocazia serbărilor Unirii din anul 1929, lucrarea a fost încheiată³⁷. Ca orice lăcaș de cult, după terminarea lucrărilor de construcție, a primit pecetea sfințeniei, dăruită prin arhieriei. O filă din istoria Bisericii din Ardeal s-a petrecut la data de 8 octombrie 1922, la Alba Iulia, când Catedrala a îmbrăcat haine de sărbătoare, gătindu-se ca o mireasă a lui Hristos, după un uriaș volum de muncă, depus în circa un an și jumătate, cu scopul de a oferi un cadru adecvat încoronării Regelui Ferdinand I și Reginei Maria.

Slujba de sfințire a fost săvârșită de un sobor de ierarhi la care au luat parte Înaltpreasfințitul Nicolae Bălan³⁸, Arhiepiscopul și Mitropolitul Ardealului, Înaltprea-

---

³⁴ Preot prof. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe...*, vol. III, p. 450. Costin Petrescu a fost profesor la Școala de Belle Arte din București, a pictat bisericile Mihai Vodă, „Sfântul Dumitru” Colentina, „Sfântul Silvestru” din București, „Sfântul Nicolae” din Șcheii Brașovului, Ateneul Român, lucrări la palatul patriarhal etc.

³⁵ Magda Andron, *Alba Iulia: Catedrala încoronării regilor Ferdinand și Maria* în „Adevărul” 12 iulie 2009.

³⁶ I. I. M., *În preajma încoronării*, în „Cosânzeana”, Anul VI (1922), nr. 19, 15 octombrie 1922, p. 283.

³⁷ Maria Ioniță și Ștefan Ioniță, *op. cit.*, p. 166.

³⁸ Nicolae Bălan. Născut la 14 IV 1882 în Blăjenii de Sus, Bistrița-Năsăud, într-o familie de preoți ortodocși. Decedat la 6 VIII 1955 la Sâmbăta, Brașov. Membru de Onoare al Academiei Române din 10 iunie 1920. Profesor de Teologie la Sibiu. În 1920, la 27 februarie, este ales Mitropolit al Ardealului,

sfințitul Gurie Grosu³⁹, Arhiepiscopul Basarabiei, Preasfințitul Vartolomei Stănescu⁴⁰, episcopul Râmnicului Noul Severin, Preasfințitul Nicolae Ivan⁴¹, episcopul Vadului Feleacului și Clujului, Ioan Teculescu, protopopul Alba Iuliei și un sobor de 20 de preoți din împrejurimile localității Alba Iulia. Răspunsurile la Sfânta Liturghie au fost date de corul Catedralei Mitropolitane din Sibiu, dirijat de Timotei Popovici.

Cu acest prilej, Catedrala a primit hramurile „Sfânta Treime” și „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavriil”, iar Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan a spus: „*Ceea ce a fost Ierusalimul și templu dintr-însul pentru poporul legii vechi, aceea este această veche cetate a Albei-Iulii și această sfântă casă a măririi pentru poporul nostru românesc. Ba aici e chiar mai mult decât acolo, pentru că templul, cu toată strălucirea lui, nu era decât umbra celor viitoare – aici e însă Hristos Însuși, cu darurile Lui; acolo era numai casa făgăduinței și a așteptării – aici e biserica mântuirii împlinite; a mântuirii sufletelor prin jertfa de pe Golgota și, prin pilda ei, a mântuirii unui neam din robia sa seculară, pe urma suferințelor și jertfelor fără seamăn ce le-a îndurat până în clipa în care și-a văzut înfăptuit idealul unității naționale. Pământul care poartă temeliiile acestei biserici este sfințit prin amintiri și tradiții scumpe fiecărei inimi românești. În această cetate a fost așezat sicriul legii ortodoxe și scaunul mitropoliților români ai Ardealului*”⁴².

Noul edificiu al Catedralei unității neamului românesc și al încoronării regale a fost rânduit a fi sediul Episcopiei Armatei care a funcționat între anii 1923-1948.

După anul 1948, Catedrala din Alba Iulia a trecut printr-o perioadă mai puțin fastă, încât a avut de suferit prin modificări interioare nedorite, ca acoperirea frescelor care-i înfățișau pe Regele Ferdinand și Regina Maria. Nimic nu mai putea să amintească de regalitate și nici chiar de actul Unirii. Totuși, în anul 1968 au fost restaurate prin demersul curajos al Arhimandritului Emilian Birdaș. Prin Decretul din 1948 (Legea

---

Crișanei și Maramureșului, funcție onorată timp de 30 de ani. Colecția sa de lucrări științifice și teologice (peste 1000 de scrieri) formează „Seria Didactică” și „Seria Teologică”. A ridicat Institutul Teologic din Sibiu la rang de Academie cu 4 ani de studii. Susținea bursieri români la Universitățile din Atena, Constantinopol, Athos, Beograd, Varșovia, Munchen, Leipzig, Jena, Berlin, Tubingen, Breslau, Paris, Strasbourg, Roma, Minfield (Anglia). Militează și susține prin acțiuni concrete Unirea Ardealului cu România (discursuri, delegații, întâlniri..).

³⁹ Wikipedia. Gurie Grosu (n. 1 ianuarie 1877, Nimoreni, raionul Ialoveni, Moldova – d. 14 noiembrie 1943, București, România) a fost mitropolit român, primul titular al Mitropoliei Basarabiei după 100 de ani de ocupație rusă.

⁴⁰ Wikipedia. Vartolomeu Stănescu (n. 25 august 1875, satul Ciuperceni, județul Teleorman – d. 2 noiembrie 1954, Mănăstirea Bistrița, județul Vâlcea) a fost arhiereu titular al Eparhiei Dunării de Jos (1912), loctiitor de episcop la Argeș (1 aprilie 1919 – 1 aprilie 1920), loctiitor de episcop la Râmnic (1 aprilie 1920 – 17 martie 1921), apoi episcop eparhiot la Râmnic (17 martie 1921 – 1 noiembrie 1938). A studiat, între altele, sociologia și dreptul la Sorbona.

⁴¹ Wikipedia. Nicolae Ivan (n. 17 mai 1855, Aciliu, Sibiu – d. 3 februarie 1936, Cluj) a fost un episcop român, membru de onoare (1934) al Academiei Române. A fost primul episcop al Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului, pe care a condus-o din 1921 până la sfârșitul vieții.

⁴² Cuvântarea I.P.S. Nicolae, rostită la sfințirea bisericii încoronării din Alba Iulia, în ziua de 25 septembrie (8 octombrie) a.c. în „Revista Teologică”, Anul XII (1922), nr. 12, pp. 301-302; Pr. Dr. Nicolae Bolea, Pr. Virgil Bolea, *op. cit.*, pp. 71-72.

cultelor, adoptată la 4 august 1948), privind desființarea unor episcopii și mănăstiri, Catedrala Încoronării a fost declarată mănăstire cu hramul „Sfânta Trieme”.

În anul 1964, starea fizică a Catedralei, atât în interior cât și în exterior, era deplorabilă, așa după cum reiese dintr-un raport întocmit de către cântărețul bisericesc Jinaru Petru la data de 23 decembrie 1963 și înregistrat cu nr. 9/1 februarie 1964, precizând că în sfântul altar plouă (în ziua de Florii s-a pus un lighean pentru strângerea apei), pictura este deteriorată complet: în naos, două plăci de marmură de pe stâlpul de susținere (nord-vest) au căzut, iar în pronaos, la urcarea spre cafas, o placă de marmură, de asemenea, este desprinsă (a fost legată cu o sârmă și scânduri pentru a se evita vreun accident).

Situația este înaintată forurilor ierarhice competente, respectiv Comitetului Executiv al Sfatului Popular al orașului Alba Iulia de către Arhimanditul Emilian Birdaș, arătând aspectul total neplăcut din jurul Catedralei din cauza circulației vehiculelor, pășunatului vitelor și prezenței păsărilor din gospodăriile vecinilor⁴³. Neobositul Arhimandrit Emilian Birdaș a condus Așezământul Catedralei Reîntregirii din Alba Iulia în perioada 1963-1973, când a fost ales episcop al noii reînființatei Episcopii de Alba Iulia. În această perioadă a efectuat multe reparații la Catedrală, s-a instalat încălzire centrală, s-a aprobat introducerea gazului metan la centrala Catedralei, s-a înfrumusețat curtea, s-a refăcut instalația de apă potabilă, s-au inițiat săpături arheologice în vederea aflării temeliilor Catedralei lui Mihai Viteazul (distrușă în 1714) etc.⁴⁴

Prin hotărârea (temei nr. 15098/1975) a Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române din 16 octombrie 1975, când s-au împlinit 1650 ani de la Sinodul ecumenic de la Niceea (325) și împlinirii a 375 de ani de la prima unire a celor trei țări românești sub sceptrul lui Mihai Viteazul (1600), a aniversării a 90 de ani de la declararea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și a 50 de ani de la proclamarea Patriarhiei Române, vechiul scaun vlădicesc a fost reactivat prin înființarea Episcopiei Ortodoxe Române a Albei Iulia⁴⁵, cu jurisdicție pe întinsul județelor Alba, Mureș și Harghita iar Catedrala Încoronării a fost repusă în drepturile ei, pentru ca după anul 1990, să-și recapete aspectul interior inițial.

În anul 1993 s-au efectuat lucrări de renovare, cu prilejul sărbătoririi a 75 de ani de la unire, fiind restaurată pictura bisericii de către pictorii Nicolae Sava, Dimitrie Bănică și Grigore Popescu.

După anul 1998, Catedrala a devenit sediul Arhiepiscopiei de Alba-Iulia.

Timpul a trecut, evenimentele din această catedrală au scris multe pagini din istoria Bisericii Ortodoxe Române și a neamului românesc: Încoronarea Regilor Ferdinand și Maria, momentul de la 21 octombrie 1948, când Biserica a primit pe creștinii greco-catolici la credința Ortodoxă, apoi anul 1955, când au avut loc primele canonizări ale unor sfinți români care au luptat pentru păstrarea credinței strămoșești: *Mitropoliții Ilie Iorest și Sava Brancovici*, precum și a mărturisitorilor *Visarion Sarai*,

⁴³ Pr. Dr. Nicolae Bolea, Pr. Virgil Bolea, *op. cit.*, p. 67.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 91.

⁴⁵ Pr. Prof. Dr. Nicolae Bodea, *Ierarhii nou înființatului scaun Episcopal de la Alba Iulia*, în „Îndrumător Pastoral”, XXIII, (2009-2015), Alba Iulia, Editura Reîntregirea, 2015, p. 105.

Sofronie de la Cioara și mucenicul *Oprea din Săliște*, sau canonizarea *Sfântului Mitropolit cărturar Simion Ștefan* din data de 30 octombrie 2011.

Deasupra ușii, pe perețele vestic a fost așezată, după amplele lucrări de restaurare încheiate în 1994, următoarea pisanie: „*Cu vrerea Tatălui, cu ajutorul Fiului și împreună-lucrarea Sfântului Duh, s-a zidit acest sfânt lăcaș de închinăciune între anii 1921-1922. Ridicată în memoria catedralei lui Mihai Viteazul, primul unificator al românilor, actuala catedrală rămâne peste veacuri simbolul unității naționale și spirituale. Regele Ferdinand I și Regina Maria, în timpul cărora s-a realizat această ctitorie, s-au încoronat aici la 15 octombrie 1922 ca suverani ai României Mari. Proiectul lucrării i se datorează arhitectului Victor Ștephănescu, realizarea inginerului Tiberiu Eremie, iar pictura în tehnica fresco, maestrului Costin Petrescu*”⁴⁶.

În anul 2008, întreg complexul Catedralei Reîntregirii a fost renovat: în primul rând s-a restaurat exteriorul Catedralei, s-au înlocuit acoperișurile Catedralei (care era complet degradat) și ale clopotniței, s-a reamenajat curtea bisericii⁴⁷. În luna august au fost înlocuite clopotele Catedralei ortodoxe din Alba Iulia, care au fost turnate din bronz de tun din Primul Război Mondial, în greutate de 400 kilograme până la o tonă și jumătate, fiind depuse în Muzeul Arhiepiscopiei Alba Iuliei, cu altele, tot în număr de trei lucrate la un atelier specializat din Innsbruck, Austria. Pe clopotul cel mare, vechi, turnat la fabrica românească din Sibiu, „Schieb”, fusese gravată următoarea inscripție: „*Făcutu-s-a acest clopot pentru biserica românească din nou ridicată pe locul clădirii lui Mihai Viteazul, în zilele Regelui Ferdinand I, întregitor de țară și domn al tuturor românilor – 1922, anul încoronării sale la Alba Iulia*”⁴⁸.

În urma lucrărilor executate, pe data de 30 noiembrie 2008, de sărbătorirea *Sfântului Andrei cel întâi chemat, Ocrotitorul României* a avut loc slujba de resfințire a Catedralei Reîntregirii din Alba Iulia de către Preafericitul Părinte Patriarh Daniel, înconjurat de un sobor de ierarhi și preoți.

Cu ocazia împlinirii mult-așteptatei zilei de 1 Decembrie 2018, Arhiepiscopia Albei Iulii, cu binecuvântarea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Irineu, a întreprins ample lucrări de renovare și restaurare a complexului Catedralei Reîntregirii, fiind înnoite și înfrumusețate reședința arhiepiscopală și întreg sediul administrației eparhiale, primind o nouă haină de aleasă sărbătoare⁴⁹.

La 17 noiembrie 2018, Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”, în colaborare cu Arhiepiscopia Ortodoxă Alba Iulia, Colegiul Național Militar „Mihai Viteazul” Alba Iulia, Batalionul 136 Geniu „Apulum” Alba Iulia și Batalionul 53 Geniu „Scorilo” Deva, a organizat pe platoul din fața Centrului Eparhial al Arhiepiscopiei Ortodoxe Alba Iulia o ceremonie militară și religioasă de depunere într-o

⁴⁶ Diac. Alexandru Briciu, *Catedrala Încoronării, sub ocrotirea Sfintei Treimi*, în ziarul „Lumina”, 27 mai 2018.

⁴⁷ Prof. Gheorghe Vasilescu, *Preafericitul Părinte Patriarh Daniel a resfințit Catedrala Reîntregirii din Alba Iulia*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Anul CXXXVI (2008), nr. 7-12, p. 324.

⁴⁸ I. I. M., *op. cit.*, p. 283.

⁴⁹ Ștefan Bretoiu, *Părintele Arhiepiscop Irineu a oficiat slujba de binecuvântare a complexului Catedralei Reîntregirii*, în „Credința Străbună”, revistă editată de Arhiepiscopia Alba Iulia, Anul XXIX (2019), nr. 1 (394), p. 3.

urnă specială a unor eșantioane de pământ prelevate de pe câmpurile de luptă din toate regiunile istorice ale României Mari. Urna Centenarului Marii Uniri a fost așezată apoi în Catedrala Reîntregirii.

Catedrala Ortodoxă de la Alba Iulia este una din cele mai reprezentative monumente ale artei și arhitecturii românești din Transilvania, construite după marele eveniment de la 1 Decembrie 1918 și totodată un simbol în istoria românilor.

CATEDRALA ȘI MÂNĂSTIREA ÎNCORONĂRII DE LA ALBA IULIA LA TÂRNOSIRE

*PREDICA MITROPOLITULUI NICOLAE BĂLAN
LA SFINȚIREA CATEDRALEI ÎNCORONĂRII,
25 SEPTEMBRIE/8 OCTOMBRIE 1922*

Jan Nicolae

Introducere. Orașul Alba Iulia, loc memorial prin excelență, și-a reconfirmat vocația înnoindu-și brand-ul odată cu anul centenar 2018 iar nucleul său sacru, Catedrala-mânăstire a Încoronării, face același lucru în anul 2022 prin sărbătorirea centenarului Încoronării.

Unirea declarată solemn în 1918 a fost confirmată militar și diplomatic într-un proces amplu de doi ani de zile. Pentru Armată, războiul a continuat și în 1919, iar negocierile de pace s-au finalizat la Paris în 1920 fiind apoi nevoie de încă doi ani pentru ca România să sărbătorească, odată cu încoronarea de la Alba Iulia, a Regelui Ferdinand și a Reginei Maria. La 4 iunie 1920, la Trianon, lângă Paris, Unirea Transilvaniei cu România a fost recunoscută internațional, iar Ungaria a acceptat noua graniță.

1.1. Pregătirea festivităților de Încoronare. Peste două săptămâni, grupul desemnat pentru pregătirea festivităților de încoronare din 1922 a avut în vedere crearea unui act simbolic de proclamare a autorității asupra noilor teritorii preluate de Regatul României chiar în locul memorial pecetluit de intrarea triumfală a voievodului unificator Mihai Viteazul (1 noiembrie 1959) și de marea izbândă din 1 decembrie 1918.

Guvernul român condus de Alexandru Averescu a numit în acest scop „Comisiunea pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor” (iunie 1920), cu sediul în palatul Ministerului Lucrărilor Publice, desemnându-l pe generalul Constantin Coandă, președinte al Senatului și fost prim-ministru, în calitate de lider al acestei comisii alcătuită din Nicolae Titulescu, ca ministru de Finanțe, Octavian Goga, ministru al Cultelor și Artelor, viitorul patriarh, Miron Cristea, istoricii Nicolae Iorga și Alexandru Lapedatu, compozitorul George Enescu, pictorii Costin Petrescu și Arthur Verona, arhitectul Victor Stephănescu, precum și primarul Albei Iulia, Aurel Sava. Propunerea inițială, pe aceeași linie și axă simbolică București – Alba Iulia, a fost aceea de investire în două etape: ungerea suveranului la Biserica „Mihai Vodă” din București urmată de încoronare la Alba Iulia.

În cele din urmă s-a impus propunerea marelui istoric și om politic Nicolae Iorga de construire a unei Catedrale a Încoronării la Alba Iulia, loc de rezonanță memorială și

de mare prestanță în sens patrimonial. Arhitectul Victor G. Stephănescu (1877-1950), ucenicul prestigiosului Ion Mincu (1852-1912), creatorul stilului neoromânesc, a primit rolul principal în conceperea proiectului și derularea lucrărilor de ansamblu, iar Costin Petrescu (1872-1954), pictor apropiat Casei Regale, a realizat împodobirea cu frescă a spațiului liturgic. Piatra fundamentală a acestui edificiu a fost sfințită în 28 martie 1921, în cea de-a doua zi de Paști demarându-se șantierul de construcție care a avansat alert astfel încât în august 1921 s-a terminat turnul-clopotnița iar în 8 septembrie a fost înălțată crucea centrală de pe turla catedralei. După zidirea propriu-zisă a urmat derularea proiectului iconografic prin efortul pictorului Costin Petrescu, care a avut rolul de a lega acest spațiu simbolic de investiție al regilor-ctitori Ferdinand și Maria, reprezentați pe perețele vestic, de voievodul întregitor Mihai Viteazul și soția lui, Doamna Stanca, ctitorii vechii catedrale mitropolitane ortodoxe dăruite la 1714, reprezentați în pronaos, flancați în navele laterale de mitropolitul-primat Miron Cristea (1868-1939, viitorul și primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, și mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (1882-1955). Discursul satisfăcut al inițiatorului acestui proiect, Nicolae Iorga, trădează un complex străvechi de acum depășit: „*Azi nu numai că alături de catedrala catolică am refăcut biserica lui Mihai Viteazul, dar i-am dat, dacă nu patina, care e în puterea vremii, măcar proporții, care, unite cu ale edificiului, ale chiliilor înconjurătoare, pot înfrunta concurența*”. Cu alte cuvinte, nu doar catedrala, ci întregul complex rezidențial de sorginte regală, Catedrala și mănăstirea Încoronării, erau menite să fie cel puțin la aceeași anvergură simbolică și valorică cu așezământul romano-catolic din imediata vecinătate.

Alba Iulia, cetatea martor a evenimentelor regale a fost pregătită pentru a întâmpina în ținută festivă ceremoniile înnoindu-se prin ample prefaceri edilitare și prin restaurarea Sălii Unirii ca spațiu memorial românesc: „*Sala propriu-zisă a suferit importante modificări. Zidul de răsărit a fost deschis până jos, în dreptul fostelor ferestre, rezultând cinci ferestre-uși. Două arcade mai proeminente separă sala în trei spații distincte. În spațiul din dreapta sălii au fost pictați Horea, Cloșca, Crișan, Avram Iancu, iar în cel din stânga: Iancu de Hunedoara, Matei Corvin, Petru Maior, apoi episcopii de la 1848, Șaguna și Lemeni*” (Constantin I. Stan).

Ceremonialul încoronării a fost gândit de mitropolitul primat Miron Cristea în urma unui studiu aprofundat al cronicilor și gravurilor legate de ritualurile de încoronare ale împăraților bizantini, țarilor ruși sau regilor unguri. Viitorul patriarh nu era mulțumit cu ceremonia prea sobră a încoronării lui Carol I din 1881 și își dorea o ceremonie mai fastuoasă pentru încoronarea de la Alba Iulia, cu un rol mai important pentru reprezentanții Bisericii Ortodoxe. Regele Ferdinand a respins acest proiect bisericesc impunând un cremonial auster și fiind încoronat cu coroana Regelui Carol I făcută din oțelul tunului turcesc capturat la Plevna (1877), împodobită suplimentar cu pietre prețioase simboluri ale Basrabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Coroana Reginei Maria, făcută din aurul donat de proprietarul unei mine aurifere din Apuseni numit Pocol, a fost realizată la Paris după modelul coroanelor bizantine, ornată cu rubine, opale, turcuoaze, amestiste și pandantive. Dincolo de partipriurile politice și polemicile partizane între Ionel Brătianu și Iuliu Maniu, reprezentanții liberalilor

(PNL) și ai țărăniștilor (PNR), evenimentul din 15 octombrie 1922 avea cadrul său religios și edilitar pregătit în primul rând prin Catedrala Încoronării acolo unde cortegiul regal a ajuns la ora 10.00 și unde ierarhii provinciilor bisericești slujiseră împreună după cum cu emoție va consemna istoricul Nicolae Iorga: „În toată istoria neamului nostru, nu s-au văzut vreodată ierarhii Țării Românești și Moldovei, Ardealului și Basarabiei, liturgisind împreună”.

1.2. Sfințirea Catedralei Încoronării din 8 octombrie 1922. Târnosirea Catedralei din Alba Iulia a fost un eveniment grandios la care au luat parte personalități publice, politice, culturale și bisericești, care au dat startul serbărilor Încoronării.

În seara de 7 octombrie au sosit la Alba Iulia mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului și mai multe regimente militare de elită, armele infanterie, vânători, grăniceri etc. În dimineața zilei de 8 octombrie, la ora 8:00, mitropolitul Nicolae Bălan, arhiepiscopul Gurie Grosu al Basarabiei, Bartolomeu Stănescu al Râmnicului, Nicolae Ivan al Clujului și protopopul albaiulian Ioan Teculescu au oficiat slujba de sfințire a apei la Biserica Greacă „Buna Vestire” din Orașul de Jos, după care toată asistența s-a deplasat până în curtea Catedralei Încoronării. La ora 9:00, toți invitații au sosit în curtea catedralei, unde s-a oficiat slujba solemnă de sfințire săvârșit în soborul arhieresc pomenit, la care s-a adăugat și mitropolitul-primat al României, Miron Cristea. În cadrul Sfintei Liturghii, răspunsurile au fost date de corala catedralei mitropolitane din Sibiu, condusă de Timotei Popoviciu.

Ziarul local „Vestea” din 10 octombrie 1922 informa că la această sărbătoare au participat la Alba Iulia peste 300 de invitați, printre ei pot fi amintiți miniștrii Arthur Văitoianu, Banu și Constantinescu, V. Ispir – secretar la Culte, Tzigara-Samurcaș – directorul muzeului etnografic, Camil Velican – prefect al județului Alba, Aurel Sava – primarul orașului Alba Iulia și alții.

După terminarea serviciului religios, în jurul orei 13:00, invitații au participat la un banchet oficial ținut într-un restaurant din parcul central, în Orașul de Jos.

Ziua sfântă de 8 octombrie 1922 aducea cu sine ridicarea și sfințirea unui lăcaș de cult românesc care amintea de cel ridicat odinioară de voievodul unificator Mihai Viteazul, demolat de autoritățile austro-ungare la începutul secolului al XVIII-lea pentru ridicarea cetății bastionare Vauban.

Cuvintele fiind mai rezistente decât piatra și oasele, rămân mărturie pentru începutul ceremoniilor legate de Încoronare. În acest sens, fără comentarii suplimentare pe care le rezervăm special anului 2022, vă lăsăm în loc de concluzii să ascultați vocea istoriei noastre bisericești și naționale, întruchipată de rostirea inspirată a mitropolitului Ardealului, la târnosirea Catedralei Încoronării de la Alba Iulia, adevăratul Ierusalim al românilor.

Cuvântarea Î.P. Sf. Sale Mitropolitului Nicolae, rostită la sfințirea bisericii încoronării din Alba-Iulia, în ziua de 25 Septemvrie (8 Octomvrie) a.c. în „Revista Teologică”, nr. 12, an XII, decembrie 1922, pp. 301-306:

„«Pentru casa aceasta care tu zidești, de vei umblă întru poruncile mele și vei face judecățile mele... voia întări cu tine cuvântul meu... și nu voiu părăsi pe poporul meu»

(Cartea III a împăraților 6, 12-13). Împăratul Solomon, isprăvind zidirea templului celui «care e din Ierusalim, s'a urcat pe amvonul lui, a îngenunchiat cu smerenie înaintea a toată adunarea poporului, și întinzându-și mâinile spre cer, și-a revărsat în cuvinte pătrunzătoare către Dumnezeu prinosul inimei sale.

Cu astfel de simțeminte însoțim și noi sărbătoarea sfințirii acestui Sion al neamului românesc, și din adâncul inimilor noastre dăm laudă și mulțumită lui Dumnezeu, că ne-a învrednicit să ajungem marea zi de astăzi. Căci ceea ce a fost Ierusalimul și templul dintrânsul pentru poporul legii vechi, aceea este această veche cetate a Albei Iulii și această sfântă casă a măririi pentru poporul nostru românesc. Ba aici e chiar mai mult decât acolo. Pentru că templul, cu toată strălucirea lui, nu era decât umbra celor viitoare – aici însă e Hristos însuși, cu darurile Lui; acolo era numai casa făgăduinței și a așteptării – aici e biserica mântuirii împlinite: a mântuirii sufletelor prin jertfa de pe Golgota și, prin pilda ei, a mântuirii unui neam din robia sa seculară, pe urma suferințelor și jertfelor fără seamăn ce le-a îndurat până în clipa în care și-a văzut înfăptuit idealul unității sale naționale. Pământul care poartă temeliile acestei biserici e sfințit prin amintiri și tradiții scumpe fiecărei inimi românești. Această cetate a Albei-Iulii, așezată în inima Ardealului, la încrucișarea căilor cari ca niște artere vii se ramifică în spre toate văile și câmpiile lui, a fost sortită delă început să aibă un rol hotărâtor în destinele neamului nostru. Așezările închiegate ale elementului nostru purtător de civilizație romană în aceste părți, le-au dat strămoșilor noștri celor mai îndepărtați putința să reziste tuturor intemperiiilor cari s'au deslănțuit asupra lor și în vârtejul cărora păstrându-și nealterată ființa, și au afirmat cu statornicie dreptul la viață și la un viitor pe acest colț de pământ. Iar când valul cutropitor al năvălirilor s'a domolit și rânduiele de viață mai pașnică au prins a se arăta, în această cetate a fost așezat, din vremuri neștiute, sicriul legii ortodoxe și scaunul mitropoliților românești ai Ardealului. Delă altarul lor, pe lângă lumina credinții mântuitoare, s'a desprins îndemnul iubirii de limbă și neam, și razele nădejdi în sosirea unor zile mai bune s'au pogorât în sufletul mulțimii care primea cu încredere îndreptările lor. Unul din șirul acelor păstori cari știau sufletul românesc unul și același dincoace ca și dincolo de Carpați, a pecetluit principiul unității noastre de limbă, simțindu-se dator să dea cuvântul lui Dumnezeu, pe care-l tipărise în această cetate, pe înțelesul tuturor celor de-un sânge și de-o lege. Și când prin fulgerarea săbiei biruitoare a Eroului delă Călugăreni și Șelimbăr, sufletul acestui neam s'a cutremurat pentru întâiași dată la vederea frumoasei minuni a unității sale naționale, de aici, din această cetate a Albei-Iulii stăpânea Voevodul Mihai cuprinsul pământului românesc. În haină nouă de sărbătoare îmbrăcase măritul Voevod lăcașul vechei noastre mitropolii și drum de glorie deschisese pentru toată suflarea românească. Dar și dușmanii cari ne pândeau norocul, au înțeles ce însemna această Albă-Iulie a noastră. Ei nu s'au mulțumit să doboare numai capul lui Mihai, ci s'au încumetat să înfigă pumnalul uneltirilor lor în chiar sanctuarul unității noastre de credință, ca să ne spargă rândurile și să ne sfâșie sufletul. Astfel, vechea noastră mitropolie a fost desființată, biserica lui Mihai distrusă, prin ademeniri și amare prigoniri s'a pornit vânătoarea pierzătoare de suflete. Dar forța dușmană a putut distruge numai partea materială a alcătuirilor noastre. Ideea a rămas. Alba-Iulia unității noastre religioase și naționale a rămas închisă în

sufletul poporului, care, ca și cămașa necusută a Mântuitorului, s'a păstrat în toată vremea neîmpărțită, și gata la orice jertfe aștepta cu răbdare ceasul izbăvirii. Dar cupa suferințelor încă nu se umpluse. Țărâna aceasta a trebuit să fie stropită și cu jertfa de sânge a lui Horia și Cloșca, mucenicii țărâniei noastre care se ridicase împotriva împilatorilor. Și tot între zăbrelile acestei cetăți și a tors și eroul legendar Avram Iancu, durerile desamăgirii. Astfel această Albă-Iulie, acoperită de gloria și de jertfele trecutului ei, a primit, în ochii întregului nostru neam, importanța unui mare simbol: simbolul aspirațiilor noastre la libertate și la unitate națională. Și cu cât apăsarea aici creștea, în altă parte a neamului se pregătea, conștient și stăruitor, ajutorul mântuirii. A fost o grație a Cerului, că la gurile Dunării se găsea, în clipa hotărârilor, statul român organizat și liber. Binecuvântată să fie amintirea tuturor acelor cari și-au împletit înțelepciunea și munca lor în alcătuirile lui, pentru ceasul jertfei celei mari prin care simbolul nostru avea să se facă trup și realitate. Când oștirea țării a primit ordinul de plecare, cu Alba-Iulia pe buze, cu Alba-Iulia ca țintă a trecut Carpații, și, cu Alba-Iulia în inimi, vai, atâția fii ai ei și-au dat supremul lor tribut. Iar când dușmanul și-a pierdut puterea și dreptatea noastră sfarmă în bucăți cătușele seculare, atunci am scos Alba Iulia din taina sufletelor noastre, și întregul nostru popor, cu un glas și cu o inimă, a făcut în această cetate mărturisirea solemnă, că vrea să se unească cu frații săi de-un sânge de pretutindeni în statul nostru național. Ca rod al jertfelor trecutului, ca triumf al luptelor de până aci, ca izbândă a dreptului nostru de stăpânire asupra acestui pământ, Alba-Iulia noastră strălucind în glorie, va vedea peste câteva zile așezându-se coroana pe capul celui dintâi Rege al tuturor Românilor și al slăvitei noastre Regine. De la acest sfânt altar, zidit pe locul vechei biserici a mitropoliei noastre ortodoxe ardelene, în care s'au închinat întru dreapta credință strămoșii noștri din cele mai îndepărtate vremuri, Dumnezeuul măririi va trimite darul său peste iubiiții noștri Suverani și peste tot poporul Său, și – zice Domnul – «Îl voiu încredința pe el în casa mea și întru împărăția lui până în veac și scaunul lui va fi îndreptat până în veac» (I Paralip. 17, 14). Astfel făcând acest loc de închinare legătura trecutului cu prezentul, se împlinește, pentru cei ce am stăruit neclătiți întru credința strămoșească, cuvântul Scripturii: «cel ce va răbda până în sfârșit acela se va mântui» (Mat. 10, 22).

Doamne Dumnezeule, cum să-ți mulțumim pentru facerile Tale de bine, câte ni-ai făcut nouă? Cu smerenie ne prosternăm înaintea bunătății Tale și mulțumire îți aducem pentru zilele senine, puține câte-au fost, de cari neamul nostru s'a împărtășit în lungul său trecut. Îți mulțumim și pentru suferințele și jertfele fără număr prin cari tot Tu ni-ai dat tăria ca să răzbim și pe cari noi le iubim, fiindcă în ele vedem cuprinsă viața noastră și prețul răscumpărării noastre. Îți mulțumim, că din toate izbăvind-ne, ai dat poporului românesc spre moștenire țara făgăduinții, după care atâta au oftat părinții noștri. Din mijlocul praznicului acestei zile – căutând cuvintele pe cum le căuta odinioară înaintașul meu, mitropolitul Simeon Ștefan din acest loc, ca să le înțeleagă toți Români – pentru generația de astăzi am și eu un singur cuvânt. O vorbă înțeleaptă spune, că o împărăție se poate păstra numai prin aceleași virtuți prin cari ea a fost întemeiată. La temelia împărăției noastre românești stau: răbdarea, iubirea și jertfa. Ele sunt poruncile trecutului nostru și tot ele trebuie să fie tablele legii pentru prezentul și

viitorul nostru. La aceste virtuți chem, din mijlocul tuturor preocupărilor trecătoare, pe fiii neamului și ai țării noastre, ca pregătiți sufletește, să ne apropiem într'un cuget și într'o simțire de măreața sărbătoare a încoronării glorioșilor noștri Suverani. Și acum Doamne, să fie ochii Tăi deschiși și urechile Tale să auză rugăciunea locului acestuia... Trimite-ne din casa aceasta care Ți-am zidit-o duhul Tău cel sfânt, ca să ne învețe a umbla întru poruncile Tale și a face judecățile Tale... întărește cu noi cuvântul Tău și nu părăsi pe poporul Tău... Ocrotește cu brațul Tău pe iubitul nostru Rege Ferdinand I și pe slăvita noastră Regină Maria, ca întru îndelungime de zile să ne conducă spre virtuțile cari înalță neamurile pe pământ... Pune voia Ta în inimile noastre, ca în ziua «când vei face judecata între popoare, să-Ți putem răspunde Ție, Dumnezeu milostivirii noastre: «O Doamne, în lume cât am stat, Pe Tine Te-am reprezentat» Amin.»

O ZI ISTORICĂ: 15 OCTOMBRIE 1922 – ÎNCORONAREA SUVERANILOR ROMÂNIEI MARI

Florin Epure

Ziua de 15 octombrie marchează momentul de acum 100 de ani când Ferdinand I Întregitorul și Regina Maria au fost încoronați la Alba Iulia ca un ultim simbol al visului devenit realitate al neamului nostru: România Mare. În urma a trei ani de lupte grele și a doi ani de exil înrobitor, la 15 octombrie 1922, în Alba Regală, suveranii se încoronau în fața tuturor românilor.

Ceremonia de încoronare a avut loc la Catedrala Reîntregirii Neamului, momentul cel mai emoționat fiind atins atunci când Regele Ferdinand și-a așezat pe cap coroana de oțel, pe care fuseseră încrustate însemnele Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, simbolizând unirea tuturor românilor sub același suveran.

În studiul nostru încercăm să refacem filmul celei mai fericite zile a românilor; să urmărim programul și protocolul ceremoniei, personalitățile românești și străine prezente la eveniment, discursurile și memoriile participanților, articolele de presă, detalii privind vestimentația suveranilor și chiar meniul mesei festive date în cinstea Încoronării.

Este lesne de înțeles de ce Alba Iulia a fost ales ca loc al ceremoniei încoronării. În cetatea Albei Regale – inima Transilvaniei –, intrase triumfător, pe 1 noiembrie 1599, Mihai Viteazul, primul făuritor al unității românilor. Tot la Alba Iulia, în ziua de 1 decembrie 1918, peste 100.000 de oameni s-au adunat să sărbătorească unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România. Nu exista un loc mai potrivit pentru oficierea încoronării regilor tuturor românilor.

Această idee a apărut chiar după încheierea primei conflagrații mondiale, însă suveranii și politicienii români au așteptat finalizarea tratatelor de pace de la Paris. În vara anului 1920, guvernul Averescu a înființat „Comisiunea pentru organizarea Serbărilor Încoronării Suveranilor”, avându-l ca președinte pe generalul Constantin Coandă. Membrii comisiei erau mari personalități ale vremii: Nicolae Titulescu, Octavian Goga, Constantin Nanu, Nicolae Mișu, Nicolae Iorga, Alexandru Lapedatu, George Enescu, Costin Petrescu, Arthur Verona, Anghel Saligny, Victor G. Ștefănescu (arhitectul care a proiectat și a condus lucrările de construire a Catedralei Încoronării, într-un timp record, de aproximativ zece luni)¹.

În septembrie 1921 șantierul Catedralei era vizitat de ministrul de Interne Constantin Argetoianu, iar o lună mai târziu de șeful diplomației românești, Take Ionescu, însoțit de principele Nicolae².

¹ BAR, Secția Mss., *Arhiva Alexandru I. Lapedatu*, mapa XXVI.

² Arhiva Muzeului Național al Unirii Alba Iulia, *Fond documente*, mss. 3900, f. 1 și urm.

Biserica a fost pictată în interior de Costin Petrescu și Pierre Bellet, păstrând canoanele erminiei bizantine, cu mici influențe apusene. Catedrala era construită după tipicul arhitectonic al Curții domnești de la Târgoviște, cu planul de cruce greacă înscrisă, cu elemente decorative exterioare și turla după modelul lăcașurilor de cult înălțate la sud de Carpați de domnitorii români și a fost târnosită în ziua de 8 octombrie 1922.

Despre rezezierea cu care a fost ridicată catedrala ne-a lăsat câteva rânduri Constantin Argetoianu în memoriile sale: „Cu planurile bisericii fusese însărcinat Petre Antonescu. Înzestrată din belșug cu toate mijloacele, Comisia și arhitecții puși sub ordinele ei au lucrat pe capete, și în mai puțin de un an, biserica și anexele ei au fost ridicate. E singurul lucru frumos pe care l-a construit Petre Antonescu, arhitect greoi și lipsit de vlagă. Zidurile s-au resimțit de ridicarea lor în pripă și s-au deteriorat repede, dar în 1921, aspectul lor era măreț; proporțiile bisericii foarte nimerite și simplitatea liniilor clădirii principale se încadra de minune în colonadele care mărgineau întinsa platformă ce se deschidea spre breșa prin care intrase Mihai Viteazul în cetate”³.

Festivitatea Încoronării a fost amânată din cauza disputelor politice până în anul 1922. La 19 ianuarie 1922, guvernul Ion I.C. Brătianu a depus jurământul. La 24 august, în urma întrunirii cu regele de la Sinaia, primul ministru anunța organizarea serbărilor încoronării la Alba Iulia, în ziua de duminică, 15 octombrie⁴.

Pentru a evita disputele politice și a da actului încoronării solemnitatea necesară, precum și semnificația solidarității naționale, suveranul a hotărât să aibă discuții cu liderii partidelor politice parlamentare. Regele i-a invitat la Sinaia pe acești lideri, căutând să-i convingă de faptul că actul încoronării nu avea un caracter politic, ci unul național, și că participarea tuturor fruntașilor țării la un asemenea eveniment trebuia să sublinieze adeziunea tuturor la Marea Unire din 1918 și hotărârea lor de a contribui la înălțarea României Mari. După aceste discuții, Ionel Brătianu a adresat invitații scrise liderilor politici și altor personalități cu rugămintea de a comunica răspunsul în vederea rezervării locului în trenul special și pentru plasarea la dineul ce urma după încoronare⁵.

Cu o zi înainte de Încoronare, Ferdinand I a făcut un ultim apel la unitate, exprimându-și credința că „în îndeplinirea mării noastre datorii, vom avea sprijinul tuturor bunilor fii ai țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul tronului”⁶. Dar nici acest ultim apel nu a găsit ecoul așteptat la liderii principalelor partide din opoziție.

Protocolul festivităților dedicate încoronării pe toate cele trei zile fusese gândit de mitropolitul primat Miron Cristea, de savantul Nicolae Iorga și de Regina Maria. O singură modificare s-a făcut, la intervenția nunțului papal, ca încoronarea să nu fie urmată de ungerea cu mir. Monseniorul Francesco Marmaggi a adus argumente privind

---

³ Argetoianu Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VII, partea a VI-a: 1923-1926, ediție îngrijită și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1996, pp. 263-264.

⁴ Ziarul „Viitorul”, XV, nr. 4340 din 1 septembrie 1922.

⁵ Scurtu Ioan, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 2004, p. 116.

⁶ „Monitorul Oficial”, nr. 155, din 15 octombrie 1922.

calitatea de catolic a regelui, calitate ce nu permitea decât ungerea de către un cardinal și această doleanță a trebuit să fie acceptată. Cu acest prilej a fost tipărit programul serbărilor încoronării din zilele de 15-17 octombrie 1922, unde erau trecute, în ordine cronologică, toate momentele festivității și orele de începere, atât de la Alba Iulia cât și de la București⁷.

La ceremonie a participat și arhiepiscopul romano-catolic de București, Raymund Netzhammer, care scria în memoriile sale: „Încoronarea se petrecuse așa cum fusese stabilit între guvern și nunțul papal, într-un loc public și ca un act civil. Fusese civil, chiar prea civil!”⁸.

După sfințire, Corul „Carmen” a interpretat un imn de slavă al încoronării regilor României, cu un text scris de Mitropolitul Primat Miron Cristea. Muzica a fost compusă Georgescu Dumitru Chiriac, unul dintre cei mai importanți promotori ai cântecului popular românesc, un compozitor, dirijor și profesor de seamă al secolelor XIX-XX⁹.

Premierul Brătianu a ajuns cu o zi înainte la Alba Iulia (14 octombrie) să aducă la Catedrală coroanele regale. A fost însoțit de miniștrii Gheorghe Mărdărescu și Artur Văitoianu. În Biserica Încoronării, Mitropolitul Primat Miron Cristea a primit coroanele și hlamidele pe care le-a depus în altar.

Ziua de duminică, a Încoronării, a fost ploioasă dar plină de euforia numeroasei adunări prezente. Regele Ferdinand și Regina Maria au plecat de la Sinaia și ajuns cu trenul regal în gara din Alba Iulia dimineața, la ora 9,30. Familia regală a fost întâmpinată la gară de premierul Brătianu și de Aurel Sava, primarul orașului Alba Iulia, care le-a oferit tradiționala pâine cu sare: „Majestățile Voastre, vă rog să-mi permiteți ca să vă salut în numele locuitorilor orașului Alba Iulia, să vă urez «bun venit» în cetatea sfântă care a primit și a adăpostit și pe marele voievod Mihai”.

Alte garnituri de tren i-au adus la Alba Iulia pe reprezentanții caselor regale și misiunilor diplomatice străine, membri ai guvernului României, parlamentari, ziariști români și străini care se aflau la Sinaia de câteva zile.

În atmosfera de entuziasm, pe ritmurile fanfarei care interpretea imnul regal, caleștile regale și-au croit drum printre trupele ce flancau drumul până la catedrală. Nicolae Iorga descrie atmosfera aceastei zile istorice: „Un larg drum nou duce la Cetate. E mărginit de steaguri pe care le-a muiat neîncetata, mărunță ploaie rece. Totuși face impresie. Mulțimea oamenilor se îmbulzește printre vardiști și oaste”¹⁰.

Suveranii erau așteptați de 30.000 persoane, la care s-au adăugat 15.000 de militari, foști combatanți ai primei conflagrații mondiale.

---

⁷ Programul serbării încoronării MM. LL. Regelui și Reginei României 15,16 și 17 octombrie 1922; Bucur Bogdan, *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*, București, Editura RAO, 2017, pp. 609-620.

⁸ Netzhammer Raymund, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, București, Editura Academiei Române, 2005.

⁹ Imnul de slavă al Încoronării Majestăților Lor Regele și Regina României, Ferdinand I și Maria, București, C. Filip - Institut de arte grafice și editură, 1922, 16 p.

¹⁰ Iorga Nicolae, *Memorii*, vol. III, București, Editura Națională „S. Ciornei”, 1931, p. 340.

Din Casa Regală a României mai era prezent principele moștenitor Carol, însoțit de soția sa, Elena, principesă a Greciei și Prințul Nicolae. Invitate de onoare erau și fiicele Reginei Maria, Elisabeta (devenită regină a Greciei) și Mărioara (suverană a sârbilor, croaților și slovenilor). Regina Mărioara (Mignon) a venit însoțită de principele Paul Karagheorghievici. Fiicele suveranei, reginele Greciei și Iugoslaviei, și alte prințese regale purtau rochii în diferite nuanțe de auriu cu mantii de catifea în culori vii – portocaliu, purpuriu și albastru regal¹¹.

Au onorat cu prezența reprezentanții a 13 state regale ale lumii: Infantele Spaniei, Alfonso d'Orleans-Bourbon, cu Infanta Beatrice, sora Reginei Maria, ducele Albert de York, cel care avea să devină Regele George al VI-lea. Italia a fost reprezentată de Thomas, duce de Genova, unchiul Regelui Italiei, Victor Emanuel al IV-lea. Din misiunea franceză făceau parte mareșalul Ferdinand Foch, comandantul armatei Franței, și generalii Weigand și Petain. Printre invitații speciali s-a numărat și „prietenul românilor”, generalul Henri Berthelot, șeful misiunii militare franceze în România¹².

Alte state precum Polonia, Austria, Elveția, Finlanda, Portugalia, Bulgaria, SUA, Japonia au fost reprezentate de miniștri plenipotențari. Din partea Sfântului Scaun a fost prezent ca delegat nunțul apostolic condus de cardinalul Francesco Marmaggi.

La ceremonie au mai participat politicienii români Alexandru Averescu, Alexandru Marghiloman, Nicolae Iorga, Ion Gh. Duca, membri ai guvernului, Mihail Pherekyde, președintele Adunării Deputaților, Mihail Orleanu, președintele Senatului și parlamentari, membrii Sfântului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, conducerea Academiei Române, rectorii universităților și 33 de generali.

Neparticiparea liderilor Partidului Național Român și ai Partidului Țărănesc, pe motivul că încoronarea a fost coborâtă „la rolul unei simple demonstrații de partid”¹³, a lăsat un gust amar regilor României. Despre acest lucru regretabil ne relatează Nicolae Iorga în autobiografia sa: „Partidul național din Ardeal a avut față de încoronare cea mai proastă ținută patriotică. Atunci când reprezentanții naționalităților au participat, până și ungurii iredentiști în fond, el a refuzat, în propria sa casă, să apară pentru a primi pe Suveran și pe membrii dinastiei, cu cele două regine balcanice venite și ele la bucuria cea mare a părinților. Niciodată o anume grobienie care deosebește școala d-lui Maniu cel dibaci și întemnițat în gulerul solemn nu s-a arătat mai urât decât cu acest prilej, ceea ce regele Ferdinand, foarte vindicativ supt înfățișarea sa timidă, nu era să ierte niciodată (de altfel, în conversații particulare, dl. Maniu își arăta cel mai adânc despreț pentru șeful statului)”¹⁴.

Cezar Petrescu ne lasă câteva rânduri impresionante despre cum, în această situație, țaranul român atât de iubit de rege, a spălat rușinea oamenilor politici care au absentat de la acest moment simbolic din istoria românilor: „Dar acum lipseau de aici alți sfetnici. Și în locul lor gol, Regele Ferdinand a privit cu o tristă mustrare. Nu știuse

---

¹¹ Pakula Hannah, *Ultima romantică. Viața Reginei Maria a României*, București, Editura Lider, 2003, p. 339.

¹² ANIC, *Fond P.C.M.*, dosar 14/1922, f. 38; Idem, *Fond Casa Regală*, dosar 39/1922, f. 90.

¹³ Ziarul „Patria”, Cluj, IV, nr. 197 din 10 septembrie 1922.

¹⁴ Iorga Nicolae, *O viață de om așa cum a fost*, București, Editura Minerva, 1972, p. 600.

că și în potirul biruinței și al păcii se poate afla o drojdie atât de amară. O afla acum și a îndreptat ochii aiurea. Din nou, poporul cel mult și credincios se afla acolo, în straietele sale albe. Din nou își arăta sufletul curat. Și din nou oștirea era de față. Țăranii săi și oștenii săi l-au mângâiat de aceea lipsă. Venise să i se închine neamul cel adevărat, nestrămutat din veac. De mult știa că Țara e aceasta. Și, pe nesimțite, a întors spatele locului gol, ca să fie numai cu norodul apropiat de inima sa. Clopotele bisericii domnești sunau lin către cer. Prăznuirea s-a încins după datina veacurilor”¹⁵.

Deasemenea, absența episcopilor greco-catolici de la acest mare eveniment a constituit o altă mare greșală și a lăsat un gust amar participanților. Miron Cristea avea să noteze în notițele sale: „Toți au luat fraților uniți în nume de rău absența din biserică”¹⁶.

Constantin Argetoianu l-a găsit pe Iuliu Maniu ca autor moral al acestei acțiuni: „Îndemnați de Maniu, prelații bisericii unite n-au asistat la slujbă sub pretextul că nu permiteau canoanelor lor să se apropie de o liturghie ortodoxă, ceea ce era fals. Dar domnii erau înfeudați Partidului Național și au ascultat de îndemnul lui Maniu. Au așteptat afară din incinta bisericii, pe esplanadă”¹⁷.

În urma momentului Încoronării, Partidul Național avea să facă public o declarație către presă în care se afirma: „Guvernul liberal, venit la putere împotriva voinței naționale, sprijinit de corpurile legiuitoare care au fost alese în noaptea faimoasă de 6 spre 7 martie 1922, prin furt, fraudă și violență, bruscând demnitatea poporului, a forțat ținerea serbărilor încoronării în situația critică în care se găsește țara, îndepărtând de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea și a făcut ca regele iubit al țării să fie înconjurat de frații renegați și de actualii hoți de urne”. Declarația Partidului Național conchidea că guvernul Brătianu a violat sentimentul națiunii și „cu deosebire al românilor de dincolo de Carpați, cu o brutalitate fără pereche, cu o cutezanță care nu se poate explica decât prin faptul că familia Brătianu se consideră stăpân absolut în România”. Partidul condus de Iuliu Maniu regreta faptul că regele Ferdinand nu a avut în jurul său pe reprezentanții autentici ai Ardealului și Banatului, iar aceste provincii istorice au rămas „nemângâiate”¹⁸. Dar, dincolo de asemenea explicații, rămâne faptul că liderii Partidului Național și ai Partidului Țărănesc nu au avut capacitatea să se detașeze de lupta politică și să se ridice la înălțimea unui mare eveniment istoric.

Revenind la ceremonia festivă, trebuie să spunem că programul s-a respectat întocmai și cortegiul regal a ajuns în fața Catedralei Încoronării la ora 10,00. Miron Cristea, mitropolitul primat, și ceilalți înalți ierarhi i-au întâmpinat pe rege și regină în pridvorul catedralei, conducându-i apoi în interior, în apropierea altarului. Plăcut impresionată de înfățișarea orașului și a catedralei, Regina Maria preciza în jurnalul său cu bucurie următoarele: „Alba Iulia este frumoasă. Un orașel cetate vechi și acolo, în

---

¹⁵ Petrescu Cezar, *Cei trei Regi*, București, Fundația Culturală Regală Principele Carol, 1935, reeditată la Editura RAI, București, 1997, p. 177.

¹⁶ Cristea Elie Miron, *Note ascunse. Însemnări personale (1895-1931)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999, p. 66.

¹⁷ Argetoianu Constantin, *op. cit.*, pp. 312-313.

¹⁸ Ziarul „Patria”, din 18 octombrie 1922.

mijlocul zidurilor crenelate, fostul guvern [Averescu] a construit mica catedrală unde urma să aibă loc Încoronarea. Ea este în centrul unui scuar, înconjurată de o clădire, ca o mănăstire. A fost mult criticată și are, firește, greșeli, dar, în general, arată extrem de frumoasă și plăcută și a fost minunat împodobită și îngrijită”¹⁹.

Nicolae Iorga a surprins și el semnificația deosebită a evenimentului și a stării de spirit din impozantul lăcaș de cult: „Oficiază Mitropolitul primat și numai mitropoliții a patru ținuturi românești (Țara Românească, Moldova, Ardealul și Basarabia), Vladimir al Bucovinei fiind oprit de boală. Îi înconjură vlădicii de Roman, de Huși, de Rădăuți, de Argeș și de Râmnic, loțiitorii Dunării de Jos și Buzăului”. Biserica în care se oficiază este impresionantă. Iorga mai scrie că ea are „înalte bolți, frumos luminate, cu o singură excepție a catapetezmei care a rămas neagră, pentru a se vedea mai bine picturile mi se spune, dar s-ar fi putut fără această notă de dură tristețe”. Prezența atâtor înalți ierarhi ai bisericii naționale îl impresionează profund pe marele savant care notează în final, plin de mândrie, că este martorul unui eveniment cu adevărat memorabil: „În toată istoria neamului nostru nu s-a văzut niciodată ierarhii Țării Românești și Moldovei, Ardealului și Basarabiei, liturgisind împreună”²⁰.

Regele Ferdinand avea să mulțumească în mod special mitropolitului Miron Cristea pentru modul în care Biserica Ortodoxă s-a implicat în organizarea și desfășurarea festivităților de încoronare. Suveranul a fost impresionat de slujba oficiată de 17 episcopi, 4 diaconi, 4 anaghoști și doi preoți (arhimandrit și prototop), precum și de corul „Carmen”, alcătuit din 120 persoane²¹.

La rândul ei, Regina Maria nota în memorii: „Am sosit la biserică unde toți oaspeții își ocupaseră deja locurile. Nando și cu mine stăteam pe scaunele tronuri, unul în fața celui lalt. Slujba a fost frumoasă, sobră, nu prea lungă, corul excelent. Interiorul bisericii deși nu este mare, este impozant și frescele sunt bune”²².

Regii României au ocupat cele două tronuri împărătești, așezate unul în fața celui lalt. Patru mitropoliți din toate provinciile României Mari au oficiat Doxologia Încoronării, respectiv sfințirea coroanei reginei, hlamidelor și a celorlalte însemne regale. Regii erau îmbrăcați pentru ceremonie cu mantiile de catifea țesute din purpură, brodate cu fir de aur și tivite cu blană de hermină. Mantia regelui a fost realizată în străinătate, într-un cunoscut atelier de broderie parisian, și cea a reginei, în țară, sub îndrumarea profesoarei Elena Niculescu Frunzeanu, directoarea școlii de sericicultură și țesătorie din București²³. Regina s-a îmbrăcat în auriu roșcat cu o mantie aurie brodată cu spice și snopi de grâu „bogăția principală a pământului nostru”. Peste rochia lungă și dreaptă purta un șirag extravagant de diamante care se termina cu un safir gigantic pe care regele îl cumpărase pentru ea de la „Cartier” ca dar de încoronare²⁴.

¹⁹ Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1922)*, vol. IV, ediție îngrijită de V. Arimia, București, Editura Albatros, 2005, p. 315.

²⁰ Iorga Nicolae, *În Ardealul anului Încoronării*, București, Editura Pavel Suru, 1923.

²¹ Scurtu Ioan, *op. cit.*, p. 123.

²² Maria, Regina României, *op. cit.*

²³ *Cartea încoronării. Album comemorativ al încoronării MM. LL. Regele Ferdinand și Regina Maria la Alba Iulia în 2/15 octombrie 1922*, București, Tipografia Carmen Sylva, 1923, f. 8.

²⁴ Pakula Hannah, *op. cit.*

Coroana care aparținuse Regelui Carol I fusese făcută din oțelul provenit dintr-un tun turcesc capturat la Plevna în timpul Războiului de Independență (1877-1878), și fusese sfințită la 10 mai 1881. Coroana reginei fusese comandată special la celebra casă de bijuterii „Falige” din Paris. Regina a dorit să aibă o coroană aidoma cu cele purtate de împărăteșele bizantine. Pentru asta l-a solicitat pe artistul Costin Petrescu, care pictase și catedrala, să realizeze desenul ei. A fost creată din aproape două kilograme de aur donate de un anume Pocol, patronul unei mine de aur din Munții Apuseni²⁵. Coroana ei era copiată după cea purtată de Despina Doamna, soția lui Neagoe Basarab, împodobită cu rubine, smaralde, turcoaze și enorme pietre ornamentale de feldspat. Regina purta coroana după moda bizantină, iar însoțitoarele ei își purtau diademele peste un văl fin de plasă aurie, «port splendid imensa coroană de aur încrustată și mantii coplesitoare», a spus ea, comparându-se cu statuile Fecioarei, îmbrăcate și împodobite cu bijuterii, purtate pe străzi în țările catolice în zilele de sărbătoare²⁶.

Unul dintre însemnele puterii monarhice, buzduganul de aur de tradiție voievoдалă, purtat de Ferdinand I la această ceremonie, era ornat cu reprezentări alegorice ale provinciilor României Mari. Realizat printr-o subscripție publică inițiată de marele proprietar ialomițean Marin Ionescu, buzduganul a fost oferit în dar Regelui Ferdinand la 10 mai 1920. Casa de bijuterii parisiană „Rene Boivin” l-a lucrat cu multă măiestrie. Toate aceste însemne regale erau daruri de la națiune, ilustrându-se astfel „principiul constituțional al puterilor națiunii exercitate de monarh prin delegațiune”.

Slujba religioasă a fost oficiată de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, care a citit și Evanghelia, iar Mitropolitul primat a rostit rugăciunea de încoronare a regelui, precum și binecuvântarea: „Doamne Dumnezeu nostru, cu glorie și cu cinste încoronează-i pe dânșii”. În final, Miron Cristea a proclamat, potrivit tradiției bisericii ortodoxe: „Vrednic este!” Acel „Vrednic este!” din biserică a fost, potrivit episcopului ortodox al Oradiei, Roman Ciorogariu „răsunetul țării întregi adunată în biserica Încoronării”. Binecuvântarea Mitropolitului a constituit, după cum sublinia același martor ocular „binecuvântarea țării întregi asupra purtătorilor destinului românesc”. Acest act sacru se face „fără ungere cu Sfântul mir, din pricina confesiunii catolice a Regelui”²⁷. Concomitent, în toate bisericile din România s-au desfășurat slujbe religioase, așa cum fusese prevăzut în programul festivităților.

După slujba religioasă din catedrală au mers afară cu toții. Alaiul încoronării s-a rânduie spre tribună, în față aflându-se Regele Ferdinand și Regina Maria. În urma suveranilor veneau fiii și fiicele, Carol și soția sa, Elena, Maria, Elisabeta și Mărioara (Mignon) și prințul Nicolae.

De la ieșirea din biserică până la scenă suveranii au pășit pe covoare purpurii. Suveranii au urcat pe podiumul din fața bisericii, pentru a fi văzuți mai bine de mulțime. Aici fusese montat un baldachin țesut cu brocart roșu și galben pe un fond alb, iar în

---

²⁵ Bianu Vasile, *Însemnări din războiul României Mari*, tom. 2, Cluj, Institutul de Arte Grafice «Ardealul», 1926, pp. 465-466.

²⁶ Pakula Hannah, *op. cit.*, p. 400.

²⁷ Ciorogariu Roman, episcop, *După Încoronare*, în „Noua Revistă Bisericească”, IV, nr. 12 din 15 septembrie - 1 noiembrie 1922, pp. 173-176.

lateral s-au așezat tribunele. În fața baldachinului se afla armata în uniformă de gală. S-a intonat Imnul Regal, după care momentul a fost marcat cu urale și 101 salve de tun²⁸.

Președintele Adunării Deputaților, Mihail Pherekyde, a venit cu coroana Regelui și președintele Senatului, Mihail Orleanu, cu cea a Reginei. Ferdinand I și-a pus singur coroana pe cap, apoi tot el a așezat-o pe cea a reginei, a ridicat-o de jos și a sărutat-o pe frunte. Un ziar al vremii comenta astfel: „Regele s-a încoronat singur după obiceiul napoleonian, luând coroana, o așează liniștit și sigur pe fruntea sa. Prin acest gest autocrat, dar binevenit a dat satisfacție că nici președinții Senatului, nici al Camerei, nici primul ministru nu au așezat pe fruntea suveranului coroana”²⁹.

O descriere obiectivă a ceremoniei o găsim la unul dintre biografiile regelui: „De la ieșirea din catedrală până la scenă sunt așternute covoare roșii. După terminarea solemnității religioase, care a durat cam o jumătate de oră, alaiul încoronării se rânduiește spre baldachin. Înainte pășește perechea regală cu fiii și fiicele ei. Ferdinand, președintele Senatului, și Orleanu, președintele Camerei, amândoi în frac, vin în fața perechii regale – care între timp a îmbrăcat, pentru ceremonia încoronării, mantiile țesute din purpură, toate cu blană de hermină și dau citire formulelor de jurământ. Acum, Regele Ferdinand își pune pe cap greaua coroană de oțel, în timp ce regina se așază pe un genunchi în fața soțului ei. Suveranul îi pune apoi soției sale coroana de aur pe capul blond. Cu lacrimi de emoție în ochi, regina se ridică în picioare, își îmbrățișează și sărută soțul. Răsună minute în șir urale. Din turnul Bisericii Încoronării se aude dangătul solemn, care se îmbină cu bubuitul salvelor de tun, în semn că primul suveran al tuturor românilor a primit consacrarea religioasă a înaltei sale funcții”³⁰.

La sfârșitul acestei minunate zile, Regina Maria avea să aștearnă câteva rânduri în jurnalul său: „Ziua încoronării noastre [...]. Am sosit la biserică [...] Nando [Ferdinand] și cu mine stăteam pe scaunele-tronuri, unul în fața celuilalt” [...]. După ce s-a terminat slujba, Nando și cu mine, urmați de cei ce ne duceau coroanele și mantiile, am ieșit în față, în marele scuar din partea cealaltă a bisericii, unde se ridicase o estradă cu un baldachin deasupra. Toți oaspeții au luat loc în jurul estradei unde doar Nando și cu mine stăteam singuri. Bătrânul Ferekide, ca președinte al Senatului, și Orleanu, președintele Camerei, au înaintat cu coroanele noastre, generalul Lupescu cu mantia Maiestății Sale, și generalul Popovici cu a mea [...]. Eu am îngenunchiat apoi în fața lui Nando, care a pus greaua coroană pe capul meu, în timp ce toate clopotele au sunat și acele salve de salut regal au fost trase. Nando m-a ridicat și m-a sărutat în vreme ce toți cei prezenți au aclamat din toate puterile și toate muzicile militare au cântat imnul național”³¹.

Cu prilejul încoronării sale, Regele Ferdinand I a ținut un discurs de la tribuna cu baldachin: „Prin grația lui Dumnezeu și voința națională, rege al României, am moștenit

---

²⁸ Stan Constantin, *Elie Miron Cristea și încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia și București (15-17 Octombrie 1922)*, în „Angvstia”, nr. 11, 2007, p. 150.

²⁹ Ziarul „Vremea” din 17 octombrie 1922.

³⁰ Wolbe Eugen, *Ferdinand I. Întemeietorul României Mari. O biografie* (trad. Maria și Ion Nastasia), București, Editura Humanitas, 2004, pp. 193-194.

³¹ Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 316.

Coroana României, după glorioasa domnie a Regelui Întemeietor. Suindu-mă pe tron am rugat cerul să dea rod muncii ce, fără preget eram hotărât să închin iubitei mele țări, ca bun român și rege. Pronia cerească a binecuvântat și prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al neamului nostru. Am venit astăzi cu regina, care ne-a fost tovarășă în credința neclintită la restriște și la bucurie ca printr-această sărbătoare să consacram în fața Domnului și a scumpului nostru popor legătura ce ne unește deapănarea cu dânsul. Punând pe capul meu, într-această străveche cetate a Daciei Romane, coroana de la Plevna, pe care noi și glorioase lupte au făcut-o pe veci coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile și de pretutindeni prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei care au proclamat-o într-un glas și o simțire de la Tisa până la Nistru și până la Mare. Într-aceste clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată. Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca poporul nostru să culeagă în pace roadele lui binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică. Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului meu. Vreau ca țărâtimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le aibă de-a puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc. Vreau ca muncitorimea, credincioasă patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într-o viață de armonie și de dreptate socială. Vreau ca, în hotarele României Mari, toți fiii buni ai țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor românilor, ca să ajute cu toate puterile statul, în care Cel de Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi. Vreau ca românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a statului. Vreau ca în timpul domniei mele, printr-o întinsă și înaltă dezvoltare culturală, patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea orientului european după atâtea veacuri de cumplite zbuciumări. Sunt sigur că, în îndeplinirea mării noastre datorii voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai țării, nedespărțiți în gând și-n faptă în jurul tronului. Acestei sfinte misiuni, în neclintita unire cu poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om și rege și asupra ei chem, în această zi solemnă de înălțare sufletească binecuvântarea celui atotputernic”³².

*Patru crainici au dat citire „Proclamației” Regelui Ferdinand I dată la Alba Iulia în 15 octombrie 1922, tipărită de ziarul „Universul” și răspândită în sute de mii de exemplare pe întreg cuprinsul țării*³³.

*Regele Ferdinand „era fericit că providența divină i-a hărăzit să întrupeze visul secular al neamului peste care îi fusese dat să domnească. Nu-și atribuia lui meritele acestei minunate ursite, o privea ca o favoare cerească în fața căreia se înclina cu smerenie”*³⁴.

³² *Proclamația Regelui Ferdinand cu prilejul încoronării Sale la Alba Iulia*, în „Monitorul Oficial”, nr. 155 din 15 octombrie 1922; „Adevărul” din 16 octombrie 1922, p. 1.

³³ „Universul”, XL, nr. 237 din 19 octombrie 1922.

³⁴ Duca Gh. Ion, *Amintiri politice*, München, Colecția Memoriei și mărturii, Jon Dumitru Nerlag, 1982, vol. III, p. 206.

Despre marele merit al Regelui Ferdinand I în înfăptuirea României Mari, cu nețărmurită dragoste și admirație, Regina Maria scria: „Spune-mi, Nando, îți dai seama că ai devenit un om mare? Realizezi pe deplin în imaginația ta ce reprezinți de acum încolo în istoria acestui popor? Tu, care o viață întreagă ai fost modest, ai fost un om care te-ai îndoit de tine, cuprinzi cu mintea ta toată semnificația de a întrupa visul secular al unui neam de 18 milioane de locuitori?”³⁵.

Oficialii români și străini au asistat la ceremonie în cele două tribune care flancau baldachinul, apoi i-au însoțit pe monarhi în reședința regală din incinta catedralei adresându-le felicitări. Aflată în mijlocul evenimentelor, Regina Maria arată în însemnările sale cu sinceritate: „Am urcat încet scara și apoi ne-am dus în centrul pridvorului cu colonade, deschise, și de acolo ne-am înclinat în fața oamenilor de jos care ne-au aclamat cu ovații extraordinare. Apoi, începând cu familia, au trecut cu toții să ne felicite și să ne sărute mâinile. Totul a decurs cât se poate de bine, având în vedere că în țara noastră toate ceremoniile sunt greu de organizat [...]. Am fost conduși în apartamentele noastre și acolo ne-am scos coroanele și mantiile, am fost lăsați să ne odihnim în timp ce oaspeții erau conduși la marea sală de banchet, să aștepte sosirea noastră regală”³⁶.

Regele Ferdinand I a semnat „Actul comemorator al Încoronării” în reședința din incinta catedralei: „Îndrumat cu cuvântul întregului popor și ajutat de sfatul aceluia care cu credință sau închinat Țării și Tronului, am purtat războiul Întregirii neamului și biruind restriștile am văzut înfățișată unitatea națională de atâta vreme așteptată [...] spre a chema binecuvântarea lui Dumnezeu asupra acestor mărețe fapte din care a ieșit România Mare spre a le da consfințire în fața scumpului nostru popor, ne-am adunat cu toții la Alba Iulia străveche cetate a Daciei Romane și a gloriei lui Mihai Viteazul și aici, azi 15 octombrie 1922 ne-am încoronat eu și scumpa mea soție Maria, pârtașa suferințelor și bucuriilor mele și ale țării”³⁷.

Dar, cum se întâmplă deseori, lumea adunată nu participă cu toată convingerea și însuflețirea la un mare eveniment, mulți dintre cei prezenți părănd dezorientați într-un oraș istoric, dar cu o înfățișare prea modestă față de renumele său. Nicolae Iorga conchidea, într-o notă amară: „Altfel se cuvenea să-și puie pe cap coroana stropită cu mult și scump sânge acela căruia soarta îi dăduse neasămănată favoare de a culege după peste trei sute de ani moștenirea lui Mihai Viteazul, care, acesta, nu era la dispoziția cetelor de boieri și nu trebuia să se supuie rezultatului ultim al intrigilor țesute în jurul său. Armata își aclama căpitanul, dar sufletul popular, voia milioanele din care se fac și oștile nu era luminată și încălzită, în ziua aceea de toamnă când razele unui soare sărac sărutau sfioase zdrențele glorioase ale stindardelor și crucea din gura vulturilor”³⁸.

După ceremonia Încoronării a urmat un dineu (ora 12,00) desfășurat în Sala Unirii, organizat cu ajutorul faimoasei Case Capșa din București, la care au participat, după unii, 300 de oficialități de rang înalt (după alții, 400 persoane).

³⁵ Scurtu Ioan, *Regele Ferdinand 1914-1927*, București, Editura Garamond, 1995, p. 63.

³⁶ *Ibidem*, pp. 316-317.

³⁷ „Monitorul Oficial”, partea I, nr. 115 din 15 octombrie 1922.

³⁸ Iorga, *O viață de om...*, *op. cit.*, p. 601.

Meniul servit la Alba Iulia a fost unul de inspirație franceză, avizat ca atare cu entuziasm de generalul Berthelot, șeful Misiunii Aliate în România. Meniul detaliat al dejunului încoronării se păstrează la Muzeul Național de Istorie al României³⁹.

La „ospățul încoronării” s-au servit cele mai alese bucate, începând cu specialități precum: caviar, „oeufs brouillés forestiere” (ouă fierte și asezonate cu ciuperci de pădure sotate în unt, șuncă tăiată fin și pătrunjel). A continuat cu „esturgeon du Danube a la parisienne” (morun de Dunăre gătit în stil francez), apoi s-a servit filé de vită „în stil Dauphinois” (carne de vițel la cuptor, cu mujdei de usturoi și ulei de măsline, tăvălită în unt și stropită cu vin nobil), cu garnitură de cartofi gratinați la cuptor, cu unt, lapte, piper și nucșoară, cașcaval ras și „sos remoulade”, muștar de Dijon cu hrean, capere, castraveți murați tocați fin și pătrunjel verde. Mesenii au mai mâncat aspic de „foie gras” decorat „en belle-vue” (asezonat cu felii de lămâie și rondele de măsline negre, stropit cu ulei de trufe și coacăze roșii). La desert au fost servite parfait de praline (înghețată cu nuci trase în prealabil în caramel), trufe de ciocolată (cu aroma de lichior de portocale amăruie – Grand Marnier), fructe și cafea. S-au băut vinuri vechi de Drăgășani și Dealu Mare din 1907, șampanie Capșa Brut și șampanie Rhein Extra. Au mai fost servite și coniacuri Cointreau și Martell.

La masă, regele avea la dreapta sa pe Mitropolitul primat, ducele de York, infantele Spaniei și primul-ministru Ionel Brătianu. În stânga reginei stăteau ducele de Genova, Regina Mărioara a Regatului sârbo-croato-sloven, infanta Beatrice, principesa moștenitoare Elena, mareșalul Foch și generalul Berthelot⁴⁰.

Nicolae Iorga descrie plin de spirit scena din Sala Unirii: „Sunt la masa regală după Marghiloman, Averescu și Coandă, înaintea lui Mișu cu care se sfârșește șirul. Până a începe dejunul, Goga se apropie de mine, curând să reluăm relațiile, ca pentru încoronare. Îi spun că personal contra lui n-am nimic”⁴¹.

Despre masa festivă scria și Regina Maria în memoriile sale: „A fost o masă extraordinară de bine organizată, serviciul foarte prompt și mâncarea excelentă. Nu a durat mai mult de o oră și jumătate, ceea ce este un lucru remarcabil, dacă se are în vedere că eram ca, 400 de persoane”⁴².

În același timp, în sala mare a Teatrului „Ion Luca Caragiale” au luat masa aproximativ 700 de invitați: parlamentari, ziariști, corespondenți de presă români și străini, generali și ofițeri superiori. În același timp, afară, a avut loc un ospăț popular cu friptură la proțap și vin pentru 20.000 de persoane. Mulți veniseră cu trenul, cu căruța sau chiar pe jos de la mare distanță, pentru a fi prezenți la momentul istoric de excepție. Organizatorii făcuseră pregătiri pentru 30.000 de persoane⁴³. Vremea nefavorabilă a făcut ca prezența populației să fie sub așteptări. Gheorghe Kirileanu, bibliotecarul Casei Regale, relatează în jurnalul său o discuție avută chiar în ziua de 15 octombrie 1922 cu

---

³⁹ „Meniu 15 octombrie 1922 (cu ocazia Încoronării de la Alba Iulia)”, Nr. inv.: 291980, Muzeul Național de Istorie a României.

⁴⁰ Stan Constantin, *op. cit.*, p. 151.

⁴¹ Iorga, *op. cit.*, p. 342.

⁴² Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 317.

⁴³ ANIC, *Fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar 14/1922, f. 2.

I.Gh. Duca; acesta l-a întrebat: „Ce zici de reușita serbărilor? Nu-i destul public” – i-a răspuns interlocutorul⁴⁴.

După masa festivă a avut loc parada cu torțe a trupelor pe platoul din fața vechii cetăți a Bălgradului, la orele 14,30. Regele Ferdinand, însoțit de Regina Maria și generalul Berthelot, au trecut în revistă trupele, toți călări. Argetoianu notează: „După scurta, dar impresionanta ceremonie a încoronării, am trecut mai departe dincolo de ziduri, pe platoul defilării. Se ridicaseră și acolo tribune. Regele a lepădat mantaua cu paftale, a încălecat și a primit defilarea înconjurat de generalii noștri și de ofițerii misiunilor trimise de armatele aliate cu care luptasem pentru făurirea României Întregite [...]. Armata s-a prezentat foarte bine, a stârnit entuziaste aplauze”⁴⁵.

Generalul Henri Cihoski a comandat ceremonia de defilare și a început cu elevi ai școlilor militare. Trei divizii cu unități de infanterie, artilerie și cavalerie au defilat prin fața tribunei. Alteța Sa Regală Carol, moștenitorul Coroanei militare, a trecut în fruntea unei divizii de vânători. Fratele său, prințul Nicolae, a stat în fruntea unei companii de infanterie. Divizia „Mihai Viteazul”, care cuprindea toate regimentele decorate cu acest ordin militar, a trecut prin fața tribunei sub comanda generalului Constantin Scărișoreanu. Divizia XVIII Infanterie, o altă mare unitate militară, care număra peste cinci mii de militari ardeleni, a defilat sub comanda generalului Dănilă Popa. Pe cerul Albei Iulia au apărut avioanele Grupului 5 Aviație care au salutat mulțimea. Defilarea și întreaga suită de ceremonii a fost încheiată de Carele de luptă⁴⁶.

Regina Maria avea să noteze în însemnările sale: „A fost o paradă lungă. Spre sfârșit a trecut [Regimentul] 4 Roșiori al meu, și, lăsându-mi deoparte îndatoririle mele regale, m-am dus să-i întâmpin și să călăresc în fruntea lor. Am primit ovații frenetice și, după aceea, bătrâni și tineri m-au felicitat entuziași”⁴⁷.

Încoronarea Regelui Ferdinand și a Reginei Maria, din 15 octombrie 1922, în Catedrala Încoronării din Alba Iulia s-a bucurat și de o mare atenție vizuală. Momentul a fost immortalizat în multe fotografii dar și pe peliculă. Filmul cinematografic a fost realizat de Oficiul Național al Cinematografiei din București, la două decenii de la Încoronare, în anul 1939. Pelicula are o durată de 4 minute și 11 secunde și începe cu filmările de la Alba Iulia în ziua Încoronării. Se poate vedea, în mișcare, caleașca trasă de cei patru cai, care i-a adus pe regii României de la gara orașului până în Cetatea Albei Iulia. Mai departe, imaginile filmate urmăresc construcția Catedralei ridicată special pentru ziua Încoronării și festivitățile din perioada carlistă, atunci când participanții se salutau cu gestul nazist⁴⁸.

Seara, după terminarea tuturor festivităților, la orele 18,00, suveranii au plecat spre București. A doua zi – 16 octombrie –, trenul regal a intrat în gara Mogoșoaia (la ora 10,00), unde regii au fost întâmpinați de oficialități și invitații străini. După trecerea

---

⁴⁴ Kirileanu T. Gheorghe, *Însemnări zilnice 1906-1960*, editată de Constantin Prangati, București, Editura Albatros, 2004, p. 130.

⁴⁵ C. Argetoianu, *op. cit.*, vol. VI/6, p. 313.

⁴⁶ ANIC, *Fond Casa Regală*, dosar 35/1922, f. 27.

⁴⁷ Maria, Regina României, *op. cit.*, p. 318.

⁴⁸ Jurnal sonor: *Alba Iulia. Ziua Unirii*, un film realizat de Oficiul Național al Cinematografiei din București (1939), (https://www.youtube.com/watch?v=BuhvD1AfFvY&ab_channel=NicuNeag).

în revistă a companiei de onoare s-a format cortegiul regal care s-a îndreptat spre Arcul de Triumf. Primarul Corbescu le-a oferit, după datină, pâine și sare.

Suveranul a mulțumit populației Capitalei: „Sunt patru ani, de când aproape în același loc am fost salutat venind din surghiun cu armata glorioasă, în zidurile capitalei mele. Astăzi intru pe această poartă ca rege încoronat al tuturor românilor. Arcul acesta va reprezenta pentru generațiile viitoare gloria României, timpurile grele, de suferință, va vorbi tuturor despre eroismul armatei noastre”⁴⁹.

Ziua de 15 octombrie 1922 este o dată importantă în cartea de istorie a României, care dă expresia celor mai înalte năzuințe a națiunii române; o zi cu o mare încărcătură simbolică pentru actul Unirii tuturor românilor sub sceptrul aceluiași monarh.

Bibliografie

Argetoianu, Constantin, *Memorii. Pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri*, vol. 7, partea a VI-a: 1923-1926, ediție îngrijită și indice de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1996;

Bianu, Vasile, *Însemnări din războiul României Mari*, tom. 2, Cluj, Institutul de Arte Grafice «Ardealul», 1926;

Bucur, Bogdan, *Cartea de aur a Centenarului Marii Uniri*, București, Editura RAO, 2017;

Cristea, Elie Miron, *Note ascunse. Însemnări personale (1895-1931)*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1999;

Duca, Gh. Ion, *Amintiri politice*, vol. III, München, Colecția memorii și mărturii, Jon Dumitru Nerlag, 1982;

Grecu, Florin, *Construcția unui partid unic: Frontul Renașterii Naționale*, București, Editura Enciclopedică, 2012;

Iorga, Nicolae, *Memorii*, vol. III, București, Editura Națională „S. Ciornei”, 1931;

Idem, *O viață de om așa cum a fost*, București, Editura Minerva, 1972;

Kirileanu, T. Gheorghe, *Însemnări zilnice 1906-1960*, ediție îngrijită de Constantin Prangati, București, Editura Albatros, 2004;

Maria, Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie - 31 decembrie 1922)*, vol. IV, ediție îngrijită de V. Arimia, București, Editura Albatros, 2005;

Murgescu, Bogdan, *Istoria României în texte*, București, Editura Corint, 2001;

Netzhammer Raymund, *Episcop în România. Într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, ediție realizată de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, București, 2005;

Platon, Gheorghe (coordonator), *Istoria Românilor*, vol. VII, tom II, Academia Română, București, Editura Enciclopedică, 2003;

Pușcaș, Vasile, *Marea Unire 1918. România Mare. Acte și Documente*, Cluj Napoca, Editura Studia KWX Print, 2019;

Scurtu, Ioan, *Istoria Românilor în timpul celor patru regi (1866-1947)*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 2004;

Idem, *Regele Ferdinand I. Personalitățile Marii Uniri din 1918*, București, Editura Enciclopedică, 2016;

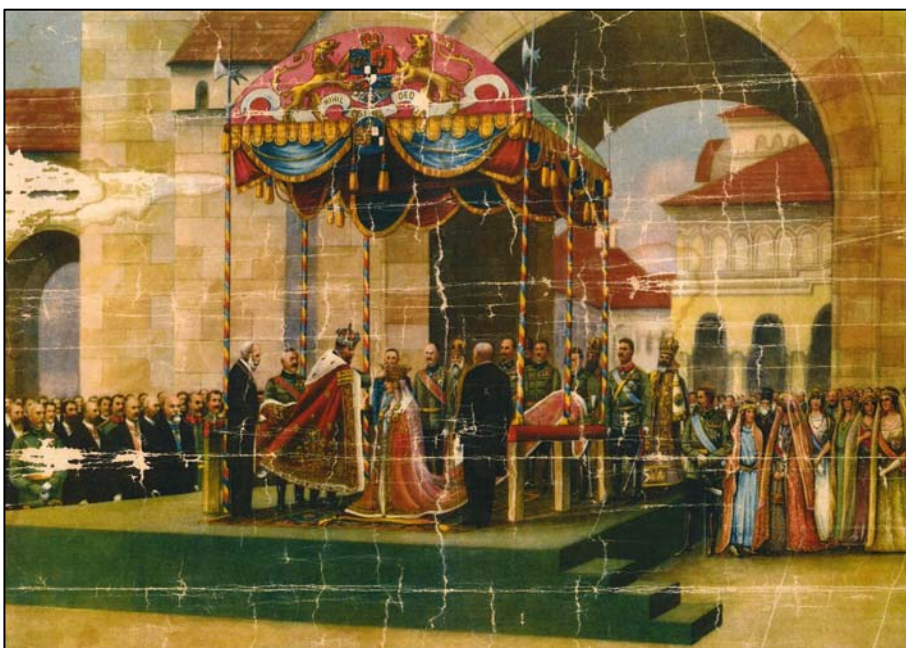
⁴⁹ Stan Constantin, *op. cit.*, p. 152.

Stan, Constantin, *Elie Miron Cristea și încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia și București (15-17 Octombrie 1922)*, în „Angvstia”, 11, 2007, pp. 141-156;

Suciu, Dumitru, *Monarhia și făurirea României Mari*, București, Editura Albatros, 1997;

Wolbe, Eugen, *Ferdinand I Întemeietorul României Mari. O biografie*, București, Editura Humanitas, 2004;

Cartea încoronării. Album comemorativ al încoronării MM. LL. Regele Ferdinand și Regina Maria la Alba Iulia în 2/15 octombrie 1922, București, Tipografia Carmen Sylva, 1923.

Stampa: Încoronarea Suveranilor României Mari, Regele Ferdinand și Regina Maria, la Alba Iulia (15 oct. 1922).

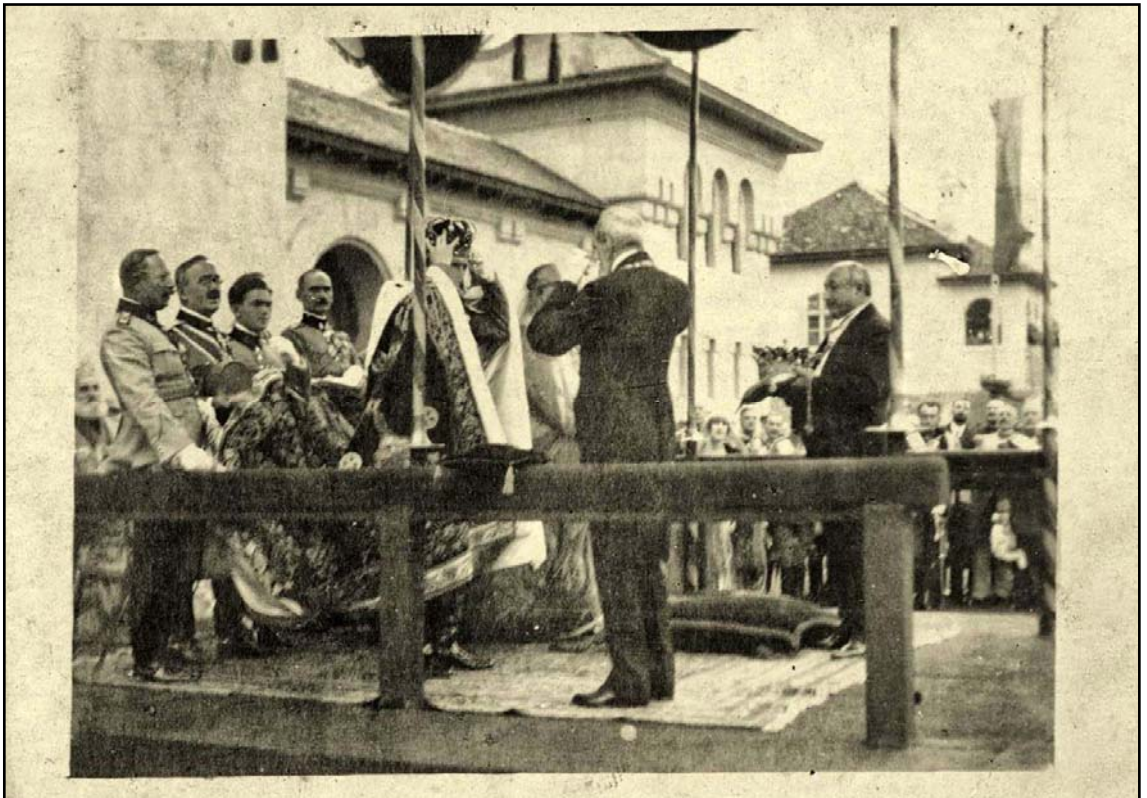
Suveranii ies din Catedrala Reîntregirii Neamului.

Încoronarea Regelui Ferdinand și Reginei Maria.

Regele Ferdinand își pune coroana pe cap.

Regele Ferdinand o încoronează pe Regina Maria.

Regii României la defilarea armatei.

PROGRAMUL

SERBĂRILOR ÎNCORONĂRII

MM. LL. REGELUI ȘI REGINEI ROMÂNIEI

ZIUA I[^] LA ALBA-IULIA
(15 OCTOMBRIE 1922)

Orele 9,¹⁵ Sosirea MM. LL. Regelui și Reginei, a A. A. LL. R. R. Principelui și Princesei Moștenitori și a Familiei Regale.

D-1 Președinte al Consiliului, D-nii Miniștri, Președinții Corpurilor Legiuitoare și D-nii Generali, cari vor escorta călări cortegiul regal, vor primi pe Maiestățile Lor în gara Alba-Iulia.

Primarul orașului va prezenta Maiestăților Lor tradiționala pâine și sare.

D-1 Președinte al Consiliului, D-nii Miniștri și D-nii Președinți ai Corpurilor Legiuitoare vor pleca în automobile la biserica din Alba-Iulia, înainte de plecarea MM. LL.

Orele 9,³⁰ Formarea și plecarea cortegiului

Doă plotoane din regimentul de Escortă Regală.

Mareșalul Curții Regale.

MM. LL. Regele și Regina în trăsura de gală.

A. A. LL. Regale Principele și Princesesa Moștenitori.

Generalii călări.

Doă plotoane din regimentul 4 Reșori.

Orele 10 Sosirea cortegiului la Biserica din Alba-Iulia

Persoanele invitate se vor afla în biserică, la locurile indicate pe plan.

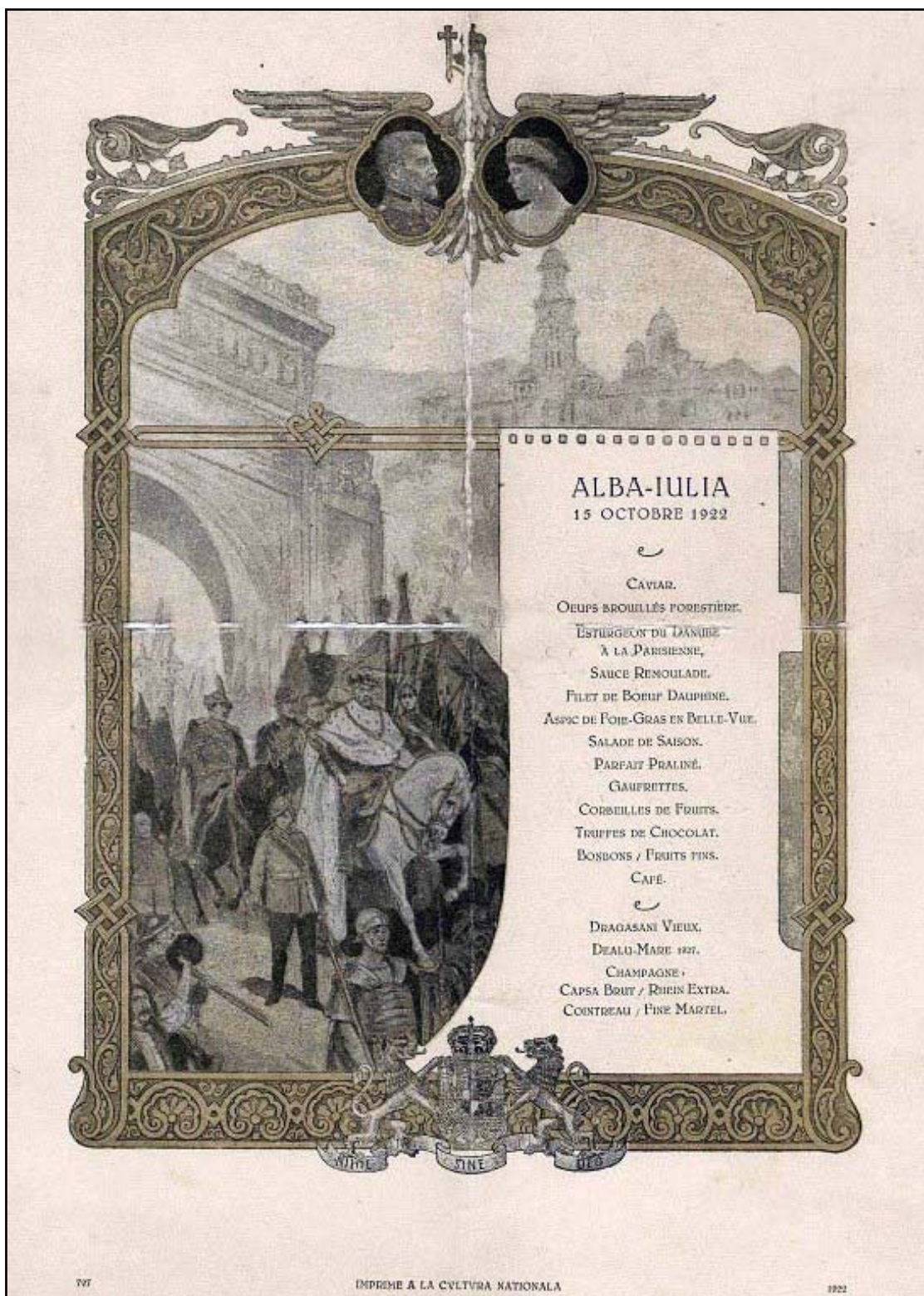
Președintele Consiliului, D-nii Președinți ai Corpurilor Legiuitoare vor aștepta pe MM. LL. Regele și Regina în pridvorul bisericii.

I. P. S. S. Mitropolitul Primat va întâmpina pe MM. LL. la intrarea bisericii.

La ieșirea din biserică, MM. LL. Regele și Regina, însoțiți de multul cler și urmași de A. A. LL. Regale Principele și Princesesa Moștenitori și de Familia Regală, Principii străini, Misiunile străine, Președintele Consiliului, Miniștrii, Președinții Corpurilor Legiuitoare și toate persoanele ce au asistat la serviciul religios vor merge către baldachinul așezat în fața clopotniței.

Programul serbărilor Încoronării.

Meniul de la dejunul Încoronării.

M10 14181

IMNUL DE SLAVĂ

AL ÎNCORONĂRII MAJESTĂȚILOR LOR REGELE ȘI REGINA ROMÂNIEI
FERDINAND ȘI MARIA

PENTRU COR MIXT ȘI SOLI
TEXTUL ÎNTOCMIT DE:
IP.SS MITROPOLITUL PRIMAT MIROM CRISTEA
muzica de D.G. KIRIAC
: APROBAT DE COMISIA SERBĂRIILOR DE ÎNCORONARE

C. FILIP INSTITUT DE ARTE
GRAFICE ȘI EDITURĂ
BUCUREȘTI - STR. CÂMPINEANU 40

PARTITURA
PREȚUL LEI 25:

Imnul de slavă al Încoronării Majestăților Lor Regele și Regina României, Ferdinand I și Maria.

Regele Ferdinand și Regina Maria Încoronați la Alba Iulia (15 oct. 1922).

**ÎNCORONAREA DE LA ALBA-IULIA – 15 OCTOMBRIE 1922.
PREGĂTIREA, DESFĂȘURAREA ȘI URMĂRILE EI ÎN CONSEMĂNĂRILE
REGINEI MARIA ȘI ALE ALTOR CONTEMPORANI**

Ioan St. Lazăr

*„Frumosul vis de veacuri azi este împlinit:
Cu sânge sigilat-am a țării întregire,
Punând în admirare întreaga omenire
Prin vitejia care în lupte-am dovedit.*

*Regeasca 'ncoronare – al țării mândru dor –
Va arăta de-a pururi la câtă înălțime
Știut-a să se'nalțe întreaga româtime,
Făcând marea unire cu voia fraților.*

*Voi, Rege și Regină, cu fală să purtați
Coroanele splendide, ce'n suferință mare
Și multă'nțelepciune, în vremuri grele-amare,
Le-ați făurit alături de falnicii soldați.”*

Aceste versuri modeste, ale unui și mai modest poet, Alexandru I. Șonțu, avocat și scriitor, aducând prin nume în memorie pe unul dintre eroii Războiului pentru Independență – o treaptă spre Războiul pentru Întregirea Neamului –, au fost publicate, sub titlul *Încoronarea și Unirea*, în suplimentul „Universul Literar” (an XXXVIII, nr. 40) din chiar ziua de 15 octombrie 1922 și exprimau firescul sentiment popular de bucurie și cinstire a unui eveniment mult așteptat, cu care culmina lupta jertfelnică pentru unirea tuturor românilor în patria lor unică, România Mare – pentru care și Regele Ferdinand, și Regina Maria se comportaseră, fiecare în felul său, eroic. Același sentiment, cu inerente nuanțe particulare, era exprimat, în același ziar, în alte nouă poezii, din care mai spicuim doar câteva versuri, pentru a întregi semnificația momentului:

*„De la Nistru pân' la Tisa, din Gutin și pân' la Mare,
Tot poporul azi tresaltă, căci e mare sărbătoare:
Este ziua cea mai sfântă ce de veacuri s'au cercat
Tot meru s'o'nfăptuiască toți vitejii ce-au luptat.
Dela Traian până astăzi, Voievozi și-ai lor eroi
Ne-au lăsat ca moștenire ziua de-azi s'o sfințim noi...”*

(*Hora Încoronării*, de C. Al. Ionescu, despre care ni se menționează, în subsol, că „se poate cânta pe aria «Hora Unirii»”)

Restul materialelor din același număr 40 sunt evocări în proză ale unor momente istorice (încoronări de voievozi și aceea a lui Carol I, la 10 mai 1881, intrarea lui Mihai Viteazul în Alba-Iulia, la 1 noiembrie 1599), dar mai ales „icoane” ale eroismului soldaților români în cruntul Război pentru Întregirea Neamului, cei ce au făcut, întâi, posibilă Marea Unire, în numele lor fiind bucuria poporului de a se statua, prin încoronarea suveranilor, Regatul României Mari.

Dacă sentimentul popular putem spune că era la unison favorabil încoronării de la Alba Iulia, nu aceeași vibrație a inimii au avut-o o parte dintre politicienii români, care nu puteau și n-au putut să-și depășească orgoliile personale și de partide și să se unească la un act cu semnificație națională fundamentală, nici la timpul pregătirii, nici la timpul desfășurării, nici la urmările lui.

Pregătirea încoronării

Sentimentul popular de recunoștință și dragoste pentru Regele Ferdinand cel Loial și Regina Maria, „mama răniților” în Marele Război s-a exprimat încă din timpul acestuia, prin mobilizarea eroică și jertfelnică pe câmpul de luptă, dar și prin felurite alte modalități și cel puțin un exemplu dintre cele nenumărate este, credem, edificator. Venind în vizită la spitalul „Elena Doamna” din Iași, în ziua de 27 aprilie 1918, Regina a fost plăcut surprinsă când „unul dintre răniți” „mi-a citit o doină înduioșătoare pe care mi-a compus-o azi-noapte, știind că de dimineață urma să vin – versuri tare frumoase”, pe care le regăsim acum în facsimil în volumul *Maria, Regina României, Jurnal de război*, 1918, ediție îngrijită... de Lucian Boia, la Editura Humanitas, în 2015, respectiv la paginile 97-99. În această poezie, intitulată „Dorul de păstor”, în care descrie poetic o imagine idealizată a Reginei iubite de români, în versuri naive, dar de o frumusețe aparte, precum:

*„Parcă-ar fi din Cer picată
Doamne! Dulcele ei grai
Când l-auzi din iad te scoate
Și te lasă tocma'n Rai”*,

autorul – „un simplu păstor de pe dealurile care înconjoară scumpul meu Horezu”, mai consemnează Suverana despre poetul popular Dumitru Tărtăreanu din Vaideeni-Vâlcea – invocă și o dorită perspectivă de încoronare a Reginei ca „împărăteasă”:

*„Cât trăiesc în astă viață
Vreau s'o văd neconținut
Din Regină 'mpărăteasă
Din apus la Răsărit*

.....
*Iar pe zâna Țării mele
Vreau s'o văd purtând cu fală
O coroană ce sclipește,
O coroană imperială”*.

Nici pentru Regele Ferdinand sentimentul popular de recunoștință și devotament nu a fost mai prejos. Cel ce a vrut să fie și a rămas român și, deși de sânge german, n-a

semnat intrarea în război alături de Puterile Centrale, care nu ne-ar fi garantat recuperarea Transilvaniei la sânul Patriei-mume, cel ce n-a semnat pacea înrobitoare impusă la un moment dat de Germania și astfel prevederile ei nu s-au aplicat, cel ce a promis pământ țăranilor (și se va ține de cuvânt!) și a îmbărbătat armata română încât a obținut victoriile istorice de la Mărăști, Oituz și Mărășești, înaintând apoi în Transilvania și eliberând-o de sub stăpânirea habsburgică și ungară, intrase definitiv, împreună cu Regina Maria, în sufletul românilor. O dovadă va fi și primirea pe care o vor face ardelenii suveranilor în zilele de 23 mai – 1 iunie, în timpul călătoriei lor prin Transilvania, însoțiți de înalți demnitari precum Iuliu Maniu, Vasile Goldiș, Ștefan Cicio-Pop, Mihail Pherekide, Al. Constantinescu, I. Gh. Duca, generalii Văitoianu și Prezan ș.a. Istoricul Ion Bulei, biograf recent, rezumă consemnările Reginei din volumele *Povestea vieții mele* și *Capitole târzii din viața mea*:

„Maria e convinsă că generațiile viitoare vor vorbi de această călătorie ca de un turneu triumfal: ei vor relata cum regele și regina au vizitat oraș după oraș, sat după sat, într-o atmosferă de nemărginit entuziasm, cum au fost aclamați ca eliberatori pe unde au trecut. Va fi amintit cum oamenii îngenuncheau în fața lor, sărutându-le mâinile, picioarele, țărana pe care tocmai pășiseră, cum bătrânele plângeau de bucurie și cum copilașii le erau puși în brațe, „așa încât noi, ca simbolici tată și mamă ai poporului eliberat, îi puteam binecuvânta prin atingerea noastră”.

Traseul călătoriei „de neuitat”: Oradea („Primire extraordinară, bucurie frenetică, defilarea trupelor, apoi a populației”) – Bichiș – Csaba („costume minunate”, defilând „o mare mulțime de țărani... care îi conduc și la gară”) – Careii Mari („cu aceleași manifestări și sentimente”) ca și în „zilele următoare” la: Baia Mare, Jibou, Dej, Bistrița, Gherla, Cluj, Turda, Câmpeni, Abrud, Țebea, Alba Iulia, Blaj, Copșa, Săliște, Sibiu, Făgăraș (apud Ion Bulei, *Regina Maria. Puterea amintirii*, București, Meteor Publishing, 2016, p. 135). De reținut și comentariul biografului, care temperează elanul subiectiv al evocării: „Evident, totul e pus la cale cu grijă. Dar nu mai puțin sinceră a fost întreaga desfășurare de primiri și reciproce îmbrățișări. Români de pretutindeni pe unde trec se bucură nu atât de venirea suveranilor de la București, cât de faptul că, în sfârșit, se vor așeza într-un stat al lor” (*op. cit.*), ai cărui garanți, zicem noi, erau Regele și Regina.

Dar perioada de la sfârșitul anului 1918, când s-au integrat Regatul românii din Basarabia, Bucovina, Transilvania și Banat, precum și sașii din Ardeal și șvabii din Banat, și până la încoronarea din octombrie 1922, presărată cu bucuriile eliberării de sub stăpâniri străine, a fost una dramatică, atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Nu mai departe, în vara anului 1919, prinsă ca într-un clește între Rusia bolșevizată și Ungaria foștilor stăpâni, care se dedaseră deja la răzburări de o cruzime înfiorătoare, România Mare s-a văzut atacată la granița de vest de guvernul bolșevic al lui Béla Kuhn venit la putere în Ungaria și a fost nevoie de o nouă mobilizare a unei părți din armata română, care a zdrobit trupele ungurești invadatoare și, la 4 august, a intrat în Budapesta, stârpind puterea bolșevică. „Orașele și satele îngrozite de stăpânirea sângeroasă a bolșevicilor au salutat ostașii români ca pe niște mântuitori” – scria istoricul Ioan Lupaș, care pentru a marca semnificația momentului, citează dintr-un articol din 1927 al academicianului francez Jules Cambon:

„...cu prețul celor mai mari jertfe, România a îndeplinit la sud misiunea tradițională care mai la nord a fost aceea a Poloniei. România ... pusese capăt unei dezordini ce amenința să întindă stăpânirea bolșevică până la porțile Vienei. Ea se salvase pe ea dar liberase și Ungaria de stăpânirea spurcată... România a fost în sentimentul solidarității europene, care se afirmă în toți anii la Geneva ...” (apud Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor ...*, București, Editura Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1938, p. 375).

Mai concis, Ion Bulei confirmă:

„Intrarea în Budapesta a pus capăt unui regim bolșevic în Centrul Europei, a sfârșit un vis milenar, al Ungariei istorice, a consfințit crearea României Mari, adică a unui alt vis, al românilor” (*op. cit.*, p. 138), un vis de totdeauna.

Acest vis împlinit trebuia, însă, consfințit și de tratatele internaționale la Congresul de Pace de la Paris, în anul următor, pentru care guvernul român a desfășurat o luptă neașteptat de grea, câștigată prin aportul diplomatic excepțional al Reginei Maria, solicitată în acest scop de către premierul Brătianu, Barbu Știrbei și Regele Ferdinand.

Pe plan intern, reconstrucția țării după război, în condițiile măririi populației și a teritoriului, se dovedea pe cât de complexă, pe atât de complicată, încât Casa Regală nu se grăbea cu încoronarea, socotind-o costisitoare în raport cu posibilitățile reale. În *Capitole târzii din viața mea. Memorii redescoperite* (București, Editura Alfa, 2011), Regina Maria evocă, detaliind cu luciditate:

„...aveam în fața noastră un munte de muncă dură, multe probleme de rezolvat care presupuneau reorganizare și omogenizare a diferitelor elemente, instituții. Țara aproape se dublase ca întindere, populația era neomogenă, noi elemente trebuiau luate în seamă și trebuiau tratate cu tact, pentru a fi atrase spre noi, pentru a fi gradual absorbite într-un singur stat: multe a trebuit să fie trecute prin sită. Nu mai exista o unitate totală legislativă, monetară sau religioasă. Era foarte bine să vorbești de frații de dincolo de munte – cu siguranță aveau aceeași limbă, aceleași aspirații, dar ei, de asemenea, aveau propriile obiceiuri, mândrie și suspiciuni. De secole au fost oprimați, așa că era ușor să fie bănuitori, să fie mereu în gardă, gata să vadă o ofensă în orice încercare de apropiere, iar sentimentele fraternalne nu se dovedeau întotdeauna la fel de puternice” (*op. cit.*, p. 15).

În plus, lumea se schimbase neprevăzut după război:

„traversam o perioadă de schimbări sociale acute: noi valori peste tot, măsuri noi, dorințe noi și speranțe noi, și toate acestea pe fundalul unei lumi întregi obosite după patru ani de carnagiu, care golise Europa de reprezentanții săi cei mai valoroși, lăsând în urmă o generație neexperimentată, eliberată de vechile tradiții, doritoare de nou, așteptând un mesaj miraculos, o schimbare deosebită care să deschidă ușa către un viitor diferit și bineînțeles mai bun ” (*ibidem*).

La toate acestea se mai adauga o dificultate ca și insurmontabilă, care îi stupefiasse pe suverani după jertfele ostașilor români pentru întregirea neamului într-un stat național unitar: incapacitatea oamenilor politici, a partidelor politice, de a trece peste orgolii și a se uni pentru proiectul de țară al României Mari. Ca și anterior, se obișnu-

iseră să apeleze la înțelegerea și acțiunea Reginei pentru înțelegere și determinare a Regelui, dar:

„În loc să-și dea mâna într-un efort comun de reconstrucție – rememora suverana –, partidele noastre politice erau rușinos de dezbinat, acuzându-se și sabotându-se reciproc, zădărniciind toate încercările regelui de a crea un guvern de uniune națională. Am fost nevoită să încremenesc ore întregi pe scaun, ascultând intrigile diferiților «mari oameni» ai noștri, care se detestau unii pe alții” (op. cit., p. 11).

Adevăr din inima lucrurilor scria Regina Maria și din depărtarea anilor, dar în ale sale *Însemnări zilnice*, faptele apar, în detaliu, și mai acute, prezentate lucid și nuanțat, ținând seama de opiniile fiecăreia din părți, la care se asociază eforturile suveranilor de a menține situația în echilibru, în ordine și stabilitate. Astfel, într-o discuție din 11 februarie 1922, cu un parlamentar ardelean, Regina își exprimă crezul că:

„*«fiecare trebuie să rămână credincios standardului său, credinței sale», convingerilor sale, dar doi patrioți decenti, indiferent din ce categorie fac parte, ar trebui să fie în stare să-și dea mâna, să găsească puncte de legătură și să conlucreze pentru binele țării lor*” (subl. n.) (Maria Regina României, *Însemnări zilnice (1 ianuarie – 31 decembrie 1922)*, vol. VI (...), (București, Editura Albatros, 2005, p. 67).

În legătură cu responsabilizarea suveranilor, pentru starea de lucruri tensionată, Regina îi spune aceluiași parlamentar, în 3 august același an, că:

„... noi suntem obligați să ne purtăm frumos cu cei care sunt constructivi, care au un țel și o concepție clară”, cum era Brătianu, căruia îi încredințaseră guvernarea, după mai multe schimbări de guvern (n.n.). „*Nu poți, la infinit, să supui țara la experimente, este necesară ordinea după mai multe încercări nu foarte reușite de a lăsa oameni noi și fără experiență să se joace cu țara și să încerce idei noi care, din păcate, nu au finalitate și devin un profit personal*” (subl. n.) (op. cit., p. 233).

În 6 august 1922, Regina îl are la dejun pe Iuliu Maniu și consemnează:

„*Liderii transilvăneni suferă că li se apreciază greșit valoarea și forța, dar ei suferă totodată pentru că sunt frustrați în toate ambițiile lor și firește că se greșește de ambele părți, deși acum, cu toate că regele și cu mine am fi dorit din tot sufletul o colaborare onestă, a trebuit să le opunem guvernul nostru, care, departe de a fi un guvern perfect, este un guvern al ordinii și al rutinei absolut necesare țării, după trei ani de dezordine*” (ibidem, p. 237).

Rezumând „nesfârșitele convorbiri” ale Reginei cu Iuliu Maniu și Brătianu, ca și cu alți oameni politici proeminenți, istoricul Ion Bulei scrie:

„Brătianu și Maniu nu pot ajunge la o înțelegere, pentru că primul consideră prea mari pretențiile celui de-al doilea. Maria crede că Brătianu face o gravă greșală, interesele țării presupunând în chip evident un efort unitar. Dacă cei doi ar ajunge la o înțelegere, multe din dificultățile viitoare ar putea fi evitate. Maniu s-ar identifica cu vechea Românie și nu s-ar mai poticni în spatele unei opoziții sterile”. Și în convorbirile cu Averescu, Take Ionescu, C. Argetoianu „tot timpul (Regina) se lovește de vădita ostilitate dintre cei doi” (Ion Bulei, op. cit., p. 139).

Și Regina, după ani, este tranșantă:

„Din păcate, regele și cu mine am constatat că idealul nostru de a pune în acord toate părțile pentru a le uni într-un efort s-a spulberat la impactul cu realitatea rece, pierzându-se din cauza egoismului așa-zişilor patrioți” (Capitole târzii din viața mea..., 1938, p. 109).

Ziua de 4 septembrie 1922 va fi crucială în pregătirea încoronării, pentru care noi ne-am limitat aici la evocarea cadrului politic. Primind la dejun „un grup amestecat” de politicieni și trebuind „să vorbesc despre încoronare”, Regina, care în *Însemnările zilnice* ale anului 1922 nu scrisese nimic despre încoronare, nefiind interesată, amintește:

„...Averescu a încercat întotdeauna să o îndepărteze și, pe atunci (în mai 1921 – n.n.), era o opoziție din toate părțile, dar s-a constituit o comisie și, în pofida împotrivirii noastre, s-a construit o biserică la Alba Iulia și un arc de triumf la București, care costă o imensă sumă de bani, fără să fie (în opinia ei -n.n.) monumente valoroase”. Apoi: „Averescu a grăbit lucrurile, ca să fie totul gata pentru octombrie. Dar M(ăria) S(a) și cu mine am rezistat, dându-ne seama că nu este momentul. Îndeosebi cheltuiala este cea care ne îngrozește și, mai ales, în momentul în care țara are dificultăți bănești și, în plus, nici unul din celelalte partide politice nu s-ar alătura lui Averescu, iar Nando (regele Ferdinand -n.n.) și cu mine nu suntem dispuși să fim încoronați în asemenea împrejurări, cu atât mai mult cu cât – insistă Regina, eroina războiului (n.n.) – Averescu fusese cel care tratase cu germanii și fusese «defetist» aproape tot timpul războiului, care era pentru eliberarea tuturor românilor. El nu a fost niciodată cu adevărat de partea noastră, și nouă ne pare rău să fim încoronați doar de el singur” (*Însemnări zilnice*, IV, 2005, pp. 269-270).

În continuare, Regina repetă punctul de vedere constant al Casei Regale:

„M.S. și cu mine n-am insistat niciodată, în mod special, să fim încoronați, a fost o dorință a poporului, căruia desigur că ne supunem, dar dorim ca ea să fie făcută în condiții bune și cu cât mai puține obiecții posibile” (*op. cit.*, p. 270).

Ca atare, Regina insistă pe această poziție, subliniind că încoronarea „va fi împreună cu cei cu care am intrat în război și cu care ne-am întors la București”, iar acum, când executiv era, din nou, guvernul liberal, „Brătianu este cel care să rezolve lucrurile”. Este, însă, supărătoare poziția tuturor celorlalte partide care, declarându-se împotriva lui Brătianu, amenință că „nu vor accepta să fie prezente” la încoronare. În aceste condiții, totuși, Regele, „având nevoie acum de acest guvern”, a dat curs argumentelor lui Brătianu, „care sunt desigur puternice”, dar fără să o consulte și pe Regină. Pusă „în fața unui fapt împlinit”, a trebuit să se supună, asumându-și a face „tot ce depinde de mine să fie bine și să-i ajut cu toate puterile mele”. Pretinde, însă, ca, mai întâi, să fie invitați prinții străini.

„Dacă proprii noștri oameni nu pot avea eleganța de a fi alături de noi într-o astfel de ocazie solemnă, dacă ura lor față de Brătianu este mai mare decât loialitatea lor față de noi, atunci trebuie cel puțin să le arătăm că noi suntem «solidari» cu țările din Europa” (*ibidem*, pp. 270-271).

Aceasta era, din perspectiva Reginei Maria, situația politică internă în care se dorea rostuirea devenirii noului stat și, deziderat al poporului, și încoronarea suvera-

nilor, eroi ai Marelui Război și ai Unirii, alături de sutele de mii de soldați jertfelnici, ca și de locuitorii ce suferiseră ravagiile ocupației străine și dizlocarea vieții normale. Spre deosebire de alte țări, în care propaganda socialistă tulbura, când nu chiar dereglă rânduielile statale, în România, evoca mai târziu Regina, dinastia regală „*era mai mult decât populară, poporul era de o loialitate neclintită față de dinastia lui, care a împărțit cu el, deopotrivă zilele bune și, de asemenea, pe cele blestemate*” (*Capitolele târzii din viața mea...*, 2007, pp. 106-107). Constatarea „mai mult încurajatoare decât reală”, comentează Ion Bulei, în cartea sa despre Regină (2016, p. 139), nu lipsită, totuși, de mult adevăr, ce s-a probat la 1 decembrie 1918, când Casa Regală a revenit din autoexilul de la Iași în Capitală și se va proba și în zilele încoronării în toată țara.

Un singur regret major o încerca zilnic pe Regină, ca și pe Regele Ferdinand: faptul că, invocând adversitatea față de guvernul Brătianu, nu toți politicienii și nu toate partidele s-au pregătit și și-au anunțat participarea la încoronare.

„*Este trist și foarte umilitor să nu-i avem pe toți ai noștri în jurul nostru, într-un asemenea moment – consemnează în aceeași zi de 4 septembrie. (...) Argetoianu și partidul lui Averescu sunt, firește, în opoziție. Ei spun și că nici Marghiloman nu va veni, dar ceea ce mă interesează sunt transilvănenii, deoarece pentru ei am intrat noi în război*” (*Însemnări zilnice*, 2005, p. 27).

În 7 septembrie, suveranii și organizatorii evenimentului au trebuit să demonteze un nou obstacol, de data aceasta, din partea Bisericii Catolice, care nu-i îngăduia Regelui Ferdinand, catolic fiind, să fie încoronat în catedrala ortodoxă de la Alba-Iulia și-l amenința cu anatimizarea. Soluția a dat-o Regina, care a propus ca, evitând să se sesizeze public motivul real, încoronarea „*să aibă loc în fața bisericii, sub pretextul că de acolo poate fi văzută de întreg «poporul» și ca Te Deum-ul să se țină, totuși, în biserică*” (*ibidem*, p. 273), ceea ce se va înfăptui.

Perioada următoare de până la încoronare înregistrează în continuare polarizări pro sau contra participării la încoronare și, neînduplecată, hotărârea de a boicota evenimentul a parlamentarilor ardeleni, căroră Casa Regală nu le putea satisface doleanța de a-l demite din fruntea executivului pe Brătianu, cu atât mai mult la acest moment; Brătianu era omul unui program de reconstrucție a țării agreat de suverani și urmat cu consecvență și era omul ordinii și disciplinei, ceea ce se va dovedi și la apropiata solemnitate. Fire luptătoare, Regina ar fi vrut să se implice mai mult în rezolvarea problemei, dar își dădea seama că ar fi înțețit confruntările. „*Neavând pasiuni politice, aș putea ajuta, dar n-aș fi ascultată de o parte sau alta*” (*ibidem*, p. 203).

Lăsând de o parte angrenajul administrativ pentru pregătirea încoronării – ceea ce nu constituie obiectivul nostru –, evidențiem în continuare două lucrări realizate pentru acest eveniment de către Nicolae Iorga, în calitate de istoric, component al comisiei guvernamentale de pregătire. Prima, *Regele Ferdinand. Cu prilejul încoronării*, era gata în luna iulie a anului 1921, an în care, sub guvernarea Averescu, era prevăzută, prima dată, încoronarea, dar s-a tergiversat; astfel, amânându-se evenimentul, Nicolae Iorga va scrie și a doua carte: *Regina Maria. Cu prilejul încoronării*. Ambele lucrări vor apărea, însă, în anul 1923. Sunt adevărate monografiile realizate și cu pana de scriitor a istoricului Nicolae Iorga, evocând cu amănunte semnificative biografia suveranilor și faptele lor ca

prinți și apoi regi în România, rezistența morală și politică în timpul Marelui Război pentru Întregirea Neamului; lupta pentru consfințirea prin tratate internaționale a unirii tuturor românilor într-un singur stat național, România Mare; aceste bogate aspecte sunt susținute, în prima carte, de prezentarea discursurilor Regelui cu diferite prilejuri, în parlament sau în fața soldaților în război, iar, în cea de a doua carte, de multe confesiuni extrase din scrierile Reginei (*Jurnalul de Război* și altele). Sunt pagini de o noblete rară și dragoste autentică a suveranilor de poporul și țara noastră, de respect pentru înaintași, pentru eroii din toate veacurile și cei din Războiul Întregirii, și deopotrivă pagini de bărbătească încredere și voință de a contura un viitor mai bun. Fără a fi encomiastice, totuși, pledoarii *pro domo*, cele două cărți au pus în fața contemporanilor și urmașilor două modele de conducători cu profundă iubire de neam și țară, cum nu am mai întâlnit de un secol și căroră, la centenarul încoronării, le aducem respectus omagiu, dacă nu suntem în stare să ne modelăm după exemplul lor.

Desfășurarea încoronării

Cronica desfășurării evenimentului istoric al încoronării Regelui și Reginei României Mari – care a avut loc, cu participarea suveranilor, în prima zi, 15 octombrie 1922, la Alba-Iulia, „leagănul Unirii”, și a doua zi, 16 octombrie, în capitala țării, București – a fost publicată în detaliu, între altele, în cinci pagini ale ziarului „Universul” (an XI, nr. 237, din 19 octombrie 1922), cuprinzând un editorial, „Duminica Încoronării”, semnat de Nicolae Iorga și un bogat set de reportaje („dela trimișii noștri speciali”) referitoare la fiecare moment inclus în programele celor două locații – toate materialele, pline de informații concrete (ce oaspeți, ce membri ai Casei Regale, ce demnitari, ce militari, ce unități militare și alte formațiuni au defilat și cum ș.a.m.d.), fiind străbătute de aceeași tonalitate a bucuriei solemne. Chiar și Nicolae Iorga face un asemenea reportaj (de la Te Deum-ul și sfințirea coroanelor în biserică, la așezarea coroanelor de către Rege pe capetele suverane și cuvântul Regelui, apoi de la parada militară) și o face cu un talent literar propriu, dar nu scapă să nu blameze amestecul papalității în viața noastră internă și obediența Bisericii unite din Ardeal, care își ia „direcția de aiurea”.

În mod firesc, în cele ce urmează, nu vom intra în detaliile momentelor din prima și cea de a doua zi, ci doar le vom enumera, pentru sugestia de ansamblu a evenimentului:

În 15 octombrie, la Alba-Iulia:

- prezentarea orașului în sărbătoare și a delegațiilor din satele ardelenesti; intrarea de la „Poarta georgiană”, pe unde, la 1 noiembrie 1599, au intrat ostașii lui Mihai Viteazul, pentru a consfinți, într-un ceas istoric special, dar de scurtă durată, prima alipire a Transilvaniei la sânul patriei-mume;

- „sosirea trenului regal” – urmată de „întâmpinarea suveranilor” (de către înalți demnitari ai statului) – „cuvântul primarului orașului” – „cortegiul regal pornește la catedrală”, de la gară, pe bulevardul „Încoronării” printr-un coridor străjuit de trupe și școli militare;

- „Solemnitatea încoronării”, respectiv: „Serviciul religios din catedrală” – „predarea coroanelor sfințite” (către președintele Senatului și cel al Camerei Deputaților) –

„sub baldachin”, în fața bisericii și în văzul poporului, cu consemnarea nominală a reprezentanților țărilor aliate și ale celor amice – „Actul solemn al încoronării”, când Regele Ferdinand a primit coroana sa și și-a pus-o singur pe cap – „cum a fost încoronată M.S. Regina Maria”, „momentul cel mai mișcător” (când Regina a îngenunchiat și a primit pe capul său coroana proprie, după care, copleșiți de emoție, cei doi soți și regi s-au sărutat, în acordurile Imnului regal) – „cuvântarea președintelui Senatului” – „cuvântarea președintelui Camerei” – „discursul M.S. Regelui” – „Trecerea suveranilor în pavilionul regal” – „Proclamația Regelui”;

- „Prânzul de gală” (cu prezentarea meniului) – „Masa invitaților”, cu diferite scurte cuvântări;

- „Actul comemorativ al încoronării” (semnat „Ferdinand
Maria”);

- „Parada militară” – „Asistența” – „Defilarea trupelor” (cu „M.S. Regina în fruntea Regimentului 4 Roșiori”) – „Suveranii ovaționați” – „Mareșalul Foch despre armata română” („Sunt convins acum, când am văzut ostașii voștri, de patriotismul, disciplina, însuflețirea și vitejia armatei române de care s-a auzit atâta bine”) – „Plecarea suveranilor”.

În aceeași zi de duminică, 15 octombrie, în Capitală și în mai multe orașe din țară (Ploiești, Iași, Craiova, Focșani – dintre cele consemnate în ziarul sus amintit), au avut loc manifestații de sărbătorire a evenimentului încoronării, începute chiar la ora 10, când la Alba-Iulia se începea Te Deum-ul. Bucureștiul a consacrat sărbătorii două zile.

În prima zi:

- „Te Deum-ul dela Mitropolie” – „Asistența” – „Cuvântarea generalului Davidoglu” – „Parada militară”;

- „Te Deum-ul dela Biserica Sf. Ilie (Gorgani)”, organizat de Societatea „Tinerimea română”.

Ziua a II-a – „Intrarea solemnă a suveranilor în Capitală”:

- „Capitala în sărbătoare” – „Gara Mogoșoia” – „Arcul de triumf” (cu o amplă descriere a componentelor sale, a decorației și cu transcrierea diferitelor inscripții semnificative) – „În așteptarea suveranilor” – „Măsurile de ordine” – „Onorurile armatei” – „La gara Mogoșoia”;

- „Sosirea trenului regal” – „Întâmpinarea la gară” – „Pornirea spre Capitală” – „Formarea cortegiului” – „La Arcul de triumf” – „Cuvântarea primarului Capitalei” – „Răspunsul M.S. Regelui” – „Dela piața Victoriei la Mitropolie” – „Trec acvilele cu flamuri”;

- „Sosirea la Mitropolie” – „Serviciul divin”;

- „La statuia lui Mihai Viteazul” – „Defilarea trupelor” – „Defilarea cortegiului istoric și etnografic” („grupuri de figuranți reprezentând cele mai importante epoci din istoria Românilor” – „carul alegoric” al Deșteptării naționale (1848), apoi „Unirea Principatelor”, „Independența” – „Triumful final: întregirea neamului”) – „Defilarea primarilor” (unii însoțiți de grupuri folclorice în pitoreștile costume populare) – „Sfârșitul solemnității” – „Pavilionul regal”;

- Dineul de gală, la Palat;

La aceeași zi, în ultima pagină, se informează „Cum au circulat trenurile speciale”, iar pentru „ziua de azi” (de fapt, nu 19, ci 17 octombrie) se consemnează „Masa primarilor” – „Aranjamentul Parcului Carol”.

În asemenea zile bogate și obositoare, *Însemnările zilnice* ale Reginei Maria consemnează, totuși, momentele cele mai însemnate, în care a avut și rol, alături de soțul și Regele său și al țării. În plus, din ziua de 17 octombrie (o zi în care n-a mai plouat ca în ajun), aflăm ceea ce nu s-a consemnat în ziar, anume că, în Parcul Carol, au ajuns și suveranii, după ce au parcurs pe jos, înveșmântați cu mantii și purtând coroanele în văzul mulțimii, iar în parc, unde erau strânși primarii din toate județele țării, împreună cu țărani care defilaseră și ei prin fața statuii lui Mihai Viteazul, au făcut, cum se zice azi, o „baie de mulțime”, trecând „prin cele patru imense barăci care fuseseră ridicate pe tot parcursul lungilor bulevarde, ca să li se ofere o masă acelor numeroși țărani” (*Însemnări zilnice ...*, 2005, p. 321), care le-au făcut o primire entuziastă.

Urmările încoronării

Dincolo de amintirea aclamațiilor populare sau a felicitărilor primite din partea delegațiilor străine, a urmat o perioadă încărcată de fapte ce urmau să transpună în viața noului stat dezideratele istorice și cele ale actualității, prin reforme structurale și moderne.

Istoricul Ioan Lupaș, ardelean, se pare că nu a participat la Încoronarea de la Alba Iulia, de vreme ce începe capitolul IX al lucrării sale, *Istoria unirii românilor* (altfel merituosă), cu formula „Încoronarea în catedrala dela Alba Iulia (15 octombrie 1922)” (p. 379), formulare inexactă de vreme ce, în contextul susmenționat, actul solemn al încoronării a avut loc în fața catedralei. Reține din eveniment doar cuvântul Regelui „cuprinzând un larg program cu următoarele puncte de căpetenie”:

„Vreau ca țărănimea stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă Patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într-o viață de armonie și de dreptate socială.

Vreau ca în hotarele României întregite, toți fiii buni ai Țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute cu toate puterile Statul în care Cel de Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi.

Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul domniei mele, printr-o întinsă și înaltă dezvoltare culturală, Patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație, ce-i revine în renașterea Orientului Europei, după atâtea veacuri de cumplite zbuciumări” (Ioan Lupaș, *Istoria unirii românilor...*, București, Editura Fundația Culturală Regală „Principele Carol”, 1938, pp. 280-281).

Este de menționat că aceste doleanțe ca și altele la fel de importante au fost expuse de Regele Ferdinand și cu alte prilejuri anterioare sau ulterioare, până când au fost transpuse în realitate. Amintim, între altele, din Mesajul său rostit la 20 noiembrie 1919 în fața Parlamentului:

„Sunt fericit de a vedea că din partea reprezentanților națiunii multiplele și grele probleme ce ni se înfățișează întâmpină o deosebită atenție. Alături de reforma agrară, care cere grabnică soluție, readucerea finanțelor Statului la o stare satisfăcătoare, refacerea și consolidarea stării economice vă impun, afară de o muncă încordată, multă chibzuință și înțelepciune. Apoi sunteți chemați de a pune bazele unei reforme administrative menite a da Țării o epocă de liniște și tuturor cetățenilor acestei Țări, oricărei clase, legi sau naționalități ar aparține, chează de dreptate și de siguranță, fără care orice încercare de dezvoltare pașnică rămâne iluzorie”. Și în continuare:

„Luând drept bază spiritul unui democratism larg și bine înțeles, care stă pe tărâmul respectului ce fiecare cetățean dărește autorităților și legilor, salut cu vie mulțumire și cu adevărată satisfacție grija ce purtați populației muncitorești. Regularea acestei chestii importante, în mod cât mai echitabil și în raport cu realitatea vremilor, o consider ca una din cele mai frumoase însărcinări ce aveți de îndeplinit” (apud Nicolae Iorga, *Regele Ferdinand. Cu prilejul încoronării*, Iași, Editura TipoMoldova, 2017, p. 80 – în colecția *România. Marea Unire. 1918-2018. 100 de cărți*, Ioan Scurtu-coordonator).

Alte asemenea doleanțe va exprima suveranul, dintre cele dinaintea Încoronării, și la sesiunea extraordinară din iunie 1920 a Parlamentului, și la întrunirea deputaților în noua Cameră, la 31 decembrie 1920 (v. N. Iorga, *op. cit.*, p. 100, 105). Aceste discursuri, ca și multe altele incluse în cartea istoricului N. Iorga și în documentele vremii întregesc imaginea unui monarh luminat, atent la nevoile națiunii, activ în soluționarea lor, cu aceeași grijă pentru dreptatea și armonia socială.

Ioan Lupaș, în continuarea evocării sale, trece în revistă și analizează succint și expresiv marile eforturi făcute de demnitarul țării întregite, în frunte cu Regele, de a realiza reformele atât de necesare în viața modernă și democratică a poporului român, eforturi recunoscute și de cercetătorii străini, între care R.W. Seaton Watson (Scotus Viator), din textele căruia citează:

„Războiul a adus (pentru România) trei schimbări fundamentale: unitatea națională, reforma agrară și sufragiul universal. Dintre acestea, prima a ridicat România de la o putere mică la una de rangul al doilea în Europa, urmând imediat după Polonia și Italia; a doua, satisfăcând foamea de pământ a țăranilor, a înlăturat orice pericol al unei revoluții din jos și a imunizat România contra bolșevismului, cu toată apropierea ei de Rusia; a treia a înzestrat națiunea cu mijloacele unei autoexprimări democratice” – cu observația: „Dar un vot electoral este de foarte mic folos până ce alegătorii nu și-au câștigat experiența politică necesară” (apud Ioan Lupaș, *op. cit.*, p. 382).

Completând acele trei „schimbări fundamentale” și organizând într-o ordine proprie a importanței reformele inițiate, dezbătute și legiferate de Parlament și puse în execuție de diferitele guverne, Ioan Lupaș evidențiază:

- reforma agrară, prin care s-a acordat pământ țăranilor fără deosebire de naționalitate sau de confesiune religioasă, din toate județele țării întregite, mica proprietate ajungând a avea 80-90% din suprafața cultivabilă;
- reforma electorală (1926) cu votul universal direct, secret și obligatoriu și cu repartizarea procentuală a voturilor în parlament, pentru crearea majorității legislative și desemnarea guvernului;

• revizuirea Constituției – votarea noii Constituții (1923), în care se prevede că „România este stat național, unitar și indivizibil” și că „toți cetățenii, fără deosebire de origine etnică, de limbă sau de religie, au aceleași drepturi și libertăți garantate prin constituție, nefiind îngăduită în Statul Român nici o deosebire de naștere sau de clase sociale”;

• „în temeiul Constituției de la 1923” – „opera legislativă care a dat o serie întreagă de legi fundamentale”, autorul, prelat fiind, insistă asupra legii (din 1925) „pentru unificarea constituțională și administrativă a bisericii ortodoxe-române, întocmită pe baza textului din Statutul organic al mitropolitului Șaguna (1868)”. Corelativă este și legea privind înființarea Patriarhiei Române (1925). În același „pachet”, autorul evidențiază și noua lege a cultelor (1928), prin care „s-au fixat normele legăturilor dintre Statul Român și cultele minoritare”;

• legi școlare pentru diferitele cicluri de învățământ;

• organizarea financiară prin bănci românești, precum și alte măsuri de natură economică, administrativă, socială și culturală necesare noului stat modern.

La toate acestea a fost părtaș Regele Ferdinand, care, după Încoronare, a mai domnit aproape cinci ani. „În timpul acesta, deși sănătatea îi era sdruncinată, nu a conținut să se intereseze de toate chestiunile obștești, sfătuind cărmuitorii să lucreze împreună în bună înțelegere, dând tot sprijinul de trebuință pentru înflorirea Patriei întregite” (*op. cit.*, p. 392). Și istoricul mai menționează: „Din averea sa personală a scris în testament să fie împărțită suma de cincizeci milioane de lei ca ajutoare pentru așezămintele religioase, culturale, științifice și de ocrotire socială din cuprinsul țării” (*ibidem*, p. 393).

Cât despre Regina Maria, după Încoronare, ea a continuat să aibă întâlniri cu oameni politici, să-l sfătuiască, cu flerul ei, pe Regele Ferdinand, să viziteze o seamă de așezăminte și să facă opere de binefacere, să scrie cărți (solicitate de cunoștințe), să călătorească în străinătate, dar mai ales în Balcani, unde pe tron urcaseră prin căsătorie fiicele sale; supranumită și „soacra Balcanilor”, Regina Maria a contribuit astfel, prin înrudiri dinastice, la profilarea unui rol major al Regatului României în Orientul Europei (v. și Ion Bulei, *op. cit.*, „Soacra Balcanilor”, pp. 164-171).

Decesul soțului ei, Regele Ferdinand, va aduce o înrăutățire a vieții sale, cauzată de fiul nerecunoscător și răzbnător Carol, ajuns rege, ceea ce a grăbit sfârșitul unei personalități istorice de excepție.

În încheierea acestui scurt istoric considerăm că Încoronarea regilor României Mari (la 15 octombrie 1922) nu a fost un eveniment oarecare, ci o bornă în devenirea Statului Român „național, unitar și indivizibil”. Ea a încheiat, cu un necesar moment de vârf, lupta jertfelnică a ostașilor români în Războiul pentru Întregirea Neamului ca și lupta diplomatică pentru recunoașterea internațională a unirii tuturor românilor în statul lor unic. Consfințindu-l, prin sfințirea coroanelor regale în catedrala de la Alba-Iulia și așezarea lor pe capetele celor doi mari și iubiți eroi ai acestor lupte, Încoronarea a deschis totodată o pagină nouă în viața istorică a românilor: pagina reformelor structurale moderne înfăptuite în spiritul unei largi democrații și al monarhiei constituționale.

Este regretabil că, în istoriografia noastră, nu s-a acordat evenimentului Încoronării atenția și însemnătatea cuvenite; morbul perioadei postbelice comuniste, în care

a fost abolită monarhia, este încă inoculat în mentalul și scrierile multor cercetători, chiar dintre cei mai de seamă. „O istorie sinceră a poporului român” ar trebui rescrisă, mai amplu și cu detaliile semnificative, acordând monarhiei constituționale iubitoare și iubită de popor, constructivă și exemplară (în contextele istorice respective), locul și rolul real în devenirea modernă a statului român, loc și rol recunoscute pe plan intern și internațional, în epocă și ulterior.

P.S. Autorul mulțumește secției de periodice a Bibliotecii „Astra” din Sibiu, precum și colegelor de la Biblioteca Județeană „Antim Ivireanul” – Vâlcea, pentru facilitarea documentării în vederea realizării demersului de față.

Nicolae IORGA

**REGINA MARIA:
CU PRILEJUL ÎNCORONĂRII**

ROMÂNIA
Marea Unire
1918-2018
100 de cărți
Ioan Scurtu
-coordonator-

TIPO MOLDOVA

PREȘA

Regina Maria
a României

REGINA UNEI ȚĂRI MICI

*Gânduri despre țara
dragă mie*

ÎNSEMĂRI ZILNICE

Maria Regina României

 ALBATROS

PARTICIPAREA UNOR STRUCTURI ȘI PERSONALITĂȚI MILITARE LA FESTIVITĂȚILE ÎNCORONĂRII SUVERANILOR ROMÂNIEI DIN 15 ȘI 16 OCTOMBRIE 1922

**Ion Giurcă,
Liviu Corciu**

Festivitățile de la Alba Iulia și din București, din zilele de 15 și 16 octombrie 1922, prilejuite de încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria au fost evenimentul anului, cu ecouri pe plan intern și internațional, în general pozitive, fără a lipsi unele critici, determinate de anumite interese și orgolii.

Inițial s-a dorit și se convenise de principiu ca acel moment să aibă loc la 28 septembrie 1921, ziua în care s-ar fi împlinit șapte ani de la investirea suveranului cu coroana României. În acest scop, la 8 iulie 1920 a fost constituită Comisia Încoronării, sub conducerea generalului Constantin Coandă – președinte al Senatului, a cărei activitate a fost de scurtă durată.

Cu toate eforturile lui Alexandru Averescu, atunci prim ministru, de a pregăti actul încoronării, festivitățile nu au avut loc în principal datorită intervenției lui Ion I. C. Brătianu, care, având și acordul suveranului, dorea ca evenimentul să se desfășoare în perioada în care s-ar fi aflat în fruntea guvernului. În luarea deciziei de amânare a festivităților, regele invocând că nu erau terminate hlamidele comandate, poate fi luată în calcul și relația rece dintre suveran și Alexandru Averescu, care își are originea în colaborarea necorespunzătoare, din cauza generalului, din perioada Campaniei anului 1913, adâncită în anii Războiului de Întregire.

Totodată, trebuia ținut cont că încoronarea putea avea loc la Alba Iulia doar după terminarea lucrărilor la Catedrala ortodoxă, unde se avea în vedere, inițial, desfășurarea ceremoniilor. Acordul Regelui Ferdinand I ca festivitățile încoronării să fie amânate până la o data care urma a fi stabilită l-a nemulțunit pe Alexandru Averescu, aspect despre care Constantin Argetoianu, atunci ministru de Interne, avea să scrie: „*Încoronarea Regelui și a Reginei la Alba Iulia fusese hotărâtă din primele zile ale guvernării noastre (...). Generalul vedea în actul Încoronării nu numai, ca toți românii, apoteoza Unirii și Întregirii Neamului, dar încă un fel de legătură mistică ce s-ar fi pecetluit Între Rege și dânsul, o cheazășie, de o lungă, de o nesfârșită guvernare*”¹.

Prin cele scrise de către C. Argetoianu se confirma orgoliul lui Alexandru Averescu, atât de evident în anii 1916-1917, când propunerile și insistențele pentru

---

¹ Constantin Argetoianu, *Memorii: pentru cei de mâine: amintiri din vremea celor de ieri, 1919-1922*, vol. 6, partea a VI-a, București, Editura Machiavelli, 1996, pp. 263-264.

planificarea și desfășurarea unor operații militare erau legate de structura pe care o comanda².

Se pare că modul în care se preconiza desfășurarea ceremoniei de încoronare nemulțumea total pe Regina Maria, care și-o exprimase în cadrul unei întâlniri cu A. Marghiloman la 15 iunie 1921: „*Apoi vorbim de faimoasa încoronare. Regina e furioasă; a vrut chiar să oprească pe rege să meargă la Alba Iulia, pentru a nu avea răspunderea ororilor de gust care se pregătesc. Sunt artistă și nimeni nici nu mă consultă! Și se crede că Eu, fată de Împărat rus și de Rege englez, voi pune pe capul meu o coroană de aramă! Să se culeagă o nuia la Mărășești, să-mi încingă fruntea cu ea, consimt; dar cu aramă? Niciodată! Ce rost are această grabă? Dl. Argetoianu pretinde că nu are să cedeze d-lui Brătianu toate actele din istoria noastră; poate c-a făcut o prinsoare cu... Și de mânie regina avea lacrimi în ochi. Aș dori ca pentru încoronare, toți oamenii de frunte din țară să fie împrejurul nostru; nu numai d-l Argetoianu*”³.

Modul de desfășurare a ceremoniei încoronării a fost discutat de către Regina Maria cu Alexandru Marghiloman, apoi la cererea suveranei, liderul conservator a abordat chestiunea cu Regele Ferdinand I, care a susținut că evenimentul trebuia să aibă loc la Alba Iulia, că nu dorea depunerea jurământului pe Constituție, fiindcă o mai făcuse odată. Era evidentă necesitatea unui nou suflu și în privința pregătirii încoronării, iar Regina dorea să-și impună voința în privința modului de desfășurare a ceremonialului. De altfel, în legătură cu data încoronării s-au avut în vedere mai multe date: 10 mai 1922, 15 august 1922 sau 11 octombrie 1922, fiecare dintre acestea cu semnificație în istoria României și a Casei regale.

Revenit în fruntea guvernului la 19 ianuarie 1922, Ion I. C. Brătianu a stabilit ca unul dintre obiectivele aflate în atenția executivului să fie încoronarea suveranilor, activitate în care Ministerul de Război, la conducerea căruia în ziua de 25 martie a fost numit generalul Gheorghe Mărdărescu, a fost implicat, având în vedere participarea unor importante structuri și personalități militare. În vara anului 1922, a fost numit un nou Comitet de direcție pentru pregătirea Sărbătorilor Încoronării, sub conducerea lui Anghel Saligny, iar la 24 august a fost stabilită ziua desfășurării activităților la Alba Iulia – 15 octombrie. Comitetul de direcție avea 7 comisii, fiecare cu câte un șef, cu responsabilități clare: Miron Cristea, Nicolae Mișu, generalul Paul Angelescu, istoricii N. Iorga și Ioan Lapedatu, arhitecții Victor Gh. Ștefănescu și Petre Antonescu, pictorii Arhur Verona și Costin Petrescu, George Enescu și Constantin Cristescu, care aveau la dispoziție specialiști în diferite domenii de activitate și organizații profesionale dispuse să se implice în amplul proiect național.

Amploarea manifestării și concepția desfășurării Sărbătorilor Încoronării în general, a celei de la Alba Iulia în special, impuneau o prezență militară importantă în faza de pregătire și desfășurare, astfel că Ministerul de Război, Marele Stat Major, Inspecto-

---

² Pe larg în: Col. (r) prof. univ. dr. Ion Giurcă, *Disputa generalilor*, în „Străjer în calea furtunilor”, Magazinul Fundației „Mareșal Alexandru Averescu”, Anul III, nr. 5, martie 2009, pp. 23-30.

³ Alexandru Marghiloman, *Note politice 1897-1924*, vol. V (1920-1924), ediție anastatică, Buzău, Editura Alpha MDN, 2019, pp. 133-134.

ratele generale de armată, comandamentele corpurilor de armată și diviziilor, Corpul Grănicerilor și Corpul de Jandarmi, au fost implicate în mod diferit, conform ordinelor, de multe ori contradictorii sau des schimbate, transmise succesiv pe linie ierarhică. O responsabilitate aparte a avut-o comandamentul Corpului 7 Armată de la Sibiu, comandat de către generalul Henric Cihoski, comandantul Diviziei 21 Infanterie și unitățile dislocate în garnizoana Alba Iulia.

Pregătiri ale unor structuri militare pentru participarea la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia

Măsurile pregătitoare pentru participarea la activitățile de la Alba Iulia au început în luna august, când au fost stabilite în principiu structurile participante: școlile militare de ofițeri și subofițeri, drapelurile de luptă ale unităților decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul”, Divizia Ordinul „Mihai Viteazul” – o structură ad-hoc formată din companii ale regimentelor decorate cu acest ordin în perioada 1916-1920, Divizia Ardeleană – formată din structuri militare ale corpurilor 6 și 7 armată aflate în Transilvania și alte structuri (*Anexa nr. 1*). Practic, sub o formă sau alta marea majoritate a comandamentelor armatei au fost implicate în această activitate complexă de a cărei organizare la fața locului s-a ocupat comandamentul Corpului 7 Armată și cel al Diviziei 21 Infanterie, aflate la Sibiu și Alba Iulia.

Marele Stat Major a stabilit în linii generale cantitatea și categoria de forțe și mijloace participante la activitățile preconizate, decizia privind subunitățile și unitățile participante, selecția personalului și cailor, mijloacelor automobile și aeriene revenind comandanților pe diferite trepte ierarhice.

La 20 septembrie 1922, prin „Ordinul nr. 2116”, Ministerul de Război a stabilit că: „*Vor lua parte în mod obligatoriu atât la serbările de la Alba Iulia cât și la cele din Capitală dl. ministru de război și secretarul general, dl. șef de Stat Major General al Armatei, primul subșef de Stat Major, domnii inspectori de armate, domnii inspectori tehnici de arme, servicii, școli și Serviciul geografic al armatei care au gradul de general titular, domnii comandanți de corpuri de armată, domnii comandanți de divizii, mai puțin unul pe corp de armată, domnii comandanți ai corpurilor teritoriale, domnul comandant al Artileriei Grele, domnul comandant al Trupelor de Comunicații, domnul comandant al Grănicerilor, domnul comandant al Jandarmeriei Rurale. Fiecare ofițer general are și aghiotantul său*”⁴.

La 24 septembrie comandantul Diviziei 21 Infanterie a primit ordin să se ocupe și să rezolve în timp scurt locuințe pentru ofițerii generali. La 30 septembrie 1922 acesta raporta comandantului Corpului 7 Armată că până la acea dată găsisse locuințe pentru ofițerii generali, dar nu era hotărâtă locuința care îi era atribuită prințului Carol, decizia urmând a fi luată de către prefectul Camil Velican. Erau stabilite, în interes de serviciu, locuințe cu două camere pentru prințul Carol, generalii Henric Cihoski, Dănilă Papp și Constantin Scărișoreanu, comandanții diviziilor constituite pentru defilarea de la Alba Iulia. De asemenea, în cazarma Regimentului 7 Pionieri urmau a fi cazați 140 de ofițeri

---

⁴ AMNR, *Fond Corpul 7 Armată, Serviciul de Stat Major*, dosar f. n., f. 1.

din garda drapelului și 200 de cercetași, iar în cazarma regimentelor 91 și 107/108 infanterie 700 de soldați și 140 reangajați. Pentru pază, măsuri de ordine și siguranță în oraș au fost destinați 500 de oameni trupă, care urmau a fi cazați în cazematele cetății Alba Iulia.

Totodată, comandantul Diviziei 21 Infanterie raporta că se luaseră toate măsurile pentru amenajarea terenului unde urma să aibă loc revista de front, un dreptunghi cu laturile de 1700 și 500 m, explicându-se că locul ales era corespunzător, accesul fiind înlesnit de drumurile existente, care nu necesitau amenajări speciale. Lucrările erau întârziate la drumul destinat defilării, care inițial era prevăzut să fie de pământ, ulterior hotărându-se împietruirea, dar se luaseră măsurile necesare terminării acestuia la timp. În raport se menționa sosirea la Alba Iulia a 2000 de jandarmi pentru asigurarea ordinii, a căror cartiruire nu era încă stabilită.

În scopul asigurării necesarului de efective pentru tot ceea ce era în legătură cu pregătirea și desfășurarea Serbării Încoronării, la 28 septembrie 1922 ministrul de Război, general de divize Gheorghe Mărdărescu, a înaintat suveranului „Raportul No. 761”, în baza căruia a fost întocmit „Decretul nr. 4108”, semnat de către Regele Ferdinand I la 6 octombrie 1922 la Sinaia, prin care: „*Se ordonă concentrarea, pentru completarea efectivelor de mobilizare în vederea manevrelor ce vor avea loc cu ocazia Încoronării, a rezerviștilor ce fac parte din următoarele unități: a) Cartierul divizei XII; b) Cartierul brigăzii IV vânători; c) Regimentul 2 și 3 vânători; d) Grupul II vânători de munte cu batalioanele 2 și 3; e) Regimentul 7 artilerie având un Stat-major regiment și două divizoane tunuri; f) Regimentul 19 obuziere printr-un divizion obuziere.*”

*Art. II. Prima zi de concentrare pentru aceste trupe va fi 22 Septembrie 1922*⁵.

A fost o decizie discutabilă din punct de vedere al corectitudinii, având în vedere că, practic, sumele alocate pregătirii de luptă a unor structuri militare în cadrul „manevrelor regale”, care se desfășurau în mod tradițional în fiecare toamnă, au fost deturnate către acest eveniment.

La începutul lunii octombrie 1922, ca urmare a primirii listei cu structurile participante la serbările de la Alba Iulia, generalul Henric Cihoski a emis „Ordinul Circular nr. 5932”, prin care solicita comandanților structurilor participante: „*Fiecare regiment sau unitate independentă, care ia parte la serbările de încoronare de la Alba Iulia, vor trimite în această localitate, la comandamentul Diviziei 21 infanterie, personalul de cartiruire. Comandamentele de divizii vor trimite și un căpitan, de preferință de stat major, care să ia cunoștință de zona de cantonare a diviziei, subcentrul de aprovizionare, cartierul diviziei, locul de revistă și defilare, direcțiile de marș. Drapelele regimentelor care vin numai cu garda cantonează în cazarma Regimentului 107/108 din Alba Iulia.*”

Ofițerii cu cartiruirea vor executa următoarele: distribuirea unităților în localitatea ce li s-a fixat; recunoașterea depozitului de unde vor lua hrana, locul și mijloacele de adus hrana la unități, drumul de urmat, modul cum se vor putea hrăni ofițerii și ce mijloace trebuie aduse pentru a se completa mijloacele locale; recunoașterea locurilor

⁵ „Monitorul Oficial”, partea I-a, nr. 157, 14 octombrie 1922, p. 7031.

pentru luat apa pentru trupă și cai; recunoașterea drumurilor care duc la cantonament, la terenul de revistă și apoi de la locul de defilare la locul de cantonare, știind că fiecărei divizii, ori grupa mare, i s-a dat în oraș un itinerar de urmat; va aprecia cantitatea de corturi care trebuie aduse la Alba Iulia în caz când localitățile de cantonare n-ar fi suficiente sau n-ar avea destule camere de cancelarie.

Regiunea de cantonare fiind o regiune viticolă, se va da ordine severe corpurilor de trupă ca să nu se întâmple nicio stricăciune în avutul locuitorilor. La plecarea din cantonament sunt obligați a încheia cu autotitățile comunale o adeverință că pe timpul cât au stat în acea localitate nu s-a ivit nicio reclamație.

Comandanții de unități vor fi făcuți răspunzători moral și pecuniar de stricăciunile cauzate de oamenii din unitățile lor și care nu au fost rezolvate la timp și de comun acord între proprietar și unitate prin intermediul autorității comunale.

Se alătură o schiță a întregii regiuni de cantonare, precum și una relativ la dispozitivul de revistă.

Ministerul ne-a comunicat că Direcția CFR a aranjat transporturile astfel ca unitățile să fie sosite la Alba Iulia în seara zilei de 11 octombrie a.c.”⁶ (Anexele nr. 2, 3).

O activitate importantă desfășurată de către structurile militare a constatat în pregătirea orașului Alba Iulia în vederea sărbătorii, în special din perspectiva amenajării drumurilor de acces spre locul de adunare a trupelor pentru defilare, a traseului de defilare, a comunicației dintre stația de calea ferată și locul de desfășurare a ceremoniei de încoronare și primirea defilării trupelor.

Dintr-un raport al comandantului Regimentului 7 Pionieri, din 13 septembrie 1922, adresat comandantului Corpului 7 Armată, rezultă că în baza „Ordinului nr. 42.723”, din 4 septembrie 1922, acesta a luat legătura cu inginerul Opran de la Comitetul organizării serbării încoronării, pentru amenajarea drumului de acces și a locului pe care vor defila trupele. Având în vedere cele stabilite în privința locului suveranilor pentru primirea defilării și modul cum era prevăzut traseul pentru defilare, comandantul regimentului propunea ca loc de adunare a trupelor pentru pornirea defilării poligonul de instrucție al garnizoanei. În privința adunării trupelor după defilare, trebuiau amenajate trei drumuri de evacuare, întrucât cel stabilit se afla într-o stare care impunea mari lucrări pentru nivelarea lui. Pentru punerea în aplicare a propunerilor se avea în vedere executarea unor lucrări în poligonul de instrucție, pe drumurile de acces și evacuare care necesitau un efectiv de 100 de oameni, care să lucreze două săptămâni. Situația era dificil de rezolvat întrucât regimentul se afla în curs de organizare, efectivele erau răspândite în diferite puncte de lucru sau avea sarcini stabilite încă din luna august pentru unele structuri, care trebuiau îndeplinite în cursul lunilor octombrie și noiembrie. Mai mult, se raporta că sumele alocate unității prin buget erau deja cheltuite. Pentru realizarea de economii, parte din efective fuseseră trimise în concediu, astfel că unitatea nu avea la dispoziție forțele necesare angajării în executarea lucrărilor preconizate în Alba Iulia. În acea situație se propunea fie ca lucrările să fie executate cu civili, sub conducerea ofițerilor din regiment, fie să-i fie pus la dispoziție un efectiv de 100 de militari de către

---

⁶ AMNR, *Fond Corpul 7 Armată, Serviciul de Stat Major*, dosar f. n., f. 37-38.

garnizoana Alba Iulia, din regimentele 91 și 107/108 infanterie, cu câte un subofițer sau caporal la 10-15 oameni⁷.

Efective numeroase erau necesare pentru paza stațiilor de cale ferată de pe liniile Copșa Mică – Alba Iulia și Sebeș – Alba Iulia, unde urmau să debarce efectivele transportate în zona Alba Iulia, astfel că la 27 septembrie 1922 erau stabilite locurile de dispunere a santinelor în fiecare gară, consemnele acestora, structurile care destinau forțele necesare: 2 ofițeri și 120 trupă de la Regimentul 13 Călărași, un ofițer și 180 trupă de la Divizia 1 Infanterie.

Modul de lucru, specific epocii, a generat unele neclarități, confuzii, ordine și contraordine, care fie că au îngreunat activitățile pregătitoare, fie au creat uneori o stare de nemulțumire pentru executanți, ceea ce nu era nimic nou dacă avem în vedere realitățile acelor timpuri. De exemplu, la 4 octombrie Secția 6 transporturi din Marele Stat Major lucra la planul de transport pe calea ferată a unităților și subunităților din ganizoanele de reședință în stațiile de cale ferată destinate debarcării: Alba Iulia, Sebeș, Vințu de Jos și Teiuș. La acea dată nu era clar dacă compania de tancuri destinată participării la defilare pleca de la Târgoviște sau de la Cincu Nou, acolo unde se afla pentru exerciții și trageri, astfel că comandantului Regimentului Care de Luptă i se cerea să decidă, pentru ca cele 19 vagoane platformă, două vagoane acoperite și unul de clasă, să fie dirijate la timp la Târgoviște sau la Voila, lângă Făgăraș. Situația s-a clarificat când de la Târgoviște s-a transmis că la serbare urma să participe compania de tancuri aflată la Cincu Nou. Compania a sosit la Alba Iulia în ziua de 8 octombrie, ora 8.16 și dislocată în zona stabilită.

La acea dată comandantul Corpului 7 Armată încă nu primise programul detaliat al serbării de la Alba Iulia și trupele trebuiau să fie prezente la ceremonia încoronării în dimineața zilei de 15 octombrie. Problema cantonării trupelor participante la defilare în ziua de 15 octombrie s-a aflat în atenția generalului Henric Cihoski, care se adresa ministrului de Război, căruia îi propunea: „*Pentru ca la revistă și defilare trupele să nu fie prea obosite, și mai cu seamă că trupele cantonează până la 15 km departe de Alba Iulia, comandamentul este de părere ca trupele să nu fie ținute în picioare toată ziua pe locul de paradă și că dimineața să ia parte la încoronare numai drapelele cu gărzile lor, compania de onoare și câte o delegație de fiecare divizie și școli militare. Etapa pe care o au de făcut trupele zilnic până la locul serbării este între 10-20 km, afară de cavalerie care are de parcurs 30 km (dus și întors)*”⁸.

La 2 octombrie 1922 Ministerul de Război transmitea la Corpul 7 Armată că la serbările încoronării vor participa 400 de cercetași cu comandanții lor, pentru ca peste două zile șeful de stat major al Corpului 7 Armată să transmită comandantului Diviziei 1 Cavalerie, aflată la Chișinău, că „*S-a aprobat ca Brigada roșiori, formată din regimentele 4 și 9 roșiori, să fie cantonată la Sebeș. Transportul ei cu calea ferată se va face însă până Alba Iulia*”⁹. În acest sens, comandantul Regimentului 13 Călărași, dislocat în Sebeș, primise ordin să pregătească cantonarea oamenilor și cailor sub toate aspectele.

---

⁷ *Ibidem*, f. 34-35.

⁸ *Ibidem*, f. 50.

⁹ *Ibidem*, f. 49.

Pentru nevoile de intervenție veterinară, unitățile sosite la Alba Iulia erau înștiințate că la comandamentul Corpului 7 Armată se afla colonelul veterinar Gockel, care putea interveni în locul solicitat cu condiția asigurării unei trăsuri pentru transport. În același timp, s-a stabilit ca pentru intervenții oportune acolo unde situația impunea, colonelul Petre Cănciulescu avea la dispoziție o secție de 5 autocamioane, care puteau fi utilizate, la cerere, conform deciziei sale.

În baza ordinului primit la 13 octombrie 1922, în aceeași zi comandantul Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul”, a emis „Ordinul de Serviciu nr. 30”, care prevedea că *„Trupele nu vor mai repeta defilarea la Alba Iulia, ci vor face exerciții de defilare pe regiment, în localitățile în care se găsesc cantonate. Pentru aceasta domnii comandanți de regimente vor alege lângă localitatea de cartiruire locul cel mai convenabil, de preferință scurs și pe cât posibil nesemănat, spre a evita stricăciuni. Ținuta zilei. Defilarea se va face cu muzica Regimentului 81 Infanterie, afectată acestei divizii. În acest scop, muzica va fi adusă în fiecare localitate. Ca urmare, în Mircești defilarea se va face la ore 9, în Șard la orele 10.30, la Igău la 11.30. Regimentul de Artilerie este scutit de această defilare, în vederea îngrijirii cailor și materialului”*¹⁰.

Ordinul a mai prevăzut o întâlnire a tuturor ofițerilor care făceau parte din divizia constituită ad-hoc, în scopul cunoașterii și stabilirii unor detalii pentru buna desfășurare a activităților, astfel încât *„la parada din 15 octombrie să se poată prezenta cât mai bine și să corespundă așteptărilor celor ce vor avea ochii ațintiți asupra acestei trupe, ce va reprezenta gloria neamului”*¹¹.

Ca măsuri de asigurare a condițiilor de trai, pentru ziua de 14 octombrie s-a prevăzut hrană caldă, iar pentru evacuarea eventualilor bolnavi a fost stabilit spitalul Diviziei 21 Infanterie din Alba Iulia.

Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”, o structură militară constituită special pentru Serbarea Încoronării de la Alba Iulia

În perioada 1916-1933 mai multe unități participante la război au fost decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a, unele până în anul 1920, altele în timpul domniei lui Carol al II-lea între anii 1930-1933. La data Sărbătorii Încoronării de la Alba Iulia, decorația era atașată la drapelul de luptă al următoarelor regimente și batalioane: Regimentele 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, vânători; Regimentele 47, 50, 51, 53, 55, 65, 70, 73 infanterie; Regimentul „Vâlcea” nr. 2, Regimentul „Argeș” nr. 4, Regimentul „Buzău” nr. 8, Regimentul „Ștefan cel Mare” nr. 13, Regimentul „Mehedinți” nr. 17, Regimentul „Gorj” nr. 18, Regimentul III „Dâmbovița” nr. 22, Regimentul „Tecuci” nr. 24, Regimentul VII „Rahova” nr. 25, Regimentul „Bacău” nr. 27, Regimentul „Radu Negru” nr. 28, Regimentul „Muscel” nr. 30, Regimentul „Mircea” nr. 32, Regimentul „Tulcea” nr. 33, Regimentul „Constanța” nr. 34, Regimentul „Vasile Lupu” nr. 36, Regimentul „Petru Rareș” nr. 39, Regimentul „Călugăreni” nr. 40; Regimentele 1, 2

---

¹⁰ AMNR, *Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”*, dosar nr. 359, f. 181.

¹¹ *Ibidem*.

grăniceri; Regimentul 1 Artilerie de Munte de 75 mm; Regimentul 4 Artilerie; Batalionul Vânători de Munte¹².

Constituirea acestei structuri ad-hoc, a fost o necesitate pentru prezența la Serbările Încoronării a unor efective din unitățile decorate cu acest ordin în perioada 1916-1920. La comanda diviziei a fost numit generalul (r) Constantin Scărișoreanu iar șef de stat major locotenent colonelul Bădescu Bucur, iar pentru organizarea activităților a fost constituit un stat major format din ofițeri și alt personal considerat necesar, detașați de la diferite unități. A fost o măsură considerată necesară pentru a simplifica aspectele organizatorice și de conducere în faza de pregătire și execuție a activităților planificate de comun acord de către Casa Regală și Marele Stat Major.

Divizia a fost organizată pe două brigăzi, fiecare cu câte două regimente de infanterie (compuse din trei batalioane, fiecare cu 3 companii de infanterie și una de mitraliere) și un regiment de artilerie cu 4 baterii.

Organizarea de detaliu a Regimentului 1 Infanterie, pentru a da doar un exemplu, era cea existentă în timp de pace pentru această structură, iar numerotarea companiilor era aceea a regimentelor din care proveneau.¹³

<i>Regimente</i>	<i>Batalioane</i>	<i>Companii</i>
Regimentul Infanterie 1	Batalionul 1 Infanterie	Compania 2 infanterie
		Compania 17 infanterie
		Compania 18 infanterie
		Compania 26 mitraliere
	Batalionul 2 Infanterie	Compania 4 mitraliere
		Compania 22 infanterie
		Compania 30 infanterie
		Compania 28 mitraliere
	Batalionul 3 Infanterie	Compania 28 infanterie
		Compania 30 infanterie
		Compania 62/70 infanterie
		Compania 22 mitraliere

Pentru parada militară s-a stabilit ca drapelele de luptă, gorniștii și muzica să se asigure astfel:¹⁴

<i>Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”</i>	<i>Asigură drapelul de luptă</i>	<i>Asigură gorniști</i>	<i>Asigură muzica</i>
Regimentul 1 Infanterie	Regimentul 34 Infanterie	Regimentul 1 Grăniceri	Regimentul 7 Infanterie

¹² Eugen Stănescu, Gavriil Preda, Mircea Cosma, Iulia Stănescu, *Cavaleri ai Ordinului „Mihai Viteazul”*, Sibiu, Editura Salgo, 2021, pp. 96-107.

¹³ AMNR, *Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”*, dosar nr. 359, f. 78.

¹⁴ *Ibidem*, f. 59.

Regimentul 2 Infanterie	Regimentul 36 Infanterie	Regimentul 4 Vânători	Regimentul 8 Infanterie
Regimentul 3 Infanterie	Regimentul 40 Infanterie	Regimentul 8 Vânători	Regimentul 51/52 Infanterie
Regimentul 4 Infanterie	Regimentul 9 Vânători	Regimentul 10 Vânători	Regimentul 50/64 Infanterie
Regimentul Artilerie	Regimentul 4 Artilerie	-	

Se remarcă faptul că regimentele care asigurau drapelul de luptă făcuseră parte din Divizia 9 Infanterie și Corpul 4 Armată, care avuseseră un loc și rol important în perioada operației de apărare din Valea Siretului și Valea Oituzului în vara anului 1917 (regimentele 36, 40 infanterie, 4 artilerie) în special în Bătălia de la Mărășești din ziua de 6/19 august. Drapelul de luptă ale regimentelor 9 vânători și 34 infanterie erau decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul” clasa a III-a pentru faptele de arme în Bătălia de pe Neajlov-Argeș în 1916 și la Mărășești în anul 1917.

Comandantul diviziei primea ordine și instrucțiuni de la diferite structuri din cadrul Marelui Stat Major, apoi de la comandantul Corpului 7 Armată, care, în extras, erau transmise către executanți în timp optim punerii în aplicare. Astfel, structurilor participante la serbarea de la Alba Iulia li s-a transmis: tabela de transport cu trenul a unităților destinate a fi prezente la Alba Iulia; „Ordinul nr. 6352” al comandantului Corpului 7 Armată, privitor la programul Serbării Încoronării; Ordinul comandantului Corpului 7 Armată, referitor la plecarea în garnizoanele de reședință a trupelor care compuneau Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”¹⁵.

Orientativ, prin dispoziții preliminare, s-a transmis că: divizia va fi cantonată în împrejurimile orașului Alba Iulia, hrana se asigură prin grija Comandamentului 7 Teritorial, numele comandantului paradei – generalul Alexandru Ghorsky, la acea data subșef al Marelui Stat Major, compunerea gărzii drapelului de luptă (un ofițer inferior, un reangajat, doi caporali și 3 fruntași), ținuta ofițerilor (de ceremonie), trupele pe jos și călare, harnașamentul, categoriile de militari care vor defila călare (generalii, comandanții de brigadă, regiment, ajutor comandant regiment, batalion, ofițerii adjutanți, statul major al corpurilor 2 și 7 armată). Alocația pentru hrană pentru trupă a fost stabilită la valoarea de 7 lei, iar pentru ofițeri conform misiiei regulamentare.

Având în vedere caracterul eterogen al subunităților care formau Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”, generalul Henric Cihoski s-a adresat Ministerului de Război, solicitând să hotărască cui trebuie comunicate ordinele pentru trupele care constituiau această mare unitate, referitoare la: echipare, staționare și aprovizionare, care trebuiau să fie primite înainte de plecarea la Alba Iulia. Apreciind că o comunicare directă cu unitățile era dificilă tehnic și de durată, comunicându-se că prin generalul C. Scărișoreanu nu se reușise transmiterea de ordine, se solicita constituirea unui stat major la această divizie și transmiterea adresei din București a structurii, cu care comandamentul Corpului 7 Armată să poată comunica.

¹⁵ *Ibidem*, f. 212.

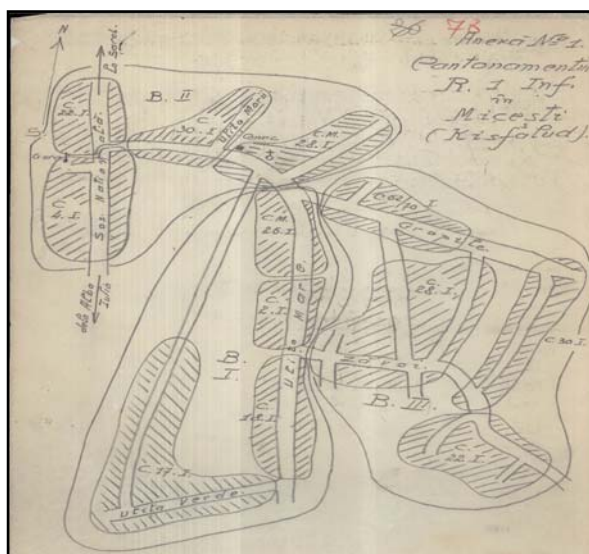
Pentru concentrarea trupelor în zona Alba Iulia, au fost emise ordine referitoare la recunoașterea zonelor de dispunere.

Conformându-se acestora, comandantul constituitei Divizii Ordinul „Mihai Vitezul” a dispus trimiterea la Alba Iulia a maiorului Lazăr Pandele, subșeful de stat major al mării unități, care, în urma recunoașterii efectuate, a transmis la 8 octombrie 1922 un raport comandantului Diviziei 21 Infanterie în care a prezentat dificultățile cu care s-a confruntat datorită faptului că autoritățile locale nu i-au acordat sprijinul necesar în privința cantonării trupelor¹⁶. Era sesizat faptul că: satul Micești, unde trebuia să fie cantonat cartierul diviziei, nu dispunea de legătură telefonică cu nicio comună și cu Alba Iulia; satele Micești și Șard nu aveau jandarmi, astfel că stabilirea locurilor de cartuire a subunităților se realiza foarte greu, ofițerul nedisponând de mijloacele legale pentru îndeplinirea misiunii; trupele care urmau să se disloce soseau fără mijloace de transport și bucătării de campanie.

Față de situația constatată, ofițerul solicita: „Să se facă legătura telefonică cel puțin între Micești și Oficiul Poștal Alba Iulia prin Regimentul 7 pionieri. Să mi se pună la dispoziție pentru legătura între Comandament-trupe și Alba Iulia o camionetă de la parcul de autocamioane din localitate care să rămână tot timpul la Micești. Să se dea ordine precise Centrului de distribuție Șard de a rămâne subordonat Comandamentului nostru pentru a lua măsuri, sau să se instaleze subcentre de aprovizionare la Micești și Magyar Igen (Ighiu, n.a.), sau dacă rămâne un singur centru, să se facă aprovizionarea trupelor din Micești și Magyar Igen zilnic prin mijloacele de transport ale centrului. Să se dea dispozițiuni de a se da trupelor bucătări de campanie pentru a pregăti hrana caldă, întrucât ideea Serviciului intendenței de a continua să hrănească trupele cu hrană rece, cred că este dăunătoare sănătății soldaților, în acest caz ar fi nevoie de bucătării de campanie sau cazane de fiert hrana pentru 48 companii, admițând că Regimentul 4 artilerie, venind constituit, își va aduce mijloace pentru preparatul hranei”¹⁷.

La 8 octombrie 1922, conform ordinelor primite, Divizia Ordinul „Mihai Vitezul” și-a instalat cartierul la Micești, în locuința preotului Ioachim Totoianu, un cunoscut luptător pentru drepturile românilor din Transilvania în perioada în care aceasta s-a aflat în componerea Ungariei.

În aceeași zi au fost clarificate aspectele privind dislocarea Diviziei Ordinului „Mihai Vitezul”, aceasta rezultând din „Ordinul nr. 8”, semnat de către subșeful de stat major, maiorul Lazăr Pandele, transmis comandanților unităților din subordine sau cu care

¹⁶ Ibidem, f. 73.

¹⁷ Ibidem, f. 73.

cooperau¹⁸. Comandanții de unități, până la nivel batalion, au primit ca documente orientative, spre știință și execuție: un crochiu al cantonamentului unității; un tabel cu ordinea de bătaie și compunerea organică a Diviziei Ordinului „Mihai Viteazul”; un crochiu al revistei pe platoul din Alba Iulia pentru serbarea încoronării; un tabel cu cartiruirea ofițerilor superiori și generali.

Comandanților de unități și subunități li se transmitea că sub niciun motiv nu era permis companiilor din subordine să depășească limita zonelor de cartiruire stabilită. Comandanții companiilor sosite în zona de dislocare trebuiau să ia imediat legătura cu comandantul de batalion, iar dacă acesta nu era sosit, cel mai vechi în grad comandant de companie urma să ia comanda unității până la sosirea titularului. Legăturile telefonice urmau a fi realizate de jos în sus, de la eșalon companie, prin grija comandanților acestora. Întrucât până la acea dată problema preparatului hranei calde nu fusese rezolvată, în ordin s-a prevăzut ca fiecare unitate să rezolve problema prin bună învoială cu locuitorii în privința asigurării mijloacelor și personalului necesar. Comandanților de unități li se comunica, de asemenea, că răspunderea hrănirii trupelor diviziei era a Centrului de aprovizionare de la Șard, care înființase centre de distribuție la Ighiu și Micești, unde urmau a fi primite alimentele și furajele. Întrucât comandanții de companie nu dispuneau de fondurile financiare pentru plata alimentelor și furajelor, se ordona ca aceștia să elibereze câte un bon Centrului de distribuție, în care să fie specificat efectivul de oameni și animale care trebuia hrănit, având obligația de a asista personal la primirea și cântărirea produselor. Aspectele menționate în ordin evidențiază unele carențe în privința organizării cantonării și hrănirii efectivelor în zona de dislocare, manifestate pe întreg lanțul de planificare, organizare și execuție a activității.

Întrucât pe timpul recunoașterii se constataseră unele dificultăți obiective pentru cantonarea trupelor, emitentul ordinului, cunoscător al acestor aspecte, a precizat pentru comandanți luarea măsurilor care se impuneau pentru: asigurarea ordinii la sursele de apă, în cazul în care debitul din zona unității este insuficient; realizarea legăturii cu eșalonul superior de la regiment în sus prin releu, prin agenți de la eșalon companie până la regiment, până la instalarea rețelei telefonice. S-au prevăzut, de asemenea, măsuri pentru asigurarea ordinii în localități, prin gărzi și patrule, accesul dintr-o localitate în alta fiind permis doar curierilor care aveau asupra lor ordine de serviciu.

Avându-se în vedere posibilitatea apariției unor acte de indisciplină și producerea de distrugereri la proprietățile locuitorilor, în ordin s-a prevăzut: „*Este cu totul oprit stricăciuni aduse locuințelor sau viilor locuitorilor. Orice reclamație făcută va cădea în sarcina comandanților direcți, care vor fi răspunzători nu numai moral, dar și pecuniar, de stricăciunile sau furturile comise de trupă. În ziua plecării din comună, domnii comandanți de garnizoane ai celor 3 comune sunt rugați a cere primarilor respective adeverințe cum că nu au nimic de reclamat, sau în cazul când au, să le arate și să se facă cercetări, încheindu-se acte legale, care se vor înainta diviziei în ziua de 15 octombrie 1922 dimineța, la ora adunării diviziei pentru paradă*”¹⁹. Pe fond cerințele din

---

¹⁸ *Ibidem*, f. 76.

¹⁹ *Ibidem*, f. 76.

ordin erau binevenite și necesare, dar, ușor de constatat, procedura pentru rezolvarea reclamațiilor era inaplicabilă din punctul de vedere al termenului stabilit.

Pentru adunarea unităților diviziei s-a stabilit ca loc platoul dintre liziera de sud și vest a satului Micești și șoseaua Alba Iulia – Șard.

Oarecum de neînțeles, în privința hrănirii ofițerilor s-a stabilit ca aceasta să se realizeze prin mijloace proprii, înființându-se popote acolo unde se vor găsi bucătari și mijloacele necesare preparatului hranei, lucru ce era recomandat pentru a ușura cheltuielile acestora. Era o prevedere ambiguă, greu de pus în aplicare având în vedere dispersarea acestora în localitățile stabilite și perioada scurtă în care unitățile cantonau în zona prevăzută.

În ziua de 11 octombrie 1922 statul major al Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul”, instalat la școala din Micești, a emis, sub semnătura aceluiași maior Lazăr Pandelescu, „Ordinul nr. 22”²⁰, prin care comandanților unităților din subordine li se solicita ca până a doua zi, ora 5 dimineața, să se transmit situația completă de efective până la nivel companie și baterie de artilerie, care să includă rubricile referitoare la militarii indisponibili (destinați unor servicii în zona de cantonare) și participanți la parada militară de la Alba Iulia. De asemenea, se solicita comandanților de regimente ordinea de bătaie până la nivel comandant de companie (baterie). Toate datele urmau a fi centralizate pentru a fi transmise comandantului Corpului 7 Armată la termenul stabilit.

Prin același ordin se transmitea că în dimineața zilei de 12 octombrie, ora 8.45, urmau să se găsească pe terenul de revistă de la Alba Iulia: câte un căpitan de fiecare regiment, numit de comandantul unității, sau cel mai vechi ofițer din regiment, în lipsa titularului la Regimentul 4 Artilerie trebuia să meargă ajutorul comandantului; câte un ofițer subaltern de fiecare regiment de infanterie, la artilerie adjutantul regimentului; câte un plutonier și 4 grade inferioare de fiecare regiment. Fiecare delegat al regimentului trebuia să dispună de materialele necesare marcării în teren a locului unităților participante la parada militară.

Totodată, ofițerii trebuiau să execute recunoașterea itinerariilor de deplasare pentru realizarea dispozitivului de defilare și de defluire spre locurile de cantonare.

Măsurile stabilite erau determinate de faptul că în ziua de 12 octombrie, pe locul și la ora la care trebuia ca în ziua de 15 octombrie să înceapă defilarea, generalul Henric Cihoski, care avea răspunderea pregătirii acesteia, urma să efectueze revista de font, o activitate specifică unor asemenea activități.

Pentru buna coordonare a activităților și oportunitatea transmiterii unor ordine, la comandamentul Diviziei 21 Infanterie din Alba Iulia, unde se afla și conducerea Corpului 7 Armată venită de la Sibiu, a fost trimis un ofițer din Regimentul 4 Artilerie, care avea la dispoziție și mijloacele de comunicare necesare.

„Ordinul nr. 22” emis de către statul major al Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul” a avut la bază „Ordinul de serviciu nr. 6214” din 11 octombrie, al comandantului Corpului 7 Armată pentru ziua de 12 octombrie 1922, care a prevăzut activitățile din acea zi destinate centralizării tuturor structurilor militare participante la parada militară de la Alba Iulia, dispunerea pe locurile de plecare și executarea unui antrenament general²¹.

---

²⁰ *Ibidem*, f. 122.

²¹ *Ibidem*, f. 125-126.

Conform prevederilor ordinului, în acea zi la ora 9.00 pe terenul de revistă, așa cum era denumirea în epocă, trebuiau să fie prezenți: șeful de stat major al fiecărei divizii participante la paradă, delegați ai corpurilor de trupă (precizați în detaliu în Ordinul nr. 22). Comandantul Diviziei 21 Infanterie trebuia să trimită 3 ofițeri, cel puțin cu grad de căpitan, al căror nume urma a fi comunicat statului major al Corpului 7 Armată, care trebuiau instalați în diferite puncte pentru coordonarea mișcării coloanelor: Moroș Portus, podul care asigura legătura între Sibiu – Cluj; intersecția șoselelor Alba Iulia – Cluj cu Alba Iulia – Drâmbari, nord-est Cetatea Alba Iulia, lângă localul poștei; la ieșirea de pe câmpul de defilare la bifurcația celor trei drumuri de evacuare.

Ofițerii destinați urmau să aibă asupra lor un tabel cu unitățile care trebuiau să treacă prin unul din cele trei puncte, primit de la statul major al Corpului 7 armată, misiunea lor fiind aceea de a supraveghea modul de încolonare a unităților. Astfel, pentru unitățile participante, s-au stabilit câteva elemente de coordonarea mișcării²²:

<i>Structura militară</i>	<i>Punct de control și acțiunea</i>	<i>Ora</i>
Divizia 1 Vânători	Podul peste Mureș, trece cu coada coloanei	12.45
Brigada Roșiori (regimentele 4 și 9 roșiori)	Podul peste Mureș, trece cu capul coloanei	12.50
Școlile militare din Oarda de Jos, Compania Marină, bateriile de artilerie grea	Podul peste Mureș, capul coloanei	13.00
Școlile militare și bateria de artilerie grea	Intersecția Alba Iulia – Cluj cu Alba Iulia Drâmbari, cu coada coloanei	12.20
Divizia Ardeleană (D. 21 I)	Intersecția Alba Iulia – Cluj cu Alba Iulia Drâmbari, cu capul coloanei	12.30
Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”	Drum separat pentru ajungerea la locul de revistă	14.00

În aceeași zi, în scop de antrenament, structurile stabilite urmau să intre în dispozitiv pe comunicația dintre stația de cale ferată Alba Iulia și Catedrală, conform indicațiilor colonelului Nicolae Țuhas. Revista de front era planificat să înceapă la ora 14.15, când trupele urmau a fi trecute în revistă de către generalul Henric Cihoski.

Până la acea dată fuseseră realizate legăturile telefonice, astfel că structurile subordonate temporar comandantului Corpului 7 Armată erau înștiințate despre modul de comunicare prin acel mijloc: Divizia Ardeleană prin materialul și personalul Regimentului 91 Infanterie, Divizia 1 Vânători prin materialul și personalul Regimentului 1 Vânători, Divizia Ordinul „Mihai Viteazul” prin materialul și personalul Regimentului 7 Pionieri, Brigada de Roșiori prin fir din rețeaua națională conectat cu Regimentul 13 Călărași. Colonelul Mihai Todicescu, comandantul Școlii Militare de la Sibiu, aflat la Barabant, avea asigurată legătura cu Corpul 7 Armată cu forțele și mijloacele Regimentului 7 Pionieri.

²² *Ibidem*, f. 125.

Ca rezervă pentru realizarea legăturilor cu toate structurile, se ordona prezența unui ofițer sau grade inferioare, cu cal, la comandamentul Diviziei 21 Infanterie, între orele 8.00-13.00 și 15.00-20.00, care să fie utilizați pentru transmiterea de ordine.

Din conținutul acestui ordin, rezultă că data emiterii sale reprezintă momentul luării în subordine de către generalul Henric Cihoski a structurilor militare stabilite să participe la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia.

În ziua de 13 octombrie 1922, prin „Ordinul de Serviciu nr. 6347” pentru ziua de 14 octombrie 1922, semnat de către generalul Henric Cihoski, s-au prevăzut activitățile care urmau a fi desfășurate în acea zi de către structurile militare aflate în garnizoana Alba Iulia²³. Astfel, comandanții de divizii și grupări trebuiau să execute antrenamente de defilare în zonele de dislocare a unităților și subunităților, conform programului pe care îl stabileau, timpul rămas la dispoziție fiind destinat curățirii și întreținerii armamentului și echipamentului din dotare.

Locul și rolul structurilor militare în desfășurarea evenimentelor la Alba Iulia în zilele de 14 și 15 octombrie 1922

Aspectul cel mai important al zilei de 14 octombrie 1922 a fost legat de sosirea în acea zi la Alba Iulia a unor personalități politice și militare și a însemnelor simbolice ale Încoronării. Astfel, între orele 10.00 și 11.00 au sosit la Alba Iulia Ion I.C. Brătianu și generalul Gheorghe Mărdărescu, care au fost întâmpinați de către generalul Henric Cihoski, generalul Petre Cănciulescu, șefii de stat major ai celor două mari unități din Alba Iulia, comandantul Garnizoanei Alba Iulia și ofițerii superiori desemnați de către acesta, îmbrăcați în ținuta de ceremonie. De asemenea, la gara din Alba Iulia au fost prezente autoritățile civile, care fuseseră stabilite și anunțate de către comandantul garnizoanei.

Cel de al doilea moment important al zilei l-a constituit sosirea cu un tren, la ora 14.45, a coroanelor regale, care trebuiau ridicate în vederea transportării la Catedrala Încoronării. Conform celor stabilite, la gara din Alba Iulia, pe peron, au fost prezente aceleași personalități politice și militare, cât și o companie de onoare din Regimentul 1 Vânători. Înapoia clădirii stației de cale ferată se aflau: Escadronul de Escortă Regală în ținuta de ceremonie cu chivere (coifuri) și trăsura dată de prefectura județului pentru transportul coroanelor. Trăsura cu coroanele regale a fost încadrată până la Catedrală, stânga-dreapta, de colonelul Ioan Moescu și locotenent-colonelul Ioan Silny, călări, unde însemnele regale au fost depuse, cu luarea măsurilor de siguranță care se impuneau. Pentru nevoi de executarea unor lucrări în oraș, în baza ordinelor primite, regimentele 16 și 17 vânători au pus la dispoziția inginerului Opran și maiorului Barbarino, în dimineața zilei, câte 100 de oameni, care au lucrat la definitivarea unor amenajări până în seara zilei.

Desfășurarea paradei militare în ziua de 15 octombrie s-a executat în baza „Ordinului nr. 6352” din 14 octombrie 1922, care avea prevederi concrete, clare, pe zone de dislocare, responsabilități ș.a.

---

²³ *Ibidem*, f. 184.

Pe peronul stației de cale ferată din Alba Iulia în dimineața zilei de 15 octombrie, ora 9.00, trebuia să se afle: o companie de onoare cu drapel, dată de Școala Militară de Infanterie Nr. 2 „Principele Carol”, cu muzica Regimentului 90 Infanterie; toți generalii invitați, de la funcția de comandant de divizie în sus.

La intrarea din spatele gării trebuiau să se afle două plutoane din Regimentul de Escortă Regală, două plutoane din Regimentul 4 Roșiori, cailor destinați generalilor aflați pe peron, conduși de către un conductor care dispunea de cartea de vizită cu numele celui căruia îi era destinat. Responsabilitatea gestionării situației cailor generalilor a revenit colonelului Petre Cănciulescu, ajutat de locotenent-colonel Rambela. Pe itinerarul de deplasare de la gară, pe Bulevardul Încoronării spre Catedrală, pe ambele părți erau dispuși militari din regimentele 16 și 17 vânători, conform indicațiilor colonelului Nicolae Țuhaș, care executase recunoașterile și stabilise detaliile organizatorice.

De la tribunele laterale spre gară, pe Bulevardul Încoronării urmau să se dispună: Inspectorul Muzicilor Militare cu muzicile stabilite; drapelurile unităților decorate cu Ordinul „Mihai Viteazul”; efectivelor Școlilor militare: de ofițeri de infanterie nr. 1, de geniu, de administrație, de artilerie, de cavalerie, Școlile de subofițeri de la Brașov și Slobozia; un batalion de infanterie format din câte o companie din fiecare divizie, comandantul fiind numit de la Divizia Ardeleană. Toate aceste structuri militare aflate în apropierea Catedralei intrau sub comanda colonelului Todicescu Mihaiu. Aviația, cu aparate din Grupul 5 Recunoaștere de la Cluj, trebuia să survoleze zona Alba Iulia la o înălțime de cel puțin 2000 m.

În ordin era stabilit ceremonialul militar de primire a suveranilor: 09.30 trecerea în revistă a companiei de onoare, urmat de o pauză destinată urcării membrilor delegațiilor străine în automobile și deplasarea la Catedrala Încoronării. În acel timp se constituia cortegiul, elementele componente fiind încolonate astfel: două plutoane Escortă Regală, trăsura destinată suveranilor, încadrată de către generalul Constantin Cristescu (șeful Marelui Stat Major) și generalul H. Cihoski (comandantul Corpului 7 Armată); trăsura principilor moștenitori – Carol și Elena, încadrată de către generalul C. Strătilescu (Inspector general de armată) și generalul Razu Aristide (comandantul Corpului 1 Armată); generalii invitați, călare; două escadroane din Regimentul 4 Roșiori.

Cortegiul trebuia întâmpinat în sunetele gorniştilor și uralele trupelor.

Toate aceste activități trebuiau desfășurate până la ora 10.00, când urma să înceapă serviciul religios. La Catedrală, coloneii Petre Cănciulescu și Nicolae Țuhaș trebuiau să se ocupe de preluarea și adăpostirea cailor, de indicarea locurilor pe care generalii trebuiau să le ocupe sub colonadele Catedralei.

Conform prevederilor ordinului, în care se reluau cele stabilite la alte niveluri, încoronarea trebuia să aibă loc în afara bisericii, din considerentul apartenenței suveranilor la alte culte religioase decât cel ortodox. Dintre militari, în ceremonia încoronării erau implicați direct generalul Alexandru Lupescu, care urma să poarte mantia Regelui Ferdinand I și generalul Ioan Popovici, pe cea a Reginei Maria până la locul stabilit, în afara incintei Catedralei, sub un baldachin.

Momentul încoronării, în care structurile militare erau implicate direct, trebuia să se desfășoare astfel: „*Când M.S. Regele își pune coroana pe cap, muzicile militare vor*

cânta «Imnul Regal», toată lumea militară și civilă va striga «Ura» prelung, iar bateria din Regimentul 36 Obuziere va trage 101 lovituri. Această baterie va trage din locul care i s-a indicat deja. Colonelul Țuhaș va indica începerea tragerii prin semnalizare cu fanionul din turnul bisericii.

Cei patru crainici denumiți prin ordin special, vor citi Proclamația MS Regelui în punctele ce li s-au hotărât, pentru a fi auziți de poporul adunat la solemnitate.

După terminarea actului încoronării, colonelul Cănciulescu va dispune ridicarea baldachinului sub care se vor găsi MM. LL., apoi precedați de cler, îl va duce în biserică prin 3 ofițeri din Regimentul 1 Vânători și 3 ofițeri din Regimentul 4 Roșiori. Domnul comandant al Regimentului 1 Vânători (RF) și cel mai tânăr ofițer din acel regiment vor purta trena mantiei MS Regelui. Domnul comandant al Regimentului 4 Vânători (RM) și cel mai tânăr ofițer din regiment vor purta trena mantiei MS Regina.

Toți acești ofițeri se vor găsi de la ora 9 a.m. la dreapta locului indicat pentru muzicile militare.

După ce MM LL se vor retrage, aproximativ ora 11.15, trupele care au făcut cordonul ca și cele care au fost în apropierea Catedralei (Școalele, Drapelele etc.) se vor duce să ia masa la locurile ce li se va indica de către comandanții respectivi și care vor fi în general punctele inițiale de încolonare a diviziilor sau unităților din care fac parte (în afară de oraș). Gărzile drapelilor vor lua masa la Regimentul 107/108 infanterie.

Prânzul domnilor generali, în sala specială, va dura între orele 12-13.30”²⁴.

Toate activitățile structurilor militare în ziua de 15 octombrie 1922 s-au desfășurat conform ordinelor emise și transmise comandanților de unități, a antrenamentelor și repetițiilor efectuate în zilele anterioare. Presa vremii și documentele oficiale elaborate imediat după mărețul eveniment au reflectat în mod diferit locul și rolul structurilor militare, rezultând descrieri și date diferite, în ultimul caz și datorită faptului că Ministerul Apărării Naționale nu a transmis presei date privind structurile, efectivele și tehnica militară implicată.

La 25 noiembrie 1922, Mareșalatul Curții Regale a finalizat și a transmis la „Monitorul Oficial” un amplu document, intitulat „Ceremonialul religios și militar al încoronării regelui Ferdinand și reginei Maria la Alba Iulia (15 octombrie 1922) și festivitățile desfășurate cu această ocazie”²⁵, în care sunt prezentate toate momentele din perioada 12-21 octombrie 1922 în legătură cu ceea ce poate fi numit evenimentul principal al aceluia an.

Momentul principal și așteptat al activității structurilor militare prezente la Alba Iulia l-a constituit defilarea trupelor, care în documentul sus menționat este prezentat astfel: „Până la ora 14.30 trupele erau așezate în careu pe platoul de revistă de la S.V. Cetății, iar persoanele invitate ocupaseră loc în cele două tribune special construite și frumos împodobite cu covoare și drapele naționale. Un numeros public și mai ales țărani umpleau, cu toată vremea posomorâtă, câmpul de defilare în fața tribunelor în apropierea trupelor.

La ora 14.30, M.S. Regele purtând uniforma Regimentului 1 vânători „Regele Ferdinand”, apare însoțit de M.S. Regina în uniformă de general de cavalerie, purtând

²⁴ Ibidem, f. 215.

²⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 187, 26 noiembrie 1922, Partea neoficială, pp. 8744-8761.

Defilarea începe cu aceea a elevilor școlilor primare și secundare din Alba Iulia, a cercetașilor, școlile militare de ofițeri, subofițeri și de marina.

Vin apoi cele 154 drapele ale regimentelor, salutate cu respect și admirație de cei prezenți.

Urmează divizia de vânători (brigada vânătorilor de munte), regimentul 1 vânători «Regele Ferdinand» și regimentul 9 vânători «Regele Alexandru» cu un efectiv de aproape 4000 oameni, sub comanda A.S.R. Principelui Carol, Moștenitorul Tronului.

Defilarea A.S.R. Principelui Carol, călare, în capul diviziei și a A.S.R. Principelui Nicolae, pe jos, în capul primului pluton din prima companie a regimentului 1 vânători au stârnit ovațiuni călduroase.

Cu începere de la ora 16.30 încep să treacă, defilând, rând pe rând, detașamentele tuturor regimentelor decorate cu ordinul militar de război «Mihai Viteazul», toate aceste detașamente formând o divizie cu efectiv total de aproximativ 4.800 oameni, sub comanda d-nului general Scărișoreanu C., fost comandant al diviziilor IX și IX/XIX în timpul războiului național.

Trece apoi cu începere de la ora 17 divizia XVIII cu un efectiv total de aproximativ 5.300 oameni, toți din Ardeal, sub comanda domnului general Papp.

În urmă defilează artileria diviziilor, bateria de artilerie grea, brigada II roșiori compusă din regimentul 4 roșiori «Regina Maria» și regimentul 9 roșiori, căruia M.S. Regele îl dă ca șef cu ocazia încoronării pe A.S.R. Principesa Elena, Moștenitoarea Tronului. În capul acestei brigade defilează călare M.S. Regina provocând călduroase ovațiuni din partea trupelor și publicului.

Defilarea la ora 17.30 se încheie prin trecerea carelor de luptă.

M.S. Regele a ținut să mulțumească personal domnului general Cihoski Enric, comandantului corpului VII armată și domnilor comandanți a-i celor 3 divizii ce au defilat, pentru frumoasă și și ostășească ținută a trupelor»²⁷.

Încheierea defilării a marcat momentul principal al participării structurilor militare la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia, evidențiat prin declarațiile participanților și articolele de presă apărute începând cu a doua zi.

Pregătirea și desfășurarea deflurii structurilor participante la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia

Pe măsura trecerii prin fața tribunei, trupele participante la defilare s-au deplasat pe itinerariile stabilite către zonele de cantonare, unde au început pregătirile pentru defluirea spre stațiile de cale ferată în vederea îmbarcării în trenuri.

Trupele și personalitățile militare stabilite au participat între orele 17.30-18.00 la ceremonia plecării familiei regale și a personalităților politice și militare la gara din Alba Iulia de unde, cu trenul, trebuiau să plece la București, unde pentru 16 și 17 octombrie erau organizate ceremonii ample. Ceremonia și protocolul deplasării autorităților la gara din Alba Iulia a fost identic cu cel din dimineața zilei.

²⁷ Apud, *Casa Regală a României în cronicile „neoficiale” ale „Monitorului Oficial” 1914-1924, Ferdinand I*, volumul 1, București, Editura Centrului Tehnic Editorial al Aratei, 2010, pp. 596-598.

Pentru defluirea trupelor în garnizoanele de reședință încă din 12 octombrie 1922 Biroul 1 Mișcare, exploatare, transport, tracțiune din Secția 6 transporturi a Marelui Stat Major a transmis către Divizia 1 Vânători și Divizia Ordinul „Mihai Viteazul” „Ordinul nr. 1852”, care, între altele, prevedea: *„Pentru buna executare a îmbarcărilor și executarea acestui program, delegatul Marelui Stat Major în gara Alba Iulia, maiorul Coatu Gh., are ordinul de a lua legătura direct cu trupele și a organiza de comun acord îmbarcările chiar și în alte situațiuni de cât cele prevăzute în program. Cu onoare rugăm a se da ordin trupelor ca pentru orice alte relații cu privire la aceste întrebări a se adresa delegatului nostru din stația Alba Iulia”*²⁸.

În aceeași zi a fost emis un „Ordin de serviciu” pentru zilele de 15 și 16 octombrie 1922, care a prevăzut: *„Se vor lua măsuri să existe cea mai perfectă ordine și disciplină în garnizoana Alba Iulia și în cantonamentele respective în care scop se atrage atenția să luați următoarele măsuri:*

1. *Domnii comandanți de divizii care pleacă la București își vor numi la comandă înlocuitori, care împreună cu tot statul major al diviziei rămân pe zonă până ce ultima unitate din comandamentul său e îmbarcată;*

2. *Toți comandanții titulari sau numiți pentru ocazia sărbătorilor de încoronare rămân la unitățile lor până ce ultima unitate a îmbarcat;*

3. *Circulația prin garnizoană sau oraș pentru trupe până la ora 21.00, pentru ofițeri până la 23.30;*

4. *Ofițerii stau tot timpul în mijlocul trupelor ce comandă ca ocupație vor organiza sporturi și jocuri distractive pentru trupă;*

5. *Ofițerii și trupa n-au voie a veni în Alba Iulia decât pe rând cu voia comandanților de regimente, raportându-se și comandamentelor superioare (brigadă, divizie);*

6. *Se amintește din nou respectarea ordinului circular nr. ... din 12 octombrie curent;*

7. *Se va raporta pentru fiecare corp în parte către Serviciul intendență al Comandamentului Teritorial Alba Iulia zilele de hrană necesare pentru transport;*

8. *Cu începere de la 16 octombrie, raportul la ora 10.00 a.m.;*

9. *Se va raporta numele domnilor comandanți de divizie lăsați la comandă;*

Se anexează planurile de transport a unităților ce se înapoiază în garnizoanele lor (Anexa nr. 4).

*Pentru buna executare a îmbarcărilor și executarea acestui program, delegatul Marelui Stat Major în gara Alba Iulia, maiorul Coatu Gh., are ordin de a lua legătura direct cu trupele și a organiza de comun acord îmbarcarea chiar în alte stații decât cele prevăzute în program”*²⁹.

După încheierea defilării din garnizoana Alba Iulia, comanda Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul” a fost luată de către colonelul Stângaciu Vasile, comandantul Brigăzii 2 Infanterie, ajutat de către subșeful de stat major al diviziei, maiorul Lazăr Pandele și căpitanul Dumitrescu V., din statul major al diviziei, care trebuia să pună în aplicare planul de defluire a structurilor.

²⁸ AMNR, *Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”*, dosar nr. 359, f. 217.

²⁹ *Ibidem*, f. 216.

Referitor la defluiderea unităților Diviziei Ordinul „Mihai Viteazul” de la Alba Iulia, în „Ordinul de serviciu nr. 30” emis de către comandant s-a prevăzut că: „*În principiu fiecare unitate va pleca cu același tren în care a venit și în aceeași ordine. Pentru evitarea aglomerării și neregulilor în gară, se va comunica fiecărei unități foaia de transport, care va indica ziua, ora, locul și numărul trenului în care se va îmbarca. Comandanții de companii vor trimite în raport cu ziua și ora plecării, câte un ofițer subaltern în gară spre a recunoaște trenul și nu vor aduce unitatea decât cu cel mult o oră înaintea plecării trenului respectiv. Comandanții de companii sunt direct răspunzători de orice nereguli săvârșite*”³⁰.

Conform planului de transport, unitățile care trebuiau să părăsească zona Alba Iulia au fost îmbarcate între 16-19 octombrie 1922, prioritar pentru cele din Oltenia, Muntenia, Dobrogea și Moldova, având în vedere distanțele de parcurs. În linii generale, până la 21 octombrie 1922 toate structurile participante la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia au ajuns în garnizoanele de reședință.

Participarea structurilor militare la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia a necesitat un efort organizatoric și de execuție din partea tuturor celor implicați, în special a trupei și a micilor comandanți, care nu au beneficiat de condiții corespunzătoare în privința cazării, hrănirii și condițiilor de igienă personală și colectivă. Cu toate acestea, participarea a fost una entuziastă, fiecare militar fiind conștient de unicitatea evenimentului la care era prezent.

Anexa nr. 1

Ordinea de bătaie a unităților care au luat parte la Serbările Încoronării de la Alba Iulia

Comandantul Corpului 7 Armată – general Henric Cihoski
Șef de stat major – Colonel Teodorescu Ioan

Divizia vânători

Comandant – ASR Principele Carol

Șef de stat major locotenent-colonel Stoicescu Florea

Brigada 1 Vânători

Comandant colonel Rasoviceanu Constantin

Vânători de Munte

Batalionul 1 Sinaia, comandant locotenent-colonel Rozescu Ștefan

Batalionul 5 Abrud, comandant locotenent-colonel Savu Corneliu

Batalionul 6 Abrud, comandant locotenent colonel Slokner Radu

Regimentul 1 Vânători, comandant colonel Basarabescu Victor

Batalionul 1, comandant maior Dumitriu Romulus

Batalionul 2, comandant Dumitrescu Ioan

---

³⁰ *Ibidem*, f. 184.

Regimentul 2 Vânători, comandant colonel Bereşteanu Gheorghe
Batalionul 1, comandant maior Minescu Ioan
Batalionul 2, comandant maior Caravancea Titus

Artileria

Comandant general Schmidt Carol
Divizionul de Munte, comandant locotenent colonel Stoica Ştefan
Regiment Obuziere de Munte, comandant colonel Marin Ioan

Pionieri

Comandant Batalion Pionieri Munte, locotenent colonel Turbatu Constantin

Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”

Comandant, general (r) Scărişoreanu Constantin
Şef de stat major, locotenent colonel Bădescu Mihail
Subşef de stat major, maior Lazăr Pandele
Brigada 1-a, comandant general Gherculescu Dumitru
Regimentul 1 Infanterie, comandant colonel Malamuceanu Constantin
Batalionul 1, comandant maior Spiceanu Ioan
Batalionul 2, comandant maior Băgulescu Gheorghe
Batalionul 3, comandant maior Calotescu Corneliu
Regimentul 2 Infanterie, comandant colonel Cornea Nicolae
Batalionul 1, comandant maior Curculescu Ştefan
Batalionul 2, comandant maior Toniţa Nicolae
Batalionul 3, comandant maior Păduraru Anania
Brigada 2-a, comandant colonel Stângaci Vasile
Regimentul 3 Infanterie, comandant colonel Staresin Constantin
Batalionul 1, comandant maior Pelopida Aurel
Batalionul 2, comandant maior Popovici Ioan
Batalionul 3, comandant maior Tomescu Grigore
Regimentul 4 Infanterie, comandant colonel Hergot Maximilian
Batalionul 1, comandant maior Balaban Nicolea
Batalionul 2, comandant maior Raicovici Anton
Batalionul 3, comandant maior Nadolu Toma
Regimentul de Artilerie – 4 baterii, comandant

Divizia Ardeleană

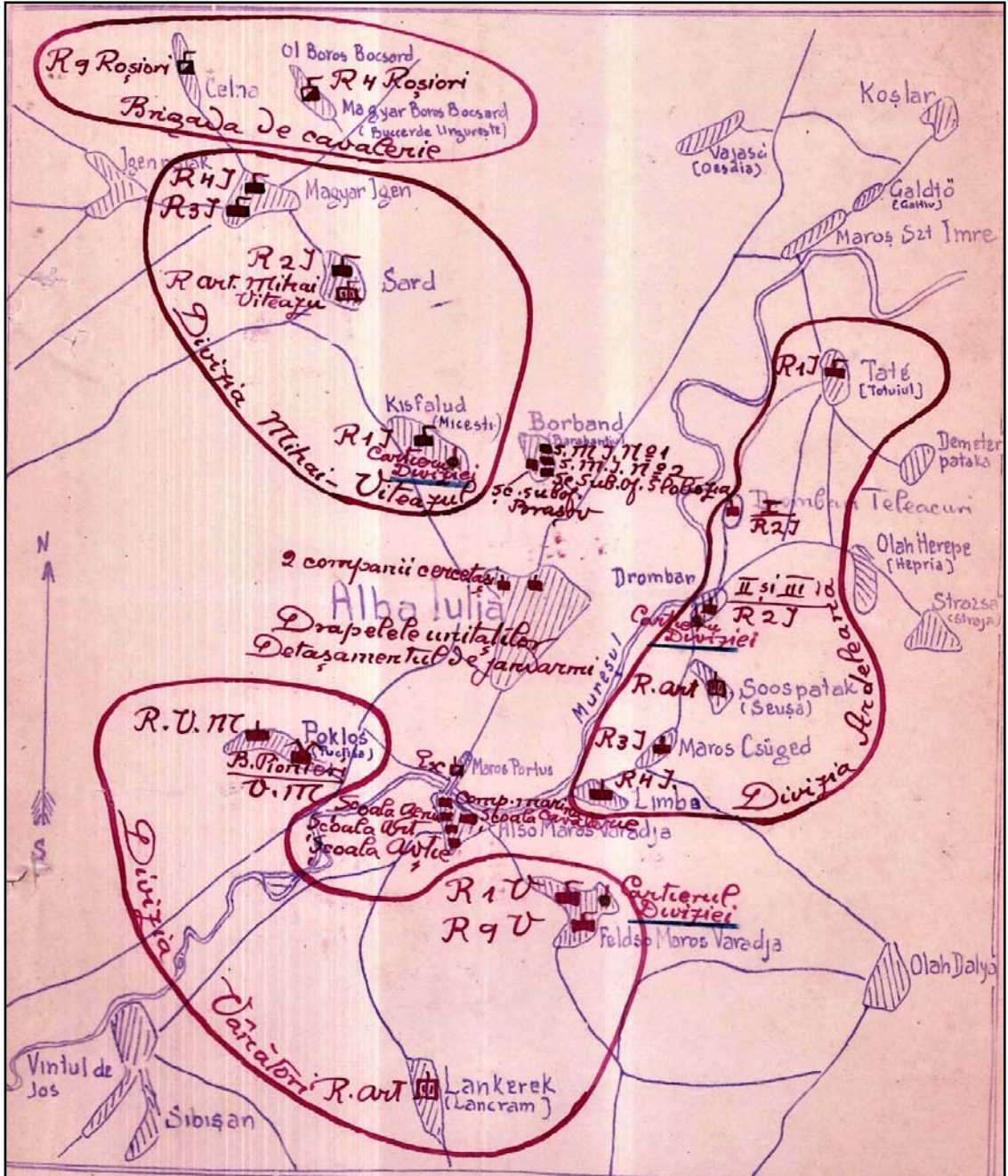
Comandant general Papp Dănilă
Şef de stat major colonel Florescu B. Ioan
Brigada 1 Infanterie, comandant colonel Marcovici Ioan
Regimentul 1 Infanterie, comandant colonel Diamandi Dumitru
Batalionul 1
Batalionul 2
Batalionul 3
Regimentul 2 Infanterie, comandant colonel Antonescu Benedict

Batalionul 1
Batalionul 2
Batalionul 3
Brigada 2, comandant colonel Constantinescu Dumitru
Regimentul 3 Infanterie, comandant colonel Radulian Constantin
Batalionul 1, comandant maior Brătășanu Constantin
Batalionul 2, comandant maior Stroe
Batalionul 3, comandant maior Cloaje Ion
Regimentul 4 Infanterie, comandant colonel Craioveanu Luca
Batalionul 1, comandant maior Anastasiade Raul
Batalionul 2
Batalionul 3
Artilerie, comandant colonel Dragomir Dimitrie
Divizionul 1, comandant maior Georgescu Octavian
Divizionul 2, comandant maior Bomcheș Max
Divizionul 3, comandant maior Popp Ioan
Pionieri, comandant locotenent colone Smeu Traian
Brigada de Roșiori
Regimentul 4 Roșiori, comandant colonel Stoicov Constantin
Regimentul 9 Roșiori, comandant colonel Mironescu Victor
Escorta Regală, comandant colonel Ilasievici Constantin
Artileria Grea, comandant
Marina, comandant
Aviația, comandant
Școlile militare de subofițeri, comandant colonel Todicescu Mihail
Școala Militară de Subofițeri Slobozia, comandant colonel Bengliu Ioan
Școala Militară de Subofițeri Brașov, comandant colonel Ignătescu Alexandru
Școala Militară de Infanterie Nr. 1, comandant colonel Miltiade Constantin
Școala Militară de Infanterie Nr. 2, comandant colonel Vasilescu Șt. Ioan
Școala Militară de Cavalerie, comandant colonel Comănescu Constantin
Școala Militară de Artilerie, comandant colonel Alexandrescu B. Gheorghe
Școala Militară de Geniu, comandant colonel Iorgulescu Gheorghe
Școala Militară de Marină, comandant comandor Buchholtzer Cornel
Școala Militară de Administrație, comandant Intendant colonel Ionescu Anghel

(AMNR, Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”, dosar nr. 359 f. 60-61)

Anexa nr. 2

Dislocarea structurilor participante la Sărbătoarea Încoronării de la Alba Iulia

(AMNR, Fond Divizia Ordinului Mihai Viteazul, dosar nr. 359, f. 52)

Anexa nr. 3

Dislocarea structurilor militare destinate participării la Serbarea Încoronării de la Alba Iulia

<i>Comandamente, mari unități, școli militare</i>	<i>Unități</i>	<i>Dislocare</i>
Corpul 7 Armată		Alba Iulia
Divizia Vânători	Cartierul diviziei	Oarda de Sus
	Regimentul 1 Vânători	Oarda de Sus
	Regimentul 2 Vânători	Oarda de Sus
	Regimentul de Artilerie	Lancrăm
	Regimentul Vânători de Munte	Pâclișa
Batalionul de Pionieri		
Divizia Ardeleană	Regimentul 1 Infanterie	Totoi
	I/ Regimentul 2 Infanterie	Teleac
	II,III/Regimentul 2 Infanterie	Drâmbar
	Cartierul diviziei	
	Regimentul 3 Infanterie	Ciugud
	Regimentul 4 Infanterie	Limba
	Regimentul Artilerie	Seușa
Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”	Cartierul diviziei	Micești
	Regimentul 1 Infanterie	
	Regimentul 2 Infanterie	Șard
	Regimentul Artilerie	Ighiu
	Regimentul 3 Infanterie	
	Regimentul 4 Infanterie	
Brigada de Cavalerie	Regimentul 4 Roșiori	Bucerdea Vânoasă
	Regimentul 9 Roșiori	Telna
Școli militare de ofițeri	Școala Militară Nr. 1	Bărăbanț
	Școala Militară Nr. 2	
	Școala Militară de Cavalerie	Oarda de Jos
	Școala Militară de Artilerie	
	Școala Militară de Geniu	
	Școala Militară de Aviație	
Școli militare de subofițeri	Școala de Subofițeri Brașov	Bărăbanț
	Școala de Subofițeri Slobozia	
Marina	Companie marină	Oarda de Jos
Detașament de jandarmi		Alba Iulia
Cercetare	Două companii cercetare	
Drapele decorate cu		Cazarma

Ordinul „Mihai Viteazul”		Regimentului 107/108 Alba Iulia
Escadron Escortă		Partoș

(ANMR, Fond Divizia Ordinului „Mihai Viteazul”, dosar nr. 359, f. 61-63)

Anexa nr. 4

Programul de transport la reședință a diferitelor unități care iau parte la Serbările Încoronării de la Alba Iulia

Unitatea/subunitatea	Pleacă		Sosește	
	Stația	Data și ora	Stația	Data și ora
Divizia de vânători Batalionul 1 Vânători de Munte	Alba Iulia	17.10. 20.26	Sinaia	18.10.18.52
Batalionul Pionieri Munte			Brașov	18.10. 12.19
Batalioanele 5, 6 Vânători de Munte				
Regimentele 1,5,18,19, Vânători	Alba Iulia	16.10. 22.26	Ocnița	18.10. 18.44
Regimentele 6, 9 Vânători	Alba Iulia	17.10. 04.26	București	18.10. 12.23
Divizionul 2 Artilerie Munte	Vințu de Jos	17.10, 13.53	Codlea	18.10. 08.28
Regimentul Obuziere Munte	Vințu de Jos	16.10. 13.53	Curtea de Argeș	18.10. 06.16
<i>Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”</i>				
1 Companie /R. 17 I.	Alba Iulia	16.10. 17.26	Lugoj	17.10. 05.45
1 Companie /R. 18 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Filiași	19.10. 01.32
2 Companii/R. 26 I. Detașamentul de Jandarmi Rurali	Alba Iulia	17.10. 16.26	Craiova	18.10. 22.52
2 Companii/R. 2 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Râmnicu Vâlcea	18.10. 12.56
1 Companie /R. 4 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Pitești	19.10. 01.41
Comandantul D.3I. 2 Companii/R.22I. 1 Companie/R/ 62/70	Alba Iulia	18.10. 12.26	Târgoviște	20.10. 01.03

2 Companii/R. 30 I. 2 Companii/R. 28 I.	Alba Iulia	17.10. 16.26	Câmpulung	19.10. 09.10
2 Companii/R. 7 I. 2 Companii/R. 32 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Ploiești	20.10. 04.32
2 Companii/R. 8 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Buzău	20.10. 08.48
1 Companie/R. 47/72 I. 1 Companie/R. 51/52 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Galați	20.10. 18.37
2 Companii/R. 2 Gr.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Brăila	20.10. 15.46
2 Companii/R. 21 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Tighina	22.10. 00.15
1 Companie/R. 50/64 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Tecuci	20.10. 19.20
3 Companii/R. 1 Grăniceri	Alba Iulia	18.10. 12.26	București	19.10. 00.23
1 Companie/R. 34 I.	Alba Iulia	16.10. 14.26	Constanța	18.10. 10.55
1 Companie /R. 40 I.	Alba Iulia	16.10. 14.26	Medgidia	18.10. 08.05
1 Companie/R. 36 I.	Alba Iulia	18.10. 12.26	București	19.10. 00.23
1 Companie/R. 55/67 I.	Alba Iulia	18.10. 00.26	Bacău	19.10. 14.28
1 Companie/R. 73/78 I.	Alba Iulia	19.10. 02.26	Brăila	20.10. 15.46
1 Companie/R. 13 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Iași	21.10. 08.30
1 Companie/R. 25 I.	Alba Iulia	16.10. 22.26	Cernăuți	19.10. 04.40
1 Companie/R. 53/65 I.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Vaslui	21.10. 02.46
1 Companie /R. 4 V. 1 Companie /R. 8 V.	Alba Iulia	18.10. 00.26	Ocnîța B.	20.10. 20.44
Parte din R. 4 Argeș	Alba Iulia	17.10. 12.26	Drochia	20.10. 10.59
1 Companie /R. 27 I. Restul din R. 4 Argeș	Alba Iulia	18.10. 00.26	Bălți Drochia	20.10. 02.39 20.10. 22.59
Unități din R. 33, 39 I., 10 V.	Alba Iulia	19.10. 06.26	Chișinău	21.10. 19.36
<i>Divizia Ardeleană Brigada Mixtă/C. 6 A. Regimentul 81 Infanterie Unități din R. 17 V.</i>	Alba Iulia	19.10. 10.26	Dej Zalău	19.10. 22.01 20.10. 04.40
R. 82 I., 1 Bt./R. 40 Ob.	Alba Iulia	18.10. 22.26	Târgu Mureș	19.10. 06.28
R. 83 I., Aviație	Alba Iulia	19.10. 18.26	Cluj Someșeni	20.10. 03.56
Unități din R. 16 V. și R.16 Pi.	Alba Iulia	18.10. 10.26	Oradea Mare	19.10. 06.08
R. 31 A.	Alba Iulia	19.10. 22.26	Cluj	20.10. 07.56
<i>Brigada Mixtă/C.7 A. Dt./R. 90 I.</i>	Alba Iulia	19.10. 14.26	Sibiu	20.10. 00.29
Dt./R. 89 I.	Alba Iulia	19.10. 14.26	Brașov	20.10. 13.57
Dt./R. 92 I.	Alba Iulia	16.10. 17.26	Orăștie	16.10. 19.34
Dt./R. 105, 106 I.	Alba Iulia	17.10. 20.26	Sighișoara	18.10. 03.44

Dt./R. 109-116 Dt. Jd. Rurali	Vințu de Jos	16.10. 18.11	Timișoara	17.10. 10.01
B/Bg. 57 I.	Alba Iulia	18.10. 06.26	Ițcani Rădăuți	20.10. 07.35 20.10. 12.08
<i>Trupe neîndivizionate</i> 1 Escadron din Regimentul Escortă Regală, 1 Bt. Art. Grea 106, 7 mm	Alba Iulia	18.10. 04.26	București	19.10. 12.23
Parte din R. 4 Ro.	Teiuș	16.10. 08.13	Chișinău	18.10. 19.36
Parte din R. 9 Ro.	Teiuș	16.10. 04.26	Chișinău	19.10. 05.36
Restul din R. 4, 9 Ro.	Teiuș	17.10. 08.13	Chișinău	19.10. 19.36
Compania Tancuri	Alba Iulia	18.10. 18.26	Târgoviște	20.10. 09.03
1 Companie Marină	Alba Iulia	19.10. 02.26	Galați	20.10. 18.37
2 Companii Cercetași	Alba Iulia	16.10. 08.26	București	16.10. 16.23
Școlile militare de Infanterie, Geniu și Cavalerie	Alba Iulia	18.10. 12.26	București Târgoviște	19.10. 20.23 20.10. 04.03
Școala Militară de Artilerie	Alba Iulia	16.10. 17.26	Timișoara	17.10. 10.01
Școala de Subofițeri Slobozia, Școala de Marină	Alba Iulia	16.10. 14.26	Slobozia Constanța	18.10. 00.04 18.10. 10.55
Școala Militară de Infanterie Sibiu, Școala de Subofițeri Brașov	Alba Iulia	19.10. 14.26	Sibiu Brașov	20.10. 00.29 20.10. 13.57
Școala Militară de Administrație, Dt. Jd. Rurali	Alba Iulia	18.10. 10.26	Oradea Mare	19.10. 06.08
Ministerul de Război, M.St.M., Inspectoratele 1,2,4 A., Corp Grăniceri- Compania 7, Corpul 2 Armată, D. 12 I., Cdt. Art. Grele, Drapelele garnizoanei București, cail Domnilor Generali	Alba Iulia	16.10. 08.26	București	17.10. 16.23
Restul R. 4, 9 Roșiori	Teiuș		Chișinău	20.10. 09.36
Secția automobile	Alba Iulia		București Dealul Spirei	

(AMNR, Fond Divizia Ordinul „Mihai Viteazul”, dosar nr. 359, f. 214)

PREZENȚA GENERALULUI AVERESCU LA CEREMONIA ÎNCORONĂRII POVESTITĂ DE CONSTANTIN ARGETOIANU

Dumitru Matei

Constantin Argetoianu scrie în memoriile sale despre Încoronare, cu largă referire la generalul Averescu, pentru al cărui portret a folosit mult tuș în paginile anterioare momentului¹.

Spusese, așadar, despre el că *este chinez în politică și calcă în toate străchinile*², însă a mizat pe popularitatea lui în rândul foștilor soldați, care aveau acum drept de vot, așa că a creat un organism politic – Liga Poporului, devenită ulterior partid – și l-a plasat în fruntea acestuia.

*Și-a renegat fără rușine propriile sale cuvinte și convingeri. Era el, Averescu, cum era, dar era. Zilnice dovezi îmi arătau popularitatea lui în nemaipomenită creștere*³.

*Cu omul acesta nu era nimic de făcut. Era nu numai un cap cu desăvârșire apolitic, dar și un suflet cu totul amoral. Începeam să-l cunosc: lăcomia de putere domina toată ființa sa și îi deforma toate însușirile. Pentru a se menține la Guvern era capabil de orice platitudine, de orice învârteală și chiar de un act de trădare*⁴.

*Mă îndoiesc de Averescu și de integritatea simțului său moral. Cred că de când există lumea, nici un șef militar n-a ajuns la un asemenea grad de abjecție, să cerșească puterea de la fostul său adversar. Un asemenea gest dovedea mai mult decât imoralitate, dovedea amoralitate. Și acesta era omul cu care trebuia să pornesc la revizuirea moralității noastre politice!*⁵

*Numai popularitatea lui putea mobiliza și fanatiza masele de care aveam nevoie în lupta începută în 1917. Și iată cum, în lipsa altor posibilități, și fiindcă nu voiam să părăsesc politica, am sfârșit prin a mă împăca cu ideea de a lua pe Averescu în brațe*⁶.

Argetoianu mărturisește că a vrut un regim de dictatură și credea că Averescu este omul potrivit pentru atingerea scopului său, dar nu i-a reușit, fiindcă acesta voia doar să ajungă la putere prin orice mijloace. *Nenorocirea țării a fost că în generalul Averescu nu era nici cea mai mică stofa de dictator, ci numai stofă de arivist politic*⁷. Averescu n-a avut pe lume decât două patimi: femeile și galoanele. Nu femeia, ci femeile – nu ambiția marilor înfăptuiri, ci galoanele. Omul cel mai popular în țara sa din Europa

---

¹ Constantin Argetoianu, *Memorii pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. VI, Partea a VI-a (1919-1922), București, Editura Machiavelli, 1996, pp. 310-313.

² *Ibidem*, vol. V, cap. XX.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, cap. XVIII.

⁵ *Ibidem*.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

*n-a avut nici un moment gândul să clădească, n-a urmărit decât postul de prim-ministru! Galoanele! Galoanele și nimic mai mult. Le pierduse în armată prin nedi-băcie, și voia acum să le recâștige în politică, prin toate felurile de dibăcie!*⁸

Pentru Argetoianu, Averescu era *un șef pe care trebuia în acel timp să-l ascult și să-l inițiez totodată la o meserie despre care habar nu avea*⁹.

Adversitatea față de omul în care a crezut și de care s-a despărțit, rezultă și din rândurile scrise despre Încoronare. Aflăm astfel că fusese planificată pentru anul 1921, dar a fost amânată de I.I.C. Brătianu pentru de 15 octombrie 1922 sub pretextul că mantalele regale nu erau gata.

Cu vreo 20 de zile înainte de ceremonia Încoronării, cei invitați la istorica solemnitate primiseră o invitație cartonată prin care președintele Consiliului de Miniștri îi poftea la Alba Iulia și le cerea să răspundă în 5 zile. Pe carton era tipărită în partea de jos următoarea frază:

Această invitație servește de carte de intrare în Catedrală și în Colonadele din jurul ei.

Generalul Averescu a primit invitația pe care era scris: *Doamna și domnul general Al. Averescu, deputat, fost președinte al Consiliului de Miniștri.*

Generalul nu-i iertase regelui faptul că a consimțit la amânarea încoronării, care nu s-a făcut în timpul cât a fost el șeful guvernului și se făcea de către guvernul Brătianu. De aceea căuta un motiv să nu meargă la Alba Iulia și l-a găsit: s-a declarat jignit de faptul că a fost invitat ca simplu deputat și nu în mod special, ca fost comandant de armată și fost prim-ministru.

Pe cartonul-invitație Averescu a scris de-a curmezișul:

Mă surprinde că dl. Președinte al Consiliului de Miniștri I.I.C. Brătianu crede potrivit să invite la o astfel de solemnitate pe un general pe care l-a acuzat personal și public de trădare.

Din parte-mi, atât cât această acuzație nu va fi retractată, tot personal și tot pe calea publicității, nu pot primi nici o invitație de la dl. I.I.C. Brătianu.

Invitația nu a fost trimisă nici prin curier, nici prin Puiu Crăiniceanu, ci a fost înmânată lui Constantin Argetoianu deschisă, cu rugămintea de a o restitui primului ministru.

Averescu credea că Argetoianu va face tot posibilul să obțină invitația dorită, dar acesta nu avea în gând să restituie invitația lui Brătianu și a păstrat-o în buzunar.

Argetoianu era convins că Averescu juca teatru, fiindcă nu l-a întrebat niciodată dacă a returnat invitația și ce reacție a avut Brătianu la acest gest.

Argetoianu s-a dus la Cotroceni și a fost introdus la Regină, căreia i-a explicat consecințele abținerii lui Averescu și a prietenilor acestuia – Maniu și ardelenii – de a participa la Încoronare.

Regina a înțeles și a spus că Averescu trebuie să vină la Alba Iulia, fiindcă nu voia să repete greșeala din 1918, când absența lui la intrarea solemnă a trupelor în București a fost viu comentată în mod defavorabil pentru Rege.

---

⁸ *Ibidem*, cap. XXI.

⁹ *Ibidem*.

Regina a întrebat:

– *Ce-i de făcut?* Și Argetoianu a dat soluția:

– *O invitație regală ar putea determina pe general să revină asupra refuzului său pe care îl crede închinat lui Brătianu, dar pentru a nu-L pune pe Rege într-o situație neplăcută, Regina ar putea să-i scrie generalului și să-l poștească la Încoronare.*

Înviata scrisă de către Regină începea cu „Noi” și Averescu a crezut că vine chiar din partea Regelui, care în fapt nu știa nimic despre chestiune.

Argetoianu susține că a dictat în franțuzește și Regina scria de-a dreptul în englezește. I-a mulțumit Reginei și a plecat cu scrisoarea la Averescu, pe care l-a găsit în biroul din strada Atena înconjurat de fruntașii partidului: generalii Coandă și Gogu Vălleanu, P. Negulescu, Trancu-Iași, Cudalbu ș.a.

Toți erau uimiți, fiindcă Averescu le spusese hotărârea lui de a nu participa la Încoronare și constataseră că *nu era prostie pe care șeful lor să nu o comită și încercaseră în zadar, timp de un ceas și mai bine, să înmoaie cerbicia încăpățânatului.*

Argetoianu l-a rugat pe Averescu să treacă în camera de alături pentru a-i face o comunicare și acolo i-a dat scrisoarea Reginei, iar *generalul, cu monoculul la ochi, a citit-o și a recitit-o, în timp ce fața i se lumina: își atinsese scopul.*

Nu a întrebat nimic, nici ce a făcut cu invitația lui Brătianu, nici cum a obținut măgulitoarea scrisoare a Reginei, care făcea dintrânsul reprezentantul armatei învingătoare și s-a mulțumit să-i strângă mâna, apoi s-a întors în birou și a spus celor de față:

Domnilor, pentru nimic în lume nu m-aș fi dus la Alba Iulia ca invitatul lui Brătianu. Primesc însă o invitație specială și foarte măgulitoare din partea Majestăților Lor. Această invitație se adresează fostului comandant de armată din timpul războiului. Mă voi îmbrăca în uniformă și voi merge la Alba Iulia, unde voi ignora însă prezența lui Brătianu...

Toți de față au răsuflat ușurați... Fiecare ar fi vrut să-l întrebe pe Argetoianu cum a învârtit lucrurile, dar în prezența lui Averescu n-au îndrăznit și au plecat unul câte unul.

Ceremonia a fost foarte reușită. (...)

A fost un moment înălțător și mărturisesc că m-a emoționat, scrie Argetoianu. Mi-am adus aminte de toate suferințele și de toate nădejțile de la Iași și trâmbițele soldaților mi-au răscolit adâncul sufletului...

Armata s-a prezentat foarte bine și a stârnit entuziaste aplauze.

După defilare am trecut în Sala Unirii, unde a avut loc o masă cu vreo 300 de tacâmuri.

Averescu a fost pus la masa Regelui, la loc de onoare și a fost tot timpul mesei obiectul atenției Suveranilor.

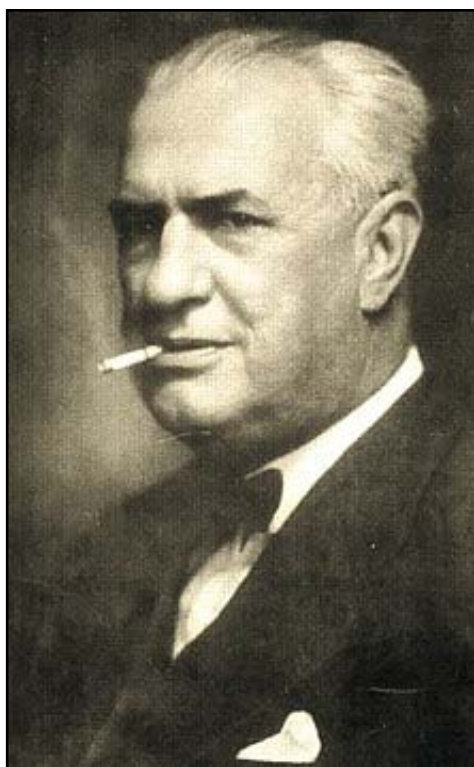
La sfârșit Regele a închinat de la distanță paharul cu dânsul și numai gestul a fost remarcat și comentat. Ba liberalii erau chiar cu dânsul foarte supărați că nu închinase și cu Brătianu, uitând că între complici politeșile sunt de prisos¹⁰. (...)

---

¹⁰ *Ibidem*, cap. IX, pp. 310-313.

*Generalul Alexandru Averescu
(1869-1938)*

*Constantin Argetoianu
(1871-1955)*

1922 – DACIA REDIVIVUS

Nicolae Gabriel Albinaru

Era început de vară și o furtună zgomotoasă amenința Bucureștiul plin de suporteri austrieci și ucrainieni veniți să vadă meciurile favoriților programate în cadrul Campionatului European de Fotbal 2020. Am intrat în gura stației de metrou avidă să înghită oameni și să-i mestece între vagoanele de pe ambele peroane pentru ca apoi să-i arunce în esofagul subteran de beton.

Tunelul prin care aleargă trenul îmi reamintește de întunericul închisorilor comuniste de acum câteva decenii pe care l-au experimentat atâția români. Una dintre primele închisori care i-au primit pe cei care, în diferite moduri, se opuneau tăvălugului roșu impus de Rusia Sovietică după 1944, a fost cea de la Ocnele Mari, localitate situată la câțiva kilometri de Râmnicu-Vâlcea, punctul de plecare al acestei călătorii. Atmosfera stației de metrou, jilavă și murdară, aducea cu cea a cavernei de exploatare a sării unde erau aduși ocnașii politici dotați cu târnăcoape și lopeți.

În anii 1950, la Ocnele Mari au fost întemnițați reprezentanți ai elitei intelectuale românești. Datorită nivelului crescut de inteligență pe centimetru pătrat de sare și a subiectelor pe care deținuții politici le supuneau atenției celor de-o suferință comună, aici a luat ființă celebra *Academie de sub pământ*. De la catedra acestei Academii au conferențiat avocatul și scriitorul Petre Pandrea, care era și președintele instituției, filozoful Petre Țuțea, profesorul și economistul Mihail Manoilescu, ziaristul Radu Budișteanu, generali ai armatei române, miniștri, diplomați sau oameni politici. România subterană a acelor ani era cu mult mai frumoasă decât cea de deasupra ocnei în care deținuții erau puși să taie blocurile de sare.

Trenul a oprit în stația unde urma să cobor. Pe măsură ce urcam scările către ieșire, în stânga, la nivelul corpului, de dincolo de beton și de pământ, simțeam cum răzbăteau vibrații profunde dintr-o eternitate comună a căror undă era perturbată de trepidățiile trenurilor care veneau sau plecau. Am traversat o stradă cu mai multe benzi de circulație din care ieșea vârtos aburul de după ploaia ce tocmai încetase.

M-am trezit în fața unui zid lung de beton, nereparat de mult, care părea că înconjoară o închisoare de la marginea unui oraș de provincie și nu un loc public aflat în inima unei capitale europene. Am pășit pe sub arcada scorjită ce marca intrarea în cel mai profund și emoțional loc din *Romania* rămasă de după Dacia lui Decebal de acum două milenii. Senzația era că intrasem în aula celei mai mari universități românești, *Academia celestă a neamului românesc*, forul superior al *Academiei de sub pământ* de la Ocnele Mari. Absenții prezenți aici, studenți eminenți ai eternității poporului român, erau așezați în băncile unui amfiteatru absolut. Timpul, cea mai perfidă și înșelătoare transfigurare a Îngerului căzut, îmi conferea mie, profanul din cotidian, o superioritate

fizică și oarecum intelectuală față de auditoriul din fața mea. Puteam chiar să țin un discurs virtual ca un veritabil profesor pentru simplul fapt că timpul meu era după timpul lor. Cred că e aproape imposibil ca cineva din zilele noastre să poată vorbi coerent în această aulă a eternității, în fața esenței intelectuale plăsmuită în cuptorul Munților Carpați. Se poate face prezența studenților și cu siguranță că, de fiecare dată, nimeni nu lipsește, nimeni nu întârzie.

Am început să mă uit în imensul amfiteatru ce cobora sub nivelul pământului încercând să identific pe cei pe care i-am cunoscut prin ceea ce au lăsat moștenire, dar mai ales pe cei care m-au contaminat prin personalitatea lor. Primul pe care l-am recunoscut, în dreapta, în primele bănci, era **Alexandru Macedonski**, poetul nopților și al rondelurilor, izolat aici, deja de peste un secol, de către confrății săi scriitori, și pentru antipatia pe care le-a purtat-o lui Eminescu și Caragiale. Era încadrat de două nume importante ale boierimii românești din secolul al XIX-lea: **Barbu Oteteleşanu** și **Nicolae Crețulescu**, ultimul fiind membru fondator și printre primii președinți ai Academiei Române.

Tot aici era și vâlceanul **Petrache Poenaru**, inventatorul stiloului, pașoptist și patriot român. Spre dreapta, alte trei personalități ale literelor așteptau să fie strigate la catalog. Tânărul poet **Nicolae Labiș**, cel ce a creat *Moartea Căprioarei*, poem premonitoriu al propriului destin, părea foarte atent la sunetul disociat al tramvaiului ce trecea pe stradă. Apoi era **Nicolae Filimon**, scriitorul viveur crescut în mediul cultural dominat de Anton Pann, care discuta acerb cu cei din jurul său despre *Ciocoi vechi și noi*.

Romancierul **Liviu Rebreanu**, cel mai bun descriptor al sufletului românului ardelean neunit cu țara, era înconjurat de mai multe manuscrise printre care se zăreau titluri precum *Ion*, *Răscoala*, *Pădurea spânzuraților* sau *Ciuleandra*. În spate, pe următorul rând de bănci, se afla **Petre Ispirescu**, veșnicul preocupat de *Tinerețea fără bătrânețe și viața fără de moarte* și **Titu Maiorescu**, academicianul care critica *forma fără fond* având pe pupitru un număr din *Convorbirile literare*.

Maiorescu a fost inițiatorul celei mai prolifiche mișcări culturale din istoria României, *Junimea*, care a fost placa turnantă pentru mai toți intelectualii români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. El a fost și cel care s-a îngrijit în mare măsură de opera și viața *românului absolut*, așa cum îl supranumea Petre Țuțea pe poetul național, Mihail Eminescu.

Din locul unde se afla Maiorescu se putea vedea, în băncile din dreapta jos, un grup compact de persoane care-l flancau pe genialul tânăr cu plete negre, **Mihail Eminescu**: **George Coșbuc**, poetul satului românesc care doinea colegilor din suferințele țărânului român, dramaturgul de excepție **Ion Luca Caragiale**, care-și căuta prin buzunarele costumului său elegant *Scrisoarea pierdută*, scriitorul mahalalelor urbane ale secolului al XX-lea **Eugen Barbu**, recitind un fragment din volumul său *Groapa*, fostul președinte al Uniunii Scriitorilor, tradiționalistul scriitor **Zaharia Stancu**, care, *Desculț*, monologa despre durerile Bărăganului, romancierul naturii românești, **Mihail Sadoveanu**, dar și **George Călinescu**, care puncta și adnota pentru fiecare dintre aceștia referințe critice pentru *Istoria literaturii române*. În spatele lor, înghesuit într-o bancă era poetul **Adrian Păunescu**, cel cu *părinții în gând și nu pe Pământ* și cel care *a iubit*

valorile. Tot acolo era și cel mai iubit dintre pământeni, scriitorul **Marin Preda**, *moro-metele* plecat din talpa țării să ajungă cineva la oraș. Pe o bancă liberă de mai sus, cineva a scrijelit caligrafic în lemnul pupitrului un mesaj: *Nu de moarte mă cutremur, ci de veșnicia ei și teama de a nu vă mai putea vedea!* Câteva rânduri mai sus sta **Capșa**, celebrul proprietar al restaurantului bucureștean care-i purta numele, locul preferat de întâlnire al scriitorilor și actorilor, spațiul unde mulți dintre cei de aici au participat la cele mai somptuoase dineuri sau la întâlniri de pahar. În aceeași zonă se afla și moldoveanul **Matei Millo**, pionier al teatrului românesc, actorii **Ion Finteșteanu**, **Mircea Anghelescu** și profesoara de artă dramatică, actrița **Irina Răchițeanu-Șirianu**, la clasa căreia a absolvit *Bibanu* (Dem Rădulescu), decanul comediei românești. În cel mai îndepărtat colț din dreapta aulei stăteau tăcuți, perfect aliniați în bănci, îmbrăcați în fracuri și cu papioane, mulți dintre ei purtând favoriți, academicienii, mințile luminate ale culturii și științei românești. Oarecum izolat, situat între grupul academicienilor și ceilalți nominalizați mai sus se afla istoricul, savantul și academicianul **Nicolae Iorga**. Era încadrat de două personalități din medii diametral opuse: veșnicul revoluționar, politicianul liberal **C.A. Rosetti**, ce se foia nerăbdător în bancă și marele interpret al cântecelor de petrecere **Gică Petrescu**. Spre spatele sălii, am regăsit-o pe sensibilă pianistă centenară **Cella Delavrancea**, fiica autorului *Apusului de soare*, **Barbu Ștefănescu-Delavrancea**, iar spre culoarul ce desparte sala se afla **Alexandru Lahovary**, o personalitate complexă cu dublă descendență, fanariotă și cea a boierilor pământeni vâlceni, fondatorul Partidului Conservator, unul dintre oamenii de încredere ai Regelui Carol I. Undeva, în spate, culoarul se oprește în dreptul unor bănci care leagă cele două emisfere ale amfiteatrului. De aici se auzeau vocile a doi studenți: a genialului arhitect **Liviu Ciulley**, tatăl celui care avea să fie regizorul care a montat, cu cel mai mare succes, cea mai celebră piesă de teatru din România, *Scrisoarea pierdută*, și cea a poetului necuvintelor, **Nichita Stănescu**. Mergând cu privirea spre stânga sălii, sus, îți sare în ochi fără să vrei cea mai impunătoare bancă de aici, frumos sculptată, în care se află familia celui supranumit odată *Nababul*, **Gheorghe Cantacuzino**. Deținător al unei averi fabuloase, vanitos și zgârcit, *Nababul* a murit nu înainte să construiască Palatul Micul Trianon de la Florești, chiar înainte de izbucnirea primei conflagrații mondiale.

După Marele Război, la Paris, la Trianon, s-a semnat actul oficial al României Mari. Banca *Nababului*, în ciuda imaginii impozante, cu o patină a degradării vizibilă, este dovada vie a faptului că timpul smerește orgoliile omenești și ruginește averile. Doar florile multe de pe banca *Luceafărului*, comemorat de curând mai pot face deosebirea între avatarurile spiritului românesc pur și cel sincretic. În spatele *Nababului* se auzeau versurile maladive recitate de către **George Bacovia**, dezintegrând *sfârșitul continuu* pe care poetul suferind îl simțea și, de asemenea, se dezbătea bibliografia scrierilor despre Dacia întocmită de **Alexandru Odobescu**. În același rând, dar mai la stânga, era prezent și **Constantin Rădulescu-Motru**, remarcabilul profesor care a descris minuțios *Psihologia poporului român*. Apoi se aflau alte două nume mari, inventatorul **Henry Coandă** și, ascuns între băncile din această zonă, filozoful trăirist **Nae Ionescu**, mentorul unei generații interbelice de excepție avându-i în frunte pe Mircea Eliade, Emil Cioran, Mihail Sebastian, Constantin Noica sau Mircea

Vulcănescu. Ce ironie a sortii ca în spatele celui mai bogat om al unei epoci, *Nababul*, să stea cel mai profund instigator al destinului, Nae Ionescu! Mai atrăgea atenția aici **Pavel Zăgănescu**, un alt nume de legendă, căpitanul pompierilor care a condus ultima luptă de rezistență în fața trupelor otomane care au înăbușit Revoluția de la 1848 în celebra bătălie din Dealul Spirii din București, o adevărată Masadă românească. Spre stânga sălii, sus, stătea **Ion Minulescu**, poetul *Romanței noului-venit*, ce mângălea pe un colț de hârtie răspunsul probabilei întrebări: *De unde pot veni, când ochii-mi,/ Plini de regrete și tristeți,/ Par două candelă aprinse în cripta morților poeți?* Mai jos de Minulescu l-am regăsit, ascuns parcă printre ceilalți, pe poetul uitat **Vasile Militaru** și a lui *Scară către Dumnezeu*, plină de rime simple și de tâlc. În cel mai îndepărtat colț de aici se auzea vocea inegalabilului actor **Puiu Călinescu**. La mijlocul părții stângi ai zonei de aici alți doi mari actori români, elegantul **Silviu Stănculescu** și **Dem Rădulescu** (Bibanu), cel supranumit *Institutul de Comedie*, care le spunea celor din jurul său o celebră replică a sa dintr-un film: *Nu e bine să mori luna că îți merge prost toată săptămâna!* Câteva măști de piatră aflate în apropiere zâmbeau dureros. Mai jos de banca lui Dem se afla un grup compact de actori și cântăreți care au descrețit frunțile acestui popor de-a lungul deceniilor trecute: olteanul-quintesență *Nea Mărin*, actorul **Amza Pellea**, distinsa actriță și profesoară **Maria Filotti**, mai tânărul actor **Adrian Pintea**, repetând în fața eternității celebrul său rol al Mihailului Eminescu, două voci intense și pline de ecou, imensa **Maria Tănase** și regina romanțelor, **Ioana Radu**. Mai retrași, la un pahar de vorbă, stăteau actorii **Gheorghe Dinică** și **Grigore Vasiliu Birlic**. Spre privitor, venind spre punctul de observație, nu poți să treci cu privirea peste locul ocupat de unul dintre cei mai mari regizori români, titanul **Sică Alexandrescu**, ce căuta roluri perfecte pentru cei din sală, iar apoi, aproape de culoarul despărțitor stătea **Nicolae Paulescu**, eminentul cercetător în domeniul medicinei. Tot în această zonă se afla și **Alexandru Vlahuță**, descriptorul *României pitorești*, care spunea apropiaților că: *nu-i este frică de moarte ci de eternitatea ei*. Foarte aproape, în primele rânduri de aici se vedea actorul machedon **Toma Caragiu**, citindu-și rolul lui *Mefisto*, dar și soprana **Hariclea Darclée**, a cărei voce a răsunat peste tot globul. Nu m-am putut opri din enumerare fără să o remarc pe una dintre cele mai precoce și dotate tinere genii românești **Iulia Hașdeu**, având pe pupitrul său încrestate stihuri ce dezvăluie secretul oculte treceri, moartea.

Instinctul îmi spunea că ar trebui să le spun ceva celor de aici. Dar ce aș putea eu să prezint academicului auditoriu din fața mea, elita României moderne și contemporane condensată în două secole? Poate ceva legat de o experiență comună, un deziderat simbolic sau o dragoste împărtășită transgenerațional! Am început să le vorbesc prin cuvinte nerostite despre mințile luminate ale acestui popor care, din diferite motive, nu erau alături de ei: ilustrul profesor de istorie a religiilor **Mircea Eliade**, filozoful **Emil Cioran**, dramaturgul **Eugen Ionesco**, sculptorul **Constantin Brâncuși**, regizorul **Jean Negulesco**, profesorul **Ion Petru Culianu**, biologul laureat cu Premiul Nobel **George Emil Palade**, istoricul și revoluționarul **Nicolae Bălcescu**, compozitorul **George Enescu**.

Apoi am continuat cu o lungă listă a conducătorilor acestui popor despre care nu se știe unde-și dorm eternitatea. Primul este **Burebista**, regele dac unificator căzut pradă

unui complot al propriilor căpetenii, apoi **Decebal**, ultimul rege al Daciei preromane, care a preferat să-și ia viață decât să cadă în mâinile cuceritorilor romani, voievozii și cnezii primelor formațiuni statale românești **Gelou, Menumorut, Tatos, Seneslau, Litovoi, Bărbat, Farcaș** sau **Glad**, trupul sfârtecat al lui **Gheorghe Doja**, conducător al răscoalei țărănești, trupul ars, pus în țeapă și lăsat pradă corbilor al vestitului haiduc **Baba Novac**, conducător de oaste al lui Mihai Viteazu și cenușa Mareșalului **Ion Antonescu**, risipită în văzduh. Apoi am vorbit despre capetele domnitorilor **Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Tudor Vladimirescu**, căzute la propriu și la figurat sub securea asupritorilor. Simțeam că nu era de ajuns. Trebuia o poveste pe care să o cunoască toți, ceva de care să fie legați celeștii nerăbdători din fața mea, o unică experiență care să-i fi adus la același numitor. Am început să dau drumul la gânduri...

Acum mai bine de un secol celebrul tren de lux Orient Express, oprea aici venind de la Londra, trecând prin marile orașe ale Europei și îndreptându-se spre Istanbul. În 1883 localitatea devenea reședința de vară a Casei Regale românești, iar o parte dintre imobile purtau numele sonore ale proprietarilor, personalități precum: Enescu, Iorga, Duca, Ghica, Kogălniceanu, Slătineanu, Oteteleșanu, Rosetti, Brâncoveanu, Bibescu, Catargiu, Davila, Argetoianu, Parhon, Brătianu, Maiorescu, Caragiale, Grigorescu, Alexandri, Alecsandrescu, Vlahuță, Coșbuc, Călinescu, Noica, Sadoveanu, Petrescu, Ionescu, Știrbey, Sturdza, Cantacuzino. Arhitectura caselor poartă amprenta unor arhitecți români importanți în frunte cu Ion Mincu sau Petre Antonescu. De această așezare sunt legate multe amintiri cu Birlic, Badea Cârțan, Marin Preda, Eugen Barbu, Liviu Ciulei, George Bacovia, Tudor Arghezi, Maria Filotti, Sturza-Bulandra, Alexandru Macedonski, Iancu Brezeanu, Elena Lupescu.

Din 1913 aici a funcționat un Casino cu parfum de *belle époque* cu săli de jocuri și spectacole. În sălile seducătoare se pierdeau averi, se jucau bijuterii sau ceasuri scumpe, se semnau împrumuturi cu dobânzi uriașe de către jucătorii pătimași.

Calea de fier era inaugurată la 1879, iar la ea a contribuit și tânărul inginer, pe atunci, Anghel Saligny. Gara apărea un an mai târziu, iar după alți șase ani se va fi deschis și Gara regală. Azi, pe peronul gării nu mai sunt atâția oameni precum erau acum mai bine de un secol în urmă, dar personaje caragialiene precum Goe sau Bubico sunt prezente în versiunea lor modernă. Peronul acestei gări de munte poartă sub pavelele sale o greutate aparte.

Pe aici au călcat, fără excepție, pașii tuturor celor pe care i-am regăsit în amfiteatrul etern al capitalei. Mai mult, de aici au plecat, rând pe rând, spre Curtea de Argeș, vechea capitală a Țării Românești, trupurile neînsuflețite ale Regelui Carol I, Regelui Ferdinand și Reginei Maria. Tot de aici au plecat către exil Carol al II-lea și amanta sa, Elena Lupescu, la fel cum o va face câțiva ani mai târziu fiul său, Regele Mihai I, alături de Regina-mamă Elena. Și tot pe acest peron îngust a fost asasinat I. Gh. Duca, primul-ministru al României, de către un comando legionar. Toate aceste momente petrecute între 1914 și 1948 s-au condensat într-o bulă istorică profundă alături de pașii personajelor luminate a căror prezență simbolică a fost făcută în *Academia celestă*.

În cimitirul Bellu și pe peronul gării din Sinaia se poate auzi respirația profundă a esenței acestui popor. La nivel subliminal, cuantificat la zeci de secole, acest popor

inspiră și expiră de câteva mii de ani. Între inspirație și expirație s-au format puncte vitale critice care au dat impulsuri noi către ceea ce suntem azi. Primul punct de inflexiune a fost perioada simetrică a celor două secole de dinainte și de după anul întâi, atunci când regii daci Burebista și Decebal stăpâneau și conduceau un imens areal delimitat de Tisa, Dunăre, Nistru și Marea Neagră, având în mijloc lanțul muntos al Carpaților. Apoi, în secolul al XV-lea, au fost trei astfel de puncte astrale dintre inspirația și expirația poporului român: domnia lui Mircea cel Bătrân, peste cel mai vast teritoriu pe care l-a avut Țara Românească, domnia lui Ștefan cel Mare, peste Moldova cea Mare dintre Carpați și Nistru și guvernarea Transilvaniei de către Iancu de Hunedoara. A urmat momentul de la 1600 când Mihai Viteazul, împotriva tuturor cutumelor și a tratatelor de la acea vreme, a ales să se proclame domn peste toate provinciile românești într-o deliberată și cristică aventură istorică pe care avea să o plătească cu viața. Fostul Ban al Craiovei a lăsat în urma sa ceva imaterial de neprețuit, o conștiință a tuturor celor care vorbeau aceeași limbă română, ideea că ei fac parte dintr-un singur popor, poporul român.

După două secole și jumătate de la momentul lui Mihai Viteazul avea loc Mica Unire a două principate române sub domnia lui Alexandru Ioan Cuza. Acesta se va dovedi a fi fost un aprig reformist și modernizator al noului stat apărut în urma unei speculații diplomatice de la 1859. După alte șase decenii, la 15 octombrie 1922, odată cu încoronarea la Alba-Iulia a Regelui Ferdinand I Întregitorul și a Reginei Maria, a urmat momentul culminant al existenței acestui popor. Maria este cea care prin implicarea activă din timpul Primului Război Mondial, ca o adevărată *mamă a răniților* și ca susținătoare morală a soldaților de pe linia frontului, dar mai ales prin țesăturile diplomatice realizate în timpul Conferinței de Pace de la Paris și ca precursoră a semnării tratatelor postbelice, poate fi supranumită și *Mama României Mari*.

România Mare făurită la 1918, pecetluită în 1920 și octombrie 1922, a stat pe piedestalul de granit al Daciei Mari, chiar dacă mai restrânsă și rotunjită pe la margini de regat.

Trecuseră două milenii, perioadă în care pe aici au staționat câteva decenii legiunile romane alcătuite din soldați de diferite origini, apoi pe aici sau perindat valuri, valuri de migratori: goți, vizigoți, gepizi, huni, avari, slavi, tătari și câte alte seminții ale stepei asiatice, la care se adaugă nepoflitele armate otomane, maghiare, austriece, țarise și sovietice.

Totuși, România Mare de la 1922, a fost o Dacie mai mică, renăscută, cu oamenii ei situați de o parte și alta a Carpaților, care aveau în comun trei elemente: gena geto-dacă, limba română, quintesența a limbii dace, a latinei și slavonei, și credința creștină.

În seara zilei de 14 octombrie 1922 de pe peronul Gării din Sinaia pleca spre Alba-Iulia trenul regal în care se aflau suveranii întregitori, Ferdinand și Maria. Festivitatea de încoronare urma să aibă loc în orașul simbol aflat în centrul arealului carpto-danubiano-pontic. În comisia de organizare a evenimentului se aflau, printre alții, savantul Nicolae Iorga, pictorul ateneului român, Costin Petrescu, poetul Octavian Goga, compozitorul George Enescu și viitorul prim-patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, Miron Cristea, acesta din urmă fiind responsabil și cu ceremonialul religios. Trenul a sosit la Alba Iulia în jurul orei 9,30. Pentru acest eveniment, la sugestia lui

Nicolae Iorga, s-a construit într-un an, sub bagheta arhitecturală a unui elev al profesorului Ion Mincu, o Catedrală Ortodoxă ca bornă a unității de credință a celor ce se uneau aici. La încoronare au asistat zeci de mii de oameni alături de trimiși ai statelor europene și nu numai. Dar au fost acolo și cei neprezenți ai trecutului, studenții *Academiei celeste* a neamului românesc, domnitori și cărturari, poeți și luptători pentru cauza națională, martiri ale căror strădanii și dăruiri de sine au făcut posibil momentul. Au fost și neprezenți ai viitorului, cei care prin harul transmis de înaintașii lor, profesori și mentori aflați la Încoronare, au simțit reverberația unirii.

Atunci, pe capul celor doi monarhi s-au pus două coroane pline de simbol, conștientând astfel Marea Unire a românilor. Coroana Regelui Ferdinand aparținea unchiului său, Marele Rege Carol I, și era confecționată din oțelul unui tun capturat de la turci în Războiul de Independență din 1877-1878. Coroana Reginei Maria, inima Unirii, era lucrată cu puțin timp înainte de marele moment în stilul celor purtate de împărătesele bizantine, din aurul donat de un proprietar de mine din Transilvania. Aici începea sfârșitul povestirii mele, odată cu aurul care a strălucit pe capul Reginei tuturor românilor la mijlocul lui octombrie 1922. Acesta era aurul străvechi al dacilor, esența pământului acesta, binecuvântat și blestemat în același timp. Aurul dacilor cel intens exploatat de colonizatorii romani, de asupritorii habsburgi sau jefuit de otomani și de prădalnicii bolșevici. Aurul cel ascuns de Decebal sub cursul râului Sargetia, aflat de romani și dus în capitala imperiului să poleiască palatele Romei, sau cel scos cu sudoare de iobagii transilvăneni pentru a spori strălucirea și puterea Vienei, sau cel dat sultanilor Constantinopolului ca preț pentru supraviețuire sau cel al tezaurului pierdut în beciurile blindate ale Kremlinului, palatul simbol al Moscovei, era din același zăcământ intracarpatic din care s-a confecționat coroana Reginei Maria, Regina României Mari de la 1922. În momentul când acea coroană a fost așezată pe capul Reginei, din imemorial a reînviat acel popor antic așezat între Carpați și gurile Dunării, poporul geto-dac.

România Mare de la 1922 a fost o *Dacia Redivivus*, sentiment cel mai intens simțit de către inima unirii, Regina Maria, o regalitate cu ascendență engleză și rusă, căsătorită cu un principe german, dar devenită româncă până în seva oaselor. Dacia renăscută era rodul alchimic al marilor spirite românești, al năzuințelor plămădite din iubirea acestora pentru lanțul genetic cel mai îndepărtat, traccii, alături *de cel mai viteaz și mai drept dintre ei*, getul/dacul. Este o *Dacie Redivivus* cu tarele și calitățile deopotrivă ale celor care au dăinuit-o. Acei bărbați înalți, ten deschis, părul de esență blondă cu tentă roșiatică și ochi albaștri, războinici din fire și gata oricând să-și apere teritoriile. Aceia care aveau pletele pe spate, bărbi și mustăți dese semne ale vitalității poporului. Frumusețea femeilor era mai degrabă rece și severă cu o expresivitate glaciară. Înalte, cu părul legat în coc și cărare pe mijlocul capului, dacele radiau forță fizică. Dacii, cei care se credeau nemuritori, care plâneau la naștere și se veseleau la moarte au lăsat cu siguranță o amprentă genetică bine definită în poporul român; dacii care trimiteau periodic către cer săgeți pentru îmbunarea zeilor, care își aruncau cei mai frumoși tineri în sulite drept ofrandă și care se închinau unui jumate-zeu jumate-om, Marele preot Zamolxis; dacii cu muntele lor sfânt, Kogaionul, dar și cu numeroasele zăcăminte de fier, argint dar mai ales aur, strălucirea și blestemul acestui neam...

Simțeam că mai am multe de adăugat, dar atenția mi-a fost deturnată de un ropot din ce în ce mai sacadat. Am avut impresia că toți cei din *Amfiteatrul celest* aplaudau frenetic ca un gest aprobator al discursului meu. Totuși, uitându-mă mai atent, totul în jur părea neclintit ca într-un neant imponderabil. Erau doar picăturile de ploaie reținute de frunzele teilor ce cădeau în cascade strălucitoare pe asfaltul scâlciat al aleilor gudurate de vântul plăcut de vară. Am ieșit din *Cimitirul Bellu* contrariat de confuzia făcută între aplauze și zgomotul picăturilor. Oare m-am înșelat sau a fost doar o feerie psihologică? Dar... dacă a fost adevărat?!...

Bibliografie

100 cei mai mari scriitori români, ediția a II-a revizuită, București, Editura Lider, 2005 (coord. Ghițulescu Mircea).

Dicționar biografic de istorie a României, București, Editura Meronia, 2008 (coord. Stoica Stan).

Ilie Cornel-Constantin, *Între Bellu și Montparnasse – români celebri în fața morții*. *Dicționar. Imagini. Testamente*, București, Editura Historia, 2008.

Manea Dan, *Sinaia, orașul elitelor*, București, Editura Arhimont, 2016.

Garaș Ana Calina, *Dacii nemuritori – roman document*, București, Editura Rao Distribuție, 2021.

Daicoviciu Hadrian, *Dacii*, București, Editura pentru literatură, 1968.

Dan Falcan, *Încoronarea Reginei Maria la Alba-Iulia*, articol publicat în numărul 23 al revistei „Historia Special”, disponibil în format digital pe paydemic.com, site consultat în data de 27.09.2021.

Bianca Pădurean, *Încoronarea lui Ferdinand și a Maria ca regi ai României*, articol postat în data de 15 octombrie 2018, site consultat în data de 27.09.2021, rubrică publicată în *Pagina de Istorie* din sursa <http://www.rfi.ro/tag/pagina-de-istorie>.

**Coroana Reginei Maria, confecționată din aurul dacic transilvănean.
Sursa: Muzeul Național de Istorie a României (București).**

CUM AU SĂRBĂTORIT VÂLCENII ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA A REGELUI FERDINAND I ȘI A REGINEI MARIA

Ionela Dinescu

În vara anului 1922, guvernul prezidat de Ion I.C. Brătianu a anunțat Încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria la Alba Iulia, orașul simbol al României Mari, în ziua de 15 octombrie 1922.

Festivitățile s-au desfășurat la Alba Iulia și București, în prezența a numeroși oameni politici români și străini, cu participarea mai multor zeci de mii de persoane.

La Alba Iulia, evenimentele au debutat în dimineața zilei de 15 octombrie pe o ploaie mărunță, alături de familia regală aflându-se membrii guvernului și mai mulți invitați de marcă.

Serbările au început cu un Te-Deum în Catedrala Reîntregirii oficiat de către Miron Cristea, mitropolitul primat și Nicolae Bălan, mitropolitul Ardealului. După terminarea slujbei religioase, Regele Ferdinand și Regina Maria au urcat pe podiumul amenajat în afara catedralei, unde s-a desfășurat ceremonia Încoronării în cadrul căreia, Regele Ferdinand și-a pus singur pe cap coroana de oțel a Regelui Carol, la care s-au adăugat însemnele Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei, iar după, a încoronat-o pe Regina Maria. S-a intonat Imnul regal, după care momentul a fost subliniat cu 101 de salve de tun.

Pe platoul din fața catedralei s-a desfășurat defilarea trupelor, cei circa 40.000 de oșteni mărșăluind timp de două ore și jumătate. Onorul a fost dat de Rege și Regină, fiecare călărind în fața regimentelor proprii.

Acest eveniment grandios a fost sărbătorit în toată țară, după un program riguros stabilit de către Ministerul de Interne.

Pe de o parte, au fost festivitățile desfășurate în fiecare capitală de județ și localitate, oraș sau comună, iar pe de altă parte s-a organizat deplasarea primarilor și președinților de Comisii Interimare la defilarea din București din zilele de 16-17 octombrie 1922.

La Vâlcea, pentru organizarea festivităților dedicate Încoronării, în 6 octombrie 1922 a avut loc, la solicitarea Prefecturii Județului Vâlcea, o întâlnire a autorităților locale în care s-a discutat programul serbărilor respective. Au fost solicitați să participe comandantul garnizoanei, directorii de licee și școli din oraș, reprezentanții Episcopiei, preoții comunităților catolice, evanghelice și israelite, președintele Sfatului Negustoresc, al Camerei de Comerț, primarul orașului Râmnicu Vâlcea etc.

În organizarea festivităților respective s-a respectat programul național aprobat de către Ministerul de Interne și care acoperea perioada 15-17 octombrie 1922. Conform acestuia, ziua de 15 octombrie debuta cu oficierea unui Te-Deum în toate bisericile din țară, indiferent de confesiune, la care asistau autoritățile militare și civile alături de

locuitori. La ora 10.30, când la Alba Iulia avea loc încoronarea, toate clopotele bisericilor din țară urmau să bată în același timp.

La festivități participau toți locuitorii alături de preoți, învățători și șefii secțiilor de jandarmi, dând „cea mai frumoasă înfățișare acestor sărbători la sate la care să ia parte toți sătenii de la mic la mare”¹.

La Râmnicu Vâlcea, sărbătoarea Încoronării a început în dimineața zilei de 15 octombrie 1922, la ora 10 dimineața cu oficierea unui Te-Deum la Catedrala Sfintei Episcopii la care au participat autoritățile civile și militare din oraș, trupele din garnizoană, elevii tuturor școlilor, reprezentanții diferitelor societăți de binefacere și locuitorii orașului.

Militarii, elevii și membrii societăților de binefacere purtau fiecare drapelul național, așezați de-a lungul străzii Carol pornind din curtea Episcopiei până la Monumentul Independenței.

La orele 10.30, când la Alba Iulia Regele Ferdinand și Regina Maria erau încoronați, clopotele tuturor bisericilor din oraș au bătut timp de o jumătate de oră. După terminarea serviciului divin în catedrala Episcopală s-a citit **Pastorală** dată către credincioși de către I.P.S.S. Mitropolitul Ungro-Vlahiei și **Proclamația Regelui Ferdinand** adresată românilor²:

„Prin grația lui Dumnezeu și voința Națională am moștenit Coroana României după glorioasa domnie a Regelui Întemeietor.

Suindu-mă pe Tron am rugat Cerul să dea rod muncii ce fără preget, eram hotărât să închin iubitei mele Țări, ca bun Român și Rege.

Pronia cerească a binecuvântat și prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al Neamului nostru.

Am venit astăzi cu Regina – care ne-a fost tovarășă în credința neclintită la restriște și la bucurie ca printr-această sărbătoare să consacram în fața Domnului și a scumpului nostru Popor legătura ce ne unește de-a pururi cu dânsul.

Punând pe Capul Meu, într-această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oțel de la Plevna pe care noi și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, mă închin cu evlavie memoriei celor care, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei care au proclamat-o într-un glas și o simțire de la Tisa până la Nistru și până la Mare.

Într-aceste clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată.

Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca Poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică.

Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului meu:

Vreau ca țărâtimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc.

Vreau ca muncitorimea, credincioasă Patriei, să-și afle soarta tot mai prosperă într-o viață de armonie și de dreptate socială.

¹ Serviciul Județean Vâlcea al Arhivelor Naționale, *Fond Prefectura Județului Vâlcea*, dosar nr. 29/1922, f. 171.

² *Ibidem*, f. 182.

Vreau ca, în hotarele României Mari, toți fii buni ai Țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor ca să ajute cu toate puterile Statul, în care Cel-de-Sus a rânduit să trăiască împreună cu noi.

Vreau ca Românii cu toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a Statului.

Vreau ca în timpul Domniei Mele, printr-o întinsă dezvoltare culturală, Patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului European după atâtea veacuri de cumplite zbuciumări.

Sunt sigur că, în îndeplinirea mării noastre datorii, voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai Țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul Tronului.

Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu Poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om și de Rege și asupra ei chem, în această zi solemnă de înălțare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic.”

După terminarea acestui moment, prefectul județului și comandantul garnizoanei au trecut în revistă trupele de militari și pe reprezentanții școlilor și societăților de binefacere prezente.

Programul a continuat cu defilarea elevilor tuturor școlilor din oraș, a membrilor societăților de binefacere, precum și militarilor din Regimentul 2 Dorobanți pe Bulevardul Tudor Vladimirescu, pe porțiunea dintre str. Traian și str. General Praporgescu.

În după amiaza zilei de 15 octombrie în fiecare școală s-au ținut cuvântări la care au asistat întreg corpul profesoral, elevii însoțiți de către părinți și alți locuitori ai orașului. În cazărmi s-au ținut, de asemenea, cuvântări la care au asistat tot corpul ofițeresc, trupa și membrii societăților Demobilizaților, a Orfanilor, Invalizilor și Văduvelor de Război, a Veteranilor etc.

Toate cele trei zile au fost declarate zile de sărbătoare, orașul a fost împodobit, iar magazinele închise. Autoritățile, școlile și alte instituții publice sau particulare și-au suspendat activitatea, singurele care au lucrat fiind fabricile, uzinele și atelierile.

În fiecare seară s-au organizat „iluminații” și retrageri cu torțe și muzică. Ordinea și siguranța pe străzi a fost asigurată de către poliție.

Slujbe religioase au fost organizate și de către bisericile comunităților catolice, evanghelice și israelite la care au participat și oficialități locale.

Printre invitații oficiali la evenimentele respective s-au aflat: primarul orașului, comandantul garnizoanei, președintele tribunalului, decanul baroului de avocați, administrator financiar etc.

Conform programului oficial³, a doua zi după Încoronare, la 16 octombrie 1922, la București a avut loc defilarea tuturor primarilor din țară în fața Regelui, iar în ziua de 17 octombrie în Parcul Carol s-a organizat un banchet în cinstea tuturor participanților.

Organizarea deplasării unui număr atât de mare a fost exemplară. Fiecare participant a primit o „adeverință de identitate” în care, pe lângă nume și prenume, era trecută și gara de unde se îmbarcau spre București.

---

³ *Ibidem*, f. 170.

Într-o adresă a Ministerului de Interne din 9 octombrie 1922 se specifica faptul că primarii urmau să ajungă în București în ziua de 15 octombrie cu trenul special pus la dispoziția lor. Având în vedere faptul că acesta era format special pentru primari, se solicita luarea de măsuri pentru ca îmbarcarea acestora să se facă în cele mai bune condiții. Primarii trebuiau să sosească în București în Gara Filaret, unde erau așteptați de o delegație a Comisiei Interimare a Capitalei cu personalul necesar, care urmau să-i conducă la locurile de cazare stabilite și la restaurantele unde luau masa. Urmău să primească instrucțiunile necesare referitoare la locul și orele de desfășurare a serbărilor, precum și informațiile necesare pentru întoarcerea acasă. Cheltuielile de întreținere pentru cele trei zile erau suportate de către reprezentanții județelor, numai transportul dus-întors și cazarea în București fiind gratuite, precum și o singură masă în ziua de 17 octombrie (f. 196).

În cazul reprezentanților județului Vâlcea, plecarea s-a făcut cu un tren accelerat care a plecat din Căineni în seara zilei de 14 octombrie. Cum trenul nu se oprea în toate gările prin care trecea, primarilor li s-a indicat să se îmbarce doar din anumite stații: Jiblea, Govora, Ionești. S-au luat măsuri ca primarii respectivi să fie în stații în timp util, iar administratorii de plăși au supravegheat personal îmbarcarea pentru a se putea realiza în cele mai bune condiții⁴. La Piatra Olt s-a făcut legătura cu trenul accelerat care a plecat din Craiova în dimineața zilei de 15 octombrie.

S-au făcut nenumărate evidențe cu primarii și președinții de comisii interimare care urmau să participe la evenimente, numărul acestora a fluctuat în funcție și de posibilitățile materiale avute. În final, din 109 primari vâlceni au participat 100⁵. Repartiția pe gări a fost următoarea: Căineni-1, Cornet-1, Lotru-2, Jiblea-1, Rm. Vâlcea-6, Râureni-1, Govora-8, Băbeni-35, Ionești-2, Zăvideni-4, Drăgășani-39⁶.

În cazul președinților comisiilor interimare ale comunelor urbane și rurale din județ, numărul lor a fost mai mare, iar analizând structura socială a acestora se remarcă faptul că majoritatea erau țărani, dar se regăseau și câțiva proprietari de moșii: Alexandru Pârâianu, avocatul Gogu Ștefănescu, Constantin Tetoianu, I.P. Nisipeanu, D. Popescu din Bunești etc.⁷

Un element important l-a reprezentat și îmbrăcămintea purtată de către primarii prezenți la București, având în vedere faptul că aceștia formau un „cortegiu etnografic” care defila în fața Majestăților Regale și a oaspeților străini. Aceștia au purtat cele mai frumoase costume naționale caracteristice zonei din care proveneau, eșarfe tricolore cu semnul dinastic și banderole pe braț, de asemenea tricolore⁸. Fiecare participant la evenimentele de la București a fost decorat cu Medalia Comemorativă.

Încheiate după trei zile, festivitățile dedicate Încoronării de la Alba Iulia au rămas în memoria colectivă, nu atât prin amploarea lor, cât mai ales prin valoarea de simbol, vorbind românilor despre împlinirea idealului național, unirea tuturor românilor într-o singură țară.

---

⁴ *Ibidem*, f. 146.

⁵ *Ibidem*, f.174

⁶ *Ibidem*, f.199

⁷ *Ibidem*, f.177

⁸ *Ibidem*,f.187

ECOURI ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ DIN ARDEAL A VREMII, DESPRE ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA A LUI FERDINAND I ÎNTREGITORUL, PRIMULUI REGE AL ROMÂNIEI MARI

Liviu Boar

Album commémoratif. Le couronnement de Leurs Majestés Le Roi Ferdinand I de Roumanie et La Reine Marie... 1923, lucrare aflată la Biblioteca Centrală Universitară „Lucian Blaga”, Cluj-Napoca, Secțiunea Biblioteca digitală.

Sursa acestui material o constituie periodicele românești ale vremii pe care le-am consultat pe site-ul Bibliotecii Centrale Universitare „Lucian Blaga” din Cluj-Napoca. Vom cita în continuare doar numele publicației și data acesteia¹.

Prima mențiune despre festivitățile organizate la Alba Iulia și București cu ocazia încoronării familiei regale am găsit-o în periodicul „Biserica și Școala”, revistă bisericească, școlară, literară și economică de la Arad, care în numărul 38 din 18 septembrie stil vechi /1 octombrie stil nou², publică „Programul oficial al încoronării”, la paginile 4-5, pe care îl reproducem integral în continuare:

¹ Încă odată mulțumiri managerului bibliotecii, conf. univ. dr. Valentin Orga, pentru strădania Domniei Sale privind digitalizarea presei ardelene.

² Adoptarea stilului nou s-a făcut în România după Marea Unire de la 1 decembrie 1918. Diferența între stilul vechi și stilul nou era de 13 zile. Astfel în data de 5/18 martie 1919, Consiliul de Miniștri a adoptat Decretul-lege nr. 1.053 pentru „Adoptarea calendarului gregorian pe ziua de 1 aprilie 1919”, publicat în „Monitorul Oficial” în 6 martie. Conform decretului, ziua de 1 aprilie 1919 stil vechi devenea oficial ziua de 14 aprilie stil nou. Începând cu această dată, toate datele din România s-au scris conform calendarului gregorian. Vezi: ro.wikipedia.org/wiki/Calendarul_gregorian. Publicațiile pe care le vom cita în continuare consemnează ambele date conform celor două stiluri.

Încoronarea

Iată programul oficial al încoronării: În ziua de 15 Octombrie M.M. L.L. Regele și Regina, împreună cu Familia Regală și capetele încoronate, principii și reprezentanții statelor străine, vor sosi la Alba Iulia. Suveranii și suita vor fi primiți de membrii guvernului, misiunile străine, foștii primi miniștri, președinții Corpurilor Legiuitoare cu soțiile și de reprezentanții autorităților. O companie de onoare – cu muzică și drapel – va da onorurile militare. La orele 10 a.m. oficialitățile și invitații vor pleca spre Catedrala din Alba Iulia spre a primi acolo pe suverani. Cortegiului regal va porni peste 10 minute din gara Alba Iulia, spre Catedrală. La Catedrală vor eși într-o întâmpinare Suveranilor misiunile străine, principii, membrii (ai) guvernului și ceilalți invitați – în număr de 300 cât pot încăpea în biserică. Va urma serviciul divin care va fi oficiat de Mitropolitul Primat, dr. Miron Cristea, înconjurat de toți înalții prelații ai țării: Mitropoliți și Episcopi. După încoronare – care va avea loc în interiorul Catedralei – M.S. Regele va eși din biserică – sub un baldahin (sic!) (la 40 m. de Catedrală sub clopotniță) și să va prezinta poporului îmbrăcat în mantie regală, cu coroana Regală pe cap și cu toate insignele Regale. M. S. Regele va citi – de pe estrada de sub baldahin, – proclamația către popor, pe care apoi, heralzii o vor reciti în cele patru puncte cardinale ale orașului Alba Iulia. După citirea proclamației, M. S. Regele se va întoarce în Catedrală, spre a depune insignele Regale și, apoi, va merge în apartamentele construite lângă biserică, unde va sta atât cât va fi nevoie pentru ca invitații să treacă în „Sala Unirii”, unde M.M. L.L. Regele și Regina vor face cerc (sic!). După ce M.M. L.L. se vor întreține cu cei prezenți, se va trece în sala de banchet, unde vor lua masa invitații cari au asistat la serviciul divin din Catedrala. La această masă vor lua parte și președinții și vice președinții Corpurilor Legiuitoare. Ceilalți parlamentari vor lua masa în oraș. La ora 2 și jum. (ătate) d.(upă) a.(miază) va începe revista armatei și defilarea care va ține până la 5 d.a. M.M. L.L. regele și regina, principii, suita, membrii guvernului și misiunile străine vor pleca – chiar în sara zilei de 15 Octombrie – spre București și vor sosi, în gara Mogoșoaia în dimineața de 16 Octomvrie. Din gara Mogoșoaia se va forma cortegiul încoronării pentru intrarea triumfală, în Capitală, în Ordinea următoare: Drapelele tuturor regimentelor; M.S. Regele călare, înconjurat de A.S.R. Principele Moștenitor Carol, Principele Nicolae, capetele încoronate, cari vor asista la serbările încoronării, misiunile străine, corpul diplomatic, ofițerii superiori și suita Regelui. M.S. Regina și principesele în trăsurile de gală și celelalte principese în trăsurile „a la Daumont”³. Cortegiul va fi încheiat de regimentul de escortă și se va îndrepta spre Mitropolie, unde se va oficia un nou serviciu divin. După slujba religioasă dela Mitropolie M.M. L.L. Regele și Regina vor merge la statueta lui Mihai Viteazul împreună cu suita, unde vor primi defilarea cortegiului istoric și etnografic. Defilarea va dura până la ora 2 d.a. În după amiaza aceleași zile Va avea loc un prânz de gală la Palat, în timp ce muzicile militare și corurile vor cânta pe toate piețele publice ale Capitalei. Seara retragere cu torțe și luminații. Ziua

---

³ O trăsură trasă de patru cai, dintre care cei doi apropiați sunt călăriți de postilions și având doi lachei în spate.

(a) *treia a serbărilor încoronării este rezervată reprezentațiilor de gală și populare. Suveranii vor primi la Arenele Romane omagiile celor 10.000 primari din întregul cuprins al României întregite. Societățile corale vor da concerte; muzicele militare vor cânta în Parcul Carol. La ora 12 va începe ospățul primarilor care se va face tot în Parcul Carol, unde toate alele principale – acoperite cu scânduri – vor fi ocupate cu mesele. Va urma o recepție la Palatul regal și reprezentațiuni teatrale și concerte simfonice.*

*

*   *

Săptămânalul „Libertatea” – foaie pentru popor, care apărea la Orăștie sub direcțiunea părintelui Ioan Moța⁴, viitor protopop de Orăștie, dedică prima pagină a numărului său din 21 septembrie stil nou 1922, festivităților care se vor desfășura cu ocazia încoronării Regelui Ferdinand și a Reginei Maria.

În ajunul încoronării - Programul satorit -

*Ziua încoronării este totuși în 15 Octobree, Dumineca, și nu în 14 cum am scris și noi în numărul trecut. Mai multe ziare din București ne aduceau Mercurea trecută, în ziua încheerii foii, știrea că sfatul miniștrilor a schimbat ziua încoronării pe Sâmbătă 14 Oct., pentru-ca pe Duminecă să fie M.S. Regele și Regina la București. Știrea se desminte de gazetele guvernului, rămânând încoronarea pe 15, cum fusese plănuită dela început. Amănunte noi și vestite oficios, ca hotărâri ale sfatului Miniștrilor, dăm azi următoarele: **Sosirea.** Maestățile Lor Regele și Regina împreună cu Familia Regală și Domnitorii streini ce vor veni, Principii și solii statelor streine, vor sosi la Alba-Iulia în dimineața zilei de 15 Octobree, pe la ora 9. În gară vor fi primiți de toți Miniștrii, de misiunile streine (diplomații streini aflători în București, sosiți la Alba Iulia mai înainte cu o zi, deodată cu guvernul). Aici vor fi de față și foștii întâi miniștri și Președinții Adunării Deputaților și a Senatorilor și deregătorii cei mai înalți din stat. O companie de onoare cu muzică, va da onorurile militare. – Maestățile Lor rămân în gară, până la plecarea la Biserică. Întâi, aproape de ceasurile 10, vor pleca Miniștrii și cei oficioși, în Cetate, ca să întâmpine acolo pe Maestățile Lor. La ora 10 și 10 minute, va porni apoi din gară „Cortegiul Regal” (convoiul ce însoțește pe Rege de-adreptul la Biserica încoronării). **Primirea.** La Catedrală (Biserica încoronării) vor aștepta pe Maestățile Lor și-i vor întâmpina cu supunere: Trimișii Caselor Domnitoare streine veniți anume pentru încoronare, Principii și Miniștrii și cei invitați a intra în catedrală, – anume 300 de persoane câte încap. Cu Maestățile Lor în frunte, ei vor intra în Biserică. **Slujba***

---

⁴ Ioan Moța s-a născut în data de 15 decembrie 1868 în satul Certeju de Sus, județul Hunedoara, în familia preotului Ioan Moța (care timp de 47 de ani și-a păstorit consătenii în credința ortodoxă). După absolvirea gimnaziului la Deva și Beiuș, a urmat studii teologice la Sibiu, între anii 1887-1888 și 1892-1894. În primii doi ani îl are coleg pe Elie Miron Cristea, viitor Patriarh al României Mari. A fost preot-paroh la Orăștie în perioada 1899-1940 și protopop între anii 1932-1940. A decedat la data de 20 noiembrie 1940, la București și este înmormântat la Orăștie. Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Ioan_Moța

D-zeiască. Va urma slujba Dumnezeiască, îndeplinită de Metropolitul Primat Dr. Elie Miron Cristea, înconjurat de Metropoliții: Pimen al Moldovei, Nicolae Bălan al Sibiului, Vladimir Repta al Bucovinei, Gurie Grosul al Basarabiei, – și de cei 11 episcopi: dela Argeș, Buzău, Roman, Dunărea-de Jos, Huși, Arad, Oradea-Mare, Caransebeș, Cluj și Hotin. La sfârșitul sfintei slujbe, va urma încoronarea însăși.

Ieșirea din biserică. După încoronare, Maestatea Sa Regele va ieși din biserică sub un baldachin, la 40 de metri de catedrală, spre Clopotniță, și se va arăta poporului de pe un loc înălțat, îmbrăcat în mantia regală, purtând pe cap Coroana și toate semnele regale. De pe acel loc înălțat și de sub baldachin, M.S. Regele va ceti Proclamația către popor (Cuvântul Său sărbătoresc). – După-ce M. Sa sfârșește cetirea, heraldzi (vestitorii regali) vor ceti și ei în cele 4 părți ale orașului Alba Iulia, aceeași Proclamație, poporului adunat acolo, care n'a mai avut loc în cetate și în curtea Bisericii.

Iar în Catedrală. După cetirea Proclamației, M.S. Regele se va întoarce în Catedrală unde va lăsa semnele Regale și Coroana și mantia și va trece apoi în sălile de lângă catedrală, unde se va odihni până ce oaspeții se vor aduna în „Sala Unirii” unde M.S. va merge și va face „cerc” (adecă fiind oaspeții așezați în cerc, Maestatea Sa va merge dela unul la altul, grăindu-i cu câte un cuvânt, schimbând câteva vorbe, primind fericirea acelor și mulțumindu-le).

La Prânzul sărbătoresc. După-ce M. Sa a stat de vorbă câțva timp cu cei de față, vor trece în Sala Prânzului sărbătoresc, la care vor lua parte cei 300 de invitați cari au fost în Catedrală, și pe lângă ei Președinții Sfatului Țării. Celorlalți parlamentari, deputați și senatori, vor lua masa în oraș.

Defilarea. La ceasul 2 și jumătate, se va începe defilarea armatei pe dinaintea Regelui încoronat, – apoi după armată grupurile de cetățeni, soliile sărbătorești trimise de orașe, de sate, de peste tot locul – Defilarea aceasta va dura până la ceasul 5 d.a.

Plecarea. Încă în seara aceleiași zile Maestățile Lor vor pleca, cu trenurile ce-i vor aștepta în gară, urmați de toți însoțitorii lor, spre București, – unde vor sosi Luni dimineața în gara dela Mogoșoaia. Aci se va forma Cortegiul încoronării care venind dinspre Șosea, va intra în București pe sub mărișoara Poartă Triumfată și va înainta prin oraș în rândul următor: Convoiul Capitalei. În frunte vor merge Drapelele (steagurile) tuturor Regimentelor, va fi un strălucit codru de steaguri tricolore ce se vor legăna minunat în vânt, aliniate de fericirii lor purtători. În urma steagurilor fâlfâitoare va veni M.S. Regele călare, înconjurat de Principele Moștenitor Carol, Principele Nicolae, de Domnitorii ce vor fi venit, de Misiunile streine, de corpul diplomatic (Miniștrii țerilor streine), de ofițerii înalți și de suita (însoțitorii) Regelui, – toții călare. După ei, în trăsuri mari, deschise, va urma M.S. Regina cu Principesele și damele de Curte, în trăsuri la fel. Apoi Regimentul de Escortă (de Gardă a Curții), și pe urmă poporul capitalei, nenumărat. Așa se vor scurge, rău nesfârșit și fericit, până la sfânta Biserică a Metropoliei în dealul Metropoliei, unde se va face o nouă slujbă Dumnezeiască, dând prilej M.S. Regelui a mulțumi lui D.zeu și aci, în biserică fericirilor Săi înaintași, – că l'a ajuns această mare și luminată zi.

La Statuia lui Mihai. Dela Biserică M. S. Regele va veni însoțit de aceiași lume aleasă și strălucită, la Statuia lui Mihai Viteazul, – unde va urma defilarea armatei și a Cortegiului istoric și etnografic (un șir de icoane vii, oameni de azi închipuind vremuri din trecut și oameni vestiți din trecutul neamului, apoi cele-cete

de țărani din toate părțile țării, arătându-și portul lor, bărbătesc și femeesc (așa cum s'a văzut și în Ardeal când M. Sa a fost pe la noi în 1919). **Prânzul la Palat.** Va urma prânz sărbătoreasc la Palatul Regal, – cu toți oaspeții streini și fruntașii țării și ai stăpînirii. **Petreceri populare.** În toată după prînza acestei zile (așa în text. n.n. L.B.) (Luni 16 Oct.), muzicile militare vor desfăta poporul, cîntînd pe piețele de obște ale Bucureștilor. – Seara va fi retragere cu torțe (muzică condusă de un pluton de soldați purtînd făclii de rășină, aprinse). – Marți, a 3-a zi, vor fi tot felul de petreceri populare. Între altele vre-o 10.000 de primari ai țării se vor aduna în „Arenele Romane” (în locul Expoziției) și acolo M. Sa Regele și Regina să vor înfățișa lor și vor primi urările de bine ce le aduc acești soli ai tuturor comunelor din țară. La amiaz va urma ospățul acestor 10.000 primari în Parcul Carol, la mese așternute în lungul cărărilor. Seara se vor ținea producții de teatru și concerte, iar la palatul regal se va face o primire de rămas bun a oaspeților.

*

* *

„Foaie Dicezană” – organul eparhiei ortodoxe române a Caransebeșului, în numărul 40 din 2 octombrie stil vechi/15 octombrie stil nou, publică pe prima pagină *Proclamația* pe care Regele Ferdinand o va citi cu ocazia încoronării, pe care o redăm în continuare:

Proclamația Regelui

Prin grația lui Dumnezeu și voința Națională am moștenit Coroana României, după glorioasa domnie, a Regelui întemeietor. Suindu-mă pe Tron, am rugat Cerul să dea rod muncii, ce, fără preget, eram hotărît să închin iubitei mele Țări, ca bun Român și Rege. Pronia cerească a binecuvântat și prin bărbăția poporului și vitejia ostașilor ne-a dat să lărgim hotarele Regatului și să înfăptuim dorul de veacuri al Neamului nostru. Am venit astăzi cu Regina care ne-a fost tovarășă în credința neclintită la răstriște și la bucurie, ca printr'această sărbătoare să consacram în fața Domnului și a scumpului nostru Popor legătura ce ne unește deapururea cu dânsul. Punând pe Capul Meu, într'această străveche cetate a Daciei Romane, Coroana de oțel dela Plevna, pe care noi și glorioase lupte au făcut-o pe veci Coroana României Mari, Mă închin cu evlavie memoriei celor cari, în toate vremurile și de pretutindeni, prin credința lor, prin munca și prin jertfa lor, au asigurat unitatea națională și salut cu dragoste pe acei cari au proclamat-o într'un glas și o simțire dela Tisa până la Nistru și până la Mare. Într, aceste, clipe gândul meu se îndreaptă cu recunoștință către viteaza și iubita noastră armată. Pentru răsplata trudelor trecutului, rog Cerul ca poporul nostru să culeagă în pace roadele lor binecuvântate și să propășească în liniște, frăție și muncă harnică. Cu inima plină de dragoste și credință mărturisesc dorințele sufletului meu: Vreau ca țărănimea, stăpână pe veci pe ogoarele ce le-a dobândit, să le dea toată puterea de rodire în folosul ei și al binelui obștesc. Vreau ca muncitorimea, credincioasă patriei, să-și afle-soarta tot mai prosperă într'o viață de armonie și de dreptate socială. Vreau ca, în hotarele României Mari, toți fiii buni ai țării, fără deosebire de religie și de naționalitate, să se folosească de drepturi egale cu ale tuturor Românilor, ca să ajute

cu toate puterile statul în care Cel-de-Sus a rânduit să trăească împreună cu noi. Vreau ca Românii din toate straturile sociale, însuflețiți de năzuința unei depline înfrățiri naționale, să se folosească toți de legitima ocrotire a statului. Vreau ca în timpul domniei Mele, printr'o întinsă și înaltă desvoltare culturală, patria noastră să-și îndeplinească menirea de civilizație ce-i revine în renașterea Orientului european după atâtea veacuri de cumplite sbuciumări. Sunt sigur că, în îndeplinirea marei noastre datorii, voi avea sprijinul tuturor bunilor fii ai țării, nedespărțiți în gând și în faptă în jurul tronului. Acestei sfinte misiuni, în neclintită unire cu poporul nostru, voi închina toate puterile mele de om și de Rege și asupra ei chem în această zi solemnă de înălțare sufletească, binecuvântarea celui A-Tot-Puternic. FERDINAND I

*

* *

Săptămânalul „Unirea”, care apărea la Blaj, foaia bisericească și politică a românilor uniți din Ardeal, publică pe prima pagină a numărului său apărut la 14 octombrie (pe stil nou) 1922, articolul intitulat *Încoronarea Suveranilor*, semnat de redactorul-șef al publicației, Prof. Dr. Alexandru Rusu⁵, viitor Episcop greco-catolic al Maramureșului, pe care îl reproducem în continuare.

Încoronarea Suveranilor noștri

de Prof. Dr. Alexandru Rusu

Când scriem aceste știri, pentru a aduce și din partea acestui organ omagiul nefățărit, însoțit de cele mai sincere urări de bine, pe care-l depun la picioarele iubiților Suverani ai țării cari se încoronează mâine la Alba Iulia, involuntar ni'se desfac în minte două icoane, deopotrivă de puternice prin sugestiunile pe cari le trezesc în sufletul nostru. Una este icoana fermecătoare a serbărilor. La Alba Iulia, ca și în capitala țării, la București, se vor succeda în proximele trei zile serbările cele mai înălțătoare la cari neamul nostru românesc a putut să se gândească vreo'dată. Pe un drum cu totul nou bătut anume în scopul acesta, Maiestatea Sa regele Ferdinand, marele Căpitan al oștirilor biruitoare și Domnul țării române întregite, va intra cu triumf în cetatea lui Mihai Viteazul, și în catedrala clădită după chipul și asemănarea bisericii domnești dela Târgoviște, va pune pe capul său și pe acela al scumpei noastre Regine Coroana mândriei noastre naționale: simbol veșnic al unirii definitive și pentru

---

⁵ Alexandru Rusu (22 noiembrie 1884 - 9 mai 1963) a fost un episcop român al Bisericii Greco-Catolice. Unul dintre cei doisprezece copii născuți dintr-un preot în Comuna Șăulia, județul Mureș, a fost hirotonit preot în 1910, apoi, în 1931, a fost hirotonit episcop al Maramureșului. După ce conducerea bisericii a devenit vacantă în 1941, a fost ales Arhiepiscop Major al Făgărașului și Alba Iuliei în 1946, decizie aprobată de Sfântul Scaun, dar nu de guvernul român. Rusu a fost arestat în octombrie 1948 de către autoritățile regimului comunist care a scos în afara legii biserica și a fost ținut în două mănăstiri, în închisoarea Sighet și apoi în alte două mănăstiri. În 1957, un tribunal militar l-a găsit vinovat de „instigare și înaltă trădare”. Rusu a fost condamnat la 25 de ani de închisoare și a ajuns la închisoarea Gherla, unde a murit de boală. La 19 martie 2019, Papa Francisc a aprobat beatificarea lui Rusu și a altor șase episcopi greco-catolici. Sursa: https://ro.wikipedia.org/wiki/Alexandru_Rusu

totdeauna a tuturor provinciilor locuite de Români. Alaiul domnesc care va porni la Alba-Iulia dela margine spre vârful cetății, precum și acela care va parcurge capitala pe sub „Arcul de triumf” până sus pe „Dealul mitropoliei”, va întrece de sigur tot ce închipuirea noastră ar putea să și gândească. În sunetul fanfarelor românești și în armonia divină a capelelor militare, Suveranii noștri vor trece, aici ca și acolo, umbriți de drapelele tuturor regimentelor și însoțiți de soliile serbătorești ale atâtor țări și de cei mai mari căpitani ai oștirii române, spre culmea gloriei lor pământene. Straietele de serbătoare ale tuturor celor de față, lucirea armelor cari ne-au câștigat aceste zile de praznic, drapelele și covoarele cari vor fi pretutindeni și – nu mai pe urmă – bucuria din inimi, că Dumnezeu ne-a hărăzit să ajungem zilele acestea, sunt numai crâmpene răslețe și șters e din icoana acestor serbări. Unde mai punem apoi bubuitul serbătoreșc al tunurilor din atâtea capitale de județ și rugăciunea smerită a clopotelor creștinești din toate bisericile țării. Curat ca'n povești. Dar, dacă, tot ca'n povești, rîdem cu un ochiu și ne bucurăm din tot, sufletul pentru această proslăvire a Domnilor țării, cu celălalt plângem. Și plângem pentru că alături de această icoană a bucuriei, ochiul nostru zărește și o altă icoană, care ne face durere. Este icoana acelei părți din populația țării, care nu participă la această serbare. Două mari partide politice, a căror reprezentanță parlamentară ar trebui să fie cel puțin o bună jumătate din Corpurile legiuitoare și care, deși de fapt redusă ca număr prin o „lovitură de stat” din cele mai grave în urmări, reprezintă deci cel puțin jumătate din țara întreagă, sunt nevoite să și calce pe suflet și să stea de-o parte, la margine horei. Și dacă te gândești, că unul din aceste partide este chiar partidul național al Ardealului, partidul, destoiniciei și energiei neînfrânte a căruia este a se mulțumi în cea mai mare parte puterea de viață a neamului nostru din părțile acestea; dacă te gândești, ca prin hotărârea de neparticipare a acestui partid nici unul din conducătorii de ieri ai Ardealului nostru politic nu sunt la Alba Iulia în suita regală; și că, după cum atât de răspicat o spune „Manifestul către popor” al acestui partid, întreagă vina pentru această turburare a marelui praznic o poartă partidul dela cârmă, care a crezut, că poate face din actul încoronării o meschină armă politică de partid, sufletul ți se strânge de durere și dacă nu stărui a privi mai îndelung la această icoană, este numai pentru a nu plânge și cu ochiul celălalt, care trebuie să rădă sub puterea strălucitoarei lumini care'l atinge.

În continuare, autorul articolului prezintă modul în care reprezentanții biserici greco-catolice din Ardeal vor participa la ceremonia încoronării.

Biserica noastră participă, prin reprezentanții săi oficiali: arhieriei, în frunte cu mitropolitul, la actul civil al încoronării. Partea ei bisericească a monopolizat-o ortodoxismul, pe care partidul liberal – contrar hotărîrilor dela Alba Iulia – vrea să'l mențină ca religie dominantă, de stat, și de aceea arhieriei noștri neavând ce căuta în catedrala încoronării, se vor aduna ca mâine în jurul mormântului marelui arhieriu Athanasie Anghel⁶, dela Maierii Alba Iuliei, și din colțul acesta ferit de sgomotul lumii

---

⁶ Atanasie Anghel Popa (mort la 19 august 1713) a fost un episcop greco-catolic român de Alba-Iulia între 1698 și 1713. A fost succesorul lui Teophilus Seremi în fruntea Mitropoliei Bălgradului (Alba-Iulia). Prin eforturile sale continue, a perfecționat unirea transilvănenilor români cu Biserica Catolică. S-a născut la Bobâlna, fiul unui preot ortodox din Rapoltu Mare jud. Hunedoara. Anghel a fost hirotonit

se vor ruga pentru Suveranii serbătoriți ai zilei și pentru ca pricina durerii dintre frații, cari toți puteau și trebuiau să se bucure din acest prilej împreună, să se ridice cât mai curând cu putință. Și dacă mai adaugem ceva, este numai dorința, ca Dumnezeu să asculte cât mai fără întârziere a lor rugăciune.

În finalul articolului, „pentru orientarea cititorilor” sunt publicate „părțile mai însemnate ale programului definitiv al serbărilor încoronării”.

*

*   *

Poate cea mai sensibilă cronică a încoronării de la Alba Iulia a fost publicată, sub semnătura lui N. Ardeleanu, în revista al cărei director era poetul Octavian Goga, „Țara noastră”, revistă literară, politică și socială, care apărea la Cluj, în numărul 3 din 29 octombrie 1922. Iată textul:

Momente dela Alba-Iulia

Ziua mare a trecut, muzicile nu mai cântă, steagurile nu mai flutură, deasupra noastră însă planează amintirea și ne prinde sufletul ca într'o strălucitoare rețea de argint. Cât de misterioase sunt capriciile istoriei... Ea lasă se treacă rânduri întregi de oameni sub vălul posomorât al inacțiunii și banalității, pentru-ca printr'o sguđuire vulcanică să acorde unei generații mulțumiri și satisfacții visate de veacuri, zadarnic. În adevăr sufletul nostru este plin de emoții ca un pahar de cristal în care nu mai încape nici un strop. După 'războiul liberator cu epopeia lui, după marșul la Budapesta și noua făurire de hartă, încoronarea a venit să încheie acum epoca legendară a vieții noastre. Subt tensiunea formidabilă nervii resimt oboseala și basmul pare a ne urmări de-acum pretutindeni în toate drumurile... Răsunetul cel mai puternic al strălucitului praznic trebuie căutat, desigur, tot jos la temelia neamului. Instinctele adânci ale țărănimii au tresărit de măreția actului și cei mulți în haine albe, drepți la cuget și sănătoși în toate rosturile lor, au venit la Alba-Iulia să încadreze pe rege și regină în clipele cele mai pline de înțeles ale istoriei noastre. Ei, depozitarii adevărați ai marilor adevăruri, liniștiți și gânditori s'au revărsat spre cetatea lui Mihai, purtând în sufletul lor ca într'o urnă „taine de demult...” Ce păcat, că n'a fost pe deplin înțeleasă venirea lor și că o „comisiune de încoronare” i-a izolat departe, dincolo de cordoanele polițienești, pe singurii oaspeți chemați să dea nota de monumentalitate clipei când, potrivit datinei strămoșești, întâiul nostru rege își așeza coroana pe cap. Și de astădată, ca și în alte rânduri, am văzut cuviința de jos și neînțelegerea de sus...

Momentul cel mai solemn a fost îmbrățișarea suveranilor încoronați în fața mulțimii. Scena era înălțătoare prin omenescul ei. Dincolo de marele înțeles politic era consacrarea năzuințelor celor doi tovarăși de viață trecuți prin atâtea sbuciumate frământări... În amintirea celor de față se răscoleau icoane de ieri cu liniile lor posomorâte, tragedia războiului și tot caleidoscopul sinistru dela Iași. Încoronarea de

---

episcop la 22 ianuarie 1698, de către mitropolitul ortodox oriental Teodosius (1620-1708). La 7 octombrie 1698 a convocat „Sinodul Unirii” la Alba Iulia. Actul de Unire cu Biserica Catolică a fost semnat de Anghel și de 38 de protopopi. Sursa: Atanasie Anghel - Wikipediahttps://en.wikipedia.org ›

astăzi, după un lung cortegiu de jertfe, venea ca un' act de dreptate de undeva de sus și îmbrățișarea celor doi soți răsplătiți de soartă avea o înaltă semnificație morală. Lumea plângea... De ce trebuie oare să se furișeze la noi și în clipele cele mai sărbătorești senzații desagrabile care să indispuie lumea împrăștiind împrejur o atmosferă inoportună? Cărei împrejurări se datorește faptul că la slujba încoronării prelații uniți nu s'au prezentat, fiind mai bucuroși să aștepte afară în societatea episcopilor catolici, decât să treacă pragul 'catedralei noastre? Asistența întregă a subliniat această penibilă situație care a fost comentată în multe feluri. Ar fi util ca măcar acum în mod postum să se lămurească un echivoc pentru a feri cele două biserici de noi fricțiuni păgubitoare. În ori-ce caz motive de ordin ritual nu puteau opri, credem noi, prezența acestor prelați români, când musulmanii din Tulcea și rabinii evreilor din țară împreună cu episcopul sas din Sibiu, au crezut că se pot înfățișa înaintea altarului nostru, aducând omagiul unei idei. Dar și trecutul recent de aici din Ardeal cu practicile lui ne arată că adeseori prelații celor două biserici au stat alături nu numai subț acelaș acoperiș, dar chiar și ca slujitori în fața aceluiaș altar. Opreliștea deci e inexistentă, fiindcă în biserică canoanele nu sunt supuse unor revizuirii grabnice. În ori-ce caz ar fi indicată o reparație pentru știrbirea adusă sentimentelor noastre frățești... Pentru toți cei prezenți, dar mai ales pentru mulțimea misiunilor militare străine, defilarea trupelor a fost un punct din cele mai interesante. Soldații noștri cu aierul lor marțial, cu disciplina severă și fețele luminoase au revărsat în toate inimile conștiința forței și sentimentul stabilității. Mareșalul Foch urmări rândurile lor elastice cu ochiul lui scrutător și'o veselie nefățărîtă lumina chipul generalului Berthelot, tovarășul de ieri, în vreme'ce dintr'un colț se ridica ca un drapel eroul frontului românesc, silueta generalului Averescu. Tabloul celor trei ore de revistă militară s'a desfășurat într'un cadru de binefăcătoare seriozitate, dând posibilitatea oaspeților străini, diplomați și militari, să cumpănească resursele de putere reală ale noului stat și rostul ce i se cuvine în așezarea internațională. Pentru noi a fost un prilej de bucurie și faptul că diviziile care-și treceau subț ochii noștri rândurile lor de oțel erau din regimente ardelene și din vechiul regat deopotrivă, semnificând ideia de unire definitivă și de apărare în fața morții subț cutele aceluiaș steag... Susceptibilitatea poporului nostru în fața argumentelor estetice s'a vădit și de astădată. Regina, fie în hlamida ei regală, pe cap cu strălucitoarea coroană bizantină, fie călare pe cal alb defilând în fruntea regimentului de roșiori, a smuls entusiasmul delirant al mulțimei trezind un val de frenezie populară. La începutul fiecărei lupte de desrobire națională este o poezie, – a zis cineva, la începutul vieții noastre de reunire trebuia să fie o regină frumoasă, – ne ziceam noi... Sunt convins, că dacă întâmplarea ar fi făcut să rătăcească la Alba-Iulia în ziua neuitată câțiva dintre „supărații” noștri, care spun că s'ar fi rugat și dânzii atunci, la Arad se pare, – și în alte biserici de provincie, – ar' fi fost biruiți de solemnitatea momentului și ar fi dus pe la vetrele lor amintiri înviorătoare. Sufletul larg al maselor însă a înregistrat farmecul acestei povești care a trecut întregă în domeniul simțirii populare. De-acum prin căsuțele albe din umbra satelor imaginația toarce firul mai departe, în mitologia noastră acum se țese basmul cel mai frumos... N. ARDELEANU

*
*   *
*

Viitorul Mitropolit al Ardealului, Nicolae Colan⁷, publică pe prima pagină în „Revista Teologică”, organ pentru știința și viața bisericească, care apărea la Sibiu sub egida Mitropoliei Ardealului, în Nr. 10-11 pe lunile octombrie-noiembrie 1922, un eseu intitulat simplu *Încoronarea*. Iată textul acestuia:

Încoronarea

Există o împărăție ideală, în care nu pătrund decât faptele și ideile mari: e împărăția legendei. Actul covârșitor de mare, săvârșit la Bălgradul muceniciei noastre, Duminecă, în cincisprezece a lunei lui Octomvrie, anul Domnului una mie nouă sute douăzeci și doi, va trece de bună seamă în lumea legendei. Căci încoronarea de la Alba-Iulia n-a fost o simplă ceremonie tradițională, menită să investească pe suveranii noștri cu toate semnele puterii de domnie peste noroadele din întreg cuprinsul României Mari, ci a fost și este pecetluirea supremului nostru ideal stropit cu multe lacrimi și cu sânge... E visul de aur pentru care părinții noștri au îndurat prigoană și ocară și umilințe mari și temnițe și lanțuri, bătaii și chinuri fără de sfârșit și moarte groaznică prin ștreang și sabie. E trâmbița de-aramă, care vestește lumii întregi izbânda năzuințelor noastre de veacuri; e cununa scumpă așezată pe fruntea nenumăraților mucenici, jertfa căroră ne-a adunat pentru totdeauna sub cârma aceluiaș împărat. E apoteoza unității noastre naționale. Minunea cea mare s'a săvârșit. O lume întreagă s'a adunat la praznicul ei fără seamăn. De față au fost și viii și morții. Mai ales morții. Căci înaintea celor trei divizii de voinici, cari au defilat în cetatea sfântă a neamului nostru, a trecut cortegiul mărețelor umbre: a marelui voevod Mihaiu, a lui Horia, Cloșca, Crișan și Avram Iancu, precum și toată oastea celor șapte sute de mii de viteji, cari au murit – pentru învierea noastră. Și uite, de ce a fost alaiul așa de măreț; de ce viaiau așa de strașnic bătrânii munți de bubuitul celor câte-o sută una guri de tunuri din Alba Iulia și București de ce cânta văzduhul cucernice cântări de slavă și răspundeau țăriile uratelor ce răsunau din zeci de mii de piepturi. Vor trece ani și veacuri, unul după altul. Și cronicari isteți vor căută să lămurească rostul vremilor ce ni s'a dat să le trăim aieva. Ajungând la ziua încoronării, se vor opri și vor începe în letopiseți foaie nouă. Și vor scrie deasupra ei cu slove mari așa: Ziua biruința Neamului Românesc ce au gătit-o Domnul ca să fie începătură de dreptate pentru toate noroadele din cuprinsul Țării noastre întregite. Și iarăș vor mai trece veacuri multe. Iar cronicile lungi și fără suflet vor fi mute. Legenda-și va începe atunci povestea, din care se va zămisli în sufletul mare al unui poet: epopaea neamului nostru... N. Colan.

---

⁷ Nicolae Colan (n. 28 noiembrie 1893, Vâlcele, actualul județ Covasna – d. 15 aprilie 1967 Sibiu): mitropolit ortodox al Ardealului, membru (1942) al Academiei Române. Între anii 1936-1957 a fost episcop al Episcopiei Vadului, Feleacului și Clujului. La 23 mai 1957 a fost ales arhiepiscop al Sibiului și mitropolit al Ardealului. A păstorit Mitropolia Ardealului până la sfârșitul vieții. Sursa: Nicolae Colan https://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Colan

UNELE ASPECTE ALE REFLECTĂRII ÎN PRESA TRANSILVANĂ A ÎNCORONĂRII REGILOR ROMÂNIEI MARI, FERDINAND ȘI MARIA

Dumitru Cauc

Ferdinand și Maria, regii speranțelor și sufletelor românilor din Ardeal

În mentalul colectiv din Ardeal, încă din septembrie 1914, după moartea Regelui Carol I, Regele Ferdinand era perceput ca o speranță a împlinirii idealurilor de libertate a românilor de peste munți. Imaginea pozitivă dobândită de Ferdinand și Maria pe frontul românesc din Moldova din vara anului 1917 și promisiunile făcute soldaților, care își vărsau sângele pentru binele nației, au contribuit la sporirea încrederii neamului românesc din Ardeal în viitorii regi ai României Întregite.

În numărul ocazional al ziarului „Alba-Iulia” din 1 decembrie 1918, în pagina a doua, erau inserate proclamațiile Regelui Ferdinand către popor și către armată, date cu prilejul reintrării României în război alături de Antanta. Proclamațiile exprimau încrederea lui Ferdinand în realizarea obiectivului pentru care în august 1916 România s-a alăturat Antantei: „Regele vostru vă cheamă din nou la luptă ca să înfăptuiți visul nostru de atâtea veacuri: Unirea tuturor românilor pentru care în anii 1916-1917 ați luptat cu atâta vitejie... frații noștri din Bucovina și Ardeal vă cheamă pentru această ultimă luptă ca prin avântul vostru să le aduceți eliberarea din jugul străin”¹.

După Marea Adunare Națională de la Alba-Iulia, în ziarele din Ardeal vor apărea numeroase articole privind data și locul unde se vor încorona regii Ferdinand și Maria ca regi a României Mari. Toate ziarele erau convinse că locul era Alba-Iulia, locul unde Mihai Viteazul făcuse prima unire a românilor, dar și locul martirajului lui Horea, Cloșca și Crișan.

O parte însemnată a opiniei publice din Ardeal considera că încoronarea ar trebui să fie grăbită. În ediția sa din 17 decembrie 1918, în ziarul „Alba-Iulia”, sub titlul „Când și unde se va încorona regele Ferdinand?”, se insera părerea regelui că aceasta ar trebui să aibă loc după terminarea războiului: „Războiul e sfârșit. MS urmează să fie încoronat ca Rege al României Mari. Încoronarea va avea loc, după toate semnele, la Alba-Iulia, cetatea gloriei străbune a Românișmului”. Aceași publicație sugera că momentul încoronării putea fi 24 ianuarie, care se lega atât de unirea principatelor din 1859, cât și de „declararea neatârării Basarabiei”².

Indiferent de contextul politic, de disputa dintre partidele politice, presa din Ardeal și opinia publică au manifestat față de regii Ferdinand și Maria o simpatie evi-

¹ „Alba-Iulia”, număr ocazional, din 1 decembrie 1918, p. 2. După cum se spune în antetul publicației, aceasta era organ al proclamării unității naționale, fiind realizată în mare grabă căci „zilele mari de acum nu dau răgaz condeiului să-și împlinească datoria lui de cronicar.”

² „Alba-Iulia”, an I, nr. 2, 1918, p. 2.

dentă. Simpatia profundă față de Regina Maria o redă același ziar din 24 decembrie: „Sculați-vă de acum și voi cei pe care înduioșata voastră mamă, Regina Maria, v-a văzut căzând cu brațele întinse spre Alba-Iulia, sculați-vă din morminte la glasul trâmbiței învierii noastre”. Când trupele române au intrat în Alba-Iulia, așa cum spune ziarul cu același nume, populația orașului le-a primit cu mare entuziasm, exprimând cuvinte calde de apreciere pentru familia regală. Referindu-se la Regele Ferdinand, protopopul Clujului, dr. Elie Dăianu, spunea: „S-a relevat că Regele Ferdinand a știut să abdice de orice fel de considerații și să se contopească cu poporul său. Dar alături de Regele Ferdinand trăiește reprezentanta femeii române, care este cea mai mare româncă, pentru că s-a arătat mama soldaților când erau cel mai încercați între două colosuri: germanii și rușii. Regina a îndrăgit poprul nostru, poezia, doina și tot coloritul sufletului românesc. Regina Maria a țesut viitorul nostru, al poporului român”³.

În presa transilvană, regii Ferdinand și Maria sunt considerați viitorul și pavăza întregului neam românesc: „Iar scutul și păvaza noastră e Majestatea Sa Regele Ferdinand și armata sa vitează. Avem țară, și avem rege”⁴. În cele mai multe dintre ziare se subliniază speranțele pe care și le puneau în Regele Ferdinand țărani, care așteptau de la acesta împlinirea promisiunii privind reforma agrară: „Ascultați voi țărani cinstiți și cumiți de la sate, a venit un rege care vă înțelege graiul, a cărui inimă bate ca a voastră, care e întodeauna cu gândul la voi, un rege care vă știe durerile și vrea să vi le ușureze, un rege care vă dă pământ românesc, vă dă totul, căci pentru voi pământul e totul”. În finalul articolului, se exprima convingerea că țărani care-și vor primi pământ de la Regele Ferdinand vor ști să se jertfească pentru el și pentru țară: „Jertfește-te pentru el, iubește-l, căci el e regele vostru, regele țărănilor”⁵.

Cu prilejul anului nou 1919, o serie de consilii naționale din Ardeal și diferite asociații profesionale vor adresa Reginei Maria și Regelui Ferdinand urări, care, așa cum va relata presa timpului, vor înduioșa mult inima suveranilor României. Presa va reflecta constant aceste inițiative. Relevantă este în acest sens invitația Consilului Național Român adresată Reginei Maria, pentru a vizita Ardealul: „Mărire Ție Regină cu minte și inimă de aur! Te așteptăm să vii! Când vei pune întâiul pas pe pământul Ardealului, vor tremura de bucurie inimile noastre, și lut ne vom face sub picioarele Tale și fericiți vom fi. Noi, care ți-am văzut numai imaginea sufletului tău. În cărțile scrise, te așteptăm să vii, să-ți vedem «ochii ca florile și fața ca zorile». Mărire Ție, domniță frumoasă și cuminte! Vino! În Ardeal vei vedea fețe brăzdate de trudă și vei auzi bătând inimi arse de suferință, dar vei vedea și lacrimi de bucurie, căci fericiți vor fi ochii care te vor vedea, căci mulți strămoși de-ai noștri au dorit să vadă ce vedem noi, și nu le-a fost dat lor. Vino cu ceriul senin al privirei Tale, înflori-vor plaiurile în calea ta și inimile noastre vor înflori de bucurie”. Autorul articolului sublinia latura profund umanistă a reginei, care știa să aline suferințele celor obidiți: „Umbre sfinte te așteaptă, cu glas duios și-or spovedi durerea și tu îi vei înțelege, căci tu știi cronica tristă a

³ „Alba-Iulia”, organ al proclamării unității naționale, an I, nr. 3 din 24 dec. 1918, p. 3.

⁴ „Alba-Iulia”, an I, nr. 4 din 31 decembrie 1918, p. 1.

⁵ „Alba-Iulia”, anul II, nr. 3, din 8 (21) ian. 1919, p. 2. Articolul de fond al ziarului se intitula „Regele țărănilor”.

ardelenilor... Un șir de mărgele de lacrimi e cronica noastră a ardelenilor. Sub vraja privirii tale noi vom uita trecutul înfiorător de dureros, ne-om îmbăta de albastrul nădejdilor multe, ți-om cânta elegia uitării durerilor multe și rapsodia nădejdilor nenumărate. Tu ești floarea nădejdilor noastre, domniță frumoasă și cuminte!” Un alt apelativ la fel de măgulitor era „domniță cu inimă și minte de aur”⁶.

Vizita pe care urmau să o facă suveranii României Mari în așezările din Ardeal a fost relatată pe larg de publicațiile transilvane. Vizita suveranilor României a început pe 24 mai 1919, în drumul lor către Oradea, aceștia vizitând Alba-Iulia, Bistrița, Cluj, Blaj, Sibiu, Turda, Câmpeni, Abrud etc. Presa a reflectat pe larg însuflețirea care cuprinsese opinia publică din orașul unirii: „Măria Ta! Sosești Măria Ta în lăcașul sfânt, deasupra căruia a poposit steaua ce ți-a călăuzit și până acuma pașii, sosești în modestul oraș, unde s-a născut mântuirea neamului românesc... vrem să muiem privirile noastre în privirile Tale, să ne împrumutăm prin ele de dragostea unuia altuia”⁷.

Cum erau priviți suveranii României de românii ardeleni a subliniat ziarul „Alba-Iulia” din 20 mai 1919: „Cât a ținut războiul Măria Sa (regina, n.n.) a fost <îngerul frontului>, a sădit în inimile răniților florile nădejdi de viață. Mâna ei era socotită ca făcătoare de minuni, căci soldatul atins de ea se considera invulnerabil”: „Trebuia să ai multă căldură sufletească să poți înflori atâta încredere și atâtea nădejdi într-un popor”. În același număr al ziarului se arăta cum a susținut în străinătate intersele⁸, ca cel mai strălucit reprezentant al neamului⁹.

Cât privește ideea ridicării unui monument, care să glorifice marea realizare de la 1 decembrie 1918, aceasta a venit din partea cărturarilor din orașul unirii chiar din primele luni ale anului 1919¹⁰. După cum va consemna revista „Lucașfăru”, acești inițiatori vor redacta o chemare de suflet arătându-și intenția de a ridica un monument al unirii în inima Ardealului, „în cetatea care simbolizează întregirea politică a neamului nostru”. În chemare se mai arăta că „Alba-Iulia e menită să fie cetatea de încoronare a regilor noștri, să fie orașul istoric, care prin instituțiuni culturale și muzee să arate generațiilor din viitor toate frământările poporului nostru pentru unire”¹¹. După cum menționa ziarul „Alba-Iulia” din 20 martie 1919, „ridicarea unui monumen în sfânta cetate Alba-Iulia și care să fie gloria neamului românesc renăscut... este sprijinită cu cea mai mare însuflețire”, acest ziar făcând publice numele „generoșilor contributori”¹².

Presă ardeleană va relata constant eforturile pe care le făcea Regina Maria în străinătate pentru susținerea cauzei României pe lângă liderii europeni. În unul dintre nume-

---

⁶ *Ibidem*, p. 2.

⁷ „Alba-Iulia”, anul II, nr. 21 din 29 mai 1919, p. 1.

⁸ „Cosânzeana”, anul VI, nr. 20 din 31 octombrie 1922, pp. 1-2.

⁹ „Alba-Iulia”, anul II, nr. 20 din 20 mai 1919, p. 1.

¹⁰ „Libertatea”, anul XVII, nr. 5, 1919, p. 1. Publicația apărea săptămânal la Orăștie.

¹¹ Această „chemare” a fost publicată în ziarul „Patria”, fiind preluată și de alte publicații din Ardeal („Libertatea”, „Alba-Iulia”, „Lucașfăru” etc.). Vezi „Lucașfăru”, nr. 3 din 16 martie 1919, p. 136. Revista „Lucașfăru” a apărut în 1902 la Budapesta, la inițiativa unor patrioți români „visători”, în 1906 și-a mutat sediul la Sibiu, unde a apărut până la izbucnirea războiului. De la 1 ianuarie 1919 își va muta sediul la București.

¹² „Alba-Iulia”, anul II, nr. 12 din 12 martie 1919, p. 4.

rele sale, ziarul „Alba-Iulia” își informa cititorii că Regina Maria se afla la Londra, că în drumul ei spre capitala Marii Britanii a trecut prin Paris, unde a fost decorată din partea guvernului francez cu „Marele Cordon al Legiunii de Onoare”, aprecierea reginei României venind și din partea reginei Belgiei, care i-a acordat «Crucea Ordinului Regina Elisabeta»”¹³.

În umărul din 3 iunie 1919, ziarul „Alba-Iulia”, pe prima pagină avea articolul „Familia regală în Alba-Iulia”, în care erau redată cu adâncă emoție sentimentele nutrite de populația orașului unirii și de tot Ardealul. După cum spune și redactorul publicației, Alba-Iulia era „piscul suprem al dorurilor noastre după ce, în coate și-n genunchi, după jertfe așezate cu mâna largă pe altar, am ajuns pe culme”. După cum sublinia autorul articolului, pregătirile pentru a întâmpina cuplul regal au fost pe măsură, pentru că organizatorii (comitetul de propagandă, comitetul de primire, comitetul de organizare etc.) au realizat ce mulțime de norod o să se reverse spre această Mecă a românismului. Iar poporul rânduie să ajute la marea primire a fost pe măsura așteptărilor: „Pe toți îi agită această însuflețire, prefăcută în energie de muncă. Porțile de triumf îmbrăcate cu măiestrie în cetini și crengi de stejar, împodobite cu icoane și inscripții se înălțau repede, una câte una. Haina verde a veseliei o vedeai cu bogăția ei de frunziș pretutindeni.” La fel erau împodobite ferestrele tuturor caselor, tricolorul era „ca o melodie ce umple văzduhul până dincolo de el și mai departe!”¹⁴

Vizitarea orașului unirii de către familia regală a prilejuit o manifestare a puternicelor legături sufletești între un popor, care-și văzuse împlinit idealul de libertate națională și aștepta cu înfiorare împlinirea și a altor năzuințe, și regii care erau chemați de acel timp istoric să scrie una dintre cele mai mărețe pagini de istorie. În numerele lor din 30 mai 1919 și în cele din zilele următoare, ziarele fac largi referiri la vizita familiei regale în orașul Marii Uniri. Fiind relevantă pentru similitudinea dintre această primire a regilor României și cea de la încoronarea din 15 octombrie 1922, vom prezenta succint momentele acesteia și sentimentele nutrite de către popor și conducătorii acestuia, așa cum le-a relatat presa ardeleană a timpului. Prima „aripă de soare” din acea zi de 30 mai 1919 a fost, după cum spuneau organizatorii, pricipesa Ileana, care a sosit cu trenul regal de la Brașov. Grația pricipesei care împrăstia către mulțime „gesturi tandre de noblețe și căldură sufletească a sporit și mai mult înălțimea momentului, cei prezenți așteptând să se reverse căldura și seninul speranțelor odată cu apariția cuplului regal”. În acest timp, soseau, din diferite părți ale Ardealului, trenuri după trenuri, „din ele revărsându-se o mare de culori învăluită de acordurile cântecelor naționale ale românilor. Când bubuiturile de tun și clopotele bisericilor din oraș au răsunat, vacarmul a sporit „cu agitația sufletelor unui neam ce-și vedea speranțele împlinite”. După cum stabiliseră organizatorii primirii regilor României Întregite, trecerea în revistă a trupelor și defilarea s-a ținut pe locul unde avusese loc la 1 decembrie 1918 marea adunare, iar deasupra locului „unde a fost îngropată inima lui Horea, locul omorării celor doi martiri, deasupra cimitirului fâlfâia acum vesel un drapel, parcă vestind cuplului regal povestea cea mai tristă a neamului românesc din Ardeal”. Realizatorul articolului concluziona:

---

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ „Alba-Iulia”, anul II, nr. 22 din 3 iunie 1919, p. 1.

„Dușmanii au vrut să amuțească glasul de dreptate al neamului românesc, dar nu au reușit, sporind și mai mult avântul său pentru unire cu Țara. De fapt, aici s-a frânt trupul neamului, dar tot aici, frângându-se trupul celor doi, părțile frânte s-au reîntregit”.

Descriind festivitățile prilejuite de vizita suveranilor României Mari la Alba Iulia, toate publicațiile insistă asupra unui moment unic, de o mare încărcătură emoțională – primirea de către familia regală a sufletului românilor ardeleni. Sat după sat, oraș după oraș (125 în total), au prezentat în scene alegorice bogăția și sufletul acestora. Redăm și noi câteva așa cum au fost relatate de presa timpului: „Bărăbanțul aduce un bou, cu arc de flori în coarne”, „Vințul de Jos prezintă o nuntă țărănească. Nunul mare predă regelui o ploscă minunată, iar nona Reginei niște țesături”, „Sebeșelul toate obiceiurile de la țară (țurcă, șezătoare, nuntă, lucrul câmpului)”, „Lancrămul care nici în veselie nu uită că Ardealul trebuie apărat”, „Sebeșelul cu lucrători de la coasă”, „Orăștie, cu un cor bine instruit”, „Ighiul cu cules de vii” etc. Deși, când a defilat satul Ighiul cu carul alegoric „culesul de vii” cerul a luat înfățișarea zilelor de toamnă („în jocuri nebune cădeau picurii mărunți de ploaie”), răspunzând îngrijorării lui Iuliu Maniu, Regina Maria a exclamat: „Mai poți simți oboseală când vezi astfel de lucruri!”.

Și cu acest prilej, ziarele consemnează bucuria celor prezenți de a o vedea pe regina sufletelor românilor. „Mulțimea nu se mai sătura privind imaginea care o reprezenta pe regina Maria îmbrăcată în costum național ținând în mâna stângă furca de tors primită în dar de la un anumit sat. Ce imagine mai frumoasă decât o regină cu o furcă și o domniță în port național, cu năframă pe cap, prinsă la bărbie! Nu știai să plângi, să râzi, să joci, să strigi sau să te prosterni.” Modul în care era receptată unirea de către poporul din Ardeal și încoronarea ce urma să aibă loc a regilor la Alba-Iulia a sintetizat-o un moșneag din mulțime: „Acum avem și noi împărat!”¹⁵

După cum se sublinia în diferite articole de presă, încă de la începutul anului 1919, încoronarea regilor României era așteptată de întreaga opinie publică românească, cei mai mulți români considerând că momentul nimerit ar fi septembrie 1919, când s-ar fi împlinit cinci ani de la urcarea pe tron a lui Ferdinand. După anunțul privind construirea în Alba-Iulia a unui lăcaș de cult, mulți cunoscători ai vieții politice au avansat data de 10 mai 1921, ulterior de 10 mai 1922. Începute în anul 1921, lucrările de ridicare a Catedralei Încoronării au avansat relativ repede, totuși, la începutul lunii septembrie 1921 guvernul a comunicat că Încoronarea a fost amânată, făcând din nou loc speculațiilor că se lua în considerare ziua de 10 mai, această zi fiind și cea în care s-a încoronat Carol I¹⁶. Toată vara anului 1921, presa transilvană informa cititorii despre cum decurgeau lucrările la construcțiile ce erau ridicate în acest scop (biserica Încoronării și sala de recepție destinată aceluiași eveniment). În numărul 28 al ziarului „Libertatea” era inserată părerea lui Nicolae Iorga privind dimensiunile prea mici ale bisericii, compensate de faptul că arhitectural era deosebit de frumoasă. În același număr se arăta că, deși la ea lucrau zi și noapte echipă după echipă, lucrările nu s-ar fi putut finaliza până la 24 septembrie 1921¹⁷. Așa cum consemna „Calendarul Național de la Orăștie”

¹⁵ *Ibidem*, pp. 2-3.

¹⁶ „Libertatea”, anul XIX, nr. 35 din 1 septembrie 1921, p. 3.

¹⁷ „Libertatea”, anul XIX, nr. 30 din 28 iulie 1921, p. 1.

pe anul 1922, la sfârșitul anului 1921 biserica Încoronării era aproape finalizată. Între cele 32 de imagini de pe paginile calendarului se găseau icoana înfățișând întreaga familie regală și icoana bisericii Încoronării¹⁸.

Începând cu luna septembrie 1922, în toate publicațiile, însoțite de imaginea bisericii Încoronării, apar titluri referitoare la acest eveniment, fiecare dintre ele informând opinia publică despre stadiul pregătirii ceremoniilor, despre Catedrala Încoronării, despre invitații de onoare. Marele eveniment a prilejuit gazetarilor ardeleni să-și exprime din nou atașamentul sufletesc față de familia regală.

Dacă Regele Ferdinand era asociat cu vitejia, onoarea și generozitatea față de țărani cărora le dăduse pământ, Regina Maria întruchipa înțelepciunea, blândețea și iubirea profundă a pământului românesc. O revistă de cultură din Ardeal, în numărul din octombrie 1922 scria: „Avem un Rege adânc iubitor al poporului român... Avem un Rege viteaz: vorbească despre acesta luptătorii care au scăpat din frontul războiului pentru întregirea neamului și care, prin însăși vorba Regelui, pătruns până-n rândurile lor, au fost îmbărbătați la faptele de eroism”. Virtuțile Reginei Maria nu erau mai prejos: „Avem o Regină înțeleaptă în sufletul căreia sălășuiește însăși blândețea: mărturisească aceasta răniții care zăceau cu grămada prin paturile spitalelor de război și cărora un cuvânt blând al reginei însoțit de o privire care împărtășea adânc durerea lor, le-a ușurat mai mult suferința și le-a dăruit mai multă speranță de viață”¹⁹.

O altă revistă ardeleană de cultură dedica aproape în totalitate numărul său din 15 octombrie 1922, sfințirii Catedralei Încoronării. Mai întâi, publicația surprindea atmosfera din Alba-Iulia din zilele premergătoare Încoronării, cuvântul bine ales fiind „extazul”: „Încoronarea de la Alba-Iulia își are accentele sale precursorii, a căror vibrație devine zi cu zi tot mai impetuoasă și înfrigurată în drumul spre apogeu, până ce, Duminica viitoare, toate freacățele acestea se vor încrucișa în centru comun, dând naștere celei mai grandioase armonii, aceea a extazului împlinirii scopului”. Așa cum scria mai departe autorul articolului, până atunci „orașul Încoronării fierbe și se sbuciumă”²⁰. Surprinzând hainele de sărbătoare pe care le îmbrăca „orașul Încoronării”, ziarele și revistele de cultură fac ample referiri la arhitectura Catedralei Încoronării, la stadiul în care se găsea în ziua sfințirii acesteia (8 octombrie 1922) și în ziua Încoronării. Publicând în paginile sale chipurile suveranilor României și imaginea Catedralei Încoronării, revista „Cosânzeana” remarcă unicitatea sfântului lăcaș: „Sufletul ți se luminează, ochii nu pot mistui toată frumusețea decorurilor și a liniilor... totul e românesc, în stil dulce și caracteristic de-al nostru strămoșesc, practicat mai ales în vechiul regat până acum”²¹. Oferind cititorilor imagini din interiorul bisericii (părți din picturi), publicația oferea și răspuns la întrebarea pe care și-o puneau contemporanii privind dimensiunile Catedralei Încoronării, unde nu ar fi încăput mai mult de 300 de persoane, motivația fiind că s-a imitat biserica domnească din Târgoviște „unde s-a închinat și sfințit Mihai Viteazul”. Pentru a completa tabloul imaginii orașului unirii în

¹⁸ „Calendarul Național de la Orăștie” pe anul 1922.

¹⁹ „Cele trei Crișuri”, anul II, nr. 14, p. 209.

²⁰ „Cosânzeana”, anul VI, nr. 19 din 15 octombrie 1922, p. 282.

²¹ *Ibidem*, p. 283.

zilele premergătoare Încoronării, redăm câteva versuri închinată Regelui Ferdinand²²: „Azi în zi de sărbătoare/ Ai venit pe-al nostru plai/ Să-ți arăți iubirea-ntregă pentru noi, mărite Crai,/ Saltă inima română de atâta bucurie:/ De la Tisa pân' la Nistru – o frumoasă Românie./ Sire, noi cari Te-așteptărăm cu un dor nemărginit,/ Azi în sfânta sărbătoare/ Ți urăm: Bine-Ai venit?

O altă publicație din Ardeal a surprins atât măreția evenimentului pentru contemporani, cât și valoarea sa de simbol pentru generațiile care vor urma: „Glasul clopotelor din Alba-Iulia unite cu ecoul clopotelor din toată Țara au vestit nu numai întregii suflări românești, dar și lumii întregi sărbătoarea de încoronare a însăși libertății acestui popor, împărțit vreme de atâtea lungi veacuri sub apăsarea jugului mai multor stăpâniri străine. Lacrămile curate, tremurau pe genele celor cari, cu cât au suferit mai mult în trecut, cu atât au simțit mai adânc în sufletul lor adevărata măreție a sărbătorii pentru încoronarea Regelui desrobirii românești, erau lacrimi ușoare de bucurie, stropi de rouă limpede înviorând florile într-o dimineață de primăvară”²³.

„Foaia Poporului” din 1 octombrie 1922 reflecta poziția Partidului Național Român din Transilvania privind Încoronarea regilor: „Cu simțăminte curate, cu conștiința înaltă a înțelegerii între Rege și Țară ar fi trebuit să se serbeze această zi”. După cum se afirma în continuarea articolului, Încoronarea ar fi trebuit să aibă loc „după ce valorile politice s-ar fi liniștit”, era o aluzie la faptul că PNL ar fi grăbit încoronarea din motive electorale²⁴. În articolul „Partidul național și încoronarea”, erau inserate aprecierile lui Vasile Goldiș, vicepreședintele PNR: „În mijlocul acestei nemulțumiri generale (referire la PNL), n-ar fi cu cale să îndemni pe Majestatea Sa să se încoroneze”. Aceeași publicație, analizând situația politică a momentului, se întreba: „Se face Încoronarea?” Ziarul va publica și părerile a doi deputați ardeleni, care, după analiza circumstanțelor pentru care Încoronarea n-ar fi trebuit să aibă loc, conculzionau: „Și neavând Constituția, Regele nu are pe ce să pue jurământul, că va păzi legile statului”²⁵.

Deși în numerele anterioare încoronării de la Alba Iulia ziarul „Foaia Poporului” exprimase clar poziția PNR de împotrivire la Încoronare, în numărul din 15 octombrie, în ziua Încoronării, articolul de pe prima pagină era dedicat dinastiei române. Articolul se întindea pe trei pagini, pe prima fiind și portretele Regelui Ferdinand și Reginei Maria, pe două medalii, cu inscripția „Rege al tuturor românilor și Regină a tuturor românilor”. Autorul acestuia făcea un istoric al dinastiei, menționând că „alegerea lui Carol I s-a dovedit cât se poate de fericită, după cum arată întâmplările care au urmat, românii de mult timp dorind dinastie străină pe tronul României”. Autorul articolului insera apoi declarațiile lui Carol I după depunerea jurământului: „Punând piciorul pe acest sfânt pământ am și devenit român”; „Eu vă aduc o inimă cinstită, cugetări drepte, o voință tare de a face binele, un devotament fără margini către noua mea patrie și acel neînvins respect către lege, pe care l-am cules din exemplul alor mei. Cetățean azi, mâine de va fi nevoie soldat, eu voi împărți cu Dumneavoastră soarta bună ca și pe cea

²² *Ibidem*, p. 286.

²³ „Cele trei Crișuri”, anul III, nr. 14, pp. 209-210.

²⁴ „Foaia Poporului”, 1 octombrie 1922, p. 1.

²⁵ „Foaia Poporului”, 8 octombrie 1922, p. 1.

rea. Din acest moment totul este comun între noi, credeți în mine precum cred eu în d-voastră”. Autorul articolului concluziona că prințul Carol de Hohenzollern, cu adevărat, „și-a pus toate puterile lui, ajutat de o minte ageră și de o mare încredere în Dumnezeu, în slujba neamului românesc”. Pentru a demonstra cititorilor de ce și această Încoronare va fi o nouă culme a nației române, erau sintetic enumerate marile realizări ale României în timpul domniei acestuia, inserând și câteva fragmente din testamentul acestuia: „...Cu toate greutățile pe care le-am întâlnit, am pășit fără frică și fără șovăire, înainte pe calea dreaptă, având nemărginită încredere în Dumnezeu și în bunul simț al credinciosului meu popor”. Carol I avea conștiința că lăsa urmașului său o moștenire ce trebuia sporită: „Urmașul meu la tron primește în dar o moștenire, de care el va fi mândru și pe care o va cârmui, în spiritul meu, călăuzit fiind prin deviza *Totul pentru țară, nimic pentru tine și Nihil sine Deo* (Nimic fără Dumnezeu)”. Ziarul își exprima simpatia profundă și față de Regina Elisabeta, „mama răniților”, care a fost călăuzită de gândul: „Nu am decât o fericire-datoria, nu e decât o mângâiere-munca, nu e decât o bucurie-frumosul”. Cât privește calitatea ei de scriitoare, aceasta a făcut „ca străinii să cunoască frumusețile basmelor și ale istoriei noastre”. În aceeași publicație, două pagini erau dedicate regilor Ferdinand și Maria. După ce inserează aspecte din biografia celor doi, se prezintă extrase din jurământul depus la inaugurarea domniei în 1914, subliniind că „făgăduielile rostite de rege la urcarea sa pe tron și le-a împlinit cât a putut de bine”. Se insista mult pe faptul că regele n-a intrat în 1916 în război alături de Germania pentru că știa că „la o țintă mare (referire la idealul național n.n.) omul ca și un popor, se poate ajunge numai prin jertfe tot mai mari”. Se întărea această aserțiune prin faptul dovedit că, pe tot timpul războiului, regele și regina au fost alături de poporul român „îmbărbătând și mângâind”. Iar făgăduiala făcută țăranilor în tranșee, că „orice s-ar întâmpla, făgăduiala că va împărți pământ țăranilor, o va împlini”, a făcut din Ferdinand Regele țăranilor. Pornind de la dictonul „Să-i dăm Cezarului ce este al Cezarului”, autorul concluziona că și poporul din Ardeal le da regelui și reginei „înainte de toate inimile noastre”. În continuare se prezenta programul încoronării, era descris modul în care s-a sfințit în ziua de 8 octombrie Catedrala Încoronării, erau menționate țările care-și vor trimite reprezentanți la încoronare. Pe aceeași poziție echilibrată s-a manifestat în zilele premergătoare Încoronării și publicația „Libertatea”, care pleda pentru renunțarea la orgolii, „la grija cea lumească”, toate forțele politice urmând să se concentreze pe ceea ce constituia atunci un moment de vârf al progresului istoric al nației: „Să lăpădăm și noi pe o clipă grija cea lumească din lumea noastră politică, toată mâhnirea ce poate pe drept o avem, toată supărarea ce poate pe drept o purtăm”²⁶. Aceeași publicație prezenta în paginile sale întregul program al manifestărilor prilejuite de Încoronare, atât pe cele din 15 octombrie de la Alba Iulia, cât și pe cele din București, de a doua zi. Dintre momentele care vor urma Încoronării, ziarul acorda o atenție deosebită „Cortegiului istoric”. După cum consemna publicația, „Cortegiul istoric este un șir de chipuri vii aducând aminte de vremuri mari din istoria țării și a neamului, făcând pe privitor să i se pară că trăiește pe o clipă acele zile”. Cele 15

---

²⁶ „Libertatea”, anul II, nr. 41 din 12 octombrie 1922, p. 1.

„cortegiuri istorice” au fost: vremea daco-romană, împăratul Traian și regele Decebal, Descălecarea, Mircea cel Bătrân și Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare și Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Matei Basarab și Vasile Lupu, Dimitrie Cantemir și Constantin Brîncoveanu, Horea, Cloșca și Crișan, Tudor Vladimirescu, Avram Iancu, Desrobirea de la 1848, unirea principatelor, războiul natârării, Întregirea neamului²⁷.

Premergătoare Încoronării a fost sfințirea Catedralei Încoronării, ziarele descriind pe larg desfășurarea acesteia și înaltele fețe bisericești participante. Impresionant pentru oamenii timpului a fost și clopotul cel mare din clopotnița bisericii pe care au fost inscripționate cuvintele „Făcutu-s-au acest clopot pentru biserica românească pe locul clădirii lui Mihai Viteazul în zilele Regelui Ferdinand I-iul, întregitor de țară și de neam și Domn al tuturor Românilor-1922, anul încoronării Sale la Alba-Iulia”.

Clipele sfinte ale Încoronării

Dintre toate titlurile ziarelor și revistelor ardeleno referitoare la Încoronarea regilor României Mari acesta ni s-a părut cel mai adecvat pentru a descrie acest moment de înălțare a neamului românesc și de sudură sufletească a conducătorilor cu poporul, sudură care astăzi, la 100 de ani de la acele înălțări ale nației, ne lipsește. Un aspect esențial al descrierii de către presa transilvană a sărbătorii Încoronării îl constituie dispariția zavistiei dintre gazetari, indiferent de opțiunile lor politice, toți au fost atașați sufletește de acel moment unic, ireversibil, al istoriei noastre. Așa se explică faptul că toate ziarele și revistele subliniază momentul apoteotic al Încoronării, murmurul dulce al mulțimii la imaginea desprinsă parcă din basme a cuplului regal, sesizând, cu aceeași finețe, decizia Partidului Național Român de a nu participa la Încoronare și unele, inerente, „defecțiuni” în organizarea manifestărilor.

Descriind sărbătoarea Încoronării, întreaga presă ardeleană subliniază unicitatea momentului, atingerea unui pisc al neamului românesc, dar și deschiderea de noi orizonturi, care, la rândul lor, cereau din partea poporului și a decidenților politici noi angajări, noi îndatoriri. Redăm câteva impresii și idei:

„Azi, când cu privirea pierdută în gânduri ne aducem aminte de ceea ce am văzut la Alba-Iulia, de ceea ce s-a făcut acolo și aparține deja trecutului intangibil, un val de căldură sufletească ne năpădește, și ne dă mulțumirea pe care cu greu o poți materializa în cuvinte de proză, a drumețului care, ajuns la o casă primitoare, se odihnește lângă focul mântuitor al căminului, în urma unui drum lung și chinuitor prin crivăț și viscol. Ne simțim altfel decum eram înainte. Atunci eram încă dedesubt, acum suntem deasupra, și nimic nu ne mai poate lua înapoi ceea ce ne-a dat Alba-Iulia în ziua aceea ploioasă. De-acum înainte dreptul nostru istoric asupra țării române a căpătat o nouă forță, una dintre cele mai puternice. Iar nădejtile noastre în viitorul strălucit al unei țări românești civilizatoare și unitare, au primit o nouă garanție de îndeplinire. Am trecut o culme. Alte orizonturi ni se deschid, alte căi își șerpuesc înaintea noastră firul. Trecutul e dincolo; neamul rob și clipele liberării lui și ale satisfacției cuvenite, sunt toate ale trecutului; de-acum înainte prezentul e viitorul de până eri, viața noastră e visul nesfârși-

---

²⁷ *Ibidem*, pp. 2-3.

tului șir de martiri. Suntem alți oameni, într-o altă viață, cu alte datorii. Cu pietate se cuvine să prindem aci „până sunt încă proaspete, clipele sfinte-în cari, pe sub baldachinul de la Alba-Iulia, poporul român a trecut într-o nouă epocă, a părăsit cu strălucire un trecut scump și aprig totodată. Va fi o pagină din Biblia Națiunii, căreia, în clipe de încercare, va trebui să-i cerem îndemnul cuminte”²⁸.

Dintre numeroasele descrieri ale ceremoniei Încoronării am selectat pe cea mai sintetică dintre ele: „întregul drum de la gară la cetate, și tot orașul era pavoazat încă din ajun cu uriașe steaguri tricolore, superb montate, purtând toate armele României noi. În piața foarte largă nu mai încăpeau automobilele. Cu o zi mai înainte au început, să sosească trenurile speciale, aducând lumea, mai ales țărani, din toate părțile”²⁹.

„Regele, după ce s-a încoronat pe sine și pe Regină, citește proclamația către popor în fața președinților Corpurilor Legiuitoare, sub baldachinul înălțat înaintea clopotniței. Convoiuri nesfârșite împărțite după regiuni, au plecat de dimineață în cetate și au fost așezate la locurile lor. Pe la ora 10, în vreme ce de sus cernea o ploaie mărunță, aducătoare de belșug, a sosit cortegiul în cetate, însoțit de urale nesfârșite. Familia regală, în splendide trăsură închise, coboară la treptele bisericii și intră în catedrală, împreună cu invitații. După oficierea serviciului divin, căruia i-a dat răspunsul corul „Carmen” din București, Î.P.S.S. Mitropolitul Primat citește rugăciunea, anume făcută de Dânsul pentru acest prilej, și întreaga asistență în frunte cu familia regală iese din biserică și trecând pe sub cloponiță, invitații și principii iau loc la stânga baldachinului ridicat în afară de ziduri, la 2 metri depărtare de turn, iar M.M. L.L. se urcă pe estrada acoperită de baldachin, unde așteptau președinții corpurilor legiuitoare cu coroanele așezate pe pernițe mici. În glasul clopotelor și al tunurilor și în uralele mulțimii M.S. Regele ia cu mâinile sale coroana de oțel a Regelui Carol, făcută, din oțelul tunurilor capturate la 1877-78 și o așează pe capul său. Îndată după aceea, în vreme ce clopotele își cântau mai departe versul luminos iar tunurile răspundeau ca un ecou îndepărtat și înfricoșat, inimile mișcate ale tuturor fură izbite de o emoție și mai puternică și mai duioasă până la lacrimi. Regina căzu în genunchi înaintea Regelui încoronat și primi din mâinile lui coroana pe capul ei plecat cu supunere și smerenie. Se sculă apoi, și perechea regală se îmbrățișă și-ascultă cuvintele reprezentanților poporului: președinții Camerei și al Senatului. Pe urmă Regele cu glas sever și oțelit își citi Proclamația către popor. Departe, unde eram noi, nu se auziră decât ultimele cuvinte spuse deosebit de răspicat: „...pentru sfânta unire!” Și apoi, încet, în pas serbătoresc, s-au întors în biserică sub baldachinul susținut de 6 ofițeri, iar de acolo au mers la palatul regal și în sala festivă, unde a urmat banchetul. După masă la ora 4, în fața tribunelor și după ce urmați de toți generalii și solii streini M.M. L.L. au trecut trupele în revistă, a urmat defilarea primită călări de Rege, Regină și suită înaintea unui public de peste 50.000 de suflete. Un alt moment neuitat a fost acela când Regina a defilat ea însăși în fruntea regimentului ei de roșiori! Pe urmă, serbătoarea se sparse și toți oaspeții au plecat la București unde serbările au continuat, tot atât de strălucite, încă două zile”³⁰.

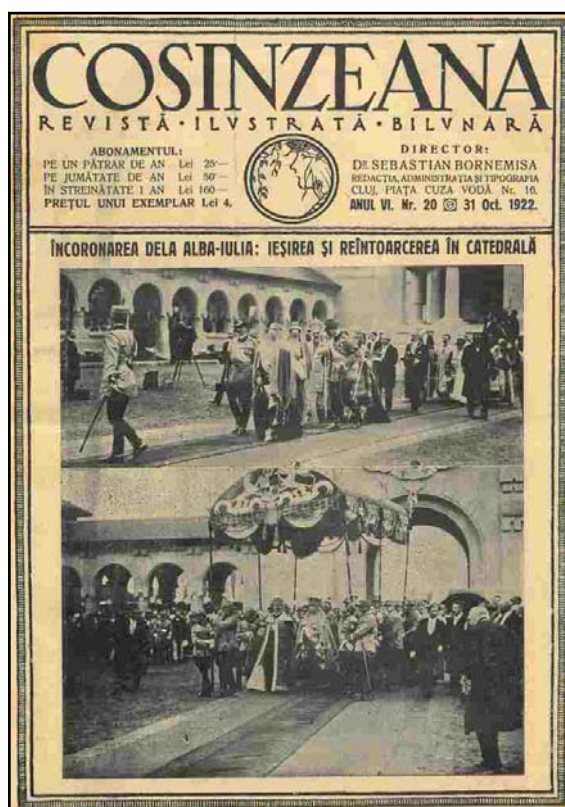
²⁸ „Cosânzeana”, anul VI, nr. 20 din 31 octombrie 1922, p. 298.

²⁹ Miile de români care au dorit să participe la serbările Încoronării au avut biletul de tren gratuit.

³⁰ „Cosânzeana”, nr. 20 din 31 octombrie 1922, p. 299.

Așa cum vor consemna în zilele următoare publicațiile transilvane, Încoronarea a fost o culme a realizărilor nației române, ea deschizând orizonturi pentru alte împliniri viitoare. Redăm aprecierea uneia dintre acestea: „Încoronarea Suveranilor noștri la Alba-Iulia în 2/15 octombrie 1922 a fost, fără îndoială, cel mai însemnat act politic din viața bimilenară a neamului românesc. Ferdinand I și augusta Sa soție Maria, demnă succesoare a reginei Victoria din Marea Britanie, au fost meniți de soartă să reînvieze gloria străbună a divului Traian încoronându-se ca suverani ai României întregite în aproape aceleași hotare ca și Dacia Felix de odinioară”. Revista³¹ considera că această a doua încoronare (prima fiind cea a colonizării lui Traian, socotită după Vasile Pârvan „a destinului”), cea de la Alba-Iulia, cu toate manifestările ei (recepții, slujbe, discursuri, dineuri, cortegii etc.), va fi urmată de a treia, care va fi cea mai importantă – încoronarea legendei, adică suveranii încoronați la Alba-Iulia vor trece în domeniul legendelor noastre naționale „pentru marele act săvârșit spre uimirea lumii întregi”. Iar istoria a dovedit-o din plin!

Ca și-n alte prilejuri de frământări ale nației, cu prilejul Încoronării regilor României Mari, presa din Ardeal s-a dovedit parte organică a sufletului românilor ardeleni, singurul ei partizanat fiind față de marea realizare a neamului românesc din anul de grație 1918.

³¹ „Transilvania”, anul LIII, noiembrie-decembrie 1922, p. 742.

SERBĂRILE ÎNCORONĂRII PRIMILOR SUVERANI AI ROMÂNIEI MARI – IMAGINI ȘI CUVINTE

Nori Ionela Cadea

„Săltați munților! dați glas apelor! că a sosit ziua cea mare, ziua încoronării! Retezatule bătrâne! ridică-ți pleoapele stufoase și privește jos la poalele tale, cum se adună și pornesc astăzi în cete voioase strănepoții lui Decebal la praznicul cel mare al Încoronării primului Rege al tuturor românilor.” (Protopopul ortodox de Alba Iulia, părintele I. Teculescu¹)

Eveniment național de maximă importanță, a cărui menire avea rolul de a consolida desăvârșirea statului național unitar român creat în 1918, prin unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu Vechiul Regat, încoronarea primilor suverani ai României Mari avea să fie organizată după consacrarea internațională a Marii Uniri prin tratatele de pace de la Paris. Deși inițial a fost fixată data de 24 septembrie 1921, pentru a marca cei șapte ani de la urcarea pe tron a Regelui Ferdinand I, din cauza contradicțiilor de pe scena politică, evenimentul va fi amânat, astfel că la 24 august 1922 Consiliul de Miniștri întrunit la Sinaia a hotărât organizarea încoronării la 15-17 octombrie 1922². Prima comisie centrală a încoronării, constituită de generalul Alexandru Averescu, pe când acesta era prim-ministru, îl avea în frunte pe generalul Constantin Coandă, însă schimbările survenite pe scena politică și anume demisia lui Averescu la 13 decembrie 1921, i-a anulat acestuia onoarea de a se afla la ceremonie alături de Rege în calitate de Președinte al Consiliului de Miniștri. Totuși, generalul Alexandru Averescu și ceilalți lideri ai Partidului Poporului vor anunța printr-un act oficial, la 2 septembrie 1922, că vor participa la actul încoronării, dovedind astfel atașament față de monarhie³, lucru pe care nu l-au făcut reprezentanții celorlalte partide de opoziție, Iuliu Maniu (Partidul Național Român) și Ion Mihalache (Partidul Țărănesc), care au refuzat să participe, considerând că încoronarea a fost coborâtă la rolul unei simple demonstrații de partid⁴. După scurta guvernare a lui Take Ionescu (17 decembrie 1921 – 17 ianuarie 1922), a fost adusă la guvernare formațiunea politică în fruntea căreia se afla Ion I.C. Brătianu, care, pentru organizarea serbărilor încoronării, a înființat un comitet de direcție, compus din oameni cu atribuții tehnice foarte precise,

¹ Ion Teculescu, *Ziua Încoronării! 2/15 Octomvrie 1922*, în „Vestea”, Alba Iulia, 15 oct. 1922, p. 1.

² Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *Încoronarea de la Alba-Iulia. Mărturii iconografice din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României*, în „Muzeul Național”, vol. XI, nr. 17, București, 1999, p. 155.

³ Constantin Stan, *Elie Miron Cristea și încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia și București (15-17 octombrie 1922)* în „Angvstia”, 11, Istorie - Sociologie, Sfântu Gheorghe, Editura Angvstia, 2007, p. 141.

⁴ Oltea Rășcanu-Gramaticu, *Ferdinand I – Regele României Mari*, în „Acta Moldaviae Meridionalis”, vol. XXVIII-XXIX, 2007-2008, p. 147.

președinte fiind desemnat Anghel Saligny. Acestui comitet i se subordonau șapte subcomisii, între membrii cărora se regăseau nume precum: Miron Cristea, Mitropolitul Primat al României, generalul Paul Angelescu, în calitate de ministru al Casei Regale și șef al Casei civile și militare a regelui, precum și mareșal al Curții Regale, istoricii Nicolae Iorga și Alexandru Lapedatu, care aveau misiia redactării „Proclamației Regale” și a materialelor de promovare (cărți, reviste etc.), ce urmau să fie distribuite poporului, arhitectii Victor Gh. Ștefănescu și Petre Antonescu, pictorii Arthur Verona și Costin Petrescu, George Enescu, care se ocupa de partea muzicală și gravorul Constantin Cristescu, care avea ca sarcină realizarea graficii medaliilor comemorative și a plachetelor⁵.

La inițiativa lui Nicolae Iorga, lucrările la Catedrala Încoronării au început încă din anul 1921. Acestea au fost încredințate „Societății Întreprinderii Generale Tehnice” din București, condusă de generalul Tiberiu Eremia, arhitect fiind ales Victor G. Ștefănescu⁶. Acesta din urmă a avut drept model biserica domnească din Târgoviște, capodoperă a artei medievale românești. La 28 aprilie 1921, în a doua zi de Paști, a fost așezată piatra de temelie⁷, lucrările fiind demarate și executate într-un timp record, astfel că, două luni mai târziu, când Regele și Regina au vizitat orașul Alba Iulia, soclul catedralei era deja zidit⁸. Ritmul intens al lucrărilor a făcut ca la 1 decembrie 1921 să fie ridicate schelele, iar pictorul Costin Petrescu a început să realizeze fresca interioară (din cauza faptului că pereții nu erau uscați, a lucrat doar scenele având caracter sacru, lăsând loc pentru tablourile votive care au fost definitive în august 1925)⁹. La 8 octombrie 1922, a avut loc ceremonia de sfințire a Catedralei Încoronării, serviciul religios fiind oficiat de dr. Nicolae Bălan, Mitropolitul Ardealului¹⁰, Gurie Grosu, Arhiepiscopul Basarabiei, Vartolomeu Stănescu, Episcopul Râmnicului, Nicolae Ivan, Episcopul Vadului Feleacului și Clujului, protopopul ortodox de Alba Iulia, Ioan Teculescu¹¹. Pe lângă Catedrala Încoronării, Comisia Centrală a avut în vedere și alte lucrări, precum reamenajarea Sălii Unirii sau diverse lucrări edilitare care au dat orașului o nouă față. Astfel, a fost amenajat Bulevardul Încoronării care făcea legătura între gară și Catedrala Încoronării, a fost modernizat parcul orașului, iar cazinoul civil a primit o sală de spectacole. În paralel cu aceste lucrări, se desfășurau altele și în capitală, unde aveau să fie continuate serbările în zilele de 16-17 octombrie. Cu acest prilej, a fost înălțat Arcul de Triumf, lucrare coordonată de arhitectul Petre Antonescu, care, nedispunând de fonduri suficiente, a realizat numai temelia și scheletul interior din beton armat, iar fața exterioară a decorațiunii și inscripțiile din materiale provizorii, în speranța că se vor înlocui ulterior. Sculptori renumiți precum Carol S. Storck, Dimitrie Paciurea, Corneliu Medrea,

---

⁵ Ionela Simona Mircea, *Biserica de încoronare - istorie și har. 15 octombrie 1922 - încoronarea suveranilor României Mari, Regele Ferdinand I și Regina Maria*, în „Acta Musei Porolissensis”, XXXIX, *Istorie-Etnografie*, Zalău, 2017, pp. 312-313.

⁶ Constantin Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 143.

⁷ Maria Ioniță, Ștefan Ioniță, *Victor G. Ștefănescu - arhitectul Catedralei Încoronării de la Alba Iulia*, în „Muzeul Național”, vol. XI, nr. 18, București, 1999, p. 165.

⁸ Constantin Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 143.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ „Foaia diecezană”, organul eparhiei ortodoxe române a Caransebeșului, anul XXXVII, nr. 39, 25 septembrie/8 octombrie 1922, p. 6.

¹¹ Constantin Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 144.

Ion Jalea au realizat efigiile reprezentându-i pe Regele Ferdinand și Regina Maria, luptători daci și centurioni romani, oștenii lui Mircea și Ștefan cel Mare, dar și pandurii lui Tudor Vladimirescu.

Pentru a da evenimentului o latură cât mai festivă, Comisia Încoronării a organizat și „Cortegiul istoric”, aspect de care s-au ocupat îndeosebi istoricul Nicolae Iorga și pictorul Costin Petrescu¹². Aceștia au decis să aducă pentru diferitele evenimente sau personalități istorice, țărani din zonele ilustrate, cu veșmintele lor autentice, fapt care sporea interesul publicului. Din județul Gorj au venit foștii panduri pentru a-1 întruchipa pe Tudor Vladimirescu, iar din județul Suceava au sosit tineri care înfățișau pe plăieșii lui Ștefan cel Mare¹³. Cu ocazia încoronării perechii regale au fost comandate mai multe medalii. Artistul orădean Mihail Kara a realizat o serie de proiecte de medalii, dedicate tuturor membrilor familiei regale a României¹⁴.

Programul serbărilor încoronării a fost prezentat în amănunt în mai multe organe de presă. Astfel, pe prima pagină a ziarului „Vestea” din 30 septembrie 1922 apărea un articol mobilizator, intitulat „Încoronarea”: „Încoronarea se va face la 15 octombrie. Să fie un praznic luminat. Să alergăm toți din toate părțile să fim de față în ziua aceasta, căci așa o zi sfântă n'a mai avut poporul nostru. [...]”¹⁵. De asemenea, revista „Biserica și școala”, apărută la Arad pe 18 septembrie/1 octombrie, prezenta în paginile sale programul încoronării¹⁶. O altă publicație, „Foaia diecezană”, în numărul din 25 septembrie/8 octombrie făcea cunoscut cititorilor săi programul serbărilor încoronării, subliniind la finalul articolului că școlile și magazinele vor fi închise și că fabricile nu vor lucra¹⁷.

Din data de 12 octombrie au început să sosească la Sinaia membrii misiunilor speciale ale Olandei, Cehoslovaciei, Regatului Sârbo-Croato-Sloven, Angliei, Franței, Italiei, Spaniei și Belgiei. Alte state precum Polonia, Austria, Elveția, Finlanda, Portugalia, Bulgaria, SUA, Japonia au fost reprezentate de miniștri pleni-potențieri. Din partea Sfântului Scaun, a fost prezent ca delegat nunțul apostolic cardinalul Francesco Margnaggi¹⁸. De asemenea, au fost luate măsuri și s-au creat numeroase facilități, astfel încât toți românii care și-ar fi dorit să ajungă la Alba Iulia pe 15 octombrie pentru a asista la ceremonia încoronării să se poată deplasa în cele mai bune condiții. Astfel, tichetele pentru călătoria cu trenul puteau fi achiziționate, în anumite condiții, la jumătate din preț (călătorie dus-întors) sau chiar gratuit¹⁹.

---

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ Ernest Oberländer-Tâmoveanu, Katiușa Pârvan, *Medalii, plachete, ordine, decorații, monede și bancnote cu portretele regelui Ferdinand I și reginei Maria*, în revista „Muzeul Național”, vol. XV, 2003, p. 312; vezi și Katiușa Pârvan, *Opera medalistică a sculptorului Mihail Kara - mărturie a pregătirii serbărilor încoronării*, în revista „Muzeul Național”, vol. XIII, nr. 14, București, 2001, pp. 106-119.

¹⁵ Ionela Simona Mircea, „Vestea” despre încoronarea Regelui Ferdinand și Reginei Maria la Alba Iulia, în revista „Muzeul Național”, vol. XXVII, nr. 13, București, 2015, p. 187.

¹⁶ „Biserica și școala”, anul XLVI, nr. 38, Arad, 18 septembrie/1 octombrie 1922, pp. 4-5.

¹⁷ Vezi „Foaia diecezană”, *op. cit.*, nr. 39, 25 sept./8 oct. 1922, pp. 3-5.

¹⁸ *Ibidem*, p. 4.

¹⁹ Gherghina Boda, *Încoronarea de la Alba Iulia din 15 octombrie 1922 oglindită în documente hunedorene*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, vol. XXV-XXVI, 2007-2008, p. 618.

În dimineața zilei de 14 octombrie 1922, au venit la Alba Iulia membrii Sfântului Sinod, sub conducerea Mitropolitului Primat Elie Miron Cristea. La scurt timp a sosit și primul ministru Ion I. C. Brătianu, însoțit de Ministrul de Război, generalul Gheorghe Mărdărescu, care au avut onoarea de a aduce la Alba Iulia coroanele regale. Cei doi s-au deplasat cu trăsura spre Biserica Încoronării. Brătianu avea în grijă coroana regelui²⁰, așezată pe o pernă de catifea galbenă²¹, iar Mărdărescu ducea coroana din aur a reginei, ce cântărea 1800 grame și care fusese comandată la Casa de bijutieri Lucien Falize din Paris, după proiectul pictorului Costin Petrescu, publicat în revista „România Nouă” din 4 august 1921²². Aceasta cuprindea o serie de elemente decorative, florale și geometrice cu pandantive laterale ample, fiind armată cu turcoaze, opale, rubine și ametiste²³. Coroanele și hlamidele au fost păstrate până a doua zi în Altarul Catedralei Încoronării, ele urmând să fie sfințite de înalții ierarhi. Duminică 15 octombrie 1922, la ora 9.15, trenul regal frumos împodobit cu ramuri de brad și drapele naționale, a intrat în gara de la Alba Iulia. Purtând uniforma Regimentului 1 Vânători „Regele Ferdinand”, cu buzduganul în mână²⁴, regele a primit raportul generalului de divizie Enric Cihosky, comandantul corpului VII armată²⁵. Suveranii au fost întâmpinați cu pâine și sare de către primarul orașului și apoi salutați de președintele Consiliului de Miniștri I.I.C. Brătianu, de membrii guvernului, președinții corpurilor legiuitoare, generali, autoritățile din județ, precum și de un public numeros²⁶.

Într-o atmosferă de entuziasm, în timp ce fanfara intona imnul regal, printre trupele înșiruite pe cele două laturi ale traseului, regele și regina s-au îndreptat spre Biserica Încoronării, urmați de prințul moștenitor Carol și de prințul Nicolae. Cortegiul a ajuns în fața Catedralei Încoronării la ora 10.00. Mitropolitul Primat, Elie Miron Cristea, și ceilalți înalți ierarhi ortodocși i-au întâmpinat în pridvor. Slujba a fost oficiată de Mitropolitul Ardealului, Nicolae Bălan, care a citit Sfânta Evanghelie, iar Mitropolitul Primat a rostit rugăciunea de Încoronare proclamând, potrivit tradiției Bisericii Ortodoxe Române, „Vrednic este!”²⁷. După încheierea serviciului religios, alaiul încoronării s-a îndreptat spre baldachin, în ordinea cerută de protocol²⁸.

---

²⁰ O coroană simplă, confecționată din metalul unui tun capturat în 1877 la Plevna, pe care o purtase și unchiul său, regele Carol I.

²¹ Ionela Simona Mircea, *Catedrala Încoronării, 15 octombrie 1922. Încoronarea suveranilor României Mari, Regele Ferdinand I și Regina Maria (din colecțiile muzeului Alba Iulian)*, în „Sargetia. Acta Musei Devensis”, vol. XXXIV, 2006, p. 374.

²² Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 156.

²³ Dr. Constantin I. Stan, *Activitatea Episcopului Justinian Teculescu pentru realizarea și consolidarea Marii Uniri*, în „Angvstia”, nr. 13, 2009, p. 164.

²⁴ Buzduganul din aur, primit în dar la 10 mai 1920, a fost realizat prin subscripție publică la inițiativa marelui proprietar ialomițean, Marin Ionescu și lucrat de casa de bijuterii parisiiană „René Boivin” după proiectul pictorului Costin Petrescu (Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 156).

²⁵ Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 156.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ Apud Dr. Constantin I. Stan, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 166.

²⁸ *Cartea Încoronării. Albumul comemorativ al Încoronării MM. LL. Regele Ferdinand și Regina Maria la Alba-Iulia, 1922*, p. 8.

M. Pherekyde, președintele Senatului, și G. Orleanu, președintele Adunării Deputaților, așezați în fața suveranilor au dat, pe rând, citire formulilor de jurământ²⁹. După ce și-a așezat pe cap coroana de oțel, suveranul a pus apoi coroana de aur pe capul soției sale îngenunchiate³⁰. În timp ce întreaga asistență, adânc emoționată, striga: „Ura!”, 101 salve de tun au anunțat că primul suveran al tuturor românilor a primit consacarea religioasă a funcției sale³¹. Regele a dat citire proclamației sale de încoronare și apoi, însoțit de regină, trecând printre emisari, parlamentari și invitații străini, s-au îndreptat spre încăperile regale, unde I.I.C. Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, îi va prezenta regelui Actul de încoronare pe care-l vor semna cei doi suverani³².

Începând cu ora 13.00, în Sala Unirii și în Sala Teatrului au avut loc două dejunuri, la care au participat peste 1000 de persoane și care au fost oferite de Președinția Consiliului de Miniștri³³. O oră mai târziu, Regele și Regina s-au retras în apartamente pentru a se pregăti pentru trecerea în revistă a trupelor și pentru defilare. Punctul culminant al festivităților a fost reprezentat de parada militară, care a durat mai bine de două ore și în care au fost angrenați 40.000 de oameni de la toate armele. Defilarea a început cu cercetașii, micii dorobanți, școala militară de infanterie, școala militară de artilerie, o divizie de vânători de munte, în frunte cu A.S.R. Principele Moștenitor Carol, Divizia Mihai Viteazul, o divizie ardeleană, un detașament de marină, artileria de munte, mitralierele, artileria grea, cavaleria, călărașii, tancurile și 18 aeroplane, care au zburat pe tot timpul defilării³⁴.

La ora 17.30, după defilare, familia regală și invitații săi au plecat la gară. Trenul regal a ajuns la București, luni, 16 octombrie 1922, la ora 10.00, în gara Mogoșoaia. Aici, regele în uniformă de infanterie, cu insignele de mareșal și cu buzduganul în mână, a primit raportul generalului Jitianu, comandantul ad-interim al corpului II armată, apoi cortegiul regal s-a îndreptat, mergând pe jos, spre Mitropolie³⁵. La Arcul de Triumf, cortegiul a fost întâmpinat de G. Corbescu, președintele comisiunii interimare a Capitalei, care a rostit o cuvântare, iar domnii dr. Scupiewski și G. Elefteriu i-au oferit M.S. Regele, pe o tavă de argint, pâinea și sarea³⁶. În momentul trecerii familiei regale pe sub Arc, s-au tras 101 lovituri de tun și 9 rachete luminoase în culorile naționale, în timp ce 6 avioane militare survolau Arcul de Triumf³⁷.

Drumul parcurs de la gara Mogoșoaia până la Arcul de Triumf, precum și ceremonia trecerii pe sub el au fost surprinse în 14 imagini, de către fotograficul Nicolae Ionescu³⁸. Cortegiul regal și-a continuat drumul către Mitropolie, unde

---

²⁹ *Serbările Încoronării M.M. L.L. Regelui și Reginei României*, lucrare alcătuită și executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din București, p. 66.

³⁰ *Cartea Încoronărei...*, *op. cit.*, p. 12.

³¹ *Serbările Încoronării...*, *op. cit.*, p. 67.

³² *Ibidem*, pp. 72-74.

³³ *Ibidem*, pp. 74-75.

³⁴ „Foaia diecezeană”, *op. cit.*, nr. 41, 22 oct. 1922, p. 3.

³⁵ Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 156.

³⁶ *Cartea Încoronărei...*, *op. cit.*, p. 26.

³⁷ Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 158.

³⁸ *Ibidem*.

Mitropolitul Primat Miron Cristea a oficiat o slujbă religioasă³⁹. După un scurt timp de odihnă în apartamentele Mitropoliei, Regele și Regina s-au îndreptat spre tribuna construită lângă statuia „Mihai Viteazul”, unde au asistat împreună cu invitații la marea defilare a „Cortegiului istoric și etnografic”⁴⁰. Cele 15 grupuri ale impozantului cortegiu au înfățișat paginile cele mai glorioase ale istoriei naționale: epoca daco-romană, epoca legendară (a descălecatului), epocile marilor voievozi, răscoala lui Horea Cloșca și Crișan, Revoluția lui Tudor Vladimirescu, Revoluția de la 1848, anii 1859, 1877 și 1918. Cortegiul se încheia cu cinci grupuri de țărani călări, care purtau straiile specifice ținuturilor românești, fiecare grup purtând în alai și steagul ținutului respectiv: grupul Munteniei ducea „Vulturul”, grupul Moldovei „Zimbrul”, grupul Ardealului „Stema celor șapte cetăți”, grupul Banatului „Leul” și grupul Dobrogei „Delfinii”⁴¹. Seara, la Palatul Regal a avut loc o masă de gală la care au luat parte 200 de invitați⁴².

În ziua de 17 octombrie 1922, la Palatul Regal din Calea Victoriei, cei doi suverani au primit felicitări din partea oaspeților, apoi au mers cu toții la Arenele Romane din parcul Carol, unde s-a vizitat Muzeul Militar și a avut loc un dejun la care au participat 10.000 de persoane⁴³.

Serbările încoronării s-au terminat cu un concert de gală la Teatrul Național în seara zilei de 17 octombrie 1922.

Măreția actului înfăptuit la Alba Iulia în ziua de 15 octombrie 1922 a fost ilustrată de nenumărate creații poetice închinare suveranilor României Mari și publicate în revistele de cultură ale vremii. Ziarul „Libertatea”, publicat la Orăștie în ziua de 14 septembrie 1922, anunța că Imnul Încoronării (cântarea de mărire) va fi scris de poetul Octavian Goga, iar marele compozitor George Enescu va plăzmu melodia pe care să fie cântat Imnul⁴⁴. „Universul Literar” din 15 octombrie 1922 publica „Cântecul Încoronării”, semnat de St. Ioanid, „Hora Încoronării” de C.Al. Ionescu, „Imn pentru încoronarea suveranilor tuturor românilor” de G. Moraru, „Încoronarea și unirea” de Al. I. Șonțu⁴⁵. După ce primele pagini erau dedicate articolului „În preajma încoronării”, pagina cu nr. 286 din revista ilustrată bilunară „Cosânzeana”, nr. 19, era rezervată poeziei „Închinarea Ardealului”, dedicată Regelui Ferdinand I de către I. Ilieșiu⁴⁶. Într-o altă revistă apărea poezia „Glas din Ardeal” semnată de Aurelia Pop: „Veniți să-I împletim ghirlande-n cale/ Să așternem flori în drumu-I strălucit!/ Altar să-I ridicăm iubirei Sale/ Și să-L întâmpinăm cu osanale,/ Că noi luptând-prin El am Biruit!/ Pe fruntea Sa Înteii să strălucească/ Coroana întregitei României/ Sus deci Coroana Românească!/ Onoare Ei și salve! Să trăiască!/ Viteazul rege Ferdinand Întâi!”⁴⁷.

³⁹ *Cartea Încoronării...*, op. cit., p. 26.

⁴⁰ Dorina Tomescu, Radu Coroamă, *art. cit.*, în *loc. cit.*, p. 159.

⁴¹ *Cartea Încoronării...*, op. cit., pp. 27-32.

⁴² *Ibidem*, p. 32.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ „Libertatea”, anul XX, nr. 87, 14 sept. 1922, Orăștie, p. 2.

⁴⁵ „Universul Literar”, anul XXXVIII, nr. 40, din 15 oct. 1922.

⁴⁶ „Cosânzeana”, anul VI, nr. 19, 15 oct. 1922, pp. 282-286.

⁴⁷ „Transilvania”, anul LIII, nr. 11-12 din nov.-dec. 1922, pp. 709-710.

Sărbătoarea încoronării nu a fost trăită și simțită doar la Alba Iulia și la București. Cele trei zile de sărbătoare au oferit elevilor și o scurtă vacanță, după cum relatează „Foaia diecezană” din 8 octombrie 1922. Cu toate acestea, școlile și cazarmile au chemat elevii și soldații în ziua de 15 octombrie, între orele 8.00-10.00, pentru a li se vorbi despre însemnătatea evenimentului și pentru a organiza serbări⁴⁸, iar la ora 10.00, în toate bisericile s-a ținut slujbă. La ora 11.00 urmau a suna clopotele în toată țara, și în toate capitalele de județ trebuiau să răsună 101 salve de tun, urmate de defilarea armatei⁴⁹.

Serbările încoronării au fost îndelung dezbătute în presa vremii, chiar și în zilele ce au urmat. Chiar în ziua încoronării, „Foaia diecezană” de Caransebeș dedica pagini întregi acestui eveniment, publicând „Proclamația Regelui”, „Trompeta din Turda”, odă, semnată de V.P. Patașanu și un emoționant articol semnat de profesorul George Noaghea, intitulat „Încoronarea”, în care acesta definea acest măreț act, drept: „punerea crucii pe catedrala cea mare și sfântă a neamului nostru”⁵⁰. O săptămână mai târziu, aceeași publicație, în numărul din 9/22 octombrie 1922, dedica un nou articol serbărilor încoronării: „Serbările de la Alba-Iulia și București au trecut, lăsând urme neșterse în sufletul românilor de pretutindeni. Niciun incident nu a tulburat măreția și frumusețea actului celui mai însemnat din viața zbuciumată a acestui neam mult încercat”⁵¹. Revista ilustrată „Cosânzeana” din 31 octombrie 1922, în articolul intitulat „Clipele Sfinte de la Alba Iulia” descria astfel acest moment: „Cu pietate se cuvine să prindem aici, până sunt încă proaspete, clipele sfinte în care, pe sub baldachinul de la Alba-Iulia, poporul român a trecut într-o nouă epocă, a părăsit cu strălucire un trecut scump și aprig totodată. Va fi o pagină din Biblia Națiunii, căreia, în clipe de încercare, va trebui să-i cerem îndemnul cuminte”⁵². Revista de cultură „Cele trei Crișuri”, în articolul Încoronarea, semnat de colonelul George Bacaloglu, conchidea: „De-a lungul anilor și veacurilor veacurilor viitoare, urmașii noștri înflorind în lumină și libertate vor vorbi cu și mai multă sfințenie de înălțimea zilei de 15 octombrie 1922 [...]. Și astfel veac după veac va înfrumuseța și mai mult această poveste, iar Regele și Regina de azi se vor îmbrăca în aureola vitejiei fără seamăn din basme ca să-i slăvească de-a pururi, urmași de urmașii noștri”⁵³.

Toate aceste relatări cuprinse în paginile revistelor și ziarelor vremii, completate cu numeroase imagini fotografice, întăresc credința că ceea ce s-a petrecut la Alba Iulia și București, cu ocazia încoronării primilor suverani ai României Mari, Ferdinand I „cel Loial” și Regina Maria „cea Mare”, a fost mai mult decât o simplă ceremonie, a fost un eveniment simbol, care a așezat România întregită în rândul marilor monarhii europene.

---

⁴⁸ „Foaia diecezană”, *op. cit.*, nr. 39, 25 sept./8 oct., p. 6.

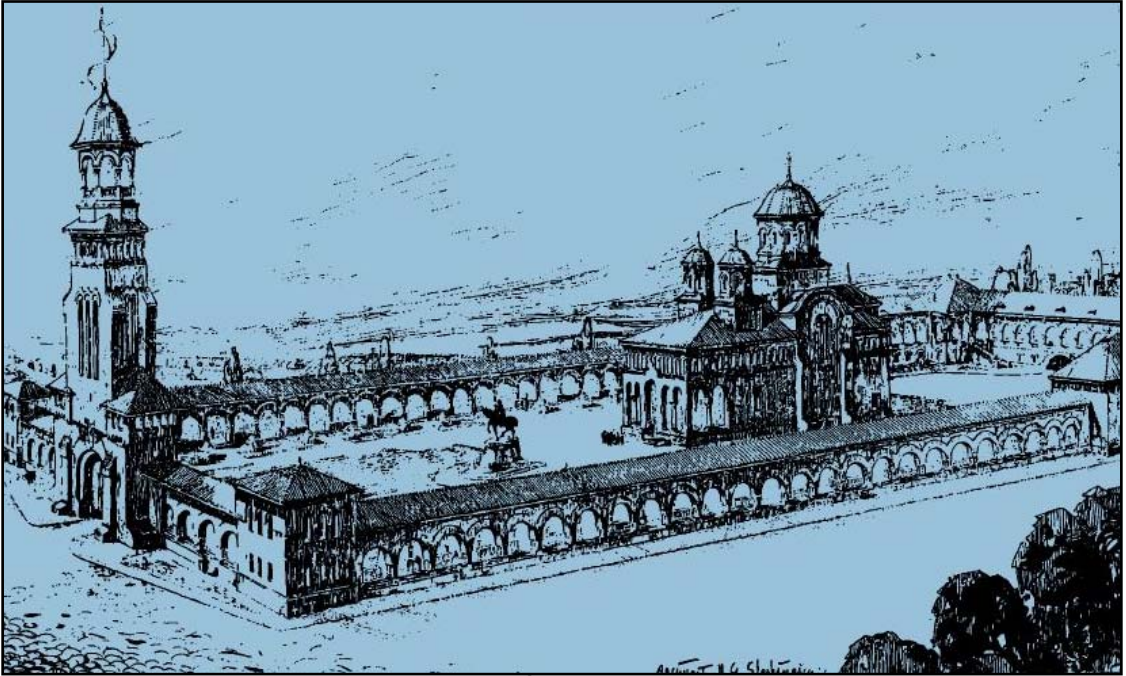
⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Idem*, anul XXXVII, nr. 40, 2/15 oct. 1922, pp. 1-4.

⁵¹ *Ibidem*, nr. 41, p. 1.

⁵² „Cosânzeana”, anul VI, nr. 20, 31 oct. 1922, pp. 298-299.

⁵³ Col. George Bacaloglu, *Încoronarea*, în „Cele trei Crișuri”, revistă de cultură, anul III, nr. 14, octombrie 1922, Oradea-Marea, p. 210.

*Proiectul Catedralei Încoronării de la Alba Iulia.
Desen realizat de către arhitectul Victor G. Stepănescu
Cupură: Maria Ioniță, Ștefan Ioniță, „Victor G. Stepănescu – arhitectul Catedralei Încoronării
de la Alba Iulia”, în „Muzeul Național”, XI, 18, București, 1999, p. 168.*

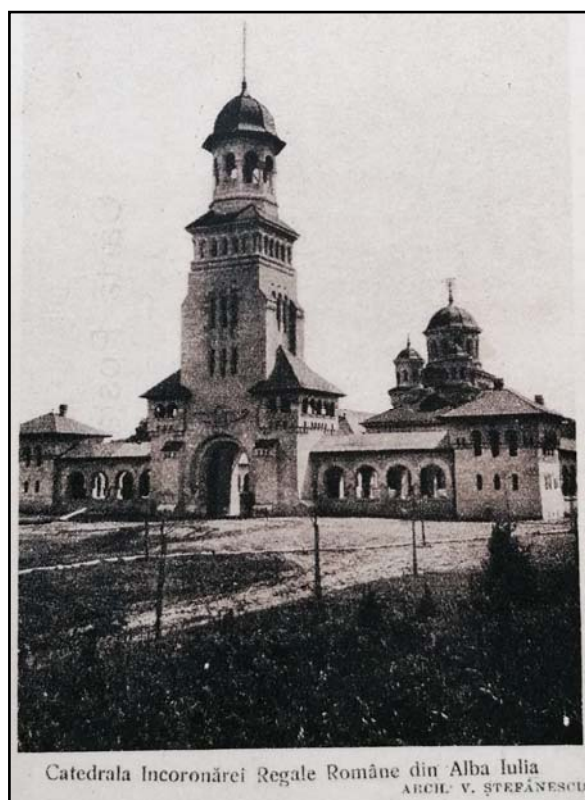
*Catedrala Încoronării, aflată în construcție
Colecția Muzeului Național al Unirii Alba Iulia.*

Catedrala Încoronării.

Credit foto: https://www.dacoromania-alba.ro/nr40/incoronarea_ferdinand_maria.htm

*Carte poștală (perioada interbelică).
Colecția domnului Vrabie Vladimir Cristian.*

*Regele Ferdinand I.
Cabinetul de Stampe
al Bibliotecii Academiei Române*

Credit foto:

<http://movio.biblacad.ro/FERDINAND/en/31/inconronarea-de-la-alba-iulia-din-1922>

*Regina Maria.
Cabinetul de Stampe
al Bibliotecii Academiei Române.*

Credit foto:

<http://movio.biblacad.ro/FERDINAND/en/31/inconronarea-de-la-alba-iulia-din-1922>

*Aducerea coroanelor la Alba Iulia, de către primul-ministru I.I.C. Brătianu și ministrul de război gen. George Mărdărescu, pentru încoronarea MM. LL. Regelui și Reginei.
Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui și Reginei României”,
lucrare alcătuită și executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din București, p. 37.*

*MM. LL. Regele și Regina în trăsura de gală, în drum spre Catedrala Încoronării.
Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui și Reginei României”,
lucrare alcătuită și executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din București, p. 52.*

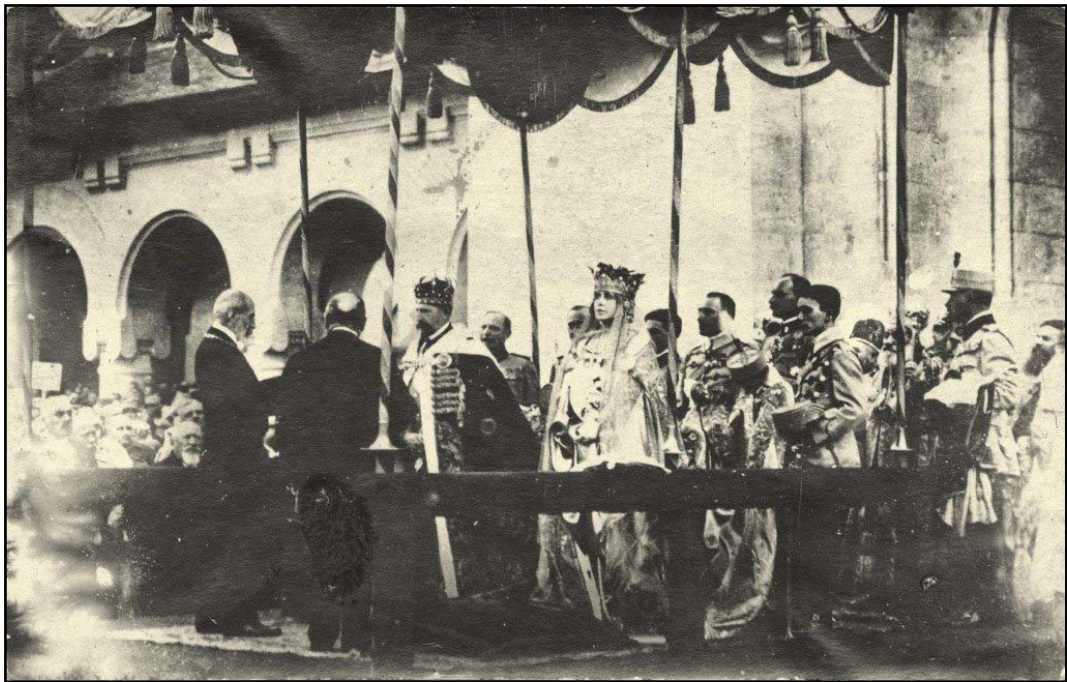

*Î.P.S.S. Mitropolitul Primat Miron Cristea, înconjurat de ceilalți ierarhi, mergând spre catedrală pentru oficierea încoronării.
Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui și Reginei României”, lucrare alcătuită și executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din București, p. 20.*

*Cortegiul regal în drum spre baldachin.
Credit foto: https://www.dacoromania-alba.ro/nr40/incoronarea_ferdinand_maria.htm*

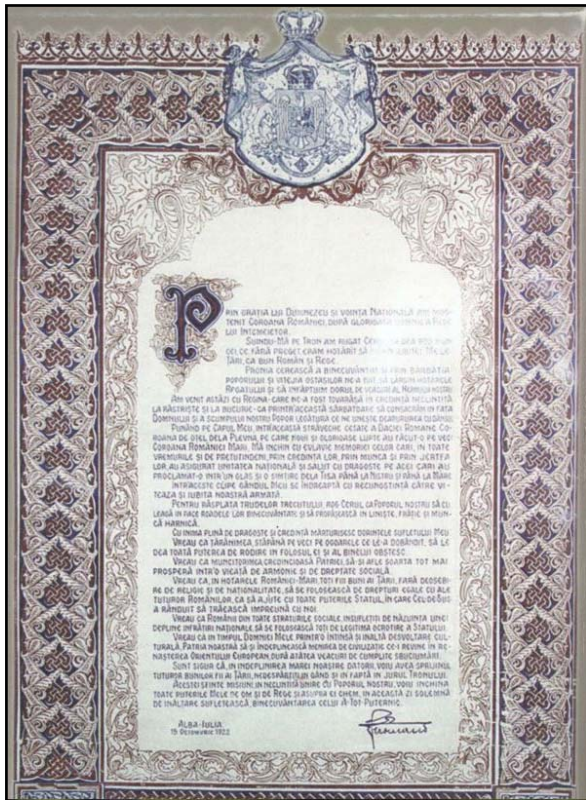

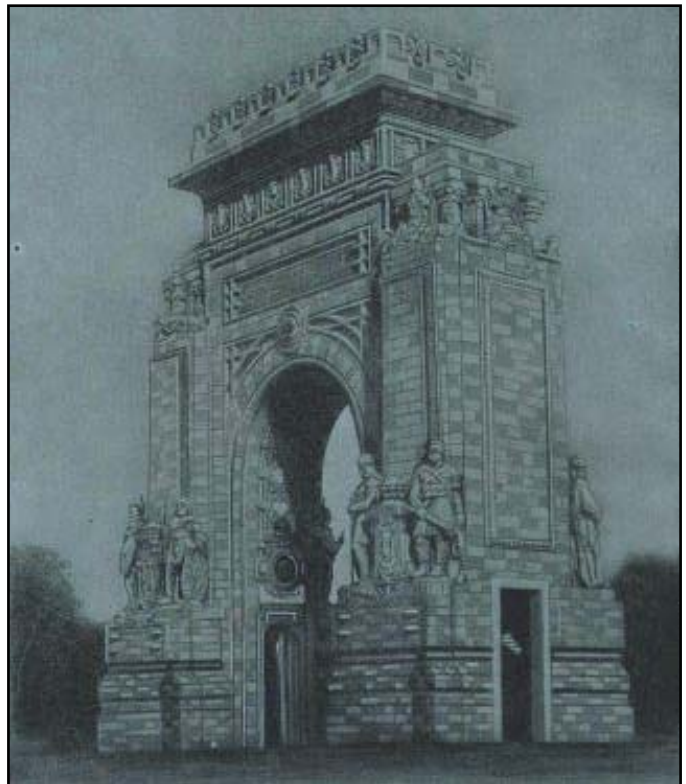
*Regele Ferdinand I și Regina Maria sub baldachinul amenajat pentru încoronare.
Credit foto: <https://ziarulunirea.ro/15-octombrie-1922-ziua-in-care-au-fost-incoronati-regele-ferdinand-si-regina-maria-la-alba-iulia-pest-30-000-de-romani-si-15-000-de-soldati-prezenti-la-eveniment-392741/>*

*Familia regală după încoronare.
Credit foto: <https://ziarulunirea.ro/15-octombrie-1922-ziua-in-care-au-fost-incoronati-regele-ferdinand-si-regina-maria-la-alba-iulia-pest-30-000-de-romani-si-15-000-de-soldati-prezenti-la-eveniment-392741/>*

*Actul încoronării suveranilor României Mari,
la Alba Iulia, 15 octombrie 1922.
Cupură: Coperta IV a Revistei „Muzeul
Național”, XI, București, 1999.*

*Arcul de Triumf,
așa cum arăta în 1922.
Cupură: „România în chipuri și
vederi”, București, Cultura națională,
1926, p. 224.*

*Trecerea pe sub Arcul de Triumf.
Cupură: „Serbările Încoronării MM. LL. Regelui și Reginei României”,
lucrare alcătuită și executată sub îngrijirea Imprimeriei Statului din București, p. 89.*

*Regele Ferdinand I și Regina Maria pe terasa palatului de la Arenele Romane din București.
În fața primarilor, în cea de-a treia zi a Serbărilor Încoronării (17 octombrie 1922).*

SIGILII IMPRIMATE PE DOCUMENTE RELATIVE LA CEREMONIA ÎNCORONĂRII DIN 1922

Laurențiu-Ștefan Szemkovics

Prezentăm, apelând la heraldică și la sigilografie, trei sigilii ce au validat, în 1922, documente aflate la Arhivele Naționale Istorice Centrale¹ și emise de Președinția Comisiunii Încoronării suveranilor, de Ministerul de Război și de Corpul 2 Armată, Serviciul de Stat Major, referitoare la serbările Încoronării de la Alba-Iulia și București. Sigiliile au forma rotundă, au fost imprimate pe documente cu tuș și au în emblemele lor, de la caz la caz, stema României de la 1872, cu modificările suferite după ridicarea României la rangul de regat în anul 1881 și stema mică a României de la 1921. Redăm, mai jos, atât transcrierile, descrierile, cât și reproducerile grafice ale documentelor, ale sigiliilor care le-au validat și ale stemelor din emblemele acestora.

I. Scrisoarea emisă la 15 septembrie 1922 (fig. 1), prin care Președinția Comisiunii Încoronării suveranilor îl înștiințează pe mareșalul Curtii Regale despre contractul de cinematografiere și fotografiere pentru momentele mai interesante ale încoronării suveranilor. Actul este autentificat cu un sigiliu rotund (33 mm), imprimat cu cerneală purpurie (fig. 2), care are în emblemă stema României de la 1872 (fig. 3), cu modificările suferite după ridicarea României la rangul de regat în anul 1881 (fig. 4): scut sfertuit, având în cartierul 1 acvila cruciată, în 2 capul de zimbriu cu stea între coarne, în 3 un leu încoronat, născând dintr-o coroană deschisă, cu labele anterioare îndreptate spre flancul drept, în 4 doi delfini afrontați, cu cozile ridicate. Peste tot, armele familiei de Hohenzollern: scut scartelat, cuprinzând în cartierele 1 și 4 argint, în 2 și 3 negru. Scutul, timbrat de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer și așezat pe două arabescuri acolate, are ca suportți doi lei afrontați; sub scut, o eșarfă concavă. Compoziția este inclusă într-un pavilion prins, în partea de sus, sub o coroană închisă, terminată cu glob crucifer²; din partea centrală, de jos, a pavilionului atârână Ordinul „Steaua României”³. În exergă, între două cercuri liniare, legenda: * **PREȘEDINȚIA** * **COMISIUNEI ÎNCORONĂRII SUVERANILOR**.

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita: ANIC), *Casa Regală. Oficiale*, dosar nr. 39/1922.

² Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienesti (1831-1921)*, București, Editura Ministerului Administrației și Internelor, 2012, pp. 35-36, 214.

³ Idem, *Decorații conferite clerului român (1916-1919) / Decorations awarded to the Romanian clergy (1916-1919)*, București, Editura Moroșan, 2019, pp. 15-18; idem, *Decorații conferite personalului polițienesc în perioada 1917-1919 / Decorations awarded to the Police staff between 1917-1919*, București, Editura Ministerului Afacerilor Interne, 2019, pp. 14-18; idem, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1916-1917*, București, Editura Ministerului Afacerilor Interne, 2019, pp. 16-20; Laurențiu-Ștefan Szemkovics, Augustin Mureșan, *Distincții onorifice conferite grănicerilor români în perioada 1918-1919 / Honorific distinctions awarded to Romanian frontier guards between 1918 and 1919*, București, Editura Moroșan, 2018, pp. 19-21.

PREȘEDINȚIA
Comisiunii Încoronării suveranilor
COMITETUL de DIRECȚIE

Palatul Ministerului Lucrărilor Publice
No. 1113 din 15.IX.1922

DOMNULE MAREȘAL,

Fiind informați că unele Case fotografice intenționează să intervie la Casa Regală spre a li se aproba fotografierea momentelor mai interesante ale Încoronării Suveranilor, avem onoare a vă înștiința că pentru cinematografiere s-a încheiat contract încă de anul trecut cu d-nii Ghia și Bediteanu, iară pentru fotografiere s-a aprobat oferta Caselor Cartea Românească p. Foto-Glob, Foto-Royal, Foto Mandy, Foto Technica, în urma unor licitații publice.

PREȘEDINTE,
A. Saligny <m.p.>

D. SALE
*DOMNULUI MAREȘAL AL CASEI REGALE*⁴.

II. Telegramă, din 22 septembrie 1922, de la Ministerul de Război (fig. 5-7) către toate comandamentele, serviciile, direcțiile din Minister, Mareșalatul Palatului, privitoare la unități participante, la norma de hrană, la indemnitatea de misie, la ținuta unor participanți la serbările Încoronării de la Alba-Iulia și București, validată cu un sigiliu rotund, imprimat cu tuș purpuriu (fig. 8), cuprinzând în emblemă stema mică a României de la 1921⁵ (fig. 9): scutul mare, dreptunghiular, cu talpa în ogivă, încărcat cu o acvilă cruciată, redată în întregime și din față, cu aripile deschise și cu zborul în jos, cu capul spre dreapta, încoronată cu o coroană închisă, terminată cu glob crucifer, ținând în gheara dreaptă o spadă, iar în cea stângă un sceptru. Pe pieptul acvilei se găsește scutul mic, scartelat cu insițiune: 1) stema Țării Românești – o acvilă cruciată, flancată în partea de sus de un soare la dreapta și de o semilună la stânga; 2) stema Moldovei – un cap de zimbru cu stea între coarne, flancat de o roză la dreapta și de o semilună conturnată la stânga; 3) stema Banatului și Olteniei – peste valuri naturale, un pod cu două deschideri boltite, din care iese un leu; 4) stema Transilvaniei, cu Maramureșul și Crișana – cartierul este tăiat de un brâu îngust, având în partea superioară o acvilă ieșind din brăul despărțitor, flancată în partea de sus de un soare la dreapta și de o semilună conturnată la stânga, iar în partea inferioară, șapte turnuri de cetate dispuse pe două rânduri, 4:3; 5) în insițiune sunt reprezentate ținuturile Mării Negre – pe albastru, doi delfini afrontați, cu cozile ridicate. Peste tot, armele familiei de

⁴ ANIC, *Casa Regală. Oficiale*, dosar nr. 39/1922, f. 56.

⁵ Idem, *Comisia Consultativă Heraldică*, dosar nr. 3.

Hohenzollern: scut sfertuit, având în cartierele 1 și 4 argint, în 2 și 3 negru. Scutul mare este timbrat de o coroană închisă, terminată cu glob crucifer⁶. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * MINISTERUL DE RĂZBOIU * CABINETUL MINISTRULUI.

MINISTERUL DE RĂZBOIU
Cabinetul Ministrului
No. 02135 / 22 SEP. 1922

TELEGRAMA

Către toate comandamentele, serviciile, direcțiile din Minister, Mareșalatul Palatului.

Pentru completarea ordinului no. 2116 din 20.08.1922;

Cu onoare se comunică:

1). Ținuta pentru serbările de la Alba-Iulia și București va fi:

a). *Ofițerii din front și cei care defilează la dreapta unităților.*

Ținuta de ceremonie în tunici, cască cu subărbie, pantaloni scurți, cizme sau bocanci cu jambiere de piele neagră, sabie, mănuși albe, centură de fir, brâu și leduncă (după armă), decorații mărime natural, mari cruci și cordoane. Ofițerii de la Școlile pregătitoare de ofițeri, vor purta chipiul de fireturi în loc de cască, dacă elevii nu au cască.

b). *Ofițerii fără trupă:*

Ca mai sus; în loc de căști însă, vor purta chipiul cu trese;

c). *Trupa:* ținuta de campanie, cască cu subărbie, veston, pantaloni, cizme sau bocanci cu pulpă (fără ranițe, unelte și saci de merinde).

Trupele călări: cu harnașament de campanie, fără plasă.

Mitralierele: pe samare (fără învelitoare).

Ofițerii și trupa regimentului de Escortă Regală, vor purta coifuri cu penaj.

Pentru uniformitate, toate corpurile de trupă care trimit unități la serbările de la Alba-Iulia și București, vor echipa oamenii cu efectele verzi care li s-au distribuit în ultimul timp, ca parte anuală.

2). În afară de ofițerii generali specificați în ordinul no. 2116 punctul 9, vor mai ieși călări următorii ofițeri din front:

Comandanții de batalioane;

Comandanții de regimente;

Ajutorii comand. de regimente;

Comandanții de brigade;

Ofițerii adjutanți;

Stat Majoarele diviziilor de paradă;

Stat Majoarele corpurilor 2 și 7 Armată.

---

⁶ Laurențiu-Ștefan Szemkovics, *Matrice sigilare aparținând Ministerului de Interne și unor structuri polițienești (1831-1921)*, pp. 39-41, 215.

3). *Harnașamentul* ofițerilor călări va fi de campanie: șa completă cu coburi, presen, chingă de siguranță... la spate (fără pelerină), frâu de campanie complet... până la căpăstru, teltie neagră pătrată sau pătură <nea>gră.

4). *Muzici militare, corniști:*

a). La serbările de la Alba-Iulia, vor merge următoarele muzici:

Muzica Regimentului 1 Vânători;

Muzica Regimentului 2 Vânători;

Muzica Batal. Vânători de Munte;

Muzica Regimentului 90 Infanterie (de la Corp. 7 Armată);

Muzica Regimentului 81 Infanterie (de la Corp. 6 Armată).

Ele vor fi îmbarcate și vor pleca la destinație odată cu corpurile de trupă cărora aparțin sau cu fracțiunile din aceste corpuri, destinate să intre în componerea diviziilor de paradă.

Pe lângă cele de mai sus, vor mai fi trimise la Alba-Iulia:

Muzica Regimentului 8 Infanterie;

Muzica Regimentului 38 Infanterie;

Muzica Regimentului 32 Infanterie;

Muzica Regimentului 50/64 Infanterie;

Muzica Batal. 2 Vânători de Munte.

Inspectorul muzicilor militare va da ordinele de detalii, pentru acestea din urmă.

b). La serbările din capitală vor participa:

Muzica Regimentului 4 Roșiori;

Muzica Regimentului 1 Grăniceri;

Muzica Regimentului de Specialități;

Muzica Regimentului 5 Infanterie;

Muzica Regimentului 6 Infanterie;

Muzica Regimentului 21 Infanterie;

Muzica Regimentului 28 Infanterie;

Muzica Regimentului 94 Infanterie;

CORNIȘTII:

Corpurile de trupă organice își vor lua gorniștii proprii;

Pentru regimentele constituite adhoc (Divizia Ord. M. Viteazul), vor trimite corniști următoarele corpuri:

Regimentului 1 Grăniceri;

Regimentului 4 Vânători;

Regimentului 8 Vânători;

Regimentului 10 Vânători;

Fiecare din aceste regimente va trimite câte 8-12 corniști, inclusiv instructorul.

5). Stat majoarele Diviziei Ord. Mihai Viteazul și ardeleană vor fi constituite astfel:

Divizia 18-a va constitui stat major Div. ardeleană;

c). Corpul 6 Armată va da stat majorul Div. Ord. Mihai Viteazul.

Pentru fiecare din aceste divizii se va prevedea un șef de stat major și cel puțin un ofițer Stat Major.

6). *Îmbunătățirea hranei;*
Indemnități de misie;

Pentru a se îmbunătăți hrana trupei care ia parte la serbări, se mărește alocația de hrană, pe timpul cât vor dura serbările (inclusiv zilele de transport la ducere și întoarcere în garnizoane), la 7 lei pe zi de om.

Ofițerii vor obține indemnitatea de misie regulamentară.

7). Pentru toate cheltuielile în plus, provocate de serbările Încoronării (sporul de hrană trupei, indemnitățile de misie etc.), se vor ține conturi separate, spre a se putea face cerere de credite suplimentare, la timp.

MINISTRU DE RĂZBOI,
General (ss) Mărdărescu.

P. conformitate

Șeful de Cabinet,

Colonel (semnătura indescifrabilă)⁷.

III. Ordinul circular, din 23 septembrie 1922, al Comandamentului Corpului II Armată (fig. 10-11) către Statul Major Regal, privitor la serbările Încoronării de la Alba-Iulia și București, validat cu un sigiliu rotund, imprimat cu tuș albastru, asemănător cu cel de mai înainte. În exergă, mărginită de un cerc liniar la exterior, legenda: * **ROMÂNIA** * **CORPUL 2 ARMATĂ, SERV. DE STAT MAJOR** (fig. 12).

COMANDAMENTUL CORPULUI II ARMATĂ
Serviciul de Stat Major
București, 23.IX.1922.

ORDIN CIRCULAR No. 6487 din 23.IX.1922.

către

Statul Major Regal

1). În conformitate cu ord. M. R. (Cabinet) no. 2116 din 20 septembrie 1922 trupele *Corpului 2 Armată* atât cele organice cât și cele care se află pe teritoriul acestui Comandament, vor lua parte la serbările Încoronării de la *Alba-Iulia* și *București*.

2). Serbările Încoronării vor avea loc la:

a). *15 octombrie* la Alba-Iulia: săvârșirea actului Încoronării; revista trupelor și defilarea.

b). *16 octombrie*: intrarea triumfală în capitală, serviciul divin la Mitropolie, cortegiul etnografic și istoric.

c). *17 octombrie*: reprezentații de gală și populare.

3). *Trupele Corpului 2 Armată*, ce depind organic, cât și cele care se află pe teritoriul C. II. A. vor lua parte la aceste serbări, atât la Alba-Iulia, cât și în capitală, *cu efectivele ce se arată în tabelul no. 1.*

Aceste efective sunt *minimale* și nu pot fi scăzute sub niciun pretext sau motiv.

---

⁷ ANIC, *Casa Regală. Oficiale*, dosar nr. 39/1922, f. 15-16.

Detașamentele sau unitățile care se duc la Alba-Iulia nu vor putea *mări* efectivele fixate; cele care sunt destinate pentru București, *pot fi sporite* în limitele disponibilităților corpurilor; nu pot fi însă micșorate sub nici un motiv.

4). Trupa și caii Regimentelor 2, 6, 22 Artilerie; 10, 15, 27/2 Obuziere și Reg. 4 Călărași, sunt destinate a concura la formarea cortegiului istoric și etnografic, așa cum se arată în tabela no. 4, după ordinea specială.

5). Toate corpurile de trupă vor trimite la serbările de la Alba-Iulia *Drapelele cu gărzile regulamentare*, așa cum se arată în nota de la finele tabelului no. 1.

6). Completarea efectivelor necesare se va face prin chemarea tuturor oamenilor *din ctg. de sub arme*, din concediile de economii așa cum s-a ordonat cu no. 6425 din 20.IX.1922, pentru ca între 7 și 10 octombrie tot efectivul să fie prezent la toate corpurile.

Zilele ce vor prisosi peste efectivele bugetare se vor face economii după perioada încoronării.

7). La serbările de la *Alba-Iulia* și *București* vor mai lua parte, pe lângă unitățile din tabelul no. 1 și domnii generali comandanți de *Divizii*, al *Artileriei Grele*, al *Trupelor de Comunicații*, al *C. 2. A.*; toți acești generali vor fi *călări*.

La *București*, pentru comanda *C. II. A.*, va rămâne un comandant de divizie ce se va desemna mai târziu.

8). Trupele (detașamentele), care sunt hotărâte a merge la Alba-Iulia, sunt destinate a intra în compunerea organică a diviziilor ce vor lua parte la *revistă și de defilare* în acel oraș, așa cum se arată în tabelele no. 2 și 3, sau după ordine speciale ce vor primi la sosire.

La sosirea lor la Alba-Iulia vor primi ordine de la *Corpul 7 Armată* privitor la cazare, hrănire și detaliile serbării.

9). Trupele (detașamentele), ce sunt hotărâte a veni la București, vor primi la timp de la *C. II. A.* ordine privitoare la cazare, hrănire și detaliile serbării.

10). *Ținuta trupei de Infanterie*: cască cu subărbie, veston, pantaloni, bocanci cu pulpană sau cizme, mantale, centiron cu cartușieră, armă cu baionetă, sac cu merinde cu *ștergar*, *lingură*, *farfurie* (gamelă), cuțit și furculiță, cană de apă și ceai. Trupele din București nu au saci cu merinde, fiind în cazarmile lor.

Se atrage atențiunea ca echipamentul să fie cât se poate de curat și *uniform*. Se vor echipa oameni cu efectele verzi care li s-au distribuit în ultimul timp, ca parte anuală.

11). *Ținuta ofițerilor din front* care încadrează unitățile; de ceremonie: cască cu subărbie, manta, tunică, pantaloni scurți, cizme sau bocanci din piele neagră cu jambiere de piele neagră, sabie, mănuși albe, fireturi, decorații mărime naturală, cordoane, mari cruci, etc.; atât mantaua, cât și tunică *trebuie să fie bune* pentru a ieși la revistă, după ordinele ce se vor da la timp, în *manta* sau *tunică*. Ofițerii își vor lua ordonanțele personale.

12). *Ținuta ofițerilor și trupei* de la Reg. Escortă Regală ca cea de la serbarea de 10 Mai (a se căuta la ordinul respectiv). Escadronul care merge la Alba-Iulia va avea în plus *mantale și coburi* ca cele arătate pentru infanterie în sacul de merinde, în plus căpestre, perie și țeseală, găleți de adăpat și traiste de ovăz pentru cai, câteva potcoave și

caiele de rezervă, unul sau doi potcovari și scule de potcovit. Furaj pe timpul transportului și o zi după sosire.

13). Detașamentele care se duc la *Alba-Iulia sau București* își vor lua 2 bucătari cu scule de gătit hrană, bucătării de campanie portative pe numărul oamenilor; asupra oamenilor: *pâinea* pe timpul transportului și o zi după ajungere; hrană rece asupra oamenilor pe timpul transportului și alimente în vagon pentru o zi pentru preparat hrană caldă după ajungere; ceai și zahăr, pentru timpul transportului și o zi după sosire.

14). *Gărzile izolate* (fără detașamente) ale Drapelilor ce se duc la Alba-Iulia vor avea hrană rece numai pe timpul transportului, iar la sosirea lor vor fi puse în subzistență la un corp de trupă, după ordinele ce le va primi de la C. 7. A.

15). *Detașamentele și Drapelile*, ce se duc la *Alba-Iulia* trebuie să fie gata cu începere de la 9 (nouă) octombrie pentru transport, urmând ca în dimineața de 12 octombrie să fie sosite la Alba-Iulia, unde vor face exerciții după ordine speciale ce vor primi la sosire.

Detașamentele ce vin la București trebuie să fie gata de la 12 octombrie pentru transport, urmând ca în dimineața de 14 octombrie să fie sosite în București.

16). Transportul detașamentelor și Drapelilor pentru Alba-Iulia și pentru București se va face cu C. F., vor urma *ordine speciale*.

Până atunci, toate Comandamentele și corpurile vor lua măsuri de pregătire, așa ca la datele fixate mai sus corpurile să fie gata de plecare; se va alcătui ordinea de bătaie nominală pentru ofițeri și trupă.

Comandamentele și corpurile vor confirma în scris primirea ordinului de față.

COMANDANTUL CORPULUI II ARMATĂ,
General de Divizie (ss) Jitianu

ȘEFUL DE STAT MAJOR,
Colonel (semnătura)

Pe marginea din stânga a documentului:

COMUNICAT

M. R. (Cabinet) spre știință.

M. St. M. (Adjut) spre știință.

C. 7. Arm. spre știință.

Cdt. Corp. Grănic.

Div. 3, 4, 12-a.

Cdt. Terit. C. II. A.

Cdt. Art. Grele.

Cdt. Trup. Comunicaț.

Comend. P. Buc.

Brig. 2. Călărași.

Reg. 22, 30, 4, 28 Inf.

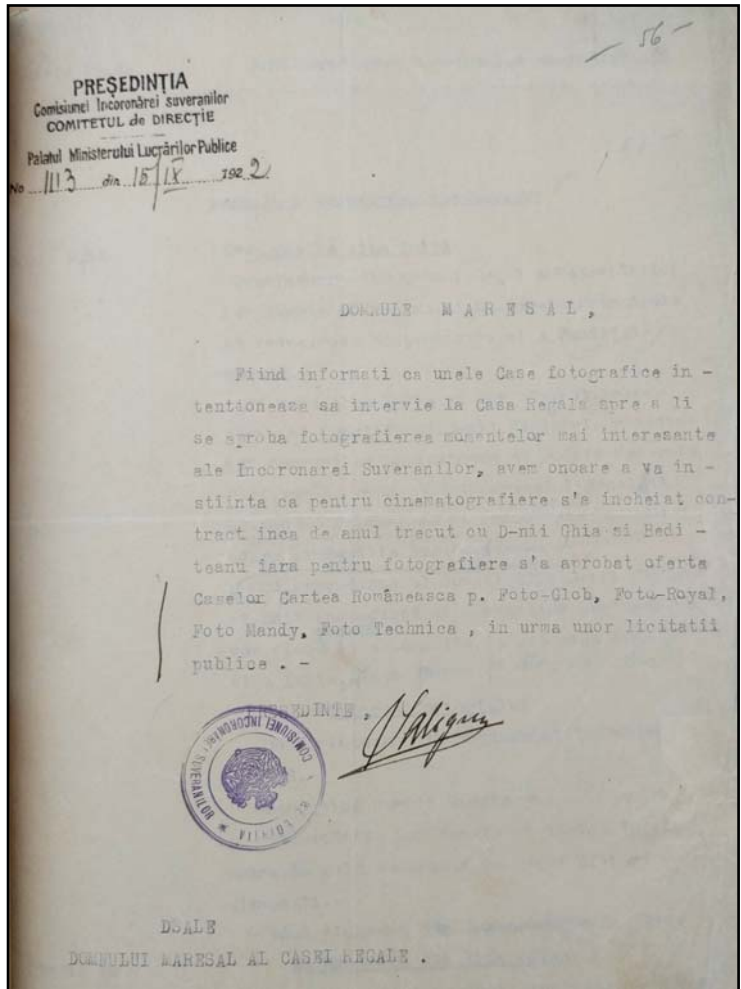
Reg. 5, 6, 20, 21 Inf.

Reg. 45/60, 46/61, 44/68, 62, 70 Infant.
Reg. 6, 9 Vânători.
Reg. 2, 6, 22 Art.
Reg. 10, 15, 27/2 Obuz.
Reg. 2 Pionieri.
Reg. 4 Călărași.
Reg. Escortă Regală.
Reg. 1 Grănic.
Reg. 1, 2 Art. Grea.
Reg. Art. A. A.
Reg. 2, 1 C. F.
Reg. Specialități.
Grup. 2 Aviație.
Șc. Milit. Inf.; Cav.; Geniu.
R. 7. Inf.
R. Carelor de luptă.
Insp. 1, 2, 4 Arm.
Stat Maj. Regal.
Insp. Muzicilor.
R. 2 V.⁸

Prezentarea noastră, menită să trezească interesul specialiștilor, istoricilor și mare-lui public pentru sigiliile care au autentificat documente privitoare la serbările încoronării de la Alba-Iulia și București, constituie un imbold pentru depistarea, analizarea și punerea în circuitul științific și a altor vestigii de acest fel, rămase încă necunoscute.

---

⁸ *Ibidem*, f. 8-9.

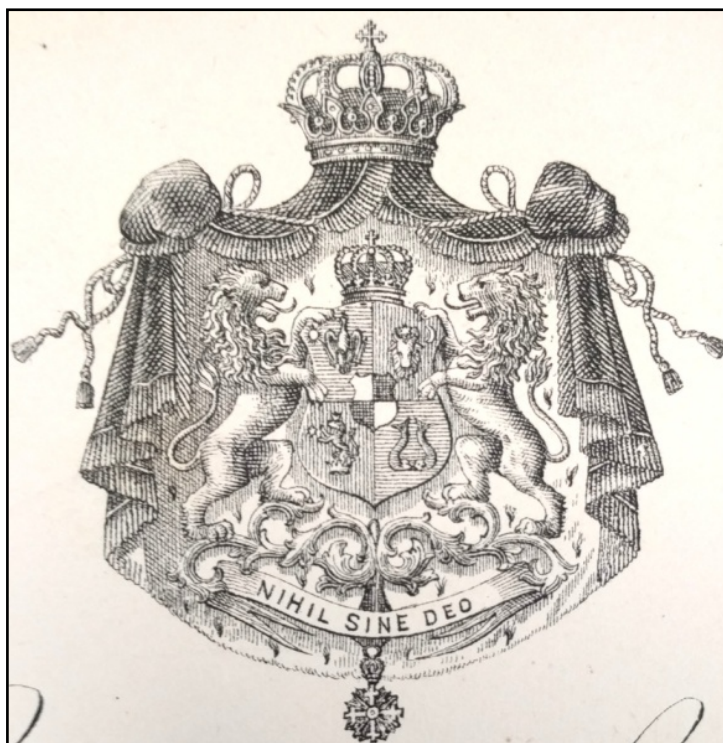

*Fig. 1. Documentul emis
la 15 septembrie 1922.
Sursa: Arhivele Naționale
Istorice Centrale.*

*Fig. 2. Sigiliul care validează documentul
din 15 septembrie 1922.*

**Fig. 3. Stema României de la 1872
(având metalele și culorile redată
prin semne convenționale).
Sursa: Arhivele Naționale Istorice
Centrale.**

**Fig. 4. Stema României de la 1872,
cu modificările suferite după
ridicarea României la rangul de
regat în anul 1881.
Sursa: Arhivele Naționale Istorice
Centrale.**

Confidential-Personal

Mareșalatul Palatului

No. 02135 22 SEP 1922

15-

TELEGRAMA.

Către toate comandamentele, serviciile, direcțiile
din Minister, Mareșalatul Palatului.

Pentru completarea ordinului No. 2116 din 20/8/1922;

Cu onoare se comunică :

1) Ținuta pentru serbările dela Alba Iulia și București va
fi :

a) Ofițerii din front și cei cari defilează la dreapta uni-
tăților :

Ținuta de ceremonie în tunici, cască cu subțerbie, pantaloni
scurți, cisme sau bocanci cu jambiere de piele neagră, sabie,
mănuși albe, centură de fir, brâu, și leduncă (după aramă), decora-
țiii mărimii naturii, mari cruci și cordoane .- Ofițerii dela
Școlile pregătitoare de ofițeri, vor purta chipiul de fîrstari
în loc de cască, dacă elevii nu au cască .-

b) Ofițerii fără trupă :

Ca mai sus ; în loc de căști însă, vor purta chipiul cu
trese ;

c) Trupa: Ținuta de campanie, cască cu subțerbie, veston, pen-
lonă, cisme sau bocanci cu pulpăre (fără ranțe, uneite și saci
de merinde).-

Trupele călări: cu harnașament de campanie, fără plasă.-

Mitrailerele: pe șamare (fără învelitoare).

Ofițerii și trupa regimentului de Escortă Regală, vor purta
coșfuri cu penaj.-

Pentru uniformitate toate corpurile de trupă cari trimit
unități la serbările dela Alba Iulia și București, vor echipa
oamenii cu efectele verzi care li s'a distribuit în ultimul
timp, ca parte anuală.-

2) În afară de ofițerii generali specificați în ordinul
No. 2116 punctul 9, vor mai egi călări următorii ofițeri din front

./.

Comandanții de batalioane ;
" " regimente
Ajutorii Comand. de regimente
Comandanții de brigade
Ofițerii adjutanți
Stat Majoarele diviziilor de pradă
" " corpurilor 2 și 7 Armată

3) Harnasamentul ofițerilor călări va fi de campanie, șea completă cu coburi, pressen, chingă de siguranță, la spate (fără pelerină) , frâu de campanie completă până de căpăstru, teltie neagră pătrată sau pătură gră.-

4) Muzici militare ,Corniști:

a) La serbările de la Alba Iulia, vor merge următoarele muzici:

Muzica Regimentului 1 Vânători
" " 2 Vânători
" Batal. Vânători de Munte
" Regimentului 90 Infanterie (de la Corp. 7 Armată
" " 81 " (de la Corp. 6 Armată)

Ele vor fi înbarcate și vor pleca la destinație odată cu corpurile de trupă cărora aparțin sau cu fracțiunile din aceste corpuri ,destinate să intre în componerea diviziilor de paradă.-

Pe lângă cele de mai sus, vor mai fi trimise la Alba Iulia:

Muzica Regimentului 8 Infanterie
" " 38 Infanterie
" " 32 " "
" " 50/64 " "
" Batal. 2 Vânători de Munte ;

Inspectorul muzicilor militare ,va da ordinele de detalii, pentru aceasta din urmă .-

b) La serbările din Capitală vor participa :

Muzica Regimentului 4 Rogiori
" " 1 Grăniceri
" " de specialității
" " 5 Infanterie
" " 6 " "
" " 21 " "
" " 28 " "
" " 94 " "

CORNISTII.

Corpurile de trupă organice, își vor lua gornistii proprii;

Pentru regimentele constituite ad hoc (Divizia Crd. M. Viteazu), vor trimite corniști următoarele corpuri :

Regimentul 1 Grăniceri
" 4 Vânători (Fiecare din aceste regimente
" 8 " (- va trimite câte 8-12 cerni-
" 10 " (ști ,inclusiv instructorul.

5). Stat majorale Diviziei ord. Mihai Viteazu și orde-
leană vor fi constituite astfel;

Divizia 18-M va constitui stat major Div. ardeleană ;

c). Corpul 6 Armată va da stat majorul Div. ord. Mihai -
Viteazu.-

Pentru fiecare din aceste divizii se va prevedea un șef
de stat major și cel puțin un ofițer Stat Major.-

6). Îmbunătățirea hranei;
Indemnități de misiie ;

Pentru a se putea îmbunătăți hrana trupeii care la parte
la serbări se mărește alocația de hrană, pe timpul cât vor
dura serbările, (inclusiv zilele de transport la ducere și
întoarcere în garnizoane), la 7 lei pe zi de om.-

Ofițerii vor obține indemnitatea de misiie regulamentară.

7). Pentru toate cheltuielile în plus, provocate de serbări-
le încoronării, (sporul de hrană trupeii, indemnitățile de misiie
etc.) se vor ține conturi separate, spre a se putea face cerere
de Credite suplimentare, la timp.-

MINISTRU DE RĂZBOIU

General (-s) Mărdărescu

P. Conformitate
Șeful de Cabinet
Colonel,

Fig. 5-7. Documentul emis în 22 septembrie 1922.
Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Fig. 8. Sigiliul care autentifică documentul emis la 22 septembrie 1922.

*Fig. 9. Stema mică a României de la 1921.
Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.*

EXTRA - URGENT

București, 23/IX/922.-

Spre știință

ORDIN CIRCULAR No.6487 din 23/IX/922.-

Statal Major Regal

1/. In conformitate cu ord. M. R. (Cabinet) No. 2116 din 20 Septembrie 1922 trupele Corpului 2 Armata atât cele organice cât și cele care se află pe teritoriul acestui Comandament, vor lua parte la serbările încoronării de la Alba-Iulia și București-

2/. Serbările încoronării vor avea loc la:

a/. 15. Octombrie la Alba-Iulia; săvârșirea actului încoronării; - Revista trupelor și defilarea.-

b/. 16 Octombrie intrarea triumfală în Capitală, serviciul divin la Mitropolia, cortegiul etnografic și istoric.-

c/. 17. Octombrie reprezentații de gală și populare.

3/. Trupele Corpului 2 Armata, ce depind organic cât și cele care se află pe teritoriul C. II. A. vor lua parte la aceste serbări, atât la Alba-Iulia cât și în Capitală, cu efectivele ce se arată în tabelul No. 1.-

Aceste efective sunt minimale și nu pot fi scăzute sub nici un prețecst sau motiv.-

Detagamentele sau unitățile care se duc la Alba-Iulia nu vor putea mări efectivele fixate; cele care sunt destinate pentru București, pot fi sporite în limitele disponibilităților corpurilor; nu pot fi însă micșorate sub nici un motiv.-

4/. Trupa și caii Regimentelor 2, 6, 22, Artilerie; 10, 15, 27/2 Obuziere și Reg. 4. Calărași, sunt destinate a concura la formarea cortegiului istoric și etnografic, așa cum se arată în tabela No. 4, după ordinea specială.-

5/. Toate corpurile de trupă vor trimite la serbările de la Alba-Iulia Drapoarele cu găzile regulamentare, așa cum se arată în nota de la finele tabelului No. 1. *Conținutul unui ofițer subaltern (S. sau sub S.).*

6/. Complectarea efectivelor necesare se va face prin chemarea tuturor oamenilor din Ctg. de sub arme, din concediile de economii așa cum s'a ordonat cu No. 6425 din 20/IX/922 pentru ca între 7 și 10 Octombrie tot efectivul să fie prezent la toate corpurile.-

Zilale ce vor prisosi peste efectivele bugetare se vor face economii după perioada încoronării.-

7/. La serbările de la Alba-Iulia și București vor mai lua parte, pe lângă unitățile din tabelul No. 1 și Domnii Generali Comandați de Divizia, al Artileriei Grele al Trupelor de Comunicații, al C. E. A. toți acești Generali vor fi calări.-

La București, pentru Comanda C. II. A. va rămâne un Comandant de Divizie ce se va desemna mai târziu.-

8/. Trupele și detagamentele, care sunt hotărâte a merge la Alba-Iulia, sunt destinate a intra în compunerea organică a Diviziilor ce vor lua parte la revista și defilare în acel oraș, așa cum se arată în tabelele No. 2, și 3, sau după ordine speciale ce vor primi la sosire.-
La sosirea lor la Alba-Iulia vor primi ordine de la Corpul 7 Armata privitor la cazare, hrănire și detașiile serbării.-

/s/ /s/

9/. Trupele (detagamentele), ce sunt hotărâte a veni la București, vor primi la timp de la C. II. A. ordine privitoare la cazare, hranire și detaliile serbarei.-

10/. Tinuta trupeii de Infanterie: cască cu subarbie, veston, pantaloni, bocanci cu pulpașă sau cisme, mantale, ceteron cu cartușieră, armă cu baionetă, sac de merinde cu ștergar, lingură, farfurie (gamela) cuțit și furculiță, cană de apă și ceai.- Trupele din București nu au sac de merinde fiind în cazarmile lor.-

Se atrage atențiunea ca echipamentul să fie cât se poate de curat și uniform.- Se vor echipa oameni cu efectele verzi care li s'au distribuit în ultimul timp, ca parte anuală.-

11/. Tinuta ofițerilor din front care încadrează unitățile; Se cere: cască cu subarbie, mantă, tunică, pantaloni scurți, cisme sau bocanci de piele neagră cu jambiere de piele neagră, sabie, mănuși albe, firețuri de corații marine naturală, cordoane, mari cruci, etc; atât mantaua cât și tunica trebuie să fie bune pentru a egi la revistă, după ordinea ce se vor da la timp, în mantă sau tunică.- Ofițerii i-și vor lua ordonanțele personale

12/. Tinuta ofițerilor și trupeii de la Reg. Escortă Regală ca cea de la serbarea de 10 Maiu (a se căuta la ordinul respectiv).- Escadronul care merge la Alba-Iulia va avea în plus mantale și coburi ca cele arătate pentru infanterie în sacul de merinde, în plus căpestre, perie și țeseală, găleți de adăpat și traisă de ovăz pentru cai, câteva potcoave și caile de rezervă, unul sau 2 potcovari și scule de potcovit.- Furaș pe timpul transportului și o zi după sosire.-

13/. Detagamentele care se duc la Alba-Iulia sau București i-și vor lua 2 bucatari cu scule de gătit hrană, bucatarii de campanie portative pe numărul oamenilor; asupra oamenilor pâinea pe timpul transportului și o zi după ajungere; hrană rece asupra oamenilor pe timpul transportului și alimente în vagon pentru o zi pentru preparat hrană caldă după ajungere; căci și zahăr, pentru timpul transportului și o zi după sosire.-

14/. Gărzile izolate (fără detagamente) ale Drapelului de se duc la Alba-Iulia vor avea hrană rece nu pe timpul transportului, iar la sosirea lor vor fi puse în subsistență la un corp de trupă, după ordinea ce le vor primi de la C. 7. A..-

15/. Detagamentele și Drapelul, ce se duc la Alba-Iulia trebuie să fie gata cu începere de la 9 (nouă) Octombrie pentru transport, urmând ca în dimineața de 12 Octombrie să fie sosite la Alba-Iulia unde vor face exerciții după ordine speciale ce vor primi la sosire.-

Detagamentele ce vin la București trebuie să fie gata de la 12 Octombrie pentru transport urmând ca în dimineața de 14 Octombrie să fie sosite în București.-

16/. Transportul detagamentelor și Drapelului pentru Alba-Iulia și pentru București se va face cu C. F. vor urma ordine speciale.-

Fără atunță toate Comandamentele și corpurile vor lua măsuri de pregătire așa ca la datele fixate mai sus corpurile să fie gata de plecare; se va alătura ordinea de bătae nominală pentru ofițeri și trupă.-

Comandamentele și corpurile vor confirma în scris primirea ordinului de față.-

COMANDANTUL CORPULUI II ARMATA
General de Divizie (as) Jitáanu
DE STAT MAJOR

COMUNICAT

M. R. (Cabinet) spre
știință.-

M. St. M. (Adjut) spre
știință.-

C. 7. Arm. spre știință
Cdt. Corp. Grănic.

Div. 3, 4, 12-a

Cdt. Terit. C. II. A.

Cdt. Art. Grele.-

Cdt. Trup. Comunicaț.

Comend. P. Buc.

Brig. 2. Calărași

Reg. 22, 30, 4, 28 Inf.

Reg. 5, 6, 20, 21 Inf.

Reg. 45/80, 46/61, 44/68

62, 70 Infant.

Reg. 6, 9. Vanători

Reg. 2, 3, 22. Art.

Reg. 10, 15, 27/2 Obuz.

Reg. 2. Pioneri

Reg. 4. Calărași

Reg. Escortă Regală

Reg. 1. Grănic

Reg. 1, 2. Art. Grele

Reg. Art. A. A.

Reg. 2, 1. C. F.

Reg. Specialități

Grup. 2. Aviație

S. Milit. Inf. Cav. Jucuri

R. 7 Inf.

R. Carol de luptă

Ins. 1, 2, 4. Arm.

Stat. Maj. Regal.

Ins. Muz. Jucuri

R. 2 V.

Fig. 10-11. Documentul emis în 23 septembrie 1922.

Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.

Fig. 12. Sigiliul care autentifică documentul emis la 23 septembrie 1922.

*Fig. 13. Stema mică a României de la 1921 din câmpul unei matrice sigilare care a aparținut regelui Ferdinand I.
Sursa: Arhivele Naționale Istorice Centrale.*

ÎNCORONAREA DE LA ALBA IULIA A REGILOR ROMÂNIEI MARI REPREZENTATĂ ÎN MEDALII ȘI INSIGNE DIN COLECȚIA PERSONALĂ

Vilică Munteanu

Dorința marilor puteri ale Europei și ale lumii, la început de veac douăzeci, de reîmpărțire a zonelor de influență, de ocupare a altor teritorii, de a-și etala forțele și a fi cât mai sus într-o ierarhie a puterii a dus la declanșarea celui mai crunt război pe care l-a avut lumea până la acea dată. Mizele puse în joc erau mari, iar actorii principali, fiecare în felul său voia „partea leului”, în detrimentul celorlalți, dar mai ales al celor mici.

Intrată în război pentru împlinirea dezideratului de veacuri al românilor de a trăi în aceeași țară, România, deși slab pregătită pentru o asemenea conflagrație, după eșecurile din toamna anului 1916, când teritoriul i se reduce doar la Moldova, și nici aceasta toată, renaște din propria-i cenușă. În vara anului următor, prin eroicele lupte de la Mărăști, Mărășești și Oituz, locuri în care glia străbună a fost înobilată cu sângele și trupurile a zecilor de mii de eroi, ostașii români au făcut zid din piepturile lor, toți într-un gând și o voință, cu dârzenie și încrâncenare, având mereu în minte deviza „Pe aici nu se trece!”, au apărat ceea ce a rămas din țară, conștienți fiind de faptul că jertfa lor nu avea să fie în zadar.

Anul 1918 a adus cu sine mult așteptatul vis al românilor din spațiul carpato-danubiano-pontic de a trăi uniți într-o singură țară. Semnalul a fost dat de Moldova dintre Prut și Nistru la 27 Martie prin Unirea votată de Sfatul Țării de la Chișinău. La 28 Noiembrie, Congresul General al Bucovinei a votat, în unanimitate, unirea fostului Ducat al Bucovinei cu Regatul României, iar la 1 Decembrie, la Alba Iulia, delegații la Adunarea Națională au dezbătut și aprobat Rezoluția de Unire, care a și fost adoptată de toți cei prezenți. Votarea Rezoluției a însemnat votarea unirii tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș (Țara Ungurească) cu România, acesta fiind actul prin care se întregea România în granițele ei firești. A urmat, în cadrul tratativelor de pace de la Paris, recunoașterea faptului împlinit.

La 15 octombrie 1922, la Alba Iulia, cetate simbol a națiunii române, unde pe 1 noiembrie 1599 Mihai Viteazul a intrat triumfător, iar la 1 decembrie 1918 a fost votată Unirea, a avut loc ultimul episod, prin care se consfințește unirea tuturor provinciilor românești sub sceptrul Regelui României. Încoronarea solemnă a Regelui Ferdinand I Întregitorul și a Reginei Maria, în Catedrala cu hramul „Sfintei Treimi” din Alba Iulia, a conferit perechii monarhice a Regatului Unit al României consacrația religioasă ca suverani ai statului unitar român. Eposalul eveniment a fost pe loc imortalizat simbolic în numeroase fotografii, tablouri, stampe, cărți poștale, medalii, insigne, monede etc. încă din anul împlinirii lui, până în zilele noastre și, cu siguranță, în continuare vor mai apărea și altele. Dintre simbolurile în metal dedicate încoronării regilor României, realizate vreme de un secol, ne vom opri la prezentarea unor medalii și insigne din colecția

personală a autorului prezentului articol. Precizăm, totuși, că deși încoronarea din Catedrala Unirii de la Alba Iulia avea să fie pecetea care, simbolic, să reprezinte recunoașterea divină a întregirii României sub același sceptru, spre deosebire de alte evenimente, nu s-a bucurat de un număr de reprezentări în metal pe cât ar fi meritat.

Inițial, încoronarea regilor la Alba Iulia a fost planificată a avea loc în anul 1921, dar, din unele motive, asupra cărora nu insistăm, evenimentul avea să se producă la 15 octombrie 1922. Astfel, primele medalii dedicate solemnității de la Alba Iulia au fost bătute în anul 1921.

1. Ferdinand I Regele românilor, în amintirea Încoronării. Medalie populară din bronz (există și din alamă, precum și varianta cu toartă din ambele metale), antedatată evenimentului încoronării, cu diametrul de 35 mm. Avers – Efigia Regelui

Ferdinand orientat dextra, cu anul în dreapta (MCMXXI) și legenda circulară pe circumferință: „= FERDINAND · I · REGE · AL · ROMÂNILOR = ÎN AMINTIREA ÎNCORONĂRII”. Revers – Chipul Împăratului Traian orientat senestra, cu notația pe trei rânduri în spate „:A · / · D · / CVI” (Anul 106) și cu stindardul roman în față, cu notația „:L·V·M” (Legiunea a V-a Macedonica). Pe circumferință, inscripția circulară „TRAIAN · IMPERATOR · ROMANORUM · PROVINCIA · DACIA · FELIX” („Traian, Împăratul Romanilor. Provincia Dacia Felix”). Nu se cunoaște numele gravorului.

2. 1921. Regele Ferdinand I, Sinaia, 1920 – Amintire de la Încoronarea de la Alba Iulia. Medalie din bronz cu toartă (era proiectată a fi și din argint) cu diametrul de 25 mm, realizată de renumitul gravor orădean Mihai Kara. Există și o variantă din bronz, fără toartă, cu diametrul de 25 mm. Pe avers, este efigia Regelui Ferdinand

orientată senestra, un spic de grâu în spate și legenda semicirculară la dreapta: „REGELE ROMÂNILOR. SINAIA 1920”. Pe revers este o cunună din două ramuri de măslin unite în partea de jos, cuprinzând legenda pe patru rânduri: „AMINTIRE DE LA / ÎNCORONARE / ALBA JULIA / 1921”.

3. 1921. Regina Maria, Sinaia, 1920 – Amintire de la Încoronarea de la Alba Iulia. Același gravor Mihai Kara este autorul medaliei cu toartă din bronz cu diametrul de 25 mm (era proiectată a fi și din argint). Există și varianta din bronz argintat, cu panglică tricoloră. Avers – Regina Maria, în costum de soră de caritate orientată dextra,

cu un spic de grâu sub efigie, pe circumferință inscripția: în față „REGINA ROMÂNILOR”, iar în spate „1920 SINAIA”. Reversul este identic cu cel al medaliei precedente.

4. 1921. Principesa Maria (Mignon) – Amintire de la Încoronarea de la Alba Iulia. Medalie cu toartă din bonz argintat (există și din bronz), cu diametrul de 25 mm, operă a aceluiași gravor Mihai Kara. Avers – Principesa Maria (Mignon), capul

diademat spre dreapta, în față legenda semicirculară „A.S.R. PRINCESA MARIA”, iar în spate volute și anul „1920”. Reversul este același ca și al primelor două medalii.

Medalii similare, cu același revers, dar având pe avers chipurile Principelui Carol, Principelui Nicolae, Principesei Elisabeta și Principesei Ileana, au fost bătute în argint și cupru.

5. 1922. Încoronarea de la Alba Iulia. Medalie oficială din bronz (s-au mai bătut din aur, argint și bronz aurit), cu diametrul de 45 mm, realizată de gravorul Constantin Kristescu. Avers – busturile acolate ale Regelui și Reginei între două ramuri de laur și legenda circulară pe circumferință: „FERDINAND · REGELE · ROMÂNIEI · ȘI · MARIA · REGINA” Revers: Intrarea triumfală a Regelui în Alba Iulia și legenda circulară

(incizată, cu baza pe muchie): „ÎNȚĂIUL · REGE · AL · TUTUROR · ROMÂNILOR · ÎNCORONATU-S' · A · LA · ALBA-JULIA · ÎN · 15 · X · 1922”. Cortegiul regal este condus de o femeie, reprezentând Victoria, ducând de frâu calul Regelui. Cu același prilej, a mai fost bătută o medalie mai mică, așa numita „Medalia primarilor”, aceasta fiind o reproducere redusă (bronz, 30 mm, cu toartă) a medaliei oficiale.

6. 1922. Încoronarea de la Alba Iulia, cu toartă și baretă. Medalie din bronz, identică precedentei, dar cu toartă și baretă, pe care scrie „BUCUREȘTI – ALBA-JULIA” și panglică tricoloră, pe care este aplicată o coroană regală. Are diametrul de 40 mm, iar autorul este Constantin Kristescu.

O medalie din bronz, cu diametrul de 60 mm, aproape identică cu cele de mai sus, a fost bătută la Atelier Paris, autorul fiind Tony Szirmai. De asemenea, tot în anul 1922, a mai fost bătută o medalie având pe avers figurile orientate spre dreapta și accolade ale Regelui și Reginei, cu înscrisurile în lateral pe circumferință „FERDINAND” și „MARIA”, imagine preluată de pe medalia „Alianța româno-franceză”, realizată în anul 1916 de Tony Szirmai. Pe reversul medaliei din anul 1922 este scena sărbătoririi încoronării de la Alba Iulia și legenda pe circumferință.

7. 1922. În amintirea Încoronării. Medalie unifață din alamă ambutisată, Ø 80 mm, gravată de Mihail Kara, aplicată pe un suport din lemn de culoare maro închis, în care sunt reprezentați suveranii României în mantiile de încoronare. Pe mantii sunt brodate simbolurile heraldice ale tuturor provinciilor României Întregite. Regele, cu coroana de oțel pe cap, este așezat pe tron, cu sceptrul în mâna dreaptă, privind spre dreapta, iar sub mâna stângă sprijinită de tron, pe trei rânduri, deviza NIHIL / SINE / DEO. Regina, în mantie și încoronată, în fața Regelui, este în picioare, cu o floare de crin în mâna stângă, floare susținută în partea superioară și cu mâna dreaptă. Se sprijină de un capitel de coloană, pe care este incizat, pe cinci rânduri, textul ÎNCORONAREA / SUVERANILOR / ROMÂNIEI / UNITE / 1922. În partea superioară, în plan îndepărtat, se întrezăresc silueta unui castel, probabil Peleșul, și a unei cetăți. În partea inferioară, este incizat mesajul, scris de mână, al Reginei: *Prin jertfa lor / s'a făcut mărirea Țării. / Maria.* În marginea din dreapta jos a medaliei este gravat numele autorului: KARA. Medalia respectivă este destul de rară, neidentificând-o, până în prezent, la alți colecționari, referiri despre aceasta găsind pe internet, unde apare ca având diametrul de 145 mm și într-un catalog, în care se precizează că are diametrul de 120 mm.

Din punct de vedere al compoziției, valorii artistice și simbolisticii, considerăm că este una dintre cele mai frumoase și sugestive reprezentări ale actului încoronării de la Alba Iulia a Regilor României Întregite.

Detaliu în partea inferioară: Prin jertfa lor s'a făcut mărirea Țării. Maria

Insigna Încoronării

8. 1922. În amintirea Încoronării. Insigna. Aceeași imagine ca și cea de pe medalie este bătută, cu multă acuratețe, pe o insignă din bronz, care are diametrul de 25 mm, aceasta fiind, de asemenea, destul de rară.

9. 1929. Ferdinand Întregitorul. Medalie bătută în bronz patinat (mai sunt două variante – alamă și bronz argintat), cu diametrul de 70 mm, autori sculptorii Constantin Baraschi și Anastase Demian, emisă la 10 mai 1929 pentru celebrarea unirii tuturor provinciilor românești și încoronării Regilor României Întregite. Avers – Bustul încoronat al Regelui Ferdinand I în profil dextra. Pe circumferință, între două cercuri concentrice, textul „REGELE FERDINAND I • ÎNTREGITORUL”; în stânga și dreapta

bustului, incizate, numele autorilor: „Const. Baraschi 1929” și „A. Demian”. Revers – În centru un medalion cu harta României Mari, înconjurată de stemele provinciilor istorice: Muntenia, Moldova, Transilvania, Dobrogea și Banatul, încadrate în meda-lioane de forma petalelor unei flori, iar pe circumferință, între două cercuri concentrice, textul „ETERN UNIȚI • ETIAM CONTRA OMNES” (...ÎN POFIDA TUTUROR).

10. 1997. 75 de ani de la Încoronare. La aniversarea a 75 de ani de la încoronarea de la Alba Iulia, Fundația „Prințul Paul pentru România” a inițiat realizarea unei medalii la Monetăria Statului, care a fost bătută în tombac aurit, într-un tiraj de 200 de exemplare cu diametrul de 60 mm, autori fiind gravorii Vasile Gabor și Maximilian

Fetița. Pe avers sunt chipurile acolate ale Regelui și Reginei, cu coroanele pe cap, orientate dextra, sub care este textul „ALBA-IULIA”. În exterior, circular, legenda „REGELE FERDINAND I ȘI REGINA MARIA – 75 DE ANI DE LA ÎNCORONARE”. Pe revers este silueta Catedralei Încoronării de la Alba Iulia, sub care este înscrisă data aniversării

evenimentului „15 OCT. 1997”. Circular, între două cercuri concentrice, sus textul „FUNDAȚIA PRINȚUL PAUL PENTRU ROMÂNIA”, iar în partea inferioară „ALBA-IULIA”. În interiorul cercului cu diametrul mai mic, este scris „CATEDRALA ÎNCORONĂRII ȘI REÎNTREGIRII”.

11. 2017. Regii întregitori a fost realizată de S.C. GORGONA S.R.L. București și lansată în anul 2017, la aniversarea a 95 de ani de la încoronare. Este din alamă și are diametrul de 40 mm. Pe avers este bustul încoronat al Regelui Ferdinand, în profil dextra, având în stânga și dreapta anii de domnie, 1914-1927, iar circular, între două cercuri concentrice, inscripționat M.S. FERDINAND ❁ REGE AL ROMÂNIEI. Pe revers,

este chipul Reginei Maria, tot în profil dextra, având, la fel, anii de domnie în stânga și dreapta, 1916-1927, iar în exterior, între două cercuri concentrice, inscripționat M.S. MARIA ❁ REGINĂ A ROMÂNIEI. Imaginile reprezentându-i pe suverani sunt preluate de pe moneda de aur, bătută în anii 1928-1929.

În anul 2017, a fost realizată o insignă, în care este reprodusă imaginea de pe medalia și insigna cu scena încoronării (nr. 7 și 8), iar circular textul „**95 de ani de la Încoronare ♦ HISTORIA**”.

Deși nu face parte din categoria medaliei și nu o am în colecție, voi prezenta imaginile monedei de aur de 50 de lei, preluate de pe site-ul **Romanian coins** prin amabilitatea unui donator care a dorit să rămână anonim. Moneda respectivă are diametrul de

40 mm, greutatea 16,13 grame, margine cu zimți și este din aur (90%), argint (7,5%) și cupru (2,5%). Pe avers este inscripționat „FERDINAND I REGELE ROMANILOR – 50 LEI” și efigia încoronată a regelui în semiprofil dextra, cerc perlat exterior. Lângă umărul drept este scris P.M. DAMMANN, numele gravorului monedei. Pe revers, este

înscris „MARIA REGINA ROMANILOR – 1922” și efigia încoronată a reginei în semiprofil senestra, cerc perlat exterior. Este înscris anul 1922 pentru a fi emise la împlinirea a cinci ani de la Încoronare. Tirajul seriei (cu valorile de 20, 25, 50 și 100 de lei) a fost de 105.000 de exemplare, dar o mare parte din ele nu a fost pusă în circulație, aurul fiind topit pentru baterea altor piese. Decretul de emiteră a acestor monede a fost publicat în „Monitorul Oficial” al României pe 4 iunie 1927, iar Regele Ferdinand a murit pe 20 iulie același an). În cartea „Monetele României (1867-1969)”, apărută la Editura Enciclopedică, București, 2004, scrisă de Octavian Iliescu și Paul Radovici, se arată că piesele au fost bătute prin anii 1928-1929 la Monetăria Regală din Londra.

Prin tot ce s-a făcut într-o cinstită și memoria actului Încoronării Regilor României Întregite, neamul românesc omagiază unul dintre cele mai înălțătoare episoade ale istoriei sale milenare, care reprezintă un moment de demnitate națională și plasare a României pe un loc important între statele Europei. Între acestea, medaliile, insignele și monedele, deși destul de puține, reprezintă mărturiile în metal ale unui eveniment epocal.

Coroanele Regelui Ferdinand I și Reginei Maria.

CÂTEVA CONSIDERAȚII ASUPRA EMISIUNII FILATELICE DEDICATĂ ÎNCORONĂRII REGILOR MARI UNIRI

Bogdan Emanuel Răduț

A fost o vreme când filatelia¹ a reprezentat o pasiune a multor români, din diferite clase sociale și cu diferite niveluri educaționale. Dar, dincolo de o pasiune a maselor, ea este considerată, de unele voci, „în anumite circumstanțe, o știință auxiliară a istoriei” sau „mai exact, o ramură a istoriei cu adânci implicații în viața economică”².

Primele mărci poștale³, cunoscute popular sub denumirea de timbre⁴, au apărut în Anglia în anul 1840, iar, peste doar câțiva ani, în 1858, și în Principatul Moldovei.

Pentru că „unul din subiectele cele mai bine reprezentate în filatelia tematică românească este cel legat de istoria poporului român”⁵ și „filatelia rememorează file de istorie”⁶, momentele importante și semnificative din istoria românilor sunt reliefate și pe micile mărci poștale.

Puțini știu că Regele Ferdinand I (1865-1927) a fost un filatelist cu o bogată colecție personală, pasiune și colecție pe care le-a transmis și lui Carol al II-lea (1893-1953), fiind „preocupat de filatelie încă de când era copil și ajunsese un filatelist destul de pasionat care avea 20 de albumuri”⁷. Având această preocupare s-a implicat și în

---

¹ Filatelie = disciplină cu caracter istoric-cultural-educativ, care se ocupă cu studierea și colecționarea pieselor filatelice, studierea împrejurărilor și condițiilor în care acestea au apărut și au fost folosite, stabilirea procedeelelor tipografice de realizare, stabilirea caracteristicilor desenului, hârtiei, dantelurii, gumei, culorii, a erorilor, varietăților, falsurilor și a ștampilelor utilizate, cu studiul documentelor privitoare la această activitate, precum și cu stabilirea unei terminologii specifice și a regulilor după care se desfășoară activitatea filatelică (Marcel Danescu, *Dicționar filatelic*, București, Editura Sport-Turism, 1979, p. 71; Idem, *Filatelia de la A la Z*, București, Editura Sport-Turism, 1987, p. 131).

² Mugur Isărescu, *Cuvânt înainte*, la Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, București, Editura Oscar Print, 2011, p. 21.

³ Marca poștală = bucată de hârtie (în cazuri mai rare, de mătase, folii metalice etc.) de dimensiuni și forme diferite (de obicei mici și dreptunghiulare), având imprimată o reproducere grafică. Sunt emise de administrația poștală în scopul francării scrisorilor, cărților poștale etc. Reprezintă un produs al artei grafice miniaturale, executată cu mijloace poligrafice specifice. Vsevolod Surjicov, *Îndreptar filatelic*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972, p. 205.

⁴ Timbru = imprimat de dimensiuni mici, emis de stat sau de o altă instituție special autorizată, care se lipește pe acte oficiale sau pe scrisori și care reprezintă un impozit sau o taxă. <https://dexonline.ro/definitie/timbru>, accesat 17.08.2021.

⁵ Iosif Micu, *Teme și subiecte filatelice din istoria României*, București, Editura Albatros, 1980, p. IX.

⁶ Elena Georgescu, *Cuvânt înainte*, la Iosif Micu, *Teme și subiecte filatelice din istoria României*, p. VII.

⁷ Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, București, Editura Oscar Print, 2011, p. 235.

emiterea emisiunilor filatelice⁸ din timpul domniei sale. O astfel de emisiune este cea dedicată încoronării de la Alba Iulia.

Contextul emisiunii filatelice

Pe 15 octombrie 1922 (stil nou), într-o zi de duminică, la Alba Iulia a avut loc unul dintre cele mai simbolice momente din istoria contemporană a României. După Marea Unire, încoronarea Regelui Ferdinand I și a Reginei Maria (1875-1938), ca Regii României Mari, a avut rolul de a consfinți atât acțiunile unioniste interne, cât și recunoașterea internațională a Unirii. A fost „un act politic ce simboliza intrarea țării într-un nou capitol al istoriei”, prin care „fosta Românie Mică a lui Carol I devenise România Reîntregită a Regelui Ferdinand”⁹. Încă din 1920 s-au făcut demersuri pentru acest eveniment, dar el s-a realizat abia în timpul mării guvernări liberale (1922-1926) și într-un context politic destul de tulbure.

Data de 15 octombrie 1922 a fost considerată de unele opinii din epocă drept „cea mai mare și cea mai sfântă în istoria neamului românesc”, pentru că a fost ziua „în care s-a făcut încoronarea gloriosului nostru Rege Ferdinand I cu coroana de oțel a biruinții prin vitejie și înțelepciune, cu ajutorul Tatălui ceresc, precum și încoronarea celei mai bune mame, celei mai scumpe regine, celei mai iubitoare femei, a adoratei noastre Regine Măria”¹⁰. Toate greutățile pe care le-au suportat în timpul războiului „au fost răzburate prin încoronarea perechii regale”¹¹.

Regele Ferdinand a purtat coroana de oțel a predecesorului său, Carol I (1839-1914), căreia i-a adăugat trei priete prețioase ce simbolizau cele trei regiuni unite cu Regatul, iar Regina Maria a purtat o coroană de aur.

Componența emisiunii filatelice

Pentru a marca mărețul eveniment al încoronării de la Alba Iulia, Poșta Română a emis o „emisiune comemorativă din șapte valori, în format și desene diferite”¹², sub numele *Alba-Iulia. Încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria*¹³ sau *Încoronarea regelui Ferdinand la Alba Iulia*¹⁴, aceasta fiind și „prima emisiune filatelică dedicată Marii Uniri”¹⁵.

⁸ Emisiune poștală = 1. Acțiunea de producere și punere în circulație a mărcilor și efectelor poștale; 2. Termen filatelic folosit pentru a desemna mărcile poștale, plicurile „prima zi”, ștampilele „prima zi” și ștampilele speciale puse în circulație cu ocazia apariției unei emisiuni (Marcel Danescu, *op. cit.*, p. 113).

⁹ Adrian Cioroianu, *Cea mai frumoasă poveste*, vol. III (*O țară se construiește zi de zi*), București, Editura Curtea Veche, 2019, p. 297.

¹⁰ George Noagrea, *Încoronarea*, în „Foaia Diecezană”, Organul Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului, Anul XXXVII, 2/15 octombrie 1922, p. 2.

¹¹ Adrian Cioroianu, *op. cit.*, p. 297.

¹² Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, s.e., s.l., 1974, p. 189.

¹³ *Ibidem*; ***, *Scott. 2009 Standard Postage Stamp Catalogue*, vol. 5 (P-SL), Scott Publishing Co., 2008, p. 484.

¹⁴ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, s.l., 1984, p. 77; Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, București, 2009, p. 17;

¹⁵ Ioan Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www.dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_filatelie.htm, accesat 24.06.2021.

Încă din 13 aprilie 1922, Regele Ferdinand I-a trimis pe Eugeniu Buhman¹⁶ la Imprimeria Bayerische Staatsdruckerei (A. Brukman) din München, în Germania, „cu oarecari modele pentru a studia posibilitatea imprimării acolo a unor mărci poștale românești”, pe motivul că „timbrele tipărite acolo i se păreau cele mai frumoase din țările ce formau U.P.U.”¹⁷⁻¹⁸. Mostrele tipărite la München i-au plăcut Regelui, care a comandat tipărirea seriei dedicată încoronării sale. Astfel că „Eugeniu Buhman a plecat din nou în Bavaria pentru tipărirea seriei de timbre «Încoronarea» din 1922, pe care ministrul de finanțe Vintilă Brătianu¹⁹ a acceptat să o plătească cu mare greutate, cu toate că Eugeniu Buhman considera că «datorită pasiunii filatelice a regelui Ferdinand, țara noastră are acum timbre frumoase»”²⁰.

Cele șapte mărci au fost tipărite la Imprimeria de Stat din München, după machedarea lui Ludovic Bassarab²¹, pe hârtie albă, gumă²² albă, tipar adânc, filigran²³ linii ondulate (XI) orizontal la valorile de 5 bani și de 6 lei și vertical la valorile de 25 bani, de 50 bani, de 1 leu, de 2 lei și de 3 lei, dantelate²⁴ la Fabrica de Timbre București²⁵. Acest tip de filigran, „asemănător mărcilor din Bavaria, este introdus prima dată la noi, odată cu această serie de mărci poștale”²⁶. În privința tirajului, datele sunt împărțite, 100.000/101.000 de serii complete dantelate și 1000/100 de serii complete nedantelate²⁷. Există și blocuri²⁸ de câte patru mărci.

Emisiunea conține șapte mărci poștale²⁹, cu valori nominale între 5 bani și 6 lei³⁰:

---

¹⁶ Eugeniu Buhman, om politic român.

¹⁷ Uniunea Poștală Universală.

¹⁸ Cristian Andrei Scăiceanu, *op. cit.*, p. 235.

¹⁹ Vintilă I.C. Brătianu (1867-1930), ministru de finanțe în Guvernul României (1922-1926, 1927).

²⁰ Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria...*, *op. cit.*, p. 235.

²¹ Ludovic Bassarab (1868-1933), pictor, sculptor, miniaturist și grafician. A fost „unul dintre clasicii machedării mărcilor poștale românești”, care a machedat un total de șaptezeci și șase de mărci poștale, în cincisprezece emisiuni. Vezi Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machedatorilor mărcilor poștale românești*, București, Editura Oscar Print, 2018, pp. 39-40; Corneliu Stoica, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri”, Anul IV, Nr. 10, martie 2011, pp. 26-27.

²² Gumaj = acțiunea de a guma, de a aplica un strat de gumă pe spatele unei mărci poștale, al unei etichete etc., în scopul înlesnirii lipirii acestora pe un suport (Marcel Danescu, *Filatelie de la A la Z*, *op. cit.*, p. 151).

²³ Filigran = semn distinctiv sau inscripție constând din desene, semne, cifre, linii, litere, formate în masa hârtiei sau imprimate pe aceasta. *Ibidem*, p. 133.

²⁴ Dantelură = tăietură în formă de dinți obținută prin perforare cu ajutorul unor mașini speciale de perforat, destinată ușurării desprinderii mărcilor din coală de hârtie pe care au fost tipărite, fără intervenția unui obiect tăios. *Ibidem*, p. 102.

²⁵ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 189; Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 77; Gheorghe Tudor, *op. cit.*, p. 17.

²⁶ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *op. cit.*, p. 190.

²⁷ *Ibidem*; Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 77.

²⁸ Bloc = grup de mărci poștale, detașate dintr-o coală, neseperate între ele (Marcel Danescu, *Filatelie de la A la Z*, p. 48).

²⁹ Reproducerea ilustrată a emisiunilor filatelice din acest articol a fost posibilă cu ajutorul domnului Dan N. Dobrescu, expert și evaluator filatelic, căruia îi mulțumim!

³⁰ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *op. cit.*, p. 189; Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 78; Gheorghe Tudor, *op. cit.*, p. 17.

Valoarea de 5 bani (fig. 1) – dimensiuni (18-19) x 23 mm, culoare neagră, dantelură 13 ½ și tiraj de 2.000.000 bucăți – reproduce o imagine cu Catedrala din Alba Iulia, unde a avut loc încoronarea Regilor.

Fig. 1

Catedrala Încoronării, cu hramul Sfânta Treime, a fost construită în perioada 1921-1922 la propunerea lui Nicolae Iorga (1871-1940), de către arhitectul Victor G. Stephănescu (1877-1950), iar pictura interioară a fost realizată de Costin Petrescu (1872-1954), cel care a pictat, mai târziu, și marea frescă de la Ateneul Român.

Din această marcă se cunosc câteva erori³¹ și varietăți³², precum: steag pe catedrală, steag pe pavilionul din dreapta, fără semnătura gravorului, cu filigran linii ondulate vertical, pereche nedantelată vertical, idem orizontal, dublu dantelat orizontal.

Valoarea de 25 bani (fig. 2) – dimensiuni 18-19 x 23 mm, culoare brun (maro, ciocolatiu), dantelură 13½:14 și tiraj 400.000 bucăți – reproduce bustul Regelui Ferdinand, spre stânga, într-un medalion oval. Regele este îmbrăcat în uniformă militară regală, ținută în care apare în multe fotografii de epocă.

Fig. 2

Se cunosc două varietăți la dantelură: nedantelat vertical sau nedantelat orizontal.

³¹ Eroare = marcă poștală (sau întreg poștal) care prezintă caracteristici diferite (detalii de imagine, culoare, supratipar, dantelură, hârtie etc) față de cele ale mărcii (sau întregului) (Marcel Danescu, *op. cit.*, p. 116).

³² Varietate = marcă poștală care se evidențiază în cadrul emisiunii poștale din care face parte prin particularități de nuanță, dantelură, hârtie, filigran, deformări ale desenului sau tiparului, alte abateri ori neconcordanțe etc., care o deosebesc de marca poștală tip. *Ibidem*, p. 378.

Valoarea de 50 bani (fig. 3) – dimensiuni (18-19) x 23 mm, culoare verde, dantelură 13 ½ și tiraj 400.000 bucăți – reproduce Stema mică a Regatului României.

Fig. 3

Pe 23 iulie 1921, Regele Ferdinand a promulgat *Legea pentru fixarea stemei Regatului României, întregit cu țările surori*, care preciza că stema României se va întrebuița în trei forme – mare, medie și mică – cea din urmă fiind compusă din cele trei scuturi cu coroana de oțel:

I. Scutul mare: pe albastru, o acvilă de aur cu ciocul și ghiarele roșii, cu coroană regală de aur pe cap, ținând în cioc o cruce pedată (pattée) de aur, ascuțită la extremitatea inferioară, în ghiara dreaptă o spadă, în ghiara stângă un sceptru de aur cu vârful în formă de crin, acvila României, armele Regalității române.

II. Pe pieptul acvilei, scutul mediu, incuartelat (ecartelé), cu insițiune între cartierele de jos (entré en pointe), cuprinzând armele țărilor surori unite:

1. Sus în dreapta, armele vechiului Principat al Țării-Românești: pe albastru, o acvilă de aur cu ciocul și ghiarele roșii, ținând în cioc o cruce pedată de aur, însoțită de un soare de aur la dreapta, de o lună-nouă de aur la stânga.

2. Sus în stânga, armele vechiului Principat al Moldovei (cu Basarabia și Bucovina): pe roșu, un cap de bour negru cu gura închisă, însoțit de o stea de aur (cu cinci raze) între coarne, de o roză de aur (cu cinci foi) la dreapta, de o semilună de aur la stânga.

3. Jos la dreapta, armele Banatului cu vechiul Banat românesc al Severinului (fixate acum): pe roșu, peste valuri naturale, un pod de aur cu două deschideri boltite, construite din piatră cioplită (podul lui Traian), din care iese un leu de aur.

4. Jos la stânga, armele vechiului Mare-Principat al Transilvaniei (cu părțile Crișanei și Maramureșului): albastru și aur, împărțit printr-o fâșie îngustă roșie, din care iese o acvilă neagră cu ciocul de aur, însoțită de un soare de aur la dreapta, de o semilună de argint la stânga; jos, șapte turnuri roșii, câte patru și trei, cu câte două rânduri de crenele (sus trei, jos patru) și câte două ferestre, cu porțile închise.

5. În insițiune (enté), armele Dobrogei: pe albastru, doi delfini de aur afrontați, cu cozile ridicate în sus³³.

³³ *** , *Legea pentru fixarea stemei Regatului României, întregit cu țările surori*, în „Monitorul Oficial”, Nr. 92 din 29 iulie 1921, pp. 3569-3573.

Dintre erori și varietăți se cunosc: litera „P” din „POSTA” tăiată sub buclă, A din BANI cu căciulă, B din BANI cu bucla de jos spartă, N din BANI cu virgulă, NI din BANI legate, pereche nedantelată vertical sau orizontal, cu filigran orizontal.

Valoarea de 1 leu (fig. 4) – dimensiuni 18-19 x 23 mm, culoare oliv (verde gri, verde măsliniu), dantelură 13 ½ și tiraj 1.000.000 bucăți – reproduce bustul reginei Maria, spre stânga, îmbrăcată în uniformă de soră medicală (infirmieră) a Crucii Roșii.

Fig. 4

În timpul participării României la Primul Război Mondial (1916-1918), Regina Maria s-a remarcat prin vizitele pe front și în spitalele de campanie, aducerea de medicamente și aparatură medicală, precum predecesoarea sa, Regina Elisabeta (1843-1916), s-a implicat în timpul Războiului de Independență (1877-1878). Dacă Regina Elisabeta a fost supranumită „Mama răniților”, Regina Maria a devenit „Mama Regină” și „Regina Soldat”.

La varietăți și erori se cunosc: OM din ROMANIA legate, pereche verticală sau orizontală.

Valoarea de 2 lei (fig. 5) – dimensiuni 21 x 33 mm, culoare roșu, dantelură 13 ½ și tiraj 1.000.000 bucăți – reproduce două busturi, în medaliaoane ovale, privindu-se unul pe celălalt: Voievodul Mihai Viteazul și Regele Ferdinand. Între medaliaoane este așezată o sabie înconjurată de lauri, sub sabie fiind cele cinci steme ale regiunilor istorice ale României, iar sub Mihai se află o bardă și sub Ferdinand un sceptru.

Fig. 5

Încărcătura simbolică e dată de faptul că ambii suverani și-au legat numele atât de unirea românilor, cât și de orașul Alba Iulia. La 1 noiembrie 1599, după unirea

Transilvaniei, Voievodul Mihai Viteazul (1558-1601) a intrat triumfător în Alba Iulia ca Domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei, iar la 15 octombrie 1922, Regele Ferdinand a fost încoronat la Alba Iulia ca Rege al României Mari.

Se cunoaște și o variantă cu epoleți modificați.

Valoarea de 3 lei (fig. 6) – dimensiuni 18-19 x 23 mm, culoare albastru, dantelură 13½:14 și tiraj 200.000 bucăți – reproduce tot bustul Regelui Ferdinand, la fel ca valoarea de 25 bani, dar fără medalion.

Fig. 6

Se cunosc două erori și varietăți sunt: pereche nedantelată orizontal, literele A și I din ROMANIA legate între ele.

Valoarea de 6 lei (fig. 7) – dimensiuni 31 x 22 mm, culoare violet, dantelură 13 ½ și tiraj 100.000 bucăți – reproduce o imagine cu Regina Maria încoronată, uitându-se la Catedrala de la Alba Iulia, pe care o ține în mâini.

Fig. 7

La încoronare, Regina Maria a purtat o coroană în stil Art Nouveau, după modelul coronei purtată de Doamna Milița Despina (1487-1554, soția domnitorului Neagoe Basarab), confecționată din 3,6 kg de aur donat de senatorul băimărean Alexe Pocol (1871-1934).

La toate acestea „există o serie întregă de eseuri pe carton negumate, în desene adoptate sau neadoptate, tipărite în coli de 50 bucăți [...], de asemeni și pe hârtie cu

filigran linii ondulate, gumate [...]”, precum „există, de asemenea, și diverse proiecte neadoptate”³⁴.

Concluzii

Emoția evenimentelor istorice dispare treptat odată cu ultimii contemporani. Dar imprimarea pe diferite suporturi păstrează amintirea aceluși eveniment. Printre mărturiile din epocă ce au supraviețuit până în prezent se numără și emisiunea filatelică dedicată încoronării de la Alba Iulia. La centenar, ea se află încă în colecții publice sau private, ca un veritabil document al unei memorabile zile istorice.

Admirarea și ținerea în mână a acestei emisiuni filatelice reprezintă o întâlnire reală și palpabilă cu istoria. Nu se cunosc emoțiile arheologilor când descoperă materiale vechi de sute sau mii de ani, dar se poate înțelege sentimentul, la o anumită scară, prin analiza acestei emisiuni. Iar aceasta este încă o dovadă a faptului că filatelia este unul dintre cei mai buni ambasadori ai istoriei și identității naționale.

Bibliografie

- ***, *Scott. 2009 Standard Postage Stamp Catalogue*, vol. 5 (P-SL), Scott Publishing Co., 2008.
- Cioroianu, Adrian, *Cea mai frumoasă poveste*, vol. III (*O țară se construiește zi de zi*), București, Editura Curtea Veche, 2019.
- Danescu, Marcel, *Dicționar filatelic*, București, Editura Sport-Turism, 1979.
- Idem, *Filatelia de la A la Z*, București, Editura Sport-Turism, 1987.
- Dragomir, Kiriac, Surpățeanu, Aurel, *Catalogul mărcilor poștale românești*, s.e., s.l., 1974.
- Ioan, Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www.dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_filatelie.htm, accesat 24.06.2021.
- Micu, Iosif, *Teme și subiecte filatelice din istoria României*, București, Editura Albatros, 1980.
- Noagrea, George, *Încoronarea*, în „Foaia Diecezană”, Organul Eparhiei Ortodoxe Române a Caransebeșului, Anul XXXVII, 2/15 octombrie 1922, p. 2.
- Scăiceanu, Cristian Andrei, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, București, Editura Oscar Print, 2011.
- Idem, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poștale românești*, București, Editura Oscar Print, 2018.
- Spineanu, Corneliu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, s.l., 1984.
- Stoica, Corneliu, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri”, Anul IV, Nr. 10, martie 2011, pp. 26-27.
- Surjicov, Vsevolod, *Îndreptar filatelic*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.
- Tudor, Gheorghe, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, București, 2009.

---

³⁴ Corneliu Spineanu, *op. cit.*, p. 78.

Regele Ferdinand I și Regina Maria.

PARTEA A II-A

REFORMELE ȘI EVOLUȚIA ROMÂNIEI
DUPĂ MAREA UNIRE DIN 1918

SCENA POLITICĂ ROMÂNEASCĂ DUPĂ PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Ionuț Săraru

După Marea Unire din anul 1918, sistemul partidelor politice din România a cunoscut modificări esențiale, care erau determinate în principal de integrarea noilor provincii: Basarabia, Bucovina și Transilvania în Regatul României. Astfel, prin formarea statului național unitar, prin reformele înfăptuite, în special cea electorală, avea să se transpună și în viața politică, până în 1914, scena politică fiind dominată de două mari forțe politice, Partidul Național Liberal și Partidul Conservator.

În noua atmosferă politică după Marea Unire, partidele conservatoare – aflate în criză încă din primul deceniu al secolului XX – au intrat rapid într-un proces de dezagregare¹. La sfârșitul războiului existau două partide conservatoare: **Partidul Conservator**, condus de Alexandru Marghiloman și **Partidul Conservator Naționalist**, al lui Take Ionescu.

Partidul Conservator. Dându-și seama de noile realități politice, în speranța că va izbuti să rămână pe scena politică, a fost adoptat un nou program și o nouă denumire Partidul Conservator-Progresist. Programul prevedea: înfăptuirea reformei agrare, introducerea votului plural pentru cetățenii care aveau cel puțin 2 copii, impozit progresiv pe venit ș.a.² Deși erau pași importanți în perceperea noilor realități istorice, opinia publică nu a iertat activitatea anterioară a conservatorilor, atitudinea liderilor partidului în timpul războiului, activitatea guvernului Marghiloman (martie-noiembrie) 1918, în timpul căruia a fost semnată pacea de la București. Istoria avea să remarce ulterior că prin activitatea sa politică și prin abilitățile sale, Alexandru Marghiloman a reușit să salveze statul român și monarhia.

Reforma agrară i-a distrus baza economico-socială iar prin reforma electorală voturile celor câteva mii de moșieri nu au contat în marea masă a voturilor provenite de la țărănime. Partidul nu a obținut nici un mandat de parlamentar la alegerile din anul 1922, fiind practic scos de pe scena politică. Formal, partidul a existat până la moartea lui Alexandru Marghiloman, în mai 1925, când cei câțiva partizani ce-i rămăseseră devotați au aderat la Partidul Poporului³.

Partidul Conservator-Democrat. Înființat în anul 1908 de către marele om politic și orator Take Ionescu, a fuzionat în anul 1916 cu gruparea desprinsă de Nicolae Filipescu din Partidul Conservator, formând Partidul Conservator Naționalist. După război a încercat să se rebrenduiască, luându-și numele de Partidul Democrat și adoptând un nou

¹ *Istoria Românilor*, vol. VIII, București, Editura Enciclopedică, 2002, p. 221.

² *Istoria românilor între anii 1918-1940. Documente și materiale* (coord. Ioan Scurtu), București, 2001, p. 48.

³ *Istoria Românilor*, vol. VIII, *op. cit.*, p. 222.

program în 1919. În noul program prevedeau: aplicarea votului universal, descentralizarea administrativă, impozitare progresivă pe venit, reforma agrară, ziua de lucru de 8 ore, protecția muncii femeilor și copiilor, revizuirea statutului Băncii Naționale, realizarea unui sistem de alianțe ale României cu Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Grecia⁴. Aliindu-se cu Liga Poporului, nu a participat la alegerile parlamentare din noiembrie 1919, iar la cele din 1920 a izbutit să obțină doar 17 mandate. În iunie 1920, Take Ionescu, D. Grecianu și N. Titulescu au intrat în guvernul Averescu, mai mult ca personalități politice decât ca reprezentanți ai propriului partid. Cel dintâi a fixat cadrele politicii externe românești postbelice, fiind, între altele, principalul creator al Micii Înțelegeri. La rândul său, N. Titulescu a realizat primul buget al României Mari și a introdus un nou sistem de impozite, bazat pe progresivitate și pe venitul global. După căderea guvernului Averescu, în vidul de putere care s-a creat, la 17 decembrie 1921, Take Ionescu a preluat șefia guvernului, un guvern efemer, căruia Adunarea Deputaților, o lună mai târziu, i-a dat vot de blam⁵. Acest guvern a fost cântecul de lebedă al conservatorismului în România. În iunie 1922 a murit Take Ionescu, iar partidul său și-a proclamat fuziunea cu Partidul Național din Transilvania al lui Iuliu Maniu.

Dacă conservatorii au dispărut sau nu au mai contat pe scena politică postbelică, liberalii trebuiau să găsească forța pentru a se adapta la noile transformări sociale din România Mare.

Partidul Național Liberal trebuia să se adapteze noilor realități din punct de vedere organizatoric și politic, mai ales că era acuzat de către rivalii politici de traumele prin care trecuse România în război. Liderii Partidului Național Liberal, în frunte cu Ionel Brătianu, s-au axat pe guvernarea țării, realizarea unirii cu Transilvania, războiul cu Ungaria și Conferința de Pace de la Paris, astfel că reorganizarea partidului a fost amânată. Acest lucru avea să îi coste la început asupra rezultatelor electorale.

Războiul dezorganizase organizațiile locale ale liberalilor, iar în noul context creat de introducerea votului universal, partidul nu dispunea de un program coerent, bine structurat, ca atare în 1921 au elaborat un nou statut. În el prevedeau următoarele principii: întărirea și dezvoltarea națiunii române prin libertate, democrație, dreptate, apărarea și propășirea statului român sub un regim monarhic constituțional și democratic, având un caracter unitar național atât în viața politică, cât și în cea culturală și economică; întărirea la temelie societății românești a proprietății individuale considerată ca funcție socială, evoluția ei potrivit propriilor nevoi naționale sociale; o liberă dezvoltare a tuturor energiilor fără deosebire de rasă, clasă sau religie; asigurarea pentru toți cetățenii, în limitele acestei solidarități sociale, a unei drepte repartizări a drepturilor și obligațiilor⁶.

Acest statut era determinat și de insuccesul electoral din 1919, când Partidul Național Liberal a obținut 103 mandate, din cele 568. Revenirea la guvernare s-a datorat eșecului guvernării Averescu și conturării unei noi soluții liberale pentru guvernarea țării.

---

⁴ Ștefan Zeletin, *Burghezia Română. Originea și rolul ei istoric*, București, 1991, p. 190.

⁵ https://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Conservator-Democrat

⁶ <https://www.descopera.ro/istorie/19501447-reorganizarea-pnl-dupa-primul-razboi-mondial>

După revenirea la putere, în ianuarie 1920, Partidul Național Liberal și-a extins organizarea la scara întregii țări. A fuzionat cu Partidul Țărănesc din Basarabia, cu Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, guvernând până în anul 1926. În timpul guvernării sale s-au organizat: serbările încoronării Regelui Ferdinand și a Reginei Maria (1922), o nouă constituție (1923).

Traumele Primului Război Mondial au adus mari schimbări în mentalul colectiv al românilor. Mase largi se implicau tot mai mult în viața politică. Războiul crease în rândul țărănimii – covârșitoarea majoritate a populației – o nouă mentalitate. Scăderea nivelului de trai, suferințele aduse de război au agravat contradicțiile din societatea românească.

Astfel au apărut noi partide la nivel național care aveau la origine aceste transformări, precum **Partidul Țărănesc** și **Liga Poporului**.

Partidul Țărănesc a fost constituit la 5/18 decembrie 1918 de un grup de învățători, preoți și țărani în frunte cu învățătorul Ion Mihalache, din Topoloveni, județul Muscel. Acest partid era rodul maturizării mișcării țărăniști, ale cărei începuturi datau din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Programul partidului prevedea: împărțirea tuturor moșiilor la țărani, înființarea de islazuri și păduri comunale, introducerea impozitului progresiv pe venit, trecerea bogățiilor subsolului în proprietatea statului, legiferarea autonomiei comunale, înlocuirea jandarmeriei, autonomia bisericii față de stat, răspândirea științei de carte la sate, adoptarea unei legi pentru justificarea averilor funcționarilor publici și ale acelor făcute în timpul războiului⁷.

În noiembrie 1921 a fost adoptat „Proiectul de program” al Partidului Țărănesc, elaborat de Constantin Stere, principalul teoretician al partidului, care cuprindea o sinteză a doctrinei țărăniști. Partidul Țărănesc a participat prin amendamente la îmbunătățirea proiectului de lege agrară din 1921, iar în primii ani după adoptarea legii agrare a susținut necesitatea adâncirii acesteia prin noi exproprieri. Organul central de presă al Partidului Țărănesc a fost „Țara nouă” (din 1919 până în 1921) și apoi „Aurora”.

Între 1921 și 1922 a avut loc un proces de extindere a organizației partidului, de consolidare politică și ideologică. În iulie 1921 s-a realizat fuziunea cu o grupare a Partidului Țărănesc din Basarabia având în frunte pe Pantelimon Halippa, în octombrie 1921 s-a constituit organizația Partidului Țărănesc din Transilvania, Maramureș și Banat, iar în iunie 1922 s-a întemeiat organizația regională a Partidului Țărănesc din Bucovina. Astfel, partidul se extindea la scara întregii țări⁸.

Partidul Țărănesc a avut o apropiere și o simpatie pentru mișcarea comunistă. A condamnat reprimarea grevei generale din octombrie 1920 și arestarea delegaților la congresul I al Partidului Comunist din România, cerând eliberarea și amnistia celor trimiși în fața instanței⁹.

La alegerile parlamentare din martie 1922, Partidul Țărănesc a obținut 40 de mandate, situându-se astfel pe locul al doilea pe țară și fiind principalul partid de

⁷ *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 228.

⁸ <https://www.agerpres.ro/documentare/2018/12/05/fragment-de-istorie-infiintarea-partidului-taranesc-sub-conducerea-lui-ion-mihalache-5-18-decembrie-1918-222207>

⁹ *Istoria Românilor*, vol. VIII, p. 228.

opозиție față de guvernul liberal. După o serie de tratative pe care le-au avut reprezentanții Partidului Țărănesc și cei ai Partidului Național Român, în iunie 1924 s-a ajuns la un acord de fuziune în zece puncte. Fuziunea a fost ratificată la 10 octombrie 1926, când va lua ființă Partidul Național Țărănesc, unul din principalele partide din viața politică până la instaurarea regimului comunist.

Liga Poporului. Poporul român își dorea ceva nou în politica românească, iar Averescu era eroul Primului Război Mondial, partidul creat de acesta, Liga Poporului (din 1920, Partidul Poporului), s-a bucurat la început de o foarte mare popularitate, mai ales în rândul populației din mediul rural. În partid s-au înscris atât fasciști, antisemiți și republicani, cât și liberali, evrei sau monarhiști. Militau pentru ca: *toate puterile statului să emane de la națiune, exercitată numai prin delegațiune și după principiile și regulile așezate în Constituția de față; stabilirea răspunderilor pentru abuzurile și greșelile comise în conducerea intereselor țării; reforma agrară, cu trecerea pământurilor expropriate în stăpânirea efectivă și imediată a sătenilor prin mijlocirea obștilor sătești; reforma electorală, prin vot universal, direct secret și obligatoriu, cu reprezentarea minorităților; descentralizarea administrativă*¹⁰.

În toamna anului 1919, popularitatea lui Averescu ajunsese la apogeul ei. În sate, oamenii îl vedeau în vis, unii jurau că-l zăriseră coborându-se dintr-un aeroplan în mijlocul lor, cei care făcuseră războiul povesteau că trăiseră cu el în tranșee. Printre țărani, numele lui Averescu era pe toate buzele; în el se cristalizau nădejdele, numai de la el se aștepta minunea unui trai lipsit de griji și de nevoi. Popularitatea lui era ceva mistic, ceva supranatural și fel de fel de legende începuseră să-și facă drum în jurul acestui nou Mesia al neamului românesc. Popularitatea generalului Averescu a fost o psihoză a frontului și demobilizații au dus-o în sate cum ar fi adus orice altă boală. Originea acestei psihologii trebuie căutată în faptul că ori de câte ori se ivise o greutate pe front, generalul Averescu fusese trimis să descurce lucrurile și izbutise mai totdeauna să facă față până și situațiilor disperate¹¹.

Pe 13 martie 1920, Alexandru Averescu devine primul ministru al României, iar la alegerile din mai 1920 obține o majoritate zdrobitoare. Pe timpul guvernării, s-a văzut limpede că între imaginația colectivă și realitate este o mare diferență. Astfel, a început spulberarea „mitului Averescu”. Deși a reușit să înfăptuiască unificarea monetară, reforma financiară și desăvârșirea reformei agrare, așteptările populației erau mult mai mari, astfel că și „mitul Averescu” a intrat într-un proces rapid de erodare. Cei mai dezamăgiți erau țărani, care nu numai că nu au primit cele 5 hectare promise, dar reforma s-a înfăptuit cu foarte mare greutate.

Mai mult, generalul a căzut victima propriilor manevre politice. În vara anului 1921 Brătianu a declanșat campania de înlăturare a guvernului. Fruntașul liberal l-a convins pe rege că Averescu nu mai face față situației, iar la sugestia șefului statului, ministrul de externe Take Ionescu și-a depus demisia pe 11 decembrie 1921. Criza

¹⁰ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/ideologii-si-programe-politice-in-interbelic-ce-planuri-pentru-tara-aveau-marile-partide>

¹¹ Constantin Argetoianu, *Memorii. Pentru cei de mâine, amintiri din vremea celor de ieri*, ediția a II-a, revăzută și întregită de Stelian Neagoie, vol. II, București, Editura Machiavelli, 2008, p. 79.

politică ce s-a declanșat l-a determinat pe Averescu să depună mandatul guvernului două zile mai târziu¹². Deși a rămas pe scena politică, influența Partidului Poporului și a lui Alexandru Averescu nu au mai contat în prima linie.

Partidul Naționalist Democrat, creat în aprilie 1910 de către Nicolae Iorga și Alexandru C. Cuza, reprezenta interesele unei părți a intelectualității cu convingeri democratice, precum și ale unor categorii ale micii burghezii rurale și urbane¹³. În programul partidului erau înscrise deziderate ca exproprierea tuturor moșilor mai mari de 100 de hectare, impozit progresiv pe venit, descentralizarea administrativă, lărgirea dreptului de vot și asupra femeilor¹⁴.

În perioada 1918-1921, P.N.D. a cunoscut un succes neașteptat ca urmare a prestigiului președintelui său, N. Iorga. Partidul a devenit un factor activ al vieții politice, liderii acestuia implicându-se în negocieri cu Partidul Țărănesc și Partidul Național Român în vederea unei posibile fuziuni. Perioada a coincis și cu despărțirea dintre N. Iorga și A.C. Cuza, fapt ce a marcat renunțarea din partea naționaliștilor-democrați la prevederile antisemite existente în Programul partidului din anul 1910.

În timpul guvernării liberale (1922-1926), partidul s-a implicat în negocieri cu celelalte partide ce formau opoziția la adresa cabinetului Brătianu, reușind fuziunea cu gruparea Argetoianu, desprinsă din Partidul Poporului (1924) și cu Partidul Național Român (1925). Politica de fuziuni înfăptuită de naționaliștii-democrați a fost sortită eșecului. Cauza a reprezentat-o în primul rând discrepanța dintre prestigiul științific și politic al șefului lor, N. Iorga, și suportul electoral minor al partidului. Acest fapt a determinat ca majoritatea partidelor politice să fie interesate, în timpul alianțelor sau negocierilor cu naționaliștii-democrați, să exploateze în interesul lor politic prestigiul științific de care se bucura N. Iorga în rândul electoratului, acordând atenție minoră formațiunii politice condusă de marele savant¹⁵.

Partidul Național. După Unire, Partidul Național Român a început să se intituzeze Partidul Național și a adoptat ca program propriu Declarația de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918. *În timpul de restriște al sclaviei Partidul Național Român, el singur a purtat lupta înfricoșată și plină de jertfă pentru libertatea națională. În jurul acestui partid a fost adunat întreg neamul nostru, când în ziua cea mare delà Alba-Iulia la 1 Decemvrie 1918 el a proclamat unirea cu Regatul României a pământului românesc din țara ungurească! Din acea măreață zi Partidul Național Român a primit chemarea istorică să desăvârșească unirea în temeiul principiilor proclamate și prin Adunarea națională delà Alba-Iulia, să lupte pentru înfăptuirea acelor principii și să facă drum concepției politice și morale a Ardealului în constituția și viața viitoare a întregului neam românesc*¹⁶.

---

¹² http://enciclopediaromaniei.ro/wiki/Alexandru_Averescu

¹³ *Istoria Românilor, op. cit.*, p. 225.

¹⁴ <http://foaienationala.ro/partidul-naionalistdemocrat-viaa-politic-romniei.html>

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ „Românul”, vineri, 30 aprilie 1920, p. 3.

Conferința partidului din 9 august 1919 a ales în funcția de președinte pe Iuliu Maniu, în locul lui Gheorghe Pop de Băsești, care încetase din viață la 23 februarie 1919.

În perioada guvernării liberale, Partidul Național a fost o importantă forță de opoziție. În această luptă, exagerările nu au lipsit: refuzul de a participa la festivitățile prilejuite de încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia (15 octombrie 1922), contestarea Constituției din 1923.

La 24 aprilie 1920 a avut loc Congresul Partidului Național, care a adoptat un nou program al partidului, care preconiza, printre altele: deplina libertate a alegerilor, asigurarea drepturilor și libertăților democratice, descentralizarea administrativă, unificarea învățământului, o legislație a muncii similară celei din țările capitaliste dezvoltate, realizarea reformei agrare, dezvoltarea cooperăției, egalitatea de tratament pentru capitaliștii străini în România¹⁷.

*Partidul Național Român este cel mai național partid, fiindcă el a răsărit din cea mai crâncenă luptă a unei națiuni asupra unei națiuni asuprite în contra altei națiuni asupritoare, – Partidul Național Român este cel mai democrat partid, fiindcă el a luptat întotdeauna pentru desrobirea și dreptatea celor mulți și slabi în contra celor bogați și puternici, – Partidul Național Român este cel mai țărănesc partid, fiindcă el a fost înființat de cei 40.000 de țărani români, cari cereau dreptul lor în 1848 pe Câmpul Libertății de la Blaj*¹⁸ (Vasile Goldiș către toți preoții și învățătorii români, 29 aprilie 1920).

În noiembrie 1922 s-a hotărât fuziunea Partidului Național cu Partidul Conservator-Democrat, sediul central al partidului mutându-se de la Cluj la București.

În cursul anului 1923, Partidul Național a încheiat un prim acord de colaborare cu Partidul Țărănesc, pe baza căruia cele mai mari partide din opoziție de la acel moment constituiau Opoziția Unită, în scopul de a forma un front comun de luptă împotriva guvernării liberale. Deși în anul 1924 cele două partide au semnat un prim acord de fuziune, unitatea a fost desăvârșită abia în octombrie 1926.

Partidul Socialist. Influențat de revoluția sovietică, între anii 1917 și 1920, Partidul Socialist se divizează în disputele ideologice dintre cele trei curente din partid (de dreapta social-democrat „reformist”, socialist-centrist și extrema stângă comunistă), urmare a acțiunilor de dezbinare, coordonate de Comintern prin agenții săi trimiși în România.

Curentul de dreapta social-democrat era puternic reprezentat în organizațiile politice și sindicale din provinciile unite la 1918 cu țara: Transilvania, Banat și Bucovina. Aripa social-democrată „reformistă” era influențată de social-democrația germană și austriacă, care milita pentru reforme sociale și se pronunța pentru rămânerea partidului în Internaționala a II-a, respingând afilierea la Internaționala a III-a. Liderii curentului social-democrat, „reformiștii” erau: Șerban Voinea, Paul Marc din Vechiul Regat; Ion Flueraș, Iosif Jumanca, Eftimie Gherman, Victor Brătfăleanu, Iosif Ciser, Traian Novac, ș.a. din Transilvania și Banat; George Grigorovici, Romulus Dan, Iacob Pistiner, ș.a. din Bucovina.

---

¹⁷https://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Na%C8%9Bional_Rom%C3%A2n_din_Ungaria_%C8%99_i_Transilvania

¹⁸ „Românul”, vineri, 30 aprilie 1920, p. 3.

Curentul centrist (socialiștii unitari) era dominant în Partidul Socialist. El încerca să concilieze tezele celor două ideologii: extrema stângă și social-democrația. Reprezentanții aripei centriste se pronunțau pentru solidaritate cu Revoluția din Octombrie 1917, erau împotriva reformismului tradițional social-democrat, militau pentru naționalizarea mijloacelor de producție. Frunzașii centriști nu erau împotriva afilierei Partidului Socialist la Internaționala a III-a, dar puneau condiții. Reprezentanții curentului centrist erau: Ilie Moscovici, Constantin Titel Petrescu, dr. Ghelerter, Constantin Popovici.

Extrema stângă era slab reprezentată în Partidul Socialist din Vechiul Regat și în partidele din provinciile unite la 1918. Printre adepții din acei ani ai extremei stângi comuniste care se manifestau ca personaje publice și participau oficial la viața politică se aflau: Gheorghe Cristescu, Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Gheorghe Niculescu-Mizil, Mihail Cruceanu, ș.a.

Disputele ideologice dintre cele trei curente existente în Partidul Socialist aveau ca teme în acea perioadă: afilierea la Internaționala a III-a, realizarea unității organizatorice a mișcării socialiste în urma unirii cu țara a provinciilor Transilvania, Banat și Bucovina și elaborarea unui program al mișcării¹⁹.

În mai 1921, la Congresul general al Partidului Socialist, desfășurat la București, aripa de extremă stângă a Partidului Social Democrat Român (istoric) (așa numiții maximaliști, conduși de Alexandru Dobrogeanu-Gherea, Boris Ștefanov și Alecu Constantinescu), profitând de faptul că majoritatea liderilor socialiști erau în pușcărie și în incapacitate de a-și exercita funcțiile, au votat pentru transformarea partidului în Partidul Socialist-Comunist, redenumit apoi **Partidul Comunist din România (PCdR)**. Acest Congres, din 8-12 mai 1921, va fi cunoscut ca primul congres al Partidului Comunist Român. PCdR era profund atașat principiilor fundamentale ale Internaționalei a III-a. Așa se face că la 8 mai 1921, prin transformarea Partidului Socialist, a luat ființă Partidul Comunist din România, afiliat la Internaționala a III-a, organizație internațională comunistă. Raidurile poliției și arestările au forțat abandonarea Congresului la 12 mai, la o zi după votul în favoarea afilierei. În viziunea părinților întemeietori ai comunismului românesc existau toate condițiile pentru o convulsie care ar fi instaurat, după model sovietic, „dictatura muncitorimii și a țărănimii”. Printre cei care stimulau activ crearea unei „avangarde” leniniste în România se afla și bulgarul Cristian Racovski, figură proeminentă a Cominternului și, anterior, activist socialist în România²⁰.

Primul secretar general a fost Gheorghe Cristescu, de meserie plăpumar. Printre membrii inițiali s-au aflat însă și numeroși intelectuali de valoare, precum Lucrețiu Pătrășcanu, jurist și sociolog, sau istoricul Petre Constantinescu-Iași. Actul a fost de o importanță majoră întrucât a dus la scindarea mișcării muncitorești din România pentru următorii 25 de ani. În iunie 1921 adevărații lideri ai partidului socialist au amendat hotărârile votate la congresul din mai 1921 și, practic, din acel moment muncitorimea română a fost reprezentată politic de două partide: unul moderat ca doctrină, social-

¹⁹ <https://www.historia.ro/sectiune/general/articol/scindarea-miscarii-socialiste-romanesti-in-anii-1920-1921-angajamentul-de-afiliere-la-comintern-semnat-la-moscova>

²⁰ https://ro.wikipedia.org/wiki/Partidul_Comunist_Rom%C3%A2n

democrat reformist, și celălalt revoluționar, partidul comuniștilor. Imediat după scindare, nou formatul PCdR s-a afiliat la Internaționala a III-a.

Abia la cel de-al doilea congres al Partidului Comunist, desfășurat la Ploiești, la 3-4 octombrie 1922, au fost puse bazele noului partid comunist. La acest congres a fost adoptat un nou nume, „Partidul Comunist din România, Secție a Internaționalei Comuniste”, a fost ales un Comitet Central, s-a aprobat Statutul și a fost autorizată o organizare ilegală.

Rebeliunea de la Tatar-Bunar, organizată de Internaționala Comunistă, în septembrie 1924, a grăbit decizia guvernului român de a scoate partidul în afara legii, prin legea Mârzescu²¹.

Dacă pe plan extern România a continuat să își îndrepte politica spre Marea Britanie și Franța, parteneri tradiționali în perspectiva întăririi statului român întregit, politica internă a României a fost dominată și influențată de trei mari factori: Unirea, recunoașterea prin tratate a noilor granițe și reformele. La sfârșitul războiului țărănul român se schimbase complet. A înțeles rolul important pe care îl jucase în tranșeele de la Mărășești, în condițiile în care majoritatea hainelor de ostași fuseseră îmbrăcate de țărâtime sub promisiunea împrumutării și a reformei agricole. Toate partidele vor susține după 1918 reforma agrară, diferențele vizau suprafața de pământ care trebuia expropriată și cuantumul despăgubirii. Un alt element esențial l-a reprezentat reforma electorală prin care marea masă a țărânimii devine activă politic prin acordarea dreptului de vot.

Viața politică din România Mare după Marea Unire a cunoscut modificări importante. Chiar dacă mai existau oameni politici care făcuseră politică înainte și în timpul războiului, acum totul se desfășura după alte reguli. A fost elaborată o nouă Constituție în 1923, care a trebuit să includă reformele democratice promise în 1917-1918, devenind astfel pilonul principal al vieții politice, economice, sociale și juridice românești până la instaurarea regimului autoritar al lui Carol al II-lea, în 1938.

---

²¹ *Istoria Românilor, op. cit.*, p. 241.

EVOLUȚIA STATULUI ROMÂN ÎNTRE 1918-1940. CARACTERIZARE GENERALĂ

**Gabriel Croitoru,
Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea**

Realizarea Marii Uniri de la 1918 a reprezentat punctul terminus al unui proces istoric lung și sinuos care a cumulat pe traseul său, mai întâi Unirea Principatelor (1859), apoi integrarea Dobrogei (1878), pentru ca, prin votul Sfatului Țării de la Chișinău, din 27 martie, prin decizia Congresului General al Bucovinei, din 28 noiembrie și prin Unirea Transilvaniei cu Țara, la Alba Iulia, la 1 decembrie, acest proces să își atingă culminația.

Așadar, începea o perioadă, pe de o parte plină de incertitudini prilejuite de distrugerile și pierderile provocate de război, de dezorganizarea producției, de lipsa produselor de primă necesitate care au generat o radicalizare a stării de spirit a populației, iar pe de altă parte, crearea statului național unitar român a dus la o modificare de statut geopolitic, transformând România, dintr-o țară de mărime mică, într-o țară de mărime medie.

Teritoriul a crescut de la 138.000 km² cât avea în 1915, la 295.049 km² în 1918, România ocupând locul 10 în Europa, fiind mai mare decât Iugoslavia – 248.000 km², Chehoslovacia – 140.000 km², Grecia – 130.000 km², Bulgaria – 103.000 km², Ungaria – 93.000 km², Albania – 28.000 km², devenind cel mai mare stat din teritoriul cuprins între Marea Baltică și Marea Egee¹. Granițele României erau de 3.400,3 km, dintre care 601,4 km cu Bulgaria, 557,3 km cu Iugoslavia, 428 km cu Ungaria, 201 km cu Cehoslovacia, 346,6 km cu Polonia, 812 km cu Uniunea Sovietică și 454 km litoralul Marii Negre, aproximativ 2.400 km fiind granițe cu statele care vor duce o politică, abitir, revizionistă pe seama României după încheierea sistemului de tratate de la Versailles ce au consfințit încheierea primei conflagrații mondiale și crearea unei noi ordini mondiale².

Din punct de vedere demografic, după război, România și-a dublat populația, numărând, în 1919, 14,7 milioane de locuitori față de 7,9 milioane în 1914, pentru ca în 1930 să aibă 18 milioane, ajungând, în 1939, la o populație de 20 milioane, astfel, ocupând locul 8 în Europa ca număr de locuitori după URSS, Germania, Marea Britanie, Franța, Italia, Polonia și Spania. În perioada interbelică, România avea

---

¹ „Istoria Românilor”, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coordonator Ioan Scurtu, secretar Petre Otu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 31; Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I, 1918-1933, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. V.

² „Istoria Românilor”, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, coordonator Ioan Scurtu, secretar Petre Otu, Editura Enciclopedică, București, 2003, p. 31 (în continuare se va cita *Istoria Românilor*,...).

populația mai mare decât Cehoslovacia – 14,7 milioane locuitori, decât Iugoslavia – 14 milioane, decât Ungaria – 8,5 milioane, decât Grecia – 6,5 milioane, decât Bulgaria – 5,5 milioane, decât Albania, 1 milion de locuitori³.

Prin sistemul tratatelor de la Versailles, care avea la bază principiul naționalităților, s-a încercat ca statele naționale nou formate să aibă în componența lor un număr cât mai mic de minorități, dar din cauza evoluției istorice, populațiile diverselor popoare s-au amestecat, așa că, practic, la sfârșitul Primului Război Mondial, nu era țară care să nu cuprindă un procent mai mic sau mai mare de minorități naționale. În 1931, în Polonia trăiau 69,9% polonezi, 10,1% ucraineni, 8,6% evrei, 3,1% bieloruși, 2,3% germani; în Cehoslovacia 55,4% cehi, 17,1% slovaci, 24,2% germani, 5,2% unguri, 4,1% ucraineni; în Ungaria, 92,1% unguri, 5,5% germani, 1,2% slovaci, 0,2% români, iar în România trăiau, potrivit recensământului făcut în 1930, 12.981.324 români, 1.425.507 unguri, 745.421 germani, 728.115 evrei, 582.115 ruteni și ucraineni, 409.150 ruși, 366.384 bulgari, 262.501 țigani, 154.772 turci, 105.750 găgăuzi, 51.842 cehi și slovaci, 51.062 sârbi, croați, sloveni și 48.130 polonezi⁴. Pe provincii istorice, ponderea ce mai mare o dețineau minoritățile în Bucovina, Dobrogea și Transilvania.

Din punct de vedere confesional, populația se prezenta astfel: 13.108.227 ortodocși, 1.427.391 greco-catolici, 1.234.151 romano-catolici, 756.930 mozaici, 710.706 reformato-calvini, 398.759 evanghelic-luterani, 185.486 mahomedani, 69.257 unitarieni, 60.562 baptiști, 57.288 lipoveni, 16.102 adventiști, 10.005 armeano-gregoriani, 1.440 armeano-catolici, alte religii și secte 7.434.604 liberi cugetători și 6.686 nedeclarați. Omogenitatea confesională cea mai mare o avea Oltenia iar cea mai eterogenă o avea Transilvania⁵.

În întreaga perioadă interbelică, indicele demografic a crescut continuu, România cu un spor natural de 35 la 1000 de locuitori se plasa pe primul loc în Europa, același loc ocupându-l și în ceea ce privește mortalitatea infantilă – 20 de decese la 1000 de locuitori. Între cele două războaie mondiale România a cunoscut un spor demografic de 4,4 milioane de persoane, ajungând în 1939 să aibă o populație de 20 de milioane⁶.

În ceea ce privește repartizarea pe medii de locuire, populația României se prezenta astfel la recensământul din 1930: 77,78%, din totalul populației, locuia la sate în timp ce 22,2% locuia la oraș, pentru ca, în 1939, numărul populației rurale să crească la 81,8%, acest spor de populație datorându-se unei natalități mai mari în mediul rural. Totuși în cifre absolute sporul de populație urbană se prezenta astfel: de la 2.087.612 locuitori, cât a fost înregistrat în anul 1919, a crescut la 3.621.666 locuitori. Prin comparație cu statele vecine, structura populației pe medii de locuire era undeva

---

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*, pp. 32-33; Potrivit datelor oferite de autorii volumului, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I-a, 1918-1933, p. V, la recensământul din 1930, în România trăiau, din totalul de populație, 71,9% români, 7,9% unguri, 4,4% germani, 4% evrei, 3,2% ruteni și ucrainieni, 2,3% ruși, 2% bulgari, 1,5% țigani, 1% turci și tătari, 0,8% găgăuzi, 0,3% cehi și slovaci, 0,3% polonezi, 0,1% greci și sub 0,1% albanezi și armeni.

⁵ *Istoria Românilor...*, p. 34.

⁶ *Ibidem*, pp. 34-35.

similară: în Bulgaria 78,6% din locuitori trăiau la sate, în Iugoslavia 77,7% din populație trăia în mediul rural, în Polonia 65%, iar în Ungaria 52% din populație locuia la sate, pentru ca în Cehoslovacia procentul locuitorilor din mediul rural sa fie mai mic decât cel urban – 40%⁷.

În 1930, în România au fost recensate doar șase orașe cu peste 100.000 de locuitori: Bucureștiul – 640.000 de locuitori, Chișinăul – 115.000, Cernăuțiul – 113.000, Iașiul – 103.000, Clujul – 101.000, Galațiul – 101.000⁸.

Viața politică din România în perioada celor două decenii de după Marea Unire din 1918 a căpătat o nouă cadență, eșichierul politic românesc fiind profund schimbat de introducerea votului universal, care a dat posibilitate multor milioane de români să capete drepturi electorale și să contribuie, prin votul lor, la clădirea unei noi vieți, net superioare cele precedente războiului. Așadar, fricțiunile politice și reformele sociale, Marea Unire, cu importantele consecințe pe care le-a generat, cât și introducerea sufragiului universal au dus atât la dispariția partidelor conservatoare – Partidul Conservator și Partidul Conservator Naționalist – dar și la apariția, pe lângă vechile partide care au asigurat atâta timp rotativa guvernamentală, a unor partide noi care și-au desfășurat activitatea în vechiul Regat: Liga Poporului, devenit mai târziu Partidul Poporului, Partidul Țărănesc, Partidul Social-Democrat, Partidul Naționalist-Democrat, devenit mai târziu Partidul Socialist, dar și a unor partide provenite din regiunile istorice unite: Partidul Național Român din Transilvania, Partidul Țărănesc din Basarabia, Partidul Democrat al Unirii din Bucovina, care până în anul 1923 au fuzionat cu partidele din Vechiul Regat.

Primul deceniu de după Marea Unire, cunoscut, în istorie, sub numele de „Decada brătienistă” (decembrie 1918 – noiembrie 1928), a reprezentat o perioadă dominată detașat, din punct de vedere politic, de Partidul Național Liberal, de liderul acestuia Ion I.C. Brătianu, perioadă în timpul căreia România a realizat progrese substanțiale, atât în domeniul economic, cât și în cel politic, administrativ și cultural. Așadar, producția industrială a crescut de 2,5 ori la sfârșitul perioadei, față de cea înregistrată în anul 1922. România, în interior, își consolidase un sistem democratic care avea ca bază constituțională constituția din 1923, beneficia de o legislație modernă, învățământul și știința de carte cunoscuseră un netăgăduit avânt, iar pe plan extern, se încheiaseră alianțe cu multe state, iar prezența, cu consecvență, la Liga Națiunilor, a cărei președenție, prin Nicolae Titulescu România a deținut-o de două ori, făcea din țara noastră o țară respectată în afară și un pol de stabilitate în această parte a continentului european. Cu toate realizările înregistrate, perioada brătienistă a avut și ea minusurile ei, ca cel legat de o guvernare autoritară care a generat o serie de nemulțumiri în rândurile populației, de favorizarea intereselor unor cercuri industrial-bancare oligarhice, iar moartea intempestivă a liderului absolut al partidului, Ion I.C. Brătianu, a precipitat și mai mult căderea, noul șef, Vintilă Brătianu, neavând vocația de conducător a fratelui său⁹.

---

⁷ *Ibidem*, p. 35.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*, p. 269.

Prima decadă de după Primul Război Mondial, chiar dacă a fost una de instabilitate guvernamentală, se caracterizează printr-o efervescentă legislativă deosebită, care venea să răspundă nevoilor de modernizare a societății românești, de organizare a statului național unitar român, de integrare a provinciilor unite în 1918, de refacere economică, într-un cuvânt, de aliniere a tânărului stat român la Europa. Din activitatea legislativă a **Guvernului Ion I.C. Brătianu** (29 noiembrie 1918, stil vechi / 27 septembrie 1919, stil nou) de importanță națională au fost decretul-lege de ratificare a unirii Transilvaniei cu România, (13/26 decembrie 1918), decretul-lege de ratificare a unirii Bucovinei cu România, (19 decembrie 1918/1 ianuarie 1919), demararea legii privitoare la reforma agrară¹⁰, precum și o serie de măsuri care priveau menținerea ordinii în stat și curmarea mișcărilor sociale. Ion I.C. Brătianu fiind constrâns de împrejurările internaționale să-și dea demisia, guvernului liberal i-a urmat guvernarea de o lună a lui **Arthur Văitoianu** (27 septembrie – 28 noiembrie 1919), care a organizat primele alegeri parlamentare pe baza sufragiului universal din istoria României. Din cauza faptului că la alegeri nici un partid politic nu a obținut majoritatea parlamentară necesară formării guvernului, s-a impus formula unui guvern de coaliție națională, format din reprezentanții Partidului Național Român din Transilvania, ai Partidului Țărănesc din Vechiul Regat, ai Partidului Țărănesc din Basarabia, ai Partidului Naționalist-Democrat, ai Partidului Democrat al Unirii din Bucovina și gruparea independentă dr. Nicolae Lupu, prezidat de **Alexandru Vaida-Voievod** (1 decembrie 1919 – 13 martie 1920). Sub guvernarea Blocului parlamentar, în scurta perioadă cât a stat la guvernare, a fost aprobat proiectul de lege agrară pentru Vechiul Regat, în 6 martie 1920, elaborat de Ion Mihalache, care prevedea extinderea suprafeței expropriate și reducerea prețului de răscumpărare, a fost votată legea pentru reformă agrară în Basarabia, la 10 martie 1920, și s-a încercat detensionarea vieții sociale, în acest sens fiind luate măsuri ca ridicarea stării de asediu și cenzură, retragerea armatei din întreprinderi și aplanarea mai multor conflicte sociale. De asemenea, a fost organizată Jandarmeria după proiectul dr. Nicolae Lupu. În urma uneltirilor și intrigilor țesute cu iscusință de Ion I.C. Brătianu, guvernul a căzut în disgrația Casei Regale, fiind demis la 13 martie 1920, iar ca președinte al Consiliului de Miniștri, fiind numit Al. Averescu¹¹. Au apărut și partide ale minorităților naționale: Partidul German constituit în 1919, Partidul Maghiar format în 1922, Uniunea Evreilor Pământeni, care în 1923 și-a luat numele de Uniunea Evreilor din România ș.a. În România, ca și în alte state, au fost înființate partidele extremiste, atât de stânga cât și de dreapta, care aveau ca țel suprimarea regimului parlamentar-constituțional, a vieții democratice din țara noastră. Guvernul Al. Averescu (13 martie 1920 – 13 decembrie 1921), după câștigarea detașată

---

¹⁰ Decretele-lege ce vizau rezolvarea problemei agrare emise de guvernul Ion I. C. Brătianu au fost: cel din 15/28 decembrie 1918, care viza exproprierea marilor proprietăți rurale, precum și cel din 16/29 decembrie 1918, care viza modul cum se făcea exproprierea, ambele făceau referire la Vechiul Regat; decretul-lege pentru reformă agrară în Basarabia, din 4 ianuarie 1919; decretul-lege pentru reformă agrară în Transilvania, din 12 septembrie 1919; decretul-lege pentru reformă agrară în Bucovina, din 7 septembrie 1919.

¹¹ *Istoria Românilor...*, pp. 248-249.

a alegerilor parlamentare din mai-iunie 1920, a continuat opera de consolidare a statului român, generalul bucurându-se de o popularitate imensă în rândurile populației, printre actele memorabile legate de acest guvern numărându-se: decretul-lege, din aprilie 1920, prin care erau desființate Consiliul Dirigent al Transilvaiei, Secretariatele din Bucovina și Directoratele din Basarabia, centralizând administrația țării, eficientizând-o, unificarea monetară, reforma agrară, mai întâi decretând legea izlazurilor comunale, din toamna anului 1920, apoi trecând efectiv la împărțirea terenului în loturi individuale și în cele din urmă promulgarea legii pentru reformă agrară pe regiuni istorice, întâi pentru Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea, (17 iulie 1921)¹², apoi pentru Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, (30 iulie 1921)¹³. De asemenea, guvernul a dus o politică destul de autoritară, reintroducând starea de asediu și cenzura, și militarizând numeroase întreprinderi. A înființat Ministerul Muncii și Ocrotirilor Sociale, menit să eficientizeze ordinea socială (29 martie 1920), iar la 5 septembrie 1920 a promulgat legea pentru reglementarea conflictelor colective de muncă, cunoscută sub numele de legea Trancu-Iași, după numele autorului ei, care prevedea interzicerea grevelor cu caracter politic și introducerea arbitrajului între muncitori și patronat. În urma crizei ministeriale produse de demisia lui Take Ionescu din funcția de ministru de Externe, făcută la „sugestia” lui Ion I.C. Brătianu, Al. Averescu a fost constrâns să-și depună mandatul, formându-se guvernul condus de **Take Ionescu** (17 decembrie 1921 – 17 ianuarie 1922), fără o activitate legislativă importantă, ca urmare a perioadei scurte, de o lună, cât s-a aflat la guvernare, permițând liberarilor, lui **Ion I.C. Brătianu**, în special, să guverneze țara timp de peste patru ani, din (19 ianuarie 1922 – 27 martie 1926). În timpul aceste guvernări, extrem de prolifică sub aspectul legislației adoptate, au fost decretate legi fundamentale pentru consolidarea și modernizarea statului național unitar român, și anume: Constituția din 29 martie 1923, legea administrativă din 14 iulie 1925, legea electorală, din 27 februarie 1926, legea privind înființarea Patriarhiei Române, din 27 februarie 1925, legile de încurajare a industriei naționale, ca legea privind comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului, din 7 iulie 1924, legea minelor, din 4 iulie 1924, legea pentru reglementarea repausului duminical și a sărbătorilor legale, din 18 iunie 1925, ș.a. Este perioada când s-a declanșat criza dinastică, generată de repetatele renunțări la tron ale lui Carol al II-lea, dar și perioada în care guvernul s-a confruntat cu manifestările radicale ale partidelor extremiste din țară, cu precădere ale comuniștilor, care, în septembrie 1924 au generat răscoala de la Tatar Bunar, din Basarabia, grupare care a proclamat, în 15 septembrie 1924, Republica Sovietică Moldovenească, acțiuni care au determinat guvernul să decreteze legea pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice, cunoscută sub numele de legea Mârzescu, care, practic, scotea în afara legii Partidul Comunist Român. După ce s-au împlinit cei patru ani de existență ai Parlamentului, Ion I.C. Brătianu a decis să se retragă de la guvernare, dar nu înainte de a sugera regelui să încredințeze mandatul generalului **Al. Averescu**, care a guvernat țara între 30 martie 1926 – 4 iunie 1927. În perioada celei de a doua guvernări a lui Al. Averescu, puține au fost inițiativele

---

¹² „Monitorul Oficial”, nr. 82 din 17 iulie 1921.

¹³ „M.O.”, nr. 93 din 30 iulie 1921.

legislative – legea pentru împrumutarea fără plată a ofițerilor decorați cu Ordinul Mihai Viteazul, reorganizarea conducerii CFR, stabilirea unui nou tarif vamal și înființarea Camerelor de Muncă, în aprilie 1927, guvernul fiind prins în gestionarea crizei dinastice, precipitată și de boala Regelui Ferdinand. Intrând în conflict cu liberalii, datorită tendinței de detașare tot mai accentuată de aceștia, soarta Cabinetului Averescu a fost pecetluită, șeful guvernului fiind constrâns să-și depună demisia la 4 iunie 1927, iar în aceeași zi Regele Ferdinand l-a numit ca șef al Cabinetului pe Barbu Știrbei, cumnatul lui Ion I.C. Brătianu și amantul Reginei Maria¹⁴. **Guvernul Barbu Știrbei** (4-20 iunie 1927), fiind format din miniștrii care nu manifestau coeziune politică, s-a menținut la guvernare doar 15 zile, uneltirile lui Ion I.C. Brătianu de a obține din nou puterea, precum și agravarea stării de sănătate a lui Ferdinand, precipitând căderea acestui guvern. Imediat s-a constituit un guvern prezidat de **Ion I.C. Brătianu** (22 iunie – 24 noiembrie 1927), a cărui activitate s-a focalizat îndeosebi pe asigurarea intrării în funcțiune a Regenței după moartea Regelui Ferdinand. În 20 iulie 1927, când Regele Ferdinand își dădea obștescul sfârșit, principele Mihai devenea Rege al României, atribuțiunile monarhului fiind exercitate de Regență, care până în 24 noiembrie 1927, data morții intenpestive a lui Ion I.C. Brătianu, a fost dominată de personalitatea covârșitoare a acestui mare om politic, care, prin munca sa, a contribuit esențial la făurirea și consolidarea statului național unitar român și la modernizarea societății românești. Imediat după aflarea morții lui Ion I.C. Brătianu, Regența l-a numit în funcția de președinte al Consiliului de Miniștrii pe fratele său, **Vintilă Brătianu** (24 noiembrie 1927 – 3 noiembrie 1928)¹⁵. Activitatea guvernului Vintilă Brătianu s-a concentrat, pe de o parte pe combaterea curentului carlist și stăvilirea ofensivei Partidului Național Țărănesc către putere, iar pe de altă parte, pe realizarea stabilității monetare și pe decretarea legii, din 13 aprilie 1928, pentru ocrotirea muncii minorilor și femeilor și pentru durată muncii. Incidentul de la Oradea, prilejuit de Congresul Asociației Naționale a Studenților Creștini, din 4-6 decembrie 1927, precum și presiunea tot mai mare exercitată de Partidul Național Țărănesc, care a recurs până și la discreditarea și în exterior a liberalilor au dus în cele din urmă la demisia guvernului în data de 3 noiembrie 1928, încheind, astfel, febrila decadă brătienistă din istoria noastră interbelică¹⁶. După demisia guvernului condus de Vintilă Brătianu, Regența a încredințat, la 7 noiembrie, formarea unui nou guvern lui Nicolae Titulescu, cu condiția ca acesta să fie de uniune națională. Eșuând în încercarea sa de a realiza un guvern de uniune națională, **Nicolae Titulescu** și-a depus mandatul iar Regența, a doua zi, a încredințat formarea guvernului lui **Iuliu Maniu**, fără să-i pună vreo condiție. Guvernul condus de Iuliu Maniu a depus jurământul la 10 noiembrie 1928, astfel anunțându-se dizolvarea Parlamentului și organizarea de noi alegeri, pe care Partidul Național Țărănesc, în urma cartelurilor pe care le-a format cu Partidul Social Democrat, cu Partidul German și cu Partidul Popular Maghiar, le-a câștigat detașat. Preocupare guvernului de a reorganiza aparatul de stat a fost coordonata politicii sale interne, dintre legile memorabile emise în acest mandat

---

¹⁴ *Istoria Românilor.....* pp. 259-261.

¹⁵ *Ibidem*, pp. 264-266.

¹⁶ *Ibidem*, pp. 265-269.

reliefându-se: noua lege privind organizarea administrativă, din 3 august 1929; legea privind reorganizarea jandarmeriei, din martie 1929; legea pentru reorganizarea poliției generale, din 21 iulie 1929; legea pentru amnistie, din 6 iunie 1929; legea pentru reorganizarea penitenciarelor și a institutelor de prevenție, din 30 iulie 1929; legea pentru organizarea armatei, din mai 1930 etc. Politica economică a acestui guvern s-a bazat pe politica porților deschise în fața capitalului străin. Obținând un substanțial împrumut extern, național-țărăniștii au adoptat legea pentru stabilitate monetară, în 7 februarie 1929, iar în ceea ce privește politica economică, noul guvern a încercat să schimbe legislația economică adoptată de liberali, modificând legea minelor, înlăturând obstacolele puse în calea capitalului străin și adoptând un nou tarif vamal, care desființa, practic, protecționismul promovat anterior. În politica socială promovată s-a remarcat legea pentru libera circulație a terenurilor dobândite prin legile de împrumut anterioare, – legea Mihalache – din august 1929, care anula inalienabilitatea loturilor primite ca urmare a aplicării reformei agrare din 1921, legea privitoare la contractele colective de muncă, din aprilie 1929, legea pentru protecția muncii indigene, din aprilie 1930 ș.a. Pe fondul crizei economice europene și în România a scăzut rapid nivelul de trai al populației, care a generat o serie de conflicte sociale pe care guvernul național-țărănist a trebuit să le gestioneze: grevele minerilor din Valea Jiului, de la Lupeni, din vara anului 1929; manifestațiile văduvelor, orfanilor și invalizilor de război, din București, din 11 aprilie 1930, fiind cele mai importante dintr-o serie de manifestații de nemulțumire ale populației. Pe fondul crizei economice mondiale care a scăzut drastic popularitatea politicii promovate de guvernul Iuliu Maniu, pe fondul compromiterii Regentei, de care Iuliu Maniu nu era străin și pe cel al creșterii numărului susținătorilor lui Carol, președintele guvernului dovedind inabilitate politică, își prezintă demisia, în ziua de 7 iunie, nu înainte de a-l propune pe Ion Mihalache în locul său, care a refuzat propunerea de teamă să nu intre într-un conflict public cu „domnul preșident”¹⁷.

Guvernul care a urmat, guvernul **Gh. Gh. Mironescu**, guvernul de o zi (7-8 iunie 1930), a avut misiune de a prezida actul restaurației, consumat în ziua de 8 iunie 1930. Conform uzanțelor, guvernul Gh. Gh. Mironescu și-a dat demisia pentru a permite Regelui să exercite prerogativele constituționale. În urma jocurilor politice făcute de Iuliu Maniu, după tentativa numirii ca șef al guvernului a lui Constantin Prezan, Regele a fost forțat să-l numească pe Iuliu Maniu să formeze guvernul. Pe fondul creșterii influenței Regelui în viața politică a țării, în mod special prin formarea camarilei regale, și a dezacordurilor care au avut loc între Iuliu Maniu și Carol al II-lea, în ceea ce privește propunerea încoronării la Alba Iulia a acestuia și a principesei Elena, dovedind, de data aceasta inabilitate politică, Iuliu Maniu și-a depus demisia, la 8 octombrie, care a și fost acceptată de Rege, în locul său fiind însărcinat cu facerea guvernului, **Gh. Gh. Mironescu** (10 octombrie 1930 – 4 aprilie 1931). Noul guvern a contractat un nou împrumut extern, la 10 februarie 1931, de 1,3 miliarde de franci, cu o dobândă de 10,23%, una dintre cele mai ridicate ale aceluși timp. Dorind să combată camăta,

---

¹⁷*Ibidem*, pp. 274-283.

îndeosebi cea practică în lumea rurală, guvernul a dat o lege contra cametei, 12 aprilie, care prevedea că dobânda legală nu putea depăși cu mai mult de 2% pe cea a Băncii Naționale. Curbele de sacrificiu, scăderea salariilor cu 10-15%, introduse de la 1 ianuarie 1931, au scăzut drastic popularitatea guvernului, care la 4 aprilie 1931, și-a depus mandatul¹⁸, urmând guvernarea de uniune națională, din 18 aprilie 1931 – 31 mai 1932, prezidată de **Nicolae Iorga**. Activitatea guvernamentală a fost dominată de problemele economice și mai ales de presiunile capitaliștilor străini care cereau achitarea datoriei externe. Diminuarea deficitului bugetar prin cea de-a doua curbă de sacrificiu, de micșorare a salariilor cu 10-15% a dus la amplificarea frământărilor sociale și implicit la scăderea popularității acestui guvern care, neavând sprijinul unui partid puternic, a înțeles să-și depună demisia¹⁹.

Guvernarea Național Țărănistă (iunie 1932 – noiembrie 1933) s-a remarcat prin măsuri de achitare a salariilor și a pensiilor și, îndeosebi, prin legea conversiei datoriilor agricole, din 26 octombrie 1932. Demisia lui Ion Mihalache din guvern a creat o acută criză ministerială, iar primul ministru, în semn de solidaritate cu ministru de Interne demisionar, și-a depus demisia, la 12 ianuarie 1933. Guvernul prezidat de **Alexandru Vaida-Voievod** (14 ianuarie – 9 noiembrie 1933) s-a remarcat prin semnarea planului de la Geneva, din 28 ianuarie 1933, care prevedea ca întreaga politică monetară, bugetară și fiscală să fie pusă sub controlul experților străini, fapt care, în accepțiunea majorității forțelor politice din România, însemna încălcarea suveranității și demnității statului român. Adoptarea celei de a treia curbe de sacrificiu a demonstrat că limita de suportabilitate a populației era la maximum, ducând la mișcări febrile din partea petroliștilor și a ceferiștilor pe care guvernul, cu greu, le-a gestionat. Apreciind că mișcările erau inițiate de comuniști, guvernul a instituit starea de asediu și cenzura pe o perioadă de șase luni în principalele centre muncitorești. În scopul detensionării sociale, a fost adoptată legea pentru reglementarea datoriilor agricole și urbane, în 12 aprilie 1933. În primăvara anului 1933, guvernul s-a mai confruntat și cu problema afacerii Skoda, care a dus la desprinderea facțiunii Grigore Iunian de Partidul Național Țărănesc, și într-un fel precipitând și mai mult ieșirea de la guvernarea țării a Partidului Național Țărănesc²⁰. Activitatea **guvernării liberale** din noiembrie 1933 până în decembrie 1937 a fost focalizată îndeosebi pe lupta forțelor democratice din România de a stăvili activitățile grupărilor extremiste care, pe fondul conjuncturii internaționale, cunoscuseră o puternică ascensiune, mai ales după 1933. În acest sens, memorabilă este măsura guvernului **I. G. Duca** (14 noiembrie – 29 decembrie 1933) de dizolvare a Gărzii de Fier, din 9 decembrie 1933, acțiune ce i-a pricinuit asasinarea pe peronul gării din Sinaia, în data de 29 decembrie 1933. Guvernul imediat format, prezidat de dr. Constantin Angelescu a introdus starea de asediu și cenzura, în ziua următoare, și a trecut la arestări în rândurile legionarilor. La 4 ianuarie 1934, Carol a numit în fruntea guvernului pe **Gheorghe Tătărăscu**, care a desfășurat o politică economică de încurajare a industriei naționale, prin practicarea

---

¹⁸ *Ibidem*, pp. 292-298.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 298-306.

²⁰ *Ibidem*, pp. 307-320.

unui protecționism vamal ridicat. De asemenea, pentru sprijinirea și energizarea agriculturii s-a înființat Institutul Național de Credit Agricol și s-au construit și modernizat șosele și unele porțiuni de cale ferată. Una dintre cele mai importante legi ale guvernului a fost legea referitoare la conversia datoriilor agricole, din aprilie 1934, care reducea datoriile cu 50-70%, în felul acesta o mare parte a țăranimii fiind scoasă de sub povara datoriilor agricole²¹.

I.G. Duca, Iuliu Maniu și Nicolae Titulescu, 1931.

---

²¹*Ibidem*, pp. 327-328.

ASPECTE DE PEISAJ ECONOMIC ȘI SOCIAL ÎN ROMÂNIA MARE ÎN EPOCA ÎNCORONĂRII SUVERANILOR SĂI LA ALBA IULIA (15 OCTOMBRIE 1922)

Tudor Rățoi

Marea Unire din 1918 a generat pentru spațiul românesc modificări de substanță în configurația economică a statului român devenit de acum unitar, în granițele sale firești, etnice și istorice. Făcând abstracție de puternicul reflux economic imediat postbelic, manifestat global și mai cu seamă în țările ce participaseră la război, situația economico-socială a României a luat după 1918 o altă înfățișare. S-a recunoscut, cvasiunanim, că la originea acestei schimbări s-au aflat două provincii intrate la 1 Decembrie 1918 în componența României – Transilvania și Banatul – care, alături de Bucovina, au adus o industrie apreciabilă, un potențial latent și resurse demne de remarcat, ce au impulsionat și dezvoltarea Vechii României, dându-i o altă perspectivă. România s-a afirmat, pe această bază, ca un stat care, deși rămânea preponderent agrar, putea nutri speranța într-un real viitor industrial, considerându-se că pentru aceasta solul și subsolul său dispuneau de „aproape toată materia primă necesară”¹. Au subliniat o astfel de posibilitate personalități de prestigiu, specialiști în economie, care nu numai că au făcut o constatare, dar au și „lucrat” la modificarea ideologiei epocii, în sensul de a schimba calificarea României ca „țară eminentamente agricolă” în țară capabilă să se dezvolte industrial și datorare să joace cartea industrializării². Un cunoscător al problematicii sociale a epocii accentua că dezvoltarea industrială nu trebuia să mai fie socotită o chestiune artificială, ci una corespunzând „unor nevoi capitale propășirii economice și existenței naționale” a țării³. În acest cadru, după cum constata un alt cunoscător⁴, s-a înregistrat succesul incontestabil al tezei industrializării, devenită un subiect larg susținut de cei mai importanți economiști ai timpului, chiar dacă pentru unii dezvoltarea industrială nu trebuia făcută neapărat pentru a lua locul agriculturii în ansamblul economiei. Exceptând opțiunile unor cercuri rămase conservatoare, în grade diferite și exprimând poziții și interese mai mult sau mai puțin îndepărtate unele de altele, industrializarea a fost apărată sau măcar nu a fost integral

---

¹ Alexandru Missir, *Legislația socială în România*, 1919, p. 5-6; Grigore Trancu-Iași, „Legislația muncii în România”, în *Enciclopedia României*, I, 1938, p. 593; „Monitorul Oficial” nr. 35 din 11 aprilie 1933, Dezbaterile Senatului (D.S.), ședința din 21 martie 1933, p. 1265.

² Bibliografia problemei la I. Agrigoroaiei, „Marea Unire – obiectiv fundamental împlinit la începutul unei noi perioade istorice”, în vol. *Cum s-a împlinit România modernă*, Iași, 1993, pp. 321-322; Ioan Saizu, *Politica economică a României între 1922 și 1928*, București, 1981, pp. 23-61, 90-116; C.R. Mircea, „Asociațiile patronale române și O.I.M. de la Geneva”, în vol. *O.I.M. Zece ani de activitate*, 1931, pp. 166.

³ Stavri C. Cunesco, *Mâna de lucru în producția națională*, în „Buletinul Institutului Economic Românesc”, IV, nr. 10, octombrie, 1925, pp. 675-676.

⁴ N. Arcadian, „Politica industrială a României”, în *Enciclopedia României*, III, p. 193.

negată de economiști și personalități publice cu influență respectabilă în societate, de la un Virgil Madgearu și tovarășii lui de doctrină, continuând cu reprezentanții neoliberalismului, până la Eugen Lovinescu⁵.

Dar de la ce stadiu a pornit industria românească după 1918 și cum a evoluat ea în decursul deceniilor următoare?

În această privință, pe baza unor date statistice relativ bogate, dar contradictorii din păcate, s-a stabilit că, în 1919, potențialul industriei românești, față de 1916, a sporit cu 235%⁶, spunându-și aici cuvântul aportul provinciilor unite cu țara. În cifre comparative, valoarea absolută a dezvoltării industriei din România, în primii cinci ani post-belici, s-a prezentat astfel⁷:

- în anul 1919, au fost 321 de întreprinderi cu un capital de 1.007.007.107 lei;
- în anul 1920, au fost 447 de întreprinderi cu un capital de 2.767.128.178 de lei;
- în anul 1921, au fost 529 de întreprinderi cu un capital de 5.116.690.819 de lei;
- în anul 1922, au fost 720 de întreprinderi cu un capital de 7.549.070.670 de lei;
- în anul 1923, au fost 805 întreprinderi cu un capital de 10.664.040.670 de lei.

La sfârșitul anului 1920 și în prima jumătate a celui următor, s-a efectuat o anchetă industrială având ca obiect stabilimentele mari și mici din România, primele fiind considerate cele cu mai mult de 20 de salariați, iar întreprinderile mici cele cu mai puțin de 20 de salariați. Ancheta a pus în evidență că în România existau 2747 de întreprinderi mari, repartizate astfel pe provincii și dispunând de următorul capital social și forță motrice⁸:

	<i>Nr. stabilimente</i>	<i>Capital social</i>	<i>Forță motrice</i>
Vechiul Regat	1114	1.406.257.051 lei	189.776 HP
Transilvania și Banat	1161	1.148.467.489 lei	264.489 HP
Basarabia	262	184.311.403 lei	11.916 HP
Bucovina	210	198.202.000 lei	14.974 HP
<i>Total</i>	<i>2747</i>	<i>2.837.298.627 lei</i>	<i>481.155 HP</i>

Cât privește micile întreprinderi industriale particulare din țară, recensate în 1921, situația lor se prezenta astfel⁹:

	<i>Vechiul Regat</i>	<i>Transilvania</i>	<i>Basarabia</i>	<i>Bucovina</i>	<i>Total</i>
Ind. textilă	992	14.911	121	64	16.088
Ind. îmbrăcăm.	14.520	2.690	-	1.390	18.600
Ind. alimentară	6.844	1.480	2.844	867	12.035

⁵ I. Agrigoroaiei, *op. cit.*, pp. 321-322.

⁶ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după marea Unire*, vol. II, partea I, 1918-1933, 1986, p. 14.

⁷ Stavri C. Cunescu, *op. cit.*, pp. 675-676.

⁸ N. Ghiulea, *Încurajarea industriei naționale*, în „Societatea de mâine” (S.M.), III, nr. 6 din 7 februarie 1926, p. 94.

⁹ *Meseriile și mica industrie în România. Date și observațiuni*, 1928 „Curierul Judiciar” (anexa III); Mihail Rusenescu, Ioan Saizu, *Viața politică în România 1922-1928*, 1979, pp. 9-28.

Ind. chimică	345	128	664	44	1.181
Ind. energetică, apă, gaz	126	99	12	1	238
Ind. priv. la litere, arte, șt.	267	137	32	47	483
Ind. lemnului	5.970	1.352	1.230	724	9.276
Ind. metalurg.	7.498	1.243	1.691	749	11.181
Ind. maș. instr.	24	12	9	8	53
Ind. ceas. și bij.	393	81	52	68	594
Ind. extractivă	717	191	177	100	1.185
Ind. într. de transport	18	48	-	2	68
Ind. construcț.	571	203	43	207	1.024
<i>Total</i>	<i>38.285</i>	<i>7.813</i>	<i>10.037</i>	<i>4.271</i>	<i>60.406</i>

Pentru intensitatea industrializării provinciilor țării, este sugestiv de arătat că:

- Banatul avea un HP pentru 13 locuitori;
- Transilvania avea un HP pentru 28 de locuitori;
- Vechiul Regat avea un HP pentru 42 de locuitori;
- Bucovina avea un HP pentru 54 de locuitori;
- Basarabia avea un HP pentru 196 de locuitori.

De asemenea, în același sens¹⁰:

- în Transilvania exista un lucrător la 103 locuitori;
- în Bucovina exista un lucrător la 112 locuitori;
- în Vechiul Regat exista un lucrător la 126 de locuitori;
- în Basarabia exista un lucrător la 445 de locuitori.

După 1921-1922, din momentul în care economia românească a intrat în refacere și s-a relansat, numărul întreprinderilor a crescut an de an, însoțit de creșterea capitalurilor investite, în aproape toate ramurile. Astfel, de la 2747 de întreprinderi mari, în 1919, în 1922 s-a ajuns la 2924, iar în 1924 la 3840. În paralel, a crescut și producția industrială, de la 11.711.796.000 de lei în 1921, la 44.738.463.000 de lei în 1924. Capitalul investit în 1924 s-a ridicat la 734.431.000 de lei¹¹.

O statistică interesantă, cuprinsă în expunerea de motive a legii din 1927 pentru înființarea și organizarea Institutului de Cercetări Agronomice al României, arată repartitia forței motrice instalate pe unitatea de suprafață în provinciile istorice ale țării¹²:

	<i>Putere în HP</i>	<i>Suprafața</i>	<i>HPkm²</i>
Vechiul Regat	189.776	137.903	1,37
Transilvania	194.433	83.497	2,70

¹⁰ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *op. cit.*, pp. 15-16.

¹¹ *Ibidem.*

¹² „Monitorul Oficial” nr. 73 din 7 iulie 1927, D.S., ședința din 11 aprilie 1927, p. 1849.

Banat	70.056	17.980	4,00
Basarabia	11.916	44.422	0,27
Bucovina	14.974	10.442	1,43

Așadar, provinciile cu gradul cel mai înalt de industrializare erau, în 1927, ca și în trecut, Banatul – „Manchesterul României” – după expresia lui D.R. Ioanițescu, Transilvania și Bucovina, în această ordine, urmate de Vechiul Regat și, la mare distanță, Basarabia.

Ținând cont de zestrea cu care au venit după 1918 la patria-mamă noile provincii ale țării, este limpede că, în cadrul României Întregite, care își încorona la 15 octombrie 1922 la Alba Iulia Regii Unificatori, principala tendință urmată de industria românească a fost puternic favorizată de incontestabile condiții de dezvoltare. Înregistrând acest fapt, N. Arcadian, un specialist al domeniului, consemna că „Fiecare an în plus a însemnat pentru industrie un efort nou dar și realizări efective în completarea lacunelor de producție, în îmbunătățirea cantitativă și calitativă a fabricatelor și, odată cu aceasta, o eliberare mai mult de sub dependența importului de fabricate străine. În preajma anilor 1923 și 1924, curentul puternic către autarhie economică, cristalizat în lozinca «prin noi înșine» s-a tradus printr-un număr de dispoziții legislative, chemate să asigure o politică de încurajare, apărare și de favoare muncii și capitalului românesc. În acest timp, am avut de înregistrat o puternică tendință pentru investiții de exploatare cu capital fix, o *veritabilă refundamentare industrială* (subl. ns. T.R.). Mersul tot înainte al industriei a continuat fără încetare, neîntrerupt, nici chiar pe timpul anilor grei de criză și a dus la dezvoltarea de mari proporții a utilajului nostru industrial, al cărui potențial ni se înfățișează astăzi sub o formă impresionantă”¹³.

Evoluția parcursă de industrie în intervalul imediat postbelic și mai departe de-a lungul celor două decenii interbelice, dincolo de caracterul ei contradictoriu și de carențele ei calitative, a avut drept consecință schimbarea producției materiale a economiei românești, în cadrul căreia ponderea industriei a mers ascendent. Acest fapt și-a găsit concretizarea în participarea apreciabilă a industriei la formarea veniturilor bugetului statului și a altor categorii de venituri. Industria a fost ramura care, alături de agricultură, însă, calitativ, într-o măsură mai importantă decât aceasta, a făcut din România, din punct de vedere economic, o țară în curs de dezvoltare¹⁴.

În legătură cu acest proces a evoluat și ponderea forței de muncă ocupată în industrie, care, desigur, s-a menținut la un nivel scăzut în raport cu forța de muncă din agricultură, însă unele schimbări calitative au fost incontestabile și ele merită a fi puse în evidență, deși în această privință informațiile documentare sunt relativ contradictorii.

A făcut carieră, din acest punct de vedere, aprecierea lui D.R. Ioanițescu, potrivit căreia Transilvania și Banatul au adus României Mari „circa 500.000 de salariați industriali, crescuți la școala socialismului luminat din Occident, care împreună cu salariații din Vechiul Regat, Basarabia și Bucovina” au ridicat „numărul muncitorilor la aproape un

¹³ N. Arcadian, „Industrializarea României”, în *Enciclopedia României*, III, p. 814.

¹⁴ Vlad Georgescu, *Istoria românilor de la origini până în prezent*, ediția a III-a, București, 1992, p. 216.

milion”, făcând din muncitorime „cea mai numeroasă clasă după clasa țărănească”¹⁵. Cu ocazia dezbaterii parlamentare a legii aplanării conflictelor de muncă din august 1920, D.R. Ioanițescu a detaliat ce înțelegea el prin cifrele de mai sus, unele având în acel moment dimensiuni apropiate de realitate. În 1920, politicianul averescan, viitor național-țărănist, spunea că Transilvania și Banatul au adus României un număr de 516 mari fabrici, cu o falangă de 350.000 de muncitori, în total, pe țară, efectivele muncitorești ridicându-se la 500.000 de persoane. D.R. Ioanițescu amintea și statistica făcută pentru asigurările muncitorești, care avansa – precizăm, pentru 1911 și numai pentru Vechiul Regat – o cifră de 174.544 de asigurați, inclusiv meseriași, iar pentru anul 1920, o altă statistică, în care se vorbea despre 405.075 de muncitori. După opinia raportorului legii amintite, această din urmă cifră nu putea fi acceptată căci, după el, în realitate, ar fi fost circa 150.000 de muncitori în Vechiul Regat și circa 350.000 în provinciile noi – evident, covârșitoarea majoritate în Banat și Transilvania – ceea ce da un total de aproximativ 500.000 de salariați¹⁶. Cifra a fost utilizată și de N. Ghiulea¹⁷, în timp ce G. Strat era de părere că, în anul grevei generale, contingentele de salariați industriali din România ar fi atins 600-700 de mii de oameni, din care peste 200 de mii ar fi fost sindicalizați¹⁸.

Ce spun cifrele oficiale?

Ancheta industrială din anul 1920 a stabilit că în acel moment în cele 2747 de întreprinderi din industria mare românească lucrau 157.423 de muncitori, repartizați astfel: 63.392 în Vechea Românie, 52.211 în Transilvania, 29.328 în Banat, 5.244 în Basarabia și 7.248 în Bucovina¹⁹. Așadar, niveluri mult mai mici decât cele estimate de autorii citați. Este de observat că, în contextul revizuirii situației lucrătorilor străini de către Ministerul Muncii, în 1925, la cererea reprezentantului U.G.I.R. în comisia migrațiilor, inginerul C.R. Mircea, s-a efectuat și o anchetă în legătură cu lucrătorii străini din industria autohtonă. Ancheta întreprinsă de U.G.I.R. a cuprins doar 774 de întreprinderi, în care s-a constatat că lucrau 153.297 de muncitori. Dacă cifra poate părea surprinzătoare – pentru că la numai 4-5 ani de la ancheta industrială din 1920, 774 de întreprinderi aveau aproape același personal cu cele 2747 de întreprinderi din 1920 – pentru calitatea industriei românești, semnificația ei sporește întrucât, în această împrejurare, s-a constatat că, din cei 153.297 de muncitori recenzați, doar 53.999 erau calificați, iar din aceștia, 49.131 erau indigeni; restul de 4868 erau străini, mulți dintre ei elemente de conducere ale diverselor industrii și renumiți specialiști²⁰.

---

¹⁵ D.R. Ioanițescu, „Partidele politice și politica socială”, în vol. *Un deceniu de politică socială românească*, 1930, p. 59.

¹⁶ „Monitorul Oficial” din 37 din 11 august 1920, Dezbaterile Adunării Deputaților (D.A.D.), ședința din 3 august 1920, pp. 724, 726.

¹⁷ N. Ghiulea, *Politica socială*, în „Arhiva pentru Știința și Reforma Socială” (ApSRS), II, nr. 1-3, aprilie-octombrie, 1920, p. 121.

¹⁸ George Strat, „Evoluția dreptului de asociere în cei 10 ani de politică socială în România”, în vol. *Un deceniu de politică socială românească*, București, 1930, p. 34.

¹⁹ „Buletinul industriei” nr. 7-9, iulie-septembrie, 1921; N. Ghiulea, *Încurajarea industriei naționale...*, p. 94; I. Saizu, *Coordonate socio-profesionale ale populației României în primul deceniu interbelic*, în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie «A.D. Xenopol»”, Iași, XVII, 1980, p. 256 passim.

²⁰ „Buletinul Muncii, Cooperăției și Asigurărilor Sociale” nr. 3-5, martie-mai, 1925, pp. 162-171.

O altă anchetă din 1925, având ca obiect pe salariații și micii industriași patroni, pe salariații din marea industrie și din agricultură, pe comercianți și pe diverșii profesioniști, a pus în evidență următoarele²¹:

	<i>Mica industrie</i>	<i>Marea industrie</i>	<i>Sal. agricoli</i>	<i>Funcț. com.</i>	<i>Profe-sioniști</i>	<i>Diverși profes.</i>	<i>Total</i>
Oltenia	8.250	4.041	816	1.372	9.489	82	24.050
Muntenia	32.977	34.248	124.249	10.937	5.032	7.180	214.623
Moldova	21.624	13.010	12.170	4.188	1.486	4.463	56.941
Basarab.	19.190	2.182	499	2.108	1.234	864	26.077
Bucovina	8.926	5.234	58.816	2.030	1.026	2.471	78.503
Banat	3.159	16.061	25.812	5.738	991	8.288	60.049
Transilv.	51.122	52.677	209.246	15.625	5.748	5.499	339.917
Dobrogea	-	-	-	-	-	-	-
<i>Total</i>	<i>145.248</i>	<i>127.453</i>	<i>431.608</i>	<i>41.998</i>	<i>25.006</i>	<i>28.847</i>	<i>800.160</i>

La rândul său, Anuarul statistic al României pe anii 1939 și 1940 avansa, pentru anul 1922, un număr de 215.009 de muncitori, pentru anul 1924, un număr de 283.296 de muncitori etc.²².

La capătul acestor repere cantitative care, firește, nu sunt singurele susceptibile a fi aduse în discuție, se impun câteva, succinte, observații.

Prima dintre ele se referă chiar la statisticile prezentate, a căror însemnătate pentru cunoașterea aspectelor circumscrise realităților economice și sociale din România Mare la începutul anilor '20 din secolul trecut este indiscutabilă, dar nu trebuie absolutizată. Luând în calcul exclusiv expresia cifrică a situației și evoluției efectivelor de salariați din industrie și celelalte sectoare neagricole, imaginea ce va rezulta va fi, categoric, unilaterală și incompletă, câtă vreme unele părți ale acestor categorii sociale nu au intrat în statistici, fiind în șomaj sau ocupate cu munca la domiciliu²³. Această expresie trebuie, de aceea, însoțită de nuanțările de rigoare. În mod semnificativ, D. Drăghicescu se întreba în 1922, chiar în legătură cu clasa muncitorească. „Care este importanța numerică a acestei clase?”. Și tot el răspundea, dezvoltând o perspectivă metodologică de mare valoare pentru înțelegerea complexă și exactă a fenomenelor sociale desfășurate în jurul clasei muncitorești. Cunoscutul sociolog, viitor prim ambasador al României în Statele Unite Mexicane, recomanda ca muncitorimea să fie privită într-o accepție largă, împreună cu toate categoriile sociale virtualmente componente, și cu gândul la viitor, „Cum pe noi viitorul ne interesează mai mult – spunea el – este vădit că trebuie să considerăm aici mai mult importanța viitoare pe care clasa muncitoare o va lua.

Dacă ne mărginim numai la prezent, vom zice că valoarea numerică a clasei muncitorești industriale este apreciabilă. Neavând statistici riguroase, am putea socoti numărul ei de cel puțin 8% din populația totală. Dacă adăugăm însă la salariații industriali și meseriașii, pe toți salariații, în general, care le aparțin virtual, importanța lor numerică ar crește în proporții și ar deveni ceva între 10% și 15%. *Când considerăm însă viitorul*

²¹ *Meseriile și mica industrie în România...*, anexa V.

²² *Anuarul statistic al României 1939 și 1940*, București, 1940, pp. 476-493

²³ Ioan Saizu, *Politica economică a României între 1922 și 1928...*, p. 114.

acestei clase în perspectiva industrializării de care este susceptibilă România Mare, importanța numerică a acestei clase crește covârșitor. În cincizeci de ani, este probabil că importanța ei numerică va fi cel puțin de 40% din populația totală a țării (subl. ns. – T.R.)²⁴.

Clasa muncitorească se prezenta, așadar, ca o clasă socială de viitor, aflată în plină expansiune²⁵, spre deosebire de altele, importante în trecut, dar în declin sau în curs de dispariție după Primul Război. În chip virtual, potrivit aceleiași autorizate păreri, clasei muncitorești puteau să-i fie asimilați lucrătorii meseriași – de foarte multe ori afectați de insecuritatea și incertitudinea întreprinderilor lor –, toți funcționarii comerciali și salariații statului, servitorii și, în perspectivă, toți muncitorii agricoli, lipsiți de pământ sau cu pământ neîndestulător²⁶.

E de subliniat că, dat fiind momentul când au fost făcute – anul 1922 –, observațiile lui D. Drăghicescu au avut o semnificație aparte. Firește că, în acel moment, ele au scos la lumină, mai ales, tendințe, virtualități, și mai puține certitudini. Firește, de asemenea, că au avut dreptate și aceia – cum au fost N. Ghiulea și alții – care au văzut cu îndreptățire, lipsa de omogenitate socială a muncitorimii, tinerețea ei ca entitate socială, puținătatea tradițiilor, incultura și starea de mizerie materială și morală în care s-a zbatut cel puțin o parte a muncitorilor²⁷.

Dar pentru epocile de început în afirmarea unor clase sociale – așa cum s-a întâmplat și în secolul al XIX-lea cu burghezia – virtualitățile au avut aproape aceeași însemnătate ca și certitudinile, chiar dacă unele din primele nu s-au confirmat. Una dintre potențele clasei muncitorești s-a adeverit chiar din primii ani postbelici/interbelici când, pentru întâia dată într-o manieră fără echivoc, s-a afirmat valoarea politică a noii clase. Forța politică a muncitorimii s-a bizuit pe conștiința ei de clasă, „mai dezvoltată decât oricare alta”, după cum remarcă același D. Drăghicescu sub o ușor vizibilă influență socialistă. În pofida fragilității aparente, muncitorimea era „fără îndoială, clasa cea mai conștientă de sine și de interesul său. Condițiile ei de viață, traiul în aglomerații urbane, dependența ei imediată de salariu, de valoarea salariului, perfecta omogenitate de situație și de interes între toți membrii ei” – toate acestea făceau „din clasa proletară clasa cea mai solidară și cea mai conștientă de sine și de interesul ei”²⁸. Forța politică și democratismul structural al sistemului ce s-a instaurat în perioada interbelică în România au constituit factorii de seamă, care au propulsat clasa muncitoare inclusiv în Parlament, unde Partidul Social Democrat va fi prezent cu 9 parlamentari, e drept, în 1928 și cu 7 în 1931. S-au adăugat, totodată, acestei ramuri politice de bază a muncitorimii sindicatele, care – potrivit lui Vlad Georgescu – au însemnat pepiniera de masă a Federației Partidelor Socialiste din România, întemeiată chiar în anul 1922²⁹.

²⁴ Dimitrie Drăghicescu, *Partide politice și clase sociale*, București, 1922, p. 43.

²⁵ George Strat, „Organizația socială a muncitorilor”, în *Enciclopedia României*, I, p. 589.

²⁶ Dimitrie Drăghicescu, *op. cit.*, pp. 31 și 42.

²⁷ Pentru situația meseriașilor, *Dare de seamă a Congresului meseriilor și învățământului muncitoresc*, București, 1927.

²⁸ N. Ghiulea, *Clasele sociale în România*, în „S.M.”, III, nr. 21 și 22 din 30 mai 1926, p. 398; Tiberiu Vornic, *Probleme sociale și justiția*, în „S.M.”, III, nr. 6 din 7 februarie 1926, p. 97.

²⁹ D. Drăghicescu, *op. cit.*, pp. 43-44.

Deși dezvoltată oarecum după alte reguli decât clasele sociale anterioare și cu toate că, după unii, ar fi trebuit să progreseze independent de alte zone sociale, emancipându-se de influențele externe, dar și de propriile extremisme³⁰, evoluția muncitorimii românești s-a produs în sânul societății autohtone, care i-a dat forța, dar și limitele, i-a pus stavile, dar i-a oferit și premise de întărire. Cea mai importantă dintre acestea din urmă a rămas industrializarea țării, pe care chiar un om politic cu orientarea lui Virgil Madgearu a văzut-o posibilă, firește în legătură cu dezvoltarea gospodăriei țărănești, ca singură cale de creștere și de propășire a populației orășenești din care nu putea lipsi clasa celor trăitori din salariu³¹. În opinia menționată, tocmai ca expresie a ponderii notabile deținute de „muncă” în alcătuirea societății, statul trebuia să reducă acest factor la „rolul său absolut necesar în producție”, altminteri statul ajungând să fie în situația de a „suferi o catastrofă a producției” și această catastrofă – istoria ne învață – „ar fi produs catastrofa formelor existente de viațuire socială și politică”³².

Judecata lui Madgearu poate părea hazardată, raportată la efectivele muncitorimii în 1920, când a fost făcută afirmația. Ca economist de marcă, politicianul țărănist avea, însă, în vedere o realitate deloc neglijabilă privind această clasă și anume locul ei fundamental în producție. Iar despre aceasta, la 27 martie 1920, când s-a anunțat crearea Ministerului Muncii, se spunea că „Producția industrială fiind în legătură nu numai cu mijloacele materiale puse în mișcare, *ci și cu modul cum este organizată și se desfășoară munca*”, ministerul trebuia să fie centrul la care urmau „*să ajungă toate firele conducătoare ale acestei complexe chestiuni*” (subl. ns. – T.R.). În cadrul astfel constituit, a fi dat „o soluție dreaptă tuturor chestiunilor” încă nestatornicite prin legiuri însemna să se evite pericolele de natură să ducă la „*regretabile conflicte în detrimentul când al unei părți, când al alteia și întotdeauna în detrimentul interesului și liniștii generale*”³³ (subl. ns. – T.R.).

D.R. Ioanițescu a fost acela care a subliniat în modul cel mai concludent calitatea legislației adoptată pentru factorul muncă de a nu fi reprezentat o creație artificială, ci de a fi fost determinată de o necesitate presantă, dictată de prezența în marginile societății românești a unor entități muncitorești – dacă nu foarte numeroase – în orice caz, situate în sectoarele vitale ale societății. Localizarea, aici, a acestor entități a făcut ca de rostul adevărat și important al legislației menționate să depindă funcționarea întregului organism social. Acesta a fost argumentul de bază al clasei muncitorești, dincolo de potențialitatea ei cantitativă. Vorbind despre el, D.R. Ioanițescu atrăgea atenția că legiferarea muncii industriale comporta o însemnătate superioară legiferării muncii agricole, deoarece „dacă execuțiunea muncii agricole” interesa doar statul și, mai ales, pe muncitorul agricol, cel dintâi lovit prin încetarea ei, „execuțiunea muncii industriale” interesa „*în primul rând societatea*” (subl. aut.), care era „*direct și imediat interesată ca să nu*

---

³⁰ Vlad Georgescu, *op. cit.*, p. 208.

³¹ Ion Mehedințeanu, *Extremismul în mișcările muncitorești*, în „S.M.”, III, nr. 8 din 21 februarie 1926, p. 135.

³² V.N. Madgearu, *Agrarianism, capitalism, imperialism. Contribuțiuni la studiul evoluției sociale românești*, f.a., pp. 42-43.

³³ „Monitorul Oficial” nr. 40 din 14 august 1920, D.A.D., ședința din 6 august 1920, p. 849.

înceteze mecanismul complex al statului, prin stagnarea arterelor vieții naționale”, aflate „în mâinile lucrătorilor”³⁴.

La capătul acestui succint excurs pe terenul unei părți a peisajului economic și social al României Mari în epoca încoronării Suveranilor săi întregitori de țară, se cuvine o la fel de succintă concluzie. În esență, se impune reiterat că imediat după înfăptuirea Marii Uniri și după refacerea țării afectată grav de război, împreună cu întreaga societate românească, domeniul muncii industriale a cunoscut și el un curs ascendent, de progres, în pofida contradicțiilor și a rămânerilor în urmă moștenite din trecut. Alături de capital, „munca”, așa cum era definită cealaltă parte concurentă la procesul producției materiale industriale, a constituit al doilea factor ce s-a înscris în procesul evolutiv al acestui sector al societății românești. Însemnătatea acestui factor n-a mai putut fi negată de nimeni, ca dovadă, în 1920 a fost înființat un Minister al Muncii, unul dintre primele din Europa. Factorul muncă și-a revendicat segmentul său propriu din societatea românească, un segment evoluat după război, cantitativ și calitativ, într-un cadru național desăvârșit, care în mod evident nu mai era cel de la începutul secolului al XX-lea, când un ministru ca M. Orleanu putuse să pună individul înaintea colectivității, negându-i acesteia din urmă dreptul de a vorbi și de a beneficia de privilegiile care, în alte țări, erau deja recunoscute. După război, era limpede că se inversase raportul individ-colectivitate, marcând, după cum consemna Marco Barasch, un cunosător al problematicii sociale muncitorești, victoria definitivă a dreptului muncii de factură colectivă asupra dreptului individual. Ca atare s-a trecut de la o politică socială restrictivă la una de concesi, promovată gradual, printr-o legislație – legislația muncii – care nu a fost un produs întâmplător, în discordanță cu realitățile românești, ci una care a avut un destinatar precis, clasa muncitorească autohtonă.

Începuturile acestui nou tip de codificare cu impact atât asupra domeniului economic cât și asupra celui social au fost făcute chiar acum, în epoca în care Regele Ferdinand I și Regina Maria se încoronau la Alba-Iulia, ca primi monarhi ai unei Țări Întregite, dând semnalul înnoirilor pe care avea să le cunoască întreg spațiul românesc.

---

³⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 61 din 27 martie 1920, D.A.D., ședința din 25 martie 1920, p. 1085.

REFORMĂ, LEGE ȘI ADMINISTRAȚIE ÎN ROMÂNIA PRIMILOR ANI POSTBELICI

Cezar Avram
Anca Ceașescu

Statul național unitar român s-a constituit în cadrul unui proces revoluționar intern prin adunări plebiscitare, într-un context internațional favorabil, când *dreptul de autodeterminare* a devenit drept internațional, când *Marile Imperii* au dispărut, în urma Primei Conflagrații Mondiale. Odată cu fărâșirea *României Mari*, potențialul ei economic a crescut, permițând evoluția și consolidarea relațiilor capitaliste, a forțelor de producție, precum și transformări în viața politică¹. Noul stat va impune adoptarea unei noi Constituții, ce trebuia să reflecte transformările petrecute, inclusiv în reorganizarea dreptului administrativ.

Procesul de integrare și unificare administrativă a fost complex și determinant în „abordarea cu tact a respectării tradițiilor locale cu imperativul centralizării naționale”². Acest proces a cunoscut câteva etape:

- etapa autonomiei administrative (până la sfârșitul lunii decembrie 1918);
- etapa renunțării treptate a autonomiei administrative (până la adoptarea, în martie 1923, a noii legi fundamentale);
- etapa delimitată de adoptarea noii Constituții și reforma administrativă (1923-1925);
- etapa ce a urmat adoptării Legii pentru unificarea administrativă, care este evidențiată de efectele acesteia.

Desigur, au existat deosebiri pentru fiecare provincie în cadrul procesului integrării administrative și legislative în structurile statului național român.

Între anii 1918 și 1940, s-au succedat 38 de guverne în România, fapt care a determinat ca perioadele de instabilitate pe plan politic să fie mai numeroase decât cele de stabilitate. Nevoia de a se asigura o structură instituțională adecvată noilor cerințe ale progresului statului unitar român a determinat unificarea legislativă. Statul român a realizat unificarea legislativă prin două metode:

- extinderea aplicării unor legi din Vechea Românie pe tot cuprinsul țării;
- elaborarea unor noi acte normative unice, prin care s-au înlăturat reglementările paralele anterioare.

Prin Constituția din anul 1923 s-a realizat unificarea organizării de stat și a legislației, ca urmare a înfăptuirii unității naționale, precum și a angajamentelor luate de

---

¹ Vezi Avram Cezar (coord.), *Introducere în istoria dreptului*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2007, p. 232.

² Vezi Gheorghe Calcan, *Unificarea administrativă a României întregite (1918-1925)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2016, p. 12.

statul român prin tratatele internaționale postbelice³. O primă problemă care s-a impus a fost aceea a integrării organice a provinciilor unite cu România în cadrul statului național unitar român.

Actele Unirii aveau să fie confirmate de organele competente ale statului, recunoscându-se, astfel, valoarea lor politică și juridică, precum și hotărârile incluse în acestea. La 9 aprilie 1918, a fost elaborat Decretul relativ la unirea Basarabiei cu România, la 13 decembrie 1918, Decretul nr. 3.631 pentru unirea Transilvaniei și a celorlalte ținuturi românești din Ungaria cu România, iar la 19 decembrie 1918, Decretul nr. 3.774 cu privire la unirea Bucovinei cu România. Concomitent, aveau să fie elaborate decrete pentru organizarea Transilvaniei (13 decembrie 1918) și a Bucovinei (19 decembrie 1918). S-a decis ca provinciile unite să-și trimită miniștri fără portofoliu în Consiliul de Miniștri de la București. Era o decizie provizorie privind organizarea temporară a provinciilor unite cu România, menită să faciliteze integrarea lor în cadrul statului român⁴.

Activitatea acestor organisme se va desfășura în limitele dispozițiilor Decretului din 13 decembrie 1918 și a celorlalte acte normative care au stabilit că: „vor rămâne, însă, în administrația guvernului regal, afacerile străine, armata, căile ferate, poștele, telegrafele, telefoanele, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice și siguranța națională a statului”⁵.

În 18 octombrie 1918, la Arad, s-a constituit Consiliul Național Român Central, format din șase reprezentanți ai Partidului Național Român din Transilvania și șase social-democrați, ca for de coordonare a mișcării de eliberare din Transilvania. În 2 decembrie, membrii Marelui Sfat și-au ales conducerea⁶, precum și delegația care urma să prezinte Regelui și Guvernului hotărârile Marii Adunări Naționale. În aceeași zi, a fost ales și organul executiv, compus din 15 membri, sub președinția lui Iuliu Maniu. Acest organ executiv, cu componență administrativă, avea și 12 resorturi la care se adăuga Resortul de politică externă și presă.

Atât sediul Marelui Sfat (Adunarea Legislativă a Transilvaniei) cât și al Consiliului Dirigent (Guvernul Transilvaniei) a fost stabilit la Sibiu.

Pe 24 decembrie 1918, Regele Ferdinand I al României a emis *Decretul de unire a Transilvaniei cu Vechea Românie*⁷. Serviciile publice vor rămâne în competența Consiliului Dirigent, în timp ce în competența Guvernului Central de la București vor intra afacerile străine, armata, circulația financiară, vămile, împrumuturile publice și

---

³ Vezi pe larg V. I. Brătianu, „Nevoile statului modern și Constituția României Mari”, în *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, București, Editura Humanitas, 1990, pp. 54-73.

⁴ Avram Cezar (coord.), *op. cit.*, pp. 232-233.

⁵ Vezi Decretul din 13 dec. 1918, art. 3. Pentru această perioadă de tranziție, Transilvania va avea ca organe proprii *Marele Sfat Național* (organ reprezentativ - parlamentar) care a fost ales de Marea Adunare Națională (întrunită a doua zi după Unire, când a aprobat lista celor 15 membri numiți șefi de resoarte și a celui de-al doilea organ de conducere) și *Consiliul Dirigent* (ca organ executiv cu competență administrativă) - *Ibidem*, p. 133; vezi pe larg *Istoria României. Transilvania*, vol. II, Cluj-Napoca, Editura George Barițiu, 1997, pp. 617-840.

⁶ Gheorghe Pop de Băsești - președinte, 4 vicepreședinți, 6 notari.

⁷ Vezi pe larg Ion Bulei, *Scurtă istorie a românilor*, București, Editura Meronia, 1996, pp. 167-201.

siguranța generală. În Guvernul Central erau incluși și miniștrii fără portofoliu pentru fiecare domeniu, care să reprezinte Transilvania.

Pe 25 ianuarie 1919, s-a hotărât reorganizarea administrativă a teritoriilor intracarpatice unite cu România, împărțindu-le în 23 de județe, unde au fost numiți prefecți. Totodată, pe lângă primarii orașelor Arad, Cluj și Sibiu au fost numiți încă trei prefecți, câte unul pentru fiecare oraș.

Unificarea juridică a echivalat cu unificarea aparatului de stat la nivel central și la nivel local. În Transilvania, Basarabia și Bucovina, anumite atribuții erau exercitate de către organe proprii de conducere ale provinciilor, era nevoie de o integrare deplină, atât legislativă, cât și administrativă.

La 4 aprilie 1920, prin dizolvarea Consiliului Dirigent al Transilvaniei și a directoratelor și secretariatelor de servicii din Basarabia și Bucovina, s-a pus punct formelor regionale de conducere. În condițiile funcționării unui Parlament unic, ales de către toți cetățenii României, menținerea acestor forme administrative nu se mai justifica⁸.

În anul 1929, s-au adoptat noi legi de organizare administrativă pe plan central și local, care s-au adăugat celor din perioada 1920-1925. *Legea pentru organizarea administrației locale și Legea pentru unificarea administrativă*, din iunie 1925, alături de *Legea pentru organizarea ministerelor*, din 2 august 1929, au conferit unitate teritoriului României, care era împărțit în județe și comune⁹. Spre exemplu, pentru integrarea administrativă a Transilvaniei au acționat, concentric, atât Consiliul Dirigent, cât și Guvernul Central. Primele schimbări cu caracter administrativ au fost cele care trebuiau să înlocuiască caracterul discriminatoriu. Astfel, se avea în vedere înlocuirea limbii maghiare și utilizarea limbii române în instituții publice, precum și introducerea alegerilor pe baza votului universal¹⁰. Au fost desființate Congregațiile și Reprezentanța comună, deoarece jumătate din membrii primei instituții erau viriliști, iar la nivelul Reprezentanței comunale, jumătate din membri erau cei de drept, „care proveneau obligatoriu din rândul națiunii maghiare și care dețineau, implicit, cea mai mare putere financiară”¹¹.

Legea de unificare administrativă din anul 1925 a fost pregătită de legile privind reforma agrară, încetarea activității Consiliului Dirigent, adoptarea Constituției din anul 1923 etc. Integrarea totală, sub raport legislativ, a Transilvaniei în cadrul României întregite, avea să se prelungească, însă, până spre sfârșitul deceniului 4 al secolului al XX-lea¹². Acest proces de integrare a declanșat mai multe dezbateri, atât în lumea specialiștilor, cât și în cea a politicienilor. Adepții centralizării din provinciile alipite optau pentru o integrare completă și rapidă, în timp ce adepții autonomiei susțineau integrarea

---

⁸ Vezi pe larg I. A. Galea, *Consiliul Diligent. Organizarea, atribuțiile și cauzele sale*, București, Editura Humanitas, 1973, pp. 299-317.

⁹ Vezi pe larg Gheorghe Calcan, *Administrația publică românească în secolele XIX-XX. Legi și reforme importante. De la reformele lui A. I. Cuza la cele ale Marii Uniri. 1864-1925*, vol. I, București, Editura Universitară, 2009, pp. 120, 156-160.

¹⁰ Vezi pe larg Idem, *Unificarea administrativă a României...*, pp. 164-166.

¹¹ Vezi *Legea pentru unificarea administrativă*, în „Monitorul Oficial”, nr. 128, 14 iunie 1925, pp. 6.849-6.893.

¹² Gheorghe Calcan, *Unificarea administrativă a României...*, p. 165.

treptată, într-o perioadă de tranziție precum și prelungirea acestei etape printr-o autonomie provizorie.

Reforma administrativă a avut ca efect pozitiv stabilirea unității teritoriale a țării. Statul național unitar român, conform legilor de organizare administrativă, era împărțit în județe. Acestea erau divizate în comune rurale și urbane. Art. 3 din Titlul I al Legii de unificare administrativă menționează împărțirea comunei rurale în mai multe sate, reședința aflându-se în una din aceste subdiviziuni. Comunele rurale „care nu dispuneau de mijloace se puteau asocia pentru a-și susține serviciile de care aveau nevoie și a-și plăti în comun personalul administrativ, tehnic, sanitar etc.”¹³.

Comunele urbane erau definite ca centre de populație, precizate astfel prin lege, împărțindu-se în: urbane-reședințe de județ (în care se afla Prefectura județului) și urbane nereședințe¹⁴. În continuare, în art. 4 din Titlul I, se specifica faptul că acele comune urbane reședințe de județ, „care prin numărul locuitorilor sau prin importanța lor economică sau culturală, au o mai mare înrâurire asupra dezvoltării generale a Statului, se vor declara, prin lege, municipii, luându-se, în prealabil, avizul consiliului administrativ superior”¹⁵.

Pentru o mai bună administrare, județele se împărțeau în circumscripții, numite plăși, care erau formate din mai multe comune. Totodată, comunele urbane formau circumscripții numite sectoare. Sectoarele și plășile nu aveau personalitate juridică. Fiecare locuitor al statului român aparținea unei comune și participa la îndeplinirea sarcinilor ei. Cetățenii români, după ce făceau cunoscută autorităților comunale strămutarea și așezarea lor, puteau să schimbe domiciliul. Comuna, fie urbană sau rurală, își exercita autoritatea asupra tuturor locuitorilor și întregului teritoriu ce aparținea acestor unități administrative. Comuna și județul erau persoane juridice și își administrau interesele lor locale prin Consilii compuse din consilieri aleși de drept. Ca o noutate, în aceste organisme erau cooptate, obligatoriu, și femeile, în cadrul Consiliilor comunelor reședință de județ și, facultativ, în celelalte comune urbane¹⁶.

În art. 18 al respectivei legi era stabilit și numărul consilierilor în raport cu numărul populației, fără deosebire de sex, vârstă și naționalitate¹⁷. Legea administrativă

---

¹³ *Legea pentru unificarea administrativă*, în „Monitorul Oficial”, nr. 128, 14 iunie 1925, p. 6.850.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ În comunele mai mari de 300.000 de locuitori, o lege specială va stabili organizarea și funcționarea administrațiilor. Primarul era capul administrației, el executând hotărârile Consiliului și ale Delegației permanente comunale, iar Prefectul era capul administrației județene, executând hotărârile Consiliului și delegației permanente județene și controlând administrația județeană și a comunelor din județ, fără municipii. Prefectul era reprezentantul puterii centrale pentru întreg județul.

¹⁷ În comunele urbane cu o populație mai mare de 250.000 de locuitori erau aleși 36 de consilieri, iar în comunele urbane sub 10.000 de locuitori (oricare ar fi fost nr. locuitorilor) erau aleși 12 consilieri, în timp ce în comunele rurale, numărul consilierilor era de 9. Odată cu consilierii erau ales și un număr de supleanți „egal cu o treime din numărul consilierilor aleși, chemați să completeze vacanțele legale ivite în Consiliu, cf. Art. 192”. Art. 19-26 din Titlul II, Cap. I, se ocupau de modalitatea alegerii consilierilor precum și de atribuțiile lor și de modul de funcționare al Consiliilor. Cap. 2, Titlul I se ocupa, printre altele, de alegerea primarului și a Delegației permanente comunale, iar în Cap. 3, 4, 5 se menționa funcționarea și atribuțiile Consiliului Comunal, ale Delegației permanente comunale. Atribuțiile primarului erau prevăzute în Cap. 6 al Titlului II (vezi *Legea pentru unificarea administrativă*, în „Monitorul Oficial”, nr. 28 din 14 iunie 1925).

din anul 1925 arăta faptul că primarul era capul administrației comunale, el administrând interesele comunei, cu Delegația permanentă sau Consiliul Comunal, având, ca semn distinctiv, o cingătoare cu culorile naționale „pe care o poartă la toate ceremoniile oficiale și la celebrarea căsătoriilor”¹⁸.

Legea administrativă din 1925 avea mai multe titluri, împărțite în capitole. Astfel, Titlul I se pronunța asupra împărțirii teritoriului Regatului (Autorități administrative și electiv locale. Autorități de control); Titlul II, care avea drept obiect comuna, era structurat în 11 Capitole în care se stabileau: compunerea Consiliului Comunal (Capitolul I); constituirea Consiliului Comunal, alegerea primarului și a delegațiunii permanente comunale (Capitolul II); funcționarea Consiliului comunal (Capitolul III); atribuțiunile Consiliului comunal (Capitolul IV); atribuțiunile Delegației permanente comunale (Capitolul V); atribuțiunile primarului (Capitolul VI); poliția comunală (Capitolul VII); edilitatea (Capitolul VIII)¹⁹; demiterea, îndepărtarea și suspendarea primarului și membrilor Delegațiunii permanente comunale (Capitolul IX); comuna suburbană (Capitolul X); serviciile și funcționarii comunali (Capitolul XI).

În Titlul III (județul) se regăseau precizări privind compunerea Consiliului județean (Capitolul I), constituirea Consiliului județean și Comisiunilor județene (Capitolul II), atribuțiunile Consiliului județean (Capitolul III), funcționarea Consiliului județean (Capitolul IV), Delegațiunea permanentă județeană și atribuțiunile ei (Capitolul V), serviciile și funcționarii județeni (Capitolul VI).

---

¹⁸ Spre exemplu, în perioada imediat următoare înfăptuirii statului național unitar, primarii Craiovei, aleși, numiți sau interimari, împreună cu Consiliile locale și Comisiile interimare, și-au gravat numele cu realizări în evoluția edilitară. În perioada primilor ani postbelici, în Craiova au funcționat mai mulți primari și Comisii interimare. În intervalul ianuarie 1919 – ianuarie 1920 a funcționat Comisia interimară compusă din C. N. Popp, Raliu Georman, I. C. Popescu, primar I. C. Popescu, în anul 1920. Primarul B. Georgescu (Beyon), a avut mai multe mandate, primul între anii 1920-1922, iar al doilea între anii 1926-1927. Aceste două mandate au fost obținute prin sufragiu universal. A fost și deputat în 4 mandate, fiind magistrat, absolvent al Facultății de Drept din București. A făcut parte din Partidul Poporului (Averescu), iar apoi din Partidul Național Țărănesc. A redactat revista „Năzuința” și prima „Revistă Penală” din țară. În timpul mandatelor sale, s-au modernizat rețelele stradale și rețeaua de canalizare a orașului. De asemenea, au avut loc lucrări de secare a bălților din jurul orașului, lucrări la Stația de epurare de la Balta Verde, precum și lucrări privind alimentarea orașului cu apă și iluminatul public. Totodată, au fost construite școli și fântâni noi. După primul mandat al lui B. Georgescu a urmat dr. Ilie Antoini (în anul 1922), apoi, pentru scurt timp, primarul C. N. Popp (anul 1922). El va reorganiza serviciul de pază și salubritate publică a orașului și va reuși să aprovizioneze cu lemne populația, după perioada ocupației străine. A obținut un doctorat la Paris, în drept, titlu ce i-a folosit în ocuparea funcției de Prefect al județului Dolj, în perioada 1914-1916. A urmat primarul Constantin Neamțu, în perioada 1923-1924. De profesie economist, a fost promotorul mișcării economice și financiare oltene, fiind fondatorul Băncii Comerțului din Craiova. În perioada 1924-1926, primar al Craiovei a fost Constantin Negrescu, cel care a început construirea Băilor populare și a lucrărilor la Târgul de săptămână (Cezar Avram, *Conducerea și administrarea orașului de către autoritățile publice locale*, în Dumitru Otovescu, Cristina Otovescu (coord.), *Orașul Craiova, monografie*, Craiova, Editura Beladi, Editura Sitech, 2018, pp. 80-82).

¹⁹ „Comunele sunt datoare în termen de 4 ani de la promulgarea legii să stabilească, dacă nu le au deja întocmite, după importanța și mijloacele de care dispun, un plan general de sistematizare, care să aibă în vedere satisfacerea tuturor trebuințelor de ordin edilitar, ca alinierea străzilor, deschideri și înființări de străzi și piețe, alimentare cu apă, canal, iluminat, pavarea, înființări de grădini, parcuri, plantațiuni, mijloacele pentru transportarea populațiunii în comun, locuințe ieftine etc.” (vezi, pe larg, *Legea pentru unificarea administrativă*, Cap. VIII).

În Titlul IV, unde se stabilesc dispozițiuni comune, regăsim precizări privind alegeri administrative (Capitolul I)²⁰, validitatea deliberărilor Consiliilor comunale și județene și ale delegațiunilor permanente (Capitolul II), bunuri și lucrări (Capitolul III), finanțele locale (Capitolul IV)²¹, regulamente (Capitolul V), dizolvarea Consiliilor comunale și județene (Capitolul IV), răspunderi (Capitolul VII), conciliere și arbitraj (Capitolul VIII), asociațiunea comunelor și județelor (Capitolul IX), modificări teritoriale la comune și județe, schimbări de reședințe, constituiri și transformări de comune (Capitolul X).

În Titlul V sunt făcute precizări privind reprezentanții autorităților centrale, organe de control. Aici, sunt luați în discuție Prefectul și Consiliul de prefectură (Capitolul I), subprefectul (Capitolul II), pretorul și plasa (Capitolul III), notarul (Capitolul IV).

În Titlul VI sunt tratate dispozițiuni finale și tranzitorii. În respectiva lege, votată la 11 iunie 1925 și adoptată cu unanimitate de „una sută douăzeci și nouă voturi”, se regăsesc 400 de articole printre care și acelea care „sunt și rămân abrogate”²².

Această lege administrativă a avut o importanță majoră în unificarea României întregite. Alături de Legea pentru Statutul funcționarilor publici și, desigur, de Constituția României din anul 1923, de Legea pentru organizarea administrației locale din 1929 și legile administrative ce vor urma (1936-1938), a contribuit la consolidarea unității teritoriale a provinciilor unite cu țara în anul 1918. Între toate aceste legi administrative ale perioadei interbelice, cea mai importantă și relevantă „în direcția uniformizării administrației românești după realizarea unității naționale din anul 1918” o reprezintă cea din anul 1925²³.

Un moment important îl va constitui adoptarea Constituției din anul 1923. În 29 martie 1923, în „Monitorul Oficial”, nr. 282 a fost publicat actul constituțional, care, după unii cercetători, a reprezentat o nouă Constituție a României, în timp ce, după alții, a fost ultima și cea mai importantă modificare a Constituției României din anul 1866²⁴. Alexandru Lapedatu, referindu-se la Constituția din 1923, atunci când vorbește despre I.I.C. Brătianu afirmă: „raliindu-se celor ce au susținut și susțin că ne aflăm în fața ultimei și celei mai importante modificări a Constituției României din 1866 și, de aceea, noi o numim *Constituția României modificată în 1923*”, nu putem ignora faptul că distinsul om politic nu considera Constituția din 1923 „o Constituție nouă cum ar fi vrut unii să o facă, ci vechea Constituție a țării pe temeiul căreia s-a desfășurat viața politică românească de la 1866 încoace, Constituție care trebuie numai adaptată acum la 1923,

---

²⁰ Acest Capitol este, la rândul său, împărțit pe secțiuni privind: alegători și eligibili la comună și județ; alegeri ordinare, complementare și de preînnoire; convocarea alegătorilor comunali și județeni; operațiuni comunale.

²¹ Capitolul este împărțit pe patru secțiuni care privesc bugetul, veniturile comunale și județene, împrumuturi, încheierea, cercetarea și aprobarea conturilor.

²² Vezi pe larg *Legea pentru unificarea administrativă* votată în Parlamentul țării în 14 iunie 1925, pp. 6.849-6.893; Gheorghe Calcan, *op. cit.*, pp. 177-261.

²³ Gheorghe Calcan, *op. cit.*, p. 176.

²⁴ Vezi pe larg Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I. 1918-1933, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, pp. 314-350.

pe aceleași principii fundamentale, la noile împrejurări și necesități ale României întregite”²⁵.

Constituția modificată, adoptată în 1923, include 138 de articole, mai multe cu 10 față de cea din 1866 (128 art.). Dintre acestea, Constituția din 1923 are doar 7 articole noi, 25 de articole reformulate și cu adaosuri, în timp ce alte articole au rămas nemoificate²⁶.

În noua Lege fundamentală a fost necesar să fie înscrise noile realități. Așa se explică faptul că art. 1 al Constituției din 1866, prin care se stipula că statul român este un stat indivizibil, a fost reformulat, în 1923, în concordanță cu realitățile istorice determinate de realizarea României Mari și s-a stabilit, constituțional, că „Regatul României este un stat național, unitar și indivizibil”.

În noua Constituție găsim o mai bună formulare și exprimare a principiului egalității și supremației. Astfel, prin art. 103 se reglementează *problema controlului constituționalității legilor*. A fost formulat cu claritate și *principiul suveranității* prin prevederea potrivit căreia puterea de stat aparține națiunii, care o exercită prin delegațiune și nu direct. Cu privire la organizarea judecătorească, recursul a fost declarat de ordin constituțional, iar justiției militare i s-a rezervat o organizare separată. A fost organizat *Consiliul legislativ*, cu scopul de a asigura supremația Constituției și legalității. Totodată, s-a introdus *instituția contenciosului administrativ*. Organizarea administrativă a suferit modificări, atât în privința *unităților administrativ-teritoriale*, cât și în privința înțelesului *descentralizării administrative*. Dezbaterile parlamentare au fost de durată și, totodată, pe alocuri, „contondente”. Se renunța la legile fundamentale după care se ghidau provinciile alipite avându-se, însă, în vedere păstrarea unor particularități care să satisfacă orgoliile politicianilor din aceste provincii, precum și asamblarea noilor normative reprezentative pentru statul național unitar.

În cadrul congreselor partidelor politice precum și a întrunirilor electorale din noiembrie 1919 și mai 1920 și în sesiunile Camerei Deputaților din 1919-1922, adoptarea noii Constituții a reprezentat tema principală.

Legea fundamentală adoptată în anul 1923 a fost mai bine structurată decât cea din 1866 și a cuprins formulări corespunzătoare epocii în care a fost elaborată²⁷. Prin reforma constituțională nu au fost aduse modificări celor două camere ale Parlamentului, regele având nu numai dreptul de a sancționa legile, ci și dreptul de a convoca Parlamentul în sesiune extraordinară, de a dizolva una din adunări sau pe amândouă, de a numi un nou guvern.

Înlocuirea regulii regimului parlamentar, după care Parlamentul „face Guvernul”, cu practica, consacrată încă dinaintea primului Război Mondial, potrivit căreia Guvernul „face Parlamentul” a fost o procedură constant aplicată și în primii ani după Marea Unire.

---

²⁵ Apud Avram Cezar et alii (coord.), *op. cit.*, p. 233.

²⁶ Vezi *Noua Constituție votată de Adunarea Națională Constituantă în ședințele din 26 și 27 martie 1923*, București, Librăria Nouă, 1923; „Monitorul Oficial”, nr. 282 din 29 martie 1923.

²⁷ Într-o serie de state veniseră la putere regimuri extremiste: regimul bolșevic în Rusia, regimul fascist în Italia, regimul horthist în Ungaria etc.

În planul puterii judecătorești, Constituția din anul 1923 a proclamat *principiul supremației legii* și *principiul statului de drept* care, în vederea punerii în practică, au necesitat organizarea controlului de constituționalitate a legilor. Competența exercitării acestui control a fost încredințată Curții de Casație, instituție creată în anul 1925 printr-o lege specială. De asemenea, prin art. 107 s-a instituit Contenciosul administrativ, destinat ocrotirii drepturilor și libertăților fundamentale. Constituția mai prevedea și *inamovibilitatea judecătorilor*, însă numai în condițiile fixate de lege²⁸.

Necesitatea unificării legislative a fost amplu dezbătută în Parlamentul țării și în mai multe lucrări de specialitate²⁹.

Constituția din 1923 prezintă câteva elemente de noutate în raport cu cea din 1866: introducerea principiului naționalizării bogățiilor subsolului și a concepției privind funcția socială a proprietății; introducerea controlului legalității actelor administrative, a prevederii conform căreia, în caz de pericol de stat, poate fi instituită starea de asediu general sau parțial. Legea fundamentală adoptată în 1923 a reglementat, într-o manieră pozitivă, democratică, organizarea și funcționarea statului român unitar.

În domeniul dreptului civil, deși a rămas în vigoare Codul adoptat în 1864, au fost promulgate o serie de legi speciale care au impulsivat transformările din viața economică și socială a țării. Problema împrumutării, a exproprierii terenurilor agricole, a naționalizării subsolului a determinat adoptarea, în mai multe etape, a unor legi care au impulsivat unificarea statului. Legea din mai 1921 autoriza organizarea sindicatelor, cu condiția ca acestea să se preocupe numai de problemele cu caracter strict profesional, social și cultural ale membrilor lor. Legea din februarie 1924 privind persoanele juridice a avut ca scop asociațiile și fundațiile cu scop lucrativ. Naționalitatea română și naturalizarea au fost reglementate prin Legea referitoare la pierderea și dobândirea naționalității române din 24 februarie 1924.

Constituția din 1923 a promovat o nouă concepție cu privire la proprietate. Proprietatea privată trebuia să dobândească o funcție socială, fiind subordonată interesului național. Regimul juridic al proprietății statului asupra întreprinderii va suferi modificări, în special prin legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului din iunie 1929³⁰.

Evoluția dreptului civil după Marea Unire a fost marcată de aceiași factori care au influențat și alte domenii ale dreptului: unificarea legislativă, reformele economice și instituționale. Noul cadru de drept civil avea să fie realizat, treptat, prin legi organice precum: Legea tarifului vamal din 1921, care avea să înscrie o serie de prevederi cu privire la proprietatea industrială, Legea apelor, Legea minelor, Legea energiei, Legea co-

---

²⁸ Vezi E. Cernea, E. Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, ediție revăzută și adăugită, București, Editura Universul Juridic, 2004, pp. 236-319.

²⁹ Andrei Rădulescu, *Unificarea legislativă*, București, Cultura Națională, 1927; C. Hamangiu, *Unificarea legislativă a României. Proiect de lege și expunere de motive întocmit de C. Hamangiu, ministrul justiției*, București, Imprimeria Națională, 1931 etc.

³⁰ Vezi pe larg Ioan Adam, *Drept civil, obligații, contracte*, București, Editura C. H. Beck, 2010, pp. 20-30; Bonciu Gheorghe, *Istoria dreptului românesc*, București, Editura Fundației „România de Mâine”, 2000, pp. 350-352.

mercializării și controlului întreprinderilor economice ale statului, Legea pentru înființarea Societății Naționale de Credit Industrial, Legea pentru înfrânarea speculei ilicite.

În aceeași sferă de interes s-au înscris și legile, regulamentele și alte acte normative care au reglementat regimul obligațiilor. Cea mai importantă lege în domeniul personalității juridice a fost promulgată în 6 februarie 1924. Aceasta avea în vedere asociațiile și fundațiile fără scop lucrativ³¹.

După constituirea statului unitar român au existat, pentru o scurtă perioadă de timp, o multitudine de reglementări penale, fiind în vigoare mai multe legislații:

- în Transilvania – Codul penal din 1864, Codul penal ungar din 1878 și Codul contravențiilor din 1879;

- în Bucovina – Legea austriacă, respectiv Codul penal austriac din 1852;

- în Basarabia – Codul penal rusesc din 1903.

În condițiile existenței acestor legislații penale aplicabile în România, s-a simțit nevoia abrogării unor dispoziții sancționatorii și a elaborării unor reglementări penale speciale, care să aibă aplicabilitate pe întreg teritoriul țării, lucru care s-a realizat prin Legea din 19 decembrie 1924³².

În 19 decembrie 1924 a fost adoptată legea pentru reprimarea unor noi acțiuni contra liniștii publice, denumită și Legea Mârzescu, după numele ministrului liberal care a inițiat-o³³.

În domeniul Dreptului procesual penal, s-a procedat mai întâi la extinderea, pe tot teritoriul statului, a unor dispoziții ale Codului penal din 1864 despre competența, judecătorii de instrucție, poliția judiciară, mandatele de înfățișare, aducere și arestare, despre recurs etc. Unificarea legislativă a început în 1924 prin aplicarea Legii pentru reprimarea unor noi infracțiuni contra liniștii publice, dar avea să fie împlinită prin aplicarea noului cod de procedură penală, adoptat și intrat în vigoare odată cu noul Cod penal din 19 martie 1936, respectiv 1 ianuarie 1937.

În domeniul Dreptului procesual civil, în primii ani după Unire s-a continuat să se aplice Codul adoptat în 1864. Unificarea legislativă în această materie s-a realizat prin extinderea unor dispoziții de procedură civilă din vechea Românie în noile provincii, precum și prin adoptarea unor noi legi. Cea mai importantă lege de unificare a Dreptului procesual civil avea să fie adoptată în mai 1925, ea vizând unificarea unor dispoziții de procedură civilă și comercială, unificarea competenței judecătorilor, înlesnirea și accelerarea judecăților în fața tribunalelor și a curților de apel.

---

³¹ Cele cu scop lucrativ erau supuse codurilor de comerț și altor legi (vezi pe larg E. Lupan, I. Sabău Pop, *Tratat de drept civil*, vol. I. *Partea generală*, București, Editura C. H. Beck, 2006; Gheorghe Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, ediția a XI-a revăzută și adăugită de M. Nicolae. P. Trușcă, București, Editura Universul Juridic, 2007).

³² I. C. Filitti, G. Vrăbiescu, „Legislația penală”, în *Enciclopedia României*, I, București, 1939, pp. 397-408; V. Dongoroz, *Drept penal*, București, Editura Socec, 1939, pp. 229-234.

³³ Legea a fost elaborată în contextul tensionat al relațiilor cu Uniunea Sovietică, care refuza să recunoască unirea Basarabiei cu România. În contextul tratatelor româno-sovietice de la Viena 1924, s-a trecut, prin impulsionearea făcută de Internaționala a 3-a comunistă, la organizarea de acțiuni subversive cu caracter militar (vezi pe larg Ioan Bitoleanu, *Introducere în istoria dreptului*, București, Editura Fundația „România de Măine”, 2006, pp. 178-182).

În iunie 1924, a fost promulgată Legea pentru unificarea organizării judecătorești. În procedură civilă s-au adus modificări, îndeosebi, în sensul extinderii Codului din 1864, avându-se în vedere nu numai unificarea organizării judecătorești, ci și accelerarea judecăților. Astfel, au fost promulgate *Legea privind organizarea judecătorească* din 15 iunie 1924, *Legea de unificare a Dreptului procesual civil* din 19 mai 1925 care va simplifica procedurile și va unifica competența judecătorilor³⁴. A fost promulgată *Legea privind corpul de avocați*, în anul 1923, și o lege specială, în 1923, modificată în 1925³⁵.

Asemănător procesului civil, și în domeniul procesului penal au existat, pentru o perioadă scurtă de timp, o pluritate de reglementări. Astfel, au rămas în vigoare reglementările vechiului Cod, ele fiind extinse, în septembrie 1925, în întreaga Românie³⁶.

În anii care au urmat schimbărilor regimului politic democrat constituțional, instaurarea unor regimuri autoritare a determinat modificări de amploare în Dreptul penal și Dreptul procesual penal³⁷.

Procesul de integrare administrativă a provinciilor revenite la patria mamă, în anul 1918, a fost similar pe întreg teritoriul României unite. Pe baza Legii pentru unificarea administrativă din anul 1925, în România existau 71 de județe³⁸. Prin aceeași lege, în 12 decembrie 1925 s-a înființat Consiliul Administrativ Superior³⁹.

Consolidarea și modernizarea societății românești a început imediat după Marea Unire și a continuat în toată perioada interbelică. Evoluția economică și social-politică, uneori cu accente contondente, a făcut ca administrația să fie supusă permanent adaptării și modificării. Tendința spre descentralizare și scădere a tutelei administrative și a legislației civile, penale etc. a fost evidentă în adoptarea unor reglementări și norme juridice conform Constituției din 1923.

---

³⁴ Vezi D. V. Firoiu, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, pp. 125-139.

³⁵ Vezi Costică Voicu, Ion T. Amuza, Bogdan Stanciu, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Sylvi, 2001, pp. 382-394.

³⁶ În martie 1935 a fost adoptat un nou Cod de procedură penală care a intrat în vigoare la 1 ianuarie 1937 (vezi Costică Voicu, Ion T. Amuza, Bogdan Stanciu, *op. cit.*, p. 129-141; Ion Bitoleanu, *op. cit.*, pp. 241-249; Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României. 1859-1991*, București, Editura Humanitas, 1998, pp. 79-84).

³⁷ Vezi pe larg Avram Cezar (coord.), *op. cit.*, pp. 237-251.

³⁸ Apud Gheorghe Calcan, *op. cit.*, pp. 171-173.

³⁹ *Ibidem*, p. 172.

ÎMPROPRIETĂRIREA PRIN REFORMA AGRARĂ – FORMĂ DE RECOMPENSĂ A OSTAȘILOR DIN RĂZBOIUL PENTRU ÎNTREGIREA NEAMULUI

Dumitru Matei

Stimularea luptătorilor participanți la război a fost practică încă din antichitate. Reținem în acest sens practicile împăraților romani de a oferi veteranilor pământ în provinciile cucerite. Când societatea romană a decăzut și pământurile țăranilor au fost luate prin abuz de către „optimates”, numărul militarilor din armata romană a scăzut cu 18.000, însă după reformele lui Tiberius Grachus numărul lor creștuse cu 81.000 oameni; după o nouă comasare a proprietăților numărul a scăzut și a fost război civil. Împăratul August a creat 120.000 locuri pentru coloni și veterani câștigându-și astfel gloria. Când s-a concentrat din nou proprietatea în mâinile celor puțini, a urmat decăderea și Roma a căzut în mâinile barbarilor¹.

Ca urmare a împrumării țăranilor greci din Salamina, care și-au apărat pământul la Maraton împotriva invaziei perșilor, grecii au dezvoltat o civilizație extraordinară².

La noi, în timpul lui Mircea sau al lui Ștefan – ca să ne limităm la aceste exemple – țăranul român a avut de apărat pământul său și inamicul, oricât de puternic a fost, nu a reușit să-și impună voința, dar pe măsură ce a fost deposedat de proprietatea sa, care a ajuns în mâinile unui număr redus de latifundiași, nu a mai existat interesul pentru a apăra ceea ce nu-i mai aparținea. Ca urmare domniile pământene au apelat la mercenari, iar aceștia erau interesați să câștige bani, nu să-și jertfească viața pentru interese străine, ba uneori s-au ridicat împotriva domnului pe care se angajaseră să-l apere, cum a fost cazul cu răscoala seimenilor în timpul domnitorului Matei Basarab³ și a lui Constantin Șerban⁴.

În timpul domniilor fanariote⁵, țăranul român deposedat de toate bunurile sale nu mai avea ce să apere, iar armata din rândul pământenilor nu mai exista, căci domnul

---

¹ Dimitrie Șuculescu, deputat de Romanați, *Discurs rostit în Adunarea deputaților la 19 aprilie 1914*, Caracal, Tipografia Românească Colectivă, 1914, p. 23.

² *Ibidem*, p. 20.

³ Gr. G. Tocilescu, *Istoria română pentru școlile primare de ambe sexe*, București, Imprimeria Statului, 1888, p. 182: După victoria de la Finta (17 mai 1753) seimenii (lefeșii sârbi) aflați în slujba domnului valah au cerut plata simbriei pe 3 luni și mărirea acesteia, dar armașul Radu refuză și taie pe cei 50 reprezentanți ai seimenilor. Astfel a început răscoala seimenilor care au pătruns în palatul domnesc din Târgoviște și au tăiat 3 boieri, apoi au jurat din nou credință domnului.

⁴ *Ibidem*, p. 189.

⁵ În Moldova începând cu anul 1711, iar în Țara Românească începând cu anul 1716, până în anul 1821.

fanariot venea în țară cu un număr de slujitori care să-l apere în scurtul timp cât avea să rămână la domnie.

Tudor Vladimirescu avea în programul său înscrise măsuri de îmbunătățirea soartei țăranilor. În Proclamația dată la Padeș în ziua de 23 ianuarie/4 februarie 1821, proclama emanciparea românilor prin instituirea unei noi ordini sociale și politice, în care se întărea dreptul clăcașilor de a folosi pământurile de care au fost deposedați în timpul domniei lui Ion Gheorghe Caragea, precum și alte măsuri care să ducă la scăparea din robia în care se aflau. După uciderea mișlească a lui Tudor a fost înlăturată asupra străină a fanarioților, nu și cea a marilor proprietari de pământ autohtoni⁶.

Revoluția de la 1848 avea, de asemenea, în program emanciparea țăranului. Rezolvarea problemei agrare a țăranilor prin desființarea servituților feudale și împrăștierea cu pământ a țăranilor a fost în prim-planul obiectivelor sociale. Emanciparea clăcașilor și desființarea iobăgiei au fost considerate condiții care să asigure fundamentul economic al țăranilor. În acest fel era atras țăranul de partea revoluției. Proclamația de la Islaz dată la 9/21 iunie 1848 la punctul 1 prevedea *emanciparea clăcașilor ce se fac proprietari prin despăgubire*⁷.

Preotul Radu Șapcă, care alături de alți doi preoți a oficiat slujba pentru izbânda mișcării, în cuvântarea sa a blestemat iobăgia, claca și abuzurile, rugând pe Dumnezeu să apere biruința, libertatea și omul care suferă, ca acesta să se bucure de roadele muncii sale. El arăta că *săracii, sătenii, plugarii (...) își cer o părticică de pământ, îndestulă pentru hrana familiei și vitelor. (...) Claca și acea infamă iobăgie se desființează. (...) Săteanul fără pământ se face proprietar*⁸. În Programul revoluției se menționa *Emancipația mănăstirilor închinat; Emancipația clăcașilor, ce se fac proprietari prin despăgubire; Desrobirea țiganilor prin despăgubire.* (Punctele 12-14)

Revoluția fiind înfrântă prin intervenția armată a marilor imperii vecine – țarist, otoman și habsburgic – țăranii nu au avut niciun beneficiu.

Domnitorul Alexandru Ioan Cuza a înțeles că numai dacă are sprijinul maselor de țărani poate face modernizarea țării și a găsit modalitatea de a face o reformă agrară la 1864 prin naționalizarea averilor mănăstirești, al căror venit ajungea la mănăstirile de pe Muntele Athos din Grecia, dar nu s-a putut atinge de moșiile marilor latifundiari grupați în partidul conservator aflat încă în plină putere la conducerea țării.

Reforma agrară a fost prevăzută încă de la 1862 în programul Partidului Conservator al lui Barbu Catargiu, căci conservatorii aveau două programe: unul era programul de guvernământ, de care nu se țineau niciodată și altul era programul intangibil și imuabil în orice vreme. Barbu Catargiu spunea: *Vreți să dați pământ la țărani? Ce nevoie aveți să-l luați de la noi? Luați pământurile mănăstirești. Nu ajung acestea?*

---

⁶ Dr. Nichita Adăniloae ș.a., *Istoria militară a poporului român*, vol. IV, București, Editura Militară, 1987, pp. 115-116: Tudor Vladimirescu, în Proclamația dată la Padeș în ziua de 23 ianuarie/4 februarie 1821, aducea la cunoștință emanciparea românilor prin instituirea unei noi ordini sociale și politice, în care se întărea dreptul clăcașilor de a folosi pământurile de care au fost deposedați în timpul domniei lui Ion Gheorghe Caragea, precum și alte măsuri care să ducă la scăparea din robia în care se aflau.

⁷ *Ibidem*, p. 250.

⁸ „Magazin Istoric” nr. 5, mai 1968, pp. 21-25.

*Atunci să se ducă statul la licitațiune cu punga plină și va cumpăra destule pământuri. Nu vor fi nici acestea destule? Atunci dăm și noi proprietarii*⁹.

Alexandru Ioan Cuza hotărât să dea țării două legi fundamentale – legea electorală și legea agrară – a recurs la lovitura de stat din 2 mai 1864. În baza Statutului dezvoltător, la 14 august 1864 domnitorul a decretat legea agrară prin care desființa claca și împrumotărea țăraniilor cu loturi de pământ prin răscumpărare. Au beneficiat de împrumotărire 467.080 capi de familie, dintre care 72.751 la categoria frunțași, 200.132 ca mijlocași și 133.546 ca pâlmași, iar 60.651 numai cu locuri de casă și grădină¹⁰.

Partidul Liberal trecea în contul său această reformă, fără a menționa aportul domnitorului. Într-o broșură de propagandă susțineau că „În 1864 Partidul Național-Liberal a făcut cea dintâi împrumotărire a sătenilor, apoi a venit cu legi și noi măsuri pentru o dreaptă aplicare a legii din 1864 și pentru vinderea moșțiilor statului la săteni și împrumotărire a însurășilor”¹¹.

*Sistemul nostru de vot este unul dintre cele mai reacționare. Nu ne sperie mutarea centrului de greutate de la oraș la sat căci centrul și politic și național și economic este în țărănime, pentru că sunt 6.000.000, acesta este centrul real. Vrem țărănime conștiință de drepturile ei și în stare să trăiască liber pe pământul ei. Acel milion de familii țărănești trebuie să poarte scutul și sabia pentru 15 milioane de români. Vrem ca mâna care ține sabia și pieptul care va servi de scut să fie piept puternic și mână aspră*¹².

La 23 martie/5 aprilie 1917, Regele Ferdinand I s-a adresat ostașilor români, cu următoarea proclamație: „*Vouă, fiilor de țărani, care ați apărut cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați câștigat totodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-ați luptat. Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă. Vi se va da și o largă participare la treburile statului*”.

Discursul Regelui Ferdinand a deschis calea trecerii imediate la modificarea Constituției. La 6/19 mai 1917, la Iași, prim-ministrul Ion I.C. Brătianu a prezentat, în Camera Deputaților și în Senat, proiectele de reformă agrară și electorală și de revizuire a Constituției. El a apreciat, cu acest prilej, că reformele erau cerute *de spiritul vremilor în care trăim*, afirmând totodată că jertfele eroice de pe front impun *să votăm încă de acum aceste două principii fundamentale ca să rămână câștigate pentru poporul nostru orice s-ar întâmpla de aici înainte*.

Reformele susținute de liberali aveau un dublu scop: îi avantajau din punct de vedere politic, fiindcă țăraniilor care obțineau drept de vot și erau împrumotăriți le asigurau majoritatea parlamentară și accesul la guvernare; în același timp, țăranul soldat fiind împrumotărit era motivat să participe la lupta pentru apărarea propriului său avut, în caz de război.

⁹ Dimitrie Șuculescu, deputat de Romanați, *Discurs rostit în Adunarea deputaților la 19 aprilie 1914*. Caracal.

¹⁰ *** *Istoria României. Compendiu*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1970, pp. 345-347.

¹¹ *Ce a făcut Partidul Național Liberal pentru țărănime prin expropriere și împrumotărire*, București, Imprimeriile Independența, p. 5.

¹² *Ibidem*, p. 31.

Aceleași partide care în timpul războaielor țărănești purtaseră un război crâncen împotriva propriului popor, când apărea un pericol care să le afecteze propriile interese, făceau promisiuni pentru fericirea țaranului roman: drept de vot pentru a-și apăra interesele pe cale legală, pământ tuturor pentru îndestularea familiilor cu mijloacele de trai necesare, învățământ la sate, spitale etc. După începerea războiului mondial, chiar cei care erau împotriva împrumutării au înțeles necesitatea ei, dar abia după campania dezastruoasă din 1916 au acceptat exproprierea unei părți din moșiile lor, însă fără a fi în pagubă, fiindcă statul le asigura *o dreptă despăgubire*. Până la intrarea României în război au fost dezbateri furtunoase atât în presă, cât și în parlament, ajungând în cele din urmă la o formulă care să dea satisfacție atât liberalilor, cât și conservatorilor. În timpul războiului, când influența ideologiei bolșevice cuprinsese armatele imperiale ruse aflate pe frontal românesc, putând contamina și armata română, Regele Ferdinand I și partidele politice au trecut la măsuri practice pentru preîntâmpinarea unei catastrofe sociale: în vara anului 1917 a fost votată modificarea Constituției, făcând posibile reformele pentru care au fost discuții sterile în anii anteriori. Regele promitea pământ țăranilor, partidele politice se întreceau în promisiuni și catastrofa a fost evitată.

După un secol multe dintre acele evenimente au fost date uitării, pe documentele care le consemnau s-a așezat un strat gros de praf, parțial înlăturat numai de pe cele care servesc interesului politic al guvernanților.

În paginile următoare prezentăm opiniile politice ale vremii în diversitatea lor.

*

* *

Partidului National-Liberal a înscris în Programul din 1892 *îmbunătățirea și întărirea condițiilor de bun trai a țaranului, voind ca fiecare țaran să aibă în deplina sa proprietate o bucată de pământ cultivabil pentru ca să-și asigure o pozițiune materială independentă și să se ridice economicește și moralicește*. Prin dispozițiuni tutelare inalienabilitatea pământului a îngăduit mutațiunea loturilor în anumite condițiuni: legea din 1864 permitea mutațiunea proprietății țărănești numai între consăteni, dar prin dese vinderi de la sătean la sătean unii au dobândit proprietăți mari în detrimentul celorlalți. Pentru a curma acest rău, în 1879 s-a decretat anularea acelor vânzări. Echi-librul zdruncinat un moment s-a restabilit și cei ce consimțaseră la deposedarea lor într-un moment de slăbiciune au devenit cei mai hotărâți apărători ai moșiei lor.

Putința economică de a arenda acele loturi constituie o nouă piedică la dezvoltarea economică a săteanului și un nou debușeu la o speculă morală în detrimerntul său. Prin putința nelimitată de a arenda parcela sa de pământ pe termen ce trece de 30 de ani, țaranul nu rămâne cum voește legea, un cultivator de pământ, un muncitor care să întrunească munca și capitalul pe pământul său, ci e transformat în proprietar nominal, ceea ce e diame-tral opus spiritului și scopului legii. Pentru a înlătura acest rău e absolut necesar ca legea să intervină și să reglementeze împrejurările în care țaranul ar putea arenda lotul său de pământ. Acolo unde buna credință este surprinsă de specula nemiloasă care face trafic cu nevoile momentului, legea mai presus de toate trebuie să apere interesele adevărate. Ce s-a făcut în 1879 pentru anularea vânzărilor, astăzi trebuie făcut pentru anularea arendărilor¹³.

¹³ Costescu-Comăneanu, *O nouă reformă liberală*, în ziarul „Drapelul”, an I, nr. 9, 21 mai 1897.

Aceiași ziar¹⁴ publica articolul lui Petru Grădișteanu, care arată că *mult a făcut partidul liberal pentru țărani, el a făcut din trei milioane și jumătate de ilofi, lipiți pământului, trei milioane și jumătate de cetățeni, el a căutat, împroprietărindu-i, să-i intereseze pe toți în apărarea moșiei strămoșești și astfel au putut recruții curcani, pe câmpul de luptă pentru neatârnare, să-și transforme porecla în renume. El a anulat vânzările făcute contra legii care voia să asigure fiecăruia pământul și-l desrobise de clacă, el a îndeplinit cerințele legii care prevăzuse pe însurăței, el a dus mai departe ideea vânzării moșiilor statului la țărani, idee care s-a continuat cu modalități când mai mult, când mai puțin norocite.*

Pentru viitoarea sesiune, P. Grădișteanu considera că *primul proiect de lege trebuie să fie cel indicat de senatorul Costescu-Comăneanu: anularea tuturor contractelor de arendare consimțite în fraudă legii, pe timp lung, a pământurilor dobândite de țărani fie în virtutea legii rurale, fie în virtutea legii de împroprietărire a însurățeilor, fie în virtutea legii de vânzare a moșiilor statului.*

Legea trebuie să limiteze la un termen de 3 sau 5 ani facultatea de închiriere, considerând termenele mai lungi ca consimțăminte în neștire și în fraudă legii.

Țăran născut și crescut în sat, cu părinții și strămoșii săi înmormântați în sat, dar care prin efectul legii de succesiune a rămas cu un pogon, o jumătate de pogon sau mai puțin, nu poate cumpăra, pe când alții, din alte sate, fără tradițiuni în localitate, pot deveni proprietari pe 5 hectare. Nedreptatea e strigătoare. Când tot pământul se va vinde la alți țărani, cum își vor putea ei procura mijlocul de trai prin muncă? Atunci ne vom afla [în] față cu proletariatul agricol!... Soluția acestei chestiuni se impune.

Pământul dat țăranimii prin legile agrare de la 1864, 1881 și 1889 a satisfăcut numai în parte nevoia de pământ a țăranilor: împreună cu proprietatea răzăsească însuma 3.154.000 ha și nu era suficient pentru acoperirea trebuințelor întregii populații rurale, care sporise foarte mult, având 930.000 capi de familie¹⁵.

La 1888 s-au răscolat țăranii în câteva județe și ordinea s-a restabilit prin reprimări sângeroase. Populația rurală a plătit cu viața, cu închisoarea și cu mari pierderi materiale. S-a vorbit de agenți instigatori care au îndemnat pe țărani la răscoală, dar o anchetă asupra cauzelor răscoalei nu s-a făcut, deși administrația trebuia să cerceteze cauzele și să cunoască împrejurările în care a avut loc această răscoală. S-a scris în ziare, dar anchetă oficială nu s-a făcut. *Evident că trebuie să existe cauze de ordine morală, de ordine economică sau de ordine socială. Și cauzele trebuie să fie oarecum întemeiate căci populația rurală din România nu ar fi așa de inconștientă încât fără nici un temei să se scoale în mase și să se expună la represiuni care tot în paguba ei sunt*¹⁶.

Conservatorii considerau că liberalii au îndemnat pe țărani la răscoală. Când se întâmplă o tulburare printre țărani sub guvern conservator, guvernul este învinovățit că *nu știuse să înlăture cauzele adânci cărora s-ar fi datorat răscoala, dar în 1888 partidul*

¹⁴ *Ibidem*, numărul din 15 mai 1914.

¹⁵ *Ibidem*, p. 6.

¹⁶ P.S. Aurelian, *Discurs asupra răscoalelor țărănești* rostit în ședința Camerei de la 6 februarie 1899, București, Tipografia Nouă, 1899, pp. 4-6

liberal fusese 12 ani la putere și avusese tot timpul să dea satisfacție aspirațiilor țărănilor. Lunga cârmuire liberală ne-a lăsat moștenire o răscoală de reprimat, iar guvernul Teodor Rosetti a fost denunțat țării pentru sângele ce s-a vărsat. În Apelul către alegători, din 1891, liberalii învinuiau guvernul conservator că a însemnat trecerea lui la putere numai prin măcelul nenorociților țărani în anul 1888.

După aproape 8 ani de guvernare a Partidului Conservator, după trei ani și jumătate de guvernare liberală, țărănimea din județele Teleorman, Olt și Romanați se răscoală în masă și cere îndreptarea pentru unele din nevoile sale, dar nu a fost nevoie să se mai recurgă la măsuri de represiune și țărani nu au mai plătit cu viața și sângele lor¹⁷.

P.S. Aurelian nu știe dacă ministrul de Interne cunoaște cauzele răscoalei, dar venind în Cameră ministrul a spus că Partidul Conservator nu este cătuși de puțin responsabil, deși nimeni nu învinuise acest partid. S-a spus apoi că socialiștii sunt vinovați de instigare, dar reprezentantul lor în parlament, deputatul Morțun, a afirmat de 3-4 ori că el are un pact cu Partidul Liberal și nu-i face greutăți la guvernare¹⁸.

Deși au fost aceste semnale de răbufniri ale țăranilor din cauza inechităților sociale, a faptului că milioanele de țărani care munceau pământul nu aveau nici minimul necesar pentru hrană, latifundiarii care beneficiau de rodul muncii țăranului trăiau în huzur la Paris, la Viena sau în orașele frumoase ale Italiei, cheltuind banii pe care îi trimiteau arendașii, iar reprezentanții lor aflați în guvernul țării nu au înțeles să îmbunătățească soarta țăranilor.

Partidele politice uitau îndată promisiunile făcute în urma răscoalelor țărănești, condițiile insuportabile impuse de arendașii din toată țara au continuat să existe, la acestea adăugându-se și seceta din anul 1906, în mod inevitabil a urmat o răscoală de mare amploare care a cuprins în primăvara anului 1907 toată țara, deși *nu s-a desfășurat conform unui plan dinainte elaborat, acțiunile au avut un caracter local, nu a avut loc o adevărată organizare pe țară*¹⁹.

P.S. Aurelian consideră că *despre starea de astăzi a populației rurale avem fiecare partea noastră de răspundere, căci nu ne-am îndeplinit cum se cade datoria față de țărănime, ... ne-am mărginit la farse de efect, la declarațiuni de dragoste față de talpa țării*²⁰. Fiind autorul proiectului Casei Rurale, ziarul „Constituționalul” îl considera vinovat de mișcările țăranilor, dar el credea că evenimentele petrecute în Olt, Teleorman și Romanați dovedesc că socialismul era mai influent și dispunea de mijloace de propagandă și de acțiune mai mari decât s-ar fi crezut: aproape 200 de cluburi în comune rurale împrăștiate ziare socialiste și broșuri de tot felul²¹. Nu li s-a dat atenție și la 1888, după răscoalele țărănești, odată ce a fost potolită mișcarea, *cestiunea a fost pusă la dosar, ici coala câte o mică reformă și totul a urmat după calapodul vechi. Am dat uitării cele întâmplare în 1888, până ne-am trezit cu răzvrătirea din 1899.*

---

¹⁷ P.S. Aurelian, *op. cit.*, pp. 6-7.

¹⁸ *Ibidem*, p. 14.

¹⁹ „Analele Universității C.I. Parhon”, București, Seria Științe Sociale, Nr. 8, 1957, p. 210.

²⁰ P. S. Aurelian, *op. cit.*, p. 31

²¹ *Ibidem*, p. 26.

G. Poboran constată că *prefecții aleargă la mijloace represive, cer telegrafic ministrului de Interne armată pe motiv că nu mai pot ține piept țărănimii, și-i întreabă: credeți oare că dacă după izbucnirea mișcărilor țărănești se trimit câteva batalioane de armată și se rănesc sau se omoară câțiva țărani, ați pus capăt mișcării? Aceasta ar fi o iluziune*. Le recomandă mai multă vigilență pentru a preveni mișcărilor țărănești, căci astfel nu va mai fi nevoie să intervină armata și crede că *o serie întreagă de reforme sociale și economice se impun și că se impune, de asemenea, organizarea serioasă a administrației*²². Poboran nu indică reformele sau modul de organizare a administrației, dar își justifică opiniile relatând despre revolta țăranilor de la 7 iunie 1899 adunați în gara Slatina²³.

Despre răscoala de la 1907 aflăm cauzele, desfășurarea și reprimarea acesteia relatate pe scurt în *Enciclopedia României* apărută sub Înaltul patronaj al Regelui Carol al II-lea:

Viața țăranului e mai grea ca în 1866. Populația s-a înmulțit, trusturile arendășești impun condiții de muncă neomenoase și dau naștere la ceea ce Dobrogeanu-Gherea a numit „neoiobăgia”. Lumea satelor îndură, suferă, dar clocotește. O scânteie poate dezlănțui revolta. Răscoalele începute în nordul Moldovei se întind în două

---

²² P.S. Aurelian, *op. cit.*, p. 52.

²³ G. Poboran, în *Istoria Slatinei* (Tipografia de Lux, Slatina, 1919, pp. 159-162) relatează că: la alegerile pentru colegiul al III-lea nu a ieșit candidatul țăranilor, Bogdan-Pitești, care făcuse o mare propagandă prin comunele din județul Olt; s-a aprobat o anchetă ministerială care s-a amânat de sâmbătă până luni și mulțimea de țărani adunați la gara Slatina, apreciată de Poboran la 4-5 mii, nu a putut fi îndepărtată de ostașii regimentului de infanterie din localitate. Autoritățile au chemat ajutor militar de la Craiova și a sosit: Regimentul 26, sub comanda maiorului Cernătescu, Batalionul 1 Vânători, sub comanda maiorului Mărășescu, un escadron de cavalerie din Regimentul 1 Călărași, sub comanda căpitanului Brăiloiu și bateria călărească din Regimentul 1 Artilerie, sub comanda căpitanului Gârleşteanu. Din Pitești sosise Regimentul 28 Infanterie, iar Regimentul 4 aștepta ordinul de plecare. În Slatina se aflau generalul Argetoianu, comandantul Diviziei din Craiova, colonel Leon, comandantul Regimentului 3 Olt din Slatina și alți ofițeri. La ora 1 și 20 minute când a venit trenul cu vânătorii de la Craiova, țăranii crezând că a venit „deputatul” Bogdan-Pitești au început să strige „ura”, dar procurorul Ionescu i-a somat să se retragă. Țăranii văzând că nu este Bogdan și sunt soldați, au năvălit asupra trenului. Colonelul Leon a dat atunci ordin soldaților să-i împrăștie. Regimentul 26 Infanterie a înaintat spre mulțime și a împărțit pe țărani în două grupe, împingându-i până lângă magaziile gării. Acolo, găsind ei niște grămezi de pietre, au început numaidecât o bombardare sângeroasă. Bolovani zburau în aer și cădeau ca ploaia peste capetele soldaților, cari s-au oprit pe loc, neîndrăznind să mai înainteze. Atunci a început un adevărat carnagiu. Soldații care își vedeau viața lor în primejdie, au năvălit asupra țăranilor străpungându-i cu baionetele, pe când vânătorii trăgeau cu puștile Manlicher. (...) Peronul gării se schimbă într-un lac de sânge, forțele armate se îngrămădeau din ce în ce, până au isbutit să pue pe goană miile de țărani. În total au fost 14 morți și 13 răniți la spitalul județean. Se crede că numărul acestora a fost mult mai mare, căci țăranii, pe când fugeau, luau răniții și cadavrele, ducându-le în satele lor. Informațiile lui Poboran sunt prețioase, dacă ținem seamă de „obiectivitatea” și de amănunțele relatărilor lui după 20 de ani, când vorbește despre *bombardarea sângeroasă* cu pietre ce *cădeau ca ploaia peste capetele soldaților care își vedeau viața lor în primejdie* și fiind ei în legitimă apărare, *au năvălit asupra țăranilor străpungându-i cu baionetele*, deși pietrele nu ajungeau la ei, *vânătorii trăgeau cu puștile Manlicher*. Preciza modelul armelor, fiindcă erau cele mai moderne aflate atunci în dotarea armatei, dar nu preciza dacă dintre ostașii supuși bombardării serioase a fost vreunul rănit și nici dacă țăranii ajunși la spital străpunși de baionete ori răniți de gloanțe au sau nu, deși putea să se informeze precis.

săptămâni în toată țara. (...) Ca toate răscoalele țărănești mișcarea de la 1907 e violentă, crudă, plină de orori inutile. Pârjolul se întinde în toată țara. În panica generală ce cuprinde și pe Rege, conservatorii sunt încântați să treacă mâna liberalilor.

La 12 martie 1907, cu concursul unanim al grupărilor politice, Dimitrie Sturza formează ultimul său guvern. Ionel Brătianu e ministru de Interne, iar generalul Averescu, titular al Războiului. Sarcina noului cabinet este potolirea răscoalelor și aceasta nu se mai putea face decât cu tunul²⁴. Liberalii au preluat puterea în plin haos²⁵.

Pentru „restabilirea ordinii”, guvernul liberal a declarat starea de urgență și a ordonat mobilizarea generală, astfel că până la 29 martie numărul soldaților mobilizați a ajuns la 140.000 oameni²⁶.

Pentru completarea numărului de cadre și militari din unitățile trimise să reprime răscoala, cu Ordinul nr. 57 din 16 martie ministrul de Război a recurs și la ofițerii Institutului Geografic al Armatei, iar prin Ordinul Nr. 60 a ordonat ca și companiile de administrație și cele de subzistență să concure la potolirea răscoalelor.

Regimentele aveau efective mari, cu câte 4 batalioane și companii cu câte 100 oameni.

Regimentul Suceava Nr. 16, care avea un efectiv de 74 ofițeri și 628 soldați, a emis ordine de concentrare individuale pentru 2903 concentrați și rezerviști, care să se prezinte la regiment pe data de 3 martie.

Regimentul Cantemir Nr. 12 a primit ordin de mobilizare la 5 martie și în 5 zile efectivul s-a ridicat la 3.800 oameni.

Regimentul Ștefan cel Mare Nr. 13 la 1 martie concentrează concediații și rezerviștii din comunele răsculate. La 15 martie a plecat spre Divizia a 3-a, în regiunea Pitești.

Regimentul Vâlcea Nr. 2 la mobilizare a avut 4 batalioane cu câte 800 oameni fiecare²⁷.

Ministrul de război Averescu a ordonat telegrafic comandanților Corpurilor de Armată de la Craiova, Galați și Iași modul de acțiune împotriva țăranilor care au participat la răscoală:

Cu onoare vă rog, în modul cel mai stăruitor, a face să se aplice întocmai dispozițiile următoare:

- Ordinele ce [se] primesc se vor executa imediat întocmai, se va raporta telegrafic și imediat executarea sau greutățile ce se întâmplă. Măsurile ordonate se execută fără cea mai mică întârziere și cu toată energia impusă de gravitatea situației. (...)

- Contra grupărilor cu caracter pașnic se vor face somații, contra celor cu caracter de vădită răzvrătire se vor uza armele cu hotărâre și maximum de efect.

- În contra bandelor devastatoare se vor întrebuița, mai cu seamă, coloane mobile de artilerie, escortate de cavalerie.

²⁴ *** *Enciclopedia României*, vol. I, p. 875.

²⁵ Șerban Rădulescu-Zoner (coord.), *Istoria Partidului Național Liberal*, București, Editura ALL, 2000, p. 144.

²⁶ Citat din *Ordinul de Zi* dat de Regele Carol I la 29 martie 1907 în București.

²⁷ *Armata Română și Răscoala din 1907. Documente*, ediție îngrijită de Florin Șperlea, Lucian Drăghici și Manuel Stănescu, București, Editura Militară, 2007, pp. 35-47.

- Cea mai mare disciplină la trupe (...) interzicându-li-se orice comunicație cu populația.

- Ofițerilor le este oprit a parlamenta. Ei vor face numai somații legale (...).

- Comandanții vor face să se aducă la cunoștința populației, chiar și în locurile răzvrătite, că trupa are ordin să tragă atât cu armele, cât și cu tunurile²⁸. Ordinul a fost transmis de comandanții corpurilor de armată la divizii și diviziile l-au transmis regi-mentelor.

Deși Averescu obliga ofițerii să facă uz de armă cu hotărâre și maximum de efect și le interzicea să parleză cu răsculații, între 7-15 martie ofițerii Regimentului Ștefan cel Mare Nr. 13 au reușit să evite incidentele violente cu răsculații și să-i liniștească. De asemenea, compania a 12-a comandată de căpitanul Pretorian, trimisă de Regimentul 26 Rovine la ora 1 cu trenul la Pelesci (Pielești), a calmat răsculații prin cuvânt și la ora 5 p.m. a revenit la regiment. Au fost cazuri în care excesul de zel i-a caracterizat pe unii ofițeri. În Moldova a fost cazul colonelului Ioan C. Deșliu, comandantul Regimentului Siret Nr. 11 de la Galați, iar în Oltenia al comandantului Regimentului 1 Artilerie „Carol I” și al unor ofițeri din bateriile 2, 4 și 6.

Revizorul școlar Petre Rădulescu, din Romanați dezvăluie ororile cumplitei represiuni, arătând cum au fost torturați țărani din mai multe sate strânși la Balș, între cei chinuți fiind și învățători: *nu mi-ași fi închipuit vreodată că oameni necercetați și prin urmare nedovediți vinovați, pot fi bătuți în mod așa de barbar*. Un singur exemplu, din cazurile relatate: *Pe bietul Constantin Poenaru l-au scos din clasă doi jandarmi și în fața elevilor și a sătenilor l-au luat la palme, pretinzându-i să stea drept, cu căciula în mână, în fața lor. După ce i-au tras 7-8 palme l-au dus la Balș, unde – sub ochii căpitanului de jandarmi – l-au bătut de 6 ori cu ciomegele pe spate, ținându-l 4 inși de mâini și de picioare. În urmă și-au bătut joc de el punându-l să joace și jucând jandarmii pe corpul lui²⁹.*

Despre răscoala din 1907 în județul Romanați profesorul emerit Pătru Crăciun din Caracal a ținut o conferință la Craiova; textul în manuscris al conferinței se află la Arhivele Olteniei³⁰. *Oricât de vinovată a fost revolta țăranilor – scria revizorul școlar*

---

²⁸ *Ibidem*, p. 93.

²⁹ *Ibidem*, p. 218.

³⁰ Arhivele Olteniei, Pătru Crăciun, Caietul cu manuscrisul Conferinței ținută la Craiova în 28 octombrie 1956, p. 40: La 16 martie 1907 a început reprimarea răscoalei, dată atestată și de țărani pe care i-am cercetat. Reprimarea s-a făcut cu sălbăticie. Aspectele ei sunt numeroase. Noi vom da o parte din ele și nu vom putea da pe acelea care arată degradarea absolută a simțului umanității. În unele sate țărani răsculați au fost împușcați, dar nu aceasta este forma cea mai crudă a represiunii, ci bătaia care a îmbrăcat cele mai uluitoare aspecte, după puterea de imaginație și după gradul de bestialitate al celor care au ordonat-o; p. 41: Pentru înăbușirea răscoalei au fost trimise la sate unități de infanterie, cavalerie și jandarmi. Între ofițerii comandanți ai unităților trebuie făcută o deosebire. Ofițerii fii de moșieri au fost săngeroși și de o nemaipomenită cruzime. În comuna Marotinu de Sus, a doua zi după incendierea conacelor, adică la 14 martie, a sosit un escadron de cavalerie comandat de căpitanul Eliodor Chintescu. Acesta era fiu de moșier din Caracal. Împreună cu el se afla sublocotenentul Dumitru Căpreanu, tot fiu de moșier. Au arestat 30-40 de țărani, i-au închis într-o cameră a primăriei. În seara aceleiași zile sublocotenentul Căpreanu, cu o grupă de carabinieri, a scos pe cei arestați din primărie și pe cei care nu

de Romanași – represiunea a fost și mai grozavă, mai ilegală, mai neumană, mai sălbatică, mai anarhică, iar revizorul școlar al județului Dolj scria în raportul său despre situația din comuna Terpezița: *În ziua de 18 martie comuna a fost bombardată. Copiii, în număr de 30 au fost împușcați: 22 morți, 7 răniți și unu scăpat teafăr*³¹.

Învățătorii din Vâlcea, înspăimântați de suferințele îndurate, scriau redacției ziarului „Cronica”: *La noi în Vâlcea este mai rău ca în timpul inchiizițiunii din Spania.*

Chiar și ziarul reacționar „Epoca” scria că *militarii, după cum se știe, au arestat, au bătut, au pus în lanțuri și au trimis în judecată un mare număr de învățători și de preoți, și în unele cazuri, din nenorocire, au împușcat, au executat fără judecată... S-au maltratat, schingiuit și împușcat mai mulți învățători și preoți în Mehedinți, Romanași și Dolj*³². *Mulți învățători și preoți au fost denunțați de cămătari pentru că prin înființarea de bănci populare puseseră frâu cametei*³³.

În conformitate cu Ordinul Diviziei 1 Nr. 11.728 și Ordinul Nr. 13 al comandantului detașamentului din Filiași, la 17 martie compania a 8-a din Regimentul 18 Gorj a plecat cu un pluton la Valea lui Pătru, a arestat 7 dintre capii revoltei și a împușcat doi răsculați³⁴.

---

au reușit să scape cu fuga și i-au împușcat în fața primăriei. Căpitanul care supraveghea execuția, observând că țăranul Oprea Pițuru, ce fusese împușcat, nu murise, s-a dus la el și l-a străpuns cu sabia. Au fost atunci împușcați în Marotinul de Sus țărani Ion Gavrilă, Ioniță Nițu, Oprea Pițuru, Stănuță Drăgan, Ion Tiță ș.a.; p. 27: *În 1907 la Drăghiceni, în fruntea țăranilor răsculați din satul Liiceni se afla și o fată de 20 de ani care se numea Maria Tătăigă. Ea îndemna pe țărani să meargă la boier să-i ceară să le împartă moșia. Țăranii s-au strâns la magaziile boierului. Maria le spunea: Să luăm grâul că este al nostru, noi am muncit pământul, nu boierul. Când a venit armata, a ridicat-o și pe Maria. A dus-o la Caracal, unde a stat 3 săptămâni. Jandarmii au bătut-o foarte rău. După 3 săptămâni a venit acasă dar n-a mai trăit decât 4 zile. A murit din cauza bătăilor”* (Mărturia lui Dumitru Tătăigă de 62 de ani din Liiceni, luată la 25 septembrie 1955, confirmată de alți doi țărani bătrâni); p. 43: *În Drăghiceni țărani răsculați, deși luaseră unele măsuri de preîntâmpinare a acțiunii armatei, ei nu au opus rezistență. Armata a început arestările și a prins pe majoritatea dintre capii răsculaților, și anume: Costache Grăjdan, Ion Grăjdan, Stan Pălărie, Gheorghe Blaj, Nica Cărămidă, Gheorghe Farmazan. Țăranii arestați, legați cu o frânghie unul de altul, în șir, au fost duși la Caracal și bătuți în modul cel mai groznic; p. 44: Țăranul era așezat de către jandarmi cu pieptul pe acov. Jandarmii îl băteau apoi cu bețe, vergi sau frânghii. După un timp, când cădea în nesimțire, îl stropseau cu apă ca să-și revină. Din cauza bătăii îndurate la Caracal au murit Dumitru Bărbulescu din Grozăvești și Maria Tătăigă din Liiceni. Nicolae Filipescu din Grozăvești își amintește că celor arestați la Caracal, li s-a dat drumul după câțva timp. Erau însă așa de zdrobiți, încât mai multe luni nu au fost buni de nici o muncă. Unii au rămas cu suferință și deficiență fizică toată viața. Forma de reprimare cea mai sălbatică, cea mai neomenoasă, a fost aceea cunoscută cu numele „100 jos, 100 sus”. Ne-a comunicat amănunte un fost jandarm, Marin Dumitrescu, din Caracal, care a făcut parte dintre jandarmii ce au reprimat răscoalele: „Acolo, la Balș, au venit căpitanul Bilciurescu al Legiunii de jandarmi și procurorul. Din ordinul căpitanului au început bătăile. O sută de țărani erau așezați jos. Alți o sută jucau cu picioarele pe ei, îi loveau peste tot. Stăteau jos apoi și cei care îi loviseră și alți țărani îi băteau și pe ei. Jandarmii supravegheau din spate și izbeau cu patul puștii pe țărani care se părea că nu dau destul de tare în semenii lor. Pe țărani bătuți mai grav îi trimeteau acasă cu jandarmii. Când treceau pe lângă pădurea Racovița îi împușcau” (Mărturie scrisă la 23 septembrie 1956).*

³¹ „Analele Universității C.I. Parhon”, *op. cit.*, p. 212.

³² *Ibidem*, p. 214.

³³ *Ibidem*, p. 217.

³⁴ *Armata Română și Răscoala din 1907. Documente*, p. 107.

La Covurlui, comandantul Regimentului Siret Nr. 11, colonelul Ion C. Deșliu a ordonat ca răsculații să fie urmăriți și uciși fără milă... dacă nu vor preda pe capii răsculațiilor... și se va pune foc caselor lor. Ca urmare, la 19 și 20 martie în comuna Jiana Veche au fost împușcați 9 capi de revoltă și arse 70 de case ale răzvrătiților, dar generalul superior lui Deșliu îl scuza pe acesta pentru excesul de zel.

Generalul Lambrino raporta ministrului de Interne și ministrului de Război evenimentele din zilele de 16 și 17 martie în zona Olteniei: la Vrața au fost uciși 7 răsculați și prinși 15 capi de revoltă. ... La Vlădaia Regimentul 17 Infanterie a întâlnit o bandă numeroasă de răzvrătiți, a ucis 20, a rănit 35 și a capturat 3. (...). Raporta, de asemenea, că Batalionul 1 din Regimentul 18 Gorj a arestat la Smadovița, în ziua 16 martie, 40 de țărani și alți 4 au fost răniți, iar în ziua de 17 s-a tras cu tunul la Țiuleni și Botoșești, unde au fost răniți 4 săteni, au fost arestați 25 și s-au aprins 4 case. Maiorul Mingarelli a împușcat preotul și a dat foc la 50-60 de case. Compania a 7-a din Batalionul 2 a arestat la Braloștița 37 capi de revoltă care dăduseră foc conacului Țănțăreni. Compania a 8-a a împușcat 2 răsculați care furau porumb din pătulele proprietarului. Batalionul 3 a plecat de la Târgu Jiu la Costești, la 17 martie și a arestat 15 săteni din Șerboeni, apoi a primit ordin să se deplaseze la București unde intra sub ordinele Diviziei 4, general Crăiniceanu.

Nu s-a raportat însă dezastrul făcut în cele două zile de Regimentul 1 Artilerie „Carol I”, al cărui comandant a crezut, probabil, că își arată devotamentul pentru rege dacă ucide cât mai mulți țărani și distruge cât mai multe sate ale Olteniei. Aceste omisiuni însumate cu cele din alte zile, ale altor generali, micșorează mult numărul oficial al victimelor.

Colonelul Popescu, comandantul Regimentului 1 Artilerie „Carol I”, a impus ordinea în vreo 75 de sate³⁵, trăgând cu tunurile asupra lor și lovind nu numai capii răzvrătiților, ci și pe copiii, femeile și bătrânii nevinovați. Planifica seara ce sat trebuie bombardat dimineața³⁶.

Bateria a 4-a la 15 martie, ora 9 dimineața, a tras asupra satului Băilești 22 proiectile; la 16 martie, ora 9.30, a tras asupra satului Galicea Mare 5 proiectile; la 17 martie a cantonat în Plenița, fără a trage focuri de arme; la 18 martie, la ordinul mr. Sănătescu, a tras asupra satului Plenița 15 proiectile; la 18 martie, ora 2 p.m. de la primărie a tras asupra satului Caraula 20 de proiectile; la 19 martie, ora 8 dimineața, de la vest Rudari a bombardat satul cu 8 proiectile; la 19 martie a tras de la nord Boureni 4 proiectile spre vest de sat; la 20 martie a fost zi de repaus; 20-22 la Cerātu, 23-25 la Segarcea; la 26 martie slt. Popescu Gh., a dus tunurile cu trenul la Craiova, la regiment.

Bateria a 2-a la 17 martie a tras asupra satului Oprișor 43 șrapnele; la 18 martie a tras 32 șrapnele asupra satului Izimcea; au fost împușcați 14 capi de răscoală și au fost luați 3 ostatici.

Bateria a 6-a obuziere: locot. Stănescu a plecat în seara de 17 martie ora 9.00 cu un tun pentru ca în dimineața de 18 să bombardeze Terpezița; de la ora 6,30 a tras de pe dealul de la est 36 proiectile asupra satului Terpezița (vezi rezultatul arătat de revizorul

---

³⁵ *Ibidem*, p. 143.

³⁶ *Ibidem*, p. 166.

școlar din Dolj); la 18 martie, ora 11 a ajuns la Terpezița și căpitanul Opran cu restul secției și escorta; acolo au împușcat 30 „capi de revoltă”; la ora 3 p.m., din ordinul Diviziei a 2-a, căpitanul Opran a plecat cu toată secția și cu escorta la Vela; sub amenințarea tunului, autoritatea comunei a predat 21 „capi de revoltă”, care au fost împușcați; la 19 martie cu un tun a tras 13 proiectile asupra satului Gubaucea, iar trupele de cavalerie au împușcat 11 „capi de revoltă”; în pădurea Cetățuia a prins în pădure 7 „capi de revoltă”, și i-a împușcat; în satul Căciulat a împușcat 3 răsculați; în dimineața zilei de 20 martie a cerut ordine de la Divizie și i s-a ordonat să nu mai bombardeze nici un sat și să se înapoieze la cazarmă³⁷.

La cei 86 de răzvrățiți împușcați de cele 3 baterii, adăugându-se masacrul făcut de șrapnele trase, s-au apreciat *la mai mult de 100 de morți și răniți*.

Comandantul diviziei și comandantul corpului de armată de la Craiova nu puteau să-i raporteze Regelui că regimentul care-i poartă numele a tras asupra satelor, a ucis un mare număr de săteni și a distrus atâtea case în care se aflau și copiii, femeii, bătrâni nevinovați. În dimineața zilei de 20 martie, Divizia a 2-a i-a dat ordin regimentului să se înapoieze la cazarmă³⁸.

Răzbunarea împotriva țăranilor a continuat și după *potolirea* răscoalei: au fost arestați și schingiuiți nu numai participanții la răscoală, ci și intelectualii satului, preoți și învățători, socotiți instigatori³⁹.

---

³⁷ *Armata Română și Răscoala din 1907, op. cit., p. 167.*

³⁸ *Ibidem, p. 167 și urm.*

³⁹ Dumitru Matei, *Memoriile sergentului Ilie Spirescu*, Editura Lifeart, 2018, facsimil, pp. 229-230: *Eram copil în clasa a IV-a primară și când veneam acasă de la școală găseam pe tata și mama plângând. (...) Județul Vlașca era cuprins de revoluție în întregime. Noaptea licăreau flăcări pe dealul de peste Argeș. Ardeau conacele boierești. Într-o dimineață, mergând la școală și ajungând în centrul satului, în fața școlii, în răspântie și în tot lungul drumului spre șoseaua Giurgiuului, erau soldați mulți, precum și tunuri în fața școlii. Erau două tunuri la poarta curții boierești, încă două pe locul liber de lângă școală, precum și piramide de arme în număr mare. În acea zi nu s-au ținut lecții. Preoții erau la școală într-o clasă și vorbeau cu învățătorii. (...) Aici, la noi în sat, precum și la Copăcenii de Jos, era un divizion de artilerie din Regimentul 2 din București. Acest regiment era așezat pe cursul Argeșului, de la Mihăilești până la Valea Dragului, sub comanda colonelului Vartiadi, care era proprietarul moșiei Călugăreni, om rău, crunt și fără milă. Era pornit pe răzbunare, fiindcă răsculații puseseră foc celor două conace ale lui, prefăcându-le în cenușă. Colonelul, cum sosi în sat, dădu ordin primarului să strângă toți sătenii la primărie și să-i arate în scris pe care din locuitori îi bănuiește el, ca primar, că ar avea gânduri de revoltă. Primarul și cei doi preoți care se aflau și ei acolo, au spus sus și tare că în comuna noastră nu s-a simțit nici un fel de revoltă, că este un sat cu oameni liniștiți. (...) Atunci colonelul, căruia îi scăpărau ochii și își mângăia mânerul săbiei, chemă afară din primărie pe notar și pe jandarm și merse cu ei în spatele primăriei. După un sfert de oră intră iar în primărie și zise radios:*

– *Dacă voi vă apărați neamurile ca niște tâlhari ce sunteți, iacă eu am dibuit 3 ticăloși care bagă zăvanie în locuitori pe timpul alegerilor și umblă cu fel de fel de fapte contra partidului și nu se poate să nu aibă cât de cât legături cu tâlharii din Vlașca, adică cu cei din Adunați și Călugăreni. Asta precis și fără doar și poate, veți vedea acum. Chemați acum, aici, în fața mea, pe Petre David, Constantin Radu și Petre Năstase. Primii doi sunt împotriva partidului, al treilea este hoț de cai, pușcăriaș, toți tâlharii având legături cu tâlharii din Vlașca și Teleorman. (...) Petre David, om cu carte, fost primar cu alții, curajoș, după ce primi palmele zise cuviincios:*

– *Domnule colonel, vrem să știm și noi, pentru ce ne înjuri și ne bați? Care este vina noastră, ce am făcut?*

După înăbușirea în sânge a răscoalei, ministrul de Interne Brătianu și ministrul de Război Averescu au dat ordine din care să rezulte că ei nu admit abuzurile contra populației, deși ordinele inițiale aveau alt conținut decât cele date după 20 martie, când mii de arestați în fiecare județ umpleau locurile de detenție.

Ministrul de Interne Brătianu ordonase la 16 martie 1907 prefectului din Tulcea să ia *cele mai energice și mai grabnice măsuri. Orice început de rebeliune trebuie suprimat în chip exemplar pentru a împiedica urmarea.* Printr-o circulară se adresa și celorlalți prefecti în mod imperativ: *Vă atrag încă odată atențiunea asupra absolutei necesități de a se reprima chiar din primul moment, în modul cel mai energic, orice bandă care ar comite acte de violență sau incendiu. Veți atrage atenția asupra reprimărilor energice ce se fac în județele Vlașca, Teleorman, Dolj și să nu se reimpună grave sarcini de a executa represiuni de aceeași natură.*

După reprimarea sălbatică, cu scopul de a intimida populația din alte județe, după cum rezultă din această circulară, la 20 martie se adresa telegrafic prefectului de Mehedinți: *Numărul morților și bombardărilor îl îngrijorează. Luați grabnic măsuri ca represiunea să nu degenereze în represalii*⁴⁰. La 21 martie Ionel Brătianu cerea telegrafic prefectilor de Olt, Dolj și Mehedinți, subalternii săi, *combaterea și împiedicarea actelor abuzive de care luase cunoștință: Rog comunicați-mi detaliat orice caz deucidere s-ar produce și luați măsuri energice ca să înceteze, în afară de opunere armată*⁴¹, iar într-o circulară trimisă prefectilor la 15 aprilie 1907 spunea: *Vă atrag atențiunea în modul cel mai serios că arestarea instigatorilor trebuie făcută numai de instanțele judecătorești. Mi s-a adus la cunoștință că în unele localități sub conducerea proprietarilor și arendașilor, jandarmii arbitrar se dedau la acte de asemenea natură. Vă rog a veghea neîncetat ca acest procedeu să dispară*⁴².

Și generalul Averescu a luat măsuri pentru a fi absolvit de răspundere în fața istoriei.

Uitase că a ordonat comandanților Corpurilor de Armată – și prin ei – comandanților celor 6 divizii: generalul Lambrino la Turnu Severin, generalul Gigurtu la Craiova,

---

Crudul tiran cu glas răgușit, plin de turbare, dădu ordin să iasă toți afară din primărie. Cum ajunseră afară se treziră în fața unui plutonier și unui grup de soldați cu săbiile scoase în gardă.

– Ostași! Luați pe acești 3 tâlhari și urmați exemplul din alte comune! Artileriștii băgară săbiile în teacă și înșfăcăra pe cei 3 nevinovați să meargă cu ei în careul soldaților. (...) Preotul bătrân, Radu Dumitrescu, se prezentă în fața răului colonel implorându-l și zicând că oamenii sunt nevinovați. Atunci colonelul strigă:

– Soldați! Jos la pământ cu ei! Sergent! Câte 50 de trăgători la partea moale! Mama voastră de tâlhari!

Urmează o serie de înjurături adresate tuturor, inclusiv preoților, învățătorilor și primarului. A amenințat toată gloata că dacă mai strigă, îi împușcă pe toți. Femeile și copiii celor 3, îngroziți, s-au repezit printre soldați țipând. Atunci colonelul a scos pistolul și a tras în sus toată încărcătura din pistol, 6 pocnituri groaznice, care au făcut să încremenească toată lumea. Soldații i-au lungit la pământ și au început să-i bată. La răcnetele și țipetele celor bătute, toată lumea a căzut în genunchi plângând. Atunci preotul bătrân, trecut de 70 de ani, a mers în fața colonelului, plângând și cu mâinile ridicate i-a cerut milă și îndurare pentru numele Lui Dumnezeu și al Sfintei Fecioare. [...]

⁴⁰ Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 144.

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² *Ibidem.*

generalul Cica la Târgoviște, generalul Crăiniceanu la București, generalul Iarca la Buzău, generalul Zossima la Focșani, generalul Beller la Roman și generalul Tell la Botoșani ca pentru potolirea răscoalelor *să facă uz de arme cu hotărâre și maximum de efect; în contra bandelor devastatoare se vor întrebuința mai cu seamă coloanele mobile de artilerie, escortate de cavalerie. Coloanele vor fi puse pe urma bandelor pentru a le împrăștia cu puterea focurilor. ...soldații trimiși la revolte să nu aibă decât cartușe de război, singurele de care vor uza, abaterile de la ordine atrăgând grea răspundere. ...trupa care vine în contact cu o bandă de răzvrătiți să tragă asupra ei și să o urmărească până la completa împrăștiere. În contra bandelor se va trage la distanțe mai mari, dacă nu se supun la somația de a se opri sau dacă opun rezistență; în caz când că sunt prea răzvrătiți, se va trage chiar fără somație*⁴³.

Înălțat la gradul de general de brigadă la 10 mai 1906, a fost numit ministru de Război în guvernul liberal Dimitrie Sturza la 13 martie 1907 și trebuia să-și arate recunoștința pentru numirea și încredea stăpânilor prin strădania lui de a restabili ordinea în stat, deranjată de răscoală.

Și-a îndeplinit „misiunea” cu prețul miilor de vieți ale celor „flămânzi și goi”, dar conștient de imagine publică dobândită ca ministru de Război în 1907, a încercat cosmetizarea acesteia. Astfel, în memoriul⁴⁴ trimis patriarhului Miron Cristea învinuia pe alții de crimă contra propriului popor, între care comandantul Corpului I de Armată fiindcă *a dat din inițiativa sa ordine foarte severe care aplicându-se au provocat o reacțiune cu adevărat sălbatecă*, dar când a aflat el, ministrul de război, a telegrafiat să se pună capăt oricărei acțiuni de reprimare și a chemat pe cei doi comandanți de divizie să le ceară socoteală pentru derogare de la ordinele sale.

Ministrul de Interne, Ionel Brătianu, și ministrul de Război, generalul Averescu, afirmau că *guvernul a urmărit ca totul să se petreacă în limitele legalității*, acest fapt fiind scris și în Istoria Partidului Național Liberal⁴⁵; teza este preluată și publicată în diferite materiale semnate de unii istorici de astăzi.

În luna mai 1907 s-au organizat alegeri și au fost câștigate de liberali, iar noul parlament a votat *o seamă de legi de mică semnificație, singura legată de evenimentele din primăvara anului 1907 fiind cea privind sprijinirea financiară a celor păgubiți în timpul răscoalei*⁴⁶. Proprietarii și arendașii au primit despăgubiri de 15.000.000 lei

---

⁴³ *Armata Română și Răscoala din 1907...*, copie după Ordinul telegrafic nr. 1 517, din 13 martie a.c., al Ministerului de Război către Corpul 1 Armată, p. 181.

⁴⁴ *În ziua de 13 martie, înțeleptul nostru suveran de atunci regele Carol I mi-a făcut înalta cinste de a-mi încredința conducerea Ministerului de Război, pentru restabilirea ordinii în țară, acordându-mi și întreaga sa încredere. Mi-am întocmit numaidecât planul de acțiune în cursul unei singure săptămâni; după punerea lui în aplicațiune, ordinea era restabilită. La prima ședință a Consiliului de Miniștri, președintele de minister m-a înștiințat că Parlamentul m-a împuternicit să proclam starea de asediu. Am luat act de această comunicare, dar am declarat că nu am deloc intențiunea să uez de starea de asediu și faptele au dovedit că în adevăr măsurile de rigoare înrăutățeau în loc de a îmbunătăți starea de lucruri. Deși nu s-a dorit luarea măsurilor prevăzute de starea de asediu, lucrurile au scăpat de sub control. Noul Guvern a decretat mobilizare generală, iar trupe de infanterie și cavalerie au fost comasate în calea țărănilor sau trimise contra lor. Inclusiv artileria era inclusă în acest plan de acțiune.*

⁴⁵ Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 143.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 146.

pentru pierderile din timpul răscoalei⁴⁷, însă familiile țăranilor împușcați și cele rămase fără adăpost după incendierea satelor de către forțele de represiune când încă nu se topise zăpada nu au avut parte de despăgubiri.

După mai bine de un secol de la răscoală, propaganda a intrat în acțiune pentru a ascunde adevărul despre acțiunea armatei și jandarmeriei în reprimarea răscoalei, afirmând că nu au fost atâtea victime, că țăranii nu aveau motive să se răscoale, însă au fost îndemnați de alții, iar guvernul a salvat țara de la o posibilă catastrofă: anarhismul de sorginte străină amenința România, pe fondul unor nemulțumiri reale ale țăranimii; pentru ca răscoala să nu se întindă și în Transilvania, ungurii au pregătit Corpul 12 Armată de la Sibiu să intervină în România pentru reprimarea răscoalei. *Guvernul D. A. Sturza avea de ales între a pune capăt cât mai repede răscoalei, recurgând la o represiune dură (...) sau de a se trezi cu trupe austro-ungare în țară*⁴⁸. Pentru a preveni pericolul invaziei trupelor străine în țară, ministrul de Război putea să trimită din cele 8 divizii concentrate cel puțin un batalion de infanterie și o baterie de artilerie în defileul Oltului, dar nu a existat o asemenea intenție din partea lui, a guvernului sau a Regelui.

Cu ajutorul jandarmeriei și al armatei, care a folosit regimentele de infanterie, cavalerie și artilerie împotriva propriului popor, Regele și-a găsit liniștea și la 29 martie. Prin Înalt Ordin le mulțumea de modul cum s-au purtat în timpul răscoalei:

Ostași,

Evenimente grave s-au declanșat asupra noastră zguduindu-se instituțiile Statului până în temelii sale și punând în primejdie munca a jumătate de veac.

În acele grele împrejurări armata a fost chemată să restabilească liniștea tulburată. Fără șovăire, ea și-a îndeplinit datoria și, în toate unghiurile țării, ostașii au răspuns grabnic la apel. În 5 zile oștirea a ajuns la numărul de 140 000 [de] oameni. (...)

*Vă mulțumesc cu inima caldă și privesc cu dragoste și nemărginită încredere spre scumpa Mea armată care s-a arătat la înălțimea chemării sale oricând o primejdie a amenințat ființa scumpei Noastre țări*⁴⁹.

Pentru Ionel Brătianu răsplata a venit la 27 decembrie 1908, când i s-a dat fotoliul de prim-ministru până la 9 decembrie 1910, când a demisionat și Regele a chemat la guvernare pe P.P. Carp⁵⁰.

*

*   *

Cifra de 11.000 de țărani morți, contestată astăzi, a fost consacrată de *Enciclopedia României*: Unsprezece mii de țărani sunt măcelăriți fără milă. Bineînțeles, ordinea este

⁴⁷ Mirel Gheonea, Cristian Constantin, *Chestiunea agrară în România. Considerații (1859-1907)*, p. 74.

⁴⁸ Șerban Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, pp. 142-143.

⁴⁹ *Armata Română și Răscoala din 1907. Documente, op. cit.* Se precizează că textele sunt din Arhivele Militare Române, Biblioteca Arhivistică, Registre istorice, R.I. 650, ff. 141-153.

⁵⁰ *Enciclopedia României*, p. 876.

restabilită. (...) Măsurile militare luate de generalul Averescu zdrobesc în câteva zile răscoala, dar represiunea devine de o ferocitate inutilă⁵¹.

Este greu de admis că datele din *Enciclopedia României* nu sunt corecte, având în vedere că a fost editată „sub Înaltul Patronaj al M.S. Regelui Carol al II-lea”, care nu avea interesul să falsifice numărul victimelor produse din ordinul monarhiei. Totuși, cifra din Enciclopedie poate fi chiar mai mică decât în realitate, căci pe lângă cei „măcelăriți fără milă” au mai fost și alte victime din rândul celor grav răniți care au murit mai târziu; au murit și unii arestați din cauza schingiuirilor la care au fost supuși, au murit mulți copii din casele incendiate, rămași fără adăpost în timp ce zăpada încă se menținea în luna martie⁵².

Cei care au executat represiunea au raportat un număr mai mic de victime, cum a raportat și generalul Lambrino.

În 1912, ministrul de Interne Alexandru Marghiloman, care învinuia pe liberali de crimele comise, susținea că a constat că din arhiva instituției pe care o conducea lipseau 30 de dosare din anul 1907. Imediat, conservatorii au declanșat o virulentă campanie împotriva liberalilor, acuzându-i că au sustras dosarele care conțineau documente despre „instigațiile la răscoală” ale PNL, precum și ordinele de „măcelărire în masă” a țăranilor date de guvern. Este foarte probabil ca numărul exact al victimelor să nu poată fi stabilit, din cauza faptului că cele mai importante dosare privind represiunea au dispărut.

Într-o discuție dintre Marghiloman și Carol I, regele a spus că dosarele se află la el. Pentru cercetarea celor 32 de dosare, generalul Grigore Crăiniceanu, ministru de Război liberal, a desemnat pe căpitanul Gheorghe Dabija în februarie 1910. Din raportul care conținea 117 pagini rezulta că au fost împușcați 1786 țărani.

Cifra adevărată a țăranilor omorâți a fost ținută la secret și nici până astăzi numărul exact al țăranilor morți în timpul și după represaliile de la 1907 nu este cunoscut.

Ziarele vremii avansau cifre fantastice din punctul de vedere al istoricilor. Totodată specialiștii cred că cifrele publicate erau o manipulare politică îndreptată împotriva adversarilor și mai ales a guvernului liberal.

În ziarul „Adevărul”, C. Mille a avansat cifra de 11.000 de morți. Gazeta „Facla”, condusă de N.D. Cocea, estima că în 1907 s-ar fi înregistrat 12.000 victime. Cifra de 11.000 de morți a fost mai apoi preluată în timpul comunismului, în special de Mihail Roller.

Pozând în salvatorii patriei aflată în pericol, ambii miniștri vinovați de masacrarea unor oameni pașnici – fiindcă au murit și mulți nevinovați – au avut de profitat, ca urmare a propagandei prin presă, venind de mai multe ori în fruntea guvernului.

După înăbușirea răscoalei, cele mai importante subiecte în lumea economică și politică erau în legătură cu chestiunea agrară. Reprezentanții partidelor politice în Parlamentul României aveau păreri diferite privitoare la legile exproprierii și ale împrumutării.

Liberalii spuneau că propășirea națională, progresul în interesul națiunii întregi, a fost preocuparea lor constantă. Încă de la 1913 s-a simțit nevoia unei apropieri între

---

⁵¹ *Ibidem*, vol. 1, p. 875.

⁵² *Armata Română și Răscoala din 1907...*, p. 135: Batalionul 7 Vânători: 17 martie „Timpul: frig și zăpadă”.

diferitele pături sociale, cari răspuseseră la chemarea țării. Constatasem atunci că între idealul nostru democratic și realitate, distanța era prea mare. O disproporție atât de mare dintre marea proprietate imobiliară și munca agricolă stabilise în decursul vremilor o ierarhie socială ce nu putea dăinui. Pe treptele de sus ale acestei ierarhii ajunseseră oameni puternici prin averea lor, care-și făceau din nedreptate o armă de câștig, iar pe treptele de jos ale aceleiași ierarhii rămăseseră oameni prea slabi, care nu-și puteau face din dreptate o armă de apărare. Extremele trebuiau apropiate. Oamenii politici au căutat soluții pentru a găsi armonia socială și dacă n-ar fi izbucnit războiul reforma agrară ar fi fost înfăptuită cu un ceas mai devreme⁵³.

Că nu s-a putut încă distribui pământul, aceasta este o chestiune de executare, dar principiul fiind deja pus în Constituție, este dat în folosință sătenilor, restul fiind numai o chestiune de procedură⁵⁴. Prin reforma agrară am reușit să facem din muncitorul agrar proprietar, dacă în reforma muncitorească năzuim – și vă dorim d-voastră să o faceți cât mai curând – să apropiem pe muncitori de proprietar, aceasta fiind o preocupare mai înaltă, numită liniște socială⁵⁵.

Teodor D. Mexi publica în august 1907 un studiu în care făcea propuneri pentru atenuarea contradicției economice dintre proprietarii moșiilor și țăranii care le lucrează, fără a avea în vedere exproprierea, cu speranța că guvernul va aplica măcar câteva dintre ele⁵⁶.

Deputatul conservator Nicolae Filipescu⁵⁷, polemizând cu liberalii, le reproșa că au deșteptat în mintea țărănimii noastre fângădueli nerealizabile. Astfel, în 1892 au spus că fiecare țăran este îndreptățit a cere 5 hectare din moșiile statului, dar după calculele deputatului Creangă, pentru a da fiecărui țăran 4 hectare, trebuie să se vândă 2.000.000 hectare la 845.000 țărani. După ce au infiltrat în mintea țăranilor speranțe nerealizabile, ajungând la putere liberalii nu mai susțin aceasta, dezamăgindu-i⁵⁸. Filipescu susținea că oricând s-a produs vreo mișcare țărănească, întotdeauna, dar întotdeauna, în dosul răscoalei am găsit Partidul Liberal. În 1900, când s-a produs o răscoală în județul R. Sărat, Partidul Liberal a delegat pe Palade să facă o anchetă privitoare la modul în care s-a potolit răscoala și acesta a afirmat că: Partidul Liberal, ca un singur om, trebuie să se arate solidar în fața acestor schingiuitori cu cei care au fost loviți pe nedrept, formulare care arată că liberalii se solidarizau cu aceia care se răzvrătiseră în contra legii⁵⁹. Când au loc tulburări ale țăranilor în guvernarea conservatoare, liberalii învinovătesc guvernul că nu știuse să înlăture cauzele adânci cărora s-ar fi datorat răscoala (din 1907), dar în 1888 Partidul Liberal fusese 12 ani la putere și avusese tot timpul să dea satisfacție aspirațiilor țărănimii. Lunga cărmuire liberală ne-a lăsat moștenire o răscoală de reprimat, iar guvernul Teodor Rosetti a fost denunțat țării pentru sângele ce s-a vărsat. În materie de administrație, au mers până la anihilarea întregului aparat administrativ, în Apelul către țară din 21 august 1894 spunând: Să luptăm

---

⁵³ *Ibidem*, pp. 7-9.

⁵⁴ *Ibidem*, pp. 12-13.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 15.

⁵⁶ Teodor D. Mexi, *Memoriu pentru chestiunea agrară*, București, Tipografia Ghiță I. Nicolaevici, 1907.

⁵⁷ N. Filipescu, *Chestiunea țărănească*, discurs rostit în Cameră la 26 decembrie 1907.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 5.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 6.

pentru a desființa jandarmeria rurală și subprefecturile care sporesc în mod inutil cheltuielile statului și ale comunelor și nu sunt decât un mijloc de apăsare și de prigonire a cetățenilor, dar după catastrofă⁶⁰ s-au convertit la ideile pe care le combătuseră, propunând chiar sporiirea subprefecturilor și jandarmeriei. Filipescu cerea guvernului aflat la putere să sprijine agricultura practică de țărănie, căci Ungaria cheltuiește 16 milioane pentru a ajuta producția agricolă, iar Statele Unite, unde bugetul agriculturii absoarbe sute de milioane, unde sunt 200 de ferme sau câmpuri de experiență care răspândesc semințe alese și propagă prin broșuri cele mai bune metode de agricultură, au ajuns la rezultate uimitoare, aclimatizând semințe rezistente la secetă. El consideră că programul liberal publicat în mijlocul răscoalei este nesăbuit, la fel ca înființarea Casei Rurale și a modului de reglementare a funcționării acesteia. Casa Rurală dispunea de 10.000.000 lei anual și dând 5 hectare fiecărui țăran cu 350 lei pogoanul, poate să vândă în fiecare an pământ numai la 2.600 țărani, dar trebuie să dea pământ la 845.000 de țărani care vor să cumpere și îi vor trebui Casei Rurale 400 de ani pentru a vinde anual acestora câte 5 ha⁶¹.

Nicolae Iorga și A.C. Cuza publicau Programul Partidului Național-Democrat, care prevedea în politica internă revizuirea operei de împrumut de la 1864, în sensul de a se lărgi împrumutul acolo unde s-a dat lipsă și de a se înlătura uzurpatorii acestor pământuri, căci din cei 406.429 țărani împrumutați cu 1.654964 hectare și cei 60.000 cărora li s-au dat locuri pentru casă și grădină, se poate ca unii dintre țărani să nu fi primit întregul lot ce li se cuvenea și după cum se poate că mulți au pierdut acel lot, care a fost acaparat prin mijloace abuzive de către arendași sau alte persoane. Programul lor mai prevedea colonizarea moșiilor statului cu plugari români și întemeierea de ferme model, cu anexe de industrii agricole; hrănirea Casei Rurale cu excedentul bugetar pentru ca aceasta să cumpere moșiile de la societățile de asigurare și de binefacere, dar această prevedere nu se putea aplica dacă nu exista excedent; cereau interzicerea aducerii de lucrători agricoli străini și crearea unui Oficiu permanent al muncii, dar acestea nu erau măsuri de natură să amelioreze situația economică insuportabilă a țăranului român. Programul nu conținea prevederi pentru împrumutarea celor care nu au primit pământ la 1864 sau a familiilor noi apărute după această dată⁶².

Deputatul conservator-democrat C. Dissescu afirma că regele a făcut o greșală aducând la guvernare partidul lui P.P. Carp în locul Partidului Național-Liberal al lui I.I.C. Brătianu, fără să aibă loc alegeri parlamentare⁶³, numai pentru motivul că îi promisese, după ce Carp îl amenințase că ar putea avea soarta regilor Franței. Legea islazurilor din august 1920, în opinia sa, a fost o expropriere deghizată. Dissescu ceruse precizări privitoare la procentul din 4.000 de pogoane care trebuiau expropriate, deși știa că acest lucru nu se poate face fără modificarea Constituției. Se părea că dau sute de mii de pogoane, însă în realitate nu puteau da nimic⁶⁴.

---

⁶⁰ Aluzie la marea răscoală țărănească din primăvară.

⁶¹ *Ibidem*, p. 15.

⁶² *Calendarul neamului românesc*, 1911, pp. 171-176.

⁶³ C. Dissescu, Discurs rostit la întrunirea partidului conservator-democrat din Sala Eforiei în ziua de 23 ianuarie 1911, *Imprimeria ziarului „La Roumanie”*, 1911, p. 29.

⁶⁴ *Ibidem*, p. 30.

Virgil Gabrielescu publica la 30 septembrie 1910 un amplu articol în care afirma că modalitățile prin care s-ar putea aduce o îmbunătățire reală și folositoare țărănimii nu se poate face prin paleative și jumătăți de măsură, ci prin reforme largi, adânci, radicale care să pună capăt nenorocitei stări de astăzi⁶⁵. Pentru a găsi acele reforme îndemna pe oricine a studiat această chestiune să scrie, să facă anchete și monografiile sătești pentru a cunoaște viața țărănimii în lungul și latul țării cu toate împrejurările și nevoile locale, sperând că din acestea va ieși strălucitoarea lumină care va avea darul să deschidă mințile celor care ne conduc spre a rezolva cu dreptate și real folos această grea problemă. Marea proprietate este arendată de trusturi străine care exploatează pe țărani. Societățile de asigurare conduse de străini arendează și cumpără pământ exploatând în același mod pe țărani.

Prin luarea în arendă a pământului de către obștile sătești se va putea îmbunătăți starea materială a clasei țărănești. În aceste obști credem că stă o bună parte din rezolvarea vastei și complexe probleme a îmbunătățirii soartei țaranilor noștri⁶⁶.

Fiindcă lipsea pământul pe care să-l arendeze obștile, propunea arendarea exclusivă la obștile sătești a moșiilor ce sunt de arendat și prin cumpărări de pământ de la Casa Rurală, dar din cauza corupției funcționarilor preferă pe alții. O clasă românească de mijloc va umple prăpastia dintre cele 5 milioane de țărani și câteva mii de oameni din clasa conducătoare care primea în sânul ei elemente străine de neamul și aspirațiile noastre, de limba și credința noastră⁶⁷.

Prin scrisoarea de la 7 septembrie 1913, Ion I.C. Brătianu cerea desăvârșirea reformelor agrare printr-o intervențiune a statului cu drept de expropriere unde este nevoie pentru creșterea proprietății țărănești, stabilirea colegiului electoral unic, grabnica înmulțire a tuturor mijloacelor de instrucțiune și educațiune⁶⁸.

Replica adversarilor politici nu a întârziat în manifestul partidului către alegătorii colegiului III, prin care conservatorii⁶⁹ se adresau țaranilor astfel: iar voi țărani care n-aveți pământ sau aveți prea puțin, ascultați ce vreau să vă spun și luați aminte: vrem să vindem pământ din unele proprietăți, dar voi să nu fiți vrăjmașii marelui proprietăți, și iată de ce: toată Țara Românească de s-ar sfărma în loturi, nu vi s-ar ajunge ca proprietari. Astăzi avem în România un milion și trei sute de mii de familii de țărani. De s-ar vinde două milioane de pogoane – cam atât s-aude – cel mult două sute de mii de capi de familie vor căpăta pământ. Abia două din 13 se vor bucura de această desfacere, iar 11 – adică peste un milion de familii – nu numai că nu vor dobândi pământ, dar le va merge ceva mai rău ne mai găsind de muncă pe moșiile desfăcute în loturi. *Noi, care ne credem datori să vă spunem cinstit tot adevărul, vrem să știți lămurit aceasta.* P.P. Carp spune că vor continuau lupta lor împotriva împrumutării: *Puneți pe țaran să facă muncă intensivă pe lotul lui.* Dar înainte de a face muncă intensivă trebuie să aibă lotul

---

⁶⁵ Virgil Gabrielescu, „Din chestiunea țărănească. Arendașul în România”, în *Calendarul neamului...*, *op. cit.*, pp. 83-137.

⁶⁶ *Ibidem*, p. 117.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 51.

⁶⁸ *Ce a făcut PNL...*, *op. cit.*, pp. 8-9.

⁶⁹ Ziarul „Opinia Oltului”, organ independent, bilunar, an I, nr. 8, 1 mai 1914.

lui. Totuși, recunoscuse într-o cuvântare anterioară că *țărani* sunt în așa stare că nu o mai putem tolera, stare ce provenea din reaua distribuție a proprietății, care trebuia înlăturată cu o distribuție mai dreaptă în raport cu întinderea pământului și cu numărul locuitorilor.

Deputatul Șuculescu arăta că instrumentul cu care se poate face o mai bună distribuție a proprietății, potrivit soluției liberale, este exproprierea⁷⁰. Considerând că singura bogăție a țării era renta pământului și creșterea ei este rezultatul muncii tuturor din această țară, el cerea corpurilor legiuitoare să dea liberalilor instrumentul numit expropriere, căci nu vor face spoliațiune cum crede Carp.

Țăranul va deveni soldat conștient și va apăra proprietatea sa, va lupta pentru interesul său, nu pentru alții, știind că dacă nu se va mai întoarce acasă din război, copiii lui au cu ce să trăiască, sunt feriți de grija zilei de mâine. Deci, trebuie luate măsurile necesare pentru a face din soldatul român un soldat conștient că plecând pe câmpul de luptă nu se va teme că familia sa rămâne în nevoi și mizerie, adică să se facă reforma agrară și să-l împrădierească. Nu se poate ca pentru 700 și ceva de proprietari să stea în loc o țară întreagă și să vadă cum pier de foame frații noștri⁷¹. Exproprierea plătită cu bani de către țărani înseamnă vânzare.

Take Ionescu a prins ideea, răsturnând opinia lui Brătianu, care voia să facă expropriere. *Nu e de ajuns să dai pământ țăranului, trebuie să-i dai și mijloacele de a-l cultiva. De unde și cine să dea bani în acest scop?* Plata pământului cu bani, cu dobânda și anuități, cu banii necesari cumpărării inventarului agricol (vite, unelte, sămânță) și dobânda aferentă, va ajunge la sume mari care nu vor putea fi plătite; el spunea că în loc de bani, plata să fie în rentă, însă discuția părea a fi zadarnică⁷².

I. Lețu scria în articolul *Reforma electorală*⁷³ că *alcătuirea electorală din țara noastră lăsa mult de dorit*. Din punctul de vedere al drepturilor cetățenești, acestea sunt egale și indivizibile pentru toți cetățenii unui stat, aceasta fiind logica democratismului modern, logică ce nu poate fi combătută decât căzând în absurd. *Votul este cea mai de seamă exprimare a drepturilor cetățenești. Având aceleași drepturi, votul trebuie să fie egal, oricare ar fi averea celor care votează*. Când s-a admis votul reprezentativ, se făcea trecerea de la sistemul absolutist la cel de libertate și acesta era un progres. Așa s-a ajuns la formarea colegiilor electorale. Se știrbea însă dreptul unor alegători. Nici colegiul unic nu este soluția corectă, căci interesele alegătorilor fiind diferite, nu se poate ca patronii, muncitorii, negustorii și țărani să aleagă același reprezentant, căci au interese diferite, pe care nu le poate susține reprezentantul unic. Este necesar votul universal, fiecare categorie socială având reprezentantul său care îi reprezintă interesele.

În alt articol același autor prezenta toate dezavantajele colegiului unic.

Constantin Argetoianu, om politic conservator care era contra reformelor, văzând cursul evenimentelor, și-a schimbat opinia: *Intransigența mea dinainte de război pierduse mult din rigiditatea ei*. Renunțând la împotrivirea față de reforme, i-a propus lui

⁷⁰ *Ce a făcut PNL ..., op. cit.*, p. 16.

⁷¹ *Ibidem*, pp. 23-24.

⁷² „Opinia Oltului”, an I, nr. 6, din 1 aprilie 1914, articolul *Reforme*.

⁷³ *Ibidem*, an I, nr. 7, din 15 aprilie 1914.

Averescu șefia unei noi formațiuni politice numită Liga Poporului și acesta a acceptat. Numai popularitatea lui putea mobiliza și fanatiza masele de care aveam nevoie. Și iată cum, în lipsa altor posibilități, am sfârșit prin a mă împăca cu ideea de a lua pe Averescu în brațe. Averescu era chinez în ale politicii. Spirit apolitic în toată puterea cuvântului, Averescu punea picioarele în toate străchinile pe care le întâlnea în cale, dar șiret din naștere și fără nici un fel de scrupule, îi plăcea să se învârtască tocmai în acele probleme politice meschine care se puteau rezuma în două cuvinte: asaltul puterii. Era el, Averescu, cum era, dar era. Zilnice dovezi îmi arătau popularitatea lui în nemaipomenită creștere. În jurul lui Averescu s-au strâns câțiva nemulțumiți alături de C. Argetoianu, care votase contra reformelor în 1917 și cu aceștia generalul Averescu credea că va putea îndrepta și regenera țara, va putea clădi edificiul României Mari. Liga urmărea respectarea articolului 31 din Constituție: Națiunea își alege reprezentanții ei, iar aceștia, prin delegații lor, guvernează țara (concepție liberală rămasă literă moartă); stabilirea răspunderilor nenorocirilor care s-au dezlănțuit asupra țării în ultimii ani; reforme agrare, electorale și administrative care să se asigure ordinea socială în stat.

Pentru a înfăptui reforma agrară era necesară modificarea Constituției și la 30 decembrie Liga Poporului a publicat un manifest către alegători privitor la chestiunea reformelor, însă de la 13 aprilie 1918, când a apărut primul număr al ziarului „Îndreptarea”, nu s-a mai scris nimic despre reforme, ci numai polemici pe tema răspunderilor. Reforma agrară trebuia să acorde celor împrumozărite întinderea de pământ necesară să le asigure traiul și propășirea familiilor lor și plata pământurilor expropriate să se facă în numerar, pe cât va fi cu putință⁷⁴.

La 23 decembrie 1918 guvernul Coandă a emis Decretul-lege electorală, iar Partidul Liberal a lansat manifestul-program prin care, pe lângă reforma electorală și cea agrară privitoare la exproprierea și împrumozărirea țăranilor, rezolva în spirit democratic problema chestiunii muncitorești. După publicarea Decretului-lege pentru reforma agrară ziarul „Îndreptarea” acuza pe liberali că au anunțat împrumozărirea țăranilor în 1913 și nu au realizat-o în ani de făgădueli și zvârcoliri sterpe⁷⁵.

Păreră liberalilor era că poporul când are ce-i trebuie se dezvoltă liber, conștient, fără zguduiri. Reforma agrară era strâns legată de problema lărgirii dreptului de vot, căci înfăptuirea ei reducea numărul de alegători la colegiul I. Argumentul liberalilor era că dacă i se ia dreptul de vot omului, nu i se astupă gura, căci dacă nu își spune părerea prin vot, o spune prin revoluție. Dacă votează numai câteva mii de oameni în raport cu câteva milioane se dă posibilitatea străzii să-și spună cuvântul mai eficace decât în adunările legale.

G. Panu arăta că pentru emanciparea economică a maselor și aplicarea ideilor democratice este necesară reforma de modificare a legii electorale și introducerea votului universal, aceasta fiind singura reformă în stare să modifice situația politică existentă și să reducă pe Rege la rolul modest de șef al unui popor liber⁷⁶. *Fără sufragiul universal noi nu vom putea realiza nici odată nici una din reformele noastre. Știind*

⁷⁴ Argetoianu, *Memorii...*, vol. V, cap. XX.

⁷⁵ D. Lupașcu, *Răspunderile domnului General Averescu*, București, Imprimeria Independența, 1919, p. 62.

⁷⁶ G. Panu, *Sufragiul universal*, București, Tipografia Lupta, 1893.

din ce elemente se compun actualele colegii și mai știind formațiunea obișnuită a camelelor, este o utopie a crede că darea de pământ tuturor țăranilor, impozitul progresiv, mărginirea influenței marii proprietăți etc., vor putea deveni articole de lege. Parla-mentele rezultate din sufragiul restrâns și cenziar chiar dacă ar acorda un beneficiu, a doua zi vor lua cu o mână ce au dat cu cealaltă, cum au făcut cu legea rurală din 1864⁷⁷.

Pentru reformele economice, sufragiul universal este condiția *sine qua non*. El constituie unul din cele mai importante puncte ale programului radical, adversarii ai sufragiului universal fiind reacționarii de toate felurile, care văd o nenorocire în acest mod de votare. George Panu se adresa celor care aveau interes politic și economic să se introducă votul universal, dar erau indiferenți sau chiar contra. În aceste elemente stă izbânda ideii. La noi masa electorală cuprinde toți contribuabilii care au împlinit vârsta de 21 ani, ea rămâne aceeași, trebuie numai desființate categoriile arbitrare numite colegii electorale. Obiecțiunile care se fac sunt lipsite de valoare⁷⁸.

Programul politic al Partidului Național-Liberal adoptat la congresul din 20 octombrie 1913 a stabilit necesitatea de a face exproprierea în anumite condiții, cu o dreaptă despăgubire, ajungând la o mai bună repartitie a proprietății funciare care să fie conformă cu interesul general. În acest scop se impunea neapărat schimbarea sistemului electoral, prin modificarea organizării corpurilor legiuitoare. Se considera necesar ca Adunarea Deputaților să aibă un colegiu unic al tuturor știutorilor de carte, cu reprezentarea minorităților, iar neștiutorii de carte să voteze indirect în același colegiu⁷⁹. Ulterior s-a renunțat la sistemul colegiului și s-a admis votul universal.

Liberalii credeau că nu se poate face revizuirea constituției datorită conservatorilor, dar fără ei reformele nu se puteau înfăptui pe calea legală. S-au înșelat: în sesiunea Senatului la Iași, când se discuta adoptarea reformei agrare, senatorul Paul Brătășanu a luat cuvântul⁸⁰ pentru o întreită datorie: aceea de proprietar, de iubitor al țăranului român și de naționalist, respingând insinuările că partidul său acceptă reforma fără s-o fi dorit. Take Ionescu a luptat pentru a impune principiul sfânt al Constituției noastre că puterea emană de la națiune și că factorul de sus trebuie să țină seamă de ea. În 1914 a cerut revizuirea Constituției și pentru aceasta au făcut cartel cu liberalii⁸¹.

În decembrie 1916 Brătășanu i-a cerut lui Take Ionescu să impună guvernului discutarea și votarea reformelor. Au fost de acord cu liberalii ca pentru reforma agrară să se dea 2 milioane de hectare și atâtea li s-au dat. Cele 2 milioane de hectare să se ia cu scară progresivă, astfel ca proprietatea de 500 de hectare să rămână neatinsă, fiindcă ar fi pământ suficient pentru țăranime și proprietarilor le rămânea o întindere de pământ pe care să o pună în valoare imediat. Statul să cumpere în aceleași condiții proprietățile oferite de proprietarii expropriați, excedentul intrând în cele 2 milioane de hectare⁸².

---

⁷⁷ *Ibidem*, p. VII.

⁷⁸ *Ibidem*, p. 88.

⁷⁹ Șerba Rădulescu-Zoner, *op cit.*, p. 158.

⁸⁰ Paul Brătășanu, Discurs rostit la Senat, cu ocazia dezbaterilor Legii pentru împrumutarea țăranilor, p. 3.

⁸¹ *Ibidem*, p. 6.

⁸² *Ibidem*, p. 15.

Cerea să se exproprieze cele 500.000 ha cultivabile din Cadrilater, să nu le rămână bulgarilor care au masacrat populația românească.

Brătășanu considera că nu era suficient ca două milioane de hectare din proprietatea particulară trebuie date țăranilor. *Să li se dea mijloace pentru a se putea apuca cât mai repede de muncă. Să se facă comisii pentru studierea tuturor nevoilor agricole, să se facă tablouri cu necesarul de mașini agricole spre a le comanda din vreme și a le avea la timp pentru a începe imediat cultura pământului. Pentru aceasta e nevoie de oameni cinstiți, competenți și cu experiență. Așa va fi în România Mare. În această prefacere a organizațiunii noastre economice băncile populare vor avea un rol de seamă. Mica proprietate își poate îndeplini rolul său economic tot așa de bine – dacă nu mai bine – decât marea proprietate dacă este bine îndrumată*⁸³. Reforma agrară trebuie realizată prin dare de loturi individuale, fiecare țăran să aibă proprietatea sa. Celor ce trebuie să se deplaseze din cauza insuficienței pământului din localitatea unde se găsesc, să li se construiască locuințe sistematice. Să se formeze societăți de construcții de locuințe țărănești al căror cost s-ar achita în termen lung. Să se pună la dispoziția țăranilor unelte agricole perfecționate. Este absolut necesară crearea de industrii agricole în toate regiunile, întinderea și transformarea forței motrice de orice natură pentru ca țăranimea să-și poată găsi de lucru și în timpul iernii⁸⁴. Își exprima convingerea că reformele vor fi înlăptuite fără șovăire.

În noiembrie 1919 au avut loc primele alegeri parlamentare (pentru Adunarea Deputaților – între 2-4 noiembrie, iar pentru Senat – între 7-9 noiembrie) pe baza votului universal, la care, pentru prima oară, cetățenii din toate provinciile românești au ales un singur Parlament al României Mari⁸⁵.

Ziarele vremii au publicat informații despre Decretul-lege pentru votul universal și despre reforma agrară. Cităm, în mod deosebit, opinii publicate în ziare din județele Olteniei – Romanați și Olt – ele reprezentând fidel politica partidelor politice aflate în competiția pentru putere. Principalii competitori erau conservatorii și liberalii, dar vom vedea că atunci când pe scena politică au intrat și alți competitori, conservatorii și liberalii și-au dat mâna pentru eliminarea noilor veniți.

Ziarul independent „Opinia Oltului”⁸⁶ arată că Nicolae Filipescu a adus acuzații lui Brătianu în ceea ce privește pregătirea pentru război a armatei. După expediția din Bulgaria în 1913 s-au văzut calitățile ostașului român și lacunele organizației noastre militare. Guvernul – oricare ar fi fost – era dator să remedieze toate relele armatei, dar d-l Brătianu, gelos pe succesul lui Titu Maiorescu, după întoarcerea armatei în țară, prin scrierea program din septembrie 1913, a început campania reformistă care a sustras atenția de la nevoile armatei și până în mai 1914 a urmat epoca frământărilor politice interne și propagandei electorale, în care guvernul se gândea la expropriere, nu și la nevoile armatei, deși Marghiloman atrăgea atenția în Senat asupra acestor nevoi.

---

⁸³ *Ibidem*, p. 19.

⁸⁴ Discurs rostit la 27 iulie 1919 la Adunarea din Caracal, p. 31.

⁸⁵ ****Istoria României în date*, București, Editura Enciclopedică, 2003.

⁸⁶ „Opinia Oltului”, ziar independent, an II, nr. 17 din 15 octombrie 1915, articolul *Partidul conservator și pregătirea armatei*.

Cuvintele lui Marghiloman veneau din patriotismul curat care vrea ca scutul țării să fie cât mai puternic și din priceperea bărbatului de stat care prevedea apropiatul cataclism general.

De asemenea, Grigore Cantacuzino, într-o scrisoare adresată alegătorilor din Olt, în mai 1914, făcea o expunere ce pare profetică: *În corpurile legiuitoare Partidul Conservator, consecvent cu atitudinea sa de la început s-a pronunțat hotărât contra revizuirii cerută de guvernul liberal pentru că a găsit că revizuirea este neoportună, atât din cauza situației nesigură în afară, cât și din cauza situației financiare, foarte șubredă la noi, ca și în Europa întregă. Partidul Conservator a crezut că azi toate sforțările țării trebuie să tindă la întărirea armatei, lăsând ca celelalte chestiuni să fie rezolvate într-un timp mai depărtat, când situația armatei ca și situația generală, vor fi complet asigurate. Din nenorocire pentru țară, prevederile lor au fost întemeiate: în iulie 1914 a izbucnit războiul general, dată până la care guvernul liberal nu a făcut nimic, deși putea aduce armatei îmbunătățirile pe care le reclama o organizației militare modernă. Autorul se întreba ironic dacă Brătianu din nepricepere sau din încăpățănare n-a ascultat de cuvintele ce îi arătau calea adevărului.*

Nicolae Titulescu voia transformări în viața politică internă a țării, voia accesul tineretului la conducerea țării fiindcă era mai receptiv la reforme sociale și politice, voia anume înnoiri ale vieții politico-sociale, fără a depăși pragul relațiilor burgheze statornicite⁸⁷.

Problema agrară l-a preocupat încă înainte de răscoala din 1907, în lucrarea *Împărțeala moștenirilor*, în care scria că: *Chestiunea țărănească a rămas încă arzătoare și ultimii ani de criză agrară i-au învederat mai mult ca oricând gravitatea. În opinia sa rezolvarea problemei țărănești consta în concilierea interesului țărănimii cu interesele moșierimii*⁸⁸.

Ziarul „Țăranul”⁸⁹ evidenția faptul că după răscoală au apărut apărători de ocazie ai țărănimii, nesinceri, căutând satisfacerea ambițiunii lor personale, apoi făcea o prezentare elogioasă lui Nicolae Titulescu, un iubitor al țărănimii, care înainte de răscoală scria că *jumătate din pământul țării e în mâna a 4.000 de oameni, iar jumătatea cealaltă în mâna a un milion și ceva de țărani. Starea proprietarului azi la noi e absurdă și periculoasă.*

În același ziar Titulescu se adresa țăranilor arătând că dacă va fi ales ca deputat de Dolj, va fi preocupat în primul rând *de chestiunea pământului de care aveți nevoie pentru a vă îndestula trebuințele; de mijlocul prin care plugarul poate, muncind, să dobândească în chip ușor pământul necesar traiului său; de mijlocul prin care pământul dobândit să nu fie împărțit în mici fărâme și să-i rămână pe vecie, fără să fie ridicat de cămătari și exploataatori. În al doilea rând de chestiunea înlesnirii sătenilor de a lua moșii în arendă și, în al treilea rând, de interesele țărănești în învoielile agricole pentru cei care nu au pământ îndeajuns sau care nu pot lua în arendă atâtea pogoane de câte au nevoie. În numărul următor al ziarului*⁹⁰, Titulescu scria articolul

⁸⁷ Ion M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966, p. 52.

⁸⁸ *Ibidem*, p. 54.

⁸⁹ „Țăranul”, organ de presă al Partidului Național Liberal, an I, nr. 1, duminică, 6 mai 1907.

⁹⁰ *Ibidem*, nr. 2, miercuri, 9 mai 1907.

Țăranul și pământul în care lua ca bază lucrările economiștilor George C. Creangă și Gr.G. Turburi (șef birou în serviciul statistic al Ministerului Domeniilor) și făcea calculul pământului necesar pentru împrumutarea țăranilor. Primul susținea că în România ar fi 688.975 țărani capi de familie fără pământ sau cu mai puțin de 4 pogoane. În comunele rurale (afară de Dobrogea, unde 66% dintre țărani au în proprietate mai mult de 7 hectare) erau 398.975 bărbați peste 21 ani care nu plăteau *foncerie, patentă sau licență*, dar sunt muncitori agricoli. Aceștia, împreună cu cei 290.000 contribuabili, dau cifra de 688.975 care nu au pământ ori nu au suficient. Calculul a fost criticat de economistul Gâdei, fiindcă nu toți cei 398.975 ar fi numai țărani, unii fiind comercianți sau industriași. Populația rurală a țării fiind de 5.011.584 suflete, din care 2% sunt străini, rămâne cifra de 4.911.353 suflete. În medie familiile au 4-5 suflete și rezultă că în comune sunt 1.105.054 capi de familie. Scăzând de aici pe cei 895.457 țărani contribuabili la foncerie până la 10 hectare, rămân 209.579 capi de familie săteni lipsiți de pământ, copărtași, comercianți și meșteșugari netrecuți în rolurile de patentă. Săteni cu mai mult de 10 hectare, după calculul lui Gr. G Turburi, ar fi 64.000. Scăzând din cifra de 209.579 populația rurală cu profesii 15%, pe copărtașii cu 4 pogoane și mai mult și pe cei 64.000 ajungea la concluzia că 114.000 săteni sunt complet lipsiți de pământ. Aceștia, împreună cu 290.000 care au mai puțin de 4 pogoane dau cifra de 404.000 țărani capi de familie care sunt lipsiți de pământ sau fără pământ suficient și fără vreo profesie.

Concluzia lui Titulescu era că această cifră, în care *mai mult de o treime din populația noastră rurală n-are pământ și nici n-are vreo profesie din care să-și agonisească traiul*, este periculoasă. Continuând serialul de articole în ziar, scrie despre *nevoile clasei rurale*: școala este pârgă de căpetenie menită să ridice populația rurală din nămolul ignoranței. Lipsesc terenurile pentru școli și mijlocul pentru a le obține ar fi să se autorizeze exproprierea, dar aceasta nu se poate face fără a modifica Constituția. El tratează situația învățătorului aruncat la sate întrun mediu abrutizat, care să predea singur la 5 clase, astfel că nu poate face față chemării sale. Îi trebuie locuință, hrană, o haină mai bună. Elevii nu au aproape nimic din ce le trebuie. Nu au haine, încălțăminte, cărți și abia găsesc în casă o hrană sărăcăcioasă.

Înscris în Partidul Conservator-Democrat, după ce a fost refuzat de Partidul Liberal, încă din 1908 a înscris reforma constituțională în programul său. Partidul va studia reformele anunțate, va aștepta soluțiile guvernului și le va aproba, ori le va combate dacă nu corespund cu propriile sale soluții. *Suntem partizani ai tuturor sistemelor amiabile care au drept scop să treacă cât mai mult pământ în stăpânirea țăranilor. Dacă sistemele acestea nu pot da roadele cuvenite, nu putem fi vrăjmașii vânzării forțate*⁹¹.

Titulescu nu admitea ca exproprierea să devină armă contra proprietății de care este nevoie, fiindcă ea deține mijloace superioare de cultură și este, în mare parte, suportul economic al clasei conducătoare. Privitor la reforma electorală voia satisfacerea aspirațiile legitime ale maselor, dar fără o atingere a bazelor esențiale ale societății⁹².

---

⁹¹ Nicolae Titulescu, Discurs rostit la întrunirea publică a partidului conservator-democrat din 26 ianuarie 1914 în sala Dacia, p. 9.

⁹² *Ibidem*, p. 11.

La 30 decembrie Liga Poporului a publicat un manifest către alegători privitor la chestiunea reformelor arătând că era necesară modificarea constituției pentru înfăptuirea reformei agrare.

„Ecoul Romanatului” scria că Partidul Liberal a propus ani de zile și a luptat să învingă toate piedicile și toate dușmăniile ca să înscrie în Constituție reformele, iar dacă nu le-a putut desăvârși, *astăzi, când se pot îndeplini, va da tot ajutorul său oricărui guvern care își va lua această sarcină, deoarece nu poate primi ca Statul care va adăposti pe toți românii să nu se reazime pe o țărănime înstărită și stăpână pe hotărârile ei*⁹³.

„Cuvântul țărănesc” scria despre Adunarea Constituantă: *Parlamentul – dacă se mai poate numi astfel adunătura imundă, izvorâtă din dol, fraude și sânge – s-a închis. Adus la putere, nu se știe cum, în împrejurări care azi încă sunt un mister, vrăjitorii mari, vracii iluștri aveau reformele în buzunar și erau gata de azi pe mâine să transforme temeinic și din temelie viața acestei țări, care începea să devină calvarul mării majorității a cetățenilor. (...) România mai bine de un an a trăit ca stat anarhic, fără constituțiune, iar cea care a fost votată în primăvară și botezată tot astfel constituie nu rodul unui acord politic sau contractul liber consimțit, ci voința trufașe a unui om amețit de fumul măririi*⁹⁴.

„Cuvântul țăranilor” anunța pe prima pagină că *singurul câștig mare ce-l avem astăzi de pe urma războiului e dreptul de vot pentru toți: cu el veți dărâma domnia boerilor mergând cu toții strâns uniți în Partidul Țărănesc*⁹⁵. În alt număr al aceluiași ziar, în articolul de pe prima pagină, ziaristul Scevola Zăgănescu îndemna pe țărani *LA LUPTĂ: Voi ați ales pe ai voștri, așa cum voi ați socotit, poruncindu-le să vadă și de voi cei mulți și asupriți. ...într-o țară în care totul era de refăcut, harnici, sârguitori, economi și cumiți v-ați așezat la rostuire. (...) Ai noștri chibzuiseră o mai dreaptă reîmpărțire a pământului, a aceluși pământ atât de mult udat cu lacrimile și sudoarea voastră. (...) Ai noștri au fos doborâți. (...) În mijlocul tuturor frământărilor, al nedreptăților și abuzurilor care vor curge în valuri nesfârșite, să știți că aveți o armă deosebit de puternică: votul vostru. (...) Nu uitați că popoarele au conducătorii pe care îi merită și că vouă, cei mulți și apăsați, vă revine dreptul și datoria de a scutura povara jugului intern, voi care ați știut să-l scuturați și pe dușman*⁹⁶.

Ziarul „Ecoul Romanatului” publică un interviu cu omul politic conservator Grigore Filipescu privitor la reformele promulgate prin decretele-legi. *Reforma agrară* (spunea acesta) *a fost votată de parlamentul din 1917 cu asentimentul conservatorilor și este în tradiția conservatoare ca să nu se revină asupra unui principiu înscris în Constituție cu toate formele legale. Generalul Averescu, cu care luptăm alături, a declarat că admite lărgirea reformelor, iar nu reducerea lor. Declarațiile „Viitorului” cum că au fost puse în discuție aceste reforme de adversarii partidului liberal, constituie o simplă manoperă electorală.*

⁹³ Ziarul „Ecoul Romanatului” din 25 noiembrie 1918.

⁹⁴ Ziarul „Cuvântul țărănesc”, an I, nr. 2, din 25 iunie 1923, organ de presă al partidului țărănesc din județul Olt.

⁹⁵ Ziarul „Cuvântul țăranilor”, an II, nr. 1, 30 martie 1920.

⁹⁶ *Ibidem*, nr. 2 din 10 aprilie 1920.

Noi înțelegem ca reforma agrară să fie făcută în favoarea țărănimii, iar nu pentru a ridica împotriva lor o nouă clasă. În ce privește reforma electorală, nu se mai găsește în țara noastră nici un om care să nu fie de părere că se poate da țării votul universal fără nici o restricție. Dacă până acum 6 luni s-ar mai fi găsit conservatori care să se împotrivescă acordării sufragiului universal de teamă că țărănimea va continua să fie și pe viitor „zestrea guvernamentală”, de la alegerile de astă primăvară, când țărănimea s-a dovedit atât de conștientă, rezistând pretutindeni presiunii guvernamentale, nimeni în fața acesteia nu mai e împotriva unei reforme a sistemului nostru electoral. În privința formării noului guvern, s-a crezut într-un guvern de colaborare, dar nu s-a putut face și d-l Brătianu e de vină. De acum vă pot încredința că este exclusă orice colaborare a noastră cu d. Brătianu⁹⁷.

Fostul deputat de Olt, D.G. Căpățâneanu, publica în ziarul „Cuvântul țăranilor” un amplu articol în care scria: *Singurul câștig mare ce-l avem astăzi de pe urma războiului este dreptul de vot pentru toți. Cu el veți dărâma domnia boierilor, mergând cu toți strâns uniți în Partidul Țărănesc. Ne pomenim într-o bună zi cu un guvern Averescu, guvern captușit cu boieri, pus la cale de Brătianu și Marghiloman. Partidul Liberal, care timp de 2 ani nu l-a scos pe Averescu din trădător, azi îl ajută să guverneze. L-am văzut pe Brătianu aruncând toate relele de care a pătimit această țară asupra lui Marghiloman. L-am văzut pe Marghiloman apărându-se și trântind lui Brătianu toate pacostele ce au venit asupra țării din cauza partidului liberal. Mă rog, lupta era pe viață și pe moarte. (...) Și Partidul Liberal și Partidul Conservator sunt formate din câte o o ceată de ciocoi lacomi de îmbogățire.*

A venit la vot legea agrară din Basarabia. Deputații boieri de aici din țară au fugit de la vot. Cei rămași în sala de vot, de rușine că-i striga la vot de pe catalog, au votat-o, așa că azi în Basarabia fiecare sătean își are bucata lui de pământ de 12-14-16 pogoane. A venit și legea agrară de aici, din vechiul regat român. A doua zi guvernul a izgonit pe ministrul pentru pământ, învățătorul Mihalache din Topoloveni-Muscel, iar primul ministru Vaida Voevod a fost izgonit de la cârma țării. (...) Când a văzut așa legi bune pentru țărani, Brătianu s-a sărutat cu Marghiloman și au scos din cutii pe generalul Averescu. Generalul a spus că țăranul se mulțumește cu ce-i dai și că va da pământ cât au zis boierii la Iași în 1907. D-l Argetoianu la Iași a votat contra pământului la țărani, acum a spus că îmbogățirii de război să nu fie supărați cu niciun bir. Deputatul Mihalache le-a cerut să voteze legea așa cum a fost făcută și atunci guvernul a dizolvat parlamentul. Alegerile se vor face în zilele de 26-27 mai pentru deputați și 30-31 mai pentru senatori⁹⁸.

Marin Ilinca, fost prefect de Olt, scrie în același ziar, „Cuvântul țăranilor”, că: *votul universal pe care îl aveți, precum și pământul care vi se va da nu sunt decât drepturi pe care le-ați cucerit în războiul ce abia s-a terminat și sunt plătite cu prețul vieții a șapte-opt sute de mii de frați de-ai noștri. Boierii se laudă că ei v-au dat aceste drepturi. Aceste drepturi v-au fost acordate de M.S. Regele Ferdinand, comandantul suprem al armatei pentru vitejia fără seamăn pe care ați arătat-o în Războiul de*

⁹⁷ Ziarul „Ecoul Romanatului”, an I, nr. 11, din 20 noiembrie 1918.

⁹⁸ „Cuvântul țăranilor”, anul II, Nr. 1, 30 martie 1920.

Întregire a Neamului. Arată apoi că o sumedenie de frați ai d-voastră, știutori de carte, care se găsesc la orașe și sate, au înființat un partid politic nou, numit Partidul Țărănesc, care și-a pus ca țintă scăparea țării din mâinile celor două partide boierești: liberal și conservator. (...) Noul partid a făcut proiectul legilor și când au văzut boierii că nu e de glumă și-au dat mâna cu toții, au uitat de certurile dintre ei, au alergat la M.S. Regele și au început să spue tot felul de minciuni pe seama noastră, acuzându-ne că vrem să facem revoluție. Guvernul Vaida a trebuit să demisioneze, iar în locul lui boierii au adus guvernul d-lui general Averescu.

Generalul a demisionat din armată, a intrat în politică și a format Liga Poporului.

La început lumea a crezut că Averescu vrea binele poporului și a alergat la Liga sa, dar după puțin timp aproape toți au rămas uluiți când au văzut cu cine se înconjoară generalul. Toți boierii vechi și noi, bogați sau scăpătați, au alergat la el cu gândul să-și menție averile (moșiile) și alții cu gândul să le refacă din visteria țării. Iată ce își ziceau boierii: generalul Averescu este iubit de mulțime, care în prostia ei va da voturile lui sau nouă, partizanii lui, și astfel se vor înșela amarnic de tot. (...) Și-a luat ca miniștri oameni din cei care v-au apăsât până ieri, cum a fost C. Argetoianu. Văzând că n-are încrederea oamenilor, generalul Averescu a cerut dizolvarea parlamentului și M.S. Regele a pus termen pentru alegeri în luna mai.

Prefectul Marin Ilinca promite să trimită sătenilor o cârticică cu legea împrăștiării pentru a vota cu reprezentanții Partidului Țărănesc⁹⁹.

Iorgovan le spunea țăranilor părerea boierilor despre generalul Averescu: *un erou fals, care nu există decât în mintea proștilor, un trădător înțeles pe sub mână cu Mackensen. Averescu se găsește la cârma Țării, venit nu de dragul vostru, ci de dragul lor, venit nu ca întrupare a nădejdilor voastre, ci a nădejdilor lor, venit nu ca să vă dea tot dreptul vostru, ci să vă împace pe unii cu alții. (...) Nu poate generalul Averescu să fie idolul poporului și partizanul boierilor în același timp. Nu mai are drept la favoarea țăranilor cel care a refuzat în decembrie să ia puterea alături de aleșii țăranilor, iar acum o primește de la cei mai disprețuitori de țărani: Duiliu Zamfirescu și Argetoianu și prin uneltirile mășșave ale liberalilor, care până ieri îl huleau¹⁰⁰.*

N. Diaconescu scrie că: *Primul parlament al României Mari, ales de popor în scop anume să modifice și să desăvârșească Constituția (muma legilor) a fost dizolvat fără ca măcar să-l lase boierii să voteze legea împrăștiării și legea electorală. Decretul-lege de modificare al sistemului electoral a fost publicat. S-a admis deci prin această nouă lege că guvernul are dreptul să dizolve Camerele legiuitoare, chiar când sunt și constituante și să facă și o lege după care să se facă noile alegeri. Bunul plac n-a fost mai evident ca acum, când legalitatea trebuie păzită cu cea mai mare sfințenie de toți cetățenii statului, începând de la cel mai de jos până la guvernul țării¹⁰¹.* Această încălcare a Constituției s-a produs fiindcă partidele și guvernele au fost timp de 50 de ani în afară de lege și de constituție, răul la guvernanții noștri fiind prea înrădăcinat.

⁹⁹ *Ibidem.*

¹⁰⁰ Camera care trebuia să voteze legea împărțirii pământului, împreună cu guvernul care o făcuse, a fost dizolvată.

¹⁰¹ „Cuvântul țăranilor”, an II, nr. 3, din 27 aprilie 1920, articolul intitulat *Modificare a legii de votare.*

Noua lege electorală reducea numărul deputaților și, falsificând proporționalitatea, proteja județele mici, în care un deputat era ales de 25.000 alegători, ca în județul Fălciu, unde sunt 100.000 alegători și au 4 deputați, și în județele Caliacra, Durostor, Ismail, Muscel, Neamț, Râmnicu Sărat, Suceava, Tutova, Tecuci și Vaslui. Proteja și județele cu orașe mari: Iași, Brăila, Covurlui, care rămân cu același număr de deputați, dar persecuta județele Prahova, în care numărul deputaților era redus de la 13 la 8, Bălți de la 12 la 6 deputați, Ilfov de la 23 la 18, Vâlcea de la 8 la 4, Mehedinți de la 10 la 6, Teleorman de la 10 la 6, Bălți, Hotin, Cetatea Albă, Orhei etc. Prin noua lege Vechiul Regat alegea 170 deputați, adică un deputat la 41.000 locuitori, iar Basarabia avea 47 deputați, adică un deputat la 57.000 locuitori. O dreaptă aplicare a principiului ar fi adus Vechiului Regat 148 deputați pentru 7.400.000 locuitori și Basarabiei 54 deputați pentru 2.700.000 locuitori. Și în Transilvania s-a redus numărul deputaților, dar alegerile se făceau tot pe circumscripții.

În legea liberalilor nu se putea candida în mai mult de două județe, dar legea lui Averescu nu mai făcea această precizare, generalul acoperind cu numele său fugarii din celelalte partide¹⁰².

Radu Popescu scrie că auzind Marghiloman pe Averescu spunând că țaranilor o să le dea pământ peste o lună, peste două... peste nouă... că nici ei nu dau buzna așa după pământ, s-a bucurat și *când se bucură boierii, poporul se întristează. D-aia l-a pupat Marghiloman pe Averescu, că i-a scăpat de legea lui Mihalache, care dădea și izlazuri și pământ la toată suflarea muncitoare de pământ, încât nu mai rămânea decât 200 pogoane de proprietar, iar dr. Lupu la Interne le ridicase jandarmii la comunele rurale și astfel boierii d-lui Marghiloman n-aveau cu ce mai scoate bieții oameni la munca forțată, la munca silnică*¹⁰³.

Maiorul Gh. Brăescu, într-un articol cu ștersături ale cenzurii, făcea profilul general al candidaților și atenționa pe compatrioți cu privire la vot: *Fața îmbujorată, trai fără grijă; n-au nimic respectabil în ei decât burta, nimic prețios decât inelele, blana și automobilul. Buni de gură, condamnă ce-au făcut alții, toți pretind, trăgând cu coada ochiului la cașcaval, că mor de suferințele voastre. Pe aceștia să nu-i votați; (...) Alegeți oameni dintre meseriași, dintre plugari, dintre preoți și învățători, dintre oameni cu stare câștigată cu sudoarea frunții; (...) Alegeți oameni care prin mintea lor s-au ridicat la cele mai înalte trepte, rămânând săraci, în timp ce toți se îmbogățeau în jurul lor. Pe aceștia să-i votați. Cetățeni! Îmi fac o datorie de onoare strigându-vă: luați sema! Votul universal este o armă teribilă, dar cu două tăișuri. De veți mai comite și acum păcatul de a vă lăsa ispitiți de făgăduințe înșelătoare și să băgați încă odată în stână lupii îmbrăcați în piei de oaie, v-ați tăiat singuri gâtul*¹⁰⁴.

Ziarul „Ecolul” anunța că guvernul pregătește decretul-lege făgăduit de Suveran pentru introducerea votului universal, secret, direct și obligatoriu, în condițiunile prevăzute de recenta modificare a Constituției. În același timp se examinează modalitățile d-a se asigura reprezentarea minorităților.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Ibidem*, nr. 2, din 10 aprilie 1920.

¹⁰⁴ „Lumina satelor”, ziar al corpului didactic din județul Romanai, an I, nr. 3, 27 ianuarie 1919. Text preluat din ziarul „Neamul Românesc”, nr. 6 din 8 februarie 1919.

Compunerea Senatului, care în modificarea constituțională e foarte vagă, rămânea să fie precizată prin lege specială. Punerea în practică a reformelor agrare era încă în discuție dacă cele 2 milioane hectare se vor acorda înainte d-a se alege parlamentul prin vot universal sau după ce noile camere vor stabili ultimele dispoziții în chestia agrară¹⁰⁵.

„Ecolul Romanatului” publica cuvântarea lui I.I.C. Brătianu la Clubul Național-Liberal, în care spunea că: *O lume nouă se deschide în fața noastră, atât prin noua întindere a țării, cât și prin noile idei pe care războiul le-a făcut să germineze. (...) În Programul nostru am înscris ceia ce corespunde acestor noi situații și noi necesități (...). Măine țărănimea noastră prin împrumut va găsi noi mijloace pentru sănătoasa ei dezvoltare. Pentru noi este o legitimă mândrie să constatăm și de rândul acesta că Partidul Național-Liberal și-a îndeplinit făgăduința dată*¹⁰⁶. Ziarul publica Programul Partidului Liberal adus la cunoștință tuturor organizațiilor liberale și care se rezuma astfel: *Pământ și vot țăranilor; descentralizarea administrativă; impozit progresiv pe venit; reforma învățământului; noul regim al muncitorimii; îmbunătățirea soartei funcționarilor; rezolvarea chestiunii evreești, chestia dezertorilor*. Se preciza că *votul obștesc și exproprierea a două milioane de hectare din proprietatea mare particulară se împlinesc ca temelii ale României Mari*¹⁰⁷.

Ziarul „Democrația Oltului” făcea rezumatul acțiunilor Partidului Național-Liberal pentru a explica cititorilor *de ce se face tocmai acum împrumutul*. În 1913 Partidul Național-Liberal a pus în discuție chestiunea exproprierii și înscriind-o în programul său a făcut din rezolvarea ei o chestiune de onoare. La Iași exproprierea a fost înscrisă în Constituție și prin Decretul regal din 1918 a fost legiferată în mod amănunțit și pusă în stare de aplicare. Decretul a fixat întinderea de pământ ce trebuie expropriată și prețul cu care țăranii vor plăti pământul ce li se va da. Mai era nevoie de măsurătoarea pământului și de formarea tabloului celor care au dreptul la împrumut. Lucrările fiind aproape terminate, împrumutul s-ar fi putut face de acum un an. Guvernul liberal părăsind puterea, în locul lui a venit guvernul țărănist, în care au ajuns la situații negândite personaje care nu s-au gândit să împartă pământul expropriat și tocmai când rămânerea lor la guvern a devenit imposibilă, au ticluit în pripă o lege care să le servească drept trambulină la viitoarele alegeri, dar manevra lor a fost dejucată. Datorită lor împrumutul a întârziat mai bine de un an, țăranii n-au avut pământ și bogăția țării a scăzut mult¹⁰⁸.

*

*   *

Situația grea în care se afla România după campania dezastruoasă din 1916, cu cea mai mare parte a teritoriului ocupată de inamic a obligat conducerea politică a țării să creeze condiții pentru împlinirea reformelor promise, dar imposibil de împlinit fără un cadru constituțional adecvat. Efectivul armatei era redus la jumătate, ca urmare a pierderilor suferite, dar frontul avea o întindere mică, dotarea armatei se ameliorea prin

¹⁰⁵ Ziarul „Ecolul”, an I, nr. 5, Caracal, 13/26 noiembrie 1918.

¹⁰⁶ Ziarul „Ecolul Romanatului”, an I, nr. 13, din 24 noiembrie 1918.

¹⁰⁷ *Ibidem*, nr. 14, din 25 noiembrie 1918.

¹⁰⁸ „Democrația Oltului”, ziar național-liberal, an III, nr. 1, 1 ianuarie 1921.

ajutorul în armament, echipament și logistică acordat de Aliați. Nu mai era timp pentru a căuta vinovați, se căutau soluțiile optime pentru salvarea statului român, a cărui existență era în mare pericol.

Pentru ridicarea moralului ostașilor, Regele a promis ostașilor prin Proclamația de la 23 martie 1917 că li se vor da drepturi politice pentru participarea la treburile statului și vor fi împroprietăriți, el însuși va fi cel dintâi care le va da pământul Domeniilor Coroanei. Promisiunea regală s-a materializat în iunie 1917 prin legea pentru modificare Constituției, care menționa la art. 1 alin. 1 că: *Se vor expropria în întregime: lit. a) Terenurile cultivabile ale Domeniului Coroanei.*

Ziarul „Lumina satelor”¹⁰⁹, titra pe prima pagină:

Iubiți romanașeni,

M.S. Regele a dat drept de vot la toți soldații săi, chemând astfel la viața publică a țării, mărită de voi.

Guvernul, prin organele sale, înscrie în listele electorale numai pe oamenii săi, foști dezertori, de care e sigur că va vota.

Voi, ceștelalți, care n-aveți nici o pată pe cugetul vostru, grăbiți-vă și cu forța pe care v-o dă curățenia conștiinței și sufletul care a biruit la Mărășești, Mărăști și Oituz, cereți înscrierea cu toții în listele de vot.

Nu lăsați ca pirul și pălămida care n-a putut pieri să vă înăbușe și să vă lipsească de drepturile câștigate în tranșeele în care ați degerat.

La alegerile din martie, trebuind să voteze TOATĂ LUMEA, trebuie să se înscrie TOȚI, căci PUTERNICII ZILEI înțeleg lărgirea dreptului de vot RESTRÂNGÂNDU-L LA AI LOR.

În articolul editorial IUBIȚI SĂTENI¹¹⁰ autorul, ofițer în rezervă din Regimentul 66 Infanterie, cu garnizoana în orașul Balș, scria despre Partidul Liberal că în tot trecutul său *nu se va găsi un cuvânt sau vorbă din care să se vadă că a vrut vreodată Unirea și România Mare; din contră, D. Sturza, șeful răposat al acestui partid, a declarat în plin parlament că n-a vrut și nu vrea Ardealul.* Ca document invocă ședința Senatului de la 27 noiembrie 1893 în care acesta a spus: *„Am dat la Viena explicațiuni france și leale că Partidul Liberal niciodată nu a vrut să înscrie în programul său luarea Transilvaniei, a Bucovinei sau a Basarabiei. Nici un act nu se poate produce că am vrut așa ceva. Și mai departe: După mine iridenta română este o născocire a neamului nostru, iar cei ce o cred sunt sau vânduți sau proști..., ea ar atrage după sine distrugerea imperiului austriac și existența monarhiei Habsburgice care este o necesitate europeană de prim ordin. Niciun român nu se lasă a fi amăgit un singur moment de cursele ce se întind neamului românesc întreg și Regatului Român în particular prin jucăria periculoasă a iredentiei.*

La 15 septembrie 1894 același Dimitrie Sturza, la o întrunire a partidului se completează: *Nimeni dintre noi nu zice să luăm Transilvania. Nu o zicem fiindcă noi totdeauna am fost oameni cumpătați, niciodată nu am fost fanfaroni.*

¹⁰⁹ „Lumina satelor”, an I, nr. 6, duminică, 17 februarie 1919.

¹¹⁰ *Ibidem.*

După izbucnirea războiului european în 1914, interesele României pentru alianță militară erau într-o singură direcție, dar guvernul Brătianu a adoptat neutralitatea din oportunism, înșelând când pe unii, când pe alții, așteptând ziua în care va merge cu învingătorul. Modul în care a pregătit Brătianu unitatea națională și opinia publică timp de 2 ani rezultă din declarațiile amicului său personal, C. Stere, considerate de autorul articolului ca document. În august 1914 Brătianu susținea că: *Nu numai interesele României cer aceasta, ci și un tratat formal ne obligă la o acțiune alături de Puterile Centrale. (E tratatul de la Sturza citire)*. Altă declarație a lui C. Stere: *Cu știrea și consimțământul primului ministru pentru pregătirea opinii publice, ne-am înțeles ca eu să scriu o serie de articole în „Universul”, ziarul cel mai răspândit, în care să lămuresc marele interes național care ne îndeamnă a merge alături de Puterile Centrale*.

Tot C. Stere afirma: *În octombrie dl. Brătianu mi-a propus să scot un ziar politic pentru propaganda ideilor noastre „oferindu-mi bani, care să contrabalanseze presa cumpărată de ruși” (presa lui Nicolae Filipescu și Take Ionescu)*. În fine, că a fost trimis în Ardeal pentru a convinge pe români că trebuie să rămână credincioși Habsburgilor și să lupte contra Franței și Rusiei. C. Stere a cerut ca Austro-Ungaria să fie oficial pusă în curent cu acțiunea sa și chiar de la palat, imediat dl. Brătianu a chemat la telefon pe contele Czernin și l-a informat că va veni la D-sa un prieten care are un plan ce ne-ar putea fi util și-l roagă să-și dea concursul. Fără comentarii. Cum s-a decis a merge cu înțelegerea a spus-o marele dispărut N. Filipescu: *L-au vârat în război cu piciorul în spate*.

Adresându-se sătenilor, autorul scria: *Cum a pregătit armata și a înzestrat-o, o știți voi toți care ați luptat la Turtucaia și în munți. O armată de 850 mii de oameni s-a îmbrăcat cu 450 mii uniforme și au tras cu 435 mii arme bune. Vă reamintesc vorbele voastre când cu durerea în suflet ne retrăgeam din Dobrogea înfrânți: „ar fi cum ar fi, dar n-avem scule”. Întro zi și jumătate la Turtucaia artileria a tras toată muniția și nu erau acolo decât 6 tunuri de 100 mm și 2 mitraliere de regiment. Acum vă dați seama de ce n-aveam scule*.

În Moldova, la Dobovăț, în refacere în ianuarie 1917, pe o iarnă siberiană, ieșeați la instrucție goi și desculți – rog soldații mei să mă desmintă – și la ora 11 vă distribuiau din sac porumb boabe, pe care trebuia să vi-l râșniți singuri, să vi-l faceți mămăligă și la ora 2 să ieșiți din nou la instrucție. Câți din voi nu se întorceau nemâncăți, fiindcă nu putuseră apuca rândul la râșniță și seara trebuia să plecați la Poiana Cârnului și Pocreaca să construiți bordeie și v-ați îmbolnăvit de febră recurentă și exantematic și 600 din Reg[imentul] 66 [Infanterie] se odihnesc azi la Dobrovăț, dormind somnul etern. Întrebați-i de toate astea pe puternicii zilei de astăzi când vin să vă cunune, căci sunt tot aceiași din 1917.

Același autor semnează (cu pseudonimul Y) un articol în care se adresează țărănilor, explicându-le cine a făcut reformele constituționale: *Pământul și votul nu sunt opera nici unui partid: ELE SUNT OPERA REGELUI. Este VOINȚA COROANEI, votată numai de parlament; este DARUL REGESC oferit bravei armate române care a lăsat sute de mii de morți și infirmi pe câmpul de onoare. E răsplata minunilor voastre de vitejie, care a îngrozit pe dușman și a uimit pe Rege și pe cel mai mare general al său*.

Autorul cita apoi pe generalul Averescu, *nelipsit dintre țărani-ostași pe toate fronturile: L-am văzut pe țăranul nostru încrustat (săpat) pe pozițiune împotriva căruia se revărsau sforțările uriașe ale unui dușman copleșitor; l-am văzut pe țăranul nostru mergând asupra dușmanului și trecând peste niște stavile, pe care mă întreb azi, după atâta timp, cum le-a putut trece; l-am văzut pribeag prin văile și vâlcelele Moldovei fără pâine, (pregătirea războiului de către Partidul Național-Liberal) udat până la oase și slăbit de părea mai mult un schelet; l-am văzut în luptă cu tifosul exantematic, având sub oasele-i dezbrăcate de carne, deabia un crâmpei de rogojină (pregătirea războiului de către Partidul Național-Liberal). L-am văzut în toate aceste împrejurări grele și în multe altele nenumărate și întotdeauna am citit în ochii lui același lucru, pe fața lui aceeași expresie: resemnare, încredere și o dulceață melancolică luminată de licăriri arzătoare. Nici un semn de nemulțumire, nici o urmă de protestare, de abia dacă durerile fizice îi smulgeau câte un vaet înăbușit. Sufletul însă niciodată, s-a menținut sus, deasupra noastră [a] tuturor. V-a privit Regele vostru cu scumpa voastră Regină la Cosmești, când fierbea pământul de atâta oțel înroșit, roșise Siretul de atâta sânge, se întunecase văzduhul de atâta fum și praf încât voi nu vă mai vedeți, dar din aceeașă negură, voi ați adus biruitoare ca zorile, VICTORIA. Iată ce a văzut Regele vostru iubit și înțelegând și a spus sfetnicilor săi că vi se cuvine și V-A DAT.*

Guvernul a trecut la înfăptuirea grabnică a modificării Constituției pentru a da posibilitatea înfăptuirii reformelor, cu acordul majorității politicianilor care au înțeles imperativul momentului. Dezbaterile parlamentare privind revizuirea Constituției au avut loc la Iași în 1917. Efectul primelor măsuri politice avea să se vadă în marile bătălii din lunile următoare și în anii 1918-1919, când ostașii români au oprit formidabila mașină de război germană, apoi au respins agresiunea bolșevicului maghiar Bèla Kun, căruia i-au învins armata, au dezarmat-o și i-au ocupat capitala.

Conservatorii au fost afectați de aceste reforme, după căderea guvernului Marghiloman micșorându-li-se forța economică și baza electorală. Partidul Naționalist Democrat al lui Nicolae Iorga a trecut în programul său împrumutarea și votul universal.

Partidul Conservator-Democrat al lui Take Ionescu, după ce a încercat să tergiverseze reformele din vara anului 1919, s-a apropiat de Liga Poporului a lui Averescu, participând la noile schimbări politice.

De asemenea, Partidul Țărănesc creat la 5/18 decembrie 1918, sprijinea împrumutarea, având ca membri majoritatea învățătorilor și preoților de la sate¹¹¹.

Ziarul Partidului Național-Liberal „Democrația Oltului” anunța prin articolul lui I.A. Tomescu că *reforma agrară pe care parlamentul român a votat-o la Iași la 30 iulie 1917, când bravele armate române înfrâng armatele teutone, va deveni o realitate și că săteanul în primăvară va pune plugul său pe pământul său. Că nu vor fi amăgiți, se vede din faptul că actualul guvern a și început a pune în aplicare legea din 20 iulie 1917, care privește reforma agrară și cea electorală. Timpul vorbelor a trecut încă din 14 august 1916 și făuritorii României Mari au trecut la fapte. Azi pune în aplicare votul*

---

¹¹¹ *** *România în anii Primului Război Mondial*, București, Editura Militară, 1987, vol. II, p. 654.

universal, când populația României este chemată a-și spune cuvântul său liber, iar la primăvară acei ce ne-au dat România de astăzi, vitejii de la Oituz, Mărăști și Mărășești se declară proprietarii pământului pentru care s-au jertfit. (...) Conservatorii anunță prin gazetele lor că nu au nimic de obiectat și că dau cu plăcere pământul lor la care țineau foarte mult. (...) Partidul Național-Liberal înțelege ca toți sătenii care și-au făcut datoria și au răspuns la apelul pe care țara l-a făcut în august 1916 să aibă ogorul său (sic!) și pentru aceasta încă de pe acum acele 2.000.000 hectare, precum și moșiile Statului și ale Domeniului Regal să fie date în stăpânirea lor¹¹².

În vederea îndeplinirii reformei electorale și a reformei agrare, camerele reunite au votat și adoptat modificarea Constituției prin Legea nr. 721 din 19 iulie 1917, iar Regele Ferdinand I a promulgat-o în Iași, la 19 iulie 1917 și a ordonat să fie investită cu sigiliul statului. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 98 din 20 iulie 1917.

Legea exproprierii a dat satisfacție mai întâi marilor proprietari, stabilind că: *Proprietatea de orice natură precum și creanțele asupra Statului sînt sacre și inviolabile. Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauză de utilitate publică legalmente constatată și după o dreaptă și prealabilă despăgubire. Dacă proprietatea moșiilor și a valorii celor preluate de stat sunt sacre și inviolabile, proprietarii nu se mai tem că vor fi păgubiți, astfel că reprezentanții lor în parlament nu mai au motive să se împotrivescă legii exproprierii.*

În același timp legea justifică exproprierea și da satisfacție Partidului Liberal și numărului mare de alegători care, fiind împrăștiți, vor vota la alegeri cu Partidul Liberal, care va câștiga astfel puterea politică.

Prin lege erau formulate explicit situațiile în care se poate face exproprierea: *Prin cauză de utilitate publică se înțelege comunicațiunea, salubritatea publică, lucrările de apărare a țării și cele de interes militar, cultural, istoric sau arheologic, de irigațiuni, căderi de apă, de secare de bălți, de regularea cursurilor apelor, de canalizare, de împădurire sau de creare de zone de protecțiune a pădurilor, de comasare a proprietăților mici rurale sau a terenurilor urbane, de înființare de așezăminte industriale arătate prin lege specială, construcțiunile de edificii publice de către stat, județe sau comune, precum și orice alte lucrări de interes public.*

În acest fel guvernul avea mână liberă să facă exproprieri pentru care proprietarii urmau să primească o dreaptă și prealabilă despăgubire.

Aliniatele 4, 5 și 6 ale articolului 19 din Constituție rămăneau neschimbate.

Legea prevedea că prin exproprierea *pentru cauză de utilitate națională se spozește întinderea proprietății rurale țărănești prin exproprierea terenurilor cultivabile în măsura și condițiunile următoare. Scopul măririi proprietății rurale țărănești era vânzarea acestor proprietăți către țărani cultivatori de pământ, cu precădere țăranilor mobilizați din această categorie, sau familiilor lor dacă ei au murit din cauza sau în timpul răsboiului și enumera proprietățile care se expropriează în întregime: terenurile agricole aparținând domeniului Coroanei.*

---

¹¹² „Democrația Oltului”, 17 decembrie 1918.

Se expropria în întregime și terenurile cultivabile ale tuturor persoanelor morale publice sau private și ale fundațiilor. Pentru a preveni eludarea exproprierilor, se preciza că exproprierea operează chiar dacă au fost făcute acte de înstrăinare prin donații, testamente sau orice alte dispozițiuni. Erau expropriate în toată cuprinderea lor proprietățile rurale ale supușilor statelor străine, oricare ar fi modalitatea prin care aceste persoane au devenit străini.

De asemenea, erau expropriate în toată cuprinderea lor proprietățile rurale ale absenteiștilor. Aceste proprietăți se vindeau țăranilor cultivatori de pământ, însă statul își rezerva acele terenuri cultivabile cărora li se da o destinație specială răspunzând unui interes general.

Din proprietățile particulare se expropria o întindere de 2.000.000 hectare teren cultivabil, proprietarului rămânându-i un minim intangibil de 100 hectare. Proprietățile erau considerate în întinderea de la 15 august 1916. În calculul celor 2.000.000 hectare nu intrau proprietățile care se expropria în întregime, ci numai ale absenteiștilor. Nu se expropria terenurile petrolifere, însă în locul lor proprietarul urma să dea o întindere echivalentă în același județ sau întrun județ învecinat.

Legea mai prevedea că în regiunile de munte se vor înființa izlazuri comunale, care nu intră în categoria terenurilor cultivabile, ci numai a suprafeței solului trebuincios.

Terenurilor expropriate li se fixa prețul în instanțe, ultima instanță fiind Curtea de Apel.

Procesul de legiferare urma să înceapă *de îndată*, urmând ca legile să fie promulgate cel mai târziu în 6 luni de la eliberarea teritoriului de către trupele de ocupație.

Aplicarea acestor prevederi a întârziat prin amânarea alegerilor parlamentare și a menținerii cenzurii și stării de asediu, măsură liberală¹¹³.

Tot prin legea nr. 271/1917 au fost modificate articolele nr. 57 și 67 din Constituție.

Articolul 57 lovea puternic interesele politice ale marilor proprietari, desființând votul cenzar și acordând drept de vot cetățenilor români majori: *Adunarea deputaților se compune din deputați aleși de cetățenii români majori, prin votul universal, egal, direct, obligatoriu și cu scrutin secret pe baza reprezentărei proporționale*. Modalitatea compunerii Camerei Deputaților urma să fie stabilită prin legea electorală.

Articolul 67 prevedea că *Senatul se compune din senatori aleși și senatori de drept*.

Același articol cuprindea și *principiile din legea electorală relative la compunerea Adunării Deputaților și Senatului*, considerându-le dispozițiuni constituționale.

Legea pentru modificarea acestor articole ale Constituției a fost votată de Adunarea Deputaților în ședința din 14 iunie anul 1917 și adoptată cu o majoritate de 130 voturi, contra 14 voturi. În ședința din 20 iunie 1917, Senatul a votat și adoptat legea cu o majoritate de 79 voturi, având 5 voturi contra.

La Iași, în ziua de 19 iulie 1917 Regele Ferdinand I a promulgat această lege și a ordonat să fie investită cu sigiliul statului și să fie publicată în „Monitorul Oficial”. Președinte al Consiliului de Miniștri a fost Ion I.C. Brătianu și ministru al Justiției M.G. Cantacuzino.

---

¹¹³ ***România în anii Primului Război Mondial, op. cit., p. 653.

După revizuirea art. 19 din Constituție, în martie 1914, a fost posibilă și rezolvarea chestiunii agrare.

Liberalii au cerut proprietarilor să cedeze o parte din pământul lor Statului și acesta să împrumutându-se pe țărani pentru ca ei să-l facă mai productiv și să-și asigure necesitățile traiului lor. După instalarea la putere, în 29 noiembrie 1918¹¹⁴, guvernul liberal *declara nule și inexistente toate actele ce s-au săvârșit după încheierea armistițiului*, și rezemându-se pe tratatele încheiate și pe jertfe exprimate cu hotărâre de toate ținuturile locuite de români, va lucra pentru deplina realizare a dreptului Neamului. În îndeplinirea misiunii sale și în opera de consolidare a unității naționale, guvernul va fi însuflețit de spiritul democratic manifestat cu căldură de românii de pretutindeni și va urmări înfăptuirea ideilor cuprinse în programul Partidului Național-Liberal. În același ziar I.I. Florescu explica cititorilor de ce după guvernul Marghiloman Regele a chemat un guvern compus din militari și funcționari sub președinția generalului Coandă. La instalarea guvernului, generalul a spus: *Am o misiune de îndeplinit*, iar la plecare a spus: *Misiunea specială pentru care fusesem chemat am îndeplinit-o și deci demisionez*.

Partidul Liberal, care putea să urmeze la guvernare după Marghiloman, a înțeles că întregirea Neamului nu este opera unui partid, ci o operă națională, că partidele politice, ca instrumente de guvernământ, sunt datoare să se pună necondiționat în serviciul națiunii și când este vorba de cules roadele guvernării, aceste roade se cuvin Națiunii, care a suferit dureri și sacrificii și tot ea trebuie să se bucure de roade și beneficii, nu partidele politice.

Armata nu este a partidelor politice, ci a țării. Armata a făcut cele mai grele jertfe pentru eliberarea fraților de sub jugurile străine. Armata compusă în timp de război de bărbați de la 18 la 46 de ani reprezintă Națiunea și tot ea era cea mai indicată să prezideze ultimele acte de reîntregire a neamului și a prezidat: Ardealul a votat unirea sub guvernul Coandă. După încheierea misiunii bravilor generali din guvernul Coandă, cel mai indicat să guverneze era guvernul liberal. Programul de guvernare al Partidului Național Liberal avea ca priorități: pământ și vot țăranilor; descentralizarea administrativă; impozitul progresiv pe venit; reforma învățământului; economia națională; noul regim al muncitorimii; îmbunătățirea soartei funcționarilor; rezolvarea chestiunii evreești; pedepsirea dezertorilor și trădătorilor.

După ultimatum-ul dat de guvernul român, trupele aflate sub comanda feldmareșalului Erik von Mackensen au părăsit teritoriul național al României și, în ziua când la Alba Iulia Adunarea Națională lua hotărâri de cea mai mare importanță pentru istoria noastră națională, armata română învingătoare, cu guvernul țării și cu Casa Regală reveneau în capitala țării. La revenirea Casei Regale în București, la Mitropolie glorioasa armată română i-a acordat comandantului său suprem, Regele Ferdinand, gradul de mareșal.

Generalul Eremia Grigorescu, ministrul de Război, a citit la Mitropolie textul prin care se conferă M.S. Regelui gradul de mareșal al oștilor române:

---

¹¹⁴ „Democrația Oltului”, decembrie 1918.

CARTE DE MAREȘAL

Neamul românesc și Oștirea au luptat sub Înalta conducere a Măriei Tale spre a întrupa visul nostru strămoșesc.

Pentru vitejia cu care ai stat dârz, în fruntea eroilor de la Carpați, Dobrogea, Cerna, Jiu, Olt, Neajlov, Oituz, Mărăști și Mărășești;

Pentru neclintita credință ce ai avut în biruința flamurilor noastre, în zile de grea cumpănă;

Pentru înțeleapta cârmuire a trebilor din lăuntru și din afară, din vremea acestui cumplit război;

Pentru dragostea de bun părinte ce ai dovedit prin fapte față de țărănimea obiduită;

Armata Ta, prin mine, smerit sfetnic al Măriei Tale, cel dintâi Domn și Stăpânitor de veci al tuturor pământurilor românești, să primești ridicarea la cea mai înaltă treaptă ostășească, care în gradul marilor popoare se cheamă RANG DE MAREȘAL.

Duminică, în a optsprezecea zi a lunii noiembrie din anul mântuirii 1918, în Sfântul lăcaș al Mitropoliei din București, cu prilejul reintrării biruitoare în Cetatea de domnie.

Ministru de Război,

General de Corp de Armată,

GRIGORESCU EREMI

Parlamentul și guvernul României revenite în capitala țării au continuat activitatea cu un amplu proces de elaborare al actelor normative pentru noile condiții în care se afla statul român. Au fost elaborate legile care consfințeau întregirea țării prin unirea provinciilor aflate sub dominație străină cu Vechiul Regat al României, legile privitoare la reforma electorală și reforma agrară, conform noilor prevederi constituționale, precum și alte legi pentru dezvoltarea industriei, pentru organizarea și încurajarea agriculturii, pentru îngrădirea capitalului străin. Totuși agricultura a fost predominantă în ansamblul economiei¹¹⁵.

Regele Ferdinand I, era înștiințat de Președintele Consiliului de Miniștri:

- că *Sfatul Țării din Basarabia* în ședința de la 27 martie (9 aprilie) 1918 a votat cu 86 de voturi pentru, 3 voturi contra și 36 de abțineri următoarea rezoluție de unire: *În numele poporului Basarabiei Sfatul Țării declară: Republica Democratică Moldovenească (Basarabia), în hotarele ei dintre Prut, Nistru, Dunăre, Marea Neagră și vechile granițe cu Austria, ruptă de Rusia acum o sută și mai bine de ani din trupul vechei Moldove, în puterea dreptului istoric și dreptului de neam, pe baza principiului că noroadele singure să-și hotărească soarta lor, de azi înainte și pentru totdeauna, se unește cu mama sa România,*

- *de faptul că președintele Consiliului de Miniștri a luat act de acest vot quasi unanim și în numele poporului român și al M.S. Regele României, a declarat la rândul lui Basarabia unită cu România de veci și indivizibilă, prin Decretul Regal nr. 842 dat în Iași la 9 aprilie 1918, a promulgat acest vot și această declarație și a ordonat să fie investite cu sigiliul statului și publicate în „Monitorul Oficial”.*

¹¹⁵ *** *România în anii Primului Război Mondial, op. cit., p. 799.*

Parlamentul României a investit cu putere de lege Decretul-lege nr. 842 din 9 aprilie 1918, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 8 din 10 aprilie 1918, privitor la unirea Basarabiei cu Vechiul Regat al României. Legea a fost votată de Adunarea Deputaților în ședința de la 29 decembrie 1919, în unanimitate, prin aclamațiuni, iar de către Senat în aceeași zi, în unanimitate, prin aclamațiuni. La 31 decembrie 1919 Regele a promulgat legea și a ordonat să fie ...investită cu sigiliul statului, apoi a fost publicată în „Monitorul Oficial” din 1 ianuarie 1920.

La 18 decembrie 1918, luând act de hotărârea unanimă a Congresului General al Bucovinei din Cernăuți de la 15/28 noiembrie 1918, prin raportul președintelui Consiliului de Miniștri nr. 2211 din 1918, Regele Ferdinand I a decretat: *Art. I. – Bucovina, în cuprinsul granițelor sale istorice, este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României.* Decretul-lege nr. 3744 din 18 decembrie 1918, publicat în „Monitorul Oficial”, nr. 217 din 19 decembrie 1918, privitor la unirea Bucovinei cu Vechiul Regat al României, a fost investit cu putere de lege la 18 decembrie 1918: *Art. I. Bucovina în cuprinsul granițelor sale istorice este și rămâne de-a pururea unită cu Regatul României.* Adunarea Deputaților a votat această lege în ședința de la 29 decembrie anul 1919, în unanimitate, prin aclamațiuni. În aceeași zi și Senatul a votat legea în unanimitate, prin aclamațiuni.

La 31 decembrie 1919 Regele Ferdinand I a promulgat legea pentru unirea Bucovinei cu Vechiul Regat al României și a ordonat să fie investită cu sigiliul statului. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial” din 1 ianuarie 1920.

Regele Ferdinand I luând act de hotărârea unanimă a Adunării Naționale din Alba Iulia prin raportul nr. 2171 din 1918 al președintelui Consiliului de Miniștri, la 31 decembrie 1919 a decretat:

Se ratifică, investindu-se cu putere de lege, decretul-lege cu nr. 3631 din 11 decembrie 1918, publicat în Monitorul Oficial cu nr. 212 din 13 decembrie 1918, privitor la unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului cu Vechiul Regat al României, în cuprinderea următoare: Art. I. Ținuturile cuprinse în hotărârea Adunării Naționale din Alba Iulia de la 18 noiembrie (1 decembrie) 1918 sunt și rămân deapurarea unite cu Regatul României.

Legea a fost votată de Adunarea Deputaților în ședința de la 29 decembrie anul 1919, în unanimitate, prin aclamațiuni și de Senat în ședința din aceeași zi, în unanimitate, prin aclamațiuni.

Regele Ferdinand I a promulgat legea pentru unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei, Sătmarului și Maramureșului cu Vechiul Regat al României la 31 decembrie 1919, a ordonat să fie investită cu sigiliul statului și a fost publicată în „Monitorul Oficial” din 1 ianuarie 1920.

Prin reunirea provinciilor istorice cu patria-mamă suprafața țării a crescut de la 137.903 la 295.049 km² și numărul populației a crescut de la 7.771.341 la 18.024.269 locuitori. A sporit baza de materii prime¹¹⁶. S-a dublat suprafața arabilă a țării, s-au extins terenurile de pășune și a crescut șeptelul. Au fost expropriate 6.008.098 ha pământ arabil din cele 9.242.931 cât reprezenta suprafața marilor moșii. La 26 octom-

---

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 797.

brie/8 noiembrie 1919, Regele a dat Proclamația către țară prin care anunța reforma constituțională, votul universal și împrăștierea cu 2.000.000 ha din marea proprietate particulară, domeniile coroanei, ale statului și ale stabilimentelor de binefacere¹¹⁷.

Un număr de 1.393.353 țărani fără pământ sau cu pământ puțin, văduve de război și mobilizați, indiferent de etnie, au devenit proprietari de loturi. Reforma aceasta a schimbat structura agrară a țării și a adus profunde mutații cu caracter economic-social.

Înlăturarea distrugerilor din timpul războiului s-a încheiat în 1923, dată după care s-au înregistrat progrese însemnate, România cunoscând un proces rapid de consolidare¹¹⁸.

Au fost date legi pentru dezvoltarea industriei, pentru organizarea și încurajarea agriculturii, pentru îngrădirea capitalului străin, totuși agricultura a fost predominantă în ansamblul economiei¹¹⁹.

Reforma Agrară s-a legiferat treptat. După ce în 1917 Parlamentul refugiat la Iași a înscris dreptul de expropriere în Constituție, legea s-a aplicat în mod progresiv:

- pentru Basarabia legea pentru reforma agrară a fost votată de Sfatul Țării în ședința din 26-27 noiembrie 1918 și Regele Ferdinand I a promulgat-o prin Decretul Regal Nr. 3.781 din 22 decembrie 1918;

- pentru Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș dreptul Statului de expropriere pentru cauză de utilitate publică, în măsura și condițiunile cuprinse în legea de față s-a făcut în conformitate cu punctul 5 al articolului 3 din rezoluția Adunării Naționale a tuturor românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia, în ziua de 18 noiembrie/1 decembrie 1918, și având ca punct de plecare Decretul-lege nr. 3.911/1919, votat de Marele Sfat Național. Decretele-legi nr. 3.911/1919, nr. 2.478/1920 și nr. 4.167/1919 au fost ratificate, iar la 19 iulie 1921, data promulgării acestei legi, au fost abrogate. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 93/30 iulie 1921;

- pentru Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea (Vechiul Regat) legea s-a votat de Adunarea Deputaților în ședința de la 7 iulie anul 1921 și s-a adoptat cu majoritate de două treimi și anume două sute șaptesprezece voturi, contra șaptezeci și opt, iar de Senat în ședința de la 11 iulie anul 1921 și s-a adoptat cu majoritate de două treimi și anume una sută șaptesprezece voturi pentru, șaptesprezece contra. A fost promulgată și investită cu sigiliul Statului la 14 iulie 1921 și publicată în „Monitorul Oficial” nr. 82/17 iulie 1921.

Legea reformei agrare prevedea regulile pentru expropriere în 9 capitole ale părții I.

Se declarau expropriate suprafețele cultivabile mai mari de 100 de hectare, cu excepția viilor, pădurilor, plantațiilor de pomi roditori, lacurilor, bălților și a pământului irigat. Au fost expropriate peste 6 milioane de hectare, din care aproape 4 milioane de hectare de teren arabil, adică 66% din suprafața stăpânită de marii proprietari.

Legea justifica *Îndreptățirea și măsura exproprierii*: proprietățile rurale se expropriau pentru cauză de utilitate națională cu scopul de a spori întinderea proprietății

---

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 535.

¹¹⁸ *Ibidem*, p. 798.

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 799.

rurale țărănești, a înființa pășuni comunale și pentru scopuri de interes general, economic și cultural. Pământul cultivabil din raza comunelor urbane era considerat ca proprietate rurală.

Pământul expropriat pe baza Decretului 3691/1918, modificat prin Decretul 2.100/1920, era expropriat definitiv, iar statul era considerat proprietar al acestuia de la 15 decembrie 1918¹²⁰.

Se expropriau terenurile agricole înstrăinate prin donații, testamente ori alte dispozițiuni, cu excepția vânzărilor făcute până la 1 februarie 1921 către obști sau săteni individual până la 10 hectare și vânzările pentru construcții sau stabilimente industriale, fără a intra în calculul celor două milioane de hectare, dar proprietarii care le-au vândut erau obligați să dea această cotă din restul de moșie rămasă ori din altă moșie, dacă aveau mai multe. Erau expropriate moșiile mai mari de 100 de hectare pământ cultivabil, oricine ar fi fost proprietarii moșiilor, cu excepțiile prevăzute de lege. Moșiile aflate în indiviziune erau considerate ca fiind o singură moșie pentru partea supusă exproprierii, cu excepțiile prevăzute de lege.

Moșiile sau părțile de moșii ale aceluiași proprietar, situate în aceeași comună ori în comunele învecinate, erau considerate ca fiind o singură proprietate, cu excepțiile moșiilor comasate în baza Decretului nr. 3.697/1918, însă suprafețele exceptate erau limitate la 250, 400 sau 500 hectare pentru regiunile în care cererile de împrumietărire erau mari, mijlocii sau mici.

Pășunile rurale și urbane, precum și pământurile bisericilor și ale școlilor, până la 12 hectare, nu erau expropriate. Era expropriat pământul folosit cu titlul de embatic acoperit cu plantații sau nu, situat în comunele rurale sau urbane, iar privilegiile de orice natură, inclusiv din hrisoave domnești, erau desființate. Exproprierea se făcea în folosul embaticarilor. Era expropriat și pământul ținut cu arendă de săteni, terenurile domeniului silvic pe care au fost păduri, terenul gol ori cu tufișuri ce nu pot deveni păduri, cu rezerva necesară personalului silvic. Se expropriau și pământurile rurale ale condamnaților pentru crimă împotriva statului sau dezertare la inamic.

Puteau fi scoase din expropriere și redade proprietarilor, cu aprobarea Comitetului agrar, casele cu parcurile lor, sădirile, grădinile, pădurile, stabilimentele industriale și morile cu apele ce le alimentează ale supușilor străini și ale absenteiștilor dacă nu erau necesare unui scop economic, sanitar sau cultural obștesc. Supușii străini erau obligați să le vândă în 3 ani de la promulgarea legii, iar dacă nu le vindeau ei în acest termen, se vindeau la licitație publică la cererea parchetului.

Dacă cererile de împrumietărire ori de înființare a pășunilor comunale nu erau satisfăcute, moșiile se puteau reduce sub 100 ha, dar suprafața de pământ expropriată

---

¹²⁰ Vasile Toncescu în lucrarea *Exproprierea*, ediția a II-a, București, Tipografia Jockey Club, 1919, pp. 62-70, arată: Comisiile județene au fost stabilite potrivit prevederilor Decretului Nr. 226 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 226 din 4 ianuarie 1919, modificat prin Decretul Nr. 3697 publicat în „Monitorul Oficial” Nr 246 din 20 ianuarie 1919. În fiecare județ erau 2-5 comisii având arondate comunele din apropiere. În județele Olteniei comisiile aveau reședințe în următoarele localități: în Dolj la Craiova, Filiași, Segarcea, Calafat și Bechet; în Gorj la Târgu Jiu, Petreștii de Sus și Petreștii de Jos; în Mehedinți la Broșteni, Strehăia, Vânu Mare și Bălăcița; în Romanți la Caracal, Balș, Arcești, Brastavăț și Corabia; în Vâlcea la Lădești, Zătreni și Drăgășani; în Olt la Slatina, Tătulești și Drăgănești.

astfel se va plăti în numerar ori se va schimba cu o suprafață echivalentă ca valoare în regiunea de colonizare. Făceau excepție moșiile aflate în indiviziune înainte de 15 august 1916 dacă aveau cel puțin un coproprietar minor sau un coproprietar mobilizat.

Pentru proprietarii cu ferme de crescătorii de vite, instalații agricole și inventar propriu ori instalații agricole importante la 1 februarie 1921, limita exproprierii era la maximum 500 ha.

Proprietarul mai multor moșii putea să-și aleagă în oricare din ele suprafața scutită de expropriere. Proprietarului care avea unul sau mai mulți fii înscriși la studii de agronomie până la 1 ianuarie 1920 și frecventează școala, i se putea rezerva pentru fiecare câte 50 de hectare peste suprafața neexpropriată, pe care să le lucreze singur, cu obligația obținerii diplomei în cel mult 5 ani de la promulgarea legii. Sancțiunea pentru neîndeplinirea obligației era nulitatea dreptului.

La calculul suprafeței expropriate, din întinderea pământului cultivabil al fiecărei moșii se scădeau viile, plantațiile cu pomi roditori și sădirile făcute până la 1 ianuarie 1917, pământul irigat artificial, pădurile, râurile, iazurile, lacurile, curțile, clădirile, terenurile neproductive.

Puteau fi expropriate bălțile și albiile râurilor, pământul inundabil, mocirlos, neproductiv și râpele pentru a fi drenate, secate sau împădurite de comună sau Stat. Dacă proprietarul se obliga să facă el lucrările în timp de 10 ani, aceste terenuri puteau să nu fie expropriate. Iazurile, lacurile sau bălțile cu întindere până la 50 de hectare, înconjurate de pământul expropriat, se puteau expropria și da comunei pentru a fi folosite de săteni.

Pământul expropriat care întrecea necesitatea de împrumut a sătenilor putea fi arendat proprietarului expropriat pe termen de trei ani, dacă nu era cerut de săteni, însă proprietarul plătea arenda pentru acel pământ și dările către Stat, județ, comună.

Pământul cultivabil al moșiilor arendate de la 23 aprilie 1920 din regiunile de munte și deal, cu excepția celor arendate la obști din această ultimă regiune, se întrebuița la împrumutarea sătenilor de la 25 ha în sus. Moșia care rămânea proprietarului ca neexpropriată se alegea astfel încât să fie comasată.

Pentru înființarea pășunilor comunale în regiunile de munte exproprierii putea fi sub 100 ha, iar pământul propriu numai pentru pășune și fâneată putea fi expropriat până la 25 ha. Aceste dispoziții completau Legea promulgată prin I.D.R. nr. 3.865/22 septembrie 1920.

Subsolul pământului expropriat pentru cultură rămânea proprietatea Statului, iar subsolul pământului expropriat pentru pășuni comunale la munte și deal rămânea proprietarului.

Se reglementa situația lucrărilor agricole făcute pe pământul expropriat: ogoare, semănături. Moșiile rămase neexpropriate nu se puteau arenda pe un termen mai mic de 7 ani. La arendare au drept de preferință la preț obștile și agronomii de profesie.

Statul putea să rezerve din proprietățile sale și din cele expropriate pământ pentru o viitoare destinație specială, pentru un scop social economic, cultural general, militar, educație fizică, industrial etc. Aceste suprafețe nu vor fi mai mari ca 300 ha, iar cele pentru construcțiile de școli și biserici în comunele rurale puteau fi de cel mult un hectar din orice proprietate, dând proprietarului teren echivalent ca valoare celui expropriat.

Contractele de arendare erau desființate de drept pentru moșiile expropriate, însă contractele agronomilor titrați se respectau până la terminarea lor.

Casa Centrală a Împroprietăririi putea vinde prin bună învoială sătenilor atât bunurile mici din proprietatea Statului, cât și suprafețele de pământ expropriate, iar Ministerul Agriculturii putea vinde din pământul expropriat până la 5 hectare pentru instalațiuni industriale, dacă cumpărătorul se obligă să instaleze o industrie cu un capital de cel puțin 60.000 lei în 2 ani de la cumpărare. Nerespectarea acestei condițiuni atrage rezilierea vânzării.

De pe pământul expropriat, conform acestei legi, recolta se lua de către proprietar.

Prețuirea terenului expropriat¹²¹ se fixa de către Comisia județeană în primă instanță și de Curtea de Apel ca ultimă instanță. Prețul se stabilea separat pentru fiecare moșie în parte și pentru fiecare categorie și calitate de pământ. Prețul se fixa după venitul net la hectar, dar nu putea depăși prețul 44 lei/ha de arendă fixate de comisiile regionale pentru anii 1917-1922 înmulțit cu 40, cu excepția pământului propriu numai pentru pășune, care nu putea depăși prețurile de arendă fixate de comisiile regionale în 1916 pentru anii 1917-1922 înmulțite cu 20.

Suma necesară pentru plata pământului expropriat se acoperea cu sumele încasate din vânzarea loturilor, iar diferența se plătea de către Stat.

Organele de aplicarea legii erau: Comitetul agrar, Comisiunea județeană de expropriere și Comisiunea de ocol pentru expropriere. Aplicarea dispozițiilor legii se făcea de către Casa Centrală a Împroprietăririi și se înfăptuiau deodată în toată țara, legea dând detalii în acest scop.

---

¹²¹ *Ibidem*, p. 18 și urm. Prețurile regionale maxime și minime alcătuite cf. art. 65 din Legea pentru învoielii agricole erau valabile 5 ani agricoli începând de la 1 martie 1917. Prețurile maxime erau fixate pe regiuni agricole în fiecare județ, prin decizii ale Consiliului Superior al Agriculturii publicate în „Monitorul Oficial”, cu indicarea comunelor care fac parte din fiecare regiune agricolă a județului. În județul Dolj, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3419 publicată în „M.O.” Nr. 94/29 iulie 1916 erau următoarele prețuri: în regiunea I era 85 lei/ha de pământ de cultură; regiunea 1B, 72 lei; în regiunea a II-a, 58 lei și în regiunea a III-a, 48 lei. În județul Gorj, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.195 publicată în „M.O.” Nr. 83/15 iulie 1916 erau 3 regiuni: în regiunea I prețul pământului de arătură în luncă era 65 lei/ha; al pământului de arătură situat pe deal 50 lei/ha și al pământului de fâneață 60 lei/ha; în regiunea a II-a prețul pământului de cultură era 45 lei/ha și al pământului de fâneață 60 lei/ha; în regiunea a III-a prețul pământului de cultură era 30 lei/ha și al pământului de fâneață 50 lei/ha. În județul Mehedinți, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.370, publicată în „M.O.” Nr. 22/27 iulie 1916, în regiunea I prețul pământului de cultură și fâneață era de 70 lei/ha; în regiunea a I A prețul pământului de cultură era 62 lei/ha și al pământului de fâneață era 72 lei/ha; în regiunea a II-a prețul pământului de cultură și fâneață era 55 lei/ha, iar în regiunea a III-a prețul pământului de cultură și fâneață era 55 lei/ha. În județul Romanați, cf. deciziei C.S.A. Nr. 3.364, publicată în „M.O.” Nr. 90/24 iulie 1916, în regiunea I prețul pământului cultivat era 80 lei/ha; în regiunea a II-a era 67 lei/ha și în regiunea a III-a 62 lei/ha. În județul Vâlcea, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.373, publicată în „M.O.” Nr. 93/28 iulie 1916, în regiunea I prețul terenului din luncile râurilor era pentru cultură 75 lei/ha; pentru fâneață 80 lei/ha; pentru restul pământului care se poate ara cu plugul 55 lei/ha și pentru fâneață 60 lei/ha; în regiunea a II-a pentru terenul din luncile apelor curgătoare 52 lei/ha, pentru fâneață 60 lei/ha, pentru restul terenurilor ce se pot ara cu plugul 40 lei/ha și pentru fâneață 44 lei/ha; în regiunea a III-a prețul terenurilor de cultură de pe marginile apelor curgătoare era de 32 lei/ha, al terenurilor care nu se pot cultiva decât cu sapa era 20 lei/ha și al fânețelor era 45 lei/ha categoria I și 38 lei/ha categoria a II-a. În județul Olt, cf. Deciziei C.S.A. Nr. 3.438, publicată în „M.O.” Nr. 95/30 iulie 1916, în regiunea I prețul pământului cultivabil era de 68 lei/ha, în regiunea a II-a este 56 lei/ha, în regiunea a III-a și în regiunea IV era de 40 lei/ha.

Hotărârile definitive ale comisiei județene pentru expropriere sau ale comisiei de ocol, se executau prin Direcția Cadastrului, care determina pe teren partea expropriată și-i stabilea definitiv hotarele, potrivit Dispozițiilor Decretului 4.839 referitoare la executarea definitivă a exproprierii și aplicarea ei în teren.

Lucrările de cadastru erau urmărite de părțile interesate pe teren, iar delegatul Cadastrului stabilea limitele terenului expropriat, fixându-le prin raport. Legea da detalii privitoare la modul de întocmire a proceselor verbale încheiate, a eventualelor contestații și a modului de rezolvare a lor. Toată procedura era gratuită.

Casa Centrală a Împroprietăririi lua în primire terenul expropriat pe baza hotărârilor executorii de expropriere și făcea măsurători, parcelări și vânzarea la săteni. Până la parcelare și vânzare pământul expropriat putea fi arendat sătenilor de Casa Centrală a Împroprietăririi pe timp de un an agricol, iar prețul se calcula și se plătea proprietarului de către Casa Centrală de Împroprietărire prin organele sale. Plata prețului convenit proprietarului expropriat se putea face în numerar sau în titluri de rentă amortizabilă în 50 ani și purtătoare de dobândă de 5 la sută pe an, pe baza hotărârilor de expropriere și de fixare a prețului rămase definitive. Prin consemnarea prețului terenul expropriat devenea liber de orice obligațiuni ori sarcini ce ar exista asupra lui, afară de ipotecile Creditului Funciar Rural. Executarea creanțelor ipotecare sau privilegiate era suspendată până la consemnarea prețului. În partea a II-a legea cuprindea normele juridice privitoare la împroprietărire. Potrivit art. 78 D.L. Nr. 1.053 publicat în „Monitorul Oficial” nr. 274/6 martie 1919 erau împroprietăriți cu precădere cei mobilizați în anii 1916-1919, în campania 1913, văduvele de război și orfanii¹²². Din totalul de 1.254.471 oameni de mobilizabili¹²³ la data de 14 august 1916 au fost mobilizați 833.601 oameni, iar alți 420.870 puteau fi chemați sub arme; dintre cei mobilizați 658.088 făceau parte din armata de operații¹²⁴; pierderile s-au ridicat la 50.000 de morți, 80.000 de răniți și 110.000 prizonieri¹²⁵. În lagărul de la Ostffyasszonyfa, din cei 30-35.000 prizonieri români, până la 30 octombrie 1917 au murit 3502¹²⁶, adică 11%. În Germania sunt înhumați 3.500 militari români, iar în Franța odihnesc osemintele a 2746 militari români; numai la Cimitirul militar Dieuze se află peste 940 de prizonieri, exhumați din lagărele germane de la Bourg Bruche, Donnelay, Juvelize, Keskastel, Lezey, Sarrebourg, Sancy

---

¹²² În județul Romanați, conform unui document aflat la Serviciul Județean Olt al Arhivelor Naționale, au fost înregistrate 3.728 văduve și tutei ai orfanilor de război.

¹²³ *** *România în anii Primului Război Mondial*, vol. I, București, Editura Militară, 1987, p. 226; Vladimir Osiac, la pagina 200 a volumului III, *100 de ani de la Făurirea României Mari (1918-2018)*, din lucrarea *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), dă cifrele următoare: forța armată a României 1.083.000 de oameni; mobilizați în august 1916 un număr de 833.758 soldați și circa 18.000 de ofițeri; rezerva armatei se ridica la 416.000 de oameni.

¹²⁴ *Ibidem*, p. 223.

¹²⁵ Eugen Petrescu, în „Cuvânt înainte” la *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor*, vol. I, *100 de ani de la intrarea României în Războiul Reîntregirii Neamului (1916-2016)*, Craiova, Editura Universitaria, 2016, p. 24 (coord. Eugen Petrescu).

¹²⁶ Matei Dumitru, „Drama prizonierilor români în Ungaria”, în vol. III, *100 de ani de la Făurirea României Mari (1918-2018)*, din lucrarea *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), p. 395.

și Sarreguemines. Cimitirele eroilor români sunt bine îngrijite, în unele dintre ele fiind importante monumente închinare memoriei lor¹²⁷.

Pierderile umane sunt prezentate cu diferențe rezultate din rotunjirea cifrelor din sursele primare: grav răniți 200.000, dispăruți 116.000¹²⁸ sau: grav răniți 229.000, dispăruți 166.000¹²⁹.

În iulie 1917 armata română reorganizată avea efectivul de 700.000 oameni, din care 460.000 în armata de operații¹³⁰. Pierderile noastre au fost mari: 97.367 soldați și ofițeri căzuți în luptă și 221.036 prizonieri¹³¹.

La a doua mobilizare a armatei române prin I.D.R. din 28 octombrie 1918 au fost chemați sub arme 163.240 militari, care se constituiau în 5 divizii de infanterie, două divizii de cavalerie, artilerie grea, unități de aeronautică și marină, trupe de grăniceri și formațiuni auxiliare de comunicații, pază și ordine, majoritatea acestora fiind cei care au făcut parte din marile unități desființate ca urmare a clauzelor Tratatului de pace cu Puterile Centrale.

Pentru campania din Ungaria au fost mobilizați 250.000 ostași, din rândurile cărora au fost pierderi importante: 188 ofițeri și 11.478 subofițeri, morți răniți și dispăruți. Dintre aceștia 69 ofițeri și 3.556 subofițeri, gradați și soldați au căzut eroic pe câmpul de luptă¹³².

Pentru cei căzuți în luptele din campania anului 1916 (morți și dispăruți)¹³³ erau îndreptățiți la împrăștiere urmașii – văduvele și copiii orfani. Foștii prizonieri aveau drept de împrăștiere, cu excepția dezertorilor la inamic¹³⁴.

---

¹²⁷ Petre Gigea-Gorun, „Militari români aflați în cimitire românești din străinătate”, în vol. IV, *100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a războiului (1919-2019)* din lucrarea *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), p. 828.

¹²⁸ Ion Pâlșoiu, „Participarea României la Primul Război Mondial și îndeplinirea obiectivului strategic național de întregire statală”, în vol. IV, *100 de ani de la Campania Armatei Române în Ungaria – faza finală a războiului (1919-2019)*, din lucrarea *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor*, Craiova, Editura Universitaria, 2018 (coord. Eugen Petrescu), p. 471.

¹²⁹ Eugen Petrescu, citând din Otilia Gherghe și Camelia Aurelia Slabu, *România în Primul Război Mondial (1916-1919)*, p. 6.

¹³⁰ *** *România în anii Primului Război Mondial*, vol. II, p. 108.

¹³¹ Eugen Petrescu, în „Cuvânt înainte” la vol. I, *op. cit.*, p. 40.

¹³² Eugen Petrescu, în „Cuvânt înainte” la vol. IV, *op. cit.*, p. 56.

¹³³ Conform ordinului prefectului, comunele din județul Romanați au înaintat liste cu militarii dispăruți în război, care nu s-au întors din prizonierat. Ex: lista din comuna Băleasa avea 18 nume, Bârza 28, Branețu 20 etc.

¹³⁴ Copie. Corpul 1 Armată. Ordonanța de neurmărire nr. 1538. Către Comisarul regal. Noi, Comandantul Corpului 1 Armată, văzând procedura instruită contra sub. lt. de rezervă Constantinescu Ilie, din Reg. 59 Infant. Văzând raportul și părerea raportorului, precum și concluziile comisarului regal de pe lângă Consiliul de război cari tind la neurmărirea lui pentru faptele de dezertare la inamic și punerea în serviciul inamicului, prevăzute și penate de art. 232 și 198 C.J.M., având în vedere actele adunate și instruite în cauză, nu rezultă probe suficiente de culpabilitate în contrăi pentru faptele ce i se impută. Având în vedere art. 102 din codul de justiție militară: Declarăm că, în starea în care s-a comis faptul, nu este caz de a se ordona trimiterea în judecată și ordonăm ca susnumitul să fie pus în libertate dacă nu este arestat pentru alte cauze. Făcut la cartierul general al Corpului 1 Armată, Comandantul Corpului 1 Armată General (ss) C. Dumitrescu. Șef de stat major, colonel (ss) Iacob. Prezenta fiind conformă cu originalul și atestată de noi, Plut. Ad-ție Ciucu Ion. Ștampilă. Timbru fiscal.

Dreptul cuvenit prizonierilor morți în lagăre se cuvenea urmașilor. Ministerul de Interne a cerut prefecturilor tabele cu cei dispăruți pentru a se adresa guvernului german cu scopul *de a stabili cu exactitate situația celui din urmă soldat român prizonier*¹³⁵, iar prefecturile au primit ordin să întocmească tabele cu cei îndreptățiți din fiecare comună, aici fiind incluse și văduvele sau copiii orfani¹³⁶. Foștii prizonieri aveau obligația să prezinte dovezi că n-au dezertat la inamic.

Legea stabilea ordinea de preferință la împroprietărire. Potrivit legii, pământul expropriat și al Statului se parcela spre a se vinde în loturi locuitorilor români cultivatori de pământ în următoarea ordine: mobilizaților în războiul 1916-1919; mobilizaților în campania 1913; văduvelor de război pentru copii; agricultorilor mici lipsiți de pământ; agricultorilor cu proprietăți mai mici de 5 ha; orfanilor de război.

În cadrul aceleiași categorii erau preferați invalizii; cei care în trecut au muncit pe moșie; cei care au inventar și gospodărie întemeiată; cei care au mai mulți copii; cei mai în vârstă.

Locuitorii români din marginea orașelor și târgurilor a căror îndeletnicire era munca câmpului aveau drept la împroprietărire pe moșiile aflate până la 10 km, pe care au muncit în trecut, iar meseriașii (lemnarii, fierarii, croitorii, lăutarii etc.) care nu s-au ocupat cu agricultura, cârciumarii și diferiții comercianți, precum și acei care au avut și l-au vândut, puteau fi împroprietăriți numai după ce au fost satisfăcuți toți ceilalți îndreptățiți.

Tabelele cu îndreptățiții erau afișate la biserică, la primărie și în alte locuri publice, potrivit legii. Aveau dreptul la contestații cei omiși de pe tabel; se putea contesta înscrierea pe tabel a celor fără acest drept.

Ofițerii invalizi primeau cu precădere câte 5 ha pământ, însă puteau primi până la 25 ha în regiunile de colonizare după terminarea împroprietăririi, dacă se obligau să-l cultive personal și se stabileau pe lot. Și reangajații aflați în serviciul armatei la data promulgării legii beneficiau de prevederile legii reangajaților, cu condiția să se stabilească pe lot și să-l muncească personal. Între militarii din comuna Redea îndreptățiți să fie împroprietăriți, 10 erau ofițeri în rezervă: 2 căpitani, 2 locotenenți și 6 sublocotenenți.

Dezertorii condamnați cu hotărâri rămase definitive, chiar dacă au fost amnistiați de delictul săvârșit, precum și toți aceia care s-au pus în serviciul dușmanului, erau excluși de la împroprietărire, cu excepția celor care nu au lipsit în tot cursul războiului 1916-1919 nelegal de la corpul sau serviciul lor.

Mobilizații care n-au urmat armata în Moldova și au rămas în teritoriul vremelnic ocupat au fost împroprietăriți în comunele lor numai după ce se satisfăceau celelalte categorii de îndreptățiți la împroprietărire, iar în cazul când nu ajungea și pentru ei pământ în comunele lor, erau împroprietăriți prin colonizare. Răniții și invalizii, precum și cei care au fost făcuți prizonieri de dușmani și n-au fost condamnați de Curțile marțiale, nu se consideră ca rămași în teritoriul ocupat.

Se împroprietăreau înaintea celorlalte categorii de îndreptățiți: invalizii; văduvele de război pentru copii și orfanii de război născuți cel mai târziu în anul 1903 și care

¹³⁵ Adresa Nr. 2461/24 ianuarie 1920.

¹³⁶ Ex. de tabele din comunele județelor Olt și Romanai.

posedă inventar agricol; preoții și învățătorii care nu au pământ, care aveau mai puțin de 5 ha sau nu au fost împrorietăriți până la promulgarea legii.

Pe loturile mari și pe cele deja expropriate în regiunile de colonizare și nedistribuite la săteni, se prevedea înființarea de loturi demonstrative și ferme model, se împrorietăreau absolvenții școlilor de agricultură de toate gradele și ofițerii invalizi care se obligă a cultiva pământul după condițiunile impuse de Casa Centrală a Împrorietării.

Dacă prisosea în comună pământ în urma vânzării loturilor și nu erau cereri de colonizare, timp de 3 ani de la terminarea lucrărilor de împrorietărire pe loc, se mai puteau vinde până la un al doilea lot celor cărora li s-a atribuit unul.

Legea stabilea modul de parcelare a pământului expropriat: se formau loturi întregi până la 5 hectare și loturi de colonizare de 7 hectare, în afară de islazul comunal și locul de casă. Dacă nu ajungea pentru toți cei îndreptățiți, comitetul agrar putea face loturi mai mici de 5 hectare.

Meseriașii săteni care nu erau și plugari aveau drept numai la un loc de casă și până la 1 hectar de pământ. Mărginașii orașelor și târgurilor care nu se mută pe lot au drept numai până la 2 hectare. În regiunile de colonizare se puteau face loturi de 10 hectare la munte, la deal și în regiunile cu populație deasă și până la 50 hectare în celelalte regiuni, după avizul și cu autorizația Comitetului agrar. În Dobrogea loturile erau de 8, 10 și 25 hectare, cele de 25 fiind date exclusiv țăranilor care se colonizează.

Organele de aplicare erau: Comitetul comunal, care întocmea în fiecare comună tabloul cu toți sătenii cu drept de împrorietărire și Comitetul de ocol, care judeca la fața locului contestațiile ivite. Un delegat al Ministerului de Război cerceta situația militară a sătenilor. Hotărârile Comitetului comunal și ale Comitetului de ocol se luau cu majoritate de voturi. În caz de paritate, votul președintelui era precumpănitor.

Procedura împrorietării: comitetul local întocmea lista care se afișa pe ușa primăriei, a bisericii și localurilor publice din comună 15 zile, timp în care făceau și contestații cei omiși ori contra celor trecuți fără drept pe liste. Comitetul de ocol judeca contestațiile la fața locului.

Aplicarea împrorietării se făcea astfel: Înainte de parcelare se stabileau suprafețele necesare pentru interese obștești ale statului, pentru loturi bisericești și ale școlilor, etc. și pământul pentru islazuri, pentru mărirea vetrei satului, pentru drumuri, sau înființare de păduri în regiunile de colonizare ori pe terenul impropriu pentru cultură și pășuni.

După revizuirea acestui plan direcțiunea Cadastrului întocmea planul de parcelare și se da fiecărui lotaș actul definitiv de proprietate.

Din monografiile unor comune din județele Olteniei întocmite de învățătorii școlilor sătești în perioada interbelică constatăm cum au fost înfăptuite exproprierea și împrorietărire.

Date din Monografia comunei Cezieni, județul Romanați. Învățătoarea Ecaterina A. Marineanu¹³⁷ arăta că în Cezieni locuințele oamenilor erau doar niște bordeie umile, risipite împrejurul conacului, fără nici o noimă.

---

¹³⁷ Ecaterina A. Marineanu, *Monografia comunei Cezieni-Romanați* (manuscris), 1942-1943, lucrare aflată la Serviciul Județean Olt al Arhivelor Naționale, pp. 22-23.

Când a fost vândută moșia lui Dumitrache Jianu, conacul a fost mutat pe locul unde se află astăzi, iar în anul 1864, când s-a făcut prima împroprietărire, fiecare locuitor a primit câte un loc de casă în suprafață de 400 de stânjeni și câte 4 pogoane teren arabil cei fără vite, 8 pogoane cei cu 2 boi și 12 pogoane cei cu mai multe vite. Tot atunci s-a făcut și prima aliniere a satului, trasându-se o stradă din fața conacului boieresc cu direcția spre sud, de o parte și de alta încă două paralele cu aceasta, iar de-a curmezișul alta care le întretaie la distanțe aproape egale. Așa se explică faptul că așezarea lui este aproape geometrică. Văzându-se stăpâni pe bucata lor de pământ, locuitorii au început să clădească case din cărămidă cu câte 2-3 încăperi și cu pivniță dedesubt. După războiul din 1916-1918 luptătorii de atunci sau urmașii lor au mai primit câte un lot de 5 hectare.

Satul își cinstește eroii prin două monumente ridicate unul în curtea școlii pentru eroul sergent Osiceanu Ilie, mort în războiul din 1877 și unul în cimitirul satului pentru eroii morți în războiul din anii 1916-1918, iar fotografiile eroilor din actualul război sunt puse la loc de cinste în fiecare sală de clasă, la primărie și la biserică¹³⁸.

Locuitorii comunei sunt agricultori. Negustori sunt numai 2. Starea generală a satului, din punct de vedere economic, este mijlocie. Situația proprietății pe capi de familie:

Capi de familie fără pământ = 11; până la 3 hectare = 142; de la 3 la 10 hectare – 1758; de la 10 la 30 hectare = 15; peste 100 hectare = 2.

Deși spune că muncile s-au făcut în fiecare an conștiincios, recoltele medii la hectar, prezentate pentru anii 1928 și 1942 se prezintă astfel: grâu = 1600 kg/ha, porumb = 1200 kg/ha, mazăre 1400 kg/ha, respectiv 600, 900 și 1200 kg/ha pentru grâu, porumb și mazăre în 1942.

Terenul comunei este în suprafață de 3044,66 hectare și este repartizat astfel:

Vatra satului = 87,10 ha; teren agricol = 2654,09 ha; grădini de zarzavat = 22,70 ha; pășuni = 22,61 ha; fânețe = 21 ha; pădure = 284,75 ha; vii = 39 ha; livezi de pomi = 2,37 ha; neproductive = 74 ha. Comuna posedă câteva terenuri degradate pe care le administrează primăria prin rol cu locuitorii pentru suma de 52.720 lei.

Biserica posedă 128.414 m² teren arabil care se cultivă cu diferite cereale de către personalul bisericii, în regie.

Școala are 1.416 m² o grădină școlară ce se cultivă de elevi cu legume și zarzavaturi și 25.660 m² în vatra satului nou și 5 ha teren cultivabil în regie de comitetul școlar, cu diferite cereale prin asolament.

Îndrumătorii oficiali pentru raționalizarea muncii au venit numai cu teorii care au împuiat capul sătenilor, fără să facă vreunul cea mai mică demonstrație pe teren.

Pilda vie care a dat rezultate minunate au dat-o tot proprietarii, în special d-na Principesă Brâncoveanu pe moșia sa, al cărei grâu a fost premiat și cumpărat la Camera agricolă pentru a fi dat pentru sămânță celorlalți agricultori.

Autoarea prezintă alte ocupații ale bărbaților și femeilor din comună, pe timpul iernii, apoi date despre Banca „Snopul de grâu” din comună.

---

¹³⁸ Ibidem, p. 24.

Deși nu prezintă detalii despre reforma agrară din 1921, din datele statistice privitoare la terenurile agricole aflate în proprietatea sătenilor, pe categorii de proprietari, se constată că această situație este urmarea aplicării prevederilor legii reformei agrare din 1921¹³⁹.

Monografia comunei Văleni, județul Olt¹⁴⁰ prezintă detalii interesante despre reformele agrare din 1864 și 1921, cu istoricul moșiilor pe o lungă perioadă istorică.

Din monografia comunei Văleni rezultă că de-a lungul timpului, *începând din prima parte a secolului XVII, proprietarii mari au căutat prin orice mijloace să-i facă pe moșneni să renunțe la moșioarele lor, făcându-i astfel clăcași pe propriile lor terenuri*¹⁴¹.

La 1863, când s-a făcut secularizarea averilor mânăstirești, moșia a trecut în mâna statului, care a vândut-o lui Constantin Colibășanu (în text apare și cu grafia Colibășianu).

În anul 1864, când s-a aplicat legea rurală, moșia Văleni avea 2628 stânjeni sau 7723 pogoane, ceea ce face 784 stânjeni pătrați sau 3870 hectare și 9084 m.p., fiind stăpânită de următorii: Costică și Gheorghe Văleanu, de Georgescu Guță și Ion Georgescu, de la care s-au expropriat dându-se sătenilor suprafața de 1453 hectare și 9327 m.p.

Au fost împrumutate 374 clăcași și s-au dat bisericii 17,400 hectare, comunei în sat 1,7540 hectare și pe seama proprietății mari în vatra satului, pentru construcția imobilelor necesare exploatarea moșiei și pentru grădini 12, 2788 hectare.

Prin această lege fiecare împrumutat a luat câte 498 stânjeni sau 1564 m.p. pentru loc de casă și grădină, iar restul de 98 stânjeni sau 369 m.p. pentru drumuri.

Pentru terenul de cultură s-au făcut 3 categorii de împrumutate: frunțași, mijlocași și pălmași, împărțindu-i așa și primind după starea materială și posibilitățile de exploatare a proprietății date.

Pământul dat țăranilor s-a plătit în rate în proporție de 66,94%, iar 33,06% s-a plătit de stat, anuitățile pe care le-au plătit împrumutații din Văleni, de la 1864 anual, capitalul fiind amortizat în 15 ani cu dobânda de 10% pe an, au fost:

Văleni:	Frunțași	Mijlocași	Pălmași
Plățiți de locuitori, lei	49,21	37,18	26,45
Plățiți de stat	24,88	18,75	13,29
Total anuitate	74,09	55,94	39,74

După împrumutările din 1864 proprietatea mare era stăpânită de moștenitorii Bicăi Vălenca, Iorgu și Căstică Văleanu, fii săi. (...) Ei au vândut proprietățile gene-

¹³⁹ *Ibidem*, p. 26.

¹⁴⁰ Mihai D. Iliescu. *Monografia comunei Văleni, județul Olt*.

¹⁴¹ Moșia Văleni a fost stăpânită de mici proprietari până la 1646, fapt ce rezultă din cartea domnească a lui Matei Basarab către căpitanul de moșneni Vlad, trecând apoi la diferiți proprietari, începând cu Kircă sau Kirea Rudeanu, originar din satul Ruda din Argeș, care a fost postelnic, mare stolnic, apoi mare ban în 1663, devenit mare proprietar la Curtișoara, Olt. Încă din 1641 el a cumpărat de la proprietarii din Văleni pământul lor formând moșia Văleni, care a trecut la fiul și la ginerile său Ghencea Rusti la 1679, care au continuat să cumpere. De la fiul lui Kirea, mare logofăt, a cumpărat marele vornic Șerban Cantacuzino, care a făcut-o danie mânăstirii Comana-Vlașca, aceasta având-o în stăpânire la 1787, când o dă prin schimb lui Mihai Fălcoianu. Moștenitoarea acestuia a donat-o și ea mânăstirii Comana, care era închinată Sfântului Mormânt.

ralului Laptev, venit în Țara Românească cu evenimentele din secolul XIX și unui oarecare Berchie, aceștia locuind la București. Constantin Colibășanu din Colibași-Gorj se căsătorește cu Ecaterina, fiica generalului și devine stăpânul moșiei Văleni. Cumpără de la Berchie și Titulescu (tatăl lui N. Titulescu) și mărește moșia.

Sătenii au cumpărat în anii 1892 din proprietățile statului loturi de câte 5 hectare un număr de 183 locuitori, în total 928,0719 hectare. Plata a fost eşalonată în rate anuale pe timp de 60 de ani cu dobândă anuală de 4% pe an. Cu dobânda și amortismentul suma se ridică la 5985 lei pentru 5 hectare, adică 99,82 lei pe an.

În 1910 proprietatea moșiei Văleni era de 6333,85 hectare, repartizată astfel:

- defunctul Colibășanu cu 4722,65 hectare;

- defunctul Tolescu cu 133,9 hectare ;

- locuitorii satelor Văleni și Popești cu 1477,3 hectare, în care nu intră loturile de 928,0719 hectare ale celor 183 împroprietăriți între 1892-1899.

La 1907 a fost incendiat conacul Colibășanu. Ca urmare, jumătate din sat a fost schingiuit, 2 țărani au fost răniți și 10 au fost împușcați.

În campania din 1913 Florea Țuinea nu s-a mai întors.

Dintre cei plecați pe front la 15 august 1916 au rămas pe câmpul de onoare 102 eroi din Văleni, dintre care 4 sergenți, 3 caporali și 95 soldați.

În uma lor au rămas 94 văduve: 6 cu câte 6 copii, 7 cu câte 5 copii, 9 cu câte 4 copii, 27 cu câte 3 copii, 19 cu câte 2 copii, 10 cu câte 1 copil și 16 fără copii. Majoritatea văduvelor primesc pensie, fiind și împroprietărite. În sat sunt 3 invalizi decorați și pensionați. Au mai fost decorați pentru bravură: 1 cu Virtutea Militară clasa III și 5 cu Bărbăție și Credință.

Nemții au luat clopotele de la biserici și vasele de aramă de la locuitori.

Împroprietărirea din 1920. Spre norocul vălenarilor, moșia a fost în mâna unui singur proprietar, în suprafață de 4270 hectare, căci dacă ar fi fost mai mulți, rămânea pământ mai puțin de 5 hectare pentru fiecare împroprietărit, cum a fost în atâtea comune.

Comisia de expropriere, conform procesului-verbal din 28 ianuarie 1919, a constatat că proprietatea moștenitorilor Colibășanu are suprafața de 4270 hectare pe teritoriul comunei Văleni. Din această suprafață 660 hectare nu cad în prevederile Legii de expropriere, rămânând pentru expropriere numai suprafața de 3710 hectare.

Comisia a constatat prin același proces-verbal că forurile superioare au considerat moșia ca fiind împărțită între cei 3 moștenitori, aplicând scara de expropriere la fiecare în parte de 1/3 din suprafața cultivabilă de 3710 hectare, respectiv 1236,30 hectare și aplicându-i-se scara, o reduce la 295,20 hectare, rămânând astfel de la fiecare coproprietar pentru împroprietărire câte 941,40 hectare sau în total 2824,20 hectare. În urma ofertei coproprietarilor, s-au luat pentru împroprietărire următoarele părți din moșie: Lina Tolescu, Fișteica Titulescu, Ciuperceanca, trupul Merișani, Braniștea, Tufele din Grigorița și Valea Bratcovului.

Coproprietarii au mai cerut să li se rezerve suprafața de 499 hectare în schimbul alteia din moșia Doagele Dobrotești, dar cererea le-a fost respinsă. În urma declarației mandatarilor moșiei că terenul în întindere de 2824 este prea mult, a hotărât ca diferența

de 485 ha din moșia Doagele Dobrotești să fie expropriată pentru utilitate națională și s-a scăzut din suprafața expropriată în Văleni, astfel cota expropriată în Văleni a rămas la 2339 ha, coproprietarii majorându-și cota cu încă 485 ha, ceea ce face ca fiecare să aibă suprafața de 456,93 ha. În urma exproprierii moștenitorii Colibășanu posedă:

- E. Colibășanu: 415,5 ha teren arabil, 87,50 ha islaz, 15 ha vie;
- Elena Lakmann: 432,50 teren arabil, 65 ha islaz, 15 ha vie;
- Adina L. Bildirescu: 430 ha teren arabil, 97 ha islaz.

Aceste date sunt luate după rolurile percepțiilor, care nu se potrivesc cu realitatea, deoarece moșiile lor posedă și păduri și vie mai multă, care scad suprafața terenului arabil. Islazul a fost și el micșorat prin arătură, compensând pierderea prin scăderea pădurii și viei.

Pentru împrumărirea locuitorilor au rămas definitive 2.339 ha repartizate astfel:

Trupul Ciuperceanca-Teleorman cu suprafața de 320 ha;

Trupul Fișteica Mariții cu suprafața de 262 ha;

Trupul Titulești-Olt cu suprafața de 111 ha;

Trupul Tufele lui Grigoriță-Olt cu suprafața de 100 ha;

Trupul lui Tumbășui Bratcov-Olt cu suprafața de 1.529 ha;

Trupul Vărsăturile Călitești-Olt cu suprafața 17 ha.

Total = 2.339 ha

De la P. Tolescu, proprietar în satul Popești s-au expropriat încă 24,40 ha care s-au adăugat la cele 2339 ha, făcând 2363,40 ha.

Pentru motivul că și locuitorii din comuna vecină Ghimpețeni din județul Teleorman au muncit în dijmă pe această moșie, li s-a atribuit și acestora pentru împrumărirea suprafața de 278 ha pentru Merișani și 75 ha pentru Ghimpețeni, ceea ce fac 353 ha, pentru vălenari rămânând 2010,40 ha. Din această suprafață s-au împrumărit la început 407 locuitori și fiindcă a mai rămas teren s-au împrumărit încă 22 săteni.

Debitele de achitare au venit în două rânduri, formând pentru primii tabelul 1, iar pentru ceilalți tabelul 2. Pentru primii 407 împrumăriți s-a destinat suprafața de 1.842,75 ha. Deși lotul tip a fost de 5 ha, nu au primit toți câte 5 ha, scăzându-li-se din aceasta partea de teren ce o aveau ca moștenire. Prețul la hectar a fost 1.184,40 lei și a fost achitat în întregime până în 1928 la toți lotașii. Celor 22 împrumăriți din tabloul 2, dintre care 12 orfani și 10 locuitori, li s-a recunoscut mai în urmă dreptul.

După ce s-au făcut lucrările de împrumărirea s-a găsit că linia de defalcare între terenul expropriat și al proprietarului s-a făcut în mod greșit și rectificându-se, s-a luat din terenul împrumăriților din tabloul 2 suprafața de 44 hectare, rămânând fiecare lotaș cu câte 3 hectare în loc de 5 hectare. Prețul pentru acest teren a fost de 1.908,75 lei.

S-au mai dat 323 locuri de casă, formând vatra noului sat ce se găsește la 1 km de Văleni, pe șoseaua Văleni-Stoicănești.

Fiecare loc are suprafața de 1.250 m² afară de al instituțiilor ce sunt în centrul satului și care sunt mai mari. Suprafața totală a vetrei satului este de 50 hectare.

Școlile s-au împrumărit cu câte 5 hectare fiecare.

În rezumat, suprafața de 2.010,40 ha a fost împărțită astfel:

Loturile împrumăriților 1.908,75 ha;

Vatra noului sat	50,00 ha;
Lotul școlarilor	10,00 ha;
Lotul serviciului zootehnic	1,00 ha;
Lotul câmpului de sport	1,50 ha.
Lacuri, bunuri mici, drumuri	36,40 ha.
Total	2.010,40 ha.

Astfel proprietatea mare s-a micșorat, iar numărul proprietarilor mici a crescut, foștii clăcași devenind fiecare stăpân pe bucățica lui de pământ, pe care și-o muncește cu drag și și-o va apăra cu mai mare îndârjire când țara o va cere.

Această suprafață de 2010,40 hectare, împreună cu cea de 1453,93, dată la 1864 și cu cea cumpărată de locuitori din moșiile vecine, între 1892-1899, de 928,07 ha, se ridică la 4392,40 ha. Ea este împărțită la cele 1009 familii, stăpânind fiecare porțiuni astfel: 0-1 ha, 241 familii (177 în comună și 64 în altă comună); 1-2 ha, 253 familii (219 în comună și 34 în altă comună); 2-3 ha, 107 familii (100 în comună și 7 în altă comună); 3-4 ha, 90 familii (84 în comună și 6 în altă comună); 4-5 ha, 88 familii (86 în comună și 2 în altă comună); 5-6 ha, 38 familii (2 în comună și 36 în altă comună); 6-7 ha, 15 familii (în altă comună); 7-8 ha, 12 familii (în comună); 8-9 ha, 11 familii (în comună); 10-11 ha, 7 familii (în comună); 10-20 ha, 5 familii (în comună); 200-100 ha, 1 familie (în comună); peste 100 ha, 1 familie (în comună).

Din acest tablou se vede că loturile s-au fărâmițat trecând dintr-o stăpânire în alta, fie pe cale de moștenire, fie pe cale de vânzare.

Interesul național cere ca fiecare să aibă un petec de pământ al lui, cât de mic, dar cel care avea pământ puțin nu avea inventarul agricol necesar și nu făcea arăturile și alte lucrări agricole la timpul lor. Răzoarele și liniile de hotar însumate, ocupau suprafețe destul de mari.

În afară de terenul propriu vălenarii au muncit și pământul proprietarilor mari, în dijmă sau cu plată, învoiala fiind mai mult dictată de proprierar.

În Văleni se obișnuia să se dea pământul în arendă pentru unul sau mai mulți ani, prețul fiind variabil, după calitatea terenului, de la 800 la 1.200 lei.

După anul 1920 vânzările de pământ s-au făcut pentru suprafețe mici, datorită nevoilor proprietarilor. Rar s-au vândut suprafețe mai mari de 5 hectare. Proprietățile mari s-au vândut din alte motive: mutarea din comună, cumpărarea altei proprietăți etc. Prețul la hectar înainte de 1916 era 300 lei, în 1928 ajunsese la 8-10.000 lei, iar de la 1935 era 50-60.000 lei.

Comuna Dăbuleni¹⁴² a luat ființă în anul 1864 ca urmare a împroprietăririi prin reforma agrară din acel an a țăranilor care au primit loturi de casă și pământ pentru agricultură în câmp, pe pământurile secularizate al Așezămintelor Brâncovenești de la Măgura Călugărilor și ale mănăstirii Cozia. În acel an comuna a fost organizată din punct de vedere administrativ. Până atunci existau mai multe cătune – Dăbuleni, Ciungu, Broasca, Troaca, Săliștea – depărtate unul de altul.

¹⁴² Florea G. Dinu, *Monografia comunei Dăbuleni*, lucrare aflată la Serviciul Județean Olt al Arhivelor Naționale, p. 48 și urm.

Dăbulenii, foști clăcași înainte de 1864, au ajuns oameni liberi, mici proprietari și au purtat multă dragoste domnitorului Cuza, care le-a dat cel dintâi libertatea și dreptul de a fi proprietari. Dragostea și recunoștința lor către domnitorul care a fost Cuza a fost atât de adânc săpată în sufletele lor încât, ceva mai târziu, după abdicare, când a trecut prin Dăbuleni Domnitorul Carol I, dăbulenii în loc să-i facă manifestație de simpatie, i-au fost ostili, spunându-se că ar fi aruncat cu ouă clocite după cei ce-l înconjurau, iar la București se zice că „nu de puține ori, după mulți ani, Domnitorul mai întreba: Dar dăbulenii ce fac? Aprobă ce fac eu?” Mai târziu, când domnitorul a plecat în Războiul de Neatârnare, dăbulenii s-au arătat a fi viteji și neînfrânți. Mulți dintre ei au luat parte la luptele de la Grivița, Smârdan și Plevna, dar comuna a avut un singur mort și un invalid. În 1941 a murit ultimul veteran al acestui război, sergentul de călărași Niculin Bârsoghia.

Puțini oameni au avut drept de vot, fiind mai toți cu puțină stare materială. Viața politică se desfășura intens după 1918, cu venirea votului universal. Fiind comună mare, deci atârând greu în balanța alegerilor voturile dăbulenilor, toți politicienii mari și mici, atât ai județului, cât și ai centrului, și-au ațintit ochii asupra acestei comune, înființând nuclee politice în vederea alegerilor. ...s-ar fi putut face în sat biserici, școli, primărie, cămin, baie, drumuri bune, dar cum [comuna] a avut parte de oameni de nimic, aceste nevoi ale satului nu le-au putut înțelege. Votul universal venea prea devreme la noi. Mai trebuia timp și o educație politică pe care n-au avut-o nici cei ce se chemau conducători.

Categoriile sociale au luat ființă în Dăbuleni odată cu împrumutarea din 1864. Au fost împrumutăriți 802 locuitori.

În categoria I-a erau nevolnicii și vădulele nevolnicilor, în număr de 84, care au primit loc de casă în vatra satului și câte 1600 m², fără a li se da loc în câmp pentru plugărie. Locul dat a fost răscumpărat pe veci cu 1 galben austriac care valora în banii noștri 11,76 lei și era scutit de impozit față de stat.

Categoria II-a o formau *toporașii sau pogonicii*, în număr de 123, oameni atât de săraci, că nu aveau decât coderia biciului de mânat boii la plug, fiind oamenii care munceau pe ogoare. Ei au primit în vatra satului câte 1.600 m² și câte 4 pogoane la câmp.

Categoria III-a o formau mijlocașii, în număr de 513, care aveau inventar agricol, plug, car, boi, vaci, oi și 1-2 cai. Au primit loc de casă, 1.600 m² și câte 7 pogoane la câmp. Ei se sustrăgeau să nu fie frunțași din cauza plăților către stat.

Categoria IV-a o formau frunțașii, în număr de 166, care aveau vite multe, având arii în care le țineau. Pe lângă locul în sat, au primit câte 11 pogoane de pământ în câmp.

După împrumutarea nu se putea vorbi de clase sociale. Acestea au apărut mai târziu: una a plugarilor și alta a intelectualilor și celor câțiva frunțași din sat.

Terenul comunei fiind nisipos, sătenii au plantat vii care le-au adus un venit frumos. Autorul arată tehnica plantării viilor în teren nisipos pentru a rezista un timp îndelungat. Se mai plantau duzi din rodul cărora se fabrica țuica de dude în cantități mari. Alte venituri erau din vânzarea peștelui și din grădinile de zarzavat.

Teritoriul comunei avea 13.855 hectare, intrat în posesia locuitorilor după legile rurale din anii 1864, 1879, 1889, 1921 și era împărțit în diferite trupuri:

- Câmpul Părului, cu 795 hectare, teren bun de muncă;
- Câmpul Baldăluului, cu 580 hectare, teren bun de muncă;
- Înșiratele, cu 830 hectare, teren bun de muncă;
- Muta, cu 107 hectare, teren bun de muncă;
- Braniștea, cu 488 hectare, teren bun de muncă;
- Posodari, cu 45 hectare, teren bun de muncă și vii;
- Plantația Chioroiu, cu 1.000 hectare cu salcâmi;
- Plantația Coleșiu, cu 500 hectare cu salcâmi;
- Viile Ogrăzi, cu 1.500 hectare vie și teren arabil;
- Viile Broasca, cu 900 hectare vii pe rod și teren arabil;
- Viile Călugăru, cu 1.478 hectare vii pe rod și teren arabil;
- Viile Ascunsa, cu 500 hectare vii pe rod și teren arabil;
- Plantația Troaca, cu 400 hectare salcâmi;
- Zăvoiul Dăbuleni, cu 468 hectare plopi și salcie;
- Viile Arnăutu, cu 400 hectare vie și loc sterp;
- Islazul comunei, cu 2.464 hectare pășune, fânețe și loc inundabil.

Din totalul teritoriului, dăbulenii au vândut locuitorilor altor sate, deci cumpărăturile întrec vânzările cu 100 hectare, deși abia de câțiva ani a început cumpărarea pământului.

Dintre locuitorii satului niciunul nu este mare proprietar, cel mai avut om din sat nu trece de 2 hectare, socotit loc arabil, vie, plantație și grădini de zarzavat.

Pentru muncă dăbulenii au 1.045 perechi de boi, 150 perechi de cai, 168 vaci cu lapte care se pun însă și la plug, 25.000 oi pentru brânză și lână, 2-5 mii de porci.

În Dăbuleni erau 4 școli, două de băieți și două de fete cu 29 cadre didactice, având înscriși 1.793 elevi, dar frecventeau numai 1.585 elevi și eleve. 95 elevi urmează școli secundare.

*

*   *

Legea agrară reglementa procedura de colonizare, de înstrăinare a loturilor, indivizibilitatea loturilor, comasarea și ameliorațiunile funciare, cultivarea și plata loturilor.

Prin dispozițiunile finale se stabileau Casei Centrale a Împroprietăririi obligații privitoare la măsurile necesare în vederea colonizării regiunilor cu populație rară prin mărirea sau înființarea de sate noi ale căror planuri se întocmeau pe teren de către Direcția Cadastrului și lucrărilor tehnice.

Statul avansa Casei Centrale a Împroprietăririi banii pe care coloniștii îi primeau, urmând a-i restitui în 40 de ani, termen care începea la scurgerea celor dintâi 5 ani de la așezarea coloniștilor.

Vânzarea loturilor mici era permisă după 5 ani de la intrarea în stăpânirea acestora, dar casa, grădina și terenul alăturat nu se puteau ipoteca sau vinde sub nici o formă. Prin testament lotul putea fi atribuit unui moștenitor, care îi despăgubea pe ceilalți.

Pământul cultivabil nu se putea divide prin succesiune decât până la două hectare. Prin testament pământul rămânea unui moștenitor și acesta despăgubea pe ceilalți.

Se puteau face comasări de loturi în raport cu necesitățile agricole.

Casa Centrală a Împroprietăririi avea dreptul să impună micilor proprietari obligații privitoare la planul de cultură și să îndrume pe săteni la o cultură rațională.

După ce s-a făcut împroprietărirea sătenilor, aceștia nu mai plăteau arendă, ci anuitatea prețului fixat. Prețul vânzării pământului era de 20 de ori mai mare decât prețul regional al arendei fixate în 1916 pentru anii 1917-1922.

Plata se putea face în momentul intrării în posesie ori într-un termen de 20 de ani, însă în acest caz se vărsa înainte 20% din preț.

Organizarea Casei Centrale a Împroprietăririi era stabilită prin lege specială. Ea putea să cumpere porțiuni de teren rămase proprietarului pentru a-l revinde cultivatorilor de pământ.

Prin această lege, la data promulgării ei, erau ratificate decretele-lege enumerate în articolul 158. Toate legile, decretele și regulamentele contrare legii împroprietăririi erau abrogate.

Dispozițiunile cuprinse în anumite aliniate ale articolului 3 din această lege aveau putere constituțională și fac de drept parte din art. 19 din Constituție. Dispozițiunile legii au fost completate cu un regulament de aplicare.

Legea a fost votată de Adunarea Deputaților în ședința de la 7 iulie anul 1921 și s-a adoptat cu majoritate de două treimi și anume două sute șaptesprezece voturi, contra șaptezeci și opt, iar de Senat în ședința de la 11 iulie anul 1921 s-a adoptat cu majoritate de două treimi și anume una sută șaptesprezece voturi pentru, șaptesprezece contra.

La data de 14 iulie 1921, Regele Ferdinand I a promulgat această lege și a ordonat să fie investită cu sigiliul statului. Legea a fost publicată în „Monitorul Oficial” nr. 82 din 17 iulie 1921.

Împroprietărirea țăranilor, despre care se discutase câțiva ani, a devenită fapt împlinit prin legea promulgată de Rege, promisă țăranului-soldat ca angajament ferm în cele mai grele momente din timpul Războiului pentru Întregirea Neamului, ca recompensă menită să-i stimuleze hotărârea de a lupta chiar cu sacrificiul vieții împotriva inamicului cotropitor.

La luarea hotărârii de împroprietărire a contribuit în mare măsură teama de contaminare a oștirii cu morbul revoluției bolșevice care cuprinsese trupele armatelor rusești aflate pe frontul românesc din Moldova. Reprezentanții latifundiarilor în Parlamentul României nu uitaseră că în urmă cu 10 ani țăranii răsculați i-au pus în mare pericol când nu dispuneau de arme, însă acum, când țăranii-soldați aveau arma în mână și pericolul bolșevizării lor era iminent, chiar și cei mai reacționari politicieni conservatori au consimțit să voteze reformele propuse de adversarii lor liberali pentru a da o speranță de viață mai bună țăranilor și pentru a se salva cu pierderi minime, având în vedere posibilele concesiuni făcute de liberali în legea exproprierii.

În final ostașii participanți în campania din 1913, cei mobilizați în august 1916 și cei chemați la a doua mobilizare și la acțiunea împotriva agresiunii armatei lui Bélla Kun, au fost împroprietăriți, deși au fost unele abateri în ceea ce privește prioritatea celor îndreptățiți. Puțini au fost cei ce au primit pământ cultivabil sau numai loc de casă în sat fără să fi fost mobilizați.

Împroprietărirea a schimbat în bine situația social-economică și culturală a României întregite, chiar dacă pe vremea când exista marea proprietate exportul de cereale a fost mai mare. Exportul de grâu s-a micșorat fiindcă milioanele de țărani care se hrăneau atunci numai cu mămăligă aveau acum la masă și pâinea obținută de pe propriul ogor, fapt ce i-a stimulat în munca pentru dezvoltarea propriei gospodării și, implicit, pentru dezvoltarea țării.

Fruntașii unui sat din Romanați, membri ai Comisiei de împroprietărire, 1921.

ÎNCORONAREA DE LA ALBA-IULIA – MOMENT IMPORTANT ÎN CONSOLIDAREA ADMINISTRAȚIEI UNITARE A ROMÂNIEI MARI

Alexandru Oșca

După Marele Război, omenirea s-a văzut în situația de a reglementa Pacea – o operă la fel de complicată, dacă nu cumva chiar mai dificilă. Dificultatea era determinată de mai mulți factori.

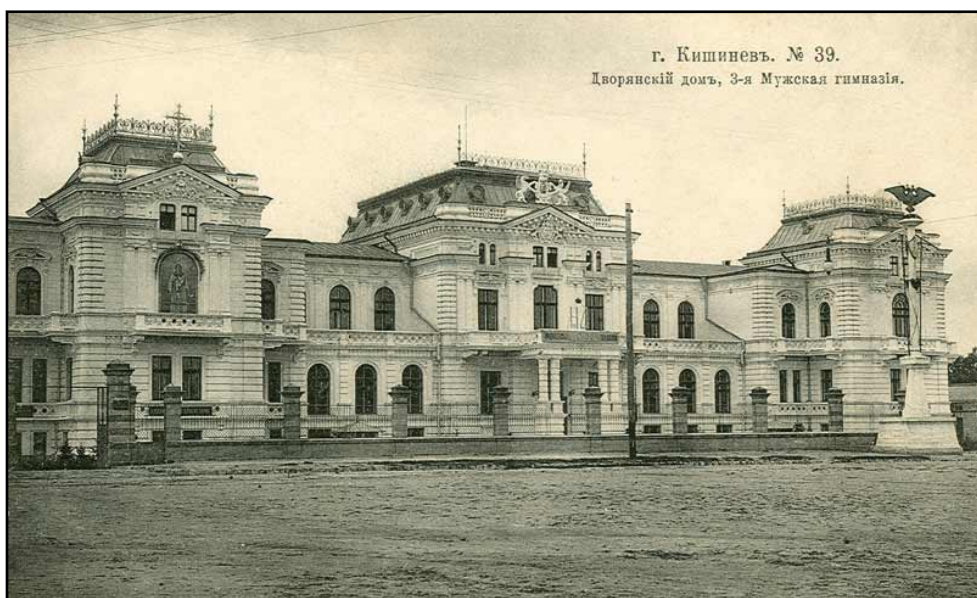
Întâi, pentru că proiecția ei – așa cum rezulta din celebrul Mesaj al Președintelui american din ianuarie 1918 – era diferită de vechile cutume, conform cărora învingătorului i se cuvenea totul, în timp ce învinsul era nevoit să accepte condiția de perdant; voința și aspirațiile popoarelor, comunităților din interiorul imperiilor („închisori ale popoarelor”) nici nu contau. De această dată, cuvântul de ordine, care a trezit speranțele națiunilor până atunci fără organizare de stat, a fost „autodeterminarea”, ceea ce a însemnat activarea și activizarea națiunilor din imperiile încă angajate în război, dornice de emancipare de sub constrângerile unui Centru cu alte interese decât ale lor.

Apoi, noua realitate politico-statală post-război n-a așteptat să fie concepută în laboratoarele Conferinței de Pace de la Paris; națiunile și popoarele descătuse și-au creat singure structuri statale proprii (ori s-au integrat în state ale conaționalilor lor) după prăbușirea și destrămarea imperiilor perdante, așa încât forumul mondial a fost în situația de a recunoaște (eventual corectând în detalii și impunând!) – nu de a crea – o nouă realitate. Omenirea a constatat dispariția unor mari imperii care păreau eterne, dar și apariția, în constelația geopolitică, a unor entități statale noi sau state, care până atunci erau mici, prin întregire etnică, au devenit puteri mijlocii, cu relevanță în geopolitica regiunilor sau continentelor. Construindu-și existența într-un cadru generos, popoarele trezite la viața de stat proprie au dat măsura capacităților lor, generând valori de civilizație la nivelul cel mai înalt; evident, cei legați de fostele instituții imperiale nu priveau cu ochi buni noua realitate și se opuneau în toate formele – prin discursuri susținute cu elocință sau chiar prin forță – noilor realități.

Ideea ca fiii aceluiși popor să-și ducă existența într-un areal unitar, integrat, era generoasă, așa încât entuziasmul lor pentru alcătuirea unui stat propriu era de înțeles; numai că, după secole de evoluție sub stăpâniri diferite, comunități întregi din același popor se aflau la niveluri diferite de dezvoltare, aveau valori de civilizație, religii, practici sociale, juridice etc. care le deosebeau. Din acest motiv soluțiile pentru arhitectura statală au urmat două tendințe: stat federal (format din regiuni cu autonomii puternice) sau stat centralizat, în care provinciile ori regiunile unite își pierdeau individualitatea administrativă și se integrau în noul stat asemenea oricărei părți a acestuia. Statul federativ avea avantajul că asigura o competiție benefică între provincii și valorifica/conserva mai bine zestrea pe care o aducea fiecare pentru binele comun. Încuraja, însă, fără

să vrea, ideea unor nevoi și interese separate, diferite de ale altor provincii surori sau de ale Centrului. Disponând de guverne și parlamente proprii, provinciile autonome ale statului federal erau oricând ademenite sau determinate la secesiune în situații de criză sau atrase spre a gravita pe orbita altor interese. Așa s-a întâmplat – spre exemplu – cu Iugoslavia¹ sau cu Cehoslovacia² înaintea celui de-Al Doilea Război Mondial sau, mai recent, după Războiul Rece.

Experiența istorică – proprie sau observată la vecini – i-a învățat pe liderii de la București să evite jumătățile de măsură și – trecând peste orgolii locale – să opteze – după Marea Unire – pentru integrarea provinciilor unite cu Țara într-un organism statal unitar și armonios, ferit de posibile tendințe secesioniste viitoare. Din acest motiv, după Hotărârea Sfatului Țării de la Chișinău³, emisarii Guvernului de la Iași au transmis mesajul la Cernăuți și la Alba-Iulia ca în actele de unire să nu mai fie stipulate condiționări din punctul de vedere al formei de administrare ulterioară a provinciilor respective în cadrul regatului întregit. Evident, din rațiuni de oportunitate/practice s-a acceptat ca, temporar, la Cernăuți să ființeze un Secretariat de serviciu, iar la Alba-Iulia (mutat la Sibiu și apoi la Cluj) să funcționeze un Mare Sfat Național și un Consiliu Dirigent, ca organ executiv.

Chișinău, imobilul în care a funcționat Sfatul Țării.

¹ Iugoslavia a fost împărțită între Germania, Ungaria, Italia și Bulgaria, cea mai mare parte a Serbiei fiind ocupată de Germania. Ante Pavelić, fascist, a profitat de prăbușirea Iugoslaviei și a proclamat independența Croației. După Războiul Rece Iugoslavia s-a destrămat din nou în fostele republici sau autonomii componente: Serbia, Croația, Bosnia-Herțegovina, Macedonia de Nord, Slovenia, Kosovo.

² Cehoslovacia s-a destrămat după Acordul de la Munchen (29-30 septembrie 1938). Slovacia a devenit stat separat (14 martie 1939), apoi – după intrarea trupelor germane în Cehia – germanii au făcut un Protectorat al Boemiei și Moraviei. Și-a recăpătat statalitatea din 1945 dar, după Războiul Rece, Cehoslovacia s-a destrămat din nou, rezultând două entități separate: Cehia și Slovacia

³ 27 martie 1918 (s.v.), s-a votat Unirea Basarabiei cu Regatul român, cu condiții.

La Chișinău funcționa deja – fără a fi clar până când⁴ – Sfatul Țării (cu rol de legiferare) și Consiliul Directorilor Generali, ca organ executiv. În decembrie 1918 și-au încetat activitatea⁵.

La Cernăuți administrația provinciei era asigurată de un Secretariat de serviciu (Serviciu administrativ, organizat pe 9 secretariate, condus de unul din cei doi miniștri ai Bucovinei – cel cu reședința la Cernăuți – incluși în Guvernul de la București).

Congresul General al Bucovinei reunit în Palatul Mitropolitan din Cernăuți.

Deciziile de desființare a guvernărilor provinciale (care acceptaseră din start că vor avea o existență efemeră) – în special a celei din Transilvania – au stârnit unele controverse, dispute și supărări/nemulțumiri în interiorul organismelor respective și în relațiile cu Puterea de la București. În esență, liderii ardeleni considerau necesar încă un

⁴ A funcționat până în 18 decembrie 1918.

⁵ În ședința din 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a aprobat o Declarație prin care renunța la unirea condiționată a Basarabiei cu România: „În urma unirii cu România-mamă a Bucovinei, Ardealului, Banatului și ținuturilor ungurești, locuite de români, în hotarele Dunării și ale Tisei, Sfatul Țării declară că Basarabia renunță la condițiunile de unire, stipulate în actul de la 27 martie a.c., fiind încredințată că în România tuturor românilor regimul curat democratic este asigurat pe viitor. Sfatul Țării în preziua Constituantei Române, care se va alege după votul universal, și rezolvând chestiunea agrară după nevoile și cererile poporului, anulează celelalte condițiuni din actul Unirii din 27 martie și declară unirea necondiționată a Basarabiei cu România-mamă”.

timp o formă de conducere separată în provincie după desființarea Consiliului Dirigent prin decret regal. Ardelenii reușiseră conexiuni cu „lumea din afară”, cu cercuri de afaceri și mai ales cu mass-media din fostele teritorii ale fostei Monarhii Austro-Ungare, ceea ce a făcut să dăinuie în unele cercuri europene ideea că chestiunea ardeleană încă nu are soluție. Diplomații români trimiteau în Centrală întrebări pe care le primeau pe această temă la întâinirile informale cu omologii lor sau cu oameni din presă. Nicolae Iorga, spre exemplu, era interpelat de ziariști vienezi în chestiunea regimului minorităților, cu trimitere la autonomii așteptate în Ardeal, chiar în timpul mandatului său de Președinte de Consiliu.

În România, viața politică după Războiul Reîntregirii a fost foarte frământată; sub semnul votului universal, al unirii provinciilor istorice cu Țara, al reformelor sociale, partidele vechi sau cele recent create ori cele din provincii – aflate și ele în înnoire – nu reușeau să asigure stabilitatea guvernamentală, vitală în contextul unei reprezentări puternice la Conferința de Pace, a desăvârșirii unității administrative, fiscal-bugetare, de apărare și securitate a teritoriului național. Alegerile din noiembrie 1919 – pierdute de liberali – n-au rezolvat problemele: principalul partid câștigător – PNR – și-a păstrat liderul la Sibiu (Iuliu Maniu a preferat să rămână președinte la Consiliul Dirigent) și și-a desemnat ca premier al României pe unul din fruntașii ardeleni, Alexandru Vaida-Voevod. Era o dovadă că la opera Marii Uniri trebuia să se lucreze încă mult timp: cu perseverență, pricepere și inteligență politică. Era nevoie de gesturi simbolice mărețe pentru ca încrederea și entuziasmul să nu se stingă. Era nevoie de simboluri.

Acesta este contextul în care s-a luat decizia unui ceremonial măreț și solemn, avându-i în prim plan pe Regele Ferdinand Întregitorul și pe Regina Maria, foarte iubită

de poporul român. De fapt, Ferdinand și Maria erau, deja, încoronați ca regi ai României după o ceremonie solemnă la București, încă din 10 octombrie 1914, e adevărat într-o atmosferă tristă, apăsătoare, după moartea lui Carol I. Acum se pune problema să fie încoronat ca rege al tuturor românilor. Locul noii ceremonii a încoronării nu era ales la întâmplare: e adevărat că Alba Iulia era legată de numele lui Mihai Viteazu, că aici s-au adunat cei 1228 de delegați care au votat – la 1 decembrie 1918 – Unirea Ardealului și Banatului cu Țara, dar la fel de potrivit putea fi Chișinăul, locul unde s-a decis prima Unire cu Țara a unei provincii românești, Basarabia, 27 martie 1918. De aici deducem că alegerea a fost făcută și din rațiuni de oportunitate:

1. Pentru a da satisfacție ardelenilor în percepția cărora Consiliul Dirigent a fost desființat ostentativ⁶. După semnarea Tratatului de la Trianon (4 iunie 1920) s-a năruit orice gând al celor care încă sperau într-un statut special al Transilvaniei în cadrul Regatului (din afara și din interiorul acesteia);

2. Pentru a arăta străinătății că Regatul Român este acum un factor de putere important, solid, integrat armonios teritorial și politic;

3. Pentru a convinge decidenții Conferinței de Pace că România Mare s-a format prin voința liberă a românilor din provinciile istorice, tratatele – care n-au pomenit nimic de actele unirii (cu excepția Tratatului din 28 octombrie privind unirea Basarabiei) – nefăcând altceva decât s-o recunoască implicit.

Este cazul să subliniem meritul unui sfetnic foarte apropiat de Casa Regală, Ion I.C. Brătianu, care și-a depășit condiția de politician, dovedindu-se un veritabil om de stat. Manevrând cu abilitate în interes național major, el a mizat pe personalități recunoscute pentru patriotism și charismă (chiar dintre adversarii săi politici), construind, pas cu pas, edificiul solid al României Mari. Concesiile temporare și parțiale le-a subsumat obiectivului fundamental pe care l-a urmărit cu cerbicie – formarea unui stat centralizat bine articulat în toate componentele sale. A știut când să dea satisfacție frunțașilor politici din Transilvania (și când să-i tempereze!), acceptând să li se încredințeze guvernarea după primele alegeri de la formarea României Mari – noiembrie 1919⁷ (acum s-au semnat Tratatul de pace cu Austria și cu Bulgaria), a susținut, apoi, guvernarea charismaticului general Alexandru Averescu⁸ (care a desființat Consiliul Dirigent în aprilie

---

⁶ Consiliul Dirigent al Transilvaniei, înființat la 2 decembrie 1918. Președinte, Iuliu Maniu. A fost dizolvat pe 4 aprilie 1920. Într-un Memorandum din decembrie 1938 (din care publicăm extrase în acest studiu), mai mulți lideri ardeleni făceau bilanțul activității benefice a Consiliului Dirigent și deplâneau desființarea lui intempestivă: „Epoca de construcțiune națională, caracterizată printr-o operă pozitivă care în timp de un an și jumătate a creat din nimic o întreagă organizație de stat românească, a luat sfârșit brusc prin dizolvarea Consiliului Dirigent”.

⁷ Alexandru Vaida-Voevod.

⁸ Constantin Argetoianu descrie fenomenul în stilul său caracteristic: „În sate, oamenii îl vedeau în vis, unii jurau că-l zărise coborându-se dintr-un aeroplan în mijlocul lor, cei care făcuseră războiul povesteau că trăiseră cu el în tranșee. Printre țărani, numele lui Averescu era pe toate buzele; în el se cristalizau nădejțile, numai de la el se aștepta minunea unui trai lipsit de griji și de nevoi. Popularitatea lui era ceva mistic, ceva supranatural și fel de fel de legende începuse să-și facă drum în jurul acestui nou Mesia al neamului românesc. Popularitatea generalului Averescu a fost o psihoză a frontului, și demobilizații au dus-o în sate cum ar fi adus orice altă boală” (Arhivele Naționale, fond 104, dos. 8589, f. 79-82).

1920⁹, a semnat Tratatul de la Trianon, 4 iunie 1920 și Tratatul de la Paris, 28 octombrie 1920, prin care era recunoscută Unirea Basarabiei cu România) și, în fine, a preluat răspunderea guvernării¹⁰ pentru dinamizarea și consolidarea reformelor necesare unificării în plan administrativ, juridic, financiar-fiscal, economic, social-spiritual, al învățământului și culturii. I.I.C. Brătianu era conștient de necesitatea recunoașterii de către români a Monarhiei ca instituție așezată legitim în fruntea unei Țări Întregite (nu doar într-o parte a ei) și, totodată, de nevoia înzestrării Statului cu o nouă Constituție care să țină cont de schimbările profunde produse în societatea românească după Marea Unire. Pentru aceasta era nevoie de inițiative puternice, care – din rațiuni de oportunitate politică – puteau să nu întrunească sufragiul general, să fie primite cu rezerve de către adversarii săi politici limitați la interesele stricte de partid. Sprijinul Monarhului îl avea, și era necondiționat. Era nevoie de un Parlament cu o majoritate solidă, capabil să sancționeze inițiativele promovate de Guvern. De aceea, în martie 1922 au fost organizate alegeri generale câștigate de Partidul Național Liberal cu o majoritate absolută de voturi¹¹, îndelung contestate mai ales de PNR și de Partidul Țărănesc¹². În ciuda acestui fapt, Parlamentul s-a întrunit, funcționând și ca Adunare Constituantă.

Încercând să capaciteze energiile tuturor românilor și să diminueze criticile Opoziției, Guvernul a grăbit festivitățile consacrate *încoronării Regelui Ferdinand și Reginei Maria* ca suverani ai României Întregite, contând pe respectul și stima pe care clasa politică și poporul le purtau Monarhiei pentru loialitatea ei: o ceremonie avându-i în prim-plan pe Ferdinand și pe Maria, atât de iubiți de popor, i-ar fi determinat pe oamenii politici – oricât de înverșunați ar fi fost unii față de ceilalți – să stea la aceeași masă și să se accepte, în prezența Suveranilor și a oaspeților străini.

Contrar acestei speranțe, o parte dintre fruntașii ardeleni și ai Partidului Țărănesc au refuzat să participe la ceremonie, pe considerentul că, în viziunea lor, festivitatea aducea foloase politice exclusiv liberalilor¹³. Chiar Alexandru Averescu, fostul prim-ministru – a participat la ceremonie doar la rugămintea expresă a Reginei și doar în calitate sa de fost comandant militar. În ciuda acestui fapt, ceremonia a fost un succes, a avut reverberații în întreg spațiul românesc¹⁴ (s-a desfășurat la Alba-Iulia și la

---

⁹ Decretul-lege 1476 din 2 aprilie 1920, inițiat de Guvernul Averescu.

¹⁰ 19 ianuarie 1922.

¹¹ PNL a obținut 227 de mandate dintr-un total de 369 (un procent de 61,52%), la mare distanță de Partidul Țărănesc, următorul clasat (40 de mandate și 10,84%).

¹² Prin scrisori deschise către suveran, liderii celor două partide – separat – îi cereau acestuia să nu recunoască scrutinul pentru că n-ar reprezenta voința alegătorilor. Ziarele „Patria” și „Aurora” prezentau pe pagini întregi nereguli dovedite care ar fi influențat rezultatul votului.

¹³ Iuliu Maniu, Alexandru Vaida-Voevod, Aurel Vlad au refuzat să participe. Ei considerau că serbările încoronării trebuie făcute de un guvern mai reprezentativ. Maniu îi acuza pe liberali că „...*au îndepărtat de la această sărbătoare Ardealul, care a înfăptuit, tot la Alba Iulia, Unirea*”. Vasile Goldiș, scria: „*Ne-am unit cu România, nu cu ciocoi de la București*”, Vaida-Voevod spunea: „*Domnule, nu înțeleg nimic din politica asta bucureșteană, noi ne-am bătut cu unghurii și știam că ne lovesc în frunte. Aici nu știi de unde își vine lovitura*”, iar Traian Vuia interpreta implementarea unirii ca pe o anexare.

¹⁴ Apud: „Magazin istoric” (nr. 12/2003), citând „Îndreptarea” din 14 octombrie 1922: „*Gara Lugoj era splendid decorată cu drapelele aliate. Pe peron așteptau miniștrii Franței, Spaniei, Italiei, delegații armatei, directori de la căile ferate, prefectul Burzan. „Simplonul” sosește la orele 9 dimineața*

București, timp de trei zile: 15-18 octombrie 1922) și vizibilitate în plan extern¹⁵ (au participat reprezentanți ai mai multor case regale, trimiși speciali și ambasadori ai țărilor prietene, generali francezi apreciați pentru contribuția lor la împlinirea idealului românilor. Au fost 40 de demnitari străini din 13 țări). Fruntașii ardeleni și-au păstrat, însă, rezerve serioase față de obiceiurile „dâmbovițene” și față de vechea clasă politică de la București; neparticiparea la ceremonia încoronării din octombrie 1922 – care l-a supărat pe Rege, fiind percepută ca pe o ofensă la adresa sa – a fost doar una din formele de manifestare a nemulțumirilor pe care, mai ales unii lideri ardeleni, le-au exprimat față de arhitectura guvernării României Mari, concepută de Brătianu. Ei au creat o adevărată ofensivă anul următor, încercând să blocheze adoptarea noii Constituții în care era exclusă orice formă de autonomie a provinciei.

Constituția din martie 1923.

În considerarea unei astfel de realități, prietenii din afară ne sfătuiau să trecem peste micile adversități pentru că „...de acum voi românii nu mai sunteți un popor mic cu un trecut mare, sunteți un popor tare, cu un viitor mare”¹⁶.

Încoronarea lui Ferdinand și a Mariei ca Rege, respectiv Regină a României Întregite, alături de înzestrarea Țării cu o nouă Constituție¹⁷ au fost mesaje puternice

---

și e primit în sunetul muzicii. Primul descinde ducele de Genova care, împreună cu generalul Petain, au trecut în revistă soldații companiei înșirați pe peron. Bătrânul duce purta uniforma de amiral al marinei italiene. A coborât apoi ducele de York, care a trecut la rândul-i compania în revistă, după care au urmat mareșalul Foch, generalul Weygand, generalul Berthelot și colonelul Wasseigne. Din tren, au mai descins Infantele Alfons și Infanta Beatrice a Spaniei, sora reginei Maria, mitropolitul Ghermanos, delegatul patriarhului de la Constantinopol”.

¹⁵ „Cetatea Bălgradului a îmbrăcat haină de sărbătoare. [...] Rând pe rând sosesc mareșalul Foch, ducele de York, generalul Berthelot, ducele de Geneva și membrii ceilalți ai misiunilor, cum și reprezentanții tuturor legațiunilor din București” („Banatul românesc”, 22 octombrie 1922).

¹⁶ http://www.dacoromania-alba.ro/nr90/taranimea_transilvana.htm. Este vorba de ziaristul francez Rene Moulen și articolul din presa franceză „Salut Marea Românie”.

¹⁷ Martie 1923.

care au făcut ca statul român să fie perceput ca stat național, unitar și centralizat. Cei mai mulți dintre fruntașii ardeleni (care au militat pentru o asemenea construcție statală) s-au angajat în evoluția societății românești pe aceste coordonate; au fost, însă, și reprezentanți de frunte ai clasei politice ardelenice care, din când în când, evocau întâmplările din primii ani de la Unire când au dispus aproape independent de guvernarea provinciei. Un astfel de moment l-a reprezentat *Memorandul Românilor din Transilvania (Ardeal, Banat, Crisana, Maramureș)*, adresat Regelui Carol al II-lea, la 15 decembrie 1938. Redau câteva extrase din acest document (elaborat în contextul instituirii regimului de autoritate monarhică) care demonstrează cum, chiar după două decenii de la Unire, liderii ardeleni se considerau reprezentanții îndreptățiți și vorbeau în numele Transilvaniei și Banatului:

„Sire,

Timp aproape de o mie de ani, Românii din Transilvania și Banat au îndurat toate suferințele și pierderile naționale, pricinuite de jugul unei stăpâniri dușmănoase. (...)

Trei elemente au fost componentele de căpetenie ale ideologiei politice românești de peste Carpați: ideea națională, dreptatea socială și regimul democratic.

Aceste trei principii, adânc împletite și organic legate, formau în spiritul Ardealului și Banatului o treime atât de strânsă, încât se confundau în același mare ideal de eliberare, de unire și de înălțare a națiunii. (...)

Hotărârile de la Alba-Iulia nu au constituit o simplă enunțare de deziderate, ci un program politic precis. (...)

Consiliul Dirigent (...) a depus jurământul de fidelitate pentru Regele Ferdinand, ca un prim semn de încorporare în noua țară. (...) Binefacerile noului regim, îndrumat de principiile unei democrații naționale, conștiente și dinamice, plină de avânt creator, s-au ivit în scurt timp. (...) Astfel în primii ani de la unire s-a sălășuit în Ardeal și Banat o ordine desăvârșită, mulțumire sufletească și o bunăstare materială, invidiată și de statele vecine.

În această formă, Consiliul Dirigent... nu a putut contribui la realizarea noii Constituții, așa cum prevăzuse în Rezoluțiunea de la Alba-Iulia, el fiind dizolvat de guvernul central...

Constituția de la 1923 a fost impusă Transilvaniei și Banatului, ca și țării întregi, în mod abuziv, fără consimțământul ei. (...)

Guverne cu totul lipsite de prestigiu și de popularitate în aceste provincii au aruncat asupra Ardealului și Banatului clientela lor politică. (...) Au revocat din serviciu ardeleni și bănățeni binecunoscuți, cu reputațiune, cunoscători ai nevoilor și spiritului provinciei.

Metodele de exploatare fără scrupul, o goană neastâmpărată după îmbogățire a sateliților, întovărășită de imoralitate și corupțiune sfidătoare, au rănit sentimentul public al provinciei...

Cu scurta întrerupere a guvernărilor național-țărăniște, Ardealul și Banatul au fost aruncate într-o atmosferă cu totul contrară concepției lor de viață.

...În loc de o nouă epocă de refacere materială și de înălțare morală s-a continuat opera de umilire a provinciilor și de pauperizare, înlăturarea elementului românesc ardelean și bănățean din funcțiunile publice. (...)

În afara acestei nemulțumiri cu caracter general (...) noi transilvanenii și bănățenii, suntem nevoiți să înfățișăm Majestății Voastre nemulțumirile noastre speciale (...).

Sistemul centralist nu a înțeles... principiu elementar de înțelepciune politică: metoda de asimilare treptată, fără procedări violente, a noilor provincii, prin respectarea tradițiilor, a concepțiilor și datinilor respective, prin descentralizarea serviciilor publice și prin atragerea elementelor locale reprezentative și de valoare la o colaborare activă în viața publică și administrativă. (...)

Românii ardeleni și bănățeni au adus în noua țară, pe lângă sărăcia materială, fatală consecință a stăpânirii străine, o bogăție sufletească, afirmată cu sfioasă mândrie. Poporul din Vechiul Regat, cu un sentiment care îi face cinste, a apreciat și a elogiât mai mult ca orice tocmai partea aceasta a aportului adus de noile provincii (...) dar după un an și jumătate de la unire, provinciile au fost supuse unui tratament care nu le îngăduia decât cel mult o dureroasă luptă de defensivă pentru apărarea democrației naționale. (...)

În general, Românii ardeleni și bănățeni, în loc de a spori forța lor economică, se găesc într-o situație inferioară față de trecut. Băncile ardelenene, odinioară mândria acestei provincii, în plin progres înainte de război, astăzi sunt doborâte la pământ.

Preoțimea, intelectualitatea, partea mai înstărită a țărănimii au suferit pierderi de miliarde. Dar ceea ce este mai dureros este lipsa de credit ieftin pentru țărănime, care nemaiputând emigra în America, nu mai este în stare să-și procure capitalurile de investițiune necesare progresului ei, desăvârșirii și modernizării economiei rurale. (...)

Starea de spirit din aceste provincii este frământată azi de alte preocupări mult mai grave, cauzate de consecințele numeroaselor greșeli săvârșite de politica noastră internă și externă. (...) Deși lovite în interesele lor vitale și umilite în mândria lor națională și în conștiința lor democratică, Ardealul, Banatul, Crișana și Maramureșul nu numai că resping cu indignare și desgust continuellele suspectări de pretins separatism ce li se aruncă cu o jignitoare ușurință, dar sunt adânc chinuite de un sentiment de teamă, grijă și nesiguranță în ce privește viitorul lor. (...)

Nu vă vorbește, Sire, o generație de oportuniști și profitori, ci o generație de sacrificeți...

Nu ne plângem și nu acuzăm. (...) Nu este în firea Ardealului nici necuviința, dar nici umilința, nici amenințarea, dar nici teama de amenințări. (...)

Declarăm cu hotărâre că nu cerem respectarea rezoluțiilor de la Alba-Iulia pentru a slăbi unirea, ci pentru a consolida, nu pentru destrămarea ci pentru fortificarea națională și sufletească a neamului întreg.

Punctele Hotărârii de la Alba Iulia nu sunt condițiuni puse unirii, dar sunt modalități de înfăptuire, primite și aprobate în mod solemn de Regele Ferdinand și de guvernul I.I.C. Brătianu, prezentate Conferinței de Pace și stabilite în mod precis pentru realizarea și consolidarea ei – modalități la cari nu putem renunța cu nici un preț. (...)

Dacă minoritățile se plâng că nu au fost respectate drepturile lor, noi constatam că dictaturile au încălcat în primul rând drepturile noastre, ale poporului român, asigurate la Alba-Iulia. (...)

Subsemnații fii ai Transilvaniei și Banatului, reprezentanți ai tuturor județelor din aceasta provincie, ne prezentăm înaintea Majestatii Voastre cu rugămintea să binevoiască:

A dispune respectarea principiilor fundamentale ale Adunării de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918;

A reîntrona ordinea constituțională; (...)

A dispune urgenta înarmare și fortificare a țării pentru apărarea hotarelor stabilite în tratatele de pace;

A împărtăși Transilvania și Banatul cu dreapta participare la viața de Stat și administrativă și a ocroti interesele lor naționale, economice și culturale în măsură cuvenită.

Ai Majestatii Voastre prea supusi și prea plecați¹⁸:

Sire,

(...) Care este bilanțul a 20 ani a regimului din Ardeal și Banat? Se poate spune lămurit: un complet dezastru. Ardealul și Banatul au fost ținute 20 de ani, cu o scurtă excepție, în permanentă opoziție.

În acești ani de opoziție lungă s-au irosit toate forțele lor cele mai bune.

Încă dictatura liberală a mai ținut seama de oarecare aparențe.

Dictatura actuala a înlăturat și aparențele. A trimis în fruntea celor 23 județe din Ardeal și Banat ca Prefecți 23 de colonei activi din Vechiul Regat. A pus în fruntea județelor militari. I-a sustras misiunii lor de ostași și le-a dat însărcinări politice. Ardealul și Banatul au primit înfățișarea de ținuturi sub ocupație.

În afară de județe, militarii au ocupat și orașele, toate orașele din Transilvania și Banat. Din 68 de orașe, în 64 au fost trimiși tot ofițeri din Vechiul Regat. În urma reacției publice, numărul acesta s-a redus mai târziu, dar sistemul a rămas.

Ce înseamnă această ocupație militară, această sustragere a atâtor colonei activi, de la menirea lor?

Sau că avem o pletură inutilă de ofițeri, cărora nu știm ce întrebuințare să le dăm, sau dezorganizarea Armatei, slăbirea ei, tocmai pe aceste vremuri critice.

La noi Armata a fost ținută departe de politică. Aceasta a făcut forța ei. O Armată care capătă gustul politicei nu mai e armată.

Cu ce drept s-a făcut ocuparea Primăriilor din Ardeal? Averile comunale sunt averi, bunuri private. Această ocupație nu se poate face decât cu dreptul Războiului. Și nici cu aceasta.

Oamenii străini trimiși astfel nu mai sunt primari, ci custozi, numiți în averi inamice.

În timpul din urmă au fost înlocuiți mai mulți ofițeri cu civili. Și mai rău. Recrutarea acestora se face în București, la o bursă a cafenelelor.

---

¹⁸ Urmează semnatarii Memorandumului: Iuliu Maniu, dr. Mihai Popovici, dr. Emil Hațeganu, Sever Bocu, prof. dr. Valer Moldovan, dr. Justin Marsie, dr. Ioan Pop, dr. Gheorghe Pop, Oct. C. Tăslăuanu, dr. Aurel Dobrescu, Ionel Pop, dr. Victor Moldovan, dr. Victor Deleu, dr. Ioan Vescan, dr. Liviu Micșa, dr. Simion Tamaș, Victor Poruțiu, dr. Simion Nemeș, prof. dr. Agustin Popa, dr. Virgil Solomon, dr. Ilie Lazăr, dr. Ieronim Stoichiția, dr. Cornel Bianu, dr. Aurel Leucuția, dr. Teodor Roxin, dr. Max Radovan, dr. Justin Pop, dr. Aurel Tetu, Costache Lupu, dr. Andrei Doboși ș.a.

Nu se poate îndeajuns caracteriza o decadență de drept, la care am lunecat. (...)

În fața justei revendicări ca în funcțiunile publice să fie aplicați românii din toate provinciile, în proporție dreaptă și în raport cu pregătirea pe care o au, stă dureroasa realitate că Ardelenii și Bănățenii sunt nesocotiți în mod sistematic, nu numai în ce privește întreg teritoriul țării, ci chiar și pe teritoriul provinciilor.

O scurta privire aruncată pe datele statistice dovedește acest fapt în mod dureros. La serviciile centrale din Capitală nu găsim nici un singur post de secretar general ocupat de vreun ardelean.

La serviciile de Stat nu se găsește nici un director general ardelean. Numărul directorilor la toate ministerele este de 5 ardeleni.

La Înalta Curte de Casație și Justiție, din 94 magistrați, sunt 9 ardeleni și bănățeni, iar la Consiliul Legislativ din 58 sunt 4.

La Ministerul Afacerilor Străine, în Corpul Diplomatic și Consular din totalul de 197 de persoane, sunt 18 ardeleni și bănățeni, adică nici a zecea parte.

La Ministerul de Finanțe din totalul de 137 de funcționari, de la șefi de secție din administrația centrală a Ministerului sunt numai 6 ardeleni și bănățeni.

La Ministerul Economiei Naționale, în Administrația Centrală din totalul de 92 funcționari, sunt numai 4 ardeleni și bănățeni. (...)

În armată, din 23 generali de divizie sunt 2 ardeleni și bănățeni, din 160 generali de brigadă sunt 5 ardeleni și bănățeni, iar din 2366 ofițeri superiori până la gradul de maior inclusiv, numai 170 ardeleni și bănățeni. În ce privește gradele inferioare de ofițeri, proporția este tot așa de nefavorabilă. Ea va deveni din an în an, încă și mai nefavorabilă, deoarece la școlile militare din Vechiul Regat nu se primesc aproape deloc, iar la Liceul Militar „Mihai Viteazu” din T. Mureș, elevii ardeleni și bănățeni se primesc în număr foarte redus. (...)

În Corpul Telegrafo-Poștal, dela Unire până în anul 1936 inclusiv, s-au făcut 171 avansări de organe superioare de conducere și administrație, de la director general până la inspector. Din acest număr de 171, sunt numai 21 ardeleni și bănățeni. În ce privește pregătirea lor, din cei 150 funcționari superiori din Vechiul Regat, numai 12 au diferite licențe și numai 5 bacalaureat, ceilalți 133 au numai 4 clase secundare sau mai puțin. Din cei 21 de ardeleni, 8 sunt Doctori în Drept, iar 13 bacalaureați. Între timp, mare parte din acești funcționari ardeleni au ieșit la pensie. În prezent situația este următoarea: din 54 grade superioare propriu zise, Ardealul și Banatul sunt reprezentate printr-un singur director și 4 inspectori.

Câteva date din magistratură, foarte impresionante:

Dintre toți magistrații de pe teritoriul Ardealului și Banatului, originari din Vechiul Regat sunt 439, iar ardeleni și bănățeni 278. Adaugăm, că în Vechiul Regat nu se găsesc Magistrați ardeleni și bănățeni aproape deloc. Că pretutindeni așa și în magistratură, elementul ardelean este înlăturat de la conducere, ceea ce este cu atât mai nejustificat, cu cât (...) cu ocazia realizării Unirii, Ardealul și Banatul au avut suficienți intelectuali pentru a putea conduce viața administrativă și judiciară, iar evident acum după 20 de ani de la Unire, s-a creat o pleoră de intelectuali ardeleni și bănățeni, cari, însă, sunt sistematic înlăturați. (...)

Noi suntem luptători, reprezentanți politici ai unui popor, iar nu sperjuri, nici conspiratori. Lupta noastră este o luptă deschisă, în care nu primim a fi nici intimidați nici ațâțați. N-avem nici orgoliile convingerilor doctrinelor noastre, n-avem decât un orgoliu, cel al strălucirii Coroanei și al Națiunii. Despotismul, autocrația, tirania creează inevitabil, fatal, luptele pentru libertate. Legile severe promulgate de Majestatea Voastră îi numește pe aceștia altfel: delincvenți. Dar Societatea n-a văzut în ei delincvenți, ci eroi. (...)

Drept urmare a acestor considerațiuni, dorința transilvănenilor se concretizează în rugămintea respectuoasă:

Binevoiiți, Sire, a reda poporului român libertatea!¹⁹

Regele Ferdinand I adresându-se primului Parlament al României Mari, 1919.

---

¹⁹ <https://clujtoday.ro/memorandumul-din-1938-adresat-de-iuliu-maniu/>

REORGANIZAREA ARMATEI ROMÂNE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ

Mircea Vladu

Primul Război Mondial a generat profunde mutații în configurația geografică, politică și socială a lumii. Din această perspectivă, provinciile istorice românești au înfăptuit Marea Unire la 1 Decembrie 1918, realizându-se astfel visul românilor privind reîntregirea teritoriului românesc și afirmarea României ca pilon de stabilitate și securitate în partea de sud-est a Europei.

România promova o politică de înțelegere cu vecinii, dar nu putea să se opună tendințelor revizioniste și revanșarde ale unora dintre vecinii săi, deoarece nu dispunea de o armata puternică în măsură să-i apere unitatea națională, integritatea teritorială și suveranitatea. Armata României era mult slăbită deoarece înregistrase pierderi importante în marile bătălii din 1916 și 1917, precum și în campaniile din 1918-1919 destinate apărării Marii Uniri și necesita o refacere cât mai rapidă. Această refacere nu se putea realiza fără a se avea în vedere principalii factori care au generat mutații deosebite în teoria și practica militară universală, între care se pot enumăra:¹

- a) valorificarea critică a experienței Primului Război Mondial;
- b) revoluția tehnico-științifică mondială cu implicațiile sale în domeniul militar;
- c) creșterea avântului revoluționar și a luptei popoarelor din țările coloniale și dependente;
- d) afirmarea doctrinelor militare naționale cu orientare defensivă;
- e) afirmarea teoriei și practicii războiului popular dus împotriva agresiunii imperialiste.

Vizând valorificarea critică a experienței Primului Război Mondial, specialiștii militari români au propus factorului de decizie politico-militară obiectivele de care trebuie să țină seama în derularea complexului proces de reorganizare a armatei:

- a) punerea unui accent deosebit pe foc, mișcare și izbire;
- b) înzestrarea forțelor luptătoare cu mașini de luptă blindate nou apărute pentru străpungerea apărării pe poziție;
- c) folosirea cu predilecție a aviației pentru lovirea obiectivelor din adâncimea apărării adversarului, dar și pentru asigurarea sprijinului nemijlocit, împreună cu artileria, a grupurilor de blindate;
- d) creșterea rolului războiului de mișcare, urmărindu-se executarea de lovituri pe mai multe direcții și în adâncime;
- e) organizarea unei apărări manevriere executată cu forțe mobile pe direcții interioare;

---

¹ Academia Militară, „Curs de Istoria Artei Militare”, vol. III, *Arta Militară în perioada 1918-1945*, București, 1988, p. 11.

f) zădărnicierea activităților din spatele frontului prin folosirea armei chimice.

Explozia revoluției științifico-tehnice pe plan mondial i-a determinat pe specialiștii militari români să înțeleagă rapid schimbările înregistrate de Arta Militară ca urmare a apariției în înzestrarea unor armate a mijloacelor de luptă cu performanțe sporite de lovire, cum au fost: pistolul mitralieră; tunul automat de calibru mic cu mai multe țevi; mașina de luptă blindată pe șenile și pneuri; avioanele de luptă, portavioanele, submarineele, mijloacele perfecționate de transmitere a datelor etc. Aceste modificări permiteau desfășurarea acțiunilor militare integrate pe spații largi, subsumate unor obiective operative sau strategice de îndeplinit în scurt timp.

Popoarele din țările coloniale și dependente și-au intensificat lupta pentru independență, punându-se accent pe guerilă în zonele urbane, muntoase, junglă, deșert etc. Ca urmare, specialiștii militari români au înțeles mai bine cum se poate duce războiul de guerilă și pe teritoriul românesc, caracterizat de zone urbane, muntoase etc.

Politicile revizioniste și revanșarde prevăzute de unele puteri față de statele în formare pe continentul european și cele care-și realizaseră unitatea națională le-au determinat pe acestea din urmă să promoveze o politică externă defensivă, bazată pe doctrine militare eminentamente defensive.

Dezvoltarea teoriei și practicii războiului popular dus împotriva agresiunii imperialiste sau în cadrul războaielor revoluționare i-a determinat pe specialiștii militari români să înțeleagă mai bine faptul că chiar și dacă faci parte dintr-o alianță militară este bine să-ți pregătești și apărarea prin forțele proprii, pe care s-o aplici în cazul în care apar neînțelegeri în alianțe, care într-un final conduc la ruperea acestora.

Din cele prezentate anterior reiese faptul că specialiștii militari români trăseseră învățămintele de rigoare în urma Primului Război Mondial și erau la curent cu noutățile din teoria și practica militară pe plan european și universal. Ca urmare, aceștia au înțeles că abordarea realistă a strategiei nu se poate rupe total de faptul că aceasta era un atribut al artei comandantului² și că aceștia îi sunt specifice principiile:

- a) stabilirea duratei războiului;
- b) stabilirea formelor acțiunilor strategice;
- c) stabilirea liniilor și bazelor de operații;
- d) stabilirea elementelor de siguranță strategică (acoperire);
- e) organizarea mobilizării și concentrării armatei;
- f) desfășurarea strategică;
- g) realizarea surprinderii strategice;
- h) definirea funcțiilor strategiei.

Specialiștii militari români au înțeles că strategiei îi erau specifice două orientări: (a) ofensiva, specifică statelor totalitare; (b) defensivă, specifică statelor ce nu-și propuseseră realizarea propriilor practici bazându-se pe război, între acestea numărându-se și România.

Vizând domeniul operativ, ca element al Artei Militare, specialiștii militari români au înțeles pe baza studiului și aprofundării Artei Militare sovietice, că între strategie și tactică trebuie să existe domeniul operativ, atribut al eșalonului corp de armată, din

---

² *Ibidem*, p. 13.

compunerea armatelor puternice care acționau pe teatre de operații de mari dimensiuni, dar neadoptat de armatele statelor mici și mijlocii.

Totodată, specialiștii militari români au mai înțeles un lucru esențial vizând agravarea situației internaționale ca urmare a tendințelor unor state de a-și rezolva litigiile cu alte state pe calea războiului, care au exacerbât cursa înarmărilor.

De asemenea, specialiștii militari români nu puteau propune factorului de decizie politică o situație de reorganizare a armatei, pentru a face față unei eventuale agresiuni din partea acelor care aveau interese în această parte a Europei, fără a trage concluzii și învățăminte privind Arta Militară aplicată în operațiile executate de Armata Română în campaniile din 1916, 1917, 1918 și 1919, desfășurate pentru înfrângerea și alungarea agresorului, precum și pentru apărarea Marii Uniri.

Din această perspectivă, sunt demne de menționat concluziile:³

a) Marele Cartier General Român a exercitat conducerea strategică, fără intervenția vreunui stat aliat;

b) operațiile au fost conduse nemijlocit de către Comandamentul Trupelor din Transilvania;

c) grupările de forțe și dispozitivul operativ-strategic au fost constituite pe baza unor soluții originale, constând din două grupări operativ-tactice în operația ofensivă din Carpații Occidentali și Tisa, grupările de fixare și de manevră în operația de apărare pe Tisa, constituirea avangardei, flangardei, grupării de manevră și grupării de fixare în ofensiva de la vest de Tisa;

d) angajarea forțelor s-a realizat pe direcții, grupările inamicului au fost manevrate pe la flancuri și forțate să-și înceteze riposta;

e) localitățile mari au fost cucerite prin manevra dublu învăluitoare;

f) folosirea pe scară largă a manevrei de învăluire, angajarea inamicului pe întregul front, pătrunderea în adâncimea apărării lui, zădărnicierea manevrei forțelor acestuia, etc., în scopul lipirii acestuia de libertate de acțiune, opunerea unei slabe rezistențe și capitularea, pierderile sale fiind insuportabile.

Specialiștii militari au fost nevoiți ca în propunerile pentru reorganizarea armatei să țină seama și de următoarele elemente:

a) după Marea Unire, România devenise un stat de mărime mijlocie, cu o suprafață de 295.000 km² și cu o populație de 18 milioane de locuitori;

b) România continua să fie o țară capitalistă slab dezvoltată, aflată sub influența puterilor occidentale, care nu se dădeau în lături când trebuia să acționeze pentru a avea acces la resursele și la piețele de desfacere ale acesteia;

c) din punctul de vedere al puterii militare, România ocupa un loc important după URSS și Polonia, deoarece putea mobiliza 60 de divizii, chemând sub arme 10% din populația sa, dar întâmpina ceva greutate în echiparea și pregătirea militarilor;

d) România obținea în urma Marii Uniri o poziție geografică favorabilă desfășurării acțiunilor militare împotriva unui agresor mult mai puternic, fapt ce conducea la creșterea potențialului militar al acesteia.

---

³ *Ibidem*, p. 34.

Aceste concluzii au fost transmise factorului de decizie politică de către factorul de conducere militară și acestea au stat la baza reorganizării Armatei Române în baza legilor de organizare elaborate în anii 1924, 1930 și 1932.

Pentru edificare, se vor prezenta în continuare aspecte din Legea relativă la modificarea Legii de organizare a armatei, decretată cu nr. 1536 din 18 aprilie 1932, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 102 din 7 mai 1932. Articolul 2 al acestei legi prevedea ca organizarea militară a țării să asigure:³

(a) instruirea militară a tuturor cetățenilor;

(b) pregătirea din timp de pace a măsurilor care să permită reunirea resurselor formate din oameni, animale și materiale de tot felul, necesare constituirii și întreținerii armatei pe timp de război;

(c) organizarea din timp de pace de comandamente, unități și servicii care să permită trecerea rapidă și ușoară la organizarea cerută de pregătire și ducerea unui război național;

(e) posibilitatea de a asigura repede și bine apărarea frontierelor teritoriului național.

În articolul 3 se stipula: „Armata este grupată în:

(a) organe superioare de conducere, pregătire, dotare, administrație, control și justiție;

(b) comandamente, trupe;

(c) servicii (depozite);

(d) centre de instruire de diferite arme și centrele de recrutare.

Potrivit legii menționate anterior, Armata Română trebuia să aibe în compunere:

(a) organe superioare;

(b) comandamente;

(c) trupele armatei de uscat;

(d) Aeronautica;

(e) Marina Militară.

În cadrul organelor superioare ale armatei, erau prevăzute:

(a) Ministerul Apărării Naționale;

(b) Consiliul Superior al Armatei;

(c) Inspectoratele Generale de Armate;

(d) Marele Stat Major;

(e) Subsecretariatul de Stat al Aerului.”

În cadrul comandamentelor se prevedeau comandamente de armate, corpuri de armate, divizii de infanterie, cavalerie și vânători de munte, brigăzi de infanterie, motorizate (câte una în teatrele de operații de est, vest și sud), cavalerie, artilerie și geniu.

Trupele armatei de uscat cuprindeau trupele combatante de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, unitățile tehnice și trupele auxiliare reprezentate de trupele sanitare și administrative, de stabilimente și depozite, pompierii, școlile și liceele militare, centrele de instrucție, taberele de instrucție și centrele de recrutare.

Aeronautica era prevăzută să fie compusă din aviația militară, aviația civilă, Institutul Meteorologic Central și serviciile.

În cadrul Aviației Militare erau comandamente precum Comandamentul Forțelor Aeriene, Comandamentul Aeronautic Teritorial, comandamente de divizii, escadroane aeroautice și trupe reprezentate de flotila aeronautică, aerostație, regimente de apărare contra aeronavelor, grupuri independente de aviație sau divizioane independente de apărare contra aeronavelor (ACA).

Marina Militară era prevăzută să aibă în organică:

a) comandamente, reprezentate de: Comandamentul Marinei Regale; Comandamentele diviziilor de la Marea Neagră sau Dunăre;

b) trupe reprezentate de: Baza Navală Maritimă; Baza Navală Fluvială; Apărarea Fixă Maritimă; Apărare Fixă Fluvială; Nave de Mare; Nave de Dunăre.

Teritoriul Național al României a fost împărțit în regiuni de corp de armată, fiecărei regiuni corespunzându-i un anumit număr de județe, astfel încât să se poată asigura resursele umane și materiale la mobilizare.

Pentru fiecare corp de armată s-a stabilit câte un comandant teritorial destinat rezolvării problemelor de asigurare cu resurse umane și materiale la mobilizare. Pentru conducerea și coordonarea a 2-3 corpuri de armată s-a destinat un inspectorat de armată care la mobilizare și război se transforma în comandament de armată.

Legea pentru stabilirea efectivelor și cadrelor armate nr. 153 din 1932 publicată în „Monitorul Oficial” nr. 106 din 9 mai 1932 a stipulat proporția armelor în compunerea armatei⁴. Din această perspectivă, infanteriei îi reveneau 45,3 %, cavaleriei 6,8%, artileriei 19,3%, genului 7,6%, aeronauticii 6,3%, marinei 1,9%, armei chimice 2%, serviciilor 10,8%.

Analizând procentele care reveneau fiecărei arme se poate trage concluzia că doctrina militară promovată de statul român avea un pronunțat caracter defensiv. Acest caracter derivă și din nivelul redus de înzestrare tehnică a armatei.

Pentru orice cetățean român, legea prevedea că poate efectua 29 de ani de serviciu militar, începând cu vârsta de 21 de ani și până la 50 de ani, repartizat astfel:

a) serviciul militar în activitate - 5 ani din care 2 ani sub arme și 3 ani în completare;

b) serviciul militar în rezervă - 15 ani;

c) miliție - 9 ani.

Pentru a avea un nivel de pregătire militară înaintea executării serviciului militar, tinerii începând cu vârsta de 19 ani și până la 21 de ani efectuau pregătirea premilitară (preregimentară).

Din perspectiva armelor, infanteria (vânătorii de munte) era considerată armă de bază în Armata Română, având ponderea cea mai mare între arme, fiind reprezentată de 21 de divizii de infanterie în compunerea a 7 corpuri de armată, 1 divizie de gardă, 2 divizii de vânători de munte, 4 regimente de gardă, 8 regimente de vânători, 76 regimente de infanterie, 4 grupuri de vânători de munte, 24 companii de mitralieră divizionare, 1 regiment de infanterie al Centrului de Instrucție al Infanteriei. Trebuie precizat că din infanterie făceau parte și carele de luptă (tancurile). O divizie de infanterie era

---

⁴ *Ibidem*, p. 38.

compusă din: 1 escadron de cavalerie; 1 batalion de pionieri; 1 companie de transmisiuni; 1 companie de mitraliere; 1 brigadă de infanterie cu 3 regimente de infanterie; 1 brigadă de artilerie cu 1 regiment de artilerie și 1 regiment de obuziere; formațiuni de servicii.

Un regiment de infanterie era compus din: 1 companie de cercetare; 1 companie de armament; 1 companie de specialitate (pionieri, transmisiuni); 1 companie depozit; 3 batalioane de infanterie cu 3 companii de infanterie și 1 companie de mitraliere. Regimentul avea un efectiv de aproximativ 1500 militari⁵. Din punct de vedere al armamentului din înzestrarea infanteriei trebuie menționat că cele șapte modele de puști, două modele de puști mitralieră și șapte modele de mitralieră⁶ nu corespundeau standardelor războiului modern. Acest neajuns a început să fie diminuat abia la sfârșitul deceniului al patrulea ca urmare a asimilării fabricării, pe bază de licență cehoslovacă, a puștii ZB (Zbroyovka-Brno) și a puștii mitralieră ZB, de calibru 7,92 mm.

Instrucția structurilor de infanterie s-a executat pe baza prevederilor Regulamentului provizoriu de manevră al infanteriei, partea a II-a și Regulamentului provizoriu al instrucției infanteriei, intrat în vigoare în 1930. De asemenea, instrucția infanteriei s-a executat și în baza prevederilor Directivelor de instrucție ale infanteriei, emise de Inspectoratul Tehnic al Infanteriei.

Potrivit acestor acte normative, anul de instrucție viza:

a) perioada I de instrucție (individ, grupă, pluton, companie), ce se întindea pe durata a cinci luni și jumătate);

b) perioada a II-a de instrucție (batalion, regiment) cu durata de două luni;

c) perioada a III-a de instrucție (brigadă, divizie, corp de armată), ce dura până la două luni, destinată desfășurării aplicațiilor (manevrelor) cu trupe în teren. Timpul rămas din al doilea an de instrucție era destinat perfecționării pregătirii specialiștilor.

Ca pondere în efectivele armatei, artileria era după infanterie cu 19,3 %. Potrivit celor două legi menționate anterior, artileria avea în componere:

a) 8 comandamente de artilerie de corp de armată, din care șapte corpuri de armată și corpul vânătorilor de munte;

b) 24 de comandamente de brigadă de artilerie;

c) 2 regimente de artilerie de gardă;

d) 7 regimente de artilerie grea;

e) 2 regimente de obuziere de munte;

f) 4 regimente de artilerie călăreață;

g) 1 regiment de artilerie al Centrului de Instrucție al Artileriei;

h) 42 de regimente de divizionare;

i) 1 regiment de artilerie grănicerească;

În primii 10-15 ani după Primul Război Mondial, nu s-a importat decât material de artilerie strict necesar. Materialul de artilerie era compus în principal dintr-un număr mare de guri de foc de proveniență franceză, germană, austriacă, engleză, rusă, care

⁵ Gheorghe Romanescu, Gheorghe Tudor, Mihai Cucu, Ioan Popescu, *Istoria infanteriei române*, vol. 2, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 175.

⁶ *Ibidem*, p. 180.

însumau vreo 17 calibre. Această stare de fapt impunea măsuri urgente pentru modernizarea și unificarea unor guri de foc de către industria de armament românească. Totodată, s-au dispus și măsuri pentru achiziția din străinătate a unor guri de foc de artilerie grea, artilerie antitanc și artilerie antiaeriană.

Adoptându-se aceste măsuri s-a ajuns ca înaintea începerii celui de-Al Doilea Război Mondial, Armata Română să dețină 8301 de guri de foc de artilerie (2160 artilerie ușoară, 492 artilerie grea, 2000 artilerie antitanc, 4758 artilerie regimentară și 691 artilerie antiaeriană).

Comandamentul Suprem nu și-a putut organiza artileria de rezervă în proporție de 30%, cum era necesar, ci doar în proporție de 9%.

Instrucția unităților de artilerie a căpătat un caracter complex ca urmare a introducerii instrucției specialiștilor, instrucției ochitorilor pentru tragerile antitanc și antiaeriene în baza Directivelor Marelui Stat Major și ale Inspectoratului General al Artileriei, din anul 1926. Aceste acte normative au revigorat instrucția în armată după Primul Război Mondial. Din păcate muniția pentru tragerile cu artileria de instrucție era insuficientă și era afectată numai pentru sporirea preciziei tragerilor. Din această cauză durata pregătirii artileriștilor a fost de numai 5-6 luni din stagiul militar de 2 ani, restul duratei fiind alocat manevrelor anuale și pregătirii specialiștilor.

Militarii artileriști executau și instrucție infanteristică pentru a putea organiza și duce apărarea apropiată a pozițiilor de tragere a bateriilor de artilerie.

Din această perspectivă pentru militarii artileriști au fost înlocuite tragerile cu pistolul cu tragerile cu pușca, pușca mitralieră, precum și cu aruncarea grenadelor de mână.

Arma geniu dispunea de 7 regimente de pionieri, repartizate câte unul la fiecare corp de armată, 1 regiment de pionieri de munte, 1 regiment de pontonieri, 3 regimente de transmisiuni, 1 batalion transmisiuni munte, 1 regiment tracțiuni auto, 1 regiment de fortificații, 3 regimente de căi ferate, 1 regiment de pionieri al Centrului de Instrucție al Geniului, 2 batalioane de pionieri și companiile de transmisiuni de la diviziile de infanterie și cavalerie⁷.

Trupele de transmisiuni erau sub ordinea Inspectoratului General al Geniului, dar începând cu 1932, batalioanele de transmisiuni din organica regimentelor de pionieri ale corpurilor de armată au constituit 3 regimente de transmisiuni, care au format prima brigadă de transmisiuni din Armata Română.

În acele timpuri era la modă fortificarea frontierelor și ca urmare a fost nevoie să se înființeze la Oradea Regimentul 1 Fortificații, instruit astfel încât cu cele 6 batalioane fortificații din subordine să fie în măsură să ducă lupte în zonele (fâșiile) fortificate.

Geniștii se pregăteau în fiecare ciclu de instrucție potrivit prevederilor Directivei Marelui Stat Major, abgradată cu precizări de specialitate transmise prin Instrucțiunile Inspectoratului General al Geniului, care vizau instrucția generală a militarilor geniști, astfel încât să fie în măsură să lupte și ca infanteriști, precum și instrucția de specialitate în domeniile specifice: baraje și explozivi; distrugeri; drumuri și poduri; lucrări de fortificații; amenajarea genistică a terenului; asigurarea cu apă etc.

---

⁷ „Monitorul Oficial” nr. 106, partea I-a /1932.

Cavaleria cuprindea: 4 divizii de cavalerie; 1 brigadă de cavalerie independentă; 1 regiment escortă regală, 7 regimente de cavalerie de corp de armată; 1 regiment de cavalerie al Centrului de Instrucție; 1 divizion vânători călări.

Marile unități de cavalerie constituiau partea mobilă a armatei și erau în măsură să execute misiuni dificile precum:

- a) asigurarea flancurilor dispozitivelor marilor unități operative și strategice;
- b) intervenția imediată în sectoarele de frontieră amenințate;
- c) închiderea breșelor realizate de inamic în dispozitivul infanteriei;
- d) urmărirea inamicului etc.

Pentru a face față amenințărilor câmpului de luptă, cavaleriștii executau instrucția tehnică și tactică, călare și descălecat, precum și instrucția pentru executarea misiunilor de cercetare, siguranță și legătură. Înzestrarea cavaleriei într-o mică măsură cu autoblin-date, motomitraliere etc. a condus la creșterea într-o anumită măsură a mobilității și puterii de foc a acesteia.

Aviația, potrivit organizării prevăzută de Legea pentru stabilirea cadrelor și efectivelor armatei, nr. 135, publicată în „Monitorul Oficial” nr. 106 din 9 mai 1932, era compusă din⁸: Flotila de aviație de gardă; 3 Flotile de aviație mixtă; Flotila de aviație de vânători; Flotila de aviație de bombardament; Flotila de hidroavioane; 4 Flotila de aerostate; 8 Regimente de apărare contra aeronavelor; 1 Grup de aerostate marină. Până în anul 1939 aviația a înregistrat modificări organizatorice importante.

Modificările au fost prevăzute într-un plan de înzestrare întocmit în anul 1935 și eșalonat pentru perioada 1935-1945. Potrivit acestui plan se achiziționau 366 avioane⁹. Un plan elaborat în 1936 prevedea că până în 1938 să fie dotate 36 de escadrile de aviație cu 406 avioane. În anul 1936 s-a înființat Ministerul Aviației și Marinei care să organizeze și să conducă aviația și marina militară.

Sfârșitul anului 1939 a găsit în înzestrarea Aviației Române 276 avioane de luptă¹⁰ dintre care: 18 hidroavioane; 21 avioane de bombardament ușor de tipul Potez-63 și Bristol-Blenheim; 34 de avioane de bombardament ușor de tipul Savoia-79, Bloch-210; 121 avioane de vânătoare de tipul PZL-11, Heinkel-112 și Hurricane; 82 de avioane de recunoaștere și observare de tipul IAR-37, IAR-38 și IAR-39.

Piloții pe aceste avioane își desăvârșeau instruirea la Școala de Tir și Bombardament de la Mamaia și făceau dovada instruirii prin participarea la manevrele de toamnă ale armatei de uscat.

Deși Armata Română dispunea de un număr mare de avioane, totuși numărul mare de tipuri genera greutatea deosebită vizând instruirea și asigurarea tehnico-materială a acestora. Industria Aeronautică Română era incapabilă să îndeplinească cerințele impuse de Aeronautica Mondială.

Marina Militară dispunea în anul 1939 de: 1 submarin; 1 navă de bază și încă 49 de nave auxiliare; 4 canoniere; 4 distrugătoare; 3 vedete; 7 monitoare¹¹. Este demn de

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Istoria aviației române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 139.

¹⁰ *Ibidem*, p. 148.

¹¹ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, *Fond 498*, dosar nr. 7, filele 45-48.

remarcat că o parte din acestea rezultau din cele reparate și modernizate la încheierea Primului Război Mondial, iar instruirea unităților înregistra sincope, care afecta îndeplinirea cu succes a misiunilor.

Anul 1917 s-a dovedit a fi un an de referință în organizarea, înzestrarea și îndeplinirea misiunilor de către Armata Română. În acel an au fost obținute victorii de răsunet la Mărăști, Mărășești și Oituz și s-au creat condițiile pentru înfăptuirea Marii Unirii de la 1 Decembrie 1918.

Structurile organizatorice, înzestrarea și ierarhizarea specifice anului 1917 au fost menținute până în anul 1924, decizia politico-militară dovedindu-se foarte bună, fapt demonstrat de campaniile victorioase duse de Armata Română în anii 1918-1919.

Viața a demonstrat că dacă se dispune de o armată bine organizată, înzestrată și instruită și care a dat satisfacție pe câmpul de luptă, factorul de decizie politico-militară trebuie să-și însușească „lecțiile învățate” și să producă schimbări numai unde este absolut necesar, determinate de noua situație startegică a țării, generată de sectoare de frontieră amenințate. Această situație a determinat factorul de decizie politico-militară să organizeze, înzestreze și instruiască în timp de pace un număr maxim posibil de unități și de mari unități iar la mobilizare să înființeze un număr dublu de unități de infanterie, care să sprijine pe cele existente la pace în cazul unei agresiuni asupra teritoriului național, declanșată din mai multe direcții, precum și în cazul în care Armata Română trebuia să aducă la îndeplinire prevederile tratatelor încheiate cu Iugoslavia, Cehoslovacia și Polonia sau celui vizând Înțelegera Balcanică¹².

Cu privire la această situație, în lucrarea sa „Armata modernă”, maiorul Radu Dinulescu preciza în anul 1930¹³: „O armată a cărei problemă strategică ar fi simplu și ușor de rezolvat din cauza situației politico-strategice a alianțelor asigurate, nu mai încapă îndoiala că va adopta o politică a calității... Nu este la fel cazul unei armate care ar avea de luptat pe mai multe fronturi cu adversari superiori ca număr și calitate. Într-o asemenea situație în care însăși existența statului este amenințată va fi nevoie să se facă maximum de sacrificii pentru a mobiliza cât mai multe forțe chiar dacă resursele materiale sunt limitate”.

În perioada interbelică, un contingent însuma cam 150.000-200.000 de tineri. Această situație a determinat factorul de decizie politico-militară să dispună măsuri pentru pregătirea acestor tineri, care să operaționalizeze conceptual „națiunea armată”. Totodată, pentru operaționalizarea acestui concept era necesar să se constituie și un număr de unități, comandamente de mari unități, centre de instrucție etc. Mai mult, pentru sporirea numărului personalului care trebuia să completeze pierderile pe timpul luptelor, după o perioadă de instruire, s-a stabilit să se instituie, începând cu anul 1934, pregătirea militară înaintea încorporării tinerilor de la 18 ani în sus, cunoscută sub denumirea de premilitărie. Pentru a organiza o armată performantă, era nevoie de tineri cu un nivel de cultură mai ridicat, precum și de resurse economico-financiare, tehnicoștiințifice etc. mai consistente, de care România nu dispunea în perioada respectivă.

---

¹² Academia Militară, „Curs de Istorie a Artei Militare”, vol. III, *Arta Militară în perioada 1918-1945*, București, 1988, p. 43.

¹³ Mr. Dinulescu Radu, *Armata modernă*, Craiova, Editura Ramuri, 1930.

Aceasta a împietat în special asupra înființării unităților și marilor unități cu un nivel tehnic ridicat.

Ca urmare, baza organizatorică a armatei a reprezentat-o tot „regina armelor”, adică infanteria. Abia în ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial s-au creat condiții pentru înființarea a trei brigăzi motorizate. Lipsa unor tipuri de guri de foc a generat imposibilitatea constituirii artileriei armatei și rezervei Comandamentului Suprem. Totodată, nici Aeronautica nu a putut fi organizată așa cum se dorea, din lipsa de resurse financiare.

Colonelul George Vizanti și maiorul Scarlat Urlățeanu în lucrarea „Strategia românească în viitorul război” au tras concluzii extreme de importante vizând organizarea Armatei Române:¹⁴ „Frontiere întinse, sensibile și vulnerabile... fronturi largi, comunicații mediocre, puține și cu randamentul slab față de nevoia de a mișca repede forțe de tot felul necesare operațiunilor; industria embrionară și cu resurse foarte limitate, iată ce caracterizează și va influența atât reorganizarea, cât și doctrina Armatei Române”.

O eroare în reorganizarea Armatei Române a însemnat constituirea unui număr prea mare de structuri centrale de tip comandament, direcții, inspectorate, care încadrau în special absolvenții Școlii Superioare de Război în detrimentul comandamentelor și unităților luptătoare, generând o birocrație complicată.

Criza economică din perioada 1929-1933 a generat mari greutatea în punerea în aplicare a programului de înzestrare a Armatei Române. La aceste greutatea s-a adăugat și refuzul firmelor Skoda și Vickers de a participa la realizarea unei industrii de armament în România. Aceste stări de fapt au produs mari sincope în procesul de înzestrare a Armatei Române cu armament și tehnică de luptă modern, așa cum au beneficiat statele potențial agresoare.

Pentru conducerea structurilor militare era nevoie de formarea unor cadre militare competente. Baza de selecție pentru formarea viitorilor ofițeri o reprezentau liceele militare de la Cernăuți, Craiova, Iași, Mănăstirea Dealu și Târgu Mureș. Din liceele militare se recrutau tineri pentru școala militară pregătitoare de ofițeri, cu durata de un an, care era obligatorie pentru toți candidații admiși în școlile de ofițeri, indiferent de armă. Funcționau apoi Școala de ofițeri de infanterie, cavalerie, artilerie, geniu, marină, administrație, jandarmi și mecanici auto cu durata de doi ani, Școala de aplicație cu centrele de instrucție de armă cu durata de doi ani și Școala Superioară de Război cu durata de doi ani.

Programul în școlile militare era riguros fundamentat, urmărindu-se ca toți absolvenții să devină specialiști de înaltă clasă și să aibă un înalt spirit de disciplină și de responsabilitate. Programul de învățământ era unic pentru toate armele, absolvenții fiind policalificați. Pentru aceasta, aviația, marina și intendența organizau cursuri specifice. Pentru înființarea sau completarea unităților, ca urmare a pierderilor înregistrate, era nevoie și de un număr mare de ofițeri de rezervă, formați în școlile speciale cu durata de pregătire de un an sau în școlile special înființate pe lângă institutele politehnice și Institutul de Arhitectură.

---

¹⁴ Col. Gheorghe Vizanti, mr. Scarlat Urlățeanu, *Strategia românească în viitorul război*, București, 1932, p. 13.

Pentru formarea maiștrilor militari și subofițerilor erau șase școli de maiștri militari și treisprezece de subofițeri, iar durata studiilor era de un an, punându-se accentul pe specialitate și administrație, până la nivelul eșalonului companie.

Un accent deosebit s-a pus, în perioada respectivă, pe pregătirea pentru luptă a structurilor militare de către instructori bine pregătiți, care cuprindea¹⁵: educația ostășească vizând probleme de istoria patriei; geografie elementară; comportamentul și etica ostășească; cunoașterea legilor.

Totodată, accent s-a pus și pe procesul de pregătire a românilor pentru apărare. Din această perspectivă s-au avut în vedere problemele care vizau mobilizarea resurselor umane și materiale ale națiunii, realizarea cadrului legal care să prevadă pregătirea și mobilizarea întregii populații apte să participe la apărarea țării, în caz de nevoie.

Astfel, în anul 1933 a intrat în vigoare Legea asupra organizării națiunii și teritoriului pe timp de război, care conținea precizări vizând pregătirea preregimentară a tineretului cu vârsta cuprinsă între 19 și 21 de ani, mobilizarea tinerilor care nu împliniseră vârsta de 18 ani și folosirea femeilor pentru prestarea de diferite servicii în folosul apărării.

În anul 1934 a intrat în vigoare Legea pentru pregătirea premilitară, care preciza modul în care trebuia organizată și desfășurată pregătirea premilitară a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 18-20 ani.

În anul 1938 a intrat în vigoare Legea pentru înrolarea femeilor în serviciul patriei în timp de război, care legifera obligații pentru femei de a munci în uzine, școli, administrații, serviciul sanitar etc., înlocuind astfel bărbații mobilizați.

În anul 1939 a intrat în vigoare Legea pentru organizarea și folosirea tineretului în caz de mobilizare, care stipula organizarea și instruirea tinerilor până la 18 ani, pentru a putea participa la nevoie la acțiunile de luptă pentru apărarea patriei.

Având în vedere cele prezentate anterior se poate trage concluzia că pregătirea generală a țării în vederea ducerii unui război de apărare de lungă durată era încă depășită de necesități, cu toate legiferările făcute.

Alte detalii vizând reorganizarea Armatei României sunt prezentate în anexele nr. 1-11. Acestea, analizate cu mare atenție, permit concluzii vizând gândirea teoreticienilor militari români ai vremii, care urmăreau ca prin propunerile de reorganizare a Armatei Române după Primul Război Mondial, înaintate factorilor de decizie politico-militară, să se realizeze structuri militare capabile să îndeplinească misiuni de luptă complexe în condițiile concrete ale țării și în contextul politico-militar contemporan. Din această perspectivă, noile structuri militare trebuiau să pună în aplicare principiile războiului: acțiunea și reacțiunea; libertatea de acțiune; economia forțelor; siguranța; surprinderea.

Partea aplicativă a strategiei era grevată de păreri ale teoreticienilor militari români care pe alocuri erau diferite, dar pe fond corect formulate. Pot fi citați din această perspectivă maiorul Cernăianu Ion, care a elaborat lucrarea *Manevra Strategică și Bătălia* în 1927, colonelul Vizanti Gheorghe și maiorul Scarlat Urlățeanu, care au

---

¹⁵ Academia Militară, „Curs de Istoria Artei Militare”, vol. III, *Arta Militară în perioada 1918-1945*, p. 46.

întocmit lucrarea *Strategia Românească în Marele Război*, generalul de divizie Schițiu Ivan și colonelul Ioanițiu Alexandru, care au întocmit lucrarea *Elemente de Strategie*, în anul 1936, precum și generalul Anastasiu Alexe, care a elaborat lucrarea *Manevra Strategică*, în 1938. În aceste lucrări s-au definit foarte corect: caracterul viitorului război; teatrele de acțiuni militare și război; organizarea și mobilizarea armatei; planul de operații; baza și liniile de operații ofensive și defensive; desfășurarea strategică și manevra strategică; asigurarea militară etc. Totodată, s-a recunoscut rolul principal al politicii în reorganizarea militară. Din această perspectivă este demn de precizat părerea generalului Nicolae Schimea, care în anul 1920 aprecia că „politica trebuie să dea directivele preparațiunii militare”, iar generalul Virgil Economu aprecia în 1930 că „politica dă strategiei firul călăuzitor”¹⁶. Teoreticienii militari români, conștienți de posibilitățile reduse ale industriei naționale de apărare, care nu avea posibilități de realizare a tehnicii de blindate și de aviație, au pus accentul pe propunerile vizând în mod prioritar structurile de infanterie și de cavalerie. Aceasta constituia o soluție de avarie, dar țara nu prea avea resurse financiare care să susțină revigorarea industriei de apărare sau achiziționarea tehnicii de luptă din import de la firmele occidentale consacrate în construcția blindatelor și avioanelor de luptă.

Pornind de la aceste considerente, factorul de decizie politico-militară, în baza propunerilor specialiștilor militari, a ajuns la concluzia vizând necesitatea susținerii unui război de apărare împotriva agresorilor revizionști.

Un război mondial declanșat în Europa nu putea găsi România decât într-o coaliție, cu condiția ca alințele militare să rămână viabile. Chiar dacă se preconiza ducerea unui război de apărare, specialiștii militari români considerau că era nevoie de o structură de forțe capabilă să execute manevre pe direcții interioare. Aceștia considerau că în condițiile în care potențialul de război al României era slab, teritoriul era slab pregătit operativ, sistemul de comunicații nu era suficient dezvoltat, mai ales în Dobrogea și în Basarabia, lipseau mijloacele materiale și bănești pentru creșterea posibilității forțelor, artileria antitanc și antiaeriană era aproape inexistentă, planurile de operații întocmite de organul de conducere strategic erau puternic influențate mai ales sub aspectul executării manevrelor strategice pe direcții interioare.

La propunerea specialiștilor militari, Marele Stat Major a împărțit teritoriul național în trei teatre de operațiuni, ținându-se cont de direcțiile din care se putea produce atacul: Teatrul de Operațiuni de Vest sau Frontul de Vest, suprapus peste Transilvania; Teatrul de Operații de Est sau Frontul de Est, suprapus peste Moldova, Bucovina și Basarabia; Teatrul de Operații de Sud sau Frontul de Sud, suprapus peste Oltenia, Muntenia și Dobrogea.

Printre observațiile exprimate de strategii militari privind noul „Regulament asupra conducerii marilor unități”, elaborat în 1927, se regăsea și aceea vizând necesitatea ca ideea centrală a concepției strategice de apărare a țării să fie războiul de mișcare, manevra pe direcții interioare, dar dus de România numai în cadrul unei alianțe militare.

---

¹⁶ *Ibidem*, p. 48.

Astăzi, această idee este privită de istoricii militari ca un neajuns al concepției strategice a Marelui Stat Major din vremea respectivă, neajuns generat de potențialul de război scăzut al României, dar și de opoziția claselor conducătoare, care excludeau angajarea fără rezerve a întregului popor la apărarea țării. Înarmarea poporului era privită ca un pericol la adresa claselor aflate la putere.

S-a avut în vedere realizarea de alianțe ale României cu țări mici și mijlocii, care erau decise să nu mai trăiască sub tutela marilor puteri. Astfel, în 1921, România a încheiat „Mica Înțelegere” cu Cehoslovacia și Iugoslavia, a încheiat un tratat bilateral cu Polonia, iar în anul 1934 a aderat la „Pactul Înțelegerii Balcanice”, alături de Grecia, Turcia și Iugoslavia.

Planul de cooperare cu Polonia a fost semnat în anul 1925, iar cel cu țările din „Pactul Înțelegerii Balcanice”, a fost semnat în 1937.

Din păcate, înțelegerea cu Polonia nu a devenit viabilă, din cauza încheierii de către aceasta a tratatelor de neagresiune cu URSS și Germania, neînțelegerilor cu Cehoslovacia și relațiilor de prietenie cu Ungaria.

Ca urmare, cele 17 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie, 221 baterii de artilerie și 20 escadrile de aviație cu care s-a angajat fiecare parte să intervină în conflict au rămas doar pe hârtie, iar alianța a căzut la 1 septembrie 1939, odată cu declanșarea agresiunii Germaniei asupra Poloniei¹⁷.

În cadrul „Micii Înțelegeri” s-a realizat o cooperare militară bine pusă la punct, în schimb „Înțelegerea Balcanică” nu a condus la întrebuintarea potențialului militar constituit potrivit scopului propus¹⁸.

La negocieri, în cadrul „Micii Înțelegeri”, din partea României au participat Nicolae Titulescu, ministrul de Externe al României, însoțit de Bogoliub Jevtic, Thomas Masarik și Eduard Beneș. „Mica Înțelegere” s-a afirmat sub autoritatea Ligii Națiunilor și cu sprijinul Franței. Reuniunea Consiliului Permanent al „Micii Înțelegeri” s-a desfășurat la Praga, în mai 1933¹⁹. Caracterul declarat defensiv al celor două alianțe nu le-a scutit de suspiciuni din partea Ungariei și Bulgariei, vecini revizionisti²⁰.

În anul 1922 s-a semnat Tratatul de la Rapallo, de către Rusia sovietică și Germania, care a condus la o apropiere dintre acestea în condițiile în care coeziunea postbelică dintre învingătorii din Primul Război Mondial era foarte slabă. Această stare de fapt a demonstrat că sistemul de la Versailles constituia mai mult un îndemn la revanșă decât o certitudine de menținere a păcii²¹.

La 10 iunie 1926 s-a constituit alianța cu Franța, în baza căreia se acorda României numai asistență diplomatică, în timp ce aceasta avea nevoie de asistență militară. Convenția Militară prevedea numai realizarea de schimburi de vedere între statele

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 51.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Ion Țurcanu, *Istoria contemporană ilustrată a românilor*, Brăila, Editura Istros a Muzeului Brăilei, 2010, p. 79.

²⁰ *Ibidem*, p. 79.

²¹ *Ibidem*, p. 81.

majore ale României și Franței. Mai mult, Franța nu dorea să sprijine România în vederea apărării teritoriului dintre Prut și Nistru.

Cu Anglia nu se putea face o alinață în condițiile în care aceasta susținea deschis pretențiile revizioniste ale unora dintre vecinii României.

Situația politico-militară din Europa impunea cu necesitate ca țările europene să inițieze o campanie de încetare a agresiunii. Ca urmare, în 1928 a fost inițiat și semnat Pactul Briand-Kellogg la care a aderat și România și prin care se interzicea recurgerea la forță ca mijloc de soluționare a diferendelor dintre state. Deși România nu avea relații de prietenie cu URSS, a susținut inițiativa sovieticilor de urgentare a intrării în vigoare a pactului, fapt pentru care a semnat alături de URSS, Polonia, Estonia, Lituania și Letonia, Protocolul de la Moscova²² din 1929.

Marele diplomat român Nicolae Titulescu și-a adus o contribuție deosebită la definirea agresorului și la semnarea, în anul 1933, a unei conveții în acest sens care consolida și completa Pactul Briand-Kellogg.

Având în vedere aceste elemente, se poate preciza că reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică a fost condiționată de constituirea unor alianțe politico-militare, precum și de posibilitatea ca alianțele să nu funcționeze, situație în care România trebuia să se bazeze pe propriile forțe militare. Din păcate această concepție nu s-a putut operaționaliza din lipsă de timp și resurse tehnico-materiale și financiare.

Concluzia care se impune cu privie la reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică evidențiază că teoreticienii militari români au elaborat lucrări valoroase, care din păcate nu au putut fi aplicate așa cum ar fi trebuit din cauza lipsurilor în asigurarea materială și în ridicarea potențialului de război al statului român. Ca urmare, România a avut de suferit ca urmare a acțiunilor forțelor revanșarde, revizioniste, precum și a politicilor marilor puteri promovate în domeniul sferelor de influență. Cu toate acestea, Armata Română reorganizată atât cât s-a putut, și-a făcut datoria față de patrie, cu toate că a înregistrat pierderi deosebit de mari. Pios omagiu pentru ostașii români de la soldat la general care și-au jertfit viețile în numele interesului național.

Un rol important în reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică l-au avut miniștrii de război. Din această perspectivă, generalul de divizie Constantin Hârjeu²³ a fost numit ministru de Război în cel de-al doilea mandat la 6 martie 1918 (în primul mandat a fost numit la 14 septembrie 1912). În cel de-al doilea mandat, Constantin Hârjeu s-a preocupat pentru adoptarea de legi, instrucțiuni, ordine și dispoziții, care să adapteze armata la situația creată de mobilizare și trecere pe picior de război. În acest sens, prin Înalțul Decret nr. 691 din 24 martie 1918 s-au adus modificări Legii asupra poziției ofițerilor. O astfel de modificare viza faptul că ofițerii și asimilații care au participat la campania 1916-1918 puteau demisiona din armată și înaintea decretării trecerii generale a armatei pe picior de pace. Totodată, s-a prevăzut crearea la fiecare corp de armată a câte unei comisii de clasare a prizonierilor întorși din captivitate. Lucrearea lui Constantin Hârjeu, *Studii și critici militare. Din învățămintele războiului din 1913 și 1916-1918*, a

---

²² *Ibidem*, p. 81.

²³ *Miniștrii Apărării Naționale. Enciclopedie*, București, Editura Centrului Tehnic Editorial al Armatei, 2012, p. 100.

fost folosită de către specialiștii militari români pentru elaborarea de propuneri privind reorganizarea Armatei Române în perioada interbelică.

Ion (Ionel) I.C. Brătianu²⁴, ministru de Război în perioadele 4 ianuarie 1914 – 14 august 1916 și 19 ianuarie – 19 aprilie 1922, a fost cel care în decembrie 1916 a format și condus un guvern de uniune națională și a luat măsuri de trecere la reorganizarea armatei cu concursul Misiunii militare franceze, condusă de generalul Henri Mathias Berthelot. Totodată, Ion I.C. Brătianu a condus delegația română la Conferința de Pace (1919-1920), prezentând în plenul acesteia, la 19 ianuarie 1919, aspecte vizând participarea României la război și contribuția acesteia la victoria asupra Puterilor Centrale, cât și asupra dreptului incontestabil al poporului român la întregirea țării. De asemenea, guvernul condus de acesta a hotărât declanșarea unei puternice contra-ofensive a Armatei Române asupra Ungariei, conduse de Béla Kun, care nu recunoștea unirea Transilvaniei cu România, acțiune încheiată cu succes la 4 august 1919. Se poate aprecia, fără tăgadă, că din 1909 și până în 1927, când a plecat pe drumul cel fără de întoarcere, Ion I.C. Brătianu a marcat covârșitor cu personalitatea sa viața politică, diplomatică, social-economică și mai ales pe cea militară a României.

Vintilă Brătianu a fost ministru de Război în perioadele 15 august 1916 – 9 iulie 1917 și 10 iulie – 19 iulie 1917 și a dat dovadă de preocupare pentru sprijinirea și funcționarea Ministerului de Război. Ca urmare, la 10 noiembrie 1916 s-au ordonat măsuri privind administrarea și contabilitatea serviciului pentru executarea unor lucrări de apărarea țării. În anul 1917 s-au luat următoarele măsuri: adoptarea Regulamentului asupra organizării și funcționării serviciului de control special administrativ al armatei în timp de război; constituirea Direcției generale a munițiilor și infanteriei, Direcției superioare de armament și artilerie independentă în cadrul Ministerului de Război, Direcției 6 Sanitară; s-a înființat Casa Militară de Economii, Credit și Ajutor în timp de Război; s-a reglementat situația ofițerilor deveniți inapți militar din cauza infirmităților dobândite în timpul războiului; s-a acordat gradul onorific de „ajutor-sublocotenent” plutonierilor și plutonierilor majori de la partea activă, distinși în lupte, având din drepturile gradului de sublocotenent numai dreptul de soldă; s-a înființat Ordinul „Crucea Regina Maria”, pentru personalul care s-a distins în domeniul sanitar²⁵.

Generalul de corp de armată Constantin Iancovescu a fost ministru de Război în perioada 20 iulie 1917 – 5 martie 1918 și în mandatul său a insistat și s-a adoptat Cadrul jurisdicției de prize maritime (30 decembrie 1917), a ajutat văduvele și copiii minori ai ofițerilor morți în timpul și din cauza războiului prin adoptarea Înaltului Decret nr. 925 din 19 august 1917, prin care ofițerii decedați pe câmpul de luptă erau înaintați post-mortem la gradul următor, iar urmașii acestora primeau pensie corespunzătoare soldei aceluși grad²⁶. La 10 ianuarie 1918, a fost adoptat pentru gradele inferioare care au dobândit infirmitate în timpul și din cauza războiului, Regulamentul pentru aplicarea legii, relativ la acordarea de pensii gradelor inferioare care au obținut „Virtutea Militară”, clasa I. În iulie 1917 s-a reglementat situația preoților înrolați la partea activă a armatei, în sensul asimilării la gradul

---

²⁴ *Ibidem*, p. 104.

²⁵ *Ibidem*, p. 106.

²⁶ *Ibidem*, p. 107.

de locotenent, cu solda aferentă acestui grad²⁷. În ianuarie 1918 s-a adoptat „Regulamentul pentru organizarea și funcționarea Direcției generale a alimentației”.

Generalul de corp de armată Eremia Grigorescu a fost numit ministru de Război în guvernul condus de generalul Constantin Coandă și în mandatul său s-a preocupat pentru pregătirea mobilizării Armatei Române, încadrarea și dotarea unităților și marilor unități mobilizate cu cele necesare ducerii luptei, în condițiile în care mai mult de jumătate din teritoriul Vechiului Regat era sub ocupația inamicului, pentru conducerea acțiunilor de refacere a întreprinderilor, instalațiilor petroliere și a altor obiective din teritoriile ocupate de inamic, distruse și incendiate în timpul retragerii precipitate a Armatei Germane²⁸.

Generalul de corp de armată Artur Văitoianu a fost ministru de Război în perioada 29 noiembrie 1918 – 26 septembrie 1919, în guvernul condus de Ionel Brătianu, poziție din care s-a preocupat pentru ca Armata Română să dispună de cele necesare pe timpul campaniei dusă pentru eliberarea Transilvaniei și înfrângerea regimului bolșevic maghiar condus de Béla Kun.

În calitate de participant la Consiliul de Coroană din 6 septembrie 1939, s-a pronunțat pentru o neutralitate absolută față de conflictul militar ce se declanșase, dar și pentru întărirea capacității militare a statului român. Consiliul de Coroană din 30 august 1940 s-a declarat împotriva așa-zisului arbitraj de la Viena, care viza teritoriul național²⁹.

Generalul de divizie Ion Rășcanu a fost ministru de Război în perioadele 27 septembrie – 28 noiembrie 1919, 5 decembrie 1919 – 2 martie 1920, 13 martie 1920 – 13 decembrie 1921. Din această poziție a semnat la 24 aprilie 1920, Decretul-lege pentru întrebuințarea armatei la refacerea economică a țării, iar la 6 august 1920, Decizia ministerială nr. 466 privind instrucțiunile pentru funcționarea Serviciului Sanitar al Aeronauticii Militare și înființarea Centrului Medical Aeronautic. La 8 iulie 1921, acesta a prezentat în ședința Senatului României „Legea pentru organizarea clerului militar”, prin care se prevedea formarea unui corp preoțesc militar activ cu caracter permanent. Totodată, împreună cu generalul Constantin Cristescu a inițiat înființarea revistelor militare după Primul Război Mondial³⁰.

Generalul de divizie Traian Moșoiu a fost ministru de Război în perioada 2-12 martie 1920. În cele 11 zile de ministeriat nu a avut timpul necesar să aducă îmbunătățiri la structura de forțe a Armatei Române, în schimb elaborând studiile „Spiritul ofensiv al infanteriei” și „Instructorii recruților de infanterie” a sugerat idei pentru specialiștii militari care au lucrat la documentele juridice necesare reorganizării Armatei Române³¹.

Generalul de corp de armată Ștefan Holban a fost ministru de Război în perioada 17 decembrie 1921 – 18 ianuarie 1922. Înainte de a deveni ministru de Război s-a ocupat de organizarea militară a Transilvaniei și instalarea unităților în garnizoanele repartizate.

---

²⁷ *Ibidem*, p. 108.

²⁸ *Ibidem*, p. 110.

²⁹ *Ibidem*, p. 112.

³⁰ *Ibidem*, p. 114.

³¹ *Ibidem*, p. 116.

Imediat după căderea guvernului din care făcea parte a devenit Inspector Tehnic al Învățământului Militar, comandant al Corpului II Armată, calitate în care a participat la inaugurarea Cercului Militar din Capitală și a Complexului Muzeal de la Mărășești, ulterior devenind șef al Serviciului Geografic³².

Generalul de corp de armată Gheorghe Mărdărescu a fost ministru de Război în perioada 24 aprilie 1922 – 29 martie 1926. În ministeriatul său au fost reînnumite rămășițele „Eroului Necunoscut” în Complexul Muzeal de la Mărășești, realizat ca o recunoaștere a sacrificiului ostașilor români căzuți în Primul Război Mondial și a avut loc inaugurarea oficială, solemnă, a Palatului Cercului Militar.

Fiind pasionat de domeniul publicității, a fost și director al Revistei „România Militară” și a elaborate lucrări de referință, cum au fost: *De la Tisa la Budapesta, lecțiuni de tactică* (1899); *Regina Bătăliilor* (1921); *Campania pentru eliberarea Ardealului și ocuparea Budapestei 1918-1920*³³.

Generalul de divizie Ludovic Mircescu a fost ministru de Război în perioada 30 martie 1926 – 3 iunie 1927, fiind până atunci singurul ministru de Război care la primirea portofoliului ministerial a prezentat un program de înzestrare a armatei, eșalonat în funcție de necesitățile pe 10 ani. Acest program a fost elaborat în acord cu principiile moderne de organizare a armatei, în vederea înzestrării tehnice, asigurării materiale și ridicării moralului trupeii. Din această perspectivă s-au alocat sume bănești în vederea achiziționării de arme individuale de foc și mitraliere din Italia, Marina Militară a contractat execuția de lucrări în șantierele italiene de contratorpiloare și submarine, artileriei i-au fost repartizate fonduri pentru retubarea gurilor de foc decalibrate și completarea deficitelor de cai³⁴. Totodată, a susținut și obținut mărirea soldelor și a îndemnizațiilor de misiune pentru ofițeri, măsură foarte apreciată de aceștia și a propus recalcularea și mărirea pensilor invalizilor de război.

Generalul de corp de armată Paul Anghelescu a fost ministru de Război în perioadele 4 iunie 1927 – 9 noiembrie 1928 și 27 iulie 1934 – 28 august 1937. În cel de-al doilea mandat a fost adoptat Codul Justiției Militare, care a reprezentat o mare victorie legislativă.

Lucrările sale: „Timpul de instrucție al Infanteriei și idei privitoare la reorganizarea ei”, „Tehnica și efectele armelor de foc în general, întrebuințarea artileriei pe câmpul de luptă ” și „Considerații asupra situației actuale în Extremul Orient” erau foarte căutate de specialiștii militari și de ofițeri³⁵.

Generalul de corp de armată Henri Cihoski a fost ministru de Război în perioada 10 noiembrie 1928 – 4 aprilie 1930. În mandatul său denumirea de Minister de Război a fost înlocuită cu cea de Ministerul Armatei, prin Legea de reorganizare a ministerelor din 2 august 1929. În mandatul său și sub îndrumarea sa a fost elaborată Legea de salarizare a armatei, votată în Parlament în aprilie 1930.

La 4 aprilie 1930 a demisionat din funcția de ministru al Armatei întrucât nu a pus în aplicare dispoziția Președintelui Consiliului de Miniștri de sancționare a generalilor Gheorghe Mărdărescu, Nicole Petală și Vasile Rudeanu, care în timpul unei festivități

---

³² *Ibidem*, p. 118.

³³ *Ibidem*, p. 121.

³⁴ *Ibidem*, p. 124.

³⁵ *Ibidem*, p. 126.

desfășurate la Ateneul Român în cinstea aniversării Unirii Basarabiei cu România, au părăsit în mod demonstrativ sala când un grup de participanți l-a aclamat pe Constantin Stere, care era cunoscut în epocă pentru cooperarea cu ocupantul german în timpul Războiului de Întregire³⁶.

Iuliu Maniu a îndeplinit și funcția de ministru al Armatei în perioada 5-13 aprilie 1930, în urma demisiei generalului Henri Cihoski din guvern. Ca șef al guvernului și ca ministru al Armatei, Iuliu Maniu a ratificat la 13 mai 1930 o nouă Lege privind organizarea forțelor armate. În această lege se stabileau, printre altele, obligativitatea cetățenilor de sex masculin de a presta serviciul militar, creșterea ponderii aeronauticii și marinei în cadrul forțelor armatei etc.³⁷

Generalul de divizie Nicolae Condeescu a fost ministru al Armatei în perioada 14 aprilie 1930 – 18 aprilie 1931. Acesta a inițiat Legea instituirii demnității de mareșal al României, în care printre altele se prevedea: „Se înființează pe ziua de 14 iunie 1930, demnitatea de Mareșal al României”³⁸.

Demnitatea era onorifică și se putea oferi generalilor care în gradul de general de corp de armată au condus cu succes operațiile Armatei Române în funcțiunea de Șef al Marelui Cartier General sau de Comandant titular al unei Armate în Războiul pentru Întregirea Neamului. Mareșalii României vor lua parte la ședințele Consiliului Suprem al Apărării Țării la care vor fi invitați de M.S. Regele. Un statut va preciza uniforma, insignele și celelalte detalii de ordin protocolar. La aceasta demnitate au fost înălțați generalii Alexandru Averescu și Constantin Prezan.

Alte legi promulgate în mandatul său³⁹: Legea pentru recrutarea armatei (1930); Legea pentru căsătoriile militarilor (1931); Legea pentru pensiile ofițerilor, reangajaților și pentru urmașii lor proveniți din armata rusă (1931); Legea asupra pozițiunii ofițerilor și Decretul pentru semnul onorific pentru servicii militare (1930).

Totodată, au intrat în vigoare și regulamentele⁴⁰: Regulamentul pentru uniformele liceelor militare (1930); Regulamentul pentru uniformele vânătorilor de munte (1930); Regulamentul pentru uniformele ofițerilor din armata terestră (1930); Regulamentul uniformelor ofițerilor (1930).

Generalul de divizie Constantin Ștefănescu-Amza a fost ministru al Armatei / ministru al Apărării Naționale în perioada 19 aprilie 1931 – 11 august 1932, calitate în care a adoptat și următoarele acte normative: Legea pentru modificarea organizării și funcționării Ministerului de Război; Legea cadrelor militare; Legea corpului subofițerilor; Legea de restituire a materialelor de război; Legea pentru trecerea în patrimoniul statului a cazarmelor din teritoriile revenite la România. Totodată, în mandatul său a făcut publice dedesubturile afacerii Skoda.

Generalul de corp de armata Nicolae Samsonivici a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 11 august 1932 – 14 noiembrie 1933 și a avut un rol relevant în

---

³⁶ *Ibidem*, p. 128.

³⁷ *Ibidem*, p. 130.

³⁸ *Ibidem*, p. 132.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Ibidem*.

promovarea relațiilor externe, planificarea strategică și organizarea armatei. De asemenea, s-a implicat în planurile operative ale „Miciei Înțelegeri”, încercând să prevadă și să planifice eventualele conflicte din centrul Europei. Totodată, s-a implicat în transformarea „Înțelegerii Balcanice”, constituită în februarie 1934, într-o alianță politico-militară reală și a acționat în direcția coroborării inițiativelor militare ale „Miciei Înțelegeri” și „Înțelegerii Balcanice”.

Acesta a urmărit ca puterea armată să fie instruită astfel:

a) pentru respingerea unei agresiuni din partea Ungariei, Bulgariei și Uniunii Sovietice;

b) în acțiuni preventive și de contracarare a unei posibile agresiuni din partea statelor menționate la litera a;

c) în caz de război european.

Cele trei situații se bazau pe raporturi bilaterale de alianță defensivă și pe forme de securitate colectivă, regională și constituțională⁴¹.

Generalul de corp de armata Nicolae Uică a fost ministrul Apărării Naționale în perioada 14 noiembrie 1933 – 1 iunie 1934. În mandatul său s-a refăcut Arcul de Triumf din București și s-a aprobat Legea pentru pregătirea premilitarilor⁴².

Gheorghe Tătărescu a fost ministru interimar al Apărării Naționale în perioada 1 iunie – 27 iulie 1934 și șef al guvernului. A fost titular și la Ministerul Armamentului și din aceste poziții a încercat să accelereze dezvoltarea industriei de război românești și, totodată, să asigure dotarea armatei cu tehnica produsă în țara. Prin dezvoltarea industriei militare se încerca asigurarea independenței armatei, în condițiile acutizării atitudinii statelor din centrul și estul Europei. Industria de armament românească începuse să fie controlată de grupul de interese economice ce gravita în jurul lui Carol al II-lea, canalizându-se astfel efortul financiar pentru dotarea armatei spre acest grup. S-a încercat modificarea cadrului de funcționare a domeniului apărării și s-a adoptat Legea privind organizarea cercului militar⁴³.

Comandorul Radu Irimescu a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 28 August – 4 Septembrie 1937 și ministru al Aerului și Marinei, în perioada 28 decembrie 1937 – 10 februarie 1938, iar după instituirea dictaturii regale a fost trimis ambasador la Washington⁴⁴.

Perioada scurtă de ministeriat nu i-a dat posibilitățile să se ocupe cu ceva deosebit în domeniul reorganizării armatei, în schimb s-a remarcat ca pilot și comandant de escadrilă în acțiunile desfășurate în Primul Război Mondial.

Generalul de armata Constantin Ilasievici a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 4 septembrie – 27 decembrie 1937. Perioada scurtă de ministeriat nu a scos în evidență ceva deosebit înfăptuit de acest ministru în folosul reorganizării armatei⁴⁵.

Mareșalul Ion Antonescu a fost ministru al Apărării Naționale în perioadele 28 decembrie 1937 – 30 martie 1938, 6 septembrie 1940 – 27 ianuarie 1941, 22 septembrie

---

⁴¹ *Ibidem*, p. 134.

⁴² *Ibidem*, p. 135.

⁴³ *Ibidem*, p. 138.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 140.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 142.

1941 – 23 ianuarie 1942. Ca ministru al Apărării Naționale, Ion Antonescu se va ocupa în mod deosebit de problemele vizând modernizarea armatei după modelul european, din perspectivă teoretică urmărindu-se ca ofițerii să-și însușească ce era mai valoros în gândirea și tactica contemporană, precum și pe linie de înzestrare a armatei cu armament și tehnică de luptă moderne. A elaborat și înaintat regelui un raport prin care prezenta Concepția de reorganizare a armatei în raport cu necesitățile de ordin operativ. Totodată, a elaborat Legea de funcționare a Ministerului Apărării Naționale, care nu exista până atunci, a ordonat modificări la sistemul de fortificații de pe frontiera de vest, a dispus și realizat cazărmi sau a dispus măsuri pentru eliminarea intermediarilor în achiziționarea de echipament, prin achiziții făcute direct de la industrii și producători, a decretat în 1943 o nouă Lege de organizare a forțelor armate, potrivit căreia marile unități au devenit mai mobile, reducându-se serviciile, formațiunile și comandamentul subordonat⁴⁶.

Generalul de corp de armată Gheorghe Argeșanu a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 30 martie – 1 octombrie 1938. În această perioadă, s-au reorganizat trupele de vânători de munte, a fost fortificată Poarta Someșului, a fost înființat Comitetul de Coordonare a Apărării Passive, pe lângă Ministerul Aerului și Marinei. În anul 1938 s-a dispus concentrarea eforturilor pentru pregătirea mobilizării parțiale prin elaborarea „Planului Maramureș” privind mobilizarea părților active ale marilor unități și unităților de pe frontul de vest, apreciat în acele timpuri ca fiind foarte vulnerabil. A fost de acord cu Hotărârea Consiliului de Miniștri din 14 septembrie 1938, pentru punerea sub comandă militară a întregii industrii de interes pentru apărarea națională.

La 19 septembrie 1938 s-a adoptat Legea pentru înrolarea femeilor în serviciul patriei, în timp de război. În acord cu această lege populația feminină putea fi mobilizată prin chemare individuală sau pe categorii la serviciile pentru care erau apte, în funcție de pregătirea lor⁴⁷.

Generalul de armată Nicolae Ciupercă a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 13 octombrie 1938 – 1 februarie 1939, când s-a înființat Ministerul Înzestrării Armatei cu scopul înzestrării cu armament și echipament necesare apărării teritoriului național, s-au constituit Fondurile Apărării Naționale Aerului și Marinei, precum și casele autonome ale acestor fonduri, s-a adoptat Legea pentru crearea zonelor militare și punctelor necesare apărării țării, la 16 decembrie 1938⁴⁸.

Armand Călinescu a fost ministru al Apărării Naționale în perioada 1 februarie – 21 septembrie 1939. În această poziție a susținut activitatea diplomatică și măsurile militare pentru apărarea intereselor naționale în Consiliul de Coroană din 17 martie 1939, a susținut în guvern concentrarea unei părți a armatei la frontiera de Vest a țării, pentru contracararea unui atac al Ungariei, a revizuit Acordul economic româno-german, pentru a pune capăt tensiunilor în relațiile bilaterale. Ca șef al guvernului și ministru al Apărării Naționale a susținut proclamarea neutralității României, la 4 septembrie 1939, care a condus pe moment la evitarea atacării României de către statele revizioniste și la menținerea Balcanilor în afara războiului.

---

⁴⁶ *Ibidem*, p. 146.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 148.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 149.

În virtutea Tratatului româno-polonez din 26 martie 1926, deși agresorii au protestat, România a permis tranzitul de materiale de război pentru Polonia, pe teritoriul național, evacuarea rezervelor de aur ale Poloniei (aproximativ 45 miliarde de dolari) prin Portul Constanța sau păstrarea unei părți la București, returnată în 1945, s-a deschis frontiera pentru refugiații civili și militari (aproximativ 100.000 de oameni), pentru autoritățile guvernamentale și militare între care președintele Republicii Polone, Ignacy Moscicki, comandantul suprem al Armatei Poloneze, mareșalul Smigly Ridz și ministrul de Externe, colonelul Josef Beck⁴⁹.

În concluzie, se poate afirma că rolul miniștrilor Apărării, în perioada interbelică, s-a manifestat în special în pregătirea și desfășurarea reorganizării Armatei Române, în înzestrarea acesteia cu materiale și mijloace tehnice capabile să îi sporească forța combativă și să facă mai bine față cerințelor impuse de interesul național.

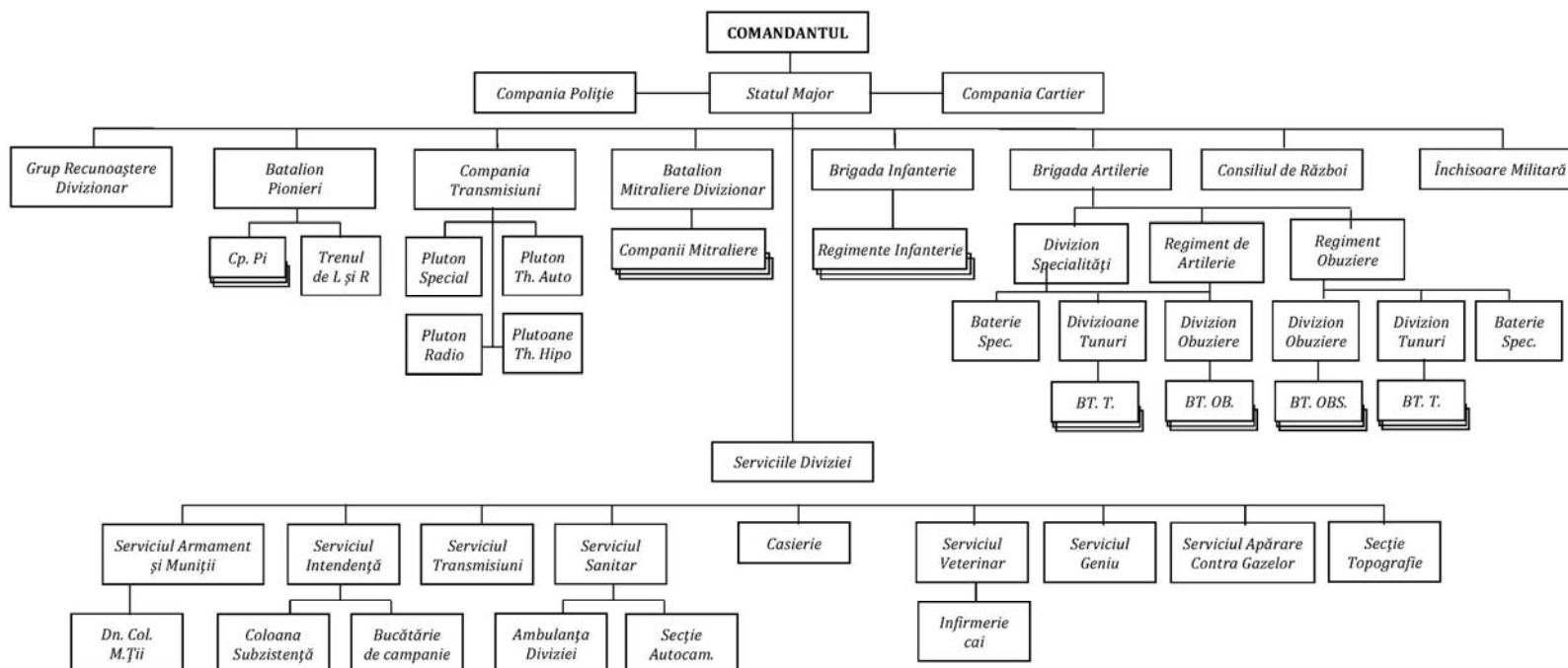
---

⁴⁹ *Ibidem*, p. 153.

Schema nr. 3: ORGANIZAREA DIVIZIEI DE INFANTERIE ÎN PERIOADA 1924-1932

EFFECTIVE

- Ofițeri, subofițeri, gradați și soldați = 15.000-16.000
- Batalioane infanterie = 9
- Batalioane mitraliere = 1
- Baterii artilerie = 15
- Companii pionieri = 6

ARMAMENT

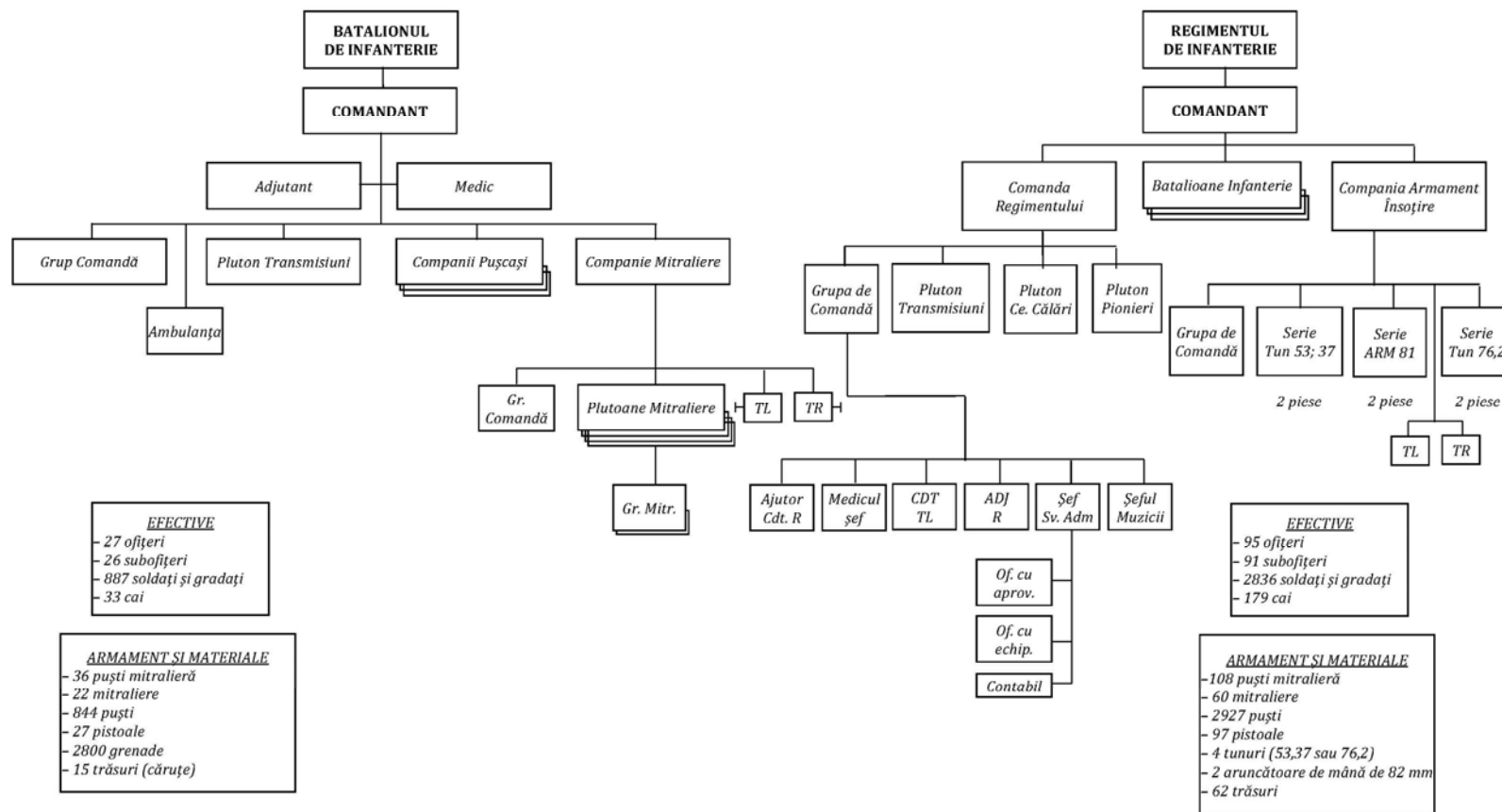
- Puști cu baionetă = 13.800 - 14.800
- Batalioane infanterie = 400
- Batalioane mitraliere = 180
- Baterii artilerie = 66

Sursa:

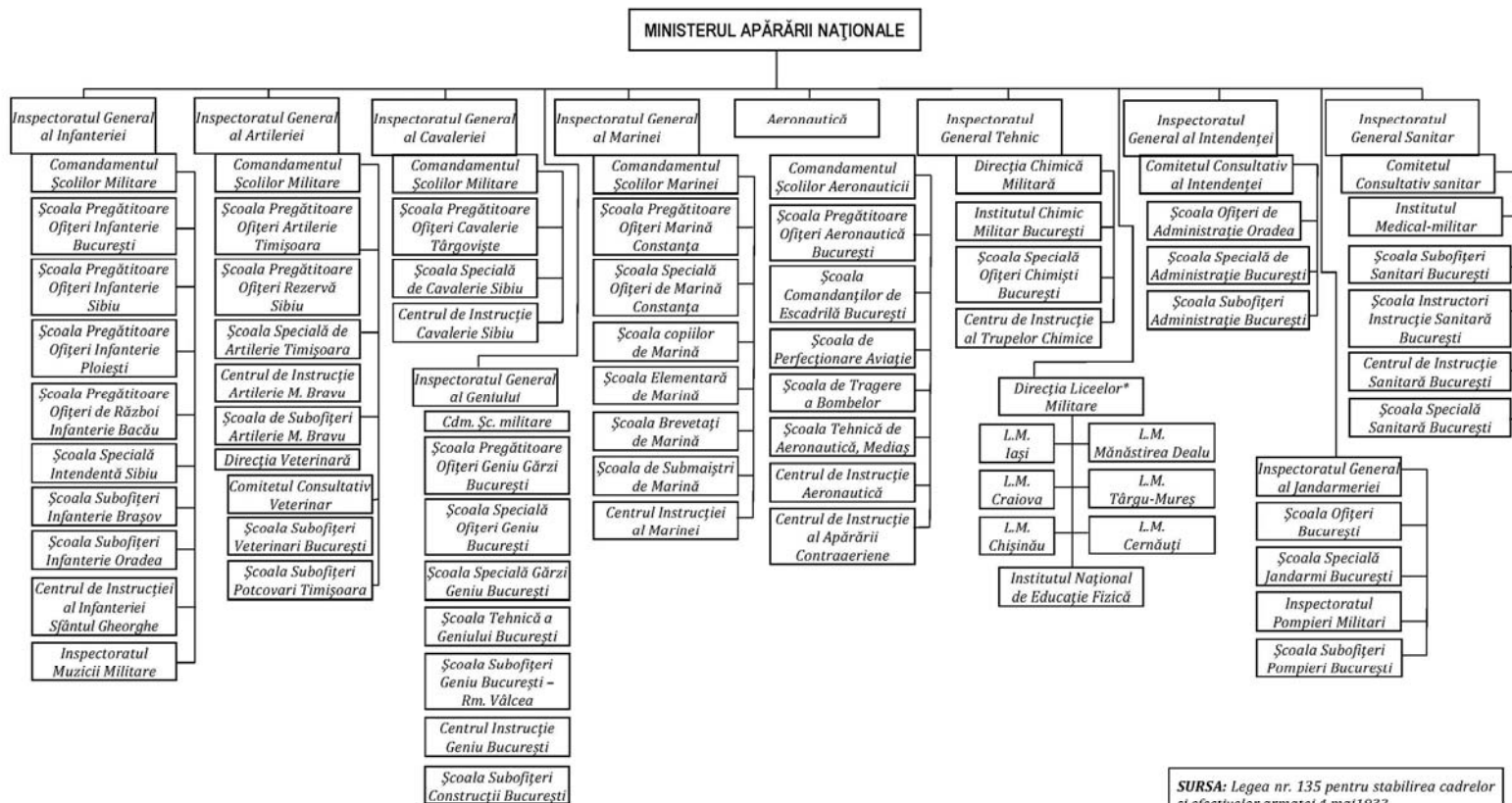
- Legea organizării armatei nr. 2064 din 23 iunie 1924
- Legea nr. 105 din 30 aprilie 1930 relativă la organizarea armatei

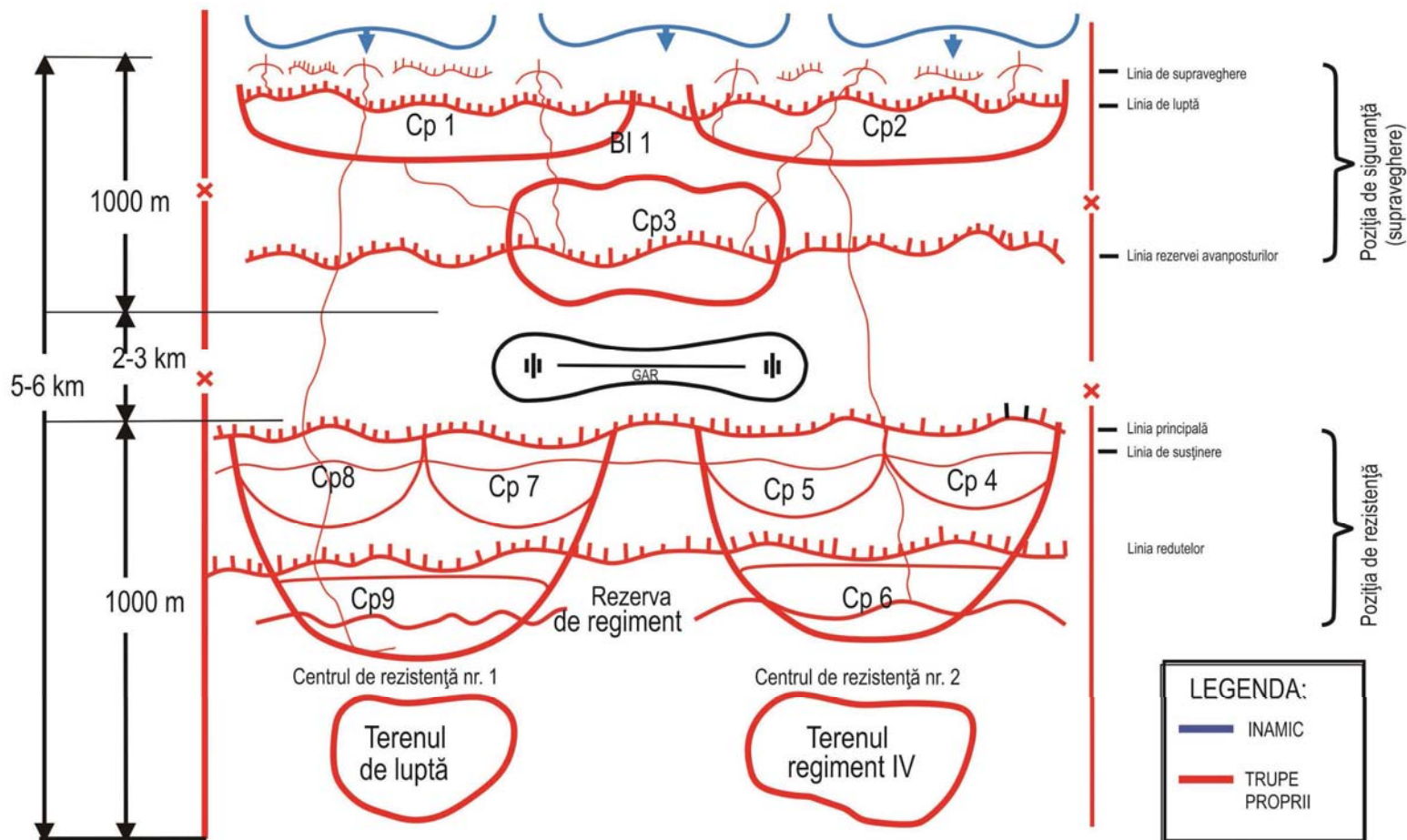
Schema nr. 4: ORGANIZAREA BATALIONULUI ȘI REGIMENTULUI DE INFANTERIE ÎN PERIOADA 1924-1932

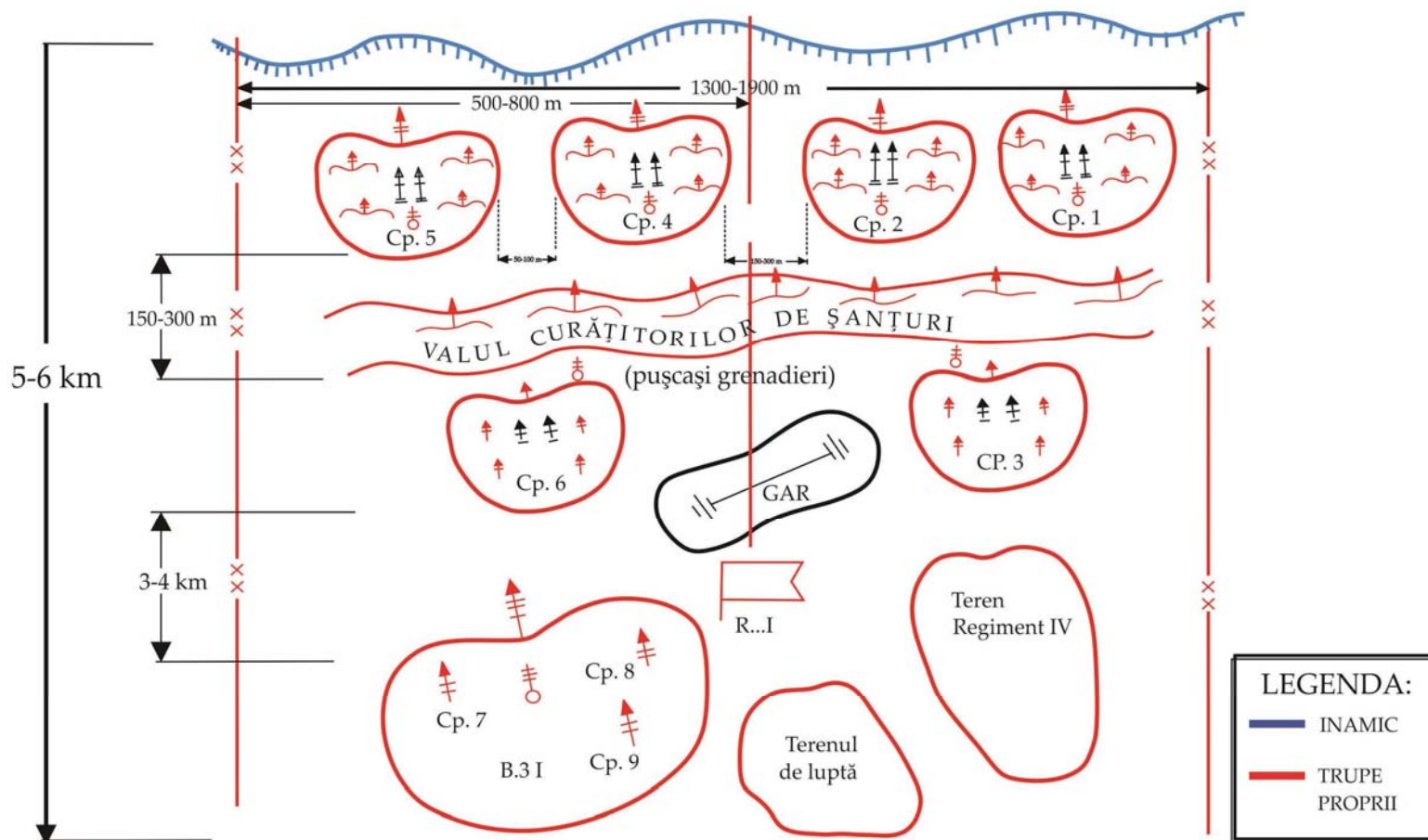
Schema Nr. 5: STRUCTURA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI MILITAR ÎN PERIOADA 1924-1932

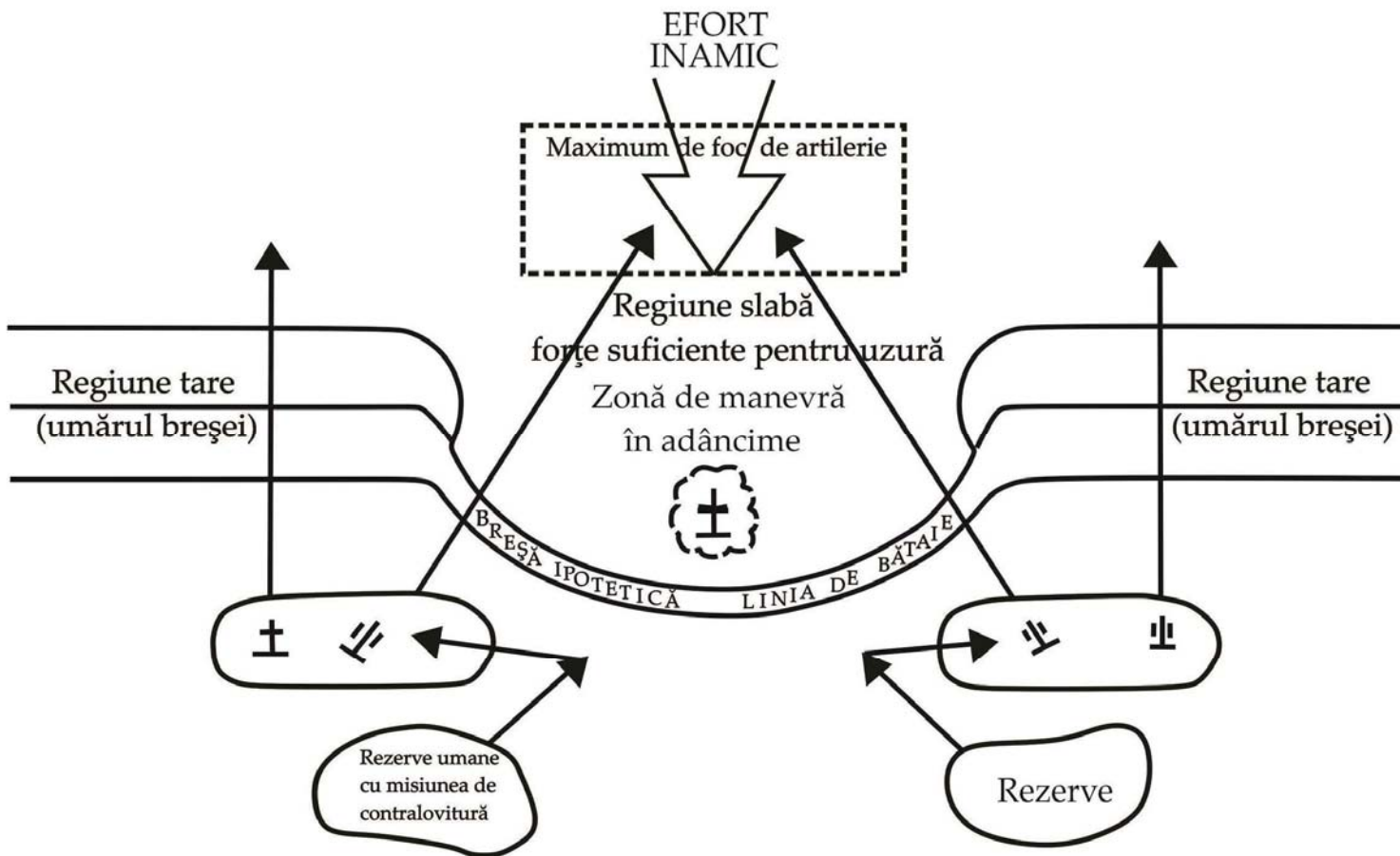
Schema nr. 6: DISPOZITIVUL REGIMENTULUI DE INFANTERIE ÎN APĂRARE (PERIOADA INTERBELICĂ)

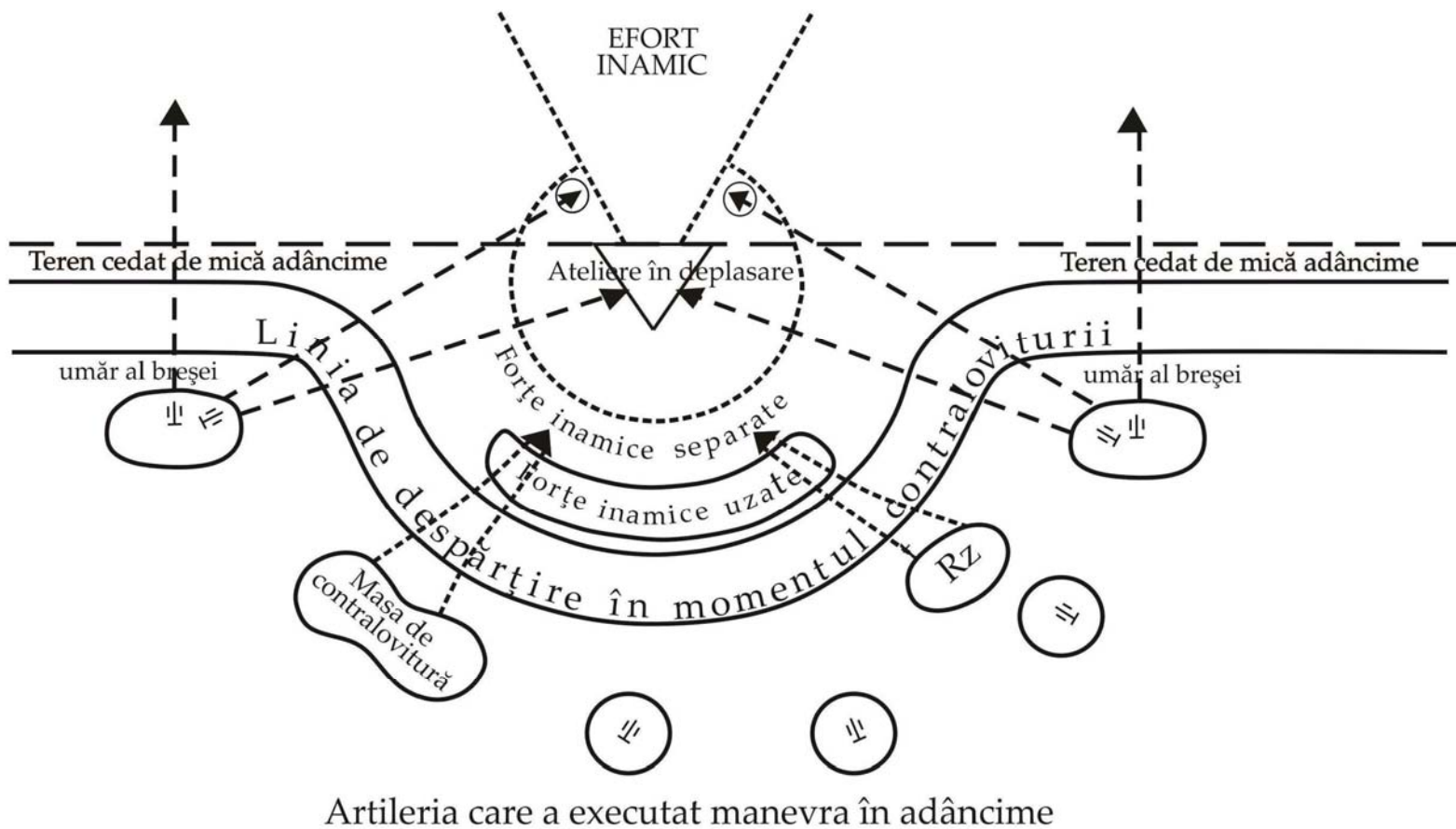
Schema nr. 7: DISPOZITIVUL REGIMENTULUI DE INFANTERIE ÎN OFENSIVĂ (PERIOADA INTERBELICĂ)

Schema nr. 8: CONCEPȚIA ACȚIUNILOR ÎN CAZUL ADOPTĂRII DOCTRINEI DISTRUGERII ÎN OPERAȚIA DE APĂRARE, ÎN PERIOADA 1924-1932 (SITUAȚIA NR. 1)

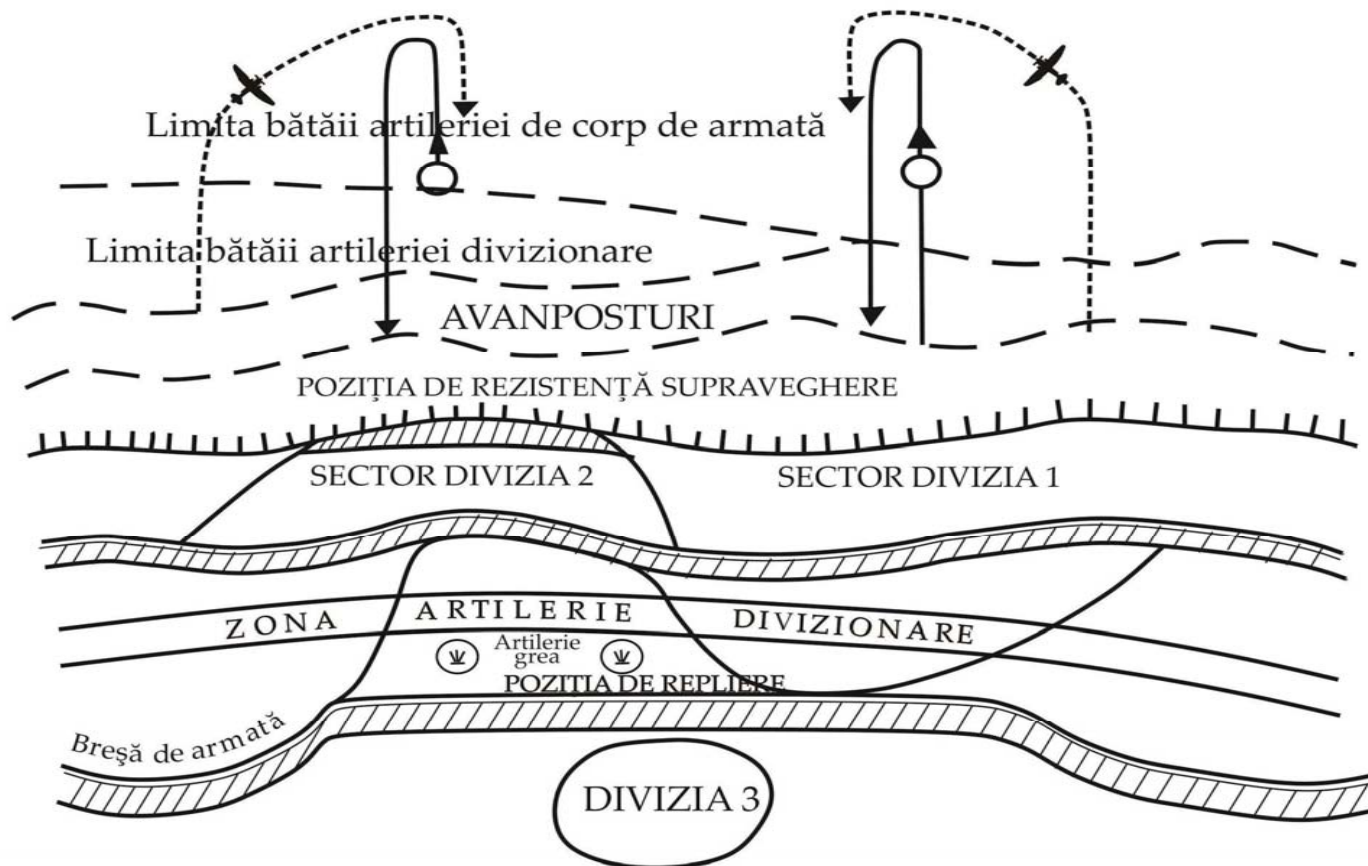

**Schema nr. 9: CONCEPȚIA ACȚIUNILOR ÎN CAZUL ADOPTĂRII DOCTRINEI DISTRUGERII
ÎN OPERAȚIA DE APĂRARE, ÎN PERIOADA 1924-1932 (SITUAȚIA NR. 2)**

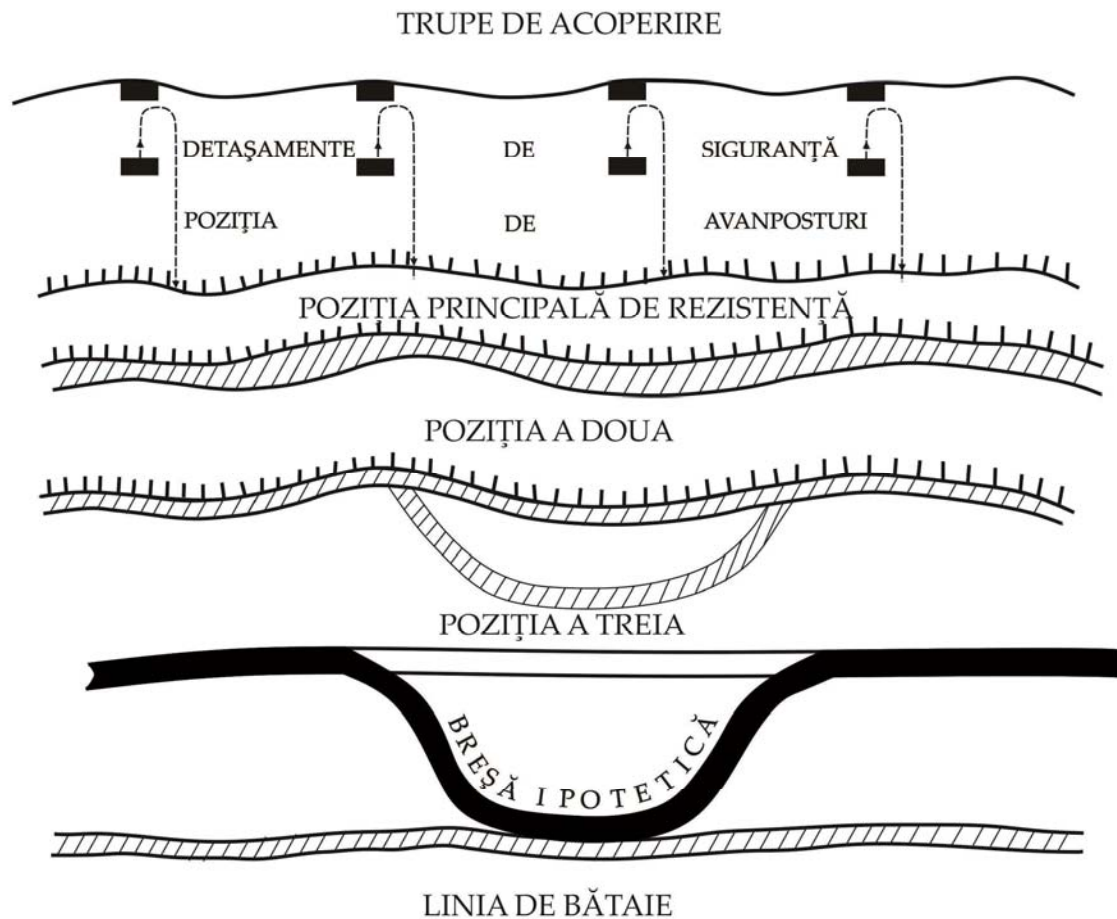

Schema nr. 10: AMENAJAREA GENISTICĂ ȘI CONCEPȚIA APĂRĂRII CORPULUI DE ARMATĂ ÎN PERIOADA 1924-1932. LIMITA ACȚIUNII AVIAȚIEI DE CORP DE ARMATĂ

Schema nr. 11: AMENAJAREA GENISTICĂ ȘI CONCEPȚIA APĂRĂRII ARMATEI ÎN PERIOADA 1924-1933

ASPECTE ALE REFORMEI MILITARE DIN ROMÂNIA ÎN DECENIUL TREI AL SECOLULUI XX

Constanțiu Dinulescu

La sfârșitul primei conflagrații mondiale, istoricii, și în special cei militari, au fost preocupați să analizeze, așa cum bine s-a remarcat într-un valoros studiu al lui Petre Otu: „cum a fost percepută conflagrația, natura învățămintelor desprinse din desfășurarea ostilităților pe diverse teatre de acțiuni militare și, mai ales, descifrarea fizionomiei și dimensiunilor viitorului război”¹.

În noul context configurat, încheierea procesului de unificare statală a României a revenit autorităților politice de la București, cu responsabila misiune de a se alinia noilor coordonate strategice, care să permită sistemului de apărare al țării să facă față noilor realități istorice și viitoarelor provocări ce amenințau independența și integritatea teritorială a statului român, nou apărut, care și-a schimbat statutul geopolitic și strategic, devenind un actor important în zona Europei Centrale și Sud-Est continentale.

Preocupările istoriografiei militare s-au centrat, încă din deceniul trei al secolului XX, continuând apoi cu solide cercetări concretizate în sinteze² referitoare la tema circumscrisă, sau chiar, mai recent, la o abordare temeinică a reformei militare adoptate în armata română timp de 130 de ani³.

Perioada interbelică a fost, totodată, cercetată în evoluția gândirii militare românești, fiind considerată ca o etapă de acumulări cantitative și calitative, reprezentată de relevante studii ale căror concluzii au fost receptate pozitiv de istoriografia românească.

Realizarea unificării politico-teritoriale a provinciilor unite în anul 1918 impunea cu stringență o reformă viabilă a întregului angrenaj al armatei române, considerată de către generalul Constantin Christescu, șef al Marelui Stat Major român (între anii 1920-1923) ca „o necesitate de stat impusă, pe de o parte, de noile principii de organizare militară puse în evidență în timpul ultimului război, și, pe de altă parte, de nevoile militare ale României întregite”⁴.

---

¹ „Evoluția reformei de la un război la altul (1919-1939)”, în *Reforma militară și societatea în România (1878-2008). Relaționări externe și determinări naționale* (coordonator: Petre Otu), București, Editura Militară, 2009, pp. 141-190.

² Vezi, în special, *Istoria militară a poporului român*, vol. VI, *Evoluția sistemului militar național în anii 1919-1944*, București, Editura Militară, 1989, mai ales, capitolele IV (pp. 110-133) și V (pp. 134-197).

³ *Reforma militară în societatea românească (1878-2008)*, df.

⁴ Apud Petre Otu, *Reforma militară și societatea în România (1878-2008)*, p. 158 (coord. Petre Otu); colonel Teofil Oroian, locotenent-colonel Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, vol. 1/1997; vol. 2/2001; Petre Otu, *La Roumanie militaire entre la nécessité de l'originalité et les contraintes du modèle, 1921-1939*, și „Reme Internationale d'Histoire Militaire, nr. 83/2003, pp. 45-58; Comandor (r) Gheorghe Vartic, *Ideii de*

Din dezbaterile care au avut loc pe tema reformei militare din România s-au desprins o serie de obiective și direcții ce urmau să fie îndeplinite precum: elaborarea unei legislații adecvate noilor realități istorice, înființarea unor structuri politico-militare de conducere a țării, uniformizarea armamentului și a tehnicii de luptă, dezvoltarea noilor arme – precum aviația și tancurile – dar și optimizarea metodelor de instruire, crearea unei industrii militare proprii ș.a.

Toate acestea se circumscriau obiectivelor cuprinse în programele partidelor politice care au guvernat țara în timpul de referință la care ne raportăm.

Pentru a ne asigura un cadru legislativ propice pe baza prevederilor constituționale, forurile de conducere ale țării au adoptat o serie de legi, decrete, decizii ministeriale, care aveau drept finalitate să creeze o bază temeinică puterii militare. În acest sens, la 23 iunie 1924 a fost adoptată „Legea relativă de organizare a armatei”, conform căreia forța armată se compunea din armată activă, rezerva ei și milițiile, iar serviciul militar era obligatoriu pentru toți bărbații valizi, începând cu vârsta de 21 de ani.

Prin prevederile ei, Legea din 1924 a încheiat o primă etapă în evoluția armatei române, fiind urmată de alte două legi – cea din 30 aprilie 1930 și 28 aprilie 1932, care au completat o serie de lacune existente anterior.

Sistemul legislativ militar al României din deceniul trei al secolului XX a fost conceput încât să asigure cele necesare apărării independenței și integrității teritoriale a statului național unitar, constituit prin hotărârea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia și consfințit ulterior prin tratatele de pace de la Paris-Versailles.

Un important aspect al tendințelor reformatoare ale armatei s-a produs la nivelul structurilor acelor organisme cu atribuții legate de conducerea sistemului național de apărare.

În vara anului 1919 a fost înființat Consiliul Superior al Armatei, „organul permanent pentru organizarea, pregătirea la război și conducerea operativă a armatei”⁵. El era constituit din experți și teoreticieni militari și avea sarcina de a identifica mijloacele și modalitățile concrete de organizare a armatei române.

În același an s-au înființat Corpurile 6 și 7 armată, a căror responsabilitate se aronda teritoriilor de la nord de Munții Carpați. Totodată, s-au constituit trei inspectorate cu reședințe la: București, Iași și Sibiu, cărora din 1922 li s-au adăugat încă două inspectorate generale, ale marinei și aeronauticii.

Aceste inspectorate s-au aflat sub directă autoritate a Regelui Ferdinand și a ministerului de resort, inspectorii având atribuții de comandă în caz de luptă pe timp de pace.

Adoptarea Constituției la 28 martie 1923 a constituit un moment important și pentru armată deoarece a fundamentat liniile directoare ale politicii militare ale tuturor cetățenilor⁶.

---

reformă, în revista „România Militară” și în *Reforma militară și societatea în România de la Carol I la a doua conflagrație mondială* (coord. Petre Otu), Occasional Papers, anul 6, nr. 8/ 2007, pp. 162-181.

⁵ „Monitorul oastei”, partea regulamentară, nr. 26, 26 iunie 1919, p. 206.

⁶ „Monitorul oficial” nr. 282 din 29 martie 1923.

Conform Titlului V al Legii fundamentale, șeful statului (regele) era „capul puterii armate el fiind cel care conferă gradele militare”. Totodată, Constituția prevedea că toți cetățenii români, fără deosebire de origine etnică, limbă sau religie, fac parte din unul din elementele armatei compusă din armată activă, rezervă și miliție.

Constituția din 1923 a consacrat – prin prevederile sale – principiul armatei naționale, un apanaj al modernității europene, mai ales după revoluția franceză din 1789.

Pentru o mai bună conducere a organismului militar, la 13 martie 1924 a fost înființat Consiliul Superior al Apărării Țării, organism politico-militar investit cu atribuții de conducere a sistemului național de apărare.

Hotărârile consiliului – alcătuit din primul ministru, ca președinte, miniștrii de război, afacerilor externe, lucrărilor publice, agricultură și sănătății, de interne, finanțe și președintele Consiliului Superior al Armatei (acesta cu vot consultativ) – erau obligatorii și angajau, după confruntarea de către Consiliul de Miniștri, răspunderea titularului ministerului respectiv.

Noua configurație geografică-teritorială a României după Primul Război Mondial și înfăptuirea Marii Uniri impuneau, ca un prim pas reformator, adaptarea structurilor militare la noile realități istorice. În practică însă aceste măsuri s-au lăsat așteptate, neacoperind nici pe departe necesitățile impuse de realizarea unui sistem performant al apărării naționale. Cu toate acestea, Marele Stat Major a luat hotărârea în 1924, acceptată și de Ministerul de Război, ca armata română să adopte doctrina franceză⁷ adaptată însă la condițiile specifice țării noastre.

Unificarea structurilor militare la nivelul României reîntregite s-a desfășurat ca o parte integrantă a reformei armate finalizându-se spre mijlocul deceniului al treilea al secolului XX.

Un rol determinant în intensificarea spiritului reformator al armatei române în deceniul care a urmat..., l-a reprezentat implicarea teoreticienilor militari în dezbaterele reformatoare ce trebuiau înfăptuite. A fost subliniată necesitatea organizării generale a națiunii române pentru susținerea unui viitor război. Sunt de semnalat în această privință opiniile exprimate de generalul Nicolae Alevra⁸ și de maiorul Radu Dinulescu⁹.

La rândul ei, *Enciclopedia României* aprecia: „Astăzi se trăiește concepția integrată a Națiunii Armate, confirmată prin faptul că războaiele moderne reclamă punerea în funcțiune a tuturor forțelor și a tuturor mijloacelor de care dispune o țară”¹⁰.

Una din opțiunile exprimate de teoreticienii militari exprima necesitatea pregătirii întregii populații în așa fel încât „în fiecare locuitor să se dezvolte simțământul, că el reprezintă ceva în ansamblul apărării naționale, că eforturile sale unite cu ale celorlalți

---

⁷ Vezi pentru aceasta, pe larg: Maria Georgescu, *România, Franța și securitatea europeană în anii '20. Speranțe și Iluzii*, București, Editura Militară, 2004; Jean Nouzille, „La Politique de cooperation militaire francaise dans l' Est et le Sud-Est europeen”, în *Batir un nouvelle securité. La cooperation militaire entre la France et les Etats d' Europe centrale et orientale de 1919 a 1929*, Paris, 2001.

⁸ Generalul Alevra, *Organizarea armatei după război*, București, p. 3.

⁹ Maior Radu Dinulescu, *Armata modernă. Concepțiuni moderne în organizarea armatelor*, „Ramuri”, Craiova, 1930, p. 56.

¹⁰ *Enciclopedia României*, vol. I, București, 1940, p. 698.

locuitori vor aduce victoria țării sale, deci dreptatea cauzei ce se susține cu armele contra celor ce vor să încalce sfintele voastre drepturi”¹¹.

Industria națională de apărare a suscitât dezbateri interesante în perioada interbelică, opinii favorabile dezvoltării acestui sector fiind exprimate, între alții de: Victor Slăvescu, Ioan Vitzu, D. Popescu, Constantin Verdeș.

În viziunea gânditorilor militari un loc aparte îl avea fizionomia și caracterul viitorului război. În timp ce generalul Florea Țenescu aprecia că războiul pozițional va fi cel mai folosit în cazul unui nou conflict militar, alții precum Ion Cernăianu și Radu Dinulescu susțineau predilect ideea războiului de mișcare care să folosească cele mai moderne și mobile mijloace de luptă.

Un eventual viitor război era în viziunea generalului Virgil Economu unul la care vor participa țările „grupate pe axe sau figuri geometrice, la remorca cărora se vor găsi ca și în trecut statele mici”¹².

A continuat seria dezbaterilor, în rândul teoreticienilor militari, referitoare la oportunitatea menținerii, în continuare, a doctrinei franceze, mai ales că Franța și România militau împreună pentru menținerea statu-quo-ului teritorial. În timp ce generalul Florea Țenescu considera că într-o viitoare confruntare militară „doctrina franceză va avea cea mai multă întrebuintare”, alți teoreticieni, între care se aflau: Mircea Tomescu, Ioan Cernăianu și Constantin N. Hârjeu, se pronunțau ferm pentru elaborarea și implementarea unei doctrine naționale.

Totodată, aprinse dezbateri teoretice au avut loc pe seama noilor arme – între care tancurile și aviația – trebuiau folosite în viitoare confruntări militare.

Una dintre armele tradiționale ale armatei române, cavaleria, a constituit obiectul unor opinii diverse, uneori contradictorii, referitor la oportunitatea folosirii ei în continuare în lupte, mai ales în condițiile motorizării.

Un susținător fervent al armei cavalerie, generalul Mihail Schina, publica în anul 1925, în ziarul „Universul” un articol în care susținea: „față de noile noastre frontiere, se impune dezvoltare mai mare a cavaleriei”¹³. Această atitudine a cavaleristului Schina nu este deloc întâmplătoare, ținând cont și de faptul că în Primul Război Mondial acesta a îndeplinit funcția de comandant al Diviziei 1 Cavalerie până la 1 iulie 1919.

Considerată a fi o armă atât ofensivă, cât și defensivă, aviația a suscitât largi dezbateri în rândurile teoreticienilor militari, fiind caracterizată de comandantul aviator Alexandru Sahini ca fiind „arma de la care putem spera mai mult în orice caz, cerul fiind prin excelență elementul inițiativei, el neputând fi interzis absolut”¹⁴.

Conectați la noutățile istoriografice europene unii istorici și teoreticieni militari români nu au împărtășit ideile exprimate de Giulio Douhet referitoare la modul predilect în care trebuia dezvoltată aviația, în detrimentul marinei și al trupelor de uscat.

---

¹¹ Colonel Petru Otu (coord.), colonel Teofil Oroian, locotent-colonel Ion Emil, *Personalități ale gândirii militare românești*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, vol. 1/ 1997, p. 36.

¹² *Ibidem*, p. 41.

¹³ Mihail Schina, *Reorganizarea armatei noastre*, în „Universul”, 3 aprilie 1925.

¹⁴ Căpitan-comandor aviator, Alexandru Sahini, „Noțiuni de strategie aeriană”, în *Pagini din gândirea militară românească*, vol. III, București, Editura Militară, 1988, p. 206.

Dintre acei gânditori îi amintim pe generalul Florea Țenescu, dar și pe G. Vizanti și Sc. Urlățianu, aceștia din urmă opinând că: „dezvoltarea aviației va duce la modificarea fizionomiei războiului, purtându-se vorbi și de bătălia aeriană”.

Dintre istoricii perioadei interbelice, cel care s-a afirmat ca reprezentant de frunte al istoriografiei militare a fost generalul Radu R. Rosetti¹⁵. Prin cercetările sale care au vizat evoluția strategiei și tacticii armatei române de-a lungul istoriei și prin metoda de cercetare folosită, acesta a inaugurat o nouă etapă, superioară, în studierea artei militare românești.

Adept al cercetării științifice, opera istorică a generalului Radu R. Rosetti cuprinde un impresionant număr de contribuții publicate în limbile: română, franceză și engleză. Prezent în cele mai prestigioase publicații¹⁶ ale vremii, istoricul militar a contribuit într-o măsură considerabilă la cunoașterea istoriei poporului român, mai ales, a trecutului său militar. De altfel, generalul Rosetti a publicat în limba franceză o primă sinteză a cercetărilor din domeniul artei militare, receptată și de istoriografia străină¹⁷. Aceasta avea să fie urmată de o altă contribuție valoroasă ce avea să încununeze munca de cercetare științifică de câteva decenii, considerată de specialiști a fi un reper fundamental în cunoașterea istoriei militare a poporului nostru¹⁸.

Ancorat în realitățile istorice care au urmat după Primul Război Mondial, generalul Rosetti a susținut întărirea capacității de luptă a țării și prin ideea acelei concepții a „națiunii armate”.

Într-o comunicare susținută în cadrul secției de istorie a Academiei Române, la 1 iunie 1934¹⁹, istoricul militar lua în discuție convergența factorilor economici și geopolitici pentru a asigura teritoriului dintre Tisa, Dunăre, Nistru și Marea Neagră, securitatea necesară dezvoltării gîntei latine.

Totodată, Radu R. Rosetti lansa ipoteza folosirii de către români a unui tip de război defensiv și de coaliție. O condiție indispensabilă a noii armate urma să fie mobilitatea, susținută de fortificații și de o aviație puternică.

Într-o conferință²⁰, pe care a susținut-o la invitația lui Nicolae Iorga, la cursurile de vară ale Universității Populare de la Vălenii de Munte, generalul Radu R. Rosetti a subliniat importanța blindatelor și a aviației asupra luptei armate. Istoricul militar

---

¹⁵ Vezi, pe larg, lucrarea noastră: Constanțiu Dinulescu, *Generalul Radu R. Rosetti, Omul și opera* (cuvânt înainte de acad. Florin Constantiniu), Craiova, Editura Universitaria, 2004, 318 p.; De reținut și volumele îngrijite de Maria Georgescu, *În vâltoarea războiului - Radu R. Rosetti*, București, Editura Litera, 2019, 272 p.; Maria Georgescu, *General Radu R. Rosetti. Mărturisiri*, volumele I-III (îngrijire ediție, studiu introductiv și note Maria Georgescu), București, Editura Litera, 2020, 1023 p.

¹⁶ Dintre publicațiile care au inserat rezultatele cercetării științifice a generalului Radu R. Rosetti, cităm: „Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice”, „Anuarul Institutului de Istorie Națională”, „Revista Istorică”, „Revista Infanteriei”, „România Militară”, „Lumea militară”, „Universul”, „Neamul Românesc”.

¹⁷ Vezi: C. Dinulescu, *op. cit.*, pp. 246-250.

¹⁸ General Radu R. Rosetti, *Istoria artei militare a românilor până la mijlocul veacului al XVII-lea*, București, 1947; vezi și reeditarea acestei lucrări din anul 2003, datorată istoricului militar Dr. Petre Otu (General Radu R. Rosetti, *Istoria artei militare*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note Petre Otu, București, Editura Corint, 2003, 536 p.).

¹⁹ General Radu R. Rosetti, *Problema militară românească. Alaltăieri-ieri-azi*, București, 1934.

²⁰ Intitulată: *Tendențe militare actuale – 31 iulie 1934*, vezi C. Dinulescu, *op. cit.*, p. 142.

compara opțiunile marilor puteri: în timp ce Franța continua să dezvolte mari unități formate din divizii și corpuri de armată, alte state precum Anglia, Germania și SUA manifestau tendința de a constitui unități de șoc și unități pentru lupta defensivă.

În viziunea lui Rosetti, viitoarele războaie vor fi susținute de coaliții de state.

Preocupat de folosirea corectă a termenilor militari, generalul Rosetti a susținut într-o amplă comunicare științifică, susținută la Academia Română (1937)²¹, necesitatea cunoașterii acestora și folosirea lor adecvată. Lacunele semnalate de autor în dicționarele și enciclopediile românești se refereau la următoarele aspecte: lipsa unor termeni folosiți, dar necuprinși în dicționare și definirea greșită a unor termeni și noțiuni militare.

Constatările istoricului militar erau un semnal de alarmă adresat nu numai filologilor, dar și autorităților militare,... Marelui Stat Major și Inspectoratelor generale de arme. Rosetti propunea ca la elaborarea viitoarelor dicționare și enciclopedii să fie cooptați colaboratori militari, pentru că numai așa se putea înlătura anarhia ce exista în acel moment asupra înțelesului cuvintelor exprimând noțiuni militare²².

În concluzie, putem afirma că în deceniul al treilea al secolului XX au avut loc importante și interesante mișcări de idei, ce urmau războiului de reîntregire. Unele dintre acestea au fost influențate, în mod evident, de concepțiile militare străine, în special de cele ce proveneau din literatura franceză de specialitate.

Cu toate acestea, teoreticienii militari români ai perioadei supuse dezbaterii noastre au fost preocupați de întărirea capacității de apărare a țării prin inițierea unei industrii militare naționale, îmbunătățirea unor căi de comunicație și instituirea pregătirii pre-militare a tineretului român.

Totuși, eforturile de tip reformist privind organismul militar românesc au fost limitate din motive obiective și fără să-și găsească aplicabilitatea practică. La acestea s-au adăugat și lipsa voinței politice a reprezentanților partidelor aflate la guvernare în înfăptuirea reformelor necesare armatei, insensibili la noutățile reformatoare ce trebuiau implementate în organismul militar românesc.

---

²¹ Academia Română, *Memoriile secției istorice*, seria III, mem. 3, p. 1 (21) - 13 (33) – ședința din 22 ianuarie 1937.

²² *Ibidem*, p. 13 (33).

REGELE FERDINAND I ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTUL MILITAR LICEAL

Ioan Nistor

1. Introducere. În data de 15 octombrie 1922, în orașul Marii Uniri, Alba-Iulia, va avea loc un alt eveniment emblematic pentru națiunea română. Ferdinand I „Cel Loial”, cum îl numește fiul său Carol al II-lea într-un articol scris la câteva zile după moartea lui¹, va fi încoronat ca rege al tuturor românilor. Purtând coroana de oțel a Regelui Carol I, pe care au fost adăugate stemele provinciilor Transilvania, Basarabia și Bucovina, regele își întărește supranumele de „Întregitorul de Țară”. Într-adevăr, Ferdinand își merită cu prisosință ambele apelative, deoarece prin întreaga sa activitate, dintr-o loialitate fără seamăn față de națiunea română, a făcut tot ce i-a stat în putință pentru întregirea și propășirea ei.

După Marea Unire din 1 Decembrie 1918, Regele Ferdinand a înfăptuit numeroase reforme, ce urmăreau consolidarea statului român. Între acestea se numără și înființarea a trei licee militare, la Târgu Mureș, Chișinău și Cernăuți. Prin aceste trei licee, ce se înscriu în procesul de „naționalizare” a învățământului din provinciile unite, Regele nu a făcut altceva decât să ofere țării tineri educați în spiritul disciplinei, valorilor românești și creștinești.

În lucrarea de față vom prezenta un scurt istoric al învățământului militar liceal din țara noastră, precum și interferențele Regelui Ferdinand I cu liceele militare.

2. Începuturile învățământului militar românesc. Învățământul militar din România își are originile în secolul al XIX-lea, deși în țara noastră, la fel ca în întreaga Europă, acest secol a fost caracterizat de numeroase frământări militare și sociale.

Pentru prima dată, necesitatea organizării unui învățământ militar a fost ridicată de Nicolae Bălcescu, care în lucrarea *Puterea armată și arta militară dela întemeierea Principatului Valachiei până acum*², după ce observă situația armatei în vremea respectivă, consideră că „deși n-ar putea cineva învinovăți această oștire în privința mânăuirii armelor și a evoluțiilor, dar este încă primitoare de multe îmbunătățiri. Așa, instrucția ofițerilor, ce e neîngrijită, duhul ostășesc ce-i lipsește, cer o mare luare aminte a cârmuirii. Întocmirea unei foi ostășești, care să se dea în mâna ofițerilor, iar mai cu seamă întocmirea unei școli militare speciale, în care să se formeze atât ofițerii pentru câte trele armele, cât și un trup de ingineri, sunt neapărat de trebuință. Această școală ar costa puțin în privința minunatelor foloase ce ar aduce”³.

¹ Dr. Narcis Dorin Ion (coord.), *Ferdinand I. Regele Întregitor de țară*, Sinaia, Muzeul Național Peleş, 2017, p. 10.

² Lucrarea a fost publicată pentru prima dată în „Foaia literară” din Iași în anul 1844.

³ Nicolae Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848 și Puterea armată și arta militară la români*, cu o notă introductivă de Petre V. Haneș, București, Editura Librăriei Leon Alcalay ș.a., p. 85.

Ecoul cuvintelor lui Bălcescu parcă a fost auzit de domnitorul Gheorghe Bibescu, care, în Țara Românească, va înființa prima școală militară românească. Această școală, ce urmărea pregătirea ofițerilor, va fi înființată la București, în anul 1847, prin Decretul nr. 36/13.06.1847. Pe lângă însărcinarea dată „Șefului armatei” de a organiza cât mai repede locația școlii militare precum și înzestrarea ei cu cele necesare, decretul mai prevedea:

„1. Cheltuiala de lei zece mii, ce se cere pentru pregătirea odăilor trebuincioase spre locuință și învățătura școlarilor, se va lua din economiile oștirii.

2. Suma de lei șaisprezece mii, ce se vede trebuincioasă pe fiecare an pentru ținerea acelor școlari cu îmbunătățirea îndestulării, cumpărătoare de cărți și alte asemenea, se va acoperi cu plata de doi galbeni pe lună, care se va plăti de familia fiecăruia din acei iuncări (cadeți, n.n.).

3. Suma de lei treizeci de mii ce se cere pentru plata profesorilor, se va slobozi din suma hotărâtă pentru legiuirea anului 1847 pentru înființarea unei școli ostășești. Iuncării cari la sfârșitul cursului de doi ani vor cunoaște mai destoinici la învățăturile și științele ce li se cer prin paragraful 2 din anexa de sub litera B, spre a trece la partea practică, și în cursul aceluia an vor da iarăși dovezi de bună purtare și destoinicie, vor dobândi drept de înălțare la rang de praporcic (sublocotenent, n.n.)”⁴.

Următoarea școală militară va apărea după 10 ani în Moldova, la Iași. Cursurile acestei școli se întindeau pe durata a trei ani, elevii fiind împărțiți în două categorii: cadeți aspiranți pentru ofițeri și cadeți aspiranți pentru subofițeri⁵.

După realizarea unirii Principatelor Române din 24 ianuarie 1859, domnitorul Alexandru Ioan Cuza în amplul său program de reformă a urmărit și organizarea învățământului militar. Astfel, din timpul său datează primul sistem organizat de învățământ militar, ce cuprindea: Școala militară pentru ofițeri de toate armele, Școala națională de medicină și farmacie, Școala de scrimă și gimnastică, Școala copiilor de trupă, Școala de arte și meserii și Școlile de gradul I pentru militari⁶.

Instaurarea Casei de Hohenzollern-Sigmaringen la cârma țării, prin Regele Carol I va aduce noi modificări pe linie militară, astfel că „Legea asupra organizării puterii armate”, publicată pentru prima dată în 17 iulie 1868, modificată mai apoi în 1872, 1874, 1876, 1877, 1882 și 1891 va cuprinde și capitole privind învățământul militar. Legea prevedea că „instrucțiunea în armată se face prin școli militare împărțite în modul următor:

1. Școla de 2 grade înființate prin corpuri și anume: Școla de I-iul grad pentru complectarea instrucțiunii primare și școla de al II-lea grad pentru formarea sergenților;

---

⁴ *** *Domnia lui Bibescu. Legi și decrete 1843-1848*, tomul al II-lea, București, Tipografia Curții Regale, 1895, p. 284.

⁵ Lt. Col. (r) Gh. Cridon, „Învățământul militar românesc – tradiție și actualitate”, în Col. (r) Ion Nedelcu, Prof. Ioan Cioara, *Colegiul Militar Liceal „Mihai Viteazul” – prezentare monografică*, vol. I, București, Editura Pro Transilvania, 2004, p. 11.

⁶ Profesor Mihai Bejinaru, Col. (r) Doru Gușu, *Monografia Liceului Militar „Ștefan cel Mare”*, ediția a II-a, Iași, Editura Trinitas, 2002, p. 12.

2. Școli de fii de militari destinate a prepara pe cei mai distinși pentru școla de oficeri;
3. Școla de oficeri pentru formarea oficerilor de infanterie și cavalerie, precum și pentru armele speciale;
4. Școla de resboiu;
5. Școla sub-oficerilor de la Bistrița, care dă oficeri la infanterie, cavalerie și la trupe de administrație”⁷.

Anul 1872 va fi anul în care putem afirma că a apărut învățământul militar mediu, prin mutarea Școlii militare a Principatelor Unite de la Iași la București și înființarea în vechiul ei sediu de la Iași a Școlii fiilor de militari.

Observăm astfel că în 25 de ani învățământul militar a evoluat de la primele două școli militare, la un învățământ ce cuprindea deja mai multe cicluri de formare.

3. Apariția „cuiburilor de șoimi”⁸. Anul 1872, după cum am arătat în capitolul anterior, poate fi considerat anul de naștere al învățământului militar liceal prin înființarea Școlii fiilor de militari de la Iași. Studiile în această școală se desfășurau pe parcursul a 4 ani, și deși programa școlară era identică cu cea din școlile civile, totuși cuprindea și lucruri ce aveau ca scop pregătirea elevilor pentru cariera militară. Din regulamentul acestei școli, decretat de Regele Carol I în anul 1879, observăm pe de o parte că școala avea scopul de a pregăti elevii pentru școlile militare de ofițeri, iar pe de altă parte, că aceasta avea și un scop social, de a-i ajuta pe copiii militarilor cu posibilități financiare reduse: „Școla fiilor de militari, stabilită la Iași, este înființată în scopul de a da elevi pentru școla militară de infanterie și cavalerie, precum și de a veni în ajutorul educației și instrucțiunii fiilor de militari de orice grad fără midloce cari’i destin carierei militare. Fii militarilor fără midloce vor fi întreținuți în școală de către Stat, părinții lor nefiind îndatorați la nici o plată”⁹. De asemenea, regulamentul școlii prevedea recompense pentru elevii meritorii, dar și sancțiuni severe pentru elevii care săvârșeau abateri. O condiție a intrării în această școală era apartenența la națiunea română.

Începând cu anul 1881, după modelul școlii de la Iași au apărut încă trei școli militare: Gimnaziul fiilor de militari de la Craiova, Școala copiilor de trupă de la Mănăstirea Dealu și Școala copiilor de trupă de la Constanța¹⁰.

Pentru prima dată școlile militare au fost numite licee în anul 1885 (chiar dacă nu li s-a schimbat denumirea) în noul regulament al școlilor militare, conținut în Înaltul Decret nr. 2663/1885. După 10 ani, prin Înaltul Decret nr. 4600/22.12.1895, se dorește ca școlile fiilor de militari să fie institute militare. Pentru prima dată denumirea de „liceu militar” va apărea în anul 1909, când, în conformitate cu prevederilor „Legii

⁷ *** „Lege asupra organizării puterii armate din 17.07.1868, cu modificările din 1872, 1874, 1876, 1877, 1882 și 1891”, în C. Hamangiu, „Codul General al României”, vol. II, *Legi uzuale 1860-1903*, București, Editura Librăriei Leon Alcalay, 1903, p. 1495.

⁸ Denumire generică preluată de liceele militare după discursul lui Nicolae Filipescu ținut cu ocazia inaugurării Liceului Militar de la Mănăstirea Dealu.

⁹ *** *Regulamentul Scoalei fiilor de militari*, în „Monitorul Oficial al României”, Decretul nr. 1844/17.08.1879, p. 5558.

¹⁰ Lt. Col. (r) Gh. Cridon, *art. cit.*, p. 12.

pentru organizarea armatei” din 29 martie 1908, Școala Fiilor de Militari de la Iași și-a schimbat denumirea în Liceul Militar Iași¹¹.

O nouă etapă în învățământul militar liceal va începe din anul 1912 și va fi legată de personalitatea omului politic și ministrului de Război Nicolae Filipescu. Aprig luptător pentru idealurile naționale, acesta dorește să creeze o școală militară de tip nou, care să formeze oameni de caracter și acțiune, care să aibă o contribuție importată în destinul țării. În inițiativa sa se va inspira după modelul francez al Colegiului de la Roches¹².

Liceul a fost inaugurat în data de 4 iunie 1912, în prezența multor personalități ale vremii respective: generalul Argetoianu – ministrul de Război, Nicolae Filipescu – fostul ministru de Război, miniștrii Lahovary și Arion, Nicolae Iorga, generalii Boteanu, Văleanu și Cottescu, prefectul Baranga, coloneii Lupescu și Ștefănescu etc. La ceremonie trebuia să participe și principele Ferdinand, dar acesta și-a contramandat sosirea în ultimul moment¹³.

Noua școală va urmări dezvoltarea morală, intelectuală și fizică a tinerilor, departe de atmosfera tensionantă a marilor orașe. Discursul lui Nicolae Filipescu, ținut la inaugurarea liceului este edificator în acest sens:

„Punând temelia acestei școale, cred că înzestrăm armata cu o instituție de folos și că, prin ea, armata aduce și o contribuție activității culturale a țării. Oștirea dobândește nu numai un al doilea liceu, ci și un liceu nou. Cel dela Iași primește fii de militari și-i îndrumază spre deosebite cariere. Școala aceasta, primind elevi fără deosebire de origină militară sau civilă, se va sili să-i îndrepte spre cariera armelor. Pe de altă parte, armata brăzdează o cale nouă în învățământ, înființând departe de orice centru urban, o școală de energie, întemeiată pe metode noi, cu concursul unor profesori uniți printr-un ideal comun. În locul unei educațiuni prea esclusive a memoriei, ambiționăm o educație complectă, intelectuală, fizică și morală. Dezvoltarea intelectuală își va păstra locul de seamă, dar va câștiga de se va urmări prin alte tocmeli decât metodele pasive cari cultivă memoria în paguba inteligenței și a judecății. [...] În toate privințele, râvna noastră va fi de a dezvolta însușirile morale ale tinerilor. Fără a desființa clasificarea după notele de studii, gradele și distincțiunile vor răsplăti mai ales acele însușiri ce sunt podoaba ostașului. [...] În acest cuib de șoimi, zidurile sfântului lăcaș întemeiat de cucernicia Radului Vodă și împresurat de eroicele amintiri ale viteazului voievod, însuflețindu-se pentru vitejie, generații de voinici, de lei paralei, ca cei din povești, crescuți aici în frica lui Dumnezeu, dar numai a lui Dumnezeu”¹⁴.

Considerăm că viziunea pedagogică a marelui om politic ar trebuie redescoperită astăzi, când observăm că învățământul românesc traversează o criză continuă. Această viziune, care a stat la fundamentul formării liceelor militare și după realizarea Marii

---

¹¹ Prof. dr. Aurel-Constantin Soare, Grațiela Mihăescu, *Colegiul Militar Liceal „Dimitrie Cantemir” sărbătorește centenarul - 4 iunie 2012*, în „Document”, Buletinul Arhivelor Militare Române, anul XIV, nr. 2 (56), 2012, p. 60.

¹² Ion Nedelcu, *Monografie romanțată. Liceul Militar „Mihai Viteazul” Tg. Mureș - Timișoara - Alba Iulia*, București, Tipografia Hrisovul S.A., 1997, p. 23.

¹³ *** *Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu*, în „Gazeta Ilustrată”, anul 1, nr. 27, 16. 06. 1912, p. 2.

¹⁴ *** „Discursul D-lui N. Filipescu” (selecție), în *Ibidem*.

Uniri, poate sta la temelia oricărui tratat de pedagogie contemporană și poate fi un punct de plecare în reforma adevărată a învățământului românesc.

După Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu, va apărea în anul 1916 un nou liceu militar, la Craiova, prin transformarea Gimnaziului fiilor de militari în Liceul Militar „Dimitrie Sturdza”. În același an, Liceul Militar de la Mănăstirea Dealu își va schimba numele în Liceul Militar „Nicolae Filipescu”, după numele fondatorului său¹⁵. Asistăm astfel la cristalizarea unui învățământ liceal militar, unic în țara noastră prin structura și finalitățile sale.

4. Regele Ferdinand I Întregitorul și liceele militare. Înfăptuirea Marii Uniri din 1 Decembrie 1918 a atras după sine mari transformări în viața românilor din provinciile unite. Dacă unirea politică a fost realizată, trebuia totuși să mai treacă timp pentru a se realiza unirea din toate punctele de vedere. Conștient de acest lucru și cu sprijinul celor din Consiliul Dirigent al Transilvaniei, Regele Ferdinand a început un amplu proces de românzare a tuturor instituțiilor din Transilvania, Basarabia și Bucovina. Această românzare a privit și învățământul și cultura. Astfel, o mulțime de școli de băieți și fete, de arte și meserii, precum și Universitățile din Cluj și Cernăuți vor deveni românești. În cadrul Consiliului Dirigent al Transilvaniei, un rol foarte important îl va avea Onisifor Ghibu, cu a cărui contribuție vor fi înființate peste 1300 de școli primare românești, 30 de licee, 40 de școli civile, 11 școli de arte și meserii și 8 școli normale. De asemenea, cu concursul său va fi reorganizată Universitatea din Cluj, va fi înființat Conservatorul de muzică și artă dramatică din același oraș și Institutul Politehnic din Timișoara¹⁶.

În acest amplu proces se va regăsi și înființarea celor trei licee militare din timpul Regelui Ferdinand. Cel care va lua inițiativa va fi ministrul de Război, generalul de corp de armată Artur Văitoianu. În raportul nr. 2448 din 17 august 1919 către Regele Ferdinand, generalul argumentează necesitatea înființării a trei licee militare la Timișoara, Sibiu și Chișinău, după modelul Liceului Militar de la Mănăstirea Dealu: „Sire, prin datoria ce avem, pentru a face ca toate instituțiile și așezămintele de instrucție și educație militară din noile ținuturi românești alipite, să fie la același nivel cu cele din vechiul regat, în planul de organizare al Ministerului de Război este prevăzut și înființarea a trei licee militare noi, deocamdată la Sibiu, Timișoara și Chișinău. [...] Liceele militare propuse la Sibiu, Timișoara și Chișinău ar lua ființă cu începere din anul școlar 1919-1920, vor avea menirea de a pregăti în ținuturile noi alipite elemente sănătoase, solid educate și bine instruite”¹⁷. În urma acestui raport, Regele Ferdinand va decreta înființarea celor trei licee militare, prin Decretul nr. 3613 din 21 august 1919 dat la Castelul Peleş:

„Art. I. Sub rezerva ratificării ulterioare a Corpurilor legiuitoare, se aprobă de Noi înființarea a trei licee militare (în noile ținuturi), cu începerea anului școlar 1919-1920. Art. II. Pentru anul acesta vor începe a funcționa, la aceste licee, numai clasele I și V, iar celelalte clase vor lua ființă, treptat, în anii următori. Art. III. Organizarea acestor licee va fi aceeași ca a liceelor militare actuale. Art. IV. Ministrul Nostru secretar de

¹⁵ Lt. Col. (r) Gh. Cridon, *art. cit.*, p. 12.

¹⁶ Ion Nedelcu, *op. cit.*, pp. 27-28.

¹⁷ *** „Monitorul Oficial”, nr. 107/31.08.1919, p. 6054.

Stat la Departamentul de Război este însărcinat cu executarea decretului de față¹⁸. În fapt, acest decret va duce la înființarea a două licee militare, la Târgu Mureș și Chișinău.

Schimbarea locației liceelor militare din Transilvania, de la Sibiu și Timișoara la Târgu Mureș, presupunem că a avut loc la inițiativa maiorului Vasile Nădejde¹⁹ din Regimentului 15 Infanterie din Piatra Neamț, comandantul primului batalion român ce a intrat în Târgu Mureș. Absolvent al Liceului Militar din Iași, maiorul a fost fascinat de clădirea pe care a văzut-o la intrarea în Târgu Mureș dinspre Reghin, clădire ce servise până în 1916 ca școală de cadeți, iar de atunci ca spital militar, făcând în acest sens o intervenție la Ministerul de Război pentru înființarea unui liceu militar în această locație²⁰. Odată luată hotărârea înființării liceului la Târgu Mureș, a urmat o mobilizare generală în vederea începerii în cât mai bune condiții a anului școlar. Regele Ferdinand nu a rămas impasibil față de noul liceu înființat, astfel că în data de 4 octombrie, în timpul vizitei pe care a făcut-o în Târgu Mureș, a vizitat și liceul militar, în care era încă instalat spitalul garnizoanei²¹. Numeroasele lipsuri materiale, dar și multitudinea de reparații ce trebuiau efectuate au dus la decalarea începerii cursurilor ce trebuia să aibă loc în 15 octombrie, în data 1 noiembrie și mai apoi în 15 noiembrie. La această dată a avut loc o mică festivitate de deschidere, ce va marca începutul unui liceu ce va fi împodobit cu numeroase rezultate școlare și sportive și înnobilit cu sângele absolvenților săi ce a curs pentru apărarea patriei în al-Al Doilea Război Mondial. Începând cu anul 1920, prin Decretul nr. 880 din 1 martie, liceul va primi denumirea de Liceul Militar „Mihai Viteazul” și va avea ca patron spiritual pe Sfântul Ierarh Nicolae²².

Tradiția „cuibului de șoimi” de pe Mureș nu a dispărut niciodată, deși liceul a fost mutat la Timișoara între anii 1940-1947 și apoi desființat de regimul comunist. Aceasta este dusă mai departe cu cinste și onoare la Alba Iulia, unde, începând cu anul 1975, a fost reînființat Liceul Militar „Mihai Viteazul”.

Al doilea liceu înființat de Regele Ferdinand a fost Liceul Militar din Chișinău, liceu care potrivit decretului Decretului nr. 880 din 1 martie 1920 îi va purta numele și va avea patronajul spiritual al Sfinților Arhangheli Mihail și Gavriil.

La fel ca în cazul Liceului Militar din Târgu Mureș începutul a fost foarte greu, din cauza inexistenței bazei materiale și logistice a liceului. La acestea s-au adăugat lipsa cadrelor didactice și numărul mic de elevi. Urmare a faptului că puțină lume știa de înființarea liceului, înscrierea la studii s-a făcut inițial anevoios, începerea acestora fiind amânată până în luna octombrie 1919, pentru completarea claselor cu elevi, punându-se accent pe elevii basarabeni²³.

---

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Mort la vârsta de 91 de ani, în 1978, cu gradul de general în retragere.

²⁰ Col. (r) Ion Nedelcu, Prof. Ioan Cioara, *op. cit.*, pp. 20-21.

²¹ Comandor dr. Marian Moșneagu, Lt. col. dr. Petrișor Florea (coord.), *Casa Regală a României în cronicile „neoficiale” ale „Monitorului Oficial”: Ferdinand I*, București, Editura Centrului Tehnic-Editorial al Armatei, 2010, p. 281.

²² *** „Monitorul Oficial”, nr. 272/30. 03. 1920, p. 13545.

²³ Anatolie Leșcu, *Învățămintul militar din Basarabia în perioada interbelică. Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău*, în „Revista Militară. Studii de securitate și apărare”, nr. 1 (15), 2016, Chișinău, 2015, p. 90.

Cu toate acestea liceul va fi inaugurat în mod solemn în luna octombrie a anului 1919 în prezența generalilor Lupescu și Ghinescu, arhiepiscopului Nicodim Munteanu, ministrului Basarabiei și autorităților orașului Chișinău²⁴.

Este notabilă și în cazul acestui liceu vizita Regelui Ferdinand, din 20 mai 1920, din care reiese din nou grija sa față de noile licee înființate: „Apoi deoarece în Chișinău erau foarte multe instituții de cercetat, Maiestatea Lor au făcut vizitele fiecare în deosebi Maiestatea Sa Regele a vizitat amănunțit liceul militar la orele 18, Domnul Comandant al liceului a prezentat întregul corp profesoral și ofițeresc al școlii. Elevii înșirați în sălile școlii primesc cu nesfârșite urale pe Maiestatea Sa Regele, corul intonând imnul regal. Maiestatea Sa Regele a vizitat frumoasa expoziție de desen a elevilor, sălile de clasă, dormitoare, arătându-și satisfacția pentru ordinea desăvârșită. Maiestatea Sa Regele a plecat apoi la câmpul de sport al Liceului militar, unde au avut loc exerciții de întrecere, alergări, aruncări cu discul, lancea, greutăți. Exercițiile gimnastice au plăcut mult Maiestății Sale Regelui, care și-a arătat satisfacția sa comandantului liceului”²⁵.

După pierderea Basarabiei din anul 1940, liceul a fost mutat la Craiova până în anul 1942. Începând cu acest an liceul se va întoarce la Chișinău, unde va funcționa în clădirile Seminarului Teologic, deoarece clădirea liceului fusese distrusă de sovietici. Reîntorcerea va fi temporară, deoarece în 1944 va fi mutat din nou la Craiova, unde în 1945 va fi desființat definitiv²⁶.

Ultimul liceu militar înființat în timpul Regelui Ferdinand va fi Liceul Militar de la Cernăuți. Prin înființarea acestui liceu, Bucovina se aliniaza Basarabiei și Transilvaniei, care, cum am arătat mai sus, aveau licee militare din 1919. Apariția acestui liceu se leagă de numele generalului de divizie Nicolae Rujinski, inspector tehnic al învățământului militar, care aflându-se la Cernăuți după Marea Unire „constată eterogenismul populației din partea de nord a Bucovinei și s-a gândit atunci la înființarea unei instituții de cultură și propagandă românească”²⁷. Astfel, după raportul ministrului de Război, generalul de divizie Gheorghe Mărdărescu, nr. 4245 din 9 noiembrie, Regele Ferdinand va da decretul cu numărul 3.889 din 25 noiembrie 1924, ce prevede înființarea unui nou liceu militar la Cernăuți: „Art. I. Se înființează, cu începere din anul școlar 1924-1925, un liceu militar la Cernăuți (Bucovina). Art. II. Acest liceu militar din Cernăuți se va numi «Liceul Militar Ștefan cel Mare» și va avea ca patron pe «Sfântul Ștefan». Art. III. Ministrul Nostru secretar de Stat la Departamentul de Război este însărcinat cu executarea decretului de față”²⁸.

În fapt, cursurile au fost începute încă din 3 noiembrie 1924, la festivitatea de deschidere fiind prezenți ministrul Bucovinei, prof. Ion Nistor, comandantul Diviziei a

---

²⁴ Iurie Colesnic, *Liceul Militar „Regele Ferdinand I” din Chișinău*, în „Revista Militară. Studii de securitate și apărare”, nr. 2 (14), 2015, Chișinău, 2015, p. 129.

²⁵ Comandor dr. Marian Moșneagu, Lt. col. dr. Petrișor Florea (coord.), *op. cit.*, p. 365.

²⁶ Iurie Colesnic, *art. cit.*, p. 129.

²⁷ *** *Arhivele M.Ap.N., Registrul istoric al Liceului Militar „Ștefan cel Mare” Cernăuți*, file 1-2, apud Profesor Mihai Bejinaru, Col. (r) Doru Gușu, *op. cit.*, p. 20.

²⁸ *** „Monitorul Oficial”, nr. 264/30. 11. 1924, p. 13147.

8-a, general Ludovic Mirescu, Î.P.S. Volobkievici Ipolit, general Nicolae Rujinski, oficialitățile orașului și personalul civil și militar al liceului. Ca și în cazul celorlalte licee militare înființate imediat după Unire, și Liceul Militar din Cernăuți a avut mari dificultăți materiale la începuturile sale, care încetul cu încetul au fost depășite datorită oamenilor de vocație care s-au aflat la conducerea liceului. Între aceștia, rămâne în istorie numele primului comandant – lt. col. Traian Grigorescu²⁹. Liceul Militar a rămas 16 ani la Cernăuți, când din cauza războiului se mută în mai multe orașe (Roman, Târgoviște, Cernăuți, Timișoara, Pitești) până în anul 1945, când este desființat. Tradiția Liceului Militar Cernăuți reîncepe în anul 1953 prin înființarea Școlii Militare Medii Nr. 1 Câmpulung Moldovenesc, transformată în 1957 în Liceul Militar „Ștefan cel Mare” Câmpulung Moldovenesc și este dusă mai departe astăzi de de acest colegiu.

5. Concluzie. Cei 13 ani de domnie ai Regelui Ferdinand au însemnat pentru România o lungă serie de progrese politice, economice și culturale. Identificându-se cu spiritul și aspirațiile națiunii române, Ferdinand a reușit o serie de reforme ce au dus, după întregirea națională, la consolidarea statului român. Între acestea se numără și înființarea celor trei licee militare la Târgu Mureș, Chișinău și Cernăuți.

Aceste licee, cu rădăcini adânc înfipte în ceea ce înseamnă ființa noastră națională, au devenit instituții de învățământ unice în țara noastră. La fel de vechi ca România Mare, ele au avut ca scop formarea unor oameni de caracter, pe umerii cărora să se construiască o națiune care să răzbată în fața vicisitudinilor istoriei.

Prin înființarea celor trei licee militare din provinciile românești Transilvania, Basarabia și Bucovina, Regele Ferdinand nu a dorit altceva decât să formeze români autentici, care să promoveze cultura și identitatea românească. În mare parte dorința Regelui a fost împlinită, deoarece foarte mulți absolvenți ai liceelor militare au fost promotori ai românismului și ai iubirii necondiționate de patrie. Mai mult, din postura de militari ai Armatei Române au apărat țara în cel de-Al Doilea Război Mondial, unii ajungând să plătească prețul suprem ce i-a așezat pentru totdeauna în Panteonul Eroilor Neamului Românesc.

---

²⁹ General de brigadă (r) prof. univ. dr. Adrian Stroea, Colonel (r) Marin Ghinoiu, *Locotenent-colonelul Traian Grigorescu – primul comandant al Liceului Militar „Ștefan cel Mare” din Cernăuți*, în „Document”, Buletinul Arhivelor Militare Române, anul XXIII, nr. 1 (87), 2020, p. 28.

REPERE ISTORICE PRIVIND ADOPTAREA CONSTITUȚIEI DIN ANUL 1923

Ilie Gorjan

Cuvântul „constituție” este întrebuințat din timpuri foarte vechi și până în ziua de astăzi în diverse domenii ale științei. Acest cuvânt provine de la latinescul „constitution”, care înseamnă „așezare cu temei”, „organizare”, fiind folosit încă din timpul imperiului roman pentru a desemna legile date de către împărat. Cuvântul „constituție” a fost întrebuințat pentru a desemna legea fundamentală abia în secolul al XVIII-lea, în perioada pregătirii revoluției burgheze, când juriștii au desemnat prin acest cuvânt o lege fundamentală care cuprinde normele de bază ale organizării statului, precum și o serie de drepturi și libertăți proclamate ca imuabile de către teoreticienii revoluției burgheze¹.

În legătură cu apariția constituției, se poate afirma că „reguli constituționale, indiferent dacă au fost numite așa sau nu, au existat odată cu apariția statelor suverane, căci în orice stat au existat anumite reguli fundamentale de organizare și funcționare a guvernării². Cu certitudine, constituția a apărut din necesitatea afirmării și protejării puterii statale instaurate printr-un ansamblu de norme cu forță juridică supremă, adoptate în formă solemnă, ea marcând practic apariția statului de drept, care pune și guvernării sub incidența regulilor juridice. Prima constituție apărută în lume a fost cea engleză, sub forma Magnei Charta Libertatum, adoptată în anul 1215, în prezent constituția engleză cuprinzând Magna Charta Libertatum (1215), Petition of Right (1628), Habeas Corpus Act (1679), Bill of Rights (1689), Actul de stabilire a succesiunii la tron (1701), Actul Parlamentului (1911), prin care se stabilesc puterile Camerei Lorzilor în raport cu cele ale Camerei Comunelor, Actul Parlamentului (1949), prin care se modifică cel din 1911, Actul referitor la reprezentare (1949), prin care se consolidează sistemul electoral, Actul referitor la drepturile omului (1998), prin care se codifică în dreptul britanic Convenția europeană a drepturilor omului și Actele de descentralizare a puterii de stat (1998), prin care se autorizează crearea de parlamente locale în Scoția, Irlanda de Nord și Țara Galilor³. Se observă ușor că Anglia, ca și Israel și Noua Zeelandă, se înscrie în rândul țărilor care au constituții cutumiare (nescrise), în raport cu majoritatea țărilor ale căror constituții sunt scrise.

Prima constituție scrisă este cea americană, din anul 1787, iar în Europa prima constituție scrisă a fost adoptată în Franța în anul 1791.

Doctrina juridică a definit constituția ca fiind *legea fundamentală a unui stat, constituită din norme juridice, investită cu forță juridică supremă, și care reglementează*

¹ Nistor Prisca, *Drept constituțional*, Tipografia Universității din București, 1974, p. 33.

² Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *Drept constituțional și instituții politice*, vol. I, ed. XI-a, București, Editura All Beck, p. 42.

³ *Ibidem*, pp. 43-44.

*acele relații sociale fundamentale esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitarea puterii*⁴.

În România, dezvoltarea constituțională a cunoscut etape succesive, gradual progresive, asupra cărora și-au pus amprenta condițiile materiale de configurare a raporturilor de forțe interne, precum și statutul României în jocul politic al puterilor învecinate, care și-au disputat influența asupra acestora. Statutul de autonomie a Principatelor, păstrat prin regimul capitulațiilor vreme de peste 300 de ani, a permis o dezvoltare constituțională proprie a acestora cu instituții de guvernare autohtone, organizare legislativă și administrativă proprie, o viață spirituală de rit ortodox, autocefală, o viață economică și o piață de desfacere controlată de autorități românești, factori care au stimulat, alături de limba și cultura comună, configurarea etnică a națiunii române și formarea civilizației românești⁵.

Prima încercare de elaborare a unei constituții s-a materializat în „Proiectul de Constituție al Cărvunarilor din anul 1822”, elaborat de către micii boieri în scopul împlinirii dorinței lor de a participa la conducerea statului. „Proclamația de la Islaz” din 11 iunie 1848, care a cuprins programul politic al revoluției din același an, a reprezentat, de asemenea, unul dintre primele acte constituționale românești⁶. „Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris din 1858” și „Legea electorală”, aprobate prin plebiscit, la inițiativa lui Alexandru Ioan Cuza, în anul 1864, au constituit prima Constituție a României, deoarece cuprind reglementări ale unor relații sociale fundamentale, esențiale pentru instaurarea, menținerea și exercitarea puterii. Pe baza acestui Statut, au fost adoptate celelalte legi în timpul domniei lui Cuza, el constituind, așadar, baza constituțională a întregii legislații următoare. De altfel, chiar Statutul se definește a fi o constituție prin art. 17 care stabilește obligația funcționarilor publici „de a jura supunere Constituției și legilor țării”⁷.

În anul 1866, a fost adoptată Constituția României, după modelul belgian, care a marcat încheierea procesului de instituire a regimului parlamentar modern în România și, totodată, impunerea dinastiei ereditare, inaugurată prin alegerea plebiscitară a Principelui Carol ca Domnitor sub titulatura de Carol I⁸. Această Constituție cuprindea 133 de articole prezente în opt titluri: Despre teritoriul României (titlul I), Despre drepturile românilor (titlul II), Despre puterile statului (titlul III), Despre finanțe (titlul IV), Despre puterea armată (titlul V), Dispozițiuni generale (titlul VI), Despre revizuirea Constituției (titlul VII), Dispoziții tranzitorii și suplimentare (titlul VIII). Constituția adoptată la 1866 a suferit o serie de modificări după cum urmează: în 1884 cele referitoare la domn (în 1881, România devenise regat), presă, sistemul electoral și la pământurile rurale; în 1917 dispozițiile referitoare la garantarea dreptului de proprietate și cele privitoare la dreptul de vot; în 1918, ca urmare a desăvârșirii statului național unitar român⁹.

---

⁴ *Ibidem*, p. 41.

⁵ Cristian Ionescu, *Dezvoltarea constituțională a României*, București, Regia Autonomă Monitorul Oficial, 2000, pp. 10-11.

⁶ Nistor Prisca, *op. cit.*, p. 52.

⁷ Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, pp. 82-83.

⁸ Cristian Ionescu, *op. cit.*, pp. 13-14.

⁹ Ioan Muraru, Elena Simina Tănăsescu, *op. cit.*, pp. 84-85.

În anul 1923, s-a adoptat o nouă constituție, acțiune impusă de realitatea făuririi statului național unitar, de schimbarea raportului de forțe dintre clase, de lupta pentru consacrarea unui sistem avansat de drepturi și libertăți¹⁰. Elaborarea acestei constituții este rezultatul activității tuturor partidelor politice prezente pe eșichierul politic din România în acea perioadă. Dar să vedem care au fost acele partide politice:

1. Partidul Conservator, înființat în anul 1870 și condus de Emanoil Costache Epureanu, Lascăr Catargiu, Gheorghe Grigore Cantacuzino, Petre Carp și Titu Maiorescu. În perioada 1875-1919, a condus țara timp de 14 ani, restul de 30 aparținând Partidului Liberal. A dispărut de pe scena politică în anul 1925, după moartea șefului de partid Alexandru Marghiloman.

2. Partidul Național Liberal, înființat în 1875 și condus de I.C. Brătianu, Dimitrie Brătianu, D.A. Sturdza, I.I.C. Brătianu, acesta din urmă fiind împuternicit de Regele Ferdinand, la 19 ianuarie 1922, în urma alegerilor, să formeze guvernul.

3. Partidul Național Român, înființat la 30 aprilie 1881, având în frunte pe Iuliu Maniu, Alex Vaida-Voievod, Ștefan Cicio Pop, Mihai Popovici, Vasile Goldiș, Ioan Lupaș și Octavian Goga. A condus efectiv acțiunile ce au culminat cu marea adunare de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918, care a proclamat unirea Transilvaniei cu România. În 1926 a fuzionat cu Partidul Țărănesc și a rezultat un nou partid cu denumirea Partidul Național Țărănesc.

4. Partidul Țărănesc a luat naștere în condițiile înfruntărilor și regrupărilor politice care au avut loc în timpul și la sfârșitul Primului Război Mondial, reușind să strângă în sfera sa de influență elemente din conducerea băncilor populare, a cooperativelor și obștilor sătești, mica burghezie orășenească, precum și o parte din intelectualii ridicați din rândurile țărănimii. Punctul forte al partidului îl constituia țărănimea din Muntenia și Moldova. Actul de constituire a Partidului Țărănesc poartă data de 5 decembrie 1918, când peste 160 de învățători, preoți și săteni s-au adunat la București și au pus bazele noului partid. Conducerea era asigurată de Ion Mihalache, Ștefan Morărescu, G. Vlădescu-Albești, Paul Bujor, C.I. Parhon, Octav Băncilă ș.a.

5. Partidul Poporului, înființat în aprilie 1920, pe seama Ligii Poporului constituită la 1 aprilie 1918, la Iași, din inițiativa unui grup de politicieni desprinși din Partidul Conservator și a unui cerc de ofițeri cu grade superioare, în frunte cu generalul Alexandru Averescu.

6. Partidul Naționalist-Democrat-Nicolae Iorga, constituit în 1910, cu organul de presă „Neamul românesc”, editat de N. Iorga. În 1920, partidul s-a divizat: o grupare condusă de Iorga și cealaltă de A.C. Cuza, un dușman înfocat al proletariatului și ideilor comuniste.

7. Partidul Muncii, înființat la sfârșitul lunii aprilie 1917, printre conducătorii săi cei mai cunoscuți fiind avocatul N. Lupu. În anul 1920, partidul s-a destrămat.

8. Partidul Democrat al Unirii, creat la 15 septembrie 1919, având ca președinte pe I. Nistor, ca necesitate în vederea integrării Bucovinei în viața politică a României și în sistemul partidelor politice. În iunie 1922, acest partid a aderat la Partidul Țărănesc.

---

¹⁰ Emil Cernea, Emil Molcuț, *Istoria statului și dreptului românesc*, București, Editura Press Mihaela S.R.L., 1999, p. 250.

9. Partidul Maghiar, înființat la 28 decembrie 1922 la Cluj.

10. Partidul German și Partidul Șvăbesc, înființate în noiembrie 1919.

11. Partidul Comunist din România, înființat la 8 mai 1921, sub conducerea lui Gheorghe Cristescu. Prin Legea Mârzescu, adoptată de Parlament, partidul a fost trecut în ilegalitate în decembrie 1924¹¹.

Unele dintre aceste formațiuni politice și-au pus amprenta pe întreaga activitate de elaborare a unei noi constituții, fiecare dintre ele, în raport cu interesele de partid ale momentului, exprimând opinii cu privire la acest act normativ fundamental pentru devenirea României abia încheiate ca stat național unitar, suveran și independent. Rolul cel mai important în acest proces l-a jucat Partidul Național Liberal, care, după venirea la putere în urma alegerilor, și-a înscris în programul de guvernare din ianuarie 1922 obiectivul de „a da României întregite Constituția așteptată”¹². Activitatea acestui partid, aflat la putere, a fost susținută permanent și fățiș de Regele Ferdinand, în ciuda criticilor severe care i s-au adus, pe toată perioada procesului de elaborare a constituției. Cert este faptul că acest proces a concentrat întreaga viață politică a României, de la deschiderea lucrărilor Corpurilor legiuitoare, în noiembrie 1922, până la votarea acesteia în martie 1923, trecându-se pe planul al doilea alte preocupări.

Pe scena politică a existat un consens privind necesitatea elaborării unei noi constituții, dar au existat și opinii contradictorii soldate cu puternice înfruntări politice cu privire la procedura și modalitățile punerii în practică a acestui obiectiv și, mai ales, cu privire la conținutul actului normativ fundamental pentru soarta României. În acest sens, toate partidele politice au elaborat anteproiecte ale constituției, pe care le-au supus aprobării forurilor lor statutare, diferite în multe privințe în ceea ce privește conținutul viitoarei constituții. Pentru transpunerea în practică a obiectivului referitor la elaborarea constituției, Parlamentul, unde PNL avea o majoritate confortabilă, a constituit o Comisie constituțională mixtă (alcătuită din deputați și senatori), care urma să analizeze proiectul guvernului și să pregătească materialul necesar redactării proiectului de constituție. La lucrări au participat și membrii guvernului, iar acestea s-au desfășurat în localul președinției Consiliului de Miniștri. Cele trei principale partide de opoziție, Partidul Național Român (condus de Iuliu Maniu), Partidul Țărănesc (sub conducerea lui N. Lupu) și Partidul Poporului (condus de Averescu) au convenit în ianuarie 1923 să lupte pentru căderea guvernului și împiedicarea votării proiectului de constituție.

Cu toată împotrivirea partidelor din opoziție, demersul constituțional și-a continuat drumul. La 5 martie 1923, a fost depus proiectul guvernului la birourile Corpurilor legiuitoare, lucrările fiind boicotate prin lipsa din sală a reprezentanților Partidului Național și Partidului Țărănesc, care au și organizat o manifestație de amploare în ziua de 19 martie 1923. Cu toate acestea, Adunarea Deputaților a aprobat cu 231 voturi pentru, 50 abțineri și patru voturi contra luarea în considerare a proiectului constituției și trecerea la discutarea și aprobarea lui pe articole. În ziua de 26 martie 1923, Adunarea Deputaților a votat textul constituției cu 247 voturi pentru

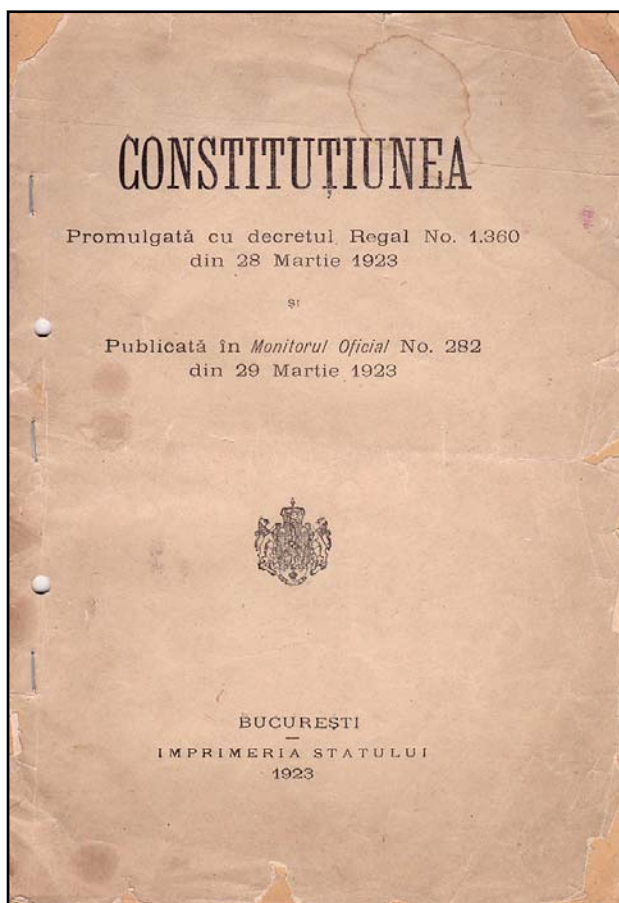
---

¹¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după marea unire*, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, pp. 40-215.

¹² *Ibidem*, p. 315.

din 257, opt împotrivă și două abțineri, în persoana lui Nicolae Iorga și Al. Răutu. Senatul a votat în ziua de 27 martie 1923 cu 137 voturi pentru din 141, două împotrivă și două abțineri. Pe 28 martie 1923, în cadrul unei solemnități la care a participat, Regele Ferdinand a sancționat Constituția¹³.

Acea Constituție are meritul de a fi legiferat, încă din primul articol, caracterul unitar și indivizibil al statului român. Totodată, ea a consacrat drepturile și libertățile fundamentale ale cetățeanului și a creat climatul necesar pentru activitatea politică a tuturor partidelor aflate pe eșichierul politic. Constituția din 1923 a fost apreciată ca una dintre cele mai democratice din Europa acelei perioade, ea fiind în concordanță cu situația și cerințele fundamentale ale României după fărîmarea statului național unitar¹⁴.

---

¹³ *Ibidem*, p. 345.

¹⁴ *Ibidem*, p. 347.

1918-1923. ORGANIZAREA, EVOLUȚIA ȘI CADRUL LEGISLATIV AL BĂNCII NAȚIONALE A ROMÂNIEI

Georgeta Ghionea

Refacerea economiei, distrusă de război și de jafurile la care a fost supusă de ocupații germani și austro-ungari, unificarea legislativă și administrativă, dezvoltarea unei industrii naționale avansate, înfăptuirea reformei agrare și electorale au fost numai câteva dintre obiectivele urmărite în vederea consolidării statului român, după anul 1918. Procesul de reconstrucție economică a întâmpinat numeroase dificultăți, deoarece industria fusese grav afectată: articolele de primă necesitate, ca alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte lipseau, iar din lipsă de utilaje pământul nu a mai fost lucrat corespunzător. Prețurile au crescut față de perioada antebelică, iar moneda s-a devalorizat. La această devalorizare au contribuit: emisiunea de lei hârtie fără acoperire în aur, efectuată de germani prin intermediul Băncii Generale; preschimbarea la un curs superior celui real al coroanelor și rublelor, care circulau în teritoriile alipite, și emisiunile de lei hârtie ale Băncii Naționale. În scopul reorganizării economice, în anul 1920 au fost retrase din circulație monedele străine, provenite din teritoriile unite cu România, acestea înlocuindu-se cu moneda națională - leul. Totodată, Banca Națională a României și-a extins prerogativele la emisiunea și circulația monetară asupra întregului teritoriu național¹.

Având în vedere cele de mai sus, am considerat necesară reanalizarea informațiilor privind organizarea și evoluția Băncii Naționale a României, în intervalul 1918-1923, precum și relațiile acesteia cu statul român. Nu ne-am propus să epuizăm totalitatea izvoarelor narative sau documentare cu privire la acest subiect, limitându-ne doar la a sintetiza câteva informații, considerate de noi importante și aflate în surse deja puse în circuitul științific.

Relațiile Băncii Naționale a României cu Statul. Eforturile depuse pentru susținerea războiului, precum și pentru realizarea unirii cu teritoriile locuite de români (Basarabia, Transilvania, Banat, Bucovina) au diminuat considerabil rezerva internațională a Băncii Naționale a României. În acest context, primul deceniu interbelic a fost marcat de încercările autorităților de la București de a reface această rezervă și, implicit, prestigiul monedei naționale. Chiar și după încheierea războiului, statul a continuat să contracteze importante împrumuturi la Institutul Central de Emisiune, singurul în măsură a-i pune la dispoziție fondurile necesare pentru a acoperi cheltuielile bugetare, precum și sumele necesare realizării unificării monetare. În acest scop, în anul 1919,

---

¹ Ioan Scurtu (coord.), *Istoria Românilor. România Întregită (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 84; Georgeta Ghionea, *Istoria băncilor urbane din Oltenia (1880-1948)*, Craiova, Editura Aius, 2009, p. 130.

ministrul de Finanțe, Oscar Kiriacescu, a inițiat primele legături cu Banca Națională a României, în vederea consolidării legăturilor și obținerii fondurilor necesare. Se încheiea convenția din 16 februarie 1919, prin care se *unificau* două credite, contractate de stat anterior, în valoare de 1.300 de milioane de lei, respectiv 300 de milioane de lei și se reducea, cu această ocazie, dobânda creditului la 1% pe an. De asemenea, a fost prelungit termenul de plată a datoriei până la 31 decembrie 1919, prevăzându-se și calculul și plata dobânzilor la 30 iunie, respectiv 31 decembrie. Prin convenția din 16 februarie, Ministerul de Finanțe își lua următoarele obligații față de Banca Națională:

„Oprirea exportului biletelor Băncii Naționale, întrucât deveniseră un obiect de speculă în toate țările vecine, a căror bilete erau cu totul depreciate, precum și oprirea oricărui import de bilete din aceste țări;

Depunerea la Banca Națională, în contul împrumuturilor acordate, a tuturor biletelor Băncii Naționale vărsate cu prilejul împrumutului intern proiectat;

Restituirea sumei de 2.828.222,50 franci, plătită la Banca Națională către Banque de France, datorate de guvernul român;

Restituirea, din primele disponibilități ce Statul va avea în străinătate, a sumei de 56 milioane de franci, ce i-a fost împrumutată ca acoperire pentru ultimul împrumut de 300.000.000 lei, conform Convenției din 28 Septemvrie 1918;

Restituirea împrumutului de 1.600 milioane lei prin disponibilul creat de împrumuturile externe ce va contracta Statul”².

Până la îndeplinirea tuturor condițiilor stipulate în convenția din februarie, Oscar Kiriacescu, în sarcina căruia au rămas găsirea mijloacelor necesare pentru stat, a decis emiterea „de bonuri de tezaur intern, tip 5%, pe termene scurte”³, iar în luna februarie, a anului 1919 a lansat „Împrumutul Unirii pe titluri de rentă 5% amortizabile în 40 de ani și pe cursul de 90%”⁴. Subscripția publică a adus la bugetul de stat suma de 1.143.143.800 de lei, pe care acesta a avut-o la dispoziție pentru nevoile curente și de care a beneficiat timp de 4 luni. În momentul epuizării fondurilor, Ministerul de Finanțe a fost nevoit să apeleze tot la Banca Națională. Astfel, la 12 mai 1919, a fost încheiată o nouă convenție, prin care statul obținea un nou credit, în valoare de 1,5 miliarde de lei, fără dobândă, „în scopul retragerii din circulație a bancnotelor Băncii Generale Române și pentru alte nevoi”⁵. Pe lângă valoarea sumei împrumutate, convenția mai stipula și următoarele: „Statul nu plătește nici o dobândă, ci numai cheltuielile speciale pentru confecționarea biletelor”⁶.

Drept acoperire, pentru noua emisiune, statul a cedat Băncii Naționale drepturile ce urmau a fi recunoscute asupra depozitelor de la Reichbank (Berlin), care garantau emisiunile Băncii Generale Române, precum și alte despăgubiri ce urmau a fi acordate de Conferința de Pace de la Paris. Prin convenția semnată la 12 mai 1919, Banca Națională venea în sprijinul statului căruia îi înlesnea procedurile necesare unificării

---

² Victor Slăvescu, *Istoricul Băncii Naționale a României (1880-1924)*, București, 1925, p. 277.

³ *Ibidem*.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*, pp. 277-278.

⁶ *Ibidem*, p. 278.

monetare. Deși creditul de 1,5 miliarde de lei a avut un scop precis, acesta a fost utilizat pentru acoperirea altor cheltuieli⁷.

La 16 octombrie 1919, se făcea un nou apel la Banca Națională. Prin convenția încheiată la data menționată și care poartă semnăturile lui I. Angelescu (ministrul de Finanțe) și a lui I.G. Bibicescu (guvernatorul BNR), se contracta un nou împrumut, în valoare de 1 miliard de lei, fără dobândă. Această convenție a fost modificată la 30 octombrie 1919, când statul a dat Institutului Central de Emisiune un bon de tezaur în aur, în valoare de 333 de milioane de lei, cu scadența la 16 ianuarie 1920, pentru acoperirea emisiunii determinată de creditul acordat⁸.

În anii 1920-1921, statul a beneficiat de alte două împrumuturi acordate de Banca Națională (5 miliarde de lei, prin convenția din 11 iunie 1920⁹; 2,5 milioane de lei, prin convenția din 5 ianuarie 1921¹⁰). Ambele credite au fost solicitate pentru *realizarea unificării monetare și pentru lichidarea haosului monetar*.

Cu toate că preschimbarea monedelor străine s-a făcut cu întârziere, ceea ce a dat naștere la introducerea în țară a unei mari cantități de ruble și coroane, al căror curs avantajos a dus la speculații, unificarea monetară a pus în ordine circulația monetară și a favorizat dezvoltarea activității economice. La 24 iunie 1920, *ministrul de Finanțe ad-interim General Averescu* contracta un împrumut de 200 de milioane de lei, pentru a-l pune la dispoziția Casei Centrale a Băncilor Populare, cu scopul „plății semințelor și acordării avansurilor pentru însămânțare”¹¹. Dobânda acestui împrumut era fixată la 1% sub scontul oficial al Băncii și nu putea să treacă „peste 4% pe an”¹². La 30 iunie 1921, Banca Națională acorda statului un nou împrumut, în valoare de 200 de milioane de lei, primind, drept gaj, aurul de la Banca Austro-Ungară, iar la 30 iulie 1921, încă două împrumuturi, fiecare de câte 200 de milioane de lei. De asemenea, nevoile de credit ale

---

⁷ În ceea ce privește cheltuielile pentru care a fost folosit creditul acordat de Banca Națională, Oscar Kiriacescu invocă șapte motive: menținerea unei părți din armata română în stare de mobilizare; extinderea administrației românești în noile provincii; cheltuielile administrațiilor locale care nu puteau fi acoperite din veniturile lor; sporurile salariale acordate funcționarilor publici; plata unor pagube de război pentru locuitorii din regiunile profund afectate de operațiunile militare; refacerea unor stabilimente de importanță publică; ajutorarea unor comune, în Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu (coord.), *125 de la înființarea B.N.R.. Viața și opera lui Ioan G. Bibicescu*, București, 2005, p. 106, disponibil online: <https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx>, site accesat în data: 6. 11. 2021.

⁸ Victor Slăvescu, *op. cit.*, pp. 281-282.

⁹ Convenția din 11 iunie 1920 poartă semnătura ministrului de Finanțe, C. Argetoianu, și a guvernatorului I.G. Bibicescu. În art. 1 al convenției se stipulau următoarele: „În scopul unificării monetare, urmând a se retrage din circulație coroanele Băncii Austro-Ungare regulat șampilate, rublele Romanoff și Lwoff, admise în Basarabia, precum și notele Băncii Generale regulat șampilate, Banca Națională acordă Ministerului de Finanțe un nou împrumut de cinci miliarde lei”. În art. 5 al aceleiași convenții, se stabilea obligația statului „ca începând din 1921 să restituie anual Băncii Naționale, câte 300.000.000 din împrumuturile contractate”, în Victor Slăvescu, *op. cit.*, pp. 286-287.

¹⁰ Prin convenția din 5 ianuarie 1921, Banca Națională consimțea să acorde statului un nou împrumut de 2,5 milioane lei, pentru desăvârșirea unificării monetare, prin „achitarea completă a notelor Băncii Generale și prin plata integrală a coroanelor și rublelor admise la schimb...”, în Victor Slăvescu, *op. cit.*, pp. 292-293.

¹¹ Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 294.

¹² *Ibidem*.

provinciilor alipite au determinat o sporire considerabilă a creditelor. La sfârșitul anului 1921, valoarea acestora ajunsese la 2,06 miliarde de lei.

Sintetizând relațiile statului cu Banca Națională în perioada mai sus analizată, Vintilă Brătianu preciza la începutul anului 1922 următoarele:

„Sarcinile războiului au impus Statului să apeleze la emisiunea *Băncii Naționale*, pentru a face față unei situațiuni extraordinare. Grație creditului și concursului dat de această instituțiune, s-a făcut față în Moldova la o bună parte din cheltuielile războiului, s-a putut alimenta cheltuielile nu mai puțin mari din campania dela Tisa și Nistru, și s-a asigurat mersul Statului atunci când secătuirea făcută de vrăjmaș îl adusese în neputință de a-și găsi în veniturile sale obișnuite, mijloacele zilnice de traiu. În sfârșit, tot grație acestei emisiuni s-a putut realiza unificarea monetară și retragerea diferitelor emisiuni, fie făcute de vrăjmași, fie găsite în teritoriile liberate. *Banca Națională* a fost astfel adusă să sporească emisiunea pentru aceste nevoi, cu aproape 13 miliarde lei, emisiune care apasă greu asupra circulațiunii și valutei naționale”¹³.

Concomitent cu sprijinul acordat statului, în perioada studiată Banca Națională a susținut activitățile economice, prin lichidarea datoriilor comercianților, datorii care crescuseră considerabil, ca urmare a deprecierii leului. De asemenea, Institutul Central de Emisiune a acordat importante credite industriei; la un moment dat, aceasta deținea 50% din portofoliu, din care cea mai mare parte pentru operațiuni care necesitau credite pe termen lung. Pentru a degaja portofoliul său de imobilizări în astfel de credite, banca a sprijinit înființarea în anul 1923 a Societății Naționale de Credit Industrial¹⁴. Societate anonimă cu caracter mixt, aceasta a avut drept scop: acordarea de credite pentru industrie, înlesnirea mobilizării creanțelor industriale și încurajarea dezvoltării industriale în România¹⁵. Conducerea societății a fost încredințată unui consiliu de administrație alcătuit din 10 membri: 3 delegați de Consiliul General al Băncii Naționale, 4 aleși de acționari, 2 membri de drept (directorul contabilității publice din Ministerul de Finanțe și directorul industriei din Ministerul Economiei Naționale) și un reprezentant al industriei numit de Ministerul Economiei Naționale.

Inițiatorul Societății Naționale de Credit Industrial a fost Victor Slăvescu, care a și fost numit director al acesteia, și care și-a dorit constituirea unei entități prin intermediul căreia să promoveze „creditul autohton”¹⁶. Misiunea societății nu a fost dintre cele mai ușoare, dar în pofida greutăților cu care s-a confruntat și prin politica de credite pe care a dus-o a reușit să sprijine dezvoltarea industriei românești¹⁷.

---

¹³ *Rolul Băncii Naționale în actuala situație și în concordanță cu politica consolidării financiare a Statului*, în „Buletinul Institutului Economic al României”, Anul I, nr. 10/1922, pp. 757-758; Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 304.

¹⁴ În conformitate cu prevederile Legii nr. 3.201 din 19 iunie 1923 a fost înființată o societate anonimă sub denumirea de Societatea Națională de Credit Industrial, cu un capital de 500 de milioane de lei, la care Statul a participat cu 20%, iar Banca Națională cu 30%.

¹⁵ Virgil D. Madgearu, *Evoluția economiei românești după războiul mondial*, București, 1940, p. 348.

¹⁶ Mugur Isărescu (coord.), *Viața și opera lui Victor Slăvescu. Restitutio*, București, 2001, p. 12, disponibil online: <https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx>, site accesat în data: 6. 11. 2021.

¹⁷ Prin politica de credite aplicată, Banca Națională a sprijinit înființarea următoarelor întreprinderi: Fabrica de Sârmă Câmpia Turzii (1922), Uzinele Titan-Nădrag-Călan (1924), Copsa Mică-Cugir

Tot în anul 1923, cu sprijinul unor instituții financiare românești, Banca Națională a României a pus bazele *Institutului Economic Românesc*. Rolul acestei instituții a fost următorul: „a cerceta toate problemele de ordin economic și financiar”¹⁸. În același an (1923), la 16 septembrie, administrația Institutului Central de Emisiune lua decizia înființării *Asociațiunii Băncilor Române*. Rolul și însemnătatea noii societăți au fost sintetizate de Oscar Kiriacescu astfel:

„Asociațiunea băncilor române reprezintă nu numai un pas înainte spre întărirea acțiunii individuale a fiecăreia dintre băncile pe cari le reprezentați, dar mai ales înseamnă așezarea activității băncilor pe o bază de un ordin mult mai înalt, care privește interesele lor comune și în același timp, marile interese ale țării. Rolul instituțiilor de bancă s-a dovedit în timpul din urmă, că e covârșitor pentru propășirea economiei generale a țării. Acest rol, însă, este atât de greu de îndeplinit și atât de variate sunt nevoile economice ale țării, mai ales acum după prefacerile determinate de război, că acțiunea izolată a fiecărui institut bancar se dovedește insuficientă. Pentru țara noastră este o nevoie imperioasă ca buna înțelegere între instituțiile financiare să săvârșească prin asocierea lor... Guvernul pregătește un plan complex de punere în valoare a bogățiilor țării. Ar fi dezastruos să nu revină băncilor românești rolul principal în desfășurarea acestei noi activități românești”¹⁹.

Extinderea rețelei Băncii Naționale. La sfârșitul Primului Război Mondial rețeaua Băncii Naționale a fost extinsă la nivelul României Mari, măsură care se înscria în efortul susținut de autoritățile centrale de la București în integrarea noilor provincii. Primele sucursale au fost înființate la Chișinău (5 ianuarie 1919) și Cernăuți (2 septembrie 1919), ulterior, la 6 noiembrie 1919, rețeaua fiind majorată cu alte șase sucursale, în următoarele orașe: Arad, Brașov, Cluj, Oradea, Sibiu și Timișoara²⁰.

În majoritatea cazurilor noile sucursale urmau să se instaleze în fostele localuri ale Băncii Austro-Ungare. Lichidarea acestei bănci s-a făcut în urma unor negocieri laborioase care au dus la semnarea unei convenții între statul român și succesoarele fostului imperiu. În ceea ce privește rolul noilor instituții, guvernatorul I.G. Bibicescu admitea că acestea trebuiau să sprijine întreprinderile comerciale și industriale „care se preocupă serios de propășirea economică națională... căci caracterul principal al instituției noastre este tocmai acela de instituție economică națională. Să încurajați deci inițiativele

---

(1925), Malaxa (1926), I.A.R.-Brașov (1926) în (Mugur Isărescu (coord.), *op. cit.*, p. 24; Ioan Scurtu, Gheorghe Z. Ionescu, Eufrosina Popescu, *Istoria României între anii 1918-1944, culegere de documente*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982, p. 71). În anul 1924, principalele ramuri economice au atins nivelul producției antebelice, iar până în anul 1928, producția industrială a cunoscut creșteri accelerate, îndeosebi în ramurile metalurgică, a materialelor de construcție, forestieră, alimentară și textilă. În anul 1928 existau nu mai puțin de 3.955 de întreprinderi industriale mari, cu un capital de 39,8 miliarde de lei și cu 208 mii de angajați (Alexandru Pinte, Gheorghe Ruscanu, *Băncile în economia românească, 1774-1995*, București, Editura Economică, 1995, p. 121; Georgeta Ghionea, *op. cit.*, p. 39).

¹⁸ Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 341.

¹⁹ V. Vl., *Asociațiunea Băncilor Române*, în „Revista Economică. Organ financiar-economic”, Cluj, Anul XXV, nr. 36-37/1923, p. 354.

²⁰ Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu (coord.), *op. cit.*, p. 84, disponibil online: <https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx>, site accesat în data: 6. 11. 2021.

naționale, să împingeați către o viață economică sănătoasă elementele românești; să întăriți prin sprijinul ce dați instituțiunile românești, fie create în acele regiuni, fie pe cele din Vechiul Regat care și-au întins activitatea acolo”²¹.

Noile sucursale trebuiau să cunoască în amănunt situația firmelor care apelau la contul curent, mai ales dacă acestea nu erau de naționalitate română. Se încerca, astfel, să se afle dacă firmele „păstrau legături cu instituțiunile din țările de la care au fost dezlipite ținuturile românești, dacă au ca țintă subordonarea comerțului sau industriei făcute aici, intereselor străine”²². De asemenea, guvernatorul reamintea principiul conducător al Băncii Naționale a României, care nu căuta cu orice preț clientela „ci și-o triază și nu-i acordă creditul său decât în scop economic de producție, de mișcare sănătoasă comercială și industrială”²³. Bibicescu nu uita să atragă atenția și asupra comportamentului funcționarilor, a căror „viață privată trebuie să fie de bună rânduială, făcând astfel ca reprezentanții noștri acolo să fie puși în primul rând al vrednicilor cetățeni ai țării”²⁴.

În ceea ce privește personalul, la înființare, toate aceste noi sedii ale Băncii Naționale aveau în componență doar trei funcționari: un director, un contabil și un casier. Directorii au fost numiți dintre funcționarii merituoși ai băncii centrale de la sucursalele și agențiile din Vechiul Regat. Aceștia au fost împuterniciți de Consiliul de Administrație să facă toate demersurile necesare pentru ocuparea fostelor localuri ale Băncii Austro-Ungare, precum și toate formalitățile necesare pentru începerea operațiunilor²⁵.

Cu toate dificultățile întâmpinate (spații neadecvate desfășurării operațiunilor de bancă, funcționari care se confruntau cu lipsuri provocate de o criză economică generală), inerente oricărui început, operațiunile sediilor Băncii Naționale din Transilvania, Basarabia și Bucovina au cunoscut o creștere spectaculoasă. Numai scontul a crescut de la aproximativ 390 de milioane de lei, în anul 1919, la 4 miliarde de lei, în anul 1921, ajungând la peste 20 de miliarde de lei, în anul 1923²⁶. În același timp, sucursalele și agențiile din teritoriile alipite au avut un rol esențial în procedura de unificare monetară.

Extinderea rețelei teritoriale a făcut necesară modificarea legii și statutelor Băncii Naționale, motiv pentru care în ianuarie 1920 i-a fost înaintat ministrului de Finanțe, Aurel Vlad, un proiect. Măsurile propuse de Bibicescu prevedeau: mărirea capitalului social al băncii centrale la 100 de milioane de lei și cedarea către stat, cu titlu gratuit, a 12.000 de acțiuni ale Băncii Naționale, instituția urmând să redevină o bancă cu capital mixt²⁷. Proiectul propus de Bibicescu a fost pus în aplicare în anul 1925, când statul și-a reluat participarea la capitalul instituției, calitate la care renunțase în anul 1901. Institutul Central obținea, cu această ocazie, privilegiul de emisiune pe încă 30 de ani și își sporea capitalul de la 30 la 100 de milioane de lei²⁸.

---

²¹ *Ibidem*, p. 85.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ *Ibidem*, p. 87.

²⁷ *** *Istoria Românilor*, volumul VIII, București, Editura Academiei Române, 2003, p. 120.

²⁸ Aurel Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatare din România*, București, Editura Științifică, 1958, p. 198.

Banca Națională a României: binefaceri. Atât în timpul Primului Război Mondial, cât mai ales după încheierea ostilităților, una dintre cele mai importante direcții în care s-au îndreptat banii donați de către bancă a fost spre ajutorarea orfanilor de război. În acest sens, în anul 1918, Institutul Central creea fondul „Cultura” dotat cu un capital inițial de 500.000 de lei al cărui scop a fost următorul:

„...să vină în ajutorul educației copiilor minori ai personalului Băncii,... să acorde ajutor pentru subvenționarea copiilor funcționarilor ce se disting la învățătură, și cu aplicație specială, pentru cărți de școală și plata taxelor școlare, pentru procurare de îmbrăcăminte și încălțăminte și ajutoare la măritișul fetelor funcționarilor și lucrătorilor”²⁹.

În aceeași perioadă, „ca omagiu funcționarilor Băncii căzuți în luptă pentru Patrie, s-a creat fondul *Eroii Neamului*, dotat cu un capital de 300.000 lei”³⁰, destinat familiilor funcționarilor căzuți pe câmpul de luptă. Ajutoarele erau acordate nominal sau prin intermediul unor organizații de caritate, dintre care le amintim aici pe următoarele: Societatea Ortodoxă a Femeilor Române și Societatea de Cruce Roșie. Guvernatorul a fost cel care a propus în nenumărate rânduri acordarea de ajutoare bănești instituțiilor de învățământ, de diferite grade, de pe întreg cuprinsul țării. Vom enumera aici numai câteva dintre acestea: Colegiul Carol I din Craiova, Universitatea din Iași, Universitatea din București, Facultatea de Medicină din București etc. Banii erau acordați atât pentru refacerea localurilor afectate de război, cât și pentru dezvoltarea colecțiilor bibliotecilor sau pentru acordarea de burse studenților merituoși³¹. În același spirit al susținerii financiare, la 21 iulie 1921, la propunerea lui I.G. Bibicescu, a fost pus la dispoziția Casei de Împrumut și Ajutor un credit excepțional de 1 milion lei, din care funcționarii puteau lua bani, cu împrumut pentru construcția sau cumpărarea de locuințe.

Conducerea Băncii Naționale. În perioada studiată, I.G. Bibicescu³² a îndeplinit funcția de guvernator (1919-1921) și de director (1922-1924).

---

²⁹ C.I. Băicoianu, *Istoria politicii noastre monetare și a Băncii Naționale, Neutralitatea-Războiul-Ocupațiunea (1914-1920)*, volumul III, București, 1932, p. 348.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu (coord.), *op. cit.*, p. 112, disponibil online: <https://www.bnr.ro/Restitutio-3221-Mobile.aspx>, site accesat în data: 6. 11. 2021.

³² Ioan G. Bibicescu s-a născut la 8 noiembrie 1849 în comuna Cerneți, județul Mehedinți. El a fost primul din cei trei fii ai lui Gheorghe Bibicu, moșnean din comuna Colibași, și al Ioanei Mazilu din comuna Bâtlanele, județul Mehedinți. Primele două clase le-a urmat în Cerneți, celelalte două în localitatea Turnu Severin, iar cursurile secundare le-a urmat la liceul Carol I, din Craiova. În anul 1870 s-a înscris la Facultatea de Drept din București, ulterior urmând studiile economice și juridice la Paris. Dintre funcțiile pe care le-a îndeplinit le putem enumera pe următoarele: în perioada 1879-1891 a fost redactor și apoi prim redactor la ziarul „Românul”; proprietar și director politic la ziarul „Telegraful român”; fondator al Societății presei (1883); consilier și ulterior ajutor de primar al Bucureștiului (1886-1889). Conducător al Institutului Central de Emisiune al statului român într-una dintre cele mai dificile perioade din istoria sa (1914-1921), Ioan G. Bibicescu a avut de-a lungul vieții diferite preocupări dintre care amintim: ziarist de marcă, culegător de folclor, teoretician, dar și practicant al domeniului economic, pasionat bibliofil. A fost o personalitate importantă a vieții economice, culturale și financiare a României, de la sfârșitul secolului al XIX-lea începutul secolului XX, mărturie stând, în acest sens, lucrările și studiile în care a fost abordată activitatea sa: C.I. Băicoianu, *Banca Națională în timpul ocupației nov. 1916-1918. Emisiunea Băncii Generale*, București, 1919; Idem, *La mormântul lui I.G. Bibicescu: cuvântare rostită în ziua de 7 maiu 1924 la Turnu-Severin*, București, 1924; Idem, *Istoria politicii noastre mo-*

Portretul lui I.G. Bibicescu a fost frumos creionat de Mihail Oromulu, astfel:

„Într-o lungă și fructuoasă carieră, d-l I.G. Bibicescu a adus servicii de așa natură încât încă multă vreme, când se va vorbi de Banca Națională, nu se va putea face fără a cugeta la priceperea și profundele cunoștințe financiare, cu cari s-a distins în tot timpul cât a stat în fruntea acestei instituțiuni. Dacă se recitesc rapoartele..., în care a funcționat ca vice-guvernator și apoi ca guvernator, ...se va înprospăta în mintea oricui, grija sa continuă, de a face să prospereze instituțiunea a cărei conducere se încredințase și în același timp, cetind rezultatele, va termina cu convingerea deplinei reușite la cari ajunsesese... Pentru toate frumoasele sale servicii, scrisul, de acord cu Consiliul general, a intervenit, și Ministerul de Finanțe a binevoit a-i conferi titlul de Guvernator onorific...”³³.

În perioada studiată conducerea Băncii Naționale a fost asigurată de următorii: Theodor Capitanovici, viceguvernator (1919-1924); Corneliu Cioranu, director (1919-1920); Oscar Kiriacescu, director (1919-1924); I.D. Clinceanu, director (1919-1920); C.I. Băicoianu, director (1919-1924); Gr. Eremie, director (1920-1923); G.G. Stroescu, director (1922-1924); Mihail Oromulu, guvernator (1922-1924)³⁴.

Din comitetul de cenzori au făcut parte următorii: I. Pr. Dumitrescu (1919-1921); Dr. C. Cantacuzino (1919); General N.C. Constantinescu (1919-1920); M.Z. Demetrescu (1919-1920); C. Nacu (1919); Anghel Saligny (1919-1924); L. Sculy Logotheti (1920-1924); C. Cioranu (1921-1924); N. Băllănescu (1921-1924); Gr. Eremie (1924); G. Georgescu (1921-1924); C.A. Popovici (1921-1922)³⁵.

În perioada 1918-1923 au fost elaborate peste 60 de legi, regulamente și decrete, în vederea susținerii industriei. Legea minelor, Legea energiei, Legea apelor, Legea comercializării și controlului întreprinderilor economice ale statului, unificarea monetară, înființarea unor bănci cu scopul susținerii industriei, centralizarea și unificarea administrației căilor ferate, reorganizarea transporturilor feroviare, toate acestea au fost numai câteva dintre măsurile luate în vederea consolidării economice a statului român. În toată această perioadă Banca Națională și-a direcționat capitalul spre susținerea ansamblului de reforme sociale și economice inițiat de stat.

---

netare și a Băncii Naționale, Neutralitatea-Războiul-Ocupațiunea, volumul III, București, 1932; Victor Slăvescu, *Istoricul Băncii Naționale a României (1880-1924)*, București, 1925; Ileana Roman, *I.G. Bibicescu sau viața ca operă*, Turnu-Severin, Editura Prier, 1998; Ion Mamina, *Guvernatorii: Ioan G. Bibicescu*, în „Magazin Istoric”, București, Anul I, nr. 1/1997, p. 35; Cristian Păunescu, *Guvernatori ai Băncii Naționale: Ioan G. Bibicescu*, în „Magazin Istoric”, București, Anul 33, nr. 1/1999, p. 5; Prof. dr. Mugur Isărescu, Surica Rosentuler, Sabina Marițiu (coord), *125 de la înființarea B.N.R.. Viața și opera lui Ioan G. Bibicescu*, București, 2005; George Sorescu, Tudor Rățoi, Ioan G. Bibicescu – Folclorist și om al cetății în corespondență și documente, Editura Didahia Severin, 2019; George Sorescu, Tudor Rățoi, I.G. Bibicescu în alte arhivalii inedite, jurnalist și animator al culturii, Editura Didahia Severin, 2020.

³³ Victor Slăvescu, *op. cit.*, p. 344.

³⁴ *Ibidem*, p. 345.

³⁵ *Ibidem*.

MIRON CRISTEA – PATRIARHUL UNITĂȚII ROMÂNILOR

Ion Niță Rizea

I. Preliminarii. De-a lungul istoriei poporului român, Biserica Ortodoxă Română, prin clerul ei (ierarhi, preoți și diaconi), a avut un rol important în trezirea și păstrarea conștiinței de neam, în realizarea unității tuturor românilor într-un stat național independent și unitar. În acest sens, între reprezentanții de seamă ai Bisericii care au luptat pentru independența, demnitatea și unitatea neamului românesc, patriarhul Miron Cristea (1868-1939), „*personalitate de necontestat a românismului transilvănean*”, ocupă un loc aparte¹. El face parte dintre acei ierarhi luminați, cu care Dumnezeu nu a înzestrat prea multe popoare. „*Vie inteligentă, elocventă, vastă erudiție, putere de seducție* – scria profesorul C. Stoicescu – *nimic nu i-a fost refuzat. Trebuie să ne întoarcem privirile cu mulți ani în urmă pentru a mai găsi în fruntea Bisericii noastre un astfel de conducător*”².

II.1. Patriarhul Miron Cristea – susținător neobosit al Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918. Viitor mitropolit primat (1919-1925) și întâiul patriarh al României (1925-1939)³, Elie Miron Cristea⁴, episcop al Caransebeșului (1909-1919), este cel care

---

¹ Dintre cei care au cercetat viața și activitatea patriarhului Miron Cristea, menționăm pe: Ion Rusu Abrudeanu (*Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea Înalt Regent. Omul și faptele*, vol. I, București, Editura Cartea Românească, 1929, 480 p.), Antonie Plămădeală, mitropolitul Ardealului (*Pagini dintr-o arhivă inedită*, București, Editura Minerva, 1984, XLVII + 435 p.; *Românii din Transilvania sub teroarea regimului dualist austro-ungar (1867-1918) după documente, note și corespondențe rămase de la Elie Miron Cristea*, Sibiu, 1986, 546 p.; ediția a II-a, București, Editura Academiei Române, 2018, 548 p.; *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea – documente, însemnări și corespondențe*, Sibiu, 1987, 483 p.), Ilie Șandru și Valentin Borda (*Un nume pentru istorie – patriarhul Elie Miron Cristea*, Târgu-Mureș, Casa de Editură Petru Maior, 1998, 293 p.; ediția a II-a, Miercurea-Ciuc, Editura Grai Românesc, 2008, 400 p.) și Cristian Vasile Petcu (*Guvernarea Miron Cristea*, teză de doctorat, București, Editura Enciclopedică, 2009, 399 p.).

² C. Stoicescu, *Patriarhul Miron*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVI (1938), nr. 11-12, p. 616.

³ Născut în anul 1868, într-o familie de țărani din Toplița (azi județul Harghita), licențiat al Facultății de Teologie din Sibiu și doctor în filologie al Universității din Budapesta, cu o teză despre poezia lui Mihai Eminescu, episcopul Miron Cristea al Caransebeșului a fost ales mitropolit primat la 18/31 decembrie 1919, fiind investit și înscăunat la 19 decembrie 1919/1 ianuarie 1920. La 4 februarie 1925 a fost ridicat la treapta de patriarh (Legea promulgată la 23 februarie, publicată în 25 februarie 1925). A fost investit și înscăunat ca patriarh la 1 noiembrie 1925, el fiind primul patriarh al Bisericii Ortodoxe Române.

⁴ Într-o cuvântare ținută la Palatul Patriarhal din București în ziua de 29 septembrie 1985, mitropolitul Antonie Plămădeală al Ardealului (1982-2005) avea să spună, referindu-se la numele patriarhului Miron Cristea: „Pe scaunul de la București, cu titlul de Mitropolit primat, se afla din 1920 Elie Miron Cristea, cum îi plăcea să-și zică, păstrându-și și numele de botez, ușor modernizând printr-o fonie străină pe românescul dar cam asprul și rusticul *Ilie*, cum fusese și prototipul onomastic vechi-testamentar”.

a participat activ la realizarea Marii Uniri din anul 1918, el fiind unul dintre făuritorii de seamă ai unității românești. Alături de episcopul Ioan Papp al Aradului (1903-1925), episcopul Miron Cristea, „*duhovnicul așteptărilor de mărire ale națiunii*” române, a reușit către sfârșitul anului 1918 să devină un adevărat purtător de cuvânt al dorințelor de unire ale românilor ardeleni și bănățeni.

Astfel, la 25 octombrie 1918, cu ocazia constituirii Consiliului Național Român din Caransebeș, episcopul Miron Cristea, vorbind despre suferințele, nedreptățile și prigonirile îndurate de poporul român din Transilvania și Banat, dar și despre jertfele „*enorme*” pe care acesta le-a dat în Primul Război Mondial, nutrea speranța că, în curând, „*națiunea română își va croi singură soarta și viitorul său*” și „*cu ajutorul lui Dumnezeu, uniți în cuget și simțiri și bine disciplinați, vom ajunge acea mare zi cu soare, acea mare sărbătoare, în care cu toții vom înălța rugăciuni fierbinți de mulțumire către Cel de sus, care ocârmuiește lumea și popoarele ei; apoi cu lacrimi de bucurie vom încinge hora mare a unirii tuturor românilor din hotare în hotare*”⁵.

Peste puțin timp, la 1 noiembrie 1918, adresându-se Consiliului Național Român Central – organism reprezentativ central al tuturor românilor din Transilvania și Banat⁶ –, episcopul Miron Cristea avea să afirme că fiecare popor are „*dreptul la libera dispunere asupra sorții sale*”. Arătând în adresa sa că „*interesele de viață ale neamului românesc [...] pretind ca un categoric imperativ realizarea acestui fapt de liberă dispoziție și față de neamul nostru*”, episcopul Caransebeșului declara că recunoaște Consiliul Național Român Central, ca for conducător al luptei de eliberare națională al românilor ardeleni și bănățeni. În actul de adeziune, din 21 noiembrie 1918, semnat de toți episcopii ortodocși și greco-catolici din Transilvania, aceștia declarau că vor colabora din toate puterile „*la întruparea aspirațiilor noastre naționale*”⁷.

Ca urmare a acestui fapt, cei doi episcopi ortodocși români, Ioan Papp – care era și locțiitor de mitropolit al Ardealului⁸ – și Miron Cristea, s-au întrunit la Arad și au hotărât ca în toate bisericile din cuprinsul Mitropoliei Ardealului să nu mai fie pomenit împăratul, ci „*înalta noastră stăpânire națională [Consiliul Național Român Central – compl. n.]*”⁹.

La 15 noiembrie, Consiliul Național Român Central, analizând situația creată în Transilvania, a stabilit că, pentru realizarea idealului național al românilor din Transilvania, este imperios necesară convocarea unei Adunări Naționale.

Pentru a consfinți unirea necondiționată a Transilvaniei cu România, înainte de intrarea trupelor românești în Ardeal, la 1 decembrie 1918 a fost organizată la Alba Iulia Adunarea Națională, unde, printre marii unioniști, s-a aflat și episcopul Miron Cristea.

⁵ †Miron Cristea, *Cuvântări și Predici*, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1928, pp. 377-380.

⁶ Consiliul Național Român Central a fost constituit la Budapesta la 18/31 octombrie 1918.

⁷ Vezi *Cincizeci de ani de la unirea Transilvaniei cu România: Contribuția clerului român la luptele poporului român pentru libertate națională și unitate*, în: „*Biserica Ortodoxă Română*”, an. LXXXVI (1968), nr. 11-12, p. 1338 (și în *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, vol. I, București, Editura Basilica, 2018, pp. 156-157).

⁸ În urma morții mitropolitului Vasile Mangra al Ardealului (†1/14 octombrie 1918), episcopul Ioan Papp al Aradului a devenit locțiitor de mitropolit (octombrie 1918 – mai 1920).

⁹ I.D. Suciu, *Monografia Mitropoliei Banatului*, Timișoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1977, p. 214.

Nu este de mirare să-l vedem participând pe episcopul Caransebeșului la actul de unire de la 1 Decembrie 1918. Cu un an înainte de Unire, ierarhul Miron Cristea avea să rostească în Pastorală de Crăciun cuvinte cu adresă politică, susținând „... *ca fiecare națiune, fiecare neam, mare sau mic, să fie stăpân pe sine, să se conducă însuși, spre binele și înaintarea sa spre progresul țării și al omenirii*”¹⁰.

La Alba Iulia, înaintea deschiderii Marii Adunări din 18 noiembrie/1 decembrie 1918, episcopul Miron Cristea a citit, în fața altarului Catedralei, rugăciunea alcătuită în acest scop de preotul Gheorghe Ciuhandu de la Arad: „*Doamne, Dumnezeu nostru! Păcătuit-am Ție și noi și părinții noștri; rătăcit-am de la calea adevărului și lumina dreptății nu ne-a strălucit nouă și soarele nu ne-a răsărit nouă și iată, robi suntem în pământul ce ai dat părinților noștri, spre a mânca rodul lui și bunătățile lui. [...] Cine este asemenea Ție mărit între sfinți, minunat întru mărire, făcător de minuni? Iată, noi venim la Tine, că Tu ești Dumnezeu nostru, căci Tu ai zis: O, poporul Meu! Rana ta este dureroasă; pedeapsa fărădelegii tale împlinitu-s-a [...]. Și acum, Doamne, Dumnezeu nostru, Cel mare, Cel puternic, Cel înfricoșat, Cel Ce păzești legământul și îndurarea; Dumnezeu cel mare în sfaturi, puternic în lucrări, ai cărui ochi pururea sunt deschiși asupra faptelor fiilor oamenilor; Cel Ce înalți pe cei smeriți și ridici la mântuire pe cei ce plâng, Care zădărnicești sfaturile celor vicleni, pentru ca mâinile lor să nu îplinească cugetele lor [...]; înaintea Ta aducem rugăciunile noastre, nu pentru dreptățile noastre, ci pentru multele Tale îndurări. Scoală-Te întru ajutorul nostru și mântuiește-ne pentru mila Ta. Dă-ne ajutor ca să scăpăm din strâmtoare, Dumnezeule, Mântuitorul nostru, arată-ne nouă pentru mărirea Numelui Tău, ca să se sălășluiască mărire în pământul nostru, acum și pururi și în vecii vecilor. Amin*”¹¹. Și tot acum episcopul Miron Cristea avea să înalțe, în numele întregului neam românesc, rugăciune de mulțumire către Bunul Dumnezeu pentru împlinirea idealului Marii Uniri: „*Doamne, Dumnezeule al părinților noștri, carele ai călcat moartea și pe diavolul l-ai surpat, și ai dăruit viață poporului Tău Românesc, revarsă pacea și binecuvântarea Ta cerească asupra miilor nenumărate cari, cu buzele tremurânde, își împreună azi rugăminta în fața Altarului Tău – în cetatea marelui Mihai Viteazul – și pentru suferințele și umilirile de veacuri, încununează-l azi cu darul Preasfântului Tău Duh, ca într-o mână și într-o suflare, să fie toți fiii Lui la același gând, rumpând pentru vecie lanțurile iobăgiei și ale întunerecului. Cutremură, Doamne, cenușa mucenicilor de ieri și alaltăieri – și din moaștele lor sfinte aprinde focul dragostei în inimile tuturor. Și lacrimile orfanilor și maicilor îndurerate, fă cu puterea Ta să se prefacă toate în stele de bucurie pe tăria ceriului, sub cari azi neamul românesc de la patru vânturi, cu genunchii plecați îți joară din nou credința părinților noștri*”¹².

¹⁰ Această pastorală de Crăciun din 1917, „plină de demnitate”, avea să tulbure cercurile guvernului maghiar, episcopul Miron Cristea fiind citat la Budapesta, unde i s-au făcut aspre muștrări. Vezi vol. *Ierarhul Miron Cristea. Patriarhul Marii Uniri*, București, Editura Basilica, 2018, p. 24. Cf. †Miron Cristea, *Cuvântări și Predici*, p. 378.

¹¹ Vezi Pr. Gheorghe Lițiu, *Rugăciunea de la Alba Iulia*, în: „Mitropolia Banatului”, an. XVIII (1968), nr. 10-12, pp. 686-688 (și în volumul *Biserica Ortodoxă și Marea Unire*, pp. 47-49).

¹² Cf. Daniela Șontică, „Miron Cristea, «duhovnicul așteptărilor de mărire ale națiunii»”, în *Oamenii Unirii*, București, Editura Trinitas a Patriarhiei Române, 2018, p. 168.

După citirea istoricei „Declarații de unire cu Țara Mamă” de către Vasile Goldiș – care stabilea și „*principiile fundamentale*” după care urma să se conducă noul stat unitar român –, Adunarea Constituantă a ales Marele Sfat Național Român, format din 212 membri, numit să exercite atribuții administrative și legislative. Din Marele Sfat Național Român a făcut parte, alături de episcopul ortodox Ioan Papp al Aradului și episcopul unit Valeriu-Traian Frențiu, și Miron Cristea, episcopul Caransebeșului. Ședința Adunării Constituante a continuat pe Câmpul lui Horea, unde s-au rostit mai multe cuvântări în prezența celor peste 100.000 de români. Între cei care au luat cuvântul în fața „Măritei Nații Române”, s-a aflat și episcopul Caransebeșului, Miron Cristea, al cărui discurs memorabil avea să încununeze întreaga sa activitate dusă în slujba poporului român oprimat din Ardeal. Iată ce spunea el, printre altele: „*În fața asupririlor și a nedreptăților, pe care nu le puteam opri, ne-am retras resemnați la vetrele familiilor și la altarele bisericilor noastre și acolo am străjuit cu neadormită grijă și am salvat scumpele comori ale sufletului: legea, limba, datinile strămoșești și toată moștenirea ființei noastre etnice de Români*”¹³.

Pentru consfințirea și pecetluirea mărețului act de unire de la Alba Iulia, Marele Sfat Național a delegat patru fruntași ardeleni cu misiunea de a merge la București pentru a înmâna regelui Ferdinand (1914-1927) textul actului unirii. Între aceștia s-a aflat și episcopul Miron Cristea al Caransebeșului. Delegația ardeleană a fost primită în Gara de Nord, în ziua de 11 decembrie, de miniștri, de primarul capitalei și de o mare mulțime de intelectuali și popor¹⁴. La discursurile de „bun venit” a răspuns episcopul Miron Cristea, care – într-un înflăcărat și emoționant discurs, cum numai un mare patriot putea să-l rostească – a prezentat unirea consfințită la 1 Decembrie ca pe un act izvorât din jertfele și luptele neconținute duse de întregul popor român: „... *Cu sentimente de adâncă și veșnică recunoștință pentru tot ce ați făcut pentru noi, atât acum cât și în cursul veacurilor trecute – începând cu Voievodul Ștefan cel Mare (Episcopia Vadului), Radu IV cel Mare (Episcopia Geoagiului), Mihai Viteazul (Mitropolia Alba Iuliei), și până la Constantin Brâncoveanu și Carol I – , dăm mulțumită milostivului Dumnezeu, pentru că pe noi, cei din generația de azi, ne-a învrednicit să trăim cele mai mărețe zile din întreaga viață de aproape 2.000 de ani a națiunii noastre...*”¹⁵.

Actul Unirii a fost înmânat regelui Ferdinand, în chip solemn, în dimineața zilei de 14 decembrie, în Sala Tronului a Palatului Regal¹⁶.

După predarea actului Unirii, a urmat la Palatul Regal un banchet dat de Suveranul României în cinstea delegației Unirii. Între cei prezenți, alături de suveranii României, Regele Ferdinand I și Regina Maria, de oameni politici (Ion I.C. Brătianu,

---

¹³ †Miron Cristea, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, *Cuvinte despre Marea Unire*, București, Editura Basilica, 2018, p. 26. Vezi și Ion Rusu Abrudeanu, „Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918”, în *Marea Unire de la Alba Iulia: 1 Decembrie 1918*, Alba Iulia, Reîntregirea, 2018, pp. 88-89.

¹⁴ I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea...*, p. 280. Vezi și Idem, *Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri de la Alba Iulia...*, p. 97.

¹⁵ Miron Cristea, *Cuvinte despre Marea Unire*, pp. 33-34. Vezi și I. Rusu Abrudeanu, *Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri...*, p. 98.

¹⁶ I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea...*, p. 281. Vezi și Idem, *Implicarea Episcopului Miron Cristea în înfăptuirea Marii Uniri...*, p. 99.

Take Ionescu, P.P. Carp, Alexandru Lapedatu) și de numeroase personalități culturale, s-a aflat și episcopul Miron Cristea, însoțit de secretarul său, Corneliu Corneanu.

În cadrul acestei reuniuni, la un moment dat, Regele Ferdinand i-a cerut secretarului eparhial Corneliu Corneanu informații despre situația Banatului, teritoriul românesc ocupat atunci de trupele sârbești, apoi s-a interesat de starea religioasă, culturală, materială și morală a Eparhiei Caransebeșului, precum și „*de activitatea, viața și atitudinea românească a Episcopului Miron Cristea*”¹⁷.

În cursul convorbirii, Regele Ferdinand i-a descris tânărului secretar eparhial situația Bisericii din Vechiul Regat, exprimându-și în cele din urmă convingerea că „*numai un ierarh înzestrat cu însușiri alese, cu pregătire și cultură superioară, crescut în spiritul ecleziastic, turnat în minunata organizație bisericească a lui Șaguna, va putea să dea Bisericii Ortodoxe din România Mare avânt și viață nouă*”¹⁸.

Se gândea oare, Regele Ferdinand, încă de atunci, la numirea episcopului Miron Cristea în fruntea Bisericii Ortodoxe din România întregită? Răspunsul îl găsim chiar în cuvintele Suveranului, care, la finalul convorbirii sale cu secretarul eparhial Corneanu, avea să spună: „*Am ținut să verific informațiile bune ce aveam privitoare la persoana Episcopului Caransebeșului. Și prin cine altul le puteam verifica mai bine decât prin însuși secretarul său! Sper, deci, că nu vă veți supăra, dacă vi-l vom lua pe Episcopul Miron Cristea, făcându-l Mitropolit Primat*”¹⁹. Iar această dorință a Regelui avea să se împlinească în curând... La 18/31 decembrie 1919, episcopul Miron Cristea al Caransebeșului avea să fie ales mitropolit primat, investirea și întronizarea sa având loc în ziua următoare, la 19 decembrie 1919/1ianuarie 1920.

La Conferința de Pace de la Paris (12 ianuarie – 28 iunie 1919)²⁰ și apoi prin Tratatul de Pace de la Trianon (4 iunie 1920), încheiat cu Ungaria, marile puteri ale Europei, învingătoare în Primul Război Mondial, nu vor face decât să constate voința românilor transilvăneni de a se uni cu Țara, de a se uni cu frații români de pe celălalt versant al Carpaților²¹.

II.2. Patriarhul Miron Cristea – promotor al unificării bisericești. Unirea tuturor provinciilor românești cu Vechiul Regat, încheiată la 1 Decembrie 1918, va

---

¹⁷ *Ibidem*, p. 283.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 284.

²⁰ Tratatul de Pace de la Trianon recunoștea unirea Transilvaniei, Banatului și Maramureșului cu Vechiul Regat al României. Astfel, art. 45 prevedea următoarele: „Ungaria renunță, la ceea ce o privește, în favoarea României, la toate drepturile și titlurile asupra teritoriilor fostei monarhii austro-ungare situate dincolo de fruntariile Ungariei, astfel cum sunt fixate la art. 27, partea a II-a (*Fruntariile Ungariei*) și recunoaște prin prezentul tratat sau prin orice tratate încheiate în scop de a regla afacerile actuale, ca făcând parte din România”. Vezi Academia Română, *Istoria Românilor*, vol. VIII, *România Întregită (1918-1940)*, București, Editura Enciclopedică, 2003, p. 25.

²¹ Pentru detalii, vezi: C. Botoran, I. Calafeteanu, E. Campus, V. Moisuc, *România și Conferința de Pace de la Paris (1918-1920)*, Cluj-Napoca, 1983; V. Fl. Dobrinescu, *România și sistemul tratatelor de pace de la Paris (1919-1923)*, Iași, 1993; Sherman David Spector, *România și Conferința de Pace de la Paris. Diplomația lui I. I.C. Brătianu*, Iași, 1995; V. Fl. Dobrinescu, D. Tompea, *România la Conferința de Pace (Paris: 1919-1920; 1946-1947)*, Focșani, 1996. Vezi și V. Fl. Dobrinescu, *România și Ungaria de la Trianon la Paris (1920-1947). Bătălia diplomatică pentru Transilvania*, București, 1996.

impune, ca necesitate stringentă pentru bunul mers al Bisericii noastre, unificarea ecleziastică și organizarea ei pe baza unui statut și a unei legi unice, temeinice.

Realizarea unificării bisericești, urmare firească a unității politice a statului român, va fi un deziderat pe care episcopul Miron Cristea al Caransebeșului și-l va dori cât mai repede împlinit, de îndată ce va fi ales Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române.

Viitor mitropolit primat și patriarh al României, Miron Cristea, va reuși, în doar câțiva ani, printr-un efort susținut, să realizeze unificarea Bisericii noastre, dându-i acesteia un statut și o lege de organizare și funcționare unitare, care să corespundă noilor realități și exigențe ale vremii.

În cele ce urmează vom prezenta principalele acțiuni întreprinse de patriarhul Miron Cristea în vederea realizării unificării bisericești, acțiuni care se vor încheia în anul 1925, prin înființarea Patriarhiei Române și elaborarea Statutului și a Legii de organizare a Bisericii Ortodoxe Române.

După unirea Transilvaniei cu România, unire consfințită prin actul memorabil de la 1 Decembrie 1918, s-a simțit nevoia realizării unificării bisericești a tuturor românilor ortodocși din fostele provincii istorice românești. Unificarea bisericească, atât de necesară acum în România întregită, era atât în interesul Bisericii cât și al Statului, căci modul în care era condusă Biserica dintr-o provincie a țării în alta era cu totul diferit. Biserica din Transilvania și Banat se conducea după „Statutul Organic” al mitropolitului Andrei Șaguna, potrivit căruia laicii aveau o largă participare (2/3) la administrarea și conducerea treburilor bisericești, ceea ce nu se întâmpla în Vechiul Regat, unde totul era administrat numai de clerici²².

Prima consfătuire pe tema unificării bisericești a avut loc la Sibiu, la începutul lunii martie a anului 1919 (6-8 martie), unde un comitet organizator, avându-l în frunte pe protopopul Ioan Lupaș, a convocat un congres preoțesc. La acest congres a fost prezent episcopul de Caransebeș, Miron Cristea, alături de un număr mare de preoți din Transilvania, precum și preoți din Vechiul Regat.

În cadrul congresului s-a hotărât, pentru prima dată după Marea Unire din 1918, înființarea Patriarhiei Române, viitoarea organizare a Bisericii Ortodoxe Române urmând să se facă în spiritul Statutului Organic șagunian²³.

Curând după aceea, în mai 1919, a fost convocat, la București, Consistoriul Superior Bisericesc, care a început discuțiile privind unificarea administrației bisericești. Pentru pregătirea lucrărilor de unificare, Sfântul Sinod a ales o comisie compusă din delegați ai Sfântului Sinod, ai Consistoriului Superior Bisericesc și ai organelor de conducere a Bisericilor din provinciile alipite. Din această comisie făcea parte și episcopul de Caransebeș, Miron Cristea²⁴.

---

²² Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, vol. III, ediția a 3-a, București, Editura Trinitas, 2008, p. 359. Cf. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1939. Elie Miron Cristea – Documente, însemnări și corespondențe*, p. 14.

²³ P.S. Nestor Vornicescu-Severineanu, *Încercări, posibilități și propuneri în vederea înființării patriarhatului înainte de 1925*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1357. Vezi și †Dr. Nestor Vornicescu, *«Biruit-au gândul»*. *Studii de teologie istorică românească*, Craiova, 1990, p. 523.

²⁴ Econom D. Georgescu, *Patriarhul Miron, organizator al Bisericii Ortodoxe Române*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. LVI (1938), nr. 11-12, p. 667.

Întrunită la Sinaia, în zilele de 12-15 iunie 1919, sub președinția mitropolitului Pimen Georgescu al Moldovei (1909-1934), Comisia a hotărât ca unificarea să pornească de sus în jos, adică să înceapă cu unificarea ierarhică, iar Sfântul Sinod din București să fie centrul acestei unități. Conform canonului 34 apostolic, arhiepiscopul din București urma să devină protosul tuturor ierarhilor români.

În timpul lucrărilor Comisiei, episcopul Miron Cristea, format în spirit șagunian, a susținut necesitatea reclamată atât de viitorul Bisericii, cât și de Statul român, de a organiza Biserica națională română în raport cu Statul pe bază de autonomie și în raport cu afacerile interne pe baze constituționale (a „... *introducerii în întreaga Românie Mare a unei organizări bisericești autonome, pe baze constituționale*”)²⁵.

La 17/30 decembrie 1919, într-o sesiune extraordinară a Sfântului Sinod și a Consistoriului Superior Bisericesc, s-a proclamat unirea pe vecie a Bisericilor surori care formau de acum înainte una și nedespărțită Biserică Ortodoxă Română²⁶. A doua zi, 18/31 decembrie 1919, Colegiul, întrunit în sala Ateneului, sub președinția mitropolitului Pimen al Moldovei, l-a ales pe episcopul Miron Cristea al Caransebeșului, cu 435 din 447 voturi exprimate, ca Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al României²⁷. Prin această proclamare și prin alegerea Întâistătătorului Bisericii Ortodoxe Române în persoana episcopului Miron Cristea, s-a considerat pecetluită unirea²⁸.

Fără îndoială, alegerea episcopului Miron Cristea al Caransebeșului ca mitropolit primat al României a reprezentat, în acele momente, un adevărat simbol al unității statale și bisericești a tuturor românilor.

Investitura noului mitropolit primat a avut loc în ziua de 19 decembrie 1919 (sau 1 ianuarie 1920 st. n.) la Palatul Regal, încredințându-i-se toiagul arhiepiscopesc de Mitropolit al Ungrovlahiei și Primat al României.

Alegerea episcopului Miron Cristea ca Întâistătător al Bisericii Ortodoxe Române a venit într-un moment dificil, din cauza lungilor și dureroaselor tulburări petrecute până atunci în viața Bisericii. Pentru ca acestea să fie curmate, se simțea nevoia ca în fruntea Bisericii să fie ales un ierarh luminat și vizionar, cu forță morală și cu autoritate pe care nimeni să nu le poată contesta. Acesta a fost gândul membrilor Sfântului Sinod – ca de altfel și al clasei politice – care, cu largă majoritate, au căzut de acord asupra alegerii episcopului de la Caransebeș. Alegerea lui Miron Cristea în scaunul mitropolitan al Ungrovlahiei a fost, în bună măsură, grăbită și de alegerile ce urmau să aibă loc în Ardeal, pentru ocuparea scaunului de arhiepiscop al Transilvaniei, rămas vacant după moartea mitropolitului Vasile Mangra, în 1918.

---

²⁵ Nestor Vornicescu-Severineanu, *Încercări, posibilități și propuneri...*, pp. 1358-1359 (și în volumul *«Biruit-au gândul»...*, p. 525); Preot Nicolae Șerbănescu, *Înființarea Patriarhiei Române (1925)*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. XCIII (1975), nr. 11-12, p. 1385 (și în *Opera istorică, II, Biserica Ortodoxă Română de la primele întocmiri creștine pe pământ românesc, la Patriarhat. 3. Autocefalie și Patriarhat*, București, Editura Basilica, 2017, p. 355).

²⁶ Arhiva Sfântului Sinod, Dosar nr. 151/1920, f. 269 r.; Cf. I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea...*, p. 320.

²⁷ Scaunul de mitropolit primat rămăsese vacant încă de la 1 ianuarie 1919, prin demisia lui Conon Arămescu-Donici.

²⁸ Nestor Vornicescu, *«Biruit-au gândul»...*, p. 525.

În discursul ținut în fața Regelui, cu ocazia investiției, Înaltpreasfințitul Mitropolit Miron a fixat principalele coordonate care trebuiau avute în vedere în viitoarea organizare a Bisericii Ortodoxe Române. Printre acestea, mitropolitul Miron Cristea își propunea ca „*Biserica să-și recâștige, spre binele Țării, vechea strălucire, ce cu adevărat se cuvine acestei instituțiuni divine și naționale*”,... „*să devină tot mai mângâietoare celor osteniți și însetați, care caută alinare la altarul ei și în slujbele ei*”, să fie „*farul de lumină și învățături în spiritul Evangheliei, care încheagă și întărește viața socială pe temeliile trainice ale ordinei și dreptății, ale iertării și iubirii...*”, și să fie „*un izvor de virtuți și de idealuri, pildă vie de jertfire pentru bine, de îndemn, de apostolie dezinteresată pe toate terenurile activității publice. Cu un cuvânt să rămână acea maică iubitoare a Țării întregi, la care cu încredere și cu dragoste nemărginită să alerge toți fiii poporului român, cum se apropie fiii buni de sânul maicii lor*”²⁹.

După întronizarea sa ca mitropolit primat, Miron Cristea a luat conducerea lucrărilor pentru unificarea administrativă și organizatorică a Bisericii Ortodoxe Române. În acest sens, s-au ținut mai multe consfătuiri pentru stabilirea principiilor generale care să stea la baza viitoarei unificări.

Întrucât mai existau deosebiri de păreri în sânul Bisericii asupra bazei statutare pe care să se facă numirea, în toamna anului 1920 (18 septembrie) s-a constituit la București o adunare bisericească ad-hoc, numită și *Constituantă bisericească*, compusă din ierarhi, foști miniștri ai cultelor, profesori de teologie și preoți de mir, care să discute și să stabilească principiile care să stea la baza noii organizări a Bisericii noastre. Din cadrul Constituantei s-a ales o comisie alcătuită din 15 delegați (ierarhi, profesori de teologie și mireni) care să întocmească un proiect de Statut de organizare și funcționare a Bisericii, conform celor discutate în ședințele plenare ale Constituantei³⁰. Ulterior, au mai fost cooptați în Comisie încă doi ierarhi și trei preoți. Comisia, ale cărei lucrări au ținut patru ani, a lucrat sub directa oblăduire a mitropolitului Miron Cristea. Este meritul mitropolitului Miron care, ca un înțelept arbitru între reprezentanții celor cinci provincii bisericești (câte trei reprezentanți din fiecare), a reușit să-i convingă pe aceștia să renunțe la unele puncte divergente și să aștepte experiența timpului, pentru a-și spune cuvântul.

Comisia a redactat între 2 noiembrie și 24 noiembrie 1920 un „*Anteproiect de Lege pentru organizarea Bisericii Autocefale Ortodoxe Române*”, care, deși era lipsit de unitate, urma totuși să fie discutat în Sfântul Sinod³¹.

Mitropolitul Nicolae Bălan al Ardealului (1920-1955) a cerut – și a reușit – ca unificarea bisericească să se facă numai după elaborarea și aprobarea de către Parlament a noii Constituții a României, în care urmau să fie înscrise și principiile de organizare a Bisericii.

---

²⁹ D. Georgescu, *Patriarhul Miron Cristea, organizator al Bisericii Ortodoxe Române*, pp. 668-669.

³⁰ Nestor Vornicescu, «*Biruit-au gândul*»..., p. 525.

³¹ Acest *Anteproiect* a fost tipărit în anul 1921 la Tipografia Cărților Bisericești din București. În *Anteproiect* se prevedea: „mitropolia centrală”, „mitropolii istorice”, episcopii. Protoierarhul era numit „mitropolit primat al țării”.

Noua Constituție a României (cu cele 138 de articole)³² a fost votată de Corpurile legiuitoare și apoi a fost aprobată de regele Ferdinand, în martie 1923³³.

Constituția din 1923, socotită la vremea aceea „*una din cele mai democratice și moderne Legi a legilor din Europa, împlinită cu voia lui Dumnezeu și prin voință națională*”³⁴, prevedea și garanta, prin articolul 22, atât caracterul de „biserică dominantă” al Bisericii Ortodoxe Române, cât și autonomia ei. De asemenea, era stipulat, spre respectare, și principiul participării mirenilor, alături de clerici, la viața bisericească³⁵.

Odată cu votarea Constituției, care prevedea pentru Biserica Ortodoxă o organizare unitară, cu participarea elementelor ei constitutive, clerici și mireni, neînțelegerile ivite în cadrul dezbaterilor din comisia celor 15 membri au încetat treptat, noua legiuire bisericească urmând să se conformeze dispozițiilor constituționale.

Meritul întreg îi aparține mitropolitului Miron Cristea, care cu înțelepciunea, tactul, răbdarea și înțelegerea de care a dat dovadă, dar și datorită prestigiului de care el se bucura în lumea politică, a reușit să fie trecută în Constituție această dispoziție salutară, așa cum a conceput-o el.

Este cunoscut faptul că, încă din anul 1920, mitropolitul Miron Cristea își făcuse cunoscute, printr-o broșură intitulată „*Principii fundamentale pentru organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române din Regatul român*”, propriile puncte de vedere cu privire la Legea de organizare și de funcționare a Bisericii noastre. Dintre acestea, merită atenția câteva lucruri. Mai întâi, observația că Biserica din Vechiul Regat era cea mai slab organizată dintre toate Bisericile provinciilor românești. În al doilea rând, părerea că termenul de „Sinod” trebuie rezervat numai Adunării Episcopilor. În al treilea rând, apare aici ideea de „Sinod Permanent” și, în sfârșit, este introdusă ideea că trebuie să li se dea și laicilor posibilitatea de a participa cât mai activ la viața Bisericii, la rezolvarea chestiunilor bisericești³⁶.

Prin abilitatea sa deosebită, mitropolitul Miron Cristea va reuși să impună doar peste câțiva ani aceste principii șaguniene Bisericilor din Vechiul Regat, sub protecția noii Constituții din 1923.

Cât privește autonomia bisericească sau relația dintre Biserică și Stat, s-a considerat că o împreună-lucrare (*simfonie*) Stat-Biserică este formula corectă, în care Biserica să-și desfășoare activitatea conform învățaturii de credință și a normelor sale morale, iar Statul să contribuie financiar, plătind nu numai personalul clerical, ci și unele cheltuieli materiale, și ajutând la construirea și repararea bisericilor. În final, legea va împăca interesele Bisericii cu ale Statului, punând în consonanță principiul autonomiei bisericești cu cel al suveranității de stat.

De altfel, mitropolitul Miron Cristea, referindu-se la această lege, care are la bază principiul autonomiei bisericești față de Stat, va declara, cu prilejul votării acesteia,

---

³² Vezi *Istoria Constituției României*, vol. I, 1864, 1866, 1923, 1938, București, Editura Erc Press, 2014, pp. 52-95.

³³ Textul Constituției din 1923 a fost publicat în „Monitorul Oficial” nr. 282 din 29 martie 1923.

³⁴ Valentin Hossu-Longin, *Monarhia românească*, București, Editura Litera, 1994, p. 87.

³⁵ *Istoria Constituției României*, I, p. 59.

³⁶ Cf. Antonie Plămădeală, *Contribuții istorice privind perioada 1918-1938...*, pp. 16-17.

următoarele: „*Autonomia noastră bisericească nu este și nu este permis să fie o plantă exotică, adusă de aiurea și plantată în solul vieții noastre bisericești. Aceasta ar fi o greșeală. Autonomia noastră bisericească trebuie să fie ceva special, ceva ce corespunde evoluției istorice a dezvoltării raportului dintre Biserică și Statul nostru. V-am spus adineauri că viața noastră bisericească și viața noastră de Stat s-au dezvoltat în cursul veacurilor, într-un chip atât de armonios, încât una s-a contopit cu cealaltă și au format o pânză, pe care, dacă o încerci s-o separi, se destramă. Ierarhii noștri, mitropoliții noștri, au fost de când lumea și reprezentanți lumesci. În toate adunările noastre obștești, mitropolitul era președinte [...]. Ba mai mult încă, era un timp când mitropolitul țării era și locțiitor de Domn, exercita atribuțiunile domnești în absența Domnului din țară. Iar [...] voievozii noștri erau în cele mai intime legături cu Biserică și mitropolitul. Și această legătură a culminat atunci când unul dintre Voievozi, Constantin Brâncoveanu, a suferit moarte de mucenic pentru credința Bisericii noastre. [...] Deci, în urma acestor legături intime, autonomia noastră bisericească nu putea merge așa de departe, cum merge autonomia Bisericilor din alte țări, terminându-se în realizarea principiului lui Cavour, care spune: «Biserică liberă în Stat liber». Aceasta ar fi o separare totală a Bisericii de Stat și aceasta la noi în țară nu corespunde evoluției vieții noastre bisericești și nici a vieții Statului»³⁷.*

În martie 1925, ultimul proiect de Lege privind organizarea Bisericii Ortodoxe Române, la care era alăturat și un proiect de Statut, au fost prezentate Corpurilor legiuitoare (Senat și Camera Deputaților). Legea (în 45 art.) și Statutul de organizare a Bisericii Ortodoxe Române (cu 178 art.) au fost votate de Corpurile legiuitoare (la 24 martie în Senat și 3 aprilie în Cameră) și promulgate la 6 mai 1925, la scurt timp după înființarea Patriarhiei Române și ridicarea mitropolitului primat la rangul de patriarh (hotărârea Sfântului Sinod din 4 februarie 1925 a fost promulgată de către Parlamentul României la 23 februarie 1925, ea fiind apoi publicată în „Monitorul Oficial” din 25 februarie 1925).

Prin Legea și Statutul de organizare din 1925 se consfințea autocefalia Bisericii noastre, organizată acum ca Patriarhie. Sub raport canonic-administrativ, ea cuprindea 5 mitropolii și 18 eparhii: Mitropolia Ungrovlahiei (cu cinci eparhii sufragane), Mitropolia Moldovei și Sucevei (cu patru eparhii sufragane), Mitropolia Ardealului (cu cinci eparhii sufragane), Mitropolia Bucovinei (cu două eparhii sufragane) și Mitropolia Basarabiei, înființată în 1927 (cu două eparhii sufragane). Exista și o Episcopie a Armatei, înființată în 1921, cu reședința la Alba Iulia (din 1927).

În fruntea Bisericii Ortodoxe Române se afla Sfântul Sinod, „*cea mai înaltă autoritate pentru chestiunile spirituale și canonice și for suprem pentru chestiunile bisericești de orice natură*” (art. 5), format din patriarh, ca președinte, și din toți mitropoliții,

---

³⁷ I. Rusu Abrudeanu, *Înalt Prea Sfinția Sa Patriarhul României Dr. Miron Cristea...*, p. 399. Vorbind despre Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, mitropolitul Miron Cristea avea să mai afirme: „...din întreaga economie a acestei legi bisericești reiese o *autonomie stâmpărată*, prin conlucrarea armonică între Biserică și Stat, acolo unde este necesar și admisibil; și aceasta este rezultanta firească a raporturilor tradiționale dintre Biserică și Stat, în care Biserica Ortodoxă [Română – compl. n.] tocmai pentru aceasta a rămas «dominantă»” (*Ibidem*, p. 400).

episcopii și arhieriei vicari în funcție. Ca organ deliberativ, la nivel central, a fost creat Congresul Național Bisericesc, socotit „*corporațiunea centrală reprezentativă pentru întreaga Biserică a Românilor de religie ortodoxă, în afacerile administrative, culturale, fundamentale și epitropești*” (art. 6). Organul executiv al Sfântului Sinod și al Congresului Național Bisericesc era Consiliul Central Bisericesc (art. 7), format din 15 membri, câte trei de fiecare mitropolie. Pentru administrarea fondului central bisericesc și a tuturor averilor comune bisericești, precum și a subvențiilor ce-i erau acordate Bisericii de către Stat, a fost instituită Eforia Bisericii (art. 24)³⁸.

Părțile constitutive ale Bisericii erau parohia, protopopiatul, mănăstirea, episcopia, arhiepiscopia și mitropolia (art. 8)³⁹. La nivel parohial, organul deliberativ era adunarea parohială, iar organul executiv și administrativ era consiliul parohial. Pe lângă consiliul parohial, mai putea fi ales și un comitet parohial, iar administrarea averii parohiale cădea în grija epitropiei. Episcopia (arhiepiscopia) era condusă de un episcop (arhiepiscop), care conducea treburile eparhiei ajutat de adunarea eparhială, ca organ deliberativ, format din 45 sau 60 de membri, 1/3 clerici și 2/3 mireni, și de Consiliul eparhial, ca organ executiv, format din 6 consilieri.

Fiecare episcop avea un vicar, mitropoliții aveau dreptul la un vicar arhieru, iar patriarhul la doi arhierii. Alegerea episcopilor și arhiepiscopilor (care erau, în același timp, și mitropoliți) se făcea de către un Colegiu electoral, format din membrii Congresului Național Bisericesc și din membrii Adunării eparhiale a eparhiei vacante, la care se adăugau și câțiva membri de drept, dacă erau ortodocși (președintele Consiliului de Miniștri, ministrul Cultelor, președinții Senatului și al Camerei Deputaților etc.), alegerea patriarhului se făcea de membrii Congresului Național Bisericesc, membrii Adunării eparhiale a Arhiepiscopiei Bucureștilor și membrii ortodocși ai Corpurilor legiuitoare.

Potrivit principiilor înscrise în Constituția din 1923, organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române se făcea cu participarea elementelor ei constitutive, clerici și mireni (în proporție de 1/3 clerici și 2/3 mireni).

Participarea largă a mirenilor la viața bisericească reprezenta o consecință a Statutului Organic al mitropolitului Andrei Șaguna. Evident, patriarhul Miron Cristea, format la Sibiu, crescut în atmosfera șaguniană și într-o vreme în care laicii au fost de mare ajutor Bisericii, a sprijinit o astfel de decizie.

Privită în integralitatea ei, Legea de organizare ale Bisericii Ortodoxe Române, la care patriarhul Miron Cristea și-a adus un aport deosebit, a asigurat unitatea bisericească a credincioșilor ortodocși din România întregită. Cu toate minusurile ei, Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române din 1925 va reprezenta o puternică temelie a organizării bisericești din țara noastră, multe din prevederile ei regăsindu-se și astăzi în Legea de organizare și de funcționare a Bisericii noastre.

---

³⁸ Prof. Iorgu I. Ivan, *Organizarea și administrarea Bisericii Ortodoxe Române în ultimii 50 de ani (1925-1975)*, în: „Biserica Ortodoxă Română”, an. XLIII (1975), nr. 11-12, p. 1409.

³⁹ În art. 27 din Legea de organizare a Bisericii Ortodoxe Române, în care sunt recunoscute ca persoane juridice părțile constitutive ale Bisericii, era prevăzută și „Biserica întregă ca atare”. Prin legea din 3 mai 1928, va fi modificat acest articol, incluzându-se și „Patriarhia”, ca unitate componentă a Bisericii Ortodoxe Române.

REFORMA CALENDARULUI ȘI SCHISMA STILISTĂ

Constantin Mănescu-Hurezi

1. Introducere. Timpul ca dimensiune a existenței umane. Poate că încă de la apariția lui pe Pământ, omul și-a dat seama că Dumnezeu i-a dat viața, pe care el trebuie să o trăiască într-un anumit *spațiu* ambiant (geografic) și într-o anumită perioadă de *timp*. Apoi, a realizat că viața lui se scurge în timp, între cele două termene sau hotare fatale ale ei: nașterea și moartea, a înțeles de timpuriu dependența sa de mediul ambiant, atât ca individ, ca mecanism biologic (obligat să respire, să se alimenteze, să se ferească de temperaturi neprielnice), cât și în condițiile existenței sale sociale. Pe măsură ce gândirea lui a evoluat, *spațiul* și *timpul* au devenit centrul preocupărilor umanității, cele două dimensiuni cosmice ale existenței, cadru firesc al vieții omului. În miturile cele mai vechi, apare *timpul*, în primul rând în raportul paradoxal durată-eternitate (veșnicie), adică făptură creată – divinitate creatoare¹.

Dintotdeauna, înțelegerea timpului de către om a fost legată de perceperea faptului că suntem implicați în curgerea lui ireversibilă și că aceasta ne conferă o existență perisabilă, un statut de „trecători”. Cât de adânc, de tulburător, de dramatic chiar, s-a implantat această înțelegere în conștiința umană ne-o dovedește faptul că toate creațiile spirituale ale omenirii, la începuturile dezvoltării culturii sale, au fost dominate de mitul nemuririi, al unei existențe în afara vremurii vremii. Credințele primitive și apoi religiile s-au încheat în jurul acestui vis.

Înainte de venirea Mântuitorului Hristos, înțelegând că viața plantelor și a animalelor este dependentă de curgerea vremii, omul a înțeles că și el este dependent de această „curgere” ireversibilă, care conferă existenței sale un statut perisabil, un caracter „trecător”. Unul din momentele fundamentale ale evoluției conștiinței umane a fost acela când omul, pierzând legătura cu Dumnezeu, și-a înțeles statutul ontologic, făurind necropole și creând rituri funerare. Constatând că are un statut de muritor, omul a aflat un adevăr inconfundabil pentru conștiința sa, un adevăr numit de unii autori „nebiologic”, prin aceea că înțelegerea caracterului ineluctabil (inevitabil, de neînlăturat) al finalității existenței individuale este de natură să îl copleșească, să îl determine la pesimism. Acest pesimism a continuat să existe de-a lungul veacurilor, fiindcă omul a trăit în primul rând în planul existenței sociale, specifică lui, a crezut că existența umană se consumă doar în planul determinismului biologic. Mergând pe această linie unilaterală, el s-a simțit o ființă neputincioasă în Univers, copleșită de timp și de spațiu. În acest sens, cronicarul Miron Costin (1633-1691) spunea, în *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron Vodă încoace*, acest mare adevăr: „Nu sunt vremurile sub om, ci

---

¹ Victor Kernbach, *Dicționar de mitologie generală*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 589.

bietul om sub vremuri”, iar marele nostru poet Mihai Eminescu (1850-1889) spunea că „omul este sub vremi...”.

În concepția creștină, timpul a fost creat odată cu lumea: „Mundus non factus est in tempore, sed cum tempore” (Lumea n-a fost făcută în timp, ci odată cu timpul), ne spune Fericitul Augustin². „La început a făcut Dumnezeu cerul și pământul”, ne spune Sfânta Scriptură a Vechiului Testament (Facerea I, 1), (în grecește „en arhé”), care sugerează că Dumnezeu transcende începutul, că El este supratemporal și în același timp este anterior oricărei mișcări. În interiorul dimensiunii nemărginite și atemporale a lui Dumnezeu, s-a proiectat timpul, atunci când El, prin propria Sa voință și putere, a hotărât ca lumea să aibă un început³. În acest sens, Părintele Profesor Dumitru Stăniloae ne spune: „Aici e locul să precizăm că însăși expresia «la început», când se produce actul creator și apare creațiunea, indică prima unire a veșniciei lui Dumnezeu cu timpul. «La început», înseamnă atât începutul coborârii lui Dumnezeu la timp, cât și începutul timpului care ia ființă prin puterea creatoare a lui Dumnezeu, Cel astfel coborât; «la început» este prima clipă a dialogului lui Dumnezeu coborât la creatură, cu care creatura începe drumul ei temporal”⁴.

Timpul și mișcarea sunt coordonate creaturale folosite de Dumnezeu pentru organizarea Universului. Și dacă „la început a făcut Dumnezeu cerul și pământul” (Facerea I, 1; II, 1), se știe, astăzi, că perfectarea cosmosului continuă, în timp, acțiunea măsurându-se cu „milioane ani-lumină...”. Însuși Iisus Hristos, Mântuitorul lumii, întemeietorul credinței creștine și al Bisericii, prin care S-au făcut și veacurile (Evrei I, 1-3), a fost trimis de Dumnezeu Tatăl în lume, ca Fiu al lui Dumnezeu întrupat, devenit persoană istorică, sau Fiul Omului. Această minune a Întrupării Domnului a avut loc „*la plinirea vremii*” (Galateni IV, 4), adică la termenul hotărât de Dumnezeu pentru ca realitatea divină a planului Său mântuitor să devină realitate concretă⁵. Același sens este reluat de Sfântul Apostol Pavel în Epistola către Efeseni I, 10, unde se arată că Hristos a venit „spre buna rânduială a plinirii vremilor: toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, să fie iarăși adunate întru Hristos”. Cu alte cuvinte, purceasă (izvorată sau pornită) din Hristos („prin Carele toate s-au făcut”), întreaga creație se va regăsi întru El⁶.

Din punct de vedere teologic, Hristos-Mântuitorul este nu numai întemeietorul și capul nevăzut al Bisericii, ci și axa timpului, centrul istoriei religioase a omenirii. Înainte de El, istoria se îndrepta spre El, era orientată mesianic spre El, era timpul de așteptare, de prefigurare. După întruparea Lui, a început vremea plinirii. El dă adevăratul conținut al istoriei, este veșnic prezent în timp, ca Dumnezeu întrupat, ca Unul Care a fost în același timp „în mormânt cu trupul, în iad cu sufletul, în rai cu tâlharul...” și Care acum „sus șade lângă Tatăl și cu noi este în chip nevăzut...” (*Liturghierul*, rugăciunea dinainte de împărtășire).

---

² Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală cu noțiuni de artă bisericească*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1985, p. 147.

³ Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție jubiliară a Sfântului Sinod, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, p. 22, nota a.

⁴ Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia dogmatică ortodoxă pentru Instituțiile teologice*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, vol. I, 1978, p. 330.

⁵ Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ediție citată, p. 1671, nota g.

⁶ *Ibidem*, p. 1676, nota f.

I s-a spus omului „homo sapiens” pentru a se sublinia inteligența, ca diferență specifică dintre el și celelalte viețuitoare. I s-a spus „zoon politikon”, „homo faber”, „homo ludens”, pentru a-i defini instinctul socialului, a-l înfățișa făuritor de unelte, o specie care cunoaște bucuria creației, precum copilul bucuria jucăriei. În planul existenței sociale, care se împlinesște prin actul creației minții sale și sub semnul „posibilului”, omul găsește legitimarea existenței sale prin implicarea în procesul de creație a valorilor (materiale sau spirituale) și chiar „înfrângerea” statutului său biologic prin continuitatea în lume a valorilor create de el. Acest adevăr îl afirmă poetul latin Horațiu (65-8 î.Hr.), într-una din odele sale (a 30-a din cartea a treia), vorbind despre sine și spunând: „Non omnis moriar!”. Prin acest „Nu voi muri de tot” el voia să spună că va lăsa posterității opera sa care va fi nemuritoare și va aminti de numele lui⁷.

Ar trebui să-i spunem omului și „zoon metron” – *ființă care măsoară*. Capacitatea de a măsura este, într-adevăr, un atribut al omului și numai al omului, generator de armonii tehnice. Deși în fond timpul este o noțiune abstractă, fiind indivizibil, odată cu ivirea vieții conștiente pe pământ și cu săvârșirea de fapte în timp, omul a simțit nevoia să-l concretizeze și să-l măsoare, adică să-l împartă printr-un șir de mișcări succesive și subdiviziuni periodice (care se succed la termene regulate), în care să se încadreze atât viața sa gospodărească (materială), cât și cea religioasă. El a observat din cele mai îndepărtate vremuri că toate evenimentele s-au petrecut și se petrec în timp. Datorită acestei observații, omul a început să măsoare „intervalele de timp dintre două evenimente”⁸. La început, acest calcul, această măsurare a timpului s-a făcut într-o formă primitivă, apoi tot mai precis, tot mai perfect.

Am putea spune că diferitele moduri de calculare și de măsurare a timpului au fost impuse de nevoile de fiecare zi ale oamenilor, cum ar fi stabilirea perioadelor pentru muncile agricole, pentru deplasarea turmelor și urmărirea vânatului sau pentru revărsarea apelor, ca în Egipt. Acestea au constituit „semnele” curgerii timpului pe care le oferea omului mediul înconjurător, la care s-au adăugat o serie de fenomene naturale, observate că se repetă cu o mare regularitate și la intervale de timp egale (mișcarea mereu repetată și regulată a soarelui, succesiunea zilelor și nopților, a anotimpurilor etc.). Toate aceste observații au fost consemnate în scris și astfel a luat naștere *calendarul*.

2. Ce este calendarul. Cunoștințe elementare de astronomie și cronologie. Ce este calendarul? Nimic altceva decât un sistem de împărțire a timpului în ani, luni și zile, bazat pe fenomene astronomice periodice (mișcarea de revoluție a Pământului în jurul Soarelui, a Lunii în jurul Pământului, respectiv rotația Pământului în jurul axei proprii)⁹. Tot calendar se mai numește și indicatorul sistematic al succesiunii lunilor, săptămânilor și zilelor unui an, realizat sub formă de carte, agendă sau tablou. Astfel, pe baza observațiilor oferite de astrele bolții cerești, s-au putut elabora calendarele, care

---

⁷ I. Berg, *Dicționar de cuvinte, expresii, citate celebre*, București, Editura Științifică, 1968, pp. 291-292.

⁸ I.F. Polak, *Timpul și calendarul*, București, 1949, pp. 5-6.

⁹ *Mic dicționar enciclopedic*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 279.

jalonează timpul în unități cărora li s-au imprimat semnificații distincte (zile de lucru, zile de sărbătoare). S-a conturat, astfel, conceptul de timp social, făcându-se un prim pas în ceea ce s-ar putea numi „umanizarea timpului”¹⁰.

Termenul de *calendar* vine de la cuvântul latinesc *calendarium*, care însemna la origine registrul de conturi ținut de cămătari¹¹, derivat din termenul *kalendae* (de la *calo*, *calare* = a chema, a convoca). Calende erau la romani prima zi a fiecărei luni, zintâiul, cum se spune la noi, și reprezentau și ziua fixată pentru plata datoriilor. Rău-platnicii însă ziceau, în derâdere, că vor plăti *ad calendas graecas*, adică „La calendele grecești”, ceea ce însemna, *niciodată*, deoarece în calendarul grec nu erau calende. Istoricul Suetoniu (70-150 d.Hr.) povestește că împăratul Augustus obișnuia să dea acest răspuns creditorilor săi¹². Ulterior, în prima zi a fiecărei luni, toți cetățenii romani erau chemați (convocați) în adunarea publică din forum, pentru a li se aduce la cunoștință, prin viu grai, lucruri de interes public-cetățenesc. La începuturile creștinismului, până la apariția calendarului scris pe hârtie, în ziua întâia a fiecărei luni se anunțau credincioșilor și sărbătorile religioase din cursul acelei luni.

Unii cercetători susțin că numele de *calende* ar proveni din faptul că pontifii romani pronunțau, în zilele întâi ale lunilor, aceste cuvinte: *Calo*, *Juno*, *Novella*, de cinci ori, sau de șapte ori, după cum între calende și none avea să aibă loc o perioadă de cinci zile (*quintana*) sau una de șapte zile (*septimana*). După alții, numele de calende ar proveni de la convocarea Iunonei, căreia îi erau consacrate cele dintâi zile ale lunii, până la cinci sau șapte, deoarece această divinitate a romanilor, asimilată de mitografia antici zeiței Hera a grecilor, personifica ciclul lunar, era soția lui Jupiter și, astfel, zeiță a cerului și a fenomenelor atmosferice¹³. Mai târziu, când, la romani, s-au înlocuit, în scris, cu ceea ce numim noi calendare, pe care ei le numeau „faste”, poporul nu a mai fost chemat în Capitoliu, ca în cele dintâi timpuri, dar în limbajul uzual a rămas vorba „calendarium”, de la care derivă numirea modernă¹⁴. La origine, „fastele” (în latinește *fasti*, *fastiorum*) erau tot niște registre ținute de pontifi, în care se enumerau zilele anului, notându-se zilele de sărbătoare, de ținere a judecăților, evenimentele cele mai importante din timpul anului, fiind un calendar roman și în același timp anale (scrieri istorice în care erau înregistrate evenimentele an de an). De aici avem expresia de *zile faste* (*dies fasti*), în care era permis să se țină judecăți, și *zile nefaste*, care aduceau nenorocire¹⁵.

Primele calendare s-au întemeiat, așadar, pe mersul Lunii și al Soarelui, cei doi luminători ai cerului, făcuți de Dumnezeu și puși de El să fie „spre semne și spre anotimpuri și spre zile și spre ani”, precum zice Sfânta Scriptură, care la Facerea I, 14-19 relatează despre crearea astrelor, fapt care va avea loc abia în ziua a patra a creației. Expresia „spre semne” de la Facere I, 14 pare a avea o semnificație astrologică.

¹⁰ E. Poenaru, C. Samoilă, S. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa (I)*, în „Magazin istoric”, XI (1997), nr. 6 (123), p. 28.

¹¹ G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 154.

¹² I. Berg, *op. cit.*, p. 21.

¹³ Jean Vertemont, *Dicționar al mitologiilor indo-europene*, traducere de Doina Lică și Lucian Pricop, Timișoara, Editura AMARCORD, 2000, p. 188.

¹⁴ Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *Calendarul*, în „Mitropolia Banatului”, XIV (1964), nr. 1-3, p. 9.

¹⁵ G. Guțu, *op. cit.*, p. 464.

Următoarele finalități se referă la fixarea calendarului¹⁶. Psalmistul David (1013-973 î.Hr.) intuia funcția astrului central și fix al galaxiei noastre, Soarele, precum și a satelitului natural al Pământului, Luna, despre care consemnează: „Doamne, făcut-ai luna spre vremi, adică «ai făcut Luna și stelele ca să stăpânească noaptea și să împartă timpul», soarele și-a cunoscut apusul său. Pus-ai întuneric și s-a făcut noapte” (Psalmul C III, 20-21).

De remarcat faptul că până în ziua a patra a creației, în care Dumnezeu a zis: „Să fie ntru tăria cerului luminători care să lumineze pământul și să despartă ziua de noapte” (Facerea I, 14), pământul era înconjurat de o lumină inefabilă, activată de Dumnezeu prin cuvintele: „Să fie lumină!” (Facerea I, 3). Este vorba despre lumina necreată a lui Dumnezeu, Cel ce El însuși este lumină, așa cum lumină este și Cuvântul Său (Logosul) întrupat, Iisus Hristos, vizibilă în momentul Schimbării Sale la față. Așadar, nu este vorba despre lumina *naturală*, pentru că, așa cum am arătat, astrele vor fi create abia în ziua a patra, ci de acea lumină pe care o vor experia mai târziu, isihăștii și pe care teologia răsăriteană o va cunoaște îndeosebi prin scrierile Sfântului Grigorie Palama¹⁷. Cu toate acestea, încă din prima zi a creației apare ideea de lumină și întuneric, de zi și de noapte, deoarece acea lumină inefabilă le stăpânea pe amândouă: „Și a văzut Dumnezeu că lumina e frumoasă; și a despărțit Dumnezeu lumina de întuneric. Și Dumnezeu a numit lumina «ziua», iar întunericul l-a numit «noapte». Și a fost seară și a fost dimineață: ziua întâia” (Facerea I, 4-5). De aici rezultă că prima zi biblică sau eră geologică n-a avut dimineață, ci numai seară. Această idee s-a transmis și în calcularea timpului la Evrei, unde ziua de 24 de ore începea și se termina la apusul soarelui. Tot așa este și ziua liturgică în cultul divin creștin, unde o sărbătoare începe cu seara zilei precedente¹⁸.

Având în vedere scopul practic al măsurării timpului, în legătură cu traiul și cu ocupațiile sale zilnice, omul a urmărit ca unitatea de măsură să nu fie prea mare, să se cuprindă de mai multe ori în viața omului pentru a putea fi reprezentată cu precizie, să fie constantă și să aibă limite bine definite. De aceea, s-a ales ca unitate mijlocie de măsură a timpului **ziua solară medie**, adică intervalul de timp dintre două treceri consecutive ale Soarelui la meridian sau cât ține o rotație completă a Pământului în jurul axei sale. Este vorba de o mișcare regulată, care nu și-a schimbat durata de multe mii de ani.

Din cele mai vechi timpuri, omul a împărțit ziua astronomică în cele două părți distincte ale ei, zi și noapte, și apoi pe fiecare în alte unități mai mici. Ziua a fost împărțită în trei părți: dimineață, amiază și seară, iar noaptea în alte trei părți: seară (după apusul soarelui), miezul nopții și dimineață (înaintea răsării soarelui). Ceva mai târziu s-a trecut la împărțirea zilei în patru părți: dimineață, amiază, după amiază și seară, iar noaptea în alte patru părți, după cele patru străji ale nopții: seară, miezul nopții, cântatul cocoșului și dimineață. Romanii au introdus o importantă inovație în utilizarea acestei unități fundamentale: prin subîmpărțirea ei în 24 de ore (*horae*)¹⁹.

¹⁶ Bartolomeu Valeriu Anania, *Biblia sau Sfânta Scriptură*, p. 23, nota b.

¹⁷ *Ibidem*, p. 22, nota g.

¹⁸ *Ibidem*, nota i.

¹⁹ Prof. Dr. Doc. Ion Ionașcu, *Ceasornicul istoriei. Calendarul de-a lungul veacurilor*, în „Magazin istoric”, IV (1970), nr. 8 (41), p. 57.

Destul de veche este împărțirea celor 24 de ore în 12 ore ale zilei și alte 12 ore ale nopții. Această împărțire o întâlnim încă la vechii iudei, ca și la grecii și romani. Ora este împărțită în 60 de minute, iar minutul în 60 de secunde. În ceea ce privește momentul unei zile, a variat în cursul secolelor după locuri și popoare. Așa, spre exemplu, egiptenii, chinezii și romanii, într-o anumită vreme, socoteau că ziua începe la miezul nopții, babilonienii socoteau acest început la răsăritul soarelui, iar arabii, evreii și grecii socoteau începutul zilei de la apusul soarelui. Cele 24 de ore, în care globul pământesc se învârte în jurul axei lui imagineare, ale cărei capete sunt polii, alcătuiesc ziua civilă, calendaristică și ziua astronomică, descriind cercuri de 360 de grade și parcurgând 15 grade pe oră. În timpurile moderne, începând din anul 1925, s-a convenit ca și ziua astronomică să înceapă în același timp cu ziua civilă, adică la miezul nopții²⁰.

Ca orice unitate de măsură, ziua solară medie are și ea multiplii ei, și anume:

a) Săptămâna (lat. septimana), prin care înțelegem un grup de șapte zile. Obiceiul de a grupa șapte zile într-o unitate numită săptămână este destul de vechi. Ceea ce a determinat pe oameni să stabilească această unitate de șapte zile a fost evoluția de trecere a lunii prin cele patru faze principale ale ei, faze care modifică forma lunii din șapte în șapte zile, și anume: faza întâia, cu lună nouă, faza a doua, cu pătrarul întâi; faza a treia, cu lună plină și faza a patra cu pătrarul ultim al lunii. A mai contribuit la această grupare în șapte zile a săptămânii, desigur, și referatul biblic despre crearea lumii în șapte zile.

Săptămâna de șapte zile o găsim la vechii babilonieni, aceștia fiind cei dintâi din lume care, pe baza sistemului sexagesimal folosit în numerație (preluat de la sumerieni), au împărțit cercul în 360 de grade, gradul în 60 de minute, minutul în 60 de secunde și anul în 360 de zile²¹. Mai întâlnim săptămâna de șapte zile la vechii chinezi, precum și la vechii evrei²². În vechime, evreii și grecii numărau zilele săptămânii astfel: prima zi a săptămânii, a doua, a treia, a patra, a cincea, a șasea și a șaptea²³.

Numirea zilelor săptămânii după planete și zei, după cum ne informează Dio Cassius (XXXVII, 18, 19), a luat ființă foarte târziu, mai întâi în Egipt, și anume în epoca speculației greco-alexandrine. De aici, obiceiul a intrat în lumea greco-romană, unde zilele săptămânii s-au numit astfel: Luni, după Lună; Marți, după Marte; Miercuri, după Mercur; Joi, după Zeus (Joe); Vineri, după Venus, și Sâmbătă, după Saturn; iar Duminica se numea „Ziua Soarelui”. La popoarele latine, numirea zilelor după planete nu este mai veche decât secolul al IV-lea d.Hr. La evrei, care nu cunoșteau sau nu foloseau „săptămâna planetară”, cu denumirea zilelor săptămânii după planete și după zei, vom întâlni pentru ziua a șaptea termenul ebraic de *šabbat*, care înseamnă în același timp repaus sau odihnă și este redat, în românește, prin „sâmbătă” („Iom hašabat”, „zi de odihnă”).

---

²⁰ Ion Ionașcu, *Cronologia documentelor din Moldova și Țara Românească*, în „Documente privind istoria României”, București, 1956, vol. I, p. 392.

²¹ Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, vol. I, p. 84.

²² Dr. Vasile Tarnavski, *Arheologie biblică*, Cernăuți, 1930, p. 220.

²³ Preot Dr. Ioan Mircea, *Dicționar al Noului Testament de la A la Z*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1984, p. 428.

Această ordine a zilelor săptămânii a fost răsturnată sau inversată în creștinism, prin Învierea Mântuitorului Iisus Hristos, fapt istoric petrecut în prima zi a săptămânii sau în ziua care vine după sâmbătă, care a devenit Duminica (Ziua Domnului, Dies Dominica, Κυριακή ημέρα, Ziua Învierii, Ziua Luminii), înlocuind astfel „Ziua Soarelui” din calendarul roman, care prefigurase Ziua Domnească sau Ziua Domnului Hristos.

De la romani, obiceiul de a numi zilele săptămânii după planete a trecut și la popoarele germane, care s-au creștinat cam prin secolul al VIII-lea d.Hr. Popoarele germane au ținut, însă, să înlocuiască numele zeităților romane cu ale lor. Și slavii au primit, odată cu creștinarea lor, săptămâna de șapte zile. Curios este faptul că grecii, care la origine au început printre cele dintâi popoare să numească zilele săptămânii după cele șapte planete, acum numără zilele săptămânii astfel: a doua, a treia, a patra, a cincea. În loc de a șasea spun Παρασκευή, care înseamnă pregătire (de aici denumirea Parascheva, care corespunde la noi cu ziua de Vineri), în loc de a șaptea spun Σάββατον (sabat), iar în loc de prima spun Κυριακή ημέρα (Ziua Domnului). Această numire, se vede clar că a fost adoptată de greci, odată cu creștinarea lor²⁴.

Pe lângă săptămâna de șapte zile, evreii mai aveau și alte săptămâni: săptămâna săptămânilor, adică șapte săptămâni de la Paști până la Rusalii = 49 de zile, apoi săptămâna de ani, adică o perioadă de șapte ani, dintre care al șaptelea era anul sabatic, și săptămâna săptămânilor de ani, care cuprindea 49 de ani și se încheia cu al cincizecilea, care se numea an jubiliar²⁵.

b) Luna. Convingându-se treptat că ziua civilă și săptămâna reprezintă niște unități de măsurat inadecvate pentru procese și fenomene de durată mai mare, oamenii antichității au căutat să le completeze prin găsirea unui etalon mai mare. Din nou și-au îndreptat privirea spre cer și au observat cu atenție vecina Pământului, Luna, și au constatat că se rotește în jurul Pământului. Durata acestei mișcări, numită și mișcare de revoluție, este de 29 de zile, 12 ore, 44 minute și 2,9 secunde. Mișcarea aceasta mai este cunoscută și sub denumirea astronomică de *lunație*, *lună lunară* și *lună sinodică*. În această mișcare a lunii, se disting patru faze: luna nouă, se vede seara ca o seceră subțire, numită și „Crai nou”. Urmează apoi în a opta seară primul pătrar, când Luna are forma unei emisfere. După alte șapte zile urmează luna plină, cu forma unui disc rotund și strălucitor. În ziua de 21 a fiecărei luni, Luna răsare după miezul nopții, se vede iarăși în formă de emisferă și acesta este pătrarul ultim al Lunei. Așadar, în limba română, cuvântul *lună* indică atât corpul ceresc satelit al Terrei, cât și unitatea de timp amintită, adică răstimpul dintre două faze identice ale Lunii (de pildă de la o Lună nouă la cea următoare).

Plecând de la mișcarea Lunei cerești în jurul Pământului, anticii au stabilit o lună civilă de 29 de zile, numită *lună civilă sau calendaristică*. Când au observat însă că *lunația* nu coincide cu *luna calendaristică* în care ea a fost transpusă și care e alcătuită dintr-un număr întreg de zile, adică faptul că începutul lunii nu mai corespunde cu momentul apariției Lunii noi pe bolta cerului, în forma unei seceri subțiri, au formulat o

²⁴ Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *op. cit.*, p. 26.

²⁵ Dr. Vasile Tarnavschi, *op. cit.*, p. 221.

lună civilă de 30 de zile. De data aceasta însă, au ajuns iar în impas, durata fiind *prea mare* în raport cu lunația. Atunci oamenii au trecut la un *calendar lunar*, în care după o lună de 29 de zile urma o lună civilă de 30 de zile (deci luna medie de 29 de zile și jumătate), anul fiind de 12 luni, cu 354 de zile sau cu 355 de zile²⁶.

Dar oricât de perfecționate ar fi fost, calendarele lunare aveau un mare defect, datorită tocmai faptului că se orientau numai după Lună. În plus de aceasta, apariția pe cer a Lunii noi, în prima zi a lunii, era anunțată publicului de preoți (la *calendele* de care am amintit).

Iudeii sau israeliții (evreii) socoteau lunile tot după cursul Lunii. Ei considerau începutul fiecărei luni din clipa în care observau apariția Lunii noi, a „Craielui nou” pe bolta cerului. Ziua luminoasă care urma acestei seri cu Lună nouă era considerată (socotită) ca prima zi a lumii respective. Și evreii calculau lunile alternativ cu 29 și 30 de zile. Multă vreme ei înregistrau apariția lunii noi prin mijloace primitive, empirice. Erau angajați anumiți oameni care scrutau cerul cu ochii și îndată ce observau apariția lunii noi, ei anunțau pe cei în drept despre ivirea Craielui nou și aceștia vesteau poporul în mod oficial, prin bucium sau trâmbițe, apariția lunii noi. Această metodă primitivă a durat până pe la anul 217 d.Hr.

La iudei era considerată drept prima lună a anului luna care cădea în jurul echinocțiului de primăvară. Această lună se bucura de o cinstită deosebită, pentru că în această lună ei au fost eliberați, pe timpul lui Moise, din robia Egiptului.

Înainte de exil, lunile la evrei nu aveau numiri deosebite. Ele se numărau simplu: luna primă, luna a doua etc. Numai unele aveau nume speciale. Spre exemplu, prima lună se chema și *luna spicelor*, *Hodeș haabib*, luna a doua se chema *luna luciului florilor*, *Hodeș ziv*; luna a șaptea se numea *luna inundărilor*, *Ierah haetanim*, luna a opta se chema *luna fructelor*, *Ierah bul*²⁷. După eliberarea evreilor din captivitatea Babilonului, ei au început să dea numiri speciale lunilor de peste an și în acest scop au adoptat nume babiloniene. Prima lună este la evrei Nisan, luna care începe imediat după prima lună nouă de după echinocțiul de primăvară (aproximativ aprilie). După luna Nisan urmează Iyyar (mai, începe sezonul uscat), Sivan (iunie, coacerea smochinelor timpurii), Tammuz (iulie, recoltarea strugurilor), Ab (august, recoltarea măslinelor), Elul (septembrie, curmale și smochine de vară), Tișri (octombrie, ploile timpurii), Marchesvan (noiembrie, arat, smochine de iarnă), Chislev (decembrie, semănat), Tebeth (ianuarie, ploi, zăpadă la altitudini mari), Șebat (februarie, înfloresc salcâmi) și Adar (martie, recoltarea fructelor citrice)²⁸.

Pe la sfârșitul lunii a douăsprezecea se putea ști dacă orzul în 14 zile va fi bun de secerat sau nu, ca în ziua a cincisprezecea a lunii viitoare să se poată prăznuiră sărbătoarea azimelor și să se aducă la templu snopul de orz ca primăția, adică pârga sau prima roadă a secerișului. Dacă însă se arăta că orzul se va coace așa degrabă, atunci în ziua de lună

---

²⁶ Pr. Prof. Dr. Spiridon Căndea, *Necesitatea unității pascale creștine*, în „Mitropolia Ardealului”, X (1965), nr. 4-6, p. 376.

²⁷ Dr. Vasile Tarnavschi, *op. cit.*, p. 222.

²⁸ J.D. Douglas, *Dicționar biblic*, editat de Societatea Misionară Română, Oradea, Editura Cartea Creștină, 1995, p. 173.

nouă se proclama din nou luna ultimă și așa anul se prelungea cu luna a treisprezecea (Veadar).

c) Anul. Pământul se mișcă în jurul axei sale în timp de 24 de ore, dar se mișcă totodată și în jurul soarelui. Durata de timp în care se face mișcarea pământului în jurul soarelui a fost numită de către romani *annus*, care înseamnă inel, cerc, ciclu, de unde denumirea de an.

Multă vreme oamenii au crezut că pământul se găsește în centrul universului, că el este fix și că în jurul lui se învârtesc soarele și toate celelalte corpuri cerești. Această teorie (învățătură) se numește geocentrism sau sistemul lui Ptolemeu, deoarece a fost concepută de astronomul grec Ptolemeu (90-168 d.Hr.). Această doctrină a fost acceptată ca valabilă până la vestitul astronom polonez Nicolaus Copernic (1473-1543), care a răsturnat acest sistem și a descoperit lumii adevărul că Soarele se află în centrul Universului, iar Pământul împreună cu celelalte planete se rotesc în jurul acestuia și în jurul propriilor axe (concepția heliocentrică, combătută cu înverșunare de Biserica Romano-Catolică și adoptată unanim de către oamenii de știință abia în secolul al XVII-lea). Deci mișcarea aparentă a Soarelui pe eliptică (cercul pe care îl descrie pe cer) este în realitate mișcarea Pământului în jurul Soarelui.

Punctul unde se întretaie (se intersectează) eliptica descrisă de soare cu ecuatorul (și acest punct nu este constant), sau punctul și momentul în care soarele traversează ecuatorul, trecând din emisfera nordică în cea sudică, se numește *punctul vernal* (de la lat. ver, veris, primăvară). Întretăierea sau traversarea aceasta se întâmplă totdeauna la data de 21 martie, când avem echinocțiul de primăvară și ziua este egală cu noaptea pe întreg globul pământesc. Durata de revoluție a pământului în jurul Soarelui sau intervalul de timp dintre două treceri consecutive ale Soarelui la echinocțiul de primăvară, interval în care se încadrează cele patru anotimpuri, a fost denumit de astronomi *anul solar tropic* sau *astronomic* sau *anul ceresc*²⁹. Cercetările astronomice au stabilit că acest interval de timp este de **365 de zile, 5 ore, 48 de minute și 45,98 sau 46 secunde**³⁰.

Anul tropic solar este însă ceva mai scurt decât *anul solar sideral*, care reprezintă timpul de la plecarea astrelor dintr-un punct fix pe sfera cerească și revenirea lor în același punct, timp care este de 365 de zile, 6 ore, 9 minute și 9 secunde, interval care corespunde și cu o rotație completă a Pământului în jurul Soarelui, dar corelată și cu mișcarea astrelor. Anul sideral fiind mai precis decât anul solar, este utilizat de astronomi, „dar viața naturii – și cu ea viața omului – sunt în concordanță cu schimbarea zilei și a nopții, adică cu soarele, iar nu cu stelele”³¹.

În mișcarea vizibilă (dar aparentă) a Soarelui pe bolta cerească în timp de un an s-a observat că acesta nu apune zilnic (întotdeauna) în aceeași regiune a cerului și că în locul unde apune nu apune în timpul nopții aceeași constelație (sau, cu alte cuvinte, în preajma locului unde Soarele apune, nu răsare la ivirea întunericului mereu aceeași

²⁹ Pr. Prof. Dr. Spiridon Căndea, *op. cit.*, p. 377.

³⁰ P. Vintilescu, *Câteva considerațiuni în legătură cu îndreptarea calendarului*, în „Ortodoxia”, I (1949), nr. 1, p. 113.

³¹ I. F. Polak, *op. cit.*, p. 13.

constelație sau grup de stele). Babilonienii au observat cu mii de ani în urmă însă că aproape toate planetele nu se depărtează prea mult de planul elipticității (elipsei), mișcându-se într-un brâu cuprins între două cercuri paralele cu eliptica, la 9^0 de o parte și de alta a elipticii, adică într-o zonă de 18^0 a sferei cerești. În această zonă se găsesc cele 12 constelații pe care le traversează Soarele rând pe rând în cursul unui an. Fiindcă aceste constelații din acest brâu au nume de animale, ele au primit numele de **zodiac** (de la grecescul *zoon*, animal), cum ar fi: Pești (Pesces), Berbec (Aries), Taur (Taurus), Rac, (Cancer), Leu (Leo), Scorpion (Scorpius), la care se adaugă și alte denumiri (Săgetător, Capricorn, Vărsător, Gemeni, Fecioară și Balanță)³².

În momentul în care omul a început să se folosească de *an* ca de o unitate naturală pentru măsurarea timpului, el a întâmpinat mari dificultăți, deoarece în activitățile economice și în viața zilnică el trebuia să întrebuințeze folosind un număr întreg de zile, fără fracțiuni, în timp ce anul tropic sau astronomic nu se compunea dintr-un număr exact de zile. Se ajungea ca o aceeași zi să aparțină unui an prin începutul ei și anului următor prin sfârșitul ei. Cu toate acestea, omul a adoptat ca unitate de măsură *anul civil* sau *calendaristic*, care în fond este un an convențional, obținut din anul tropic prin înlăturarea fracțiunii de o zi. Și cum anul civil nu coincide exact cu cel tropic (astronomic), s-a căutat să se aducă din timp în timp corectări calendarului, în diferite moduri, pentru a se restabili coincidența anului civil cu anul astronomic. Așa s-a născut **problema calendarului**. Greutatea de care se izbește adică orice calendar sau orice sistem de înregistrare și de măsurare a timpului este să se găsească o modalitate sau o formulă, după care anul civil calendaristic, care este întrebuințat în uzul zilnic și care operează numai cu zile întregi, să fie adus în acord cât mai mult cu anul tropic sau ceresc. Cea mai bună formulă calendaristică va fi deci aceea care va trebui să facă în așa fel încât durata anului calendaristic să echivaleze cât mai mult posibil cu durata exactă a anului ceresc sau tropic³³.

În decursul secolelor au existat diferite sisteme de măsurare a timpului, diferite calendare. Fiecare civilizație și fiecare popor și-a avut și își are propriul calendar. Aceste calendare se pot reduce la trei tipuri fundamentale: *solare*, *lunaro-solare* și *lunare*.

Performanțele la care au ajuns, în unele cazuri, astronomii antichității ne par astăzi, pe drept cuvânt, uimitoare. Astfel, de pildă, astronomii *babilonieni*, care calculau mișcarea planetei Mercur, mai exact decât o vor face ulterior Hiparch și Claudiu Ptolemeu, au precizat timpul evoluției Lunii cu o diferență de numai 0,4 secunde față de astronomii moderni cu aparatele de precizie de astăzi³⁴. De remarcat faptul că sumero-babilonienii au avut pentru prima dată un calendar lunar în urmă cu aproximativ 5000 de ani, devenit lunaro-solar chiar în mileniul al III-lea î.Hr., care avea un an de 12 luni lunare, ceea ce dădea un total de 354 de zile. Dar această neconcordanță de 11 zile și un sfert față de anul solar, era reglată din trei în trei ani prin prelungirea anului cu încă o

³² Prof. Dr. Doc. Ion Ionașcu, *Ceasornicul istoriei...*, art. cit., p. 61.

³³ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală...*, op. cit., p. 149.

³⁴ Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 19.

lună³⁵. De la babilonieni au împrumutat acest sistem calendaristic evreii, fenicienii, cartaginezii, indienii, chinezii, grecii etc.

Desacralizarea cunoștințelor astronomice s-a produs printr-un proces îndelungat și uneori incomplet, dovadă faptul că în Egiptul antic a fost întocmit prima dată un calendar lunar, în funcție de fazele Lunii, folosit pentru fixarea sărbătorilor religioase, care avea 354 de zile (12 luni a 29 de zile și jumătate). Cu timpul, egiptenii, observând cele 36 de constelații – „decanii” – de-a lungul ecuatorului ceresc, ei au stabilit, pe baza apariției lor de câte 10 zile, un ciclu de 360 de zile și astfel au trecut la calendarul solar, care număra 12 luni de câte 30 de zile (fiecare lună fiind divizată în trei decade), la care se adăugau cinci zile suplimentare, ceea ce a dus la seria de 365 de zile. Cele cinci zile adăugate în fiecare an (adiționale) au primit ulterior denumirea de „epagomene”³⁶.

Anul calendaristic egiptean de 365 de zile avea o precizie destul de bună, dar era totuși mai scurt cu 5 ore, 48 minute și 46 secunde decât anul solar sau tropic, ceea ce îl aducea în situația unui *an vag*: între calendar și anul tropic se producea un decalaj de o zi în patru ani. Asemenea unui ceasornic defectuos reglat, în 120 de ani anul civil era cu o lună întreagă în întârziere față de anul astronomic, iar în 1460 de ani anul astronomic coincidea iarăși cu cel civil, decalajul atingând în această perioadă un an întreg. Perioada aceasta, de aproape un mileniu și jumătate, s-a numit „sothiacă”, după numele strălucitoarei stele numită Sirius sau Sothis, ori, cum îi spuneau egiptenii, Sodpet. Această stea, care după două luni de vizibilitate apărea la orizont pe latitudinea orașului Memfis înainte de răsăritul Soarelui, precedând și anunțând începutul revărsării Nilului, vital pentru agricultura egipteană, se ivea pe cer în ziua de 1 a lunii Thot și marca începutul anului egiptean. Intervalul de timp dintre două răsărituri ale lui Sothis era egal, în medie cu anul solar. Decretul faraonului Ptolemeu al III-lea din anul 238 î.Hr., adaugă, o dată la patru ani, a șasea zi suplimentară, constituindu-se astfel un an de 365, 26 zile³⁷.

Anul la *Egipteni* era împărțit în trei anotimpuri (nu în patru anotimpuri, ca la greci și la evrei), acestea fiind anotimpuri agricole: „revărsarea” sau „inundația”, „acoperirea”, adică iarna, când câmpurile ieșeau din apă, și „anotimpul uscat”, vara, adică anotimpul lipsei de apă. Fiecare anotimp avea patru luni, cărora li se dădeau nume sau li se spunea: luna 1 a inundației, luna a 3-a a iernii etc. Acest calendar solar egiptean, modificat în epoca Ptolemeilor a devenit calendarul iulian și apoi, cu mici retușuri, calendarul gregorian de azi. Trebuie neapărat reținută data de 4236 î.Hr. ca început al calendarului egiptean³⁸.

Chinezii au folosit în perioada primitivă un an de 360 de zile, a cărui structură nu este însă bine cunoscută. În al doilea mileniu î.Hr., ba chiar după unii mai devreme, apar în China primele cunoștințe astronomice, în legătură cu nevoile agriculturii. Spre deosebire de Egipt și Mesopotamia, unde astronomia era practică exclusiv de preoți, aici în China, existau astronomi de profesie, care practicau operații sistematice de observare a cerului și a fenomenelor cerești. Observațiile și calculele lor astronomice nu

³⁵ Ovidiu Drimba, *op. cit.*, vol. I, p. 85.

³⁶ Constantin Daniel, *Civilizația Egiptului antic*, București, Editura Sport-Turism, 1976, p. 63.

³⁷ Prof. Dr. Doc. Ion Ionașcu, *Ceasornicul istoriei...*, art., *cit.*, p. 61.

³⁸ Constantin Daniel, *op. cit.*, p. 64.

aveau atât un caracter pur speculativ, teoretic, de a formula teorii și de a descoperi legi, cât un scop esențialmente practic: de a-i ajuta la întocmirea calendarului.

Observând cerul, vechii chinezi stabilesc, spre a-l reprezenta, un sistem ecuatorial. Introduc reperajul timpului prin notarea trecerii la meridian a anumitor stele. Timpuriile și îndelungatele înregistrări ale fenomenelor cosmice le permit să observe – înaintea egiptenilor și mesopotamienilor – că eclipsele se repetă cu regularitate după o perioadă de 6.585 de zile (18 ani și 11 zile), stabilind astfel perioada pe care grecii o vor numi *Saros*, ceea ce le îngăduia să prevadă eclipsele de Lună și, cu mai puțină exactitate, pe cele de Soare.

Vechii chinezi organizează astfel calendarul: stabilesc data anului solar la 365,25 de zile și introduc luna intercalară. Anul lor era împărțit în cicluri de 60 de zile și ziua în 60 de ani. Întâlnim și ideea unor cicluri de 60 de ani. Toate acestea prezintă o izbitoare analogie cu calendarul mesopotamian. Deși specialiștii consideră inacceptabilă teza după care civilizația chineză ar fi de origine babiloniană, totuși se pare că trebuie admisă o anumită influență a mesopotamienilor în domeniul cunoștințelor astronomice și matematice. În favoarea acestei teze pledează, spre pildă, următorul fapt, semnificativ: cele mai vechi notații chineze dau, pentru ziua solstițiului de vară, nu durata de la fața locului, ci durata valabilă la latitudinea Babilonului³⁹.

În anul 265 î.Hr. s-a introdus în China un nou calendar, care fixa începutul anului la echinocțiul de primăvară, care aplica și *ciclul metonian*, dar și acesta era imperfect. Acest lucru a dus la diverse calcule, astfel că numai în perioada cuprinsă între anii 104 î.Hr. – data primului calendar oficial – și anul 1645, s-au întocmit alte 143 de calendare în China, dintre care vreo 50 au devenit, succesiv, calendare oficiale!⁴⁰

Ulterior, în anul 196 d.Hr., astronomul și matematicianul Liu Hung a constatat că valoarea anului stabilită la 365,25 de zile nu era suficient de exactă, constatarea sa ducând la reforma din anul 265 d.Hr., precum și la alte cinci corecții, în anii 274, 385, 600, 1065 și 1286 d.Hr. În perioada stăpânirii mongole și a dinastiei Ming s-a utilizat calendarul musulman, până la reforma din anul 1645, când s-a reintrodus un calendar lunaro-solar, reformat și el ulterior.

Popoarele străvechii Indii (hindușii) aveau încă din perioada vedică (deci din a doua jumătate a mileniului al II-lea î.Hr.) o preocupare pentru studiul mișcărilor Soarelui și Lunii, precum și pentru alcătuirea de liste a 27 sau 28 de constelații. În perioada 2000-800 î.Hr. ei au întrebuințat un calendar lunar, îmbunătățit apoi cu luni intercalate, dând un an de 360 de zile. Ziua era împărțită în 60 de unități și se utiliza un ciclu de 60 de ani, dar și un altul de 12 ani, numit ciclul lui Jupiter; aceste practici cronologice au aparținut primelor veacuri ale erei noastre⁴¹.

Arabii s-au remarcat cu cercetări în domeniul astronomiei începând din secolul al VIII-lea d.Hr., cel mai mare astronom musulman fiind al-Battani (cca 850-929 d.Hr.). Acesta a determinat cu o mare precizie oblicitatea elipticii, durata anului tropic și a

³⁹ Ion Banu, *Filosofia Orientului antic*, vol. I (*Mesopotamia, Egipt, China*), Editura Științifică, București, 1967, p. 258.

⁴⁰ Ovidiu Drimba, *op. cit.*, vol. I, p. 350.

⁴¹ Prof. Dr. Doc. Ion Ionașcu, *op. cit.*, p. 61.

anotimpurilor, adevărata mișcare a Soarelui. El a distrus definitiv dogma ptolemeică a imobilității apogeului solar, a demonstrat, contra lui Ptolemeu, variația diametrului aparent angular al Soarelui, a rectificat cunoștințele privind mai multe mișcări ale Lunii și planetelor și a emis o teorie nouă și foarte ingenioasă pentru a determina condițiile de vizibilitate ale Lunii noi. Arabii și toate popoarele din Asia, Africa și Europa care au îmbrățișat religia musulmană au folosit un calendar pur lunar, în 33 de ani producându-se o diferență de un an față de ciclul solar⁴².

La *Romani*, primul calendar este atribuit de legende lui Romulus, care, alături de fratele său Remus, a fondat Roma, la anul 753 î.Hr. Pe vremea lui Romulus, se întrebuița un calendar arbitrar, care nu era nici solar, nici lunar: anul (numit și anul *alban*) avea 304 zile și era împărțit în 10 luni. El începea la 1 martie, odată cu primăvara, și se termina cu luna a zecea, December. Lunile acestui an erau: Martius (31 de zile), Aprilis (30), Maius (31), Iunius (30), Quintilis (31), Sextilis (30), September (30), October (31), November (30) și December (30), deci 6 luni de 30 de zile și patru luni de 31 de zile, anul totalizând 304 zile. Se poate admite că acest calendar este o creație a populației pastoral-agrară din Italia, care elimina din socoteala timpului două luni de iarnă, perioadă când activitatea oamenilor de atunci era neînsemnată. Amintirea timpului când prima lună a anului era martie s-a menținut până la ora actuală în denumirile ultimelor patru luni din calendarul de azi, care indică ordinea lor numerică din vechiul calendar roman, deși ordinea numerică a acestor luni în calendarul actual nu mai corespunde vechilor denumiri: septembrie, octombrie, noiembrie și decembrie, care înseamnă, etimologic, din limba latină, lunile a șaptea, a opta, a noua și a zecea⁴³.

Se poate spune că întâiul reformator al calendarului la romani a fost Numa Pompilius, al doilea rege legendar al Romei de origine sabină (715-673 î.Hr.), căruia i se atribuie organizarea religioasă a Romei, înființarea colegiilor de preoți și instituirea calendarului sacru⁴⁴. În timpul acestui rege, când lumea romană a intrat în contact cu grecii, s-a simțit nevoia să se alcătuiască un calendar lunaro-solar de 12 luni, sub influența astronomiei grecești. Astfel, din timpul lui Numa Pompiliu s-au adăugat la vechiul calendar două luni: Ianuarius (29 de zile) și Februarius (28), între December și Martius, iar cele șase luni de 30 de zile s-au redus la câte 29 de zile, ajungându-se la un an lunar de 355 de zile, pentru motivul că romanii evitau ca nefaste cifrele pare, ca 30 și 354.

Pentru corecție, adică pentru a se realiza concordanța cu mersul aparent al Soarelui, s-a hotărât ca o dată la doi ani să se intercaleze o lună, numită Mercedonius, între 23 și 24 Februarius, luna Mercedonius având alternativ 22 și 23 de zile. Într-un ciclu de patru ani se grupau astfel 1.465 de zile, ajungându-se la un an mediu de 366 zile și o pătrime – mai lung însă decât anul solar cu aproximativ o zi. Mai târziu, pontifii romani (marii preoți), în grija cărora era dată socoteala calendarului, au primit încredințarea de a opera noi corecții și astfel modificau mereu calendarul, pentru a prelungi durata magistraturii partizanilor lor și pentru a avansa sau întârzia scadența polițelor

---

⁴² Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și a civilizației*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 299, nota 90.

⁴³ Pr. Prof. Dr. Ene Braniște, *Liturgica generală*, p. 151, nota 3.

⁴⁴ *Mic dicționar enciclopedic*, ed. cit., p. 1195.

debitorilor, dar acestea s-au săvârșit în mod arbitrar, provocând astfel mare dezordine și confuzie. Ceva mai târziu, calendarul roman a adoptat anul egiptean de 365 de zile, care – după cum am văzut – avea cu aproape un sfert de zi mai puțin decât anul tropic: după fiecare patru ani, acest calendar arăta sfârșitul anului cu o zi înainte.

Vechii evrei au cunoscut mai multe sisteme calendaristice, aplicate fie succesiv, fie concomitent. Anul începea la evreii antici cu toamna. Înaintea cuceririi babiloniene, ei aveau un calendar solar, preluat probabil de la egipteni. Ulterior au adoptat un calendar lunaro-solar de influență babiloniană, cu anul împărțit în 12 luni a câte 29 și 30 de zile. Calendarul din „Cartea Jubileelor” ne indică un an de 364 de zile, grupate în 52 de săptămâni a câte șapte zile. Aceeași valoare și aceeași diviziune o avea și calendarul comunității de la Qumran. Se pare că diferența față de anul mediu de 365,25 de zile era recuperată la fiecare 49 de ani, când se adăugau 61 de zile. Ziua începea la apusul soarelui, anul în jurul echinoctiului de toamnă, iar numărarea anilor a început în anul 3760 î.Hr. Începând cu secolul al IV-lea, s-a adoptat calendarul iudaic actual, lunaro-solar, cu anul lunar în valoare de 35.468,876 ore și anul solar de 365,25 de zile. Pentru compensarea diferenței dintre anul lunar și cel solar se folosește ciclul „metonian” de 19 ani, dintre care 12 ani au 12 luni, iar șapte ani au 13 luni⁴⁵.

În *Grecia antică*, primele sisteme calendaristice erau bazate pe anul lunar de 354 de zile, alcătuit din 12 luni a 29 și 30 de zile. Pentru a se realiza un acord cu anul solar, în secolul al VII-lea î. de Hr., grecii antici au căutat – din necesități practice – să pună în concordanță anul civil cu mișcarea aparentă a Soarelui. Astfel, astronomul Celostrat din Tenedos a conceput ciclul numit „octoetris”, introducând, într-o perioadă de 8 ani (96 de luni) 3 luni suplimentare, totalizând astfel 99 de luni⁴⁶. Totuși, în 160 de ani, începutul anului civil întârzia cu o lună.

În anul 594 î.Hr., Solon (c. 640 – c. 558 î.Hr.), considerat unul dintre cei șapte înțelepți ai Greciei antice, a adus o oarecare îmbunătățire acestui sistem. Dar cel care a perfecționat calendarul lunaro-solar grec a fost astronomul atenian Meton, cel care a ridicat, în secolul al V-lea î.Hr., în piața publică din Atena, un instrument numit *heliotrop*, un fel de *gnomon* pentru observarea solstițiilor. Acesta constituie cel mai vechi instrument astronomic, alcătuit dintr-o vergea verticală fixată pe o placă orizontală în mijlocul mai multor cercuri concentrice. El putea servi la determinarea meridianului locului, a latitudinii și a orei⁴⁷. Meton a propus ciclul de 19 ani lunari cu 7 luni suplimentare, adică un ciclu de 235 de lunații, având 6.940 de zile sau 19 ani solari. Ciclul de 19 ani a început să se aplice de la 16 iulie 432 î.Hr., când era lună nouă, după solstițiul de vară. Sistemul lui Meton, care înlătura neajunsurile ciclului de 8 ani, a fost privit de atenieni ca o mare descoperire, hotărându-se ca cifrele ciclului să fie gravate cu aur pe monumentele Atenei, sistemul însuși numindu-se numărul de aur sau ciclul lui Meton⁴⁸.

---

⁴⁵ Conf. Dr. Petru I. David, *De la erezie la sectă, de la schismă la grupări anarhice. Evoluția și involuția fenomenului sectant*, Curs dactilografiat, București, 1988, pp. 158-159.

⁴⁶ *Ibidem*, p. 161.

⁴⁷ *Mic dicționar enciclopedic, ed. cit.*, p. 471.

⁴⁸ Prof. Dr. Doc. Ion Ionașcu, *Ceasornicul istoriei*, p. 58.

Ulterior s-a observat că ciclul lui Meton este mai lung cu o treime de zi decât lunațiile astronomice, iar cei 19 ani solari formează o perioadă cu o jumătate de zi mai lungă decât anii astronomici. Pe la anul 331-330 î.Hr., un alt astronom grec, Callip, a corectat sistemul metonian, alcătuiind un ciclu de 76 de ani (960 de lunații), în care din cele 27.760 de zile a suprimat o zi, fără a reuși totuși să realizeze o concordanță deplină între mersul Lunii și al Soarelui, căci după 380 de ani luna nouă apărea mai devreme cu o zi⁴⁹.

Strâns legată de geografia matematică, astronomia elenistică a beneficiat în bună măsură de contractele stabilite în această epocă cu școala babiloniană, de veche și strălucită tradiție. Marele astronom al secolului al III-lea î.Hr. a fost Aristarh din Samos (310-230 î.Hr.), primul care a presupus că Pământul se rotește în jurul axei sale și în jurul Soarelui. El poate fi considerat „precursorul lui Copernic”, afirmând, după mărturia lui Arhimede, că „stelele fixe și Soarele rămân imobile, iar Pământul se rotește în jurul Soarelui, descriind un cerc, Soarele aflându-se în centrul orbitei”⁵⁰.

Macedonenii au folosit, de asemenea, un calendar lunar-solar de 12 luni, intercalând din când în când o a 13-a lună.

Ionienii din Asia Mică, în bune relații cu Atena, au folosit un calendar după modelul atenian, la Milet datele evenimentelor putându-se deduce, de pildă, din listele magistraților. Calendarul milesian a fost folosit și în coloniile Miletului de pe țărmul Mării Negre: Histria și Tomis (Constanța), pe când la Callatis (Mangalia) se utiliza calendarul din Megara.

Am rezumat câteva informații asupra principalelor calendare ale antichității și corecțiile ce s-au adus unora dintre ele ulterior, pentru două motive. În primul rând, pentru a sublinia ideea că au existat calendare la toate popoarele cu un anumit grad de organizare a vieții sociale și de afirmare a spiritualității, și în al doilea rând, pentru că ulterior cele spuse aici să poată fi utilizate ca termeni de comparație cu calendarul „închis” în monumentele de la Sarmizegetusa Regia.

Există autori care, fără a analiza monumentele Sarmizegetusei Regia, au ajuns la concluzia că *dacii* ar fi trebuit să aibă un calendar și consideră că acesta le-ar fi venit prin intermediul coloniilor grecești de pe țărmul Mării Negre, scriind de pildă, că: „Prin intermediul acestor colonii grecești și al macedonenilor, au cunoscut de bună seamă și strămoșii noștri *daci* sistemul calendaristic lunar-solar, pe care, de altfel, l-au folosit și romanii înainte de Iulius Caesar”⁵¹.

Săpăturile arheologice de la Grădiștea Muncelului, în munții Orăștiei, au scos la iveală cetăți și temple ale strămoșilor noștri, *dacii*. Cu prilejul Congresului al XV-lea de Științe Istorice, care a avut loc la București în august 1980, Editura Academiei Române a dat la iveală o carte: *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, dezlegând enigma de veacuri a calendarului dacic și evoluția sa până astăzi⁵². La ocuparea Daciei, romanii au

---

⁴⁹ *Larousse du XX-e siècle en six volumes*, Publié sous la direction de Paul Augè, Tome quatrième, Paris, 1931, p. 842.

⁵⁰ Ovidiu Drimba, *Istoria culturii și civilizației*, vol. I, p. 653.

⁵¹ Prof. Dr. Doc. Ion Ionașcu, *op. cit.*, p. 59.

⁵² Diac. Conf. Petru I. David, recenzie la Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CI (1983), nr. 5-6, p. 444.

distrus toate cetățile și templele dacice, printre care și monumentele de la Grădiștea Muncelului. Acestea aveau atât funcția de calendare, cât și calitatea de a păstra și evidenția cunoștințe de astronomie, geometrie și trigonometrie. Templul dacilor, fără acoperiș, alcătuit din trei rânduri concentrice de stâlpi, dintre care primul și al doilea din andezit, iar al treilea din lemn, a fost destinat – după cum arată cercetările conduse de acad. C. Daicoviciu și H. Daicoviciu, nu numai funcției de calendar, ci și cultului lui Zamolxe sau al lui Gebeleizis, îndeplinind și o funcție religioasă. De aici se subliniază concluzia: „calculatorii timpului și inițiatorii calendarului erau preoții dacilor”. Slujbele religioase aveau loc la daci „în monumente – sanctuare acoperite sau sub cerul liber – care erau de formă patrulateră sau rotundă... Preoții aveau temple rotunde, cu pietre așezate în cercuri concentrice, la mijlocul cărora se afla vatra focului sacru sub cerul descoperit”⁵³. Acest lucru este cu atât mai verosimil, cu cât Deceneu, vrednic astronom al acelor vremuri, era vicerege în timpul lui Burebista, fiind mai marele preoților⁵⁴.

Marele sanctuar circular are un cerc exterior alcătuit din 104 blocuri de andezit lipite unul de altul, cercul următor este format din 210 piese, iar cercul al treilea este format din 4 grupări de lespezi ce separă 4 grupări de stâlpi. Micul sanctuar circular este alcătuit din 114 piese, dintre care 13 sunt lespezi care separă 13 grupuri de stâlpi. Toate aceste cifre au o echivalență în calcularea timpului, care duc la o concluzie importantă: calendarul dacic avea la bază un ciclu de 13 ani, încheiat cu o zi de corectură⁵⁵.

Analizând sistemul calendaristic dacic, format de fapt din două calendare distincte, care se sincronizau anual – deci la unități de timp mai mari decât anul se comportau identic, specialiștii au stabilit următoarele performanțe ale acestui sistem:

1. După felul în care sunt dispuse elementele ansamblului de la Grădiște – în special după gruparea celor 180 de stâlpi de andezit de la cercul al doilea al marelui sanctuar (30 grupări a câte 6 stâlpi + 30 lespezi, în total 210 piese), cu toate presupusele lor semnificații, simboluri și implicații de calcule posibile – se crede că dacii aveau un calendar de 360 de zile (180 ori 2). Acestui an, alcătuit din 12 luni de câte 30 de zile, asemenea celui, tot de 360 de zile, pe care l-au avut la început și babilonienii, și egiptenii, și indienii și grecii, învățații daci i-au adus probabil o corecție⁵⁶.

2. Sistemul calendaristic dacic (civil și ritualic) era structurat pe baza ciclului de 13 ani, ceea ce reprezenta un registru mult mai mare de ani și o mai largă fluctuație a valorilor acestora. Anii, în cadrul acestui ciclu, erau de 4 tipuri cu valoare în zile: 364, 365, 366 și 367 de zile. Succesiunea tipurilor de ani în interiorul unui ciclu era fixă. Poate că dintre toate performanțele calendaristice de la Sarmizegetusa cea mai uimitoare este aceasta a sistemului anilor fluctuanți din interiorul ciclului de 13 ani⁵⁷.

---

⁵³ Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *Calendarul de la Sarmizegetusa Regia*, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1980, p. 13.

⁵⁴ Gh. Ivanovici, Max Solomon, *Pe urmele dramurilor și ocalelor*, în „Magazin istoric”, IV (1970), nr. 2 (35), p. 83.

⁵⁵ E. Poenaru, C. Samoilă, S. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa*, partea I, în „Magazin istoric”, XI (1977), nr. 6 (123), p. 29.

⁵⁶ Ovidiu Drimba, *op. cit.*, vol. I, p. 800.

⁵⁷ E. Poenaru, C. Samoilă, S. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa*, partea a II-a, în „Magazin istoric”, XI (1977), nr. 7 (124), p. 27.

3. Îndepărtații noștri strămoși au introdus în mecanismul calendarului lor o reformă – aceea a secolelor de 91 de ani – care nu numai că făcea ca în momentul corecturii cu o zi timpul astronomic exact să nu fie depășit, dar realiza și o asemenea precizie, încât putem spune că momentul corecturii la 2275 ani ducea originea timpului calendaristic aproape suprapusă peste timpul astronomic exact⁵⁸.

4. Un an din calendarul civil dacic avea 47 de săptămâni. Săptămânile din calendarul civil dacic erau de 3 tipuri, de 6, 7 și 8 zile. Succesiunea tipurilor de săptămâni era permanent imuabilă (indiferent de cuantificarea timpului în ani) și era dată de structura numerică a micului sanctuar circular.

5. Un an din calendarul ritualic dacic avea 60 de săptămâni, toate având câte 6 zile. Fiecare an ritualic se corecta la sfârșit, cu ajutorul unor structuri anume construite, cu 4, 5, 6 sau 7 zile, aliniindu-se calendarului civil.

6. Sistemul calendaristic dacic (adică ambele tipuri de calendare) avea proprietatea remarcabilă de a poziționa prima zi a anului nou de fiecare dată, în prima zi a unei săptămâni.

7. Zilele de corecție (ale anului, ciclului, secolului etc.) aveau fiecare un corespondent material în structura numerică a sanctuarelor.

8. Calendarul dacic are proprietatea de a rămâne (după ciclu, secol etc.) în urma timpului astronomic, astfel încât corecția lui să poată fi făcută prin adăugarea unei zile (de corecție), și nu prin „saltul” peste o zi (scoaterea ei din calendar).

9. Toate corecțiile se făceau întotdeauna la sfârșit de an⁵⁹.

Specialiștii au făcut calcule comparative, arătând că valoarea anului tropic de 365, 24 zile este în calendarul dacic, după orice număr de ani ficși de 360 de zile, tot de 360 de zile, după un ciclu necorectat de 13 ani, de 365, 15 zile, după un ciclu corectat de 13 ani, de 365, 23 de zile. Comparativ cu calendarul iulian, în care valoarea în zile a anului mediu este de 365, 25 zile, calendarul dacic, după un secol corectat de 104 ani este de 365, 24 zile, la fel ca și după un secol corectat de 91 de ani. În raport cu calendarul gregorian (un an are 365, 24 zile), calendarul dacic avea, după un „multisecol” corectat de 520 de ani, aceeași valoare, ca și calendarul maya. Aceeași valoare a anului calendaristic exista la daci, după un „multisecol” corectat de 2275 de ani⁶⁰.

Am insistat asupra acestei probleme, pentru a înțelege evoluția calendarului pe meleagurile noastre, făcând observația că „însușirea” de către daci a unor date calendaristice s-a făcut cu prudență.

O. Buhociu spunea că: „În orientarea în lume a unui popor, calendarul se ivește odată cu poporul însuși, fără să-l mai poată părăsi, dezvoltându-l neîncetat. Calendarul concentrează și conduce o bună parte din experiența milenară a grupurilor sociale, a etniilor și națiunilor, fiind sub aspectul său cel mai general o intuiție reușită, căci raționalitatea lui se ridică cosmic prin mișcarea regulată a corpurilor cerești”⁶¹. Calendarul

---

⁵⁸ *Ibidem*.

⁵⁹ Șerban Bobancu, Cornel Samoilă, Emil Poenaru, *op. cit.*, pp. 163-164.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 166.

⁶¹ O. Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, Editura Minerva, 1979,

științific, despre care am vorbit, care încadrează geografia, climatul, sezoanele (anotimpurile), îl eliberează pe om de supunerea de ele. Prin calendar se exprimă în același timp riturile și credințele ce formează cultura unui popor. Desprinderea calendarului de cultura populară și de comportamentul societății ar duce la o noțiune abstractă, fără putere formatoare, în cele din urmă fără specific etnic, respectiv național, lăsând în urma dispariției sale un pustiu sufletesc.

Sufletul curat al românului se reflectă și în calendarul popular, folcloric sau etnografic, în calendarul agrar, în calendarul tradițional de muncă sau în calendarul mitic. Simion Florea Marian ne arată că: „Românul de la țară, care n-a ajuns încă până la acel grad de cultură ca să poată ceti și ști din cărți astronomice, de pe termometre, barometre și din calendare schimbarea timpului, se mulțumește cu experiența și cu ceea ce a moștenit de la străbunii săi, cari l-au învățat a cunoaște când e vreme bună și când rea și cum are să se poarte, ca să nimerescă mai bine cu semănăturile sale, să n-aibă nici o scădere într-însele, și ori în care întreprindere să nu-i fie munca în zadar. Pentru români, acela e calendar adevărat care-i spune cu acuratețe schimbarea timpului, când va ploua și când va fi vreme bună. Așa un călindar însă nimeni nu-l poate face mai bine și mai nimerit de cum și-l face el singur”⁶².

În perioade mai vechi, când omul nu ajunsese la o concepție abstractă asupra timpului, obiceiurile de muncă aveau funcția de a marca timpul procesului productiv, începutul și sfârșitul sezoanelor de muncă, mai ales la colectivitățile agro-pastorale. Ciclul obiceiurilor agrare stă în legătură cu calendarul muncilor tradiționale, deoarece muncile agricole erau marcate de un anumit obicei. În calendarul tradițional al muncilor agricole, noul an începea odată cu declanșarea muncilor agricole (aratul, semănatul), urma perioada de dezvoltare a culturilor și a muncilor de întreținere a lor și, în sfârșit, etapa finală: recoltarea, prelucrarea (de exemplu, măcinatul) și depozitarea produselor agricole obținute⁶³.

Este semnificativ faptul că, alături de denumirile oficiale ale lunilor anului (de origine romană, așa cum am văzut), s-au păstrat și denumirile tradiționale românești, mai plastice adesea în ceea ce privește aspectul vremii, activitățile productive ce se cereau desfășurate sau anumite obiceiuri specifice din respectiva perioadă. Iată câteva exemple: februarie – „Făurar”, când se pregăteau „fiarele aratului”, adică plugurile: „Faur sau făurariu și făurar, adecă luna faurilor de fier, cari pregătesc fiarele aratului, sau pentru că „Faur ferecă și desferecă”, și anume: „Două săptămâni ferică/ Iar două desferică”, adică ninge și plouă, îngheață și dezgheață, e ger și căldură”⁶⁴. La fel, denumirile lunilor: martie – „Mărțișor”, mai – „Florar”, „Frunzar”, iunie – „Cireșar”, iulie – „Cuptor” („luna coacerilor”), august – „Secerar”, noiembrie – „Brumar”⁶⁵.

Putem vorbi la poporul român și despre un calendar mitic, relevat de aceste denumiri populare ale lunilor, care sunt personificate în bătrâni sau tineri, pe seama cărora s-au născut

---

⁶² Simion Florea Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. I, *Cărnilegile*, ediție îngrijită și introducere de Iordan Datcu, București, Editura „Grai și suflet-Cultura Națională”, 2001, pp. 70-71.

⁶³ Alexandru Popescu, *Tradiții de muncă românești în obiceiuri, folclor, artă populară*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 97.

⁶⁴ Simion Florea Marian, *op. cit.*, p. 73.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 87.

legende. Astfel, într-o legendă sunt reprezentate lunile Martie și Aprilie prin doi moșnegi. Se insistă însă asupra reprezentării *Moșneagului Martie*, hâtru și capricios, căruia îi place să-și bată joc de semenii lui, de celelalte luni, precum și de oameni. Își bate joc de Aprilie, care, invitat la masă de Martie, s-a dus în vizită în căruță. Martie atunci s-a pornit pe nins, iar Aprilie s-a oprit în drum și și-a făcut o sanie. Atunci Martie a stârnit o ploaie, iar Aprilie și-a făcut o luntre, ca să ajungă la Martie. Este cunoscut, apoi, faptul că în martie au loc zilele Babelor (primele 9 zile) și Zilele Moșilor (următoarele 9 zile), care sunt reprezentări mitice ale intemperțiilor ce țin atât de deziernare, cât și de înprimăvărare⁶⁶.

I.A. Candrea ne atrage atenția asupra faptului că în textele descântecelor și vrăjilor, unde conservarea autenticismului este mai sesizabilă datorită caracterului tănuit al practicării (și conservării lor), găsim de asemenea elemente sugestive cu caracter mitologic, care fac referire la calendarul dacilor, cum ar fi urarea „Să trăiești 104 ani”, care nu poate să nu ne ducă la amintirea ciclului dacic cu același număr de ani, o imagine a marelui sanctuar dreptunghiular cu „40 de tamburi” sau coloane⁶⁷.

Romulus Vulcănescu ne atrage atenția asupra faptului că stâlpii de la sanctuarul din Grădiștea Muncelului, ca și troițele, aveau rolul de a fi semne ale timpului și serveau ca instrumente pentru orientarea în timp, fapt despre care ne amintesc și astăzi unele creații folclorice, ca:

„Stâlpurile pe cărare

Stau cu fața către soare...”

Deși nu mai întâlnim la răspântii de drumuri vechii stâlpi, care erau considerați de cei ce se socoteau inițiați drept cadrane solare și lunare care indicau direcția *sud*, întâlnim la ora actuală troițele, despre care creațiile folclorice ne spun:

„După troița-n picioare

Cunoști luna când răsare

Și noaptea cât e de mare...”

Iar după cum cădea umbra troiței pe unul sau altul din drumurile răscrucii, se putea prevesti „ceasul rău” sau „ceasul bun”, din zi sau noapte. Când noaptea troița își pierdea umbra, se spunea că „roiesc în jurul ei necurații, ca lăcustele” și atunci omul trebuia „să se lipsească de apărarea ei”⁶⁸.

În orânduirea feudală, începutul anului a variat de la popor la popor, de la epocă la epocă, întrebuițându-se, în aceeași țară, pentru o perioadă de timp, un început de an sau *stil*, pentru ca ulterior să se treacă la alte *stiluri*. Cunoașterea lor prezintă un interes deosebit în stabilirea concordanței datelor din izvoarele medievale cu sistemul modern de datare. S-au folosit în evul mediu european următoarele începuturi de an:

a) *1 martie* sau *stilul venețian*, întrebuițat multă vreme în Veneția, a mai fost utilizat în Franța merovingiană (secolele VI-VII), precum și în Rusia până în secolul al XIII-lea.

---

⁶⁶ Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1985, p. 435.

⁶⁷ E. Poenaru, C. Samoilă, Ș. Bobancu, *Calendarul de la Sarmizegetusa*, partea a II-a, p. 28.

⁶⁸ Romulus Vulcănescu, *Coloana cerului*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, p. 186.

b) *25 martie (stilul Bunei Vestiri)* a avut curs în cancelaria regilor francezi, sub influența normandă (în secolele X-XI), iar în unele regiuni ale Franței până în secolul al XVI-lea; în Anglia, din secolul al XIII-lea până în 1752, când s-a admis stilul de 1 ianuarie; în Italia, mai ales la Florența (de aceea i s-a și zis *stilul florentin*).

c) *Ziua de Paști (stilul gallicus sau francez)*, deci un început de an instabil, pentru că Paștile sunt o sărbătoare mobilă pe un interval de 35 de zile. Acest stil s-a folosit în cancelaria regală franceză începând din secolul al XI-lea până în 1564, când s-a trecut la stilul de 1 ianuarie.

d) *1 septembrie (stilul bizantin sau ecleziastic)* a fost întrebuintat în Imperiul bizantin, în Rusia (din secolul al XIII-lea până în 1700) și în toate țările de religie creștină ortodoxă). Acest stil respectă o veche tradiție iudaică, potrivit căreia în ziua de 1 septembrie a început Dumnezeu crearea lumii, după cum spune Mineiul lunii septembrie la sinaxarul zilei de 1 septembrie, iar Mântuitorul Iisus Hristos și-a început activitatea publică, pentru mântuirea neamului omenesc din robia păcatului⁶⁹. Pornind de la această concepție religioasă, în Imperiul Bizantin s-a inaugurat era de la facerea lumii, care s-a stabilit definitiv în secolul al VII-lea, documentele oficiale fiind datate începând cu 1 septembrie 5509 de la facerea lumii⁷⁰.

e) *25 decembrie sau stilul de Crăciun* a fost cel mai mult întrebuintat în Germania (până în secolul al XVI-lea), în Anglia (din secolul al VII-lea până în secolul al XIII-lea) și în țările catolice. În cancelaria papală era folosit în secolele XIV-VIII și denumit *stilus curiae Romanae*.

f) *1 ianuarie*, care în vremea noastră cunoaște o întrebuintare aproape generală, a pătruns anevoie în uzul popoarelor. În Scandinavia se pare că acest stil se practica încă din secolul al XIII-lea. În secolul al XIV-lea a fost folosit în Polonia și Ungaria. Germania, Franța și Spania îl adoptă în secolul al XVI-lea, cancelaria papală în secolul al XVII-lea și Rusia în 1700⁷¹.

3. Reforma calendaristică făcută de Caius Iulius Caesar. De-a lungul istoriei, timpul a trecut, și-a văzut de mersul său, anii s-au scurs. Oamenii de știință observaseră că anul solar nu are chiar 365 de zile și 6 ore, fix. Un învățat grec, născut la Niceea și care a trăit în secolul II î.Hr. (c. 190-125 î.Hr.), considerat cel mai mare astronom al antichității, a catalogat peste 1000 de stele, împărțindu-le după strălucire în șase mărimi. A descoperit legea precesiei echinocțiilor, adică deplasarea lentă, în sens retrograd, a punctelor echinocțiale (punctul vernal și punctul autumnal) pe eliptică, datorită atracției exercitate de Lună și de Soare asupra umflăturii ecuatoriale a Pământului și asupra neomogenităților structurale ale acestuia. Perioada precesiei este de circa 26.000 de ani⁷².

⁶⁹ Arhim. Veniamin Micle, *Octoiul Ieromonahului Macarie (1510-2010)*, Sfânta Mănăstire Bistrița, Eparhia Râmnicului, 2010, p. 12, nota 3.

⁷⁰ Pr. Prof. Dr. Emanoil Băbuș, *Valențele timpului și măsurarea lui în Imperiul Bizantin*, în „Lumina de Duminică”, săptămânal de spiritualitate și atitudine creștină, anul VI, nr. 22 (239), 6 iunie 2010, p. 6.

⁷¹ Prof. Dr. Doc. Ion Ionașcu, *op. cit.*, pp. 62-63.

⁷² *Mic dicționar enciclopedic, ed. cit.*, p. 803.

Acest savant s-a numit Hipparchos și a determinat și durata anului solar, dându-și seama că acesta este mai mic decât 365 de zile și 6 ore, cam cu 11 minute.

Anul calendaristic fiind deci mai lung decât cel ceresc, se termina mereu după ce s-a încheiat acesta din urmă. În secolul I î.Hr., decalajul calendarului lunaro-solar roman față de anul astronomic ajunsese, în ciuda intercalărilor practice, la 90 de zile: martie, lună de primăvară, cădea în plină iarnă, ceea ce contravenea spiritului organizat al romanilor. Această situație anormală l-a determinat pe împăratul Caius Iulius Caesar (100-44 î.Hr.), unul dintre cei mai străluciți strategii ai antichității, în calitatea sa de pontifex maximus, să se gândească la o reformă a calendarului, pentru a pune ordine în acest domeniu. Pentru aceasta, el a făcut apel la știința astronomului egiptean de origine greacă din Alexandria, cel mai important centru astronomic și cultural al lumii elenistice și romane. Mai întâi, pentru eliminarea diferenței la care se ajunsese între anul civil și anul tropic, s-au introdus două luni suplimentare (de 34 și 33 de zile), acestea fiind intercalate între *November* și *December*, realizându-se un an de 15 luni sau 445 de zile (numit *anul confuziunii*), care a durat din octombrie 47 până la *1 ianuarie 45 înainte de Hristos*. La această dată s-a adoptat noul calendar iulian, numit și „*stilul iulian*” sau *stilul vechi*⁷³, dată corespunzătoare anului *708 ab urbe condita*.

Prin reforma calendaristică aplicată atunci în cuprinsul Imperiului roman, Sosigene, cunoscând durata anului tropic, a restabilit mai întâi coincidența anului civil cu cel astronomic și apoi a stabilit pentru viitor durata anului calendaristic la 365 de zile, iar pentru că diferența de 5 ore, 48 minute și aproximativ 46 secunde dintre durata anului tropic și cea a anului civil în patru ani face aproape o zi, a hotărât să se adauge câte o zi în plus la fiecare patru ani. Anul de 366 de zile, care trebuia să revină din patru în patru ani, s-a numit an bisextilis (*an bisect*), de la cuvântul *bis sextilis*, pentru că în acei ani bisecți, ziua în plus se adăuga sau se intercala între 23 și 24 februarie (unde anterior se introducea *Mercedonius*), care, după numărătoarea romană, era ziua a șasea dinainte de Kalendele lui Martie (*sexta kalenda Martii*). Ziua intercalară se numea deci *bis sexta kalendas Martii* (*bis. VI kal. Mart.*), iar anul respectiv *bis-sextilis*, de unde cuvântul nostru *bisect*. În felul acesta, coincidența (echivalența) anului civil cu anul astronomic se restabiea după fiecare patru ani, sau $4 \times 365 \text{ zile} + 1 \text{ zi} = 1461 \text{ zile}$ ⁷⁴.

După introducerea creștinismului în Imperiul roman, ziua bisectă a fost deplasată la sfârșitul lui *Februarius* ca a 29-a zi, ceea ce nu a modificat sistemul. Totodată, Sosigene a păstrat împărțirea anului în 12 luni, dintre care unele de câte 30 de zile, iar altele de câte 31 de zile, afară de februarie, care avea 28 de zile în anii obișnuiți (comuni) și 29 de zile în anii bisecți. În calendarul astfel alcătuit de către Sosigene, echinocțiul de primăvară cădea la 24 martie. Acest calendar a rămas în întrebuințarea romanilor, cu numele de *calendarul iulian*, după numele reformatorului său. El a fost moștenit ca atare și de creștini, care au introdus în el sărbătorile specifice creștine și

---

⁷³ Prof. M. Șesan, *Îndreptarea și uniformizarea calendarului și poziția ortodoxă Română*, în „*Mitropolia Moldovei și Sucevei*”, XLVI (1970), nr. 3-6, p. 230.

⁷⁴ Pr. Prof. Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, în „*Ortodoxia*”, VII (1955), nr. 2, p. 183.

sistemul de împărțire a lunilor în *săptămâni*, moștenit de la evrei, înlocuind astfel *octada* romană (grupa de opt zile), precum și împărțirea lor în *calende, ide* și *none*.

Calendarul iulian nu era însă cu totul perfect, căci considerând trei ani de câte 365 de zile și al patrulea de 366 de zile, în patru ani rămânea totuși o diferență de 44 minute și 56 secunde (câte 11 minute și 14 secunde pe an), cu care anul civil sau calendaristic rămânea în urma celui astronomic. Această diferență pare neînsemnată pentru o viață de om și poate rămâne nebăgată în seamă, dar cu timpul crește și devine perceptibilă în perioade mai mari de timp: în 128 de ani ea se ridică la o zi, în 384 de ani, la 3 zile, în 1283 de ani făceau 10 zile mai mult, în 2566 de ani făceau 20 de zile mai mult, în 3849 de ani făceau 30 de zile mai mult, adică după 3849 de ani, calendarul iulian arăta cu o lună mai târziu decât anul tropic⁷⁵.

Este interesant de observat că reformatorii calendarului, adică astronomul Sosigene și ceilalți sftnici ai lui Iulius Cezar, atunci când au întocmit metoda lor de bisectare a anilor, au cunoscut legile lui Hipparc, dar au considerat diferența de 11 minute ca un lucru neînsemnat și de aceea nu s-au ocupat de ea. Dacă ar fi luat în seamă legile lui Hipparc, metoda lui Sosigene de bisectare a anilor, abia după 300 de ani ar fi trebuit să introducă o zi⁷⁶.

Datorită acestor diferențe s-ar fi ajuns, cu timpul, ca sărbătorile creștine, stabilite pentru anotimpul iernii, să fie serbate în primăvară, apoi în vară, în toamnă și iarăși în iarnă, dar cu un an întârziere față de anul tropic solar. Poate că ele ar fi rămas, totuși, neobservate, dar lucrul care a dus la observarea greșelii mai cu rezeziune a fost serbarea Paștilor, cea mai mare sărbătoare a creștinătății. Problema uniformizării datei Paștilor, care dusesse de-a lungul timpului la dispute între creștini, a fost pusă pentru prima oară la Sinodul I ecumenic de la Niceea din anul 325. Echinocțiul de primăvară, pe care Sosigene îl fixase la 24 martie, peste 384 ani (adică pe vremea Sinodului I ecumenic) ajunsese să cadă la 21 martie. Părinții Sinodului de la Niceea au hotărât ca pe viitor să se considere ca dată a echinocțiului de primăvară ziua de 21 martie, fără să se ia alte măsuri de prevenire a întârzierii pe viitor. Din cauza comodității, s-a luat atunci data de 21 martie drept echinocțiu mutabil. Lucrul acesta a avut urmări dureroase și, până la urmă, avea să ducă la o nouă reformă a calendarului⁷⁷.

Paștile reprezintă cea mai mare sărbătoare creștină, și anume Învierea lui Iisus Hristos din morți. Termenul „paști”, defectiv de singular (Sfintele Paști), îl întâlnim mai întâi la evrei, sub forma *Pesah*, care se deduce de la rădăcina *Pasah* (a trecut) și înseamnă în sens propriu zis *trecerea*, dar nu a Israelitilor prin Marea Roșie, ci a îngerului exterminator în Egipt pe lângă casele Israelitilor unse cu sângele mielului⁷⁸. De aici a primit semnificația de cruțare, mântuire, salvare. Această sărbătoare iudaică a fost o prefigurare a Paștilor creștine, a salvării tuturor oamenilor din robia și din ghearele

---

⁷⁵ Pr. Dr. Athanasie Negoită, *Calendarul Bisericii creștine*, în „Mitropolia Banatului”, XV (1965), nr. 1-3, p. 55.

⁷⁶ *Ibidem*, p. 56.

⁷⁷ Pr. Athanasie Negoită, *Tehnica calendarului ecleziastic*, în „Mitropolia Banatului”, XV (1965), nr. 4-6, p. 316.

⁷⁸ Dr. Vasile Tarnavshi, *op. cit.*, p. 641, nota 1.

morții, fiind pentru noi biruința luminii asupra întunericului, a binelui asupra răului, a adevărului asupra neadevărului, a virtuții asupra păcatului.

4. Legătura dintre calendar și Sfintele Paști. Cu toate că Paștile creștinilor își aveau tipul (prefigurarea) în Paștile iudeilor, cele două mari sărbători și-au păstrat independența necesară una față de cealaltă, având în vedere semnificația și data la care erau sărbătorite. Paștile iudaice se serbau, după Lege, în fiecare an în seara zilei de 14 Nisan, adică în prima lună a anului evreiesc, lună care începea totdeauna imediat după echinocțiul de primăvară, deci primăvara. Atunci, iudeii junghiau, la templul din Ierusalim, mieii lor pascali. Răstignirea Mântuitorului a avut loc, după cum se știe, tocmai vineri, în ziua de *14 Nisan*, când se serbau Paștile iudaice. Data aceasta *fixă* coincidea, de fapt, cu prima lună plină de după echinocțiul de primăvară. Imediat a doua zi începea Sărbătoarea Azimelor (numită așa pentru că pe parcursul ei era poruncit să se mănânce numai pâine nedospită) și împreună cu prima zi de Paști ținea 7 zile (15-22 Nisan)⁷⁹.

Am putea numi acest eveniment al răstignirii o coincidență. Dar nu este întâmplător acest fapt, pentru că adevăratul Miel pascal, care a ridicat păcatele lumii, adevărata jertfă care s-a adus pentru salvarea omului s-a petrecut tocmai în această zi, rânduită în mod special pentru ca prin sângele care se varsă atunci să fie cruțată, să fie salvată viața omenirii. Evreii trebuia să vadă în Iisus Hristos pe Mielul lui Dumnezeu (Agnus Dei), care avea să înlocuiască o dată pentru totdeauna jertfele sângeroase ale animalelor din Vechiul Testament. Dar n-a fost să fie așa în mintea lor. De aceea, ei încă îl mai așteaptă pe Mesia. Această coincidență de dată calendaristică între jertfa mielului pascal iudaic și jertfa lui Iisus Hristos pe lemnul crucii exprimă simbolul, semnificația, sensul și importanța salvatoare a jertfei lui Iisus Hristos.

Cercetătorul Ferdinand Prat așează data patimilor Domnului la 18 martie anul 29⁸⁰. După această dată, a avut loc Învierea lui Iisus Hristos din morți, în dimineața zilei de *16 Nisan*, adică a treia zi după răstignire și îngropare. Aceasta era „ziua întâia a săptămânii și urma după sabbat. Sfintele Evanghelii ne spun că după Înviere, înainte de revărsatul zorilor, la întâlnirea dintre noaptea de sâmbătă, ziua de odihnă a Evreilor (sabbatul) și cea următoare, cu care începea săptămâna lor, adică Duminica noastră, Domnul S-a arătat și apoi a vorbit cu Apostolii și cu ucenicii Săi (Matei 28, 9-17; Marcu 16, 9-14).

În amintirea marelui eveniment al Învierii și mai ales întru cinstirea și preamărirea operei realizată de Iisus Hristos prin înviere, Apostolii și toți creștinii au început să serbeze acest eveniment atât în fiecare primă zi a săptămânii”, adică Duminica, cât și în zilele de aniversare anuală, adică primăvara. Paștile erau serbate de creștini în Duminica din săptămâna azimelor evreiești, deci nu în ziua de Paști a evreilor, ci în prima Duminică ce urma după 14 Nisan. Cu toate că Paștile evreilor au servit, așa cum am arătat, drept tip al Paștilor creștine – deși acestea din urmă s-au serbat în strânsă legătură de timp cu Paștile evreiești – totuși Paștile creștinilor, fiind o desăvârșire, o încoronare

⁷⁹ Pr. Dr. Athanasie Negoiță, *Calendarul Bisericii creștine*, p. 57, nota 13.

⁸⁰ *Ibidem*, p. 56.

spirituală a celorlalte, și-au cucerit de la început și și-au păstrat tot timpul independența și superioritatea față de cele evreiești⁸¹.

Sărbătoarea creștină a Paștilor, multă vreme, s-a serbat împreună cu Paștile Iudeilor, căci Mântuitorul a fost răstignit și a înviat în timpul Pesahului iudaic. În secolul I d.Hr., primii creștini au obișnuit să serbeze Paștile lor în prima Duminică, după lună plină, care urma echinocțiului de primăvară. Deci, în Duminica respectivă toți creștinii din lume serbau Paștile. În secolul al II-lea d.Hr., apar iudeo-creștinii sau creștinii iudaizanți (proveniți dintre iudei), care socoteau că pot serba Paștile creștine în orice zi a săptămânii, deoarece ei la 14 și 15 Nisan comemorau Patimile sau „Paștile Răstignirii”, iar la 16 Nisan „Paștile Învierii”. Cei care începeau totdeauna serbarea Paștilor la 14 Nisan și care trăiau în Asia proconsulară au fost numiți „*quartodecimani*” sau „*tetradiți*”. Ei, prin practica lor, au cauzat multe neînțelegeri între Biserica Asiei Mici și Biserica Romei, cunoscute sub denumirea de controverse pascale, mai ales între Arucet, episcopul Romei, și Policarp, episcopul Smirnei, pe la anul 155, când acesta a vizitat Roma⁸².

O altă tendință iudaizantă întâlnim în secolul al III-lea în Antiohia Siriei, Mesopotamia și o parte a Ciliciei. Creștinii din aceste ținuturi pretindeau ca Duminica serbării Paștilor să nu se depărteze cu nimic de săptămâna azimelor evreiești. De aceea, ei serbau Paștile în Duminica din săptămâna Paștilor iudaice și, fiind partizani ai Paștilor celor dintâi sau ale Vechiului Testament, ei au fost numiți „*protopashiți*”. Aceștia serbau Paștile uneori chiar înainte de timpul rânduit pentru această prăznuire, legându-se în mod irațional și fără niciun temei de data Paștilor iudaice, ceea ce i-a dus în mod inevitabil și la greșeli, între care și aceea că ei în câte un an serbau Paștile de două ori – o dată după echinocțiul de primăvară și a doua oară înaintea acestui echinocțiu – iar în anul următor nu le serbau deloc.

Se crease așadar o situație anormală și neliniștitoare în rândul creștinilor, prin înseși inconvenientele pe care le aduseseră aceste controverse. Pe când quartodecimanii serbau faptul *creștin*, în felul lor, adică bucuria pascală la 14 Nisan, marea majoritate a creștinilor continuau să postească (iudaizantii), cu sentimentul dureros al patimilor și morții Domnului, până la Duminica Paștilor Învierii. Aceștia comemorau momentele patimilor Mântuitorului, pe când quartodecimanii se aflau în nepostire și bucurie pascală de la 14 Nisan. Atunci un asemenea lucru avea mare importanță și este ceea ce bătea mai mult la ochi atât iudeilor, cât și păgânilor⁸³.

Biserica a condamnat de timpuriu ambele practici, asimilându-le cu o erezie și luând împotriva lor măsuri aspre prin repetate dispozițiuni oficiale, deși aceste controverse vor stăruii în tot cursul secolului al IV-lea și chiar mai târziu. Astfel, *Canonul 7 apostolic* interzice serbarea Paștilor odată cu iudeii, înainte de echinocțiul de primăvară,

---

⁸¹ Pr. Dr. Spiridon Câdea, *Necesitatea unității pascale creștine*, p. 381.

⁸² Eusebiu Popovici, *Istoria bisericească universală și statistica bisericească*, vol. I, ediția a II-a, București, Tipografia Cărților Bisericești, 1925, p. 413.

⁸³ Teodor M. Popescu, *Problema stabilizării datei Paștilor. Privire istorică asupra divergențelor și computurilor pascale. Încercări de îndreptare. Greutatea și necesitatea unui acord. Propuneri și posibilități actuale*, în „Ortodoxia”, XVI (1964), nr. 3, pp. 340-341.

iar *Constituțiile Apostolice* (cartea a V-a, cap. 17) îndeamnă pe creștini să se lase de obiceiul de a serba Paștile odată cu iudeii, stabilind că Paștile trebuie serbate numai *după echinocțiu* și numai *duminica*. În același timp, Sinodul de la Arelate (314), a hotărât, prin canonul 1, ca toți creștinii să țină Paștile „într-o zi și un timp în toată lumea”⁸⁴.

5. Sinodul I ecumenic și sărbătoarea Paștilor. Aceasta era situația la vremea Sinodului I ecumenic, în anul 325, pe care istoricul Eusebiu de Cezareea o deplânge cu aceste cuvinte: „Mai era însă și altă boală – mai veche și necruțătoare – care de multă vreme iscase neînțelegeri în Biserică, anume sfada privitoare la sărbătorirea Paștilor. Unii susțineau că se cuveneau păstrate rânduielile iudeilor, în vreme ce alții cereau să fie respectată data exactă, și să nu ne luăm după rătăcirea unor oameni și așa aflați în afara binecuvântării evanghelice. Or, de vreme ce și în privința aceasta mulțimile de pretutindeni ajunseseră de multă vreme să nu se mai poată înțelege, încurcând Dumnezeieștile Scripturi în așa fel încât nimeni nu le mai putea descurca (fiindcă la vremea unuia și aceluiași praznic, datorită deosebirilor de dată, prăznuitorii îi aduceau cinstire în chipuri foarte deosebite: în timp ce unii se mai nevoiau în post, ceilalți își aflaseră limanul de liniște), nimeni nu se mai dovedea în stare să afle acestui rău leacul; părțile învrăjbite păreau deopotrivă de puternice”⁸⁵. Mai departe, ne spune Eusebiu de Cezareea: „Numai Dumnezeului Celui Atotputernic îi era lesne să le găsească leacul; or, spre revărsarea facerilor Sale de bine, iată că dintre toți oamenii de pe lume El l-a aflat doar pe Constantin”.

Actele sinodului, la care au luat parte 318 episcopi, nu ni s-au păstrat. Ceea ce cunoaștem despre lucrările sale, cu privire la sărbătoarea Paștilor, știm tot de la marele istoric bisericesc Eusebiu de Cezareea, care, în scrierea sa „Despre viața lui Constantin”, ne reproduce scrisoarea (epistola) irenică pe care împăratul a trimis-o episcopilor care nu putuseră lua parte la sinod. În *Epistola circulară* se subliniază mai ales necesitatea de a se serba Paștile într-una și aceeași zi de către toți creștinii, și nu o dată cu iudeii; Paștile creștinilor să nu aibă nimic comun cu al iudeilor și Biserica creștină să continue și de acum înainte să serbeze Sfintele Paști, după dreapta sa orânduire, pe care a primit-o și a păzit-o nealterată încă din ziua patimilor Domnului și până în prezent⁸⁶.

Când vorbea despre această orânduire „mai bună și mai dreaptă”, Sinodul se referea, desigur, la principiile recunoscute de întreaga Biserică de atunci, ale **canonului pascal alexandrin**, care fuseseră stabilite definitiv încă din secolul trecut (între 284-322). Aceste principii, a căror formulare este pusă de obicei pe seama Părinților de la Niceea, dar pe care aceștia numai le-au consfințit, se rezumă la următoarea regulă:

---

⁸⁴ Pr. prof. dr. Ioan Rămureanu, Pr. prof. dr. Milan Šesan, Pr. prof. dr. Teodor Bodogae, *Istoria bisericească universală*, vol. I (1-1054), ediția a III-a revăzută și completată, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1987, p. 211.

⁸⁵ Eusebiu de Cezareea, „Viața lui Constantin cel Mare”, III, 5, traducere și note de Radu Alexandrescu, în volumul Eusebiu de Cezareea, *Scrieri*, Partea a doua, Colecția „Părinți și scriitori Bisericești”, vol. 14, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1991, p. 127.

⁸⁶ *Viața lui Constantin*, III, 17-20, în *ed. cit.*, pp. 132-135.

Paștile să se serbeze totdeauna, în toată creștinătatea, în prima Duminică ce urmează îndată după luna plină de după echinocțiul de primăvară⁸⁷. Sinodul de la Niceea a lăsat în grija episcopului din Alexandria, cel mai renumit centru de studii astronomice și matematice din timpul acela, ca pe viitor să fixeze el, în fiecare an, data serbării Paștilor și să o comunice și celorlalte Biserici. Episcopul de Alexandria anunța încă din secolul al II-lea această dată, prin *enciclice sărbătorești (festive)*, care au fost înlocuite cu *pashalii* sau *table pascale*, acestea ajungând, în urma unor calcule tehnice, iar nu pe observația științifică a fenomenelor cerești, la *table pascale perpetue*, care indicau data Paștilor pentru toate vremurile, adică pentru totdeauna⁸⁸.

Dar această dispoziție dată la Sinodul I ecumenic nu s-a putut aplica, din cauză că Biserica Romei nu a voit să adopte calculul pascal stabilit de episcopul Alexandriei. Deosebiriile dintre Apus și Răsărit se pare că proveneau mai ales din faptul că, pe când Alexandrinii socoteau echinocțiul de primăvară la 21 martie, cei de la Roma îl fixaseră la 18 martie. Marele merit de a fi reușit să aducă Apusul în acord cu Răsăritul în privința datei serbării Paștilor îl are un român, călugărul dobrogean Dionisie Exiguul (cel Mic, cel Smerit), care a alcătuit în anul 525 o tablă pascală, tablă sau tabelă care nu făcea altceva decât să continue pe aceea a Sfântului Chiril al Alexandriei. Calculele făcute de el s-au bazat așadar în întregime pe ciclul alexandrin de 19 ani, ne mai lăsând loc pentru nici o diferență. Acesta fiind abatele (starețul) unei mănăstiri din Roma, tabelele pascale întocmite de el au fost primite de întreg Apusul creștin și continuate secole de-a rândul. În cartea sa scrisă în anul 525 și intitulată *Liber de Paschate*, Dionisie Exiguul a folosit pentru prima dată expresia: „*Anno Domini nostri Jesu Christi*”, renunțând la *era dioclețiană* în ceea ce privește număratoarea anilor și introducând astfel număratoarea anilor „ab Incarnatione Domini” (de la Nașterea Domnului Hristos)⁸⁹.

Dionisie Exiguul a așezat Nașterea Domnului Hristos la data de 25 decembrie a anului 753 de la zidirea Romei, inaugurând astfel era creștină, a cărei răspândire s-a produs lent, încet, deoarece ea a apărut prea târziu în istorie. Până prin secolele XVI-XVII fuseseră în uz alte ere și lumea se obișnuise să le folosească pe acestea. Abia în secolul al XVIII-lea s-a decis să se numere anii de la Nașterea lui Hristos încoace și de la Nașterea Sa încolo, deosebind pe unii de alții prin cuvintele *înainte* și *după* Nașterea lui Hristos. Faptul se datorește savanților englezi⁹⁰. Când s-a adoptat acest procedeu, adică de a număra anii de la Hristos, din nefericire, s-a făcut o greșeală din punct de vedere matematic. Nu s-a socotit nici un an cu zero, ci anul 1 după Hristos a urmat imediat după anul 1 înainte de Hristos. Astronomii au rectificat această greșeală, căci ei desemnează anul 1 înainte de Hristos, ca anul zero și ceilalți ani înainte de Nașterea lui Hristos cu semnul minus așezat înainte. Prin această desemnare logică și justă din punct de vedere matematic, socotirea intervalelor de timp între expresiile *înainte* și *după* Nașterea lui Hristos devine mai simplă și mai sigură.

Inițiatorul cronologiei creștine, Dionisie Exiguul, a greșit însă calculul când a fixat începutul erei creștine, punând ziua Nașterii Domnului pe data de 25 decembrie 749 a

⁸⁷ Eusebiu Popovici, *op. cit.*, București, 1926, vol. II, p. 98.

⁸⁸ Pr. Prof. Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, p. 187.

⁸⁹ Pr. Prof. M. Șesan, *Îndreptarea și uniformizarea calendarului și poziția ortodoxă română*, p. 231.

⁹⁰ Pr. Dr. Athanasie Negoită, *Calendarul Bisericii creștine*, p. 52.

erei romane, căci Irod Idumeul, care l-a prigonit pe Iisus și i-a omorât pe pruncii din Betleem a murit înainte de data de 10 aprilie a anului 750, prin urmare, începutul „erei creștine” pe data de 1 ianuarie 754, sau a anului 1 creștin, era de fapt întârziat față de data adevărată a venirii Mântuitorului în lume, cu 4 ani, dar aceasta nu afectează cu nimic acest eveniment⁹¹.

Opt secole întrege a ținut unitatea praznuirii Sfintelor Paști în aceeași zi, de toată Biserica creștină, adică de creștinii din Apus și din Răsărit, adică de la Carol cel Mare (768-814) și până la papa Grigorie al XIII-lea (1572-1585)⁹².

6. Îndreptarea calendarului în Apus (Reforma gregoriană). Cele două neajunsuri ale calendarului iulian, adică depășirea echinocțiului real și *proemptoza* lunii (diferența de timp în minus produsă în cursul fazelor lunii) au continuat în decursul timpului, cele circa 11 minute și 14,02 secunde de întârziere în fiecare an conducând la constatarea specialiștilor astronomi că „din 128 în 128 de ani echinocțiul de primăvară retrogradează cu o zi”⁹³. Învățații vremii, atât în Răsărit, cât și în Apus, au sesizat gravitatea greșelilor calendarului iulian și au propus căpeteniilor Bisericii îndreptarea calendarului, pentru că tablele pascale nu mai corespundeau cu ziua lunii pline astronomice. În Răsărit, printre cei care au făcut astfel de sesizări și propuneri, menționăm mai întâi pe **Nechifor Grigoraș**, care la anul 1324 a făcut propunere împăratului Andronic III Paleologul (1282-1328) și conducerii Bisericii, ca să accepte o îndreptare a pascaliei, corectată de el cu cunoașterea proemptozei lunare, care atunci era de trei zile. Nichifor Grigoraș susținea că până la anul 6300 (792 d.Hr.) s-au făcut îndreptările trebuitoare, „dar că de atunci și până la noi știu că lucrul a rămas neglijat și neîndreptat”⁹⁴. Lucrarea marelui învățat și istoric bizantin a fost apreciată, proiectul său a ajuns la patriarhul ecumenic Isaia (1323-1324), dar cei în drept au ezitat să-l aprobe, temându-se de opoziția și de dezbinarea oamenilor simpli.

Un alt mare om de știință, **Matei Vlastare**, recunoscând justetea propunerii lui Grigoraș, a întocmit singur o „*Syntagmă*”, în 1335, în care constată că tablele pascale nu mai corespundeau, deoarece s-au depărtat de ziua lunii pline astronomice. După acesta, călugărul *Isaac Arghyros* a reluat studiul problemei pascale, pe la 1371-1372, și a arătat că echinocțiul este socotit mai târziu cu 7 zile. Acesta a susținut că este o abatere de la hotărârea Sinodului de la Niceea, dacă la serbarea Paștilor nu se ține seama de luna plină care cade între 15-20 martie, adică după echinocțiul adevărat, și se așteaptă luna plină următoare. El cerea îndreptarea calendarului, pentru ca tablele pascale să corespundă cu datele astronomice.

De remarcat faptul că în Biserica Răsăritului (Orientală) existau, în secolul al XIV-lea, învățați greci care întocmeau pascaliologii și cunoșteau bine efectele proemptozei Soarelui și Lunii. Proemptoza soarelui însemnează depășirea echinocțiului de

⁹¹ Pr. Prof. M. Șesan, *op. cit.*, p. 231.

⁹² Pr. Dr. Athanasie Negoită, *op. cit.*, p. 70.

⁹³ Idem, *De ce Paștile catolicilor este adesea cu o săptămână înaintea celui ortodox, și uneori cu o lună?*, în „Glasul Bisericii”, nr. 11-12/1982, p. 835.

⁹⁴ Teodor M. Popescu, *Problema stabilizării datei Paștilor*, p. 381, nota 156.

primăvară din calendar, din pricina lungimii anului iulian față de cel tropic, iar proemptoza lunii este depășirea fazelor lunii arătate de calendar, datorită tot imperfecțiunii calendarului iulian. Atât echinocțiul de primăvară, cât și fazele lunii adevărate cădeau mai devreme decât cele arătate de calendarul iulian⁹⁵. La acești învățați amintiți se mai adaugă, în Răsărit, Gheorghe Ghemist Plethon (†1450), care a avut preocupări pascaliologice și dorința de îndreptare a calendarului⁹⁶.

În Apus au fost și mai mulți învățați (astronomi, matematicieni, teologi, medici și regi, care, între anii 1280 și 1580, au cerut stăruitor îndreptarea calendarului și a Pascaliei, arătând nepotrivirile calendarului iulian. Între aceștia, amintim pe *Ioan de Sacro Busto* (de Hollywood), care, în 1232, a scris un tratat în care a recunoscut gravitatea greșelii calendarului, dar în același timp a declarat că o schimbare a acestuia, printr-un sinod, este oprită⁹⁷. A urmat *regele Alfons al X-lea al Castiliei*, care în 1240 a convocat un colegiu de astronomi și i-a încredințat calculul datelor juste ale calendarului. După mult studiu, pe la 1252, colegiul a stabilit lungimea anului solar cu aproximație de 28 de secunde. Ca temei al reformei calendarului, s-au întocmit, pe la 1262, *Tabelele planetare alfonsiene*⁹⁸.

Albertus Magnus (†1280), unul din cei mai învățați scolastici, a scris pe la 1262 despre erorile calendarului iulian. Învățatul apusean *Roger Bacon* (†1292) a adresat direct papei Clement al V-lea (1265-1268) un apel pentru îndreptarea calendarului, arătând că echinocțiul a ajuns la 12 martie și că Paștile se serbează adeseori greșit, dar papa a murit prea degrabă și nu a putut soluționa problema. Apoi renumitul sorbonist *Pierre de Ailly* (†1420), cardinalul german *Nicolaus de Cusa* (Cusanus, †1464), *Paul de Middelburg* (†1534), profesor de matematică și astronomie la Padua, învățații *Andreas Sibonius*, teolog și matematician, și *Georg Stannstetter*, medic și filosof de la Viena, dominicanul italian *Ignazio Danti* (Perusinus, †1586) și mulți alții au cerut îndreptarea calendarului și a pascaliei și au arătat nepotrivirile calendarului iulian. Chiar și la sinoadele apusene de la Constanța (1415) și Basel (1434) s-a pus în discuție necesitatea îndreptării calendarului, fără să se ia însă vreo măsură practică. Conciliul de la Trident (1545-1563) va lua în discuție și problema îndreptării calendarului (1563), delegând pe episcopul Romei să se îngrijească de acest lucru și să ia măsurile ce va crede de cuviință⁹⁹.

De remarcat faptul că rămănerile în urmă ale calendarului iulian au început să fie observate și în Biserica Ortodoxă Română. Astfel, viețuitorii Mănăstirii Neamț au scris într-un Pidalion de la această mănăstire că, pe la anul 1760, echinocțiul de primăvară (izomeria) coborâse de la 21 martie – cât era în timpul Sinodului I ecumenic – (dată după care s-a alcătuit Pascalia pe multe sute de ani), la 10 martie. „Pentru că și noi vedem că izomeria a rămas, cu adevărat, cu 11 zile înapoi”. Iar într-un Ceaslov din

⁹⁵ Pr. Dr. Athanasie Negoită, *Calendarul Bisericii creștine*, p. 75, nota 66.

⁹⁶ Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 382.

⁹⁷ Pr. Dr. Athanasie Negoită, *op. cit.*, p. 76.

⁹⁸ Arhim. Cleopa Ilie, *Despre credința ortodoxă*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, p. 258.

⁹⁹ Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 383-387.

1816, Arhimandritul Nichifor de la Episcopia Buzăului constată și scrie – fără a preciza, însă, ziua și data când face această însemnare – că din greșelile calendarului față de Pascalia veche suntem cu 13 zile în urmă¹⁰⁰.

Aceste cercetări și sesizări repetate au determinat pe papa Grigorie al XIII-lea (1572-1585) să înfăptuiască reforma calendaristică sau îndreptarea calendarului, reformă care a rămas cunoscută în istorie sub denumirea de *Reforma gregoriană*. În acest scop, papa a instituit o comisie, căreia i-a dat mandatul să studieze problema și să facă propuneri concrete și amănunțite pentru îndreptarea calendarului. Din comisie au făcut parte: medicul Luigi Lilio (Aloisius Lilius, †1576), matematician și astronom italian, care a și întocmit raportul, preotul iezuit german Christopher Clavius, spaniolul Petru Ciacorus și Ignazio Danti. După moartea lui Luigi, proiectul a fost susținut de fratele acestuia, Antonio Lilio. Raportul comisiei a fost aprobat și de alți celebri astronomi din vremea aceea. Papa Grigorie al XIII-lea a comunicat apoi proiectul șefilor statelor catolice și unor înalte instituții iezuite, punându-se în felul acesta de acord și cu acești conducători.

Terminându-se lucrările, papa a anunțat prin bula *Inter gravissimas* din ziua de 24 februarie 1582 reforma calendarului iulian, prin următoarele măsuri:

1. Echinocțiul de primăvară este adus din ziua de 11 martie 1582 a calendarului iulian, la data de 21 martie 1582 a calendarului gregorian, așa cum fusese el și pe timpul Sinodului I ecumenic de la Niceea (325 d.Hr.). Această operație s-a făcut prin suprimarea celor 10 zile (5-14 octombrie 1582) din calendarul iulian. După ziua de joi 4 octombrie 1582 a urmat vineri 15 octombrie 1582. Prin această operație s-a desființat decalajul de zece zile, existent atunci între anul astronomic și anul iulian.

2. Pentru ca pe viitor să nu se mai repete eroarea, adică apariția diferenței de o zi după scurgerea celor 128 de ani iuliani, față de soare, s-a stabilit ca diferența de 3 zile, 2 ore, 53 minute și 20 de secunde dintre anul solar și cel iulian, în timp de 400 de ani, să fie eliminată numai în ce privește cele trei zile, fără celelalte fracțiuni de timp, transformându-se anii seculari bisecți – la care primele două cifre, exprimând secolul, nu se împart exact cu 4 – în ani comuni de 365 de zile. În felul acesta, din cei patru ani seculari: 1600, 1700, 1800 și 1900, anul 1600 rămânea bisect, de 366 de zile, pentru că 16 se divide exact cu 4, pe când ceilalți trei ani deveneau ani comuni, cifrele 17, 18 și 19 nefiind divizibile cu 4. Anul 2000 era iarăși un an bisect, ca și anul 2400 ș.a.m.d.

3. S-a făcut, de asemenea, îndreptarea erorii provenită din proemtoza lunii, eroare care pe vremea aceea ajunsese la aproape 4 zile¹⁰¹.

Reforma gregoriană reprezenta o reală îmbunătățire a sistemului calendaristic, printr-o nouă metodă de bisectare a anilor seculari și de acordare cu data echinocțială, diferența dintre lungimea anului solar și a anului calendaristic scăzând la 26,02 secunde pe an (2 ore, 44 de minute și 28 de secunde în 400 de ani), ceea ce se ridică la o zi la circa de 3500 de ani (după alții la aproximativ 3326 de ani, eroare care va putea fi lesne corectată)¹⁰².

---

¹⁰⁰ Pr. Ioan Mircea, „Calendarul bisericesc și stilismul”, în *Îndrumări misionare*, (coord.: Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu), București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 701.

¹⁰¹ Pr. Prof. Ene Braniște, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe*, p. 191.

¹⁰² Teodor M. Popescu, *op. cit.*, p. 388, nota 166.

Calendarul modificat astfel de papa Grigorie al XIII-lea a primit ulterior numele de *calendar gregorian* sau *stil nou*, deși în fond nu este deloc vorba de un nou calendar, ci tot de cel vechi, iulian, dar îndreptat. Cu toate că reforma gregoriană prezenta, din punct de vedere științific, un stadiu categoric superior calendarului iulian, aceasta a pus capăt serbării Paștilor în aceeași Duminică a anului de către toți creștinii din lume.

7. Acceptarea reformei gregoriene în Apus și în Răsărit

a) Calendarul gregorian a fost adoptat, rând pe rând, de toate statele din *Apusul Europei*. Astfel, acesta a fost introdus mai întâi în Italia, Spania și Portugalia, la 5/15 octombrie 1582, apoi în Franța, la 10/20 decembrie 1582, în Danemarca și în Țările de Jos la 21 decembrie 1582/1 ianuarie 1583, în statele catolice din Germania și în cantoanele catolice din Elveția la 1584, în Polonia la 22 decembrie 1584/1 ianuarie 1585 și în Ungaria la 22 decembrie 1586/1 ianuarie 1587.

Protestanții din părțile europene au refuzat la început să accepte reforma gregoriană. Refuzul lor nu se baza pe argumente de ordin științific-astronomic, ci pe realități pur confesionale. Găsindu-se în conflict acut cu catolicismul, ei nu voiau să mai primească nimic, nici ceea ce era bun, de la catolicism. Reforma gregoriană era pentru protestanți „o inovație papistă”, care vine de la „Antihrist”, de la „Belial”, de la un „îngrozitor vârcolac feroce”, care „în culmea nebuniei, face pe maestrul mișcării corpurilor cerești”¹⁰³.

Abia mai târziu, după ce astronomi cu renume mondial, ca de exemplu Tycho Brahe și Johannes Kepler (protestant), s-au exprimat elogios despre această reformă, au început s-o accepte și protestanții. Începând din secolul al XVIII-lea, rând pe rând statele protestante din Apus au primit noua reformă calendaristică: la 19 februarie/1 martie 1700 statele protestante din Germania; în Olanda și Elveția protestantă în cursul anilor 1700/1701, iar în Anglia (țară mai conservatoare) abia la 2/13 septembrie 1752, datorită stăruințelor marelui astronom englez Bradley (†1762), care din această pricină era să fie omorât cu pietre de poporul fanatic. În Suedia, pentru că regele Carol al IX-lea se temea de tulburări prin reducerea celor 10 zile care trebuiau suprimate din calendar, a propus ca această suprimare să se facă treptat și pe nesimțite, de la 1696 până la 1744, dar reforma n-a putut fi realizată decât la 1 Martie 1753¹⁰⁴.

b) Nu putem să nu recunoaștem că *Biserica Ortodoxă (de Răsărit)* a fost invitată de papa Grigorie al XIII-lea, care a scris patriarhului de Constantinopol, Ieremia al II-lea (în a doua păstorie 1580-1584), ca să accepte calendarul reformat (1583). Patriarhul a comunicat, în august 1583, papei un răspuns negativ, spunând că va supune cazul întregii Biserici de Răsărit, pentru a se lua o hotărâre în comun¹⁰⁵. Într-adevăr, Patriarhul Ieremia al II-lea a convocat în noiembrie 1583 un sinod local la Constantinopol, la care a fost prezent și patriarhul Silvestru al Alexandriei, precum și patriarhi, mitropoliți și arhiepiscopi, întâistătători ai multor biserici ortodoxe din lume. Acest sinod a hotărât să fie respinsă cererea papei Grigorie al XIII-lea de a se introduce

¹⁰³ *Ibidem*, p. 389, nota 174.

¹⁰⁴ Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 192.

¹⁰⁵ Pr. Dr. Athanasie Negoită, *op. cit.*, p. 79, nota 71.

reforma calendaristică și în Bisericile Ortodoxe. Prin enciclica (pastorală) sinodală din 20 noiembrie 1583, patriarhul din Constantinopol, Ieremia al II-lea, spune că Biserica Răsăritului a hotărât să rămână în continuare pe lângă calendarul iulian, respectând regulile pascale uzitate până acum¹⁰⁶.

Ceea ce îi făcea pe ortodocși să respingă de la bun început reforma gregoriană era faptul că o priveau ca pe un mijloc de propagandă catolică, folosit mai ales de papi, în favoarea pretențiilor lor de supremație asupra creștinătății răsăritene. Astfel, calendarul vechi devenea un semn distinctiv al Ortodoxiei, iar cel nou, al catolicismului, adăugându-se deci încă un punct de deosebire la cele care despărteau până atunci creștinătatea răsăriteană de cea apuseană și care alimentau polemica interconfesională. Papa nu s-a consultat cu ortodocșii în această reformă, ci a impus-o după ce o decretase, act în care ortodocșii au văzut o pretenție de supremație a papei.

Pe de altă parte, se produsese marea schimă de la 1054, ocuparea Constantinopolului de către cruciații latini și purtarea lor detestabilă în timpul acestei ocupații și multe alte motive de ordin istoric și confesional, care adânciseră prăpastia între Răsărit și Apus. La acestea se adăuga și căderea Constantinopolului în mâinile turcilor, la 1453. Majoritatea oamenilor de știință, cunoscători ai astronomiei, ai calculelor matematice și ai cronologiei s-au refugiat din Răsărit în Apus, așa că nu mai existau oameni care prin prestigiul și autoritatea lor științifică să garanteze în fața maselor de credincioși că reforma făcută este bună, corectă și necesară și în felul acesta să se evite ivirea unor neînțelegeri și dezbinări. În momentele imediat următoare reformei gregoriene, Biserica Ortodoxă nu a făcut altceva decât a amânat rezolvarea acestei probleme pentru vremuri mai bune.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, în toate țările ortodoxe s-a creat un puternic curent de opinie publică pentru îndreptarea și unificarea calendarului. Se exprima adesea dorința generală ca începutul noului secol (al XX-lea) să coincidă cu unificarea celor două calendare: iulian și gregorian, cel puțin în viața civilă și politică. În acest sens se pronunța, în 1898, învățatul Constantin Erbiceanu, precum și inginerul Panaite Donici, care tot în anul 1898 scria o carte, *Calendarul Bisericii din Răsărit*, în care propunea ca data de 4 iulie 1899 să devină 16 iulie¹⁰⁷. De remarcat faptul că în Țările Române primele discuții legate de îndreptarea calendarului se leagă de ieromonahul Lavrentie de la Mănăstirea Hurezi, care oferă în Psaltirea de la 1751 observații cu privire la întârzierea stilului iulian. Acest lucru a fost constatat apoi și de duhovnicul Radu și consemnat pe Psaltirea din 1806, de starețul Benedict de la Mănăstirea Neamțu în 1843 și de arhimandritul Nichifor de la Episcopia Buzăului, în 1867, care vine cu o cercetare mai temeinică despre Calendar și Pascalie¹⁰⁸. Mihai Viteazul, în jurul anului 1600, a vrut să facă această îndreptare la noi, dar ideea a murit odată cu inițiatorul. Același lucru l-a încercat după o sută de ani Dimitrie Cantemir, în Moldova și apoi în

---

¹⁰⁶ Dr. Vasile Gheorghiu, *Noțiuni de cronologie calendaristică și calcul pascal*, București, 1936, p. 60.

¹⁰⁷ Pr. Dr. Athanasie Negoită, *op. cit.* pp. 79-80, nota 73.

¹⁰⁸ Pr. Lect. Dr. Radu Petre Mureșan, *Stilismul în România (1924-2011)*, Sibiu, Editura Agnos, 2012, p. 20, nota 6.

Rusia pravoslavnică, dar totul a rămas la stadiul de propunere. De asemenea, același lucru l-a dorit și Domnul Unirii, Alexandru Ioan Cuza.

Toate statele ortodoxe, convingându-se de eroarea științifică a vechiului calendar și nefiind obligate să țină seama de motivele religioase care făceau pe conducătorii Bisericilor respective să stea în expectativă, au adoptat stilul nou în uzul civil. Astfel, în Bulgaria, calendarul gregorian a fost introdus de guvern în anul 1918 (încercări neizbutite se făcuseră de altfel încă din 1897); în Rusia, chestiunea reformei calendarului se agita încă din 1820, când a fost ridicată de Academia Imperială de Științe din Petrograd și s-a propus din nou la 1863 de către Congresul astronomilor din Moscova, dar propuneri și studii serioase au început să se facă mai ales în anii 1899-1900, iar introducerea stilului nou a făcut-o Guvernul Sovietic la 29 ianuarie 1918. După Primul Război Mondial, chestiunea reformei calendarului se punea pe plan internațional, mai ales pentru motive economice și financiare. La 20 ianuarie 1919, astronomul Deslandres a propus ca problema calendarului să fie supusă Ligii Națiunilor. În Serbia se introduce stilul nou în uzul civil la 14/27 ianuarie 1919, în România la 1/14 aprilie 1919, iar în Grecia la 16 februarie/1 martie 1923.

În statele ortodoxe s-a ajuns la o situație neplăcută, care a durat o bună bucată de vreme și anume s-au întrebuițat două calendare diferite: unul în viața bisericească (cel vechi sau neîndreptat) și altul în viața civilă (cel nou sau îndreptat). Dezacordul acesta între Biserică și Stat, în ceea ce privește măsurarea timpului, aducea atât Statului cât și Bisericii destule prejudicii și neplăceri; între altele, se aduceau Bisericii acuzația că ea constituie o piedică împotriva progresului științific și social păstrând un calendar care aducea destule pagube materiale economiei naționale, prin aceea că lucrătorii țineau două rânduri de sărbători: unele după stilul nou și altele după cel vechi.

În felul acesta, printre oamenii Bisericii s-a afirmat, în Răsărit, un curent din ce în ce mai puternic în favoarea îndreptării calendarului, care a devenit permanent și general în toate Bisericile Ortodoxe. Printr-o enciclică patriarhală și sinodală, patriarhul ecumenic Ioachim al III-lea a invitat, în anul 1902, toate Bisericile Ortodoxe Autocefale să studieze cu atenție problema calendarului și să găsească un mod de împăcare a cerințelor științei și raporturilor internaționale cu respectarea tradiției consacrate privitoare la sărbătoarea Sfintelor Paști. În răspunsurile lor oficiale, toate Bisericile Ortodoxe au răspuns favorabil îndreptării calendarului, cu excepția Bisericii din Rusia, care se temea de un nou Rascol din partea credincioșilor, asemănător cu cea mișcare din secolul al XVII-lea, când patriarhul Nikon a vrut să îndrepte (să corecteze) cărțile liturgice¹⁰⁹. De asemenea, s-a pronunțat împotriva reformei calendarului delegația oficială a Patriarhiei Ecumenice la Conferința ținută în 1920 la Lambeth-Londra, invocând faptul că îndreptarea calendarului este un instrument de propagandă subversivă a catolicismului agresiv.

8. Reforma calendarului în Biserica Ortodoxă. După ce stilul nou a fost adoptat în mod oficial în viața civilă la toate țările cu Biserici în majoritate ortodoxe, s-a creat o

---

¹⁰⁹ Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 196.

situație neplăcută pentru Biserica Ortodoxă de pretutindeni. Devenea tot mai evidentă readucerea vechiului calendar în concordanță cu realitățile astronomice, cu regulile canonului pascal alexandrin și totodată cu calendarul civil adoptat în viața de stat. Toate aceste motive au făcut ca și Bisericele Ortodoxe să reflecteze la îndreptarea calendarului lor (religios sau bisericesc). De aceea, în luna mai 1923 a fost convocat, din inițiativa Patriarhului ecumenic Meletie al IV-lea, un Congres interortodox la Constantinopol, la care au luat parte reprezentanți ai mai multor Biserici Ortodoxe Autocefale (Patriarhia Ecumenică din Constantinopol, Biserica din Grecia, Biserica din Cipru, Biserica Serbiei și Biserica Română), care s-a ocupat între alte probleme și de aceea a calendarului.

La această Conferință panortodoxă s-au luat în discuție mai multe propuneri sau proiecte de calendar, între care și proiectul profesorului sârb Trpcovici, precum și propunerile profesorului G. Naneș de la Liceul Sfântul Sava din București, dar nu au fost admise¹¹⁰. În ședința a patra de Luni, 21 mai 1923, conferința s-a pronunțat că:

1. trebuie o reformă a calendarului;
2. în această reformă trebuie menționate dispozițiile canonice;
3. reforma trebuie făcută după arătările științei;
4. reforma care se face acum la Constantinopol este provizorie, până ce Bisericele se vor înțelege pentru o reformă mai bună a calendarului iulian și gregorian;
5. se suprimă cele 13 zile cu care suntem în urmă față de calendarul apusean, și anume ziua de 1 Octombrie se va socoti drept 14 Octombrie. Episcopul va hotărî ce face cu sărbătorile care cad în acest interval;

6. să se invite institutele astronomice din București, Belgrad, Petrograd și Atena să dea data căderii exacte a echinocțiului pe un șir de 100 de ani, pentru a ști când să punem data Paștilor și să fie rugate a răspunde până la sfârșitul lui Noiembrie 1923¹¹¹.

Făcând o comparație între cele trei mari reforme calendaristice, vom constata următoarele:

1. După calendarul iulian, anul civil este mai mare decât anul tropic solar cu 11 minute și 14 secunde, ceea ce face ca după fiecare 128 (129) de ani, anul civil să fie cu o zi întreagă în urma anului tropic solar.

2. După calendarul gregorian, anul civil este mai mare decât anul tropic solar cu 4 minute și 19 secunde, ceea ce face ca după fiecare 3326 de ani, anul civil să fie cu o zi întreagă în urma anului tropic solar.

3. După calendarul îndreptat al Bisericii Ortodoxe Române, anul civil este mai mare decât anul tropic solar numai cu 1,74528 secunde, ceea ce face ca numai după scurgerea unui interval de 45000 de ani, diferența să se urce la o zi întreagă. Reiese, prin urmare, că îndreptarea calendarului făcută de către Biserica Ortodoxă Română este cea mai bună până astăzi, că ea se apropie mai mult decât oricare alta de anul tropic solar este atât de minimă, încât nu se simte în viața de toate zilele¹¹².

---

¹¹⁰ G. Naneș, *Calendarul creștinesc*, în „Biserica Ortodoxă Română”, București, Seria a II-a, Anul 41 (septembrie 1923), Nr. 12 (510), pp. 929-930.

¹¹¹ Arhim. Scriban, *Chestiunea calendarului în Biserica Ortodoxă*, în „Biserica Ortodoxă Română”, București, Seria a II-a, Anul 41 (mai 1923), Nr. 8 (506), p. 562.

¹¹² Pr. Dr. Spiridon Cădea, *op. cit.*, p. 397.

În cursul anului 1924, Biserica Ortodoxă Română a urmărit proiectul de calendar întocmit de A. Vela, directorul Observatorului Astronomic din Madrid, care propunea „să se stabilească un calendar perpetuu, unic și universal”, de 52 de săptămâni, adică de 13 luni¹¹³, dar și acesta avea dezavantaje. Tot în acel an, profesorul Gabriel Zaymus din București propunea să se înlocuiască denumirile nepotrivite ale lunilor Septembrie, Octombrie, Noiembrie și Decembrie prin cele de Saturn, Orion, Neptun și Jupiter¹¹⁴.

După toate aceste discuții și cercetări, convins de necesitatea și justețea îndreptării calendarului, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a hotărât, în ziua de 13 noiembrie 1923, următoarele:

1. se acceptă îndreptarea calendarului iulian;
2. se suprimă cele 13 zile de întârziere;
3. va fi aplicat calculul calendaristic românesc, fiind cel mai precis;
4. Paștile vor fi prăznuite după rânduiala sfințelor canoane (după vechea pascalie);
5. restul calendarului rămâne pe loc;
6. la fel rămân toate rânduielile de cult, legate de Sfintele Paști;
7. Calendarul îndreptat va fi aplicat la 1 octombrie pentru 14 octombrie 1924;
8. hotărârea va fi comunicată celorlalte Biserici Ortodoxe autocefale;
9. pe 25 ani înainte va fi precizată pascalia în mod provizoriu¹¹⁵. În loc să zicem că Paștile cad într-un interval de 35 de zile, cuprins între 22 martie și 25 aprilie, după reforma calendarului din 1924, mergem cu 13 zile peste aceste date și zicem că Paștile cad între 4 aprilie și 8 mai. Deși am îndreptat calendarul, în 1924, totuși noi păstrăm vechea pascalie.

Calendarul îndreptat a mai fost adoptat de următoarele Biserici Ortodoxe:

1. Biserica Patriarhiei Ecumenice din Constantinopol (10/23 martie 1924);
2. Bisericele din Grecia și Albania (10/23 martie 1924);
3. Arhiepiscopia Ciprului (10/23 martie 1924);
4. Biserica Ortodoxă din Polonia (24 iunie 1924);
5. Patriarhia Antiohiei;
6. Biserica Alexandriei (1 octombrie 1928);
7. Mănăstirea Vatoped din Sfântul Munte;
8. Mitropolia Ortodoxă din Cehoslovacia (autocefală de la 8 decembrie 1951);
9. Biserica Ortodoxă din Finlanda (1917, cu aprobarea Bisericii Ruse);
10. Biserica Ortodoxă Bulgară (1968).

Au mai rămas până acum la stilul vechi (calendarul iulian neîndreptat) numai:

1. Patriarhia Ierusalimului (de teama complicațiilor pe care le-ar produce adoptarea calendarului nou slujitorilor și închinătorilor Sfântului Mormânt, care aparțin tuturor naționalităților și confesiunilor creștine);
2. Biserica Rusă;

---

¹¹³ Arhim. Scriban, *Chestiunea calendarului universal*, în „Biserica Ortodoxă Română”, Seria a II-a, Anul XLIII, Nr. 1 (526), Ianuarie 1925, p. 50.

¹¹⁴ *Ibidem*, p. 53.

¹¹⁵ Pr. Prof. M. Șesan, *Îndreptarea și uniformizarea calendarului și poziția ortodoxă română*, p. 237.

3. Biserica Sârbă;

4. Mănăstirile din Muntele Sinai și din Sfântul Munte Athos (cu excepția Vatopedului).

Noi serbăm Sfintele Paști odată cu creștinii ce țin stilul vechi, nu pentru că așa ar trebui să facem, pentru că și pascalia veche, ca și calendarul vechi, sunt rămase în urmă și nu mai corespund rânduielilor celor puse de Sfinții Părinți de la Niceea – ci făceau acest lucru pentru unitatea și pacea Bisericilor noastre surori, care nu au îndreptat calendarul. De aceea, pentru a nu se rupe unitatea Bisericilor Ortodoxe, întâistătătorii Bisericilor Ortodoxe, însoțiți de delegațiile lor, întruniți la Conferința panortodoxă de la Moscova, din 1948, au hotărât ca, pentru menținerea și întărirea Ortodoxiei, toate Bisericile să prăznuiască Paștile la aceeași dată, în zi de Duminică, dar nu odată cu Paștile evreilor, socotindu-se că Pascalia alexandrină satisface întru totul această cerință a Bisericii. Pentru a înlătura deosebirile cu privire la sărbătoarea Sfintelor Paști, cauzate de diferite sisteme de calendare ce există în Bisericile autocefale, consfătuirea consideră obligatoriu pentru toată lumea ortodoxă a sărbători praznicul Sfintelor Paști numai după stilul vechi, potrivit Pascaliei alexandrine. Consfătuirea de la Moscova consideră obligatoriu pentru cler și credincioși de a urma stilul Bisericii locale pe teritoriul căreia se găsesc, ca unul din obiceiurile acestei Biserici, a cărui păstrare în numele unității și al iubirii ne este poruncită de către sfintele canoane¹¹⁶.

9. Gruparea anarhică stilistă din România. Trebuie menționat de la bun început că această corectură a calendarului nu a implicat niciun fel de schimbare a credinței sau a dogmei, cum pretind unii din adversarii stilului nou. Calendarul nostru nu este schimbat, ci numai îndreptat, adică pus de acord cu datele exacte ale realităților astronomice și lasă neatins toate rânduielile de viață și de cult statornicite de Tradiție. Calendarul este în definitiv un ceasornic de măsurare a timpului și, ca orice ceasornic, trebuie ținut în pas cu vremea sau îndreptat la nevoie, adică dându-l în urmă dacă o ia înainte, sau – dimpotrivă – dându-l înainte, dacă rămâne în urmă.

În Bisericile în care s-a adoptat îndreptarea calendarului, aceasta nu s-a putut realiza decât cu oarecare greutate și cu unele tulburări pricinuite de unii credincioși ignoranți și fanatici, care au denunțat îndreptarea calendarului ca pe o încercare de schimbare a credinței strămoșești și de aducere în albia catolicismului. Pentru unii ca aceștia, adoptarea stilului nou însemna o asimilare sau o unire forțată și mascată cu papistașii, care întrebuițau mai dinainte acest stil, cu toate că noul calendar îndreptat prin hotărârile Conferinței interortodoxe de la Constantinopol nu e totuna cu reforma gregoriană a calendarului. Așa s-a născut la noi curentul de opoziție al așa numiților stiliști sau anticalendariști, adică partizani ai stilului vechi, care au rămas la calendarul iulian neîndreptat, rămas în urmă până în 1924 cu 13 zile.

Stiliștii, numeroși mai ales în Moldova, s-au organizat sub conducerea unora dintre călugării fără cultură teologică și cultură generală, care n-au priceput problema calendarului, în general, și a celui îndreptat, în special și nici n-au vrut să se supună

---

¹¹⁶ Arhim. Cleopa Ilie, *op. cit.*, pp. 261-262.

hotărârilor autorităților bisericești, aceștia fiind certați cu disciplina vieții monahale. Unii călugări, ieșiți din mănăstiri și dezbrăcați de haina smereniei, călcând astfel votul ascultării făcut la intrarea în monahism, au început să umble prin sate, îndemnând pe credincioși la păstrarea calendarului vechi și la nesupunerea față de autoritatea bisericească, despre care, ziceau ei, că „a schimbat dogmele, tradiția și canoanele”¹¹⁷.

Cu timpul, acestor călugări, numiți schismatici, deoarece s-au rupt de Biserică, li s-au alăturat și unii nemulțumiți sau ambițioși, doritori de câștig ușor, de faimă personală sau de a face rău Bisericii. Aceștia au fost folosiți de forțe din afara Bisericii, sau de străini care aveau alte interese decât unitatea poporului și a Bisericii. Pe vremea partidelor politice „istorice”, stiliștii erau încurajați uneori atât de propaganda deșănțată a unor politicieni veroși, care voiau să-și recruteze astfel o clientelă politică în alegeri, cât și de cea a călugărilor veniți de prin mănăstirile Sfântului Munte Athos sau din alte părți. Uneori, stiliștii erau încurajați teoretic chiar de către oameni preținși luminați și serioși, care susțineau că îndreptarea calendarului ar fi pricinuit o perturbare în viața religioasă și sufletească a satelor noastre. Iată cum este prezentată, în anul 1933, dezordinea provocată chiar de către stiliști în Moldova: „Este cunoscută tuturora rezistența sălbatecă a credincioșilor din Nordul Moldovei, Basarabia și parte din Bucovina, împotriva reformei îndreptării Calendarului. În dorința de a rămâne la același calendar vechi, au dat voturi amăgelilor politicianiste, speculându-le credința. Într-o primăvară, s-au dat școlărilor două vacanțe de Paști, începându-se de aici încolo, exploatarea instituției Sfinte, fără niciun pic de bun simț și teamă de Dumnezeu. Poporul, buimăcit, s-a lepădat de Biserica Sfântă în care s-a născut, botezat și cununat, și acum (vorbind de cei extremiști), refuză orice slujbă a preotului respectiv.

În partea a doua a chestiunii, vin călugării caterisiți. Profitând de credibilitatea poporului, l-au agitat și l-au rătăcit. S-au așezat prin sate, au prefăcut casa vreunui gospodar în „Casă de Cult”, numită biserică, cum e în Vânători-Neamțu, Rădășeni-Baia și încă în vreo 7-8 sate proiectate, aflate în diferite stadii. Lucrează nestingheriți de nimeni și până ce isprăvesc lucrul, dau zvonul că lucrează la „casă de sfat cetit”. La Rădășeni și-au construit local nou în toată libertatea.

Tot la Rădășeni și-au instalat clopote (3-4), le sună, toacă, fac slujbe, hramuri în voia cea bună. De când s-au stabilit călugării în parohie, vin în pelerinaj din toate părțile Moldovei: Iași, Vaslui, Bârlad, Bacău, Bucovineni, de se miră lumea de convoaiele ce urcă la Rădășeni (trei km din Fălticeni), întrebându-se cum de se tolerează specula aceasta. La sărbători mari, se adună 3.000-4.000 de suflete la slujbă, cum a fost cazul alaltăieri la „Jordan”, purtând fiecare șâpul cu aghiasmă”¹¹⁸. Acesta era strigătul de disperare, în fața mișcării stiliste, ale preotului Ilie Anisescu din Slătioara, Baia, din Moldova.

Cu tot sprijinul unor astfel de elemente și cu toate demersurile întreprinse, stiliștii nu au izbutit să obțină din partea conducerii de Stat recunoașterea ca un „cult” religios

¹¹⁷ Diac. Conf. Dr. P. I. David, *Anticalendariștii sau stiliștii, fii rătăciți ai Bisericii strămoșești*, în „Îndrumător bisericesc misionar și patriotic”, nr. 7, Editat de Episcopia Buzăului, 1988, p. 140.

¹¹⁸ Preot Ilie Anisescu, *Strigăt contra celor cu „Biserica nouă” și abuzului de toleranță*, în „Biserica Ortodoxă Română”, București, Seria a III-a, Anul LI, nr. 5-6 (626-627), Mai-Iunie 1933, p. 225.

și, ca atare, nici un statut aparte de Biserica Ortodoxă. În schimb, spre deosebire de „Oastea Domnului”, au izbutit să-și creeze o așa-zisă ierarhie proprie, bineînțeles necanonică și schismatică. Neavând preoți, stiliștii au câștigat pe fostul arhiereu Galaction Gordun, pe care l-au declarat „mitropolitul” lor, oferindu-i diferite avantaje. Acesta a „hirotonit” (la un fost schit al lor de la Marea Săracă), ca „episcop” pe un oarecare Meftodie Marinache (acum decedat); amândoi au „hirotonit” (la fostul schit stilist de la Copăceni-Ilfov), ca al treilea episcop stilist, pe fostul stareț la schitul Râmeț, din Ardeal, protosinghel Evloghie Oța, care fusese caterisit de Sfântul Sinod și exclus din monahism. Toți trei au „hirotonit” apoi (tot la Copăceni), ca arhiereu, pe Glicherie Tănase (†1985), un fost călugăr de la Mănăstirea Neamțu, caterisit de Mitropolia Moldovei încă din 1931. Alt arhiereu mai nou este un oarecare Silvestru Onofrei, cu atribuții de „vicar” pe lângă Glicherie, considerat azi ca „mitropolit”, iar ultimul arhiereu stilist este Cozma Lostun, de curând hirotonit de către arhieriei atoniți¹¹⁹.

Despre acest Glicherie ne relatează preotul Ilie Anisescu: „Călugării, cu șeful lor, Glicherie, locuesc în curtea «casei de cult», dar absolut închiși, curtea fiind împrejmuită cu gard, așa de înalt, că nu se poate vedea nimic din șosea. Cu ocazia Crăciunului și Botezului Domnului după Stil vechi, și-au arătat toată obrăznicia, umblând și cu ajunul «ziua mare», însoțiți de 20-30 botoși, înainte și după dâșii, unii cică și cu puști pe sub sumane, cum e cazul din Brusturi-Baia, Rădășeni, Oglinzi ș.a., punând pe jandarmi pe fugă. Bieții, dacă nu fugeau, păteau ca jandarmul din Rădășeni (bătut și dezarmat de femei), dacă nu mai rău, sau ca și căpitanul de jandarmi Popa, cu mâna frântă în aceeași încăierare. Că autoritățile competente n-au luat nicio măsură, nu zicem nimic, dar putem întreba, unde ajungem cu o asemenea anarhie? Mortul e adus în numita biserică numai de către oameni la groapă, făcând popasuri după ceasornic, după indicațiunile ce le au. Călugării rămân pe loc și se roagă”¹²⁰.

După caterisirea lui Galaction Gordun de către Sfântul Sinod, urmată, la puțin timp, de moartea sa, stiliștii rămași fără păstori legiuți au fost alimentați mai departe, în zelul lor fanatic, de către falși păstori: călugări excluși din monahism și preoți caterisiți (ca Glicherie Tănase, ierodiaconul David Bidașcu ș.a.), sau fără hirotonie validă, simpli laici, improvizați cu de la sine putere în preoți (ca Vasile Ignat, agitator stilist din Brusturi, protopopiatul Târgu Neamț, care slujește din când în când ca preot), sau diverși aventurieri certați cu ordinea de Stat și cu rânduielile bisericești. Aceștia umblă pe ascuns, slujesc adesea travestiți în haine civile (dacă sunt călugări), predică un misticism bolnăvicios cu idei încâlcite, cu superstiții, practici magice și îndeamnă la neascultarea de Biserica Ortodoxă, pe care o declară decăzută de la dreapta credință, îndemnând pe credincioși să nu respecte pe preoții ortodocși, pe care îi numesc eretici și schismatici.

Rămași în afara Bisericii și fără călăuzirea clerului ei legiuit și canonic, stiliștii au alunecat repede spre erezie, adoptând atitudini, credințe și practici religioase greșite și ieșind astfel din făgașul Ortodoxiei. Ei pun la baza credinței lor mai ales *Pidalionul*

---

¹¹⁹ Pr. Prof. Ene Braniște, „Gruparea anarhică stilistă (Stilismul) din România”, în *Îndrumări misionare*, vol. cit., p. 705.

¹²⁰ Preot Ilie Anisescu, *op. cit.*, pp. 225-226.

(colecția grecească a Canoanelor Bisericii, alcătuită de Sfântul Nicodim Aghioritul și tradusă în românește din limba rusă, la Neamțu, în 1844), pe care îl prețuiesc mai mult decât Sfânta Scriptură, răstălmăcindu-l sau interpretându-l greșit și abuziv. *Fac din calendar centrul doctrinei și al vieții lor religioase*, socotind că mântuirea sau osânda veșnică atâră nu de corectitudinea învățaturii de credință și de împlinirea poruncilor Bisericii, ci de respectarea „sfântului calendar”, care este cel vechi, nu cel nou, și făcând din aceasta o dogmă. Ei rebotează și cunună din nou pe cei ce aderă la stilism, fac sfințiri de biserici fără antimise și fără arhieru, fac înmormântări fără preoți, fac și liturghie fără preoți etc.

Pentru răspândirea ideilor lor, stiliștii au folosit nu numai instigația și predica orală a celor mai fanatici dintre ei, ci și scrisul, prin tipărirea, înainte de 1948, a unor broșuri stiliste cu titluri curioase și răsunătoare. Au introdus sistemul străngerii de fonduri, prin dajdia (zeciuala) impusă credincioșilor după practica sectantă. Unii au început să socotească sfințirea bisericilor lor ca Taină sau ridică la rangul de Taine unele rituri religioase străvechi, de mult abandonate, ca, de exemplu, ritul spălării picioarelor, pe care îl practică nu numai în Joia Mare, ci și la multe slujbe (cum se petrece la Cornu Caprei, protoieria Hârlău)¹²¹.

Ce susțin stiliștii?

1. Ca toți ereticii, schismaticii și sectanții, stiliștii se socotesc și se mândresc a fi „Biserica cea adevărată” și singura păstrătoare a drepte credințe, câștigând adepți dintre creduli și ignorați, sau printre firile bolnăvicioase psihic și printre cei certați cu preotul sau cu autoritatea bisericească. Toate ideile pe care le susțin și acuzațiile pe care le aduc Bisericii străbune se bazează pe o falsificare a istoriei, a științei și a adevărurilor legate de problema calendarului. Stiliștii susțin că singurul calendar „bun”, de care trebuie să ne ținem, este „cel vechi”, deoarece el ar fi fost făcut de Sfinții Părinți de la Niceea (Sinodul I Ecumenic, 325) și că de aceștia trebuie să ascultăm, iar nu de părerile astronomilor și filosofilor.

2. Stiliștii susțin că, prin îndreptarea calendarului, s-ar fi schimbat „dogmele” credinței adevărate și toate așezămintele canonice ale Sfinților Părinți, că „stilul nou” sau calendarul îndreptat ar fi cel catolic și că, prin adoptarea lui, ne-am „papistășit”, adică am fi aderat la catolicism. Precum se vede, câte afirmații, tot atâtea neadevăruri. Calendarul îndreptat sau stilul nou, adoptat de ortodocși, nu este tot una cu calendarul așa-zis gregorian folosit în Apus, ci este rezultatul unui alt sistem de îndreptare a erorii inițiale a calendarului iulian, sistem conceput de teologi și astronomi ortodocși (printre care și români) și menit să preîntâmpine defectul structural al calendarului (întârzierea anuală cu 11 minute și 14,02 secunde) pe o durată de timp foarte mare (45.000 ani) față de cea asigurată prin sistemul gregorian (circa 4000 ani)¹²².

3. Stiliștii de la noi consideră că Biserica Ortodoxă Română este singura Biserică ortodoxă care și-ar fi îndreptat calendarul, rămânând astfel izolată, în sânul Ortodoxiei, și că, rupând unitatea de credință cu celelalte Biserici Ortodoxe, a și întrerupt legătura

¹²¹ Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 706.

¹²² Diac, P. I. David, *Călăuză creștină pentru cunoașterea și apărarea dreptei credințe în fața prozelitismului sectant*, Arad, Editura Episcopiei Aradului, 1987, pp. 171-172.

canonică cu ele. Apoi, dacă îndreptarea calendarului este bună și justificată – mai pretind stiliștii – atunci de ce ea nu a fost primită de toate Bisericile Ortodoxe?

Dar este știut că, începând din anul 1924 și până acum, majoritatea Bisericilor Ortodoxe naționale (autocefale) au adoptat, rând pe rând, îndreptarea calendarului, exemplul cel dintâi dându-l însăși Patriarhia Constantinopolului, iar în ultimul timp Biserica Ortodoxă Bulgară (decembrie 1968). Bisericile autocefale care păstrează până acum calendarul iulian neîndreptat, recunosc, în principiu, justetea și necesitatea îndreptării calendarului, dar n-au aplicat-o până acum de teama rascolului (a tulburărilor între credincioși) și așteaptă momentul psihologic cel mai favorabil pentru a o face.

4. O altă susținere a stiliștilor este că Părinții de la Niceea ar fi alcătuit nu numai calendarul, ci și o Pascalie perpetuă, în care se cuprind datele Paștilor din toți anii până la sfârșitul veacurilor și pe aceea trebuie să o respectăm (eroare bazată pe o subînsemnare introdusă tendențios de un rău voitor tâlcuitor în textul Pidalionului – foile 7 și 8 din traducerea românească – la canonul 7 apostolic). Adevărul este, însă, că tabela pascală a stilului vechi de care vorbesc stiliștii este de origine mult mai nouă, fiind alcătuită între secolele VIII-XIV, iar datele pascale din ea sunt întârziate cu 13 zile față de datele exacte ale echinocțiului de primăvară și cu 5 zile față de cele ale lunilor pascale (prima lună plină de după echinocțiu) – cele două date astronomice pe baza cărora se stabilește data schimbătoare a Paștilor din fiecare an. Este adevărat că toate Bisericile Ortodoxe sărbătoresc, deocamdată, Paștile după calendarul neîndreptat, ca să păstrăm unitatea Ortodoxiei în această privință, dar recunoaștem că datele Pascaliei calendarului neîndreptat sunt greșite, nu mai corespund. Se așteaptă ca și cele trei Biserici Ortodoxe surori care păstrează încă stilul vechi să treacă la îndreptarea calendarului, pentru ca de atunci înainte să sărbătorim cu toții Paștile după datele calendarului îndreptat (22 martie – 25 aprilie stil nou), adică o dată cu catolicii și protestanții, pentru ca „toți să fie una” (Ioan XVII, 21) măcar în ceea ce privește prăznuirea celei mai mari sărbători a tuturor creștinilor – Învierea Domnului.

Preotul A.C. Cosma considera, în anul 1938, că „reacțiunea” păturilor de jos împotriva îndreptării calendarului s-a produs din cauză că „mâna puternică a unui mare om politic a forțat Biserica să accepte îndreptarea înainte de a-și fi pregătit și instruit masele credincioșilor”. Este adevărat acest lucru, deoarece mulțimile fără conducători luminați pot fi lesne ademenite. „În regiunile bântuite de stilism au fost și preoți foarte buni, care au rămas în urma curentului stilist sdreliți moralmente și sdrențuiți materialicește. Peste energia lor pastorală au trecut mulțimile înfierbântate de fanatismul călugăresc”. Pr. A.C. Cosma constata la vremea aceea, cu tristețe: „Călugării cari uluiau poporul cu părute legi matematice – cari nu admit nimic nedemonstrat, – că «Nicheia» reprezintă punct în spațiu, pe care s-a clădit Biserica, sau că stilul vechi este măsură dogmatică a Bisericii, au fost ațățătorii vetrelor spirituale rămase în spuza lor de ignoranță culturală”¹²³.

În țara noastră, regiunea cu cei mai mulți adepți stiliști a fost de la început, și este și astăzi, cea din nord-estul și sudul Moldovei, și anume protopopiatele Fălticeni, Târgu-

¹²³ Pr. Econom A.C. Cosma, *Rătăcirea stilistă*, în „Revista Teologică”, Sibiu, XXVIII (1938), nr. 10 (octombrie), p. 441.

Neamț, Pașcani, Piatra-Neamț și Hârlău, aparținând Arhiepiscopiei Iașilor, ca și în părțile Dunării de Jos și în Delta, unde influența călugărilor din mănăstiri a fost mai puternică. De asemenea, s-au răspândit în toată țara și activează sub influența lipovenilor sau strecurați în grupările „Oastea Domnului” și sub influența diferitelor Frății, Ligi și Asociații creștine¹²⁴.

Centrul mișcării anarhice a stilistilor este cunoscuta mănăstire stilistă Slătioara, de lângă Fălticeni, cu un personal de circa 100 viețuitori. În evidența acestei obști se află și cei răspândiți în diferite părți ale țării, pentru unele „servicii” religioase, pentru prozelitism, schimbându-se periodic cu cei din schit. Aici își are sediul și oficiază în sobor sinodul stilist, care îl avea ca mitropolit pe Glicherie Tănase, mort în 1984 și declarat „sfânt” în 1999. După el a urmat „mitropolitul” stilist Silvestru Onofrei (†1992), iar în locul său a fost ales Mitropolitul primat Vlasie. Tot la Slătioara, comuna Râșca, județul Suceava sunt concentrați și numiți de Glicherie la diverse parohii stiliste, precum și un număr de „călugări” stilști, dintre care unii și-au arogat chiar rangul de „arhimandriți”.

Credincioșii din așa-zisele parohii stiliste vin la Slătioara pentru serviciile pe care le oficiază acești preoți. Aici se săvârșesc mai ales botezurile, cununile și rugăciunile pentru pomenirea morților. Acești episcopi și preoți fac o erezie și botează a doua oară pe creștinii cei ce au fost o dată botezați în numele Prea Sfintei Treimi și prin aceasta ei cad sub osânda canoanelor Bisericii Ortodoxe. Făcând al doilea botez celor botezați, ei răstignesc a doua oară pe Hristos, după rânduiala canonică a Bisericii.

Credincioșii care ajung la Slătioara aduc și alimente sau diferite daruri și sunt găzduiți în dependențele – destul de numeroase și spațioase – ale mănăstirii sau în Campingul amenajat la intrarea în incintă. După slujbă, se servește masa comună; toți cei prezenți sunt îndemnați să treacă la stilism sau să persiste în păstrarea calendarului „românesc”, adică neîndreptat. Slujitorii de acolo spun celor ce vor să-i creadă că, la viitorul Sinod general Ortodox, toate Bisericile Ortodoxe vor reveni la vechiul calendar. Ei umblă sfidător îmbrăcați în uniforme clericale, fără a avea permisiunea sau recunoașterea autorităților locale, oficiază slujbe ziua și noaptea și unii au, uneori, o atitudine agresivă și cuvinte ofensatoare față de slujitorii canonici ai Bisericii noastre.

În afară de mănăstirea principală de la Slătioara, stilștii mai au două schituri de maici și surori, la Cornu-Luncii (de lângă Rădășeni) și la Brădițel (din comuna Grumăzești-Neamț). Slujbele se fac cu și fără preot. Cele mai puternice centre de propagandă stilistă au devenit Mănăstirea Sfânta Maria din Militari, București și Schitul Râpa Roșia. Mai există și alte mici „așezări” stiliste de călugări și călugărițe, ca cea de la Dealul Mare, lângă Vânători-Neamț, și de la Brusturi (județul Neamț). În prezent, stilștii au reușit să organizeze un schit pe lângă Piatra Neamț (la Săbăoani), unde activează zeci de viețuitoare. Un călugăr ardelean – Ghenadie Marciu – fost monah la schitul Râmeț, și-a organizat un schit propriu (Tețui), pe raza comunei Sebeșel (lângă Sebeș). De asemenea, se semnalează prozeliți în Maramureș, Crișana și Banat și se intensifică prozelitismul în Delta Dunării, în toată Dobrogea și mai ales în provinciile

---

¹²⁴ Diac. Prof. Petru David, *Timpul, ca o necesitate a înțelegerii misiunii creștine. 50 de ani de la îndreptarea calendarului în Răsărit (1924, 1-14 Octombrie, 1994)*, în „Biserica Ortodoxă Română”, CXII (1994), nr. 7-12, p. 304.

vecine cu ucrainenii și sârbii. După Decembrie 1989, s-au ridicat multe biserici stiliste, cu ajutorul străinilor, patronilor, colectelor publice, practicându-se chiar și cerșetoria.

Un centru important de acțiuni anticalendaristice este, de asemenea, Rădășeni (lângă Fălticeni), de care amintea Preotul Ilie Anisescu în 1933, unde stiliștii aveau mai înainte și o mănăstire organizată de ei, iar acum au biserică cu mulți preoți care oficiază mai mult noaptea: „Călugării din Rădășeni își continuă acum (în 1933) a-și face chiliile, dormitoare încăpătoare pentru pelerini, casă parohială în condiții bune ș.a. În satele cealalte, s-au format comitete de construcție, aduc ingineri pentru planurile de «Case de Cult», în care lucrează nestingheriți de nimeni, după modelul celorlalte existente (Rădășeni, Vânători, Brusturi și altele)»¹²⁵.

De asemenea, la Drăgușeni este sediul unui așa-zis protopopiat condus înainte de Gh. Pătrăcescu. Au mai multe topitorii de ceară și ateliere de lumânări, printre care unul la Boldeștii de Jos și altul la Zănești (județul Neamț) și multe altele.

Mulți credincioși stiliști se adună la sărbătorile pe stil vechi în bisericile ortodoxe din parohiile de origine, dar au și biserici proprii, peste zece în Protoieria Fălticeni (ca, de exemplu, cele de la Râșca și Brădețel) și mai multe case de rugăciune construite cu fonduri strânse din daniile și colecte publice (ca cea din Balș, pe lângă Hârlău, ridicată în vremea lui Glicherie Tănase, în 1934). În ele oficiază cântăreți sau preoți improvizați, iar din când în când călugări veniți de prin mănăstiri atonite sau de prin satele unde s-au statornicit după ieșirea din mănăstirile ortodoxe. S-au oficiat nenumărate slujbe în sobor sau „arhieresti” (ca de exemplu: la 21 septembrie 1979, slujbă arhierescă în schitul stilist din Vânători-Neamț, cu „arhieriei” Silvestru Onofrei, Cozma Lăstun și cu protopopul Gh. Pătrăcescu și cu sobor impresionant), cu îngăduința autorităților vremii. În unele locuri se adună chiar prin case particulare, ca și sectanții. Fac prozelitism mai ales cu prilejul cununiiilor și înmormântărilor.

Au fost și unele cazuri sporadice de revenire la Biserica Ortodoxă (de exemplu, cântărețul din Moisa-Suceava și mai ales frații Melinte, în special Grigore, fost diacon-stilist al episcopului stilist Oța, azi preot ortodox).

De asemenea, acțiune prozelitistă stilistă se face vădită în Eparhia Romanului și Hușilor, Eparhia Buzăului, Episcopia Dunării de Jos și, mai ales, în Arhiepiscopia Tomisului, unde stiliștii se confundă cu Staroverii (lipovenii). Stiliștii din aceste părți sunt, în general, divizați în două direcții: unii numiți *calendariști*, care frecventează încă bisericile ortodoxe pentru asistență religioasă, deși teoretic nu admit îndreptarea calendarului, iar alții sunt *dizidenți*, adică s-au dezbinat practic de Biserică, rupând legătura cu ea, unii cerând asistență religioasă clericilor de la mănăstirea lipovenească „Slava rusă”, iar alții, mai grav, au trecut la neoprotestanți sau secte.

Din regiunile de la poalele moldovene ale munților, stilismul s-a extins și în părțile Brașovului, unde și-au fixat un centru de acțiune pentru Ardeal, Banat și chiar Oltenia. Mișcarea stilistă din România a trecut la contra-atac după 1989, devenind astăzi o adevărată forță socială în Moldova. În județul Vrancea, în localități ca Bolotești și Păunești, mișcarea stilistă, sub masca Bisericii Ortodoxe Stiliste, domină viața socio-

---

¹²⁵ Preot Ilie Anisescu, *op. cit.*, p. 227.

economică, iar fenomenul este în plină evoluție la Anghelești. Utilizând ilegal semnele și simbolurile folosite de clerul Bisericii Ortodoxe Române, ca și titulatura de Biserică, deși conform legii mișcarea stilistă este o Asociație, clerul acestui ONG a reușit să deruteze creștinii neinformați, care, atunci când văd aceleași veșminte și simboluri religioase, cred că este vorba despre Biserica Ortodoxă, nu despre un ONG. Și mai grav este că Asociația Biserica Ortodoxă de Stil Vechi din România (ABOSVR), cum este înregistrată în Registrul Asociațiilor și Fundațiilor, desfășoară un prozelitism destul de agresiv, angajați ai acestei Asociații putând fi întâlniți prin Focșani, unde ABOSVR a ridicat o importantă biserică în cartierul Obor, pe care creștinii ortodocși o confundă cu un locaș aparținând Bisericii Ortodoxe Române. Curioasă în evoluția acestui fenomen este poziția duplicitară a Statului. Pe de o parte nu i-a recunoscut pe stilisti între cele 18 culte, ci doar ca Asociație, iar pe de altă parte îi lasă nestingheriți, ba chiar îi susține, promovându-le activitatea, așa cum s-a întâmplat cu proiectul „Vrancea turistică”, derulat de Consiliul Județean Vrancea, cu Fonduri Europene, unde la loc de frunte se află Schitul/Mănăstirea „Duminica Mironositelor” din Bolotești.

Concluzii. Calendarul bisericesc își are rolul lui bine definit în viața Bisericilor și a creștinilor. Aceasta o arată chiar situația actuală privind folosirea calendarului îndreptat sau neîndreptat, și implicațiile folosirii unuia sau a altuia dintre cele două calendare sau stiluri. Bisericile apusene (catolică, protestante și anglicană) întrebuințează, toate, stilul nou, adică calendarul gregorian (calendarul iulian îndreptat de papa Grigorie al XIII-lea în 1582) atât pentru sărbătorile cu dată fixă, cât și pentru sărbătorile cu dată mobilă (schimbătoare). Bisericile Ortodoxe prezintă însă o situație aparte: unele, puține la număr, nu și-au îndreptat calendarul, întrebuințând în continuare calendarul iulian, rămas în urmă cu 13 zile, cunoscut sub numele de stilul vechi, iar altele – majoritatea Bisericilor Ortodoxe autocefale sau naționale, între care și Biserica Ortodoxă Română – au adoptat, după 1923, calendarul îndreptat (calendarul iulian îndreptat), dar folosesc un calendar mixt, adică: stilul nou pentru sărbătorile cu dată fixă și Pasalia pe stil vechi pentru sărbătorile cu dată mobilă, adică pentru sărbătorirea Sfințelor Paști și a tuturor sărbătorilor legate de Paști.

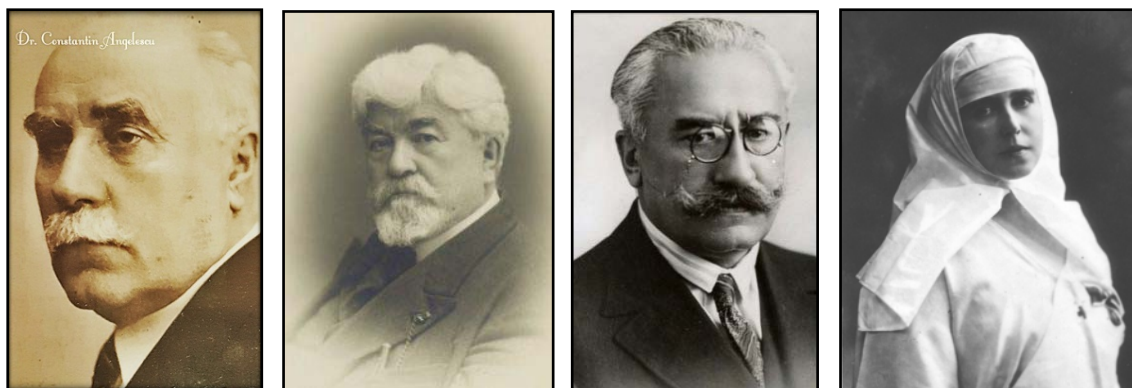
Fără să fie o problemă de doctrină, calendarul ortodox este una dintre problemele actuale foarte importantă pentru unitatea liturgică a Bisericilor Ortodoxe și pentru păstrarea dreptei credințe înseși. Această unitate canonică și cultică a Ortodoxiei se va reface atunci când vor fi îndeplinite cele două speranțe ale creștinilor, adică serbarea Paștilor la aceeași dată și Calendarul îndreptat.

Rezolvarea problemei calendarului pe întreaga Ortodoxie va ușura și soluționarea dezbinării stiliste. După aceea se va putea trece și la rezolvarea sărbătoririi Paștilor la aceeași dată de către toate Bisericile. Soluționarea celor două probleme presupune și o pregătire, prealabilă și serioasă, a credincioșilor de către Bisericile respective.

RĂZBOIUL DE REÎNTREGIRE A NEAMULUI (1916-1919), O PAGINĂ DE AUR PENTRU MEDICINA ROMÂNEASCĂ

**Vasile Sârbu, Dan Mischianu,
Raluca Melihov, Dan Costea, Ana Grigorescu**

Participarea medicilor români la acest memorabil și unic moment al istoriei neamului românesc este foarte dificil de restrâns la câteva pagini. Spiritul de jertfă a fost prezent încă din faza de pregătire a ostilităților, la întreg personalul sanitar, începând cu studenții medicinisti și terminând cu profesorii universitari de la facultățile de medicină din București și din Iași, care au pierit pentru realizarea visului nostru milenar, o Românie în granițele ei naturale. Avem numele celor mai mulți, pe care le-am regăsit în mărturiile medicale ale epocii, în arhivele medico-militare, la care trebuie să adăugăm spiritul de jertfă al femeilor, înrolate în Crucea Roșie sau lucrând direct în serviciile spitalicești de pe front. Figurile emblematice ale medicinei din cel mai mare război al neamului nostru au fost doctorul profesor Constantin Angelescu, profesorul Ion Cantacuzino și inegalabila mamă a răniților, Regina Maria, iar cea mai strălucitoare figură din finalul războiului a fost doctorul ardelean Alexandru Vaida-Voievod.

Fig. 1. Constantin Angelescu, Ion Cantacuzino, Alexandru Vaida-Voievod și Regina Maria.

Constantin Angelescu, profesor de Chirurgie la Spitalul Colțea, are meritul uriaș de a fi pregătit războiul sub aspect medical în perioada de neutralitate, iar Ion Cantacuzino a fost inegalabil ca medic în timpul războiului mai ales în toamna anului 1916, când a reușit eradicarea unei epidemii de holeră izbucnită în Dobrogea și în lupta cu epidemia de tifos exantematic care ne-a adus câteva sute de mii de morți, militari și civili. Se estimează cam la o jumătate de milion de morți din cauza acestui flagel, în lunile ianuarie-iunie 1917. Cantacuzino, cu o ingeniozitate și cu un profesionalism de talie mondială, a răpus tifosul.

Regina Maria a fost atât de solidară cu suferințele raniților sau bolnavilor contagioși, încât va rămâne pe veci inegalabilă ca „soră” și ca „mamă” a celor ce se luptau cu moartea, cel mai adesea fără succes, dar și a celor care au supraviețuit și pe care i-a ocrotit după încoronarea sa, în octombrie 1922, ca pe invalizi de război, la fel ca și pe copiii orfani, văduvele de război și nevăzătorii. Maria a fost imediat după război la originea creării de sute de monumente, mausolee și statui pe care noi le admirăm și astăzi, cum ar fi cele ale eroilor sanitari și aviatori, ale studenților de la Institutul Medico-Militar căzuți pe front, Ecaterinei Teodoroiu, generalilor Praporgescu și Dragalina, morților pe Valea Oltului și Valea Jiului, de la Mărăști, Mărășesti și Oituz etc.

Alexandru Vaida-Voievod, la origine balneolog, a fost unul dintre cei mai mari slujitori ai neamului nostru la realizarea visului milenar de revenire la țara mamă a Transilvaniei. El a dat dovadă de un curaj rar întâlnit, încremenind asistența rămasă fără glas, când a dat citire în Parlamentul Ungariei, la Budapesta, declarației de independență a Ardealului. De asemeni, a condus guvernul României în lunile acelea tulburi în care se hotăra prin tratate de pace nașterea României Mari, la Conferința de la Paris, ce a culminat cu Tratatul de la Trianon.

Medicii și personalul sanitar, dar mai ales exponenții lor au fost prezenți în Sfatul Țării de la Chișinău, în Sala Metropolitană de la Cernăuți, la Alba-Iulia, unde s-au decis realipirea la Țara-Mamă a Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei. Și au fost la Paris, la semnarea Certificatului de naștere a României, la Betleemul românesc de la Trianon, pe actul acesta strălucind pentru eternitate numele doctorului profesor Ion Cantacuzino și al tânărului diplomat Nicolae Titulescu.

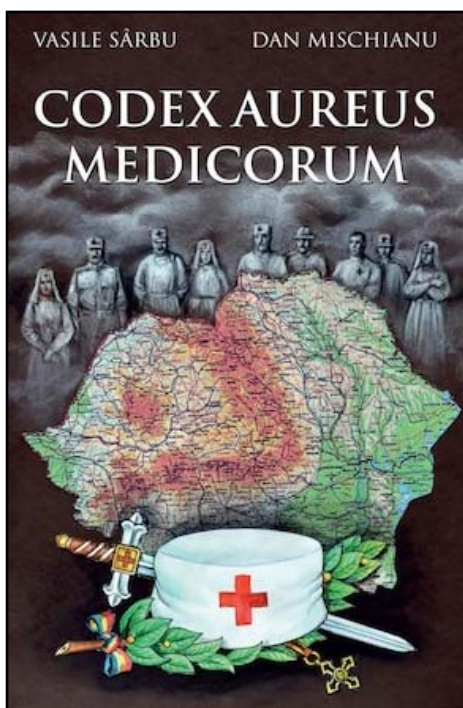
La aceste momente epocale vom aminti câțiva nemuritori de la Chișinău, Cernăuți și Alba-Iulia: Dr. Daniel Ciugureanu – în capitala Basarabiei, Dr. Isidor Bodea – în capitala Bucovinei, Dr. Alexandru Vaida-Voievod și Dr. Iuliu Hațieganu – cel care a participat din partea tineretului universitar la Adunarea Națională de la Alba-Iulia și după aceea a susținut în fața Consiliului Dirigent al Transilvaniei înființarea Universității din Cluj.

Fig 2. Doctorii Daniel Ciugureanu, Isidor Bodea (între membrii Colegiului Unirii Transilvaniei cu România: V. Goldiș, Miron Cristea, Iuliu Hossu, Alex. Vaida-Voievod, Ștefan Cicio Pop) și Iuliu Hațieganu.

La Marea Unire de la Alba-Iulia au participat numeroși medici cum ar fi: Dr. Ion Aleman, delegat al Comunei Săcele, viitor profesor de Stomatologie la Cluj, Dr. Gheorghe Bârlea, delegat de Berbești-Sighetul Marmației, viitor șef de lucrări la

Stomatologie la Cluj, Dr. Emil Colbazi, Cornel Crișan, viitor profesor de histologie, Ion Jovin și Gh. Popovici Boscu, delegați ai Societății „Petru Maior” din Budapesta, Ioan Matei, Vasile Mirciu de la „Tinerimea română” din Lugoj, Cornel Olariu, viitor pediatru la Cluj, Alexandru Pop, viitor profesor universitar de Chirurgie la Cluj, Dominic Stanca, delegat al Reuniunii greco-ortodoxe române din Petroșani, viitor ginecolog, Iosif Stoichiță, viitor profesor igienist, Ion Nicolae Voicu, delegat al Societății „România Jună” din Viena, viitor conferențiar de Obstetrică Ginecologie la Cluj. Tot aici amintim alte nume de medici, participanți la actul Unirii de la Alba-Iulia, care, ulterior, au împânzit România Mare, contribuind astfel la sănătatea poporului român: Titus Rusu, celebru la Timișoara, Sabin Manuilă, Nicolae Buteanu, Iulian Chirtul, Grigore Ursache, Alexandru Gherman și mulți alții. Mulți dintre viitorii dascăli ai celor două universități apărute după război la Cluj și la Chișinău au fost apreciați ca mari patrioți unioniști încă dinaintea de această conflagrație, când erau studenți sau tineri absolvenți medicinisti, lideri de opinie la Viena sau Budapesta, la Praga, la Cracovia, în Germania și Austro-Ungaria, de amintit fiind: Marius Sturza, ajuns celebru după război, Iuliu Moldovan, la fel de celebru la Cluj, Aurel Moldovan, Ion Nandriș, Veronica Mandicevski, Teofil Lupu, Isidor Bodea, Nicolae Enea, Ion Papanicolau, Iuliu Traian Merea, Lazăr Popovici și alții. Numele multor altor medici sunt pomenite în *Codex Aureus Medicorum Dacoromanorum*, publicată la o sută de ani după Trianon.

Fig. 3.
*Codex Aureus
Medicorum Dacoromanorum.*

În acest volum sunt redată pe întreaga perioadă 1914-1919 acțiunile medico sanitare militare și civile din care se poate deduce, fără puterea de a greși, spiritul lor de jertfă pentru realizarea unui vis milenar al națiunii române. La începerea războiului, România avea doar circa 4.000 de medici, la o populație de circa 7 milioane de locuitori,

în Muntenia și Moldova. Nu exista un minister al sănătății, dar aveam mari personalități medicale civile și militare formate la școlile apusene sau la facultățile de medicină existente la București și la Iași. Existau atât spitale militare în marile orașe cât și un Institut Medico-Militar la București. Printre aceste personalități medicale amintim pe marii chirurghi Athanase Demosthen (la apus de carieră), Ion Vercescu și Mihai Butoianu (chirurghi militari), generalii doctori Nicolae Vicol și Ilie Antoniu (mari personalități cu calități organizatorice), generalul doctor Constantin Iliescu și generalul farmacist Constantin Merișanu. Iar dintre medicii civili de talie europeană amintim pe: Toma Ionescu, Ion Cantacuzino, Victor Babeș, Daniel Danielopolu, Ernest Juvara, Gheorghe Marinescu, Victor Gomoiu, Ion (Iancu) Jianu, Iacob Iacobovici, Nicolae Minovici, Constantin Angelescu, Dimitrie Gerota, doctorul aviator militar Victor Atanasiu. Unii erau încă tineri cum ar fi: Nicolae Hortolomei, Victor Papilian, C.I Parhon, Gh. Plăcințeanu, Gr.T. Popa, Iuliu Hațieganu, Iuliu Moldovan, Alex. Radulescu – marele ortoped, Marta Trancu Rainer – prima femeie chirurg din țara noastră, Alexandru Slătineanu – marele epidemiolog de la Iași, Mihai Ștefănescu-Galați, Ion Tănăsescu – viitorul profesor de chirurgie la Iași, Titu Vasiliu de la Cluj, Amza Jianu, C. Ionescu-Mihăești, celebrul farmacist Ion Vintilescu, marele poet și doctor pe front Vasile Voiculescu, Elena Pușcariu Densușianu, Maria Cicherschi Ropală – prima femeie medic legist din Europa, State Drăgănescu, Dimitrie Combiescu, Dimitrie Mezincescu, Alex. Cosăcescu, Daniel Constantin, C.C. Dimitriu, celebrul chirurg Constantin Mârzescu, Marius Nasta, farmaciștii Ionescu Dimitrie, Alexandru Ionescu Matiu etc.

Fig. 4. Medici celebri, participanți la Marele Război al Reîntregirii Neamului: Victor Babeș, Thoma Ionescu, Daniel Danielopolu, Ernest Juvara, Victor Gomoiu, Iacob Iacobovici, Gr.T. Popa, M. Butoianu, Ion Vercescu, Ion Tănăsescu.

Nu-i putem uita pe celebrii medici ai misiunii franceze care au venit să fraternizeze cu colegii lor români: Emile Sergent, Victor William Vignal, Etienne Sorrel (ortoped) și Lucas Championniere, Charles Bloch, Bourgeot, dr. Pinard, Lemoing, dr. Legalle de la Salles, Pagessi, Charles Louis Alphonse Lavenant, Pierre Philardeaux alături de soția lui, Lucie.

Urmărind firul războiului cu ochii ațintiți pe lumea medicală participantă, trebuie început cu cei aproape trei ani de neutralitate 1914, 1915 și 1916. În acest răstimp s-a afirmat profesorul doctor Constantin Angelescu, care a ocupat funcția de ministru al Lucrărilor Publice în guvernul Ionel I.C. Brătianu. El a făcut o pregătire secretă de mari dimensiuni pentru viitorul război în care știa că vom intra. Anume, după ce a participat la cele doua consilii de coroană din 1914 și 1916, a achiziționat milioane de metri de tifon, cantități enorme de iod pentru viitorii răniți, automobile și căruțe (viitoare ambulante), 500.000 de cutii cu „alifia infanteristului” (pentru inevitabilele rosături de picioare). A apelat la familiile bogate și a obținut donații pentru a avea resurse financiare.

Cele mai multe achiziții de medicamente și instrumentar medical și chirurgical le-a achiziționat din Italia și Elveția, multe tranzitate cu greu, prin Rusia deoarece Europa centrală era deja în război. Constantin Angelescu a jucat un rol crucial reușind să înființeze 400 de spitale în ascuns, dar dotate, în așteptare, 60 de trenuri sanitare necesare transportului răniților, lăzi cu instrumente în depozite camuflate. Acest mare român a fost trimis în 1917 cu misiune la Washington, fiind primul ambasador al României în SUA.

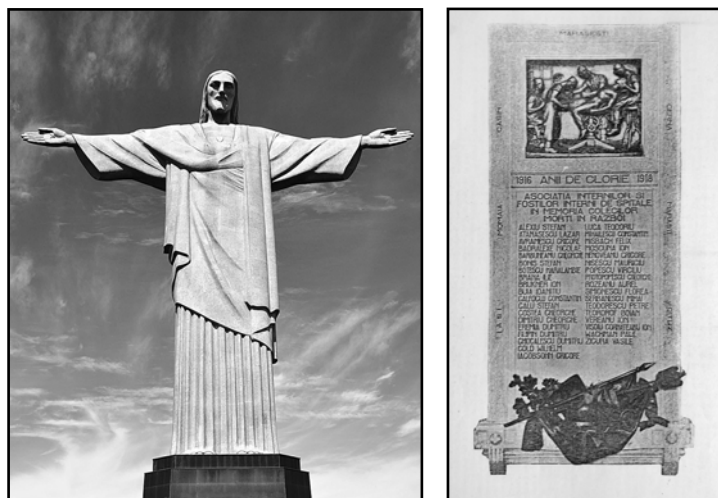
Fig. 5. Prof. Dr. Constantin Angelescu, cu Președintele SUA, Woodrow Wilson; prima misiune diplomatică românească în SUA.

În anii 1916 și 1917 medicii militari și civili au fost prezenți la toate bătăliile duse de armata română, au transformat în spitale numeroase clădiri, au operat zi și noapte uneori chiar sub bombardamente, au fraternizat cu misiunile medicale străine, în special cu cea trimisă de Franța, au fost autorii a numeroase fapte de eroism. Dar cea mai importantă bravură din acest război a fost înfrângerea epidemiei de tifos exantematic din primăvara anului 1917, operă inegalabilă a lui Ion Cantacuzino în fruntea unui număr impresionant de medici, ajutați de femeile devotate și curajoase de la Crucea Roșie Română sau din misiunile străine. În brațele lor au pierit peste 200.000 de ostași. Dar au plătit și ei tribut de sânge, acest cartuș biologic ucigând fără milă în câteva luni peste 400 de medici și studenți mediciniști, care au dat dovadă de un spirit de jertfă greu de regăsit în istoria noastră sau a altor popoare, unii dintre ei îndurerând mai presus de orice poporul român, căci slujiseră pe front lângă bolnavii contagioși, deci putem să spunem că au pierit cu pacienții în brațe. Începem acest pomelnic cu numele a cinci medici generali ai armatei române: Gen. Dr. Ion Butză, Gen. Dr. Ion Vercescu, Gen. Dr. Constantin Papilian, Gen. Dr. Anghel Ștefănescu, Gen. Dr. Ion Vereanu. Ar urma cei 20 de studenți morți ca niște adevărați eroi, care au plecat în 1916 de pe băncile Institutului Medico-Militar din București și în 1918 nu au mai răspuns „Prezent”, căci se aflau în

zestrea de lacrimi a națiunii române. Nu i-am putea uita, desigur, pe profesorul Ion Bruckner, de la Universitatea „Carol Davila”, decedat de tifos în 1918, pe profesorul universitar Eugen Felix, părintele otolaringologiei românești, decedat tot de tifos în 1917, pe celebrul profesor Jean Clunet venit din Franța și răpus de același flagel la Iași, împreună cu trei dintre asistentele sale, pe doctorul și marele traducător de opere literare Constantin Popescu-Azuga, jertfit printre bolnavii săi tot în 1917, pe doctorul bucu-reștean Haralambie Botescu, pe tânăra româncă Marta Budeanu, decedată pe pământuri străine tot în timpul acestui război, pe doctorii din Iași pieriți în aceleași momente de tragedie, pe farmacistul Aurelian Țipeiu și maiorul-farmacit Sergiu Torjescu, pe inter-nii de la Spitalul Colțea plecați pe front, care nu s-au mai întors niciodată, pe cei peste 1200 de asistenți medicali și oficanți sanitari. Desigur lui Jean Clunet, profesorul venit la cerere la Iași, i s-au făcut funerarii naționale și numele lui este purtat de un spital de la Iași unde se odihnește cu asistentele lui la Cimitirul Eternitatea. La Focșani se odih-nește, la fel de respectat creștinește de noi, și un savant venit să ne distrugă cu armatele germane, profesorul de la Munchen Eduard Buchner, răpus de o grenadă aruncată de un român care-și apăra glia strămoșească.

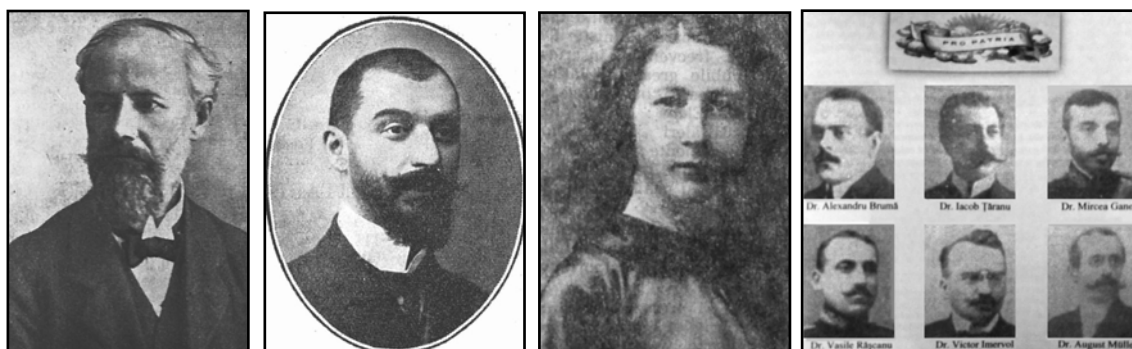
**Fig. 6. Generalii Ioan Butză, Ion Vercescu și Constantin Papilian;
Monumentul Studenților Institutului Medico-Militar; profesorul german Eduard Buchner,
laureat Nobel, înmormântat la Focșani.**

**Fig. 7. Jertfele din rândul Asociației „Internilor și fostilor interni de spitale”,
din anii de glorie 1916-1919.**

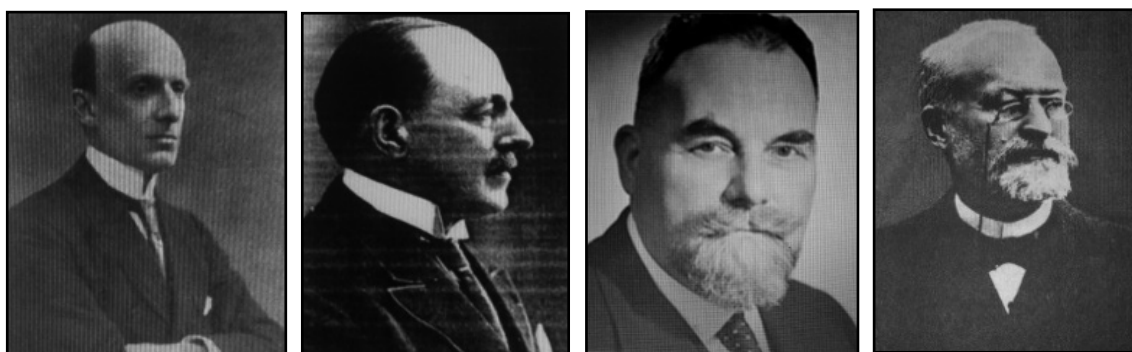

Fig. 8. Printre marile jertfe medicale: Prof. Dr. Ion Bruckner, Prof. Dr. Eugen Felix; Prof. Jean Clunet; Clunet cu asistentele franceze de la vila spital Greerul; Mormântul lui Clunet și a celor trei infirmiere.

Fig. 9. Doctori cu nume mari în istorie: Constantin Popescu-Azuga, Haralambie Botescu, Marta Budeanu; Medicii de la Societatea de Medici și Naturaliști din Iași căzuți în lupta cu epidemia de tifos.

Desigur au pierit și medici din misiunile medicale străine sosiți în Moldova, ultimul colț de țară încă neocupat. Mai ales cei din misiunea medicală franceză.

Fig. 10. Medici celebri din cadrul Misiunii Medicale Franceze: Emile Sergent, Victor Villiam Vignal, Etienne Sorel, Charles Louis Alphonse Lavenat.

Relațiile medicilor români cu cei francezi au constituit un moment unic și inegalabil în istoria medicinei românești. Această misiune a avut o amploare deosebită, începând cu 88 de medici, apoi 89 și în final ajungând la 108, care au venit în Moldova. Circa 60% dintre ei erau chirurgi, dar au mai venit și șefi de clinici, radiologi, epidemiologi, igienisti. Misiunea medicală franceză a fost condusă de medicul principal clasa

a II-a Henry Coulland, care avea funcția de director pentru *Service de Santé*. Loctiitorul său era doctorul Gauthier. Misiunea a făcut parte din grupul mai complex de ajutor militar al generalului Berthelot. O altă latură a importanței acestei misiuni este reprezentată de cimentarea unor prietenii medicale reale și care au continuat după terminarea războiului. Medicii francezi au revenit în România după război, au deschis orizonturi de colaborare științifică, de simbioză universitară, culturală. Au creat o spiritualitate francofonă, care avea seminte deja sădite de Carol Davila și de urmașii lui, până la Thoma Ionescu, C. Severeanu, Gheorghe Assaky, Ion Cantacuzino, Constantin Levaditi, Ernest Juvara, Constantin Angelescu și mulți alții. Medicii au fost primii care au făcut din București, după război, un Paris al Orientului. Această misiune medicală franceză s-a transformat și într-un liant care a sincronizat multe specialități cum ar fi radiologia, chirurgia, ortopedia de război și altele. Desigur, aceste intersecții spirituale au ajuns până la nivelul academiilor, al decorărilor reciproce inclusiv cu „Legiunea de Onoare”, „Coroana României” și „Steaua României”.

Aproape toate societățile medicale românești apărute în perioada interbelică au rădăcini și-și trag seva din această misiune din timpul Războiului de Reîntregire. Vocile medicilor francezi care îngrijeau bolnavii în Moldova au răsunat și la Academia Română, iar ale colegilor români, la Academia de Medicină a Franței, dar și în universități, la inaugurarea marilor monumente cum ar fi Arcul de Triumf din București. Medicii din această misiune au intrat în țară pe la Ungheni, căci drumurile din vest erau blocate de războiul cu Germania și Austro-Ungaria, Rusia fiind, la 23 octombrie 1916, la venirea lor, în aceeași tabără cu România.

Ei au ajuns la București, unde au lucrat la Sanatoriul „Saint Vincent de Paul”. Acesta a fost proprietatea statului francez până la naționalizarea din 1948, după care a fost redenumit după președintele Marii Adunări Naționale (pseudo-parlamentul Republicii Populare Române), C.I. Parhon. Acest celebru spital, în prezent de endocrinologie, este străjuit de biserica franceză „Sacré Coeur” construită în anul 1930. În 1916 avea o micuță capelă. Aici lucrau încă din 1906 surorile Congregației „Fiicele Carității Sfântului Vincențiu de Paul”, o confrerie creată încă din anul 1617, aduse în țară de către Monseniorul Vladimir Ghika.

Fig. 11. Îngrijiri medicale la Spitalul francez „Saint Vincent de Paul” din București, în prezent „C.I. Parhon”.

Până la terminarea misiunii, dintre membrii acestui grup au murit șase medici: Jean Clunet, Joseph Adain, Eugene Dufreche, Paul Germain (decedat la Galați de febră

tifoidă), Ange Santoni, Alphonse Dugay și trei infirmiere: Geneviève Hennet de Goutel, Antoinette Roux și Alphonsine Flips. De asemenea, s-au îmbolnăvit de tifos 15 medici.

Pentru lumea medicală, ca pentru tot neamul românesc, anul 1918 este anul cel mai miraculos din toată istoria noastră. În anul 1918 poporul nostru se afla în cea mai dezastruoasă situație, între Siret și Prut, restrîns într-un mic „trunghi al morții”, parcă fără scăpare. A urmat un miracol, o întoarcere și o metamorfoză inimaginabilă. Iar miracolul în concepția creștină este opera divinității, care în mod asemănător dăruise mana cerească poporului ieșit din robia egipteană, în pustia dintre Elim și Sinai, când trebuia să piară înfometat și fără ieșire.

Dacă ne aplecăm asupra istoriei, vom înțelege că de-a lungul mileniilor am avut momente care nu se pot uita niciodată, dar niciunul nu a atins concentrația de energii și de efecte eterne ca anul 1918. Despre acest an se poate spune că a avut chiar o încărcătură divină pentru poporul român, fiindcă tot ceea ce s-a petrecut atunci a fost ca o uriașă binecuvântare; ceva similar cu ceea ce citim în Biblie, în capitolul Exodul, când un popor sleit de drum ce călătorea printre potrivnici a ajuns să creadă că va pieri din lipsă de hrană și de apă. Și deodată divinitatea le-a trimis MANĂ CEREASCĂ, când, dintr-o stâncă lovită de Moise cu toiagul au curs valuri de apă, care i-a îndestulat, după ce simțiseră că vor pieri în pustie și nu vor mai ajunge în Canaanul promis de Dumnezeu.

Oare nu aceasta era situația noastră în 1918, plecați din Capitală și cu regele la Iași, rămași cu trei județe neocupate, trădați de marea Rusie prin Pacea de la Brest-Litovsk și înconjurați de dușmani din toate părțile, uciși cu zecile de mii în fiecare zi de tifos, de holeră și de focul armelor, cu tezaurul trimis tocmai la Moscova în păstrare, cu amenințarea că vom fi desființați ca stat dacă nu capitulăm, obligați să facem armistițiul la Focșani și apoi pacea forțată de la Buftea, pierzînd Dobrogea dată Bulgariei și rămânînd doar cu calea ferată Cernavodă-Constanța, care să ne mai lege de mare, rectificînd granițele cu Ardealul (Austro-Ungaria) în sensul pierderii trecătorilor din Carpați, demobilizînd 8 divizii de armată etc. Soarta noastră era de neimaginat, poporul era în lacrimi („Soarta României stoarce lacrimi”, observa premierul francez Clemenceau în fața lui Victor Antonescu, reprezentantul României la Paris).

Genialul Ionel I.C. Brătianu, poreclit Sfinxul, analizînd situația extremă a poporului român, a înțeles că nici măcar o retragere în Rusia nu mai era posibilă, aceasta fiind în mâinile comuniștilor și în dezintegrare. Dar DIVINITATEA, momentul astral, ne-a trimis un semn chiar prin Brătianu, care a decis să facem armistițiul cu Puterile Centrale, dar a comunicat aliaților din vest (Franța, Anglia) că nu se dezice de promisiunile făcute lor în 1916 la intrarea în război. În numele cui vorbea acest om dacă nu al unei speranțe similare cu cea a lui Moise că Dumnezeu din senin ne va aduce MANA CEREASCĂ și APĂ din stîncă lovită de toiagul său. Armistițiul de la Focșani și apoi Pacea de la Buftea acceptată și semnată de C. Argetoianu, iar Tratatul de la Côtroceni semnat de Alex. Marghiloman, prin al doilea gând divin, nu au fost ratificate de Regele Ferdinand niciodată.

Iată-ne în „Triunghiul Morții”, practic distruși, pironiți pe CRUCEA ISTORIEI. Iată Frumoasa noastră Românie cu cuțitul îndreptat spre inima ei curată de către

Kaizerul Germaniei, care avea sub tălpi un soldat rus călcat în picioare, ținând în mână tratatul de pace cel mai umilitor din câte se puteau imagina.

*Fig. 12. Caricatură franceză care sintetiza starea României în aprilie 1918.
Imagine prelucrată după ro.Wikipedia.org*

Medicii noștri au simțit în anii războiului că astrele se aliniau fără ca acest Kaizer sau alți „împărați pe care lumea, nu putea să-i mai încapă”, să viseze că noi vom avea ceea ce ei căutau să ne răpească, precum spune marele Mircea: „Au venit în țara asta, căutând pământ și apă”. Medicii noștri, cu bolnavii în brațe, deocamdată nu aveam nici apă, nici mană, pustiul și deznădejdea erau de jur împrejurul lor, pierdusem cam 300.000 de ostași și cam 500.000 de civili, din cei 7 milioane de români cât număra Mica Românie în 1914.

Cu cuțitul spre inimă, a mai venit din ceruri un semn, nu se știe de cine trimis. Puterile Centrale s-au arătat favorabile unirii Basarabiei cu România. Cine să le fi dat acest îndemn? Noi nu o vom ști-o niciodată. Au gândit că decât să ia această parte a vechii Moldove comuniștii ruși, este mai bine să nu se opună să se unească din nou cu România. Pentru ei nu avea nici o logică, dar în mintea lor lucrau astrele și forțele cosmice sau mai bine zis Voința Divină. Le-a pus divinitatea sau astrele ceață pe ochi și nici măcar nu au văzut că deja România era mai mare decât intrase în război, chiar în contextul păcii atât de dure și nedrepte de la Bufta, după care Sfinxul, Ionel I.C. Brătianu, le-a și comunicat aliaților că la prima apariție a condițiilor optime va relua

războiul izbăvitor pentru noi. Pare incredibil și este ca și cum Moise ar fi spus neamului său că după ce vor mânca mana cererască și vor bea apă din stâncă, va relua drumul spre Țara Făgăduinței. Sau, cum Iisus de pe cruce ar fi strigat către păcătosul de lângă El, ceea ce părea o imensă iluzie: „Astăzi vei fi cu mine în rai”. Cine ar fi crezut că din „triumghiul morții”, va crește în câteva luni România Mare, cu tot Ardealul, toată Bucovina noastră, cu Dobrogea mare până la Balcic și că vor pica precum cărțile de joc marii Împărați ai Germaniei, Austro-Ungariei, Rusiei, regele Bulgariei, iar imperiile lor se vor nărui. Cine ar fi crezut că piatra care închidea ieșirea din mormânt a Mântuitorului se va prăvăli și El va învia și se va ridica la cer? Dar a fost momentul astral al neamului nostru. Au venit rând pe rând la țara mamă toate provinciile românești răpite, iar stăpânii lor „Cum veniră se făcură, toți o apă și-un pământ”. Din tranșeele de la Mărășești, atât de repede și neverosimil am ajuns să cucerim Budapesta și să-i eliberăm pe unguri de comuniștii lui Béla Kun.

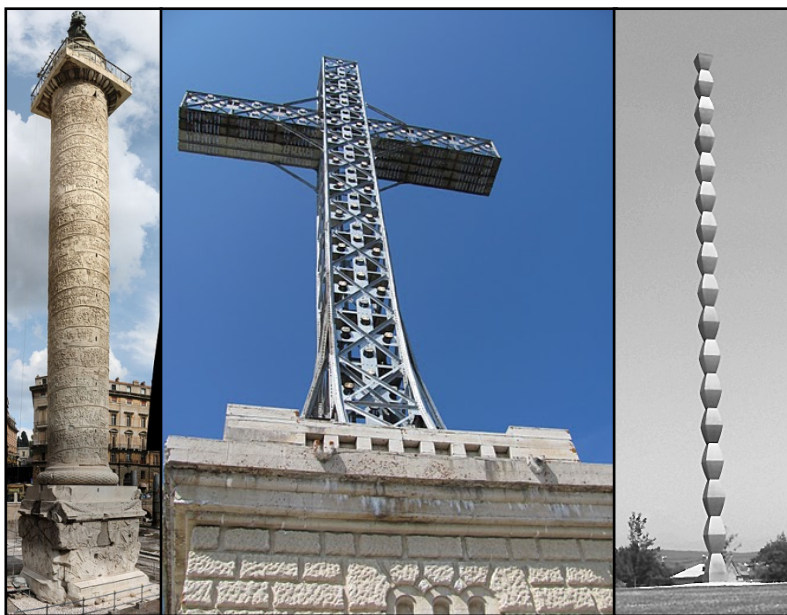
Fig. 13. Stema României Mari, pentru care și medicii au plătit tributul lor de sânge.

Cu bolnavii răniți lângă ei, în sute de spitale improvizate, printre chinuții care se stingeau de tifos, pe noi, medicii de atunci, ca și pe cei de astăzi, care se luptă eroinic cu o pandemie îngrozitoare dată de virusul Covid, speranța nu ne-a părăsit nici o clipă, iar dragostea am probat-o pe câmpurile de luptă de la Mărăști, Mărășești și Oituz, și pretutindeni unde se aflau semenii noștri. Victoriile din aceste lupte cu tot eroismul lor, se părea că nu ne-au fost de nici un folos. Părăsiți de Rusia bolșevizată, înconjurați de dușmani din toate părțile, am fost nevoiți să cerem armistițiu și să semnăm o pace temporară. Astele au vrut să se schimbe soarta războiului și, în 1918, toamna, să se prăbușească Puterile Centrale, să intrăm în rândul celor care vor beneficia de Pacea de la Trianon. A fost un adevărat miracol, să vedem cum la Cernăuți, la Chișinău și la

Alba-Iulia se semnează Declarațiile de constituire a României Mari și nemuritoare. Desigur, consfințite și de Marile Puteri, prin tratatele de pace.

Genialul nostru Brâncuș a creat un monument unic în care sufletele celor ce au pierit atunci stau la *Masa tăcerii*, masa cu 12 scaune, câți apostoli a avut Mântuitorul, apoi intră pe *Poarta sărutului*, poarta cu 8 stâlpi, câte provincii s-au reunit, și primesc sărutul despărțirii, apoi se ridică la cer pe *Coloana fără de sfârșit* a neamului nostru. Printre ei au fost și 400 de medici, slujitori ai lui Hipocrate, și numeroși studenți, farmaciști și medici veterinari, peste 1.200 de asistenți, care s-au dus la ceruri împreună adesea și cu preoții veniți pe front, care-i așezau în pământul nostru românesc.

Iată doar câteva motive invocate de noi la mai bine de un secol de la marea și întreita unire de la 1918 și un secol de la încoronarea suveranilor României Mari – Regele Ferdinand I și Regina Maria, clipă astrală în istoria noastră. Acest popor a mai avut și alte clipe astrale, dar niciuna atât de strălucitoare, pentru care ne plecăm frunțile cu recunoștință. Așezat între cele două coloane, una Traiană, la Roma, și alta Infinită, la Târgu Jiu, neamul acesta va fi nepieritor dacă a primit mană cerească și apă limpede și a mâncat dintru acestea cu lacrimi în ochi acum o sută de ani. Ca semn de recunoștință veșnică față de eroii neamului, ce s-au jertfit pe câmpul de luptă, și Divinității, care ne-a fost alături în 1918, când ne-a dat un pic de răgaz și am zidit Țara, am ridicat Sfânta Cruce de pe Caraiman, aproape de cer.

Fig. 14. Columna Traiană; Crucea Eroilor de pe Caraiman; Coloana Infinitului (autor C. Brâncuși). Sursa: Enciclopedia liberă, Wikipedia, Google.

Medicii au simțit, împreună cu poporul că atunci, în 1918, în momentul acela mirific, a fost o nuntă-n cer și s-a născut o națiune, Națiunea Română, pe care nu avem dreptul să nu o păzim în secolele care vor veni. Când eram la pământ, Domnul ne-a dat Mană Cerească, ne-a lut de mână și ne-a ridicat, apoi ne-a dat apă limpede și ne-a

întărit, ne-a deschis ochii și ne-a arătat ce este al nostru și ce trebuie păzit. Ne-a scos din robia în care trăiam și ne-a dăruit Canaanul nostru, Românesc. Priviți acest Canaan și veți zări și pe cei în halate albe.

Noi, medicii, știm vorbele lui Nicolae Iorga: „Cine uită nu merită!”

Victoria, Unirea și Încoronarea Suveranilor sunt un dar, și nu avem voie să uităm!

Bibliografie

Vasile Sârbu, Dan Mischianu, *Codex Aureus Medicorum Daco-Romanorum 1914-1919. Participarea medicilor români la Războiul de Reîntregire a Neamului și la Unirea din 1918*, București, Editura RAO, 2020.

Florea Marin, *Medicii și Marea Unire*, Târgu Mureș, Editura Tipomur, 1993.

Florea Marin, *Medicii și farmaciștii participanți la Războiul pentru Întregirea Neamului*, în revista „Viața medicală”, 24 iulie 1992.

Maria Regina României. Jurnal de război (1916-1918), București, Editura Humanitas, 2014-2015 (trei volume).

Vasile Sârbu, *Pagini din istoria chirurgiei românești*, București, Editura Academiei Române, 2002.

Benone Duțescu, Mircea Beuran, Sabina Stănescu, Rodica Duțescu-Zăvoianu, *Marea Unire și medicina românească*, București, Editura Academiei Române, 2018.

VALEA JIULUI ÎN PRIMII ANI INTERBELICI

Mircea Baron

I. Valea Jiului în cadrele Statului român

Valea Jiului, depresiunea intramontană situată în Carpații Meridionali și aflată la izvoarele celor două Jiuri: Jiul de Vest/Jiul Românesc și Jiul de Est/Jiul Ardelenesc, va fi în epoca sa modernă și până la Marea Unire din 1918, ca de altfel întreaga Transilvanie, parte componentă a Imperiului Austro-Ungar.

Și cei din Valea Jiului au avut reprezentanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, votând acolo, printre cei 1.228 de deputați și delegați, pentru unirea românilor din Transilvania, Banat și Părțile Ungurene, și a teritoriilor locuite de ei, cu România.

Odată cu Unirea, Valea Jiului intră în componența noului Stat român format acum, iar primii ani interbelici sunt efervescenti, creându-se cadrul pentru o dezvoltare care să așeze acest spațiu printre importanții contributori la dezvoltarea economiei românești, în general, a industriei, în special, în perioada care va urma.

Valea Jiului însemna, în acest moment, cel mai important bazin carbonifer al României, în anul 1919 scoțându-se, din minele existente aici, 1.028.935 to cărbune, ceea ce reprezenta 65,98% din întreaga producție a țării.

Era o regiune în care se formase, într-un interval de doar o jumătate de secol, un complex industrial încheșat și bine structurat, cu o capacitate tehnică de nivel european și cu o forță de muncă, în mare măsură, calificată. În același timp, mineritul și oamenii care au venit aici pentru a scoate cărbune vor schimba caracterul social-economic și cultural al zonei, Valea Jiului transformându-se până în primul deceniu al secolului XX, dintr-o regiune pastoral-agrară izolată, cu o populație dedicată preponderent acestui tip de activitate și care în anul 1854 se cifra la 6.770 locuitori, aproape în totalitate români¹, într-un spațiu industrial de primă importanță pentru economia părții maghiare a Imperiului, multiethnic și multiconfesional, și cu o populație de 50.015 locuitori în anul 1910². Se creează, treptat, o societate modernă în care implementarea unei economii de tip industrial va fi însoțită de un amplu proces de urbanizare și de creare a unui standard de viață acceptabil, pentru cei care au venit să lucreze în Valea Jiului.

De aceea, pentru Statul român va fi importantă integrarea rapidă a Văii Jiului în complexul economic național, iar acest lucru se va face atât prin constituirea unei noi administrații, care să preia de la Consiliile Naționale locale și de la Gărzile Naționale

¹ *Buletinul guberniului provinciale pentru Marele Principatu Transilvania*, Cursul anului 1854, Secțiunea II, Mănunchiul IV, pp. 110-111.

² Traian Rotariu (coordonator), Maria Semeniuc, Elemer Mezei, *Recensământul din 1910. Transilvania*, vol. II (Populația după ocupații), Presa Universitară Clujeană, 2006, pp. 332-346.

locale problemele de edilitate, instituțiile justiției, menținerea ordinii publice și siguranței cetățenilor, lucru care se întâmplă, de altfel, în întreaga Transilvanie, cât și prin implicarea în continuarea firească a activității de extracție a cărbunelui.

Un prim pas îl va reprezenta instaurarea administrației românești. Așa cum Consiliul Național Român Central își va depune mandatul la 1 decembrie 1918, iar în locul său se va constitui, la 2 decembrie 1918, Consiliul Dirigent al Transilvaniei, învestit cu puterea executivă și cu gestionarea treburilor Transilvaniei până la instaurarea deplină a autorităților românești centrale, același lucru se va întâmpla și pe plan local, Sfaturile/Consiliile Naționale Române lăsând atribuțiile administrative autorităților de drept, ele încetându-și activitatea, în mod oficial, la 6 februarie 1919.

În 29 decembrie 1918, Consiliul Dirigent al Transilvaniei va numi prefecți români în cele 15 județe aflate nemijlocit sub jurisdicția sa, inclusiv pe prefectul județului Hunedoara, dr. Toma Vasinca, aceștia având rolul de preluare și introducere a administrației românești³. Aceștia vor trece la numirea primpretorilor și pretorilor de plasă, primpretorul Plășii Petroșani între anii 1892-1918, Vasile Ianza, român de origine, fiind înlocuit în această funcție publică de Amos Gligor.

Vor fi alese comisiile interimare de la nivelul primăriilor și numiți primari români. La Petroșani, primul primar român, Petru Iacob, va deține funcția până în august 1924⁴, iar la Lupeni va fi numit ca președinte al Comisiei interimare Gheorghe Șuluțiu, funcționar la Societatea minieră „Uricani-Valea Jiului”⁵, urmat, ca primar, de inginerul silvic Valer Bociat, cel care a condus delegația lupenenilor care au participat la Adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 și va fi, din 2 noiembrie 1919, deputat de Lupeni în primul Parlament ales al României Mari, iar din 9 martie 1922 senator ales în circumscripția electorală Petroșani⁶.

Prin Decretul I/24 ianuarie 1919 al Consiliului Dirigent al Transilvaniei privitor la funcționarea în mod provizoriu a serviciilor publice, aplicarea legilor, despre funcționari și întrebuintarea limbilor, se stabilea că toți funcționarii numiți sau aleși, de orice categorie, rămân pe funcțiile lor, iar limba oficială în serviciile publice este limba română. Privitor la întrebuintarea limbii celorlalte națiuni conlocuitoare se stabilea că se vor aplica dispozițiile Legii naționalităților, art. XLIV/1868, cu deosebire că în locul limbii maghiare se înțelegea în tot locul limba română, iar până la altă reglementare, în acele comitate în care națiunile conlocuitoare formau o cincime din populație se respecta principiul ca fiecare să fie administrat și judecat în limba sa proprie. Această reglementare va permite tuturor funcționarilor care depuneau jurământul de fidelitate și doreau să își mențină serviciul să poată face acest lucru. Erau exceptați funcționarii care, în timpul războiului, s-au făcut vinovați de

---

³ Gheorghe Iancu, *Justiție românească în Transilvania (1919)*, Cluj-Napoca, Editura Ecumenica Press, 2006, p. 20.

⁴ „Gazeta Jiului”, III, 1924, nr. 33, pp. 1-2

⁵ Serviciul Județean Hunedoara al Arhivelor Naționale (SJanHD), *Fond Prefectura județului Hunedoara*, dos. 103/1931, f. 83.

⁶ Gelu Neamțu, Mircea Vaida-Voevod, *1 Decembrie 1918. Mărturii ale participanților. Ioachim Crăciun. Documente la un sfert de veac de la Marea Unire*, vol. II, București, Editura Academiei, 2008, pp. 43-44.

fapte, considerate infracțiuni la normele penale, disciplinare, sau expuși disprețului public, ori care erau în contra intereselor naționale și care puteau fi urmăriți după normele de procedură criminală sau disciplinară⁷. Menținerea în serviciu era necesară pentru a nu produce goluri în exercitarea activității administrative.

În baza Decretului I al Consiliului Dirigent al Transilvaniei, se va adopta Ordonanța 121/1919 a Resortului Justiție din Consiliul Dirigent⁸ referitoare la judecători, avocați și notari publici și prin care se extindea jurisdicția Statului român asupra instanțelor judiciare. În aplicarea acestei Ordonanțe, la 21 martie 1919 va avea loc preluarea Judecătoriei de Ocol Petroșani de către o Comisie prezidată de dr. Nicolae Olariu, care fusese numit noul șef al Judecătoriei de Ocol Petroșani⁹.

Dacă din acest punct de vedere lucrurile evoluează spre o stare de normalitate, nu același lucru se va întâmpla în spațiul public.

Actul Unirii Ardealului cu România la 1 decembrie 1918 nu a însemnat și acceptarea automată de către toate națiunile Transilvaniei a noii realități născute acum, și până la semnarea Tratatului de pace dintre Puterile Aliate și Asociate și Ungaria de la Trianon din 4 iunie 1920, mai ales populația maghiară va spera că lucrurile vor lua un alt curs.

În această paradigmă se situează și Valea Jiului, cel puțin în primele luni de după 1 decembrie 1918. Și din acest motiv, dar și pentru că se cunoștea că în Valea Jiului au fost constituite, în timpul războiului, în cadrul Societăților miniere, batalioane de soldați mineri, mai ales maghiari, echipați pentru război, iar armamentul nu fusese rechiziționat, că Valea Jiului era o citadelă socialistă și un spațiu social turbulent, armata română vine în Valea Jiului în decembrie 1918¹⁰, principalele misiuni încredințate aici fiind:

- liniștirea și pacificarea celor care se despărțeau cu greu de vechea realitate a prezenței Văii Jiului în cadrele Statului maghiar;
- asigurarea ordinii publice, siguranței averilor și persoanei locuitorilor;
- contribuția la buna desfășurare a extracției de cărbune din Valea Jiului și expedierii la destinație a cărbunilor.

Divizia 2 Vânători a făcut parte din primele mari unități militare care, după executarea celei de-a doua mobilizări a armatei române la 10 noiembrie 1918, a primit ordin să intre în Transilvania imediat după Unire și să se concentreze în regiunea Sibiu-Orăștie-Deva-Petroșani.

În Valea Jiului vor fi trimise efective ale Regimentului 10 Vânători și la 5 decembrie 1918 Batalionul II s-a instalat în regiunea Petroșani-Lupeni. Punctul de comandă al batalionului a fost instalat la Petroșani, acesta având sub supraveghere zona cuprinsă între localitățile Merișor-Petroșani-Petrila-Aninoasa-Vulcan-Lupeni. La 21 decembrie 1918, va fi transferat în Valea Jiului și Batalionul I, cantonat până atunci la Simeria.

---

⁷ „Gazeta Oficială”, nr. 6/27 ianuarie 1919, pp. 25-26.

⁸ *Ibidem*, nr. 7-12/1, 6, 12, 19, 22 februarie 1919, pp. 12-13.

⁹ Gheorghe Iancu, *op. cit.*, pp. 185-187.

¹⁰ Acțiunile armatei române în Valea Jiului între decembrie 1918 - ianuarie 1919 sunt descrise de Ion Aldescu, *Armata română în Valea Jiului. Repere istorice (1916-1999)*, București, Editura Militară, 2001, pp. 206-212.

După Unire, s-a răspândit zvonul că socialiștii români din Ardeal și Banat pretind dreptul românilor transilvăneni de a forma o republică independentă. Un manifest intitulat „Oameni buni” a fost găsit în Valea Jiului și acesta îndemna românii din Ardeal și Banat să se opună unirii Ardealului cu Regatul României. În zilele Crăciunului anului 1918, soldați ai Companiei 6 din Regimentul 10 Vânători, cantonată la Lupeni, vor trage câteva salve în aer, pentru a-i descuraja pe muncitorii de origine maghiară care încercau să dea jos de pe edificiile publice din comună Tricolorul românesc.

În fața acestei situații de criză, la 25 decembrie 1918, efectivele Regimentului 10 Vânători dislocate în Valea Jiului au fost cantonate la Lupeni, Vulcan și Petroșani și vor fi aduse aici și celelalte companii ale acestui regiment care se aflau la Deva, Simeria, Hunedoara și Orăștie, acest lucru permițând ca la 29 decembrie 1918 Regimentul 10 Vânători să înceapă operațiunea de dezarmare a populației din regiunea minieră. Există o stare de incertitudine printre români, Ioan Trifa din Aninoasa scriindu-i, la 27 decembrie 1918, preotului Sebastian Rusan de la Vulcan, pentru a-i spune că a fost la Petroșani pentru a-i cere comandantului român câțiva soldați din armata română cu sprijinul cărora să poată susține ordinea, pentru că nu are decât câțiva gardiști și este împreună cu Garda maghiară, „și în privința aceasta nu sunt chiar sigur la liniște; fiindcă știi, frații eștia nu le convine chiar bine în împrejurările ce se află acum”. Ioan Trifa mai spune că românii aveau opt puști la 16 gardiști, iar ungurii aveau destule arme, pe baza dreptului la vânătoare¹¹.

Va urma o perioadă de aproape o lună de zile de confruntări ale armatei cu grupurile de mineri înarmați, dar și cu izbucnirea primei greve a minerilor nemulțumiți de condițiile de lucru, de lipsa, mai ales, a alimentelor de bază etc., și care inaugurează un șir de acțiuni greviste ce vor culmina cu greva generală din octombrie 1920¹².

În data de 4 ianuarie 1919, au fost dezarmate Garda maghiară din Petrila, de la care s-au confiscat șapte arme, și gărzile maghiare din Lonea, de la care s-au luat 35 de arme și șase lăzi cu cartușe. În 5 ianuarie 1919, soldații au strâns, prin dezarmarea populației din Lonea, 42 arme, 18 baionete și opt lăzi cu cartușe, iar de la Vulcan au fost confiscate 50 de arme. În aceeași zi, motivând lipsa de alimente, muncitorii de la Mina Vulcan au încetat lucrul.

La Petroșani, grupuri de agitatori maghiari au început să răspândească zvonul că starea actuală de lucruri din Transilvania va înceta odată cu încheierea păcii generale, iar funcționarii și muncitorii de la căile ferate au adus în Valea Jiului ziare și manifeste tipărite la Budapesta, care aveau un conținut antiromânesc.

În 5 ianuarie 1919, izbucnește la toate minele din Valea Jiului, unde lucrau peste 12.000 de angajați, prima grevă a muncitorilor minieri de după Unire, aceștia nefăcând nici o demonstrație, ci neprezentându-se, pur și simplu, la muncă. În vederea înăbușirii acțiunii greviste, în ziua de 6 ianuarie 1919, trupele din Petroșani au ocupat încrucișările de străzi, dezarmând minerii greviști, dar greva va continua și în ziua de 7 ianuarie 1919. În timpul grevei, muncitorii din Petroșani, Lupeni, Vulcan au ținut mai multe adunări în cadrul cărora

¹¹ SJANHD, *Fond Parohia ortodoxă română Vulcan*, dos. 1/1918, f. 3.

¹² Alex. Toth, M. Găspăr, *Participarea muncitorilor minieri din Valea Jiului la greva generală din 1920*, „Studii”, revistă de istorie, XV, 1962, nr. 5, pp. 1095-1125.

s-a cerut: mărirea salariilor; asigurarea aprovizionării cu alimente și îmbrăcăminte; reducerea numărului de ore de muncă, revendicări care au fost acceptate, în parte, de către Direcțiunile Minelor. În același timp, s-a cerut eliberarea, de către armată, a muncitorilor care au fost arestați începând cu noaptea de 5 ianuarie 1919 la Lupeni și care au fost maltratați, satisfacerea revendicărilor economice și eliberarea muncitorilor arestați determinându-i pe greviști să reia lucrul în după amiaza zilei de 8 ianuarie 1919¹³.

Reluarea activității productive la minele din Valea Jiului nu însemna că lucrurile au intrat pe făgașul normal. Astfel, la Vulcan a avut loc o încăierare între Garda Națională Română și Garda săsească, conflictul fiind aplanat numai după intervenția armatei, care își va întări aici efectivele pentru a putea înăbuși o eventuală încercare de revoltă a mine-rilor anarhiști.

În noaptea de 8/9 ianuarie 1919, Compania 5 Lupeni și jumătate din Bateria 4 a Regimentului 2 Artilerie de Munte din Vulcan au fost atacate de către grupuri de mineri înarmați. Trupele române au ocupat poziții de luptă pe înălțimile din vestul comunei Vulcan și deschizând foc cu artileria au alungat agresorii din Vulcan. Cu acest prilej, au fost arestate 60 de persoane din Vulcan. A fost arestat și șeful gării din Lupeni pentru faptul că transmitea la Arad date despre ceea ce se petrecea la Lupeni și în împrejurimile acestuia.

În 11 ianuarie 1919, lucrătorii de la căile ferate rămași din fosta administrație austro-ungară au făcut grevă din cauza salariilor mici. Confruntat cu această situație, Comandamentul militar român a expulzat pe directorul maghiar al căilor ferate și pe toți agitatorii, arestând peste 500 de greviști și aducând angajați din Vechiul Regat, pentru a-i amesteca printre angajații maghiari. Un exemplu concret este cel de la Vulcan, unde la 12/25 ianuarie 1919, Consiliul Național Român de aici va hotărî, în înțelegere cu comandantii militari, „înlăturarea șefului gării, Schuschnig Rezsö, care s-a purtat nedemn cu interesele românești”¹⁴.

După 11 ianuarie 1919, acțiunea de percheziționare domiciliară și de dezarmare a populației din localitățile Văii Jiului va continua. La Vulcan, din ciocnirea dintre armată și greviști va rezulta moartea a doi greviști și rănirea a altor trei, dar și arestarea a 43 de greviști. Acțiuni de dezarmare a populației din Petroșani, Petrila, Lonea, Vulcan, Lupeni vor fi executate și după 26 ianuarie 1919, muniția ridicată fiind dusă la Sibiu, dar se aprecia că deja din 23 ianuarie 1919 liniștea s-a restabilit în Valea Jiului.

De spus că autoritățile nu au fost blânde cu cei 78 de muncitori minieri acuzați ca organizatori ai grevei din 5-8 ianuarie 1919 și a celei care a urmat după alte două săptămâni, Curtea Marțială de la Sibiu condamnând, la 30 februarie 1920, la muncă silnică pe viață un muncitor, doi muncitori la 20 de ani muncă silnică, opt muncitori la zece ani muncă silnică, 18 muncitori la cinci ani muncă silnică, 21 muncitori la cinci ani de închisoare, iar 22 de muncitori au fost achitați¹⁵.

O acțiune importantă pentru așezarea lucrurilor pe un făgaș normal o va reprezenta dizolvarea „gărzilor naționale” ieșite din revoluție și înlocuirea lor cu o poliție și jandar-

¹³ Ion Lungu, Radu Vasile, Mircea Valea, Ion Poporogu, *Valea Jiului-file de istorie*, Petroșani, Muzeul Mineritului, 1968, pp. 131-132.

¹⁴ SJANHD, *Fond Parohia ortodoxă română Vulcan*, dos. 1/1918, f. 2.

¹⁵ Ion Lungu, Radu Vasile, Mircea Valea, Ion Poporogu, *op. cit.*, p. 132.

merie organizate. Necesare în evenimentele din noiembrie-decembrie 1918, mai apoi, din cauza și a lipsei lor de disciplină și animozităților crescânde dintre gărzile de diferite naționalități, acestea au ajuns motiv de dezordine. În Valea Jiului, gărzile maghiare din centrele miniere Lupeni și Vulcan se aflau atât sub influența ideilor socialiste, cât și a celor naționaliste propagate de agenții guvernului maghiar, iar gardiștii români fiind plătiți cu câte 30 cor./zi ofițerii și 20 cor./zi trupa, protestau împotriva proiectatei lor desființări.

Desființarea Gărzilor Naționale s-a produs pe fondul consolidării administrației românești în teritoriile eliberate, pentru că apărea riscul unui paralelism stânenitor pentru bunul mers al treburilor publice. Măsura a fost una care a ținut de resortul instituirii unei administrații românești stabile și a fost decretată prin Ordonanța nr. 201/1919 a Consiliului Dirigent al Transilvaniei, Gărzile urmând să fie desființate până la 1 februarie 1919.

A fost o decizie greu de aplicat și, de exemplu, refuzul gărzilor de a se supune ordinului de dezarmare și dizolvare a provocat la Lupeni și Vulcan conflicte cu trupele românești. Până la urmă, la sfârșitul lunii ianuarie 1919, gărzile din Valea Jiului au fost dezarmate în aproape toate comunele, Garda Națională Română din Petroșani activând până la 20 februarie 1919¹⁶.

Toate aceste așezări vor permite ca la 1 martie 1919 efectivele Regimentului 10 Vânători, mai puțin o companie și un pluton de mitraliere rămase la Petroșani, să fie retrase din Valea Jiului¹⁷.

Și în felul acesta, se produce trecerea la noua Românie născută din evenimentele anului 1918 și din dorința unei națiuni întregi de a se organiza și a trăi într-un stat național.

II. O nouă structură organizatorică a mineritului din Valea Jiului

În perioada interbelică se va continua în Valea Jiului activitatea de extracție a cărbunelui, mineritul industrial începând aici după a doua jumătate a secolului XIX, iar investițiile făcute de capitalul, în principal, austriac, maghiar, francez, german – ce s-a constituit pentru a exploata bogatele rezerve de cărbune energetic și cocsificabil – au fost o bază solidă pentru a putea răspunde cerințelor din ce în ce mai mari ale unei economii în plină expansiune.

Procesul legislativ din primii ani de după Unire a creat cadrul pentru a se realiza atât opera de „naționalizare” a bunurilor aflate în posesia capitalului străin, în principal a celui provenit din Statele care au format Tripla Alianță¹⁸, de transformare a întreprinderilor miniere existente în societăți anonime române cu capital și conducere majoritar românească¹⁹, cât și o mai bună gestionare a bunurilor Statului prin comercializarea unora dintre întreprinderile care îi aparțineau²⁰.

¹⁶ SJANHD, *Fond Primăria orașului Petroșani*, dos. 1/1920, f.f.

¹⁷ Ion Aldescu, *op. cit.*, p. 212.

¹⁸ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, București, Editura Librăriei „Universala” Alcalay & Co., pp. 3-20, 617-678.

¹⁹ *Ibidem*, pp. 626-627.

²⁰ *Ibidem*, pp. 610-620.

Și în Valea Jiului vom asista în primii ani de după Unire la un proces de reorganizare a entităților economice din minerit, creându-se Societăți miniere noi, care vor prelua activele deținute în Valea Jiului de Societățile miniere „Salgótarján” și „Uricani-Valea Jiului”, ca și de Statul maghiar prin Minele de la Lonea. Se va asigura, pe mai departe, continuitatea activității productive, doar că sub o nouă conducere, în care interesele capitalului românesc, în primul rând, și nu în ultimă instanță ale societății și elementului românesc, sunt mai bine valorificate. În același timp, se constituie și o Societate complet nouă și mai sunt încercări minore de a face exploatare în afara acestor Societăți.

În așteptarea semnării Tratatelor de Pace de la Paris și pentru a nu permite capitalurilor aparținând cetățenilor din Statele Antantei să se prevaleze de poziția câștigată în urma războiului, a fost publicat Decretul-Lege nr. 2162/6 iunie 1919²¹, care prevedea, până la noi dispoziții, interzicerea acordării oricăror titluri de descoperitor, permise de explorare și concesiune a substanțelor minerale prevăzute la art. 2 al Legii Minelor, hotărârea având incidență atât asupra cererilor ce se vor introduce, cât și a celor depuse anterior.

Din necesitatea de a pune capăt speculațiilor ce se făceau de către unii agenți cu bunurile miniere și industriale, prin Decretul-Lege nr. 4241/7 octombrie 1919 se interzicea, până la șase luni după încheierea păcii generale, orice tranzacție și cesiuni referitoare la bunuri miniere și industriale în general, în tot cuprinsul țării²².

În aplicarea acestui sechestru asiguratoriu asupra bunurilor care intrau acum sub jurisdicția Statului român, era interesată atât burghezia din Vechiul Regat cât și cea transilvăneană, și din această perspectivă va acționa Consiliul Dirigent al Transilvaniei, sprijinind, de exemplu, activitatea pe care o va începe în Valea Jiului Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni, ca și primele încercări de „naționalizare” din această zonă.

La 7 decembrie 1918, va fi emis Jurnalul Consiliului de Miniștri (J.C.M.) nr. 1064²³ prin care se decidea că „Minele de la Petroșani ce aparțineau Statului ungar, trecând de drept în patrimoniul Statului român, vor fi administrate de acesta” (art. I). Era vorba, în fapt, de Minele Statului Lonea, singura întreprindere minieră din Valea Jiului care aparținea Statului maghiar și care trece acum, de drept, în patrimoniul Statului român. Se mai prevedea la art. I că „de acord cu Consiliul Național din Transilvania (de fapt, Consiliul Dirigent al Transilvaniei – n.n.) Ministerul de Industrie și Comerț este autorizat să trimită un delegat al său pentru a lua în primire Direcțiunea Generală a acestor mine, ajutat de personalul tehnic și administrativ de care avea nevoie”, specificându-se, în același timp, „că personalul existent va fi ținut în funcțiune atâta timp cât consimte a continua serviciul, prestând cuvenitul jurământ. Delegatul Ministerului de Industrie și Comerț va lua prealabil înțelegere cu delegatul consiliului național din Sibiu și va lucra de acord cu comandantii trupelor din localitate, care îi vor da tot concursul de care va avea nevoie”.

---

²¹ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. IX-X, 1919-1922, București, Editura Librăriei „Viața Românească”, 1922, p. 73.

²² C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. IX-X, 1919-1922, p. 225; *Analele Minelor din România (AMR)*, II, 1919, nr. 4, p. 345.

²³ „Monitorul Oficial”, I, nr. 210/11 (24) decembrie 1918, pp. 3702-3703.

În baza acestui Jurnal, se va constitui, în anul 1919, cu sediul la Petroșani, Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului, organism care va funcționa până în anul 1929, cu scopul inițial de a controla producția minieră și metalurgică din Transilvania și Muntenia²⁴. Acest Inspectorat se va ocupa, în fapt, în conlucrare cu Comisiunea de Supraveghere a Minelor de Cărbuni din Transilvania și Banat și Comisia de recepție și distribuție a cărbunilor pentru C.F.R. de la minele din Valea Jiului, cu repartizarea cărbunilor, iar separat de aceasta, cu probleme legate de coordonarea activității miniere, în principal, la Minele Statului Lonea, și aprovizionarea cu alimente și materiale pentru exploatare.

La art. II al acestui Jurnal, se stabilea că „minele aparținând societăților maghiare sau supușilor altor țări cu care suntem în război, sau care vor avea o parte din capital aparținând unor asemenea supuși, vor fi puse sub sechestru judiciar numit direct de Ministerul Industriei, după propunerea departamentului industriei și comerțului și de acord cu consiliul național”. Art. IV stabilea că „pentru asigurarea bunei funcționări a minelor, se înființează un serviciu de intendență, condus de un intendent detașat din divizia ce operează în acea regiune și care este însărcinat a aproviziona magazinul de consum cu cele necesare. Acest serviciu de intendență va fi în legătură permanentă cu direcția tehnică a minelor”.

În aceleași timp, se hotăra la art. III – chestiune care va fi valabilă câțiva ani de aici înainte – că „toată producțiunea de cărbuni a minelor se imobilizează de Stat, iar distribuțiunea se va face de delegatul Ministerului de Industrie și Comerț, de acord cu consiliul național”.

Prin deciziile luate se crea cadrul pentru administrarea complexului minier din Valea Jiului, iar în așteptarea hotărârilor Conferinței de Pace, Consiliul Dirigent al Transilvaniei hotăra, la 1 aprilie 1919, că „întreprinderile industriale și comerciale nu se vor pune sub sechestru, ci sub pază și control”²⁵, iar prin Ordonanța nr. 2706/25 aprilie 1919, toate întreprinderile comerciale, stabilimentele, societățile și asociațiile din teritoriul supus administrației Consiliului Dirigent al Transilvaniei, care aveau sediul principal pe teritoriul Ungariei, erau puse sub controlul acestuia²⁶.

Prin Tratatul de Pace de la Trianon, încheiat între Puterile Aliate și Asociate cu Ungaria și semnat la 4 iunie 1920²⁷, se stabilea că „Statele cărora li s-a transferat un teritoriu al fostei monarhii austro-ungare, sau care s-au născut din dezmembrarea acestei monarhii, vor dobândi toate bunurile și proprietățile ce aparțin guvernului maghiar din trecut sau actual, situate pe teritoriile lor respective” (art. 191), iar art. 250 stabilea,

---

²⁴ Ludovic Báthory, *Rolul instituțiilor de stat centrale și locale în evoluția industriei carbonifere (1919-1929)*, Caietele David Prodan, 1994, anul I, nr. 1, pp. 153-156.

²⁵ Gheorghe Iancu, *Preocupări ale Consiliului Dirigent pentru reorganizarea activității industriale din Transilvania (1918-1920)*, în „Marisia”, 1975, nr. 5, p. 272.

²⁶ Ludovic Báthory, „Societățile miniere cu capital maghiar din Transilvania, între anii 1918-1921”, în vol., Cornel Grad și Viorel Ciubotă (coordonatori), *1918. Sfârșit și început de epoca*, Editura Letkon Zalău și Editura Muzeului Sătmărean, 1998, p. 519.

²⁷ *Tratat de Pace între Puterile Aliate și Asociate cu Ungaria. Protocol și Declarațiuni. Din 4 iunie 1920 (Trianon)*, București, Imprimeria Statului, 1920, p. 46 (art. 191), p. 58 (art. 232), p. 73 (art. 250).

contrar dispozițiilor art. 232 și Anexei Secțiunii IV, că „bunurile, drepturile și interesele supușilor (ressortissants) unguri sau ale societăților asupra cărora ei au controlul, situate pe teritoriile fostei monarhii austro-ungare, nu vor putea fi confiscate sau lichidate în conformitate cu aceste dispoziții. Aceste bunuri, drepturi și interese vor fi restituite celor în drept libere de orice măsuri de acest fel, sau de orice altă măsură de dispoziție, de administrație forțată sau de sechestru luate de la 3 noiembrie 1918 până la intrarea în vigoare a Tratatului de față. Ele vor fi restituite în starea în care se găseau înainte de aplicarea măsurilor în chestiune”.

Mai ales prevederile art. 250 ale Tratatului de Pace de la Trianon anulau speranțele celor care credeau că vor putea dobândi resursele minerale ale Transilvaniei și Banatului, prin rechiziționarea sau lichidarea întreprinderilor miniere care erau constituite cu capital inamic, inclusiv maghiar.

În același timp, partidele politice, îndeosebi Partidul Național Liberal, Partidul Național Român, Liga/Partidul Poporului vor milita pentru pătrunderea capitalului românesc și a Statului român în aceste Societăți miniere și vor mobiliza, în anul 1920, un consorțiu de 23 de Bănci și Societăți industriale din Vechiul Regat și din Transilvania, dispuse să se angajeze în opera de „naționalizare”: Banca Agrară (Cluj), Banca Agricolă, Banca „Albina” (Sibiu), Banca Centrală pentru Industrie și Comerț (Cluj), Banca Comercială Română, Banca Comerțului Craiova, Banca de Credit Român, Banca Franco-Română, Banca Generală a Țării Românești, Banca „Marmorosch, Blank & Co.”, Banca Națiunii, Banca Românească, Banca de Scont a României, Banca Țărănească, Banca Victoria (Arad), Banca Viticolă a României, Banca „L. Berkowitz”, Banca „Chrissoveloni”, Creditul Extern, Creditul Minier, Creditul Tehnic, Creditul Tehnic Transilvănean (Sibiu), Industria Ardealului (Brașov).

La 22 ianuarie 1920, se va ține la București o consfătuire a principalelor bănci românești, unde se va hotărî ca instituțiile financiare românești care doreau să participe la capitalul social al Societăților industriale din provinciile unite cu România să nu cumpere „acțiuni ale întreprinderilor industriale existente în acele teritorii și a nu participa la transformarea acelor întreprinderi în societăți noi cu participarea capitalului românesc, decât cu condiția ca cel puțin 50% din capitalul întreprinderilor să fie românesc și ca numărul membrilor Consiliului de Administrație să fie cel puțin jumătate românesc și, în plus, Președintele Consiliului să fie român. Președintele și membrii români vor fi desemnați de instituțiunea română participantă la întreprindere. În întreprinderile de transport și la industriile producătoare de energie sau de fier, va trebui ca în afara condițiilor de mai sus să se rezerve Statului român facultatea de a participa până la 25% din capitalul total al Societății, în care caz, atât capitalul român cât și cel străin vor ceda Statului părți proporționale cu cota fiecăruia. Această înțelegere este valabilă până când Ministerul Industriei și Comerțului va reveni asupra dispozițiilor comunicate nouă, cu privire la participarea capitalului românesc la întreprinderile industriale din teritoriile alipite”²⁸.

Banca Românească se va afla în fruntea „Consortiului” care va „naționaliza” principalele Societăți carbonifere din Valea Jiului: „Salgótarján” și „Uricani-Valea Jiului”,

---

²⁸ SJANHD, *Fond Societatea „Salgótarján”*, dos. 53/1920, f. 2.

dar și Societatea „Valea Jiului de Sus” și va participa la comercializarea Minelor Statului Lonea și crearea Societății „Lonea”.

1. Societatea „Petroșani” va fi prima societate românească ce se va constitui în Valea Jiului, prin „naționalizarea” bunurilor deținute de către Societatea „Salgótarján”²⁹ în acest bazin minier.

În 16 ianuarie 1920 se vor purta la Berna, în Elveția, primele tratative între partea română: Grupul Român, format din Grupul „Băncii Românești” și Societatea „Creditul Extern”, adică 19 instituții financiare din Vechiul Regat și din Transilvania, și partea maghiară: Grupul Maghiar = Salgo-Commerce, format din Societatea „Salgótarján” și Banca Comercială Maghiară din Pesta. Procesul-verbal încheiat cu acest prilej sintetiza întreaga discuție și hotărârea la care s-a ajuns în privința „fondării unei noi societăți anonime române pentru exploatarea de mine la Petroșani”³⁰.

După discuții s-a ajuns la următoarea înțelegere:

- Grupul Maghiar = Salgo-Commerce evalua minele sale din Valea Jiului, cu toate investițiile făcute, la 38 milioane fr. elv., și la această valoare se putea ceda proprietatea minelor în condițiile în care valoarea enormă a zăcămintului și valoarea comercială a întreprinderii nu erau luate în calcul.

- Grupul Maghiar ceda Grupului Român jumătate din afacere pentru 19 milioane fr. elv., plățibili în patru ani.

- Grupul Român va face o Societate nouă, cu capital românesc, jumătate din acest capital fiind cedat Grupului Maghiar. În același timp, Grupul Român dădea Grupului Maghiar garanții bancare necesare pentru garantarea plății la termen a celor 19 milioane fr. elv.

- Consiliul de Administrație al noii Societăți urma să fie format dintr-un număr egal de delegați, președintele Consiliului de Administrație era cetățean român, iar directorul general trebuia să fie acceptat și de partea maghiară.

- Contractul definitiv ce confirma acest aranjament urma să fie finalizat până la 25 februarie 1920, la București, dar știm că acest lucru se va întâmpla mai târziu.

---

²⁹ Societatea de Mine și Cuptoare de la Brașov = Societatea Brașoveană, creată în jurul anului 1855, în special cu capital austriac și ceh, va fi prezentă în Valea Jiului în perioada 1858-1894. Societatea Brașoveană va deschide Minele: Petroșani-Est (1867-1868), Petroșani-Vest (1869), Dâlja/Petroșani și Aninoasa (1890), va continua activitatea la Mina Deák /Petrila concesionată de la Tezaurariatul Montanistic și va avea o contribuție importantă la finalizarea construcției, între anii 1868-1870, a căii ferate Simeria-Petroșani, realizare care va impulsiona dezvoltarea mineritului în Valea Jiului.

La 2 ianuarie 1895, Societatea maghiară „Salgótarján”, constituită la 6 august 1868 și în care existau interese ale capitalului austriac, maghiar și german, va cumpăra licențele de exploatare pe care Societatea Brașoveană le avea în Valea Jiului, inclusiv Minele Tezaurariatului Montanistic, va continua dezvoltarea minelor Petroșani-Est, Petroșani-Vest, Dâlja, Aninoasa și va începe după anul 1897 deschiderea exploatărilor care vor forma complexul minier de la Vulcan: Vest, Est, dr. Chorin.

În anul 1897, Societatea „Salgótarján” a prelungit contractul de arendare a Minelor Tezaurariatului Montanistic din Valea Jiului cu încă cinci ani, adică până în anul 1901, pentru ca în anul 1898 să se prelungească valabilitatea contractului de arendare până în anul 1906; tot în anul 1897, se va încheia cu Statul maghiar o convenție, prin care Mina Deák/Petrila rămânea în completa proprietate a Societății „Salgótarján”.

³⁰ Serviciul Municipal București al Arhivelor Naționale (SMBAN), *Fond Banca Românească. Participații*, dos. 57/1919-1930, f.f.

Pentru că prin Decretul-Lege nr. 2447/7 iunie 1920, guvernul Alexandru Averescu interzicea orice tranzacție referitoare la bunurile industriale de orice fel, în cuprinsul României, fără o autorizație specială a Ministerului Industriei și Comerțului³¹, la 1 iulie 1920, Banca Românească și Societatea „Creditul Extern” se adresează ministrului pentru a-l informa asupra tratativilor duse cu Grupul Maghiar = „Salgo-Commerce”, prezentându-se principiile asupra cărora s-a convenit, faptul că în afară de Banca Românească și Societatea „Creditul Extern” vor participa la subscrierea capitalului social și alte instituții financiare din Transilvania și Vechiul Regat, ce vor fi invitate, Statul fiind solicitat să participe la constituire. În finalul adresei se cerea eliberarea autorizației de constituire a noii Societăți și precizarea poziției autorităților privind participarea sau nu a Statului la noua întreprindere³².

Până la obținerea aprobării din partea autorităților, cele două părți contractante: Grupul Român format din 19 instituții financiare, în frunte cu Banca Românească, recunoscută ca bancă „directrice”³³, și Grupul Maghiar = Salgo-Commerce adoptă un Act Constitutiv³⁴, care stabilea, printre altele, modul în care se va acoperi suma de 100 milioane lei reprezentând capitalul social al noii Societăți: aportul în natură adus de Societatea „Salgótarján” urma să fie evaluat la 90 milioane de lei, iar atât Banca Comercială Maghiară din Pesta, cât și Societatea „Salgótarján” să participe cu un aport în numerar de câte 2,5 milioane lei, restul sumei de 5 milioane lei, în numerar, urmând să fie acoperită de către Grupul Român; se stabilea din cine urma să fie compus primul Consiliu de Administrație – din 18 membri și funcționari până la 31 decembrie 1923 – se stabileau cenzorii, numiți până la convocarea primei adunări generale ordinare.

Actul Constitutiv fixa modul în care trebuia făcută predarea către noua Societate „Petroșani”, de către Societatea „Salgótarján”, a aportului său în natură: „a tuturor minelor de cărbuni, proprietatea sa din Valea Jiului, a tuturor drepturilor și concesiunilor sale de exploatare, explorare sau posesie, cu toate proprietățile, imobilele, instalațiile, atelierele, locuințele funcționarilor, precum și cele ale coloniilor, mijloacelor de transport, mașinile și ustensilele, într-un cuvânt cu toate drepturile de orice natură ar poseda pe teritoriul României, așa cum a fost fixat prin noile tratate de pace, libere de orice sarcini, ca și documentele ce se raportează la drepturile și obiectele respective”³⁵. În același timp, Societatea „Salgótarján” se obliga, „și-și dădea consimțământul ei formal, pentru ca dreptul de proprietate al Societății „Petroșani” asupra minelor și bunurilor aduse ca aport social să fie înregistrat în cadastru și înscris în registrele minelor”³⁶.

Concluziile la care s-a ajuns vor fi aprobate de adunarea generală extraordinară a Societății „Salgótarján” din 7 august 1920, care decidea ca „minele de cărbuni din Valea

---

³¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, partea I (1918-1933), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986, p. 273.

³² SMBAN, *Fond Banca Românească. Participații*, dos. 57/1919-1930, f.f.

³³ AMR, IV, 1921, nr. 1-2, pp. 49-50.

³⁴ Societatea „Petroșani”, *Act Constitutiv*, București, Cartea Românească, 1924; „Monitorul Oficial”, nr. 236/29 ianuarie 1921, pp. 10045-10047.

³⁵ Societatea „Petroșani”, *Act Constitutiv*, p. 6.

³⁶ *Ibidem*, p. 11.

Jiului să se constituie în societate anonimă independentă și, în același timp, autoriza Direcțiunea de a realiza toate convențiile și acordurile discutate”, directorul general al Societății asigurând acționarii „că la fondarea noii societăți toate eforturile vor fi pentru salvarea tuturor intereselor Societății”³⁷.

La 8 octombrie 1920 se adoptă o Convenție Adițională la Actul Constitutiv și Statutele Societății Anonime Române „Petroșani”³⁸ și Statutele Societății „Petroșani”³⁹, care fixează modul de constituire și organizare a noii Societăți, modul de achitare a părții contractate de capitalul românesc, modul de participare a Statului.

Potrivit Statutelor aprobate acum, Societatea „Petroșani”, Societate Anonimă Română (S.A.R.) pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni, cu sediul social în București, avea ca obiect de activitate, în principal:

- exploatarea minelor de cărbuni din Valea Jiului, din Transilvania și, în general, exploatarea și explorarea oricăror terenuri carbonifere;
- fondarea de stabilimente industriale de către ea singură sau în participare cu alte societăți sau alte persoane;
- comerțul pe cont propriu sau în comision al produselor miniere sau al oricăror produse în legătură cu obiectul societății.

Societatea avea un capital social de 100 milioane lei, acoperit prin aportul în natură al Societății „Salgótarján”, evaluat la 90 milioane lei și împărțit între cele două Grupuri în părți egale, și prin subscrierea în numerar a sumei de 10 milioane lei, câte 2,5 milioane lei de către membrii Grupului Maghiar și 5 milioane lei de către cele 19 instituții financiare aparținând Grupului Român⁴⁰. Acest capital va fi urcat, în anul 1922, la 280.000.000 lei⁴¹, la 550.000.000 lei în anul 1924⁴² și la 820.000.000 lei în anul 1927⁴³, de fiecare dată prin reevaluarea aportului pe baza căruia s-a constituit Societatea „Petroșani”.

În baza realizării acestor înțelegeri, Consiliul de Miniștri va adopta un Jurnal, nr. 3943/1920, publicat în „Monitorul Oficial” nr. 221/5 ianuarie 1921, prin care aproba a se da autorizația specială cerută de Decretul-Lege nr. 2447/7 iunie 1920 pentru ca Societatea „Petroșani” să poată fi valabil constituită, iar activul și pasivul din Valea Jiului al Societății „Salgótarján” trecea, ca aport, la noua Societate minieră. Jurnalul autoriza Ministerul Industriei și Comerțului de a angaja, în principiu, Statul român să participe la formarea Societății cu 25% din capitalul social, lucru care nu se va realiza, de altfel, ca și în cazul constituirii Societății „Lupeni”⁴⁴.

³⁷ SJANHD, *Fond Societatea „Salgótarján”*, dos. 56/ 1920, f. 1-2.

³⁸ Societatea „Petroșani”, *Convențiune Adițională*, Cartea Românească, București, 1923; „Monitorul Oficial”, nr. 236/29 ianuarie 1921, pp. 10050-10053.

³⁹ Societatea „Petroșani”, *Statute*, București, Editura Cartea Românească, 1923; „Monitorul Oficial”, nr. 236/29 ianuarie 1921, pp. 10047-10050.

⁴⁰ Societatea „Petroșani”, *Act Constitutiv*, pp. 6-8.

⁴¹ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. *Direcțiunea Generală (D.G.) Consiliul de Administrație*, dos. 2/1922, f. 47-48.

⁴² *Ibidem*, dos. 2/1924, f. 76.

⁴³ *Ibidem*, dos. 2/1927, f. 37.

⁴⁴ AMR, IV, 1921, nr. 1-2, p. 42.

În ședința din 26 ianuarie 1921 de la Tribunalul Ilfov, Secția I Comercială, împuternicitul Societății „Petroșani” va arăta că toate formalitățile cerute de lege pentru constituirea Societății „Petroșani” erau îndeplinite, fiind depusă la Banca Națională a României suma de 10 milioane lei care reprezenta aportul în numerar, restul de 90 milioane lei fiind aport adus în natură, și cere ca Tribunalul să dea cuvenita autorizare de funcționare. După deliberare, Tribunalul va da „autorizarea legală de funcționare Societății anonime române pentru exploatarea minelor de cărbuni „Petroșani”⁴⁵.

Se creează cadrul pentru preluarea întregului inventar mobil și imobil existent la 1 ianuarie 1921, proces încheiat în iunie 1921, și nașterea primei Societăți miniere românești în Valea Jiului.

Aportul în natură adus de Societatea „Salgótarján” era de 90 milioane lei.

Societatea „Salgótarján” preda, cu titlul de aport în natură, Societății „Petroșani”:

- Câmpuri miniere, miezuine, părți întregitoare și toate aparținătoarele lor, așa cum erau înscrise pe numele Societății „Salgótarján” în cărțile funciare existente la Tribunalul de la Alba Iulia și la cel din Caransebeș; imobile: locuri de casă, pășuni și păduri aflate în cuprinsul Văii Jiului.

Erau predate, cu tot cu inventarul lor:

- Minele: Deák/Petrila, Petroșani Est, Petroșani Vest, Dâlja, Aninoasa, Vulcan Est, Vulcan Vest, Chorin; Centrala Electrică Vulcan; Atelierele Centrale Petroșani și atelierele de mină de la Petroșani, Aninoasa, Vulcan; coloniile: Petroșani, Petrila, Aninoasa, Vulcan; magaziile de alimente, de manufactură și încălțăminte, de la Petroșani, Petrila, Aninoasa, Vulcan; magaziile de lemne de la Minele Petroșani Est, Petroșani Vest, Aninoasa, Vulcan; Fabricile de cărămidă de la Petroșani și Vulcan; Fabrica de var Vulcan; grajdurile de la Petroșani, Aninoasa, Vulcan, Mina Deák/Petrila, cu 276 cai; atelierul de croitorie și cizmăriile de la Petroșani, Mina Deák/Petrila, Aninoasa, Vulcan etc.

Noua Societate „Petroșani” va prelua și efectele nominale ce aparțineau Fondului de Pensie (Bruderlade), care erau depuse la Casieria Statului Maghiar la Budapesta etc.⁴⁶

Aprobarea de funcționare a Societății „Petroșani” s-a dat de către Ministerul Industriei și Comerțului la 12 ianuarie 1921, iar din 14 februarie 1921 toate exploatările și instalațiile din Valea Jiului, foste ale Societății „Salgótarján”, erau luate efectiv în primire⁴⁷, ceea ce îl determină pe directorul general tehnic al Direcțiunii Minelor Petroșani să informeze Primăria comunei Petroșani la 21 februarie 1921 că în condițiile în care la 13 februarie 1921 Societatea „Salgótarján” din Valea Jiului a fost preluată de către Societatea „Petroșani”, „cu începere de la 14 februarie 1921, toate dările publice cad în sarcina acesteia din urmă”⁴⁸.

---

⁴⁵ „Monitorul Oficial”, nr. 236/29 ianuarie 1921, p. 10053.

⁴⁶ SJANHD, *Fond Societatea „Salgótarján”*, dos. 54/1920, f. 1-15, 23, 40, 115-121, 125, 143, 146, 149, 164-165; dos. 65/1921, f. 1-2, 3-6, 10-15.

⁴⁷ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. *Direcțiunea Minelor (D.M.) Serviciul Tehnic*, dos. 1/1940, f. 1.

⁴⁸ SJANHD, *Fond Primăria orașului Petroșani*, dos. 13/1921, f. 104.

2. Și în cazul constituirii, începând cu 1 ianuarie 1925, a S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni „Lupeni”, drumul urmează cam aceleași etape, numai că timpul în care procesul de „naționalizare” se înfăptuiește este mai îndelungat. Timp de patru ani – până la 19 decembrie 1924⁴⁹ – conducătorii și acționarii Societății „Uricani-Valea Jiului”⁵⁰, cu sediul social la Budapesta, vor încerca să prelungească la maximum momentul „naționalizării” și vor accepta evidența doar după adoptarea, la 4 iulie 1924, a Legii Minelor⁵¹.

La 17 octombrie 1921, la Budapesta, are loc adunarea generală extraordinară a Societății „Uricani-Valea Jiului”, cu scopul de a autoriza Consiliul de Administrație să transforme într-o societate anonimă independentă de cărbune și altele, Societatea situată în Valea Jiului și să înstrăineze o parte din acțiuni în folosul noii Societăți. Președintele adunării generale a făcut o prezentare a situației, arătând că minele din Valea Jiului se aflau sub „dominație” românească⁵², că încă din anul 1919 se purtau negocieri, în mai multe reprize, cu un grup de bănci sub conducerea instituțiilor financiare, Banca Românească și Societatea „Creditul Extern”, „grup care reprezintă interesele tuturor instituțiilor financiare importante ale României” și că s-a realizat un aranjament care prevedea, în principiu, că Societatea „Uricani-Valea Jiului” și băncile românești vor fonda împreună o nouă societate românească intitulată: S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni „Lupeni”, aceasta având sediul social la București; cedarea minelor din Valea Jiului și a altor bunuri situate aici ale Societății „Uricani-Valea Jiului”, ca și toate acțiunile de fondare și bunurile de folosință ale căii ferate de interes local Petroșani-Livezeni-Lupeni.

Noua Societate urma să devină operativă de la 1 ianuarie 1922, dar, din diferite motive, lucrurile nu se vor finaliza acum, tratativele vor continua⁵³, iar un prim pas spre încheierea acestui maraton îl va reprezenta Decizia Ministerului Industriei și Comerțului nr. 38281/31 mai 1924 prin care se aprobă funcționarea Societății „Lupeni”, cu condiția ca Statul român să participe, ca acționar, la noua Societate, și 2/3 din membrii Consiliului de Administrație să fie cetățeni români⁵⁴.

---

⁴⁹ SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcțiunea Minelor*, dos. 2/1925, f. 19.

⁵⁰ În anul 1890, Hofmann Rafael, care deținea un număr de concesiuni la Lupeni și încă din 1884 făcea aici lucrări de exploatare, vinde proprietățile sale miniere unui grup format din capitaliști francezi susținuți de banca franceză Credit Lyonnais, și care au venit cu proprii lor specialiști ce au lucrat câțiva ani la Lupeni. La 9 februarie 1891 se creează la Budapesta Societatea Anonimă Maghiară de Mine de Cărbuni „Uricani-Valea Jiului”, care avea un capital social de trei milioane forinți.

Cele două grupuri au fuzionat în anul 1892 sub numele mai vechi de Societatea Anonimă Maghiară de Mine de Cărbuni „Uricani-Valea Jiului”, care devine cea de-a doua mare societate capitalistă ce va activa în Valea Jiului și va determina la Lupeni „un avânt minier de mare importanță pentru industria autohtonă”.

Mai apoi, Societatea va cumpăra în Lupeni suprafețele arendate inițial: Mina Ileana în anul 1895 și Mina Sud în anul 1898, iar în anul 1902 va cumpăra Mina Victoria, care fusese închiriată inițial. Prin aceste operațiuni, Societatea „Uricani-Valea Jiului” va reuși ca până la primul război mondial să concentreze în mâinile sale întreg mineritul de la Lupeni.

⁵¹ Articolul 33 al „Legii Minelor” din 4 iulie 1924 reglementa modul de constituire al societăților anonime miniere române, condițiile impuse pentru a fi recunoscute, drepturile și avantajele de care beneficiau acestea (C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, pp. 626-627).

⁵² SJANHD, *Fond Societatea „Uricani-Valea Jiului”*, dos. 893/1919, f. 8.

⁵³ SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcțiunea Minelor*, dos. 3/1925, f. 12-18.

⁵⁴ SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcțiunea Minelor*, dos. 2/1925, f. 40, 50; SMBAN, *Fond Banca Românească. Participații*, dos. 46/1924-1948, f.f.

În 13 și 14 iunie 1924, Banca Românească va trimite adrese către o serie de instituții financiare și Societatea „Petroșani”, în care se arată că după multe și lungi discuții cu Societatea „Urikány-Budapest”, s-a ajuns a se stabili condițiile de „naționalizare”.

Odată cu adresa, se trimit proiectele de Act Constitutiv, Convențiunea Adițională la Actul Constitutiv, Statutele și se cere a se preciza dacă instituțiile respective doresc să participe la înființarea Societății și să aibă reprezentanți la o ședință, în 23 iunie 1924, în localul Băncii Românești, când se vor fixa: sumele cu care fiecare va participa la capitalul social, data înființării Societății, lista membrilor Grupului Român în Consiliul de Administrație și în Comisia de Cenzori. Se preciza că neparticiparea la această ședință va fi considerată ca o renunțare și cota din aportul ce s-ar cuveni celor absenți se va distribui între celelalte instituții subscriitoare⁵⁵.

Consiliul de Administrație al Băncii Românești va analiza, la 1 iulie 1924, raportul prezentat de directorul general privind discuțiile cu Grupul Maghiar, care s-au finalizat cu înțelegerea ca noua Societate ce se va înființa să aibă un capital social de 280 milioane lei, din care 260 milioane lei va reprezenta aportul în natură al Societății „Urikány-Budapest”, iar 20 milioane lei, în numerar, va fi suma subscrisă egal de cele două Grupuri; Societatea „Urikány-Budapest” vindea Grupului Român jumătate din acțiunile primite în schimbul aportului în natură, la prețul de 15,5 milioane fr. elv., plătibili după zece ani, cu o dobândă de 5% pe an etc.⁵⁶.

Deși s-a dorit constituirea noii Societăți la 1 iulie 1924, acest lucru se va produce, în final, de la 1 ianuarie 1925, după discuțiile care au avut loc la Budapesta, în noiembrie 1924, între reprezentanții Grupului Maghiar și Grupului Român, discuții care s-au încheiat cu un *Protocol*, adoptat la 15 noiembrie 1924⁵⁷. Rezultatele se vor regăsi în documentele care se adoptă la 24 noiembrie 1924⁵⁸ și care, ca și în cazul constituirii Societății „Petroșani”, erau: Actul Constitutiv⁵⁹, Convențiunea Adițională⁶⁰, Statutele⁶¹.

Prin Actul Constitutiv, Grupul Român în frunte cu Banca Românească și format din 12 instituții financiare din Vechiul Regat și Transilvania⁶² și Societatea „Petroșani”, pe de o parte, și Societatea maghiară „Uricani-Valea Jiului”/„Urikány-Budapest”, pe de altă parte, hotărâsc să constituie S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni „Lupeni”, cu sediul social la București și un capital social de 400 milioane lei, care avea ca scop achiziționarea și exploatarea minelor de cărbuni situate în Valea Jiului, aparținând Societății „Urikány-Budapest” și cumpărarea și exploatarea altor întreprinderi similare, în condițiile prevăzute în Statute și în Convențiunea Adițională⁶³.

⁵⁵ SMBAN, *Fond Banca Românească. Participații*, dos. 46/1924-1948, f.f.

⁵⁶ SMBAN, *Fond Banca Românească. Secretariat*, dos. 5/1924, f.f.

⁵⁷ SJANHD, *Fond Societatea „Uricani-Valea Jiului”*, dos. 908/1924, f. 1-3.

⁵⁸ SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcțiunea Minelor*, dos. 6/1924, f. 1.

⁵⁹ Societatea „Lupeni”, *Act Constitutiv*, București, Editura Cartea Românească, 1925.

⁶⁰ Societatea „Lupeni”, *Convențiunea Adițională*, București, Editura Cartea Românească, 1925.

⁶¹ Societatea „Lupeni”, *Statute*, A.M.R., VIII, 1925, nr. 2, pp. 88-91.

⁶² SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcțiunea Minelor*, dos. 2/1924, f. 3.

⁶³ Stabilit inițial la 280 milioane lei (*Ibidem*, dos. 2/1925, f. 40), capitalul social al Societății „Lupeni” va fi la constituire, așa cum am văzut, de 400 milioane lei, pentru ca în adunarea generală extraordinară din 30 aprilie 1927 să se decidă sporirea acestuia la 590 milioane lei, prin supraevaluarea apor-

Aportul Societății „Urikány-Budapest” la noua Societate „Lupeni” era de 380 milioane lei și consta, în principal, din următoarele bunuri: proprietatea oricăror mine, oricăror drepturi și concesiuni de exploatare, explorare sau posesie, terenuri, clădiri, instalații, fabrici de orice fel, ateliere, locuințele funcționarilor și ale coloniilor, mijloace de transport, mașini și ustensile existente; într-un cuvânt, a oricăror drepturi de orice natură, proprietăți și posesiuni pe care Societatea „Urikány-Budapest” le-ar fi posedat pe teritoriul României în limitele fixate prin tratatele de pace. Totuși, nu fac parte din acest aport cele 64 părți de mine (cuxe) ale Societății de cărbuni din Valea Jiului Superior/Societatea „Valea Jiului de Sus” aparținând Societății „Urikány-Budapest”.

În contul acestor valori, Societatea „Urikány-Budapest” primea în schimb 760.000 acțiuni nominative „Lupeni” din care ceda jumătate – 380.000 acțiuni, la valoarea nominală de 500 lei fiecare = 190 milioane lei – Grupului Român⁶⁴. Restul acțiunilor, cu o valoare nominală de 20 milioane lei, completând capitalul social la 400 milioane lei, va fi subscris de cele două părți contractante, în proporție egală. Ziua fixată pentru încheierea conturilor și transmiterea aportului, precum și a întregii întreprinderi și a riscurilor, va fi 1 ianuarie 1925⁶⁵.

Printr-un J.C.M. din 29 iulie 1925, se va aproba, pe baza cererii Societății „Lupeni”, transmiterea făcută de către Societatea „Uricani-Valea Jiului” către noua Societate, a bunurilor fixate prin Actul Constitutiv⁶⁶, care cuprindeau: concesiuni definitive, în suprafață de 2.700 ha; 72 permise de explorare în comunele Livezeni, Vulcan, Lupeni, Hobiceni, Uricani, Bărbănenii de Sus; instalațiile miniere, căile ferate miniere, colonii, clădiri, terenuri, mașini și mobilier; fabrica de cocs și derivate; proprietăți forestiere; totalitatea acțiunilor Companiei de drum de fier Petroșani-Livezeni-Lupeni⁶⁷.

Tabel nr. 1.

<i>Instituția</i>	<i>Societatea „Petroșani”.</i> <i>1921</i>		<i>Societatea „Lupeni”.</i> <i>1925</i>	
	<i>Cumpărate/</i> <i>Deținute</i>	<i>Contribuție</i> <i>în numerar</i>	<i>Cumpărate/</i> <i>Deținute</i>	<i>Contribuție în</i> <i>numerar</i>
Banca „Albina”	1.800	200	3.800	200
Banca Agricolă	4.500	500	22.800	1.200
Banca Comercială Română	4.500	500	-	-
Banca Comerțului Craiova	4.500	500	19.000	1.000
Banca de Credit Român	4.500	500	-	-
Banca „Chrissoveloni”	4.500	500	-	-
Banca Franco-Română	4.500	500	-	-
Banca Generală a Țării Românești	4.500	500	19.000	1.000

tului în natură adus de „Urikány-Budapest”, emițându-se, în schimb, 380.000 acțiuni noi care s-au atribuit în proporție egală, de câte 50%, celor două Grupuri (*Ibidem*, dos. 2/1924, f. 3-5).

⁶⁴ Societatea „Lupeni”, *Act Constitutiv*, pp. 4-7.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 7.

⁶⁶ SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcțiunea Minelor*, dos. 2/1925, f. 13-14.

⁶⁷ *Ibidem*, dos. 1/1924, f. 25-30; dos. 8/1924, f. 69-71.

Banca Națiunii	4.500	500	-	-
Banca Românească	9.000	1.000	79.800	4.200
Banca de Scont a României	4.500	500	-	-
Banca Țărănească	4.500	500	3.800	200
Banca Viticolă a României	4.500	500	-	-
Banca „L. Berkowitz”	4.500	500	38.000	2.000
Creditul Extern	9.000	1.000	38.000	2.000
Creditul Minier	4.500	500	47.500	2.500
Creditul Tehnic	4.500	500	19.000	1.000
Creditul Tehnic Transilvănean	3.600	400	9.500	500
Industria Ardealului	3.600	400	-	-
Banca Centrală Cluj	-	-	3.800	200
Societatea „Petroșani”	-	-	76.000	4.000
<i>Total Grupul Român</i>	<i>90.000</i>	<i>10.000</i>	<i>380.000</i>	<i>20.000</i>
Grupul „Salgo-Commerce”	90.000	10.000	-	-
Societatea „Urikány-Budapest”	-	-	380.000	20.000

**Repartizarea, în acțiuni, a capitalului social al Societăților „Petroșani” și „Lupeni”
la constituire o acțiune nominală = 500 lei⁶⁸.**

3. După constituirea, în Valea Jiului, a celor două mari Societăți miniere românești: „Petroșani” și „Lupeni”, acestea trec pentru a pune în aplicare art. 258 din Legea Minelor din 4 iulie 1924 – care impunea că „asociațiunile de exploatare în care participa la averea asociațiunii este constituită prin părți, sunt obligate, pentru a li se recunoaște și valida drepturile să se transforme, în termen de trei ani de la promulgarea acestei legi, în societăți anonime miniere române, constituite după regulile codului comercial român și ale legii de față⁶⁹ – la reorganizarea Societății „Valea Jiului de Sus”.

Mina a început să fie exploatată rațional din anul 1895, iar la 15 decembrie 1903, din cauza greutăților din acel timp, privind vânzarea cărbunelui, Mina împreună cu toate concesiunile a trecut, prin vânzare, în proprietatea Societăților „Salgótarján” și „Uricani-Valea Jiului”.

Societatea deținea 163 permise de explorare și 26 de loturi miniere concesionate, cu cinci miezuini, a căror suprafață era de 7.436.856 m², răspândite în trei grupuri: Câmpul lui Neag, Bărbătenii de Sus, Vulcan, activitatea extractivă realizându-se numai în cadrul grupului Vulcan⁷⁰.

Era, în fapt, o asociație minieră pe cuxe, cele 128 cuxe fiind deținute prin cumpărare, în proporție egală, 64:64, de către cele două mari Societăți miniere, „Salgó-

⁶⁸ Societatea „Petroșani”, *Convențiunea Adițională*, p. 7; Societatea „Lupeni”, *Convențiunea Adițională*, p. 10.

⁶⁹ „Monitorul Oficial”, nr. 143/4 iulie 1924, p. 7603; Radu Cătuneanu, *Transformarea societăților miniere cu participare prin părți (cuxe) în societăți anonime miniere române*, în „Miniera”, II, 1927, nr. 3, pp. 360-363.

⁷⁰ SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. D.M. Secretariat, dos. 1/1927, f. 65.

tarján” și „Uricani-Valea Jiului”. Cum prin Actul Constitutiv al Societății „Lupeni” se preciza că cele 64 cuxe ale Societății „Valea Jiului de Sus” deținute de Societatea „Urikány-Budapest” nu intrau în activul noii Societăți care se crea⁷¹, și cum același lucru se întâmplase și în cazul constituirii Societății „Petroșani”, iar exploatarea minieră de la Vulcan era coordonată de Direcțiunea Minelor de la cele două mari Societăți, se impunea rezolvarea amiabilă a situației.

În aceste condiții, prin *Convenția* încheiată la 30 noiembrie 1925 între Societățile „Salgótarján-Budapest” și „Urikány-Budapest”, pe de o parte, și Societățile „Petroșani” și „Lupeni”, pe de altă parte, primele vindeau cele 128 cuxe, formând totalitatea cuxelor Societății „Valea Jiului de Sus”, și care le aparțineau fiecareia câte jumătate, iar celelalte două cumpărau, la prețul de 3,2 milioane franci elvețieni, pentru a obține în proprietate, în părți egale, cele 128 de cuxe, luând fiecare câte 64 cuxe, împărțite la rândul lor, câte o jumătate la fiecare „Grup”⁷². Exploatarea minelor va fi trecută în contul noilor acționari, Societățile „Petroșani” și „Lupeni”, de la 1 ianuarie 1926⁷³

Societățile „Petroșani” și „Lupeni” se angajau să transforme Societatea „Valea Jiului de Sus” într-o S.A.R. minieră în condițiile prescripțiilor Legii Minelor din 4 iulie 1924, art. 258. Tot ele vor desemna președintele Consiliului de Administrație și vor alege restul administratorilor, în proporție egală, reprezentând Grupurile Român și Maghiar, care formau aceste Societăți⁷⁴.

Pe baza celor convenite, la 10 decembrie 1925, are loc adunarea generală extraordinară a Societății „Valea Jiului de Sus”⁷⁵, care recunoaște Societăților „Petroșani” și „Lupeni” calitatea de asociat, pe baza cumpărării celor 128 cuxe. Se constata că toți asociații sunt prezenți și că în conformitate cu art. 154 din Legea Minieră austriacă din 23 mai 1854, Adunarea putea lua hotărâri valabile. Având în vedere toate acestea, Adunarea va aproba să se modifice contractul de constituire al Societății, încheiat la 17 mai 1900 la Alba Iulia⁷⁶, astfel încât, caracterul Societății să se schimbe din asociație minieră pe cuxe în S.A.R. minieră, și pe baza examinării registrelor privind averea și bilanțul Societății, stabilește capitalul social la 50.000.000 lei⁷⁷, iar cuxele să fie schimbate în 100.000 acțiuni nominative à câte 500 lei fiecare.

Se aproba, de asemenea, ca noua Societate să fie denumită „Valea Jiului de Sus” S.A.R. pentru Exploatarea Minelor de Cărbuni, cu sediul social în comuna Vulcan.

Va fi nevoie ca această decizie de constituire să aibă girul Ministerului Industriei și Comerțului și președintele Societății „Valea Jiului de Sus” se va adresa ministerului, informând despre adunarea generală extraordinară din 10 decembrie 1925, care a hotărât

---

⁷¹ Societatea „Lupeni”, *Act Constitutiv*, p. 4.

⁷² SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”*, dos. 10/1926, f. 65; dos. 9/1925, f. 91-94; dos. 22/1930, f. 10-15.

⁷³ *Ibidem*, dos. 2/1924, f. 52-54.

⁷⁴ SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”*, dos. 9/1925, f. 79-81; SJANHD, *Fond Societatea „Lupeni”. Direcțiunea Minelor*, dos. 2/1924, f. 52-54; SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”. D.G. Consiliul de Administrație*, dos. 21/1925, f. 58.

⁷⁵ SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”*, dos. 6/1925, f. 13-17.

⁷⁶ *Ibidem*, dos. 12/1925, f. 1-3.

⁷⁷ *Ibidem*, dos. 1/1927, f. 70-72.

transformarea și modificarea Statutelor Societății pentru a satisface condițiile art. 33 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, care condiționează recunoașterea ca S.A.R. minieră⁷⁸.

De asemenea, Societățile „Petroșani” și „Lupeni” vor cere Ministerului Industriei și Comerțului agrementul acestei instituții pentru operațiunea deja desfășurată a vânzării către aceste Societăți a celor 128 de cuxe, pentru a se putea obține autorizarea Consiliului de Miniștri a transmiterii cuxelor, în conformitate cu art. 52 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, și se reiterează dorința de a se recunoaște constituirea noii Societăți miniere⁷⁹.

Prin J.C.M. nr. 2881/1 septembrie 1926, Societățile „Petroșani” și „Lupeni” erau autorizate să aducă ca aport la constituirea S.A.R. miniere „Valea Jiului de Sus” cele 128 de cuxe ale Asociației miniere „Valea Jiului de Sus”, achiziționate de la Societățile „Salgótarján” și „Uricani-Valea Jiului”, noua Societate fiind obligată să îndeplinească formele cerute pentru obținerea autorizației de funcționare, conform legilor în vigoare în Transilvania⁸⁰. La 25 decembrie 1926 se va obține de la Tribunalul Deva înscrierea Societății, cu sediul la Vulcan⁸¹.

În adunarea generală de constituire a Societății din 10 decembrie 1925 s-a decis ca o viitoare Adunare generală extraordinară să se pronunțe în privința unei posibile mutări a sediului social, adunarea generală extraordinară din 31 decembrie 1928 hotărând mutarea sediului social la București, în sediul Societății „Lupeni”⁸², mutare aprobată de Ministerul Industriei și Comerțului în ianuarie 1929⁸³ și, practic, întreaga activitate, atât cea specifică Direcțiunii Generale, cât și cea vizând Mina de la Vulcan, vor fi coordonate și sprijinite, tehnic și material, de către funcționarii din Direcțiunile Generale ale Societăților „Lupeni” și „Petroșani”, care primeau o sumă de bani ca onorariu, iar pentru unii și tantiemă la încheierea bilanțului anual⁸⁴.

În aceeași Adunare se va hotărî modificarea art. 2 din Statutele adoptate în adunarea generală de constituire din 10 decembrie 1925, care prevedea că, inițial, din cele 100.000 acțiuni, câte 49.760 reveneau Societăților „Petroșani” și „Lupeni”, iar restul de 480 acțiuni, la persoane din conducerea celor două Societăți constitutive.

Se stabilea ca cele 100.000 acțiuni, reprezentând un capital social de 50 milioane de lei, să aparțină Societăților „Petroșani” și „Lupeni”, câte 50.000 de acțiuni pentru fiecare⁸⁵.

4. La 7 iunie 1924, este publicată, în „Monitorul Oficial”, Legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale Statului, adoptată de Parlament în cadrul pachetului de legi economice propus de guvernul Ion I.C. Brătianu și care, împărțind întreprinderile cu caracter economic ale Statului în două categorii și considerând, printre altele, întreprinderile Statului ce exploatează cărbune ca având un

⁷⁸ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, pp. 626-627.

⁷⁹ SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”*, dos. 10/1926, f. 13.

⁸⁰ *Ibidem*, dos. 10/1926, f. 26; AMR, IX, 1926, p. 642.

⁸¹ SJANHD, *Fond Societatea „Valea Jiului de Sus”*, dos. 18/1927, f. 16-18.

⁸² *Ibidem*, f. 3.

⁸³ *Ibidem*, dos. 15/1927, f. 5.

⁸⁴ *Ibidem*, dos. 7/1925, f. 1-2.

⁸⁵ *Ibidem*, dos. 18/1928, f. 3.

caracter pur comercial, acceptă că acestea pot fi exploatare și administrate în asociație cu caracter privat⁸⁶. Se creează, astfel, cadrul juridic pentru comercializarea unor întreprinderi ale Statului și una din cele vizate va fi și cea cu numele Minele Statului Lonea⁸⁷.

Obiectul de exploatare al Minelor Statului Lonea îl reprezentau zăcămintele carbonifere aflate în Livezeni, Petrila, Jieț, Cimpa de Sus, Cimpa de Jos, Răskoala.

Exploatările erau plasate pe versantul de sud al bazinului carbonifer Valea Jiului, sub denumirile: Mina I (Cimpa de Jos), Mina II (Cimpa de Sus, practic, Lonea), Mina III și Deforul (Jieț), complexul acestor exploatare ocupând o distanță de cca. 4,8-5 km în lungimea zăcămintului de cărbune⁸⁸.

Au existat motive temeinice care au cântărit decisiv în desăvârșirea acțiunii de comercializare a minelor deținute de Statul român la Lonea: interesul capitalului care investise în Valea Jiului pentru „naționalizarea” Societăților miniere „Petroșani” și „Lupeni”, de a crea un cartel puternic care să facă față concurenței de pe piață; politica comercială dusă de către C.F.R., principalul cumpărător al cărbunelui de Valea Jiului, Administrația C.F.R. fiind acuzată deseori de către reprezentanții Minelor Statului și chiar de către șeful Inspectoratului General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului, de faptul că Comisia de recepție a cărbunilor refuza sistematic preluarea cărbunelui provenit de la Lonea sau că nu se asigură ritmic necesarul de vagoane pentru scoaterea producției; proasta gestionare și impasul tehnic și economic în care se găseau Minele Statului etc.

În aceste condiții, se va ajunge, satisfăcând astfel interesele finanței liberale, la comercializarea Minelor prin constituirea unei Societăți pe acțiuni cu participarea Statului, pe baza evaluării aportului său în natură. Va exista, în acest sens, și un aviz, din data de 19 decembrie 1924, al Consiliului Superior de Control și Îndrumare, organism creat în baza art. 5 al Legii privitoare la Comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale Statului din 7 iunie 1924⁸⁹.

---

⁸⁶ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, pp. 610-617.

⁸⁷ Statul pătrunde practic în Valea Jiului începând cu anul 1865 prin intermediul Tezaurariatului Montanistic și va face lucrări de prospectare și deschidere la Minele Deák/Petrila, Lonea, Răskoala, Sălătruc. Această activitate se diminuează din anii 1874-1875, după ce în noaptea de 10 decembrie 1872 se produce la Mina Deák o explozie de gaz metan și praf de cărbune, în urma căreia, pe stratul 3, a izbucnit un foc care a făcut ca Mina să devină impracticabilă; din anul 1879 Statul va concesiona Minele sale din Valea Jiului, pentru 17 ani, Societății Brașovene.

În anul 1907, în condițiile crizei de cărbune pe care o traversa Imperiul austro-ungar, Statul maghiar a hotărât rezilierea contractului cu Societatea „Salgótarján” și preluarea conducerii Minelor ce-i aparțineau în Valea Jiului. Aceasta și pentru că Societatea Brașoveană și, mai apoi, Societatea „Salgótarján”, care arendaseră Minele deținute de Stat nu au făcut investiții sau lucrări de deschidere, pregătire și exploatare serioase; va face excepție Mina Deák/Petrila, care va rămâne la Societatea „Salgótarján” și a fost exploatare în continuare.

Conducerea centrală a Minelor Statului Lonea a fost încredințată inginerului Andreics János, care ieșise din serviciul Societății „Salgótarján” și va demara lucrările de redeschidere a Minelor Statului de la Lonea: în anul 1908, s-a început redeschiderea galeriilor principale de transport, care se surpaseră de tot în condițiile în care nu au fost întreținute și folosite timp de peste 30 de ani, iar în anul 1912 începe adâncirea puțurilor: Puțul I Cimpa pe 150 m; Puțul II Lonea pe 134 m; Puțul III Jieț pe 154 m etc.

⁸⁸ SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 2/1929-1947, f. 6.

⁸⁹ C. Hamangiu, *op. cit.*, vol. XI-XII, 1922-1926, p. 612.

Evaluarea aportului în natură pe baza căruia s-a dat avizul Consiliului Superior de Control și Îndrumare rezultă din referatul Direcției Minelor din Ministerul Industriei și Comerțului din 22 august 1924. Se stabilea că exploatarea principală a Minelor Statului Lonea erau: Puțul nr. 1 Cimpa de Jos; Galeria Cimpa; Puțul nr. 2 Cimpa de Sus; Puțul nr. 3 Jieț, împreună cu instalațiile și atelierelor necesare⁹⁰.

Pe baza adresei Ministerului Industriei și Comerțului din 28 iulie 1925, la 29 iulie 1925 se aprobă J.C.M. nr. 2460⁹¹, care decidea *sanționarea* Statutelor Societății pentru exploatarea cărbunilor, sub denumirea „Lonea” S.A.R., din comuna Petroșani⁹².

Societatea, constituită pentru 50 de ani, cu sediul social în București, avea, practic, un capital social de 180 milioane lei, care se compunea din:

a. Folosința imobilelor de la natură și proprietatea și folosința imobilelor prin destinație etc., aduse ca aport de Stat, așa cum sunt arătate în inventarul anexat la Statute, în valoare de 150 milioane lei: 1. Clădirile întreprinderii, inclusiv locuințele pentru funcționari și cele pentru muncitori⁹³; 2. terenurile întreprinderii, cuprinzând și cele de cultură, fânațe și grădini, în suprafață de 748 iug., 1107 st.p.⁹⁴; 3. perimetrele deținute în concesiune de exploatare, inclusiv perimetrul Minei Sălătruc, și toate perimetrele de explorare exclusivă⁹⁵; 4. căile ferate, mașini, vagonete, instalații anexe⁹⁶; 5. Cariera de piatră de la Taia arendată pe 30 de ani de la Composesoratul Petrila și cuptoarele de var ars de lângă această carieră și cele de lângă Separația Petroșani Nord, cu anexele lor; 6. clădirea și instalațiile Centralei Electrice din Petroșani; 7. Separația de cărbune Petroșani Nord; 8. Fabrica de cărămidă și țiglă din Lonea, din cătunul Dobrești, cu toate instalațiile sale; 9. Fabrica de cherestea din Petroșani; 10. Atelierul mecanic de la Petrila cu toate instalațiile; 11. toate animalele și vehiculele exploatarea, Minele Statului Lonea având în proprietate 75 de cai; 12. toate instalațiile și clădirile pentru exploatarea Minelor I, II, III; 13. mobilierul aparținând Statului din birouri și locuințe⁹⁷.

b. Capitalul în numerar adus de acționari, în sumă de 30 milioane lei. Pentru a se realiza acoperirea aportului de capital în numerar, stabilit la 50 milioane lei, s-a lansat o subscripție publică pentru o primă emisiune de 30 milioane lei, formată din 60.000 de acțiuni nominale a 500 lei/bucata, singura emisiune de capital care se va face de fapt în toată existența Societății „Lonea”.

Subscripția publică a fost precedată de lansarea, de către Ministerul Industriei și Comerțului, Direcțiunea Generală a valorificării Bunurilor Statului și Energiei, în numele Societății pentru exploatarea cărbunilor sub denumirea „Lonea” S.A.R. din comuna Petroșani, a unui *Prospect*, publicat în „Monitorul Oficial”, în care se preciza că „în conformitate cu art. 13 din Legea privitoare la Comercializarea și controlul între-

⁹⁰ SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 4/1925, f. 20.

⁹¹ „Monitorul Oficial”, I, nr. 180/19 august 1925, p. 9450.

⁹² Societatea „Lonea”, *Statute*, Imprimeriile „Independența”, București, 1940; „Monitorul Oficial”, I, nr. 180/19 august 1925, pp. 9450-9453

⁹³ SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 4/1926, f. 1; dos. 1/1926, f. 1-26.

⁹⁴ *Ibidem*, dos. 4/1948, f. 3.

⁹⁵ *Ibidem*, dos. 6/1926, f. 34-35; dos. 1/1930, f. 1-2; dos. 2/1930, f. 1-2; dos. 4/1948, f. 9.

⁹⁶ SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc”*, dos. 3/1931, f. 112.

⁹⁷ SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 6/1926, f. 13-26.

prinderilor economice ale Statului și J.C.M nr. 1976/8 iulie 1925, pe baza raportului Ministerului Industriei și Comerțului nr. 46487/8 iulie 1925 și cu avizul Consiliului Superior de Control și Îndrumare nr. 2/18 decembrie 1925, și cu referirile la Statutul publicat în acest „Monitor Oficial”, care face parte integrantă din acest prospect, se înființează, cu sediul în București, Societatea pe acțiuni cu denumirea „Lonea” S.A.R. din comuna Petroșani. Obiectul Societății este de a exploata minele de cărbune din Lonea, proprietatea Statului; de a dobândi concesiuni noi de terenuri, în a căror subsol se găsea cărbune și de a adăuga sau înființa stabilimente pentru industrializarea și comercializarea cărbunilor minerali.

În afară de aportul Statului, valorizat la 150 milioane lei, capitalul inițial al Societății era de 50 milioane lei, din care, la constituire, se va lansa o primă emisiune de 30 milioane lei, reprezentată prin 60.000 acțiuni nominative de 500 lei valoare nominală fiecare, emisiune care se va realiza prin subscripție publică, complet acoperită... Subscripția este deschisă de la 1 septembrie 1925 până la 15 septembrie 1925 inclusiv și se va putea efectua la ghișeele Băncii Naționale a României și ale Creditului Industrial din București...

Această primă emisiune de capital de 30 milioane lei va fi controlată de o Comisie compusă din Prim-președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, președintele Consiliului Superior de Control și Îndrumare și Guvernatorul Băncii Naționale a României sau câte un reprezentant al acestora, Comisia fiind însărcinată să facă și repartizarea definitivă a acțiunilor⁹⁸.

La 15 septembrie 1925, la sediul Societății Naționale de Credit Industrial, se va întruni Comisia instituită pentru constatarea subscripției și repartizarea definitivă a acțiunilor, care va constata că s-au subscris 74.770 acțiuni, în valoare de 37.385.000 lei. Cum prospectul de emisiune stabilea că se vor subscrie 60.000 acțiuni nominative a 500 lei valoare nominală/bucata, adică 30 milioane lei, Comisia va stabili numărul de acțiuni ce reveneau celor ce au subscris, scăzând din acțiunile marilor deponenți și păstrând aproape intact numărul de acțiuni subscrise de persoanele particulare. Suma de 30 milioane va fi acoperită în întregime, acțiunile fiind adjudecate de: Societatea „Creditul Minier” – 16.700 acțiuni; Societatea „Petroșani” – 15.900 acțiuni; Societatea „Lupeni” – 12.700 acțiuni; Banca „Chrissoveloni” – 1.000 acțiuni; Societatea Națională de Credit Industrial – 1.630 acțiuni, restul de 12.070 acțiuni fiind acordate la 27 persoane particulare, în cea mai mare parte, acționari, angajați sau deponenți de la Banca „Chrissoveloni” și Societatea „Creditul Minier”, angajați ai Societății „Petroșani”⁹⁹.

Vedem că Societățile „Petroșani” și „Lupeni” dețineau împreună 47,60% din capitalul subscris, plus că și Societatea „Creditul Minier” și Banca „Chrissoveloni” erau interesate în mineritul din Valea Jiului, astfel că se creează premisele pentru o participare efectivă a capitalului la reorganizarea Minelor de la Lonea.

Parcursarea acestor etape preliminare a permis adoptarea J.C.M. nr. 3714/28 octombrie 1925, prin care se constata constituirea Societății Anonime Miniere Române „Lonea”, conform Legii privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale Statului.

⁹⁸ „Monitorul Oficial”, I, nr. 180/19 august 1925, p. 9480.

⁹⁹ SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 4/1925, f. 22-26.

Societatea „Lonea” va avea un capital de 180 milioane lei, sediul social fiind la București.

În baza acestui J.C.M. se va putea organiza, la 15 noiembrie 1925, prima adunarea generală a Societății „Lonea”. Se va da citire Decretului-Regal nr. 3048/2 noiembrie 1925 prin care au fost numite în Consiliul de Administrație, de către guvern, potrivit Statutelor, patru persoane, prof. Ludovic Mrazec fiind și administrator-delegat, iar din 16 mai 1927, primul președinte al Societății.

Din partea acționarilor vor intra în Consiliul de Administrație opt membri, inginerul Nicolae V. Theodorescu, directorul general al Societății „Petroșani”, fiind desemnat vicepreședinte și administrator-delegat. Se acceptă ca inginerul Valer Socol să rămână, în continuare, director al Minelor de la Lonea¹⁰⁰, mai mult, în lipsa unui director general al Societății „Lonea”, să primească și acest mandat, ocupându-se cu chestiunile tehnice¹⁰¹. Vor fi păstrați funcționarii și suboficanții aflați în activitate la 1 ianuarie 1926, altfel spus, câte 16 persoane atât la Secția Tehnică, cât și la Secția Administrativă, ca și cei 96 de funcționari auxiliari tehnici și administrativi¹⁰².

Activitatea noii Societăți începe, practic, de la 1 ianuarie 1926, Minele de la Lonea intrând sub coordonarea metodică a Direcțiunii Minelor Petroșani a Societății „Petroșani”, care îl delegă să răspundă de activitatea de la Lonea, în calitate de consilier tehnic, pe inginerul Tiberiu Timoc, numire acceptată de către adunarea generală a Societății „Lonea” din 15 noiembrie 1925¹⁰³. Acesta va reuși încă din primul an, pe baza cunoașterii exacte a realității, a analizei resurselor și stabilirii priorităților, printr-o mai bună gospodărire și îmbunătățire a tehnicii și a calității cărbunelui, să redreseze producția.

5. Între anii 1926-1940 va funcționa în mineritul carbonifer din Valea Jiului o Societate de mai mică importanță, Societatea „Sălătruc”, care în cei mai buni ani – 1927-1928 – va produce peste 17.000 to cărbune, dar în rest producția va oscila între 4.775 to și 11.914 to cărbune¹⁰⁴.

Se cunoaște că Direcțiunea Minelor Statului Lonea, pe baza unei aprobări acordate de Direcțiunea Centrală din Budapesta în 26 iulie 1918, a dat în arendă lui Maurițiu Marek din Petroșani „Mina de exploatare a Statului aflată pe teritoriul comunei Livezeni”, pe o durată de trei ani, între 1 februarie 1919 – 31 ianuarie 1922¹⁰⁵, arenda fiind de 50 filleri pentru fiecare chintal de cărbune extras. În contract nu se preciza din care mină anume și din câte concesiuni se compunea această exploatare minieră însă din descrierea galeriilor și a direcției lor, reiese că era vorba de concesiunile situate pe malul drept și cel stâng al pârâului Sălătruc, în zona a 11 perimetre miniere cunoscute¹⁰⁶.

Cum cu timpul exploatarea Minei s-a dovedit rentabilă, aducând venituri, iar la 31 ianuarie 1922 contractul lui Maurițiu Marek expira, un consorțiu din trei întreprinzători: un

¹⁰⁰ AMR, IX, 1926, nr. 1, p. 71; SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 2/1925-1928, f. 1, 18.

¹⁰¹ SJANHD, *Fond Societatea „Lonea”*, dos. 1/1925-1942, f. 110.

¹⁰² *Ibidem*, dos. 7/1925-1927, f. 65-67.

¹⁰³ *Ibidem*, dos. 2/1925-1928, f. 3.

¹⁰⁴ Bujor Almășan, *Exploatarea zăcămintelor minerale din România*, vol. I, p. 253.

¹⁰⁵ SJANHD, *Fond Inspectoratul General al Minelor de Cărbuni din Valea Jiului*, doc. 1958/1920.

¹⁰⁶ SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc”*, dos. 35/1940, f. 229-230.

director de bancă din Târgu-Jiu, un proprietar din Baia de Aramă și un avocat din București, reușește să încheie, la 21 octombrie 1921, un contract cu Ministerul Industriei și Comerțului prin care lua în arendă, pe o perioadă cuprinsă între 1 ianuarie 1922 – 31 decembrie 1929, lucrările de explorare și de exploatare ale Minei de cărbuni, proprietatea Statului român, de pe valea pârâului Sălătruc, în comuna Livezeni, continuând și extinzând lucrările vechiului arendaș, obligându-se, în același timp, să plătească Statului român o redevență de 20 lei/to de cărbune la o Casă desemnată de Direcțiunea Generală a Minelor¹⁰⁷.

Noii arendași vor reuși, în baza contractului de arendă din 21 octombrie 1921 – și cu motivația ministrului Industriei și Comerțului că arendarea nu era prevăzută de Legea Minelor austriacă din 23 mai 1854 ca un mijloc de valorificare a bunurilor miniere aparținând Statului, astfel că acest contract intra în prevederile art. 259 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, întrucât era un contract special și deci urma a fi pus în situația concesiunilor acordate pe baza acestei ultime legi, ministrul constatând și faptul că arendașii au constituit o Societatea anonimă minieră română, așa cum reieșea din Actul Constitutiv și Statutele autentificate la Judecătoria Ocolului Mixt Târgu Jiu în 24 iunie 1926 – să obțină, prin Decizia Ministerului Industriei și Comerțului nr. 56850/8 iulie 1926, o concesiune de exploatare, pe bază de redevență către Stat, în suprafață de 234,6053 ha, cele opt perimetre care formau această suprafață fiind reunite într-un singur trup, pentru a forma un singur perimetru cu numele de „Sălătruc”.

Concesiunea se institua pe termen de 40 de ani, cu începere de la 1 ianuarie 1927, asupra S.A.R. pentru exploatarea și comercializarea cărbunilor minerali „Sălătruc” (corect: „Sălătruc” – n.n.), cu sediul la Târgu Jiu, scoțându-se, în mod surprinzător, cele opt perimetre miniere care formau concesiunea¹⁰⁸ – din drepturile ce le deținea Statul, prin Societatea „Lonea”¹⁰⁹.

Concesionarul avea dreptul să exploateze și să valorifice tot cărbunele aflat în perimetrul delimitat prin planurile verticale duse prin hotarul acestuia. Concesionarul era obligat să înceapă efectiv, în primul an de la data punerii în posesie, lucrările de exploatare pentru punerea în valoare a zăcămintului, iar în termen de trei ani mina trebuia să se găsească în exploatare normală. Se stabilea că redevența de 5% din producția brută convenită Statului, conform art. 172 din Legea Minelor din 4 iulie 1924, precum și impozitul minier de 1% puteau fi percepute fie în bani, fie în natură. De asemenea, concesionarul era obligat să plătească instalațiile și inventarul aflate în momentul aprobării Deciziei la Mina Sălătruc, și care aparțineau Statului.

Decizia Ministerului Industriei și Comerțului din 8 iulie 1926 asigură substanța pe baza căreia se putea demara activitatea productivă a Societății miniere.

Din Actul Constitutiv aprobat la 24 iunie 1926 rezultă că se înființa Societatea pentru exploatarea cărbunilor „Sălătruc”. Societatea, cu sediul la Târgu Jiu, se constituia

---

¹⁰⁷ *Ibidem*, dos. 1/1921, f. 1-2.

¹⁰⁸ *Ibidem*, dos. 28/1938-1942, f. 234.

¹⁰⁹ În anul 1938 cele opt concesiuni au fost validate în favoarea Statului român, cu drept de folosință de către Societatea „Lonea”, astfel că Societatea „Sălătruc” a rămas fără patrimoniu minier, făcând caducă Decizia Ministerului Industriei și Comerțului din 8 iulie 1926, prin care se institua perimetrul „Sălătruc” (SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. D.M. *Confidențiale*, dos. 2/1943, f. 22).

pe o durată de 50 de ani și avea un capital social de două milioane lei, împărțit în 4.000 de acțiuni nominative à câte 500 lei fiecare, capital social care putea fi sporit, conform Statutelor, la 5 milioane lei prin Decizia Consiliului de Administrație, iar peste această sumă prin decizia adunării generale.

Capitalul social inițial de 2 milioane lei se compunea din: a. „folosința imobilelor de la natură și prin destinațiune aduse ca aport de primii trei concesionari, prin contractul de arendare încheiat sub nr. 4831 din 21 octombrie 1921 cu Ministerul de Industrie și Comerț”, evaluat la 900.000 lei. Pentru aportul în natură adus, cele trei persoane primeau fiecare acțiuni în valoare de câte 300.000 lei; b. „din capitalul în numerar, în sumă de 1.100.000 lei”, subscris în proporție de 30% de nouă persoane particulare¹¹⁰. Capitalul social va fi apoi augmentat, conform prevederilor Statutelor, la 5 milioane lei, printr-o nouă emisiune de acțiuni, hotărâtă de către Consiliul de Administrație la 26 mai 1928¹¹¹.

Adunarea generală de constituire se va ține la Târgu Jiu în 24 iunie 1926 și va aproba Actul Constitutiv și Statutele¹¹² și va alege Consiliul de Administrație și un președinte¹¹³. În continuare, la 26 iunie 1926 a fost depusă la Tribunalul Gorj cererea prin care se cerea ca Societatea minieră „Sălătruc” să poată funcționa în mod legal împreună cu Actul Constitutiv și Statutele Societății. La 1 iulie 1926 cererea a fost admisă, Tribunalul Gorj dând autorizație legală de funcționare Societății miniere „Sălătruc”, cu sediul în Târgu Jiu, pe o durată de 50 de ani¹¹⁴. Mina Sălătruc va fi funcțională până în ianuarie 1941, când lucrările miniere vor fi suspendate și exploatarea va înceta practic¹¹⁵.

Am arătat cum va continua, din punct de vedere organizatoric, mineritul din Valea Jiului, la începutul perioadei interbelice, iar această structură, cu minele și celelalte instalații, aflate din punct de vedere tehnologic la nivelul tehnicii europene în domeniu, va fi capabilă să asigure o mare parte a cărbunelui necesar economiei românești din acel timp:

Tabel nr. 2.

Anul	Societatea/Mina							% din prod ucția țării	% față de anul 1927 = 100%
	Petroșani	Lupeni	Valea Jiului de Sus	Minele Statului Lonea	Sălătruc	Alții	Total Valea Jiului		
	to								
1919	547.429	316.550	38.400	126555,8	-	-	1.028.934,8	65,98	55,89
1920	508.210	320.995	36.250	132405,9	-	-	997.860,9	62,85	54,20
1921	635.410	345.900	30.500	128404,2	8.253	-	1.148.477,2	63,63	62,39
1922	802.400	391.600	35.500	107229,2	10.072,9	-	1.346.802,1	63,64	73,16

¹¹⁰ „Monitorul Oficial”, nr. 172/4 august 1926, p. 11655; SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc”*, dos. 4/1926, f. 22.

¹¹¹ SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc”*, dos. 3/1926, f. 1-21; dos. 35/1940, f. 288; „Monitorul Oficial”, II, nr. 174/8 august 1928, p. 10254.

¹¹² „Monitorul Oficial”, nr. 172/4 august 1926, pp. 11655-11657.

¹¹³ AMR, IX, 1926, nr. 9, p. 584.

¹¹⁴ „Monitorul Oficial”, nr. 172/4 august 1926, p. 11657.

¹¹⁵ SJANHD, *Fond Societatea „Sălătruc”*, dos. 28/1938-1942, f. 7-8.

1923	914.650	472.400	59.800	119209,7	8.426,2	4337,2	1.578.823,1	62,61	85,76
1924	1.018.680	503.000	70.500	81.581,3	6.227,8	3.715,4	1.683.704,5	60,64	91,46
1925	1.036.160	504.100	60.700	78.187	10.749	321	1.690.217	57,70	91,82
1926	1.053.150	560.000	59.700	114.281	10.032	-	1.797.163	58,85	97,63
1927	1.042.700	590.000	64.400	125.941	17.718	-	1.840.759	57,10	100

Producția minelor de cărbune din Valea Jiului, 1919-1927¹¹⁶.

Petroșani. Stradă din Colonia de Jos.

¹¹⁶ Societatea „Petroșani”, *Monografie*, București, Editura Cartea Românească, 1925, pp. 142-143; SJANHD, *Fond Societatea „Petroșani”*. D. G. *Serviciul Producție*, dos. 5/1940, f. 2; Statistica anuală aflată la SJANHD, *Fond Inspectoratul Minier Petroșani*.

SOCIETĂȚI DE CARITATE PATRONATE DE REGINA MARIA

Narcisa Maria Mitu

Primul Război Mondial (1916-1919) a avut consecințe dramatice asupra României, urmările sale fiind resimțite încă mulți ani după încheierea ostilităților. Reducerea teritoriului țării la regiunea Moldovei, epidemiile, sărăcia, pierderile materiale dar, în special, pierderile de vieți umane și-au pus puternic amprenta asupra României. Acest război pentru care foarte mulți români au făcut sacrificiul suprem, viața, și, la fel de mulți au plătit cu invaliditatea, a fost unul al speranțelor, al viselor împlinite.

Integrarea socială a acestora a constituit o preocupare intensă a autorităților, un puternic impuls venind din partea Reginei Maria, supranumită și „mama răniților”. Exemplul său a fost urmat de foarte multe doamne influente din societatea românească dovadă fiind numeroasele și diversele inițiative feminine. Ca și predecesoarea sa, Regina Elisabeta, Maria s-a remarcat printr-o infatigabilă implicare în constituirea unui sistem filantropic, încurajând totodată doamnele din înalta societate să aibă un rol activ în strângerea de fonduri și în gestionarea actelor caritabile. Încă de la declanșarea ostilităților, Regina s-a implicat în înființarea serviciului de Cruce Roșie care s-a aflat sub Înaltul Său Patronaj, prin organizarea și coordonarea serviciului de ambulanță care trebuia să îi preia pe răniți de pe front. Totodată, a acționat în vederea deschiderii mai multor spitale de campanie, fiind prezentă ca soră medicală printre cei suferinzi; a unor cantine din război; a unui sistem de aprovizionare al prizonierilor români de război, ofițeri și soldați, cu alimente, medicamente, pături și îmbrăcăminte dar s-a pus și în slujba segmentelor cele mai defavorizate ale societății, orfanii, invalizii și văduvele de război. Preocuparea permanentă de a veni în ajutorul celor aflați în suferință a determinat-o pe aceasta să susțină înființarea, atât în timpul desfășurării războiului cât și după încheierea acestuia, a mai multor societăți de binefacere dintre care menționăm: „Invalizii din Răsboi”, „Ocotirea orfanilor din război”, „Principele Mircea pentru protecția copiilor din România”, „Văduvele din război” etc.

Problema invalizilor cerea o rezolvare urgentă. Aceasta presupunea două aspecte: pe de o parte, o soluție pe termen imediat și mediu, avându-se în vedere stabilizarea invalizilor și protejarea lor pe timpul convalescenței, iar pe de altă parte, reintegrarea lor socială. Așadar, numărul foarte mare al soldaților rămași cu sănătatea zdruncinată, unii cu sechele fizice, alții cu moralul afectat, confruntându-se, totodată, și cu mari lipsuri materiale, a făcut absolut necesară înființarea **Societății „Invalizii din Răsboi”**, astfel încât „acești apărători ai țării” să fie „ajutați, îngrijiți, înălțați moralmente spre a se evita crearea unei clase de oameni revoltată, gata a se deda la toate relele”¹.

---

¹ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Dolj, *Fond Prefectura Serviciului Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 124/1919, f. 42 (în continuare se va cita: SJAN Dolj); Narcisa Maria Mitu,

Așadar, având ca scop *îngrijirea din punct de vedere moral și material a invalizilor de război*, Societatea „Invalizii din Răsboi” – Societatea Română pentru reeducațiunea profesională și asistența invalizilor din Război a fost înființată la 1 octombrie 1917, actul constituirii fiind semnat în Palatul Regal din Iași. Sediul central a fost stabilit la București, cu mențiunea că, în timpul războiului, acesta era „în orașul unde guvernul își va avea reședința”². La 16 noiembrie 1917, Regele Ferdinand recunoștea, prin înalt decret regal, calitatea de „persoană morală” a Societății „Invalizii de război”. Responsabilitatea realizării acestui decret revenea miniștrilor secretari de stat de la departamentele Războiului și Finanțelor³.

Erau considerați ca invalizi din război toți militarii și cei asimilați acestora, dar și alte victime ale războiului devenite incapabile să muncească pentru a-și câștiga existența și a căror infirmitate se constata că a fost dobândită în timpul și din cauza războiului.

Societatea a fost creată din inițiativa Reginei Maria și a Principelui Carol, moștenitorul Tronului României, așa cum reiese din raportul Ministrului de Război adresat Regelui Ferdinand, întocmit la 13 octombrie 1917. Ministrul de Război, generalul de divizie C. Iancovescu, declara: „În vremurile atât de grele prin cari trecem, Țara și armata ei au găsit un neasemănat de puternic sprijin în societatea „Invalizii din război”, afirmând că, peste 1.400 de invalizi și-au găsit un real adăpost la centrele de ajutorare și în atelierele de lucru ale societății”⁴.

Președinte de onoare a fost numit Principele Carol. Simona Lahovary, doamna de onoare a Reginei Maria, deținea funcția de președinte al **Comitetului de direcție**, secundată fiind în funcția de vicepreședinte de Caterina H. Catargi. Ca membri ai acestui comitet erau menționați: Anna Sevescu, Vintilă Brătianu, Dimitrie Grecianu, Elena Isvoranu, G-ral Lupescu Alexandru, Dr. Giulamilla, Gh. Balș, Gh. Danielopol – consilier financiar, S. Rosental – consilier juridic, Ion Clincianu – casier, Ion Mitilineu – secretar general și delegații Ministerului de Război: Intendent General Stanciovici și prof. dr. Ion Cantacuzino⁵.

Comitetul de patronaj era constituit din: S.A. Mitropolitul Pimen al Moldovei și Sucevei; ministrul de Război, ministrul de Material de Război, ministrul de Interne, ministrul de Finanțe, ministrul de Culte și Instrucțiuni Publice, ministrul de Industrie și Comerț; d-le Clotilda Averescu, Lady Barklay, Marchisa de Belloy, Camille Blondel, Maria M. Cantacuzino, Ivona Cămărășescu, Elisa G. Corbescu, Ecaterina T. Criveț, Hector Economos, Prințesa Gagarine, Lucia Grecianu, Victoria Dr. Hurmuzescu, Agripina Iliescu, L. Isvoranu, Maria Moruzi, Olga Prezan, Irina Procopiu, Nadeja

---

Societatea „Invalizii din Răsboi”, filiala Craiova. Mărturiile ale umanismului privind situația invalizilor din Primul Război Mondial, în Eugen Petrescu (coord.) *Primul Război Mondial și Marea Unirea a Românilor*, vol. II, *100 de ani de la marile bătălii de la Mărăști-Mărășești-Oituz (1917-2017)*, Craiova, Editura Universitaria, 2017, pp. 451-461.

² *Ibidem*, f. 62.

³ „Invalizii din război”, Societate Română pentru Reeducațiunea profesională și Asistența Invalizilor din Răsboi, Statute, 1917, pp. 3-5 (în continuare se va cita: „Invalizii din război”); „Monitorul Oficial” nr. 197/18 noiembrie 1917, p. 2084 (în continuare se va cita: „M.O.”).

⁴ *Ibidem*, p. 5.

⁵ *Ibidem*.

Știrbey, Gabrielle Tavernier, Elisa Văleanu, Natalia Vlădoianu și d-ra D. Cesianu; domnii: general Burghele, general Alevra, colonel Nicoleanu, George Balș – vicepreședintele Crucii Roșii a României, Dr. Bejan, Constantin Brâncovan, George Corbescu, Dr. Gruescu, Dr. Hurmuzescu, Nicolae Iorga, Scarlat Lahovary, Alexandru Mavrodi, Dr. André Molina, Sebastian Moruzi, Mihail Sadoveanu, Ed. Tavernier⁶.

Din *comisia de verificare* pe anul social 1917-1918 au făcut parte: Matei Balș, col. Eliande Constantin și A. Opran delegat de Ministerul de Finanțe⁷.

Potrivit statutelor societății, scopul acesteia era de „a asigura îngrijirea și asistența invalizilor din război, prin reeducațiunea lor profesională, prin procurarea de ocupațiuni potrivite cu aptitudinile lor și în raport cu mediul în care vor trebui să trăiască”, acordându-le, totodată, „mici ajutoare, împrumuturi sau avansuri”⁸.

Pentru îmbunătățirea statutului invalizilor se aveau în vedere: asistență juridică, ajutor ortopedic; asistență medicală și încurajări morale convalescenților aflați în spitale și aziluri; accesul la studiu; demararea unor sesiuni de cursuri de recalificare profesională pentru a le asigura diversificarea competențelor în vederea asigurării reintegrării în piața muncii, prin exercitarea unei meserii care să le aducă venituri, ținându-se cont, în special, de pregătirea și ocupațiile anterioare; asigurarea de locuri de muncă prin înființarea unor ateliere profesionale, mici industrii, magazine de desfacere a produselor fabricate de dâșii dar și în cadrul unor instituții sau fabrici administrate de stat, autorități publice sau particulare; acordarea de împrumuturi bănești „pentru înjgheburile meseriilor”, fie direct din fondurile sale, fără dobândă, fie prin Casa Centrală a băncilor populare, sub garanția societății, conform unui regulament special.

Sursele de venit erau asigurate din cotizațiile: *fondatorilor*, cel puțin 100 de lei fiecare; *donatorilor*, cel puțin 500 de lei, și ale *aderenților* – cei care solicitau intrarea în societate obligându-se să plătească o cotizație anuală de cel puțin 5 lei. Ofițerii, invalizi din război, deveneau membri de drept, fără a plăti cotizație. Acestea erau completate cu bani proveniți din: subvenții, donații și legate, beneficiile rezultate din baluri, serbări, reprezentații, loterii etc.

Conducerea societății revenea *Comitetului de direcțiune* din cadrul căruia se alegea un președinte general, 2 vicepreședinți, un secretar general, 1 consilier financiar, 1 consilier juridic, 1 casier, un secretar contabil, unul sau mai mulți directori cât și „împiegații” necesari⁹.

În cazul dizolvării societății, toată averea mobilă și imobiliară avea să treacă la Casa Dotațiunei Oastei, care continua să acorde asistență și ajutoare invalizilor de război.

---

⁶ SJAN Dolj, *Fond Prefectura Serviciului Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 124/1919, f. 59.

⁷ *Ibidem*, f. 61.

⁸ *Ibidem*, f. 62-64.

⁹ *Ibidem*, ff. 66-67. Atribuțiile comitetului: conducea societatea „cu puterile cele mai largi, excepându-se chestiunile rezervate deciziilor adunării generale”; întocmea bugetul anual supus aprobării Ministrului de Război; institua un *comitet tehnic* compus din 3 delegați ai Comitetului de direcție, un delegat al Ministerului de Industrie și Comerț, unul al Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, unul al Ministerului de Interne precum și al oricărui alt Minister sau al instituțiilor de Stat, mai mulți medici și alți specialiști și mari industriași din diferite ramuri.

Activitatea Comitetului central era susținută de cea a filialelor¹⁰ și a comitetelor locale¹¹.

Comitetele locale erau înființate doar în acele localități unde filiala principală și Centrala considerau că este necesar și că există mijloace materiale care să le permită să se dezvolte autonom.

În scurt timp, în țara au fost înființate mai multe filiale. Ministrul de Interne se adresa Prefectului județului Dolj astfel (la 21 martie 1919): „Este neapărată trebuință ca

---

¹⁰ *Ibidem*, f. 24. Rolul filialelor era acela de a le găsi invalizilor locuri de muncă pe măsura capacității lor „pentru a nu încuraja nici lenea și nici cerșetoria”: paznici, portari, telefoniști, secretari; să le ridice moralul alegându-i în Consilii comunale, Cooperative și Obști sătești, să le ofere asistență juridică prin angajarea unui avocat care să le reprezinte interesele gratuit sau, în cel mai rău caz, la jumătate din tariful care se percepea, să se colecteze prin creditul membrilor Comitetului fonduri din care să li se ofere mici ajutoare extraordinare. Conform statutelor, în fiecare capitală de județ se înființează câte o filială principală care va prelua numele județului și care se va ocupa de asistența invalizilor din județul respectiv.

¹¹ „Invalizii din Războiu”, pp. 1-15.

a) *De a cerceta de aproape în toate localitățile pe invalizii din război și a-i înscrie la Societate procurând toate datele și actele necesare pentru regularea situației lor militare sau obținerea drepturilor lor ca invalizi de războiu.*

b) *De a cunoaște de aproape situația și nevoile invalizilor din cuprinsul fiecărui județ și a aplica măsurile cele mai potrivite de asistență și reeducație cu alte cuvinte a descentraliza în modul cel mai potrivit activitatea Societății.*

c) *A înscrie în Societate cât mai mulți membri care să contribuie la îndeplinirea scopului Societății și să lucreze pentru binele invalizilor ocupându-se pe cât va fi posibil de fiecare invalid în parte.*

d) *Să procure mijloacele materiale pe căile arătate mai la vale, pe lângă cele date de Stat sau diferite instituții, mărind ast-fel fondurile Societății și mijloacele de asistență.*

e) *Să distribuie direct invalizilor din toate părțile ajutoare în bani sau în natură după normele stabilite prin regulamente sau instrucțiuni speciale date de organele centrale și să se intereseze ca plata pensiilor și ajutoarele ce se cuvin invalizilor de la Stat să se facă în mod regulat.*

f) *Să cerceteze la fața locului cererile, plângerile și reclamațiunile invalizilor din război, și să intervină la autoritățile locale ori particulare pentru satisfacerea lor, când sunt drepte, sau să raporteze la centru ori să intervieve mai departe la autoritățile superioare, pentru satisfacerea lor. Vor căuta să obțină de la autoritățile locale concesiile și autorizații pentru diferitele întreprinderi cinstite și potrivite cu situația invalizilor.*

g) *De a înlesni mijloacele de transport invalizilor care au nevoie de a se deplasa pentru a-și regula situația sau pentru obținerea protezelor de care au nevoie.*

h) *De a asigura invalizilor îngrijirile medicale de care au nevoie internându-i în spitale și de a le procura proteze după regulamentele stabilite de Centrală.*

i) *Filialele și comitetele locale sunt obligate să lucreze pentru înălțarea morală a invalizilor și să combată apăsăturile rele precum e cerșetoria, lenea, neîntrebuințarea sau alienarea mijloacelor de asistență acordate și să răsplătească pe invalizii muncitori și exemplari în îndeplinirea datoriei lor, prin distincțiuni.*

j) *Filialele vor colabora la organizarea și conducerea instituțiilor ce se vor înființa de Centrală în localitate pentru asistența și reeducația invalizilor conform statutelor și regulamentelor speciale. Vor întrebuința toate mijloacele spre a determina pe invalizi să-și facă reeducația profesională în diferite direcțiuni spre a-și asigura o existență îmbelșugată și o viață tihnită.*

k) *Vor îngriji de a plasa pe invalizi în anumite posturi sau le vor procura de lucru acasă la ei sau în altă parte și le vor da mijloacele necesare spre a putea lucra.*

l) *Vor controla aplicarea și executarea ordinelor și măsurilor disciplinare militare sau sociale la care sunt obligați invalizii.*

să se înființeze cât mai urgent în toate județele țării filiale ale Societății «Invalizii de Război» potrivit statutelor și regulamentelor ce vi s'au înaintat de această societate.

În același timp societatea națională de Cruce Roșie a României a făcut cunoscut comitetelor sale județene pentru ajutorarea invalizilor din război, din care faceți parte și Dvs. că ele se desființază și în locul lor se constituie filiala Societății «Invalizii din Război».

Această filială se va ocupa singură de asistența invalizilor din război din județul Dvs. iar persoanele cari au făcut parte din Comitetul Crucii Roșii pot trece în comitetul filialei societății «Invalizii din Război» dupe cum se poate vedea la art. 19 al regulamentului.

Toate instrucțiunile fiind date, avem onoare a vă ruga dar să procedați imediat la constituirea acestor filiale conform art. 3-5 din regulament și să desvoltați o activitate cât mai rodnică în interesul celor cari au luptat pentru mărirea și apărarea patriei, în interesul general¹².

La 8 mai 1922 se modifică statutele societății conform cu cerințele legii din 13 aprilie 1922 și regulamentul de aplicare promulgat prin înaltul decret nr. 2033 din 26 aprilie 1922. Sunt introduse acum noi îndatoriri ale societății cu privire la invalizii de război: crearea de cămine cu ateliere profesionale; asistență la domiciliu prin acordarea de ajutoare bănești și în natură acelor a căror infirmitate îi pune în imposibilitatea de a muncii; a celor lipsiți de pământ și cu mulți copii, sau loviți de calamități (incendiu, inundații etc.), a celor fără mijloacele necesare în a-și exercita profesia și a celor care se confruntă cu boala sau moartea unuia dintre membrii familiei¹³. Se extinde componența comitetului central, adăugându-se reprezentanții autorităților publice, ai secțiilor regionale și persoanele prevăzute la art. 51 din regulamentul de aplicație al legii din 13 aprilie 1922¹⁴.

Alături de Comitetul central și filialele județene apar și comitetele regionale. Acțiunea de asistență va corespunde împărțirii regionale adoptate de Oficiul Național I.O.V.

În mai 1929, ziarul „Adevărul” făcea publică cuvântarea Reginei Maria care lauda activitatea societății și insista asupra faptului că statul trebuie să acorde mijloacele necesare, ca răspuns la nemulțumirea arătată de doctorul Ghiulamila care menționa dificultățile cu care s-a confruntat societatea încă de la înființare. Acesta făcea cunoscut faptul că „toate mijloacele sunt epuizate și fără ajutorul statului nu se mai poate face nimic¹⁵”. În aceeași ședință, ministrul Sănătății, Sever Dan, arăta că „ajutoarele au fost suprimate până acum, din cauză că modul lor de distribuire era defectuos” dar că se lucra o lege care să rezolve problema¹⁶. În schimb, președintele Camerei aducea un fond în valoare de 4.000.000 de lei societății¹⁷.

¹² SJAN Dolj, *Fond Prefectura Județului Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 124/1919, f. 43.

¹³ „M.O.”, nr. 46/3 iunie 1922, p. 2435.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ „Adevărul”, anul 42, nr. 13938/31 mai 1929, p. 5.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

Patru ani mai târziu, fostul ministru al Muncii și Sănătății, D.R. Ioanițescu, milita pentru răspunderea totală a statului în problema invalizilor de război fiind și voci care se opuneau lichidării societății. Cu această ocazie, Regina Maria declara: „Știți că am fost cu voi în totdeauna, dar greutățile care ne ies în cale sunt din ce în ce mai apăsătoare și aproape imposibil de învins. Cred că ceasul nostru a sunat. Opera societății care este mare va trăi totuși”.

Cu această ocazie, a decorat-o pe președinta Societății, Simona Lahovary, cu ordinul „Meritul cultural”¹⁸. De asemenea, dna. Lahovary a primit distincția și Ordinul „Crucea Regina-Maria” clasa II, pentru zelul și devotamentul remarcabil cu care s-a ocupat în toamna anului 1916 de răniții aflați în Spitalul militar (de campanie) Palatul Regal din București. S-a distins, de asemenea, prin activitatea ce a dezvoltat la înființarea și conducerea Societății invalizilor din Moldova în 1917¹⁹. Simona Lahovary a decedat la 23 decembrie 1936.

O amplă activitate filantropică a desfășurat **„Societatea ocrotirea orfanilor din război”**. Ceea ce a început ca un mic orfelinat destinat orfanilor de război din Iași, organizat de doamnele române din Societatea ortodoxă Națională, secția Iași, condus de principesa Olga M. Sturdza, ca președintă a societății, beneficiind și de sprijinul Reginei Maria și al Î.P.S.S. Mitropolitul Pimen al Moldovei și al Sucevei, avea să devină în scurt timp, o societate pentru ocrotirea tuturor orfanilor de război, având ca exclusiv și unic scop: asistența și sprijinul orfanilor din război la nivelul întregii țări²⁰. Fondat în septembrie 1916, a fost instalat în localul fostei școli de menaj din Iași „Principesa Maria”, devenind orfelinatul „Regina Maria”. În scurt timp, din generozitatea și solidaritatea de care a dat dovadă întreaga societate românească, orfelinatele se extind în orașele din toată Moldova (Piatra Neamț, Roman) adăpostind încă din primele săptămâni un număr de 40.000 de orfani²¹. La 30 decembrie 1917, societatea este recunoscută de guvern sub numele de Societatea „Ocrotirea orfanilor din război” dedicată exclusiv asistenței orfanilor, prioritate având cei care-și pierduseră ambii părinți²². La 11 februarie 1919, Regele Ferdinand îi recunoștea calitatea de persoană morală. În fruntea Asociației se afla un Consiliu central și un președinte general²³. Activitatea Consiliului

¹⁸ Idem, anul 47, nr. 15301/21 noiembrie 1933, p. 5.

¹⁹ „M.O.”, nr. 22/27 aprilie (10 mai) 1918, p. 268.

²⁰ SJAN Dolj, *Fond Prefectura Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 74/1920, f. 93.

²¹ *Pentru neam și țară. Societatea ocrotirea orfanilor din război (1916-1924)*, Oradea ș.a., p. 154 (în continuare se va cita: *Pentru neam și țară*).

²² *Ibidem*.

²³ Reprezentanții statului și ai autorităților erau: mitropoliții țării; ministrul Sănătății publice, Muncii, Ocrotirilor Sociale, personal sau prin delegat; reprezentantul Reginei Maria; directorii generali ai Oficiului Național I.O.V., Serviciului sanitar, Asistenței Sociale, Direcției generale C.F.R. sau un delegat al lor; câte un delegat din partea Ministerului de Război (de la direcția contencios, serviciul pensiilor grade inferioare), Ministerului de Interne, Ministerului de Finanțe (serviciul pensiilor și ajutoarelor), Ministerului de Industrie și Comerț, al Ministerului de Justiție; directorul Casei de Împroprietărire și Cooperăție sau un delegat al Ministerului de Agricultură și Domeniilor; un delegat al Comisiei Adunării deputaților pentru Ocrotirile sociale; directorul Casei Dotației Oastei; ministrul Instrucțiunii Publice sau un delegat din Direcția Învățământului primar sau profesional; un delegat al Direcției învățământului agricol și industrial din ministerele de Agricultură, Industrie și Comerț și un delegat al Ministerului

central era susținută de comitetele regionale și cele ale filialelor. Administrarea Societății se făcea atât de către persoane fizice cât și de reprezentanții diverselor instituții de stat. Scopul acesteia era: alinarea, adăpostirea, educarea, ocrotirea fizică și morală a orfanilor din război.

Din punct de vedere organizatoric, în 1918 cuprindea șase regiuni cu centre în: Iași, București, Craiova, Chișinău, Cernăuți și regiunea Transcarpatină iar până în 1920 se vor extinde la 9 zone²⁴.

Societatea se află sub controlul Ministerului de Interne (cel stabilit prin statutele publicate în „Monitorul Oficial” nr. 19 din 22 aprilie 1918) și beneficiază din partea statului de o serie de facilități: scutiri de taxe fiscale, poștale, școlare, de transport; subvenție anuală în valoare de 16 milioane de lei²⁵; instituirea și controlul tutelelor, dreptul tutelelor pentru femei și pentru comitetele societății în caz de imposibilitate de a se constitui consiliul de familie sau de a se găsi un tutore; obligativitatea autorităților comunale de a lucra pământurile orfanilor. O atenție deosebită s-a acordat asistenței medicale: medicilor le revenea obligația de a-i vizita și a le acorda consultații medicale, iar spitalelor datoria de a le oferi tratament celor bolnavi. Asistența materială era, de asemenea, deosebit de importantă în acele vremuri și consta în ajutoare bănești sau în

---

Muncii și Ocrotirilor Sociale, direcția învățământului profesional; directorul Casei Muncii din Direcția C.F.R.; președinta Societății „Văduvele eroilor din războiul 1916-1918”. Vezi: *Activitatea Societății pe anul 1921-1922. Expunerile făcute către al treilea Congres General ținut în zilele de 25-27 iunie 1922 la Iași*, Iași, 1922, p. 6.

²⁴ SJAN Dolj, *Fond Prefectura Dolj, Serviciul Administrativ*, dosar nr. 74/1920, f. 93; *Activitatea Societății pe anul 1921-1922*, p. 5. Prima regională a fost înființată la Iași, în 1917, și cuprindea județele: Dorohoi, Botoșani, Suceava, Neamț, Bacău, Putna, Covurlui, Tecuci, Tutova, Fălciu, Iași, Vaslui și Roman. A doua regională fondată a fost cea de la București, la 5 iunie 1918 (județele: Râmnicu-Sărat, Buzău, Prahova, Dâmbovița, Muscel, Argeș, Olt, Teleorman, Vlașca, Ilfov, Ialomița, Brăila, Tulcea, Constanța, Durostor și Caliacra) dar care din cauza suprafeței sale prea mari, la 1 februarie 1920, a fost împărțită în două, formându-se regionala a șaptea, cu sediul la Constanța (președinte dl. Dimitriu), care includea patru județe ale Dobrogei și Cadriaterul. Cea de-a treia a fost întemeiată la 23 iunie 1918, stabilindu-i-se reședința la Craiova (președintă Olga Gigurtu) de unde se coordona activitatea în întreaga Oltenie (județele: Mehedinți, Gorj, Vâlcea, Dolj, Romanați). La 25 iunie 1918 Chișinăul (președinte - dl. Col. Ștefănescu) devenea a patra regională a Asociației (județele din întreaga Basarabie), fiind urmat la 4 februarie 1919 de Cernăuți (județele din întreaga Bucovină). Bazele regionalei a șasea au fost puse la 13 decembrie 1919. În ea intrau județele din Transilvania și celelalte provincii care se vor alipi. Reședința acestei unități a devenit orașul Sibiu. Ultimele două secții au fost create în primăvara și toamna anului 1920. La 15 aprilie ia ființă regionala a opta, cu sediul la Timișoara (președintă - Lucia Cosma), iar la 2 noiembrie este constituită o ultimă regională, care cuprindea județele din nordul Transilvaniei și își avea reședința la Cluj (președintă - Sofia Anastasiu). Vezi: Mihail Iliev, *Societatea „Ocrotirea orfanilor din război”. Comitetul regional Chișinău (1918-1924) în „Tyragetia: Istorie. Muzeologie”*, Serie nouă, vol. 8 (23), nr. 2, Chișinău, 2014, pp. 183-184.

²⁵ Bani erau distribuiți astfel: câte 4 milioane de lei regiunilor Bucureștilor și Iașilor, 3 milioane Sibiului, 2 milioane pentru Chișinău, câte un milion de lei Craiovei și Cernăuțiului și un milion de lei pus la dispoziția Consiliului Central al Societății ca fond pentru deschiderea de credite extraordinare Comitetelor regionale, conform Decretului-Lege din 3 septembrie 1919. Vezi: *Statutele Societății „Ocrotirea orfanilor din Război” și Decretul Lege cuprinzând toate dispozițiile privitoare la recunoașterea calității de persoană morală, drepturile Societății și raporturile cu autoritățile administrative*, Iași, 1919, pp. 3-4.

natură: alimente, îmbrăcăminte, cărți, rechizite și burse școlare. De asemenea, orfanii aveau prioritate în instituțiile publice de binefacere, în școlile și atelierelor profesionale ale statului.

Printre altele, era stipulată și interdicția adunării de fonduri în numele orfanilor, fără autorizația Consiliului Central al Societății²⁶.

Copiii cu o stare materială bună și care aveau rude sau prieteni ce se puteau ocupa de ei erau încredințați tutelei acestora, fiind atent monitorizați de către reprezentanții societății pentru a se prevenii abuzurile. În cazul în care nu existau astfel de persoane, averea și protecția orfanilor se aflau sub auspiciile comitetului Societății din comuna în care era înregistrat copilul. Tutela înceta odată cu regăsirea, reîntoarcerea sau eliberarea părinților ori a tutorilor; adoptarea; căsătoria sau dovedirea capacității copilului de a-și câștiga singur existența.

Învățământul din aceste orfelinat era îndreptat puternic spre partea practică, fiind pus accentul pe științele agricole, tehnice și arta menajului. Ciclul primar era obligatoriu în toate orfelinatele și pentru toți copiii. Tendința era aceea de a le oferi șansa să învețe o meserie (cismărie, lemnărie, croitorie și fierărie – pentru băieți; industrie casnică, țesătorie, lenjerie, croitorie, broderie – pentru fete) și să organizeze o gospodărie. Avantajul era că, în cadrul acestor ateliere se lucrau și se reparau multe din obiectele necesare uzului intern. Cei care dovedeau aptitudini deosebite către studiu sau arte erau susținuți în școlile secundare, militare, normale, seminarii, conservator și chiar universități, pentru a-și desăvârși educația²⁷. Scopul urmărit era ca la vârsta maturității, copilul să se poată descurca singur, să își găsească ușor un loc de muncă care să-i permită să se integreze în societate.

Principalele resurse proveneau din subvențiile oferite de stat, județe, comune, instituții financiare și de binefacere, cotizațiile membrilor activi, aderenți, donatori și fondatori precum și din donațiile, colectele și subscrierile pentru binefacere, beneficiile reprezentanților și ale balurilor și serbărilor organizate de Societate etc²⁸.

La sfârșitul războiului, erau înregistrate sub tutela Societății, la nivelul întregii țări, 91 de orfelinat unde copiii erau crescuți și educați, făcându-se eforturi substanțiale pentru a le oferi condiții decente de trai. Dintre acestea, 75 de instituții țineau cursuri primare, 4 aveau ateliere profesionale, 4 cu ferme agricole, 3 sanatorii și triaje, o casă de corecție, la Iași, pentru cei nedisciplinați, vicioși (al cărei sediu se afla pe proprietatea domnitorului Ioniță Sandu Sturdza din Copou²⁹) și 4 școli speciale, licee, industrie casnică, o școală de educatoare și una de agricultură³⁰.

Potrivit statisticilor, în perioada 1917-1922, a beneficiat de ajutor un număr de 208.873 de orfani³¹, iar la nivelul anului 1922 peste 350.000, dintre care peste 40.000

²⁶ *Almanahul Orfanilor din Război pe anul 1922*, Iași, 1922, p. 25.

²⁷ *Pentru neam și țară*, pp. 170-173.

²⁸ *Almanahul Orfanilor din Război pe anul 1922*, p. 26.

²⁹ Proprietatea a fost cumpărată în 1920 de Olga Sturdza, în calitate de președintă a Societății „Ocrotirii Orfanilor de Război”. Vezi: Daniel Dieaconu, *Olga Mavrocordat Sturdza* în „Analele Liceului «Vasile Conta» Târgu-Neamț”, Seria Istorie, nr. 1/2019, Iași, Editura PIM, p. 36.

³⁰ *Almanahul Orfanilor din Război pe anul 1922*, p. 26.

³¹ *Pentru neam și țară*, p. 182.

erau orfani de ambii părinți³². În 1922, Societatea oferea sub formă de pensii lunare, sume cuprinse între 15-30 de lei/copil unui număr de 55.470 de orfani înregistrați cu un domiciliu, și întreținea unui număr de 7.021 de orfani de ambii părinți.

În anul 1925, în paginile publicației „Cultura poporului”, prin vocea Mariei Băiulescu, erau evidențiate rezultatele activităților întreprinse de Societate la nivelul întregii țări: „Astăzi, 9.214 orfani, sunt adăpostiți și ocrotiți în 96 de orfelinate, iar 2.833 de orfani au fost plasați ca bursieri ai societății în diferite școli și ateliere, toți orfanii de ambii părinți, fără alte mijloace de existență. Societatea asistă mai mult de 16.991 orfani la domiciliu, cu alimente, îmbrăcăminte, lemne și cărți de școală”³³.

Ca unități de învățământ, la nivelul anului 1925 sunt menționate: 3 școli de agricultură, 9 școli de meserii, 2 normale și 9 complementare, cu ateliere profesionale, un seminar teologic și o școală comercială, conduse „de persoane competente și sunt autorizate a elibera diplome”. Potrivit raportoarei noastre, copiii din aceste instituții au participat la expozițiile și concursurile agricole și industriale realizate la nivelul țării, fiind recompensați cu un număr de 36 de distincții și medalii pentru produsele realizate de ei.

O preocupare majoră a organizatorilor a fost să le mențină copiilor vie amintirea eroilor dar, totodată, să-i transforme și în buni patrioți „astfel, că din vreme sunt instruiți în cunoștințele istoriei naționale a cântecelor, jocurilor și obiceiurilor naționale, păstrând respectul religiei și venerațiunea eroilor și cea mai loială iubire de tron și de țară”³⁴.

La nivelul anului mai sus menționat, societatea ajunsese să dețină 42 de imobile în valoare de 63 de milioane de lei, cu un inventar de 36 de milioane, o mare parte din orfelinate, sanatorii și școli funcționând în imobilele proprii. Acestora li se adaugă donația unui teren agricol în suprafață de 100 de ha, oferită de „un brav țăran, cu destinațiunea să se înzestreze la timpul său 30 de orfani, care vor fi mai sânguitori în școlile de agricultură”. Pentru a-și atinge țelul, s-a demarat acțiunea de clădire a unor case pe acest teren „cu scopul de a forma un sat model pentru orfani”, satul urmând să poarte numele donatorului³⁵.

Societatea a funcționat până în anul 1935 când ultimul orfan de război a ajuns la majorat. În acest an căminele și toate averile societății au trecut în proprietatea Ministerului Sănătății, darea de seamă oferind informații cu privire la activitatea intensă de aproximativ două decenii³⁶.

Pentru întreaga activitate, Olga Sturdza a primit recunoașterea de la Crucea Roșie americană așa cum reiese dintr-o scrisoare primită de la președintele Societății de Cruce Roșie din SUA³⁷.

Societatea „Principele Mircea pentru Protecția copiilor în România” a fost fondată la 22 iunie 1919, cu scopul de a cinsti memoria celui mai mic fiu al familiei

---

³² *Activitatea societății pe anul 1921-1922...*, p. 21.

³³ Maria Băiulescu, *Societatea Ocrotirea orfanilor din război. Opt ani de activitate*. în „Cultura poporului”, anul VI, nr. 144, Cluj, 1926, p. 1.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Pentru neam și țară*, p. 158.

³⁷ Daniel Dieaconu, *art. cit. în loc. cit.*, p. 37.

regale din România, răpus la numai patru anișori de febra tifoidă, epidemie care afecta țara în anul 1916, și primește calitatea de persoană morală la 7 iulie 1919. Potrivit Reginei Maria, aceasta a luat ființă ca urmare a unui vis. Era un vis în care-i apărea fiul cel mic, decedat, Mircea, care îi cerea să aibă grijă de copiii orfani, să le găsească case: „Găsește-le case, mamă! Căsuțe unde să aibă hrană, unde să le fie cald și să fie fericiți, și deasupra fiecărei căsuțe înseamnă numele meu pe care l-ai iubit atâta!”³⁸

Țelul societății era „ocrotirea copilului – oricare ar fi situația lui – a femeii însărcinate și a mamei lehuze sau care alăptează”. Cu sediul în București, societatea se autofinanța prin cotizațiile membrilor fondatori (suma unică de 500 de lei sau 100 de lei/an), ale membrilor activi (12 lei/an), dar și din alte cotizații, subscripții, donații, ofrande, legate, subvenții, produsul taxelor – eventual înființate prin regulament –, produsul serbărilor, al chetelor etc.

Potrivit statutului, societatea se ocupa, printre altele, cu: crearea de leagăne, aziluri, grădini de copii, cantine, cămine pentru femeile aflate în primele săptămâni de naștere, cursuri de puericultură, de educație fizică. De asemenea, a urmărit să grupeze în jurul ei toate societățile cu scop similar, pentru o mai strânsă colaborare cu ele.

Societatea era administrată de un comitet prezidat de Regina Maria, ajutată și de Lia Brătianu, comitet din care făceau parte, obligatoriu, 2 medici, un juriscult, un economist, un pedagog și cel puțin 3 doamne, directorul general al serviciului sanitar și primarul capitalei. Potrivit actului de constituire, puteau fi înființate filiale atât în orașe cât și în sate, conduse de comitete locale³⁹.

Cu sprijinul Crucii Roșii americane, au fost înființate, la nivelul întregii țări, 350 de clinici pentru nou-născuți și centre pentru ajutorarea mamelor și copiilor aflați în dificultate. Regina Maria se arăta, astfel, preocupată și de una dintre cele mai grave probleme ale României interbelice, mortalitatea infantilă.

Societatea „Principele Mircea”, cu ajutorul Reginei Maria și cu aportul autorităților locale, s-a străduit și și-a adus contribuția la ameliorarea și refacerea destinilor celor mulți și anonimi.

La 12 septembrie 1919, a fost înființată Societatea „**Mormintelor Eroilor Căzuți în Război**”, a cărei președintă de onoare era Regina Maria și președinte executiv, Miron Cristea – mitropolitul primat al României, cu scopul de a îngriji și păstra mormintele și operele comemorative de război, a descoperi noi morminte ale ostașilor căzuți în perioada 1916-1918, a aduce îmbunătățiri cimitirelor eroilor și a organiza ceremoniale religioase și militare la mormintele eroilor. Societatea „Mormintele Eroilor Căzuți în Război” și-a schimbat denumirea, în 1927, în Societatea „Cultul Eroilor”, care a activat sub acest nume până în anul 1940, care (la doi ani, de la decesul Reginei Maria) s-a transformat în Așezământul Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor, desființat în 1948⁴⁰. La 19 noiembrie 1991, din inițiativa unui grup de ofițeri în rezervă și în retragere (gl. rtg. Stelian Popescu, col. rtg. Petre Stoica ș.a.) ia ființă „Comitetul Național

³⁸ Regina Maria, *Gânduri și icoan din vremea războiului*, Sibiu, 1919, p. 28.

³⁹ „M.O.”, nr. 71/16 iulie 1919, pp. 3831-3832.

⁴⁰ Paul Adrian Cristescu, *Crucea eroilor de pe muntele Caraiman*, ediția a II-a (revizuită și adăugită), Editura Tiparg, 2018, p. 197.

pentru Restaurarea și Îngrijirea Monumentelor și Cimitirelor Eroilor” (care, din 1992 funcționează sub patronajul Ministerului Apărării Naționale și sub oblăduirea Patriarhiei Române), continuator, conform statutului, al Așezământului Național „Regina Maria” pentru Cultul Eroilor. Din 1997 Comitetul devine Asociația Națională „Cultul Eroilor”, iar din 2012 Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”.

Din 20 aprilie 1920, la inițiativa Bisericii Ortodoxe Române și a Ministerului de Război, Ziua Eroilor se sărbătorește anual de Înălțarea Domnului Iisus Hristos la ceruri. Pierderile umane, suferite în timpul Primului Război Mondial, în luptele crâncene din septembrie-noiembrie 1916 pentru apărarea trecătorii Predeal, au determinat-o pe Regina Maria să construiască un monument dedicat eroilor căzuți în timpul evenimentelor sus menționate. Monumentul „Crucea Eroilor”, construit între anii 1926-1928, a fost amplasat pe muntele Caraiman. Se spune că apariția acestui monument are legătură cu un alt vis al Reginei Maria în care Munții Bucegi erau stropiți cu sângele eroilor români⁴¹. Regina Maria s-a dedicat personal strângerii fondurilor necesare ridicării monumentului. Banii au fost colectați de la diverși deponenți, inclusiv de la Casa regală britanică și guvernele țărilor aliate. Nu este deloc surprinzător faptul că Regina Maria s-a implicat în ridicarea unui astfel de monument, cu atât mai mult cu cât, cu toții știm că ea s-a aflat în permanență în preajma soldaților români aflați în suferință. De altfel, ea a avut grijă ca toți soldații morți să aibă un mormânt, unde de multe ori a mers și a plantat flori și le-a pus și o cruce. În 1919, prin Decret-Lege, terenurile unde erau înhumați ostașii morți în Primul Război Mondial au fost expropriate pentru a fi amenajate cimitire, mausolee și monumente ale eroilor.

Alte societăți de binefacere aflate sub patronajul Reginei Maria se pare că au fost: *Societatea de binefacere „Scufița”* pentru îngrijirea copiilor ale căror mame se aflau în închisoare, președintă fiind Ana Gr. Sevescu (în perioada în care era principesă)⁴².

„*Asociația Amicală a Surdo-Mușilor din România*” înființată la 19 noiembrie 1919, având ca președinte pe Alexandru Clarnet, avea ca scop îmbunătățirea situației sociale, politice, intelectuale a persoanelor cu deficiențe de auz. Din comitetul de conducere a făcut parte și prințul Henry Ghica, fiul surd al domnitorului Constantin Ghica, iar ca membri fondatori menționăm pe: Ioan Pantazi, Constantin M. Gheorghiu, Nicolae Niculescu, Anton Kratochkvil, Vasile Tănăsescu, Grigore Iacobini, Avram Oschnzon, Ioan D. Petrescu, Ioan P. Dumitru, Contantin C. Cristescu, Gogu Zamfirescu și mulți alții. Până în anul 1953, când s-a reconstituit „Asociația Surdo-Mușilor din Republica Populară Română” subvenționată de stat, asociațiile amicale erau finanțate

---

⁴¹ Paul Adrian Cristescu, *op. cit.*, p. 141. Paul Cristescu menționează în cartea sa, bazându-se pe un articol apărut în publicația „Tricolorul”, nr. 21 din 1 ianuarie 1922, că monumentul ar fi fost ridicat de un comitet alcătuit din „oameni de vază” din Bușteni, în amintirea eroilor neamului, și care, la sugestia unui „bătrân sfântos din Bușteni” trebuia așezat pe locurile unde au avut loc lupte, „locuri stropite cu sângele eroilor cărora li se închină acest monument”. Propunerea bătrânului era ca monumentul să fie construit „numai din piatră masivă, solid lucrat, în forma unei mari coloane, pe care să se sape inscripțiile și pe vârful căria, pe timpul nopței, să strălucească o lampă care va putea fi văzută de pretutindeni” și să fie amplasat pe vârful Clăbucetului Baiului, pentru a putea fi văzut „depe toată valea, până la Sinaia” (p. 140).

⁴² „Albina. Revistă enciclopedică”, anul XVII, nr. 30/20 aprilie 1914, București, 1914, p. 1190; „Gazeta ilustrată”, anul III, nr. 19/19 aprilie 1914, București, p. 3.

prin acțiuni filantropice, își acordau reciproc ajutoare materiale, se sprijineau în găsirea unui loc de muncă și desfășurau diverse activități culturale, sociale și sportive⁴³.

Din informațiile oferite mai sus, observăm duritatea experienței Primului Război Mondial dar și gravitatea urmărilor acestuia. Documentele, memorialistica, folclorul cât și înscrisurile oficiale ne arată că războiul nu s-a sfârșit odată cu încheierea păcii, el continuând prin urmările pe care le-a avut asupra oamenilor, în special asupra orfanilor, văduvelor, răniților și invalizilor de război și care reclamau o atenție specială din partea autorităților. Un sprijin important a venit din partea Reginei Maria, ajutată, în marile ei acțiuni de binefacere din timpul și din perioada imediat de după finalizarea războiului, de marile doamne ale societății românești, Olga Sturdza, Anastasia Filipescu, Alexandrina Cantacuzino, Simona Lahovary, Lia Brătianu, ale căror fapte trebuie menționate. Prin atitudinea și curajul de care au dat dovadă, acestea pot fi trecute în rândul generațiilor de pe „frontul de acasă” a căror bătălie s-a dat pe o perioadă îndelungată constând în a oferi siguranță, educație dar și de a modela caractere.

***Societatea „Principele Mircea pentru Protecția copiilor în România”.
De Ziua Copilului, în 1937, pe străzile din București.
Sursa: „Adevărul”, 25 mai 1937.***

⁴³ <https://ansrcn.wordpress.com/istoric/> accesat pe data de 07.10. 2021, ora. 15.

RELAȚII ROMÂNNO-SOVIETICE 1924-1940

Ion Al. Popescu

Conferința româno-sovietică de la Viena desfășurată între 27 martie și 2 aprilie 1924 a eșuat deoarece Moscova a refuzat să recunoască legitimitatea Unirii Basarabiei cu Patria-Mamă și integritatea teritorială a României (Arhiva MAE, *Fond 71/URSS*, anul 1924, vol. 76; *Documente privind relațiile româno-sovietice în perioada 1917-1924*, București, 1928, passim; Fr. C. Nanu, *Politica...*, pp. 124-126). La scurt timp după eșuarea conferinței, la 29 iulie 1924 Biroul Politic al Partidului Comunist (bolșevic) al Uniunii Sovietice a adoptat hotărârea cu privire la crearea Republicii Sovietice Socialiste Autonome Moldovenești, în cadrul Republicii Sovietice Socialiste Ucraina. Se preconiza ca granița apuseană a noii republici să fie pe râul Prut (I.P. -visau frumos tovarășii bolșevici!), fapt ce dovedește intenția guvernului de la Moscova de anexare a Basarabiei („Comunistul Moldovei”, Chișinău, nr. 10/octombrie 1974).

Guvernul sovietic aprecia că erau întrunite condițiile pentru declanșarea unei acțiuni de amploare împotriva României, care să ofere pretextul pentru intervenția Armatei Roșii și reanexarea Basarabiei. De fapt, având ca plan permanent declanșarea unei revoluții europene și extinderea comunismului și în alte state de la granița de Vest a Rusiei Sovietice, pregătirea se făcea și împotriva altor state vecine, pe un spațiu întins de la Marea Baltică la Marea Neagră. Ca de obicei, acțiunea urma să se desfășoare sub lozinca standard a apărării statului sovietic, devenită un adevărat leitmotiv. În acest sens, la 20 iulie 1924 Comitetul Executiv al Internaționalei Comuniste a dat o circulară către comitetele centrale ale partidelor comuniste din Polonia, Lituania, Estonia, România, Cehoslovacia și Iugoslavia, în care se arăta că „*proletariatul rus este amenințat cu implicațiuni de război din partea României*”. În vederea unui eventual conflict, Internaționala Comunistă stabilea „puncte de refugiu” și zone cu „detașamente armate speciale” (Anton Moraru, *Tatar-Bunar, răsccoală sau export de revoluție?*, în „*Revista de Istorie Militară*”, nr. 6/1990; Ludmila Rotari, *Mișcarea*, pp. 233-262: cap. XI – „Planurile Internaționalei Comuniste privind România în anul 1924”; (†) N. Rauș ș.a., *O agresiune sovietică...*, passim; I.E. Secu, „Relațiile sovieto-române și problema Basarabiei (1924-1940). Perspective asupra rolului ideii ruse în politica externă a URSS”, în Fl.-R. Mihai, V. Buga, *Problema Basarabiei*, pp. 102-123). Pe baza aceasta, la 8 august 1924, sub președinția lui Vasil Petrov Kolarov (1877-1950), secretar al Federației Comuniste Balcanice (M.C. Stănescu, Gh. Neacșu, *Moscova*, passim), a fost aprobat un plan de acțiune pentru România, care trebuia să fie aplicat la jumătatea lunii septembrie. Ca principiu, s-a cerut ca în toate acțiunile ce urmau să fie declanșate, URSS să nu participe oficial, ajutorul efectiv în oameni, armament, materiale fiind dat doar prin comuniștii grupați în centre, care să ia asupra lor întreaga răspundere.

Principalele acțiuni (numite răscoale, revolte, rebeliuni atunci și acum) s-au desfășurat la Nicolaevca și Tatar-Bunar, dar au eșuat ca urmare a lipsei de sprijin din partea majorității populației Basarabiei și a intervenției prompte, hotărâte și dure a organelor de ordine ale statului român (Gh. Tătărescu, *Internaționala a III-a și Basarabia*; Husărescu Zaharia Ion, *Mișcarea subversivă în Basarabia*, Chișinău, 1925, republicată 1996).

Al doilea eveniment cu implicații în istoria de după 1919 a României a fost o diversivă montată abil de sovietici: prin hotărârea guvernului de la Moscova, la 12 octombrie 1924 a fost creată în stânga Nistrului Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească, cu capitala la Balta, subordonată Republicii Sovietice Socialiste Ucrainene atât pe linie de stat cât și pe linie de partid (E. Bold, R.O. Locovei, *Relații româno-sovietice*, p. 118 și urm; Al.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 81). Din 1929 capitala acestei micuțe republici a fost mutată la Tiraspol; ea avea o suprafață de 7.516 kmp și o populație de 545.000 locuitori. Potrivit informațiilor sovietice, în acest teritoriu moldovenii/românii reprezentau 60% din totalul populației, adică 327.000 persoane (Al. V. Boldur, *Basarabia românească*, p. 153). Prin acest act, Moscova a urmărit crearea unui nucleu politico-juridic în jurul căruia să coaguleze, să agite, să perpetueze „problema” Basarabiei. Subliniez faptul că se plănuia stabilirea frontierei vestice a respectivei republici pe Prut, ceea ce arată clar intențiile și obiectivele guvernului de la Moscova (Nicolae Dabija, *Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești*, în „Revista de istorie militară”, nr. 6/1990, p. 44). În decembrie 1924, P.C.(b) din URSS a hotărât introducerea alfabetului chirilic în RSS Moldovenească. Dar, pentru scurt timp, între 1932-1938 s-a revenit la grafia latină, după care s-a stabilit definitiv folosirea celei ruse (Apostol Stan, *România Mare*, pp. 210-229). În anul 1938 s-a votat Constituția RSSA Moldovenești care, conformându-se Constituțiilor Uniunii Sovietice și Ucrainei, statua victoria socialismului și în acest teritoriu.

La 27 august 1928 la Paris a fost semnat Pactul Briand-Kellogg, prin care „Părțile contractante declară solemn, în numele popoarelor lor, că (ele) condamnă recurgerea la război pentru reglementarea diferendelor internaționale și că vor renunța la el ca instrument de politică națională în relațiile lor reciproce (art. 1). Puterile contractante recunosc că reglementarea sau soluționarea tuturor diferendelor sau conflictelor, de orice natură sau origine ce vor apărea între ele nu vor trebui niciodată să aibă loc decât prin mijloace pașnice” (art. 2) („Monitorul Oficial” nr. 30/7 februarie 1929). Pozând în câmpioană a democrației, URSS a hotărât să acționeze în spiritul Pactului Briand-Kellogg, începând tratative cu guvernele Poloniei și Lituaniei pentru punerea lui în practică. În calitate de aliată a Poloniei (la 3 martie 1921 se semnase Convenția de alianță defensivă între cele două state; *România-Polonia. Relații diplomatice*, vol. I: 1918-1939, autori: Florin Anghel, Nicolae Mareș, Dumitru Preda, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003; M. Mușat, I. Ardeleanu, *România*, vol. II, p. I, pp. 1011-1012; *Politica externă a României*, p. 177; M. Retegan, *În balanța forțelor*, passim), România a propus ca protocolul consacrat aplicării Pactului Briand-Kellogg să fie negociat și semnat de toate statele vecine cu URSS (I.M. Oprea, *O etapă*, pp. 26-27). După ce au avut loc discuții între părțile interesate, la 9 februarie 1929 a fost semnat Protocolul de la Moscova („Monitorul Oficial”, nr. 70/27 martie 1929; *Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. 168,

pp. 278-281), prin care delegații Letoniei, Poloniei, României, URSS „*Însuflețiți de dorința de a contribui la menținerea păcii existente între țările lor și, în acest scop, de a pune în vigoare fără întârziere între popoarele acestor țări Tratatul de renunțare la război ca instrument de politică națională semnat la Paris, la 27 august 1928, au hotărât să îndeplinească aceste intenții prin efectul prezentului protocol, căzând de acord asupra următoarelor: Tratatul de renunțare la război ca instrument de politică națională, semnat la Paris la 27 august 1928, a cărui copie este anexată la prezentul protocol ca parte integrantă a sa, intră în vigoare între părțile contractante după ratificarea zisului Tratat de la Paris din 1928, de către organele legislative competente ale statelor respective*” (art. I). S-a precizat că respectivul Tratat de la Paris va fi valabil între părțile contractante independent de intrarea lui în vigoare, adică avea aplicabilitate de îndată ce ele vor depune instrumentele de ratificare a protocolului. Deoarece în perioada 1929-1931 între URSS și Polonia și Franța se purtau tratative pentru încheierea unui pact de neagresiune, în cursul tratativelor polono-sovietice și franco-sovietice, România a fost supusă la presiuni din partea guvernelor Poloniei și Franței, de a accepta convorbiri pentru un pact de neagresiune și conciliațiune cu Sovietele. România a acceptat „fără plăcere” aceste presiuni și a dat instrucțiuni reprezentanților săi diplomațiici acreditați la Varșovia, Riga și Ankara să ia contact cu omologii lor sovietici, pentru unele sondaje preliminare (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, pp. 303-310). În martie 1931 o propunere privind reluarea negocierilor sovieto-române vine din partea lui Dimitrie N. Ciotori (1885-1965), consilier al Legației României la Londra, care prin intermediul cunoscutului ziarist englez Wickham Steed voia să-l întâlnească pe Dmitri Vasilievici Bogomolov, consilier al reprezentanței plenipotențiare sovietice din capitala britanică. Intenția lui Ciotori de a relua firul negocierilor româno-sovietice a fost privită cu răceală de Maksim Maksimovici Litvinov (1876-1951), comisar al poporului pentru Afaceri Străine (1930-1939). Eforturi de a găsi o cale de înțelegere au depus Ion Carp, ministrul nostru la Ankara, Grigore Bilciurescu de la Varșovia și M. Sturdza, însărcinatul român cu afaceri la Riga. S-a ajuns la concluzia că Riga era locul indicat pentru reluarea discuțiilor și soluționarea problemelor în litigiu româno-sovietic. Protagonistii au fost Boris Spiridonovici Stomoniakov (1882-1941, bulgar de origine, vicecomisar la Externe, 1934-1938, arestat ca și alți diplomați sovietici, mort în lagăr) și Mihail Sturdza (1886-1941), nepot al domnitorilor Sturdza din Moldova anulul 1848 (M. Sturdza, *România și sfârșitul Europei*, passim). Conferința de la Riga, capitala Letoniei, s-a desfășurat, cu unele întreruperi obiective (boala lui Sturdza), între 7-20 ianuarie 1932. În instrucțiunile trimise de guvern pentru Sturdza i se atrăgea atenția asupra faptului că era necesar să se bazeze, în discuțiile cu Stomoniakov, pe Protocolul de la Moscova și pe Pactul Briand-Kellogg și să se afirme că între România și URSS exista o stare de pace, afirmație esențială pentru diplomația de la București (V. Moisuc, *Premisele izolării politice a României*, p. 324). În numele guvernului său, Stomoniakov preciza că încheierea pactului de neagresiune nu schimba atitudinea Moscovei față de problema Basarabiei și pentru a nu rupe negocierile propunea să se treacă la dezbatere pe articole când se va găsi, credea el, o formulare acceptabilă pentru ambele părți. Sturdza a cerut ca în Preambul sovieticii să declare că vor respecta frontierele României,

ca o recunoaștere *de facto* și *de jure* a Basarabiei ca pământ românesc. Stomoniakov a refuzat iar în comentariile notate în „Jurnalul secret” (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, p. 336) făcea distincție între Pactul Briand-Kellogg, care nu putea fi modificat, și tratatul de neagresiune, ce putea conține o serie de prevederi mai concrete (*Ibidem*, p. 338). Din declarația lui oficială rezulta că guvernul sovietic nu voia să-și pună semnătura pe un tratat din care s-ar fi putut deduce recunoașterea directă, indirectă sau tacită a „anexării” Basarabiei de către România. El scria: „aceasta pentru noi este *inacceptabil și de nediscutat*”. Declarația intransigentă a lui Stomoniakov era urmarea unor instrucțiuni venite de la Moscova la 23 ianuarie 1932. Se știe că Guvernul sovietic manifesta o aversiune categorică față de noțiunile *integritate, inviolabilitate, suveranitate* și declara că „*Rusia Sovietică nu va încheia niciodată un pact de neagresiune cu România*” care să conțină acești termeni (V. Moisuc, *Premisele*, p. 325; I. Scurtu și colab., *Istoria Basarabiei*, p. 189). Guvernul român a fost presat de guvernele francez și polon să înceapă negocierile, fiind asigurat că Sovietele nu vor mai aborda problema Basarabiei, pe care o considera închisă, dar Stomoniakov a folosit prilejul pentru a reveni la subiecte delicate pe care delegația română le respingea categoric și care în concepția diplomației Bucureștilor erau deja soluționate. Dacă românii ar fi știut că sovieticii o vor rediscuta, ei n-ar mai fi acceptat să discute despre un pact de neagresiune și nici n-ar fi început tratativele (M. Sturdza, *România și sfârșitul Europei*, p. 13). Sturdza a avertizat că dacă problema Basarabiei rămânea „*deschisă*”, era „*inutil să înceapă negocierile*”, idee cu care și Stomoniakov a fost de acord. Precizez că procesele-verbale ale negocierilor au fost publicate (*Relațiile*, vol. I, doc. nr. 200, pp. 350-353, doc. nr. 201, pp. 353-354, doc. nr. 204, pp. 359-360 și doc. nr. 206, pp. 362-363), dar ele nu oferă destule informații pentru a lămuri ce s-a întâmplat în realitate la Riga. Alte trei surse documentare sunt disponibile în analiza tratatelor. Avem documentele sovietice, din care se distinge relatarea făcută de Stomoniakov în ceea ce a fost denumit „Jurnal”, în realitate niște amintiri. Vine apoi „Memorandumul” lui M. Sturdza, redactat în limba engleză. Ele au fost publicate în *Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. I, cu precizarea că lucrarea diplomatului român lipsește din Arhiva Diplomatică de la București și a fost reprodușă după textul publicat de Walter M. Bacon Jr. în lucrarea *Behind Closed Doors (Secret papers of the Failure of Romanian-Soviet Negotiations, 1931-1932, Hoover Institution Press*, doc. nr. 197), iar o parte din dialogul Stomoniakov-Sturdza în lucrarea ultimului, *România și sfârșitul Europei*, pp. 69-70 și dialogul mai amplu al lui Sturdza către D. Ghica, ministrul român de Externe, în W.M. Bacon, *op. cit.*, doc. nr. 28, iar răspunsul în *Relațiile*, vol. I, p. 341-345 (în lb. engleză) și pp. 345-349 (în lb. română). Cele două reproduceri ale relatării lui Sturdza prezintă deosebiri, după cum relatarea sovietică diferă destul de mult de cele românești. Dar cede trei izvoare redau imaginea inflexibilității celor două părți, a lipsei reale de dialog și a inexistenței dorinței de succes (Al. M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 106). Analizând aceste negocieri, unii specialiști români au ajuns la concluzia că eșuarea lor se datorează și lui Sturdza, un om cu idei preconcepute, ranchiunos față de Titulescu, lipsit de realism în ceea ce privea URSS (erau impresiile ministrului francez de la Riga), un diplomat neexperimentat (opiniile lui Titulescu și ale istoricului ame-

rican W. Bacon Jr. (în cartea *Nicolae Titulescu*, Iași, Institutul European, 1999, p. 42). Concluzia desprinsă de specialiști peste ani: polonezii ne-au trădat și au semnat, la 25 iulie 1932, un tratat de neagresiune cu URSS, fără a mai ține seama de România iar Franța a făcut la fel, dar oferindu-ne o slabă consolare – că poziția ei amicală față de români rămânea aceeași ca înainte, neschinbată (Walter M. Bacon Jr., *op. cit.*, p. 43; V. Moisuc, *Premisele*, p. 326 – apud Em. Bold, R.O. Locovei, *Relații româno-sovietice*, p. 139).

Între 2 februarie 1932 și 11 iunie 1934, la Geneva se desfășoară cu întreruperi, sub egida Societății Națiunilor, Conferința dezarmării, la care participă 61 de țări (54 de state membre și 7 state nemembre, printre ele și URSS), care în cursul dezbaterilor au analizat o serie de proiecte de ansamblu, propuneri și inițiative privind diferite aspecte ale problemei dezarmării (Gh. Matei, *Dezarmarea*, pp. 211-251). La 6 februarie 1933 Maksim Maksimovici Litvinov (1876-1951) a propus o convenție pentru definirea agresiunii/agresorului (I.M. Oprea, *O etapă rodnică*, p. 39). La textul elaborat de Litvinov s-a adăugat și precizarea făcută de N. Titulescu (1882-1941) că „*prin teritoriu trebuie să se înțeleagă teritoriul asupra căruia un stat își exercită în fapt autoritatea*” (Arhiva MAE, *Fond 71/URSS*, vol. 82, f. 59). Documentul convenției a fost semnat la Londra la 3 iulie 1933 (*Politica externă a României*, p. 203). Convenția pentru definirea agresorului considera că „*toate statele au deopotrivă drept la independență, la securitate, la apărarea teritoriilor lor și la libera dezvoltare a instituțiilor lor*” (M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, p. I, pp. 1135-1136). Din dorința „*de a asigura tuturor popoarelor inviolabilitatea teritoriului țării lor*”, împunătorii României, Cehoslovaciei, Turciei, Iugoslaviei și URSS au recunoscut ca agresor, într-un conflict internațional, *statul care cel dintâi va fi comis una din acțiunile următoare*: 1. declarațiune de război unui alt stat; 2. invaziune prin forțele sale armate, chiar fără declarație de război, a teritoriului unui alt stat; 3. atac prin forțele sale terestre, navale sau aeriene, chiar fără declarație de război, a teritoriului, navelor sau aeronavelor unui alt stat; 4. blocus naval al coastelor sau porturilor unui alt stat; 5. sprijin dat bandelor armate care, formate pe teritoriul său, vor fi invadat teritoriul unui alt stat sau refuzul, cu toate măsurile în puterea lui pentru a lipsi zisele bande de orice ajutor sau protecțiune”. Se mai preciza că „*Nici o considerațiune de ordin politic, militar, economic sau alta nu va putea servi drept scuză sau justificare a agresiunii*” (N. Titulescu, *Documente diplomatice*, pp. 508-509; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, partea I, p. 1135). Cu prilejul discuțiilor asupra convenției pentru definirea agresiunii, Titulescu și Litvinov au convenit un acord verbal/ *gentlement's agreement*/ prin care se angajau să vegheze cu deosebită atenție ca în comportarea și în manifestările lor publice să nu ridice sub nici o formă chestiunea diferendului teritorial între cele două țări (I.M. Oprea, *Iulie 1936: Titulescu, Litvinov...*, în „Magazin Istoric”, nr. 1/1967, p. 35). În cadrul Conferinței de la Zagreb din 22 ianuarie 1934 (Arhiva MAE, *Fond URSS*, vol. 52, extras din Procesul-verbal din 22 ianuarie 1934; Eliza Campus, *Mica Înțelegere*, București, Editura Științifică, 1968, passim; M. Mușat, I. Ardeleanu, *România*, vol. II, partea a II-a, pp. 1354-1356; Milan Vanku, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei 1920-1938*, București, Editura Politică, 1979, passim), Cehoslovacia, Iugoslavia și România au considerat că era

oportun și necesar să stabilească relații diplomatice cu URSS. Pe baza acordului statelor membre ale Micii Înțelegeri, N. Titulescu a perfectat cu M. Litvinov, la Menton, pe Coasta de Azur, în mai 1934, acordul de principiu pentru stabilirea de relații diplomatice între România, Cehoslovacia, Iugoslavia și URSS (M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, vol. II, p. II, pp. 1353-1362, cap. *Reluarea relațiilor diplomatice cu URSS*). La 9 iunie 1934 a avut loc la Geneva un schimb public de scrisori între Titulescu și Litvinov, care semnifica reluarea relațiilor diplomatice între cele două state. Textul scrisorilor era identic, ambii miniștri de Externe exprimând „*ferma convingere că relațiunile astfel stabilite vor rămâne pentru totdeauna normale și amicale și că națiunile noastre vor continua să coopereze, pentru cel mai mare bine reciproc al lor, la menținerea păcii Lumii*” (I. Scurtu, *Istoria României. Documente*, pp. 387-388; *Relațiile româno-sovietice*, vol. I, doc. nr. 246, pp. 429-430). Cu același prilej, cei doi miniștri au semnat un acord ce consemna că au convenit asupra următoarelor probleme: „*Guvernele țărilor noastre își garantează mutual plinul și întregul respect al suveranității fiecăruia din statele noastre și abținerea de la orice imixtiune, directă sau indirectă, în afacerile interne și în dezvoltarea fiecăreia dintre ele și în special a oricărei agitațiuni, propagandă și a oricărui fel de intervențiuni sau de sprijin al acestora*”. În același timp, cele două guverne se angajau să nu creeze, susțină sau autorizeze șederea pe teritoriul lor a organizațiilor care și-ar propune ca scop lupta armată contra celui alt stat, să interzică „*recrutarea, ca și intrarea pe teritoriul lor și tranzitul prin teritoriul lor a forțelor armate, a armelor, a munițiilor, a echipamentului și al oricărui fel de material destinat acestor organizații*” (*Ibidem*, pp. 388-389; *Politica externă*, pp. 205-206).

După stabilirea raporturilor diplomatice, relațiile dintre România și Uniunea Sovietică s-au diversificat. Stabilirea legăturilor sovieto-române oferea avantaje și evoluției economice a României. Una din consecințele benefice urma să fie dezvoltarea economică a Basarabiei, care atunci se afla într-o sesizabilă și evidentă decădere („Universul” din 12 iunie 1934). În vara anului 1934 a avut loc o conferință româno-sovietică privind dezvoltarea relațiilor economice. În 1935 România a ridicat orice prohibiție aplicată importului, antrepozitării sau tranzitului mărfurilor din URSS; au fost recunoscute drepturile de proprietate pe care supușii sovietici le aveau în România. Tot în 1935 a fost reconstruit podul dintre Tighina și Tiraspol, facilitându-se astfel transportul de pasageri și mărfuri între cele două state (C. Botez, D. Urmă, I. Saizu, *Epopoea feroviară românească*, p. 287). Subliniez că până în 1934 nu au existat legături de nici un fel cu teritoriile de dincolo de Nistru. În 1918 podurile rutiere și de cale ferată, ce traversau fluviul, au fost aruncate în aer pentru a nu permite trupelor bolșevice să treacă în dreapta Nistrului, în Basarabia. Legăturile telegrafice și telefonice au fost întrerupte, la fel și legăturile poștale („Arhivele Totalitarismului”, nr. 1-2/2006, pp. 7-18). S-au stabilit relații directe între Agenția Rador (Agenția *Orient-Radio*, agenție de presă din România, iunie 1921-1949, în 1926 devine agenția oficială a guvernului) și Agenția TASS, în scopul transmiterii reciproce a știrilor de presă. S-a permis introducerea liberă în România a ziarelor „Izvestia” și „Journal de Moscou”.

Stabilirea relațiilor diplomatice între București și Moscova a fost primită cu satisfacție de majoritatea opiniei publice românești, de mulți oameni politici care sperau

că sovieticii vor recunoaște astfel integritatea teritorială a țării (Ioan Scurtu, „Titulescu și partidele politice”, în *Titulescu și strategia păcii*, coord. Gh. Buzatu, Iași, Editura Junimea, 1982, p. 239). Iuliu Maniu, liderul PNT declară: „*Reluarea relațiilor diplomatice între România și Rusia sovietică este un fapt îmbucurător pe care îl salutăm cu toată sinceritatea... În împrejurările externe atât de grele de azi, reluarea raporturilor cu Rusia sovietică este un important factor de siguranță și consolidare în sensul salvărdării intereselor naționale și teritoriale românești*” („Dreptatea” din 12 iunie 1934). Marele istoric N. Iorga scria: „*E fără îndoială un act de mare importanță și el cuprinde asigurarea reală pentru România... Ar fi nedrept să nu se recunoască succesul urmărit cu răbdare și inteligență de ministrul nostru de Externe și nu-i vom precupeți felicitările*” („Neamul românesc” din 12 iunie 1934). Partidul Radical Țărănesc condus de Grigore Iunian (+1939) aprecia că „*folosul real al reluării raporturilor cu U.R.S.S. rămâne pe terenul mai întâi politic și apoi și economic, intelectual și sufletesc*” („Deșteptarea” din 10 iunie 1934). Partidul Conservator al lui Gr. Filipescu (despre el vezi A. Popescu, *Grigore Filipescu. Viața, activitatea, năzbâțiile unui om politic controversat*, București, Editura Vremea, 2020) sublinia că reluarea raporturilor diplomatice cu URSS se înscria în tradiția istoriei poporului român, în vocația sa de pace și cooperare internațională: „*Alături de elvețieni, suntem singurul popor din Europa care, alcătuit din soldați buni, n-a cunoscut războaie de cucerire*” („Epoca” din 12 iunie 1934).

Aprobând actul reluării relațiilor diplomatice româno-sovietice, unii lideri ai partidelor politice din România au formulat rezerve în legătură cu prevederile concrete ale documentelor din 9 iunie; ei erau nemulțumiți de faptul că nu se menționa în mod expres recunoașterea integrității teritoriale a României, precum și îngrijorarea că prezența diplomaților sovietici va contribui la creșterea propagandei comuniste în țara noastră (Ioan Scurtu, *Titulescu și partidele politice*, p. 239; „Neamul Românesc”, ziarul lui N. Iorga, din 12 iunie 1934). Reprezentanți ai Partidului Conservator al lui Gr. Filipescu își mărturiseau „*regretul că în acordul semnat nu se pomenește mai clar de intangibilitatea hotarelor noastre*” („Epoca” din 12 iunie 1934). În același ziar respectivul partid își exprima „*nădejdea*” că Legația sovietică din București „*nu va fi un focar oficial de propagandă comunistă*” („Epoca” din 12 iunie 1934). Octavian Goga regreta că recunoașterea fățișă și deplină a unirii Basarabiei cu România era înlocuită, în nota de la Geneva, cu formule și circumscrieri menite a servi ca echivalent juridic („Universul”/12 iunie 1934). Rezerve similare a avut și PNL - Gh. Brătianu, care considera că o recunoaștere expresă de către Moscova a integrității teritoriale a României „*ar fi deschis drumul unei adevărate prietenii în viitor*” („Mișcarea” din 13 iunie 1934). Istoricul Gh. Brătianu avertiza guvernul în legătură cu intensificarea mișcării comuniste: „*ar fi o gravă eroare de a admite prea repede înființarea de consulate, atunci când suntem atât de rău înarmați împotriva propagandei comuniste*” („Apărarea Națională” din 24 iunie 1934). Cu ocazia dezbaterilor din Parlament el declara și mai categoric că guvernul a reluat relațiile diplomatice „*fără ca România să aibă o recunoaștere precisă și formală din partea sovietelor a granițelor răsăritene*” (D.A.D. în „Monitorul Oficial” nr. 18/19 decembrie 1935, p. 453). După ani de zile, știind care a

fost evoluția ulterioară a evenimentelor istorice și comportamentul URSS, suntem nevoiți să recunoaștem că rezervele multor români, în special ale oamenilor politici, erau întemeiate: reluarea raporturilor cu Moscova n-a fost urmată de nici un act expres și cu valoare juridică internațională, care ar fi prevăzut recunoașterea juridică a graniței din partea Uniunii Sovietice în privința drepturilor României asupra Basarabiei și valabilitatea actului Unirii de la 27 martie/9 aprilie 1918. Atât textul convenției de cale ferată între URSS și România, semnat la Moscova în februarie 1935, cât și Convenția privind reglementarea navigației pe Nistru nu cuprind nici un indiciu care ar fi recunoscut existența unei situații juridice clare între cele două state în privința frontierei comune (*Interesele*, p. 44, apud O. Țicu, *Problema Basarabiei*, p. 151). Regretatul istoric V. Fl. Dobrinescu († 23 decembrie 2003) se exprima plastic: „*M. Litvinov a avut grijă ca redactarea schimbului de scrisori să nu împiedice pe viitor formularea unor asemenea rezerve, iar N. Titulescu s-a ferit să ofere Moscovei prilejul de a contesta în mod formal drepturile României asupra Basarabiei*” (V.Fl. Dobrinescu, *Bătălia*, p. 110). Cum se știe, ministrul de Externe Titulescu n-a vrut niciodată să recunoască existența litigiilor sau diferendelor cu URSS (M. Mușat, I. Ardeleanu, *România*, vol. II, p. I, p. 1123).

O atitudine total diferită față de opinia exprimată de partidele politice a adoptat Liga Apărării Național Creștine/L.A.N.C. al cărei lider, profesorul A.C. Cuza, își manifesta deschis și public nemulțumirea față de stabilirea relațiilor diplomatice dintre România și URSS, susținând că „*vom avea în legațiile și consulatele Moscovei roșii permanente focare bolșevice, curierii și valizele diplomatice introducând înăuntrul granițelor baloatele (sic! baloturi/baloți) otravei comuniste*” (*Ibidem*). Profeția lui dovedea că a fost un vizionar, cu precizarea că nu era singura cale prin care pătrundeau în România ideile comuniste propagate de Moscova, *dar acum era un canal oficial* (subl. ns.). După opinia sa, firava mișcare comunistă din România avea să ia un asemenea avânt încât cu greu va mai putea fi evitată revoluția. Reacția negativă a liderului legionar avea și un motiv extern: el vedea în respectivul act diplomatic o *izolare* a Germaniei – stat față de care L.A.N.C. manifesta o mare simpatie, de la care primea sfaturi, sprijin moral/încurajări și material/ bani – și o întărire a forțelor democratice, pe care această organizație de extrema dreaptă le combătea cu orice prilej (I. Scurtu, *op. cit.*). Nu la fel de entuziaști și optimiști se arătau sovieticii, Moscova rămânând la fel de intransigentă în problema apartenenței Basarabiei la România. Ziarul „Krasnaja Bessarabia” (= Basarabia Roșie) consemna mai explicit într-un articol: „*Se încearcă o tratare a reluării relațiilor sovieto-române ca soluționarea problemei Basarabiei. În cazul Basarabiei, și România trebuie să știe acest lucru, politica U.R.S.S. rămâne neschimbată, iar problema Basarabiei continuă să fie deschisă*” (A.A. Șevcakov, *Sovetsko-rumânskie otnoșenia = Relațiile româno-sovietice*, pp. 117-118).

Tot ca urmare a stabilirii de relații diplomatice, s-au purtat discuții privind tezaurul românesc depus la Moscova, ajungându-se la o înțelegere privind restituirea manuscriselor Academiei Române și a unor valori aparținând unor instituții particulare (*Tezaurul României la Moscova. Documente*, p. 10). Înțelegerea a fost înscrisă în protocolul româno-sovietic semnat la 1 mai 1935, dar documentul nu a fost găsit la cerce-

tările de după 1990 în Arhiva Ministerului de Externe și nici în cea a Băncii Naționale (V. Moisuc, *Românii și politica externă rusească*, p. 98). În iunie 1935, guvernul sovietic a restituit României 1.443 de lăzi în greutate de 135 tone conținând arhive ale Statului și instituțiilor particulare, documente și manuscrise ale Academiei („Dimineața” din 19 iunie 1935; Ion M. Oprea, *România și Imperiul Rus*, vol. II, București, Editura Albatros, 2003, pp. 80-81). Protocolul a fost semnat la 31 mai 1935 de către David G. Stern, șeful Sectorului II-Departamentul Politic Occidental pentru chestiunile românești al Ministerului sovietic de Externe, și Edmond Ciuntu, ministrul român la Moscova. Verificarea lăzilor, deoarece autoritățile se temeau să nu conțină materiale subversive, a oferit surprize neplăcute oficialităților românești. Prezenți la deschiderea lăzilor, reprezentanți ai presei, apropiați lui Titulescu, au rămas înmărmuriți. Ziarul „Curentul” (an VIII, nr. 2650/22 iunie 1935, p. 12) a publicat că în lăzi s-a găsit lenjerie de tip „cocotă” din epoca 1916 și a prezentat fotografii (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, doc. nr. 11, pp. 20-23). S-a declanșat o serioasă campanie de presă, liberalii fiind aspru criticați pentru guvernarea lor din 1916-1917. Situația penibilă, determinată de conținutul lăzilor (I.P. – nu era prima dată când unii conaționali ne făceau de râs în fața străinilor!), a făcut ca din ordinul Guvernului Gh. Tătărescu (3 ianuarie 1934 – 29 august 1936) desigilarea lor să se facă în secret, fără accesul persoanelor străine și, în special, al ziariștilor. Din spusele directorului vămii, unde se făcea desigilarea, după deschiderea unei jumătăți din toate lăzile sosite, s-au găsit numai câteva acte mănăstirești mai valoroase (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, pp. 21-22). La 14 iunie 1935 a sosit de la Odessa la Constanța vaporul „Prințesa Maria”, care pe lângă lăzile cu arhive a adus și osemintele lui Dimitrie Cantemir, cărturar de renume mondial, primul român membru al unei Academii străine – Academia din Berlin (la propunerea lui Leibniz), poliglot, istoric, literat, filosof, poet, spirit renașcentist, domnitor al Moldovei în două rânduri, 1693 și 1710-1711. După înfrângerea oștilor reunite ruso-române la Stănilești pe Prut (8-12 iulie 1711 – vezi *100 de bătălii din Istoria Românilor*, pp. 312-318), D. Cantemir (n. 26 oct./5 nov. 1673 la Iași), a fost nevoit să se refugieze în Rusia lui Petru I cu rudele și mai mulți apropiați, unde devine sfetnic intim al țarului și membru al guvernului rus. Moare la 21 august 1723, fiind înmormântat în „biserica de jos” „Sf. Constantin și Elena” a mănăstirii grecești din Moscova, iar din 1935 e reînhumat la biserica mănăstirii „Trei Ierarhi” din Iași, acolo unde odihnesc și osemintele altor doi domnitori români de frunte: Vasile Lupu, ctitorul mănăstirii, († aprilie 1661 la Istanbul), și Al. I. Cuza († 3/15 mai 1873 Heidelberg, Germania) (pentru toți vezi *Dicționar biografic de Istorie a României*, pp. 112-113, D. Cantemir; pp. 159-161, Al. I. Cuza; pp. 327-328, Vasile Lupu). Aducerea osemintelor lui D. Cantemir și depunerea lor cu mult fast la Biserica „Trei Ierarhi” a dat prilejul presei românești să ofere cititorilor amănunte și interpretări diferite: dacă ziarele „Dimineața” și „Adevărul” (cu orientare de stânga, denumite și „presa din Sărindar”) au apreciat la superlativ „*atitudinea dezinteresată și cavalerescă a guvernului sovietic*”, ziarul „Țara Noastră,” prin pana lui Octavian Goga, arăta că la Moscova „*noi am trimis valori de 9 milioane de lei (I.P. – corect: 9 miliarde) și am primit oseminte*” (*Ibidem*, p. 21; „Facla”, 9-14 iunie 1935; „Universul”, iunie 1938). Verificarea conținutului lăzilor

și baloturilor a arătat că în toate s-a umblat, ele erau violate și răvășite: plicurile rămase în lăzi erau deteriorate, desfăcute și desigilate, iar actele instituțiilor erau amestecate cu actele persoanelor particulare. Faptul e confirmat chiar de M. Ostrovski, invitat special la aducerea arhivelor și a osemintelor lui D. Cantemir la Constanța. Nicolae Titulescu presimțise că în lăzi nu va fi ceea ce trebuia trimis și că sovieticii ne vor juca o farsă, dar pentru a nu deteriora atmosfera a căutat să minimalizeze situația și să salveze aparențele, declarând presei că trimiterea arhivelor era „un simbol al prieteniei româno-sovietice”. De față cu directorii câtorva ziare importante din Capitală, M. Ostrovski a încercat să dea o explicație diplomatică sau de fină ironie declarând că „noi (sovieticii – n.n.) am predat ceea ce am primit sub denumirea de arhive de stat” (*Relațiile*, vol. II, p. 22). Dar importante valori culturale și materiale rămâneau încă la Moscova și asupra acestui aspect atât guvernul sovietic cât și oficialii români nu discutau public. Dincolo de farsa „amiciției” bilaterale, a persiflărilor sau zeflemelelor din spusele publice sau particulare ale unor oficiali sovietici, diplomații ruși veniți la noi s-au străduit să fie amabili. Imediat după ce au venit la București, în decembrie 1934, M. Ostrovski a restituit, în numele guvernului său și în semn de prietenie, etaloanele din aur și platină de măsuri și greutate ale Băncii Naționale a României: un metru-etalon de platină, un kilogram de platină, kilogramul-etalon de aur, un disc de cuarț pentru măsurători, 9 termometre de mare precizie pentru temperaturi maxime și minime („D.A.D.”, nr. 35, ședința din 13 februarie 1935, pp. 838; E. Bold, R.O. Locovei, *Relații româno-sovietice*, pp. 146-148; *Istoria Basarabiei*, pp. 263-264; Al.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 159). Guvernul sovietic a cedat României gratuit și pe o durată nedeterminată uzul bisericii ruse din București, pentru a se face slujbă românească („D.A.D.”, nr. 39, ședința din 18 februarie 1935, p. 1030). Precizez că St. Alf. Poklevski-Koziell, fostul ministru rus la București (1913-1917, cu o întrerupere între august 1916 – iunie 1917, înlocuit cu A. Mossolov/A.A. Mossolov, *Misiunea mea în România* (memorii), editor M.C. Stănescu, București, Editura Silex, 1997) făcuse un aranjament cu Legația iugoslavă de la București cedând ultimei administrația bisericii. A fost necesară o discuție între Titulescu și Litvinov la Geneva pentru ca guvernul sovietic să anuleze aranjamentul. Au avut loc schimburi de delegații culturale și științifice, de filme și cărți. Dacă acceptarea și aplicarea Pactului Briand-Kellogg, între România și URSS s-a făcut primul pas în direcția normalizării relațiilor dintre două state, acordul de la 9 iunie 1934 însemnând încununarea eforturilor depuse în această direcție. La 29 noiembrie a sosit la București primul reprezentant diplomatic al Sovietelor urmat la 3 decembrie de ministrul Mihail Semionovici Ostrovski (1892-1947), care va funcționa până februarie 1938. La 6 decembrie 1934 pleca la Moscova ministrul plenipotențiar român Edmond Ciuntu (1894-1988), care a funcționat ca diplomat în capitala sovietică între 11 decembrie 1934 și 3 februarie 1938.

La 15 septembrie, 30 de state, printre care și România, adresează guvernului sovietic invitația ca URSS să devină membru al Societății Națiunilor, organizație internațională care-și propunea excluderea războiului ca mijloc de soluționare a conflictelor dintre state (P. Bărbulescu, *România la Societatea Națiunilor*, passim). Conform Pactului Ligii, țările membre se obligau „să respecte și să mențină în contra

oricărei agresiuni externe integritatea teritorială și independența politică existentă a tuturor membrilor Societății” (art. 10) (Al. Vianu ș.a., *Relațiile internaționale*, p. 20). Prin acest act Moscova se angaja, implicit, să respecte integritatea teritorială și independența politică a României, care se număra printre membrii fondatori ai Ligii Națiunilor. La 18 septembrie, la Geneva, România votează în favoarea admiterii Uniunii Sovietice în Societatea/Liga Națiunilor iar statul sovietic devine și membru permanent al Consiliului.

În anii 1934-1935 o preocupare majoră a diplomației europene a fost crearea unui sistem de securitate colectivă. Unul din cei mai energici promotori ai lui a fost diplomatul român N. Titulescu (I.M. Oprea, *Nicolae Titulescu*; C. Turcu, I. Voicu, *Titulescu în universul diplomației păcii*). Ministrul român de Externe a contribuit plenar la perfectarea și semnarea Tratatului de asistență mutuală dintre Franța și URSS la 2 mai 1935, urmat de cel încheiat între URSS și Cehoslovacia la 16 mai 1935. În ce privește relațiile româno-sovietice, Titulescu plănuia încheierea unui pact de neagresiune cu URSS pe baza statu-quo-ului teritorial, iar ministrul de Externe Litvinov declarase în ianuarie 1935: „*Toate pietrele de hotar, toate granițele Europei sunt stâlpi ai păcii, iar îndepărtarea unei singure pietre de acest fel atrage iremediabil prăbușirea întregii construcții a păcii*” („Universul” din 7 ianuarie 1935). La 15 iulie 1935, guvernul român dă o primă împrumțurire lui Titulescu pentru a negocia și încheia un Pact de asistență mutuală între România și Uniunea Sovietică (*Politica externă a României*, p. 210). În septembrie la Geneva, în convorbirile neoficiale pe care le are cu Litvinov, Titulescu ridică pentru prima dată problema încheierii unui Pact de asistență mutuală între România și URSS, dar fără a purta negocieri în acest sens. La 16 octombrie 1935 un comunicat oficial al Ministerului Afacerilor Străine al României dezmințe existența unor negocieri româno-sovietice „cu privire la trecerea armatelor sovietice pe teritoriul român” sau pentru încheierea unui Pact de asistență. „*Aceste știri – se arată în comunicat – fac parte din acțiunea sistematică ce se duce de anumite cercuri străine, pentru ca, prin inducerea în eroare a opiniei noastre publice, să determine o schimbare a politicii actuale a României, precum și alterarea bunelor noastre raporturi cu URSS, a căror păstrare trebuie să rămână unul din scopurile de căpetenie ale politicii eterne a României*” („Universul” din 17 octombrie 1935). La 13 decembrie 1935, răspunzând unor interpelări în Parlament din 5 octombrie și 26 noiembrie ale deputatului Gh. Brătianu, Titulescu dezmințe existența unor negocieri româno-sovietice pentru încheierea unui tratat de asistență (D.A.D., în „Monitorul Oficial”, nr. 18/19 decembrie 1935, p. 454). Totodată, el a declarat „*că nici un stat străin nu poate considera ca un act îndreptat contra lui, și în special ca o tendință de încercuire, sforțările României de a câștiga prietenia unui popor care reprezintă a șasea parte din planetă și 170.000.000 de suflete și care, mai presus de toate, soarta a voit să-l așeze la hotarele noastre. Este vorba aci de un comandament al Geografiei! Voi adăuga: și al Istoriei, pentru că Istoria n-a înregistrat niciodată un război între poporul român și poporul rus*” (*Politica*, p. 210).

La 21 iulie 1936, s-a încheiat un protocol ce cuprindea principiile de bază ale pactului de asistență mutuală, document ce consemna la art. 3: „*Guvernul URSS recunoaște că, în virtutea diferitelor sale obligații de asistență, trupele sovietice nu vor*

putea trece niciodată Nistrul fără o cerere formală în acest sens din partea guvernului regal al României, la fel cum guvernul regal al României recunoaște că trupele române nu vor putea trece niciodată Nistrul în URSS, fără o cerere formală a guvernului acestuia. La cererea guvernului regal al României, trupele sovietice trebuie să se retragă imediat de pe teritoriul român la est de Nistru, după cum, la cererea guvernului URSS, trupele române vor trebui să se retragă imediat de pe teritoriul URSS, la vest de Nistru” (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, doc. nr. 34, p. 79). Era prima oară când, explicit, un înalt demnitar sovietic recunoștea că granița de stat între România și URSS era pe Nistru. După convenția de definire a agresiunii din 1933 și în conformitate cu ea, documentul din 21 iulie 1936 era o confirmare clară a recunoașterii graniței de Est a României. Dar în timp ce Titulescu era gata să semneze Pactul de prietenie și asistență mutuală între cele două state, Litvinov a solicitat o amânare până în luna septembrie; amânarea, cred unii cercetători, era legată de propunerea făcută de N. Krestinski, comisar adjunct al Afacerilor Străine (1930-1937), lui Stalin, la începutul lunii iulie 1936, privind atitudinea față de tratativele cu România. Moscova era convinsă, lucru confirmat de rapoartele lui M. Ostrovski, că „steaua lui N. Titulescu apune, la București fiind tot mai insistente discuțiile privind demiterea sa” (Em. Bold, I. Seftiuc, *România sub lupa diplomației sovietice*, p. 114). Litvinov a cerut ca textul documentului să nu fie transmis la București prin cifru, deoarece s-ar putea afla despre conținutul lui (se cunoștea obiceiul românilor de a flecări și de a nu păstra un secret), ci să fie prezentat personal de Titulescu lui Carol al II-lea și guvernului român. Alți cercetători cred că amânarea și precauțiile lui Litvinov aveau o motivație bine întemeiată: el depășise orientările și indicațiile date de conducerea sovietică în relațiile cu România. Moscova a profitat de ocazie pentru a dezavua înțelegerea convenită și a revenit la intransigența inițială. S-a scris și că Titulescu depășise limita împuternicirilor primite la 14 iulie 1936, exprimată prin acordul de principiu de trecere a trupelor sovietice prin România. Acesta este motivul pentru care a ezitat să anunțe regele și guvernul despre pact, știind că Bucureștii au fost întotdeauna categoric împotriva prezenței armatei sovietice pe teritoriile aflate sub suveranitatea României. La 29 august 1936 are loc o remaniere guvernamentală în urma căreia N. Titulescu pierdea portofoliul de ministru de Externe, fiind înlocuit cu Victor Antonescu (I.M. Oprea, *Nicolae Titulescu*, cap. IX; *Titulescu și strategia păcii*, cap. XI). Era rezultatul jocului de interese al Marilor Puteri, al intrigilor poloneze (ministrul M. Arcișewski) și germane care au tensionat relațiile dintre Carol al II-lea și Titulescu, al mașinațiunilor de culise ale unor politicieni și ale regelui (el constatase, corect, că prin „*trecerea la prietenia nesăbuită cu Rusia, N. Titulescu provocase antagonisme fără rost în alte părți*” (V.Fl. Dobrinescu, *Bătălia*, p. 115), ale unor presiuni externe, în special poloneze, germane, italiene și iugoslave. Înlăturarea lui a fost și consecința eșecului politicii de securitate colectivă cu care el se identifica, a politicii de conciliere practică de guvernele francez și britanic în fața politicii agresive a fascismului italian și nazismului german (M. Gilbert, R. Gott, *Conciliatorii*, passim). Se adăugau agresiunea Italiei contra Etiopiei și lipsa unor măsuri concrete din partea comunității internaționale, ineficiența Ligii Națiunilor, refuzul Franței de încheia un pact de alianță cu statele Micii Înțelegeri împotriva oricărui agresor (*erga*

omnes) – toate constituind elemente cărora politicienii statelor mici și mijlocii trebuiau să le acorde toată atenția. În condițiile anului 1936, ideea securității colective nu mai era valabilă: Germania promulgase în 16 martie 1935 legea serviciului militar obligatoriu, contrar stipulațiilor Tratatului de la Versailles. Franța nu a întârziat cu răspunsul, semnând la 2 mai 1935 un tratat de asistență cu URSS. Ca urmare, Germania a denunțat acordurile de la Locarno și a ocupat zona renană la 7 martie 1936. Destrămarea construcției internaționale bazate pe principiile stabilite la Versailles a avut ca urmare crearea în Europa a două tabere: Franța, URSS, Marea Britanie (cu unele rezerve) și Cehoslovacia; pe de altă parte: Germania, Italia (încă nehotărâtă ce tabără să aleagă), Ungaria, Bulgaria – adică state revanșarde și revizioniste. Polonia și Iugoslavia încercau să fie echidistante față de cele două tabere. Numai România, datorită lui Titulescu, a rămas fidelă ideii securității colective, în timp ce Franța și Marea Britanie (garantele tratatelor de pace semnate în 1919-1920) nu se mai refereau la Liga Națiunilor decât pentru a obține adoptarea unor rezoluții antigermene. Concluzia ce se desprinde din noile circumstanțe internaționale este că înlăturarea lui Titulescu a fost provocată, în principal, de procesul de dezagregare în care intrase Societatea Națiunilor, de eșecul ei în adoptarea unor măsuri eficiente pentru a stopa acțiunile agresorilor, de eșecul politicii de securitate colectivă, prin afirmarea politică și diplomatică a statelor fasciste și revizioniste și politica de concesi (apease-ment) promovată de Marile Puteri democratice europene.

Pe fondul politicii conciliatoriste promovate de Paris și Londra, poziția României devenea tot mai dificilă, mai ales că Polonia se orienta deschis spre Germania (cu care încheiase în 1934 un tratat de neagresiune iar la 25 iulie 1932 semnase un pact de neagresiune cu URSS), iar Iugoslavia spre Italia (deși ca membră a Micii Înțelegeri ar fi trebuit să-și anunțe aliatele România și Cehoslovacia de aceste intenții). Era clar că guvernul de la București trebuia să promoveze o politică realistă, conformă cu interesele țării, și nu una sentimentală. După înlăturarea lui Titulescu, politica externă românească față de URSS a rămas un timp pe aceleași coordonate, dar acțiunile concrete aveau alt caracter decât cele cu care se operase după stabilirea relațiilor sovieto-române. În discuțiile dintre V. Antonescu cu M. Litvinov la Geneva, cât și în cele purtate de premierul Gh. Tătărescu cu M. Ostrovski, partea română a asigurat Moscova de continuitatea cursului de politică externă față de URSS (*Dokumentâ vneșnei politiki SSSR*, vol. XIX, doc. nr. 273 și 279; apud O. Țicu, *Problema Basarabiei*, p. 165). Sesizând că România nu dorea reînceperea tratativelor și nici angajarea sa într-un tratat cu Moscova, guvernul sovietic a profitat de ocazie și a revenit la intransigența inițială, aceea de a nu semna un pact de neagresiune cu România care să conțină cuvintele integritate, inviolabilitate și suveranitate (Arhiva M.A.E., *Fond 71/URSS*, anii 1921-1933, vol. 134). Politica de cedare în fața agresorului și-a găsit exemplificarea în Acordul de la München semnat la 29 septembrie 1938 de conducătorii Germaniei, Italiei, Franței și Marii Britanii prin care s-a decis dezmembrarea Cehoslovaciei, stat suveran, membru al Ligii Națiunilor. În acest caz problema unui ajutor acordat Cehoslovaciei avea un caracter pur teoretic, deoarece Franța nu se considera angajată prin tratatul din 2 mai 1935, iar aplicarea tratatului sovieto-cehoslovac din 16 mai 1935 era condiționată de acțiunea Franței. Consecința imediată a cedării în fața agresorului a

fost ocuparea Cehoslovaciei la 15 martie 1939, desființată ca stat. Budapesta a profitat de situația grea a vecinului: la 2 noiembrie 1938 are loc primul Diktat de la Viena, prin care Ungariei i se atribuie 12.000 kmp din sudul Ucrainei Subcarpatice și sudul Slovaciei, cu peste 1 milion de locuitori, iar la 17 martie 1939 a anexat întreaga Ucraină Subcarpatică; la 1 octombrie 1938 Polonia ocupase teritoriul Teschen, care aparținea Cehoslovaciei. Prin desființarea Cehoslovaciei ca stat România pierde un prieten, membru al Micii Înțelegeri, un vecin cu care n-a avut probleme și principalul furnizor de armament. Pentru România, care-și bazase politica externă pe colaborea cu Franța, Marea Britanie, statele membre ale Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, poziția adoptată de reprezentanții celor două mari democrații occidentale la München a constituit o grea lovitură. Acordul a lovit puternic sistemul de securitate colectivă, Societatea Națiunilor fiind substituită de un directorat al celor patru mari puteri, care se angajau să se consulte și să hotărască în comun asupra problemelor europene, și a pus în gardă oficialii români că trebuiau să se bazeze în principal pe propriile forțe, nu pe un iluzoriu ajutor al celor două democrații. În condițiile în care trupele germane se aflau la granița de Nord a României, amenințând cu invazia, guvernul român a cedat în fața amenințării cu forța și a semnat la 23 martie 1939 Tratatul economic cu Germania. Abia acum guvernele de la Paris și Londra își dau seama de cursul periculos al evenimentelor, de consecințele greșelilor făcute de ele de a ceda în fața agresorilor și decid să acorde garanții unilaterale privind granițele Greciei și României, la 13 aprilie 1939. Situația era gravă pentru România și din cauza presiunilor politice și economice germane asupra Bucureștilor. Vizitele lui Carol al II-lea din noiembrie la Londra (15-18), Bruxelles (19), Paris (20-21) și Berlin (24 noiembrie, caracter particular) (I. Scurtu, *Carol al II-lea*, pp. 259-260) au relevat dezinteresul guvernelor francez și englez față de situația din Sud-Estul Europei. Această atitudine a îngrijorat cercurile politice române, deoarece se considera pe drept cuvânt că România, prin importanța sa economică și strategică, reprezintă principalul obiectiv imediat al Germaniei (A. Hillgruber, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu*, p. 50 și urm.). Dar eforturile guvernului român pentru a evita o acțiune fulgerătoare a Moscovei la Nistru păreau zadarnice, deoarece Stalin avea libertatea să pună în aplicare înțelegerea semnată la Moscova cu germanii în august 1939. Semnificativă este nota trimisă de Raoul V. Bossy, ambasadorul român la Roma, care la 14 martie 1940 avusese o lungă convorbire cu Mackensen, omologul său german, pe problema Basarabiei și a relațiilor cu sovieticii. Diplomatul german i-a spus: „Nimeni nu vrea ca rușii să ajungă în Balcani, dar în general se socotește că Balcanii încep la Prut” (R. Bossy, *Amintiri*, vol. II, 1938-1940, Stanford-California, pp. 559-601; ed. St. Neagoe, p. 250).

În aceste împrejurări grele pentru statele mici și mijlocii, România propune URSS în mai multe rânduri încheierea unui pact de asistență mutuală între cele două state, dar Moscova nu s-a arătat interesată de inițierea unor negocieri concrete (I. Talpeș, *Diplomație și apărare*, pp. 183-189). În mod ostentativ, în februarie 1938, Mihail Semionovici Ostrovski (1892-1947, lagărul Norilsk), ministrul sovietic la București, a fost rechemat în urma plecării clandestine în februarie 1938 din România și stabilirii la Roma a diplomatului transfug sovietic Feodor Butenko (*Relațiile româno-sovietice*.

Documente, vol. II, doc. nr. 81, n. 2), lăsând la București numai o reprezentanță iar un alt diplomat nu a mai fost acreditat până în 1940, când A.I. Lavrentiev depune scrisorile de acreditare la 8 iulie. La 11 august 1939, la Istanbul, Regele Carol al II-lea (aflat în vacanță pe coastele Anatoliei; I.P. – iată de ce-i ardea monarhului iresponsabil, supra-numit pe drept și „regele play-boy”, în aceste clipe grele prin care trecea țara!!) (A.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, pp. 277-278; Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune*, vol. I, p. 394) s-a întâlnit cu președintele turc I. İnönü, care urma să plece la Moscova, rugându-l să comunice guvernului sovietic că România era gata să încheie cu URSS un pact de neagresiune; dar nici acum URSS nu s-a arătat interesată de propunere.

La 12 august 1939 au început la Moscova tratative între delegațiile militare ale URSS, Marii Britanii și Franței (A. Simion, *Agresiunile*, passim; M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p.a II-a, pp. 1510-1513). Opinia publică din România dar și cercurile guvernamentale și-au pus mari speranțe în reușita acestor negocieri (Livia Dandara, *România în vâltoarea anului 1939*, pp. 273-274). Dar ele s-au dovedit iluzorii și au eșuat. De câțva timp aveau loc în capitala sovietică și convorbiri secrete între URSS și Germania. Urmarea tragică a acestora a fost că la scurt timp după anunțarea eșuării convorbirilor tripartite anglo-franco-sovietice opinia publică mondială afla cu stupeoare de semnarea Pactului de neagresiune între Germania și Uniunea Sovietică, la 23 august 1939, intrat în istorie sub numele de Pactul Hitler-Stalin sau Pactul Ribbentrop-Molotov (miniștrii de externe ai celor două state totalitare). Documentul (textul tratatului și protocolului adițional secret în „Magazin Istoric”, nr. 12/1989, pp. 30-31; *Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente*, Chișinău, Editura Universitas, 1991, pp. 5-7; Fl.R. Mihai, V. Buga, *Problema Basarabiei*, p. 112 și urm.; A.M. Mironov, *op. cit.*, pp. 278-291; A. Simon, *Agresiunile naziste din Europa*, p. 324). Documentul publicat a fost semnat de cei doi miniștrii de Externe, Joachim von Ribbentrop și Viaceslav Molotov, în prezența lui Iosif Vissarionovici Stalin, în noaptea de 24 august, la ora 2.00, purtând însă data de 23 august 1939 [*Relații internaționale în acte și documente (1919-1939)*, p. 340]. Pactul conținea și un Protocol adițional secret, nedat publicității din motive evidente, care se referea la delimitarea sferelor de influență în Europa de Est (M. Mușat, 1940. *Drama României Mari*, pp. 10-24). La punctul 3 al Protocolului secret se menționa: „În ceea ce privește sud-estul Europei, partea sovietică subliniază interesul U.R.S.S. pentru Basarabia. Partea germană își declară dezinteresul politic total față de aceste regiuni” (adică și Finlanda, Statele Baltice Estonia, Letonia, Lituania, Estul Poloniei -I.P.) (M. Mușat, I. Ardeleanu, *op. cit.*, p. 19). În realitate, cele două state totalitare din Europa își împărțiseră sferile de interese de la Marea Baltică la Marea Neagră, cu prețul subjugației unor popoare și al desființării de pe harta Europei sau mutilării unor state suverane și independente (Gr. Gafencu, *Misiune la Moscova*, p. 24). Chiar dacă nu s-a dat publicității Protocolul secret, în unele ziare din SUA au apărut informații privind această înțelegere între cei doi dictatori. Notabilă este și informarea făcută de Radu Irimescu, ministrul nostru la Washington (*Relațiile româno-ruse. Documente*, vol. II, doc. nr. 118, pp. 244-245), care în telegrama din 6 septembrie 1939 arăta ce țări și regiuni intră în zona de influență a fiecărui stat totalitar și previziona că „Stalin a încheiat pactul cu

Hitler pentru a provoca războiul, fără participarea Rusiei... Se socotește că, la un moment dat, Stalin va deveni mai mult decât binevoitor față de aliați, pretinzând pentru aceasta ca preț ceea ce a obținut de la Germania". Anticipând, putem confirma că la sfârșitul mării conflagrații mondiale Stalin a obținut, ca preț al Alianței cu democrațiile occidentale pentru înfrângerea Germaniei hitleriste și a Japoniei militariste, tot ceea ce a pretins, URSS fiind singurul stat care și-a mărit teritoriul după război pe seama altor țări. Tot după război, atunci când relațiile dintre URSS și foștii aliați occidentali devin încordate, când mulți comentau cine sunt vinovații de declanșarea războiului, în SUA apare lucrarea demascatoare *Nazi-Soviet Relations, 1939-1941. Documents from the Archives of the German Foreign Office*, Raymond James Sontag, James Stuart Reddie (editori), Washington, Department of State, 1948, care pe baza documentelor păstrate în arhivele germane releva căldășia URSS-Germania în ceea ce privește împărțirea zonelor de interes în Europa de Est și Centrală.

Pactul Hitler-Stalin a provocat României, țară înconjurată din trei părți de state revanșarde, o situație internațională de o gravitate ieșită din comun, deoarece:

1. Întregul sistem de alianțe și acorduri pe care se sprijinea securitatea țării (Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică, tratatele politico-militare semnate cu Polonia, Franța, Marea Britanie, convenția cu Italia ș.a.), în mod practic, era anulat;

2. Marea noastră prietenă Franța era izolată și, chiar de-ar fi vrut, nu putea să-și onoreze obligațiile luate față de România prin garanțiile date în 13 aprilie 1939, iar Marea Britanie se pregătea serios pentru a preîntâmpina invadarea insulelor britanice de către Wehrmacht și a face față bombardamentelor germane;

3. Deși se declarase neutră la începutul războiului, România era prinsă între cele două state totalitare, legate între ele printr-un tratat pe multiple planuri, și nu mai avea posibilitatea de a manevra diplomatic pentru a rămâne în afara evenimentelor și a-și păstra suveranitatea și integritatea teritorială;

4. Ungaria și Bulgaria, state revizioniste și revanșarde, stimulate de împărțirea Cehoslovaciei și îndemnate de Germania, URSS și Italia, propuneau în mod deschis și presant problema împărțirii României, considerând că a venit timpul să obțină satisfacerea revendicărilor lor teritoriale față de statul român.

Ulterior, propaganda guvernamentală comunistă a negat existența tratatului secret de la 23 august 1939. Împărțirea sferelor de interese a fost pusă numai pe seama statelor occidentale, „imperialiste” și „ațâțătoare la război”, care „vroiau să domine lumea”. Apoi, în perioada lui Gorbaciov, când existența documentului nu mai putea fi tăgăduită, s-a afirmat că în august 1939 nu exista altă cale pentru URSS și că s-a recurs la ea ca la un rău necesar (Al. Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică?*, p. 141). Apoi s-a spus că Pactul Ribbentrop-Molotov trebuie privit și analizat doar ca un eveniment nefericit, aparținând trecutului, beneficiarii aplicării lui (Sovietele) refuzând să mai accepte o discuție principială pentru eradicarea consecințelor lui. Referitor la Pactul Hitler-Stalin, precizez că și azi mai există istorici ruși care, reluând o idee des vehiculată de Stalin și ciracii săi, caută să explice „beneficiile” lui pentru URSS în acea perioadă: Moscova a obținut un răgaz de aproape doi ani (Gr.A. Deborin, *Al Doilea Război Mondial*, București, Editura Politică, 1960, p. 60) pentru a se pregăti de viitorul război

cu Germania, ce se prefigura amenințator la orizont (Al.M. Mironov, *Vremea încercărilor*, p. 283). Cum România este în continuare interesată de subiect deoarece, dacă Pactul a fost condamnat de guverne și la reuniuni științifice, consecințele sale pentru România nu sunt reparate nici până astăzi (2022). Istoricii români au publicat o serie de lucrări care detaliază până la amănunt evenimentul și eu cred că discuțiile vor continua și în viitor, ca un avertisment pentru patrioții și politicienii români: V.Fl. Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*; Fl. Constantiniu, *Între Stalin și Hitler. România și Pactul Ribbentrop-Molotov*; Em. Bold, I. Seftiuc, *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente și consecințe*.

La 1 septembrie 1939 începea Al Doilea Război Mondial prin atacarea Poloniei de către Germania, fără declarație de război. Conform înțelegerilor cu Germania, la 17 septembrie 1939 Polonia este atacată și dinspre Est de Armata Roșie și suportă a patra împărțire a teritoriului ei (celelalte în 1772, 1793, 1795, când Rusia, Prusia și Austria au ocupat teritoriile poloneze). După ocuparea unei părți din Polonia și extinderea hotarului de N-V al URSS spre România, presa sovietică a început să vorbească tot mai insistent despre „dreptul istoric al URSS asupra Basarabiei”. În discuțiile pe care Sükürü Saraçoğlu, ministrul de Externe al Turciei, le-a purtat la Moscova în octombrie 1939 cu V.M. Molotov, vorbind despre România ultimul a declarat că „URSS se gândește să-și refacă frontiera din 1914” (Gr. Gafencu, *Preliminariile războiului din est*, p. 3) (I.P. – dovadă concludentă a tendințelor ei imperiale. Și când te gândești că Moscova și Kominternul declarau că România a devenit după 1918 un stat imperialist – sic!). Concomitent, Rusia „propune Bulgariei să pretindă întreaga Dobroge de la România, căci ea o va susține” (*Ibidem*, pp. 311-312). La 13 decembrie 1939 Karl Clodius, atașatul economic german la București, i-a declarat lui Er. Urdăreanu, mareșalul palatului, că „Germania nu ne va apăra în momentul când Sovietele vor trece Nistrul” (Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune*, vol. II, p. 70). Agresorii continuă planurile lor de ocupare de teritorii pe seama altor țări. În iarna 1939-1940 are loc așa-numitul „război al iernii” (Em. Bold, *Războiul de iarnă sovieto-finlandez*; „Magazin istoric” nr. 12/1990, pp. 72-81), când sovieticii cu greu reușesc să învingă armata Finlandei (30 noiembrie 1939 – martie 1940). În primăvara anului 1940 trupe germane invadează și ocupă rapid Danemarca, Norvegia, Olanda, Belgia și Luxemburg, iar la 22 iunie Franța capitula la Compiègne, spre stupefacția multor militari care nu credeau în înfrângerea Parisului. Profitând de conjunctura internațională favorabilă, Moscova adresează guvernelor Lituaniei, Letoniei, Estoniei la 14 și 16 iunie cererea de a permite trupelor Armatei Roșii să intre pe teritoriul acestor state baltice; sub presiunea forței, cererile (în fapt, adevărate ultimatum-uri) au fost „acceptate”, astfel că între 15-17 iunie 1940 trupe sovietice au intrat pe teritoriul celor trei republici baltice (G.A. Deborin, *op. cit.*, p. 125), au ajutat la formarea unor „guverne populare” și la „reinstaurarea Puterii Sovietice în aceste state”. Între 3-6 august 1940 Sovietul Suprem al URSS a „satisfăcut rugămintea” Lituaniei, Letoniei și Estoniei de a intra „în componența URSS” [*Ibidem*, p. 126; Fl. Dolghin, *Dicționar istoric: Estonia. Letonia. Lituania*, în „Magazin Istoric”, nr. 2 (299)/1992, pp. 79-81; nr. 3 (300), pp. 80-82; nr. 4 (301), pp. 59-65].

În această situație tulbure se înscrie și acțiunea URSS de a ocupa Basarabia, Bucovina de Nord și a ținutului Herța, punând în aplicare cele convenite cu Germania prin Protocolul secret. După Finlanda, în planurile strategice, diplomatice și militare ale URSS urma România. Diplomații germani dădeau de înțeles celor români: „*vedeți cum puteți să evitați un conflict armat cu rușii, căci de pierdut este ca și pierdută Basarabia și nimeni nu vă va sări în ajutor*” (M. Mușat, 1940. *Drama României Mari*, pp. 48-49). Cercul de amenințări militare în jurul granițelor se strângea din ce în ce. Presiunile concentrice politice, economice, militare și diplomatice, provocate și întetinite de semnatarul Pactului Hitler-Stalin și de sateliții lor – Ungaria horthystă și Bulgaria fascistă – creșteau, dând naștere la dese și grave incidente de frontieră. Pentru a mări tensiunea, la 29 martie 1940, în ședința Sesiunii Sovietului Suprem al URSS, V.M. Molotov, președintele Consiliului Comisarilor Poporului și comisar al Afacerilor Străine (NARKOMINDEL), declara: „*Printre țările meridionale vecine, este una cu care noi nu avem un pact de neagresiune, România. Aceasta se explică prin existența unei chestiuni litigioase nerezolvate, aceea a Basarabiei, a cărei anexare de către România nu a fost niciodată recunoscută de Uniunea Sovietică*”. Și continua cu cinisul care l-a caracterizat în întreaga carieră pe Domnul „Niet!” (I.P. – să ne reamintim comportarea sa dură, brutală, grosolană la semnarea Convenției de armistițiu din 12/13 septembrie 1944, când nu a acceptat nici o modificare a clauzelor în favoarea României): „*Este locul să credem că România va înțelege că asemenea lucruri nu ar mai putea să fie tolerate*” (ANIC, *Fond Casa Regală*, Buletin Informativ din 30 martie 1940, dos. 51, f. 28-29). Imediat după discursul lui Molotov, concentrările de trupe sovietice și incidentele la granița de N-E a României iau amploare. După cum le era obiceiul, în căutarea unui pretext și pentru a induce în eroare opinia publică, prezentau aceste incidente ca fiind provocate de România. La 9 aprilie Molotov l-a convocat la Kremlin pe Gh. Davidescu, ministrul României la Moscova, prilej cu care i-a remis un memoriu privind „*zecile de incidente provocate de români la granița sovietică, avertizându-l să se pună capăt și asemenea acte să nu se mai repete*” (Arhiva MAE, *Fond 71 URSS*, anii 1917-1940, document datat 22 aprilie 1940). Incidentele și concentrările de trupe la granița româno-sovietică au fost subliniate și marți 9 aprilie în convorbirea pe care Regele Carol al II-lea a avut-o cu atașatul militar italian, un colonel, care tocmai fusese mutat de la Moscova la noi: „*Punctul principal ce mi s-a repetat de mai multe ori este că URSS duce la noi și mai ales în Basarabia o acțiune de spionaj și de propagandă în proporții planetare. Că primejdia cea mai mare este masa enormă a Armatei Roșii*”. (Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune*, vol. II, p. 139). După războiul cu Finlanda, URSS trăsesese învățămintele necesare și Armata Roșie suporta un intens proces de modernizare, instruire și dotare. După ce Franța, sprijinitoarea noastră, a capitulat la 22 iunie 1940, chiar a doua zi, 23 iunie, Viaceslav Molotov (Skriabin, 1890-1986) (care din ordinul lui Stalin, la 3 mai 1939, îl înlocuise pe evreul Maksim Maximovici Litvinov, 1876-1951, ca ministru de Externe; Stalin lansa astfel un semnal către Hitler că URSS dorea o strângere a relațiilor politice, diplomatice și economice cu Germania) îl informa pe contele Friedrich Werner von der Schulenburg, ambasadorul german la Moscova: „*Soluționarea chestiunii Basarabiei nu mai suferă nici o amânare. Guvernul sovietic*

caută, deocamdată, să soluționeze chestiunea pe cale pașnică, dar el intenționează să utilizeze forța în caz că guvernul român va respinge acordul pașnic. Revendicările sovietice se extind și asupra Bucovinei, în care locuiește populație ucraineană” (D.G.F.P., seria D, vol. X, doc. nr. 4; 23 august 1944. Documente, vol. I, p. 77). După discuția din 23 iunie cu Molotov, von Schulenburg telegrafia la Berlin că ministrul de Externe sovietic „și-a exprimat recunoștința pentru înțelegerea și hotărârea de a susține cerințele Uniunii Sovietice, manifestate de guvernul german”. La sugestia lui Schulenburg, că renunțarea sovieticilor la Bucovina, care nu a aparținut niciodată Rusiei, ar favoriza reglementarea pașnică a problemei, Molotov a replicat: „Bucovina constituie ultima parte ce-i lipsește Ucrainei unite și că, din această cauză, guvernul sovietic acordă importanță soluționării acestei chestiuni concomitent cu cea a Basarabiei” (Pactul Molotov-Ribbentrop și consecințele lui pentru Basarabia. Culegere de documente, p. 12). După consultările avute în cadrul Consiliului Comisarilor Poporului și desigur și cu Stalin, ministrul sovietic de Externe, Molotov, l-a convocat în după-amiaza zilei de 26 iunie pe Schulenburg, căruia i-a declarat că „guvernul sovietic, în temeiul convorbirii de ieri avute cu mine, a hotărât să-și limiteze pretențiile sale la partea de nord a Bucovinei, cu orașul Cernăuți”; el adăugat că, în această pretenție sovietică, guvernul sovietic contează pe sprijinul german. La remarca lui Schulenburg că o rezolvare pașnică s-ar realiza mai ușor „dacă guvernul sovietic ar restitui României tezaurul Băncii Naționale Române, transmis la Moscova pentru păstrarea în timpul Primului Război Mondial, Molotov a declarat că nici vorbă nu poate fi despre asta deoarece România a exploatat destul de mult timp Basarabia” (Ibidem, p. 15). Tot atunci, Molotov i-a prezentat interlocutorului său noua graniță cu România, precum și modul de a proceda pentru atingerea obiectivului propus: guvernul sovietic va prezenta în următoarele zile ministrului plenipotențiar român de la Moscova pretenția sa și așteaptă din partea guvernului german ca acesta să dea în același timp la București guvernului român sfatul insistent de a accepta cererile sovietice, căci altfel este inevitabil un război. În același timp cu demersurile pe lângă guvernul german, ministrul sovietic de Externe a acționat și pentru a obține sprijinul Italiei lui Mussolini, care manifestase preocupări pentru zona Balcanilor și implicit pentru relații bune cu România. La 20 iunie 1940 Molotov a avut o discuție cu Augusto Rosso, ministrul plenipotențiar al Italiei la Moscova, căruia i-a precizat poziția URSS față de problemele teritoriale: „Cu Ungaria, guvernul sovietic întreține relații bune. Guvernul sovietic consideră întemeiate anumite pretenții ale Ungariei. Uniunea Sovietică și Bulgaria sunt buni vecini. Relațiile sovieto-bulgare sunt intense și ar mai putea chiar să fie adâncite. Guvernul sovietic consideră întemeiate pretențiile Bulgariei asupra Dobrogei și asupra unui acces la Marea Egee, le-a recunoscut și nu are nimic împotriva realizării lor. Atitudinea Uniunii Sovietice față de România este cunoscută. Uniunea Sovietică dorește să-și realizeze pretențiile ei asupra Basarabiei (Bucovina n-a fost amintită – n.n.), de preferință fără război, totuși, dacă acest lucru nu este posibil din cauza intransigenței române, este hotărâtă să recurgă la forță. În privința celorlalte teritorii ale României guvernul sovietic se va pune în legătură cu Germania” (M. Mușat, I. Ardeleanu, România, vol. II, p. a II-a, pp. 1104-1105; o traducere ușor diferită la I. Scurtu, C. Hlihor, Anul 1940,

p. 18). Cum sovieticii manifestau interes major pentru extinderea legăturilor cu Italia, ambasadorul Rosso a apreciat că această declarație era „foarte rezonabilă” și recomanda guvernului său „să acționeze cât mai repede” (*Pactul Ribbentrop-Molotov*, pp. 14-15). Concluzia este ușor de sesizat: marile puteri totalitare (Germania, Italia, URSS) se înțeleaseră asupra destrămării integrității teritoriale a României iar guvernul sovietic primea „undă verde” de la Berlin și Roma pentru anexarea Basarabiei. Simultan cu acțiunile diplomatice febrile, URSS a recurs și la acțiuni de intimidare și forță menite să timoreze guvernul român. La trecerea a peste 80 de ani de la aceste evenimente, din documentele păstrate și publicate știm că guvernării români nu cunoșteau aceste manevre de culise ale Moscovei, dar le bănuiau datorită și informărilor făcute de unii diplomați români experimentați. Și opinia publică din țară trăia încă sub puternica impresie a înfrângerii rapide a Franței, considerată prima putere militară de pe continent, a capitulării ei rușinoase și umilitoare (de fapt, germanii nu făceau decât să le întoarcă umiliința la care îi supuseseră francezii la 11 noiembrie 1918 când fuseseră obligați să capituleze la Compiègne) și a încheierii armistițiului cu Germania la 22 iunie 1940. Alex. G. Cretzianu (1895-1979), un fin cunoscător al stării de spirit din acea perioadă grea, scria peste ani: „pentru noi s-a stins o lumină. Era farul care timp de un secol a luminat progresul națiunii noastre pe calea sa spre independența de stat” (Al. Cretzeanu, *The Lost Opportunity*, p. 39).

La 26 iunie 1940, ora 22.00 (ora Moscovei), Molotov i-a prezentat lui Gh. Davidescu, ministrul român la Moscova, o declarație prin care se cerea României: „Să înapoieze Basarabia către Uniunea Sovietică. Să transmită Uniunii Sovietice partea de Nord a Bucovinei, cu frontierele potrivit hărții alăturate” (*Relațiile sovieto-române. Documente*, vol. II, 1935-1941, doc. nr. 163, pp. 324-331; *Relații internaționale în acte și documente*, vol. II, 1939-1945, pp. 49-50). Guvernul sovietic aștepta răspunsul guvernului României „în decursul zilei de 27 iunie anul curent” (Arhiva M.A.E., *Fond 71/URSS*, 1940, dos. 91, f. 202). Era un adevărat ultimatum în care se făceau afirmații în flagrantă contradicție nu numai cu dreptul istoric, dar și cu normele și principiile juridice internaționale unanim acceptate (Florin Constantiniu, 1941. *Hitler, Stalin și România*, pp. 94-112; Gh. Buzatu, P. Otu, I. Scurtu, V. Buga, subcapitolul „Notele ultimative sovietice. Pierderea Basarabiei și nordului Bucovinei”, în *Istoria Românilor*, vol. VIII, pp. 566-574; P. Goma, *Săptămâna roșie*, 2007). Cum era normal, Davidescu a contrazis argumentele părții sovietice și a arătat că în 27 martie 1918 Basarabia s-a unit cu România prin decizia Sfatului Țării, că majoritatea locuitorilor din acest teritoriu erau români, iar Bucovina a fost ocupată în 1776 de Habsburgi/prin Convenția de la Constantinopol încheiată, 25 aprilie/7 mai 1775, austriecii au ocupat 10.441 km² cu o populație de peste 70.000 locuitori) (pe larg: Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, Editura Humanitas, 1991; *Bătălia pentru Bucovina*, volum editat de Stelian Neagoe, Timișoara, Editura Helicon, 1992). Desigur că Molotov a respins argumentele ministrului român. La ora când nota ultimativă era înmănată ministrului român, era realizat dispozitivul ofensiv sovietic de-a lungul graniței de Nord-Est a României, format din 40 de divizii de infanterie, susținute de 14 brigăzi blindate, 30 regimente și 4 divizioane de artilerie (I. Șișcanu, *Ocuparea Basarabiei*, în „R.I.M.”, nr. 4/1991, p. 18) – potrivit

informațiilor deținute de Marele Stat Major Român. Agresiunea militară a fost adusă la cunoștința executanților (militarilor sovietici) doar la 19 iunie 1940, în ședința specială a Consiliilor Militare ale Armatelor și comandanților Corpurilor de Armată sub comanda generalului de armată Gh.K. Jukov (1896-1974), ținută la Proskurovo (P. Goma, *op. cit.*, p. 132). S-au intensificat zborurile ilegale în spațiul român aerian, având caracterul unui sistem de lucru – după cum se specifica într-o notă informativă a Statului Major al Armatei a 4-a Române către Marele Stat Major din 7 iunie 1940 (I. Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940*, p. 23).

La București, în dimineața zilei de 27 iunie, din inițiativa regelui Carol al II-lea s-a întrunit Consiliul de Coroană (I. Mamina, *Consilii de Coroană*, pp. 189-209), la care majoritatea participanților s-a pronunțat împotriva acceptării ultimatum-ului. Bazat pe aceste luări de poziție, guvernul a transmis la Moscova că „*dorind să rezolve prin mijloace pașnice*” toate problemele care fuseseră transmise de sovietici, propunea să se treacă „*imediat și în spiritul cel mai larg la o discuție amicală și de comun acord a tuturor propunerilor emanând de la guvernul sovietic*”. Davidescu i-a prezentat acest răspuns lui Molotov, care nu l-a socotit mulțumitor. În noaptea de 27/28 iunie 1940 sovieticii au adresat a doua notă ultimativă, prin care se cerea Guvernului României ca: „*În decurs de patru zile, începând de la ora 14.00, după ora Moscovei, la 28 iunie, să evacueze teritoriul Basarabiei și Bucovinei de trupele românești*”; în timpul zilei de 28 iunie trupele sovietice urmau să ocupe orașele Cernăuți, Chișinău și Cetatea Albă. Răspunsul român era așteptat „*nu mai târziu de 28 iunie, ora 12 ziua (ora Moscovei)*” (*Relațiile româno-sovietice*, vol. II, doc. nr. 171, p. 347).

La București a fost convocat urgent un nou Consiliu de Coroană (*Ibidem*, pp. 201-209), care s-a pronunțat pentru acceptarea ultimatumului sovietic. Tot la 28 iunie a fost transmis răspunsul la Moscova: „*Guvernul român, pentru a evita gravele urmări pe care le-ar avea recurgerea la forță și deschiderea ostilităților în această parte a Europei, să vede silit să primească condițiile (sic!) de evacuare specificate în răspunsul sovietic*”. Trupe sovietice au ocupat nu numai Basarabia și Bucovina de Nord, ci și Ținutul Herța (nordul județului Dorohoi), care aparținuse Vechiului Regat Român. Retragerea trupelor, autorităților și a populației s-a desfășurat în condiții foarte grele (Paul Goma, *Săptămâna roșie*; A. Stan, *România Mare*, pp. 229-237, cap. „Drama retragerii autorităților române din Basarabia, iunie 1940”; M. Mușat, *1940. Drama României Mari*, pp. 75-89; I. Scurtu, C. Hlihor, *Anul 1940*, p. 49-80; Fl.R. Mihai, V. Buga, *Problema Basarabiei*, pp. 117-123). Profitând de faptul că Armata Română, organele de Poliție și Jandarmerie primiseră în mai multe rânduri ordine severe de a nu se lăsa provocate și de a nu deschide focul, ocupanții militari și mulți civili din rândul minoritarilor ruși, evrei, găgăuzi, bulgari au jefuit, agresat, umilit, violat, torturat, asasinat civili români, au dezarmat, degradat, jefuit, dezbrăcat, asasinat militari români. S-au „remarcat” elemente fanatice comuniste și o parte din populația minoritară a orașelor. R. Bossy (*op. cit.*, pp. 635-640), nota peste ani: „*Cu adâncă amărăciune trebuie consemnat că populația evreiască a acestor orașe, care s-a bucurat întotdeauna de un tratament omenos sub administrația românească, a avut lașitatea de a ataca cu pietre pe soldații noștri în cursul retragerii lor forțate, în bucuria de a vedea sosind oficialitățile comuniste, în rândurile cărora erau numeroși evrei.*”

Ocuparea de către trupele sovietice a Basarbiei și a Bucovinei de Nord devine o adevărată tragedie... Locuitorii evrei organizează pretutindeni – până și în Galiția (I.P. – unde semenii de-ai lor suportaseră adevărate pogromuri cât fuseseră sub alte stăpâniri) – o adevărată rebeliune de jafuri și omoruri. Le țin piept corpuri de voluntari localnici”. Comportarea teroristă și josnică a multor minoritari evrei a fost consemnată și de alți autori, ca Alexandru Șafran în memoriile sale publicate la Geneva în 1986, *Resisting the Storm, Romania 1940-1947. Memoirs*, p. 5, sau de omul politic francez Henri Prost: „Pe tot parcursul retragerii trupelor române, acestea au avut de suferit insulte grave din partea evreilor, aflați în număr mare în aceste regiuni” (pp. 143-144). Istoricul american N.M. Nagy-Talavera scria: „În dezastrul ce a urmat, provocat de retragerea dezordonată a românilor, s-au întâmplat multe lucruri ce n-ar fi trebuit să se întâmple. Populația evreiască și ucraineană, în bucuria sa la plecarea administrației române din cea mai prost guvernată parte a țării, i-a tratat pe românii aflați în retragere într-un mod care avea să-i coste scump un an mai târziu” (op. cit., p. 305). Prin memoriile adresate Regelui Carol al II-lea, reprezentanții Basarbiei și Bucovinei au protestat împotriva ocupării acestor teritorii de către Armata Roșie, aducând numeroase argumente prin care se demonstra netemeinicia acestui act. Chiar în acele zile grele și triste, chiar de groază, când aplicarea Diktatului sovietic genera mii de drame individuale și de grup, N. Iorga în articolul „Ce rămâne?” („Neamul Românesc” din 2 iulie 1940) arăta că prin retragerea armatei și administrației române din ținuturile răpite „rămân 3 milioane de țărani înfișți acolo din vremurile preistorice ale celor mai depărtați dintre strămoși. Rămân la orice regim de hegemonie națională și de prefacere socială i-ar impune «Liberatorii», rămân cu limba lor minunată pe care n-au voit să o schimbe (între 1812-1918 -n.n.), rămân cu simțul lor atât de prețios și cuprinzând toate făgăduielile de viitor că ei sunt la dânsii acasă, și că întorc brazda pe care a tăiat-o întâia oară, **nu jidanul pripășit care triumfă astăzi** (subl. ns.), ci ai lor din om în om, cum va fi și de acum înainte, așteptând «plinirea vremurilor», care nu înșală niciodată. /Rămâne în orașe amintirea unui sfert de veac de libertate, rămâne o generație crescută de noi, păstrând în cap și-n inimi aceleași gânduri și simțuri ca și noi. /Rămâne ce-am putut îndrepta și crea acolo unde am găsit ignoranță, evrei și păduchi. /Rămâne o întreagă generație de intelectuali care nu pot a vedea decât un singur gând: revenirea la dreptul lor și al nostru”. În acele momente grele pentru neamul românesc s-au găsit și la noi oameni care au avut cruzimea infamă – cum scria N. Iorga în cotidianul său „Neamul românesc” din 3 iulie 1940 – „să-și rădă de dureri străine”. Este vorba de unii membri ai Partidului Comunist din România, căruia Internaționala a III-a Comunistă îi trasase sarcina de a intensifica acțiunile antinaționale și antistatale (Arh. M.Ap.N., *Fond Microfilme*, rola P. II, 2.652, c. 652,657), în baza mai vechii lozinci a autodeterminării provinciilor unite cu țara în 1918, până la despărțirea de Statul Român. Lozinca a fost reluată cu și mai multă insistență în Directivele Kominternului trimise PCdR la 8 mai 1940 (Em. Bold, R.O. Locovei, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, cap. XII: „Internaționala a III-a Comunistă și rolul Partidului Comunist din România în destrămarea teritorială a României”, pp. 297-325). În manifestul PCdR din 6 iulie 1940 se arată că „Armata Roșie a pus capăt jugului imperialiștilor români” și se saluta trecerea teritoriilor românești în stăpânirea URSS.

Deci unul din punctele testamentului lui Petru cel Mare, negat de unii, dar admis de oamenii lucizi, interesați de viitorul poporului lor, fusese îndeplinit. La 1 august 1940, în fața Sovietului Suprem al URSS, Molotov declara „că *popoarele sovietice au aflat cu bucurie și cu mare satisfacție fericita soluționare, de multă vreme așteptată, a problemei Basarabiei*” (Arhiva MAE, Fond 71/URSS, 1940, august-septembrie, vol. 92, f. 104). Probabil că satisfacția a fost pentru velicoruși și pentru ucraineni, dar în nici un caz pentru români, care vor suporta în anii următori consecințele genocidului, ale rusificării și ale deportărilor. Cu atât mai mult trebuie să condamnăm și să nu uităm atitudinea unor minoritari, ca evreul rus comunist-stalinist Ioșca Chișinevschi (1905-1963, născut Jacob Roitman, căsătorit cu Liuba Chișinevschi, 1911-1981), care alături de soție și de alți conaționali veniți de aiurea, au căutat să ne ferească cu un regim și cu o ideologie străină de simțirea poporului român; în acele vremuri triste și grele el raporta stăpânilor săi de la Kremlin: „*Muncitorii de la uzinele Malaxa din București, când au aflat că sovieticii au eliberat Basarabia și Bucovina de nord (sic!) au scăpat sculele din mână de bucurie și au făcut mitinguri de solidaritate*”. Nici că se poate o dovadă mai concludentă de lichelism al unuia care a lucrat din plin după 1945 la comunizarea și rusificarea țării. Deci România, izolată politic și diplomatic pe plan internațional, de unde primea de la toți sfaturi „să cedeze”, altfel „*Colosul rus vă va strivi. În consecință veți pierde nu numai Basarabia și Bucovina, ci, în mod sigur, ceva mai mult*” (erau „*sfaturile*” germane transmise prin Manfred von Killinger) (D.G.F.P., vol. X, doc. nr. 67), a trebuit să se încline și să cedeze în fața forței și a amenințării cu forța deoarece orice refuz din partea guvernului nostru ar fi declanșat ofensiva trupelor sovietice de sub comanda generalului G.K. Jukov [„*Revista de Istorie Militară*”, nr. 4 (10)/1991, p. 12]. Prin evacuarea Basarabiei de către România a fost anexat la URSS un teritoriu de 44.442 km² (44.422 km² la P. Marinescu), cu o populație de 3.190.000 locuitori, în marea lor majoritate români, iar prin evacuarea Bucovinei de Nord a fost anexat la URSS un teritoriu românesc de 5.220 km² (6.262 km² la P. Marinescu, p. 136) și o populație de 596.000 locuitori. Începuse drama care avea să determine și alte mutilări ale teritoriului național. Se adeverea previziunea marelui savant și istoric român N. Iorga (1871-1940) și avertismentul lui adresat poporului român: „*Ferește-te, popor al meu, că mari primejdii îți se pregătesc!*”.

Pierderea Basarabiei, Nordului Bucovinei și Ținutului Herța a determinat oficialii de la București să schimbe fundamental direcția politicii externe a României: la 1 iulie se renunță la garanțiile anglo-franceze din 13 aprilie 1939, deoarece capitularea Franței la 22 iunie le făcuse inoperante; la 2 iulie regele solicită lui Hitler trimiterea unei misiuni militare germane în România și garantara frontierelor românești; la 4 iulie se formează un nou guvern condus de inginerul Ion Gigurtu (1886-1959), un progerman și, pentru a câștiga bunăvoința lui Hitler, regele Carol al II-lea i-a introdus pe legionari în noul guvern; tot la 4 iulie 1940 a fost făcută o declarație privind orientarea spre Axa Berlin-Roma; la 11 iulie România se retrage din Societatea Națiunilor, care din 1938 își continua o existență pur formală. Noul guvern începe adoptarea unei legislații antisemite (la 8 august Decretul-lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei introduce o serie de discriminări față de ei: interzicerea de a achiziționa proprietăți rurale, de a purta

nume românești, concedierea salariaților evrei din instituțiile publice în decurs de 3-6 luni; alt decret-lege din 8 august interzicea „căsătorile între evrei și românii de sânge” etc.) și regele promovează unele acțiuni cu caracter totalitar. Tot la 8 august se semnează un nou Acord economic româno-german prin care tot surplusul de cereale al României se îndrepta spre Germania și aliații ei. Prin această schimbare, guvernul român urmărea să evite noi pierderi teritoriale, dar aceste manevre de ultim moment nu găsesc credibilitatea sperată nici la Berlin, nici la Roma. La 15 iulie, Scrisoarea lui Hitler adresată regelui prin care îi cere pe un ton ultimativ „să-și rezolve problemele teritoriale” pe care le avea cu Ungaria și Bulgaria, adăugând că dacă România nu se va încadra integral în „noua ordine”, atunci „sfârșitul va fi mai devreme sau mai târziu, posibil chiar în foarte scurt timp, distrugerea României”. Având în vedere hotărârea de a ataca URSS în primăvara anului 1941, la 31 iulie, Hitler decide să soluționeze personal „diferendul” teritorial româno-ungar creat în mod artificial de guvernul horthyst, prin satisfacerea pretențiilor revizioniste ungare și apoi garantarea granițelor României mutilate. Ministrul Germaniei la București (1936-1941), Wilhelm Fabricius, comunică Guvernului român recomandarea categorică a lui Hitler ca România să cedeze Bulgariei întregul Cadrilater – partea de Sud-Vest a Dobrogei. Întrunit la 23 august 1940, Consiliul de Coroană (I. Mamina, *Consilii de Coroană*, pp. 210-225) a decis să satisfacă pretențiile teritoriale ale Bulgariei, tratatul fiind semnat la 7 septembrie 1940 la Craiova. România ceda astfel 7.726 km² și 425.000 locuitori.

Cum tratativele româno-ungare dintre 16-24 august de la Turnu Severin au eșuat, negocierile nu mai sunt reluate, Puterile Axei impun soluția „arbitrajului!” (un eufemism pentru diktat), iar la 27 august Hitler a trasat personal noua graniță între România și Ungaria (care avea în vedere interesele economice, politice și militare ale Germaniei hitleriste și ale Ungariei horthyste), ce urma să fie comunicată guvernelor celor două țări în următoarele zile, care în seara acelei zile erau chemate să vină la Viena la 29 august, învestite cu „depline puteri pentru tratative privind relațiile ungaro-române”. Între 19 august și 13 septembrie 1940 are loc un schimb de note între guvernele român și sovietic referitor la unele incidente de frontieră. Acum se știe, Germania acționa de comun acord cu URSS. Doar așa se explică faptul că în seara de 29 august, când miniștrii de Externe român și ungar erau convocați la Viena de omologii lor german și italian, guvernul sovietic adresa Legației române de la Moscova o notă verbală (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, doc. nr. 201, pp. 393-394 și doc. nr. 202, pp. 394-399), dar Grigore Gafencu (1892-1957), ministrul nostru la Moscova (1940 – 22 iunie 1941), a contestat afirmațiile autorităților sovietice că la granița româno-sovietică ar fi avut loc incidente de frontieră provocate de grănicerii români, arătând că ele au fost făcute de cei sovietici. În notă se afirma: „În cursul lunii august a.c. au avut loc încălcări repetate ale frontierei sovietice de către avioanele românești”, precum și „repetate încălcări ale frontierei și acțiuni ostile din partea unităților române de grăniceri”. Ca urmare, guvernul sovietic protesta împotriva acestor „acțiuni ostile” și cerea „sanționarea severă a celor vinovați”. Conținutul notei era menit să aibă un puternic impact psihologic asupra guvernanților români, care trebuiau să știe că la granița de Est puteau interveni noi „surprize”. La 30 august 1940, orele 3-4, la

București membrii guvernului și ai Consiliului de Coroană dezbăt propunerea germano-italiană de arbitraj și hotărăsc cu 19 voturi contra 10 și o abținere acceptarea „arbitrajului” (I. Mamina, *Consilii de Coroană*, pp. 226-283). Cinismul Germaniei și Italiei a mers până acolo încât au protestat în seara de 30 august împotriva conținutului comunicatului dat publicității după Consiliu, în care se afirma printre altele: „*Conferința de la Viena, determinată de inițiativa Germaniei și Italiei... s-a desfășurat în condițiile în care România trebuie să aleagă între salvarea ființei politice a statului nostru și posibilitatea dispariției lui... Consiliul de Coroană, examinând toate posibilitățile, a ajuns la singura încheiere mai favorabilă, adică la acceptarea arbitrajului Axei, România găsindu-se în acest moment absolut între dușmani. Întregul sistem pe care se baza politica externă a democrației s-a prăbușit în întreaga Europă*”.

La 30 august 1940, la Hotelul „Belvedere” din Viena, Ribbentrop și Ciano au comunicat delegaților români (Mihail Manoilescu și Valeriu Pop) și unguri decizia „arbitrilor”, și anume ca România să cedeze Ungariei partea de N-V a Transilvaniei. România ceda astfel 43.492 km² și 2.609.007 locuitori, din care 50,2% erau români (peste 1.300.000), și numai 37,1 % erau maghiari și secui, restul erau germani, evrei, cehi și alte naționalități.

În concluzie, în vara tragică a anului 1940 România a pierdut 99.738 km² din 295.049 km² și 6.821.000 locuitori din 20.050.000 locuitori în 1935 (cifre preluate din Memoriul întocmit de Institutul Central de Statistică, înaintat Președinției Consiliului de Miniștri la 4 decembrie 1940 (ANIC, *Fond Președinția Consiliului de Miniștri*, dosar R 51, F.14 – Institutul Central de Statistică, Oficiul de Studii. Date prezentate și de M. Mușat în lucrarea *1940. Drama României Mari*, pp. 82, 175, 176, 215. Precizez că în alte lucrări cifrele sunt ușor diferite).

După cedările teritoriale către Moscova, oficialii români au căutat să normalizeze relațiile cu URSS. La 5 iulie 1940 primul ministru Ion Gigurtu a avut o convorbire cu ministrul sovietic la București, Anatoli I. Lavrentiev (1904-1984) (este primul diplomat străin primit de primul ministru de la formarea guvernului la 4 iulie), căruia-i spune că după ce a cedat în fața forței, guvernul român își exprima dorința „să porceadă imediat la eliminarea tuturor problemelor rămase încă nerezolvate între România și Uniunea Sovietică, să stabilească relații trainice, prietenești între cele două țări” (*Relațiile româno-sovietice. Documente*, vol. II, doc. nr. 184, pp. 362-363). Tocmai în acest spirit a fost trimis la Moscova, în calitate de trimis extraordinar și ministru plenipotențiar Grigore Gafencu, unul din cei mai prestigioși diplomați români, fost ministru de Externe (de la 21 decembrie 1938 în Guvernul Miron Cristea, Armand Călinescu, generalii Gh. Argeșanu, C-tin Argetoianu, cele două Guverne Gh. Tătărescu – până la 1 iunie 1940). La 13 august 1940 acesta are o convorbire cu V. Molotov la care Gafencu dă asigurări „că din partea Guvernului său nu vor exista nici un fel de piedici în normalizarea rapidă și loială a relațiilor cu URSS”. La rândul său, Molotov a declarat că voința guvernului sovietic este de a stabili cu România „raporturi normale și de bună vecinătate” (*Relațiile*, vol. II, doc. nr. 189, pp. 372-374 și doc. nr. 190, pp. 374-375). Se știe acum că declarațiile lui aveau semnificația lor dar faptele s-au dovedit a fi mult mai complexe. La 10 septembrie 1940 Gafencu l-a informat pe Molotov despre schimbările

ce au avut loc în România (*Ibidem*, doc. nr. 205, pp. 401-402). La 6 septembrie 1940, Regele Carol al II-lea a părăsit puterea (nu e corect să se spună că „a abdicat”) în favoarea fiului său Mihai, iar generalul Ion Antonescu (1882-1946) a fost numit conducătorul Statului Român, însărcinat cu depline puteri. Gafencu dădea asigurări că România „va încerca să mențină relațiile de prietenie și bună vecinătate cu URSS și sub noul monarh”. La rândul său, Molotov a apreciat că „*Dorința guvernului român coincide cu dorința guvernului URSS de a avea relații de bună vecinătate cu România*”. Continuă practica notelor de protest din partea sovietică pentru incidente de frontieră, care ar fi fost provocate de România. A. Rosso, ambasadorul Italiei la Moscova, aprecia că asemenea note exprimau, de fapt, nemulțumirea Moscovei pentru garanțiile semnate la Viena de Ribbentrop și Ciano, prin care Germania și Italia garantau integritatea teritorială a României, fără ca guvernul sovietic să fi fost consultat (*Relațiile româno-sovietice*, vol. II, doc. nr. 229, pp. 447-448). În discuția cu ambasadorul Italiei, Molotov va aprecia la 1 ianuarie 1941 că „*garanțiile date României de puterile Axei par îndreptate împotriva URSS*”. De la un timp, Moscova privea cu multă suspiciune intrarea României în sfera de influență a Berlinului și a Romei. La 20 octombrie 1940, Lavrentiev aprecia, într-o scrisoare adresată lui Molotov (*Relații româno-sovietice*, vol. II, doc. nr. 213, pp. 421-424), că guvernul român ar fi primit „*promisiunea Italiei și Germaniei că, după reînarmarea armatei române, cu ajutorul celor două state ale Axei, Roma și Berlinul vor depune toate eforturile pentru revenirea la România a provinciilor pierdute (Basarabia și Bucovina de Nord)*”.

Evenimentele nu s-au oprit la actul cedărilor teritoriale către URSS. Ocuparea Basarabiei și Bucovinei de Nord de către Armata Roșie a fost urmată de măsuri privind transformarea sa rapidă înre-o republică sovietică. În acest scop, cele mai multe instituții ale RSSA Moldovenești de pe malul stâng al Nistrului au fost transferate la Chișinău. La 2 august 1940 a fost publicată Legea cu privire la formarea Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești, în care se arăta: „*Venind în întâmpinarea dorinței oamenilor muncii din Republica Socialistă Autonomă Moldovenească (fusesse formată în stânga Nistrului în 1924, cu capitala la Tiraspol) privind unirea populației moldovenești din Basarabia cu populația moldovenească din RSSA Moldovenească și conducându-se după principiul sovietic al liberei dezvoltări a naționalităților, Sovietul Suprem al URSS decretează înființarea Republicii Socialiste Sovietice Moldovenești Unionale*” (Arhiva MAU, *Fond 71/URSS*, 1940, august-septembrie, vol. 92, f. 104), în care au intrat o serie de raioane din dreapta și din stânga Nistrului. O parte din teritoriul fostei Basarabii românești (județele Akkerman/Cetatea Albă, Ismail, Hotin), Bucovina de Nord și Ținutul Herța au fost incluse în mod arbitrar în componența Ucrainei. Acest mod de a proceda era contrar Constituției URSS, care prevedea ca o provincie sau o țară care intră în componența URSS să-și păstreze integritatea (M. Mușat, 1940. *Drama României Mari*, p. 86; P. Marinescu, *Basarabia, Bucovina și Transnistria*, pp. 136-137). Între 10 iulie și 2 august 1940 s-a elaborat concepția cu privire la stabilirea frontierei dintre Ucraina și RSSM, în final partea de Sud și de Nord a Basarabiei, Bucovina și Ținutul Herța trec în componența RSS Ucrainene, distrugându-se structura economică, socială și istorică a acestor regiuni românești. Deci capul și baza celor două provincii deveneau,

cum aprecia Molotov, „*ultimul rest care lipsește Ucrainei*”, iar portul Odessa se revitaliza deoarece, așa cum declarase Vladimir P. Potemkin, locțiitorul comisarului pentru Afacerile Străine, ambasadorului francez la Moscova, la 5 decembrie 1939, Odessa este „*un port mort de când a pierdut hinterlandul Basarabiei*” (Arh. MAE, *Fond 71-URSS*, 1940, august-septembrie, vol. 92, f. 43). A urmat reorganizarea teritoriului după această nouă împărțire și stabilirea organelor de conducere. Decretul legifera destinul a peste patru milioane de români, condamnați pentru o jumătate de secol la cele mai groaznice privațiuni, care au suportat politica de colonizare pentru a se schimba componența demografică a teritoriilor ocupate, experimentul colectivizării dar și arestările, judecățile, condamnările și deportările în lagăre. Calvarul românilor din Basarabia și Bucovina de Nord a luat sfârșit după 27 iunie 1940, când aceste provincii românești au fost eliberate de trupele române și cele germane, dar va reveni cu și mai multe nacazuri în 1944. La ani distanță de aceste evenimente, rememorăm inspiratele cuvinte scrise de Alexandru Vlahuță cu referire la alte clipe din zbuciumata istorie a românilor: „***Cu sânge și cu lacrimi ne-am plătit fiecare clipă de bucurie, rari scăpări, o, așa de rari, în noaptea durerilor noastre.***” ***Și lucrul acesta nici un român n-ar trebui să-l uite*** – subl. ns.). Cedările teritoriale către URSS n-au potolit intențiile expansioniste ale Moscovei: au continuat zborurile ilegale ale unor avioane militare sovietice în spațiul nostru aerian, au continuat incursiunile peste graniță ale unor grupe de militari sovietici. La 28 octombrie 1940 trupe sovietice au ocupat ostroavele Tătaru Mic, Dalerul Mic, Dalerul Mare și Maican, de pe brațul Chilia, împiedicând astfel navigația navelor românești pe acest braț. Tot la 28 octombrie 1940 trupe sovietice ocupă grupul de ostroave Insula Limba, în Delta Dunării (*Istoria României în date*, p. 448).

Zvonurile despre un iminent război între Germania și URSS s-au intensificat în lunile aprilie-mai 1940. La 12 iunie Gafencu scria că la Berlin se vorbea despre existența unui „*plan de luptă împotriva Rusiei*”, iar la Moscova domnea „*o tensiune nervoasă*”. Tot atunci, generalul Ion Antonescu s-a întâlnit la München cu Adolf Hitler, prilej cu care Führer-ul l-a informat pe conducătorul statului român despre decizia sa de a ataca URSS. La rândul său, I. Antonescu a declarat că România dorea să redobândească Basarabia și Bucovina, oferindu-se să participe la război. În acest context, la 22 iunie 1941, când Germania a atacat URSS, generalul Ion Antonescu și-a asumat singur responsabilitatea angajării țării în război și a cerut militarilor români prin celebrul ordin „*Ostași! Vă ordon: treceți Prutul: Zdrobiți vrăjmașul din Răsărit și Miază-Noapte. Dezrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații voștri cotropiți. Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voievodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre*” (Al. Duțu, M. Retegan, *Război și societate. România: 1941-1945*, vol. I, „De la Prut în Crimeea (22 iunie – 8 noiembrie 1941)”, București, Editura RAO, p. 22).

Scurtă concluzie: De peste 75 de ani (din 1944, de când Moscova a revenit în istoricele provincii românești ocupate cu forța în 1940 și reocupate în 1944), continuă efortul fraților noștri pentru supraviețuire, pentru păstrarea sau recâștigarea ființei naționale. Să sperăm că aceste strădanii vor fi încununat de succes, că frații se vor reuni cu frații, că vor izbândi împotriva opoziției iubitorilor de străini și a veneticilor rusofoni

pripășiți aici în vremea regimului stalinist în posturile de decizie. Dacă nu noi, măcar urmașii noștri vor trăi să vadă izbânda deoarece, așa cum scria marele nostru poet național Mihai Eminescu: „*Oricât de mulți oameni răi s-ar găsi în această țară, nu se găsește nici unul care ar cuteza să puie numele său sub o învoială prin care am fi lipsiți de o parte din vatra strămoșilor noștri*” - subl. ns.).

*

* *

Notă! Partea I a acestui articol a cuprins perioada 1914-1924 și a fost publicată sub titlul: „Relațiile româno-ruse și sovieto-române între anii 1914-1924” în volumul: *Primul Război Mondial și Marea Unire a Românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020 (coord. Eugen Petrescu), pp. 389-425.

Bibliografie

Arnăutu N.I., *Douăsprezece invazii rusești în România*, București, Editura Saeculum I.O și Editura Vestala, 1996; ed. a II-a, București, Editura Saeculum, 2011.

Bărbulescu Petre, *România la Societatea Națiunilor, 1919-1939. Momente și semnificații*, București, Editura Politică, 1975.

Bătălia pentru Bucovina, volum editat de Stelian Neagoe, Timișoara, Editura Helicon, 1992.

Bold Emilian, Locovei Răzvan Ovidiu, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Iași, Casa editorială Demiurg, 2008.

Bold Emilian, Seftiuc Ilie, *Pactul Ribbentrop-Molotov. Antecedente și consecințe*, Iași, Editura Institutul European, 1998.

Bold Emilian, Seftiuc Ilie, *România sub lupa diplomației sovietice*, Iași, 1998.

Boldur Alexandru V., *Basarabia românească*, București, 1943.

Boldur Alexandru, *Basarabia și relațiile româno-ruse*, București, Editura Albatros, 2000.

Boldur A., *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, 1992.

Bossy Raoul V., *Amintiri din viața diplomatică*, Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Arhives Stanford, California, USA.

Bossy Raoul, *Amintiri din viața diplomatică (1918-1940)*, vol. II (1938-1940) (ediție de Stelian Neagoe), București, Editura Humanitas, 1993.

Bruhă Mihail, *Rusia, România și Basarabia (1812, 1918, 1924, 1940)*, Chișinău, 1992.

Buga Vasile, *Preliminariile ultimatumului sovietic din 1940*, în „Magazin Istoric”, Anul LIV, Serie nouă, nr. 9 (654), septembrie 2021, pp. 18-22.

Buzatu Gh. (coord.), *Titulescu și strategia păcii*, Iași, Editura Junimea, 1987.

Campus Eliza, *Mica Înțelegere*, București, Editura Științifică, 1968.

Carol al II-lea, *Între datorie și pasiune. Însemnări zilnice*. Ediții de Marcel-Dumitru Ciucă și Narcis-Dorin Ion, București, Editura Silex, 1995; vol. I, 1904-1939; vol. II, 1939-1940, București, Editura Șansa, 1996; vol. III, 1941-1942, București, Editura Satya SAI, 1996.

Ciuev Feliks, Molotov Viaceslav, *Conversații cu Molotov: în cercul puterii comuniste*, București, Editura Corint Books, 2017.

Constantiniu Florin, *Între Hitler și Stalin. România și Pactul Molotov-Ribbentrop*, București, 1991.

Constantiniu Florin, *1941. Hitler, Stalin și România. România și geneza operațiunii „Barbarossa”*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2002.

- Cretzeanu Alexandru, *The Lost Opportunity/Ocazia pierdută*, London, Jonathan Cope, 1957.
- Dabija Nicolae, *Crearea Republicii Autonome Sovietice Socialiste Moldovenești*, în „Revista de istorie militară”, nr. 6/1990.
- Dandara Livia, *România în văltoarea anului 1939*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985.
- Dicționar biografic de Istorie a României* (coord.: Stan Stoica), București, Editura Meronia, 2008.
- Dobrinescu Valeriu Florin, *Bătălia diplomatică pentru Basarabia*, Iași, 1991.
- Dobrinescu V. Fl., Ion Constantin, *Basarabia în anii celui de-Al Doilea Război Mondial. 1939-1947*, Iași, Editura Institutul European, 1995.
- Dolghin Florentina, *Dicționar istoric: Estonia. Letonia. Lituania*, în „Magazin istoric”, Anul XXVI/1992: nr. 2 (299), pp. 79-81; nr. 3 (300), pp. 90-91; nr. 4 (301), pp. 59-65.
- xxx 23 August 1944. *Documente (1939-1943)*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984.
- Dușceac Dorin, *28 iunie 1940. Ocupația Basarabiei și a Bucovinei de Nord de către URSS reflectată în presa intrenațională*, București, Editura Cartier, 2021.
- Gafencu Grigore, *Misiune la Moscova (1940-1941). Culegere de documente*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1995.
- Goma Paul, *Săptămâna Roșie 28 iunie - 3 iulie 1940 sau Basarabia și evreii*, Iași, Editura Vremea XXI, 2004; ed. a II-a, 2007.
- Hillgruber Andreas, *Hitler, Regele Carol și Mareșalul Antonescu. Relațiile germano-române (1938-1944)*, București, Editura Humanitas, 1994.
- Husărescu Zaharia Ion, *Mișcarea subversivă în Basarabia*, Chișinău, 1925; republicată de Florin Rotaru în antologia „*Suferințele Basarabiei și răpirile rusești*”, București, Editura Semne, 1996.
- Iakovlev Alexandr, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică?*, București, Editura Humanitas, 1991.
- Ion Constantin, *Basarabia sub ocupație sovietică de la Stalin la Gorbaciov*, București, Editura Fiat Lux, 1994.
- Interesele și drepturile României în texte de drept internațional public*, Iași, 1936.
- Istoria Basarabiei: De la începuturi până în 1994* (coord. Ioan Scurtu, București, Editura Tempus-România, 1994; ed. a II-a, București, 1998).
- Istoria României în date* (coord. Dinu C. Giurescu), ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Enciclopedică, 2007.
- Istoria Românilor*, vol. VIII: *România întregită (1918-1940)* (coord. I. Scurtu), București, Editura Academiei Române, 2003.
- Mamina Ion, *Consilii de Coroană*, București, Editura Enciclopedică, 2015.
- Marinescu Păun, *Basarabia, Bucovina și Transnistria*, București, Editura Dacoromână TDC, 2016.
- Matei Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României*, București, Editura Academiei Române, 1971.
- Martin Gilbert, Gott Richard, *Conciliatorii*, București, Editura Politică, 1966.
- Mihai Florin-Răzvan, Buga Vasile (coord.), *Probema Basarabiei în relațiile româno-sovietice 1918-2018*, București, Editura Litera, 2020.
- Mironov Alexandru-Murad, *Vremea încercărilor. Relațiile româno-sovietice 1930-1940*, București, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, 2013.

Moisuc Viorica Pompilia, *Românii și politica externă rusească: Un secol din istoria Tezaurului românesc „păstrat” la Moscova (Studiu și documente)*, Iași, Casa editorială Demiurg, 2013.

Mușat Mircea, *1940: drama României Mari*, București, Editura Fundației „România Mare”, 1992.

Mușat Mircea, *Politica de forță și dictat în ajunul celui de-Al Doilea Război Mondial*, în „Magazin Istoric”, anul XXIII, nr. 12 (273), decembrie 1989, pp. 23-32.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.

Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I: 1918-1933, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Idem, vol. II, Partea a II-a, *noiembrie 1933 - septembrie 1940*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Nanu Frederic C., *Politica externă a României 1919-1933*, Iași, Institutul European, 1993.

Nistor Ion, *Istoria Basarabiei*, București, Editura Humanitas, 1991.

Oprea I.M., *Nicolae Titulescu*, București, Editura Științifică, 1966.

Oprea I.M., *O etapă rodnică din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice (1928-1936)*, București, Editura Politică, 1967.

Oprea Ion M., *România și Imperiul Rus*, vol. I: 1900-1924; vol. II: 1924-1947, București, Editura Albatros, 1998, 2003.

Petre Otu (coord.), *100 de bătălii din Istoria Românilor*, București, Editura Litera, 2021, pp. 312-318, nr. 65, Stăniilești (8-12 iulie 1711).

Ion Calafeteanu, Cristian Popișteanu (coord.), *Politica externă a României. Dicționar cronologic*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

Popescu Petru Demetru, *Dicționar de personalități istorice: Voievozi. Principi. Domnitori. Regi*, București, Editura Niculescu, 2001.

Rauș Nicolae, Neacșu Gheorghe, Moraru Dinu, *O agresiune sovietică împotriva României: Tatar Bunar, în documente și în presa românească a vremii*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2017.

Războiul de iarnă sovieto-finlandez (Noiembrie 1939 - Martie 1940), în „Magazin Istoric”, serie nouă, anul XXIV, nr. 12 (285), decembrie 1990, pp. 72-81.

Relații internaționale în acte și documente (1919-1939), București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.

Relații româno-sovietice. Documente, vol. I: 1917-1934, București, 1999; vol. II: 1939-1945, București, 1976.

Retegan Mihai, *În balanța forțelor. Alianțe militare românești interbelice*, București, 1996.

Florin Anghel, Nicolae Mareș, Dumitru Preda, *România-Polonia. Relații diplomatice*, vol. I: 1918-1939, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003.

Rotari Ludmila, *Mișcarea subversivă din Basarabia în anii 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Scurtu Ioan (coord.), *Istoria României între anii 1918-1944. Culegere de documente*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1982.

Scurtu Ioan, *Carol al II-lea*, ediția a II-a, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Scurtu Ioan, „Titulescu și partidele politice”, în *Titulescu și strategia păcii* (coord. Gh. Buzatu), Iași, Editura Junimea, 1982.

Scurtu Ioan, Hlihor Constantin, *Anul 1940: Drama românilor dintre Prut și Nistru*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1992.

Simion Aurică, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, București, Editura Eminescu, 1983.

Simion Aurică, *Dictatul de la Viena*, Cluj, Editura Dacia, 1972; ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, Editura Albatros, 1996.

Simion Aurică, *Preliminarii politico-diplomatice ale insurecției române din august 1944*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1979.

Stan Apostol, *România Mare: Idee, înfăptuire, viitor*, București, Editura Saeculum Vizual, 2015.

Stănescu Marin C., Neacșu Gheorghe, *Moscova, Cominternul, filiera comunistă balcanică și România (1919-1943) – studii documentare*, București, Editura Silex, 1994.

Sturdza Mihail, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, Editura Fronde, 1994.

Șișcanu Ion, *Ocuparea Basarabiei, Herței și a nordului Bucovinei*, în „Revista de Istorie Militară”/R.I.M., nr. 4 (10)/1991.

Talpeș Ioan, *Diplomație și apărare. Coordonate ale politicii externe românești (1933-1939)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1988.

Tătărescu Gh., *Internaționala a III-a și Basarabia*. Discurs rostit în Camera Deputaților, București, Imprimeriile „Independența”, 1925.

Tezaurul României la Moscova. Documente (1916-1917), selectate, adnotate și comentate de Viorica Moisuc, Ion Calafeteanu, Constantin Botoran (Coordonare și studiu introductiv de Viorica Moisuc), București, Editura Globus, 1993.

Titulescu Nicolae, *Basarabia – pământ românesc*, București, Editura Rum-Irina, 1992.

Titulescu Nicolae, *Documente diplomatice*, București, Editura Politică, 1967.

Turcu C.I., Voicu I., *Nicolae Titulescu în universul diplomației păcii*, București, Editura Politică, 1984.

Țăcu Octavian, *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2004.

Țurcanu Ion, *Basarabia din nou în fața opțiunii istorice*, Chișinău, Editura Universitas, 1994.

Vanku Milan, *Mica Înțelegere și politica externă a Iugoslaviei 1920-1938*, București, Editura Politică, 1979.

Vianu Alexandru, Zorin Zamfir, Bușe Constantin, Bădescu Gheorghe, *Relații internaționale în acte și documente (1917-1939)*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1974.

*
*   *
*

Informații preluate din Arhiva Ministerului Român de Externe, din lucrările unor autori străini, de la bunul meu prieten general de brigadă, profesor universitar, doctor în drept internațional, diplomat, fost director al Direcției Juridice din Ministerul Afacerilor Externe Aurel Preda-Mătășaru (n. 12 iun. 1940 – d. 22 oct. 2017), și oferite mie cu toată generozitatea; și acest articol este un omagiu adus acestui patriot român și bun amic.

Bacon W.M., *Secret papers on the failure of Romanian-Soviet negotiations (1931-1932)*, Universitatea Stanford/California, 1979.

Documents on German Foreign Policy, 1918-1945, Series C (1933-1937) și Series D (1937-1940), United States Government Printing Office, Washington-Londra, 1949 și 1957-1960.

Kopanski J.M., Levit I.E., *Sovetsko-rumânskie otnoşenia. 1929-1933 (Relaţiile sovieto-române. 1929-1934)*, Chişinău, 1973.

Lazarev Artiom M., *Moldavskaia sovetskaia gosudarstvennosti i bessarabski vopros (Statalitatea sovietică moldovenească şi problema Basarabiei)*, Chişinău, 1974.

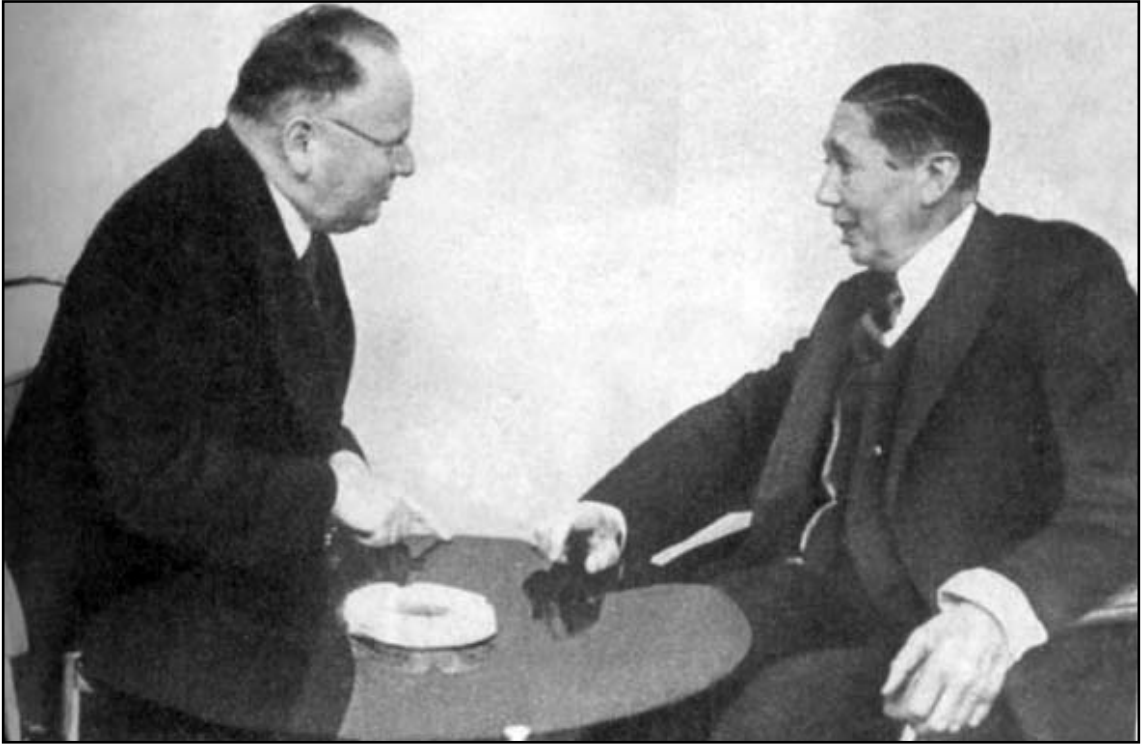
Nagy-Talavera Nicholas M., *The Green Shirts and the Others*, Hoover Institution Press, Stanford, California, 1970.

Prost Henri, *Destin de la Roumanie (1918-1954)*, Paris, Editions Berger-Levrault, 1954.

Şevakov A.A., *Sovetsko-rumânskie otnoşenia i problema evropeiskoi bezopasnosti (1932-1939) (Relaţiile sovieto-române şi problema securităţii europene)*, Moscova, 1977.

Generalul Ion Antonescu şi Cancelarul Adolf Hitler.

Maksim Litvinov și Nicolae Titulescu.

Carol al II-lea și Nicolae Iorga.

Grigore Gafencu

Semnarea Pactului Molotov-Ribbentrop.

General de Armată G. K. Jukov

Delegații români semnează textul „Diktatului de la Viena”.

Ministrul sovietic M.S. Ostrovski cu soția și N. Titulescu.

Sub un portret al lui Stalin, viitorii adversari fac schimb de experiență.

Armata bulgară intră în Cadrilater.

Refugiați români din Cadrilater, după 7 septembrie 1940.

Harta administrativă a României Mari.

Pierderile teritoriale din 1940.

3086 MONITORUL OFICIAL (Partea I) Nr. 145 22 Iunie 1941

ORDINUL DE ZI CĂTRE ARMATA AL DOMNULUI GENERAL ION ANTONESCU,
CONDUCĂTORUL STATULUI ROMÂN ȘI PREȘEDINTELE CONSILIULUI DE MINISTRI

OSTAȘI,

V'am făgăduit din prima zi a noii Domnii și a luptei mele naționale să vă duc la biruință;
Să șterg pata de dezonoare din cartea Neamului și umbra de umilire de pe fruntea și epoleții voștri.
Azi a sosit ceasul celei mai sfinte lupte, lupta drepturilor strămoșești și a bisericii, lupta pentru vetrele și altarele românești de totdeauna.

OSTAȘI,

Vă ordon:
Treceți Prutul.
Sdrobiți vrăjmașul din răsărit și mieznoapte.
Desrobiți din jugul roșu al bolșevismului pe frații noștri cotropiți.
Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii voevodali ai Bucovinei, ogoarele și plaiurile voastre.

OSTAȘI,

Plecați azi pe drumul biruințelor lui Ștefan Cel Mare ca să cuprindeți cu jertfa voastră ceea ce au supus strămoșii noștri cu lupta lor.
Înainte.
Fiți mândri că veacurile ne-au lăsat aci strajă dreptății și zid de cetate creștină.
Fiți vrednici de trecutul românesc.

4

3087 MONITORUL OFICIAL (Partea I) Nr. 145 22 Iunie 1941

OSTAȘI,

Veți lupta cot la cot, suflet de suflet, lângă cea mai puternică și glorioasă armată a lumii.
Îndrăzniți să vă măsurați vitejia și să vă dovedeți mândria camarazilor noștri.
Ei luptă pe pământul moldovean, pentru granițele noastre și pentru dreptatea lumii.
Fiți vrednici de cinstea pe care v'a făcut-o istoria, Armata Marelui Reich și neîntrecutul ei comandant Adolf Hitler.

OSTAȘI,

Înainte.
Să luptăți pentru gloria Neamului;
Să muriți pentru vatra părinților și a copiilor voștri;
Să cinstiți prin vitejia voastră amintirea lui Mihai Vodă și a lui Ștefan-Cel-Mare, a martirilor și eroilor căzuți în pământul veșniciei noastre cu gândul țintă la Dumnezeu;
Să luptați pentru desrobirea fraților noștri, a Basarabiei și Bucovinei, pentru cinstirea bisericilor, a vieții și căminurilor batjocorite de păgânii cotropitori;
Să luptați pentru a ne răzbuna umilirea și dreptatea.
V'o cere Neamul, Regele și Generalul Vostru.

OSTAȘI,

Izbânda va fi a noastră.
La luptă.
Cu Dumnezeu înainte!

Comandant de căpetenie al Armatei,
GENERAL ION ANTONESCU

5

Ordinul de zi al Generalului Ion Antonescu adresat Armatei Române la 22 iunie 1941.

Dezarmarea unor militari români de către sovietici în iunie 1940.

Defilarea armatei sovietice în Chișinău la 4 iulie 1940.

PARTEA A III-A

DREPTURILE ISTORICE ȘI CONCEPTUL DE UNITATE NAȚIONALĂ LA ROMÂNI

IDEEA DE UNITATE NAȚIONALĂ ÎN GÂNDIREA ROMÂNĂ MODERNĂ

Alexandru Stănculescu-Bârda

Poporul român are o existență de aproape două mii de ani. Situat mereu între mari imperii ale lumii, sfârtecat adesea de granițe vremelnice, el a luptat cu eroism pentru a exista. Istoria sa zbuciumată este axată în jurul unei idei centrale, călăuzitoare: **unitatea**. Toate marile evenimente istorice la care a fost părtaș sunt puse sub semnul aspirației către unitate. Conceptul de unitate a fost întotdeauna farul său călăuzitor prin veacuri.

În comunicarea de față urmărim cum această idee s-a zămislit și a evoluat în gândirea marilor corifei ai neamului românesc din cele mai vechi timpuri până la realizarea Marii Uniri naționale din 1918. Urmărim, de asemenea, cum s-a tradus în faptă ideea de unitate în marile momente de cumpănă ale neamului. În contextul acestor aspirații majore își aduce din plin contribuția și Biserica Ortodoxă Română, atât în plan ideologic, cât și în mod practic.

Conceptul de unitate națională a fost, este și va fi o permanență istorică majoră a neamului românesc, iar Biserica Ortodoxă joacă un rol important în realizarea acestui deziderat.

Unitate – Concepții – Biserică

Poporul român a păstrat întotdeauna trează conștiința unității sale. Nu l-au împiedecat întru aceasta nici munții, nici râurile, nici granițele politice efemere, nici stăpânirile. Armele și hotarele, grănicerii și temnițele nu au fost suficiente piedici în drumul dezvoltării sale unitare și, implicit, a conștiinței proprii sale unități. De la ciobanii călători dintr-o parte într-alta a Carpaților, de la iobagii fugiți pentru o viață mai omească, de la pribegii ce-și luau lumea în cap de groaza robiilor, de la misionarii fără nume, care treceau noaptea munții pe cărări numai de ei știute cu sacii cu cărți tipărite în mânăstirile din Țara Românească și Moldova ca să le ducă în bisericile și mânăstirile din Transilvania, până la intelectualii și oamenii politici, ideea frățietății și a originii comune a românilor de pretutindeni a constituit o permanență incontestabilă a conștiinței și istoriei românești. Limba, religia, obiceiurile, muzica, dansul, portul, cartea și toate celelalte asemenea au menținut trează această permanență a spiritualității românești¹.

---

¹ Tema unirii tuturor românilor într-un singur stat a constituit dintotdeauna o prioritate în gândirea și scrierile intelectualilor români în general și mai ales ale cronicarilor și istoricilor. Socotim că este locul să amintim, foarte selectiv, câteva din astfel de lucrări, ele fiind doar o succintă orientare în domeniu: N. Adăniloae, *Formation of the Rumanian National State*, Bucurest, Meridiane Publishing Hause, 1965, 104 p.; Id., „Independența în gândirea și acțiunea făuritorilor Unirii Principatelor”, în vol. *Unirea Principatelor și puterile europene*, București, Editura Academiei, 1984, pp. 225-247; Id., *Aspecte mai puțin cunoscute ale unității culturale românești în perioada 1859-1877*, în „Studii și Articole de Istorie”, București, LIII-LIV

Ideea de unitate a românilor nu-și are începuturile în epoca modernă, ci cu multe veacuri înainte. În epoca modernă se înfăptuiește și se desăvârșește politic. Tocmai de aceea nu se poate aborda subiectul fără o referire, chiar și sumară, la epoca precedentă, medievală. Numai așa, credem noi, se va putea înțelege mai bine că ideea de unitate

---

(1986), pp. 51-58; Dan Berindei, *L'Union des Principautés Roumaines*, București, Editura Academiei, 1967, 226 p.; Id., „Constituirea statului național român în context european”, în vol. *Cuza Vodă. In memoriam*, Iași, Editura Junimea, 1973, pp. 113-146; Id., *Epoca Unirii*, București, Editura Academiei, 1979, 272 p.; Id., *Cultura națională română modernă*, București, 1986; Vasile Netea, *Les Roumains de Transylvanie et l'Union des Principautés*, în „Revue Roumaine Hist.”, Bucarest, V (1966), nr. 1, pp. 65-75; Andrei Oțetea, *Unirea Principatelor Române*, în „Studii. Rev. Ist.”, XIX (1966), nr. 1, pp. 5-16; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Atitudinea slujitorilor Bisericii Ortodoxe Române față de actul Unirii Principatelor*, în „Biserica Ortodoxă Română”, LXXXV (1967), nr. 5 (mai), pp. 73-94; Id., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune, vol. III, 1981, 590 p.; P.P. Panaitescu, *Unirea Principatelor*, în „Romanoslavica”, V (1962), nr. 5, pp. 71-84; Radu Pantazi, *Unirea reflectată în ideologia epocii*, în „Revista de Filozofie”, XIII (1966), nr. 1, pp. 13-18; Ștefan Pascu, *L'importance historique de l'Union des Principautés Roumaines*, în „Studia Hist.”, XI (1966), fasc. 2, pp. 13-33; Pr. S. Porcescu, *Clerici ortodocși din Moldova, luptători pentru Unirea Țărilor Române*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXV (1959), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 37-49; Id., *Contribuția clerului ortodox român la înfăptuirea unirii Principatelor*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LV (1979), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp.12-29; Id., *Contribuții ale clericilor Bisericii strămoșești la înfăptuirea unirii românilor*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LX(1984), nr. 1-3 (ian.-mart.), pp. 12-37; vol. *Studii privind Unirea Principatelor* (sub redac. A. Oțetea), București, Editura Academiei, 1960, 544 p.; I. Vântu și G. G. Florescu, *Unirea Principatelor în lumina actelor fundamentale și constituționale*, București, Editura Științifică, 1965, 327 p.; Vasile Curticăpeanu, *Epoca lui Cuza Vodă*, București, Editura Enciclopedică, 1973, 208 p.; C.C. Giurescu, „Unirea Principatelor, prolog al independenței”, în vol. *Independența României*, București, Editura Academiei, 1977, pp. 101-113; Nicu D. Octavian, *Ideea de unitate națională și azeziunea clerului din Țara Românească la lupta pentru înfăptuirea marelui act de la 24 ianuarie 1859*, în „Glasul Bisericii”, XXXVIII (1979), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 92-108; Gh. Platon, *Lupta românilor pentru unitate națională 1855-1859. Ecouri din presa europeană (1855-1859)*, Iași, Editura Junimea, 1974, 347 p.; Id., *1859. The Union of the Romanian Principalities*, Bucharest, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 86 p.; Id., *Unirea Principatelor Române*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, 92 p.; D. Vitcu, *Diplomații Unirii*, București, Editura Academiei, 1979, 256 p.; Al. Zub, *Ecouri externe ale Unirii Principatelor*, în „Ziridava”, VII (1977), pp. 13-21; Id., „Unirea Principatelor – moment crucial în procesul făuririi statului național român”, în vol. *Națiune, suveranitate, independență*, București, 1977, pp. 360-370; Pr. D. Hrițcu, *Arhimandritul Neofit Scriban, fruntaș unionist și poet al Unirii*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, LVIII (1982), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 6-14; D. Hurezeanu, *Formarea statului modern român (1859) în context european*, în „Mem. Secț. Științ. Ist. a Acad. Rom.”, București, VII (1982), pp. 39-57; Mitrop. Nestor Vornicescu, „Unde-i turma, acolo-i și păstorul”. *Participarea mitropolitului Moldovei, Sofronie Miclescu, la înfăptuirea Unirii Principatelor*, în „Mitropolia Olteniei”, XXXVI (1984), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 9-38 și în „Biserica Ortodoxă Română”, CIV (1984), nr. 9-10 (sept.-oct.), pp. 83-108, cât și volum separat cu acest titlu, publicat la Craiova, Editura Mitropoliei Olteniei, 1984, 160 p.; Id., *Vechimea și neatârnamarea Mitropoliei Moldovei în epoca înfăptuirii Unirii din 1859*, în „Teologie și Viață”, Iași, III (1993), nr. 8-10 (aug.-oct.), pp. 147-162; *România la 1859. Unirea Principatelor Române în conștiința europeană* (sub coord. I. Ardeleanu și colab.), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, 2 vol.; Gheorghe Vasilescu, *Unirea Principatelor. Participarea clerului ortodox la înfăptuirea actului unirii*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XCVII (1979), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 212-245; Pr. Prof. Alexandru D. Ciurea, *Unirea Principatelor Române*, în „Glasul Bisericii”, XLIII (1984), nr. 1-2 (ian.-febr.), pp. 107-115; Dumitru Vitcu, *Diplomats of the Union*, București, Editura Academiei, 1989, 176 p.; Marius Alex. Istina, *Episcopul Melchisedec Ștefănescu și Unirea din 1859*, în „Carpica”, Bacău, XXVI (1997), nr. 2, pp. 89-96; Ștefan Ștefănescu, *Unirea – idee structurantă a istoriei românilor*, în „Academica”, București, IX/1999), nr. 4, p. 5; Alexandru Dobre, *Idealul unității naționale în cultura română*, București, 1988 ș.a.

reprezintă armătura trainică, dintotdeauna, coloana vertebrală și în același timp coloana infinită a istoriei românilor.

Ideea de unitate politică a tuturor românilor din Principate a constituit o consecință a etnogenezei² și în același timp un testament al străbunilor păstrat din generație în generație³. Neagoe Basarab, Constantin Cantacuzino, Grigorie Ureche, Miron Costin, Dimitrie Cantemir, Dosoftei, Antim Ivireanul, Varlaam, Simion Ștefan, Chesarie al Râmnicului și mulți, mulți alți cărturari români, alături de voievozi și oameni politici, precum Basarab I, Mircea cel Bătrân, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Constantin Brâncoveanu, Horia și Tudor Vladimirescu sunt doar câțiva dintre cei care, prin jertfa și visarea vieții lor, ne-au lăsat pagini de înălțătoare atitudine în istoria neamului, care vorbesc de idealul de unitate a tuturor românilor.

Preluând vechiul proverb românesc – „Unirea face puterea” –, cărturarii vor accentua mereu asupra necesității unității spirituale și politice a românilor, ca o consecință incontestabilă a puterii statale. Uneori îndemnuri categorice, alteori fabule și aluzii ironice, încearcă să convingă de acest adevăr evident: „Pe leu l-au mâncat păsările cele mici unite între ele”⁴; „Zece găște unite biruiesc un câine”⁵, ba chiar și turma de oi, dacă se unește, poate să se apere de lup, în timp ce „lupul face ce voiește,/ Când unirea le lipsește”⁶. Sunt aluzii evidente la situația Principatelor Române în contextul politic internațional al vremii. Cu mai multă claritate, însă, exprima acest adevăr Naum Râmnicianu⁷, care, făcând apel la experiențele istorice, deduce că statele numai „Prin această sfântă legătură a unirii s-au apărât de toată bântuirea străină și s-au înălțat la mare putere și slavă”⁸. Ideea o formulase și Dimitrie Cantemir într-un mod mai filozofic⁹, iar mai târziu avea s-o generalizeze Gheorghe Asachi¹⁰.

În situația concretă a Principatelor Române, unirea politică nu viza doar realizarea unui stat puternic sub aspect strategic, ci devenea, implicit, un efect al frățietății etnogenetice. Departate de a ținti spre un stat unitar militarizat, gânditorul medieval român vedea în fond unitatea „ca un prieteșug și dragoste de obște”¹¹. Prin această „frățietate” a românului cu ceilalți membrii ai societății românești, indiferent de apartenența statală

---

² D. Cantemir, *Opere complete*, București, Editura Academiei, 1973, vol. IV, p. 135.

³ Vezi în acest sens Naum Râmnicianu, „Tratat important”, cf. vol. *Antologia gândirii românești, sec. XV-XIX*, București, Editura Politică, 1967, p. 163; Dimitrie Țichindeal, *Fabule și moralnice învățăături*, Timișoara, Editura Facla, 1975, p. 128; Barbu Paris Mumuleanu, *Scrieri*, București, Editura Minerva, 1971, p. 171.

⁴ Miron Costin, *Opere*, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 107.

⁵ Anton Pann, *De la lume adunate și iarăși la lume date*, ediție îngrijită de Al. Stănciulescu-Bârda, București, Editura Albatros, 1976, p. 146.

⁶ „Cronica anonimă despre domnia lui Mavrogheni”, cf. vol. *Cronici și povestiri românești (sec. XVII-XVIII)*, București, Editura Academiei, 1967, p. 231.

⁷ Naum Râmnicianu, *op. cit.*, pp. 162-163.

⁸ *Ibidem*.

⁹ D. Cantemir, *op. cit.*, p. 102, 116.

¹⁰ Gh. Asachi, *Opere*, București, Editura Minerva, vol. I, 1973, p. 282.

¹¹ Iordache Golescu, *Proverbe comentate*, București, Editura Albatros, 1973, p. 270. Ideea o preia mai târziu Vasile Pogor (Vezi V. Pogor, „O satiră veche”, în vol. *Glasurile Patriei*, București, Editura Minerva, 1972, p. 31).

și etnică, se sublinia de fapt trăsătura profundă a sentimentului patriotic: „Fiți dar uniți într-o glăsuire și statornici întru toate spre folosul patriei, că voi sunteți patria”¹².

Ideologia medievală românească are o logică directoare în înlănțuirea ei. Unitatea politică bazată pe considerente puternice etnogenetice, pe comunitatea de limbă, religie, tradiții și concepții, pe aceea de „frățietate” plină de patriotism și dăruire de sine în folosul neamului, constituia premiza sigură a realizării unui stat puternic, capabil să-și ia în mâini propriile sale destine. Germinal, ideea independenței statale era exprimată convingător: „Că dacă nu vă veți prinde de mână,/ Pășiri iubind și-mperechere,/ Asupri-vă-va limbă străină/ Și veți fi pieriți fără scăpare,/ Nici veți mai face-un neam pe lume/ Și veți fi fără tată și mume”¹³. Un stat unitar și independent este un stat maturizat sub aspect politic, „căci o soțietate în veci nu e întreagă,/ Cât de un gând și cuget nu sunt cei ce-o încheagă”¹⁴. „De la unirea-idee la unirea-realitate e un drum lung, plin de sacrificii și de lupte. Un stat unitar și independent, în care membrii săi au conștiința maturizată, se aseamănă cu un trup omenesc”¹⁵.

Asemenea state ideale au toate șansele, pe plan internațional, să contribuie la menținerea păcii și a bunei înțelegeri între state și popoare, iar în interiorul lor să asigure bunăstarea și fericirea membrilor lor. În această perspectivă, Dimitrie Țichindeal exclama cu extaz: „Mărită nație daco-românească în Banat, în Țara Românească, în Moldova, în Ardeal, în Țara Ungurească: când te vei lumina cu învățătura, cu luminatele fapte bune, te vei uni, mai aleasă nație nu va fi pe pământ înaintea ta de cum tu vei fi oculmit în tulpina în care ai căzut”¹⁶.

Unirea politică trebuie să fie însă statornică și definitivă¹⁷. Pentru aceasta trebuie ca membrii societății să facă totul pentru a elimina dintre ei discordiile, neînțelegerile de tot felul și luptele politice care scindează sub aspect politico-social. Chiar și cele mai puternice state și imperii au căzut din cauza mai degrabă a luptelor și dezbinărilor interne decât vrăjmașilor externi. Unirea politică bazată pe interesele unei caste conducătoare, ale unui partid oarecare sau ale unei persoane oarecare este o unire¹⁸ efemeră. Întregul popor trebuie să fie convins de necesitatea și legitimitatea unității politice a statului din care face parte și această unire trebuie să se traducă prin fapte menite să ducă la menținerea unității, independenței și prosperității aceluia stat. „Neunirea fraților îi atinge și întru rușine îi cufundă, iar fericita sloagă și înțelepciune îi înalță și-l preamăresc”¹⁹.

În concluzie, gânditorul medieval român preia conceptul de unitate politică a tuturor românilor din Principate din ideologia populară, îi îmbogățește conținutul și îl ridică la nivel de directivă călăuzitoare în dezvoltarea istorică a românilor. Condițiile socio-politice, în care se exprimă și-și desfășoară activitatea, nu-i permit acestui gândi-

¹² Naum Râmnicănu, *op. cit.*, pp. 160-161.

¹³ I. Budai-Deleanu, *Opere*, București, Editura pentru literatură, vol. I, 1969, p. 20.

¹⁴ Al. Donici, *Fabule*, București, Editura Tineretului, 1960, p. 131.

¹⁵ Vezi Naum Râmnicănu, *op. cit.*, pp. 161-163 și D. Țichindeal, *op. cit.*, p. 67.

¹⁶ D. Țichindeal, *op. cit.*, p. 13 și *Coloana Infinitului* (ed. Al. Stănculescu-Bârda), București, Editura Albatros, vol. I, 1982, p. 241.

¹⁷ N. Râmnicănu, *op. cit.*, p. 160.

¹⁸ A se vedea nota 1.

¹⁹ D. Țichindeal, *op. cit.*, p. 44.

tor să ridice conceptul de unitate la nivel de standard ideologic în mod „oficial”. Conceptul există însă, puternic înrădăcinat, dar este exprimat în scrieri timid, alegoric. Aceasta nu însemna o lipsă de maturizare ideologică. Dimpotrivă. Dacă avem în vedere numeroasele încercări strategice și diplomatice de a realiza unitatea politico-administrativă a tuturor românilor, dacă avem în vedere chiar realizarea acesteia în vremea lui Mihai Viteazul, sau producțiile folclorice de epocă, atâtea câte s-au păstrat, ne putem da seama cu ușurință că ideea de unitate era destul de matură. Visul realizării vechii Dacii a fost o permanență în viața politică și-n ideologia medievală românească. Ea nu s-a format însă de la tribună, ci a trebuit să se exprime ca o politică „ilegalistă” în contextul vremii. Afirmațiile celor câțiva gânditori care au avut curajul să exprime în scrierile lor convingerile proprii și aspirațiile profunde ale unui întreg popor privitoare la Unire erau de fapt afirmații „necenzurate”, acte de curaj și eroism la vremea lor. Ele atestau o realitate de care era conștientă întreaga suflare românească, dar care era împiedecată de contextul politic intern și extern să se manifeste în libertate.

*

* * *

Ideologia modernă românească este net superioară celei medievale. În vremea sa, înțelegând perioada cuprinsă aproximativ între anii 1840-1918, cu rădăcini adânc înfipite în evenimentele de la 1821, ideea unității naționale, maturizată în veacurile anterioare, își găsește terenul prielnic să-și dea roadele. Deschiderea largă spre Occident, ridicarea unei pături de tineri intelectuali convinși de ideile mari, reformatoare, care se vehiculau în Europa veacului al XIX-lea, contextul politic intern și extern, permit nu numai afirmarea ideii, ci și realizarea sa practică. În mai puțin de un veac asistăm, istoric vorbind, la o revoluție românească continuă, o revoluție în care se răstoarnă vechile edificii feudale depășite, se realizează două acte politice majore, care au fundamentat România Mare, se câștigă independența națională, se spală întreg pământul românesc cu lacrimi și sânge în Primul Război Mondial. Energii nebănuite au izvorât vulcanic din sufletul și brațele poporului român ca-ntr-un miracol al lumii. Nu se poate vorbi însă de această „redeșteptare” sau „renaștere” națională, fără a se vorbi de mentorii, ideologii, cărturarii acestei vremi, care au constituit în realitate nu numai expresia voinței și gândirii maselor, ci și înșiși făclierii lor²⁰.

---

²⁰ Despre desăvârșirea statului național și unitar român de la 1918 s-a scris foarte mult în istoriografia românească. Menționăm și aici, tot foarte selectiv, lucrări de referință în domeniu: L. Boicu, *Unirea cea mare. 1918-1968*, în „Anuar. Inst. Ist. Arheol.”, Iași, V (1968), pp. 5-9; I. Clopoțel, *Crâmpoie din lupta bănățenilor pentru unitatea națională în 1918-1919*, în „Mitropolia Banatului”, XVIII (1968), nr. 1-3 (ian.-mart.), pp. 56-64; Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, L. Bányai, *Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, București, Editura Academiei, 1968, 522 p.; Aurora Dolga, *Contribuția românilor bănățeni la Unirea din 1918*, în „Anuarul Inst. Ist.”, Cluj, XI (1968), pp. 59 - 71; Pr. Gheorghe Lițiu, *Rugăciunea de la Alba Iulia*, în „Mitropolia Banatului”, XVIII (1968), nr. 10-12 (oct.-dec.), pp. 683-688; A. Loghin, *Un moment de mare însemnătate în istoria poporului român – desăvârșirea unității naționale*, în „Anal. Stiinț. Univ. „Al. I. Cuza”. Ist. Filol.”, Iași, XIV, 1968, pp. I-VIII; William Marin și colab., *Unirea Banatului cu România*, Timișoara, 1968, 302 p.; V. Netea, *L'Union de la Transylvanie avec la Roumnie*, Bucarest, Editura Meridiane, 1968, 67 p.; Id., *O zi din istoria Transilvaniei, 1 decembrie 1918*, București, Editura Albatros, 1970, 208 p.; Șt. Pascu, *Adunarea de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918*, București, Editura Academiei, 1968; Id., *Făurirea statului național unitar român*,

Ideologia modernă românească nu face abstracție de realizările vremurilor precedente. Dimpotrivă. Cu un orizont mai larg, cu o convingere mai puternică, intelectualii moderni continuă edificiul predecesorilor lor și se ancorează profund în trunchiul spiritualității românești, fapt care le dă perenitate ideologică, forță de convingere și aderență la mase. Gânditorii moderni români sunt convinși de permanența socio-istorică a ideii și luptei pentru unitate a poporului român din toate locurile și din toate timpurile. „Vorba unire e azi în toate inimile. Toți o voim”²¹. Așa fusese întotdeauna, constată I. Ghica, „că unirea a fost țelul cel mai dorit al lor; de la descălecătoare și până astăzi, ea a germinat nu numai în spiritul bărbaților acelora care au îndrăznit a cugeta glorie și mărire pentru poporul român, dar chiar și în spiritele acelora care nu s-au suit cu gândul decât până la conservarea ginteii. Ori de câte ori viitorul a surâs României, fiii ei nu au lipsit de a aspira către Unire”²². Convingerea aceasta a unității se baza pe etnogeneza românească, pe descendența din Roma eternă și pe faptul că numai realizarea unității naționale putea fi „Iecuire”²³. Imaginea unei Dacii libere, a unei Români complete obseda conștiințele românești cu mult înainte de

---

București, Editura Academiei, 1983, 2 vol.; I. D. Suci, *Banatul și unirea din 1918*, în „Studii. Rev. Ist.”, XXI(1968), nr. 6, pp. 1089-1104; Pr. Prof. D. Călugăr, *Unirea Transilvaniei cu România oglindită în paginile ziarului „Telegraful Român”*, în „Mitropolia Ardealului”, an. XV (1970), nr. 7-8 (iul.-aug.), pp. 510-515; vol. *Romania 1918, L'unione della Transilvania con Romania*, Roma, 1973, 680 p.; Pr. Prof. I. Floca, *Formarea statului național unitar român*, în „Mitropolia Ardealului”, an. XXIII(1978), nr. 10-12 (oct.-dec.), pp. 790-797; C. C. Giurescu, *The Making of the Roumanian National Unitary State*, Bucurest, Editura Meridiane, 1975, 175 p.; Pr. Prof. Dr. Mircea Păcurariu, *Contribuția Bisericii la realizarea actului unirii de la 1 decembrie 1918*, în „Biserica Ortodoxă Română”, XC (1978), nr. 11-12 (nov.-dec.), pp. 1250-1263; vol. *Marea Unire a românilor în izvoare narative* (ed. Stelian Neagoe), București, Editura Eminescu, 1984, 788 p.; *1918 la români. Desăvârșirea unității naționale – statură a poporului roman* (colectiv, coord. I. Ardeleanu), București, 1986, 9 vol. 1985-1989; vol. *Cartea Neamului. Marea Unire din 1918. Documente istorice* (colectiv coord. V. Arimia), București, Editura Globus, 1993, 288 p.; Pr. Al. Stănculescu-Bârda, *Un manuscris inedit al teologului Onisifor Ghibu privitor la Marea Adunare de la Alba Iulia – 1 decembrie 1918*, în „Biserica ortodoxă Română”, CVII(1989), nr. 11-12 (nov.-dec.), pp. 31-50; Vl. Trebici, *Unirea Bucovinei cu România*, în „Analele Bucovinei”, Suceava, I (1994), nr. 1, pp. 15-21; Mihai Aduge, Eugenia Danu, Valeriu Popovici, *Mișcarea națională din Basarabia. Cronica evenimentelor din anii 1917-1918*, Chișinău, Editura Civitas, 1998, 103 p.; N. Adâniloiaie, *Unirea Basarabiei cu România*, în „Studii și Articole de istorie”, București, 1995, pp. 5-26; vol. *Armata română și Marea Unire*, Cluj-Napoca, Editura Daco-Press, 1993, 384 p.; Dan Berindei, *Unirea Basarabiei cu România*, în „Memoriile Secției de Științe Istorice ale Academiei Române”, XVIII (1993), p. 7-11; Dan Berindei, Anatol Petrencu, *Basarabia - 80 de ani de la unirea cu România*, în „Academica”, VIII (1998), nr. 6, pp. 1-17; Mihai Cimpoi, *Rolul intelectualității basarabene în Marea Unire*, în „Academica”, București, IX (1999), nr. 3, p. 5; Ștefan Ciobanu, *Unirea Basarabiei. Studiu și documente cu privire la mișcarea națională din Basarabia în anii 1917-1918*, Chișinău, 1993, 332 p.; Gheorghe Cojocaru, *Sfatul Țării*, Chișinău, Editura Civitas, 1998, 176 p.; Iurie Colesnic, *Sfatul Țării*, Chișinău, Editura Museum, 1998, 352 p.; Vasile Dudaș, *Voluntarii Marii Uniri*, Timișoara, Editura Augusta, 1996, 225 p.; Radu Economu, *Unirea Bucovinei, 1918*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1994, 196 p.; Viorica Moisiuc, *Basarabia, Bucovina, Transilvania. Unirea din 1918. Documentar*, București, 1996, 629 p.; Anton Moraru, Ion Negrei, *Anul 1918. Ora astrală a neamului românesc*, Chișinău, Editura Civitas, 1998, 223 p.; Ion Țurcanu, *Șansele ideii unității naționale în Basarabia în ajunul Unirii*, în „Revista de istorie a Moldovei”, Chișinău, 1993, 3, pp. 3-9; Id., *Unirea Basarabiei cu România 1918. Preludii, premise, realizări*, Chișinău, Tipografia Centrală, 1998, 359 p. și multe altele.

²¹ Nicolae Bălcescu, *Opere alese*, București, ESPLA, vol. I, 1960, p. 249.

²² I. Ghica, *Opere*, București, Editura Minerva, vol. II, 1970, p. 26.

²³ Gr. Alexandrescu, *Opere*, București, Editura Minerva, vol. I, 1972, p. 178.

realizarea practică a acestui măreț ideal. Ea „nu este o idee numai în capetele câtorva români prea înaintați; nu este o idee ieșită din zbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul național în toate părțile României, de când istoria a început a ne spune câte ceva despre Dacia”²⁴. România însăși, despărțită politic în state, era în realitate un adevărat „atom”, după cum afirma Cezar Bolliac. Unirea era nu numai visul dintotdeauna al unui gânditor progresist ca I. Heliade-Rădulescu²⁵, sau al altor mari bărbați ai României²⁶, ci și al poporului. Această permanență nu putea avea alt sens decât împlinirea ei²⁷. Numai prin unitate națională vedea Mihail Kogălniceanu²⁸ posibilă consolidarea naționalității românilor, fapt care le da demnitate, putere și mijloace suficiente pentru a-și împlini misiunea pe pământ. Acest liman a determinat numeroși gânditori, cărturari, oameni politici, de litere și de artă să-și închine întreaga viață și activitate dezideratului național sacru. Ei auzeau, la îndemnul convingător al lui Kogălniceanu²⁹, inima, glasul și interesul poporului român, care striga din străfunduri neîncetat: Unire.

În preajma Unirii de la 1859, conștiința unității naționale era prea puternică în ideologia poporului și intelectualității românești din toate Principatele Române. Era așa-numita „stare de spirit”, cum ar fi spus Nicolae Iorga, generatoare de memorabile fenomene istorice. Era o dorință vie, logică și legitimă a majorității românilor. Tocmai de aceea, după înfăptuirea actului de la 1859, Mihail Kogălniceanu afirma cu tărie de la tribuna parlamentului României: „Unirea, domnilor, eu nu recunosc nimănui dreptul să zică că Unirea e actul său individual, proprietatea sa exclusivă. Unirea e actul energic al întregii națiuni române, e marea noastră conquistă”³⁰.

Tocmai că fusese o permanență izvorâtă din adâncuri, ideea de unitate a devenit mai arzătoare după 1859. Ea viza întregirea României, în ciuda oricăror opreliști interne și externe, care i se puneau în cale. „Unirea tuturor românilor este un ideal și o țintă la care românii vor aspira întotdeauna, în orice timpuri și în orice împrejurări, indiferent de cum va fi constelația lor viitoare, indiferent cum li se va desfășura soarta în viitor”³¹. Împlinirea ei însemna de fapt împlinirea politică a României, fapt realizat în acel memorabil 1918. Acesta a fost scopul tuturor românilor sub aspect politic, cultural, economic, administrativ și național. Această realizare de la 1918 a devenit o dată mai mult forța cu care se poate impune voința unanimă a unui popor întreg, indiferent dacă împlinirea trece peste veacuri sau peste munți. Este ceea ce spune G. Barițiu: „Unirea și unimea națională sunt lucruri mari, importante, care nu cer mai mult decât voința tare de a fi și de a rămâne un singur popor: domnitorul, aristocratul, preotul, ostașul, plugarul, meseriașul, bărbatul, femeia, bătrânul, junele, pruncul, toți naționali, toți frați vorbitori ai unei limbi păstrate din străbuni și veacuri, toți fii ai unui popor păzitor de legile morale,

²⁴ C. Bolliac, *Unitatea României*, în „Republica Română”, Bruxelles, 1853, nr. 2, pp. 289-292.

²⁵ I. Heliade-Rădulescu, *Scrisori și acte*, București, Editura Minerva, 1972, p. 153.

²⁶ M. Kogălniceanu, *Opere*, București, Editura Academiei, vol. I, 1974, p. 233.

²⁷ I. Heliade-Rădulescu, cf. „Curierul românesc”, 1839, nr. 133, 22 august.

²⁸ M. Kogălniceanu, *op. cit.*, p. 234.

²⁹ Id., *Texte social-politice alese*, București, Editura Politică, 1967, p. 202.

³⁰ Id., *Discurs în Adunarea României*, în „Monitorul Oficial”, supliment, 1863, nr. 56.

³¹ Gh. Grigorovici, cf. Vasile Netea, *O zi din istoria Transilvaniei*, București, Editura Albatros, 1967, p. 606.

înflăcărat de libertatea patriei, iubitor al semenului său, suferitor al străinului până unde suferă independența națională”³².

Desigur că întrebarea firească ce revine pe buzele fiecăruia este aceasta: de ce conceptul de unitate națională a constituit o permanență atât de arzătoare prin veacuri în istoria poporului român? În concepția modernă românească această întrebare își găsește răspuns cu prisosință. De aceea subliniem câteva dintre dimensiunile pe care le încheagă perspectiva realizării practice a **conceptului** de unitate națională în ideologia modernă.

1. Unirea – condiție a existenței naționale. Nicolae Bălcescu, cărturar, vizionar convins, considera „unirea națională drept singurul principiu de mântuire pentru noi”³³. Aceasta fusese, constata el, și convingerea politică a părinților noștri în luptele lor eroice, garanția și pecetea martiriului lor. De aici și concluzia logică și necesară că numai unirea constituie salvarea patriei comune. Prin puterea pe care o câștigă națiunea unită, politica internă și externă a acelei națiuni se transformă structural, iar prezentul și viitorul devin trepte evolutive ale vieții naționale. Ideea era continuată de G. Barițiu și alții. Mai mult decât atât, după afirmația lui Mihail Kogălniceanu, unirea era „cheia boltei fără care s-ar prăbuși edificiul național”³⁴, ceea ce conducea la concluzia lui Dimitrie Cantacuzino că „numai în unire este asigurat viitorul țărilor române”³⁵. Ca o sinteză a acestor convingeri erau versurile lui C.D. Aricescu: „Unire, tu ești farul pe marea tulburată./ Și portul și busola pentru naufragiat”³⁶. Gheorghe Petrescu atrăgea atenția, încă din 1861, că adevărata unire nu se poate împlini decât atunci când este bazată pe legătura trainică a tuturor în jurul unei singure valori: națiunea³⁷. De necesitatea unirii naționale erau conștienți, mai cu seamă în secolul al XIX-lea, toți românii de bună-credință, doritori de conservarea și prosperitatea elementului național românesc. Fără unitate, românii „nu și-ar putea apăra viața și libertatea în contra nemernicilor interni și externi, nu și-ar putea recâștiga libertatea și drepturile pierdute, nici s-ar putea regenera; aceste scopuri se pot ajunge printr-o concentrare de puteri, care este rezultatul unirii”³⁸.

---

³² Gh. Barițiu, cf. Mihai Stoian, *Procesul unui proces*, București, Editura Cartea Românească, 1978, p. 606.

³³ N. Bălcescu, *Opere*, vol. IV, București, Editura Academiei, p. 35.

³⁴ M. Kogălniceanu, „Dorințele partidei naționale în Moldova”, cf. C. Bodea, *1848 la români. O istorie în date și mărturii*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, vol. II, 1982, p. 662. D. Brătianu continua această idee: „Unirea este singura temelie statornică a edificiului viitorului nostru; fără dânsa, orice se va clădi se va clădi pe nisip” (D. Brătianu, în „Steaua Dunării”, 1856, nr. 38, 26 iunie). De aceeași convingere erau și mulți alți ideologi ai generațiilor pașoptiste și unioniste. Ei erau convinși, după expresia lui Alexandru Papadopol-Calimah, că „Unirea e singura noastră mântuire” (*Unirea*, în „Zimbrul”, 1856, nr. 126, 13 iunie).

³⁵ Arh. Stat. Buc., Achiziții noi, MMMX/24. C. A. Rosetti era categoric în această privință: „A despărți pentru a-mpărți este deviza inamicilor noștri; a se uni spre a putea este credința noastră” (C. A. Rosetti, *Către alegători*, în „Românul”, 1857, nr. 8, 3/15 septembrie).

³⁶ C.D. Aricescu, „Unirea”, în vol. *Glasurile Patriei*, București, Editura Minerva, 1972, p. 105. C. Negri spunea: „Unirea, sfânta Unire,/ Cu-ndoite mari țării-/ Ea ne-ar scăpa de pieire/ Și ne-ar face din morți vii” (C. Negri, *Scrieri*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 39).

³⁷ G. Petrescu, *Iași, 9 martie*, în „Dacia”, I (1861), nr. 1 (9 martie).

³⁸ G. Bărnăuțiu, cf. vol. *Gândirea social-politică antimonarhică și republicană din România*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 93. Episcopul Melchisedec Ștefănescu îndemna stăruitor: „Dacă aveți simț național, iubire de patrie și dorință de folosul vostru propriu, apoi înflorați-vă

Cumpăna veacului al XIX-lea, cu vremile sale atât de frământate, făcea mai necesară decât oricând unirea românilor, condiție sine qua non a existenței lor ca popor. Este tocmai ceea ce exprima G. Baronzi sub forma unei dileme-alarmă: „Este timp ca să alegem sau o viață glorioasă./ Ce unirea ne-o promite,/ Sau o moarte rușinoasă/ În cenușa țării noastre/ Cu toții a ne cufunda”³⁹. Asemenea lui și alți poeți și oameni de condei modești s-au alăturat marilor personalități politice și culturale în procesul acesta uriaș de mobilizare a maselor. Am cita doar versurile lui A. Pelimon: „A românilor Unire/ Prin un fapt nemuritor/ A surâs ca o mărire/ Pentru-al țării viitor”⁴⁰.

A. Panu afirma cu mândrie că „unirea e voința națională, un adevăr scris cu litere neșterse în istoria noastră și care va ține în inimile românilor și cât va ține și existența lor ca națiune”⁴¹. Asemenea afirmații erau foarte numeroase în anii de dinainte și de după Unirea din 1859⁴². Aceasta îl îndreptățește pe Alexandru Ioan Cuza să constate că „Unirea era singura stare politică ce putea să asigure viitorul nostru și să permită a da țării organizarea ce-o aștepta de atâta timp”⁴³. Aceste prea justificate convingeri nu sunt specifice doar evenimentelor epocii de la 1859, ci și celor de la 1918. Încă din vremea Memorandum-ului și apoi prin întreaga activitate a Ligii Culturale pentru Unitatea Tuturor Românilor și a altor organizații și asociații politice și culturale s-a accentuat asupra rolului unității naționale în însăși existența națiunii. Desigur că materialul ar fi foarte bogat în acest sens, numai că el nu face altceva decât să reia, în formă nouă, ideile de bază ale înaintașilor din preajma evenimentelor de la 1859. Ilustrativ vom cita, totuși, afirmația lui I. Tălășescu, prin claritatea și preciziunea sa: „Numai prin unire și conlucrarea comună vom putea scăpa existența neamului românesc”⁴⁴.

2. Unirea – condiție a puterii și progresului. În cele de mai sus subliniam legătura pe care ideologia modernă a avut-o cu cea medievală și, implicit, cu ideologia și concepția maselor populare despre lume și viață. Tocmai de aceea și în cercetarea conceptului de unitate vom întâlni dezvoltat în perspectivă nouă vechiul proverb românesc: „Unirea face puterea”. Nicolae Bălcescu⁴⁵, Gh. Asachi⁴⁶, V. Alecsandri⁴⁷, G.

---

de dezbinareși alergați la unire” (Melchisedec Ștefănescu, cf. vol. *Acte și documente relative la Istoria Renascerei României*, București, vol. III, 1889, p. 620).

³⁹ G. Baronzi, „La România”, în vol. *Mărturii despre Unire*, București, Editura Tineretului, 1959, p. 88.

⁴⁰ A. Pelimon, *Citera în Carpați*, București, 1870, p. 58.

⁴¹ A. Panu, în „Zimbrul și Vulturul”, 1858, nr. 9 (1 decembrie).

⁴² „Unirea Principatelor este dar voința vie și logică a marii majorități a românilor (...). Unirea Principatelor este singurul mod în stare de a consolida naționalitatea românilor, dea le da demnitate, putere și mijloace pentru a-și împlini misia lor” („Steaua Dunării”, I, 1855, nr. 1, 1 oct.). Asemenea afirmații erau numeroase.

⁴³ A.I. Cuza, cf. vol. *Culegere de texte pentru Istoria României*, București, Editura Didactică și Pedagogică, vol. I, 1977, p. 220.

⁴⁴ I. Tălășescu, cf. „Liga Română”, III (1898), nr. 5 (1 febr.), p.77.

⁴⁵ „Unirea face puterea straturilor și prin urmare fericirea lor”. „Nu poate fi fericire fără libertate, nu poate fi libertate fără putere, și noi românii nu vom putea fi puternici până când nu ne vom uni cu toții într-unul și același corp politic” (N. Bălcescu, *Opere alese*, vol. I, București, ESPLA, 1960, p. 21; Id., *Opere*, vol. IV, București, Editura Academiei, 1964, p. 35).

⁴⁶ „Puterea stă-n unire” (Gh. Asachi, *Opere*, vol. I, București, Editura Minerva, 1973, p. 282).

⁴⁷ „Unde-i unul, nu-i putere/ La nevoi și la durere./Unde-s doi puterea crește/ Și dușmanul nu sporește” (V. Alecsandri, *Opere*, vol. I, București, Editura pentru literatură, 1966, p. 270).

Barițiu⁴⁸, A. Pumnul⁴⁹, C.A. Rosetti⁵⁰, G. Crețeanu⁵¹, C.D. Aricescu⁵², A. Bârseanu⁵³, D. Bolintineanu⁵⁴, I. Negruzzi⁵⁵, M. Kogălniceanu⁵⁶, G. Baronzi⁵⁷, N. Nicolescu⁵⁸, A. Pelimon⁵⁹, A. Mureșanu⁶⁰, I.G. Vasilescu⁶¹, R.V. Domșa⁶², D. Rallet⁶³ și mulți alții subliniază cu cele mai diferite prilejuri acest adevăr incontestabil. În ceea ce privește valoarea acestei axiome, raportat la condițiile concrete ale Principatelor Române, eram conștienți de ea nu numai noi românii, ci și puterile europene. Aceasta poate explica și

---

⁴⁸ „Ca să voiești ceva, se cere unire, iar fără unire voința nu are tărie”; „Popoarele Europei pricep și cunosc cum că tăria și puterea unui popor, baza sa, politica sa de cumpănire, nădejdiile sale, prezentul și viitorul său zac în unirea națională” (G. Barițiu, *Unele idei practice despre libertatea tiparului*, în „Foaie pentru minte”, XI (1848), nr. 12 (22 mart.), p. 93; Id., *Naționalitatea*, în „Foaie pentru minte”, an. VII (1884), nr. 51 (18 dec.).

⁴⁹ „Auziți dară, români! Uniți-vă-n voință! (A. Pumnul, cf. C. Bodea, *op. cit.*, vol. I, p. 407.

⁵⁰ „Uniți vom fi tari; uniți, vom sta împotriva oricărui vrăjmaș al libertății noastre”; „Popoarele unite sunt mai tari decât armia împăraților” (C. A. Rosetti, *Către frații noștri din Moldova*, în „Pruncul român”, an. I (1848), nr. 1 (12 iun.), pp. 1-2; Id., „Apel la toate partidele”, cf. vol. *Antologia gândirii românești (sec. XV-XIX)*, București, Editura Politică, vol. I, 1977, p. 419).

⁵¹ „Numai uniți vom putea înainta, vom putea izbuti în ziua luptei” (G. Crețeanu, *Scopul nostru*, în „Junimea română”, 1851, nr. 1 (mai), p. 1).

⁵² „O, tu, sântă unire, simbol de propășire/ Prin care și tot omul și oricare popor/ Recapătă putere, recapătă mărire./ Când cere cu ardoare al tău sânt ajutor.../ Prin tine, o, Unire, a rumpt a sale feare,/ Și-a ridicat pe tron-i Progresul și Dreptatea.../ Trăiască, frați, Unirea! Unirea e puterea! Puterea e mărirea; Mărirea, propășirea./ Unirea e viața, lumina și averea./ Unirea-i libertatea, unirea-i fericirea” (C. D. Aricescu, *Unirea*, în *op. cit.*, pp. 105-106).

⁵³ „Acela-n luptă grea se teme/ Ce singur e rătăcitor./ Iar noi, uniți, în orice vreme./ Vom fi, vom fi învingători!” (Andrei Bârseanu, „Steagul nostru”, în vol. *Poezii patriotice*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 82).

⁵⁴ „Înfrățirea, ce este rezultatul celor mai nobile abnegații, a făcut totdeauna puterea națiilor; divizia, dimpotrivă, ucide nația și face să se folosească voitorii săi de rău” (D. Bolintineanu, *Programa*, în „Dâmbovița”, an. I (1858), nr. 1 (11 oct.), p. 1).

⁵⁵ „Adesea prin putere unită se-implinește/ O faptă ce pe unul îl sfarmă și-l zdrobește” (I. Negruzzi, *Scrieri*, vol. I, București, Editura Minerva, 1980, p. 40).

⁵⁶ „Numai armonia va da nației noastre puteri largi, care vor aduce între noi adevărata unire națională. Trebuie dar să țintim cu toții de a lega toate aglomerațiile de locuitori prin armonia cea mai mare a armoniei; armonia este însă numai acolo unde este dreptate, unde este egalitate” (M. Kogălniceanu, *Texte...*, p. 208).

⁵⁷ „Nu este nici o tărie fără numai în unire” (G. Baronzi, „La România”, în vol. *Mărturii despre Unire*, p. 84).

⁵⁸ „Să strigăm, dar, toți Unire; Unirea face puterea./ Fără dânsa orice popul este slab și șovăind” (N. Nicolescu, *La patrie*, în „Vocea Oltului”, an. I (1857), nr. 5, 14 mai, p. 20).

⁵⁹ „Prin dragoste, unire, acestea fac puterea./ Cetățile se sfarămă subt brațul lor de fier./ La cei căzuți acestea întreamă-n veci durerea./ Unirea dă la neamuri mărirea ce o au” (A. Pelimon, *O aruncătură de ochi asupra Moldovei*, în „Pruncul român”, an. I, 1848, nr. 25, pp. 103-104).

⁶⁰ „Vedeți, le zice tata, lucrând voi în unire./ Veți fi pururi-n stare a da piept și cu mii” (A. Mureșanu, cf. vol. *Rolul maselor populare la făurirea Unirii Principatelor Române*, București, Editura Politică, 1979, p. 489).

⁶¹ „Numai prin asociațiune și unire se poate învinge orice obstacole” (I.G. Vasilescu, *Un îndemn*, în „Analele Tipografice”, 1870, 15 ianuarie).

⁶² R.V. Domșa, *Buletin artistic*, în „Analele Tipografice”, 1870, 15 ianuarie.

⁶³ D. Rallet, cf. vol. *Gândirea social-politică despre Unire*, București, Editura Politică, 1966, p. 186.

pozițiile pro și contra, care se iveau pe plan internațional în 1859 și 1918, când se punea problema unității naționale românești. Acest vis frumos al națiunii române, maturizat în focul vicistitudinilor istorice, înfăptuindu-se, avea să-și dovedească și consecințele atât de favorabile românilor în Războiul de Independență și în Primul Război Mondial. Mai mult, dincolo de realizări de ordin politic, precum independența și libertatea națională, Unirea avea să fie cheazășia progresului național. În ceva mai mult de o jumătate de veac de când Unirea a început să se realizeze politic și administrativ, în care noi românii am aruncat potențiale materiale, umane și spirituale uriașe, am realizat ceea ce secole de-a rândul nu putuseră realiza până aci înaintașii, înscriind România în rândul națiunilor moderne și civilizate ale Europei. S-au împlinit, așadar, prin Unirea de la 1859, puterea politică, strategică și spirituală a românilor, fapt care a generat lupta pentru independență, libertate, progres și civilizație.

3. Unirea – condiție a libertății și independenței. În spiritul celor afirmate, se poate surprinde în gândirea majorității cărturarilor și oamenilor politici români perspectiva majoră, pe care o deschide Unirea națională realizată: independența și libertatea națională. Ei întrevedeau Unirea nu doar ca un moment unic, un accident, ci unirea devenită o solidaritate permanentă între români, care le asigură rezistența în fața presiunilor externe, solidaritate care dă personalitate unei națiuni. „De-ți fi toți în unire, de-ți ție legământul./ Stindardul libertății curând va flutura”⁶⁴. Prin unire se ajunge, deci, la independență și, implicit, prin aceasta, la libertatea națională și personală. Iată, așadar, un adevărat program politico-social pentru care trebuie să lucreze națiunea română. Îl trasase Teodor Diamant destul de devreme: „libertatea, dreptatea și ordinea nu se vor putea naște decât în ziua în care se va ieși din fărâmițarea care este baza societății actuale, care exclude unitatea, economia și care, susținută de atracția în producție, este singura care poate să garanteze minimul”⁶⁵.

4. Unirea - expresie a conștiinței naționale. Secolul al XIX-lea însemna de fapt vremea consolidării națiunilor europene, inclusiv a celei românești. În acest context, ideologia progresistă românească trebuia să desfășoare o campanie susținută pentru educarea politică a maselor în vederea realizării acestui deziderat. Presa slușea cel mai bine acestui scop, la care se adăugau tipăriturile, școlile, conferințele de tot felul și propaganda susținută direct în rândul maselor, pentru a le pregăti să facă marele pas spre o națiune modernă. Îndemnuri ca ale lui Alexandru Papiu-Ilarian erau numeroase: „au trecut acum demult timpul războaielor și certurilor religioase și acum acel ce vrea să folosească națiunii și patriei, să nu mai întrebe pe conaționali săi de ce confesiune e, ci ce inimă de român are? Aceasta nu înseamnă indiferentism religios, ci patriotism adevărat”⁶⁶. În procesul de educație patriotică mare rol au avut artiștii, literații și oamenii de cultură. Poezia, în special, avea mai multă aderență la mase, prin ea putând fi transmise numeroase idei și direcții politice: „Români! Dulce e Unirea! Ascultați..., glasu-i răsună.../ De

⁶⁴ G. Crețeanu, „Mormintele martirilor”, în vol. *Patrie și libertate*, București, ESPLA, vol. II, p. 118.

⁶⁵ T. Diamant, *Scrieri economice*, București, Editura Științifică, 1958, p. 91. Ideea era preluată și de D. Brătianu: „Unirea staturilor mici oprește călcarea lor ce către cele mari” (Cf. *Acte și documente relative la Istoria Renașcerii României*, vol. III, p. 548).

⁶⁶ Al. Papiu-Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, Viena, vol. I, 1851, p. 61.

la fii României cere patria comună”⁶⁷. Erau apeluri care găseau în mase un ecou puternic, tocmai datorită entuziasmului nestăvilit, acelei stări de spirit a poporului român, care a determinat luarea unor hotărâri de interes național, peste directivele date de marile puteri internaționale. Cântecul popular, poeziile de circumstanță puse în circulație electrizară masele în momentele de importanță istorică, făceau ca acel liant puternic al conștiinței naționale să cimenteze spiritele și gândurile: „Frați, luați-vă de mână/ Și formați-vă-n popor./ Ca istoria română/ Să-l respecte cu amor”⁶⁸. Versuri ușoare, fără valoare artistică și literară, dar cu multă încărcătură patriotică, asemănătoare multora din epocă!

Conștient de necesitatea menținerii unei solidarități de nezdrcinat în rândul maselor populare românești, însuși Alexandru Ioan Cuza orienta ideologia spre consolidarea conștiinței naționale: „Să ne silim a înfățișa spectacolul adevăratei uniri, adică unirea aspirărilor și a silințelor combinate pentru un singur și același țel”⁶⁹. Era un proces greu, un ideal măreț, dar, în vâltoarea evenimentelor din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea era posibil. Se făcuseră eforturi mari în acest sens, dacă ținem seamă de articolele incendiare, pline de convingere, apărute în diferite periodice⁷⁰ sau în programele unioniștilor din Moldova și Țara Românească⁷¹.

După realizarea Unirii de la 1859, procesul de consolidare a conștiinței naționale nu a încetat, ci, dimpotrivă, s-a intensificat. Aceasta în condițiile specifice ale Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei, în care opinia publică trebuia pregătită pentru înfăptuirea marelui act de la 1918. S-au ridicat oameni politici și cărturari de înaltă ținută, care au reușit să aprindă făclia patriotismului nu numai în naționalitatea română, ci și în cele conlocuitoare. Misiunea lor era cu atât mai dificilă, cu cât se desfășura în contextul unor condiții politice speciale, sub ochii vigilenți ai poliției austro-ungare și rusești. S-au găsit însă eroi și martiri, s-au găsit oameni care au avut curajul să se exprime în forurile politico-administrative ale vremii, în presă, cât și în diverse împrejurări. Vasile Goldiș, acest tribun măreț al românilor transilvăneni, exprima un adevărat program politic: „Unirea tuturor românilor într-un singur stat numai atunci va fi statornică și garantată prin istoria mai departe a lumii, dacă va răspunde tuturor îndatoririlor impuse de noua concepție a vieții, prin duhul vremurilor noi. Această nouă concepție a civilizației ne va inspira datoria să ne pedepsim progenitura pentru păcatele părinților și ca urmare va trebui să asigurăm tuturor indivizilor conlocuitori pe pământul românesc aceleași drepturi și aceleași îndatoriri. Civilizațiunea care ne-a eliberat pretinde de la noi respectul pentru dânsa și ne obligă să prăbușim în noul nostru stat orice privilegiu și să statornicim ca fundament al acestui stat munca și răsplata ei integrală”⁷².

5. Unirea – premiza dezrobirii sociale. Dincolo de perspectivele politice care conturau situația românilor în context internațional, unirea deschidea speranțe astrin-

⁶⁷ Gr. Alexandrescu, *Opere*, București, Editura Minerva, vol. I, 1972, p. 179.

⁶⁸ G. Barozzi, „Făt-Frumos”, în vol. *Mărturii despre Unire*, p. 92.

⁶⁹ Al. I. Cuza, în „Monitorul Oficial al Țării Românești”, 1859, nr. 148, 8 decembrie.

⁷⁰ Vezi în „Junimea Română” (articolul program), 1851, mai și „Steaua Dunării”, I, 1855, nr. 1, 1 octombrie.

⁷¹ Vezi în *Acte și documente relative...*, vol. IV, 1889, p. 42 sq.

⁷² V. Goldiș, cf. *Culegere de texte pentru Istoria României*, vol. I, p. 315.

gente, care vizau reforme sociale profunde. Țărănimea, muncitorimea, la care se adăuga o bună parte din târgoveți sperau în îmbunătățirea sorții lor prin realizarea Unirii. Pe diverse căi ideile de emancipare socială se răspândesc în conștiința poporului încă de la jumătatea veacului al XIX-lea. Pentru realizarea lor trebuia o unire puternică a tuturor dezmoșteniților vieții, o unire partinică, în care să nu fie incluse clasele de sus. Au apărut scriitori și poeți, literați și gazetari, sub condeiul cărora cuvântul a fost adesea lipsit de sevă artistică, dar plin de vervă revoluționară. G. Buzdugan îndemna: „Cu același dor, cu aceleași gânduri,/ Să fim pe veci nedespărțiți,/ În veci în luptă și în rânduri,/ Alături cu cei asupriți,/ Cu-același dor, cu-aceleași gânduri”⁷³. Alți poeți anonimi sau adeseori semnați cu pseudonime din motive ușor de înțeles, profesau solidaritatea muncitorimii românești în spiritul acelorași idealuri: „Nu-i timp de-a plânge, ci-alergați/ În lupta pentru dezrobire/ Și ca să-nvingeți doar strigați:/ Unire, muncitori, unire!”⁷⁴.

6. Unirea – necesitate istorică. Atât actul politic de la 1859, cât și cel din 1918 au fost **necesități istorice**. Ele trebuiau să se întâmple, ca rezultat firesc al luptelor multisekulare duse de poporul român, ca încununare a milioanelor de jertfe, care au înflorit cu sângele lor pământul românesc; era o necesitate istorică, în calitate de etapă firească a dezvoltării națiunii române. În concepția ideologilor români ea nu a vizat niciodată orizonturi expansioniste, consolidări strategice menite a periclita pacea și drepturile unor națiuni și popoare, ci consolidarea păcii și asigurarea propriilor noastre drepturi interne și internaționale⁷⁵. Înfăptuirea Unirii însemna de fapt o continuare a tradițiilor de luptă și gândire a poporului român. „Cuvântul unire era totdeauna rostuit cu dor, cu evlavie, cu înflăcărată însuflețire”⁷⁶. Nu se poate, după cum vrea să spună Constantin Mille în 1915, ca neamul românesc „să aibă odihnă cât timp toți aceia de aceeași limbă nu se vor întregi de același neam”⁷⁷. Aceasta era, după afirmația lui Goldiș, „cea mai firească pretențiune a civilizației”⁷⁸.

Pentru a consolida unirea cea adevărată a românilor din toate provinciile românești, pentru a realiza o unire nu numai formală, sub aspect politic și administrativ, ci și o unire a conștiințelor și convingerilor celor mulți, cărturarii și ideologii români moderni și-au dat repede seama că una dintre cele mai eficace căi este aceea a culturalizării maselor. De aceea au început să facă eforturi uriașe pentru răspândirea cărții în popor, pentru alfabetizare. Rețeaua școlară s-a îmbogățit mult încă din perioada premergătoare evenimentelor pașoptiste și mai ales după aceea. Chiar în programele revoluției de la 1848 școlarizarea obligatorie era înscrisă la loc de cinste, iar grupul de tineri revoluționari români aflați la Paris jura credință cauzei partidei naționale și se angajau ei înșiși să fie dascăli fără de arginți la revenirea în țară. Era o concepție progresistă, determinată de orizonturile largi, civilizatoare, ale Europei secolului al XIX-lea. Nicolae Bălcescu era sufletul acestei orientări românești și glasul lui se făcea pretutindeni auzit în rân-

⁷³ C. Z. Buzdugan, *De vrei iubirea mea*, în „Munca”, 1891, nr. 41, 22 septembrie.

⁷⁴ Anonim, în Arh. Inst. de Studii Ist. și Social., fond 2, dos. 978/5, f. 475.

⁷⁵ M. Kogălniceanu, *Documente diplomatice*, București, Editura Politică, 1972, p. 67.

⁷⁶ Radu Rosetti, *Amintiri din copilărie*, București, 1925, p. 62.

⁷⁷ C. Mille, în „Dimineața”, 1915, 17 martie.

⁷⁸ V. Goldiș, cf. *Culegere de texte...*, vol. I, p. 317.

durile tinerei intelectualități românești progresiste. „Să luminăm poporul, să-l facem să simtă trebuința unirii, dacă vrem să facem o revoluție cu adevărat democratică”⁷⁹.

Prin această unire „morală”, cum o numea marele istoric și revoluționar, se putea obține rezistența și garanția victoriei revoluționare. „E timpul să ne dăm mâna, să formăm o unire frățească și să jurăm pe-atâția secolii de sclavie, că nu vom pregeta până nu vom lumina poporul” (N. Bălcescu). Cultura era o condiție a unei unități naționale solide, în același timp, însă, după convingerile lui Simion Bărnuțiu, ea constituia și un scop de prim ordin al Unirii. „Într-o națiune matură, în care forțele sale componente sunt strâns unite în spiritul acelorași convingeri, într-o națiune liberă și independentă, sunt posibilități sigure de prosperare a culturii și civilizației”⁸⁰.

Unitatea politică a fost strâns legată de unitatea culturală. La 1848, la 1859 și la 1918 această teză a fost la fel de astringentă. **Manifestul Ligii Culturale pentru Unitatea tuturor Românilor** din 14 decembrie 1914 afirma că „trista experiență a dovedit că o unitate culturală fără o unitate politică nu are nici o cheazășie. Pentru păstrarea unității culturale ni se impune unitatea politică”⁸¹. Era ceea ce Vasile Pârvan constatase cu câțva timp înainte⁸². Tocmai ideea aceasta de unitate culturală a constituit mijlocul și, în același timp, paravanul în spatele căruia s-a pregătit momentul istoric de la 1918.

În epoca modernă întâlnim câteva momente istorice, în care problema unității naționale a românilor este foarte pronunțată, mai mult, realizată parțial sau total. Dintre acestea, ne vom opri asupra a trei dintre ele, pe care le considerăm mai semnificative:

a) Revoluția de la 1848 – premiză a unității naționale. Am depăși cadrul lucrării de față dacă am analiza faptele și evenimentele istorice de la 1848. Nu analizăm aici activitatea revoluționară din Principatele Române, activitatea diplomatică a tinerilor oameni politici, legăturile pe care le purtau între ei, peste granițe și considerente politice oficiale, nu vom analiza corespondența pe care o purtau, ori articolele ce le publicau în periodice, ci doar vom sublinia rolul Revoluției de la 1848 de treaptă în procesul unificator al românilor. Dacă avem în vedere că majoritatea capilor revoluționari români de la 1848 sunt mentorii și elementele cele mai active ale evenimentelor de la 1859, vom înțelege mai bine acest aspect. Toți revoluționarii din toate provinciile românești considerau unirea tuturor românilor drept revendicare firească, la fel de îndreptățită ca și reformele politico-sociale: „Nu era vorba să stăm cu brațele încrucișate privind cum alții acționează, ci să participăm noi înșine, să unim și să contopim cele cinci provincii, să le pregătim pentru o mișcare comună, să reconstituim vechea și bătrâna Dacie”⁸³. Ideea înfăptuirii „bătrânei Dacii” a fost ținta tuturor eforturilor progresiste românești. Articole, cărți, periodice sau simple afirmații făceau ca „Dacia” și „România” să nu vizeze doar un ideal imposibil de realizat, ci și o realitate concretă a românilor dintotdeauna. Se

⁷⁹ N. Bălcescu, *op. cit.*, vol. I, p. 248.

⁸⁰ S. Bărnuțiu, „Raporturile românilor cu ungurii și principiile libertății naționale”, cf. C. Bodea, *op. cit.*, vol. I, p. 470.

⁸¹ „Manifestul Ligii Culturale” (1914, 14 dec.), cf. V. Netea, *O zi din Istoria Transilvaniei*, București, Editura Albatros, 1967, p. 56.

⁸² „Unitatea culturală a tuturor românilor, la care acum se lucrează cu atâta spor, va deveni o unitate națională, culturală a întregului popor” (V. Pârvan, *Unirea*, în „Lucefărul”, 1906, nr. 4, p. 90).

⁸³ „Despre politica Țării Românești față de Polonia”, cf. C. Bodea, *op. cit.*, vol. I, p. 111.

părea că în ceasurile de victorie a Revoluției din Țara Românească, momentul unirii cu Moldova era mai aproape ca oricând. Dincolo de argumentele diplomatice folosite spre a obține asentimentele puterilor și guvernelor europene, la bază era convingerea că prin unire se realizează un vis firesc și legitim al unui popor întreg. „România toată, această mare familie de frați, nu poate fi fericită, nu poate fi tare și puternică, decât numai prin unire. Prin unire noi vom alcătui un stat mare, un stat care nu are a se teme de nici o putere străină și care să fie considerat între celelalte staturi libere”⁸⁴. Alături de C.A. Rosetti gândeau astfel și câteva milioane de oameni că „nația română este împărțită în mai multe trunchiuri și a cărei naționalitate s-a păstrat printr-atâtea veacuri de nenorociri, să se unească într-un singur stat”⁸⁵. Poeții din toate provinciile românești își încercau talentul în creații menite a mobiliza spiritul maselor spre împliniri istorice. Cu acest prilej, Andrei Mureșanu va deveni un poet de prestigiu prin al său nemuritor **Deșteaptă-te, române!** El îndemna pe „români din patru unghiuri, acum ori niciodată/ Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri”⁸⁶. Alături de el, C.D. Aricescu încredința: „Cu sufletul niciodată dezbinat nu am fost noi,/ Tot o limbă, tot o lege, tot un sânge și nevoi”⁸⁷. Istorică Adunare de la Blaj prefigura strălucit Adunarea de la Alba Iulia. Dacă unitatea politică a românilor nu a putut să consfințească la 1848 o realitate demult existentă în istoria poporului nostru, nimeni nu a disperat. Lupta nu a putut fi înăbușită, ci s-a intensificat. Până la 1859 asistăm la o adevărată frământare vulcanică în Țara Românească și Moldova, menită să smulgă străinilor recunoașterea unui adevăr. **Manifestul Comitetului Național Român** din 11 septembrie 1851 sintetiza această mișcare de continuare a luptei pentru unitate națională: „Gândul de care suntem mânați de toate faptele noastre noi, românii, este acela de a ne uni într-un singur tot indivizibil”⁸⁸.

b) Unirea de la 1859 – bucuria supremă, justificată, a națiunii române. Bibliografia momentului de la 1859 este vastă. Nu ne propunem a reda evenimentele, ci doar a surprinde câteva dintre aspectele care dovedesc evoluția conceptului de unitate națională. **Hora** lui Vasile Alecsandri, publicată pentru prima dată în 1848 sub titlul **Hora Ardealului**⁸⁹, a devenit **Hora Unirii**, care a prins în ritmurile ei mâinile și sufletul unui popor întreg: „Hai să dăm mână cu mână/ Cei cu inimă română/ Să-nvârtim hora frăției/ Pe pământul României”/, erau cuvinte care se gravau adânc în inima și-n stânca Munților Carpați. Unirea românilor era firească, legitimă și necesară, pentru că în Moldova și-n Țara Românească, așa cum de altfel în toate provinciile istorice românești era unul și același popor cu origini, limbă, religie, istorie, civilizație, instituții, legi, obiceiuri comune, cu aceleași speranțe, trebuințe, hotare de păzit, aceleași dureri în trecut și același vis în viitor, cu aceeași misiune de îndeplinit. Unirea, cum avea să precizeze Mihail Kogălniceanu, nu era astfel actul unui singur om, nu era actul unui partid politic, ci „unirea națiunea a

⁸⁴ *Unire cu Moldova*, în „Pruncul român”, I (1848), nr. 13 (13 iulie), p. 49.

⁸⁵ C.A. Rosetti, cf. vol. *Gândirea pedagogică a generației de la 1848*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1968, p. 216.

⁸⁶ A. Mureșanu, cf. vol. *Rolul maselor populare...*, p. 485.

⁸⁷ C.D. Aricescu, cf. vol. *Rolul...*, p. 481.

⁸⁸ Vezi vol. *Lui C. A. Rosetti (1816-1916). La o sută de ani de la nașterea sa*, București, 1916, p. 219.

⁸⁹ V. Alecsandri, *Hora Ardealului*, în „Foaie pentru minte”, XI (1848), nr. 24 (14 iunie).

făcut-o, națiunea care a ales un domn pentru ambele țări, cu misiunea de-a realiza Unirea”⁹⁰. Vechii luptători revoluționari de la 1848, atâția câți nu fuseseră cernuți de vreme și de alte vânturi ideologice și politice, își vedeau visul cu ochii și-și adăugau propriul lor îndemn spre marea înfăptuire. Venise timpul mult așteptat prin veacuri ca, în numele unui popor sfâșiat de vicistitudinile istoriei să-și dea mâna, să pecetluiască actul unirii în felul său și să privească cu încredere în viitor. „Unirea e singura stare politică ce putea să asigure viitorul nostru și să ne permită a da țării organizarea ce o așteaptă de tot atâta timp”⁹¹. Cuvintele domnitorului erau o sinteză a unui moment istoric cu largi ecouri. Unirea Țării Românești cu Moldova a constituit o victorie, mai bine zis o treaptă în drumul și lupta spre marea victorie. Spațiul nu ne permite să amintim referințele și articolele ce s-au scris în vremea respectivă de-o parte și de alta a Carpaților, în care se surprinde speranța zilei în care și Transilvania se va alipi de patria-mamă. Bucuria împlinirii de la 1859 nu a fost numai a muntenilor și moldovenilor, ci și a tuturor românilor. Ea constituie o chezășie a victoriei finale. Urmărind cursul istoric al evenimentelor de după 1859, ideea unității tuturor românilor ne apare cu ușurință ca un fir roșu, călăuzitor. Acțiunile întreprinse de ardeleni în timpul Războiului de Independență, articolele profund revoluționare ce se scriau în presa românească din Transilvania, activitatea memorandumistilor și simpatia de care s-au bucurat în România, activitatea extraordinară întreprinsă de **Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor**, de **ASTRA** și de alte asemenea organizații cultural-politice, legăturile cele mai diferite dintre românii de pretutindeni din secolul al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea sunt etape care dovedesc cu prisosință că momentul de la 1918 nu a fost o întâmplare sau un accident. El s-a înscris pe linia unei lupte multisekulare de împlinire a unui popor întreg.

c) România Mare de la 1918. Fericiți au fost cei ce au trăit acele momente! Întreagă istoria națională a românilor a fost sintetizată în acel an nepieritor. 1918 a însemnat de fapt încununarea unui efort susținut de nenumărate jertfe presărate în timp și spațiu românesc. După cum justifică Vicențiu Babeș, unirea de la 1918 nu era periculoasă nimănui, cu atât mai mult vecinilor, fiindcă ea nu era o unire făcută de despoți, ci poporul însuși o realizase cu scopul propriei sale bunăstări, în scopul propriei sale dezvoltări⁹². Unirea de la 1918 era un act istoric legitim. Tribunii ardeleni, alături de ideologii și cărturarii români, au justificat aceasta cu prisosință. „Avem aceeași obârșie, aceeași limbă, aceeași lege (...), suferințele și prigonirile neamurilor trecute n-au putut să șteargă din inimile noastre sentimentul de frățescă iubire și conștiință (...), avem dreptul de a ne uni într-o singură împărăție, să trăim sub aceeași oblăduire românească”⁹³. Întreaga națiune voia „o Românie mare și puternică, România însă liberă și alcătuită din cetățeni liberi politicește și economicește. Acesta ne este idealul nostru în ce privește chestiunea națională”⁹⁴. Vechea Dacie, a cărei amintire trecuse ca un vis

⁹⁰ M. Kogălniceanu, cf. *Antologia gândirii românești...*, vol. I, p. 360 sq.

⁹¹ Al.I. Cuza, cf. *Culegere de texte...*, vol. I, p. 220.

⁹² Vicențiu Babeș, cf. T. V. Păcățianu, *Cartea de aur sau luptele politice naționale ale românilor de sub coroana ungară*, Sibiu, 1909, vol. V, p. 523.

⁹³ V. Lucaci, cf. M. Stoian, *op. cit.*, pp. 40-41.

⁹⁴ C. Mille, *Chestiunea ardeleană*, în „Munca”, 1892, 21 iunie.

dureros prin secole trebuia să se întruchipeze din nou pe pământul românesc. „Ce ne-a lăsat istoria, ce ne-au transmis părinții noștri, ce ne-au cântat poeții, ce dorește tot sufletul de român: măreția, fericitoarea, sfânta Unire a tuturor românilor am vrut eu și, cu mine, poporul meu”⁹⁵. O asemenea voință de nezdruccinat a unei națiuni hotărâtă a-și croi drum în istorie nu putea să nu triumfe. Era o menire care veșnicea în contextul istoriei, cum ar fi spus poetul Andrei Bârseanu. Conștiința națională se afirma ca o forță care mobilizase întreaga suflare românească, iar conceptul de unitate națională devenise un port-drapel al luptei românilor pe baricadele istoriei. Starea de spirit a românilor din 1918, concretizată prin Marea Adunare de la Alba Iulia nu putea fi zăgăzuită. Conceptul de unitate națională căpătase la 1918 valențe noi. Cuprindea în el un orizont larg față de deosebirile naționale și confesionale. Era tocmai ceea ce se cerea mai mult în Transilvania începutului de veac al XX-lea. Românii uitau în acele momente toate suferințele pe care le înduraseră de-a lungul veacurilor și, cu generozitatea care-i caracterizează, ei chemau în Hora mare a Unirii pe celelalte naționalități conlocuitoare, pe celelalte confesiuni neortodoxe. Era o rezolvare laudabilă a problemei naționalităților, soluție care a asigurat într-o anumită măsură succesul actului de la 1918. Idealul Unirii cu România devenise idealul întregii națiuni române, indiferent de naționalitatea, confesiunea sau starea socială din care făcea parte. Prin actul istoric de la 1918 s-au deschis românilor orizonturi noi de dezvoltare economică, politică, națională și culturală. Aceasta a făcut ca unirea consemnată ca act politic să fie consolidată. Tainele viitorului puteau fi descifrate numai prin prisma deplinei unități naționale. Tocmai faptul că unirea aceasta, ca și cea din 1859, au fost necesități istorice, acte de voință ale întregului popor, au făcut ca osmoza dintre români și dintre provinciile istorice românești să fie perfectă. Acest lucru fusese parcă profetit cu mult înainte de B.P. Hașdeu: „Moldova, Transilvania, Muntenia nu există pe fața pământului; există o singură Românie; există un singur corp și un singur suflet, în care toți nervii și toate suspinele vibrează unul către altul”⁹⁶. Unirea românilor, indiferent de etapele sale, a constituit o permanentă jertfă a poporului și națiunii române, o jertfă vegheată cu sfințenie prin veacuri de tricolorul românesc, de speranța și visarea împlinirii. Este o moștenire sacră și datoria fiecăruia, la fel de nobilă este de a o apăra și a o încredința urmașilor.

*

* * *

În această etapă a istoriei patriei, deschisă de Revoluția lui Tudor din Vladimiri – luceafărul de dimineață, care a vestit zorii unui veac pe cât de frământat și însângerat, pe atât de măreț în înfăptuiri –, încheiată cu împlinirea aspirației de unire și propășire, națiunea noastră, plămădită în creuzetul istoriei, își lua destinele în propriile mâini, zdrobea cătușele ce o încorsetaseră, își deschidea larg sufletul și aripile spre orizonturi demult visate, punea temelie trainică unei României moderne. Un popor statornicit ca stâncile Carpaților, lovit, dar neînfrânt, rănit, dar neumilit, se trezea la viață și la luptă pentru dreptate, unitate și neatârnavare. Bătea un vânt prielnic de libertate peste Europa și carul hodorogit al unei epoci îmbătrânite și depășite scârțâia din încheieturi. Imperii ce

⁹⁵ V. Lucaci, *loc. cit.*, p. 108.

⁹⁶ B.P. Hașdeu, în „Românul”, XI (1867), 6 august.

păreau altădată că sunt menite să domine lumea întreagă se clătinau, fie sfâșiate din interior, fie lovite din exterior. Popoare oprimate se frământau vestind furtuna, națiuni tinere și curajoase izbeau securea de tavanul coșcovit al temnițelor imperiale, presărând pământul Europei cu bastilii spulberate.

O pleiadă de tineri școliiți în marile centre universitare, ajunși în contact cu personalități de primă mână, seduși de ideile aceloră, care, de fapt, constituiau și aspirațiile lor, visau o Românie unită, întregită, liberă și independentă, o nouă ordine economico-socială, bazată pe principiul sacru al libertății, fraternității și egalității. Se mișcau popoarele Europei și prindeau în iureșul lor de gândire, simțire și acțiune tinere mlădițe românești, care aveau să devină apoi corifeii vieții politico-sociale și culturale a românilor. Oameni care au devenit prin munca, lupta și scrisul lor elementele cele mai înaintate ale maselor populare din vremea lor continuă și azi să fie personalități de referință și venerare pentru toți cei ce simt și gândesc românește. Unii cu preocupări bine definite, unilaterale, alții cu preocupări și realizări polivalente, aproape enciclopedice, formează galeria marilor personalități ale neamului, fără de care nu se poate scrie istoria României moderne. Ei au făcut din crezul națiunii române crezul vieții lor în epoca modernă românească. Activitatea unora s-a încadrat deplin în epocă, a altora a prins începutul ori sfârșitul ei, unii au luat parte direct la evenimente, cu mâna pe armă, alții au influențat masele cu vorba și scrisul lor.

În această perioadă s-a înregistrat o adevărată explozie de publicații. Periodice de tot felul străbăteau Principatele, iar apoi România dintr-o parte în alta, ducând cu ele idei, știri, îndemnuri. „Curierul Românesc”, „Dacia literară”, „Arhiva literară”, „Magazin istoric pentru Dacia”, „Foaie pentru minte, inimă și literatură”, „Gazeta de Transilvania”, „Propășirea”, „Românul”, „Biserica Ortodoxă Română”, „Telegraful român”, „Familia”, „Convorbiri literare” sunt doar câteva dintre publicațiile care fac începutul istoriei presei românești. Cărți de tot felul publicate în diferite centre din țară și din străinătate vehiculau idei și mesaje deșteptătoare de gând și faptă. Atât periodicele, cât și cărțile se bucurau nu numai de interesul elitelor, ci și de al multora din popor. Exemplul lui Badea Cârțan este semnificativ în acest sens. Străbate aproape întreaga epocă un anumit curent de gândire și simțire romantică. Chiar și dincolo de limitele „oficial” recunoscute ale romantismului, toți aceia „bolnăviți” de idealurile mărețe din vremea pașoptiștilor vor trece prin epocă asemenea unor copii teribili, adevărați ciocli ai lumii vechi și, prin fapta și visarea lor, ctitori ai lumii noi românești.

Tudor din Vladimiri deschisese un lung șir de lupte și de jertfe, care vor marca epoca modernă. Pașoptiștii anunță o lume tânără cu vederi largi, progresiste, un program de reforme și transformări structurale majore. Evenimentele din 1859, 1876-1878 și 1914-1918 nu erau de fapt decât înfăptuirea câtorva dintre aspirațiile tinerilor de la jumătatea veacului trecut. Dacă acele aspirații nu ar fi fost alterate de cei care, între timp, au preluat puterea politică, dacă nu ar fi fost uitate curând tocmai de acei care ar fi trebuit să le apere și să le înfăptuiască, națiunea română ar fi ajuns curând în rândul celor mai civilizate națiuni ale Europei. Realitatea a fost dură însă și istoria era însetată de martiri și, ca totdeauna, noi, românii, am dat ofrandă din belșug. Numeroasele revolte țărănești, culminând cu sângerosul 1907, sunt acuzații fără apărare pentru societatea

română modernă. Țăranul român, „opinca țării”, fusese chemat la trudă și la luptă de câte ori fusese nevoie. Și, ca în toate veacurile precedente, el răspunsese cu înflăcărare, convins fiind că-și apără glia, legea și neamul, sperând într-o fărâmă de dreptate și pentru el. În epoca modernă a scris cu sângele său letopisețul anilor 1821, 1848, 1859, 1876-1878 și 1914-1918. El a știut mai bine ca oricare altul ce a însemnat Dealul Spirii, Plevna, Rahova, Smârdan, Valea Jiului, Valea Oltului, Valea Prahovei, Mărăști, Mărășești sau Oituz, dar puțini au vrut să știe de el, când a cerut pâine și-o viață de om. Alături de fratele său, târgovețul, a tras încă multă vreme carul greoi al statului, înavuțind din sudoarea sa pe cei ce l-au disprețuit și biciuit, pe cei ce nu au ezitat să-și îndrepte mitralierele asupra sa. Oameni de bine și de bun simț, gânditori și cărturari realiști s-au apropiat în scrierile și activitatea lor de viața obidiților, unii din proprie inițiativă, alții în spiritul unor vederi politice de factură progresistă. Eroul anonim ieșea astfel la iveală din mijlocul poporului, devenea simbolul și exponentul lor, exprimându-le și apărându-le, într-un fel sau altul, interesele și aspirațiile.

Deși evenimentele politice de maximă importanță s-au precipitat, națiunea română a reușit să înregistreze certe valori științifice. Medici de talia lui Carol Davila, Victor Babeș, Gheorghe Marinescu, naturalistul D. Brândză, geologii Gr. Cobălcescu, Grigore Ștefănescu și Gh. Munteanu-Murgoci, chimiștii Petru Poni și C.I. Istrati, matematicienii E. Bacaloglu, Spiru Haret, D. Emmanuel, N. Coculescu, astronomul Traian Lalescu, lingviștii B.P. Hașdeu, Al. Chihac, H. Tiktin, L. Șăineanu și M. Gaster, alături de inventatorii N. Teclu, D. Hurmuzescu, G. Constantinescu, Traian Vuia, Aurel Vlaicu și Henri Coandă sunt doar câțiva dintre cei care reprezintă cu cinste știința modernă românească.

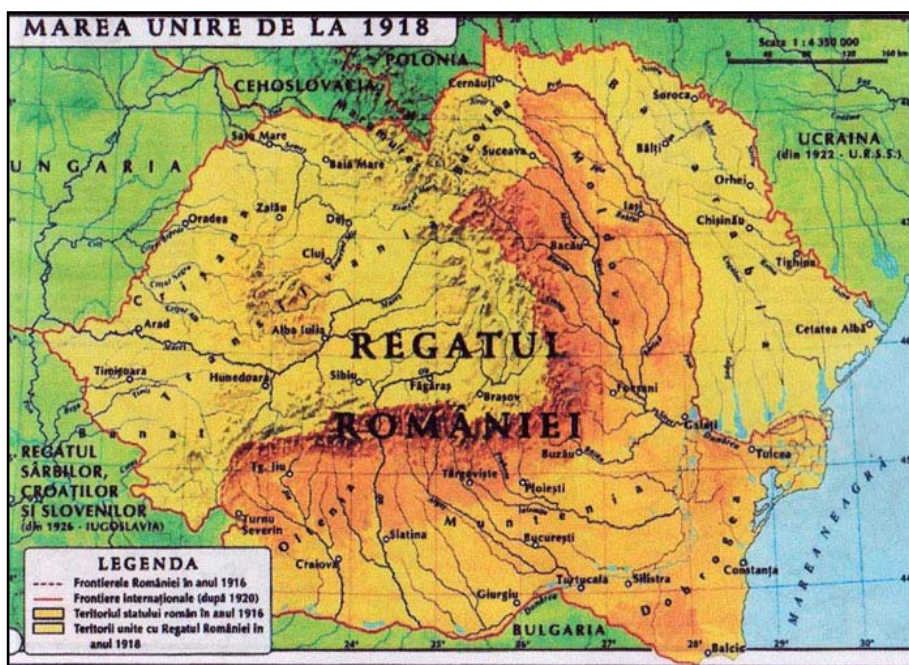
Filozofia a fost, de asemenea, bogat reprezentată, deși nu avem, în această perioadă, filozofi de renume și sisteme filozofice ca-n perioada interbelică, spre exemplu. Vădite preocupări filozofice se surprind însă încă de la începutul epocii moderne prin Teodor Diamant, Eufrosin Poteca, Nicolae Bălcescu, Cezar Bolliac, D. Bolintineanu, Stephan Ludwig Roth, Eftimie Murgu, Simion Bărnuțiu, Timotei Cipariu, C.A. Rosetti, Panait Moșoiu, C. Stere ș.a. Încercările acestora sunt continuate apoi de Mihai Eminescu, Vincențiu Babeș, Grigore Ștefănescu, Ștefan C. Michăilescu, Victor Babeș, A.D. Xenopol, N. Iorga. Am putea spune, însă, că cel mai reprezentativ filozof al epocii rămâne Vasile Conta, care elaborează un început de sistem filozofic. Toți aceștia vor pregăti drumul marilor filozofi din perioada următoare, interbelică: Lucian Blaga, Constantin Rădulescu-Motru, P.P. Negulescu, Mircea Florian, Mircea Vulcănescu, D.D. Roșca ș.a.

Acești clasici ai culturii române moderne datorează mult spiritului novator, cu largi deschideri de orizonturi, pe care l-au generat evenimentele politice din epocă, dar, în special, revoluția de la 1848.

Spațiul și tematica propusă nu ne permit analiza amănunțită a mentalităților politice, urmărirea desfășurării evenimentelor istorice propriu-zise, pentru a înțelege mai bine evoluția gândirii filozofico-sociale și artistice din România. Oricum, însă, facem precizarea că actele istorice din epoca modernă românească au fost în strânsă interdependență cu cele de ordin cultural. Astfel, n-avem numai Revoluția lui Tudor Vladimirescu și cea de la 1848, ci și o puternică revoluție culturală de-a lungul întregii

epoci; nu înregistrăm numai Unirea de la 1859 și desăvârșirea statului național-unitar român de la 1918, ci și unirea forțelor progresiste românești în procesul complex de înaintare al României pe drumul culturii și civilizației; vorbim de Independența de Stat de la 1877-1878, dar și de afirmarea plenară a României ca generatoare de valori științifice și artistice în context universal. Puzderia de eroi – știuți și neștiuți – de pe câmpul de luptă, ori de pe cel al științelor și artelor, au așezat, cu sângele, truda și speranțele lor, temelii trainice României moderne. Pentru a ne da seama de saltul uriaș pe care l-a făcut societatea românească de la începutul până la sfârșitul epocii moderne, este suficient să ne imaginăm distanța de la Colegiul „Sfântul Sava” la Universitățile și Academia din 1918, de la învățământul rudimentar din vremea lui Tudor Vladimirescu la cel organizat pe baze științifice din vremea lui Spiru Haret, de la stiloul lui Petrache Poenaru la sofisticatele aparaturi ale lui Henri Coandă. Aceste drumuri lungi de trudă și speranțe sunt pavate cu nenumărate pagini scrise sau tipărite, cu nenumărate ceasuri de căutări și jertfe. Activitatea febrilă din cele mai diverse domenii a cristalizat conștiința națională.

ROMÂNIA ȘI PROBLEMA NAȚIONALĂ LA SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA

Silviu Bertoni Dragomir

Un demers științific ce își propune cercetarea problemei naționale în această perioadă poate întâmpina dificultăți în alegerea reperului cu care să se înceapă analiza istorică având în vedere derularea unor evenimente foarte importante în cadrul mișcării naționale. Pentru simplificare și din dorința de concludere a „secolului naționalităților”, ne-am îndreptat atenția asupra faptelor desfășurate în ultimul deceniu al secolului al XIX-lea.

Mișcarea națională a românilor s-a descătușat în interiorul granițelor dualismului prin concretizarea unui document protestatar și revendicativ ale cărui unde au depășit granițele europene¹ – *Memorandumul românilor din Transilvania și Ungaria către Majestatea Sa Imperială și Apostolică Francisc Josif I*. Memorandumul a reprezentat ultima treaptă la care s-a putut ajunge prin pasivismul adoptat de majoritatea elitelor transilvănene după *Ausgleich*. Deși criticat la vremea respectivă, pasivismului nu i se poate reproșa decât existența prea lungă și nicidecum zădărnicia. Lunga perioadă a consemnat o intensă activitate de organizare a românilor și nu a dus lipsă de acțiuni din partea acestora. Încă din 1887 s-a hotărât elaborarea unui *Memorial* destinat Curții vieneze căreia să i se aducă la cunoștință „cauzele pentru care acest popor nefericit nu poate ajunge la folosirea drepturilor competente lui”².

Trimis la București pentru reînnoirea tratatului de alianță dintre Austro-Ungaria și România și consolidarea relațiilor cu România, contele Agenor von Goluchowski a observat existența problemei naționale. Cu prilejul încheierii misiunii sale, în iulie 1894, ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei a alcătuit un bogat memoriu³ privind „raportul naționalității române față de Guvernul central maghiar” și implicațiile acestuia asupra relațiilor româno-austro-ungare. Memoriul critica politica utopică de deznaționalizare dusă împotriva românilor. Fără a fi partizan cauzei române, diplomatul a sesizat nemulțumirile românilor din Ungaria pe care le-a considerat întemeiate. În opinia sa, acestea puteau fi remediate prin aplicarea unei politici conciliante față de români după modelul celei aplicate de Budapesta în problema croată. Astfel de măsuri se impuneau din moment ce lupta românilor găsea un sprijin considerabil în Regat. În privința mișcării memorandiste, diplomatul venea cu unele observații pertinente, considerând că urmările procesului de la Cluj, „act de răzbunare poli-

---

¹ Liviu Maior, *Memorandumul: filosofia politico-istorică a petiționalismului românesc*, Cluj-Napoca, Editura Fundației Culturale Române, 1992, pp. 255-256.

² Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (SANIC), *Fond Ioan Rațiu*, dos. 45/1899, f. 1.

³ Corneliu Mihail Lungu (editor), *Diplomația europeană și mișcarea memorandistă (1892-1896)*, doc. 70, București, Editura Arhivele Statului din România, 1995, p. 337 și urm.

tică”, au fost tocmai inversul scopului urmărit de Budapesta, deoarece în loc să demoralizeze întreaga mișcare, i-a transformat pe liderii acesteia în „martiri ai cauzei naționale”, iar problema românească a fost adusă la cunoștința opiniei publice europene. Analizând repercusiunile evenimentelor din Transilvania asupra politicii externe a Vienei, ministrul concluziona că viitorul relațiilor româno-austro-ungare depindea de atitudinea Ungariei în soluționarea revendicărilor române. Ignorarea acestor probleme era în dezinteresul Monarhiei și al Puterilor Centrale, care făcuseră eforturi apreciabile în menținerea României în sfera lor de influență. Privind (profetic) spre o posibilă „răfuială generală”, diplomatul atenționa asupra implicațiilor unei distanțări față de politica externă urmată în ultimii ani și a unei reorientări a Bucureștiului. Goluchowski considera că Regele Carol și guvernul român nu puteau merge în contra opiniei publice, iar aceasta putea fi câștigată doar printr-o îmbunătățire a situației românilor. Desconsiderarea problemei naționale și implicit a României putea însemna pentru viitorul Austro-Ungariei o „lovitură în propria inimă”. Așadar, la sfârșitul „secolului naționalităților”, amplul raport realizat de diplomatul austriac a insistat asupra principalului obstacol care trebuia surmontat pentru a asigura bunul mers al relațiilor româno-austro-ungare.

Nu putem aprecia în ce măsură Regele Carol fusese sau nu câștigat de cauza națională, însă știm că alianța cu Austro-Ungaria i-a impus prudență și discreție. Deși în întâlnirile sale cu diferiți miniștri străini acreditați la București, Regele negase orice amestec în chestiunea Memorandumului, se cunoaște că acesta a fost informat de acțiunea frunțașilor transilvăneni. Veniți la consultări, Vasile Lucaciu și Iuliu Coroianu, redactori ai Memorandumului, au avut parte de o bună primire din partea lui Carol, el fiind de acord cu conținutul documentului. Regele a recomandat calea constituțională și prezentarea documentului la Budapesta și nu la Viena, însă cei doi lideri au refuzat invocând faptul că memoriul era îndreptat chiar „împotriva sistemului politic aflat în vigoare”⁴. Trecerea peste autoritățile de la Budapesta, direct la Viena, corespundea pasivismului politic care nu recunoștea apartenența Transilvaniei la Ungaria conform actului de la 1867, singura autoritate acceptată și respectată rămânând cea vieneză.

Dacă Regele nu a putut susține prea mult lupta românilor, un sprijin considerabil a venit din partea Ligii pentru unitatea culturală a românilor. Aceasta „a avut de la început două scopuri: să realizeze unitatea culturală a teritoriilor ocupate de români (în primul rând a săpat în opinia publică din România suferințele românilor din Ardeal); să atragă atenția popoarelor străine asupra relațiilor încurcate dintre națiunile din Ardeal”⁵. Cele două scopuri, nu singurele, semnalate de istoricul Gh.I. Brătianu au fost atinse treptat. Liga a „strâns” în rândurile sale elemente de culoare politică diferită, dar cu un ideal național comun. Aceste elite s-au poziționat în mișcarea națională ca o avangardă a opiniei publice, a unui scop național înalt, iar la nevoie susținute sau dezavuate chiar de către Carol I. De la înființare și până spre 1895-1896, Liga a trudit din greu la afirmarea națională a românilor. În interior, cât și în afara țării s-a urmărit informarea și atragerea opiniei publice, ca instrument de presiune, în susținerea cauzei naționale.

---

⁴ Șerban Polverejan, Nicolae Cordoș, *Mișcarea memorandistă în documente (1885-1897)*, Cluj, Editura Dacia, 1973, pp. 199-200.

⁵ SANIC, *Fond Brătianu*, dosar nr. 564, p. 178.

Cu suportul unor simpatizanți străini⁶ care au desfășurat o intensă activitate propagandistică⁷, problema românilor din Ungaria a devenit o problemă internațională. Totuși acest ajutor venit din afară nu trebuie idealizat. În țări precum Italia sau Franța receptarea cauzei române nu s-a bazat doar pe o generozitate sau o afecțiune gratuită izvorâtă din antice sentimente latine. Sprijinul oferit românilor s-a conjugat perfect cu câștigurile pe care Franța sau Italia, state la fel de „neîmplinite”, le puteau avea din orice astfel de acțiune. Totuși, suportul oferit de aceste țări nu a putut avea un caracter oficial. Spre exemplu, Italia, prin vocea premierului Francesco Crispi, s-a abținut de la o atitudine fermă, dată fiind politica externă a statului său⁸.

Revenind la mișcarea memorandistă, putem aprecia că aceasta a contribuit la amplificarea crizei politice dintre Viena și Budapesta. Ministrul austro-ungar din România considera că pentru calmarea spiritelor din Transilvania, prim-ministrul maghiar, Wekerle Sándor, trebuia să aplice o politică conciliantă cedând în fața unor revendicări ale românilor. Sarcina Budapestei trebuia dublată de presiunile Vienei la București pentru domolirea acțiunilor Ligii Culturale. Șeful de la Ballplatz, contele Gustav Kálnoky, era de părere că rațiunile superioare ale politicii externe austro-ungare nu trebuiau lezate de interesele maghiarilor. Kálnoky a optat pentru satisfacerea revendicărilor „rezonabile” ale românilor din Transilvania (autonomia fiind exclusă) ca singura modalitate de readucere a calmului în politica internă.

Conștientă de poziția sa în cadrul dualismului, Ungaria nu s-a considerat niciodată vinovată pentru mișcarea memorandistă. Șovinismul maghiar a mers atât de departe încât a făcut din români agresori, iar din maghiari victime. Pentru Budapesta, atitudinea oficială a Vienei a fost nepotrivită. Kálnoky trebuia să folosească puterea cu care fusese încredințat pentru a interveni la București, aparentul loc al uneltirilor îndreptate în contra Ungariei și Monarhiei. Neliniștit de demersurile desfășurate de un comitet român în privința posibilității discutării problemei naționale la Conferința interparlamentară anuală de la Haga din septembrie 1894, premierul maghiar Wekerle i-a cerut lui Kálnoky să intervină pentru a elimina de pe ordinea de zi această „chestiune internă” ce nu putea fi privită ca una „internațională”⁹. Nimeni din Monarhie nu putea să-și dorească ca problemele din Transilvania să alunece într-un for de dezbateri internaționale. Îngrijorarea premierului maghiar a fost repede înlăturată. Mai mult, potențialul președinte al Conferinței, căruia maghiarii i-au declarat susținerea candidaturii, a promis că, în cazul alegerii sale, astfel de probleme interne nu vor deveni obiectul Conferinței¹⁰.

---

⁶ Din Italia îl amintim pe publicistul Roberto Fava care, venit la Cluj să asiste la proces, și-a propus să cultive în presă „un adevărat *plebiscit* în folosul cauzei românești”. De altfel acesta a publicat în același an cartea *Ricordi rumeni. Note di un viaggio in Transilvania e Romania*, Parma, Tipografia Ferrari & Pellegrini. Desigur, cazul Italiei și al lui Fava nu este singular.

⁷ SANIC, *Colecția Microfilme Belgia*, rola 26, vol. 58, c. 192-193. „Prin brutalitatea procedeelelor sale Guvernul maghiar a provocat o mișcare remarcabilă de simpatie în favoarea oprimaților”.

⁸ *Ibidem*, c. 197. Același răspuns l-a oferit și ministrul de Externe, baronul Blanc, la interpelarea deputatului italian Imbriani.

⁹ SANIC, *Colecția Microfilme Austria*, Karton 52, rola 316, c. 21-26, 83-85.

¹⁰ Corneliu Mihail Lungu, *Relațiile româno-austro-ungare (1866-1900)*, București, Editura Silex, 2002, p. 243.

Prin atitudinea lor, Kálnoky și Goluchowski au devenit ținta „gazelor instigatoare maghiare” fiind acuzați că „nu au știut să apere eficient onoarea Ungariei”¹¹. În toamna anului 1894 criza din interiorul dualismului s-a accentuat pe parcursul desfășurării Conferinței celor două delegații parlamentare reunite la Budapesta. Aceasta avea să dezbată, conform obiceiului, probleme de natură economică, militară și politică externă. Venit în fața politicianilor maghiari, ministrul de Externe austro-ungar a fost acuzat, printre altele, și pentru lipsa de fermitate față de București¹².

Pentru maghiari, reabilitarea lui Kálnoky ar fi fost posibilă doar dacă acesta i-ar fi desființat pe români. Conștient de urmările unei asemenea politici pentru mersul alianței româno-austro-ungare și cunoscând realitățile din Transilvania, ministrul a încercat să țină scutul la mijloc și doar susținerea Împăratului intermediată de premierul Wekerle Sándor, atunci când majoritatea a devenit ostilă, i-a permis păstrarea funcției. Fără voința augustă probabil că acesta nu ar fi obținut votul de încredere¹³.

Pe fondul crizei dintre cele două centre ale Imperiului și după paisprezece ani petrecuți la Externe, ministrul și-a declarat oboseala în fața ambasadurilor săi¹⁴. Pentru Kálnoky au urmat ultimele luni la Ballplatz, însă până la momentul schimbării sale, ministrul a operat modificări la București, unde maghiarii au dorit un reprezentant mai apropiat intereselor Budapestei, spre deosebire de Goluchowski acuzat de lipsă de reacție în combaterea acțiunilor Ligii Culturale.

În vara anului 1894 în locul acestuia a fost numit Constantin Dumba, o persoană pe placul maghiarilor. Consilier în legația austro-ungară de la București, la origini român și proprietar de moșii în România, Dumba a suplinit locul vacant al titularului.

Dumba a fost însărcinat cu investigarea activității Ligii Culturale și pătrunderea în tainele financiare ale acesteia. În scurt timp, acesta a obținut informații de la un „înalt funcționar” din cadrul Ministerului Cultelor și al Instrucțiunii Publice. Din aceste informații a rezultat că două treimi din bugetul Ligii Culturale erau destinate către școlile și bisericile românești din Macedonia și o școală din Bulgaria. Restul banilor mergeau către Transilvania, iar către Bucovina nimic. Din asigurările informatorului reieșea totodată că statul nu a oferit niciun sprijin material pentru agitatori¹⁵. Mai gravă era concluzia lui Dumba care considera că „simpatiile secrete ale Regelui” erau de partea Ligii Culturale¹⁶.

Rapoartele lui Dumba au completat „dosarul” Ligii deschis anterior la Viena de către Biroul de Informații al Ministerului de Externe. Datele obținute s-au dovedit suficiente pentru a iniția ofensiva împotriva Ligii Culturale prin intermediul guvernului conservator. Răspunsul venit de la București nu a rezolvat problema. Ministrul de

---

¹¹ Idem, *Diplomația europeană și mișcarea memorandistă (1892-1896)*, doc. 32, București, Editura Arhivele Statului, 1995, pp. 180-182.

¹² SANIC, *Colecția Microfilme Belgia*, rola 26, vol. 58, c. 197-198.

¹³ *1918 la români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român*, vol. I, „Documente externe (1879-1916)”, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, pp. 246-247.

¹⁴ SANIC, *Colecția Microfilme Belgia*, rola 39, c. 237.

¹⁵ Idem, *Colecția Microfilme Austria*, rola 316, c. 107-112.

¹⁶ Sorin Cristescu, *Regele Carol I în rapoartele diplomatice austro-ungare (1977-1914)*, vol. I, „1877-1896”, Editura Paideia, București, doc. 316, p. 356.

Externe, Alexandru Lahovari, a declarat că nu existau legi care să impună dizolvarea Ligii, singura variantă fiind cea a măsurilor polițienești, dar nici acestea nu erau de preferat, deoarece nu puteau avea decât efectul invers. Lahovari a amintit de măsurile legale adoptate pentru „domolirea” Ligii și a punctat că recurgerea la forță ar însemna sinuciderea guvernului. Prin urmare, mai onorabilă rămânea demisia¹⁷.

Depășind sfera confidențialului, discuțiile dintre Viena și București au fost „interceptate” de adversarii politici ai conservatorilor. Dintr-o lungă și agonizantă opoziție, liderul liberalilor, Dimitrie A. Sturdza s-a folosit de ingerințele Vienei pentru a le transforma într-o armă politică. Dornic să răstoarne guvernul conservator, să-și întărească poziția în partid și să devină prim-ministru, Sturdza a atacat dur opoziția. Liderul liberal a folosit terenul propice pentru a câștiga opinia publică devotată mișcării naționale. Discursul său din 24 septembrie 1894 din sala Orfeu a lovit în guvern, în relațiile cu Austro-Ungaria, dar și în Tripla Alianță, devenită o „ligă monstruoasă” și nicidecum o „alianță a păcii”. Un aspect grav al discursului a fost că Sturdza a confirmat, *en détail*, sumele de bani trimise în Transilvania. Spunem că a confirmat, deoarece Kálnoky fusese informat în privința acestor sume de către Dumba, însă datele strânse nu prezentau certitudine.

Observând caracterul partinic al discursului de la Orfeu, Goluchowski, în ultimul său raport din capitala României, sesiza dificultatea identificării motivului preponderent în discurs. S-a lovit în guvern, considerându-l lipsit de patriotism prin încercarea de a neutraliza mișcarea națională, dar s-a lovit și în unii miniștri, acuzați de caracterul lor duplicitar în relațiile cu Viena¹⁸.

Între timp, la Viena s-a efectuat schimbarea ministrului de Externe. Dincolo de oboseala amintită anterior, cel mai important factor în încheierea misiunii contelui Kálnoky a fost uzura morală. Complicata problemă a naționalităților, tensiunile austro-maghiare (afacerea Kálnoky-Agliardi¹⁹) și comportamentul potrivit al politicianilor maghiari l-au transformat pe șeful diplomației austro-ungare într-un personaj indeziderabil. Dacă cineva a trebuit „să cadă” de la putere, acela a fost Kálnoky.

Soluția oferită în mai 1895 nu a adus doar o schimbare ministerială, ci și o schimbare de atitudine, un nou suflu în diplomația Monarhiei. Instalarea lui Goluchowski la conducerea politicii externe a Monarhiei, deși la fel de antipatic maghiarilor, a fost de bun augur. Bun cunoscător al mișcării naționale și al cercurilor politice de la București, noul ministru de Externe a avut un rol foarte important în instalarea lui Sturdza în fruntea noului guvern.

În august 1895, Regele Carol a mers în Austro-Ungaria și Germania propunându-și să medieze diferendul dintre români și Budapesta. La Ischl, Carol a purtat discuții

---

¹⁷ Teodor Pavel, *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale (1878-1895)*, vol. I, Timișoara, Editura Facla, 1979, pp. 48-49.

¹⁸ SANIC, *Colecția Microfilme Austria*, rola 316, c. 258-268; discursul de la Orfeu a deschis o serie de dezbateri aprinse în Parlamentul român, vezi A. Bunea, *Parlamentul României pentru o politică externă favorabilă unirii Transilvaniei cu România (1892-1899)*, în „Acta Musei Napocensis”, VII, 1970, pp. 329-351.

¹⁹ Solomon Wank, *In the twilight of Empire. Count Alois Lexa von Aehrenthal (1854-1912) imperial Habsburg patriot and statesman*, vol. I, „The making of an Imperial Habsburg patriot an statesman”, Wien, Böhlau Verlag, 2009, p. 150.

cu Franz Joseph și Goluchowski. Susținând menținerea liniei actuale a politicii externe a României, lui Carol i s-a promis o intervenție directă din partea lui Goluchowski, care urma să plece la Budapesta. Într-un context internațional favorizat de conturarea Antantei ruso-franceze și de evenimentele din Bulgaria²⁰, dar și prin eforturile întregii clase politice românești, actul de grațiere a devenit o realitate în septembrie 1895.

În opinia ministrului francez la București: „Carol a primit odată cu sosirea sa la Ischl darul cel mai de preț, adică iertarea victimelor răsunătorului proces de la Cluj. (...) Cu o simplă semnătură, s-a vindecat rana profundă și jignitoare care începuse să epuizeze încrederea românilor în prietenia protectoare a Puterilor Centrale”²¹. Diplomatul francez considera că meritul acestui act politic i-a aparținut lui Goluchowski, care a știut să repună România pe calea urmată „docil” în ultimii treisprezece ani. Interesantă și veridică era concluzia la care ajungea în raportul său ministrul francez: pentru Ludovic d’Aubigny problema națională nu se încheiase, ci dimpotrivă, aceasta continua să existe „într-o stare latentă”, iar Carol și guvernul vienez erau cei care trebuiau să vegheze asupra sa²².

Prin încurajarea grevelor, a întâlnirilor publice, a presiunii pusă pe Coroana României²³, Sturdza și-a atins scopul provocând criza guvernamentală, iar alternanța la guvernare nu a putut ocoli partidul său. Problema pe care Sturdza a luat-o sau nu în calcul a fost că declarațiile sale îl transformaseră într-un lider al mișcării naționale și într-un opozant al Austro-Ungariei. Un prim-ministru ostil nu ar fi fost niciodată pe placul Monarhiei. Soluția salvatoare pentru acesta a implicat plecarea capului în fața Vienei. Noua funcție a adus o retractare a tot ceea ce s-a declarat la Orfeu și, implicit, despărțirea de mișcarea națională. Evenimentul a avut loc la Iași în octombrie. În expunerea sa, Sturdza a ajuns și la politica externă în privința căreia a hotărât abținerea tuturor „de la orice act de agitație în afacerile interioare ale Statelor vecine și în special ale monarhiei austro-ungare”²⁴. Sturdza a continuat cu respingerea acuzațiilor de iredentism, de amestec în politica internă a Ungariei, făcând totodată, un apel la înțelegere între români și maghiari.

Din discursul liderului liberal s-a remarcat așadar promovarea unui comportament demn de un partid de guvernare și apelul la încetarea amestecului, cel puțin oficial, în mișcarea națională. Sturdza anunța pentru România întoarcerea politicii din Transilvania

---

²⁰ Asasinarea „independentului” Stefan Stambolov a îngrijorat Austro-Ungaria. Recunoscut ca unul dintre fondatorii Bulgariei moderne, Stambolov a promovat în perioada cât a condus guvernul de la Sofia o politică independentă de puterile europene. În timpul mandatului său a căutat să îndepărteze tânărul stat bulgar de protectoratul rusesc și printr-o colaborare cu puterile occidentale să separe Sofia de intrigile balcanice. „Câștigând” antipatia Rusiei și a bulgarilor filoruși, Stambolov a fost asasinat în vara anului 1895. Așadar, justificate de alianța franco-rusă (definitivă între 1892-1894), motivele de îngrijorare ale Vienei au fost augmentate de evenimentele din Bulgaria unde prezența Rusiei constituia o amenințare pentru Imperiu; vezi Duncan M. Perry, *Stefan Stambolov and the emergence of modern Bulgaria, 1870-1895*, Durham, Duke University Press, 1993, *passim*.

²¹ Corneliu Mihail Lungu (coord.), *Diplomația europeană...*, doc. 117, p. 495.

²² *Ibidem*, pp. 496-497.

²³ SANIC, *Colecția Microfilme Belgia*, rola 39, c. 190-192.

²⁴ *Discurs rostit la 13 octombrie 1895 la Iași de D-l D.A. Sturdza ministru președinte*, București, Tipografia Voința Națională, 1895, p. 32.

către București, către consolidarea internă a Regatului. Ani mai târziu, Alexandru Marghiloman a mărturisit în Parlament că momentul a fost „convenit și dictat (...) îngropat în fundul inimii noastre ca o durere națională”²⁵. Ținând cont de politica externă a Regatului, de atașamentul lui Carol față de cele două imperii din centrul Europei, dar și de lipsa unei alternative sigure în relațiile externe, nu putem să acuzăm deciziile luate de actorii politici ai vremii. Condamnabilă sau nu, retractarea de la Iași nu a venit totuși gratuit, deoarece a secondat actul grațierii. Ar mai trebui adăugat că liderul liberal nu a „părăsit” cauza națională, ci a devenit un susținător din umbră, dar cu mijloace licite, fapt care se poate observa pe parcursul mandatelor sale.

Reacția a fost imediată. Discursul liderului liberal „a avut un efect fericit. Totodată a produs impresia cea mai bună atât la Viena, cât și la Pesta”²⁶. În discuția cu ministrul român la Viena, Emil I. Ghica, Goluchowski a insistat asupra faptului că doi miniștri din cadrul guvernului (ministrul de Finanțe și ministrul Domeniilor) făceau încă parte din Liga Culturală, deși presa infirma acest aspect. Considerând că s-ar putea isca un nou conflict cu Pesta, Goluchowski lăsa de înțeles că legăturile oficialilor cu Liga Culturală trebuiau rupte definitiv²⁷.

După schimbările de la Budapesta (unde s-a instalat un nou guvern condus de Deszö Bánffy), de la Ballplatz și București, anul 1895, extrem de dificil, părea să încheie diferendul româno-maghiar început la 1892. Totuși, descoperirea și dezvăluirea publică a sumelor secrete pe care românii din Transilvania le primeau din Regat a constituit o prelungire a conflictului politic și diplomatic iscat în ultimii ani ai secolului al XIX-lea. În principal, sumele de bani se adresau instituțiilor de învățământ sugrumate de diverse legi maghiare ce le amenințau cu închiderea.

Chestiunea subvențiilor, deși de mari proporții, s-a restrâns la un caz particular al școlilor din Brașov, date fiind sumele considerabile care mergeau anual în această direcție. Din informațiile culese de la surse de „încredere” de către noul ministru la București, Alois Lexa von Aehrenthal, reieșea că în 1893 și 1894 s-au trimis către Brașov sume de 25000, respectiv 30000 franci. Bani ajungeau la școlile din Brașov aflate în grija parohiei Sfântul Nicolae, care posedă în județul Buzău o moșie în comuna Meteleu. O altă sumă, de 20000 franci, a fost trimisă în 1896 bancherului brașovean Diamandi Manole²⁸. În opinia diplomatului austro-ungar astfel de imixțiuni în Transilvania, comparabile cu

---

²⁵ Traian P. Lungu, *Viața politică în România la sfârșitul secolului al XIX-lea (1888-1899)*, București, Editura Științifică, 1967, p. 209.

²⁶ Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (ADMAE), vol. 114-Viena, f. 175.

²⁷ *Ibidem*, f. 176; Goluchowski nu era sigur nici de Sturdza, căci de la București seseau informații conform cărora liderul liberal ar fi promis continuarea susținerii mișcării naționale. Haus-, Hof-, und Saatsarchiv (HHStA), *Politisches Archiv XVIII Rumänien*, Karton 54, Liasse IV, Irredentistische Rumänien Bewegung, 1895, f. 244.

²⁸ Idem, *Politisches Archiv I, Kabinett des Ministers*, Karton 632, VII/c-6 Krönstaeder Angelegenheit-Hauptverhandlung (1895-1918), Subliasse I/1896, f. 16-17. Raportul ministrului austro-ungar este mult mai detaliat, prezentând dedesubtul acestor subvenții începând cu I.C. Brătianu. Sprijinul financiar venea fie din bugetul Ministerului Instrucțiunii Publice, fie din donații și ajungea în Transilvania sub diferite pretexte: burse, ajutoare către școlile sărace, cărți, opere de binefacere etc. Odată cu înființarea Ligii Culturale cuantumul sumelor a crescut, iar diplomatul austriac prelua unele zvonuri conform cărora și Regele Carol ar fi participat cu o donație de 50000 franci.

cele ale bulgarilor în Dobrogea (în cazul românesc), nu puteau fi acceptate, oricât ar fi fost de apropiate relațiile dintre România și Austro-Ungaria²⁹.

Așadar, cu dovezi suficiente, oficialitățile maghiare s-au ocupat imediat de problemă, cerând ministrului de Externe al Monarhiei să facă presiuni asupra guvernului român să înceteze sprijinul financiar. Între anii 1896-1899, cu mici pauze determinate de negocieri în cadrul tratatului de alianță, s-a dus o luptă aprigă între D.A. Sturdza și guvernul maghiar. Pentru cel din urmă nu s-a pus problema găsirii celei mai bune soluții spre asigurarea bunei desfășurări a procesului de învățământ în școlile românești din Transilvania, ci a fost mai mult o chestiune de orgoliu, de înfrângere a liderului liberal prin argumente legale pentru maghiari, dar imorale pentru români. De partea cealaltă, Sturdza a căutat să demonstreze justetea plăților către școlile din Brașov. Confruntarea a fost intermediată cu abilitate diplomatică de ministrul Aehrenthal prins între intransigența maghiarilor și obligațiile Vienei față de partenerul român.

Chestiunea școlilor din Brașov a cunoscut o perioadă de stagnare ca urmare a evenimentelor petrecute între 1896-1897. În anul 1896, din rațiuni politice (semnarea protocolului secret de prelungire a tratatului secret), Împăratul Franz Joseph a mers în România, prilej cu care ziarele maghiare au comentat și acuzat caracterul antimaghiar al vizitei³⁰, mai ales că Suveranul a cerut să îl cunoască pe președintele Ligii Culturale, Vasile A. Urechia. În anul următor, la invitația Împăratului, Carol a întors vizita, însă, din cauza vremii, nu în august și nu la Ischl, ci la Budapesta. Deși o vizită cu caracter personal, Regele nefiind însoțit de D.A. Sturdza, această călătorie a devenit sursă de interpretări și a constituit un alt fragment din politica de suprimare a aspirațiilor românilor din Transilvania.

În București, opoziția l-a atacat imediat pe șeful guvernului, acoperind zidurile orașului cu afișe cuprinzând cuvântările acestuia împotriva asupririi românilor din Transilvania și Ungaria³¹. Pentru maghiari, demersul lui Carol a devenit instrumentul lui Bánffy împotriva românilor. Presa maghiară a exultat, observând că în capitala Ungariei, Regele românilor dezavua mișcarea națională! Vocea guvernului maghiar, ziarul „Pester Correspondenz” aprecia că „acum le arată propriul lor Rege, domnitorul României, calea pe care au să pășească și le indică locul unde trebuie să se prezinte jalbele lor. Românii Transilvaniei sunt locuitori ai statului ungar, cetățeni ai Ungariei și supuși ai regelui Ungariei”³². Vizita Regelui a fost analizată și de presa franco-rusă, prin intermediul ziarului „Le Nord”, ce considera că mișcarea antimaghiară a fost impulsionată și nicidecum înăbușită, iar consecințele se vor observa în viitor căci „(...) deja porțile pușcăriilor maghiare se deschid pentru martirii Românișmului”³³. Alimentarea conflictului a fost una din preocupările diplomației franco-ruse, conștientă că mișcarea națională era cel mai sigur mod de a eroda relațiile dintre București și Viena.

---

²⁹ *Ibidem*, f. 23.

³⁰ Idem, *Politisches Archiv XVIII Rumänien*, Karton 54, Liasse IV, Irredentistische Rumänien Bewegung, 1896-1899, f. 55.

³¹ SANIC, Fond Casa Regală, Carol I, dos. nr. 3/1897, f. 281-292.

³² „Liga Română”, nr. 37/21 septembrie 1897, p. 560.

³³ Idem, nr. 45/16 noiembrie 1897, p. 695.

Situația a degenerat în momentul în care s-a aflat că Regele l-a decorat cu Ordinul Coroana României pe Sándor Jeszenski, procuror general al Ungariei în procesul memorandiștilor. Din declarațiile premierului român, Jeszenski a fost trecut la insistențele lui Bánffy, dar și ale lui Goluchowski, pe o listă înaintată în grabă. Carol a fost astfel înșelat, neștiind cine era acel magistrat³⁴. Gestul ministrului de Externe austro-ungar a fost interpretat ca o răzbunare pe Sturdza, care se amestecase în trecut în treburile interne ale Monarhiei. Mai târziu s-a aflat că „unealta Jeszenski a trebuit să fie decorat, ca cu chipul acesta românii să înțeleagă că Regele României și consilierii săi desaprobă mișcarea națională și aprobă politica națională a lui Bánffy”. Din aceeași sursă (broșura „Politica de naționalități a baronului Bánffy”, 1899) reieșea că liderul guvernului maghiar întemeiasă cu aprobarea Împăratului o secție, pentru a supraveghea cu „ochi de Argus asupra mișcării naționalităților (...) și nici o acțiune a românilor din Transilvania nu se putea pune la cale pentru că ministrul-president primea cu 24 ore mai înainte știre și putea s’o zădărnicească direct și indirect”³⁵.

Uneltite de cercurile politice austro-ungare, faptele petrecute în toamna anului 1897 i-au liniștit pe maghiari în privința „agitatorilor” români și au constituit o victorie pentru Franz Joseph, care l-a folosit pe Carol în domolirea tendințelor maghiare de renunțare la dualism.

Incidentul a fost privit ca un succes de către ministrul Aehrenthal, care a evidențiat instaurarea unui sentiment de resemnare în România după decorarea lui Jeszenski³⁶.

Revenind la problema subvențiilor, aceasta se va acutiza în anul 1898. Însărcinat să acționeze pentru sistarea sprijinului financiar, Aehrenthal a fost informat de Sturdza că subvențiile au fost oprite din momentul în care liberalii au preluat guvernarea. Singurul sprijin recunoscut a fost o rentă anuală pentru care avea o acoperire legală. Totuși, pentru înlăturarea suspiciunilor, acesta a promis că va furniza dovezi istorice și juridice³⁷. În primăvara anului 1898 prim-ministrul român a înaintat amplul memoriu în care demonstra cum printr-un concurs de circumstanțe, Regatul a devenit dator către această instituție³⁸. Prin urmare, „subvențiile” erau mai degrabă datorii ale statului. Propunerea de a include subvenția în bugetul României ca „despăgubire” nu a fost agreată de oficialii maghiari, care au anunțat că vor continua cercetările, deși Aehrenthal considera că renta anuală se baza „fără îndoială” pe obligațiile dobândite din donațiile mai vechi ale „principilor moldoveni și valahi”, iar dovezi recente se puteau găsi la dieceza Sibiului (Nagyszeben)³⁹.

Pe fondul chestiunii naționale, criza politică s-a agravat în Regat. Take Ionescu l-a acuzat pe liderul liberal că prin dezvăluirile sale de la sala Orfeu din septembrie 1894 a

³⁴ HHStA, Politisches Archiv XVIII Rumänien, Karton 54, Liasse IV, Irredentistische Rumänien Bewegung, 1897, f. 64. H.H.St.A., Hofarchive, Privat- und Familienfonde, Neuere Zeremonialakten, 419-16, Aufenthalt des Königs und der Königin von Rumänien in Budapest (1897.09.28-1897.09.29).

³⁵ „Liga Română”, nr. 12/21 martie 1899, p. 178.

³⁶ Sorin Cristescu, *op. cit.*, vol. II, „1896-1908”, doc. 24, p. 88.

³⁷ Teodor Pavel, *op. cit.*, vol. II, „1894-1914”, Timișoara, Editura Facla, 1982, p. 83.

³⁸ HHStA, *Politisches Archiv I, Kabinett des Ministers*, Karton 632, Liasse VII/c-6, Krönstaeder Angelegenheit-Hauptverhandlung (1895-1918), Subliasse IV/1899, f. 68-72.

³⁹ *Ibidem*, f. 82.

pus școlile din Transilvania și liceul brașovean într-o situație dificilă, în pericol de închidere. În susținerea afirmațiilor sale acesta a prezentat documente emise de guvernul maghiar. Este momentul în care Take Ionescu, recunoscut pentru discursurile sale, a răstălmăcit în mod voit unul dintre cele două documente. În scrisoarea sa către mitropolitul Miron, ministrul maghiar Wlássics preciza că „dovezi documentate procurate de Guvernul Regesc” indicau că s-au primit pe ascuns subvenții⁴⁰. Cele două cuvinte „Guvernul Regesc”, fără a preciza care dintre ele, deși era mai mult decât evident că era vorba de cel maghiar, au declanșat campania împotriva lui Sturdza. Mișcarea națională a devenit din nou o armă politică, de data aceasta a opoziției dornică să-i înlăture pe liberali.

Explicațiile pe care D.A. Sturdza le-a oferit cu ajutorul lui Aehrenthal, care a comunicat oficial că era vorba de guvernul maghiar și nu de cel român, s-au dovedit inutile. Liderul liberal – „ignobilul”, „apostolul românismului”, „mizerabilul” – a căpătat imaginea omului care i-a vândut pe românii din Ungaria⁴¹.

Scandalul din Cameră, încordarea relațiilor cu Monarhia vecină, sfaturile Regelui, au fost factori care l-au determinat în noiembrie 1898, pe liderul liberal să accepte propunerea lui Bánffy de a înlocui renta anuală cu o sumă globală rotunjită la 962.500 lei (depusă la Banca centrală de stat din Budapesta, și nu la bănci din România cum se stabilise inițial), din care școlile din Brașov încasau anual o rentă de 38.500 lei (valoarea dobânzii de 4%)⁴². Problema a părut astfel încheiată, dar guvernul maghiar a continuat să solicite dovezi. Acestea au survenit în vara anului 1899, când după demiterea sa, Sturdza a pus la punct „dosarul” obligațiilor statului care veneau din timpuri îndepărate, tocmai de la Aron Vodă⁴³. Voluminosul memoriu era de necontestat și a determinat îngroparea chestiunii de către Budapesta.

„Îngropate” au rămas și problemele românilor din Transilvania pentru oficialitățile de la București în primul deceniu al secolului al XX-lea. Atenția s-a îndreptat spre românii din Balcani, în acest fel s-a mai putut liniști avântul național, iar politica noastră externă s-a reasezat în termenii agreeți de diplomația vieneză. Între timp, românii din Transilvania s-au pregătit pentru trecerea la etapa „legală” a activismului politic. Problema națională, chestiunea Transilvaniei a redevenit principalul subiect de discuție în România după cele două războaie balcanice și principalul motiv al îndepărtării României de Austro-Ungaria și Puterile Centrale.

---

⁴⁰ Ministrul Wlássics a propus în 1897 prefacerea școlilor confesionale în care domnea un spirit anti-maghiar în școli de stat, ceea ce însemna maghiarizarea lor; *Idem*, Subliasse III/1898, f. 68-72.

⁴¹ „Epoca”, nr. 874-267/24 septembrie 1898, p. 1. În ziarul conservator „Epoca”, cazul lui Sturdza era comparat cu cel al nedoveditului spion Dreyfus. La fel era considerat și liderul liberalilor. „Ziceți că sunt un spion în serviciul guvernului austro-ungar. Ei bine, iată că stăpânii mei declară că nu sînt spion”. Având majoritatea ambelor Camere, D.A. Sturdza a rezistat în fața unei mari coaliții care a adunat cele mai importante figuri politice ale perioadei: Lascăr Catargiu, Gr. Cantacuzino, Take Ionescu, P.P. Carp, Titu Maiorescu. Balanța s-a înclinat decisiv în momentul în care a fost publicată broșura amintită mai sus, „panegiricul” baronului Bánffy. Opoziția a dus lupta în stradă, iar înlăturarea liberalilor de la guvernarea a devenit o certitudine în momentul în care s-au inițiat atacuri la adresa Regelui.

⁴² HHStA, *Politisches Archiv I, Kabinett des Ministers*, Karton 632, Subliasse V/1899, f. 107.

⁴³ *Ibidem*, f. 191-238.

ASPECTE PRIVIND DREPTURILE ISTORICE ALE ROMÂNILOR ASUPRA BASARABIEI

- *rememorări esențiale comentate* -

Corvin Lupu

Tema pe care am propus-o este una vastă. Esența ei se găsește în adâncurile veacurilor. Abordarea ei nu îl aduce pe cercetător doar pe tărâmul istoriei, ci și pe cel al relațiilor internaționale, al diplomației, al dreptului internațional, al istoriei militare, al demografiei, al unor strategii ale politicilor interne ale României și Rusiei.

După realizarea Marii Uniri, în bucuria generală care a cuprins clasa politică și opinia publică românească, nu s-a realizat necesitatea istorică a unor eforturi majore însoțite de sacrificii pentru recunoașterea actelor Unirii, cu deosebire a recunoașterii unirii Basarabiei cu România, desprinderea Basarabiei făcându-se din componența unui stat care fusese aliatul învingătorilor. România traversa un moment istoric când inamicul ei principal din Primul Război Mondial, Germania, și inamicul apărut în mod neașteptat, pe cât de brusc, pe atât de periculos, în Răsărit, Rusia Sovietică judeo-bolșevică, erau state grav rănite, sângerau puternic și nu puteau, pentru moment, să acționeze împotriva României.

După Al Doilea Război Mondial, în perioada regimului ocupației militare sovietice a României, s-a promovat teza, falsă din punct de vedere istoric, „a drepturilor legitime” ale Uniunii Sovietice asupra Basarabiei, provincia „eliberată” de Armata Roșie de sub „ocupația ilegală a României” interbelice și de sub „exploatarea burghezo-moșierească” românească.

În perioada regimului-naționalist socialist de sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, în ciuda promovării unei politici de independență națională și a faptului că acesta a pus pe agenda discuțiilor cu liderii de la Kremlin problema ilegitimității *Tratatului Molotov-Ribbentrop*, implicit problema drepturilor românești asupra părții răsăritene a Moldovei, din rațiuni politice și diplomatice, nu s-au răspândit la nivel de masă drepturile istorice ale românilor asupra părții răsăritene a Moldovei. Demersurile conducerii politice a României, așa cum parțial vom arăta, s-au făcut doar la nivel înalt, fără să fie cunoscute decât în mică măsură de societatea românească.

Jumătatea de est a Moldovei a fost incorect numită Basarabia, prin acordarea nejustificată a numelui părții de sud a spațiului geografic dintre vărsarea Prutului, Dunăre și Nistru, întregului spațiu geografic dintre cele trei cursuri de apă menționate.

Abia în ultimii ani ai regimului socialist de stat din România, unii istorici, care beneficiau de susținerea conducerii politice a țării, au conferențiat și au publicat studii și articole privitoare la drepturile românești asupra Basarabiei. Mă refer în special la isto-

ricii Ștefan Pascu (academician), Mircea Mușat, Ion Ardeleanu și la grupul de istorici din jurul generalului Ilie Ceaușescu, grup din care făcea parte și viitorul academician Florin Constantiniu¹.

Drepturile istorice ale românilor asupra Basarabiei pot fi abordate în moduri diferite și din unghiuri diferite. O analiză cât mai argumentată și mai completă a temei necesită abordarea tuturor punctelor de vedere, inclusiv a celor care, aparent, ar dezavantaja argumentele românești, în fața celor rusești. În fața acestei teme, cercetătorul este pus în situația de a nu putea, de fiecare dată, să evite polemica istorică, cea pe care noi, cercetătorii, de regulă nu o recomandăm.

În acest moment istoric deosebit, la împlinirea și aniversarea a 100 de ani de la încoronarea regilor României Mari, Ferdinand I și Maria de România, considerăm că nu este lipsit de importanță să facem o rememorare a unor momente foarte importante din istoria Basarabiei, cu riscul unor repetiții ale unor evenimente cunoscute de istorici și de cei care s-au aplecat asupra subiectului. Facem acest lucru cu atât mai mult cu cât în România de astăzi disciplina Istorie se studiază foarte puțin în școală și aceasta în cadrul unor programe școlare care ocolesc esențialul problemelor istorice ale României profunde. În vâltoarea frământărilor pentru implementarea forțată a globalizării, spre care este împinsă România de noii ei stăpâni externi euro-atlantici, patriotismul a devenit un simțământ considerat desuet, iar interesul unei părți a opiniei publice față de problematica ființei naționale a țării a scăzut. Acesta este un motiv în plus pentru a face prezentele rememorări.

Argumentele teritoriale/statale

În general, argumentul forte pe care l-a folosit diplomația rusă/sovietică pentru a argumenta raptul de la 1812 a fost ideea că în acel moment istoric România nu exista încă în forma ei unificată și independentă, Principatul Moldovei fiind parte componentă a Imperiului Otoman.

Dar, analiza statutului acestui teritoriu românesc, locuit la acea dată de o majoritate zdrobitoare românească, trebuie să pornească de cu câteva sute de ani mai în urmă, din perioada din jurul anului 1400 și următorii, când Principatul Moldovei era un stat feudal cristalizat, mărginit la nord și la est de Nistru, la sud de Marea Neagră și cursul Dunării până la Galați, iar la vest de Munții Carpați. În acel timp, Rusia încă nu exista, exista doar Principatul Moscovei, în jurul orașului cu acest nume. Principatul Moldovei a intrat sub suzeranitate turcească în anul 1513, plătind tribut anual în schimbul căruia Imperiul Otoman se angaja să îl ajute în războaie și să nu se amestece în treburile interne ale principatului. Moldova și-a păstrat suveranitatea, nu a fost parte a Imperiului Otoman.

Deci, Moldova era vasală, dar nu-și pierduse suveranitatea, iar Turcia nu putea înstrăina un teritoriu care nu-i aparținea, ci pe care, în schimbul unui tribut, era obligată să-l ocrotească. Această realitate a fost recunoscută de Turcia și consemnată în cadrul

---

¹ În acest sens vezi lucrările Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I-a, „1918-1933”, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986 și Ștefan Pascu (coordonator principal), *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988.

Păcii de la Carlowitz (ianuarie 1699), când turcii au argumentat această situație în fața delegației polono-lituaniene, invocând capitulațiile încheiate între Turcia și Moldova, în diverse epoci, începând din secolul al XVI-lea.

Karl Marx a susținut și el justetea argumentelor românești în fața anexării ilegale a Basarabiei de către Rusia. El susține că: „Turcia nu putea ceda ce nu-i aparținea, pentru că Poarta Otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române. Poarta însăși recunoscuse acest lucru, când la Carlovitz, presată de poloni să le cedeze Moldo-Valachia, ea a răspuns că nu are dreptul de a face vreo cesiune teritorială, deoarece capitulațiile nu-i confereau decât un drept de suzeranitate”².

Termenul de „capitulație” nu are nici o legătură cu sensul de „capitulare” și nu exprimă în nici un fel capitularea Țărilor Române în fața Imperiului Otoman. Din contră, prin semnarea de capitulații cu Țările Române, Imperiul Otoman le recunoștea ca entități statale cu drepturi și anumite obligații, mai ales în ceea ce privește orientarea politică externă, care trebuia să fie aliniată celei a Imperiului Otoman și obligația de a nu acționa în nici un fel împotriva Porții.

Capitulațiile, chiar dacă nu s-au păstrat până astăzi în forma lor originală, sunt documente fundamentale relative la suveranitatea Țărilor Române în Evul Mediu. Unul din primii istorici care au sesizat importanța capitulațiilor pentru lupta națională a poporului român a fost Nicolae Bălcescu³. Acesta este și cel care a reproduș și comentat două dintre capitulații, cea semnată de Mircea cel Bătrân în 1393 la Nicopole și cea semnată de Vlad Țepeș la Adrianopol în 1460, în lucrarea *Drepturile românilor către Înalta Poartă*, apărută în 1848⁴.

Este evident că tocmai din această cauză, puterile înconjurătoare care au stăpânit provinciile locuite de români nu au avut de-a lungul secolelor interesul să evidențieze conținutul capitulațiilor, să le recunoască existența și au avut numeroase ocazii să intre în posesia documentelor originale și să le facă dispărute. Capitalele provinciilor românești au fost de multe ori ocupate de diverși cotropitori și toți au avut curiozitatea să răscolească prin toate sertarele țării. Apoi, tezaurul arhivistic al statului român, care cuprindea înțelegerile de stat ale românilor, depus în Rusia în decembrie 1916 și iunie 1917, nu a avut un inventar complet pentru ca cercetătorii să fie siguri că printre importantele documente românești de la Moscova nu se află și capitulații. Or, Rusia țaristă și sovietică este principala țară care le-a contestat conținutul, întrucât întreaga lor „argumentație” a dreptului de a deține partea răsăriteană a Moldovei s-a bazat pe o presupusă afirmată lipsă a suveranității de stat a Moldovei la 1812.

Cu toate acestea, trebuie să menționăm că aceste capitulații sunt destul de controversate. Ele nu s-au păstrat în forma lor originală pentru a putea fi documentate și folosite ca argumente de necontestat. Lipsa originalelor a determinat pe ruși și apoi pe

---

² Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de acad. Andrei Oțetea și S. Schwann, București, Editura Academiei, 1964, p. 106.

³ Andrei Oțetea, Gheorghe Zane, *Introducere* la lucrarea: Karl Marx, *Însemnări despre români*, București, Editura Academiei R.P. România, 1964, p. 19.

⁴ Nicolae Copoiu, „Capitulațiile” – *tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române*, în „Magazin istoric”, Anul IX, Nr. 3 (96), martie 1975, p. 34.

sovietici să le conteste conținutul, cu scopul de a susține dreptul Turciei de a ceda Basarabia la 1812. Chiar și unii reputați cercetători români le contestă parțial sau total⁵.

În ciuda acestor păreri ale unor istorici, Turcia nu a contestat niciodată capitulațiile și nu le-a respins ca argument de drept internațional. Doar în anul 1856, în cadrul *Păcii de la Paris*, care a pus capăt Războiului din Crimeea, când delegația franceză a făcut referiri concrete privitoare la conținutul capitulațiilor, delegatul Turciei a făcut mențiunea că Turcia nu deține originalele acestor documente, fără să le conteste nici existența, nici conținutul. Cu toate acestea, în anul 1858, când s-a încheiat un nou *Tratat de la Paris* privitor la Principatele Române, în Articolul 2 s-a consemnat: „În virtutea capitulațiilor date de sultanii Baiazid I, Mahomed al II-lea, Selim I și Soliman al II-lea, care confirmă autonomia lor (a Principatelor Române -n.a.), reglementând raporturile lor cu Sublima Poartă și pe care mai multe hătișerifuri, în special cel din 1834, le-au consacrat; conform, de asemenea, articolelor 22, 23 din *Tratatul* încheiat la Paris la 30 martie 1856, Principatele vor continua să se bucure, sub garanția colectivă a puterilor contractante, de privilegiile și imunitățile pe care le au”⁶. Tratatul a fost semnat de reprezentanții tuturor celor șapte mari puteri europene, inclusiv de Mehmed Fuad, delegatul Turciei la congresul de pace.

Conținutul capitulațiilor a fost prezentat în cadrul congresului de către reprezentantul Franței, care a dat citire documentului intitulat *Privilegiuri și imunități ale Principatelor Române*, conținutul capitulațiilor fiind completat cu propunerile diplomației franceze de unire a Munteniei cu Moldova⁷.

Capitulațiile au fost traduse în limba franceză de Abdolonyme Ubicini (care semna cu inițialele M.A. alături de nume – n.a.) și publicate la Paris în anul 1858⁸.

În perioada 1492-1582, deci în 90 de ani, Rusia a purtat 40 de războaie de cucerire, majoritatea cu Polonia și cu Lituania și și-a întins stăpânirile. În proximitatea Principatului Moldovei, Rusia a ajuns doar în anul 1792, când, obținând victorii împotriva Imperiului Otoman, în războiul ruso-turc din anii 1789-1792, prin *Pacea de la Iași* (1792), Rusia a ocupat de la Imperiul Otoman nordul Mării Negre, până la cursul fluviului Nistru, ajungând astfel în vecinătatea directă a Principatului Moldovei.

În anul 1812, actul cedării ilegale a Basarabiei către Rusia s-a produs într-un moment în care Turcia nu știa încă nimic despre vulnerabilitatea Rusiei aflată în pragul atacului militar al Franței napoleoniene care avea s-o zguduie din temelii. Lipsa acestei informații de importanță istorică s-a datorat trădării dragomanului Dumitrache Moruzi,

---

⁵ Vezi Constantin Giurescu, *Capitulațiile Moldovei cu Poarta otomană. Studiu istoric*, București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1908 și Anton Caragea, *Epoca renașterii naționale (1750-1878)*, Universitatea din București, 2003. Anton Caragea îl citează pe Nicolae Iorga care susține că aceste reconstituiri de capitulații ar fi de fapt niște „falsuri patriotice”. Este greu de explicat cum de Nicolae Iorga a făcut această afirmație (într-un context pe care nu îl cunoaștem), când tratatele de la Paris (1856) au clarificat existența capitulațiilor și prevederile lor.

⁶ *Relațiile internaționale ale României în documente (1868-1900)*, București, Editura Politică, 1971, p. 334.

⁷ Nicolae Copoiu, *op. cit.*, p. 33.

⁸ M.A. Ubicini, *La question des Principautés devant l'Europe*, Paris, 1958, apud Nicolae Copoiu, *op. cit.*, p. 35.

care a ascuns informația pe care trebuia să o transmită sultanului, dragoman care a fost ulterior executat de turci pentru trădare în folosul Rusiei⁹.

În aceste condiții, după victorii ale armatei ruse comandate de generalul Kutuzov, în anul 1812, după încheierea păcii cu Sublima Poartă, Rusia, încălcând dreptul internațional, și-a însușit teritoriul dintre Prut și Nistru, iar Sublima Poartă, încălcând și ea dreptul internațional, a acceptat anexarea de către Rusia a Basarabiei. Basarabia a fost răpită Moldovei prin forța celui mai puternic față de cel mai slab.

Argumente demografice

La 1812, când Rusia țaristă a ocupat partea estică a Moldovei, 90% din populația Basarabiei era compusă din români. Raptul neașteptat al provinciei a declanșat, pentru un scurt moment, un exod al românilor la vest de Prut. Acest exod a fost de foarte scurtă durată din următoarele motive. Autoritățile rusești au întărit mult paza pe Prut și au oprit trecerea frontierei în Moldova de către românii fugari. Imediat, intuind pericolul depopulării teritoriilor ocupate, autoritățile țariste au luat și alte măsuri. S-a acordat o scutire totală de impozite pentru populație, pe timp de trei ani de zile, care a fost deosebit de atractivă, în condițiile în care domnitorii fanarioți din Moldova aplicaseră anterior anului 1812 o fiscalitate severă, pusă în practică prin mijloace de o mare brutalitate. De asemenea, populația Basarabiei a fost scutită de serviciul militar, care era obligatoriu în restul Rusiei. Serviciul militar se întindea pe o lungă perioadă de timp.

Cele mai importante măsuri au fost cele prin care s-a acordat autonomie locală Basarabiei, ca și dreptul de a folosi limba română în administrație și în justiție. Aceste măsuri au stopat plecarea românilor, astfel că la recensământul efectuat de autoritățile rusești în anul 1817, în ciuda faptului că au fost aduși în Basarabia un număr de cetățeni de alte etnii, românii au reprezentat 86% din totalul populației. Ne-am referit în primul rând la coloniștii germani aduși de țarul Alexandru I în sudul Basarabiei, începând cu anul 1812 și la coloniștii veniți în Basarabia din Marele Ducat al Varșoviei, în perioada anilor 1814-1817.

Măsurile luate de regimul țarist au urmărit ca autoritățile de ocupație să câștige timp, să pună pază pe toată frontiera și să creeze mijloacele de stăpânire a românilor. În anul 1828, după ce autoritățile țariste s-au înstăpânit temeinic în Basarabia, autonomia provinciei a fost anulată.

Iată ce scria în anul 1938 preotul Vasile Țepordei, mărturisitor al Bisericii Ortodoxe din Basarabia, fost deținut în gulagul judeo-bolșevic, în lagărul Vorcuta, de dincolo de Cercul Polar:

„Rușii ne lăsau în pace atâta timp cât poporul nostru era în întuneric. Cât timp poporul nu cerea școli, nu cerea drepturi naționale, nu cerea respect față de neamul din care făcea parte, nu se amesteca în întunericul nostru. Și întunericul era mare. Doar la Unire aveam peste 80 la sută de analfabeți”¹⁰.

---

⁹ Paul Gore, *Plebiscitul în Basarabia*, Brașov, Tipografia Ciurcu&Comp., 1919, în Mihai Tașcă (editor și redactor științific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chișinău, Editura Serebia, 2018, p. 378.

¹⁰ Vasile Țepordei, în „Raza”, anul VIII, nr. 482, 3 aprilie 1938, p. 1. Procentul de 80% analfabeți existenți în Basarabia după Marea Unire este confirmat și de studiul mai sus citat al lui Paul Gore.

Recensământul din anul 1817, făcut de ruși, nu a atestat existența vreunei populații turcești, ceea ce este un argument demografic care dovedește faptul că Turcia nu avea nici un drept asupra acestei provincii, de natură să-i permită să cedeze acest teritoriu străin de ea unui alt stat.

În ciuda unei intense politici de colonizare a Basarabiei cu ruși și cu locuitori de alte etnii, aduse de pe cuprinsul Imperiului țarist, în ciuda numărului foarte mare de evrei care s-au așezat în provincie, populația românească/moldovenească a rămas totdeauna majoritară.

În anul 1922, după 110 ani de la acapararea Basarabiei de către Rusia, autoritățile române au efectuat un recensământ al populației Basarabiei, în urma căruia au fost atestați 1.683.000 de români, reprezentând 64% din populație¹¹.

Argumentele demografice ale apartenenței Basarabiei la România trebuie să includă și numărul uriaș de români (raportat la dimensiunea provinciei) care au murit sau dispărut din Basarabia după 1940, prin război, deportări, schingiuri, condamnări politice. Cifra acestora se ridică la 3 milioane și jumătate de oameni¹².

Argumente politice

În raporturile dintre România Populară/Socialistă și URSS, privitoare la problema apartenenței Basarabiei la una din cele două țări și la drepturile asupra tezaurului României depozitat la Moscova, argumentele sovietice, invocate în perioada lui Lenin și Stalin, nu au mai avut substanță după implementarea regimului sovietic/socialist/naționalist-socialist în România. Sovieticii invocau faptul că ar fi eliberat Basarabia de sub exploatarea burghezo-moșierească românească, iar despre tezaur, Lenin a spus (formulând și un act normativ în acest sens) că tezaurul va fi înapoiat României în momentul în care poporul român va fi condus de un regim al muncitorilor și țăranilor. În același timp, Karl Marx și Friedrich Engels au susținut că Basarabia este românească și a fost răpită de Rusia țaristă. De asemenea, în 1965, conducerea Chinei comuniste a afirmat răspicat că Basarabia este românească. În această lumină, România „democrat-populară” avea argumente solide să revendice drepturile ei istorice asupra Basarabiei și tezaurului.

Acest argument de natură politică a fost elocvent reliefat, în 1966, de patriotul basarabean Pantelimon Halippa care declara: „Momentul este foarte potrivit și chiar sunt surprins de ce conducerea de stat nu adoptă o atitudine oficială în această chestiune. Chinezii au dreptate când spun că Rusia țaristă a furat teritorii asupra cărora nu avea nici un drept. Marx afirmă și dânsul că Basarabia este românească. Înainte de 1944 Moscova putea invoca pretextul că a eliberat pe basarabeni de sub exploatarea burghezo-moșierească. Însă astăzi regimul nostru este comunist, ca și cel din Rusia și conducătorii din Kremlin ar fi absolut firesc să dea înapoi ce au furat țării în 1812 și

---

Procentul mare de analfabeți se datora faptului că guvernul țarist rus nu permitea studiul limbii române în școli, nici măcar ca instrument/mijloc de învățare a limbii ruse de către români. Vezi Mihai Tașcă (editor și redactor științific), *op. cit.*, pp. 382 și 387. Este citată lucrarea „Statisticile oficiale rusești” din *Dicționarul Enciclopedic Brockhaus și Efron*, vol. 14, p. 714.

¹¹ *Ibidem*, p. 702.

¹² Iulian Chifu, *Rusificare sub falduri sovietice*, în „Dosarele istoriei”, An IV, nr. 11 (39), 1999, p. 33.

apoi în 1877. Doar suntem cu toții în același mare lagăr socialist sau comunist, cum vrem să-l numim. Ce s-ar întâmpla dacă guvernul român ar cere oficial retrocedarea teritoriilor luate în 1940 de ruși? Ar retrage ei ambasada de la noi? Nici vorbă de așa ceva.”

În noiembrie 1966, Pantelimon Halippa a elaborat un memoriu pentru Nicolae Ceaușescu în care a relatat discuțiile sale cu Lenin, în calitate sa de fost deputat al sovietului din Basarabia, referitoare la românismul Basarabiei și a menționat acordul lui Lenin ca Basarabia să se unească cu România, cu condiția ca Sfatul Popular al Basarabiei să aprobe acest act. El l-a sfătuit pe Nicolae Ceaușescu să aleagă un moment potrivit și să formuleze o cerere de revendicare a drepturilor românești. În acest sens, Pantelimon Halippa, care fusese angajat ca cercetător asociat al Institutului de Studii Istorice de pe lângă CC al PCR, pentru informații și documentări privitoare la Basarabia, a cerut și o audiență la Nicolae Ceaușescu¹³.

Discuțiile lui Pantelimon Halippa cu Lenin au fost purtate în luna mai 1917. El a relatat aceste discuții purtate cu Lenin și în cadrul unor scrisori adresate mareșalului Klement Vorosilov, președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS și, de asemenea, Procurorului General al Armatei Sovietice, în timpul cât s-a aflat în detenție în URSS. În situația dramatică în care se găsea în gulagul bolșevic, este puțin probabil ca Pantelimon Halippa să-și fi permis să nu scrie adevărul. El a relatat că la un congres al deputaților țărani din întreaga Rusie, împreună cu alți delegați din Basarabia, care încă erau în viață la acea dată și puteau confirma, Vladimir Ilici Lenin i-a sfătuit pe basarabeni să se întoarcă în patria lor, să ia puterea și să militeze pentru autodeterminare, până la separarea de Rusia¹⁴. În acest fel, Pantelimon Halippa a dovedit că

---

¹³ Vadim Guzun (editor), *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității (1965-1979)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, pp. 85-86. Pan Halippa a fost ales deputat în Sfatul Țării și vicepreședinte al acestui organism. A susținut unirea Basarabiei cu România. În cadrul Sfatului Țării s-a pronunțat pentru cererea de ajutor militar român, pentru a contracara intențiile Ucrainei de anexare a Basarabiei. Ulterior, în calitate de președinte al Sfatului Țării, a eliminat orice fel de condiționări față de unirea Basarabiei cu România, condiționări pe care le solicitaseră unii deputați. Principalele două condiții puse inițial pentru unirea Basarabiei cu România au fost efectuarea reformei agrare și autonomia Basarabiei în cadrul Regatului României. În 27 noiembrie 1918, Sfatul Țării a votat *Legea reformei agrare* și renunțarea la toate celelalte condiții. În 28 iunie 1940, la cedarea Basarabiei, Pantelimon Halippa s-a stabilit în București. În 1950 a fost arestat și după doi ani de detenție a fost predat Uniunii Sovietice unde a fost condamnat la 25 de ani de închisoare. După peste trei ani de gulag, a fost expulzat în România. După amnistia generală din 1964 și venirea lui Nicolae Ceaușescu la conducerea României, a primit o pensie bună și a fost angajat la Institutul de Studii Istorice de pe lângă CC al PCR, cu atribuții de documentare și cercetare a problemicii Basarabiei. În această calitate, a strâns o mulțime de documente privitoare la drepturile românilor asupra Basarabiei, inclusiv documente recuperate de la unii cetățeni basarabeni cu care se afla în contact. De asemenea, Pantelimon Halippa a predat un document despre drepturile românilor asupra Basarabiei pe care l-a obținut de la Lenin, în perioada în care Pantelimon Halippa a fost ales deputat în Sovietul Basarabiei, pe care l-a părăsit în noiembrie 1917, când a luat ființă Sfatul Țării. Pantelimon Halippa a fost deportat în perioada țaristă în Siberia împreună cu Lenin. În deportare, Halippa i-a spus lui Lenin că a fost deportat pentru că el militează pentru unirea Basarabiei cu România, iar Lenin i-a spus cu optimism că va veni vremea ca popoarele din Rusia să se elibereze și să obțină dreptul la autodeterminare. În acest sens, vezi pp. 135-136 și 147 din lucrarea citată în prezenta notă.

¹⁴ Mihai Tașcă, *Pan Halippa: cronica unei condamnări*, în Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 24.

Lenin, conducătorul bolșevicilor de pretutindeni, a fost un catalizator al unirii Basarabiei cu România, încurajându-i pe patrioții români din Basarabia să lupte pentru drepturile lor. Rezulta cu claritate că urmașii/discipolii lui Lenin ar fi trebuit să respecte această poziție politică și istorică. Ulterior, sovieticii au înfierat această luptă pentru drepturile românilor asupra Basarabiei ca fiind „banditească”, iar unirea Basarabiei cu România ca fiind un „rapt” românesc. Pantelimon Halippa a deținut și o scrisoare originală de la Lenin, pe care a reușit să o păstreze în ciuda arestărilor și perchezițiilor la care a fost supus în România și în URSS, prin care Lenin recunoștea drepturile istorice ale românilor asupra Basarabiei¹⁵.

Argumente de drept internațional

Prin *Pacea de la Focșani*, din iulie-august 1772 și prin *Pacea de la Kuciuk-Kainargi*, din iulie 1774, care au pus capăt războiului dintre ruși și turci din anii 1768-1774, s-au încheiat și documente de drept internațional privitoare la Moldova și Țara Românească. Aceste documente au venit în prelungirea unor capitulații mai vechi. Ele au legalizat situația juridică, administrativă, fiscală și judecătorească a Țărilor Române și raporturile lor cu puterea suzerană otomană. Ele au fost realizate pe baze cutumiare, pe documente reale și pe reconstituiri ale unor momente de istorie, privitor la care nu au mai existat urme materiale.

La baza redactării *Capitulațiilor* au stat elemente cutumiare, dar și documente reale. La Kuciuk-Kainargi, în iulie 1774, la redactarea lor, din partea Principatului Moldovei au participat Petre Depasta, spătarul Ioan Cuza, postelnicul Manolachi Drăghici și postelnicul Ienachi Chirică. Din partea Principatului Țării Românești/Munteniei, au participat la elaborarea Capitulațiilor banul Mihai Cantacuzino, luminatul Chesarie, episcop al Râmnicului (1773-1780), mitropolitul Grigorie și boierul Pană Filipescu.

În istoria medievală a Țărilor Române erau cunoscute capitulațiile mai vechi, încheiate începând cu sfârșitul secolului al XIV-lea. Astfel, au fost *Capitulația din 1393*, încheiată la Nicopole, între Mircea cel Bătrân și sultanul Baiazid Ilderim. O altă capitulație s-a încheiat la 1460, la Adrianopol, între domnitorul Vlad Țepeș și sultanul Mohamed al II-lea Cuceritorul. La 1511 s-a încheiat o capitulație între domnitorul Moldovei Bogdan al II-lea cel Chior și sultanul Baiazid al II-lea. Capitulația de la 1529, încheiată între Petru Rareș și Soliman I Legislatorul, prevedea dreptul Moldovei de a se conduce autonom și inviolabilitatea teritoriului țării. Toate capitulațiile aveau stipulații limpezi prin care Imperiul Otoman se angaja să protejeze entitățile statale românești, drepturile și obligațiile reciproce, care excludeau dreptul puterii suzerane otomane de a dispune după bunul plac de teritoriile statelor feudale românești. Pe acest fond s-a bazat întreaga construcție a Capitulațiilor încheiate în anii 1772/1774 la Focșani și la Kuciuk-Kainargi.

Istoriografia rusească a susținut că rușii ar fi fost creatorii capitulațiilor. Este dificil de reconstituit adevărul privitor la modul în care a decurs elaborarea Capitulațiilor, în condițiile în care România și-a pierdut o foarte mare parte a arhivelor de maximă

---

¹⁵ Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 239. Această scrisoare a fost văzută și de istoricul Ștefan Meteș, membru corespondent al Academiei Române, fapt semnalat de un raport al Securității din Cluj.

importanță. Mă refer la faptul că documentele cele mai importante de arhivă istorică românească au fost transferate tocmai în Rusia, împreună cu tezaurul țării, în perioada decembrie 1916 – iunie 1917 și nu s-au mai întors, iar documentele de arhivă importante și pentru Rusia pe care le-a mai avut și le-a mai adunat ulterior statul român au fost verificate și confiscate de ocupantul sovietic, după 1944.

Faptul că aceste capitulații, care prevedeau expres obligațiile Imperiului Otoman de a respecta integritatea teritorială a Principatelor Române, ar fi fost, după susținerile rușilor, redactate din inițiativa lor, este un argument în plus că ele ar fi trebuit să fie respectate și la 1812, când Imperiul Otoman a cedat Rusiei Basarabia, ca și despăgubire de război.

Capitulațiile au fixat statutul de drept internațional al Principatelor Române. Ele nu pot fi excluse de la nici o discuție privitoare la problematica apartenenței Basarabiei la România și/sau la Rusia.

Între 1772/1774 și 1878, când s-au semnat documentele Congresului de Pace de la Berlin, Capitulațiile au reprezentat cel mai important izvor de drept internațional privitor la Principatele Române. Capitulațiile, numite la noi în acele vremuri și *Tractatele*, au fost parte a conștiinței diplomatice europene și românești.

După cum este arhicunoscut, în perioada 1806-1812 a avut loc războiul ruso-turc, declanșat de Rusia, care dorea să-și extindă posesiunile în sud-estul Europei, pe vechea aspirație rusească către strâmtoarele Bosfor și Dardanele. Rusia a profitat de slăbiciunea Imperiului Otoman și de faptul că principalii protectori occidentali ai Imperiului Otoman, Marea Britanie și Franța erau implicate total în războaiele napoleoniene, astfel că Rusia, învingând Turcia în război, și-a luat mână liberă în sud-estul Europei.

Din punct de vedere al dreptului internațional, cedând Bucovina Austro-Ungariei, la 1774-1775 și Basarabia Imperiului țarist, la 1812, Turcia a violat contractul de vasalitate cu Țările Române, în speță cu Moldova, iar Rusia a devenit complice la acest viol. Or, așa cum arăta și Nicolae Titulescu, *complicitatea violării unui contract de drept internațional nu poate crea dreptul*¹⁶.

În timpul războiului din 1806 între Franța și Prusia, Rusia a acordat ajutor Prusiei, intrând practic în război cu Franța. Ca urmare, la 7 iulie 1807, la Tilsit, în prezența împăraților Franței și Rusiei s-a semnat pacea. Rusia și-a asigurat pentru moment securitatea în fața Franței, cale liberă împotriva Turciei, contra căreia a accelerat operațiunile militare. Prin prevederile tratatului de pace, Rusia s-a angajat să-și retragă toate trupele care au pătruns în Principatele Române, în 1806, când a izbucnit războiul. Astfel, art. 22 al *Tratatului de Pace de la Tilsit* prevedea că: „Trupele ruse se vor retrage din provinciile Valahia și Moldova, însă aceste provincii nu vor putea fi ocupate de trupele Înălțimii Sale Sultanul până la ratificarea viitorului tratat de pace definitiv dintre Rusia și Poarta Otomană”. Țarul Alexandru a refuzat să își retragă trupele din Principatele Române, invocând faptul că nici Franța nu și-a retras armatele din Prusia, cum prevedea tratatul.

Dar scopul imediat al acestor operațiuni militare a fost anexarea principatelor Moldova și Țara Românească. În luna iulie 1811, contele Rumianțev, ministrul rus de

---

¹⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *Bătălia pentru Basarabia*, Iași, Editura Junimea, 1991, p. 74.

Externe, a scris la București contelui general Kutuzov, în numele împăratului, arătând că scopul cel mai evident și cel mai important este alipirea celor două principate române, precizând că nici o altă achiziție nu poate să înlocuiască această anexare.

Principatele Române au devenit obiect al negocierii între Franța și Rusia. Conte Tolstoi, ambasadorul Rusiei la Paris, după negocieri cu Napoleon, a expediat la Moscova proiectul unei convenții între cele două țări prin care Rusia primea dreptul de a ocupa Principatele Române, în schimbul acceptului Rusiei ca Franța să ocupe Silezia. În vederea perfectării acestui proiect de convenție, au urmat patru întâlniri între ambasadorul francez la Moscova, de Caulaincourt, și ministrul rus de Externe, contele Rumianțev.

Convenția nu s-a finalizat din cauza marilor dificultăți militare ale Franței, care se confrunta cu răscoala spaniolilor împotriva ocupației militare franceze, împăratul neglijând pentru moment problemele politice est-europene. În 1809, luptele între ruși și turci au fost reluate cu determinare de ambele părți.

Proiectul Rusiei de ocupare a ambelor principate române nu s-a putut pune în operă ca urmare a înrăutățirii raporturilor dintre Rusia și Franța, care a condus la invazia franceză în Rusia și care a determinat guvernul țarist să-i ordone contelui Kutuzov să încheie pacea cu Turcia în regim de urgență și să-și retragă armatele pentru a le implica în luptele de apărare a Rusiei și a Moscovei. Pacea s-a încheiat la București, la Hanul lui Manuc, în 16 mai 1812. Printr-un abuz terminologic, întregul teritoriu dintre Prut și Nistru a fost numit „Basarabia”, cu toate că, în realitate, în spiritul adevărului istoric și lingvistic, după cum am mai arătat, Basarabia a reprezentat teritoriul de la nordul Gurilor Dunării pe care au stăpânit-o în trecutul istoric domnitorii munteni din dinastia Basarabilor, respectiv viitoarele județe românești Cahul, Ismail și Bolgrad, care constituiau teritoriul numit și Bugeac. Rusia s-a luptat cu Turcia șase ani, a pierdut 150.000 de soldați, dar, prin rapt, a ocupat un teritoriu de 45.630 kilometri pătrați. Singurul drept pe care s-a bazat Rusia când a ocupat estul Moldovei a fost dreptul forței.

Istoriografia negocierilor ruso-franceze din perioada 1807-1811 nu face referire la nici un fel de drepturi teritoriale istorice sau de natură etnică în măsură să justifice pretențiile teritoriale ale Rusiei asupra Țărilor Române.

În 30 martie 1856, la Paris, în cadrul tratatelor de încheiere a păcii care a pus capăt războiului Crimeii, Rusia a recunoscut apartenența sudului Basarabiei la Moldova. Această recunoaștere este o dovadă a faptului că întreaga Basarabia aparține de drept Moldovei, întrucât nici un argument de natură teritorială, etnică sau istorică nu desparte sudul Basarabiei de restul teritoriului provinciei.

În aprilie 1877, la cererea Rusiei, la Livadia (Crimeea), au avut loc negocieri între Rusia și România în vederea acceptului guvernului de la București ca armata rusă să tranziteze teritoriul României, pentru a desfășura operațiuni militare împotriva Turciei, la sud de Dunăre. La 10 aprilie s-a semnat convenția. Ministrul român de Externe, Mihail Kogălniceanu, și-a luat și măsura de precauție de a permite tranzitul armatei ruse dezarmată, armamentul urmând a tranzita ulterior teritoriul României, sub paza armatei române. De asemenea, Kogălniceanu a cerut să se menționeze în convenție inviolabilitatea teritoriului României, cu care Rusia a fost de acord. Din punct de vedere tehnic, Kogălniceanu nu a prevăzut în textul convenției faptul că inviolabilitatea teritoriului

României trebuie respectată nu doar în fața Turciei, dar și de către terți, inclusiv de către Rusia. Din această cauză, după victoria împotriva Turciei, cu ocazia încheierii tratatelor de pace de la San Ștefano (3 mai 1878), Rusia a anexat din nou sudul Basarabiei, aceasta fiind condiție obligatorie a recunoașterii independenței României de către țară. Rusia a interpretat precizarea din convenție ca fiind privitoare doar la Turcia.

După cum se cunoaște, *Tratatul de la San Ștefano* nu a fost recunoscut de Marile Puteri și s-a convocat Congresul de Pace de la Berlin, prezidat de cancelarul Otto von Bismarck, devenit adevăratul arbitru al Europei.

La Congresul de la Berlin (1878), delegația României i-a cuprins pe Mihail Kogălniceanu și pe Ion C. Brătianu. Cu acest prilej, România a intrat în dispută cu marii congresului, în primul rând cu cancelarul Germaniei, în chestiunea evreiască. *Constituția României* condiționa acordarea cetățeniei de apartenența la creștinism, ceea ce îi nemulțumea pe evrei, care erau susținuți de Bismarck. Delegația română nu dorea să modifice prevederile constituționale și să-i împământenească pe evrei, care, mai ales după anul 1830, au asaltat frontierele României, venind în număr foarte mare, datorită oportunităților importante de câștig într-o țară bogată și a faptului că poporul român, spre deosebire de alte popoare, i-a acceptat. În cadrul Congresului, Rusia a cerut României să-i restituie sudul Basarabiei, uitând că cu un an înainte promisese inviolabilitatea teritoriului României și susținând că hotărârile luate la Paris, în cadrul Congresului din 1856, au fost luate în alte condiții istorice, respectiv la acea oră, Principatele Române nefiind unite. Desigur, argumentul este irelevant, dar Otto von Bismarck susținea Rusia, pe de o parte, iar pe de altă parte dorea să anuleze o prevedere luată la Paris, în 1856, când Franța era arbitru Europei, iar Germania dorea să anuleze ordinea europeană statuată sub autoritatea Franței.

România nu a fost de acord. Congresul își propusese să regleze problema Orientului, într-o ordine europeană acceptată. Soluția de compromis care s-a găsit pentru a debloca lucrările congresului a fost aceea de a atribui României Dobrogea centrală și de nord, Delta Dunării și Insula Șerpilor (art. 46), sudul Basarabiei revenind Rusiei (art. 45), iar România urma să-și schimbe constituția și să dea drepturi politice egale tuturor celor care locuiesc în țară (necreștini, respectiv evrei, pe care să-i și împământenească și pentru străini – art. 44).

Întrucât drepturile istorice ale României asupra Basarabiei erau greu de contestat, documentul congresului a precizat că: „Opera congresului ar fi incompletă dacă ar exista o dispoziție de care ar fi legată pentru viitor o amintire penibilă pentru națiunea rusă, în timp ce interesele României par să nu fie contrarii schimbului propus.”

Așadar, din toate analizele făcute în cadrul Congresului de la Berlin nu s-a putut reține nici un argument de natură istorică sau etnică, ci s-a precizat că tratatul urma să menajeze orgoliile rusești și să anuleze amintirea înfrângerilor Rusiei, care au condus la atribuirea sudului Basarabiei Moldovei, în 1856. În același timp, includerea celei mai mari părți a Dobrogei la România era prezentată ca fiind un schimb, trecându-se cu vederea faptul că Dobrogea a intrat în componența Țării Românești la sfârșitul secolului al XIV-lea și, de asemenea, argumentele de natură etnică justificau apartenența Dobrogei la România.

Congresul de Pace de la Berlin a fost unul deosebit de important, iar România a fost dezavantajată de faptul că el s-a desfășurat într-un moment în care funcționa

Alianța celor Trei Împărați, încheiată în 1875 de împărații Rusiei, Germaniei și Austro-Ungariei. România se afla prinsă în cleștele acestor trei imperii. Turcia, învinsă, fusese inamicul României în războiul din 1877-1878, nu sprijinea România și avea o influență scăzută. Franța era mult slăbită după înfrângerea zdrobitoare din războiul cu Germania (1870-1871) și din cauza frământărilor care au condus la instaurarea Republicii a III-a. Conducerea republicană a Franței nu mai era nici pe departe o sprijinitoare a României, așa cum fusese regimul imperial al lui Napoleon al III-lea.

În urma Congresului de Pace de la Berlin, diplomația românească și opinia publică românească a păstrat ca obiectiv național recuperarea Basarabiei din mâinile ocupantului.

După anul 1878, când România a pierdut și sudul Basarabiei și mai ales după anul 1883, când România s-a simțit cu securitatea națională consolidată, ca urmare a încheierii tratatului secret de aderare a țării la Puterile Centrale, Regele Carol I a susținut într-un cerc politic restrâns, de mai multe ori, pe parcursul a două decenii, ideea că recuperarea Basarabiei trebuie să fie un obiectiv prioritar al strategiei politice românești. S-a trecut și la acțiuni concrete. S-a constituit un comitet condus de rege, care trebuia să desfășoare acțiuni deplin conspirate în Basarabia, care aveau ca scop detașarea provinciei din cadrul Imperiului rus și aducerea ei sub influența și autoritatea României¹⁷.

Revoluția bolșevică din Rusia, izbucnită în anul 1905, care a zguduit din temelii regimul țarist, a trezit speranțele basarabenilor de libertate națională și de unire cu patria-mamă, România¹⁸. Acest spirit al unirii Basarabiei cu România se va menține treaz și activ și va culmina cu momentul istoric din 27 martie 1918, când s-a votat unirea Basarabiei cu România.

După decembrie 1892, când principele moștenitor al tronului României, Ferdinand I, s-a căsătorit cu principesa Maria, politicienii români au adoptat tot mai mult o poziție de non-combat în problema Basarabiei, căutând să nu ofenseze sentimentele viitoarei regine, care era fiica Mariei Alexandrovna Romanov, mare ducesă a Rusiei, unica fiică a țarului Alexandru al II-lea și, deci, era verișoară primară a țarului Nicolae al II-lea. De altfel, respectul față de principesa/regina Maria a determinat și el politicienii și militarii români să fie toleranți cu unele acte de trădare și de înșelăciune săvârșite de ruși față de români, în perioada în care erau aliați¹⁹.

---

¹⁷ O personalitate care a primit mandat din partea acestui comitet pentru desfășurarea acestor operațiuni în Basarabia a fost intelectualul și revoluționarul anti-țarist Constantin Stere.

¹⁸ Gheorghe Zbucă, *Peste Prut sau peste Carpați?*, în „Dosarele istoriei”, An. IX, nr. 6 (94), 2004, p. 23. Autorul citează și un document al Legației Germaniei de la București, în care se vorbește despre „visurile, niciodată uitate, ale românilor privind reunificarea provinciei basarabene cu regatul român” și despre speranțele basarabenilor în „completa destrămarea a imperiului rus”, pe care le apreciază ca fiind „fantezie românească”. Este semnificativ faptul că în zilele scrierii acestor rânduri, după 115 ani de la raportul diplomatic german, în Basarabia, o serie de susținători ai unirii Basarabiei cu România sunt animați de aceleași speranțe că Federația Rusă se va destrăma în cnezate și voievodate, iar pe ruinele Rusiei, Basarabia va reveni la patria-mamă. În așteptarea acestui moment istoric, nu se construiește nici un proiect de țară care să poată fi acceptat de Rusia, pentru a putea avea mai multe șanse de succes.

¹⁹ *Ibidem*, p. 379. Autorul susține că principalul artizan al actelor de trădare și înșelăciune ale Rusiei față de România a fost ministrul și apoi prim-ministrul Boris Vladimirovich Stürmer. Colaborarea militară româno-rusă în Dobrogea, în Primul Război Mondial, n-a funcționat de la început. Trupele ruse promise ca ajutor nu au ajuns la timp ori s-au retras la primele focuri trase de inamicii bulgari, germani și

În cursul anului 1917, cu deosebire în lunile septembrie-decembrie, eventuala desprindere a Basarabiei de Imperiul rus și, implicit, a posibilei sale alipiri la România, a reprezentat o problemă de tot mai mare interes pentru spațiul românesc și pentru raporturile româno-ruse. Implicarea marilor puteri în această problematică a făcut-o și mai dificil de rezolvat. Nevoia românească de negocieri directe cu Rusia Sovietică era obturată de marile puteri, care frâneau acest demers, încercând să țină România departe de bolșevici și să-și impună propria lor voință de a influența cursul evenimentelor în funcție de interesele pe care le aveau ele în Rusia și în România. Pe de o parte, toate problemele teritoriale din Europa trebuiau rezolvate de conferința păcii, pe de altă parte, România avea nevoie de un acord direct cu Rusia Sovietică, putere care nu era acceptată la masa tratativilor, iar marile puteri occidentale nu au avut un punct de vedere comun față de Rusia Sovietică, la care să se poată raporta România.

Mai exista o frână în calea unor posibile negocieri româno-sovietice în problema Basarabiei. La momentul anilor 1917-1919, bolșevicii nu erau recunoscuți oficial de nimeni, chiar dacă erau susținuți în secret de evreimea internațională, cu deosebire de cea din SUA. Apoi, diverse alte grupări militaro-politice rusești revendicau și ele dreptul de a vorbi în numele Rusiei. Acestea au format alte centre de putere. Cu cine să trateze diplomații români a devenit un subiect care primea răspunsuri diferite în cadrul societății românești, inclusiv cel de natură sentimentală, anume ca România să nu-i recunoască pe bolșevici și să nu discute nimic cu ei.

Bolșevicii erau văzuți ca fiind asasinii familiei mamei reginei Maria și promotorii ideologiei neacceptată de majoritatea românilor, mici proprietari de pământ, pe care bolșevicii doreau să li-l ia și să-l transforme în colhozuri. Bulversarea extraordinară care a cuprins Rusia ca urmare a revoluției bolșevice, a războiului mondial, a războiului civil și a intervenției armate străine împotriva puterii sovietice a făcut ca mulți români, inclusiv istorici și oameni politici, să creadă că Rusia nu-și va mai reveni niciodată, va rămâne dezmembrată și destinul Basarabiei în cadrul statului național român este o realitate incontestabilă și nepericlitată. În acest sens, patriotul basarabean, ctitor de școli românești și om politic, Porfirie Fală scria: „Rusia, din pricina revoluției, a crăpat în multe părți, desființându-se pe veci. Folosindu-ne de aceasta ca de un dar Dumnezeiesc, noi, moldovenii basarabeni, la 24 ianuarie 1918, am avut norocul a ne declara de sine stătători, numind Basarabia noastră Republică Moldovenească și nemaivând de acum înainte nici o legătură cu Rusia”²⁰.

Tensiunile surde româno-ruse, urmare a incompatibilității românilor cu bolșevismul și nemulțumirilor românești față de trădarea Rusiei, care a ieșit din război și se alia cu dușmanul german, s-au transformat în conflict în decembrie 1917, când o armata română a dezarmat o divizie rusească la Botoșani și a expedit-o peste graniță²¹.

---

turci. Această neimplicare rusească în luptă a dus la dezastruoasa înfrângere a românilor la Turtucaia (Tutrakan), în Cadrilater, la 19 august/1 septembrie - 24 august/6 septembrie 1916.

²⁰ Porfirie Fală, „Ce neam suntem? O lămurire pentru moldovenii din Basarabia”, Biblioteca Ligii Basarabene Contra bolșevismului. Centrala Bălți, No. 6, Tipografia „Gutenberg”, Soc. Anonimă, Strada Paris, 20, București, în Mihai Tașcă (editor și redactor științific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chișinău, Editura Serebia, 2018, p. 393.

²¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 76.

La 1/13 ianuarie 1918, ambasadorul României la Sankt Petersburg, Constantin Diamandy și întregul corp diplomatic românesc a fost arestat și închis în fortăreața Petru și Pavel, iar Rusia Sovietică a declarat război României. Acest moment istoric important pentru relațiile româno-ruse s-a produs din ordinul lui Lenin și la sugestia generalului german Max Hoffman, negociatorul principal al împăratului Germaniei la tratativele de la Brest-Litowsk²². Lenin s-a simțit ofensat de faptul că diplomația românească nu i-a răspuns în nici un fel la solicitările de cooperare pe care el le-a adresat tuturor vecinilor Rusiei Sovietice.

La Iași, părerile privitoare la strategiile politice legate de Basarabia erau diferite²³. În 20 ianuarie 1918, la cererea Sfatului Țării de la Chișinău, patru divizii ale armatei române (două de infanterie și două de cavalerie) au pătruns în Basarabia, cu aprobarea, dar și la recomandarea/cererea aliaților occidentali ai României.

Decizia a agravat mult raporturile politice româno-ruse. Ministrul Take Ionescu a demisionat din guvernul României, apreciind operațiunea militară a României ca „fiind o aventură”. Majoritatea clasei politice românești a îmbrățișat însă o altă părere, sugestiv argumentată în *Memoriul Cretzeanu*, adresat ministrului de Externe al Franței, Stephen Pichon, în care se formula sintagma folosită de I.I.C. Brătianu, anume că intrarea armatei române în Basarabia a fost „intrarea în propria casă”²⁴.

Intervenția militară românească în Basarabia era socotită de mulți militari și politicieni români ca fiind întru totul justificată: Rusia a ocupat această provincie prin forța armelor și, în timpul Primului Război Mondial, Rusia a trădat România, armata ei părăsind frontul comun și s-a înfrățit pe față cu dușmanul german, cu care s-a împăcat lăsând România singură, în adversitate cu armatele germane, austro-ungare, bulgare și turcești. În plus, armatele rusești intrate în România ca aliatare, refuzau să părăsească țara

---

²² Vezi Vladimir Ilici Lenin, *Opere complete*, București, Editura Politică, vol. 50, 1968, p. 25 și Petre Otu, *România în Primul Război Mondial. Marea Unire*, București, Editura Litera, 2017, p. 287. Germania avea interesul să acționeze pentru înrăutățirea raporturilor ruso-române, pentru a izola România și a o determina să încheie o pace cu Germania prin care să accepte cele mai oneroase condiții.

²³ Privitor la activitatea națională românească din Basarabia în anul premergător unirii Moldovei de Est cu România, inclusiv desfășurarea ședinței Sfatului Țării în care s-a decis că unirea este semnificativă, conferința ținută la postul de radio „Europa Liberă” de fostul deputat Anton Crihan, în martie 1968, cu ocazia celebrării semicentenarului actului de la 27 martie 1918. ACNSAS, *Fond Informativ*, dosar nr. 161960, vol. 2, ff. 13-28, apud Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 159-170.

Anton Crihan (n. 10 iulie 1893, Sîngerei, Imperiul Rus - d. 9 ianuarie 1993, Saint Louis, Missouri, SUA) a fost avocat, economist, politician, profesor și publicist român basarabean, membru al Sfatului Țării (1917), subsecretar de stat al Agriculturii în Directoratul General al Republicii Moldovenești (1917), deputat în Parlamentul României (1919, 1920, 1922, 1932), subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii și Domeniilor (1932-1933), profesor la Universitatea Politehnică din Iași și la Facultatea de Agronomie din Chișinău (1934-1940). În anul 1944, Comitetul Basarabenilor l-a delegat pe Anton Crihan să plece în SUA pentru a face cunoscută lupta basarabenilor și drepturile românești asupra provinciei reocupată abuziv de Uniunea Sovietică. Vezi Alexandru Chiriac, *Membrii Sfatului Țării (1917-1918): Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001, pp. 83-85.

²⁴ Ioan Ciupercă, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1996, pp. 36-37. Autorul îl citează și pe Mihail Gr. Romașcanu, cu lucrarea *Tezaurul român de la Moscova*, București, Editura Cartea Românească, 1934, care prezintă detalii despre aceste aspecte.

și au proclamat o republică rusească la Iași, devenind o amenințare deosebit de mare pentru țară.

La 28 ianuarie 1918, Sfatul Țării din Basarabia, care încorporea delegați ce reprezentau toate clasele sociale, păturile și etniile din provincie, a votat declararea independenței statale sub numele de „Republica Moldovenească”, cu capitala la Chișinău și a ales un guvern republican. Ucraina a recunoscut acest titlu, adresându-i-se de mai multe ori sub această denumire. Rusia Sovietică nu a protestat și a recunoscut acest act politic, considerându-l ca fiind în conformitate cu *Decretul asupra popoarelor* emis de Lenin. Dar când același Sfat al Țării de la Chișinău, în aceeași componentă, a votat unirea Republicii Moldovenești cu România, Rusia Sovietică nu a mai fost de acord și s-a împotrivit energic. Ucraina nu s-a opus. Încă de la 15 ianuarie 1918, guvernul de la Kiev, prin ministrul de Externe, Sulghin, îl anunța pe generalul Constantin Coandă că Ucraina nu se opune ca Basarabia să se unească cu România, dacă aceasta este dorința ei. După ce bolșevicii au preluat controlul asupra unei părți a Ucrainei, situația se va schimba, iar ostilitatea sovieticilor față de România, implicit față de Basarabia, se va accentua continuu. Această ostilitate era alimentată și de faptul că judeo-bolșevicii considerau că guvernul de la București era controlat de o „oligarhie română” antisemită²⁵. Ostilitatea bolșevicilor față de români avea un puternic aspect etnic, evreii acționând pentru preluarea controlului asupra României, implicit asupra Basarabiei, unde aspirau la drepturi mult mai mari, pentru obținerea cărora exercitau presiuni atât prin judeo-bolșevici, cât și prin diplomația occidentală. Evreimea occidentală era în ascuns strâns legată de evreimea care conducea lumea bolșevică. Judeo-capitaliștii occidentali se aflau în dispută ideologică cu judeo-bolșevicii de la Kremlin, din Bavaria, din Ungaria și din întregul Comintern, dar colaborau în secret și aveau un țel comun: dominația lumii. Este un aspect esențial, a cărui înțelegere dezleagă cauzalitatea evenimentelor, inclusiv o parte a problematicii apartenenței Basarabiei la România. Acest aspect esențial a fost mult ocolit de istoriografie.

La 27 martie 1918, Sfatul Țării de la Chișinău a votat unirea Basarabiei cu România. Rusia Sovietică a protestat față de actul unirii Basarabiei cu România. La 14/27 aprilie 1918, Gheorghe Cicerin, comisarul de Externe rus, a transmis protestul prin diplomatul german von Kriege, care i l-a citit prim-ministrului Alexandru Marghiloman. România a ignorat protestul deoarece Rusia a recunoscut Basarabia ca stat suveran cu ocazia încheierii *Păcii de la Brest-Litowsk*²⁶.

La ora la care sovieticii au protestat împotriva unirii Basarabiei cu România, părinții fondatori ai ideologiei comuniste, Karl Marx și Friedrich Engels, precum și ideile vehiculate de ei, aveau putere de lege în lumea bolșevică. În ceea ce privește Basarabia și drepturile asupra ei, Friedrich Engels a fost tranșant. El scria că: „Basarabia este românească și Polonia este poloneză. Nu se poate vorbi în aceste cazuri de reunirea unor grupuri etnice care au fost împrăștiate, dar pot fi numite rusești și sunt înrudite; aici avem de a face cu o cucerire flagrantă, cu forța, a unor teritorii străine; avem de-a face,

²⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 75.

²⁶ Vezi Alexandru Marghiloman, *Note politice (1897-1924)*, vol. III, București, Editura Scripta, 1995, pp. 136-137.

pur și simplu, cu un furt.” De aceeași părere era și Karl Marx. Clasicii comunismului au condamnat ocuparea Basarabiei de către Rusia. Aceste poziții atât de tranșante ale marilor ideologi ai comunismului nu au fost invocate de autoritățile române în discuțiile purtate cu reprezentanții ai URSS, din diverse momente istorice importante referitoare la drepturile românilor asupra Basarabiei. O excepție ar fi faptul că Gheorghe Gheorghiu-Dej, cu câteva luni înainte de a muri, a susținut criticile lui Marx și Engels privitoare la ocuparea Basarabiei de către Rusia, fapt relatat și într-un document secret al CIA, din data de 18 februarie 1965, declassificat în 16 august 2000²⁷.

Pentru a contracara deciziile politice ale Sfatului Țării și a pune stăpânire pe Basarabia, bolșevicii în frunte cu Christian Rakovski, conducătorul bolșevic al Ucrainei, numit de Lenin responsabil cu puteri depline în toate chestiunile privitoare la Basarabia, au trimis trupe în Basarabia pentru a ataca Sfatul Țării, a ocupa Chișinăul și a determina retragerea armatei române. Armata Roșie a lui Rakovski a declanșat operațiuni de-a lungul Nistrului. Ca urmare, comandamentul armatei române a fost nevoit să retragă trei divizii care acționau împotriva Republicii Ungare a Sfaturilor, să întrerupă înaintarea acestora către Budapesta și să le trimită în Basarabia.

În contextul foarte complicat al preluării puterii în Rusia de către bolșevici, al ieșirii Rusiei din războiul mondial și al războiului civil din Rusia, cu efecte asupra teritoriului României, generalul Averescu a decis să dialogheze cu Rakovski și a purtat un schimb de scrisori cu el, pe care, ulterior, sovieticii l-au numit *Acordul Averescu-Rakovski din 5 martie 1918*. Unii specialiști consideră că așa-numitul „*Acord Averescu-Rakovski*”, îndelung dezbătut în istoriografia română și străină, a fost o decizie controversată. Sovieticii au considerat acordul ca o recunoaștere clară a apartenenței Basarabiei la Uniunea Sovietică și un angajament al autorităților României de a evacua acest teritoriu în decurs de două luni.

În ceea ce privește partea română, explicația și motivația sunt mai complexe și s-au emis mai multe ipoteze referitoare la cauzele care l-au determinat pe premierul român să accepte tratative cu bolșevicii. S-a spus că Averescu era preocupat în primul rând de salvarea miilor de români refugiați în Sudul Rusiei între care se găseau și părinții lui C-tin Argetoianu, ministru de Justiție, precum și membrii misiunii generalului Constantin Coandă la Kiev, care fuseseră arestați de bolșevici²⁸.

---

²⁷ Vezi Friedrich Engels, „Politica externă a țarismului rus”, în Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 22, București, Editura politică, 1965, pp. 28-29 și Karl Marx, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, București, Editura Academiei, 1964, pp. 105-106. Istoricul american Larry L. Watts arată că poziția părinților fondatori ai comunismului față de chestiunea raptului unor teritorii românești de către Rusia a fost argument al Chinei comuniste de a ține partea României în disputele ei cu Uniunea Sovietică, în perioadele conducătorilor Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu. Vezi Larry L. Watts, *Ferește-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura RAO, 2011, pp. 245 și 286.

²⁸ În memoriile sale, I.Gh. Duca are aprecieri aspre față de decizia generalului Alexandru Averescu. Deși era obligatoriu când a devenit premier, el nu demisionase din Armată, acesta fiind, după părerea lui I.Gh. Duca „singurul act pe care Rusia îl poate invoca împotriva noastră în chestiunea Basarabiei”. Vezi I.Gh. Duca, *Memorii*, Editor Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1992, vol. IV, partea a II-a, p. 83. Tot I.Gh. Duca aruncă anatema răspunderii pentru acordul încheiat: „După câte mi

La fel de importantă era și soarta depozitelor românești aflate în Basarabia dar și în sudul Rusiei. Se știe că după arestările făcute printre români la Odessa, închiderea consulatului român și expulzarea personalului său, sechestrarea unor bunuri publice românești adăpostite aici, RUMCEROD-ul²⁹ rechiziționase tot parcul de automobile, avioane, depozitele de muniții și de arme de la Karlovka și Selestina și oprise și expedierea celor 18 vagoane cu arme și muniții aflate în drum spre România³⁰. De aici necesitatea prim-ministrului Alexandru Averescu de înțelegere cu structurile bolșevice din zonă, care ar fi putut contribui la rezolvarea problemelor³¹.

În mai 1919, Christian Rakovski împreună cu comisarul sovietic pentru relații externe, Gheorghi Vasilievici Cicerin, au somat guvernul României printr-un ultimatum, solicitând evacuarea armatei române și restituirea atât a Basarabiei cât și a Bucovinei. În 20 iulie 1919, Christian Rakovski împreună cu comisarul bolșevic ucrainean pentru relații externe au dat un nou ultimatum de 48 de ore prin care cereau guvernului României să evacueze Basarabia și să predea autorităților bolșevice ucrainene pe toți conducătorii basarabeni pentru a fi judecați de către tribunalul bolșevic ucrainean al poporului. Rakovski a pregătit și o revoltă populară a basarabenilor împotriva autorităților române, care a eșuat din fașă, prin intervenția promptă a Siguranței, care i-a arestat pe conspiratori și a menținut ordinea publică³².

Cursul războiului și evenimentele din Rusia Sovietică i-au împiedicat pe bolșevici să blocheze cursul național românesc al evenimentelor din Basarabia și votul liber al Sfatului Țării în favoarea unirii Basarabiei cu România³³. Bolșevicii se temeau că în

---

s-a spus, din îndemnul lui Argetoianu, ai cărui părinți erau la Odessa, Averescu, cu o ușurință nepermisă, a încheiat cu RUMCEROD-ul, adică de fapt cu Rakovski, o convenție în temeiul căreia (...) el se obliga să evacueze în termen de două luni Basarabia²⁹. Vezi I.Gh. Duca, *Amintiri politice*, vol. III, Colecția „Memorii și Mărturii”, Jon Dumitru-Verlag, München, 1982, p. 75; ed. 1994, vol. IV, part. II, p. 92.

²⁹ RUMCEROD este acronimul rusesc pentru Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român, Flotei Mării Negre și regiunii Odessa. RUMCEROD a fost un organ bolșevic revoluționar care s-a instalat provizoriu în sudul Ucrainei, cu competențe politice, administrative și militare asupra teritoriului guberniilor Basarabia, Herson și Taurida, constituit în contextul destrămării Imperiului Rus și a războiului civil rus. RUMCEROD a funcționat din mai 1917 până în mai 1918.

³⁰ Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 529.

³¹ Ion Al. Popescu, *Relații româno-ruse și sovieto-române între anii 1914-1924*, în volumul Eugen Petrescu (coordonator), *Primul război mondial și Marea Unire a românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020, pp. 399-401.

³² Christian Rakovski a acționat politic și militar împotriva românilor. Este însă semnificativ și faptul că, într-unul din interogatoriile la care a fost supus după extrădarea în URSS, Pantelimon Halippa a declarat că spiritul său naționalist român și necesitatea unirii Basarabiei cu România i-au fost inspirate, printre alții, chiar de Christian Rakovski. Vezi Mihai Tașcă, *Pan Halippa: cronica unei condamnări*, în Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 17.

³³ Pentru a determina unirea Basarabiei cu România, prim-ministrul Alexandru Marghiloman l-a trimis ca emisar la Chișinău pe renumitul profesor Constantin Stere, rectorul Universității din Iași. S-a vorbit mult în epocă despre faptul că Stere ar fi dus la Chișinău două valize cu bani pentru a mitui deputații din Sfatul Țării, afirmându-se, multă vreme, că banii au fost aceia care au determinat votul de unire din 27 martie 1918. De fapt, el a participat la ședința Sfatului Țării înainte de 27 martie, când a fost ascultat cu multă atenție și aplaudat în mod repetat, fără însă a se vota unirea. Vezi și Șerban Milcoveanu,

urma acțiunilor lui Rakovski trupele române să nu treacă Nistrul și să-și continue înaintarea spre Odessa³⁴.

Trebuie să menționăm că sosirea armatei române în Basarabia, în ianuarie 1918, a venit după ce populația Basarabiei a parcurs o lungă perioadă de incertitudini, de amenințări mari, cum ar fi amenințarea cu evacuarea generală a provinciei, din anul 1915, o perioadă în care majoritatea populației, cu deosebire etnicii români, au trăit cu frica năvălirii hoardelor dezorganizate rusești, care veneau nestăpâniți de nimeni de pe frontul românesc, puse pe jaf, violuri, distrugerii și crime. Toate aceste amenințări continue și situații limită prin care au trecut unii locuitori au zdruncinat psihicul populației. Din acest punct de vedere, începând cu ianuarie 1918, armata română a întronat în Basarabia o stare de liniște, disciplină și siguranță³⁵.

O altă urmare a prezenței militare române în Basarabia este cea legată de protecția în fața pericolului unor atacuri ale trupelor germane, de conivență cu bolșevicii, împotriva românilor din provincie. Porfirie Fală scria că armata română, „cu vitejia ei de leu a oprit năvala nemților peste Basarabia, a dezarmat tovarășii și i-a gonit peste Nistru și, pentru că, venind și stând la noi, ne-a statornicit liniștea și pacea, adică «a luat măciuca din mâna nebunului»...”³⁶.

Tratativele diplomatice pentru recunoașterea apartenenței istorice a Basarabiei la Moldova și la ansamblul spațiului românesc au fost îngreunate de suprapunerea cu eforturile diplomatice de recuperare a tezaurului românesc depus în Rusia, în perioada decembrie 1916-iunie 1917, într-o perioadă de uriașe frământări social-politice din această țară, aflată în pragul unei implozii care avea să vină fără întârziere. Problema recuperării tezaurului României a fost mereu actuală, până în apropierea zilelor scrierii acestor rânduri și, posibil, ea va mai fi abordată și în viitor, fie din buna intenție de a recupera ceea ce nu s-a restituit încă, fie din rațiuni geopolitice, de subminare a raporturilor româno-ruse, fie din rațiuni politice interne, pentru câștigarea de capital electoral³⁷.

Neîncrederea clasei politice românești și a suveranilor României în forța, în durabilitatea și în pericolul pe care îl reprezenta bolșevismul din Rusia, a fost o mare eroare³⁸.

Victor Macarevici, *Istoricul „Destinderii” și abandonarea Basarabiei*, București, Editura Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, 2004, p. 10.

³⁴ Larry L. Watts, *Ferește-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura RAO, 2011, pp. 74 și 84-85.

³⁵ Vezi și Paul Gore, *op. cit.*, pp. 387-388.

³⁶ Porfirie Fală, *op. cit.*, p. 394.

³⁷ Privitor la discuțiile despre problema tezaurului României, de la nivelul anilor 2004-2005, vezi lucrarea Annie Muscă, *Dumitru Dorin Prunariu-biografia unui cosmonaut*, București, Editura Adevărul, 2012.

³⁸ Cu toate că în cadrul Conferinței de la Genova, din mai 1922, în clauza a XIII-a, autoritățile sovietice leniniste, care își schimbaseră atitudinea inițială, datorită refuzului României de a coopera cu bolșevicii, au declarat că: „Guvernul sovietic nu va restitui guvernului român valorile depozitate la Moscova...”, prin *Protocolul sovieto-român din 31 mai 1935*, URSS a restituit României un număr de 1.443 de lăzi din totalul de 1.740, conținând arhive de stat și documente din arhivele particulare, ca și unele documente și manuscrise ale Academiei Române. În cadrul Conferinței de Pace de la Paris, marile

La Conferința de Pace de la Paris (1919), problema atribuirii Basarabiei a constituit un element de dificultate sporită datorită faptului că această provincie, spre deosebire de Transilvania, Bucovina și Banat, nu aparținuse unui stat inamic al învingătorilor în război. De aceea, după cum am mai arătat, Marile Puteri au tratat problema Basarabiei în funcție de interesele proprii.

La 12 ianuarie 1919 s-a decis ca Rusia să nu fie acceptată ca parte a Conferinței Păcii.

În cadrul Conferinței Păcii au fost aduse în discuție argumentele de natură istorică și marile puteri au susținut alipirea întregii Basarabii la România. Cu acest prilej, George Clemenceau a spus: „S-au petrecut evenimente de care nu putem să nu ținem cont și faptul că problema Basarabiei se va reglementa în favoarea României constituie un element care nu poate fi neglijat”. Delegația SUA, avându-l în frunte pe președintele Woodrow Wilson, a susținut că: „se recomandă ca întreaga Basarabia să fie alipită statului român. Basarabia a aparținut în trecut României și este predominant românească după caracterul ei etnic”. La 19 februarie 1919, Ministerul britanic de Externe transmitea la Paris propunerea ca: „să se recunoască Unirea deja împlinită a Basarabiei cu România”. Britanicii au argumentat că Basarabia a fost până la 1812 parte componentă a Moldovei, iar Sfatul Țării s-a pronunțat categoric pentru unirea Basarabiei cu România.

Succesul diplomatic al României părea unul total, dar el continua să fie subminat, dosarul chestiunii basarabene nu avea finalitate juridică și, curând, lucrurile aveau să ia o altă întorsătură. SUA și Marea Britanie și-au suspendat relațiile cu Rusia Sovietică, dar erau preocupate de a păstra punți de legătură cu această mare putere, care nu putea fi ignorată, în perspectivă istorică. Prim-ministrul Marii Britanii, David Lloyd George, evreu, urmărea să restabilească relațiile cu această țară condusă acum de evrei. Prin legăturile cu Rusia Sovietică, David Lloyd George vedea o perspectivă de refacere economică a țării sale care era secătuită din cauza efortului de război. Marile companii britanice se visau stăpâne pe bogățiile Rusiei. El a afirmat că pacea mondială nu poate fi durabilă cât timp cei 150 de milioane de locuitori ai Rusiei vor fi în confuzie și în haos.

Când evoluția politică privitoare la aspirațiile românești de recunoaștere a unirii Basarabiei cu România era una favorabilă, a intervenit campania militară românească din Ungaria, împotriva regimului judeo-bolșevic al lui Bélla Kuhn, care nu a fost văzută

---

puteri au refuzat să garanteze în mod colectiv valorile românești de la Moscova. De asemenea, au refuzat să impună Germaniei să despăgubească România cu cele 93.526 kg de aur fin pe care Germania l-a primit de la Lenin (cantitate corespunzătoare cu cea trimisă de România spre păstrare în Rusia). A existat și un proiect de transfer în SUA al tezaurului României, dar americanii au cerut în schimb jumătate din tezaur. Vezi Ioan Ciupercă, *op. cit.*, p. 36 (inclusiv nota 143). Cu acest prilej, au fost restituite și o serie de piese din aur, cum ar fi Tezaurul de la Pietroasa. În anul 1956, URSS a restituit și alte valori din tezaurul de la Moscova. Un necesar inventar al valorilor în aur, a documentelor și manuscriselor care nu au fost restituite României nu cunoaștem să fi fost publicat. În preajma aderării României la NATO, președintele Vladimir Putin a transmis președinției României că în cazul în care România nu va adera la NATO, pe lângă armamentul foarte modern pe care urma să-l livreze României, care să-i asigure securitatea, pe lângă restituirea teritoriilor ocupate de Ucraina, respectiv, Bucovina de Nord și Buceacul (Basarabia istorică), Federația Rusă va restitui României întregul tezaur aflat la Moscova.

cu ochi buni de evreimea internațională și o parte din susținerea internațională a României a fost pusă sub semnul întrebării. La aceste dificultăți s-au adăugat și presiunile anti-românești făcute la Paris de refugiați din Basarabia, de alte etnii, mai ales evrei, care învederău conferinței păcii presupuse abuzuri care ar fi fost săvârșite de „oligarhia română”³⁹.

Întrucât în acel timp era în toi intervenția militară împotriva Rusiei Sovietice, întreprinsă de SUA, Marea Britanie, Franța, Japonia și Polonia, învingătorii în Primul Război Mondial sperau să poată instaura un guvern marionetă în Rusia. Acest lucru a facilitat decizia constituirii grupului intitulat „Conferința Politică Rusă”, având menirea să apere interesele acestei țări. La 22 ianuarie 1919, președintele Woodrow Wilson a citit documentul intitulat „Declarația către grupările politice ruse”, prin care făcea un apel la toate grupările din întreaga Rusie să-și trimită reprezentanți la o conferință în Insula Prinkipo, conferință la care au fost invitate zece state care să discute și să decidă problemele teritoriale ale Rusiei, inclusiv problema Basarabiei. La 27 ianuarie 1919, în cadrul lucrărilor Conferinței Păcii, George Clemenceau a dat citire unei scrisori a prim-ministrului Ionel I.C. Brătianu, prin care acesta declina participarea României la această conferință, argumentând cu faptul că Basarabia s-a unit cu România, acesta este un caz închis și România nu mai are nimic de discutat privitor la teritoriile Rusiei. Conferința din Insula Prinkipo nu s-a mai putut ține întrucât delegații ruși ai fostului regim țarist nu s-au înțeles cu delegații Franței, rușii albi opunându-se categoric oricăror contacte cu reprezentanții noii puteri bolșevice.

La 31 ianuarie 1919, prim-ministrul I.I.C. Brătianu a dat citire memoriului intitulat „România în fața Conferinței de Pace. Revendicările teritoriale”. Memoriul era redactat pragmatic și se baza pe principiul autodeterminării popoarelor⁴⁰, care era emanația președintelui SUA și recunoscut de celelalte trei mari puteri din cadrul conferinței păcii, Marea Britanie, Italia și Franța. Memoriul se baza pe argumente istorice și etnice.

Poziția ambiguă a Marii Britanii s-a văzut în ziua de 8 februarie 1919, când delegatul acestei țări, Sir Eyre Alexander Barby Wichart Crowe, a adus în discuție problema Basarabiei susținând că trebuie ținut cont de relațiile acestei provincii cu Rusia, pentru ca în viitor să nu se poată aduce acuzații Conferinței Păcii că a profitat de absența Rusiei și de dificultățile în care se găsea această țară, pentru a o văduvi de teritorii pe care ea le-a stăpânit. Diplomatul britanic a declarat că argumentele istorice și etnice ar fi trebuit să fie cele prioritare și nu ocuparea militară a Basarabiei de către România, care contravine hotărârii Conferinței Păcii de a nu ține cont de ocupația militară a provinciilor a cărei situație este adusă în discuție. Reprezentantul Franței a fost de acord cu omologul său britanic, menționând însă, din nou că argumentele României sunt de natură istorică și etnică. Cu acest prilej, s-a decis amânarea hotărârii.

La 5 martie 1919, în fața Consiliului Suprem al Conferinței Păcii, s-a dat citire deciziei luată de reprezentanții experți ai SUA, Marii Britanii și ai Franței: „Comisia,

---

³⁹ Ioan Ciupercă, *op. cit.*, p. 38.

⁴⁰ Principiul autodeterminării popoarelor era îmbrățișat și de Lenin, care l-a promovat prin *Decretul asupra popoarelor*, emis imediat după preluarea puterii de către Soviete.

luând în considerare aspirațiile generale ale populației Basarabiei, caracterul moldovenesc al regiunii, din punct de vedere geografic și etnic, cât și argumentele istorice și economice, se pronunță pentru reatașarea Basarabiei la România”. Delegația română a fost nemulțumită de formularea „reatașare” care s-a folosit în decizia conferinței, apreciind că acest termen lasă loc la interpretări. În ciuda recomandărilor experților americani, secretarul de stat al SUA, Robert Lansing, a blocat acceptarea raportului, obiectând asupra atribuirii Basarabiei României. El a dispus ca spațiul rusesc, care se afla sub stăpânire judeo-bolșevică să nu fie afectat⁴¹.

Este însă deosebit de important, în perspectivă istorică, faptul că argumentele marilor puteri ale lumii care au decis au fost de natură istorică, de drept și etnică și ele au fost evidențiate cu claritate.

În primăvara anului 1919, ca urmare a poziției ambigue a Marilor Puteri, cu deosebire a Marii Britanii, după cum am arătat, în Basarabia, în rândul adversarilor unirii provinciei cu România, speranțele s-au păstrat și guvernul României a fost nevoit să mențină armata în stare de război, ceea ce nu era de natură să favorizeze impresiile favorabile unirii provinciei cu România. Poziția ambiguă a Marii Britanii avea să fie clarificată în favoarea României, în urma vizitei la Londra efectuată de Regina Maria a României, verișoară primară și prietenă apropiată a Regelui George al V-lea.

După ce inițial Ucraina a formulat pretenții teritoriale asupra Basarabiei, la 26 iulie 1919, Rada din Kiev a recunoscut apartenența Basarabiei la România, a făcut cunoscută această recunoaștere, iar reprezentantul diplomatic al Ucrainei la București a declarat în numele guvernului de la Kiev că recunoaște Nistrul ca frontieră definitivă între Ucraina și România. Ulterior, după anexarea Ucrainei la Uniunea Sovietică, această recunoaștere nu a mai produs efecte.

În iunie 1919, Marile Puteri au recunoscut comandamentul amiralului rus de origine română Aleksandr Vasilevici Kolceak ca guvern legitim al Rusiei și au acceptat prezența la tratativele de pace a unei delegații ruse. Delegația României a protestat, nerecunoscând legitimitatea guvernului amiralului Kolceak. Delegatul Rusiei, Maklalov, a fost admis la cuvânt, în ciuda protestului delegației române și i s-a dat cuvântul înaintea prim-ministrului român. El a reiterat poziția cunoscută a Rusiei privitoare la Basarabia, repetând că provincia a fost luată de ruși de la turci, că statul național român nici nu exista la ora respectivă etc.

Profitând de dificultățile României în obținerea unei recunoașteri necontestate a unirii Basarabiei cu România, cercurile evreiești internaționale, sprijinite puternic de toate delegațiile Marilor Puteri, au exercitat presiuni foarte mari asupra delegației României pentru a acorda cetățenie română și privilegii sutelor de mii de evrei care au pătruns fraudulos în țară ca urmare a unor evoluții politice și militare de pe diverse teatre de operații din timpul războiului mondial.

Un aspect care va trebui cercetat în viitor este legat de proiectul cu care a venit la tratativele de pace de la Paris (1919) președintele SUA, Woodrow Wilson. Prestigiul său era foarte mare. Contribuția SUA la victoria împotriva Germaniei fusese decisivă. El se

---

⁴¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 80.

afla într-o măsură mare sub influența comunităților evreiești din SUA. La inspirația acestora, Wilson a prezentat un plan de fondare a Israelului european, cuprinzând Galiția, Slovacia, Maramureșul, Moldova întreagă (cu Bucovina și Basarabia) și o parte din Ucraina. Capitala urma să fie la Lemberg (Lvov). Planul îngrijora Franța și Marea Britanie din motive financiare. Din teritoriul amintit doar aproximativ o treime din populație era de origine evreiască și era nevoie de un aparat administrativ, represiv și militar costisitor. Marea Britanie și Franța au declarat că nu pot susține financiar proiectul. Când s-a aflat la Casa Albă și în Congres că toate cheltuielile de susținere a Israelului european vor fi în seama SUA, s-a renunțat la proiect. Dar la idea în sine, nu s-a renunțat și s-a preconizat crearea Israelului european în Basarabia. După părerea lui Ștefan Milcoveanu și a lui Victor Macarevici aceasta este cauza care a făcut ca unirea Basarabiei cu România să nu fie recunoscută de Congresul SUA⁴².

Pe acest fond, după o luptă diplomatică „la baionetă”, prim-ministrul Ionel Brătianu a părăsit Parisul, în iulie 1919, s-a întors la București și și-a prezentat demisia Regelui Ferdinand și Reginei Maria. Înainte de a părăsi capitala Franței, Ionel Brătianu și-a clarificat motivul profund al apropiatei demisii: „Sunt constrâns a părăsi puterea, nu din cauza Banatului și Basarabiei, care sunt încă chestiuni nerezolvate. Dar plec pentru că sunt convins că România nu va putea accepta clauzele cu privire la minorități, care vor limita suveranitatea ei și care se vor introduce în tratatul cu Austria”.

Un argument de drept internațional favorabil României, incontestabil în acel moment istoric, era principiul de autodeterminare a popoarelor, care fusese proclamat atât de Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, cât și de președintele SUA, Woodrow Wilson și care fusese adoptat de toate statele participante la Conferința Păcii de la Paris. Acest principiu fusese promovat la inițiativa masoneriei internaționale, care era împiedicată să preia controlul asupra puterii în imperiile autoritare seculare. Autodeterminarea popoarelor urma să prăbușească frontierele marilor imperii europene și să permită accesul judeo-masonic la vârful societăților de pe bătrânul continent.

Faptul că Sfatul Țării a luat hotărârea de unire cu România în deplină libertate, în 27 martie 1918, în condițiile în care Rusia Sovietică recunoscuse Basarabia ca stat de sine-stătător în cadrul *Tratatului de la Brest-Litovsk*, iar ulterior, în noiembrie 1919, când au avut loc alegerile libere pentru Adunarea Constituantă a României Mari, la care a participat 72,8% din totalul populației, electoratul s-a pronunțat pentru unirea cu Vechiul Regat. Cu acest prilej, minoritățile naționale din Basarabia au recunoscut că alegerile s-au desfășurat în mod liber și au fost corecte.

Cu toate aceste argumente juridice decisive și cu toate că în cadrul Conferinței Păcii s-a insistat pe respectarea principiilor convenite, interesele unor puteri și reticențele față de crearea unui stat românesc puternic în sud-estul Europei au vulnerabilizat realizarea unirii. În aceste condiții, cu atât mai mult ar fi fost necesare demersuri politico-diplomatice suplimentare, chiar orientări ale politicii externe și către Rusia Sovietică, pentru a consolida actul unirii, pentru a determina, cu orice preț, recunoașterea lui și realizarea unei uniuni definitive.

---

⁴² Șerban Milcoveanu, Victor Macarevici, *op. cit.*, pp. 9-11.

Duplicitatea reprezentanților Marilor Puteri, care recunoșteau drepturile istorice și etnice ale României asupra Basarabiei, pe de o parte, dar și înclinația de a respecta dorințele de posesiune a provinciei manifestate de către guvernul iluzoriu al amiralului Aleksandr Kolceak, reprezentat de o delegație la tratativele de pace, pe de altă parte, a condus la divergențe între delegația României și delegațiile Marilor Puteri. Reprezentanții fostului regim țarist, prezenți la Paris pentru a promova interesele Rusiei, Maklakoff, Lvov, Sazonov, Ciaikowski, Schmidt, Krupenski, au minimalizat caracterul plebiscitar al *Deciziei Sfatului Țării* din 27 martie 1918. În cadrul convorbirilor, unii delegați ai SUA au propus un eventual compromis, prin care României să i se recunoască apartenența Basarabiei, în schimbul cedării Cadrilaterului către Bulgaria. Experții britanici îndrituiți să propună oficial frontierele României, A.W. Leeper, E. Crowe și H. Nicolson, au respins propunerile delegaților americani⁴³.

În același timp, guvernul Rusiei Sovietice, care, prin *Decretul asupra Popoarelor*, acordase dreptul la autodeterminare românilor din Basarabia, ca și celorlalte popoare de la periferia fostului Imperiu țarist, nu a fost acceptat la conferința păcii, ceea ce a fost un handicap istoric pentru România. Guvernul sovietic nu ar fi putut să aibă o poziție contrară propriului *Decret asupra Popoarelor*, care era act normativ în vigoare în Rusia Sovietică. În schimb, reprezentantul guvernului alcătuit de amiralul Kolceak se opunea recunoașterii unirii Basarabiei cu România.

Unirea Basarabiei cu România, realizată prin mobilizarea tuturor energiilor pozitive naționale românești de pe cele două maluri ale Prutului, nu a putut fi deplină, din motive diplomatice și datorită vulnerabilității sistemului tratatelor de pace de la Paris.

La 14 aprilie 1920, Consiliul Suprem al Conferinței de Pace de la Paris a adoptat un proiect prin care se recunoștea unirea Basarabiei cu România. Statele Unite s-au abținut, declarând că doresc să respecte integritatea frontierelor Rusiei țariste. Abținerea Statelor Unite a fost interpretată de bolșevici ca fiind un „protest”⁴⁴.

Guvernul României nu a permis recrutări de voluntari pe teritoriul ei pentru armata generalului Denikin care lupta împotriva bolșevicilor. Acest fapt a încurajat guvernul sovietic să încerce o apropiere de România. La 24 februarie 1920, comisarul

---

⁴³ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 23-24.

⁴⁴ În acest sens s-a pronunțat judeo-bolșevicul Felix Kohn, prim-secretarul CC al PC al Ucrainei, în cadrul unui document oficial, remis la 18 septembrie 1921, liderului Leon Davidovici Troțky și transmis în copie și lui V.I. Lenin. Felix Kohn (1864-1941) s-a aflat în detenție și exil în Siberia două decenii (1884-1904). Ulterior a plecat în Galiția, iar în 1914 s-a stabilit în Elveția. A revenit în Rusia în 1917, în „vagonul sigilat”, împreună cu V. Lenin, iar după preluarea puterii de către judeo-bolșevici a ocupat funcții importante în ierarhia bolșevică: prim-secretar al C.C. al P.C. din Ucraina (martie-decembrie 1921), secretar al Kominternului (1922-1923), redactor la ziarul Armatei Roșii, „Steaua Roșie” (1925-1928), președinte al Comitetului pentru radiodifuziune al URSS și altele. A decedat la 28 iulie 1941, în timpul evacuării Moscovei, amenințată de ofensiva trupelor germane. Documentul dezvăluie interesul constant al Ucrainei judeo-bolșevice pentru stăpânirea Basarabiei. Vezi Vitalie Văratie, *Mărturii despre tezaurul României evacuat la Moscova în arhivele Rusiei*, în „Caiete diplomatice”, Anul III, 2015, nr. 3, pp. 62-63. În cadrul acestui document, Kohn susținea că deține un protest al unor deputați din Sfatul Țării, care susțineau că ședința „de noapte” a Sfatului Țării în care s-a votat unirea Basarabiei cu România s-ar fi desfășurat „cu cele mai grave încălcări ale regulamentului și în lipsa a două treimi din numărul deputaților.

sovietic pentru Afaceri Străine i-a telegrafiat lui Alexandru Vaida-Voevod propunându-i să înceapă negocieri, afirmând că „toate diferendele între cele două țări pot fi aplanate prin mijloace pașnice și toate chestiunile teritoriale pot fi rezolvate de comun acord”. Cu oarecare întârziere, la 3 martie 1920, Alexandru Vaida-Voevod i-a răspuns comunicându-i că asemenea propuneri sunt în concordanță cu intențiile pașnice ale guvernului României și că el personal este de acord cu începerea negocierilor. Răspunsul lui Alexandru Vaida-Voevod a fost trimis lui Gheorgy Cicerin abia după ce prim-ministrul Marii Britanii, David Lloyd George, a sugerat guvernului român să ajungă la o înțelegere cu Rusia Sovietică⁴⁵.

Aceste negocieri de pace nu au fost declanșate, pe de o parte, pentru că la 13 martie 1920, guvernul Alexandru Vaida-Voevod a fost demis de rege, iar pe de altă parte, pentru că guvernul României nu dorea să recunoască guvernul sovietic, nu recunoștea că între România și Rusia există o stare de război și motive pentru aceasta, care să necesite negocieri de pace, iar chestiunea apartenenței Basarabiei la România era o problemă clarificată definitiv prin voința poporului din Basarabia. La această decizie au contribuit și presiunile Franței care cerea României să intre în război împotriva Rusiei Sovietice, pentru răsturnarea bolșevicilor de la putere. România a refuzat să intre în război, dar nici nu a acționat în sens invers solicitărilor Franței, în sensul de a intra în negocieri de pace cu Rusia Sovietică. Această atitudine rigidă a guvernului României a continuat să mențină relațiile tensionate între cele două țări, riscurile de securitate ale României pe termen lung devenind și mai mari.

În vara anului 1920, după demisia lui Duiliu Zamfirescu, noul ministru de Externe, Take Ionescu, a schimbat o serie de telegrame cu guvernul sovietic, prin care a declarat că România s-a legat de marile puteri cu promisiunea de a nu negocia nemijlocit cu guvernul sovietic. Pe 29 august 1920, guvernul sovietic, printr-o scrisoare semnată de comisarul Cicerin, a transmis guvernului român că *singura cale a României de a se înțelege cu Rusia Sovietică și prin care s-ar putea ajunge la semnarea unui tratat sunt negocierile directe între cele două țări*. „Noi suntem convinși că este în interesul ambelor părți de a începe de urgență aceste tratative”, scriau guvernării sovietici în telegrama trimisă la București. Take Ionescu a telegrafiat la Paris și la Londra pentru a afla poziția celor două state occidentale față de noua propunere sovietică și nu a dat curs ofertelor sovietice de negociere directă a complexelor diferende româno-ruse, invocând faptul că Marile Puteri au semnat *Tratatul de Pace de la Paris* din 28 octombrie 1920 ignorând Rusia Sovietică și el susținea că „un acord cu sovietele ne-ar primejdi situația față de viitorul guvern rus”. La 8 octombrie 1920, în cadrul schimbului de telegrame dintre guvernele român și sovietic, prim-ministrul Alexandru Averescu a comunicat comisarului sovietic Gheorgy Cicerin punctul de vedere al guvernului României⁴⁶. Judecata diplomației române era una schioapă, întrucât relațiile internaționale se încheie între state, nu între guverne.

---

⁴⁵ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 84-85.

⁴⁶ Ion Al. Popescu, *op. cit.*, pp. 409-410. Autorul este de părere că „Lăsând la o parte neîncrederea cercurilor conducătoare românești în stabilitatea guvernului sovietic, trebuie spus că era vorba de o gravă eroare de ordin juridic: relațiile nu se stabileau cu un «guvern», ci cu un stat, ca atare, indiferent de regimul lui politic.” Vezi și Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 86.

La 28 octombrie 1920, ca urmare a victoriilor Armatei Roșii împotriva Gărzilor Albe și a armatelor coaliției internaționale anti-bolșevice, care au îndepărtat mult șansele prăbușirii regimului judeo-bolșevic de la Kremlin, Marea Britanie, Franța, Italia și Japonia, patru dintre principalele puteri aliate, au hotărât să recunoască unirea Basarabiei cu România. Tratatul pentru această recunoaștere a fost depus la Paris abia la 19 mai 1922. Dintre cele patru puteri, Japonia a refuzat să ratifice tratatul. Marea Britanie, Franța și Italia au condiționat recunoașterea apartenenței Basarabiei la România de plata unor importante despăgubiri pentru supușii expropriati din Basarabia și de semnarea *Tratatului Minorităților*, majoritatea acestora fiind evrei. Abia după ce aceste condiții au fost îndeplinite de România, Marea Britanie a semnat și a cerut și reprezentantului ei la Paris să ceară Ministerului de Externe al Franței să facă același lucru. Protocolul de la Paris era important și pentru faptul că el cuprindea angajamentul Marii Britanii de a acorda asistență României în cazul în care URSS ar încerca să redobândească Basarabia. Marea Britanie nu a dat curs acestei obligații nici în 1940, nici în 1944 și nici în 1947, în cadrul Conferinței de Pace de la Paris. Ea s-a mulțumit să-și asigure despăgubirile pentru proprietățile din Basarabia și să asigure drepturi pentru evreii din România, uitând de obligațiile luate printr-un tratat de drept internațional. Mai mult decât atât, în anul 1927, însuși premierul britanic David Lloyd George s-a pronunțat pentru revizuirea granițelor în Europa, menționând explicit că Uniunii Sovietice i s-au luat provinciile la sfârșitul Primului Război Mondial⁴⁷.

Cu prilejul negocierilor pentru încheierea acestui tratat, diplomația română a fost în dificultate. Reprezentantul României, Dimitrie N. Ciotori, urmărea să obțină recunoașterea unirii de către Rusia Sovietică, pe care o aprecia ca fiind mai importantă decât orice tratat internațional. Reprezentantul Rusiei Sovietice, Leonid Borisovich Krassin, reproșa diplomaților de la București, pe un ton amenințător, că România preferă să se „asigure” prin tratate cu aliații internaționali, în loc să se înțeleagă direct cu Rusia Sovietică. Krassin a afirmat că „Noi, comuniștii, nu punem preț pe teritorii și pe frontiere, dar cerem măcar să fim avizați când se cedează un teritoriu care a făcut parte din Rusia, cu care puterile din Apus au fost aliate”⁴⁸. La 1 noiembrie 1920, Rusia Sovietică a dat o declarație de nerecunoaștere a *Protocolului de la Paris*⁴⁹.

Este cert că această declarație se înscrie pe linia adoptată de Lenin în perioada care a urmat puciului judeo-bolșevic de la 7 noiembrie 1917, până la încheierea războiului civil și a intervenției militare străine împotriva Rusiei Sovietice, când, în scopul de a câștiga timp și a detensiona presiunea internațională deosebit de mare împotriva Sovietelor, conducerea bolșevică era dispusă să piardă unele teritorii, pentru a-și reduce multiplele adversități. Această linie politică a fost inaugurată de Lenin, cu al său *Decret asupra Popoarelor*. Acest moment istoric deosebit de favorabil pentru România nu a fost valorificat diplomatic. După 1922 și mai ales după venirea lui Stalin la conducerea URSS (1924), această linie politică va fi abandonată și politica expansionistă imperială țaristă, lansată de Petru cel Mare, va fi reluată sub steagul ideologiei internaționalis-

⁴⁷ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 88-89 și 99.

⁴⁸ Ioan Ciupercă, *op. cit.*, p. 39.

⁴⁹ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 88.

mului proletar, predecesorul globalismului din zilele scrierii acestor rânduri, ambele fiind forme ale dorinței de realizare a unui imperiu mondial condus de la un centru, în scopul supunerii popoarelor și acaparării resurselor lor. Atât conducerea Cominternului, care promova internaționalismului proletar, cât și marii bancheri occidentali care susțin astăzi, ca și ieri, globalismul coroziv al națiunilor suverane, sunt evrei.

În ciuda susținerii lui de către statele mulțumite cu prevederile sale, inclusiv de către România, *Tratatul de Pace de la Paris* a fost unul vulnerabil.

La plecarea spre Europa, pentru a participa la tratativele de pace, președintele SUA, Woodrow Wilson, a promis poporului american o pace trainică încheiată pe principii morale nemaîntâlnite în istoria relațiilor internaționale, respectiv o pace încheiată în condiții de deplină egalitate între învingători și învinși. În cele din urmă, în mod dezamăgitor, tratatul a fost apreciat ca fiind un dictat al învingătorilor împotriva învinșilor. Congresul SUA a respins prin vot *Tratatul de Pace de la Paris* și el nu a devenit niciodată lege.

Statele Unite nu au recunoscut niciodată apartenența Basarabiei la România. În această perioadă, în ciuda faptului că, oficial, SUA nu recunoscuse statul sovietic, Departamentul de Stat al SUA a cerut Legației din București ca să nu facă nici un gest diplomatic prin care să recunoască în orice fel apartenența Basarabiei la România, pentru ca guvernul SUA să nu afecteze perspectivele încheierii de relații diplomatice cu URSS și pe cele ale unei posibile viitoare bune colaborări cu această țară.

Până în 1933, când SUA a încheiat relații diplomatice cu URSS, diplomația americană a tratat problema apartenenței Basarabiei la România cu rezerva consimțământului URSS față de *Protocolul de la Paris* din 28 octombrie 1920. Această rezervă a guvernului SUA era formulată ținând cont de legăturile ascunse ale serviciilor secrete sovietice cu cercurile evreiești din SUA, inclusiv cu viitorul președinte Francis Delano Roosevelt, pe care Stalin l-a ajutat să câștige alegerile prezidențiale⁵⁰, întrucât prin *Raportul nr. 1* din 6 aprilie 1919, Comitetul pentru studiul problemelor teritoriale ale României și Iugoslaviei, preciza drepturile de fond ale României asupra Basarabiei, din punct de vedere al argumentelor geografice, etnice, istorice și economice. Sovieticii nu recunoșteau *Protocolul de la Paris* din 28 octombrie 1920, considerând că el nu este în vigoare, întrucât nu fusese ratificat de toți semnatarii⁵¹.

În cadrul tratatelor de pace de la Paris, de după Al Doilea Război Mondial (1946-1947), SUA au recunoscut apartenența Basarabiei la URSS. De asemenea, în anul 1975, în cadrul Conferinței de Pace și Securitate în Europa (OSCE), prin *Actul Final al Conferinței*, s-a recunoscut statu-quo-ul teritorial, inclusiv apartenența Basarabiei la URSS.

Inițial, Germania a refuzat semnarea tratatului, moment în care mareșalul Ferdinand Foch, comandantul șef al armatei Franței, a primit ordin să reia operațiunile militare împotriva Germaniei, să îndrepte armata înspre Rin, în vederea represaliilor. În imposibilitate de a se apăra, Germania și-a trimis reprezentanții care au semnat tratatul „cu ochii închiși”.

---

⁵⁰ Vezi și Corvin Lupu, Grațian Lupu, *Istoria relațiilor internaționale (1919-1947)*, Prefață de Gheorghe Buzatu, București, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2013, pp. 61-62.

⁵¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 23 și 216.

Germania și Rusia Sovietică au întreținut, pe parcursul întregii perioade interbelice, în secret, relații strânse de colaborare, mai ales în domeniul militar. În anul 1922, cele două state, excluse din Societatea Națiunilor, au încheiat *Tratatul de la Rapallo*, prin care reluau relațiile diplomatice și se angajau să coopereze, politic, economic și militar, majoritatea prevederilor având caracter secret. În anul 1926, după ce Germania a fost primită în Societatea Națiunilor, cele două țări au semnat un nou tratat prin care Germania se angaja să nu participe la nici o coalitie internațională împotriva Uniunii Sovietice. Aceste relații strânse vor culmina cu încheierea *Pactului Molotov-Ribbentrop*, la 23 august 1939, și cu recunoașterea intereselor sovietice asupra Basarabiei, ca urmare având loc anexarea provinciei românești la Uniunea Sovietică, împreună cu nordul Bucovinei, cu Ținutul Herța și, ulterior, cu Insula Șerpilor.

Faptul că trei foarte mari puteri ale Lumii, respectiv SUA, URSS și Germania nu au recunoscut apartenența Basarabiei la România a vulnerabilizat grav actul Unirii de la 27 martie 1918.

Nerecunoscând Rusia Sovietică, marile puteri occidentale, ca și aliatele lor, inclusiv România, nu au recunoscut nici tratatele semnate de Rusia Sovietică în perioada următoare preluării puterii de către bolșevici și nici anularea unora dintre ele.

După cum a promis, Lenin a desecretizat tratatele secrete semnate de țări și a trecut la înlocuirea relațiilor diplomatice instituite pe vremea țarilor cu noi relații, bazate pe alte tratate. Astfel, printre aceste noi tratate, pentru România, unul a fost deosebit de important. Este vorba despre tratatul încheiat între Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă și Marea Adunare Națională a Turciei, la Moscova, în ziua de 16 martie 1921. Tratatul ruso-turc se numește de „prietenie și frăție”. Tratatul cuprinde 16 articole și 4 anexe, fiind semnat din partea R.S.F.S.R. de către Gh. V. Cicerin, comisarul popoului pentru Afaceri Externe și de diplomatul Jalal ad-Din Korkmasov, iar din partea Turciei de către Yusuf Kemal-bey, Riza Nur și Ali Fuad-pașa. Tratatul a fost ratificat de RSFS Rusă pe 20 iulie 1921 și de Marea Adunare Națională a Turciei la 31 iulie 1921. Schimbul instrumentelor de ratificare s-a făcut pe 22 septembrie 1921 la Kars. După sute de ani în care s-au războit între ele pentru teritorii și influență, a sosit un moment istoric în care Rusia și Turcia, conduse de regimuri politice complet noi, au identificat în Occident inamicul comun și s-au sprijinit reciproc pentru a-și apăra existența și interesele teritoriale, de politică internă și de influență internațională.

La ora semnării lui, tratatul a fost ignorat de Occident și de România întrucât, după cum am mai menționat, Rusia Sovietică nu era recunoscută de marile puteri învingătoare în Primul Război Mondial și nici guvernul naționalist turc, condus de generalul Mustafa Kemal Atatürk, nu era recunoscut. Puterile occidentale au recunoscut, susținut și instalat la Istanbul un alt guvern al forțelor de ocupație occidentale, care accepta o serie de cesiuni teritoriale pe care naționaliștii turci le considerau inacceptabile.

Prin *Tratatul de prietenie și frăție dintre Rusia și Turcia*, cele două state anulau toate tratatele anterioare semnate între ele și precizau termeni noi ai raporturilor dintre cele două țări și popoare. Astfel, articolul 4 al tratatului prevedea că: „Toate tratatele încheiate până în acest moment între cele două țări nu corespund intereselor lor. De aceea, ele au căzut de acord să considere aceste tratate nule și neavenite”.

În acest fel, din punctul de vedere al dreptului internațional, a fost anulat și *Tratatul ruso-turc din mai 1812*, semnat la București, prin care Basarabia a trecut sub stăpânirea Rusiei. În 1921 era în vigoare *Decretul asupra Popoarelor*, astfel că decizia Sfatului Țării de la Chișinău de unire a Basarabiei cu România avea toate condițiile pentru a fi pusă în circuitul de drept internațional. Dar asta nu curgea de la sine. Era nevoie de demersuri ale României care trebuia să se racordeze la noul curs internațional din estul Europei, curs care privea și era direct legat de cele mai importante două state care au marcat istoria României în ultimele peste șase sute de ani, respectiv Turcia și Rusia. Din punctul de vedere al intereselor românești, dincolo de reticențele conservatoare ale Casei Regale a României și ale clasei politice, dincolo de atașamentele clasei politice românești față de sistemul politic de sorginte occidentală, evoluțiile din Turcia și Rusia erau favorabile României, în primii ani interbelici. Acela era momentul favorabil rezolvării marilor interese teritoriale ale României, care nu au putut fi rezolvate în timpul țărilor și al vechiului regim din Turcia și nici prin cooperare/supunere față de Occident.

Din punct de vedere politic, al dreptului și al relațiilor internaționale, era nevoie doar ca România să acționeze pentru recunoașterea ambelor guverne ale Rusiei și Turciei, să încheie de îndată relații diplomatice cu ele și să încheie tratate prin care să fie stipulate drepturile naționale ale României asupra teritoriilor sale, recunoașterea independenței României în noua ei configurație geografică, oferirea de garanții că România nu se va alinia politicii occidentale împotriva Rusiei etc. Pentru aceasta era nevoie de o decizie suverană, în interesul României profunde, descărcată de orice fel de antipatii față de judeo-bolșevicii care au asasinat familia țarului, rude apropiate ale Reginei Maria și descărcată de orice fel de spirit de supușenie față de sprijinitorii guvernului filo-occidental marionetă de la Istanbul, care accepta cedări teritoriale ale Turciei și care nu recunoștea guvernul național al generalului Mustafa Kemal Atatürk. Deciziile politice majore care erau necesare României profunde nu trebuiau în nici un caz puse în ecuație cu interesele mărunte, de moment istoric, iar interesele aliaților noștri occidentali nu trebuiau puse pe primul plan al politicii românești.

Prin norme de drept internațional, drepturile istorice ale unui stat asupra unei regiuni și a unei populații sunt completate și consolidate. Astfel, putem spune că dreptul internațional patențează drepturile istorice ale unei națiuni. Faptul că diplomația românească a ignorat acest tratat între Rusia și Turcia și nu a acționat în nici un fel pentru a-l valorifica a fost o altă mare eroare diplomatică, care produce efecte până astăzi. Nerecunoscând la timp Rusia Sovietică și tratatele internaționale încheiate de această țară, inclusiv cele care vizau România, cum a fost *Tratatul de prietenie și frăție ruso-turc din 16 martie 1921*, sovieticii nu au mai luat nici ei în seamă prevederile care avantajau România și drepturile ei teritoriale istorice, ceea ce le-a convenit.

O analiză științifică a evenimentelor legate de problematica apartenenței Basarabiei la România nu poate să excludă nici un punct de vedere. Cu toate acestea, erorile/lipsurile din politica guvernelor și Casei Regale a României sunt trecute cu vederea de majoritatea lucrărilor istoriografice referitoare la această problematică.

În istoriografia românească, un merit deosebit revine istoricului moldovean/român Vlad Mischevca, care, în 2015, la Vălenii de Munte, a pus în circulație acest deosebit de

important tratat diplomatic și a semnalat istoriografiei românești aspecte importante din istoria relațiilor internaționale contemporane.

La 19 decembrie 1922, în timpul Conferinței de la Lausanne (20 noiembrie 1922-24 iulie 1923), a avut loc o întrevvedere între Constantin Diamandy, delegatul României, și Gheorgy Cicerin, comisarul poporului pentru Afacerile Externe al Rusiei Sovietice, cu privire la reglementarea raporturilor româno-sovietice, în cadrul căreia reprezentantul sovietic a propus recunoașterea de către Rusia Sovietică a unirii Basarabiei cu România, sub o formă oarecare, contra tezaurului și bijuteriilor Coroanei, ca și reglementarea celorlalte chestiuni pendinte și încheierea unui pact de neagresiune. La 14 mai 1923, guvernul român a aprobat începerea de tratative cu URSS în vederea reluării relațiilor comerciale între cele două țări. Negocierile ulterioare dintre cele două părți s-au încheiat fără nici un rezultat, întrucât guvernul român a respins cererea delegației sovietice privind recunoașterea anticipată a guvernului sovietic. Or, nerecunoașterea guvernului sovietic nu putea să conducă la promovarea nici unuia din marile interese pe care le avea România în Rusia⁵².

În cadrul Conferinței de la Viena din 27 martie/12 aprilie 1924, după ce guvernul bolșevic al Uniunii Sovietice a fost recunoscut de Marea Britanie, Franța și Italia, delegația sovietică a cerut organizarea unui plebiscit în Basarabia legat de apartenența provinciei la România sau la URSS, ceea ce statul român nu putea accepta. După respingerea propunerii inadmisibile a Uniunii Sovietice, Cominternul a emis o circulară secretă, semnată de evreul Karl Bergardovich Radek (pe numele său real Karol Sobelsohn), prin care se comunica faptul că problema Basarabiei va fi rezolvată în curând pe calea armelor. De altfel, în cursul unei vizite la Varșovia, Gheorgy Cicerin a declarat omologului său polonez că „Basarabia este cel mai delicat subiect din politica Europei”. La 18 februarie 1929, ministrul român de Externe a purtat o conversație diplomatică cu noul comisar sovietic pentru Afaceri Străine, Maxim Litvinov, care i-a transmis că guvernul sovietic dorește plebiscit în Basarabia. Sovieticii nu mai erau interesați să se înțeleagă cu românii, cum fuseseră până în 1922, când parcurgeau încă cea mai dificilă perioadă din istoria lor. La nivelul sfârșitului deceniului al III-lea al secolului al XX-lea și în deceniul al IV-lea, ei așteptau momentul favorabil să recupereze Basarabia prin forță. Ei știau că românii nu vor accepta niciodată un plebiscit care ar fi putut infirma voința populară de apartenență la România, justificată istoricește de faptul că în 1918 reprezentanții întregului popor din Basarabia votaseră unirea cu România. Faptul că sovieticii se comportau foarte dur cu românii din Basarabia și după ce guvernul de la București începuse tratative diplomatice cu sovieticii pentru reluarea relațiilor dintre cele două țări dovedește că sovieticii nu mai erau interesați de reușita negocierilor cu românii⁵³.

În perioada dintre oferta sovietică făcută de Lenin, când s-a adresat popoarelor vecine, în noiembrie 1917 și încheierea relațiilor diplomatice între România și URSS, în iunie 1934, relațiile româno-ruse au rămas deosebit de încordate. În acest sens, este suficient să menționăm atentatul cu bombă al celor trei evrei bolșevici din Parlamentul

---

⁵² Ion Al. Popescu, *op. cit.*, p. 412.

⁵³ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 96-97, 100 și 103.

României (1920), soldat cu morți și răniți, operațiunea serviciilor secrete sovietice de la Tatar Bunar (1924), conflictele de frontieră soldate cu numeroase schimburi de focuri însoțite de morți și răniți, adoptarea programului Partidului Comunist din România care prevedea lupta provinciilor istorice românești pentru autonomie, până la desprinderea lor de statul național unitar român și activitatea intensă a serviciilor secrete sovietice desfășurată în România prin intermediul agenturii, îndeosebi prin intermediul rețelei evreiești din Partidul Comunist din România.

Pe măsură ce timpul a trecut și Uniunea Sovietică a devenit o putere din ce în ce mai mare și s-a îndepărtat vizibil de Rusia înapoiată a țărilor, clasa politică românească a conștientizat tot mai mult necesitatea reglementării raporturilor de toate felurile cu această foarte mare putere din vecinătatea imediată a României. În acest sens, în prima jumătate a deceniului al IV-lea al secolului al XX-lea, au fost preocupați și Regele Carol al II-lea, conducătorul de facto al politicii externe românești, și ministrul Afacerilor Externe, Nicolae Titulescu.

Canalele directe de comunicare româno-sovietice nu s-au mai putut deschide cu succes, astfel că politicienii români au rămas să spere că își vor putea reglementa raporturile diplomatice cu URSS cu sprijinul marilor puteri occidentale, mizând în special pe Franța și pe SUA. Această speranță românească era una iluzorie, întrucât ambele mari puteri occidentale aveau propriile interese față de URSS și nu-și riscau aceste interese pentru a interveni în favoarea României, în chestiunea Basarabiei, care era realmente un „cartof foarte fierbinte” al raporturilor internaționale din estul Europei.

Pentru argumentarea afirmației de mai sus, menționăm un document diplomatic american, datat 4 februarie 1932, prin care subsecretarul de stat al SUA, Wallace Murray, l-a informat pe Secretarul de Stat, Henry Stimson, că ambasadorul României dorea să i se adreseze în chestiunea Basarabiei, chestiune care, după opinia șefului Legației României la Washington, Carol Davila, va juca un rol important în cadrul Conferinței de dezarmare, în curs de desfășurare la acea dată la Geneva. În acest sens, Carol Davila l-a rugat pe Wallace Murray să insiste pe lângă Secretarul de Stat să sprijine România în această problemă. Subsecretarul de stat și-a pus șeful în temă cu problematica chestiunii Basarabiei.

Wallace Murray îl informa pe Secretarul de Stat că românii vor să introducă o clauză la Conferința de dezarmare de la Geneva prin care URSS să fie obligată să respecte toate teritoriile care în acel moment erau componente ale României suverane. România miza mult pe recent încheiata calitate a lui Nicolae Titulescu de președinte al Societății Națiunilor și pe influența sa internațională, mai ales în rândul numeroaselor și influentelor cercuri politice evreiești din Occident.

Rușii refuzau un asemenea articol. De aici decurgea și încadrarea sau nu în categoria „agresiuni” a unei acțiuni militare sovietice în Basarabia. În aceste condiții, românii au găsit o nouă formulă, pe care Wallace Murray a înțeles că urmau să o prezinte la Geneva: obținerea angajamentului că URSS va respecta integritatea tuturor teritoriilor de la vest de Nistru. Carol Davila nu a ridicat chestiunea tradiționalului refuz al SUA de a recunoaște anexarea Basarabiei de către România, arăta subsecretarul american de stat, precizând și că ambasadorul României își exprima speranța că guvernul SUA va

autoriza delegații săi la Geneva să-și dea acordul pentru noua formulă românească avansată, realizându-se astfel încheierea tratatului. Carol Davila a argumentat că SUA nu vor fi afectate în pozițiile lor anterioare și, mai mult, vor servi la neutralizarea unui factor de pericol în politica europeană și vor facilita succesul Conferinței de dezarmare.

Diplomatul Wallace Murray a sugerat Secretarului de Stat că, pe de o parte, SUA nu trebuia să se implice în chestiuni europene, cum ar fi chestiunea Basarabiei. Această recomandare oficială a subsecretarului de stat al SUA a sunat ca o sentință. Pe de altă parte, Wallace Murray recomanda șefului său susținerea ideii că SUA trebuia să fi fost interesate de succesul Conferinței de dezarmare, deci și a înlăturării obstacolelor care ar putea duce la eșecul conferinței.

Tratativele românești cu URSS erau în dificultate în momentul în care Carol Davila cerea ajutorul SUA. În 13 ianuarie 1932, la Riga, reprezentantul guvernului sovietic, B. Stomoniakov, a condiționat încheierea pactului de neagresiune cu România de consemnarea poziției sovietelor față de problema Basarabiei și de eliminarea din textul pactului a cuvintelor integritate, inviolabilitate și suveranitate. În ianuarie 1932, la Riga, s-au desfășurat negocieri sovieto-române îndreptate în direcția îmbunătățirii relațiilor de vecinătate, dar, din inițiativă sovietică, chestiunea Basarabiei nu a fost pusă pe agenda discuțiilor, ceea ce însemna că interesul fundamental al României nu putea fi abordat.

Carol A. Davila i-a vorbit secretarului de stat Henry L. Stimson despre faptul că Maxim Litvinov, comisarul sovietic pentru Afaceri Externe, refuza să discute problema încorporării justificate a Basarabiei la România și nu a vrut să semneze un tratat de neagresiune. În cadrul negocierilor pornite, dificultatea a constat în stabilirea liniilor unde orice agresiune ar trebui să înceteze. Carol Davila spunea că frontiera între Rusia și România este fluviul Nistru. Henry Stimson arăta subalternilor lui că această frontieră include la România provincia Basarabia. România dorea să aibă acel fluviu constituit în linie de frontieră, de la care orice agresiune, fie din partea României, fie a URSS, să înceteze. Rusia dorea ca linia de non-agresiune să fie trasată în cealaltă parte, vestică, a Basarabiei, pe râul Prut. Aici se găsea punctul mort al tratatelor. Carol Davila a cerut diplomaților SUA să susțină promovarea intereselor românești în fața URSS la Geneva⁵⁴.

La 16 martie 1933, subsecretarul de stat al SUA, William Phillips, informa Legația SUA din București în legătură cu convorbirile avute cu ambasadorul României la Washington, în ziua de 16 martie 1933. Acesta rugase guvernul american ca înainte de a face vreun pas pentru recunoașterea URSS, să i se permită să vorbească despre întreaga situație a dificultăților românești cu Rusia⁵⁵.

Este de înțeles îngrijorarea autorităților române față de stabilirea de relații diplomatice americano-sovietice fără condiționarea URSS de respectare a frontierelor cu vecinii și înainte ca SUA să fi recunoscut apartenența Basarabiei la România.

---

⁵⁴ ANR, *Fond SUA*, Microfilme, rola 627, nr. 761.71/78.

⁵⁵ ANR, *Fond SUA*, Microfilme, rola 627, nr. 761.71/92. Convorbirea a avut loc în prezența mai multor funcționari ai Ambasadei României la Washington. Vezi și Ion Stanciu, *În umbra Europei*, București, Editura Silex, 1996, p. 141.

După încheierea relațiilor diplomatice și strângerea legăturilor dintre SUA și URSS, șansele României de a-și atinge interesele față de URSS au scăzut și mai mult. În aceeași perioadă, Franța și Marea Britanie au militat pentru menținerea unei adversități româno-sovietice, care le putea fi utilă în cazul nevoii de a transforma România într-o platformă de unde să se acționeze împotriva Uniunii Sovietice.

Ani de zile istoriografia românească interbelică și cea de după Al Doilea Război Mondial au salutat politica externă românească îndreptată exclusiv spre relații cu Franța și Marea Britanie. O analiză profundă și obiectivă, avantajată de accesul cercetătorilor la numeroase documente de arhivă, permite concluzia că guvernării români, clasa politică românească în general, au acordat, în perioada interbelică, prea puțină atenție faptului că tratatele de pace care au împlinit dezideratele naționale ale României nu erau agreate sau recunoscute de cele mai mari puteri ale lumii: SUA, URSS, Germania și Japonia. Pentru realizarea unor legături diplomatice solide cu aceste țări, s-au făcut puține eforturi și acestea tardive. Când Regele Carol al II-lea a încercat să repare această situație, în finalul deceniului al patrulea, dar era prea târziu. Războiul bătea la ușă și România Mare se prăbușea în condițiile lipsei de suport din partea celor trei mari puteri de care nu era legată.

După cum am spus, iminența stabilirii relațiilor diplomatice sovieto-americane a determinat diplomația românească să încerce o sensibilizare a Departamentului de Stat în sensul găsirii unui sprijin în vederea obținerii de către România a recunoașterii alipirii Basarabiei. Iată că după ce, în noiembrie-decembrie 1917, România a avut în mână oferta unor înțelegeri directe cu Rusia Sovietică, pe care le putea face în condițiile grele pentru această țară din acei ani de început al regimului bolșevic, după un deceniu și jumătate, diplomația românească căuta sprijin departe, dincolo de Atlantic, pentru a se adresa Moscovei...

Demersurile diplomatice românești pe lângă puterile occidentale pe care clasa politică românească le credea prietene și aliate au fost insignifiante și nu au produs nici un efect practic.

În toamna anului 1939, diplomații sovietici dădeau asigurări liniștitoare, atât Occidentului, cât și României, în sensul că URSS „nu are nimic să ceară României”, nu intenționează să desfășoare nici un fel de acte de agresiune în Balcani și dorește să aibă relații bune cu România, pe care să le dezvolte în continuare. Aceste asigurări au fost date de ambasadorul sovietic la Londra, Ivan Mikhailovich Maiski, de comisarul popoului pentru Apărare, mareșalul Klement Voroșilov și de însuși Mihail Ivanovici Kalinin, președintele prezidiului Sovietului Suprem al URSS⁵⁶.

După încheierea *Tratatului Molotov-Ribbentrop*, ambasadorul român de la Moscova, Gheorghe Davidescu, a încercat insistent să afle de la atașatul economic al Germaniei acreditat în URSS, Karl Schnurre⁵⁷, care sunt intențiile Kremlinului față de

---

⁵⁶ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 126-127.

⁵⁷ Karl Schnurre era foarte influent, atât în Germania, cât și în URSS. El a negociat cu sovieticii *Acordul economic germano-sovietic* din 19 august 1939, care a fost preludiul încheierii *Tratatului Molotov-Ribbentrop* și l-a însoțit pe Joachim von Ribbentrop la Moscova pentru încheierea tratatului cu Viaceslav Molotov, rămânând în capitala URSS încă doi ani.

România. Karl Schnurre l-a asigurat pe Gheorghe Davidescu că nu există nici un pericol sovietic pentru România⁵⁸.

În toamna anului 1939, ministrul turc de Externe, Mehmet Şükrü Sarçoglu, a inițiat un acord internațional care să garanteze statu-quo-ul în Balcani. În acest sens s-a deplasat la Moscova și a negociat timp de trei săptămâni cu sovieticii. Din aceste negocieri sovieticii au înțeles că în cazul unei agresiuni sovietice asupra României, Turcia va rămâne neutră, dar că Turcia va interveni militar în favoarea României dacă Bulgaria ar încerca să profite și să ocupe Dobrogea. Turcia considera că poziția ei în cadrul Înțelegerii Balcanice privea doar statu-quo-ul frontierelor dintre statele balcanice, nu și cele ale statelor balcanice cu terți⁵⁹. Poziția Turciei nu putea decât să încurajeze URSS să acționeze împotriva României.

Sugestivă a fost și discuția din 15 martie 1940 dintre Viaceslav Molotov și ambasadorul Germaniei, Schulenburg⁶⁰. Comisarul sovietic pentru Afaceri Externe a spus că problema Basarabiei nu poate fi socotită a fi încheiată, dar nu a sosit momentul pentru rezolvarea ei. La 17 iunie 1940, secretarul de stat al Germaniei și director al Departamentului politic din cadrul Ministerului de Externe german, Ernst Woermann, i-a dat asigurări ambasadorului României că URSS nu pregătește nicio acțiune împotriva României. La 23 iunie 1940, Molotov îi spune ambasadorului Schulenburg că problema Basarabiei nu mai suferă amânare⁶¹.

În 24 iunie 1940, ministrul de Externe, Grigore Gafencu, a fost primit în audiență de Viaceslav Molotov, căruia i-a declarat că alăturarea României la Axa Roma, Berlin, Tokyo, s-a datorat chiar URSS, care a distrus în România orice sentiment de încredere și de siguranță și a trezit o teamă îndreptățită față de pericolul pierderii ființei statale, determinând autoritățile de la București să caute sprijin în altă parte. Grigore Gafencu a spus că: „Nu am fi avut nevoie de acest sprijin și nu l-am fi căutat, dacă nu am fi fost loviți și dacă nu ne-am fi simțit amenințați”. Molotov a răspuns că: „Vă veți căi. Germania a dovedit cu prisosință cât de puțin îi pasă de ființa și de voința statelor mici. Chiar în cazul unei victorii germane, sunteți pierduți. România e în primejdie de a nu mai fi”⁶².

În 26 iunie 1940, Viaceslav Molotov (Skriabin) l-a convocat pe ambasadorul României la Moscova, Gheorghe Davidescu, pentru a-i înmâna prima din cele două *Note ultimative* prin care URSS cerea României să evacueze Basarabia. După ce a citit textul *Notei ultimative*, Gheorghe Davidescu a declarat că „...argumentele inserate în notă sunt cu totul lipsite de temei...” și că „...înainte de a ajunge, pentru un secol, sub stăpânirea țarismului, Basarabia a fost cinci secole parte integrantă a patrimoniului românesc...” Ambasadorul României a încercat să invoce numeroasele motivații istorice și juridice care îndreptăteau România să păstreze Basarabia și toată Bucovina în interiorul granițelor sale.

⁵⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, p. 128.

⁵⁹ *Ibidem*, pp. 128-129.

⁶⁰ Numele său complet este Friedrich-Werner Erdmann Matthias Johann Bernhard Erich Graf von der Schulenburg.

⁶¹ Valeriu Florin Dobrinescu, *op. cit.*, pp. 146 și 150.

⁶² Florin Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1998, p. 400.

Garanțiile Marii Britanii și Franței n-au jucat nici un rol și nu au oferit României nici o fărâmbă de securitate. Întreaga politică externă interbelică a României, propusă și aplicată practic sub coordonarea lui Nicolae Titulescu, susținută și de rege și de clasa politică adusă de rege la putere, s-a dărâmat ca un castel de nisip. Curând dezastrul va continua prin dictatele internaționale care vor face ca România să cedeze și o parte din Transilvania și o parte din Dobrogea. Dezamăgirea clasei politice românești s-a manifestat sugestiv, „la cald”, în 3 iulie 1940, când, fără notificare prealabilă, România a denunțat garanțiile anglo-franceze, care se dovediseră caduce. Această denunțare a reprezentat practic trecerea decisivă a României de partea Axei.

Neacceptând să asculte argumente istorice și juridice, care în acel moment nu mai jucau nici un rol, sferele de influență fiind împărțite de sovietici cu germanii peste capul popoarelor est-europene, Molotov i-a reproșat apăsător ambasadorului român faptul că în 1917-1918, când Rusia Sovietică era în impas, România a refuzat să colaboreze, în ciuda mâinii care i-a fost întinsă. Molotov a afirmat că atunci, în 1917-1918, România putea obține foarte mult în schimbul a foarte puțin. În acel moment istoric, în 1940, nu identificăm posibile interese sovietice ca Molotov să nu-i fi spus lui Davidescu adevărul „gol-goluț”⁶³.

Privitor la stăpânirea Basarabiei de către URSS, guvernul sovietic a fost preocupat să încheie un tratat internațional prin care să legalizeze invadarea și anexarea Basarabiei, a Ținutului Herța și a nordului Bucovinei, așa cum reușise cu Finlanda, în martie 1940, prin semnarea *Tratatului de la Tarnu*, prin care sovieticii și-au legalizat stăpânirea asupra unor teritorii care aparținuseră acestei țări. Este de semnalat faptul că, în perioada interbelică, mai ales către finalul ei, când securitatea României devenise precară, diplomația românească a fost tentată să încheie un asemenea tratat, pentru a preveni pierderea unor noi teritorii pe care URSS le viza. Este vorba de sudul Bucovinei, de Moldova întregă și de Dobrogea.

Ambasadorul României la Moscova, Gheorghe Davidescu, era de altă părere. El scria în 1940 Ministerului Afacerilor Externe de la București: „...este preferabil ca raptul Basarabiei să rămână în categoria unui act de forță pe care România nu l-a acceptat. Noi nu avem nici un interes să legalizăm acest act, oferind sovieticilor un titlu legal pentru menținerea acestor provincii. [...] Nu este intenția guvernului român să renunțe la pozițiile de principiu și să recunoască unilateral soluțiile sovietice”⁶⁴.

Propunerea ambasadorului Davidescu, susținută și de alți decidenți politici de la București, a fost cea care a fost adoptată. De aceea, putem să spunem că România a fost singurul membru al Axei condusă de Germania care a avut un temei de drept internațional legal pentru a intra în campania militară împotriva URSS. România avea statutul de victimă, nu de agresor, cum a susținut punctul sovietic de vedere, până târziu, după dezmembrarea controlată a Uniunii Sovietice.

URSS a menținut această preocupare de legalizare internațională a stăpânirii teritoriilor românești anexate abuziv, până la dezmembrarea ei, iar ulterior, au continuat

⁶³ Vezi și Corvin Lupu, *România, Axa și Aliații*, Sibiu, Editura Alma Mater, 2003, pp. 50-51.

⁶⁴ Arhiva MAE, *Fond 71, URSS*, vol. 136, 1940, fila 338. Vezi și Grigore Gafencu, *Jurnal 1940-1942*, București, Editura Globus, 1996, pp. 88-89.

aceste eforturi Ucraina, Federația Rusă și Republica Moldova, aceasta din urmă în perioada în care a fost condusă de comuniști loiali Moscovei. Astfel, în anul 2008, când s-a pus problema semnării unui tratat bilateral între România și Republica Moldova, regimul lui Vladimir Voronin a cerut delegației române să accepte precizarea făcută în cadrul *Tratatului de Pace de la Paris (1947)*, care stipula că în anul 1940 avusese loc un acord româno-sovietic de cedare a Basarabiei către URSS. Doar astfel ar fi putut rezulta faptul/acuzația că România ar fi comis o agresiune împotriva URSS în cursul celui de-Al Doilea Război Mondial.

URSS a încurajat Ungaria în a formula pretenții teritoriale față de România, acestea fiind necesare presiunii pe care Kremlinul a exercitat-o asupra României să accepte pierderea Basarabiei, Bucovinei de Nord, Ținutului Herța și Insulei Șerpilor, în contrapartidă cu posesia întregii Transilvanii. După invadarea Basarabiei, în iunie 1940, URSS a comunicat Ungariei că o va susține în viitor în cadrul oricărei conferințe internaționale care va dezbate pretențiile teritoriale maghiare față de România⁶⁵.

Este necesar a se rememora și aspirația Ucrainei pentru stăpânirea teritoriilor smulse de Rusia țaristă și apoi URSS de la România. Ucraina a aspirat la aceste teritorii încă de la sfârșitul Primului Război Mondial. După Al Doilea Război Mondial, în anul 1952, Stalin a aprobat ca cele trei județe ale Bugeac-ului să fie luate Republicii Sovietice Socialiste Moldovenești și alipite Ucrainei. Liderii sovietici, Hrușciiov, Brejnev și Cernenko, care au condus URSS timp de 28 de ani, au avut mereu păreri diferite despre modul în care ar fi trebuit să fie tratată Basarabia și populație ei⁶⁶.

În anii celui de-Al Doilea Război Mondial, guvernul României, în mod special Mihai Antonescu, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru de Externe, începând din anul 1942, a fost preocupat să se pregătească în vederea viitoarei conferințe a păcii, conștienți de importanța ei și având experiența istorică a dificultăților înfruntate de România după Primul Război Mondial. În acest sens, în 16 iunie 1942 s-au deschis lucrările „Comisiunii pentru pregătirea materialului documentar de informare și propagandă în vederea Conferinței de Pace”, organism cunoscut sub numele prescurtat de „Biroul Păcii”. Din Secțiunea istorică a „Biroului Păcii” au făcut parte istorici de mare anvergură ai României. S-au strâns documente de mare importanță, iar lucrările de propagandă au fost publicate în limbi de circulație internațională. Legat de problematica drepturilor românești asupra Basarabiei, Gheorghe I. Brătianu a publicat cartea *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, Institute D’Histoire Universelle «N. Iorga», Bucarest, 1943⁶⁷.

---

⁶⁵ Vezi și explicațiile date în acest sens și în Larry L. Watts, *Ferește-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura RAO, 2011, pp. 162-163 și 476 și Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, București, Editura RAO, 2013, p. 31, nota 3.

⁶⁶ În acest sens, vezi și Larry L. Watts, *Oaia albă în turma neagră*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, București, Editura RAO, 2018, pp. 245 sqq.

⁶⁷ Vezi și Petre Otu, *Gheorghe I. Brătianu și „Biroul Păcii”*, în „Dosarele istoriei”, An. VIII, nr. 4 (80), 2003, p. 12.

Nicolae Ceaușescu și problema drepturilor românești asupra Basarabiei, Bucovinei de Nord, a Ținutului Herța, a Insulei Șerpilor și a Tezaurului României

Problematica drepturilor României asupra teritoriilor ocupate de Rusia Sovietică/URSS a fost o preocupare de interes a regimului socialist de stat. Încă din prima parte a deceniului al șaptelea al secolului al XX-lea, Ion Popescu-Puțuri, care a fost director al Institutului de Istorie al PCR din 1961 în 1989, membru al CC al PCR și deputat în Marea Adunare Națională, a recomandat patrioților români din Basarabia, prin intermediul lui Pantelimon Halippa, să redacteze memorii documentare istorice privitoare la Unirea Basarabiei cu România, în ideea de a rezulta din aceste memorii legalitatea actului unirii și drepturile românești asupra Basarabiei⁶⁸.

Chestiunea condamnării răpirii teritoriilor românești de către Rusia/Uniunea Sovietică, a *Tratatului Molotov-Ribbentrop* și a urmărilor sale a fost ridicată și în cadrul ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din 13 noiembrie 1989. În cadrul acestei ședințe, Nicolae Ceaușescu a prezentat conducerii colective a țării proiectul său de a condamna *Tratatul Molotov-Ribbentrop* în cadrul apropiatului congres al partidului care urma să aibă loc. Nicolae Ceaușescu a spus: „Am convocat această ședință, tovarăși, pentru a discuta *Raportul* care trebuie prezentat în fața Congresului al XIV-lea... Vreau să ridic, în fața Comitetului Politic Executiv, încă o problemă, care nu urmează s-o punem la Congres, nici public, deocamdată, dar față de care trebuie să adoptăm o poziție mai clară. Este vorba de probleme legate de Moldova Sovietică. Ați citit cu toții informațiile și ce se întâmplă acolo. Am atras atenția tovarășilor că trebuia să le publice în presă și va trebui să publicăm, dar noi nu putem să nu luăm nici un fel de poziție în această problemă, având în vedere, în primul rând, că problema Basarabiei este legată de acordul cu Hitler, de acordul dintre Uniunea Sovietică și Hitler. Anularea acestui acord, în mod inevitabil, trebuie să pună și problema anulării tuturor acordurilor care au avut loc, inclusiv să se soluționeze, în mod corespunzător, problema Basarabiei și Bucovinei de Nord.

Va trebui să discutăm cu Uniunea Sovietică această problemă în perioada imediat următoare. De altfel, în timpul lui Hrușciov am mai discutat această problemă. Când ne-am întors din China, în martie 1964, ne-am întâlnit cu el. Și, între alte probleme, legate de relațiile cu China, am discutat și problema Basarabiei. El nu a respins-o, dar am convenit, de altfel, să se întâlnească delegațiile celor două partide – și s-au întâlnit – dar au intervenit problemele cunoscute în legătură cu Hrușciov⁶⁹ și nu s-a făcut nimic. Asta a fost.

În 1965, în întâlnirea pe care am avut-o cu Brejnev⁷⁰, am discutat, de asemenea, problema aurului și a tezaurului nostru, pe care România îl are în Uniunea Sovietică și

---

⁶⁸ Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, p. 149. Conform procedurilor cunoscute și a modului în care se lua deciziile în cadrul PCR, Ion Popescu-Puțuri nu putea să facă o asemenea recomandare fără să aibă aprobare în acest sens de la conducătorul partidului. Problemele sensibile ale raportului României cu puterea suzerană, le decidea doar Nicolae Ceaușescu.

⁶⁹ Ceaușescu se referea la lovitură de palat din octombrie 1964, prin care N.S. Hrușciov a fost înlocuit cu L.I. Brejnev.

⁷⁰ Este vorba despre prima întâlnire dintre cei doi lideri politici în calitatea lor de șefi ai partidelor comuniste din URSS și România, din septembrie 1965.

despre care există un decret semnat de Lenin, prin care se spune că aparține poporului român și că va fi restituit atunci când în România va fi puterea muncitorilor și țăranilor. Am întrebat, sunt și stenogramele, dacă consideră că în România nu este încă puterea muncitorilor și a țăranilor?! Sigur, atunci a avut o poziție favorabilă Șelepin (sic!)⁷¹, care a spus că tovarășii români au dreptate, dar trebuie să analizeze și să vedem cum să soluționăm această problemă. Ceilalți, inclusiv Brejnev, au spus că aurul s-a pierdut. Pe mine nu mă interesează că s-a pierdut sau ce au făcut cu el, pentru că la un moment dat, ne-au spus că l-au luat «albii»... În primul rând că Lenin a semnat acest decret în 1921, după ce s-a terminat cu «albii». Este adevărat că nu am mai reluat această discuție⁷².

În anul 1967, anul aniversărilor dedicate împlinirii a 50 de ani de la Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, la Chișinău, conducătorii sovietici Brejnev și Kosîghin au afirmat că Basarabia este definitiv încorporată în comunitatea spirituală a naționalităților sovietice⁷³.

Am vrut, la un moment dat, să discutăm această problemă și cu Mihail Gorbaciov, dar nu au fost condiții și am spus s-o lăsăm ceva mai târziu. Sigur, într-o formă sau alta, va trebui să reluăm și problema Basarabiei. Trebuie oricum să ridicăm problema populației din Republica Moldovenească (sic!), în concordanță cu constituția sovietică și cu ceea ce afirmă acum ei. Trebuie să le asigure folosirea limbii, să le asigure, pentru că ei sunt o republică, sunt un popor. Ei înșiși spun că sunt un popor moldovenesc. Sunt români și nu-i lasă să folosească limba pe care o doresc ei și, cel puțin, în prima etapă,

---

⁷¹ Alexandr Nicolaevici Șelepin a fost prim-viceprim-ministru al URSS, membru cu drepturi depline al Biroului Politic și președinte al KGB, din decembrie 1958 până în noiembrie 1961 și principalul consultant al președintelui KGB, Vladimir Yefimovich Semichastny, din 1961 până în 1967.

⁷² În cadrul discuțiilor din septembrie 1965 privitoare la restituirea de către URSS a ceea ce nu fusese încă restituit din tezaurul României depus la Moscova în anii Primului Război Mondial, dintre delegația română condusă de Nicolae Ceaușescu și cea a Uniunii Sovietice, condusă de Leonid Ilici Brejnev, conducătorul sovietic a declarat că nu știe nimic despre existența unui asemenea tezaur: „Tezaur?... Ce tezaur?... Noi nu știm nimic despre acest tezaur!” Brejnev a cerut o pauză de documentare. Ulterior, după ce delegația României i-a prezentat lui Brejnev documentele din operele complete ale lui Lenin, în care acesta face referire la tezaurul României și la obligația Rusiei Sovietice de a-l restitui, conducătorul sovietic a solicitat ca această problemă să fie discutată „mai târziu”. Vezi Paul Niculescu-Mizil, *Din nou despre Tezaurul nostru de la Moscova*, în „Dosarele istoriei”, An. VI, nr. 11 (63), 2001, p. 36.

⁷³ La puțin timp după această declarație, cu ocazia înmormântării lui Ghiță Pop, ultimul secretar general al PNT, în prezența unei asistențe foarte numeroase, a luat cuvântul Pantelimon Halippa, care, autorizat în prealabil de forurile de partid, a evocat într-un mod iredentist drepturile românești asupra Basarabiei, numindu-le „dreptul de totdeauna”. Pantelimon Halippa a declarat că este reprezentantul românilor basarabeni și vorbește în numele lor. El a îndemnat românii la luptă pentru recuperarea Basarabiei de către România. Vezi Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 101-103. În discursul său, Pantelimon Halippa a menționat și numele lui Iuliu Maniu și Ion Mihalache, evidențiindu-le meritele în lupta națională a românilor. Privitor la acea zi, de 28 octombrie 1967, în care a fost înmormântat Ghiță Pop, legionarul Tudor Voinea și liberalul Amedeo Bădescu au declarat că reprezintă un moment important al restaurării democrației în România. În acea perioadă, Nicolae Ceaușescu a susținut promovarea adevărilor istorice și reabilitarea unor personalități ale României care fuseseră în dizgrația regimului cominternist. Pantelimon Halippa a fost doar unul dintre ei. Securitatea, având dublă comandă, sovietică și românească, nu a văzut cu ochi buni această linie politică și a subminat-o, în întreaga perioadă ceaușistă. De asemenea, această linie politică nu a fost agreată de Elena Ceaușescu, care, după 1972, a preluat extrem de importanta funcție de șefă a cadrelor CC al PCR.

să se asigure legături corespunzătoare între Moldova și România... soluționarea acestei probleme trebuie gândită și trebuie s-o discutăm. Să avem în vedere, în primul rând să publicăm pozițiile care sunt, mai cu seamă că ei le publică și să avem în lunile următoare o discuție specială pe această problemă.

De altfel, în 1970-1975 am avut câteva discuții cu secretarul cu problemele internaționale de atunci – Katușev – trimis de conducere, prin care ne cereau ca noi să recunoaștem în mod deschis că Basarabia este a lor. În programul partidului avem o referire generală și am spus că nu vom putea să recunoaștem. Una este problema granițelor, ca rezultat al forței, dar alta este să recunoaștem că poporul moldovenesc este un popor care nu are strânse legături cu poporul român, este un non-sens. Aceasta ar fi o altă problemă.

Sigur, punându-se problema anulării înțelegerii cu Hitler, este evident că în mod corespunzător intervine și aici anularea. Noi vrem ca după Congres să avem o discuție pe această problemă, pentru că nu se poate să acceptăm această situație și felul cum ei acționează. Vin și fac o plenară și anunță că vor să îndrepte lucrurile, ce a fost în trecut, dar de fapt adoptă măsuri mai brutale decât în trecut și continuă să-i împiedice să-și pună în valoare problemele lor... Aici nu este vorba de existența unei naționalități sau a unor oameni care sunt de origine română și se găsesc în Uniunea Sovietică, ci este vorba de o parte a României, care a fost cedată datorită acordului cu Hitler. Cum s-au publicat aceste acorduri în altă parte va trebui să le publicăm și noi. S-au publicat și în Uniunea Sovietică. I-am spus și lui Matei [Ilie] și lui Olteanu [Constantin], pentru că este legat și de partea internațională – i-am chemat pe amândoi pentru că, și din punct de vedere internațional, trebuie să lucreze împreună. Să publicăm aceste probleme, aceste acorduri, pentru că acolo se spune foarte clar că Uniunea Sovietică manifesta interes – asta este formula, în acordul semnat aparte, nu numai în acordul general, în care se spune că Uniunea [Sovietică] manifestă interes față de Basarabia și Bucovina. Este vorba de acordul dintre Molotov și Ribbentrop și unde se spune că Germania nu are interes și nu are obiecțiuni față de acest lucru.” Nicolae Ceaușescu a întrebat: „Deci sunteți de acord?”, iar stenograma consemnează: „Toți tovarășii sunt de acord”⁷⁴.

Trebuie menționat că în acea informare făcută de Nicolae Ceaușescu în ședința CPEX, el nu a menționat faptul că predecesorul său, Gheorghe Gheorghiu-Dej, ale cărui merite le-a minimalizat în anumite momente, a realizat importante recuperări din tezaurul României. Astfel, în august 1956, URSS a restituit României o parte din tezaurul depus la Moscova în anii Primului Război Mondial, cuprinzând opere de o mare valoare artistică și materială. Este vorba despre 33 de kg de aur, 690 kg de argint, 22,12 carate de briliante, 30,03 carate de rubine, 184,55 carate de smaralde, 1.350 de picturi, gravuri și desene, dintre care 120 de Nicolae Grigorescu, pe lângă altele de Aman, Luchian, Andreescu, Szathmary, 35.000 de monede rare, 39.320 de alte piese de mare valoare⁷⁵.

---

⁷⁴ Protocolul și stenograma ședinței CPEX al CC al PCR din 13 noiembrie 1989, Arhiva Comitetul Central – Comitetul Politic Executiv al CC al PCR, Nr. 3240, Nr. 1840 din 22 XI 1989, *Protocol nr. 24 al ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 13 noiembrie 1989*.

⁷⁵ Vezi Pavel Țugui, *Hrușcirov, Gheorghiu-Dej și Tezaurul României de la Moscova*, în „Dosarele istoriei”, An. VIII, nr. 6 (82), 2003, p. 58. Autorul a menționat că nu a putut stabili dacă restituirile din tezaurul României făcute de sovietici în 1956 au fost solicitate de conducerea PMR, sau au fost făcute din inițiativa guvernului URSS.

În cadrul *Raportului la Congresul al XIV-lea al PCR*, din 20 noiembrie 1989, Nicolae Ceaușescu a cerut anularea tuturor acordurilor încheiate cu Germania hitleristă în perioada celui de-Al Doilea Război Mondial. Nicolae Ceaușescu a spus: „Anul viitor se împlinesc 45 de ani de la terminarea celui de-Al Doilea Război Mondial. De aceea, România consideră că trebuie să se treacă la adoptarea măsurilor necesare soluționării tuturor problemelor care nu s-au rezolvat încă. În primul rând apare necesar să se adopte o poziție clară, fără echivoc de condamnare și anulare a tuturor acordurilor încheiate cu Germania hitleristă, trăgându-se concluziile practice pentru anularea tuturor urmărilor acestor acorduri și dictate...”⁷⁶.

În 23 noiembrie 1989, în plin congres al partidului, ambasadorul URSS la București, Evgheni Tiajelnikov, i-a remis lui Nicolae Ceaușescu o scrisoare din partea lui Mihail Gorbaciov în care acesta îi reproșează poziția adoptată față de *Tratatul Molotov-Ribbentrop*. Gorbaciov îi spunea lui Ceaușescu că nu e bine să amintească de înțelegeri moarte și îngropate pentru că astfel ar putea deștepta la viață forțe adormite de aproape jumătate de veac. Mai mult, îi spunea să înceteze să spună despre cei care aplică perestroika și se deschid reformelor ca fiind „deviaționiști”, „trădători”, sau să spună despre ei că au trădat cauza socialismului, ori că au eșuat⁷⁷.

În după-amiaza aceleiași zile, Ceaușescu a convocat întregul CPEX (33 de membri) la care s-au mai adăugat Radu Constantin și Vasile Bărbulescu, secretari ai CC al PCR. Ședința a durat 30 de minute. Ceaușescu le-a spus membrilor conducerii colective să citească mesajul trimis de Gorbaciov despre întâlnirea pe care urma s-o aibă cu Bush. Apoi l-a pus pe Constantin Olteanu să le citească răspunsul lui. Ceaușescu i-a scris lui Gorbaciov că la întâlnirea cu Bush nu se poate discuta situația din țările socialiste „sub nicio formă”. El scria că acesta este un subiect care nu poate fi discutat decât între conducerile țărilor socialiste.

De fapt, Ceaușescu amintea de *Pactul Molotov-Ribbentrop* pentru a avertiza Moscova și, deopotrivă, celelalte țări socialiste, că un nou pact de redistribuire a sferelor de influență ar putea avea efecte catastrofale. Chiar Gorbaciov, în rândurile scrisorii pe care i-a trimis-o lui Ceaușescu, spunea că se va întâlni cu președintele George Bush pentru a discuta probleme de interes mondial.

Nicolae Ceaușescu nu avea în vedere doar *Tratatul Molotov-Ribbentrop*, ci și *Acordul de la Potsdam*, încheiat în cadrul Conferinței de la Potsdam, prin care URSS-ului i s-au conferit drepturi și privilegii asupra României, care au fost menținute

---

⁷⁶ Nicolae Ceaușescu, *Raport politic prezentat Congresului al XIV-lea al PCR*, 20 noiembrie 1989, în „Scânteia” din 21 noiembrie 1989.

⁷⁷ Arhiva sonoră a Radio Europa Liberă, *Buletin de știri*, 27 noiembrie 1989, <https://romania.europalibera.org/a/buletin-de-%C8%99tiri-27-noiembrie-1989/30293397.html>. Astăzi, după deconspirarea de către colonelul CIA Richard Cummings, fostul șef al unității de protecție a posturilor de radio Europa Liberă și Libertatea, a existenței unei rețele a Securității în cadrul Radio Europa Liberă, este evident că informațiile din interiorul CPEX făcute publice la Europa Liberă proveneau de la agentura Securității, care acționa la ordinul KGB, pentru subminarea lui Nicolae Ceaușescu, pregătirea loviturii de stat din decembrie 1989 și readucerea României sub controlul politico-militaro-informativ al URSS. În acest sens, vezi și Corvin Lupu, *Trădarea Securității în decembrie 1989. Secrete ale intervenției străine împotriva României*, București, Editura Elion, 2015, pp. 91-95.

pe întreaga perioadă a Războiului rece. În mare parte ele au fost motivate de faptul că România a „ocupat” Basarabia în 1918 și în 1941, teritoriu care ar aparține „de drept” URSS. Aceste drepturi și privilegiile, inclusiv dreptul de intervenție în problemele interne ale României, au fost consemnate în legislația internațională și încorporate în *Carta ONU*. Acesta este motivul pentru care de-a lungul anilor Nicolae Ceaușescu a susținut pe față reunificarea Germaniei, care ar fi însemnat năruirea *Acordului de la Potsdam*, cu toate prevederile sale oneroase față de România⁷⁸.

Problematica *Acordului de la Potsdam* a fost discutată și cu prilejul vizitei președintelui și a secretarului de stat ai SUA, Gerald Ford și Henry Kissinger, în România, în anul 1975 și inclusă într-un memorandum al convorbirilor⁷⁹.

În anul 1976, la un an după încheierea Conferinței pentru Pace și Securitate în Europa de la Helsinki și a semnării *Actului Final* al conferinței, ministrul de Externe al României, George Macovescu, în discuțiile pe care le-a purtat la Casa Albă cu președintele Gerald Ford, a abordat și probleme referitoare la Basarabia. El a declarat: „Știți că suntem în favoarea menținerii integrității teritoriale a statelor din Europa, în favoarea respectării tratatului din 1947 și a acordurilor de la Helsinki pe care le-am semnat. Considerăm că RSS Moldovenească este parte a URSS. ...președintele nostru a declarat public că recunoaștem că RSS Moldovenească este parte integrantă a URSS, dar nu putem accepta ideea că moldovenii nu sunt români, când cea mai mare parte a Moldovei face parte din România”⁸⁰.

În același sens, Nicolae Ceaușescu i-a declarat secretarului general al PC al URSS și președinte al Sovietului Suprem, Leonid Ilici Brejnev, că nu putea „în nici un caz să accepte teza, care contravine flagrant adevărului istoric, că românii și moldovenii sunt două popoare diferite, că limba română și moldovenească sunt două limbi diferite”⁸¹.

Securitatea din România nu a încurajat nici demersurile patrioților basarabeni pe lângă autoritățile române și nici unele manifestări pe care refugiații basarabeni din România au dorit să le organizeze. Acest fapt reiese din mulțimea de documente și rapoarte ale Securității către decidenții politici din perioada ceaușistă. În mod deosebit rezultă aceasta dintr-un raport semnat chiar de Președintele Consiliului Securității Statului, Ion Stănescu (Szilágy), din rapoartele privitoare la trimiterea de către Pantelimon Halippa și colaboratori ai săi a unui memoriu generalului Charles de Gaulle, cu prilejul vizitei acestuia în România,

---

⁷⁸ Larry L. Watts, *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, Traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, București, Editura RAO, 2013, pp. 30-31.

⁷⁹ Vezi și Constantin Moraru, *2-3 august 1975: Convorbirile Ceaușescu-Ford*, în „Historia”, <https://www.historia.ro/sectiune/general>. Pe 2 august 1975, la București, la Palatul Consiliului de Stat, au avut loc convorbirile dintre Nicolae Ceaușescu și președintele SUA, Gerald Ford. Pe lângă Nicolae Ceaușescu și Gerald Ford au participat la convorbiri Manea Mănescu, prim-ministru, George Macovescu – ministrul Afacerilor Externe și Henry Kissinger - secretarul Departamentului de Stat al SUA.

Discuțiile s-au axat pe aspectele relațiilor bilaterale dintre cele două țări, problematica europeană pe marginea *Acordurilor de la Helsinki* (1975), necesitatea încheierii unui *Tratat de Pace* cu Germania, care „să pună pe picior de egalitate toate statele, inclusiv Germania”, problema Iugoslaviei - după moartea lui Tito, *Doctrina Brejnev* (a suveranității limitate) etc.

⁸⁰ Larry L. Watts, *Oaia albă în turma neagră*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, București, Editura RAO, 2018, p. 251.

⁸¹ *Ibidem*, p. 251.

din mai 1968. Memoriul a fost trimis Ambasadei Franței la București prin scrisoare recomandată și a fost interceptat și reținut definitiv, „în interesul muncii”, din ordinul generalului maior de securitate Constantin Stoica, vicepreședinte al Consiliului Securității Statului. Memoriul confiscat se află în arhiva CNSAS. Prin rapoartele sale, Securitatea încerca să dovedească faptul că activitatea patrioților basarabeni, în frunte cu Pantelimon Halippa, pentru conștientizarea ideii apartenenței Basarabiei la România, ar dăuna raporturilor țării cu URSS și politiciii PCR și RSR, chiar dacă ei nu reprezentau un pericol pentru securitatea statului, după cum se recunoștea într-unul din rapoarte.

În anul 1969, în preajma vizitei președintelui Richard Nixon la București, Pantelimon Halippa intenționa să-i trimită și acestuia un memoriu privitor la situația Basarabiei, cu toate că fusese avertizat de Securitate să înceteze activitatea de propagare a drepturilor românești asupra Basarabiei. Ca urmare, șeful Direcției a I-a, colonelul Dumitru Borșan, a propus CSS ca Pantelimon Halippa să fie din nou chemat la Securitate, admonestat și să i se atragă atenția asupra „atitudinii și comportării sale”. Ulterior, Securitatea a trecut la operațiuni mai ample, de preluare a tuturor scrierilor, documentelor și materialelor aflate în posesia lui Pantelimon Halippa, sub pretextul prevenirii înstrăinării lor și asigurării securității personale a patriotului basarabean. Pe de o parte, acest demers a fost conceput a fi realizat prin influențarea lui Pantelimon Halippa de către ofițerii de securitate cu care acesta stătea de vorbă, iar pe de altă parte, Securitatea a inițiat trimiterea unei scrisori anonime de atenționare a unui „iminent” pericol de moarte în care s-ar afla, pentru a-l intimida⁸².

Nu există nici o dovadă că aceste măsuri ale Securității erau cunoscute la partid. Cel mai probabil, ele au fost operațiuni inițiate de Securitate, care slujeau în primul rând intereselor sovietice de reprimare a oricăror forme de promovare a ideii apartenenței Basarabiei la România. De altfel, este dovedit în istoriografie că Securitatea acționa duplicitar, afișând loialitate totală față de conducerea de partid și de comandantul suprem, dar promova și o agendă paralelă cu cea a PCR, colabora în secret și împotriva ordinelor decidenților politici cu serviciile secrete sovietice și uneltea împotriva conducerii României, pentru răsturnarea de la conducere a lui Nicolae Ceaușescu și înlocuirea lui cu un conducător socialist devotat Moscovei⁸³.

Conducerea de partid era mulțumită de activitatea lui Pantelimon Halippa, pe care Securitatea o reprima. Ca urmare, în anul 1973, prin *Decret al Consiliului de Stat*, semnat de Nicolae Ceaușescu, lui Pantelimon Halippa i s-a mărit pensia, aceasta fiindu-i aproape dublată, de la 1.880 lei, la 3.500 lei. Pentru acei ani, era o pensie cu putere de cumpărare mare. De asemenea, în 1972, când Pantelimon Halippa a predat statului român arhiva sa personală privitoare la Basarabia, multe dintre ele relevând drepturile istorice ale româ-

---

⁸² Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 153-154, 170-171, 194-205, 210, 213, 226, 236 și 318-320.

⁸³ În acest sens, vezi, printre altele, lucrările: Constantin Aioanei, Cristian Troncotă, „*Trădarea se cuibărise demult în DSS*”, București, Editura Elion, 2019; Corvin Lupu, *Trădarea Securității în decembrie 1989. Secrete ale intervenției străine împotriva României*, București, Editura Elion, 2015; Corvin Lupu, Ioan Bâlbă, *Trădarea României Socialiste în viziunea unui ofițer de securitate*, Sibiu, Editura Techno Media, 2019; Corvin Lupu, Cristian Troncotă, *Prăbușirea mitului Securității. Adevăruri ascunse despre generalul Iulian Vlad și istoria Securității regimului comunist din România*, București, Editura Elion, 2018.

nilor asupra provinciei, el a fost chemat la conducerea Ministerului de Interne, de care aparțineau Arhivele Naționale și a fost recompensat cu suma de 30.000 lei⁸⁴.

În 1990-1991, când s-a proiectat încheierea unui tratat bilateral de bază între România și URSS, recunoașterea de către România a apartenenței la URSS a teritoriilor ocupate de aceasta în 1812 și 1940 a fost inclusă în proiectul care a fost respins de Parlamentul României, în iunie 1991.

După dezmembrarea URSS, Ucraina a continuat această preocupare și, profitând de slăbiciunile și de lipsa extremă de patriotism a conducerii României, aservită unor interese străine, antiromânești, a reușit să obțină *Tratatul cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina*, din 2 februarie 1997, prin care conducerea de atunci a României recunoștea apartenența la Ucraina a nordului Bucovinei, a Ținutului Herța, a sudului Basarabiei și a Insulei Șerpilor⁸⁵. Ceea ce au refuzat categoric conducătorii regimului socialist de stat, inclusiv în perioada ocupației militare sovietice a României, Gheorghe Gheorghiu-Dej și Nicolae Ceaușescu, au acceptat cu sânge rece conducătorii trădători din 1997, respectiv Emil Constantinescu, președinte, Victor Ciorbea, prim-ministru, Petre Roman, președinte al Senatului, Adrian Severin, ministru de Externe și majoritatea parlamentarilor care s-au supus dispozițiilor politice de la partide și au acceptat legalizarea unor rapturi teritoriale în dauna poporului român⁸⁶.

Revenind la perioada de acum un secol, afirmăm că relațiile României cu Rusia/Rusia Sovietică/URSS/Federația Rusă au fost decisiv influențate de problema apartenenței Basarabiei la cele două țări, iar imposibilitatea gestionării lor de către guvernele regale române au condus, după înlăturarea țarului Nicolae al II-lea, la dispute și conflicte, care au escaladat și au condus la reorientarea politică a României către Germania și la războiul româno-sovietic din anii 1940-1944. De-a lungul perioadei de peste un secol care a trecut, această realitate a fost recunoscută doar cu un sfert de gură și arareori de către reprezentanți ai clasei politice românești, care s-a cantonat în facila și comoda poziție de acuzatoare a Rusiei, dar motivația obiectivă a vinovăției rusești pentru raptul Basarabiei, Bucovinei de Nord și a Ținutului Herța nu absolvă clasa politică românească și Casa Regală de propriile ei greșeli și de propria ei vinovăție. Acesta este unul din motivele care au condus la zicala că „am pierdut Basarabia pentru că nu am fost demni de ea”.

Problema unității românești de pe ambele maluri ale Prutului subminată de regimurile politice post-comuniste

Perspectivile de reunificare a teritoriilor din nordul și centrul Basarabiei, care compun astăzi, împreună cu Transnistria, Republica Moldova au fost frânate de la Moscova, de la Chișinău și de la București.

---

⁸⁴ Vadim Guzun (editor), *op. cit.*, pp. 350 și 3531.

⁸⁵ Insula Șerpilor a fost ocupată de flota URSS în octombrie 1940.

⁸⁶ Cu ocazia dezbaterilor din Parlamentul României, ocazionate de votul privitor la proiectul *Tratatului cu privire la relațiile de bună vecinătate și cooperare dintre România și Ucraina*, din 1997, interpelat, ministrul de Externe Adrian Severin a declarat că România trebuie să contribuie la stabilitatea Ucrainei.

La 5 aprilie 1991, la Moscova, președinții Mihail Gorbaciov și Ion Ilici Iliescu au semnat *Tratatul de colaborare, bună vecinătate și amicitie între România și URSS*, care înlocuia vechiul tratat, încheiat în 7 iulie 1970 pentru 25 de ani. Conform noului tratat, România și URSS se considerau, în relațiile lor reciproce, precum și în ansamblul comunității internaționale, în orice situație, drept state prietene (art. 1). Erau reafirmate inviolabilitatea frontierelor și integritatea teritorială (art. 3), semnatarele obligându-se să nu participe la nicio alianță îndreptată una împotriva celeilalte, să nu permită ca teritoriul lor să fie folosit de către un stat terț în scopul comiterii unei agresiuni împotriva celeilalte părți, să nu pună la dispoziția unei terțe țări căile și mijloacele de comunicație și să nu sprijine în niciun fel un asemenea stat care ar fi intrat într-un conflict armat cu cealaltă parte contractantă (art. 4).

Tratatul nu făcea nicio referire la *Tratatul Molotov-Ribbentrop*, la *Protocolul adițional secret* al tratatului și nici la partea din tezaurul României care nu a fost restituită României. Tratatul asigură centura de securitate a Uniunii Sovietice în zona României, prin angajamentele acesteia de a nu adera la NATO și a nu permite folosirea teritoriului ei de către posibili adversari ai URSS. Interesele României nu au fost menționate în tratat. În luna iunie 1991, în ultima ședință a sesiunii Parlamentului României dinaintea vacanței parlamentare, tratatul a fost respins prin vot și nu a devenit lege.

În 2 septembrie 1991, când patrioții români de pe cele două maluri ale Prutului făcuseră „podul cu flori”, președintele minoritar etnic al României, cunoscut ca susținător al intereselor sovietice, Ion Ilici Marcel Iliescu, a recunoscut Republica Moldova ca stat suveran și independent. Prin aceasta s-a consolidat existența a două state românești diferite și s-a descurajat mult posibilitatea unei uniri a celor două teritorii românești prin voință populară, revoluționară, care era „la modă” și susținută atât de Occident, cât și de regimul Gorbaciov din URSS, în perioada schimbării regimurilor politice socialiste de stat autoritare, cu regimuri socialiste perestrokiste.

În anul 1992, după prăbușirea URSS, SUA a recunoscut și ea Republica Moldova ca stat suveran și independent.

În decembrie 1991, imediat după dezmembrarea controlată a URSS, a izbucnit războiul de pe Nistru. El a slujit Federației Ruse să dovedească necesitatea prezenței militare rusești în Republica Moldova și obținerii însărcinării internaționale oficiale de menținere în Republica Moldova a unor forțe militare „de pace” de către Federația Rusă. Patrioții români care au luptat pe Nistru, atât cei reali, cât și agentura rusească infiltrată printre ei, au făcut de fapt, conștient, inconștient, sau cu rea-credință, jocul Moscovei.

În cursul conflictului de pe Nistru, în raporturile dintre România și Moldova, s-a ajuns și la acuze ale Chișinăului împotriva guvernului de la București, de imixțiuni în treburile interne ale Republicii Moldova. România a fost acuzată că a desfășurat activități informative pe teritoriul Republicii Moldova, că se amestecă în treburile interne ale acestui stat suveran și independent, ca să nu mai vorbim de faptul că, în anii '90, „guvernul” de la Tiraspol a acuzat România că a înarmat forțele care luptau împotriva separatiștilor transnistrieni conduși de generalul Smirnov și a desfășurat activități informative ilegale în Republica Moldova. Toate acestea au oferit Rusiei argumente teme-

nice în plus, în fața opiniei publice internaționale, de a-și păstra armata de ocupație din Republica Moldova.

În perioada premergătoare includerii României în structurile euro-atlantice, începând cu anul 2001, s-a pus pe rol proiectul încheierii unui tratat de bază al României cu Federația Rusă. Atât opinia publică, cât și o parte a clasei politice românești considerau că problemele anulării *Tratatului Molotov-Ribbentrop*, a urmărilor sale și restituirea tezaurului României trebuie să fie soluționate în cadrul acestui tratat. Ele sunt chestiuni istorice nesoluționate care nu ar trebui să fie ignorate. Cu toate acestea, ministrul de Externe, Mircea Geoană, a declarat că „Am decis că a sosit vremea ca această dispută să fie încheiată”⁸⁷. Prim-ministrul României și președinte al partidului de guvernământ, Adrian Năstase, a declarat: „În legătură cu *Tratatul de bază* și cu anumite bariere care au stat în calea semnării lui până acum se cuvin a fi făcute două precizări. În primul rând, chestiunea denunțării *Pactului Molotov-Ribbentrop* nu mai este de actualitate, teritoriile care au fost răpite României nemai aflându-se între granițele Federației Ruse. În al doilea rând, pentru accelerarea negocierilor și finalizarea *Tratatului* ar fi necesar ca partea română să propună ca discuțiile legate de problema tezaurului să fie separate de reglementarea cadrului de bază al relațiilor bilaterale și să se poarte ulterior în acest cadru”⁸⁸.

Cu acest prilej, poziția Federației Ruse a fost aceea că problema *Tratatului Molotov-Ribbentrop* nu mai este de actualitate întrucât Federația Rusă nu mai deține teritorii care au aparținut României, iar problema tezaurului României, fiind o piedică în calea încheierii unui tratat, să fie discutată cu alt prilej. Observăm că demnitarii români Adrian Năstase și Mircea Geoană susțineau punctele de vedere ale Federației Ruse, minimalizând aspirațiile istorice românești. De asemenea, în vederea încheierii unui tratat bilateral cu România, guvernul de la Moscova a încercat să negocieze propunând concesiuni în schimbul neaderării României la NATO. În cele din urmă, tratatul nu s-a semnat.

După aderarea României la NATO și la UE, îndepărtarea româno-română de pe cele două maluri ale Prutului s-a accentuat. Într-o primă etapă euro-atlantică a României, guvernării de la București, la cererea noilor diriguitori occidentali, au ermetizat frontiera cu Basarabia și au deschis-o total pe cea de la Vest, cu dușmanii istorici ai etnicilor români, ungurii. Paradoxurile istoriei... În perioada interbelică ar fi fost de neconceput, chiar de domeniul absurdului, să existe vreun proiect în care românii să-și securizeze frontierele cu frații lor din Basarabia și să-și deschidă total frontiera cu Ungaria, eternul adversar din istorie.

În timpul președinției lui Traian Băsescu, România a decis să acorde cetățenia română, la cerere, cetățenilor Republicii Moldova. O decizie aparent patriotică, utilă, care ar ajuta pe frații noștri. Urmarea a fost că sute de mii de români din Republica Moldova au obținut cetățenia română, au devenit cetățeni ai UE și au plecat în Occident. Și duși au fost. Fibra românească din Basarabia s-a slăbit și mai mult și a pierdut elemente de calitate genetică ridicată. Rusofonii nu părăsesc Basarabia, chiar dacă mulți

⁸⁷ „Curentul”, nr. 250/1.221, 24 octombrie 2001, p. 2.

⁸⁸ „Adevărul”, nr. 3.533, 25 octombrie 2001, p. 2.

dintre ei merg la muncă în Federația Rusă, unde sunt plătiți la nivelul din Occident. Majoritatea românilor care pleacă din Basarabia nu mai revin în fosta lor patrie.

În iulie 2021, în urma alegerilor parlamentare din Republica Moldova, pentru prima oară în cele trei decenii de independență statală, nici un partid unionist nu a mai intrat în Parlamentul de la Chișinău. Electoratul partidelor unioniste a fost acaparat de proiectele euro-atlantice, cele care în România au condus la un neo-colonialism incontestabil. Naționalismul românesc din Basarabia a fost convertit la globalismul euro-atlantic, ceea ce este o înfrângere a românismului și a unionismului basarabean.

În anul 2016, ambasadorul SUA la Chișinău, James Pettit, a declarat public, în cadru oficial, că: „Moldova trebuie să rămână un stat suveran și independent în cadrul unor granițe sigure. Alăturarea României de exemplu, ca o cale de a intra în UE sau pentru orice alt motiv, nu este o alegere practică și nu este o alegere care va face lucrurile mai bune aici în Moldova. Ceea ce va face lucrurile mai bune aici în Moldova este cooperarea dintre clasa politică și oamenii din Moldova, pentru ca ei toți să contribuie la realizarea unei țări mai bune pentru moldoveni. Moldova nu este România, Moldova își are propria sa istorie și propriile ei provocări, printre care este și faptul că Moldova este o țară multietnică cu oameni care vorbesc limbi diferite și, desigur, mai este și problema transnistriană, care nici măcar nu este sub controlul guvernului central, dar care are nevoie de un statut special, dar un statut special în cadrul Republicii Moldova”⁸⁹. Prin această poziționare oficială a SUA, mișcarea unionistă din Republica Moldova și din România a pierdut sprijinul singurei puteri din lume care ar fi putut să o ajute în direcția satisfacerii aspirațiilor ei istorice.

Postfață

Basarabia a fost o vreme îndelungată sub stăpânire rusească și ucraineană (nordul provinciei și sudul ei). În cei peste 200 de ani trecuți de la 1812, până în prezent, ea s-a aflat doar 25 de ani în interiorul granițelor României. Este puțin. În acei ani interbelici, guvernele românești au făcut foarte puține pentru basarabeni. Apartenența provinciei la România nefiind recunoscută de mari puteri ale lumii (în primul rând, de SUA, de URSS, Germania, Japonia), autoritățile de la București s-au ferit de investiții în Basarabia, care erau văzute ca fiind riscante și au privit-o ele însele cu lipsă de încredere în viitorul ei românesc. Basarabia a rămas neindustrializată. Sovieticii au făcut investiții în RSS Moldovenească, dar le-au făcut la est de Nistru, în Transnistria. Politicienii români din perioada interbelică vizitau Basarabia mai ales în campaniile electorale, când promiteau cu multă larghețe proiecte pe care nu le-au demarat niciodată.

Încrederea basarabenilor în România a fost zdruncinată din temelii, după părerea noastră, pe bună dreptate. În perioada stăpânirii țariste, elitele românești din Basarabia au fost deportate, întemnițate, persecutate, marginalizate. În mod deosebit au fost oprimați preoții. În perioada lui Stalin, această situație s-a repetat. Ulterior, elitele românești din Basarabia, care s-au ridicat în perioada comunistă, au fost atrase intenționat spre situații

---

⁸⁹ Alina Neagu, *Ambasadorul SUA la Chișinău: Republica Moldova nu este România, ci trebuie să rămână un stat suveran și independent. Unirea nu este o alegere practică*, în hotnews.ro, 28 august 2016.

mai bune oferite în alte părți ale imensei Uniuni Sovietice și înlocuite cu elite rusofone. Fibra românească a Basarabiei a fost mereu agresată și subțiată. Și totuși, ea a rezistat. A rezistat, dar nu la o dimensiune care să asigure un control majoritar al societății. Așa s-a ajuns ca, în alegerile din 2004, partidul pro-unionist al lui Iurie Roșca să obțină doar în jur de 13,5 % din voturi, într-o campanie electorală a cărei corectitudine nu a contestat-o.

Astăzi, mulți patrioți români din Republica Moldova vor să se unească cu România, păstrând în componența statului și provincia Transnistria, cu a ei Armată a XIV-a, ceea ce este atât anacronic, cât și de neacceptat pentru o țară membră a NATO și a UE, cum este România. Cu toată această imposibilitate, nu sunt formulate proiecte de propunere a separării teritoriilor foste ale Basarabiei românești de Transnistria. Orice mare proiect de țară are nevoie de mari sacrificii. Dar nimeni nu propune la Chișinău renunțarea la Transnistria în favoarea unirii Basarabiei cu România.

O altă caracteristică a liniei strategice a grupării unioniste din Basarabia este aceea de a-și construi linia politică pe adversitatea declarată cu Federația Rusă. Or, este evident că în acest areal geopolitic este foarte greu de prevăzut că se poate avea succes în demersuri naționale și statale majore promovate în adversitate cu Rusia. Și totuși, această adversitate este întreținută de patrioții români basarabeni, promovată public și încurajată de România și de organismele euro-atlantice.

Privitor la acest aspect, există o categorie de unioniști basarabeni (cel puțin în aparență unioniști), care propune un discurs violent antirusesc și exprimă convingerea în slăbiciunea totală a Rusiei, a faptului că această țară este măcinată atât de tare de grave probleme interne: alcoolism, scădere demografică și nemulțumiri ale unor minorități naționale, încât Rusia se va destrăma și, pe cadavrul ei, se vor prăbuși și rusofonii din Basarabia, iar provincia va reveni la România. Pentru prima oară am auzit această „teză” „pe viu” în 2014, la un simpozion organizat sub egida ministrului Apărării Republicii Moldova de atunci, generalul de Justiție Militară Valeriu Troenco. Cu acel prilej, într-o pauză de cafea, unul dintre participanți a afirmat public că „Rusia se va dezmembra în cnezate și voievodate”, iar pe cadavrul Rusiei Republica Moldova se va reunifica cu România. Un general, fost comandant al Brigăzii cu Destinație Specială (omoloaga Brigăzii Antiteroriste a SRI din România) și un colonel de informații, gazdele care m-au îngrijit pe mine și pe soția mea pe parcursul vizitei la Chișinău, mi-au spus să nu-l iau în seamă, că este cunoscut ca fiind în legătura serviciilor secrete rusești... Deci, am înțeles eu, că serviciile rusești, prin intermediul unor cetățeni care fac parte din mișcarea unionistă românească, lansează teze derutante, care împing mișcarea în direcții perdante, care ocolesc traiectoriile prin care unioniștii s-ar putea apropia de o zonă a unor perspective politico-naționale reale.

În 2018, tot la Chișinău, cu prilejul unei sesiuni științifice, la recepția oferită de organizatori, un foarte cunoscut intelectual, militant politic pentru reunirea Basarabiei cu România, a susținut cu tărie aceeași teză! Am insistat asupra discuției. În afară de atacuri verbale violente la adresa Rusiei, nu avea nici o propunere concretă pentru mișcarea unionistă românească...

Deci, să așteptăm prăbușirea Rusiei...!? Până când? Poate, până la „sfântul așteaptă”... Este simplu de constatat că Rusia are nevoie de motive de nemulțumire față

de mișcarea unionistă românească, atâta timp cât ea este calată pe anti-rusism și unii dintre cei care se învârt în aceste cercuri unioniste oferă aceste motive de nemulțumire, din eroare, din strategii neinspirate sau din rea-credință. La un eventual moment istoric „potrivit” sau „nepotrivit”, aceste nemulțumiri pot fi justificări ale unor măsuri pe care Rusia le poate lua în spațiul geopolitic al fostei Uniuni Sovietice, chiar din fosta zonă de influență pe care Stalin a negociat-o cu SUA și cu Marea Britanie, la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial. N-ar fi de mirare, întrucât în anul 2014, într-un interviu acordat de președintele Vladimir Putin, acesta a declarat că Stalin a negociat sferele de influență foarte bine și a făcut-o „pentru eternitate”, doar că Rusia a avut „doi trădători”, pe Gorbaciov și pe Elțîn, care au stricat înțelegerile prin acordul verbal din Malta, din 2-3 decembrie 1989, făcut cu SUA. Dar, a continuat Vladimir Putin, „Rusia vrea înapoi ceea ce este al ei!”

În noiembrie-decembrie 1917, guvernul regal român a ales adversitatea cu Rusia Sovietică, în locul cooperării diplomatice și nu a răspuns mâinii întinse de bolșevici. România nu a vrut să „se facă frate cu dracu”, pentru a trece puntea recunoașterii de către Rusia Sovietică a eliberării Basarabiei și a unirii ei cu România. Experiența istorică a dovedit că recunoașterea apartenenței Basarabiei la România a fost doar la îndemâna raporturilor diplomatice directe româno-sovietice. Marile puteri s-au implicat de fiecare dată în această problemă doar din perspectivă proprie. În primii 15 ani după Primul Război Mondial, SUA nu au dorit să recunoască apartenența Basarabiei la România pentru că nu doreau să împiedice prin nici un gest diplomatic o posibilă viitoare obturare a comunicării diplomatice cu guvernul de la Moscova și stabilirea de relații diplomatice cu URSS.

Astăzi mișcarea unionistă românească din Basarabia nu realizează că influența Rusiei nu trebuie subestimată și că proiectul unionist nu se poate realiza în adversitate cu Rusia.

Mișcarea unionistă nu și-a propus un model de acțiune prin care să transmită mesajul că această grupare politică nu este împotriva Rusiei, nu dorește și nu acceptă ca Basarabia să devină rampă politico-militară a nici unui alt stat împotriva Rusiei și toate riscurile uriașe de securitate care decurg dintr-o posibilă astfel de poziționare. Această linie politică ar trebui adoptată și de România, în ciuda apartenenței ei la NATO. Discursul antirusesc al guvernanților de la București și al armatei de propagandiști ai regimului globalist euro-atlantic nu este folositor nici României, nici Republicii Moldova și nici demersurilor istorice de reunire a celor două state românești. Discursul antirusesc ajută doar marile companii producătoare de armament din Occident, mai ales din SUA, să vândă României armament uzat fizic și moral, la prețuri foarte mari, din bani împrumutați cu cele mai mari dobânzi de pe piața financiară internațională.

Astăzi, mișcarea unionistă din Republica Moldova este în curs de remodelare în sensul transformării ei într-o mișcare pro-euro-atlantică, susținând posibila reunire a Republicii Moldova cu România sub faldurile Uniunii Europene, care pentru România este un nou colonialism, care pândește să acapareze și Basarabia.

Prin această reorientare a mișcării unioniste din Republica Moldova se produce o îndepărtare de la vechile idealuri ale românismului, în favoarea ideologiei globaliste,

erodatoarea națiunilor europene, cea despre care președintele SUA, Donald Trump, spunea că este „gogorița băgată forțat pe gâtul popoarelor!”.

În același timp, pentru un obiectiv politic atât de mareț, cum ar fi reîntregirea României, guvernării de la București, dacă ar fi unioniști sinceri și dacă ar fi români adevărați, ar trebui și ei să modeleze politica și relațiile internaționale ale țării în favoarea acestui obiectiv național istoric.

Până în prezent, România a ajutat cu anumite sume de bani guvernul de la Chișinău, a oferit vaccinuri gratuite, mașini pentru poliție, pompieri și școli, a investit într-un gazoduct care să facă Republica Moldova independentă energetic față de Rusia etc. etc. De asemenea, guvernul de la București oferă cetățenie pentru moldoveni, devenind pentru aceștia o rampă de emigrare spre Occident și contribuind astfel la depopularea gravă a Republicii Moldova de etnici români, ceea ce slăbește forțele care luptă pentru românism și unire cu țara-mamă și întărește rusofonii care sunt loiali Rusiei și susțin apartenența Republicii Moldova la spațiul estic și nu la România. Cum spunem mai sus, rusofonii nu părăsesc Basarabia.

Rusia a fost țara care a influențat decisiv destinul istoric al României contemporane. Această realitate ar trebui să producă efecte importante asupra analizelor politice ale decidenților politici din România, în această etapă de profunde prefaceri politice în viața internațională din zona de influență euro-atlantică, cu atât mai mult cu cât istoria a dovedit că, periodic, marile imperii își abandonează/transferă periferiile. Or, România a fost mereu în istorie când la marginea de est a imperiilor vestice, când în partea de vest a imperiilor răsăritene.

Încrederea oarbă în euro-atlantism și în parteneriatul strategic cu SUA, de natură să reprime orice fel de proiecte politice alternative, este o nouă eroare politică majoră a clasei politice românești, care va fi decontată într-un moment politic viitor. Aceasta cu atât mai mult cu cât este vizibil că SUA și-au pierdut mult din influența internațională. Ea este un hegemon în decădere, în timp ce Rusia și China, aliate politico-militar și economico-financiar, își dezvoltă influența politică, puterea militară și spațială. Vremea când SUA dominau întreaga lume a apus de mai mulți ani și SUA sunt nevoite să facă pași înapoi. În același timp, Uniunea Europeană este în evidentă criză: Marea Britanie, cea mai mare putere militară din Europa Occidentală, a părăsit corabia și multe state nu mai agreează politica de la Bruxelles. Elveția, Turcia și Norvegia au renunțat definitiv la ideea de a adera la UE. Popoarele Europei fierb din pricina a tot felul de nemulțumiri față de diriguitorii de la Bruxelles, sau de proprii conducători supuși acestora. Etapa entuziasmului și succeselor UE a trecut. Succesele economice ale marilor companii multinaționale sunt succesele lor, nu ale statelor și nici ale popoarelor. Statele, cu deosebire România, nu-și pot recupera obligațiile fiscale pe care aceste companii ar trebui să le plătească statului. În anul 2020, în România, ANAF a colectat doar 27% din totalul veniturilor cuvenite statului român...

În aceste condiții, credem că Republica Moldova are nevoie de proiecte de țară acordate cu noul mers al relațiilor internaționale, proiecte elaborate cu mult tact politic, care să pună pe primul plan propriile ei interese, în așteptarea unor momente istorice care să poată fi valorificate în interesele românești din bătrâna Basarabie.

Proiectul unirii Republicii Moldova cu România are nevoie de o resetare și o reformulare, pentru a putea genera un minim de șanse de reușită. În același timp, mișcarea unionistă trebuie să se protejeze de influența serviciilor secrete din Rusia și din UE, inclusiv de serviciile secrete din România care, în acest moment istoric, sunt simple sucursale ale serviciilor secrete ale puterilor din Occident, care o influențează în direcția unor interese străine de obiectivele românismului, inclusiv de cel al reunirii românilor de pe cele două maluri ale Prutului.

România și Republica Moldova nu trebuie să ignore posibilitatea unor schimbări majore în Europa, care să conducă la modificarea situației geopolitice în estul Europei, în sensul revenirii acestui spațiu sub o influență mărită a Rusiei. Proiectele politice alternative sunt strict necesare, atât la București, cât și la Chișinău. Uniunea Europeană scârțâie din toate încheieturile, iar SUA au abandonat o mare parte din interesele lor din Europa, mai ales din Europa Centrală și de Est. Modul în care și-au abandonat aliații în Vietnam, în Iugoslavia, în Afganistan, în Ucraina, reprezintă un mod de acțiune și ar trebui luat în seamă în analiză. Oricând, SUA pot abandona pe oricine și a-ți lega destinul integral de o singură mare putere, este un risc major de securitate.

Pe această linie de analiză, trebuie reevaluată semnificația ofertei Rusiei, de la începutul anului 2004, de a se acorda României nordul Bucovinei și sudul Basarabiei, la ora destrămării Ucrainei, pe care rușii o întrevădeau de atunci și o întrevăd și astăzi, împreună cu alte oferte militare și politice, în schimbul rămânerii României în afara NATO⁹⁰. Această ofertă este dovada conștientizării nedeclarate public de către conducerea Federației Ruse a apartenenței acestor teritorii la România și la dreptul autorităților de la București de a le avea în deplină posesie.

Într-un proiect formulat pe termen mediu și lung, România și Republica Moldova trebuie să țină cont de faptul că sistemul sferelor de influență a fost consfințit la sfârșitul celui de Al Doilea Război Mondial, nu pentru o perioadă de timp determinată, ci „pentru eternitate”. *Acordul din Malta* (2-3 decembrie 1989), dintre președinții Gorbaciov și Bush sr., care aducea modificări ale sferelor de influență, a fost unul *verbal*. În același timp, istoria a dovedit că, periodic, marile imperii își abandonează/transferă periferiile dintr-o mână într-alta. România a fost în întreaga ei istorie la periferia vestică a imperiilor răsăritene și la periferia estică a imperiilor occidentale care i-au fost suzerane.

De asemenea, acordul dat de președintele rus Boris Elțan președintelui american Bill Clinton, în aprilie 1997, la Helsinki, pentru extinderea NATO către est, a fost tot unul *verbal*. Proiectul politic al Federației Ruse în Europa este de a recâștiga influența pierdută în timpul președințiilor Gorbaciov și Elțan. A nu lua în seamă acest proiect rusec, sau a-l considera lipsit de șanse, ar fi o greșală politică la fel de mare ca cea din noiembrie 1917, când clasa politică românească îi ignora pe bolșevici și aștepta o rapidă eliminare a lor de la conducerea Rusiei și din istorie.

România și Republica Moldova nu au un nivel al relațiilor diplomatice cu Rusia, care să confere încrederea acestei mari puteri în susținerea unui asemenea proiect unificator. Pentru promovarea acestuia, credem că ambele state trebuie să se apropie de

---

⁹⁰ Această ofertă a fost transmisă președintelui României de către președintele Vladimir Putin, personal, prin intermediul Ambasadei României la Moscova.

Rusia și să aibă cu ea tratate solide, îndreptate spre viitor, bazate pe o încredere reciprocă și pe garanția că ele nu vor mai fi în viitor la remorca celor care amenință Rusia. Din acest punct de vedere, cum spuneam, modelul l-a oferit deja Ungaria, țara din UE și din NATO care și-a strâns relațiile cu Federația Rusă până la un nivel înalt, atât economic-financiar, cât și diplomatic.

Credem că România trebuie să înceteze să promoveze o politică antirusească și să fie poligon pentru încurajarea simulării de pericole de război care să faciliteze marilor puteri cursa înarmărilor și desfacerea producției de armament uzat fizic și moral către statele supuse, inclusiv către România, în dauna unor bune relații de vecinătate ale României cu Federația Rusă.

Menținând politicile de promovare a intereselor românismului din Basarabia pe aceeași linie anti-Rusia, se elimină șansele de reușită a proiectului unionist românesc și se menține adversitatea imparabilă a guvernului de la Moscova, cu toate riscurile de securitate pe care le presupune aceasta.

După cum am mai spus și am repetat, suntem convinși că proiectul unificator al românilor de pe cele două maluri ale Prutului nu se poate duce la bun sfârșit în adversitate cu Rusia. Federația Rusă de astăzi nu mai este nici Rusia țărilor și nici Uniunea Sovietică a lui Dzerjinski și Stalin. Federația Rusă este un stat modernizat, chiar dacă este în mod firesc marcat de mentalități eurasiatice și care are alte modalități de promovare a propriilor interese decât cele din epoca modernă și din prima parte a istoriei contemporane, când țarii și bolșevicii au afectat grav sufletul națiunii române din Basarabia.

SUA și UE nu susțin în acest moment istoric proiectul reunificării românești, nu au nici cadrul diplomatic și juridic internațional necesar și nici interesul să o facă. Acționând în adversitate cu Rusia, atât România, cât și unioniștii din Republica Moldova, vor întâmpina mereu și adversitatea internă a rusofonilor din Basarabia. Cât despre teza reunirii celor două state în cadrul UE, aceasta este susținută de forțele economice care doresc acapărarea resurselor de toate felurile ale estului Europei, inclusiv ale Republicii Moldova, în cazul reușitei proiectului de aderare a ei la UE.

Apartenența Transnistriei la Republica Moldova este o frână în calea posibilului proiect re-unificator al celor două state românești. Transnistria este un teritoriu care nu a aparținut României și nu a fost niciodată revendicat de România, chiar dacă există populație românească pe acele meleaguri.

În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, deși se afla sub ocupație militară și guvernare românească, Ion Antonescu a refuzat să o anexeze, cu toate că Germania l-a încurajat să facă acest lucru, respectând linia politică tradițională românească de a nu anexa teritorii care nu îi aparțin. Transnistria nu dorește unificarea cu România. Indiferent de dezvoltarea industrială a Transnistriei, liderii de la Chișinău trebuie mai întâi să renunțe la Transnistria, dacă vor dori să susțină unificarea cu România, sau să susțină o aderare la UE, în acest moment istoric, iluzorie. Transnistria este calul troian folosit de URSS/Federația Rusă pentru a împiedica unirea Republicii Moldova cu România și aderarea ei la euro-atlantism, în contextul actual, context care poate suferi modificări. Planificatorii din Occident doresc să inverseze rolul Transnistriei și prin proiectul de

aderare a Republicii Moldova la UE și, eventual, la NATO (speră ei), regiunea separatistă să devină un cal troian al Occidentului în spațiul controlat de Rusia.

Chiar dacă, la ora scrierii acestor rânduri, Donald Trump nu mai este președintele SUA, nu trebuie să ignorăm faptul că el a declarat că se pronunță ferm pentru o Europă a națiunilor, iar statele care nu vor urma SUA pe această linie politică „vor avea mari probleme”. De asemenea, el a declarat că va încerca să convingă fiecare stat european în parte de nevoia unei Europe a națiunilor. Această declarație dovedește că la Washington există și acest proiect alternativ pentru Europa, care este posibil a fi promovat în viitor de către diplomația americană.

Orientarea politico-economică a Republicii Moldova către Federația Rusă, respinsă de uniuniști/euro-atlanțiști din motive sentimentale, bazate pe o foarte tristă experiență istorică, are însă și avantaje. Mă refer la încetarea erodării energiilor naționale în interminabilele lupte politice interne, la stabilitatea piețelor comerciale, la reducerea/încetarea adversității rusofonilor în interiorul țării, la perspectivele unirii cu județele din sudul Basarabiei care au fost alipite Ucrainei după Al Doilea Război Mondial, la eliminarea adversității Rusiei față de Republica Moldova, ceea ce ar elimina majoritatea riscurilor actuale de securitate ale țării.

Republica Moldova depinde economic de Rusia, iar în interior, teritoriile care au aparținut României depind în mare măsură de economia Transnistriei, unde s-au făcut cele mai importante investiții în perioada Uniunii Sovietice. Sistemul interdependențelor economice din Republica Moldova a fost gândit în perioada stalinistă de așa natură încât astăzi proiectele unioniste se izbesc din fașă de raționamentele pornite din nevoi politico-economice care nu lasă loc sentimentalismelor de natură etnică și istorică.

Pe lângă aceste considerente, după lovitura militară de stat din decembrie 1989, România nu a oferit și nu oferă basarabenilor o situație prea atrăgătoare, din nici un punct de vedere. De altfel, chiar și refugiații din zone foarte sărace ale Africii și Asiei au ocolit România, din acest punct de vedere sărăcia fiind un factor de protejare a etniei române de noi venetici, de care, de-a lungul istoriei, a avut parte din plin și care au devenit o forță distructivă a românismului, la dispoziția puterilor care de-a lungul timpului au stăpânit și exploatat pe români și resursele lor de toate felurile.

Basarabeni, ca și românii, fug de sărăcie în statele din vestul Europei. În multe cazuri, pentru basarabeni, România a fost și este doar o trambulină în drumul lor spre Occident. Privit din acest punct de vedere, prin acordarea cetățeniei române pentru basarabeni, România a contribuit doar la depopularea Republicii Moldova de o parte din tinerii ei români de elită și a permis serviciilor secrete rusești și ucrainene să-și consolideze agentura din România. Emigrarea basarabenilor este doar în folosul Occidentului care le folosește munca și pricepera și a structurilor de securitate rusești și ucrainene.

Libertatea cuvântului și de circulație, care sunt de fapt câștigurile cele mai mari ale schimbării regimului socialist de stat, au fost obținute și de poporul de la est de Prut. Din acest punct de vedere, cândva important, basarabeni nu râvnesc la unirea cu România. În același timp, în România post-ceaușistă, a existat și mai există încă o parte a opiniei publice, inclusiv a clasei politice, care, fără să declare public, nu consideră unirea cu Republica Moldova ca fiind una utilă.

Orientarea politico-economică a Republicii Moldova către UE și NATO, agreată la nivel popular de unioniști/euro-atlanțiști din motive sentimentale și la nivel mai înalt din interese economice și de influență are și dezavantaje. Dintre aceste dezavantaje, principalele se referă la certitudinea înstrăinării economiei și tuturor resurselor naturale ale țării către companiile străine, ca și la absorbția elitelor societății de către Occident, care înseamnă practic transformarea țării într-o colonie cu o situație economico-socială de perspectivă și mai grea. În toate statele supuse, generației în timpul căreia se preluau economia și resursele i se asigura temporar o creștere a nivelului de trai, căderea venind ulterior, când stăpânirea străină s-a consolidat deja.

Sunt convins de necesitatea eliminării implicării sentimentelor de orice fel în luarea deciziilor politice majore de către clasele politice de la București și Chișinău. Toate analizele politice și de securitate trebuie luate exclusiv pe baza rațiunii, fără dragoste și fără ură.

În rest, nu putem decât să salutăm legăturile culturale, unirea simbolică dintre localitățile de pe cele două maluri ale Prutului și orice alte inițiative de cooperare bilaterală.

Erorile politico-diplomatice românești săvârșite privitor la activitatea de recunoaștere și de apărare a României Mari s-au datorat faptului că politicienii români ai epocii, care au avut multe merite foarte importante în realizarea statului național unitar român, nu au conștientizat faptul că momentul de la 27 martie/9 aprilie 1918 nu înseamnă încheierea istoriei, nu au conștientizat faptul că istoria este în continuă evoluție și toate câștigurile politico-diplomatice trebuie consolidate continuu, că toate relațiile internaționale ale României trebuiau raportate la recunoașterea României întregite, obiectivul fundamental al istoriei țării. Istoria nu s-a încheiat la 27 martie/9 aprilie 1918 și continuarea nu a fost favorabilă României întregite. Drepturile istorice ale României asupra tuturor teritoriilor ei unite cu țara-mamă aveau nevoie de completare cu tratate solide de recunoaștere de către toate puterile a realității din acel moment istoric favorabil. România nu a vrut „să se facă frate cu dracul bolșevic” ca să „treacă puntea” recunoașterii alipirii Basarabiei și, ulterior, a acceptat să-și pună resursele țării la dispoziția intereselor economice ale unor state ca SUA și Germania, fără să obțină recunoașterea apartenenței Basarabiei la trupul țării.

Relațiile României cu Rusia/Rusia Sovietică/URSS/Federația Rusă au fost decisiv influențate de problema apartenenței Basarabiei la cele două țări. Imposibilitatea gestionării conflictului cu Rusia/Rusia Sovietică/URSS, de către guvernele regale române, a condus, după înlăturarea țarului Nicolae al II-lea, la dispute și conflicte, care au escaladat și au determinat reorientarea politică a României către Germania și s-a ajuns la războiul româno-sovietic din anii 1940-1944. A urmat înfrângerea, ocupația militară sovietică și impunerea regimului politic judeo-bolșevic în România. Promovarea unui regim politic național-socialist, în ultima perioadă a domniei lui Gheorghe Gheorghiu-Dej și în toată perioada dictaturii ceaușiste de dezvoltare, nu a fost suficientă pentru înlăturarea judeo-bolșevicilor și în urma loviturii de stat din decembrie 1989, ei au preluat din nou puterea în România și au închinat țara unor forțe și interese străine.

Victimizarea de către istoriografia românească, din ultimele decenii, a pierderii Basarabiei, nu trebuie să excludă acceptarea contribuției erorilor politico-diplomatice

românești la acest eveniment. Din analiza noastră, rezultă că pierderea Basarabiei de către România a fost în principal rodul imperialismului țarist și sovietic, dar și al erorilor politico-diplomatice românești, din perioada 1917-1922, când, ca să-l rememorăm din nou pe Viaceslav Molotov, guvernul de la București putea să obțină foarte mult, oferind în schimb, foarte puțin. De aceea, sunt tentat să afirm că am pierdut Basarabia pentru că Rusia nu a renunțat niciodată la ea, dar și pentru că noi, românii, nu am fost demni de ea.

Bibliografie

- Agrigoroaiei, Ion, *Basarabia în acte diplomatice: 1711-1947*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2012.
- Aldea Constantin, *Pagini dintr-o istorie zbuciumată: Basarabia până în anul 1920*, București, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, 1993.
- Arhiva MAE, fond 71, URSS, vol. 136, 1940.
- Bold Emilian, Locovei Răzvan Ovidiu, *Relații româno-sovietice (1918-1941)*, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2008.
- Boldur Alexandru V., *Istoria Basarabiei*, București, Editura Victor Frunză, 1992.
- Boldur Alexandru V., *Basarabia și relațiile româno-ruse (Chestiunea Basarabiei și dreptul internațional)*, București, Editura Albatros, 2000.
- Brătianu, Gheorghe I., *La Bessarabie. Droits nationaux et historiques*, București, 1943.
- Bruhis Mihail, *Rusia, România și Basarabia 1812. 1918. 1924. 1940*, Chișinău, Editura Universitas, 1992.
- Chifu, Iulian, *Rusificare sub falduri sovietice*, în „Dosarele istoriei”, An IV, nr. 11 (39), 1999, pp. 30-33.
- Chiriac, Alexandru, *Membrii Sfatului Țării (1917-1918): Dicționar*, București, Editura Fundației Culturale Române, 2001.
- Chirnoagă, Platon, *Istoria politică și militară a războiului României contra Rusiei sovietice. 22 iunie 1941-23 august 1944*, Iași, Ediția a III-a, Editura Fides, 1997.
- Ciobanu, Ștefan, *Basarabia-Populația-Istoria-Cultura*, ediția a II-a, îngrijită de Cornel I. Scafeș, Chișinău, Editura Știința, 2018.
- Ciupercă, Ioan, *România în fața recunoașterii unității naționale. Repere*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1996.
- Colesnic, Iurie, *Generația Unirii*, Chișinău, Editura Museum, 2004.
- Columbeanu, Sergiu, *Contribuții privind situația internațională a Țărilor Române între anii 1806-1812*, în „Revista de istorie”, Tom. 29, 1976, nr. 5.
- Copoiu, Nicolae, „Capitulațiile” – *tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române*, în „Magazin istoric”, Anul IX, Nr. 3 (96), martie 1975, pp. 33-36.
- Dobrinescu Valeriu Florin, *Bătălia pentru Basarabia*, Iași, Editura Junimea, 1991.
- Dobrinescu, Valeriu Florin, Horia Dumitrescu, „Pentru cauza Basarabiei 1917-1918”, în Gheorghe Buzatu (coordonator), *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, pp. 75-76.
- Drăgan, Josif Constantin, *Antonescu-Mareșalul României și războaiele de reîntregire*, Centrul European de Cercetări Istorice-Veneția, Milano, Fundația Europeană Drăgan, 1990.
- Duca, Ion Gheorghe, *Amintiri politice*, vol. III, Colecția „Memorii și Mărturii”, Jon Dumitru-Verlag, München, 1982.

Duca, Ion Gheorghe, *Memorii*, Editor Stelian Neagoe, vol. IV, București, Editura Machiavelli, 1992.

Eminescu, Mihai, *Între Scylla și Charybda. Opera politică*, ed. a 2-a, Chișinău, Editura Litera Internațional, 2008.

Engels, Friedrich, *Politica externă a țarismului rus*, în Karl Marx și Friedrich Engels, *Opere*, vol. 22, București, Editura Politică, 1965.

Fală, Porfirie, *Ce neam suntem? O lămurire pentru moldovenii din Basarabia*, Biblioteca Ligii Basarabene Contra bolșevismului. Centrala Bălți, No. 6, Tipografia „Gutenberg”, Soc. Anonimă, București, Strada Paris, 20, în Mihai Tașcă (editor și redactor științific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chișinău, Editura Serebia, 2018, pp. 389-395.

Fotino, Dionisie, *Istoria generală a Daciei sau a Transilvaniei, Țării Munteneste și a Moldovei*, traducere din grecește de George Sion, București, Editura Valahia, 2008.

Gafencu, Grigore, *Însemnări politice. 1929-1939*, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Humanitas, 1991.

Gafencu, Grigore, *Jurnal 1940-1942*, București, Editura Globus, 1996.

Goma, Paul, *Săptămâna Roșie 28 iunie-3 iulie 1940*, București, Editura Anamarol, 2007.

Gore, Paul, *Plebiscitul în Basarabia*, Tipografia Ciurcu&Comp., Brașov, 1919, în Tașcă, Mihai (editor și redactor științific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. II, Chișinău, Editura Serebia, 2018, pp. 373-388.

Guzun, Vadim (editor), *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității (1965-1979)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018.

Kirițescu, Constantin, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919, vol. I și II*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1989.

Lenin, Vladimir Ilici, *Opere complete*, vol. 50, București, Editura Politică, 1968.

Lupu, Corvin, *Apartenența Basarabiei la Uniunea Sovietică, din perspectiva unor erori politico-diplomatice ale României*, în Revista „Art-Emis”, nr. 36/13 iunie 2012.

Lupu, Corvin, *Aspecte referitoare la problema apartenenței Basarabiei la România și la relațiile româno-sovietice, reflectate în documente diplomatice americane*, în „Acta Universitatis Lucian Blaga”, Anul II, Nr. 1-2/2002, București, Editura Rosetti.

Lupu, Corvin, *Basarabia între România și Uniunea Sovietică. Viziunea diplomației americane*, în „Transilvania”, Serie nouă, anul XXXVII (CXIII), nr. 3-4 (martie-aprilie)/2008.

Lupu, Corvin, *Factori de risc pentru securitatea României interbelice*, în „Studia Securitatis”, anul VI, nr. 2/2012.

Lupu, Corvin, *Probleme controversate din istoria Basarabiei în lumina unor documente diplomatice americane*, în „Foaia Poporului”, Revistă a Asociațiunii Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român”, Serie nouă, Nr. 69-70, aprilie 2004.

Lupu, Corvin, *România interbelică în viziunea diplomației SUA*, Sibiu, Editura Techno Media, 2019.

Lupu, Corvin, *România, Axa și Aliații*, Sibiu, Editura Alma Mater, 2003.

Lupu, Corvin, *Unirea Basarabiei cu România încă incomplet cercetată*, în „Transilvania”, Serie nouă, anul XXXV (CX), nr. 12/2005.

Lupu, Corvin, *65 de ani de la evacuarea forțată a Basarabiei, Bucovinei de Nord și Ținutului Herța*, în „Transilvania”, Serie nouă, anul XXXIV (CX), nr. 9/2005.

Lupu, Corvin, *90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România*, în „Transilvania”, Serie nouă, anul XXXVII (CXIII), nr. 3-4/2008.

Lupu, Corvin, Grațian Lupu, *Istoria relațiilor internaționale (1919-1947)*, Prefață de Gheorghe Buzatu, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2013.

- Marghiloman, Alexandru, *Note politice (1897-1924)*, vol. III, București, Editura Scripta, 1995.
- Marx Karl, *Însemnări despre români (Manuscrise inedite)*, publicate de acad. A. Oțetea și S. Schwann, București, Editura Academiei, 1964.
- Milcoveanu, Șerban, Victor Macarevici, *Istoricul „Destinderii” și abandonarea Basarabiei*, București, Editura Liga pentru Apărarea Adevărului Istoric, 2004.
- Mischevca, Vlad, *Anul 1812: Două secole de la anexarea Basarabiei de către Imperiul Rusiei*, Chișinău, Tipografia „Elan Poligraf”, 2012.
- Moisuc, Viorica, *Români și politica externă rusească. Un secol din istoria Tezaurului românesc păstrat la Moscova (Studii și documente)*, Iași, Casa Editorială Demiurg Plus, 2013.
- Mușat, Mircea, Ion Ardeleanu, *De la statul Geto-Dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983.
- Mușat Mircea, Ardeleanu Ion, *România după Marea Unire*, vol. II, Partea I, 1918-1933, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.
- Nanu, Frederic C., *Politica externă a României 1918-1933*, Iași, Institutul European, 1993.
- Neagu, Alina, *Ambasadorul SUA la Chișinău: Republica Moldova nu este România, ci trebuie să rămână un stat suveran și independent. Unirea nu este o alegere practică*, în hotnews.ro, 28 august 2016.
- Niculescu-Mizil, Paul, *Din nou despre Tezaurul nostru de la Moscova*, în „Dosarele istoriei”, An. VI, nr. 11 (63), 2001, pp. 32-36.
- Nistor, Ion, *Istoria Basarabiei*, București, Editura Humanitas, 1991.
- Oprea Ion M., *România și Imperiul Rus*, vol. I, 1900-1924, București, Editura Albatros, 1998.
- Otu, Petre, *Gheorghe I. Brătianu și „Biroul Păcii”*, în „Dosarele istoriei”, An. VIII, nr. 4 (80), 2003, pp. 10-12.
- Otu, Petre, *România în Primul Război Mondial. Marea Unire*, București, Editura Litera, 2017.
- Oțetea, Andrei, Gheorghe Zane, *Introducere la lucrarea: Karl Marx, Însemnări despre români*, București, Editura Academiei R.P. România, 1964.
- Pascu, Ștefan (coordonator principal), *Istoria militară a poporului român*, vol. V, București, Editura Militară, 1988.
- Păcurariu, Mircea, *Basarabia. Aspecte din istoria Bisericii și a Neamului Românesc*, București, Editura Basilica a Patriarhiei Române, 2012.
- Petrencu, Anatol, *Mareșalul și Basarabia*, în Gheorghe Buzatu (coordonator), *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, pp. 142-146.
- Petrașcu, N.N., *Evoluția politică a României în ultimii 20 de ani (1918-1938)*, București, Editura Bucovina, I. E. Tourouțiu, 1939.
- Petrescu, Eugen (coordonator), *Primul război mondial și Marea Unire a românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020.
- Popescu, Ion Al., „Relații româno-ruse și sovieto-române între anii 1914-1924”, în volumul Eugen Petrescu (coordonator), *Primul Război Mondial și Marea Unire a românilor. 100 de ani de la semnarea Tratatului de Pace de la Trianon (1920-2020)*, Craiova, Editura Universitaria, 2020.
- Pușcariu, Sextil, *Basarabia*, în Gheorghe Buzatu (coordonator), *Mareșalul Antonescu la judecata istoriei*, București, Editura Mica Valahie, 2002, pp. 385-387.

Relațiile internaționale ale României în documente (1868-1900), București, Editura Politică, 1971.

Rotari, Ludmila, *Mișcarea subversivă din Basarabia 1918-1924*, București, Editura Enciclopedică, 2004.

Scurtu, Ioan (coordonator), *Istoria Basarabiei de la începuturi până în 2003*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Institutului Cultural Român, 2003.

Scurtu, Ioan, *România și Marile Puteri: 1918-1933*, București, Editura Fundației România de Măine, 1999.

Stănescu, Marin C., *Armata română și unirea Basarabiei și Bucovinei cu România 1917-1919*, Constanța, Editura Ex Ponto, 1999.

Sturdza, Mihail R., *România și sfârșitul Europei. Amintiri din Țara pierdută*, Rio de Janeiro-Madrid, Editura Dacia, 1966.

Șișcanu, Ion, *Basarabia în contextul relațiilor sovieto-române. 1940*, Chișinău, Editura Civitas, 2007.

Tașcă, Mihai (editor și redactor științific), *Basarabia-pământ românesc. Antologie*, vol. I și II, Chișinău, Editura Serebia, 2017 și 2018.

Mihai Tașcă, „Pan Halippa: cronica unei condamnări”, în Vadim Guzun (editor), *Pantelimon Halippa și problema Basarabiei în dosarele Securității (1965-1979)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2018, pp. 11-25.

Tilea, Viorel Virgil, *Acțiunea diplomatică a României noiembrie 1919 – martie 1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925.

Titulescu, Nicolae, *Basarabia pământ românesc*, București, Editura Rum-Irina, 1992.

Țăcu Octavian, *Problema Basarabiei și relațiile sovieto-române în perioada interbelică (1919-1939)*, Chișinău, Editura Prut Internațional, 2004.

Țepordei, Vasile, *Scrieri alese*, Chișinău, Editura Flux, 2005.

Țugui, Pavel, *Hrușciiov, Gheorghiu-Dej și Tezaurul României de la Moscova*, în „Dosarele istoriei”, An. VIII, nr. 6 (82), 2003, pp. 55-61.

Văratie, Vitalie, *Mărturii despre tezaurul României evacuat la Moscova în arhivele Rusiei*, în „Caiete diplomatice”, Anul III, 2015, nr. 3, pp. 59-67.

Watts, Larry L., *Cei dintâi vor fi cei din urmă. România și sfârșitul Războiului Rece*, Traducere din limba engleză de Adriana Bădescu, București, Editura RAO, 2013.

Watts, Larry L., *Ferește-mă doamne de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România*, Traducere din limba engleză Camelia Diaconescu, București, Editura RAO, 2011.

Watts, Larry L., *Oaia albă în turma neagră*, traducere din limba engleză Adriana Bădescu, București, Editura RAO, 2018.

Zbucnea, Gheorghe, *Peste Prut sau peste Carpați?*, în „Dosarele istoriei”, An. IX, nr. 6 (94), 2004, pp. 22-30.

Abrevieri

ANAF = Agenția Națională de Administrare Fiscală

ANR = Arhivele Naționale Române

CC = Comitetul Central

CNSAS = Consiliul Național de Studiere a Arhivelor Securității

CPEX = Comitetul Politic Executiv

CSS = Consiliul Securității Statului

DSS = Departamentul Securității Statului

NATO – Organizația Tratatului Nord Atlantic
ONU = Organizația Națiunilor Unite
PCR = Partidul Comunist Român
PNTȚ = Partidul Național Țărănesc
RSR = Republica Socialistă România
RUMCEROD = (acronim rusesc) Comitetul Executiv Central al Sovietelor Frontului Român,
Flotei Mării Negre și regiunii Odessa
SUA = Statele Unite ale Americii
UE = Uniunea Europeană
URSS = Uniunea Republicilor Socialiste Sovietice

*Deputații Sfatului Țării, participanți la ședința legislativului basarabean în ziua de 27 noiembrie 1918, când s-a votat reforma agrară și unirea necondiționată a Basarabiei cu România.
Sursa: Muzeul Virtual al Unirii (mvu.ro).*

UNIREA ROMÂNILOR DE LA 1 DECEMBRIE 1918 ȘI MĂNĂSTIREA PERI

Radu Ștefan Vergatti

În cursurile de istorie și în manuale se scrie că în ziua de 1 Decembrie 1918 în sala Cazinoului Ofițerilor din Alba-Iulia s-au întrunit 1228 deputați ai românilor pentru a vota Rezoluția de Unire a Transilvaniei cu România. Jumătate dintre deputați erau aleși, iar altă jumătate erau desemnați de conducerea Partidului Național Român și a socialiştilor din fostul Imperiu Austro-Ungar. Ei trebuiau să dezbată și să decidă soarta Transilvaniei în cel mai larg sens al noțiunii geografico-istorico-demografice. La intrarea în sală, a fost primit cu urale bătrânul Gheorghe Pop de Băsești, erou al luptei românilor din timpul Imperiului. Au hotărât unirea cu Regatul României. Aclamațiile au fost din partea celor 100.000 români care, pe câmpurile din jurul Cazinoului înconjurau întrunirea deputaților români. În sală a fost ales pentru citirea actului final al Adunării de la Alba-Iulia Vasile Goldiș. Era un bărbat frumos, profesor cu o voce puternică, limpede, care putea să fie auzită în întreg Cazinoul, în condițiile lipsei unor aparate de sonorizare.

Punctul 1 al Declarației de Unire adoptată unanim atunci stabilea:

„I. Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și «Țara Ungurească» decretează unirea acestor români și a teritoriilor locuite de dânșii cu România”.

În sală, deputații au strigat, în marea lor majoritate, că s-au unit toți românii de la Nistru până la Tisa. În acele condiții, un mic grup de români deputați, au strigat că ei nu au venit pentru a se forma granița pe Tisa. Ei erau maramureșeni care veneau din partea românilor din zona Peri cerând a se uni cu România.

În jurul mănăstirii Peri din Maramureș era o veche regiune românească.

La Alba-Iulia, la anunțul triumfal că România este de la Nistru până la Tisa, românii din Maramureș au strigat că nu au venit până acolo pentru a fi granița pe Tisa. Se știa că președintele USA Woodrow Wilson era bolnav, deoarece avusese o criză AVC. Conducerea treburilor USA o preluase soția președintelui. Ea fusese captată de unii politicieni care o influențaseră în direcția de a da ocnele de sare din jurul Mănăstirii Peri pentru Cehoslovacia. Românii s-au opus. La începutul anului 1919, Ion I.C. Brătianu și Nicolae Mișu au susținut drepturile României în legătură cu granița pe talvegul râului Tisa. Această graniță fusese stabilită din anul 1916, la Londra. Era un pericol ca trupele Ungariei bolșevice să se unească cu acelea din Ucraina, unde era o situație neclară, căci viața politică era dominată de trupele lui Mahno și de trupele lui Petliura. Mai mult, se știa, datorită comunicațiilor pe diverse căi ascunse, că între V.I. Ulianov-Lenin și conducătorul bolșevicilor din Ungaria, Béla Kun, se încheiase o

înțelegere tainică prin care se urmărea ca între Rusia sovietică și Republica Sfaturilor din Ungaria să se creeze un culoar de legătură. Era extrem de periculos. Punea întreg centrul Europei în pericol de a fi preluat și dominat de Moscova.

Regatul României a fost obligat să intervină pentru oprirea existenței Republicii (bolșevice) a Sfaturilor. Mai mult, a făcut aceasta și pentru a ajuta Cehoslovacia, care era în pericol de a fi înfrântă de trupele bolșevice.

Anterior, la Versailles, la discutarea frontierei de nord a României, accentul se pusese pe recunoașterea unirii Bucovinei cu România. La acel moment se discuta tratatul de pace care urma să fie încheiat cu Austria. Cehoslovacia ceruse încă din februarie 1919 la aceleași discuții să i se atribuie „întreg teritoriul locuit de ruteni” din fostul Imperiu Austro-Ungar. Cu toate că era vorba inclusiv de Maramureșul românesc situat în nordul Tisei, cererea Cehoslovaciei a fost acceptată.

Maramureșul era un teritoriu originar de naștere al unor vechi texte românești, rotacizante. Acolo se născuseră dinastiile primilor principii domnitori ai Moldovei și, probabil, și ai Valahiei. Considerată cea mai veche mănăstire maramureșeană despre care există date, Mănăstirea Peri a fost reședința episcopilor ortodocși din Maramureș. În anul 1391 ea a primit danii din partea voievodului Balç și a lui Drag (nepoții lui Dragoș I și fiii lui Sas voievod). Anterior, aceștia ridicaseră din piatră biserica mănăstirii. O înzestraseră cu pământuri. Tot în anul 1391, prin Tomosul din 13 august, emis de patriarhul ecumenic Antonie al IV-lea, Mănăstirea din Peri Maramureș, cu hramul „Sf. Arhanghel Mihail”, primise titlul de stavropighie patriarhală. Egumenul ei de atunci, Pahomie, devenise exarh peste mai multe ținuturi. Dintre acestea, trebuie amintite Maramureș, Ugocea, Bărcău, Arva, Sălaj, Almaș, Ciceu, Valea Bistrei și Unguraș. Timp de 312 ani, cu mici întreruperi, Mănăstirea Peri a fost sediul Episcopiei Ortodoxe Române a Maramureșului¹. Acolo, după Nicolae Iorga, fuseseră scrise primele texte românești, scrierile rotacizante. În acest sens, Nicolae Iorga susține că între 1434-1437 la Mănăstirea Peri au fost traduse două cărți de slujbă: un „Apostol” (cartea Faptele Apostolilor din Noul Testament, intitulată în originalul maramureșean: „Lucrul apostolesc”, precum și o serie de Epistole ale apostolilor) și o Psaltire. Acestea ar fi stat apoi la baza copiilor numite „texte maramureșene”, realizate în mănăstiri din Moldova.

Deci, din orice punct de vedere istoric, demografic, cultural, Cehoslovacia nu avea niciun drept la această regiune. Acordarea Maramureșului românesc acestui stat nou creat a fost un șoc pentru maramureșeni, care au protestat. Avocatul Gavrilă Iuga a fost trimis chiar la Paris, unde în fața delegaților marilor puteri a pledat cauza Maramureșului. O cunoștea mai bine ca oricine, căci era originar din acele locuri și se implicase ani lungi în politica de apărare a cauzei românești. Din păcate, nu a avut succes.

S-a înființat o comisia teritorială pentru analizarea frontierelor României formată din experți americani, englezi, francezi și italieni. Comisia a decis la 28 martie 1919 ca frontiera României cu Cehoslovacia să urmeze talvegul Tisei. S-au opus experții francezi și italieni care considerau că întreg teritoriul maramureșean trebuie inclus între frontierele României. Dar ei nu au avut câștig de cauză.

---

¹ Cf. Tit Bud, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, Tipografia Diecezană, 1911, pp. 86-87.

Între timp însă, România a ajutat Cehoslovacia împiedicând ocuparea ei de către bolșevici atât dinspre Ungaria, cât și dinspre Ucraina.

În aceste condiții, între generalul Prezan, comandantul trupelor române, și comandantul trupelor cehoslovace s-a semnat o înțelegere de fixare a unei linii de demarcație care dădea românilor întregul Maramureș. Însă, conferința de pace a fost părăsită de către premierul Ion I.C. Brătianu în semn de protest. Delegația română reușise totuși să obțină recunoașterea „liniei Prezan”. Totuși, nu a primit mandat de la Ion I.C. Brătianu să intre în tratative cu cehoslovacia. Neavând instrucțiuni în acest sens, nu a putut negocia cu noul stat acest traseu al frontierei.

Trebuie să menționăm însă că situația diplomatică a acestui teritoriu fusese deja decisă împotriva României de către Puterile Asociate și Aliate chiar prin tratatul cu Austria din 10 septembrie 1919, semnat la Saint-Germain-en-Laye. România a refuzat să semneze acest tratat la ceremonia oficială. Însă semnarea nu a putut fi împiedicată până la urmă. Tratatul de pace al Austriei cu puterile aliate prevedea la articolul 53: „L'Autriche reconaît, comme l'ont déjà fait les Puissances alliées et associées, l'entière indépendance de l'État tchéco-slovaque, qui comprendra le territoire autonome des Ruthènes au Sud des Carpathes / Austria recunoaște, cum au făcut-o deja puterile Aliate și Asociate, deplina independență a statului Cehoslovac, care va cuprinde teritoriul autonom al rutenilor din sudul Carpaților”. Adică și teritoriul Maramureșului din dreapta Tisei, românesc.

Apoi, la sfârșitul lunii septembrie 1919, Alexandru Vaida-Voievod fusese încunoștințat de Philippe Berthelot că în ziua următoare avea să se ia din nou în discuția Consiliului Suprem hotarul României cu Ungaria, dar și frontiera din Maramureș. De urgență, delegația română a pregătit un memoriu documentat, în care a solicitat recunoașterea între frontierele României a Maramureșului românesc – comunele românești cu hotarele lor, între care cele trei Apșe, Peri, Biserica Albă, Ocna etc. România a propus totodată o frontieră nouă, al cărei traseu începea la vest de Ticeu și continua spre nord pe culmile dealurilor. România nu a avut câștig de cauză. Cehoslovacia a profitat de plecarea lui Brătianu, care nu voise să accepte chestiuni în detrimentul românilor. În afară de aceasta, recunoașterea apartenenței întregului Maramureș la România ar fi ușurat culoarul de comunicare al Poloniei cu România, în condițiile în care între Polonia și Cehoslovacia exista un diferend pentru o altă zonă, Teschen.

Consiliul Suprem a favorizat astfel Cehoslovacia, stabilind ca frontiera Maramureșului să fie fixată de-a lungul Tisei, conform tratatului din 1916.

Totuși, traseul exact al acestei frontiere între România și noul stat Cehoslovacia nu era consacrat printr-un tratat între cele două state. Ca urmare, guvernul Vaida-Voievod a declanșat negocieri la nivel de delegații guvernamentale. Dealtfel, Vaida-Voievod a discutat personal la Londra cu Osusky, reprezentantul Cehoslovaciei. Situația mergea în direcția favorabilă României. Ungaria continua să fie privită drept amenințătoare de vecinii ei, Polonia era în conflict cu Cehoslovacia, Iugoslavia cu Italia, evenimentele din Germania erau îngrijorătoare. Cehoslovacia era doritoare să-și consolideze situația internă și internațională și mai ales ar fi avut nevoie de alianțe militare și convenții economice favorabile cu România. Pentru aceasta, era natural să-și negocieze

acest avantaj de frontieră obținut pe seama României. Autoritățile române au considerat că pe plan internațional conjunctura este favorabilă României, care în schimbul unor alianțe își poate recăpăta Maramureșul. Cehoslovacia, deși avea nevoie de alianțe, în mod natural a știut să exploateze la maximum acest avantaj al frontierei obținut pe seama României. Inițial, linia de demarcație stabilită între cele două armate („linia Prezan”) a fost recunoscută la 15 martie 1920 de delegația cehoslovacă condusă de Stefan Osuski, care tratase cu trimișii guvernului Vaida-Voievod. Însă, nu pentru prima dată și iată că nici pentru ultima dată în istoria României, exact în momentul în care era foarte importantă stabilitatea guvernamentală, în locul premierului Vaida-Voievod a fost numit un guvern condus de generalul Alexandru Averescu. Această schimbare a fost folosită drept pretext de delegația cehoslovacă să oprească negocierile. Motivul a fost că românii nu mai au mandat să negocieze de la noul guvern. Mai mult decât atât, Cehoslovacia a adresat României o cerere oficială la 1 aprilie 1920 ca trupele române să părăsească pământul din nordul râului Tisa. Conducerea politicii externe românești intrase într-o eclipsă în momentul cel mai nepotrivit cu putință prin demisia guvernului Vaida-Voievod. Abia la venirea lui Take Ionescu în fruntea Ministerului de Externe avea să se reia un curs proactiv al politicii externe a României. Însă sincopa a fost dezastruoasă pentru Maramureșul din dreapta Tisei².

La 1 aprilie 1920 prin adrese trimise Ministerului Afacerilor Straine și Ministerul de Război, reprezentantul Cehoslovaciei în România reînnoia în numele guvernului său cererea de evacuare de către trupele române a teritoriului din nordul Tisei. Guvernul român a executat de îndată, cu mare grabă. Cu acea ocazie, a fost pierdut pentru totdeauna Maramureșul din dreapta Tisei.

Pot să spun că a fost o formă prin care România a pierdut definitiv zona Mănăstirii Peri.

Bibliografie

Bud Tit, *Date istorice despre protopopiatele, parochiile și mănăstirile române din Maramureș din timpurile vechi până în anul 1911*, Gherla, Tipografia Diecezană, 1911, pp. 86-87.

Dezmembrarea Maramureșului istoric: decizii politice, reacții și consemnări în mărturii contemporane (1919-1923), publ. de ed. Cristina Țeghe, București, 2009.

Iorga Nicolae, *Sate și preoți din Ardeal*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1902.

Istoria Românilor, România Întregită (1918-1940), vol. VIII, ediția I, București, Editura Enciclopedică, 2003.

Iuga Nicolae, *Elemente de civilizație medievală românească în bazinul Tisei superioare*, în „Studii de Știință și Cultură”, Arad, nr. 3 (14)/2008; „Paradigme”, Baia Mare, 1, nr. 1, martie 2009, pp. 15-20.

Iuga Nicolae, *Începuturile scrisului în limba română și statutul Mănăstirii Peri din Maramureș, sec. Al XIV-lea*, în „Acta Musei Maramorosiensis”, IX, 2013, pp. 168-178.

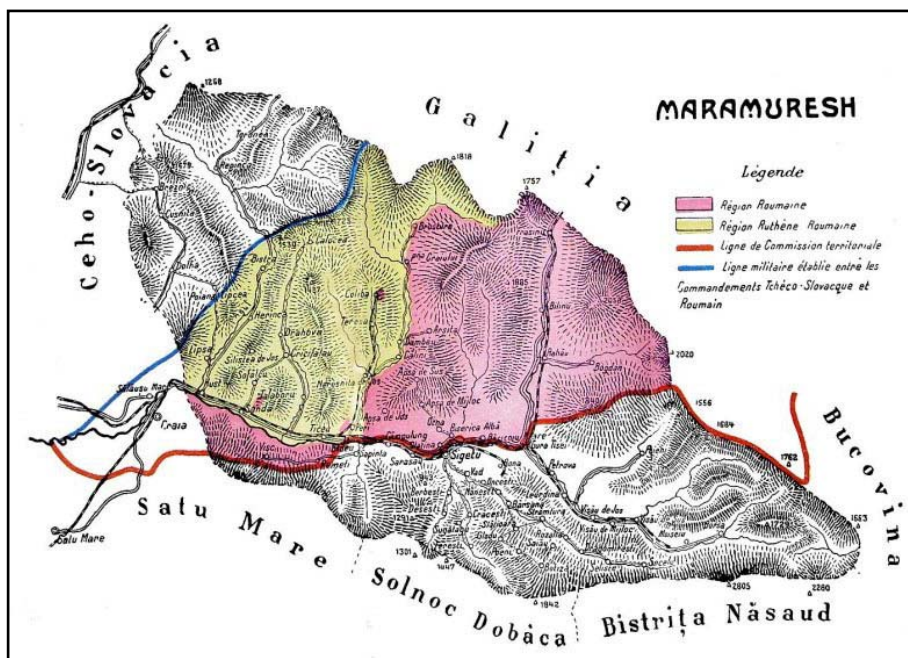
² Cf. V. V. Tilea, *Acțiunea diplomatică a României. Nov. 1919 - Mart. 1920*, Tipografia Poporului, Sibiu, 1925, pp. 150-154.

Maior Liviu, *Alexandru Vaida-Voevod între Belvedere și Versailles. Însemnări, memorii, scrisori.*, Cluj Napoca, 1993, p. 81.

Păcurariu Mircea, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, București, Editura IBMBOR, 1980.

Tilea V.V., *Ațiunea diplomatică a României. Nov.1919-Mart.1920*, Sibiu, Tipografia Poporului, 1925, pp. 150-154.

PRIMUL RĂZBOI MONDIAL ȘI REÎNTREGIREA NEAMULUI ÎN VIZIUNEA LUI PAVEL ȚUGUI

Tudor Nedelcea

Abordarea Primului Război Mondial care a dus, în cazul nostru, la reîntregirea firească a României a captivat numeroși scriitori, istorici, memorialiști, artiști de toate felurile, astfel încât suntem în posesia unei bibliografii vaste și pertinente, în care contribuțiile de la un autor la altul, de la o epocă la alta, sunt esențiale și necesare.

În acest periplu bibliografic se înscrie și cartea lui Pavel Țugui, *Primul Război Mondial și reîntregirea României. Năzuințe, idei, fapte...*, apărută în prestigioasa Editura a Academiei Române, în 2014 (redactor: Magdalena Bedrosian). Autorul cărții este el însuși o mare personalitate literară contemporană, cu un destin politic benefic pentru cultura națională, împlinind, la 1 noiembrie 2021, un veac de existență.

S-a născut în localitatea bucovineană Vicovul de Jos, în familia unor gospodari, în satul natal urmând școala primară și gimnazială. În iarna 1941/1942 este arestat pentru că a dat alimente și haine unor nevoiași evrei din Cernăuți și, apoi, trimis pe front. În 1945 se înscrie în Frontul Plugarilor, începutul unei cariere politice sinuoase, apoi în P.M.R. Absolvă liceul „E. Hurmuzaki” și frecventează, doar cinci semestre, Facultatea de Drept din Iași, fiind numit, în februarie 1946, secretar al Comitetului Județean Rădăuți al P.M.R. În 1949, toamna, Al. Rosetti și M. Ralea îl încadrează asistent suplinitor la Facultatea de Filosofie din București, iar din 1951 este numit șef al Sectorului de Literatură și Artă din cadrul Secției de Propagandă și Agitație a P.M.R., secție condusă de Leonte Răutu, cu care va avea conflicte dure pe teme naționaliste. În 1953 este adjunctul Constanței Crăciun la Secția de Literatură și Artă a C.C. al P.M.R., apoi șef al Secției de Știință și Cultură (1955-1960), destituit, anchetat politic și exclus din partid (în decembrie 1960) pentru „legături clandestine cu colegi foști legionari” (Marieta Sadova, P.P. Panaitescu, Radu Gyr etc.), acuzație nedovedită. Al. Piru îi propune (cu acceptul lui Ilie Murgulescu, Iorgu Iordan, Boris Cazacu, St. Bălan), în 1966, un post de lector suplimentar la tânăra universitate craioveană, unde-și va susține doctoratul, urcând toate treptele carierei universitare. Dosarul său pentru postul de conferențiar universitar este respins de Comisia națională prezidată de Elena Ceaușescu, dar, în urma unui memoriu la șeful statului, primește avizul. Toate aceste dovezi/documente se regăsesc în cartea lui Vasile Țugui, *Ecouri din obsedantul deceniu. Pavel Țugui anchetat politic și urmărit de securitate* (București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2018). În 1984 este forțat să se pensioneze, funcționând ulterior, la sugestia lui Eugen Simion, ca cercetător științific la Institutul de Istorie și Critică Literară „G. Călinescu” al Academiei Române. Se stinge din viață în noaptea de 16 septembrie 2021, cu o lună și ceva înainte de împlinirea centenarului.

Cu funcții politice înalte, într-un timp anistoric (perioada stalinistă), Pavel Țugui a adus servicii onorante culturii române și identității naționale: apără marii scriitori sau artiști români excluși din viața publică (Tudor Arghezi, Blaga, Călinescu, G. Enescu, Ciprian Porumbescu, C. Brâncuși, G. Georgescu, Tudor Vianu, Al. Piru, Marin Preda, Goga, Aron Cotruș, Voronca, N.M. Condeescu, Zaharia Stanca, Sorbul, Petru Comarnescu, N. Iorga, Duiuliu Zamfirescu, T. Simenschy, Baconsky, N. Manolescu, Tristan Tzara, Dan Botta, Eugen Simion etc.), face demersuri oficiale (nereușite) pentru reprimirea în Academia Română a unor personalități (D. Gusti, C. Rădulescu-Motru, L. Blaga etc.).

Pavel Țugui este autorul unor valoroase cărți: *Cazul Blaga*, 1983; *Eminescu-Creangă. Documente biografice inedite*, 1996; *Amurgul demiurgilor: Arghezi, Blaga, Călinescu*, 1998; *Arghezi necunoscut*, 1998; *Istoria și limba română în vremea lui Gheorghiu-Dej*, 1999; *Dosarul Brâncuși*, 2001; *Tineretea lui Petru Dumitriu*, 2001; *Bucovina, Istorie și cultură*, 2002; *File de istorie culturală*, 2009; *Scriitori și compozitori în luptă cu cenzura comunistă*, 2006; *Despre lumea cultural-artistică în România sec. al XX-lea*, vol. 1-3, 2010, 2012, 2014, ediție de Vasile Țugui; *Primul război mondial și retragerea României*, 2014 etc. sau al edițiilor din I.G. Sbiera, Gr. Grandea, Alice Călugăru, A.E. Baconsky, D. Ciurezu, Blaga, Călinescu etc.

A fost onorat cu diverse distincții și diplome, ultima fiindu-i acordată de Uniunea Ziariștilor Profesioniști din România, Medalia „Eminescu, jurnalistul”, la 28 iunie 2021, cu ocazia Zilei Ziaristului român, la împlinirea unui veac de la naștere, dar și pentru contribuțiile sale în domeniul eminescologiei.

Patriot în marginile adevărului, ca să-i folosim sintagma lui Eminescu, Pavel Țugui, ca un adevărat cărturar bucovinean, s-a aplecat și asupra acestui eveniment major în istoria bimilenară a poporului român, „*Unirea cea Mare de la 1 Decembrie 1918, unirea în hotarele lor istorice*”, cu „*respectarea adevărului istoric și comunicarea lui obiectivă*”, principiu enunțat de autor și urmat pas cu pas. Până la Reîntregirea țării, el urmărește destinul tragic al românilor, care-și are sorgința în secolele IX și X, când „*leagănul genezei poporului român a trecut sub stăpânirea Regatului Ungariei*”, ortodoxia și populația majoritar românească a Ardealului („*denumire adoptată de cercetătorii maghiari!*”) salvează „*locuitorii băstinași de la asimilare/maghiarizare, aceștia supraviețuind ca majoritari până azi*”. Criticând rapturile istorice, cu precădere cel comis de Rusia țaristă în 1812, autorul folosește chiar citate din Engels (Basarabia-i românească, „*aici nici vorbă nu poate fi de unirea unor neamuri înrudite, risipite, care poartă toate numele de ruși, aici avem de a face pur și simplu cu o cucerire prin forță a unor teritorii străine, pur și simplu ca un jaf*”) și Marx („*Turcia nu putea ceda ceea ce nu-i aparținea, pentru că Poarta otomană n-a fost niciodată suverană asupra țărilor române*”).

Regretatul Nicolae Dabija a uzitat și el de citate numeroase din Marx și Engels despre raptul rusesc spre a le dovedi urmașilor marxiști contemporani basarabeni (în special lui Voronin) că Basarabia e românească, locuitorii vorbesc limba română și nu limba moldovenească, cea inventată de „*lingvistul*” Stalin, adevăr la care aderă și ideologul rus contemporan, Dughin.

După prezentarea primei uniri a lui Mihai Viteazul, a Unirii Moldovei cu Țara Românească din 1859, a Războiului de Neatârnare din 1877 (care a dus la crearea statului independent), etape importante în realizarea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, Pavel Țugui se oprește cu precădere asupra Primului Război Mondial, menționând interesele naționale ale României în contextul politic și istoric al acelei epoci controversate și complicate, jocul de interese al imperiilor vecine muribunde sau al marilor puteri. *„Analiza demersurilor diplomatice ale Puterilor Centrale și ale celor grupate în Antanta arată că presiunile și promisiunile făcute, cu scopul de a scoate România din neutralitate, pun în lumină adevăratele interese ale beligeranților în raport cu țara noastră. România avea diferențe teritoriale istorice cu state din ambele tabere, dar, conform promisiunilor, rezolvarea acestora urma să fie aprobată de învingători numai pe seama învinșilor”*, remarcă cu acuitate autorul.

Ceea ce subliniază Pavel Țugui în mod evident și prea puțin comentat până acum este poziția socialiștilor români vis à vis de mișcarea unionistă românească. Sub pretextul unei atitudini antirăzboinice radicale, socialiștii români, afiliați alianțelor internaționale, se situau împotriva *„dreptului națiunilor la autodeterminare”* (cum cere însuși Lenin în 1916, revizuiindu-și ulterior poziția), *„și crearea statelor independente Serbia, Muntenegru, România”*.

Pentru ieșirea din neutralitate a României, politicienii români au căutat soluția optimă pentru rezolvarea unității naționale, chiar dacă se încălca crezul politic al Regelui Carol I de alianță cu Austro-Ungaria și Germania, conform Tratatului secret din 1883, reînnoit în 1913. Ieșirea din neutralitate și alăturarea României Antantei se datorează în cea mai mare parte Reginei Maria, rolul ei în recunoașterea internațională a Unirii de la 1 Decembrie 1918 fiind covârșitor. Din aceste considerente, credem că ar fi cazul ca Regina Maria să fie pretutindeni așezată în busturi, statui etc., alături de Regele Ferdinand.

Pavel Țugui republică *„Tratatul de alianță dintre România, Rusia, Franța, Anglia și Italia”*, încheiat la 4/17 august 1916 la București și comentează *„Convenția militară”* secretă care însoțea acest tratat. Convenția *„conținea o clauză extrem de importantă cerută insistent de guvernul de la București, care este trecută cu vederea de unii istorici români și străini: România urma să declare război și să atace numai Austro-Ungaria”*, la 15/28 august 1916.

Tratatul de Alianță conținea prevederi obligatorii pentru România (*„să nu încheie pace cu Puterle Centrale”*; Rusia, Franța, Marea Britanie și Italia se angajează ferm ca la încheierea păcii, revendicările teritoriale ale României *„să fie satisfăcute integral”*; României i se garantează *„aceleași drepturi de cobeligeranță, la masa tratativelor de pace, ca și aliaților săi”*). Surprinzător pentru Pavel Țugui este faptul că în perioada 1920-1990 *„textul integral al documentului nu a fost publicat, iar în unele manuale de Istoria României nici nu este citat”*, el având o importantă cardinală ca *„document de drept internațional în temeiul căruia a fost realizată și recunoscută de celelalte state Marea Unire de la sfârșitul anului 1918”*.

Pe lângă unele date și evenimente cunoscute din perioada 1916-1918, Pavel Țugui reamintește și altele, tot importante la începutul anului 1917: înființarea Comitetului

Național al Românilor emigranți din Austro-Ungaria, format din 12 persoane (L. Lucaciu, Oct. Goga, I. Nistor), care publică declarația de război contra monarhiei austro-maghiare, organizarea de unități militare în Rusia, formate din voluntari și prizonieri români, care depun jurământ României (circa 30.000 oameni), noul regim politic din Rusia instaurat de Lenin și dreptul popoarelor de autodeterminare. Comitetului Național al Românilor din Transilvania și Bucovina, organizat de Ioan Cantacuzino ca for instituțional, reacționează, la 30 aprilie 1918, la semnarea Tratatului preliminar de la Buftea și proclamă unirea cu România a teritoriilor românești din Imperiul austro-ungar.

În privința Unirii Basarabiei cu România de la 27 martie 1918, autorul aduce completări sau sublinieri necesare: „*Sovietele n-au condamnat, în aprilie 1918 și în lunile următoare, Unirea Basarabiei cu România*”, Basarabia rămânând un „*diferend politico-teritorial între România și Rusia sovietică*”, unii intelectuali basarabeni (C. Stere, Pan Halippa) fiind antiliberali și anti-Antantă.

Opinia lui Pavel Țugui este că nu s-a ținut cont de alianțele politice și militare ale României cu Rusia țaristă/sovietică, întrucât „*sistemul de alianțe impunea ca mai întâi să fie cerută guvernului de la Petrograd recunoașterea puterii statale depline a Sfatului Țării asupra teritoriului basarabean*”.

Autorul comentează contextul și mai ales activitatea unor lideri politici sau mari intelectuali români din toate provinciile românești care a condus la consfințirea celui de-al doilea „*eveniment crucial, după Unirea Principatelor din 1859, Unirea Transilvaniei și Banatului, leagănul genezei poporului român, care aproape opt secole a cunoscut diferite stăpâniri străine, înfăptuindu-se România Mare între hotarele ei istorice*”, unire făcută prin voința populară și nu prin vreo intervenție a trupelor din Vechiul Regat.

Odată înfăptuită Unirea cea Mare, Pavel Țugui urmărește culisele Conferinței de Pace de la Paris (1919), mersul armatei române după 1918 în Transilvania până la Budapesta (conform instrucțiunilor Consiliului Militar Interaliat), problema minorităților naționale din noile teritorii, activitatea Consiliului dirigent din Transilvania și Banat, apoi Tratatul de la Trianon care „*nu conține nicio aluzie la principiul «autonomie teritorial-administrative» sau «autonomie» pe criterii etnice, termenul autonomie lipsind cu desăvârșire din textele Tratatelor de Pace încheiate în anii 1919-1920 la Paris*”.

În volumul *Primul Război Mondial și Reîntregirea României. Năzuințe, idei, fapte...*, Pavel Țugui aduce un pios omagiu politicienilor români cu clarviziune și cu un puternic simțământ patriotic (I.G. Duca, Iuliu Maniu, Vintilă Brătianu, N. Iorga, Al. Vaida-Voevod, Gh. Tătărescu, C. Coandă etc.), al intelectualilor din Liga contra revizuirii tratatelor, constituită în ianuarie 1931 la București, menită „*de a lumina opinia publică asupra pericolelor ce le prezintă propaganda revizionistă pentru ideea de pace*” (Ioan I. Cantacuzino, I.I.C. Brătianu, R. Boilă, Al. Brătescu-Voinești, D. Caracostea, C. Dimitriu, D. Danielopol, Mircea Djuvara, Dem. Dobrescu, Gr. Gafencu, O. Goga, V. Goldiș, D. Gusti, I. Inculeț, Nae Ionescu, Al. Lapedatu, P.P. Negulescu, I. Nistor, I. Pillat, Stelian Popescu, I. Petrovici, M. Ralea, Pamfil Șeicaru, G. Țițeica etc.), își exprimă dezamăgirea și dezaprobarea pentru decizia lui Carol al II-lea de a-l înlătura din funcția de ministru de Externe, la 29 august 1936, pe marele Nicolae Titulescu.

Într-un „Post-Scriptum”, Pavel Țugui ne dezvăluie o parte din culisele regimului comunist din România instalat de Stalin cu ajutorul tancurilor și a cozilor de topor din Țară, autorul ocupând o funcție importantă în structurile partinice superioare (Șeful Secției de Știință și Cultură a C.C. al P.M.R.). Astfel, aflăm despre activitatea „științifică” a istoricului M. Roller privind istoria națională din manuale și cursuri universitare și destituirea sa în 1960 pentru „orientare naționalistă” și pentru încercarea de modificare „în sensul ideologiei burghezo-moșierești” privind participarea României la Primul Război Mondial, în „războiul imperialist alături de Franța și Anglia”.

În același „P.S.”, Pavel Țugui îl citează pe Mircea Vulcănescu care a întocmit un tabel al „generației sacrificate”, luptătoare pentru înfăptuirea Reîntregirii Țării, devenind „supraviețuitori ai războiului” (Nae Ionescu, Goga, Blaga, Crainic, Șeicaru, Cezar Petrescu, Bucuță, Tudor Vianu, V.I. Popa, I.M. Sadoveanu, Ralea, Camil Petrescu etc.). La aceste nume celebre, Pavel Țugui alătură și pe Dan Barbilian, D. Botez, D. Ciurezu, N.M. Condeescu, Victor Eftimiu, O. Ghibu, Al. Kirîțescu, E. Lovinescu, A. Maniu, Gib Mihăescu, I. Minulescu, D. Murărașu, Perpessicius, I. Pillat, Al. Rosetti, N. Stahl, G. Topârceanu, Ionel Teodoreanu, Urmuz, V. Voiculescu, V. Madgearu, Petre Andrei, D. Bagdasar, N. Hulubei, I. Jalea, Sorbul, N. Papadat-Bengescu, G. Enescu etc.).

Au fost oameni clarvăzători, care, alături de soldați și ofițeri, au făurit istoria României reîntregite, creatori de valori și de fapte de eroism, ei fiind, după expresia lui Mircea Eliade, „aleșii prin care o istorie crește, prin care țara merge mai departe sau decade până la neființă”.

Cartea lui Pavel Țugui este, înainte de toate, un pios omagiu adus „soldaților și ofițerilor din toate provinciile românești și ale milioaneilor de camarazi din Franța, Anglia, Rusia (până în decembrie 1917) și Italia (începând din vara lui 1915)”, faptelor de arme ale acestora de un eroism legendar.

Omul care la 1 noiembrie 2021 ar fi împlinit venerabila vârstă de 100 de ani, Pavel Țugui, este aproape contemporan cu aceste evenimente, domnia sa meritând un cuvânt de laudă pentru tot ce a făcut, uneori în condiții vitrege, pentru cultura și istoria națională.

P.S. *À propos de statuia lui Brukenthal, căruia Raluca Turcan i-a urat „La mulți ani!” (s-au iscat discuții privind locația amplasării acestui monument): mândra noastră capitală europeană, București, nu are o statuie a lui Ștefan cel Mare și Sfânt! Nu avea nici Cuza Vodă până la guvernarea Adrian Năstase, când ministrul Culturii, acad. Răzvan Theodorescu, a dezvelit bustul în orașul domniei sale, în Dealul Mitropoliei. Avem, în schimb, bustul prințului Ranieri (cel care patronează un festival mondial de circ). Propunerea noastră de a se dezveli la București un bust alegoric Papa Ioan Paul al II-lea – Teoctist (ca dovadă că începutul unificării creștinismului a început la București, cel puțin declarativ) n-a avut nicio șansă. Curat românește!*

VASILE ȘOIMARU ȘI ROMÂNII DIN JURUL ROMÂNIEI

Eugen Petrescu

Așa cum arată izvoarele istorice, aria de formare și viețuire a neamului românesc este centrul și estul Europei, spațiul locuit de vorbitorii de limbă română depășind cu mult cadrul României actuale. Pentru documentare trebuie văzute hotarele Daciei Mari în vremea lui Burebista, teritoriul formării poporului român, popor ce are ca fundament marele grup etnic trac (cel mai numeros după ce al inzilor), cu cele două ramuri ale sale: cea nordică (din stânga Dunării) și cea sudică (din dreapta Dunării), care ocupau un teritoriu imens, cu întindere „de la Marea Egee și vestul Asiei Mici până în mlaștinile Pripetului (Belarus) și de la cadrilaterul Boemiei (Cehia) până dincolo de Nistru. Dacă și pe cimmericii îi considerăm traci, lucru ce pare destul de plauzibil, atunci limita lor estică trebuie întinsă dincolo de Marea Azov, astfel încât suprafața locuită de traci cuprindea și tot țărmul nordic al Mării Negre” (<http://dacianoastra.ro/tracii/>).

Dar, „cei mai însemnați dintre toate neamurile tracice au fost dacii sau geții. Despre ei vorbesc izvoarele cu cea mai mare admirație. Dacii, la fel ca ceilalți traci, erau împărțiți în mai multe triburi, acestea locuind între Tisa, Dunăre, Marea Neagră, Nistru, trecând în unele zone peste aceste hotare. La sudul Dunării se întindeau până în munții Balcani, mai ales la est, în partea dinspre mare. Spre răsărit treceau Nistrul, înaintând până spre Bug, iar la apus, ajunseseră până la Dunărea panonică” (Ibidem).

Așadar, că ni se spune valahi, vlahi etc. – nume dat în Evul Mediu de către alte popoare românilor din stânga și din dreapta Dunării, (<https://dexonline.ro/definitie/valah>) suntem totuna, adică români, urmași ai străromânilor rezultați din simbioza tracogeto-dacă și romană, dar nu intrăm în detalii de natură etnografică. Însă, fiind în pragul unui alt moment aniversar (după cele din 1916, 1917, 1918, 1919, 1920) – *Centenarul Încoronării Suveranilor României Mari (1922-2022)* – ce vine să întregească epopeea Marelui Război (1916-1919) și a Marii Uniri a Românilor de la 1 Decembrie 1918, vom face câteva scurte referiri la neîmplinirile privitoare la unitatea noastră, ca neam, ca popor și la pierderile teritoriale suferite de România Mare, în 1940 și 1944.

Din motive binecunoscute de istorici nu toți românii sărbătoresc evenimentul. În primul rând pentru că anul 1918 nu a însemnat, așa cum greșit se mai spune, unirea tuturor românilor într-un singur stat. Mulți dintre frații noștri de sânge, limbă și credință, chiar dacă și-au dorit și au cerut insistent unirea cu Țara au rămas pe dinafară, aceștia nefiind cuprinși în România Mare, provinciile istorice românești fiind ciuntite prin tratatele de pace ale timpului, prin înțelegeri obscure sau pur și simplu abandonate pentru a satisface poftelile unor vecini hrăpăreți, veniți de aiurea și așezați în vasta vatră românească în vremea marilor invazii, dar și mai târziu; vorbim despre românii dintre Bug și Nistru, din Maramureșul de Nord sau Maramureșul istoric, Pocuția și Galiția (Ucraina),

cei din vestul Crișanei și din Banatul așa-zis unguresc (Ungaria), din Voivodina (din care face parte și Banatul de Vest sau Banatul așa-zis sârbesc), Valea Moravei și Valea Timocului (Serbia), Valea Timocului – regiunea Vidin –, Vrața și Plevna (Bulgaria). Aceasta este România reală. Așadar, suveranii României Mari nu au fost și suveranii acestor frați ai noștri trăitori în jurul României, într-o masă compactă, ei nefiind cuprinși la 1918, cum spuneam, în România Mare. Acestora li se adaugă numeroasele comunități balcanice românești (aromâni, meglenoromâni, istroromâni), ramuri ale latinității răsăritene care descind, ca și dacoromânii nord și sud dunăreni, din străromâni/protoromâni. Este vorba despre acele comunități românești trăitoare astăzi în Bulgaria, Grecia, Albania, Macedonia, Kosovo, Serbia, Muntenegru, Croația, Bosnia și Herțegovina, nevoite să-și părăsească de-a lungul timpului mare parte din pământurile străbune, să se concentreze în zone retrase, formând adevărate insule în marea masă a populațiilor ce le-au invadat, pentru a-și putea păstra identitatea, devenind în timp minoritate pe pământul lor, recunoscute sau nerecunoscute ca minoritate etnică. Trăind astfel, în grupuri izolate, fără un culoar de legătură cu grosul poporului de la nord de Dunăre, pentru aceștia unirea cu Regatul Român ar fi fost un ideal greu de realizat, chiar imposibil.

În al doilea rând, pentru că din România Mare, în urma Tratatului de la Craiova din 7 septembrie 1940, semnat de România și Bulgaria, ca urmare a deciziei luată de Hitler la 15 iunie 1940, Dobrogea de Sud (Cadrilaterul, format din județele Durostor și Caliacra) a fost cedată Bulgariei, iar în urma Pactului Ribbentrop-Molotov (alianță criminală cunoscută și ca Pactul Hitler-Stalin), au fost smulse din trupul țării, ocupate și anexate, la prima invazie sovietică din 1940, Basarabia, Bucovina de Nord și Ținutul Herța, care, revenite prin luptă în hotarele României în 1941, au fost reocupate de sovietici în 1944, la a doua invazie, Basarabia istorică (Bugeacul), Bucovina de Nord și Ținutul Herța fiind cedate Ucrainei și stăpânite nedrept de aceasta, iar restul teritoriului dintre Prut și Nistru, la care se adaugă Transnistria, formează astăzi Republica Moldova.

În al treilea rând, pentru că românii deportați în afara spațiului lor istoric, în timpul ocupației austro-ungare, rusești și sovietice, sunt integrați și atașați spațiului în care au fost nevoiți să trăiască fără voia lor. Pentru această categorie statul român neavând dreptul să ridice pretenții teritoriale, dar are obligația, așa cum o are și față de românii din provinciile istorice ocupate de alții prin tratate sau prin forța armelor, de a cere statelor în care aceștia trăiesc respectarea legislației internaționale privitoare la minoritățile naționale și la drepturile omului.

Față de românii din teritoriile menționate mai sus, necuprinse în România Mare la 1918, ceilalți români – basarabeni, bucovineni, herțeni, dobrogeni (din Cadrilater, atât cât or mai fi) –, au trăit sub steagul regalității române, iar această frumoasă pagină de istorie poate fi și pentru ei un prilej de aducere aminte și de sărbătoare, la nivel de stat, cum ar fi Republica Moldova, sau la nivel de localități pentru comunitățile din Basarabia istorică (Bugeac), Bucovina de Nord, Ținutul Herța și Cadrilater. De asemenea, pentru toți românii din jurul României, care trăiesc încă pe mari întinderi de pământuri străvechi, românești, momentul acesta ar putea fi, ca atâtea alte momente importante din istoria noastră, multe din nefericire ratate, unul de renaștere a sentimentului apartenenței la neamul românesc, popor ciuntit din toate părțile, supus deportării la

mari distanțe și înlocuit cu alte seminții, asimilat cu forța prin interzicerea limbii materne și a învățământului în limba maternă, prin schimbarea ori schilodirea numelor, prin nerecunoașterea originii, a apartenenței lor la acesta ș.a.

*

* *

În urmă cu câțiva ani am avut ocazia să intru în posesia unui volum intitulat *Românii din jurul României în imagini*. Este un album-monografic realizat de Vasile Șoimaru, patriot român basarabean, publicat în 2008 la Editura Prometeu din Chișinău. Este o lucrare rezultată în urma a cinci ani de peregrinări și a 100.000 de km parcurși de autor, în acest timp, prin imensul spațiu locuit de români: la nord și la sud de Dunăre și în alte ținuturi din nordul, sudul și vestul european, dar și spre „estul românimii, până dincolo de Nipru, Don și chiar râul Kuban din Caucazul de Nord” (V. Șoimaru, p. 7). „Și toate (spune autorul -n.n.) au pornit de la o simplă curiozitate, transformată, cu timpul, într-o mare pasiune și fascinație pentru impresionanta extindere, istorică și culturală, a etniei românești pe meridianele și paralelele bătrânului continent european” (*Ibidem*).

După acest lung „pelerinaj prin românime”, un ziarist l-a întrebat: „Ce țară ați mai dori să vedeți Dvs., care ați văzut atâtea țări?». Răspunsul dat de V. Șoimaru i-a mirat pe mulți: «România Mare». Între timp, interviuul nu a putut vedea această țară de vis. În schimb, a imaginat, a re-făcut o Românie Mare – ba poate și mai mult!... – între copertele unei cărți...” (Vlad Pohilă, p. 5).

Da, o carte apreciată, care cuprinde în cele 272 pagini „un întreg univers românesc”, pus în valoare prin cele „circa 850 de imagini”, selectate de autor împreună cu pictorul Simion Zamșa, designerul cărții, din zecile de mii de imagini culese de-a lungul celor cinci ani de drumeții prin românime.

Pe coperta I este proiectată sugestiv *Coloana fără de sfârșit* sau *Coloana infinitului* (opera olteanului Constantin Brâncuși), care se înalță din mijlocul românilor, străbate trupul României Mari înălțându-se spre cer, ca semn al veșniciei, al nemuririi poporului român. Coloana este proiectată pe o ilustrație-foto realizată probabil la Chișinău cu prilejul unei manifestații unioniste, pe numeroasele pancarte purtate de participanți, alături de drapele tricolore, distingându-se lozinci precum: *Nu rusificării!*, *Jos dictatura!*, *Grea e viața-n străinie!*, *Ne vrem acasă dulce Românie!* ș.a. Cele două ilustrații-foto fac parte din ultimul capitol al lucrării, intitulat *Viitorul românesc din jurul României*, cu care, de altfel, se și încheie atât capitolul cât și lucrarea. Acolo, la pagina 269, alături de Coloana infinită – ultima ilustrație, este publicat versul/mesaj: „Veni-va, totuși./ Așteptata clipă/ Pentru o horă mare/ A neamului unit/ Lângă Coloana fără de sfârșit!...” Apoi, pe coperta IV sunt proiectate două foto-ilustrații: harta României Mari și o scenă de luptă (un basorelief) de pe Columna lui Traian, iar pe copertele II și III și pagina de gardă este proiectată o hartă ce scoate în evidență teritoriile locuite de români pe continentul european.

Pe alte două pagini, situate înaintea paginii de titlu, volumul are o dedicație din partea autorului, care spune: „Dedic această lucrare memoriei regretatului profesor și prieten Paul Bran, cel care, prin propriul exemplu mi-a demonstrat că re-întregirea este nu numai necesară pentru supraviețuirea noastră ca etnie, dar și posibilă!”

Apoi, pe pagina următoare întâlnim iarăși o imagine sugestivă, căreia i se pot da mai multe interpretări. Secvența foto ilustrează o dimineață geroasă de iarnă, cu un strat subțire de zăpadă înghețată ce strălucește sub razele firave ale soarelui; în plan înde-părtat o lizieră de pădure, rară, iar în plan apropiat o poiană împrejmuită cu gard de lemn, cu o spărtură largă în el. Din gard se ridică un copac bătrân, dar cu ramuri tinere, crescute în locul celor bătrâne, tăiate cu ani în urmă. Partea nevăzută de soare formează un con de umbră, fenomen ce dispare pe măsură ce astrul se ridică pe cer. Așadar..., umbra dispare, copacul rămâne!

Copacul este neamul românesc, iar umbra este întunericul în care a fost ținut de imperiile și regimurile dispărute odată cu primenirea firească a umanității. Ca și noi, Vasile Șoimaru mai așteaptă, încă, momentul în care soarele va birui definitiv întunericul, zorii zilei în care românii basarabeni și bucovineni vor reveni la Țara-mamă.

Lucrarea începe cu un cuvânt realizat de un alt român-basarabeian, cunoscutul și apreciatul scriitor, publicist și traducător Vlad Pohilă, intitulat *Un pelerin prin românie* (*În loc de prefață*) (pp. 5-6), urmat de informațiile autorului privind realizarea acesteia, publicate într-un studiu introductiv sub titlul *Călătorii în jurul României: o sută de mii de kilometri în cinci ani de zile* (în afara explicațiilor de la foto-ilustrații, singurele texte conținute de lucrare), titlu însoțit de următorul motto: „[...] Români nu sunt nicăieri coloniști, venituri, oamenii nimăru, ci, pretutindenea unde locuiesc sunt autohtoni, populație nepomenit de veche, mai veche decât toți conlocuitorii lor” (Mihai Eminescu) (pp. 7-13). Urmează călătoria foto-documentară în spațiul românesc nord-dunărean, sud-dunărean, pruto-nistean, transnistrean ș.a.m.d., structurată pe paisprezece capitole: I. *Maramureșul istoric* (pp. 14-29); II. *Nordul Bucovinei și al Basarabiei și Ținutul Herța* (Ucraina) (pp. 30-87); III. *Republica Moldova* (pp. 88-113); IV. *Basarabia istorică* (pp. 114-127); V. *Moldovenii din Transnistria, de la est de Bug și din Caucazul de Nord* (Ucraina, Rusia) (pp. 128-157); VI. *Urme românești la Istanbul* (Constantinopol) (pp. 158-161); VII. *Cadrilaterul, Valea Timocului, alte insulițe românești din Bulgaria* (pp. 162-179); VIII. *Valea Timocului, Sudul Banatului și alte urme românești din Serbia* (pp. 180-197); IX. *Banatul unguresc și Ținutul Debrețin* (pp. 198-201); X. *Aromânii din Grecia, Macedonia ex-iugoslavă și Albania* (pp. 202-219); XI. *Istro-românii din Croația și friulanii din Nordul Italiei* (pp. 220-229); XII. *Vestigii valahe în Cehia și Slovacia* (pp. 230-243); XIII. *Urmele bolohovenilor în Polonia și în Podolia* (Ucraina) (pp. 244-261); XIV. *Viitorul românesc din jurul României* (pp. 262-270). În încheiere autorul vine cu o *Bibliografie selectivă* (p. 270), care evidențiază 22 de surse folosite pentru documentare (15 volume cu autori de prestigiu precum Mihai Eminescu, Nicolae Iorga, Teodor Burada, Anton Rațiu, Anton Golopenția, Vlad Bejan, Kahl Thede, Marian Popescu-Spinei, Mircea Dogaru, Nicolae Cipurici (nume redactat greșit, corect este Chipirici), Ioan Caragiani, Emil Țîrcomnicu, Paul Mihail (autori), 4 volume ce poartă semnătura Ion Gherman, Florin Rotaru și Iaroslav Mironenco, ca redactori, coordonatori, alcătuitori sau îngrijitori, și 3 studii despre românii din afara României, autorul acestora fiind Vasile Șoimaru.

Pentru cei ce nu au posibilitatea să răsfoiască lucrarea, redăm parțial studiul introductiv realizat de autor, în care acesta descrie periplusul său prin românie, constatările făcute și motivele ce l-au determinat publicarea acesteia:

„Am luat-o mai întâi spre Bucovina, mai exact spre nordul ei. Doream să găsesc – nu numai pe hartă, dar și în realitate – «Polul Nord» al Moldovei istorice și al României Mari. Aceasta, după ce aveam deja «negativul», cu extrema estică a lor – Bugazul basarabean, podul peste limanul Nistrului, la Bugaz, pe care l-au numit mai târziu, sovieticii, Zatoka. În acel an, vara lui 2002, nu am putut «explora» acest «Pol Nord» al nostru. Abia după ce am învățat a naviga mai bine prin internet, consultând harta Terrei, văzută din satelit, de la altitudine cosmică, am putut descoperi cu o precizie maximă unde se află acest punct. L-am găsit, după ce am purces din nou la drum ca să ajung acolo «pe viu» – în satul Babin, fostul județ Cernăuți, pe malul Nistrului, în locul unde Nistrul intra pe teritoriul Moldovei istorice. Mai departe, așteptam clipa când voi porni spre «Polul Sud», care se află în localitatea Ecrene (Kranevo) de pe malul Mării Negre, între Balcicul dobrogean și Varna bulgărească, în «Valea fără Iarnă» a Cadrilaterului din România Mare. Această nouă minune s-a întâmplat în vara anului 2004. Și abia peste doi ani de zile, în vara lui 2006, drumurile mele au ajuns la Beba Veche – cel mai vestic punct de pe harta României, unicul din cele patru puncte extreme care a supraviețuit pe harta Țării, aflându-se și azi în județul Timiș. Tot în acel an am ajuns și pe vârful Lăcăuți, din munții Vrancea, a cărui înălțime o exprimă o magică cifră – un «unu» urmat de trei de «șapte»: 1.777 metri. Am ținut să ajung și aici, atras de altă magie: pe Lăcăuți se află centrul sentimental al României, locul unde se «întâlnesc» cele trei mari provincii istorice românești: Moldova, Transilvania și Muntenia. Ajuns acolo, am și scandat: «Trăiască, trăiască, trăiască/ Moldova, Ardealul și Țara Românească!», împreună cu prietenul și camaradul meu din acea drumeție, Lazăr Dalica, șeful bibliotecii dintr-o localitate foarte cunoscută a Vrancei – satul Nereju.

Ce am căutat eu în aceste locuri? – mă întreb. Pentru că doream foarte mult să fac, pe o hartă a României interbelice, un montaj fotografic cu cele patru extreme geografice și cu centrul ei sentimental.

Încă era departe finisarea acestui proiect al meu, când dna prof. dr. Sanda Golopenița de la Brown University (Providence, SUA) m-a rugat să trec... Bugul, pentru a-i pune la dispoziție niște imagini ale satelor locuite de moldoveni istorici, localități studiate de tatăl ei, Anton Golopenița, în fruntea unei echipe de cercetători de la Institutul Central de Statistică din București, în timpul celui de al Doilea Război Mondial. Dânsa pregătea o amplă operă, soldată cu apariția, în 2006, a două volume masive (peste 1.500 pagini!), intitulate: *Românii de la Est de Bug*. De la acea primă trecere a Bugului, am repetat escapadele spre Estul românimii, până dincolo de Nipru, Don și chiar râul Kuban din Caucazul de Nord.

După aceste drumeții, dar și datorită mai multor cărți și studii despre românii din afara României, mi s-a conturat definitiv ideea prezentei lucrări.

Dacă e s-o luăm din punct de vedere cronologico-geografic, aceste adevărate călătorii în jurul României includ trasee bătătorite (dar și nebătătorite) de alții, care au cercetat respectivele spații sub aspect etnologic, etnografic, istoric, folcloric, lingvistic etc. Iată o suumară listă a lor. Maramureșul istoric (sau: «Maramureșul Mic», «Maramureșul de Nord», actualmente regiunea Transcarpatică a Ucrainei); partea de nord a Bucovinei și localitățile din nordul Basarabiei (din fostul județ Hotin) precum și Ținutul Herța –

fostă parte componentă a județului Dorohoi, toate alcătuind astăzi numita regiune Cernăuți; Basarabia propriu-zisă (numită și «Basarabia de Sud», «istorică», Bugeacul), acum în regiunea Odesa, și aceasta în componența Ucrainei.

Actuala Republică Moldova, incluzând cinci raioane ale Transnistriei.

Teritoriile populate de moldoveni/ români dintre Nistru și Bug, dintre Bug și Nipru, mai la est de Nipru, până în Crimeea și Caucazul de Nord. Cadrilaterul cu cele două foste județe românești, Durostor și Caliacra, Valea Timocului – partea bulgărească și cea sârbească; Sudul Banatului (zis și Banatul Sârbesc).

Au urmat călătorii în Grecia, Macedonia ex-iugoslavă și Albania, Peninsula Istria din Croația, regiunea friulană din Nordul Italiei, revenind în Banatul Unguresc și Ținutul Debrețin din Ungaria. Mai departe am mers în Cehia și Slovacia, apoi în Polonia carpatină, precarpatină și în Podolia, inclusiv Pocuția. (Se știe că Podolia se află pe teritoriul fostei Țări a Bolohovenilor de prin sec. XII-XIII).

Nu am putut să nu trec și prin extrem de frumosul oraș Istanbul, Constantinopolul de altădată, capitala creștinătății răsăritene, unde se află importante vestigii ale prezenței românești. Multe din aceste drumetii le făcuse cândva, cu 130-140 de ani în urmă, marele călător și etnograf Teodor Burada.

Aceste drumuri, de-a lungul a cinci ani, în total ar alcătui 100.000 (o sută de mii) de kilometri, ce echivalează cu înconjurul, de două ori și jumătate, al Terrei la ecuator. În perioada respectivă, pe aceste distanțe, am acumulat circa 1.000 (una mie) de filme, multe alte mii de cadre filmate cu aparatul digital, sute de CD-uri și DVD-uri cu imprimări, scanări ale acestor locuri sfinte pentru Neamul nostru.

Aproape că fiecă cadru nou a constituit un prilej de bucurie. Cu trecerea anilor și a kilometrilor bucuriile se înmulțeau într-o progresie care avea să mă pună în fața unui uluitor depozit de acumulări fotografice. Abia când simțeam apropierea unui final al lungilor, uneori extenuantelor drumetii printre frații noștri, mi-am dat seamă ce greutate mă mai așteaptă: selectarea imaginilor pentru carte. [...]

Vizitele mele în punctele geografice mai sus-enumerate au motivații diferite, cum diferite sunt și ponderea numerică a conaționalilor noștri sau dăinuirea lor pe aceste pământuri. Nu mi-am propus scopul de a «uni» între copertele acestei cărți pe «românii de pretutindeni», acest termen fiind mai larg, incluzând diasporele românești de pe multe meridiane și paralele ale Terrei. Obiectul preocupărilor mele l-au constituit aproape că exclusiv locurile de trai sedentru al românilor, în diferite perioade ale istoriei, și nicidecum românii împrăștiați de soartă, în lumea largă, mai ales în epoca actuală, a unei «tranzitii» fără de sfârșit. [...]

La fel, nu intenționăm ca prin această carte – nici prin studiul introductiv de față, nici prin compartimentele cu imagini –, să facem un îndreptar, o lucrare cu caracter enciclopedic sau de referință vizând istoria, repartitia geografică, să prezentăm amănunțit admirabilul mozaic etnografic, folcloric, cultural, lingvistic ce caracterizează comunitățile de conaționali de ai noștri din jurul României contemporane. [...]

Cele ce vreau să comunic cititorilor mei sunt roadele experienței personale, ale observațiilor fixate pe pe filmul fotografic sau video (dar și pe matricea aparatului digital). Imaginile adunate – zeci de mii, din care am ales ceva mai mult de 850 – sunt, sper,

mai mult decât grăitoare. Pentru cei care nu se vor limita doar la răsfoirea acestui album, se impun, totuși, anumite precizări. Concluziile pe care doresc să le trag au la bază exclusiv impresiile personale din aceste călătorii.

Prima constatare pe care țin să o fac are în vedere fărâmițarea, într-un hal fără de hal, a etniei române, inclusiv la nivelul etnonimului și al glotonimului, altfel zis – al denumirii poporului și limbii noastre. Diferiți cotropitori, dar și unii vecini «binevoitori», au făcut tot posibilul ca reprezentanții aceleiași națiuni, fii și fiice ale acelorași părinți, să fie numiți în mod diferit, aceasta făcându-se de cele mai multe ori intenționat, din rațiuni strategice, pentru justificarea politicilor de contopire, de asimilare, iar în ultimă instanță – și de genocid al românilor. Cel mai edificator ar fi cazul pământurilor dintre Nistru și Prut, și am început de aici pentru că tot ce s-a întâmplat în Basarabia sub țarii ruși, apoi în RSS Moldovenească sub regim bolșevic, apoi în Republica Moldova, pentru a cărei independență (așa credeam atunci) am votat și eu – îmi este cel mai bine cunoscut. Nu e cu nimic mai bună situația din actuala Ucraină, nici din Valea Timocului (Bulgaria, Serbia), nici în Albania, Grecia... Reprezentanții aceleiași națiuni sunt divizați în români și moldoveni (în R. Moldova, Ucraina), vlahi (Serbia, Bulgaria), «latinofoni» (Grecia); sunt înscrși în documentele de identitate ca și locuitorii majoritari (istro-românii sunt considerați croați) sau nu sunt recunoscuți în genere ca minoritate etnică (aromânii din Grecia, Albania), aceasta pentru a-i lipsi de orice drepturi, pentru a-i asimila mai ușor, definitiv. De asemenea, în fel și chip, este numită și limba română din țările sus-amintite; în Rusia/URSS și în Serbia, limbii noastre mai impunându-i-se decenii la rând, alfabetul chirilic. Divizarea, dezbinarea aceasta, dementă, se făcea și se mai face nu numai pentru a-i rupe de la matricea românească dar și pentru a crea, a stimula complexe de inferioritate etnico-minoritară, de populație «străină», «nesemificativă», «înapoiată»: cel mai edificator exemplu fiind cu vlahii din Serbia și Bulgaria, însă nu mai puți strigător la cer este și «modelul moldovenist» promovat la Chișinău, dar și la Kiev. Moldovenismul primitiv de la Chișinău sau alte forme de dezmembrare etno-glotonimică, păguboase din toate punctele de vedere, au un numitor comun ce s-ar rezuma la: ura oarbă față de tot ce-i românesc și dragostea necondiționată față de cotropitor, respectiv, stăpânul actual. Dovada cea mai grăitoare a netemniciei, iar de vreți – și a lipsei de perspective a «moldovenismului», «vlahismului» și alte asemenea stă în niște realități incontestabile. Apologeții și promotorii mai mărunți ai «moldovenismului» sau «vlahismului» luptă cu încrâncenare exclusiv pentru comoditatea lor, pe când din rândul celor care luptă ca să-și păstreze ființa românească – fie ei din R. Moldova sau din Nordul Bucovinei, fie din Serbia, Bulgaria, sau chiar aromâni din Grecia, Macedonia slavă, Albania –, există mulți, am cunoscut personal numeroși care sunt gata să-și dea viața pentru această cauză, pentru adevărul istoric și lingvistic românesc. Pe când, printre părtașii curentelor ne-sau anti-românești, acești deznaționalizați, adevărați separatiști, nu am niciun exemplu de generozitate personală pro-moldovenistă sau pro-vlahistă, ei limitându-se exclusiv la avantajele oferite de regimurile locale, de obicei, cu un subliniat demers antinațional, românofob” (pp. 7, 10-12).

La cele de mai sus se adaugă și alte constatări, publicate de Vasile Șoimaru în studiul introductiv, dar ne oprim. Înainte de a mulțumi celor ce i-au fost alături în

realizarea acestui frumos și reușit proiect – familie, prieteni vechi și noi (din spațiile cutreierate), colaboratori, oameni de afaceri etc. –, autorul își exprimă speranța că albumul său, realizat cu un uriaș efort fizic și intelectual va „constitui un anumit imbold pentru reluarea mai energică, la o scară mai mare, a cercetării comunităților românești/moldovenești/ vlahe/ aromâne/ istroromâne/ friulane etc. din jurul României, inclusiv cu scopul readucerii acasă măcar a unei părți din acești conaționali. O readucere simbolică, desigur, mai întâi, dar care, răspunzând provocărilor timpului, cine știe, poate căpăta și contururi reale, concrete, practice” (V. Șoimaru, p. 12).

Din aprecierile distinsului om de cultură Vlad Pohilă rezultă că „... uimitoarea carte a lui Vasile Șoimaru este *una de suflet, ieșită din inima lui*. Dar mai e și o carte a unei simțiri aparte - și artistice, și omenești, și civice, a lui Vasile Șoimaru. E un bilanț al unor eforturi de un transparent patriotism... Și mai e *o lucrare a unei conștiințe* – nu e defel întâmplător faptul că autorul a ținut – și a făcut tot posibilul - ca acest album monografic să vadă lumina tiparului până la 27 martie 2008, adică exact la 90 de ani de la Unirea Basarabiei cu România - zi istorică, ce a dat startul unirii și altor pământuri populate de români, într-un stat mare puternic, evenimentul culminând la 1 Decembrie 1918” (V. Pohilă, p. 6).

Cunoscând preocupările autorului acestei cărți „de învățătură” și al altor lucrări monografice, culegeri omagiale ș.a., apreciatul profesor, istoric și critic de artă, pictor, eseist și memorialist român Raoul Șorban (1912-2006), „un înflăcărat” și „extrem de sincer patriot”, fiul celebrului compozitor și pianist român transilvănean Guilelm Șorban – autorul „nemuritoarelor cântece pe versuri de Mihai Eminescu sau George Coșbuc, precum *Mai am un singur dor, Pe lângă plopii fără soț, Vezi rândunelele se duc, Pocnind din bici pe lângă boi, La oglindă etc., etc.*”), spunea că „Vasile Șoimaru e o întregă instituție...” (V. Pohilă, pp. 5-6). Așadar, „ne putem lesne convinge parcurgând măcar și paginile acestui splendid album-monografic”, că «instituția Vasile Șoimaru» funcționează foarte bine, oricum – fără greș, justificându-și perfect nu numai legendarul nume, dar și acest supranume, al cărui naș a fost unul dintre cei mai de seamă români ai secolelor XX și XXI” (V. Pohilă, p. 6).

Da, spunem și noi, Vasile Șoimaru este ceea ce ar trebui să fie instituțiile de cultură ale celor două state românești – România și Republica Moldova –, în mod special ale României.

Apreciind modelul oferit de academicianul, folcloristul, etnograful și muzicologul Teodor Burada, de sociologul și geopoliticianul Anton Golopenția și de academicianul, filosoful, sociologul și istoricul Dimitrie Gusti, „și, încă vreo câțiva mari cercetători români – din păcate, nu prea mulți, și, iarăși cu regret – cam toți din trecut”, autorul încheie nota sa privind volumul astfel:

„Exemplul acestor înaintași nu numai că ne încântă, dar ne și îndeamnă, ne mobilizează, să facem ceva în spiritul zilei de azi, al posibilităților zilei de azi – poate mai complet, poate mai convingător, poate nu mai puțin impresionant. Cert este că nu ne vom opri aici, măcar și de aceea că ce mai putem face astăzi, mâine ar putea să fie prea târziu...” (V. Șoimaru, p. 13).

*
*   *

România la 1938 - regiuni istorice.

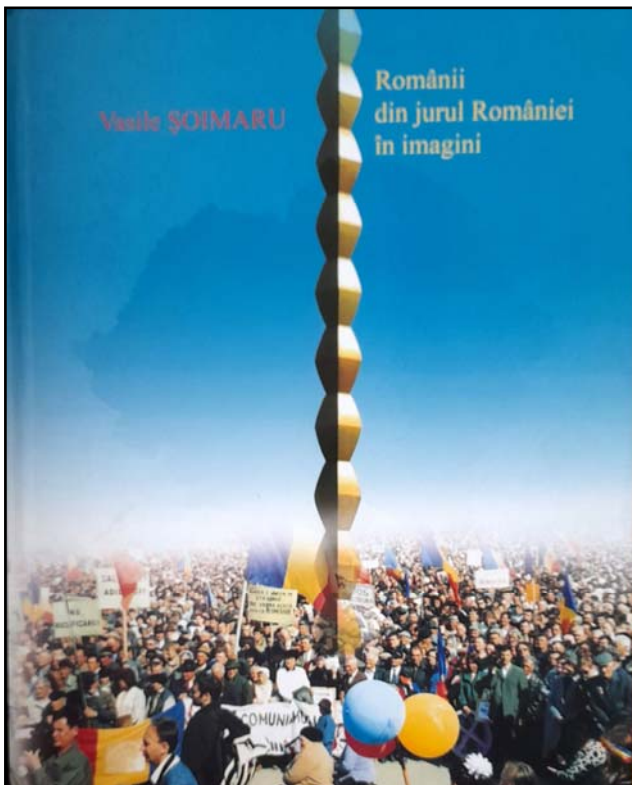
Peninsula Balcanică, regiune situată la sud de linia Dunăre-Sava-Kupa, marginită de Marea Adriatică, Marea Ionică, Marea Egee și Marea Neagră; țările care aparțin acesteia sunt: Slovenia, Croația, Iugoslavia, Albania, Bulgaria, Turcia (partea europeană), Grecia, Macedonia și Bosnia-Herțegovina. Chiar dacă România nu este o țară balcanică, toată istoria sa politică, culturală și religioasă este legată de Balcani.

(https://ro.wikipedia.org/wiki/Peninsula_Balcanic%C4%83)

Populația românească pe continentul european (hartă preluată din volum).

Coperta albumului

PARTEA A IV-A
VARIA

LOCUL ȘI ROLUL FAMILIEI DOMNITOARE A ROMÂNIEI. STATUTUL MEMBRILOR SĂI (1866-1947)

Aurelian Chistol

Instaurarea monarhiei constituționale a presupus parcurgerea a două etape distincte, dar indisolubil legate între ele: prima, depunerea jurământului ca domnitor, de către principele Carol, pe 10 mai 1866, iar cea de-a doua, adoptarea unei Constituții, pe 29 iunie, de către deputați, cu unanimitate de 91 de voturi. În ziua următoare, prințul Carol a sancționat și promulgat Legea Fundamentală a țării, care va fi publicată în „Monitorul Oficial” din 1 iulie 1866.

Constituția va reprezenta baza juridică a regimului monarhic-constituțional autohton, consacrand principii moderne, inspirate din ideologia liberală, dar având rădăcini încă din Epoca Luminilor: suveranitatea națională, guvernarea reprezentativă și separația puterilor în stat¹.

Cel de-al treilea titlu al Legii Fundamentale, referitor la puterile statului, îl evidențiază pe domnitor ca titular al magistraturii supreme, calitate în care acesta exercita puterea executivă încredințată de națiune.

În mod concret, domnitorul își numește și revocă miniștrii; sancționează (act legislativ) și promulgă (act administrativ) legile; are dreptul de a ierta sau micșora pedepsele în materie criminală, în afară de ceea ce este prevăzut expres în privința miniștrilor; numește sau confirmă în toate funcțiile publice; întocmește regulamentele necesare executării legilor; este capul oștirii; conferă grade militare și decorații române, conform prevederilor legale; bate moneda și încheie cu statele străine convenții necesare comerțului, navigației și alte asemenea, sub rezerva aprobării lor de către forul legislativ.

Domnul deschide sesiunile ordinare ale Adunărilor pe 15 noiembrie, printr-un mesaj referitor la starea țării, urmând ca la acesta Corpurile Legiuitoare să își elaboreze propriile răspunsuri. Întrucât sesiunea parlamentară ordinară avea o durată de trei luni, domnitorul putea convoca Adunările și mai devreme sau le proroga lucrările cu maximum o lună, neputând însă reînnoi amânarea în aceeași sesiune, fără acordul lor. El avea dreptul să le convoace și în sesiune extraordinară, dar și pe cel de a le dizolva, fie simultan, fie doar pe una dintre ele, cu obligația de a convoca corpul electoral până în două luni și Adunările până în trei luni. Închiderea sesiunii parlamentare se pronunța tot de către domnitor.

El nu avea alte puteri decât cele conferite lui prin Constituție și nu putea fi totodată șeful unui alt stat fără consimțământul Corpurilor Legiuitoare, exprimat în

---

¹ Eleodor Focșeneanu, *Istoria constituțională a României. 1859-1991*, București, Editura Humanitas, 1992, pp. 29-30.

prezența a cel puțin două treimi dintre membrii lor și cu votul a două treimi dintre parlamentarii prezenți.

Potrivit art. 94 al Legii Fundamentale, pe durata fiecărei domnii trebuia fixată lista civilă a domnitorului.

Deoarece România se transformase dintr-o monarhie electivă într-una ereditară, Constituția reglementa foarte strict succesiunea la Tron, modalitatea desemnării unui nou domnitor în caz de vacanță a Tronului, numirea unei Locotenențe Domnești pe timpul vacanței, instituirea unei Regențe dacă domnitorul se afla în imposibilitatea de a-și exercita prerogativele sau pe timpul minoratului său. Nu era omis nici textul jurământului ce urma a fi rostit de către domnitor în momentul instalării sale în cea mai înaltă magistratură a statului român.

Persoana domnitorului era declarată inviolabilă, răspunderea actelor sale căzând pe umerii miniștrilor, care le contrasemnau, conferindu-le forță juridică.

În ceea ce privește puterea legislativă, aceasta se exercita, în mod colectiv, de către Domn și Reprezentanța Națională, formată din Senat și Camera Deputaților. Exceptând prerogativele domnitorului legate de sancționarea și promulgarea legilor, de convocarea, dizolvarea sau prorogarea parlamentului, trebuie menționat și faptul că, el beneficia și de drept de inițiativă legislativă.

Puterea judecătorească se exercita prin instanțe (curți și tribunale), iar sentințele, hotărârile și deciziile justiției se pronunțau în virtutea legilor și se executau în numele domnitorului².

În mod efectiv, domnul era implicat în toate ramurile puterii de stat, beneficiind de largi prerogative, care nu le depășeau însă pe cele cuprinse în Statutul Dezvoltător al lui Cuza din 1864.

Ca urmare a cuceririi independenței de stat, în urma războiului ruso-româno-otoman din 1877-1878, România va intra în familia regatelor europene. Trecerea respectivă nu s-a efectuat însă în mod intempestiv, ci în mod gradual, presupunând o amplă acțiune politico-diplomatică.

Într-o primă etapă, la propunerea Consiliului de Miniștri, domnitorul Carol I a adoptat titlul de Alteță Regală, pe 9/21 septembrie 1878³. Ulterior, pe 14/26 martie 1881 a fost proclamat Regatul României, iar pe 10/22 mai 1881 s-a desfășurat, la Mitropolia Ungro-Vlahiei, ceremonia încoronării Regelui Carol I și a soției sale, regina Elisabeta⁴.

Modificările operate în cadrul statutului politic al României și-au găsit consacrarea juridică în revizuirea constituțională din 8 iunie 1884.

În paralel, din dorința de a asigura stabilitatea și continuitatea dinastiei de Hohenzollern, guvernul a insistat să fie reglementată și succesiunea la Tron. Întrucât regele nu avea copii, a fost necesar apelul la art. 83 din Constituție, care stipula că: „În

---

² Pentru textul constituțional, vezi: Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *Constituțiile Române. Texte. Note. Prezentare comparativă*, București, Editura Actami, 2000, pp. 46-54.

³ Sorin Liviu Damean, *Carol I al României. Un monarh devotat*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2016, p. 260.

⁴ Ion Mamina, Ion Bulei, *Guverne și guvernanți. 1866-1916*, București, Editura Silex, 1994, pp. 50-51.

lipsă de coborâtori în linie bărbătească ai Măriei Sale Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, succesiunea tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora”.

Astfel, în vara anului 1880, atunci când domnitorul României s-a deplasat în Germania, a discutat respectiva chestiune cu tatăl său, Carol-Anton, cu cancelarul Otto von Bismarck, dar și cu împăratul Wilhelm I, șeful Casei de Hohenzollern.

Prin urmare, pe 9 noiembrie 1880, prințul Carol-Anton a declarat în scris că aderă la prevederile Legii Fundamentale a României, referitoare la reglementarea succesiunii la Tron în cadrul Casei princiare de Hohenzollern. A doua zi, a venit și anunțul oficial al fratelui mai mare al domnitorului român, principele Leopold de Hohenzollern, prin care acesta renunța la o improbabilă succesiune la Tron, dată fiind vârsta sa. În schimb, Leopold își exprima deplinul acord ca unul dintre băieții săi „să fie chemat la această înaltă misiune”, precizând că „nu voi lipsi a-i pregăti chiar de acum, dezvoltând în inima lor iubirea către această nobilă și vitează națiune, care, după atâtea secole de lupte și de suferințe, a știut, prin propriile sale forțe, a redobândi un loc onorabil în marea familie a statelor suverane”.

În consecință, Mesajul Domnesc din 15 noiembrie 1880 aducea la cunoștința întregii țări faptul că succesiunea la Tron se va reglementa conform prevederilor constituționale.

Deși situația părea pe deplin clarificată, în fapt, câțiva ani mai târziu, s-a mai ivit un obstacol. E vorba despre scrisoarea din 29 decembrie 1886 a principelui Wilhelm de Hohenzollern-Sigmaringen, prin care îl informa pe unchiul său Carol I despre renunțarea la drepturile prezumtive asupra Coroanei României. Totuși, autorul epistolei și-a manifestat ferma convingere că, fratele său mai mic, Ferdinand, va continua marea operă începută de suveranul român, dacă va fi solicitat în acest sens.

Lucrurile s-au limpezit pe deplin abia pe 14 martie 1889, atunci când Senatul a votat moțiunea referitoare la înscrierea lui Ferdinand de Hohenzollern în apelul său nominal, cu titulatura de Alteță Regală, principe de România și moștenitor prezumtiv al Coroanei, titluri confirmate printr-un decret-regal din 18 martie 1889.

Viitorul monarh va sosi în Capitală pe 19 aprilie 1889, fiind întâmpinat în Gara de Nord de perechea regală Carol I – Elisabeta, de primul-ministru Lascăr Catargiu, de membrii guvernului, de președinții Corpurilor Legiuitoare, de reprezentanții celorlalte autorități statale și de miniștrii plenipotențiarilor acreditați la București. Câteva zile mai târziu, pe 9 mai 1889, el era primit în Senat, asumându-și în mod oficial responsabilitățile specifice moștenitorului Tronului⁵.

După Marea Unire din 1918, noile realități politice, economice și sociale au impus ca o necesitate inexorabilă modificarea Constituției, operă patronată de către I.I.C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal.

Publicată în „Monitorul Oficial” din 29 martie 1923, noua Lege Fundamentală a reprezentat, în esență, adaptarea textului constituțional din 1866 la situația internă și

---

⁵ Ion Mamina, *Regalitatea în România. 1866-1947*, București, Editura Compania, 2004, pp. 126-128; Andrei Iustin Hossu, *Istoria monarhiei române. 10 Mai 1866 - 30 Decembrie 1947*, București, Tipografia Romcart, 1995, pp. 27-28.

internațională a statului român de după Primul Război Mondial. Ea a avut meritul de a formula cu mai multă claritate principiul suveranității naționale, de a explicita drepturile și libertățile democratice stabilite anterior, și de a menține separația puterilor în stat (legislativă, executivă și judecătorească).

În ceea ce le privește, dispozițiile legate de persoana regelui, precum și prerogativele sale, cuprinse în articolele 77-91 au rămas neschimbate, precizându-se numai că numirea sau confirmarea în funcțiile publice se făcea conform legii. De asemenea, în legătură cu Mesajul de deschidere a sesiunii parlamentare, nu se mai menționa faptul că acesta trebuia să se refere la starea țării⁶.

Deteriorarea accentuată a climatului internațional după 1933, ca urmare a accederii la putere în Germania a lui Hitler și a succeselor politico-diplomatice înregistrate de către dictatorul nazist va potența evanescența regimurilor democratice și afirmarea preeminenței celor totalitare.

Și în România, regele Carol al II-lea, cunoscut pentru propensiunea sa dictatorială, va face tot posibilul pentru a transforma Constituția din 1923 în literă moartă, încălcându-i în mod sistematic spiritul. Acțiunile dolosive ale suveranului vor culmina cu lovitura de stat din 10 februarie 1938, menită a institui regimul de dictatură personală a monarhului. Pentru a consacra din punct de vedere juridic actul respectiv, Carol al II-lea va edicta pe 20 februarie o nouă Constituție, ce urma a intra în vigoare după ce va fi supusă națiunii spre „bună știință și învoire”.

Patru zile mai târziu, s-a desfășurat un simulacru de plebiscit, soldat cu previzibila victorie covârșitoare a adeptilor noii Legi Fundamentale, astfel încât regele a putut-o promulga pe 27 februarie 1938.

Reprezentând un incontestabil abuz al suveranului, Constituția din 1938 o abroga pur și simplu pe cea din 1923, ca și când ar fi fost vorba despre vreo lege ordinară și trecea în mod efectiv la desființarea principiului separației puterilor în stat.

Rupând în mod unilateral pactul fundamental dintre națiune și monarhie, Carol al II-lea și-a afirmat preeminența în raport cu celelalte organisme statale, incluzând aici și Reprezentanța Națională⁷.

Regulile de efectuare a succesiunii la Tron au rămas neschimbate față de constituțiile anterioare, excepție făcând desemnarea Regenței, care urma să fie formată dintr-un regent având ca rezervă doi supleanți. Dacă monarhul se afla în imposibilitatea de a mai domni, atunci principele moștenitor devenea automat regent. În cazul decesului regentului, supleantul cel mai în vârstă îi lua de drept locul. De asemenea, Statutul Familiei Regale căpăta un caracter constituțional, neputându-se modifica decât dacă se respecta procedura de revizuire a Legii Fundamentale, adică din inițiativa suveranului și cu consultarea prealabilă a Corpurilor Legiuitoare.

Noul așezământ îi conferea regelui calitatea de cap al statului, dar și o postură dominantă în cadrul Puterii Legislative, exercitată de suveran prin Reprezentanța Națională. Inițiativa legislativă îi aparținea numai monarhului, în vreme ce parlamentarii puteau propune doar „legi în interesul obștesc al statului”. Regele își făcea puternic

⁶ Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *op. cit.*, pp. 77-81.

⁷ Eleodor Focșeneanu, *op. cit.*, pp. 74-75.

simțită prezența în Senat, acolo unde, numea jumătate din numărul senatorilor. Lor li se adăugau principele moștenitor de la vârsta de 18 ani, dar și ceilalți principii ai Familiei Regale deveniți majori.

Preponderența puterii executive în fața celei legislative era reliefată și de faptul că parlamentul nu putea supraveghea activitatea guvernului, care era responsabil doar în fața suveranului. De altfel, existența Corpurilor Legiuitoare se afla în totalitate la chere-mul regelui, obligat să le convoace o dată pe an, fără precizarea datei, dar și îndreptățit să poată pronunța oricând închiderea sesiunii. În caz de neconvocare, Adunările se întruneau de plin drept la împlinirea unui an de la data ultimei prorogări. Orice act de dizolvare a parlamentului trebuia însoțit și de convocarea corpului electoral și a noului for legislativ.

Atunci când camerele erau dizolvate sau în intervalul dintre sesiuni, regele putea să emită „în orice privință decrete cu putere de lege, care urmează a fi supuse Adunărilor spre ratificare la cea mai apropiată a lor sesiune”.

Constituția din 1938 i-a încredințat monarhului și atribuții majore pe plan execu-tiv. El îl numea pe primul-ministru fără a mai fi necesară contrasemnătura acestuia, iar miniștrii erau responsabili doar în fața capului statului. Suveranul renunța la prerogativa acordării amnistiei politice, dar beneficia de cele de a declara război și a încheia pacea, de a semna cu statele străine tratate politice și militare sau convenții necesare „pentru comerț, navigație și alte asemenea”. Lista civilă a regelui se fixa prin lege, ceea ce însemna că se puteau opera modificări ale sale în cursul aceleiași domnii.

Noul așezământ constituțional îi conferea lui Carol al II-lea puteri de-a dreptul discreționare, atât în materie legislativă, cât și în cea executivă, fără a reuși însă să-i consolideze și regimul politic⁸.

Cesiunile teritoriale din vara anului 1940, survenite pe fondul declanșării război-ului și pe cel al izolării politico-diplomatice a României l-au compromis pe suveran, în mod iremediabil, în ochii opiniei publice.

Confruntat cu ostilitatea nedisimulată a întregii națiuni, regele a încercat să-și salveze tronul, numindu-l la 4 septembrie 1940 în postul de prim-ministru pe generalul Ion Antonescu, un militar capabil și ambițios, care, într-o primă fază a obținut „depline puteri pentru conducerea statului român”, conform Înaltului Decret Regal nr. 3053/5 septembrie, pentru ca pe 6 septembrie, să-l forțeze să abdice⁹.

Succesorul său, Mihai I, a emis în aceeași zi un decret de confirmare a puterilor depline atribuite lui Antonescu în calitate de Conducător al Statului, menținând pentru sine următoarele prerogative regale: era capul oștirii, avea dreptul de a bate monedă, putea conferi decorații, primea și acredita ambasadorii și miniștrii plenipotențari, aproba modificarea legilor organice și îl numea pe primul-ministru, însărcinat cu depline puteri.

După înfăptuirea actului de la 23 august 1944, va fi repusă parțial în vigoare Constituția din 1923, ale cărei prevederi au fost încălcate în mod sistematic de către

⁸ Ioan Muraru, Gheorghe Iancu, *op. cit.*, pp. 102-105.

⁹ Vezi, pe larg: Narcis Dorin Ion, *Carol al II-lea al României. Un rege controversat*, vol. IV, Onești, Editura Magic Print, 2020, pp. 2220-2240.

comuniști și „tovarășii lor de drum”, până la lovitura de stat din 30 decembrie 1947, soldată cu proclamarea Republicii.

Prevederile constituționale referitoare la instituția monarhică au fost completate prin Statutul Casei Regale, care reglementa actele civile ale membrilor familiei domnitoare. Devenit public la 2 septembrie 1920 în contextul anulării căsătoriei principelui moștenitor Carol cu Zizi Lambrino, documentul respectiv fixa condițiile de validare ale mariajului moștenitorilor Tronului României.

Declanșarea „crizei dinastice” la finele anului 1925 și adoptarea actului de la 4 ianuarie 1926, menit a consfinți renunțarea definitivă la Coroană a lui Carol, va determina, *ipso-facto*, revizuirea și completarea Statutului Familiei Domnitoare, acțiune derulată chiar pe 5 ianuarie 1926.

Conform prevederilor Statutului, Familia Regală, avându-l pe monarh drept cap era constituită din: rege, regină, principe moștenitor, principii și principesele României.

Toate actele de stare civilă ale membrilor familiei regale erau încheiate de către ministrul Justiției, secondat de secretarul general al departamentului, în triplu exemplar, astfel încât ele să poată fi arhivate simultan la Casa Regală, la Arhivele Naționale și la Starea Civilă.

Statutul preciza și că membrii familiei domnitoare aveau domiciliul în același oraș ca și monarhul, exceptând situația în care funcțiile exercitate sau autorizarea expresă a suveranului le indicau o altă reședință sau domiciliu. Dacă regina României îi supraviețuia soțului său, atunci ea primea drept reședință unul dintre palatele regale, desemnat de către noul monarh. Totodată, principele moștenitor și soția lui aveau domiciliul fixat în palatul princiar din București.

În ceea ce privește persoanele îndreptățite să contracteze căsătorii cu membrii familiei domnitoare române, Statutul nu venea cu niciun fel de precizări, întrucât prevederile constituționale excludeau orice echivoc din acest punct de vedere: familia regală a României nu putea contracta căsătorii decât cu persoane provenite din casele domnitoare europene.

Celebrarea mariajului regal se făcea de către ministrul Justiției, delegat pentru ceremonia respectivă printr-un jurnal special al guvernului, indiferent dacă evenimentul avea loc în țară sau în străinătate.

Căsătoriile prințului moștenitor, ale principilor și principeselor României erau supuse consimțământului suveranului, exprimat fie în scris, fie prin act autentificat, fie prin declarație verbală în momentul căsătoriei, declarație constatată prin însuși certificatul de căsătorie. În absența aprobării de către capul familiei regale, orice mariaj al membrilor acesteia era lovit de nulitate juridică. În situația în care, prințul moștenitor sau orice principe ori principesă a României refuzau anularea unei căsătorii nepotrivite, atunci ei încetau de drept de a mai face parte din Familia Regală, pierzându-și totodată drepturile și prerogativele legate de respectiva calitate.

Copiii membrilor familiilor domnitoare se aflau sub autoritatea părintească până la vârsta majoratului, adică 18 ani în cazul lor. Regele avea obligația de a supraveghea permanent educația copiilor respectivi, fixându-le părinților acestora niște limite clare ale exercitării autorității.

O situație specială era cea a membrilor Familiei Regale care își pierduseră sau renunțaseră de bună-voie la titlurile, drepturile și prerogativele conferite lor prin Constituție, legile țării și Statutul Membrilor Familiei Domnitoare, deoarece, implicit, ei fuseseră decăzuți din drepturile părintești, incluzându-l pe acela de a avea acces la uzufructul averii personale a copiilor lor. Într-un astfel de caz, puterea părintească, exercitarea tutelei, administrarea și folosința averii treceau direct asupra Regelui sau a Regenței.

Prin Statut se mai reglementau divorțurile, testamentele și succesiunile, menționându-se, fără niciun fel de echivoc, faptul că niciun membru al Familiei Regale nu avea dreptul de a face acte de adopție. De asemenea, ei nu puteau fi chemați nici la interogatorii, nici ca martori în vreun proces civil sau penal. Dacă era vorba despre vreun act ce necesita în mod normal prezența personală, atunci consimțământul lor era luat de un judecător pe care îl delega președintele tribunalului¹⁰.

Asemeni membrilor familiilor regale europene, și principii României aveau datoria sacră de a se pregăti din punct de vedere militar. De pildă, prin tradiție, moștenitorul Coroanei și fiii săi erau încadrați și promovați în unități militare autohtone. O reglementare în acest sens a apărut la 22 decembrie 1892, stipulând, printre altele, că membrii Familiei Regale care efectuau serviciul militar nu puteau fi supuși legii de înaintare în armată, ci doar unor ordine și decrete regale, menite a reglementa activitățile și avansarea lor în grad.

De-a lungul timpului, Statutul a suferit o serie de modificări, prin abrogarea, completarea unor articole sau introducerea altora noi, referitoare în special la drepturile patrimoniale și la deschiderea succesiunii în cazul decesului regelui, reginei, principelui moștenitor sau al oricărui alt principe al României.

În timpul regimului antonescian s-a efectuat o nouă numerotare a articolelor rămase în vigoare, astfel încât Statutul membrilor Familiei Regale va fi publicat, într-o formă actualizată, în „Monitorul Oficial” din 16 iulie 1941¹¹.

Până în momentul înlăturării monarhiei constituționale din România nu s-au mai operat modificări ale Statutului, dar, odată cu evenimentele din 1989, problema monarhiei și cea a locului și rolului Casei Regale au reintrat parțial în atenția opiniei publice și a clasei politice de la București.

După câțiva ani tulburi în care raporturile dintre autoritățile române și Regele Mihai I au cunoscut o evoluție sinuoasă, guvernul a hotărât, pe 21 februarie 1997, să-i redea fostului suveran cetățenia română, retrasă acestuia printr-o decizie abuzivă a Consiliului de Miniștri, din 22 mai 1948.

Totodată, pe 16 iulie 2001 a fost promulgată legea prin care foștii șefi de stat primesc dreptul de a beneficia, pe toată durata vieții, de o locuință de protocol dată în folosință gratuită, de o indemnizație lunară reprezentând 75% din cea a președintelui României, de protecție și pază din partea serviciului specializat în acest domeniu. În plus, foștilor șefi de stat li se asigură un cabinet de lucru, în cadrul căruia sunt încadrați un consilier și un secretar, remunerați din veniturile statului. Alături de ex-președinții României, de prevederile respectivei legi a beneficiat și Regele Mihai I.

---

¹⁰ Ion Mamina, *op. cit.*, pp. 58-59.

¹¹ *Ibidem*, p. 60.

În calitate de șef al Casei Regale Române, Mihai I a adoptat pe 5 ianuarie 2005, la Palatul Elisabeta din Capitală, o serie de decizii, care vor fi incluse ca anexă în Statutul complet al Familiei Domnitoare, menit a succede tuturor celorlalte Statute și Legi ale Casei, promulgat prin semnătura sa, pe 30 decembrie 2007, la Castelul Săvârșin.

Concret, era vorba despre desemnarea principesei Margareta ca succesor dinastic și șef al Casei Regale, după decesul lui Mihai I. În cazul în care națiunea română și parlamentul țării ar opta pentru revenirea la monarhie, fostul suveran solicita forului legislativ „să renunțe la aplicarea legii salice, care nu corespunde nici drepturilor din Europa de astăzi, nici valorilor societății românești”¹².

Din inițiativa lui Mihai I a fost reactivat Ordinul „Carol I”, ca ordin de familie, completându-l cu o serie de grade inferioare. De asemenea, soțul principesei Margareta, Radu, a primit titlul de „Principe al României” și calificativul de „Alteță Regală”, acordate numai *ad personam*, ceea ce înseamnă că ele nu sunt transmisibile și că principele Radu rămâne membru non-dinastic al Casei Regale a României.

Titlul de „Principe al României” i-a fost conferit și nepotului lui Mihai I, Nicolae, fiul principesei Elena, începând din 1 aprilie 2010, adică de la împlinirea vârstei de 25 de ani, titlu însoțit de calificativul „Alteță Regală”.

Prin documentul încheiat la Săvârșin se fixa și o linie de succesiune la Tron și la șefia Casei Regale, cuprinzând zece persoane, în frunte cu: Alteța Sa Regală Principesa Margareta, custode al Coroanei României; A.S.R. Principesa Elena a României și fiul acesteia, Nicolae de Roumanie Medforth Mills, cu precizarea că, respectiva linie de succesiune putea fi modificată de șeful Casei Regale a României. De altfel, pe 1 august 2015, Regele Mihai I a decis retragerea titlului și a calificativului deținute de către nepotul său Nicolae, excluzându-l din linia de succesiune la Tronul României, fără a veni însă cu vreo explicație publică pentru gestul său intempestiv.

După decesul Regelui Mihai I, survenit la 5 decembrie 2017, fiica sa cea mare – Margareta – a devenit șeful Casei Regale, primind titlul dinastic de „Majestatea Sa Regina”, dar aceasta a decis să continue să poarte titlul de „Custode al Coroanei” în împrejurările oficiale.

---

¹² www.FamiliaRegalaRomaniei.ro.

ASPECTE PRIVIND RELAȚIILE DINTRE CAROL I AL ROMÂNIEI ȘI BOURBONII SPANIOLI

Denisa Victoria Dragomir

Anul 2021 a marcat împlinirea a 140 de ani de la proclamarea Regatului României, dar și de la stabilirea de relații diplomatice româno-spaniole. Începutul acestor relații bilaterale, precum și dezvoltarea lor ulterioară, nu ar fi fost posibile fără eforturile depuse de Carol I. Fiind total devotat misiunii asumate în 1866, el a cultivat legături cordiale cu monarhi europeni pentru a spori prestigiul țării și a contribui la dezvoltarea ei.

În secolul al XIX-lea Spania, la a cărei conducere se afla Dinastia de Bourbon încă din 1700, s-a văzut redusă la un stat de mâna a doua care își puna problema supraviețuirii. Din păcate, crizele financiare, naționalismele și absența mijloacelor unei politici internaționale ambițioase, deoarece fără bogățiile de peste mări nu-și mai putea finanța visurile de grandete, au făcut-o să se retragă de pe scena europeană, tratând cu indiferență sau neutralitate aspectele care nu o afectau în mod direct. În ciuda acestor dificultăți, marile evenimente care au jalonat istoria secolului al XIX-lea au fost propice intensificării contactelor dintre cele două state de origine latină.

Debutul relațiilor dintre Carol și Bourbonii spanioli este reprezentat de vizita întreprinsă de prințul prusian în statul iberic în anul 1862¹. Pe atunci nimeni nu bănuia deznodământul evenimentelor din Principate care au culminat cu abdicarea lui Alexandru Ioan Cuza și proclamarea ca Principe a lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen în 1866, nici tumultuoasa evoluție a Spaniei de după înlăturarea Reginei Isabela a II-a în 1868.

Tânărul ofițer de 23 de ani pasionat de tehnică militară a vizitat arsenalul din Sevilla pentru a observa procesul de fabricare a proiectilelor de artilerie și, ulterior, la Madrid a întâlnit cuplul regal (Isabela a II-a și Francisc de Asís). Impresia lăsată a fost una atât de puternică, încât, însuși Carol, ajuns la Paris, a evitat să povestească detaliile, deoarece se temea că ar fi putut părea o persoană orgolioasă. La Curte, Carol a fost primit cu toate onorurile, luând parte la un dineu și la un concert de gală, întâlnindu-se astfel cu toată aristocrația spaniolă. Șederea sa a mai inclus o paradă militară, dar și trageri de artilerie pe poligon. La finalul vizitei Regele-consort Francisc a sugerat că poate considera Curtea spaniolă ca pe una înrudită², fapt care s-a și materializat la începutul secolului al XX-lea prin intermediul viitoarei Regina Maria a României, verișoara Reginei Spaniei.

Foarte puțin a lipsit ca relațiile româno-spaniole în timpul lui Carol I să fie mult mai apropiate, fratele său, Leopold, fiind la un pas de a ocupa tronul statului iberic.

---

¹ Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita SANIC), *Fond Casa Regală, Carol I (personale)*, vol. V, nr. ord. 1625.

² *Ibidem*, nr. ord. 1626.

Ipoteza aducerii unui prinț german a fost anterioară Revoluției din 1868. Diplomatul prusian Georg von Werthern încă din 1866 și 1867 detaliase în memoriile sale anumite discuții privind posibilitatea ca, în eventualitatea detronării Bourbonilor, la Madrid să fie instaurat un Hohenzollern-Sigmaringen și chiar susținuse ideea în corespondența sa cu prințesa Marie, cumnata Regelui Wilhelm I. Hohenzollernii prusieni erau descriși drept continuatorii lui Carol Quintul. Werthern se entuziasmase la gândul unui Wilhelm I Împărat al Germaniei unificate cu un avanpost în Orient (Carol I în România) și altul în Occident (un alt principe Hohenzollern-Sigmaringen în Spania). În discuția cu Eusebio de Salazar y Mazarredo lăudase calitățile fiilor lui Karl Anton, opinând că unul dintre ei ar fi potrivit drept candidat la tronul spaniol. În întrevvedereea cu Karl Anton își manifestase predilecția pentru fiul cel mare, Leopold. Nici Bismarck, nici Karl Anton nu s-au arătat entuziasmați de propunere, primul chiar muștrându-l vehement pe Werthern. Totuși, dincolo de propunerile fanteziste la acea dată, diplomatul dădea glas unui curent de opinie din spațiul german, care vedea în Spania un posibil aliat natural împotriva Franței³.

După reușita Revoluției din 1868 ipotezele și zvonurile s-au transformat în realitate când reprezentanții ai Madridului i-au oferit lui Leopold tronul Spaniei⁴.

Există informații că un emisar al Curții spaniole ar fi avut o convorbire cu Principele Carol în care a lăsat să se înțeleagă că, totuși, prima opțiunea a poporului și guvernului de la Madrid fusese el „deoarece îl văzuseră cum, în condițiile cele mai dificile, curajos și încrezător în forțele lui, s-a dus în România, unde, în scurt timp, a realizat lucruri atât de însemnate. Numaidecât, principele i-a replicat în modul cel mai ferm că el nu intenționează să schimbe modesta pălărie princiară cu coroana strălucitoare a Spaniei, că-l rețin de la aceasta și simțul datoriei și atașamentul față de misiunea deja asumată”⁵. Deși la început acceptarea de către Carol a tronului Principatelor, vasale Imperiului Otoman, fusese privită cu scepticism, inclusiv în cercurile apropiate Hohenzollernilor (a se vedea atitudinea lui Bismarck), și nu i se prevăzuse vreun viitor strălucit, perseverența demonstrată în acțiunile sale și devotamentul față de țara adoptivă au condus la obținerea unor rezultate notabile în ceea ce priveștea modernizarea statului încă din primii ani de domnie. Toate aceste reușite și calitățile tânărului Domn au atras, așadar, atenția Madridului, plasându-l în fruntea listei candidaților pentru tronul spaniol. Totuși, Carol plin de modestie și consecvent angajamentelor luate în 1866, nu a ezitat să refuze în primii ani ai domniei sale, caracterizați de instabilitate, ceea ce părea o ofertă mult mai avantajoasă.

Chiar dacă a refuzat tronul, Carol a rămas implicat în chestiune, volens nolens. Ambasadorul spaniol la Paris, Olozaga, a avut o întrevvedere personală cu agentul român

---

³ Luis Álvarez Gutiérrez, *Otra vez a escena la candidatura Hohenzollern-Sigmaringen al trono de España*, în „Hispania”, LXIV/2, nr. 217, 2004, pp. 715-720.

⁴ Pentru mai multe informații privind candidatura Hohenzollern vezi Javier Rubio, *España y la guerra de 1870*, vol. I, II, III, Madrid, Ministerio de Asuntos Exteriores, 1989; Lawrence D. Steefel, *Bismarck, the Hohenzollern Candidacy, and the Origins of the Franco-German War of 1870*, Pickle Partners Publishing, 2018; David Wetzel, *A duel of giants: Bismarck, Napoleon III, and the origins of the Franco-Prussian War*, Madison, Wisconsin, University of Wisconsin Press, 2001.

⁵ Paul Lindenberg, *Regele Carol I al României*, București, Editura Humanitas, 2016, p. 116.

I. Strat la începutul lui martie 1870 pentru a-i înmâna o scrisoare din parte lui Serrano, Regentul Spaniei, destinată lui Carol⁶. Scrisoarea lipsește din dosarul corespondenței lui I. Strat, ceea ce permite doar avansarea unor supoziții: fie Regentul transmitea salutări Principelui în încercarea de a-i câștiga bunăvoința față de candidatură, fie în ea se vorbea deschis de alegerea lui Leopold ca Rege al Spaniei.

Otto von Bismarck a susținut candidatura și a reușit să manipuleze situația în beneficiul Prusiei în ciuda ostilității fățișe a lui Napoleon al III-lea și a nehotărârii prințului, care inițial a refuzat, apoi a acceptat tronul, pentru a-l refuza din nou în iulie 1870⁷.

Un rol foarte important în retragerea candidaturii l-a avut și efectul amenințărilor franceze la adresa domniei lui Carol I. Parisul a suspectat implicarea lui directă în chestiune, concluzionând că fusese cel puțin la curent cu negocierile secrete, dacă nu chiar inițiatorul candidaturii. În scurt timp, s-a ajuns la deteriorarea treptată a încrederii imperiale în bunele intenții ale Principelui și la profilarea unor pericole serioase la adresa stabilității și conducerii României prin activarea unui plan de detronare a acestuia în cazul declanșării războiului cu Prusia⁸.

Mașinațiunile bismarckiene au culminat cu faimoasa Telegramă de la Ems, care a constituit pretextul declanșării Războiului franco-prusian în urma căruia Napoleon al III-lea a fost înfrânt și locul Imperiului său a fost luat de o republică.

Căutarea unui nou Rege spaniol a luat sfârșit prin alegerea lui Amadeo de Savoia (1871). Noul monarh a abdicat peste doi ani, instituindu-se apoi Prima Republică Spaniolă a cărei existență a fost și ea efemeră (1873-1874)⁹.

Restaurația Dinastiei de Bourbon a avut loc la finalul anului 1874, iar în ianuarie 1875 fiul controversatei Isabela a II-a (care abdicase în favoarea lui în timpul exilului) a fost proclamat de *Cortes* Rege sub numele de Alfonso al XII-lea. Evenimentul a prilejuit trimiterea unor scrisori de notificare a urcării sale pe tron în diverse capitale europene. Cipriano del Mazo y Gherardi, ministrul spaniol de la Viena, a fost ales pentru a întreprinde această misiune în Principate¹⁰. În scrisoarea de notificare, Domnitorul era tratat cu titlul de „Alteța Sa Regală”¹¹. În realitate abia după cucerirea Independenței în 1878 i-a fost acordată respectiva titulatură.

Acesta a fost primul contact dintre Carol I și Alfonso al XII-lea după întâlnirea din 1862, ambii aflați, de această dată, în postura oficială de conducători de state. Misiunea spaniolă „unică în felul său” până în 1875 și datorată înaltei considerații a

---

⁶ SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar nr. 34/1870, f. 1.

⁷ William Young, *German Diplomatic Relations 1871-1945: The Wilhelmstrasse and the Formulation of Foreign Policy*, New York, iUniverse, 2006, p. 40.

⁸ SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar nr. 48/1870, ff. 2-3.

⁹ Pentru mai multe informații privind perioada cunoscută sub numele de „Sexenio Democrático” (1868-1874) vezi Ángel Bahamonde, *España en democracia. El Sexenio, 1868-1874*, Madrid, Historia 16-Temas de Hoy, 1996; Jerónimo Becker, *Historia de las relaciones exteriores de España durante el siglo XIX*, tomul III (1868-1900), Madrid, Editorial Voluntad, 1926; Jorge Vilches García, *Progreso y Libertad. El Partido Progresista en la Revolución Liberal Española*, Madrid, Alianza Editorial, 2001.

¹⁰ Real Academia de la Historia (în continuare se va cita RAH), fond Conde de Benomar, Correspondencia confidencial y reservada con los Ministros de Estado, tom IV, f. 150.

¹¹ Arhivele Diplomatice ale Ministerului Afacerilor Externe (în continuare se va cita AMAE), *Fond Arhiva Istorică (1830-1895)*, vol. 260, dos. 73, ff. 18-19.

Regelui Spaniol față de persoana Principelui român¹² a iscat un incident diplomatic. Proporțiile acestuia ar fi putut afecta relațiile bilaterale româno-spaniole, dar, în fapt, au relevat bunăvoința monarhului iberic față de Domn și poporul său.

Misiunea a scandalizat diplomația otomană tocmai prin tratamentul protocolar acordat României, egal cu cel al celorlalte state europene. Teama că românii își intensificau demersurile pentru obținerea Independenței l-a determinat pe Marele Vizir Savfet Pașa să trimită o circulară Puterilor Garante în care s-a plâns de notificarea făcută de tânărul Rege spaniol¹³.

Marchizul de Molins, ambasadorul spaniol de la Paris, i-a dezvăluit, ulterior, Gerantului Agenției române de la Paris, Cristian Vranas, cum a hotărât Alfonso al XII-lea să trimită o misiune în Principate: trecând în revistă „în cabinetul său principii care domnesc în Europa. Printre ei l-a văzut pe Alteța Sa Principele Carol de România, care aparține unei case suverane și care domnește peste un popor creștin și de aceeași rasă cu poporul spaniol. Atunci, Majestatea Sa s-a grăbit să-l facă participant pe A.S. la un eveniment așa fericit. E un semn de curtoazie de la un principe creștin la un alt principe creștin cu o origine ilustră egală”¹⁴. Așadar, era de netăgăduit influența prestigiului Principelui Carol în evoluția internațională a României moderne, prin atragerea cel puțin a simpatiei sau sprijinului anumitor state, ai căror șefi vedeau în el un monarh de rang egal.

Evident, tânărul Rege Alfonso XII nu a dorit nici să vexeze orgoliul otomanilor, dar nici să implice o Spanie slăbită într-o dispută internațională inutilă. Aceasta fusese cauzată de o gafă flagrantă a diplomației madrilene, care ignora statutul juridic al Principatelor. Consecvenți, spaniolii nu au retractat gestul nici în contextul amenințărilor otomane cu nerecunoașterea Restaurației Bourbonilor și au mizat pe cartea tergiversării. Acțiunea energică a diplomației românești coordonată de V. Boerescu a contracarat protestul otoman. Acest incident relativ minor a marcat pentru relațiile româno-spaniole o nouă etapă, în care Madridul și Regele Alfonso al XII-lea nu s-au sfiit, în ciuda acuzelor virulente și presiunilor otomane, să păstreze contactele cu Bucureștiul și Principele Carol I¹⁵.

Prudența Spaniei la redeschiderea Chestiunii Orientale¹⁶ în 1875 nu a fost propice unei apropieri mai mari între Carol I și Alfonso al XII-lea. Din contră, Războiul de Independență a creat premisele apropierii dintre Principele român și Carlos de Bourbon,

---

¹² *Ibidem*, f. 20.

¹³ *Ibidem*, f. 27.

¹⁴ *Ibidem*, ff. 49-50.

¹⁵ Pentru mai multe informații privind misiunea lui Cipriano del Mazo y Gherardi vezi Denisa Victoria Andronache, *The Echoes of the Spanish diplomatic mission in Romania (1875)*, în „Oltenia. Studii și comunicări. Arheologie-Istorie”, vol. 18-19, Craiova, 2013, pp. 202-209.

¹⁶ În momentul respectiv, conducerea Guvernului aparținea lui Cánovas del Castillo, lider al Partidului Conservator. Mult timp istoriografia spaniolă l-a considerat adeptul, în primii ani ai Restaurației Bourbonice, al politicii de „*recogimiento*”, adică al îndepărtării deliberate de marile alianțe și angajamente internaționale. În realitate, pentru politica externă canovistă ar fi mai potriviți termenii pe care el însuși i-a folosit pentru a o caracteriza: „neutralitate”, „prudență”, „abținere”, „tăcere”. Situația Spaniei la periferia europeană era rezultatul decăderii acestui stat, care era doar umbra Imperiului de altădată, și a instabilității interne care nu-i asigura credibilitate pe continent. Javier Rubio, *La política exterior de Cánovas del Castillo: una profunda revisión*, în „*Studia historica. Historia contemporánea*”, nr. 13-14, 1995-1996, Ediciones Universidad de Salamanca, pp. 167-197.

autointitulatul „Duce de Madrid”, pretendentul carlist¹⁷ la tronul Spaniei (1868-1909) sub numele de Carol VII, implicit, rivalul lui Alfonso al XII-lea. În ciuda diferențelor frapante (unul era principe devotat treburilor statului și familist convins, celălalt urmărea să detroneze suveranul legitim al Spaniei și era renumit pentru aventurile sale extraconjugale), cele două personalități au găsit un punct comun în vocația militară, participând la Războiul ruso-turc din 1877-1878. Carol I s-a remarcat ca lider efectiv al armatelor româno-ruse, în timp ce Carlos s-a rezumat la a fi un observator, declarându-se admirator al curajoasei armate române.

În ianuarie 1877 Carlos a vizitat Principatele inspectând bateriile românești de la Calafat, unde s-a bucurat de o „cordială primire” din partea generalilor și ofițerilor români¹⁸. O foarte bună impresie i-a creat și Principele, care s-a dovedit un bun colorator și un „soldat în suflet”. Datorită „nobilei sale inițiative”, adusese armata română într-o stare excelentă. Toate aceste laude au fost prezentate în timpul vizitei pretendentului în Rusia, unde a fost primit cu bunăvoință de către Țar, Marele Duce Nicolae și alți membri ai familiei imperiale¹⁹.

Carol I era conștient de simpatia lui Alexandru al II-lea față de Don Carlos și încerca, probabil, să obțină sprijinul acestuia pentru cauza românească. Apropierea celor doi trebuie văzută în contextul încercărilor Domnitorului și Guvernului său de a opri planurile anexioniste ale Rusiei în Basarabia și de a-l convinge pe Țar să ia în calcul România ca posibil partener în iminentul conflict cu otomanii.

Între Carol I și Don Carlos în februarie 1877 a început o interesantă corespondență care a cuprins, în mare parte, perioada de dinaintea și după declanșarea Războiului de Independență.

Din Rusia, Don Carlos s-a întors la Paris²⁰, unde a primit o scrisoare de la Principe. Acesta, sub impresia frumoaselor amintiri din vizita anterioară, îi lansa o nouă invitație în România²¹.

Până la următoarea întâlnire cu pretendentul la tronul spaniol, Carol a fost ocupat cu evenimentele care s-au succedat rapid: Țarul și-a mobilizat trupele la începutul lui aprilie 1877, Kogălniceanu a semnat la 4/16 aprilie 1877 o convenție ce asigura libera trecere pe teritoriul românesc a soldaților ruși, în mai 1877 România și-a proclamat Independența, nemulțumind majoritatea Marilor Puteri.

Angrenat în cauza carlismului, Ducele de Madrid și-a atras împotriva sa diplomația spaniolă care a făcut demersuri ce au dus la expulzarea lui de către guvernul

---

¹⁷ Regele Ferdinand al VII-lea a abolit legea salică în 1830, permițând astfel fiicei sale Isabela a II-a să accedă la tron. În acest context s-a format mișcarea carlistă care-i grupa pe susținătorii fratelui Regelui și care a declanșat trei războaie în secolul al XIX-lea. Pentru mai multe informații legate de carlism vezi Jordi Canal, *El carlismo: dos siglos de contrarrevolución en España*, Madrid, Alianza Editorial, 2000; José Carlos Clemente, *Los carlistas*, Madrid, Ediciones Istmo, 1990; Román Oyarzun, *Historia del carlismo*, Valladolid, Editorial Maxtor, 2008.

¹⁸ SANIC, *Fond Casa Regală, Carol (Personale)*, vol. IV, dosar V-K-10, f. 1.

¹⁹ *Ibidem*, dosar V-K-11, f. 1.

²⁰ Ana de Sagera, *La Duquesa de Madrid: ultima reina de los carlistas*, Palma de Mallorca, Imprenta Mossén Alcover, 1969, p. 480.

²¹ SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-18, ff. 1-2.

francez²². Acest lucru a grăbit sosirea în România, mascată sub aparenta dorință de a transmite în persoană profunda simpatie nutrită față de cauza românilor. În scrisoarea din 27 mai 1877 i-a solicitat lui Carol să nu pregătească o primire specială, deoarece nu ar fi dorit să împietzeze acțiuni vitale pentru viitorul României²³.

Motivele participării lui Don Carlos la ostilitățile din 1877-1878 nu au vizat doar porniri cruciate sau sincera prietenie și îngrijorare pentru viitorul statului nord-dunărean. Marchizul de Molins credea cu tărie că acesta urmărea acumularea de capital de imagine, îmbunătățirea experienței belice a carlismului, dar se și folosea de ocazie pentru a-și abandona familia²⁴.

Deși au refuzat inițial ajutorul românesc, pe fondul respingerii atacurilor repetate asupra Plevnei, rușii au cerut intervenția trupelor lui Carol. Acestuia i-a fost oferită la mijlocul lui august comanda trupelor româno-ruse din fața Plevnei. Observator al bătăliei de la Grivița din 11 septembrie 1877, Ducele și-a exprimat profunda admirație față de înflăcărea soldaților lui Carol I într-o scrisoare către contele francez Monserat: „Românii aștia merg în foc cu aceeași mândrie ca și spaniolii mei. Ei sunt cu adevărat frați de sânge cu noi”²⁵.

Costurile ridicate ale expediției din Răsărit l-au determinat pe spaniol să părăsească teatrul de luptă²⁶. Reîntoarcerea în octombrie la reședința pariziană a fost una de scurtă durată din cauza presiunilor autorităților franceze, motiv pentru care a întreprins o nouă călătorie în străinătate. În timpul unei opriri la București, Carol i-a acordat medalia „Virtutea Militară” pentru „strălucita sa purtare pe câmpul de luptă”²⁷.

Revenit la Paris și-a manifestat regretul de a nu fi participat la capitularea Plevnei, eveniment care l-a bucurat sincer. A profitat de apropierea Revelionului pentru a ura Domnitorului și armatelor sale un an bun, fericit, iar României o soartă mai bună. Nu a ezitat să-și declare, și de această dată, sincera amiciție pentru Carol, dar și profunda admirație față de armatele române, „deoarece numeroasele luni petrecute în mijlocul acestor bravi soldați” l-au unit cu ei „din tot sufletul”²⁸. I-a mulțumit lui Carol pentru Medalia militară înmănată afirmând că o purta cu mândrie. Referitor la rezultatul războiului, Ducele de Madrid a opinat că va fi cel așteptat de conducătorul statului român. L-a felicitat pe acesta, totodată, pentru ultimele succese ale soldaților săi și pentru gloria ce îi desăvârșea eforturile²⁹.

Dar, în ciuda încurajărilor, deznodământul nu a fost pe placul lui Carol, Independența României fiind condiționată de respectarea anumitor prevederi ale Tratatului de Pace de la Berlin (1878). Ocupat cu soluționarea pretențiilor exagerate ale

---

²² Jordi Canal, *Banderas blancas, boinas rojas: Una historia política del carlismo, 1876-1939*, Madrid, Marcial Pons, 2006, pp. 54-55.

²³ SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-12, f. 1.

²⁴ Jordi Canal, *Banderas blancas...*, p. 56.

²⁵ Victor Lazăr, *Războiul româno-ruso-turc din 1877-1878*, Sibiu, 1928, p. 12, apud Nicolae Ciachir, *Războiul pentru Independența României în contextul european (1875-1878)*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977, p. 217.

²⁶ Francisco Martín Melgar, *Veinte años con Don Carlos: memorias de su secretario, el conde de Melgar*, Madrid, Espasa-Calpe, 1940, p. 102.

²⁷ *Ibidem*, p. 55.

²⁸ SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-13, f. 1.

²⁹ *Ibidem*, dosar V-K-14, f. 1.

guvernelor de la Berlin, Paris și Londra, totuși, Carol a găsit timp pentru a-l decora pe Duce cu „Trecerea Dunării”, însemn creat pentru a-i răsplăti pe cei care luptaseră în Războiul de Independență. Don Carlos s-a arătat onorat, spunând că mândria pe care o simțea purtând această decorație era izvorâtă din faptul că el și soldații români al căror curaj era „dus până la eroism” au trecut prin aceleași pericole și încercări în război. Și de această dată și-a manifestat interesul pentru dificila situație în care se afla România după Congresul de Pace de la Berlin, sperând ca ea „să intre definitiv într-o eră de prosperitate”, iar domnia lui Carol I „să fie lungă și glorioasă”³⁰. Afirmatia privind prezența în mijlocul pericolelor alături de trupele române este exagerată, având în vedere că Don Carlos fusese un simplu observator aflat în relativă siguranță, în timp ce soldații români participaseră efectiv la lupte, iar mulți dintre ei muriseră sau fuseseră răniți.

Sfârșitul evenimentului care le facilitase apropierea, și anume Războiul ruso-turc din 1877-1878, a însemnat și o răcire a relațiilor dintre cei doi. În plus, manifestarea ostentativă a unei prietenii cu rivalul Regelui Alfonso al XII-lea era un obstacol în calea stabilirii unor relații româno-spaniole conforme cu noul statut internațional³¹.

Principele și oamenii politici de la București nu s-au concentrat strict pe demersurile pe lângă Marile Puteri pentru recunoașterea Independenței, ci au îndreptat astfel de „acte de curtuozie”, ce îndeplineau o „plăcută datorie” și „față de statele de a doua mărime”³². Printre acestea s-a numărat și Spania, stat al cărui conducător își arătase deja bunăvoința față de Carol și statul român în chestiunea misiunii lui Cipriano del Mazo y Gherardi.

Fostului ministru al Afacerilor Străine și președinte al Senatului, Alexandro Plagino, i-a fost desemnată misiunea de a notifica lui Alfonso XII Independența României și de a-i remite Cordonul Ordinului „Steaua României”³³. Dificultățile pe care le-a presupus misiunea lui Plagino nu au reflectat o atitudine răuvoitoare a decidenților politici din Spania, ci prudența diplomatică pe care trebuia s-o afișeze acest stat, care nu putea nesocoti proiectele Marilor Puteri, și în speță, pe cele ale Germaniei³⁴.

La începutul lui martie 1880, înainte de a părăsi Parisul cu destinația Madrid, Plagino a considerat potrivit să-i facă o vizită de curtoazie fostei Regine, aflată în exil, pentru a afla dacă dorea să transmită ceva în capitala spaniolă prin intermediul lui. Isabela s-a arătat emoționată de amintirea pe care i-o purta lui Carol și entuziasmată de maniera lui strălucită de a conduce Războiul de Independență. Ea a complimentat-o pe

---

³⁰ *Ibidem*.

³¹ Denisa Victoria Andronache, „Carol și Don Carlos, Ducele de Madrid”, în *Monarhia în România – o evaluare. Politică, memorie și patrimoniu*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2012, p. 20.

³² Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondența privată (1878-1912)*, București, Editura Tritonic, 2005, p. 65.

³³ SANIC, *Colecția Microfilme Spania*, rola 8, c. 137.

³⁴ Necunoscând prea bine chestiunea Independenței, ministrul de Stat spaniol, M. Silvela, și-a dat acordul pentru primirea misiunii, ulterior descoperind că Franța, Germania și Anglia nu recunoscuseră noul statut al României, condiționându-l de modificarea articolului 7 din Constituție. Singura soluție pe care a găsit-o a fost să temporizeze lucrurile, profitând momentan de absența lui Alfonso XII din țară. I-a indicat subalternului său să invoce în continuare și alte pretexte, timp în care să investigheze dacă era posibil ca Bucureștii să nu se simtă prea ofensat în cazul în care Spania primea misiunea lui Plagino, dar amâna numirea reprezentantului său în România (*Ibidem*, c. 153).

noua Suverană a României, manifestându-și dorința de a o cunoaște personal și l-a delegat pe diplomatul român să fie interpretul celor mai sincere sentimente și urări de fericire pentru cuplul princiar³⁵.

Ajuns în Spania, Plagino s-a prezentat în audiență la Alfonso al XII-lea pe 13 martie 1880³⁶. În discursul rostit s-a arătat onorat de a se afla în prezența Regelui Catholic pentru a-i aduce la cunoștință Independența absolută a României și simpatia ce o nutreau Carol și poporul român pentru el și Spania³⁷.

Tânărul Rege a rostit o cuvântare în conformitate cu ceremonialul adecvat unei asemenea ocazii. A subliniat reciprocitatea sentimentelor de simpatie și a transmis urări de prosperitate și noroc lui Carol și popoului său³⁸.

Consecința firească a notificării Independenței României la Madrid ar fi trebuit să fie stabilirea unor misiuni permanente, dar niciunul dintre cele două guverne nu a făcut la acel moment un demers concret în acest sens. România cel puțin nu a contat pe crearea unei Legații spaniole la București³⁹. În schimb, s-a ales varianta unui Trimis Extraordinar, onoare care i-a revenit Plenipotențiarului spaniol la Berlin, Conte de Benomar⁴⁰, un bun cunoscător al situației României și al dinamicii dintre Marile Puteri ale zonei.

Sosit la București la începutul lui mai 1880, el a transmis lui Carol I în numele lui Alfonso al XII-lea sincere urări de fericire și prosperitate și i-a înmănat personal răspunsul Regelui la notificarea Independenței. Ca gest de mulțumire pentru Ordinul „Steaua României” și dovedind cele mai bune sentimente ale Suveranului iberic, lui Carol I i-a fost înmănat Colierul Ordinului Regal „Carol III”, ale cărui splendoare și bun gust l-au impresionat⁴¹.

„Dovezile pe care Alteța Voastră Regală, scrisese Alfonso al XII-lea în aprilie 1880, a binevoit să mi le dea cu privire la dorința sa de a cultiva relații de bună înțelegere între noi și între Statele noastre îmi sunt extraordinar de plăcute. Acord o mare importanță realizării unui gând similar pentru a nu răspunde de complezență sentimentelor Alteței Voastre Regale, care mi-au fost exprimate de Trimisul Său Extraordinar⁴².”

³⁵ AMAE, *Fond Războiul de Independență*, vol. 94, dos. 71, litera P 1/1879, ff. 328-329.

³⁶ *Ibidem*, f. 336; Patrimonio Nacional, Archivo General del Palacio, Secțiunea Reinados, *Fond Alfonso XII*, caja 8707/7.

³⁷ AMAE, *Fond Războiul de Independență*, vol. 94, dos. 71, litera P 1/1879, f. 343.

³⁸ „Primesc cu mare satisfacție scrisoarea prin care A.S.R. Principele Carol I mă anunță că v-a încredințat misiunea de notificare a Independenței absolute a României și de a-mi oferi în numele lui decorațiile Ordinului Steaua României, pe care-l accept cu recunoștință. Făcându-vă interpretul viei simpatii pe care Suveranul vostru și românii Mi-o poartă, precum și nobilei țări ale cărei destine mi-au fost încredințate, credeți, Domnule Trimis Extraordinar, că Dvs. răspundeți acelorași sentimente care ne animă cu privire la A.S.R. și acel Principat, pentru a cărui prosperitate și noroc facem cele mai fierbinți urări”. *Ibidem*, f. 346.

³⁹ Corneliu Mihail Lungu, (coord.), *Independența României în conștiința europeană*, București, Editura Semne, 1997, p. 290.

⁴⁰ RAH, *Fond Conde de Benomar*, Legajos, 3° Cartas particulares de los Ministros de Estado, R. de Ferraz către Benomar, 27 martie 1880.

⁴¹ SANIC, *Colecția Microfilme Spania*, r. 8, cc. 289-290.

⁴² AMAE, *Fond Războiul de Independență*, vol. 93, dos. 71, Litera C 2, E 1, K 1, V 2/1878-1880, f. 306.

Așadar, declarațiile lui Alfonso al XII-lea nu erau simple politețuri diplomatice transmise în semn de reciprocitate, ci dovezi ale genuinei afinități româno-spaniole, ale admirației față de un monarh devotat treburilor statului precum Carol I și ale sincerei dorințe de stabilire a unor relații mai apropiate între cele două state care treceau fiecare printr-o perioadă delicată.

De altfel, de-a lungul unei audiențe particulare, Carol a ținut să reitereze sentimentele de prietenie și simpatie față de tânărul Rege, reamintindu-și cu plăcere vizita sa din 1862 în Spania, unde primirea plină de bunăvoință a celor doi suverani îl impresiunase. Contele de Benomar a fost convins grație acestei întrevederi că Principele român era un prieten adevărat al lui Alfonso al XII-lea, dar și un admirator al „energiei popoului spaniol și al curajului armatei sale”⁴³. Diplomatul a constatat că existau chiar legături familiale între suveranii român și spaniol, când Princesesa Elisabeta plină de amabilitate și-a reamintit cu plăcere de relația de rudenie dintre ea și Maria Cristina⁴⁴. Wilhelm de Nassau, fratele bunicii paterne a Reginei Spaniei (Henrieta de Nassau-Weilburg), era chiar bunicul matern al Princesesei române.

Citind rapoartele lui Benomar și analizele acestuia despre Carol I, José Elduayen Gorriti, ministrul de stat, gândea că există o asemănare între cei doi tineri conducători, ambii confruntându-se cu obstacole în procesul de modernizare pe care și-l asumaseră. În ciuda vicisitudinilor, ministrul prevedea o evoluție de succes celor doi monarhi. „Viitorul este al oamenilor tineri, i-a scris el lui Benomar pe 23 mai 1880, și soarta este destul de cochetă să-i abandoneze pe cei bătrâni și să plece cu tinerețea; și aceasta este ceea ce mereu am onoarea de a-i spune Regelui nostru, deoarece ambii au un viitor măgulitor, deși nu lipsit de dificultăți”⁴⁵.

Proclamarea lui Carol ca Rege a cerut din partea pauperizatei diplomații madrilene, care nu putea ignora un astfel de eveniment protagonizat de un Hohenzollern, trimiterea unei misiuni extraordinare la București. Din raționamente economice a fost desemnat un diplomat obscur, Juan Pedro de Aladro, dar care putea să-și acopere singur costurile călătoriei⁴⁶. Acesta a devenit la scurt timp și titularul Legației spaniole de la București ca Însărcinat cu Afaceri⁴⁷. Aladro i-a înmănat noului Rege în cadrul unei audiențe din mai 1881 scrisoarea lui Alfonso al XII-lea. Folosind uzualul ton de curtoazie diplomatică, Regele spaniol transmitea urări de bine, felicitări pentru un eveniment important în modernizarea României și dorința de a strânge și mai mult legăturile dintre cele două popoare. „Neputându-mi fi oferită o ocazie mai bună, scria el, pentru a-i demonstra interesul pe care-l simt față de tot ceea ce se referă la Persoana Sa (a lui Carol I -n.n.), l-am însărcinat pe Don Juan Pedro de Aladro, fost deputat al *Cortes* să prezinte această scrisoare M.V. și să-i exprime în numele meu cele mai sincere felicitări, în același timp cu urările fierbinți pe care le fac pentru gloria regatului Său și

⁴³ SANIC, *Colecția Microfilme Spania*, r. 8, c. 279.

⁴⁴ *Ibidem*, cc. 289-290.

⁴⁵ RAH, *Fond Conde de Benomar*, Legajos, 3° Cartas particulares de los Ministros de Estado, Pazo de la Merced către Benomar, 23 mai 1880.

⁴⁶ *Ibidem*, Legajos, 4° Cartas particulares de los Ministros de Estado, Vega de Armijo către Benomar, 27 iunie 1881.

⁴⁷ AMAE, *Fond Reprezentanți străini*, 10/A1, nepaginat.

pentru prosperitatea Națiunii ale cărei destine au fost încredințate de Providență M.V. Am încrederea că acest memorabil eveniment va strânge și mai mult legăturile de simpatie care există atât de fericit între Spania și România (...)⁴⁸.

Un moment atât de important precum proclamarea Regatului nu putea fi trecut cu vederea nici de Ducele de Madrid, chiar dacă relațiile dintre el și Carol se răciseră pe fondul preocupărilor diferite. În martie 1881 i-a scris Suveranului pentru a-l felicita și pentru a se alătura bucuriei generale a poporului român, folosind noua sa titulatură: „Majestatea Sa Regele”⁴⁹.

Din păcate, domnia tânărului Rege spaniol s-a încheiat brusc, la doar 27 de ani. Alfonso al XII-lea a murit în 1885 de tuberculoză lăsând în urmă o soție însărcinată care a trebuit să-și asume rolul de Regentă până la majoratul fiului său. Ca o demonstrație a prețurii față de Spania, Curtea Regală a României a ținut doliu conform etichetei timp de trei săptămâni⁵⁰. Cuplul regal a fost reprezentat la funeraliile din noiembrie 1885 de Alexandru Plagino și C.N. Nanu, secretar al Legației pariziene. Audiența lui Plagino s-a desfășurat chiar în aceeași încăpere unde cu ani în urmă notificase Independența României, Regina rememorând momentul. Ea și-a exprimat admirația pentru Elisabeta, a cărei evoluție o urmărise atent. Plagino și-a mărturisit surpriza pe care a simțit-o auzind-o vorbind de Regină: „(...) mi-a desfășurat chiar viața zilnică a M.S. Elisabeta, Sinaia, Peleşul, preumblările în Codrii noștri”, de parcă „făcuse ieri acelea: și cu toate acestea mi-a repetat că numai o singură dată a avut mulțumirea a o întâlni; când am vorbit M.S. cum Regina noastră s-a identificat cu geniul nostru, cum s-a inspirat din tradițiunile și legendele țării noastre, M.S. Cristina care vorbise cu predecesorii mei german și italian limba lor mi-a exprimat regretul a nu poseda și limba noastră ca să poată citi totul în limba în care s-au fost scris”⁵¹. La slujba funebră, ca semn al considerației spaniolilor pentru România și Regele Carol, reprezentantul nostru a fost așezat înaintea Trimisului otoman⁵².

În perioada următoare se constată o răcire a relațiilor româno-spaniole, în general, dar și a celor dintre Suveranii celor două țări. Pe fondul resurselor limitate ale bugetului spaniol și a lipsei de interes a autorităților române, Regenta Maria Cristina a închis Legația de la București în 1889⁵³. Dezinteresul lui Carol era oarecum explicabil prin situația politico-diplomatică și economică a Spaniei, un stat pauperizat, aflat la mii de kilometri distanță, incapabil să-și rezolve problemele interne și care nu-și mai găsea locul printre Marile Puteri ale continentului. În consecință, cultivarea unor relații mai strânse cu Bourbonii spanioli nu ar fi putut să ajute România, un stat care la rândul-i trecea prin încercări grele în drumul spre modernizare.

Un eveniment familial, fericit de această dată, l-a determinat peste câțiva ani pe Ducele de Madrid să îi scrie lui Carol. Infanta Doña Blanca, fiica pretendentului spaniol, se căsătorise cu Arhiducele de Austria, Leopold Salvator, nunta având loc în

⁴⁸ Idem, *Fond Războiul de Independență*, vol. 93, dos. 71, f. 317.

⁴⁹ SANIC, *Fond Casa Regală*, dosar V-K-16, f. 1.

⁵⁰ AMAE, *Fond Arhiva istorică (1830-1895)*, vol. 260, dos. 41, I/2, f. 83.

⁵¹ *Ibidem*, ff. 89-90.

⁵² *Ibidem*, ff. 90-91.

⁵³ SANIC, *Colecția Microfilme Spania*, r. 7, cc. 164-165.

octombrie 1889 la castelul din Frohsdorf. Don Carlos l-a asigurat în scrisoarea sa pe Suveranul român de „profunda stimă și înalta considerație” pe care i le purta⁵⁴.

Începutul secolului al XX-lea a dus la întărirea legăturilor între Familia Regală a României și cea Spaniolă prin intermediul Mariei de Edinburgh, nepoata Reginei Victoria a Angliei. Missy se căsătorește în 1893 cu Prințul Moștenitor Ferdinand, iar în 1906 o altă nepoată a Reginei Angliei, Victoria Eugenia de Battenberg (fiica lui Henry de Battenberg-Hesse și a lui Beatrice de Saxa Coburg-Gotha) a devenit soția Regelui Alfonso al XIII-lea⁵⁵. Așadar, una dintre verișoare era viitoarea Regină a României, iar cealaltă era Regina Spaniei.

Sora Mariei, Beatrice, alintată Bee, s-a căsătorit în 1909 cu infantele Alfonso de Orleans și Bourbon, duce de Galliera, vărul Regelui, deși inițial au existat unele zvonuri conform cărora Alfonso al XIII-lea ar fi dorit-o de soție pe Beatrice⁵⁶.

Cuplul regal spaniol a avut șapte copii, printre care și pe Juan, Infante de Spania, născut în Palatul Regal La Granja de San Ildefonso pe 20 iunie 1913⁵⁷. Botezul acestuia a avut loc patru zile mai târziu, nașii fiind Maria Tereza de Austria-Este și Regele Carol I al României. Ei au fost reprezentați la ceremonie de Regina Maria Cristina și de Infantele Don Alfonso de Orleans⁵⁸, nimeni altul decât cumnatul lui Missy.

Distanța dintre cele două țări a fost motivul pentru care într-un timp atât de scurt Carol I nu a trimis reprezentare oficială⁵⁹. În plus, botezul infantelui venea în contextul tensiunilor care au dus la declanșarea celui de-Al Doilea Război Balcanic pe 16/29 iunie 1913. Totuși, fericitul eveniment a permis, conform uzanțelor, un schimb de telegrame între cei doi monarhi. Carol I și-a dat consimțământul pentru numirea sa ca naș, exprimându-și recunoștința pentru atenția acordată de Suveranul Catolic. În plus, a adăugat el în telegramă, alegerea ca naș îi amintea de vremuri îndepărtate, de „prima sa călătorie în Spania, în 1862, când a fost primit cu mare atenție de familia regală spaniolă”⁶⁰.

Conform speculațiilor istoricului Guy Gauthier, fiul lui Juan de Bourbon, Juan Carlos, restaurat la conducerea Spaniei după moartea lui Franco, își datorează unul din prenume lui Carol I al României: „În onoarea nașului său, copilul poartă numele Carlos. Se numește deci: Juan Carlos. Conte de Barcelona va muri în 1993. Fiul său va deveni Regele Spaniei în 1975 sub numele de Juan Carlos I. Istoria rezervă multă surprize și puțini spanioli știu astăzi că suveranul lor îi datorează prenumele lui Carol I de România și nu lui Carol Quintul!”⁶¹.

Legăturile familiale mai strânse au fost dublate de o relansare a raporturilor bilaterale româno-spaniole în primul deceniu al secolului al XX-lea. Înțelegându-se necesitatea dezvoltării schimburilor comerciale, în 1908 s-a semnat o convenție, primul

⁵⁴ Idem, *Fond Casa Regală, Carol (Personale)*, vol. IV, dos. V-K-17, f. 1.

⁵⁵ Francisco López-Nieto y Mallo, *Honores y protocolo*, Madrid, La Ley, 2006, p. 123.

⁵⁶ Ana de Sagrera, *Ena y Bee. En defensa de una amistad*, Madrid, Velecio Editores, 2006.

⁵⁷ „Gaceta de Madrid”, 21 Iunie 1913, anul CCLII, tomul II, nr. 172, p. 818.

⁵⁸ Idem, 26 iunie 1913, anul CCLII, tomul II, nr. 177, p. 878.

⁵⁹ „ABC Madrid”, miercuri 25 iunie 1913, p. 7.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ Guy Gauthier, *Missy Regina României*, București, Editura Humanitas, 2000, p. 148.

pas spre normalizarea relațiilor dintre cele două state. Aceasta s-a concretizat în 1913 prin deschiderea unei Legații române la Madrid, sub conducerea lui George Cretzianu⁶².

În timpul domniei sale, Carol I, atât ca Principe, cât și ca Rege, a urmărit dezvoltarea unor relații cordiale cu Bourbonii spanioli, fie că a fost vorba de Suverani, fie de pretendentul carlist, pe care a încercat să le pună în slujba sporirii prestigiului internațional și a modernizării țării sale. Deși nu au fost niște legături de anvergură, ele au pregătit terenul pentru consolidarea relațiilor dinastice și diversificarea relațiilor bilaterale româno-spaniole.

***M.S. Regele Carol I în uniformă de colonel al Regimentului 2 de Geniu spaniol și A.S.R. Infantele Don Alfonso de Orléans și Borbón, care i-a adus această uniformă din partea Regelui Alfons XIII al Spaniei.
Sursa: „Gazeta ilustrată”, anul III, nr. 19/19 aprilie 1914.***

---

⁶² Dan Berindei, *Politică externă și diplomați la începuturile României moderne*, București, Editura Mica Valahie, 2011, p. 63.

GORJUL ȘI „FERDINAND CEL LOIAL”¹

Gheorghe Nichifor

Ferdinand de Hohenzollern (1865-1927), devenit în 1914 al doilea rege al românilor, s-a născut la 12 august 1865, ca fiu al principelui Leopold de Hohenzollern și al principesei Antoaneta, infanta Portugaliei. Întrucât Regele Carol I al României nu avea copii (fetița sa, Maria, decedase în 1874, bolnavă de scarlatină), a devenit moștenitorul tronului. Iată cum este descris, în primii ani de la instalarea în România, de către secretarul particular al Reginei Elisabeta: „*Era înalt, zvelt, fără barbă, cu o față agreabilă pe care sângele neamului Braganza, din care se trăgea după mamă, o înnobila cu o distincție exotică. Părul blond, ochii albaștri, puțin cam stângaci în comportare, cu vorbă înceată: părea timid și dezorientat*”².

Pregătirea intelectuală era de mare calitate, fiind etichetat drept cel mai învățat dintre toți monarhii României. Educația din Germania se realizase la școli publice, nu cu profesori aduși la domiciliu. Mergea întotdeauna la cursuri pe jos, indiferent de vreme, îmbrăcat simplu, după ce în familie era supus unei autentice discipline militare: „*sculat la șase dimineața și băgat într-o baie rece, la aceeași temperatură, tot timpul hrănit negreșit mai bine decât un spartan, dar destul de frugal, dus la biserică în toate duminicile, ținut departe de toate petrecerile care i-ar fi umplut mintea numai de lucruri sterpe, obișnuit a dispune numai de sume foarte neînsemnate de bani, dați lunar, cheltuiți cu rost pe lucruri trebuincioase și justificați până la cel din urmă pfenig*”³.

Termină liceul cu bune rezultate în 1885, urmează Școala Militară de la Kassel (sub atenta supraveghere a unchiului, Carol I, a străbătut toată ierarhia militară, până la gradul de general; după război va deveni primul mareșal al României), apoi cursuri de Economie politică, Finanțe, Botanică și Drept roman, la Tübingen și Leipzig. O asemenea pregătire multilaterală îi va surprinde pe mulți de-a lungul vremii.

Ca principe moștenitor, și-a dedicat cea mai mare parte a timpului obligațiilor militare și lecturii. Citea mult și variat, în latină și greacă, germană, franceză, română, engleză, rusă, limbi pe care le stăpânea, interesându-l problemele militare, teologie, literatura istorică, botanica etc.⁴

¹ Studiul a fost preluat cu mici modificări din Gheorghe Nichifor, *Gorjul și Casa Regală a României*, Brăila, Editura Sfântul Ierarh Nicolae, 2020, pp. 44-55.

² Robert Scheffer, *Orient regal. Cinci ani la curtea României*, București, Editura Saeculum, 1997, p. 76.

³ Eugen Wolbe, *Ferdinand I, întemeietorul României Mari – o biografie*, București, Editura Humanitas, 2004, pp. 23-24.

⁴ I. Bulei, „*Bunul nostru rege: Ferdinand*”, București, Editura Meteor Publishing, 2017, pp. 40-41.

În pofida regulilor sobre, specifice unei curți regale, cu multe și variate interdicții, tânărul principe s-a îndrăgostit de Elena Văcărescu, o distinsă și frumoasă domnișoară, prietenă apropiată a Reginei Elisabeta (Carmen Sylva). Era însă româncă, fapt ce constituia un păcat greu de iertat, întrucât reglementările constituționale impuneau moștenitorului regal căsătoria cu o prințesă descendentă dintr-o familie domnitoare europeană.

Carol I l-a silit pe Ferdinand să aleagă între iubită și tron, trimitându-l pentru a cugeta într-o lungă călătorie peste hotare⁵. S-a ajuns la o stare dramatică, Regina Elisabeta refugiindu-se la castelul părinților de la Neuwied, în timp ce Ferdinand amenința cu sinuciderea⁶. Înțelegând situația, Elena Văcărescu a luat drumul exilului, stabilindu-se la Paris, unde va deveni o figură marcantă a culturii românești și franceze.

Tentativele lui Carol I și ale altor membri ai familiei Hohenzollern de a-i găsi o logodnică pe măsură se înmulțesc, una dintre ele fiind Hélène d'Orléans, fiica lui Louis Philippe, pretendent la tronul Franței. Apoi, Alix de Hessa-Darmstadt, Alexandra, fiica cea mare a Regelui George al Greciei sau Elvira de Bourbon. În final, se va ajunge la Maria de Coburg (Missy), care-i va deveni parteneră pentru întreaga viață.

Ferdinand a preluat conducerea țării în octombrie 1914, domnind 13 ani, până la decesul survenit în iulie 1927. Loialitatea față de țară și modul ireproșabil în care și-a condus poporul i-au adus numele de „Ferdinand cel Loial”. Domnia sa a fost marcată de două evenimente majore: Războiul Întregirii Naționale și înfăptuirea Marii Uniri. La 15 octombrie 1922, la Alba-Iulia a fost încoronat Rege al tuturor românilor.

Au urmat consolidarea rapidă a țării, proclamarea sufragiului universal, reforma agrară, adoptarea Constituției, unificarea administrativă etc. În plan extern a fost recunoscută Marea Unire și s-a realizat o rețea de alianțe regionale, care să aducă stabilitate în zonă.

*

* *

Preocupat de studiu și de problemele statului, principele-moștenitor, din 1914 Rege, nu a avut timp de prea multe călătorii. În județul Gorj, pare-se a fi ajuns decât o singură dată.

În august 1898, Ferdinand era încă în convalescență după boala de tifos de care suferise în anul precedent. Inginerul Aurel Diaconovici, de la Târgu-Jiu, a fost însărcinat să-i facă itinerarul unei excursii prin Munții Olteniei. Numită „a prințului”, excursia a durat cinci zile, avându-l între protagoniști și pe Ionel Brătianu. A cuprins traseul Brezoi – Voineasa – Vidra – Găurile – Parângul – Prisloapele – Valea Jiului – Târgu-Jiu⁷. Din punct de vedere istoric, deplasarea a fost pregătită în condiții excelente de Alexandru Ștefulescu, dascăl și cercetător al trecutului Gorjului⁸.

⁵ Gh. Nichifor, *Despre monarhie în spiritul adevărului (I)*, în „Gorjeanul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 776-777, din 27-28 iunie 1992.

⁶ Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu și marele său roman epistolar*, București, Editura Minerva, 1966, p. 15.

⁷ Iuliu Moisil, *Inginerul Aurel Diaconovici. Schiță biografică*, în „Gorjeanul”, Târgu-Jiu, an X, nr. 1, din 1-8 ianuarie 1933, p. 3; Idem, *Inginerul Aurel Diaconovici (O schiță biografică)*, în „Arhivele Olteniei”, Craiova, an XI, nr. 61-62, mai-august 1932, p. 195.

⁸ Iuliu Moisil, *Excursiuni în Gorj. Harta Parângului și Valea Lotrului*, în „Anuarul Societății Turiștilor din România”, București, vol. I, 1904 și vol. II, 1905.

Deputatul Dincă Schileru, un apropiat al unchiului său, susținut de alte persoane importante din Gorj, i-au pregătit viitorului suveran o atmosferă cât mai plăcută, în județ, mai ales că era însoțit de Ionel Brătianu (care debutase politic la Târgu-Jiu) și de Athanasie Moschuna, director în Ministerul de Interne, el însuși fost prefect și mare iubitor al istoriei acestui meleag⁹.

Părăsind munții, au vizitat vama Păiuș, apoi, în drum spre reședința județului, au poposit la redacția Societății „Luminarea sateanului” din Bumbăști-Jiu, unde au fost întâmpinați de locuitori îmbrăcați „în frumosul port al locului”, încingându-se „hore naționale după bandele de lăutari, veniți într-adins”¹⁰. Sentimentele localnicilor, exprimate cu sinceritate, sunt minunat descrise de o publicație locală: „Era așteptarea Prințului moștenitor și fiecare suflare omenească din împrejurime lăsase orice treburi și venise, cu inima plină de bucurie, să-i ureze bună venire. Era dragostea ce regele Carol a știut să o sădească în fiecare inimă pentru sine și dinastia sa”¹¹.

La 21 august, ajunși la Târgu-Jiu, au vizitat orașul, inclusiv Podul de Fier, care purta numele principelui-moștenitor, inaugurat la 3 iulie 1897, în prezența primului ministru D.A. Sturdza.¹²

La 22 august 1898, a participat la un eveniment important din viața orașului Târgu-Jiu, punând piatra de fundament a viitorului Palat Administrativ. Înscrisul realizat cu acest prilej avea următorul conținut: „Anul mântuirii, 1898, luna lui august, în 22 zile. Așezatu-sa piatra de temelie a palatului municipal al orașului Târgu-Jiu, în anul al XXXIII-lea al domniei Majestății Sale Regelui Carol I și al Majestății Sale Regina Elisabeta, al XXI-lea al Independenței României, al XVII-lea al Regatului Român, în prezența Alteței Sale Regale Principelui Ferdinand, în întâia vizită ce a binevoit a face orașului nostru, vechiului Târg, reședința Țării Jiului, în veacul de mijloc al traiului românilor în munți, în prezența tuturor autorităților civile, militare și ecleziastice, fiind prefect al județului d-l I. Carabatescu, iar primar al orașului d-l Titu D. Frumușanu.” Documentul era semnat de principele Ferdinand, I.I.C. Brătianu, ministru al Lucrărilor Publice „și alți orășeni notabili ce au fost de față”¹³.

În aceeași zi a vizitat cazarma Regimentului 18 Gorj, rămânând mulțumit de buna ei întreținere¹⁴.

În anul precedent, aidoma tuturor bisericilor țării, și în cele din Gorj s-au făcut rugăciuni „de însănătoșire pentru dânsul”¹⁵.

Chiar dacă viața nu l-a mai adus la Târgu-Jiu, Ferdinand a fost sub alte forme prezent în viața oamenilor de aici.

⁹ DGAN, *Fond M.I.P.C.*, dos. 128/1877, f. 54-113.

¹⁰ „Șezătoarea sateanului”, Bumbăști-Jiu, an I, nr. 6, din septembrie 1898, pp. 167-168.

¹¹ *Ibidem*, p. 168.

¹² Al. Doru Șerban, *Ferdinand I la Târgu-Jiu, principesa Ileana la Tismana*, în „Gorjeanul”, Târgu-Jiu, din 14 martie 2011.

¹³ Al. Ștefulescu, *Încercare asupra istoriei Târgu-Jiului*, București, 1899, pp. 281-282.

¹⁴ Vasile Novac, *Regimentul Gorj Nr. 18 „Tudor Vladimirescu”*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2011, p. 25.

¹⁵ Gr. Prejbeanu, *Gorjul bisericesc. Însemnări dintre anii 1870-1900*, Râmnicu Vâlcea, Tipografia „Episcopul Vartolomei”, 1936, p. 53.

La 14 octombrie 1916 a avut loc bătălia de la Podul Jiului, „Ferdinand”. Tineri, vârstnici, femei, militari din spitalul de răniți au luptat cu determinare într-un loc simbolic ce purta numele suveranului țării.

În timpul Primului Război Mondial, Transalpina, drum amenajat pentru prima dată de romani în intenția de a-l surprinde pe Decebal, a fost reamenajat din ordinul regelui Ferdinand, tot în scopuri militare, fiind cel mai direct mijloc pentru a face legătura Olteniei cu Transilvania.

Generalul Culcer, unul dintre eroii războiului, gorjean dintr-o ilustră familie, s-a bucurat de prețuirea lui Ferdinand, care-i trimitea în fiecare an, de ziua sa, printr-un însărcinat, „salutul său”. Din nefericire, la un moment dat, când bravul militar era bolnav, poate pentru că și regele trecea printr-o situație similară, între cei doi s-a instalat tăcerea¹⁶.

Anii refugieiului din Moldova, operațiunile militare și alte evenimente postbelice, i-au pus pe gorjeni în ipostaza de a fi direct sau indirect în legătură cu suveranul lor. În noua capitală a țării, de exemplu, dr. Nicolae Hasnaș¹⁷, figură marcantă a liberalismului gorjean, a intrat în legătură cu mari personalități ale vremii, dintre care nu putea să lipsească Regele Ferdinand. După război, decretul de numire a doctorului Nicolae Hasnaș în locul subprefectului Emil Haiducescu, „a cărui delegațiune de a îndeplini funcția de prefect încetează”, este semnat de Regele Ferdinand la Sinaia, în ziua de 1 iulie 1927, cu puțin timp înainte de a-și da obștescul sfârșit¹⁸.

„Eroina de la Jiu”, Ecaterina Teodoroiu, a primit personal de la Regele Ferdinand, în data de 19 martie 1917, pentru eroismul dovedit în campania din 1916, medalia „Virtutea militară” clasa a II-a, fiind înaintată la gradul de sublocotenent, devenind prima femeie ofițer combatant din armata română.

Într-o postură similară se află un alt erou gorjean, aviatorul Vasile Craiu. Ziarul „L'Independence Roumaine” scria în numărul său din 6 iulie 1917: „M. S. Regele a conferit ordinul militar «Mihai Viteazul», cl. III, locot. aviator Vasile Craiu pentru bravura și avântul cu care s-a asvârlit într-un atac aerian, în ziua de 15 iunie a. c. salvând un aparat ce era atacat de trei avioane inamice. În timpul luptei a avut umărul străpuns de un glonț inamic. Totuși, destul de grav rănit, păstrându-și calmul și sângele rece, a reușit să readucă aparatul în liniile noastre”¹⁹.

La 31 august 1917, drapelul Regimentului 18 Gorj a fost decorat de către Rege cu Ordinul Militar „Mihai Viteazul”, cl. a III-a, pe Dealul Bălan, la Poiana Țigăncii, „pentru vitejia și avântul cu care au luptat ofițerii, subofițerii și soldații”²⁰.

---

¹⁶ Iată cum descrie un martor ocular starea de spirit a generalului gorjean: „În ziua de Sf. Ioan, acum doi ani, fiind onomastica marelui meu prieten, m-am dus să-l felicit. Era singur, bolnav, foarte bolnav. Toți amicii de altă dată, toți admiratorii săi pieriseră. Îl văd și astăzi, cum din patul său de boală privirea i se ducea spre fereastră. Și tăcea. Între timp l-am întrebat: - Pe cine așteptați, domnule general? M-a uitat și El, m-au uitat toți camarazii, m-au uitat toți aceia cărora le-am făcut un bine, a fost răspunsul său. „El” era răposatul rege Ferdinand” (Generalul Culcer: Eroul de la Jiu, în „Arhivele Olteniei”, Craiova, an X, nr. 54-55, martie-iunie 1931, p. 228).

¹⁷ Vezi, pe larg, despre personalitatea sa, Gheorghe Nichifor, Dorina Nichifor, Nicolae Hasnaș – „medicul” liberalismului gorjean, vol. I-II, Craiova, Editura Arves, 2012.

¹⁸ Arh. CNSAS, Fond operativ Hasnaș Nicolae, dos. I. 263940, f. 75.

¹⁹ „Gorjanul”, Târgu-Jiu, an X, nr. 37-38, din 7-14 octombrie 1933, p. 3.

²⁰ V. Novac, Regimentul Gorj nr. 18 „Tudor Vladimirescu”, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2011, p. 179.

Căpitanul Petre Petrescu²¹, viitorul prefect și parlamentar de Gorj din anii '30, se remarcă prin faptele sale eroice, fiind rănit, în luptele cu maghiarii de la Bocsai, Kenderes și Szolnoc, „contribuind la înfrângerea completă a inamicului în iulie 1919”. Ulterior este decorat de către regele Ferdinand cu Ordinul „Steaua României” în grad de cavaler²².

La 15 octombrie 1922, când are loc la Catedrala Reîntregirii Neamului din Alba-Iulia ceremonia de încoronare, comisarul Al.V. Negomireanu, de la Poliția Târgu-Jiu, a fost selecționat după o riguroasă verificare pentru a participa la eveniment. La București a recrutat agenți, între care și 130 femei, cărora li s-au repartizat spre supraveghere persoane precum: traducători, diplomați, oameni de știință, politicieni, dar și îndeletniciri deghizate – lustragii, cerșetori, ospătari, cântăreți și alte misiuni care le dădea posibilitatea de a deține o legătură apropiată cu cei aflați la sărbătoare²³.

Presa postbelică din Gorj este frecvent alimentată cu știri care-l au în prim-plan pe suveranul țării. Gorjenii sunt informați că la Bekeș-Ceaba o delegație de șvabi din Banat a înmănat Regelui Ferdinand un memoriu, cerând alipirea întregului Banat la România²⁴.

Un cronicar cunoscut al celui mai titrat ziar local, Gh. Lăscăteu, aduce un elogiu amplu Regelui Ferdinand. Suveranul României și-a respectat promisiunile făcute în primăvara anului 1917: „*Vi se va da pământ. Eu, regele vostru, voi fi întâiul a da pildă (...). Prin vot obștesc veți lua o parte activă la alcătuirea unei Românie noi și mai mare, pe care o vom înfăptui împreună*”²⁵.

Prin 1925, gorjeanul Dumitru Gârdu, avându-l pe nepotul său, Vasile Gârdu, mare funcționar la Direcția Generală a Poștelor și Telegrafelor, s-a încadrat ca factor distribuitor la Oficiul Central din București, unde a prestat serviciu până când s-a transferat în Valea Jaleșului. În această perioadă, a fost desemnat să meargă la Palatul Regal să înmâneze un plic personal suveranului. „*Tata era mândru că l-a ales pe el pentru această misiune – își amintește fiul său. A fost instruit să nu predea plicul decât regelui, în mână. Binenteles, s-au luat legăturile de rigoare cu Palatul Regal spre reușita misiunii. Prezentându-se la Palat, a fost introdus într-o cameră unde regele zăcea în pat. I-a înmănat plicul, i s-a semnat de primire și s-a întors la Oficiu. A fost felicitat că a văzut regele pe care-l iubea și i-a păstrat mereu (le păstrăm și noi) brevetele prin care i s-a conferit, în 1922, «Crucea comemorativă a războiului 1916-1918» cu baretele: Ardeal, Carpați, Jiu 1919 și medalia «Victoria» a Marelui război pentru civilizație, 1916-1921*”²⁶.

---

²¹ Vezi, pe larg, despre personalitatea sa, Gheorghe Nichifor, *Prin viața unui gorjean de seamă. Petre Petrescu (1891-1977)*, Craiova, Editura Revers, 2020; Gheorghe Nichifor, *Trei scandaluri mediatice la gorjeni*, Craiova, Editura Revers, 2020, pp. 40-70.

²² *Lămuriri pentru lumea de bună credință în așa zisul caz lt. colonel Petre Petrescu*, București, 1937, p. 14.

²³ Gh. Nichifor, *Intellectualitatea Gorjului și Marea Unire*, Târgu-Jiu, Editura Măiastra, 2018, pp. 169-170.

²⁴ „Românismul”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 25, din 29 noiembrie 1919, p. 1.

²⁵ „Gorjanul”, Târgu-Jiu, an III, nr. 22, din 15 iunie 1926, p. 1.

²⁶ Gh. Gârdu, *Întâmplări de pe Valea Jaleșului*, Târgu-Jiu, Editura CJCPCT Gorj, 2008, p. 18.

Moartea suveranului i-a îndurerat profund pe gorjeni. Cu prilejul slujbei de înmormântare de la Curtea de Argeș, în comuna Vădeni „*satul natal al Eroinei Neamului, Ecaterina Toderoiu*”, Elise Rădulescu, directoarea Școlii de Menaj „*a ținut populației o inimoasă cuvântare, relevând meritele ca om și rege ale marelui dispărut*”²⁷.

Anii care au urmat nu au șters nicidecum imaginea Regelui-Întregitor din memoria locuitorilor județului, căroră li se reamintește că la 3 ianuarie 1926 „*un mănunchi de gorjeni*” au trimis o scrisoare Regelui Ferdinand în legătură cu renunțarea la tron a fiului său Carol. „*Păstrați-ne pe prințul Carol, moștenitorul coroanei regale române. Trăiască A.S.R. principele Carol, moștenitorul Tronului Regal al României*” – spuneau ei²⁸.

La Cinema „Căldărușe”, din Târgu-Jiu, rulează între 19-23 februarie 1936 filmul „*Războiul mondial*” realizat de „*faimosul gazetar american Lawrence Stallings*”. Regele Ferdinand al României apare în peliculă alături de: Nicolae, țarul Rusiei, Franz Iosef, împăratul Austro-Ungariei, Albert al Belgiei, Ferdinand al Bulgariei, Raymond Poincarée, Hindenburg, Mackensen, Trotzky, Stalin etc.²⁹

Circa o jumătate de veac, vălul comunismului a încercat să alunge imaginea monarhiei din memoria românilor. Îndeosebi generațiile tinere au fost private de dreptul de a cunoaște faptele regilor și reginelor noastre. Cei mai în vârstă sau dascăli curajoși nu au uitat să le ofere informații și să le cultive sentimente de atașament față de o parte importantă a istoriei noastre.

După 1989 au ieșit la iveală amănunte emoționante, ce relevă atașamentul gorjenilor față de monarhie. Astfel, în comuna Lelești se află două biserici unicat în România, întrucât în interior este reprezentat chipul Regelui Ferdinand. Uimitor, ele au rezistat și în perioada comunistă, datorită unei modalități ingenioase utilizată de localnicii iubitori de monarhie.

Părintele paroh Ion Dănu a preluat în 1988 cele două lăcașuri religioase, fără să știe de existența picturilor. Cea cu hramul „*Nașterea Maicii Domnului*”, ctitorită în 1920 avea portretul ascuns sub tabloul patriarhului Teoctist, de către fostul episcop, Ion Popeangă, zis Nono. Și la Ursăței se află un alt tablou, la biserica cu hramul „*Sfântul Ioan Gură de Aur*”, resfințită în 1926. Înainte de 1989 a fost acoperit de un strat superficial de culoare galbenă, înlăturat de către un localnic, Lucă Pârvulescu. „*Oamenii din Lelești au apreciat dintotdeauna conducerea monarhică a României*” – a mărturisit părintele Dănu³⁰.

N. Isar, din Târgu-Jiu, deține un exemplar dintr-o sabie Toledo, făcând parte din colecția comandată de Regele Ferdinand pentru cavalerii Ordinului „*Mihai Viteazul*”. Mulți ani, obiectul a stat în podul casei părintești din Călnic. „*Sabia – declară el – a ajuns la tatăl meu, după ce fratele lui a murit în război. Atunci a fost trimisă acasă lada lui de campanie în care, pe lângă uniformă, se afla și această sabie*”. Despre valoarea

²⁷ „*Gorjanul*”, Târgu-Jiu, an IV, nr. 26-27, din 15-22 august 1927, p. 3.

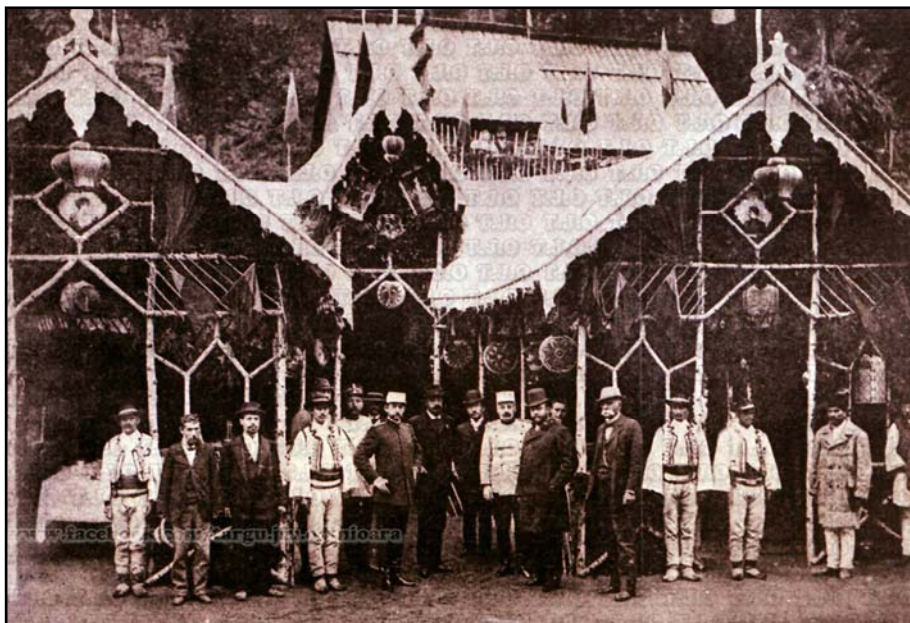
²⁸ Idem, XII, nr. 20, din 31 mai 1935, p. 3.

²⁹ Idem, XIII, nr. 5, din 15 februarie 1936, p. 3.

³⁰ Alin Petre, *Bisericile din Lelești pe care este pictat chipul Regelui Ferdinand I. Cum au reușit localnicii să salveze portretele de prigoana comunistă*, în igi.ro/social/bisericile...

ei, i-a atras atenția un profesor de Istorie. Nu vrea să o vândă, deși este evaluată la o sumă impresionantă, ci o va depune la bancă pentru a fi păstrată³¹.

„Ferdinand cel Loial” a vizitat Gorjul o singură dată. Relațiile sale cu Gorjul, însă, au fost trainice și profund reciproce. Trecerea unui veac de la încoronarea sa ne face să ne amintim cu mândrie și emoție de personalitatea sa eroică.

*August 1898, jud. Gorj. Prințul Ferdinand (în mijloc, cu mâinile în șold) împreună cu suita sa și un grup de gorjeni pe Valea Jiului.
Sursa: Ion Țârlea, Comunitatea online „Țârgul-Jiu Odinioară”.*

---

³¹ A găsit sabia Regelui Ferdinand în podul casei, în „Cancan”, din 27 iunie, 2008.

DOMNIA REGELUI FERDINAND I OGLINDITĂ ÎN EMISIUNILE FILATELICE DIN TIMPUL SĂU (1914-1927)

Bogdan Emanuel Răduț

Prima marcă poștală din lume, celebra „penny black”¹ din 6 mai 1840, reproduce portretul Reginei Victoria a Regatului Unit al Marii Britanii și Irlandei (1819-1901). De atunci, de-a lungul istoriei, regii și-au marcat domniile și prin emiterea de mărci poștale, fie cu chipul lor, fie cu evenimentele semnificative din timpul domniei lor. Regele Ferdinand (1865-1927) nu a făcut excepție, deși a avut o domnie scurtă, în comparație cu cea a predecesorului său, dar plină de semnificație și unică în istoria contemporană.

Datorită lui Rowland Hill², care a schimbat și îmbunătățit sistemul poștal englez, introducând mărci poștale pentru corespondență³, putem vorbi azi despre filatelie⁴ și emisiuni filatelice⁵.

Despre Regele Ferdinand I se știe că a fost nepotul și succesorul Regelui Carol I al României (1839-1914), soțul Reginei Maria (1875-1938), tatăl Regelui Carol al II-lea (1893-1953), bunicul Regelui Mihai (1921-2017), conducătorul armatei române în Primul Război Mondial (1916-1918), întregitorul României (1918) și suveranul României Mari (1918-1927). Dar puțini știu că Regele a fost și „preocupat de filatelie încă de când era copil și ajunsese un filatelist destul de pasionat care avea 20 de albumuri”⁶. Atât pasiunea, cât și colecția sa, le-a transmis și fiului său, Carol, cel mai celebru filatelist al Casei Regale a României.

---

¹ Numele vine de la faptul că avea valoarea nominală de 1 penny și erau de culoare neagră.

² Sir Rowland Hill (1795-1879), profesor de limba engleză, inventator și reformator social.

³ Vsevolod Surjicov, *Îndreptar filatelic*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972, p. 16.

⁴ Filatelie = disciplină cu caracter istoric-cultural-educativ, care se ocupă cu studierea și colecționarea pieselor filatelice, studierea împrejurărilor și condițiilor în care acestea au apărut și au fost folosite, stabilirea procedeelelor tipografice de realizare, stabilirea caracteristicilor desenului, hârtiei, dantelurii, gumei, culorii, a erorilor, varietăților, falsurilor și a ștampilelor utilizate, cu studiul documentelor privitoare la această activitate, precum și cu stabilirea unei terminologii specifice și a regulilor după care se desfășoară activitatea filatelică (Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, București, Editura Sport-Turism, 1987, p. 131).

⁵ Emisiune poștală = 1. Acțiunea de producere și putere în circulație a mărcilor și efectelor poștale; 2. Termen filatelic folosit pentru a desemna mărcile poștale, plicurile „prima zi”, ștampilele „prima zi” și ștampilele speciale puse în circulație cu ocazia apariției unei emisiuni. Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, p. 113.

⁶ Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, București, Editura Oscar Print, 2011, p. 235.

Având această preocupare, Regele Ferdinand s-a implicat și în emiterea emisiunilor filatelice din timpul domniei sale. În perioada 1914-1927 au fost emise doar opt emisiuni⁷, care pot fi împărțite în două categorii, și patru supratiparuri⁸.

1. Emisiuni care reproduc efigia Regelui

În regimurile monarhice efigia regelui sau a reginei este imprimată pe mărcile poștale care însoțesc corespondența țării. Datorită acestui demers există mărci poștale cu regii și reginele României, pe care le putem admira și în prezent.

1.1. Ferdinand necirculate (1917)

O emisiune care nu a circulat, emisă cu scopul de a fi folosită „ca mărci uzuale pe teritoriul țării neocupat de Puterile Centrale”⁹. La trei ani de la urcarea pe tron a Regelui, este „prima serie de mărci poștale cu efigia noului suveran”¹⁰ spre stânga, compusă din opt mărci poștale (fig. 1): 5 bani (verde deschis/gălbui), 10 bani (roșu aprins), 25 bani (albastru închis), 35 bani (violet roșcat), 40 bani (verde albăstrui), 50 bani (portocaliu-galben), 1 leu (sepia) și 2 lei (albastru deschis). La acestea se adaugă și încă două mărci Timbru de ajutor – 5 bani (verde), 10 bani (roșu) – și o marcă Taxă plată Timbru de ajutor de 10 bani (roșu)¹¹.

Seria a fost tipografiată la Moscova, pe hârtia subțire a mărcilor poștale rusești din același an. Macheta a fost realizată de pictorul Horațiu Sava Dimitriu¹², format 25 x 34 mm, tot după model rusesc, în coli de 100 de mărci cu margini, dantelate¹³ 11 ½ și nedantelate. Au existat și blocuri¹⁴ de patru mărci¹⁵. În privința tirajului „se consideră că

---

⁷ Reproducerea ilustrată a emisiunilor filatelice din acest articol a fost posibilă cu ajutorul domnului inginer Coriolan Chiricheș, președintele Asociației Filateliștilor din județul Botoșani, căruia îi mulțumim!

⁸ Supratipar = inscripție (cuvinte, litere, cifre, semne, imagini grafice) tipărită în negru sau în altă culoare pe o marcă poștală, pe o colită, pe un întreg poștal etc., cu scopul de a-i modifica valoarea, destinația sau alte elemente. Supratiparele se practică din diferite necesități: economice, politice, militare, administrative, culturale, sportive, schimbarea naturii sau destinației unor mărci. *Ibidem*, p. 316.

⁹ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, s.l., 1984, p. 61.

¹⁰ Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poștale românești*, 2018, p. 76.

¹¹ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, s.e., s.l., 1974, p. 175; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 61; Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, București, 2009, p. 15.

¹² Horațiu Dimitriu (1890-1926), pictor, grafician și gravor. El a realizat monedele de hârtie din 1917, intrate în Guinness Book Records (Cartea Recordurilor) ca cele mai mici bancnote din lume. Aceasta este singura emisiune filatelică pe care a machetat-o. Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poștale românești*, p. 76.

¹³ Dantelură = tăietură în formă de dinți obținută prin perforare cu ajutorul unor mașini speciale de perforat, destinată ușurării desprinderii mărcilor din coală de hârtie pe care au fost tipărite, fără intervenția unui obiect tăios (Marcel Danescu, *Filatelie de la A la Z*, p. 102).

¹⁴ Bloc = grup de mărci poștale, detașate dintr-o coală, neseperate între ele. *Ibidem*, p. 48.

¹⁵ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 175; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 61; Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 15.

au fost livrate numai 800 serii complete dantelate și 1000 nedantelate”, la care se adaugă faptul că „este cunoscut că din valorile de 25, 30, 40 și 50 B. nedantelate existau câte 25.000 și 15.000 din valoarea de 10 B”, „de asemenea 10.000 din valoarea de 5 B. Tibru de ajutor și 5.000 din 10 B. Timbru de ajutor”¹⁶.

Fig. 1

1.2. Ferdinand Uzuale (1919-1925)

Mărcile poștale uzuale sunt „emise în scopul satisfacerii în primul rând a necesităților poștale”, și „au de obicei un îndelungat termen de valabilitate și se tipăresc în număr foarte mare, fie într-un singur tiraj, fie în tiraje succesive, pe măsura cerințelor”¹⁷.

În timpul domniei Regelui Ferdinand s-au emis două serii de mărci uzuale, pentru francarea corespondenței.

1.2.1. Ferdinand Uzuale Model I (1919-1922)

Cunoscute și ca „bust mare”, mărcile reproduc „bustul Regelui Ferdinand spre stânga”¹⁸, „în medalion cu frunze de laur și goarnă, susținut de arabescuri, ROMANIA în litere stilizate, cu banderola în colțar de motive naționale și sus, POSTA, în tabletă mică, verticală”¹⁹. Sunt tipografiate pe diferite tipuri de hârtie – gri, albă, cu scame, de război – de diferite dimensiuni – (18,5-19,5) x (24,5-25) mm – la Fabrica de Timbre București,

¹⁶ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 61.

¹⁷ Marcel Danescu, *Filatelie de la A la Z*, p. 220.

¹⁸ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 68.

¹⁹ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 183.

iar primele valori la tipografia Sfetea. Fără filigran²⁰, deși „la unele valori se întâlnește, cu totul întâmplător, odată în coala de 100 mărci, filigranul linie, orizontal, vertical sau oblic”²¹. Dantelate 13 ½, 11 ½, 11 ½ : 13 ½, 13 ½ : 11 ½, 13 ½ : 14, iar unele valori sunt și nedantelate.

Seria conține treisprezece valori (fig. 2) – 1 ban (negru), 5 bani (verde), 10 bani (roșu), 15 bani (brun), 25 bani (albastru), 25 bani (brun), 40 bani (brun), 50 bani (roz), 1 leu (verde), 1 leu (roz), 2 lei (portocaliu), 2 lei (albastru) și 2 lei (roz) – într-un tiraj necunoscut²².

Fig. 2

Pe nouă mărci din această emisiunea, cu ocazia Congresului Ziariștilor din Transilvania și Banat, organizat la Cluj pe 21-22 august 1920, a fost supratipărită inscripția „Ziaristi/ 1920/ Ujságirók” (fig. 3). Problema a apărut un an mai târziu, când „s-a constatat că aceste valori au fost supratipărite pentru «speculă materială pe calea

²⁰ Filigran = semn distinctiv sau inscripție constând din desene, semne, cifre, lunii, litere, formate în masa hârtiei sau imprimate pe aceasta (*Ibidem*, p. 133).

²¹ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 68.

²² *Ibidem*, pp. 68-71; Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, pp. 183-184; Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 16.

filateliei» și nu a fost recunoscută ca emisiune «oficială»²³. Supratiparul a fost executat în culorile auriu pe mărcile de 1 ban (negru) și 40 bani (brun), roșu pe 25 bani (albastru) și negru pe mărcile de 5 bani (verde), 10 bani (roșu), 15 bani (brun), 50 bani (roz), 1 leu (verde) și 2 lei (portocaliu)²⁴. Emisiunea a apărut la Cluj.

Fig. 3

1.2.2. Ferdinand Uzuale Model II (1922-1925)

Noile mărci sunt „bust mic, în medalion, încadrat cu frunze de palmier și vultur, ROMANIA sus, în litere anticva și POSTA, jos, în tabletă mare, orizontală”²⁵. Sunt tipografiate, pe hârtie albă, obișnuită, de dimensiuni (18,5-19,5) x (24,4-25) mm, imprimare monocromă, tipar înalt, dantelură $13 \frac{1}{2} : 13 \frac{3}{4}$ (cu variații: $13 \frac{1}{2}$, $13 \frac{1}{2} : 11 \frac{1}{2}$, $11 \frac{1}{2}$, $13 \frac{1}{2} : 13 \frac{3}{4}$, $11 \frac{1}{2} : 13 \frac{1}{2}$), realizate la Fabrica de Timbre București. De regulă fără filigran, la unele însă întâlnindu-se „accidental filigranul linie un rând pe coala de 100 de mărci”²⁶.

Se cunosc douăzeci și trei de valori (fig. 4) – 3 bani (negru), 5 bani (negru), 10 bani (verde), 10 bani (oliv), 25 bani (brun), 25 bani (roz), 30 bani (lila), 50 bani (portocaliu), 60 bani (verde), 1 leu (lila), 2 lei (roz), 2 lei (verde), 3 lei (albastru), 3 lei (brun), 3 lei (roz mat), 3 lei (carmin), 5 lei (verde), 5 lei (brun), 6 lei (albastru), 6 lei (roz), 6 lei (oliv), 7,5 lei (bleu) și 10 lei (albastru) – într-un tiraj nedeterminat²⁷.

²³ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 76.

²⁴ Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 17.

²⁵ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 185.

²⁶ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 71.

²⁷ Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 16.

Fig. 4

Alături de aceste emisiuni, au existat alte trei emisiuni cu supratipar (fig. 5) pe mărci din emisiunea *Carol I Tipografiate* (1909-1914): „25 BANI”, roșu pe marca de 1 ban, „1918”, negru pe mărcile de 5 bani (verde deschis) și 10 bani (roșu), apărute în 1918 la Iași, și „P.T.T.-F.F.”, roșu pe valoarea de 1 ban (negru) și negru pe valorile de 5 bani (verde), 10 bani (roz carmin) și 10 bani (vișiniu), apărut în 1919²⁸.

Fig. 5

²⁸ *Ibidem*, pp. 15-16; Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, pp. 174-176, 182; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, pp. 61-63.

Interesant este faptul că, în 1918/1919, deși Ferdinand I era rege de cel puțin patru ani, la Fabrica de Timbre București a fost tipărită o emisiune uzuală, cu clișee vechi ale emisiunilor *Spic de grâu*, *Gravate* (24 x 19 mm) și *Tipografiate* (24 x 18 mm), numită *Moldova*, care redau efigia Regelui Carol I (fig. 6)²⁹.

Fig. 6

2. Emisiuni care marchează evenimente din timpul domniei Regelui

În timpul domniei de șapte ani, de la data încoronării până la trecerea în eternitate, Poșta Română a marcat patru evenimente din acești ani:

2.1. Încoronarea Regelui Ferdinand la Alba Iulia (1922)

A reprezentat „prima emisiune filatelică dedicată Marii Uniri”³⁰, fiind o „emisiune comemorativă din șapte valori, în format și desene diferite”³¹, sub numele *Alba-Iulia. Încoronarea regelui Ferdinand și a reginei Maria*³² sau *Încoronarea regelui Ferdinand la Alba Iulia*³³ (fig. 7).

Cele șapte mărci care compun emisiunea – 5 bani (negru), 25 bani (brun), 50 bani (verde), 1 leu (verde oliv), 2 lei (roșu), 3 lei (albastru) și 6 lei (violet) – au fost tipărite la

²⁹ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 176; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, pp. 62-63; Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 16.

³⁰ Ioan Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www.dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_filatelie.htm, accesat 24.06.2021.

³¹ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, s.e., s.l., 1974, p. 189.

³² *Ibidem*; ***, *Scott. 2009 Standard Postage Stamp Catalogue*, vol. 5 (P-SL), Scott Publishing Co., 2008, p. 484.

³³ Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, s.l., 1984, p. 77; Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, București, 2009, p. 17.

Imprimeria Bayerische Staatsdruckerei (A. Brukmann) din München, în Germania, după machetarea lui Ludovic Bassarab³⁴, pe hârtie albă, gumă³⁵ albă, tipar adânc, dimensiuni diferite (18-19 x 23 mm, 21 x 33 ¼ mm, 31 x 22 mm), filigran linii ondulate (XI) orizontal la valorile de 5 bani și de 6 lei și vertical la valorile de 25 bani, de 50 bani, de 1 leu, de 2 lei și de 3 lei, dantelate la Fabrica de Timbre București³⁶. Acest tip de filigran, „asemănător mărcilor din Bavaria, este introdus prima dată la noi, odată cu această serie de mărci poștale”³⁷.

Fig. 7

De tipărirea lor s-a ocupat Eugeniu Buhman³⁸, care a fost trimis de două ori la Imprimăria de Stat din München, „timbrele tipărite acolo i se păreau [Regelui, n.a.] cele mai frumoase din țările ce formau U.P.U.”^{39,40}. Mărcile reproduc imagini cu Catedrala din Alba Iulia (5 bani), bustul Regelui Ferdinand (25 bani și 3 lei), Stema țării

³⁴ Ludovic Bassarab (1868-1933), pictor, sculptor, miniaturist și grafician. A fost „unul dintre clasicii machetării mărcilor poștale românești”, care a machetat un total de șaptezeci și șase de mărci poștale, în cincisprezece emisiuni. Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poștale românești*, pp. 39-40. Vezi și Corneliu Stoica, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri”, Anul IV, Nr. 10, martie 2011, pp. 26-27.

³⁵ Gumaj = acțiunea de a guma, de a aplica un strat de gumă pe spatele unei mărci poștale, al unei etichete etc., în scopul înlesnirii lipirii acestora pe un suport. Marcel Danescu, *Filatelia de la A la Z*, p. 151.

³⁶ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 189; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 77; Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 17.

³⁷ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 190.

³⁸ Eugeniu Buhman, om politic român.

³⁹ Uniunea Poștală Universală.

⁴⁰ Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, p. 235.

(50 bani), bustul Reginei Maria (1 leu) și Regina Maria în picioare (6 lei), Mihai Viteazul și Ferdinand (2 lei).

În privința tirajului, datele sunt împărțite, 100.000/101.000 de serii complete dantelate și 1000/100 de serii complete nedantelate⁴¹. Există și blocuri de câte patru mărci.

2.2. Ferdinand Aniversarea a 60 de ani (1926)

La împlinirea a 60 de ani de viață, s-a emis o emisiune aniversară (fig. 8), imprimată în heliogravură la Imprimeria Bayerische Staatsdruckerei (A. Brukmann) din München, Germania. Machetator a fost tot Ludovic Bassarab, mărcile având dimensiunea de 26,5 x 20 mm/ 27 x 10 ½. Hârtia este albă, tare, gumă albă și fără filigran, dantelat 11. Tirajul a fost de 200.000 de serii dantelate și 2.000 de serii nedantelate⁴².

Seria conține zece valori – 10 bani (verde), 25 bani (portocaliu), 50 bani (brun gălbui/bistru), 1 leu (violet), 2 lei (verde închis), 3 lei (carmin), 5 lei (sepia închis), 6 lei (oliv verde), 9 lei (gri ardezie), 10 lei (albastru) – ce redau bustul Regelui Ferdinand spre stânga. Există și două erori de culoare la 6 lei, albastru închis în loc de verde oliv, și la 10 lei, roșu în loc de albastru⁴³.

De apariția lor s-a ocupat tot Eugeniu Buhman, care deja cunoștea traseul la Imprimeria din München. Motivul alegerii, din nou, a acestei locații venea și din faptul că Regelui „îi plăcuse mult seria «Încoronarea»”. De aceea, „cucerit de calitatea germană a tiparului, Guvernul a aprobat cumpărarea pentru Fabrica de Timbre a unor utilaje de tipărit de la München și chiar angajarea unor specialiști germani care să lucreze la București”⁴⁴.

Fig. 8

⁴¹ Separat, mărcile au tiraje distincte: 5 bani: 2.000.000, 25 bani și 50 bani: 400.000, 1 leu și 2 lei: 1.000.000, 3 lei: 200.000 și 6 lei: 100.000. *Ibidem*; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, Vol. I, p. 7.

⁴² *Ibidem*, p. 191; *Ibidem*, pp. 78-79.

⁴³ Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 17.

⁴⁴ Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, pp. 235-236.

2.3. 50 de ani de la înființarea Societății Române de Geografie (1927)

Deși în 1925 a avut loc semicentenarul Societății Române de Geografie, abia doi ani mai târziu s-a emis o emisiune tipografiată la Fabrica de Timbre București, cu tipar înalt, hârtie albă, gumă albă, fără filigran, dantelate 13 ½, de dimensiuni diferite, cu suprataxă benevolă⁴⁵.

Emisiunea conține cinci valori (fig. 9), fiecare însumând 10 lei, – 1 leu + 9 lei (violet), 2 lei + 8 lei (verde), 3 lei + 7 lei (roșu), 5 lei + 5 lei (albastru), 6 lei + 4 lei (oliv) – tipărite într-un tiraj de 70.000 de serii dantelate și 100 de serii nedantelate⁴⁶. Există și blocuri de patru mărci.

Fig. 9

Mărcile reproduc imagini cu harta țării (1 leu + 9 lei), Mircea cel Bătrân (2 lei + 8 lei), Mihai Viteazul (3 lei + 7 lei), Carol I și Ferdinand (5 lei + 5 lei) și Monumentul de la Adamclisi (6 lei + 4 lei).

2.4. 50 de ani de independență (1927)

A fost ultima emisiune filatelice de care s-a ocupat Eugeniu Buhman. În aprilie 1927 acesta a plecat la Paris, pentru imprimarea seriei *Cincantenerul Independenței* (fig. 10) la Imprimeriile Vaugirard. În iulie Buhman îi prezintă timbrele jubiliare Regelui, care se ala într-un cort în fața Pelușorului. Dar, pe Rege „nu-l mai interesau timbrele”, dat fiind faptul că avea dureri mari din pricina cancerului de colon de care suferea, care au dus la decesul acestuia la 20 iulie 1927⁴⁷.

În luna următoare, a apărut și emisiunea dedicată semicentenarului independenței României, tipărită în heliogravură de stabilimentul grafic Helio-Vaugirard din Paris, Franța, pe hârtie albă, gumă albă, fără filigran, după macheta lui George Chirovici⁴⁸. Valoarea nominală „a fost litografiată ulterior în aceeași culoare cu desenul mărcii”. Acestea sunt atât orizontale (opt piese), cât și verticale (patru piese), cu trei modele, de dimensiuni 19 ½ x 35 ¼ mm/ 20 x 36 mm, dantelate 13 ½. Mărcile reproduc busturile

⁴⁵ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 192; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, pp. 79-80.

⁴⁶ Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 17.

⁴⁷ Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, p. 236.

⁴⁸ George Chirovici (1883-1968), pictor și grafician, autor de machete pentru monede, medalii și bancnote și „recunoscut pentru lucrările cu subiect religios și cele miniaturizate”. Cristian Andrei Scăiceanu, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poștale românești*, p. 55.

Regilor Carol I și Ferdinand (25 bani, 1 leu, 7,50 lei și 10 lei) sau doar al Regelui Ferdinand, orizontal (30 bani, 2 lei, 3 lei și 5 lei) și vertical (50 bani, 4 lei, 4,50 lei și 6 lei)⁴⁹.

Seria conține douăsprezece valori – 25 bani (lila), 30 bani (cenușiu), 50 bani (verde-oliv), 1 leu (gri-verzui), 2 lei (verde), 3 lei (violet), 4 lei (brun-închis), 4,50 lei (roșu-portocaliu), 5 lei (brun-roșcat), 6 lei (carmin), 7,50 (albastru-verzui) și 10 lei (albastru) – într-un tiraj de 100.000 de serii în coli de 50 de bucăți⁵⁰.

Fig. 10

3. Concluzii

Filatelia a fost o pasiune a Casei Regale a României, prin cei mai de seamă exponenți ai săi, Regele Ferdinand și Regele Carol al II-lea. Dar cel de-al doilea a deprins tainele colecționării și studiului mărcilor poștale de la tatăl său. Eugeniu Buhman considera că „datorită pasiunii filatelice a regelui Ferdinand, țara noastră are acum timbre frumoase”⁵¹, fapt care reiese și din analiza emisiunilor filatelice din timpul domniei sale.

Dincolo de estetica și de valoarea lor financiară, emisiunile din timpul Regelui Ferdinand sunt o fereastră spre trecutul țării, arătând spre o epocă apusă, dar cu eveni-

⁴⁹ Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 192; Corneliu Spineanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, p. 80.

⁵⁰ Gheorghe Tudor, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, p. 18. Separat, mărcile au avut și tiraje diferite: 25 bani: 835.000, 30 bani: 290.000, 50 bani: 205.000, 1 leu: 400.000, 2 lei: 300.000, 3 lei: 250.000, 4 lei: 165.000, 4,50 lei: 100.000, 5 lei: 490.000, 6 lei: 115.000, 7,50 lei: 345.000 și 10 lei: 445.000. Kiriac Dragomir, Aurel Surpățeanu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, p. 192.

⁵¹ Cristian Andrei Scăiceanu, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, p. 235.

mente notabile. Datorită pasiunii Regelui, s-au tipărit mărci poștale nu numai în România, ci și peste hotare – în Rusia, Germania și Franța – fapt ce arată preocuparea pe care acesta o avea pentru filatelie. Și această preocupare îl făcea să-și dea interesul ca emisiunile din timpul domniei sale să fie cele mai aspectuoase, pe hârtia cea mai bună și tipărite în cele mai bune condiții în imprimăriile europene.

Astfel că, deși domnia sa a fost traversată de primul război mondial, de înfăptuirea și de lupta pentru recunoașterea unirii, precum și de multitudinea de reforme necesare consolidării statului, prin aceste emisiuni filatelice a rămas posterității ca Regele Ferdinand I al României, un pasionat de filatelie.

Bibliografie

Danescu, Marcel, *Filatelie de la A la Z*, București, Editura Sport-Turism, 1987.

Dragomir, Kiriac, Surpățeanu, Aurel, *Catalogul mărcilor poștale românești*, s.e., s.l., 1974.

Ioan Galdea, *Marea Unire de la 1 Decembrie în filatelie*, pe http://www.dacoromania-alba.ro/nr52/marea_unire_filatelie.htm, accesat 24.06.2021.

Scăiceanu, Cristian Andrei, *Istoria Mișcării Filatelice din România*, București, Editura Oscar Print, 2011.

Idem, *Dicționarul machetatorilor mărcilor poștale românești*, București, Editura Oscar Print, 2018.

Spineanu, Corneliu, *Catalogul mărcilor poștale românești*, vol. I, Direcția Generală a Poștelor și Telecomunicațiilor, s.l., 1984.

Stoica, Corneliu, *Ludovic Bassarab*, în „Axis Libri”, Anul IV, Nr. 10, martie 2011.

Surjicov, Vsevolod, *Îndreptar filatelic*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1972.

Tudor, Gheorghe, *Mărcile poștale românești 1858-2009*, București, 2009.

ASPECTE PRIVIND STILISTICA EPOCII INTERBELICE

Ion-Leone Gavrilă-Ciobotea

Istoricul selectează și esențializează, în raportare directă cu ceea ce Dimitrie Cantemir numea „canoane”, iar alți teoreticieni „legi inefabile” ale cercetării, sau concepte, individualizarea unei etape (un fragment de timp) în înlanțuirea ei organică cu un și mai demult trecut și anterior și cu postumitatea sau posteritatea ce-l detașează de aceasta. Filosofia lui este, în fond, o cale, o metodă umană de la un moment dat cât mai apropiată unui adevăr. Întotdeauna, istoricul s-a confruntat cu o complexitate a vieții oamenilor, după loc și împrejurări, după momentul „universalului” într-o evoluție sincronică, fapt care i-a afectat atingerea, prin oricât de meticuloasă și de neutrală analiză, obiectivitatea în stabilirea faptelor, dar mai ales în interpretarea valorii acestora. El rămâne dependent de o interpretare „subiectivă” și, în consecință, opera lui nu va întruni niciodată un consens de aprecieri din partea altor istorici, și ei subiectivi, din alte fragmente ale cronologiei. O istorie, adică un trecut memorat, este trăit ca semnificație și valoare de cercetătorul ei într-un orizont al unei alte epoci definite prin alte obiective de viață, idealuri, noțiuni ale valorilor sau concepte ale devenirii individuale, comunitare sau universale. Din această perspectivă, istoria, ca știință a unei dezvoltări în spirală, în care reapar variante, trepte mai vechi, s-a scris, se scrie și se rescrie, iar istoricul rămâne doar subiectul axiologic al epocii sale care etalează o comprehensiune despre o realitate a unui anume trecut, narată în jurul unor personaje și fapte integratoare ale valorilor pozitive, curentelor de idei care și-au aflat perenitate, sensurile evoluției civilizației în determinismul firesc al legilor sociale și naturale.

Noi încercăm să alegem pentru câteva coordonate ale unei epoci din Istoria contemporană a Românilor, 1918-1945, într-un moment al anului 2021 de „criză politică” în țară, adnotat prin epitete, delimitări politice sau lupte interne din partide sau dintre partidele parlamentare oarecum asemănătoare limbajului interbelic, înțelegând că istoria pe durata a câtorva decade s-a modelat atât ca faptă, cât și ca discurs, prin conștiința tinerelor generații care, de regulă, consumă mult dramatism în înțelegerea adâncimii destinului purtat de fiecare. Tot atât de bine alăturăm orizontului nostru de concepere ideea filosofului Lucian Blaga despre om ca ființă istorică, spre a defini și dimensiona și personajele epocii pe care o studiem. Potrivit concepției acestui mare filosof, „omul participă totdeauna la un *câmp stilistic*, la un câmp stilistic ce-și pune pecetea pe creațiile sale”, sau pe faptele sale -n.n., el fiind doar „parte integrantă a fluviului istoric” care îl înrăurește (influențează)¹.

---

¹ Cf. Lucian Blaga, *Opere*, 11, *Trilogia cosmologică*, ediție de Dorli Blaga. Studiu introductiv de Al. Tănase, București, Editura Minerva, 1988, p. 336.

În anii 1918-1945, Istoria Românilor, ca și a celorlalte popoare europene sau de pretutindeni, a fost de cea mai mare complexitate pentru condiția umană, de un dramatism incomparabil cu alte epoci, de ruperi a ritmurilor în dezvoltarea culturii și civilizației, de căutări de sensuri ale devenirii și de angajări politice fundamentate pe idei teoretice, atractive și provocatoare, integrate unor „programe spirituale”, care în concretul lor erau antinomice. Acum, dezbaterile teoretice au distanțat vechea generație de noua generație, prima a „formelor fără fond”, cealaltă adeptă a unei mișcări renascentiste, cu atitudine radicală în impunerea unei alte paradigme culturale. Așa cum, în secolul al XIX-lea, națiunile și-au găsit ascendența istorică pe două căi, a revoluțiilor și reformelor, tot astfel, după anul 1918, ce a marcat încetarea Marelui Război al Popoarelor, revoluția și reforma au convertit pe indivizii activi din societate la curente ideologice ale vremii, aceștia angajându-se politic în mișcările inițiate de un partid sau altul din favorizanta existență democratică a „pluripartidismului” de atunci.

Societatea românească de după Primul Război Mondial, sub imperiul modelului întâlnit la statele europene (cele mai zgomotoase, mai arțăgoase, mai „vrednice” – sic! – în a-și impune puterea și supremația în lume), a încercat să-și construiască, prin înnoire și printr-un nou conformism, un nou stadiu de civilizație și de creație.

După înfăptuirea statului național unitar român în 1918, operă plebiscitară, democratică, problema primordială a societății a devenit alegerea căii de urmat într-o evoluție către progres (modernitate). Opțiunile au determinat politici economice, sociale, culturale și geopolitice noi. Au fost reactualizate teoriile anterioare, și cu mai mare intensitate, fapt care a creat polarități mari, numeroase curente politico-ideologice și partizane politice. Veșmântul teoretic al perioadei interbelice în domeniul filosofic, de altfel de înalt nivel valoric cultural, s-a contopit cu pozițiile politice, în majoritate opuse prin idei și fapte, ajungându-se la alunecări spre iraționalism, și contestări ale formelor preconizate de raționalismul clasic privind echilibrul unei societăți dat de regimurile democratice și structurile de viață politică (pluripartidismul, parlamentarismul), sau de raporturile dintre fond și formă, dintre agrarianism și industrialism, dintre autohtonism și europenism, dintre doctrinele principalelor două partide PNT și PNL. Pe acest fond tensionat au apărut și au evoluat formațiuni politice total opuse programatic, agresive și de influență externă, cele care au întruchipat extremismul politic de stânga și de dreapta, comunismul și legionarismul. Cel dintâi a apărut primul. Istoricii din perioada când ideologia s-a fundamentat pe ideea „luptei de clasă”, 1944-1989, au așezat tematic, cu prioritate, în epoca interbelică mișcarea muncitorească în istoria partidului de extremă stânga, Partidul Comunist din România creat la 8 mai 1921². În subiectivitatea istoriografiei zise marxiste, istoria epocii interbelice și a celei postbelice (după Al Doilea Război Mondial), s-a scris sub falsa evaluare, supradimensionare a luptei clasei muncitoare (dintr-o țară eminentemente agrară) și a unei ideologii socialiste de import de la sfârșitul secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea.

*

*   *

---

² Vezi Romus Dima, *Contribuții la studierea mișcării muncitorești din Oltenia*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1977, pp. 16-17, notele 17-34.

Originile Mișcării Legionare sunt deslușite în „frământările naționaliste” de după Primul Război Mondial, dar și în dezbaterile și atitudinile de acest fel anterioare acestuia, mai ales pentru Basarabia³.

După anul 1918, efervescenta politică a fost un fenomen deosebit de puternic în care au excelat subiectivitatea și unilateralitatea de opinii privind dezvoltarea istorică și recursul la modele statale străine ale oamenilor politici de pe poziții de clasă diferite. Susținerea și încurajarea capitalurilor interne, mai ales în progresul industrializării, au creat sistemul zis *neoliberalism*, exprimat și susținut de liberali prin programul (politic) „prin noi înșine” (de industrializare pe căi interne și fără capital din străinătate). Pentru o opțiune total opusă acestui sistem s-au plasat reprezentanții partidului țărănist, adepți ai politicii „porților deschise”, favorabili pătrunderii capitalului străin în economia națională. Creșterea economică („avântul economic”) din anii 1922-1929, cât și legile organice de exploatare a bogățiilor și resurselor statului din 1924 au promovat sentimentul unei „chezășii a siguranței naționale”, factor stimulator al tuturor opțiunilor pentru o și mai bună propășire istorică și o nouă „misiune istorică” a neamului și statului român. Din tot spectrul vieții politice, dinspre această perspectivă a timpului de atunci, de optimism, s-au impus în toată perioada interbelică două partide, PNL și PNT. Pe măsură ce s-au produs deplasări și schimbări în structura claselor sociale, celelalte partide politice, cât și personalitățile intelectuale aderente la anumite partide sau curente de idei au intrat, cu argumente majore sau minore, într-un joc politic pentru putere în stat angrenând masele populare. Astfel, problematica structurii sociale dintr-o epocă reflecta – potrivit tuturor opiniilor istoriografice – necesitatea unor raporturi noi a mijloacelor puterii în stat. În plan mental, nivelul așteptărilor întregii societăți a deschis o nouă abordare, în special, între tineri, pentru toate provocările care puneau în discuție sau amenințau baza și stabilitatea statului național unitar român, în plan general, *status quo-ul* geopolitic stabilit prin sistemul de păci care încheiaseră Primul Război Mondial⁴.

---

³ Vezi: Șt. Ciobanu, „Nicolae Iorga și Basarabia”; Radu Dragnea, „Creatorul naționalismului”; ambele articole în vol. *Lui Nicolae Iorga. Omagiu 1871 - 5/18 iunie - 1921*, Craiova, Editura Ramuri, 1921. De reținut concluzia lui Radu Dragnea (p. 120): ... „naționalismul nu a fost și nu vrea să rămână o mișcare romantică... ci amenință să pună stăpânire și pe cealaltă vârstă [a lui Nicolae Iorga, „creatorul naționalismului”] a noii societăți românești. vezi și Florin-Răzvan Mihai, Vasile Buga (coordonator), *Problema Basarabiei, în relațiile româno-sovietice. 1918-2018*, prefață de Ioan Scurtu, București, Editura Litera, 2020.

⁴ Încă din 1927, Mircea Eliade a sesizat rosturile tinerelor generații de după 1918, prima dintre acestea fiind „necondiționată în prealabil de un obiectiv istoric de realizat”, căci acesta fusese împlinit de predecesorii care au făcut România Mare, dar celorlalte revenindu-le misiunea să ridice „considerabil orizontul cultural românesc, deschizând fereastra către universuri spirituale rămase până atunci inaccesibile” (Mircea Eliade, *Memorii. Recoltele solstițiului*, vol. II, 1937-1960), ediție și cuvânt înainte de Mircea Handoca, București, Editura Humanitas, 1991, p. 145 și urm. Despre implicarea tinerilor sunt de acord toți istoricii. Istoricul Ioan Scurtu apreciază că „mentalul colectiv al războiului și reformele, au impus o trăire intensă, de largă participare a populației”. Vezi Ioan Scurtu, Gh. Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX (1918-1948)*, București, Editura Paideia, 1999, p. 17. În plus, o mișcare cu totul nouă în asamblarea vieții politice a fost și pentru emanciparea politică a femeilor care au dobândit dreptul de vot la nivel local abia în 1929 (doar cele care absolviseră învățământul secundar, normal sau profesional, funcționarele și văduvele de război) și dreptul de vot la nivel național în 1938; Alin Ciupală (coordonator), *Despre femei și istoria lor în România*, București, Editura Universității București, 2004;

Cel dintâi factor perturbator al păcii internaționale a fost pericolul comunismului dizolvant, extins sub forma bolșevismului sovietic⁵. Acesta a și declanșat reacția naționalismului și radicalizarea naționaliștilor. Sensul acestor stări ideologice se regăsește exprimat în istoriografie, de exemplu, de Michelle Rallo care așează România între 1919 și 1945, în perioada revoluțiilor naționale ce au cuprins Europa⁶.

În România, mișcarea legionară nu a reușit să înfăptuiască o revoluție, obiectiv rămas la nivelul programatic. De aceea, denumirea de *mișcarea legionară* (noțiune sociologică, politică, culturală) a rămas cea mai adecvată în istoriografie, ea fiind în relație cu ideologia fascistă și promovând câteva componente ideologice: antidemocratismul, anticomunismul, antisemitismul, naționalismul și religiozitatea⁷. Într-o recentă analiză a „conținutului revoluționar” al Mișcării Legionare istoricul Florin Müller a concluzionat că aceasta s-a manifestat ca o contestație radical-populară dinspre fascism a sistemului capitalist, contrapusă comunismului de tip stalinist reprezentat de Partidul Comunist din România⁸. Ea s-a manifestat permanent, în anii săi de existență, ca o mișcare de tip totalitară, în formele specifice istorice ale fascismului italian, și nazismului german⁹.

Concluzii

Istoria, ca parcurs cronologic după 1918, a fost pentru Români în sensul hotărârilor de la Versailles și Washington, confuze/interpretabile, dar ca un lung armistițiu ce a prilejuit regenerarea energiilor umane măcinate în Marele Război al Popoarelor și a pregătit declanșarea Marii Conflagrații din anii 1939-1945¹⁰.

Epoca interbelică pentru Europa s-a caracterizat printr-o instabilitate cronică în care problemele interne (etnice cu „mai multe minorități”), economice cu tendințe de sărăcire socială, culturale cu „intelectuali” propovăduitori ai unui „violent naționalism etnic” (bazați pe „diferențele lingvistice și culturale dintre popoare; etc.) au format un evantai multicolor pe câte realități concrete erau¹¹.

Ghizela Cosma, *Femeile și politica în România: evoluția dreptului de vot în perioada interbelică*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2002; ș.a.

⁵ Despre o „direcție socialist-comunistă care se ivește acolo” dinspre lumea slavă, sesiza încă la 13/26 septembrie 1918 chiar și ambasadorul austro-ungar la Constantinopol, I. Pallavicini, cu puțin timp înainte de destrămarea imperiului dualist din centrul Europei. Vezi Corneliu-Mihail Lungu, „Integritatea statală a României - la 1918 și în prezent”, în vol. *Stat și societate în Europa*, III (coordonatori Marusia Cîrstea, Sorin Liviu Damean), Craiova, Editura Universitaria, 2011, pp. 310-317 (p. 316).

⁶ Michelle Rallo, *România în perioada revoluțiilor naționale din Europa (1919-1945)*, București, 1993.

⁷ Florin Müller, *Socialism și fascism în România - către o istorie intelectuală*, București, Editura Universității București, 2020, p. 94. O „revoluție fascistă” a fost „mai mult un proiect politic ideologic decât realizarea unei noi ordini politice” (p. 159).

⁸ *Ibidem*, p. 95.

⁹ *Ibidem*, p. 99. Vezi și Eugen Weber, *Dreapta europeană. Profil istoric*, traducere de Iulian Mercea, București, Editura Minerva, 1995; Faust Brădescu, *Cele trei probe legionare. Elemente de doctrină*, București, Editura Majadahonda, 2000.

¹⁰ Ernst Nolte, *Războiul civil european 1917-1945. Național-socialism și bolșevism*, Cu prefața autorului la ediția în limba română, traducere de Irina Cristea, București, Editura Grupul Editorial Corint, 2005.

¹¹ Paul Johnson, *O istorie a lumii moderne 1920-2000*, traducere din engleză de Luana Schidu, București, Humanitas, 2019, pp. 44-45.

Această epocă s-a înscris în istorie la finele perioadei moderne, odată cu desăvârșirea marelui proces al constituirii statelor naționale. Ea a închis și în limitele anilor 1918-1945 marile direcții/sensuri ale istoriei universale și implicit, românești, lăsând în urmă toate cele care au particularizat medievalitatea. Prin ea s-au deschis ritmurile și sensurile istoriei contemporane. Pentru ea, încă, nu s-a găsit termenul denominativ, fiind în carcasa istoriei relativ recente.

Casa de la Măldărești, județul Vâlcea, a marelui om politic liberal I.G. Duca – personalitate marcantă a istoriei românilor în perioada interbelică.

MARIA, REGINA NAȚIONALISTĂ

Tudor Nedelcea

În reputata revistă lunară „Curtea de la Argeș”, fondată în 2010, academicianul-scriitor Gheorghe Păun (urmașul lui Ion Barbu) a inaugurat o rubrică, „*Lacrima Anei*” (studii, poezii culte și populare dedicate Anei lui Manole), materialele fiind antologate în cartea omonimă tipărită în 2019. În „*nota editorială*”, academicianul Gh. Păun incită la vaste comentarii: „*Mai în glumă mai în serios, am mai spus/scris că Ana ține zidurile Mănăstirii Argeșului pe umeri, dar Manole primește laudele, el este «meșterul valah cu nume de fântână» (Labiș), în timp ce prin fântână curg lacrimile Anei*”.

Provocat de acest scurt, dar incisiv comentariu, am dezvoltat ideea (vezi art. „*Lacrima Anei*”, în Tudor Nedelcea, *Printre cărți și oameni*, vol. VII, Craiova, Sitech, 2021, p. 96-101), sugerând/demonstrând că în Istorie, femeia a fost nevoită să fie tratată pe plan secund, să fie vinovată fără vină, cum e cazul Evei lui Adam sau să suporte atacuri misogine (Nietzsche recomanda „*ținerea în lesă a femeii*”; Schopenhauer: „*femeia trebuie să asculte*”, iar pentru Hegel, femeile „*nu sunt făcute pentru activități ce necesită o facultate universală*”).

Istoria fiind făcută, în general, de bărbați, femeia nu a avut parte de un tratament echitabil. Chiar și în istoria românilor, prea puțin (sau deloc) s-a scris de rolul esențial jucat pe scena istoriei naționale de Ana Ipătescu, Maria Grant (Maria C.A. Rosetti), Maria Simonis (în cazul Revoluției pașoptiste), sau chiar de rolul decisiv, determinant al Cocuței Conachi (fiica boierului-poet Constantin Conachi și soția caimacamului Vogoride) în realizarea Unirii Principatelor Române.

În această ilustră descendență o putem așeza, cu asupra de măsură, pe Regina Maria, fără a ierarhiza meritele celorlalte femei de toată isprava.

Am numit-o „*regina naționalistă*”, în sensul real, adânc al cuvântului. A-ți iubi națiunea nu înseamnă a urî alte națiuni, a-ți iubi mama nu înseamnă că urăști celelalte mame (Oare care-i motivația schimbării celui mai frumos cuvânt din lume și din toate limbile în „*părinte 1*”?!). Naționalismul n-are nimic în comun cu xenofobia, rasismul, antisemitismul sau alte anti..., doar cu antiprostia). „*Naționalitatea trebuie să fie simțită cu inima și nu vorbită numai* [sublinierea lui Eminescu, n.n.] *cu gura*” (ms. 2257), s-a pronunțat „*românul absolut*” (Petre Țuțea), pentru unii, „*cadavrul din debara*” pentru alții (care au fost decorați cu medalia „Petöfi”). Și continuă să ne lămurească autorul *Luceafărului*: „*Nu cu fraze și măguliri, nu cu garde naționale de florile mărilor se iubește și se crește nația adevărată. Noi o iubim așa cum este, cum a făcut-o Dumnezeu, cum a ajuns prin suferințele seculare până în zilele noastre. O iubim „sans phrase” [...], dar o iubim fără a-i cere nimic în schimb, nici chiar încrederea ei, atât de lesne de indus în eroare, nici chiar iubirea îndoită azi la lucruri străine și la oameni străini. Și*

chiar dacă amintirea noastră ar pieri în umbra vremurilor și s-ar șterge din memoria tuturor, tot pe aceeași cale a conservării naționalității și țării vom stărua, fără a face în această supremă privire nicio concesie primejdioasă ideilor veacului. Cine în această privire nu e cu noi e contra noastră” („Timpul”, IV, nr. 115, 27 mai 1879, p. 1).

În acest concept eminescian o putem așeza, cu grațitudine, pe regina noastră, Maria, Regina Reîntregirii. În istoria noastră o putem asemăna cu Maria, soția domnitorului-martir Constantin Brâncoveanu, care și-a dat viața sa și a celor patru feciori ai săi, a sfetnicului Ianache, în prezența ambasadorilor țărilor creștine europene (?!), la Sfânta Maria Mare a anului 1714 pentru păstrarea credinței creștine și a țării sale mult râvnită și pe atunci și dintotdeauna.

Chiar în familia regală, Regina Elisabeta (Carmen Sylva, ca pseudonim literar), soția Regelui Carol I, și-a dedicat întreaga activitate de prima Doamnă intereselor națiunii române, ajutând în Războiul de Neatârnare (fiind numită „mama răniților”), sprijinind moral și chiar material aproape întreaga elită românească (invitându-l pe Eminescu la Palat, ducându-i ceașca cu ceai făcută de ea însăși a comentat: „*eram ca o vestală care duceam ofrandă regelui poeziei românești*”), având relații externe cu mari personalități (a purtat corespondență cu marele Lev Tolstoi). La Palat se îmbrăca în ie românească spre a dezvolta industria casnică; dar, mai presus de toate, a scris despre români și România cu sinceritate și obiectivitate, stil de viață care a impresionat-o pe urmașa ei la tronul României, Regina Maria: „*Femeie de o puternică pasiune în tot ce iubea sau ura, având atâta entuziasm cât acei care încep abia viața, mare muncitoare, gânditoare mare, regina Elisabeta avea adesea nevinovăția copilului. Impresionabilă și idealistă înfocată, ea nu vedea totdeauna lucrurile sau oamenii potrivit cu adevăratul lor preț, și, de aceea adeseori cădea prada celor care știau cum să speculeze prea marea bunătate a inimii sale. Trăia pentru alții. Mâna-i era totdeauna gata să dea, urechea să asculte, ochiul să verse lacrimi pentru durerea altuia. Era într-înșea ceva din furtunile naturii; avântul ei era tot atât de vijelios ca și disperarea ei*” (Vezi N. Iorga, *Regina Maria. Cu prilejul încoronării*, Iași, TipoMoldova, 2017, p. 40).

Numită pe drept cuvânt „*Regina Marii Uniri*”, „*Regina Unică a României Unite*”, alcătuitoarea volumului *Maria – Regina Marii Uniri* (Liga Culturală pentru Unitatea Românilor de Pretutindeni și Fundația Cultural-Științifică a Aromână „Andrei Șaguna”, 2013), IPS Teodosie, A. Papari, Liviu Pandele, Victor Crăciun, M. Zidaru, Tr. Brătianu, Cristiana Crăciun, Mircea Chelaru au omagiat-o la împlinirea a „*75 de ani de la trecerea în lumea arhanghelilor neamului a A.S. Regale Maria de România*”. Aici, în acest volum, citim *Rugăciunea unei Regine*, un emoționant text sacru care dă măsura personalității sale: „*Îmi înalț inima spre Tine, oh! Doamne! Ascultă, te rog, ascultă smerita mea rugă. M-ai înălțat, m-ai așezat în locul de slavă și ai pus în mâinile mele o putere ce nu e hărăzită multora. Mi-ai însemnat un drum care trebuie să fie al meu și pe care trebuie să pășesc fără a șovăi. Din pricină că sunt nevoiți să-și înalțe fruntea ca să mă vadă, mulți cred că nu calc decât prin locuri pline de soare; dar Tu, oh, Doamne!, cunoști pietrele ce-mi rănesc picioarele și mulțimea spinilor ascunși sub trandafirii ce mi-au fost dăruși.*”

Ai făcut să strălucească chipul meu în fața smeriților acestei lumi. Ai așezat purpura pe umerii mei și coroana pe capul meu și mi-ai poruncit să le port ca și când n-ar fi o povară, Și ai grăit:

Ai fost aleasă între mulți; fii vrednică de cinstea ce ți s-a făcut, fie mâna ta blândă, cuvintele tale pline de mângâiere și fă din inima ta un loc de odihnă pentru cei oboșiți și fără tihnă. Scoală-te în zori de zi, iar noaptea nu dormi prea greu ca nu cumva să rămână neauzit vreun strigăt înălțat către tine. Căci ești mama unui popor și ai fost aleasă să-l călăuzești în viață și să porți povara durerilor și bucuriilor lui.

De aceea strig către Tine, oh, Dumnezeuul meu! Dă-mi putere să înfrunt orice soartă, să înving orice temere, să străbat prin orice furtună.

Dă-mi o nesfârșită răbdare, oh, Doamne, și voința de a birui orice ispită nevrednică; fă-mă fără teamă, bună și dreaptă, oh, Doamne, așa încât să rămân neclintită în mijlocul oricărei nenorociri. Dă-mi o inimă vitează ca să suport toate durerile pe care le văd și le aud; o inimă vitează ca să nu pierd curajul la sfârșitul unei zile de zbucium; o inimă destul de mare ca să îi poată iubi și pe cei pe care nimeni nu-i iubește, destul de dreaptă ca niciodată să nu osândească în grabă și destul de milostivă ca să poată ierta «de 70 de ori 7»”.

Să pătrundem cu emoție și evlavie în biografia acestei regine, care și-a uimit contemporanii, români, europeni sau americani, iubită de întregul popor român, dar urâtă și umilită de propriul său fiu, devenit rege.

S-a născut la 30 octombrie 1875 în Comitatul de Kent din Marea Britanie, ca fiică a Ducesei Maria (fiica țarului Alexandru al II-lea și a prințesei germane Maria de Hesse) și a Ducelui Alfred de Edinburg, fiu al Reginei Victoria a Marii Britanii. După o copilărie fericită în familie, îl întâlnește, aproape întâmplător, pe viitorul său soț, Ferdinand la unchiul său, Frederich de Hohenzollern. De fapt, Regele Carol I-a trimis special în Germania spre a întrerupe povestea de dragoste dintre prințul moștenitor Ferdinand și Elena Văcărescu (din familia poezilor boieri, viitoare mare scriitoare și diplomată). Cei doi îndrăgostiți, Maria (17 ani) și Ferdinand (27 ani), se logodesc la Potsdam, iar căsătoria are loc la Palatul Cotroceni, la 29 decembrie/10 ianuarie 1893, întâi cununia civilă, apoi cea catolică, iar petrecerea are loc la castelul Sigmaringen, la sfârșitul luni ianuarie 1893. Tinerii întorși în țară prin Ardeal participă la slujba religioasă de la Mitropolia noastră ortodoxă, iar la Biserica Sfântul Spiridon se oficiază căsătoria ortodoxă: „*Mulțime, urale, zgomot, bună primire, veselie... dar cu toate că eu eram punctul central în jurul căruia se desfășura atâta alai, nu eram decât o biată mică străină într-o țară străină*”.

„*Biata mică străină*” avea să devină, prin meritele proprii, una dintre cele mai iubite personalități feminine din istoria românilor, iar țara străină i-a devenit propria-i țară, pe care a slujit-o cu devotament și credință.

Prin această sfântă căsătorie, englezoaica devine româncea Maria, iar România a devenit pur și simplu *Țara mea*. O mărturisește cu sinceră empatie: „*Iubirea mea pentru această țară, pe care am făcut-o a mea prin lacrimi și suspine, a ajuns pentru mine ca o religie. Mă simt legată de ea prin lanțuri de oțel, legată prin inimă, prin creier și prin sânge. Simt că fiecare din cei șase copii ce i-am e unul din inelele aceluia lanț pe care numai moartea și dezastrul îl pot sfărâma*”.

Tânăra regină, cu „*ochi albaștri argintii*” se instalează cu soțul ei, Regele Ferdinand, la Cotroceni, dar frecventează și Castelul Peleş din Sinaia, unde i se nasc primii doi din cei șase copii ai cuplului: Carol (viitorul Carol al II-lea, în 1893), și Elisabeta (viitoarea regină a Greciei, în 1894). La Gotha (Germania) Maria dă naștere Marioarei (viitoarea regină a Jugoslaviei, în 1900), la Peleş îl naște pe Nicolae (1903), la Cotroceni pe Ileana (în 1909, măritată întâi cu principele Anton de Habsburg, apoi cu boierul mehedintean Ștefan Isărescu, după despărțire s-a călugărit sub numele de Maica Alexandra). Al șaselea copil și ultimul, Mircea, moare la numai patru ani de febră tifoidă.

Între 1899-1902, Regele Carol I și Regina Elisabeta construiesc pentru viitoarea familie regală castelul Peleşor (lângă Peleş), principesa Maria punându-și amprenta asupra arhitecturii și mobilierului din interior.

La 27 septembrie/10 octombrie 1914 moare Regele Carol I, pe tron urmându-i nepotul său de frate, Ferdinand, la 28 septembrie/11 octombrie 1914. Doi ani mai târziu, moare și Regina Elisabeta, la 1 februarie 1916. Noul cuplu regal avea să împlinească o misiune istorică, a Reîntregirii Neamului, intrând în Primul Război Mondial de partea cui o cereau interesele naționale ale României (Regele Carol I refuzase acest deziderat).

Primirea vestei, prin telefon de la prințul Știrbei, că este regină, a suportat „*una dintre emoțiile cele mai zguduitoare și covârșitoare din viața mea*”, conștientă de „*nemărginita răspundere ce m-aș aștepta, mai ales din pricina vremurilor în care trăiam și a faptului că situația Europei îndeobște și mai ales a României era în grea cumpănă. Eram în pragul unei noi ere politice și orice mișcare, orice hotărâre aveau să fie de o însemnătate covârșitoare. Clipa era solemnă, dar nu simțeam nicio teamă, deși mi se părea că mi se deschisese asupra vieții o ușă tainică*”. Își alege ca Doamne de onoare pe Maruca Cantacuzino, Cella Delavrancea, Dissescu, Haret, Antonescu, Mimi Racolă, Catargi, Julie Ghica.

Femeie-bărbat, tânăra regină făgăduiește defunctului rege Carol că „*îți vom duce vitejește opera mai departe*”, că „*voi încerca să fiu cum ai fost tu, credincioasă până la moarte, să-ți iubesc țara cum ai iubit-o tu, atâția ani îndelungați; cu Voia Domnului îți vom duce înainte opera fără a ne teme*”. Și l-a convins pe soțul său, șovăielnicul Nando, să intre în război de partea Antantei, devenind în acele vremuri de restriște, 1916-1918, „*cei mai temeinici prieteni din lume și că suntem legați de țara noastră așa cum nu e dat multor suverani să fie. Suntem una cu poporul nostru și, cu toată dezbinarea trecătoare, poporul nostru e una cu noi*”. Aici, Regina este prea optimistă „*cu toată dezbinarea trecătoare*”. Dezbinarea dintre români nu a fost/nu este trecătoare din păcate, ea face parte din ADN-ul nostru și este cultivat și de unii lideri politici de azi, total opuși patriotismului Reginei Maria.

„*Era la începutul marelui război mondial și fusese vorba de abdicarea bătrânului rege din pricina unei dezbinări temeinice între părerea lui și a poporului său; se șoptesc că noi, generația tânără, care aveam în fața noastră viața întregă, trebuia să-l urmăm în exil dacă se hotăra să plece. Întreaga mea ființă se răzvrătea vitejește împotriva unei asemenea idei, tot imboldul de luptător ce e în mine se pregătea să spulbere un asemenea plan*”.

Splendidă mentalitate și maxima responsabilitate față de poporul său! Regele Carol I, cu merite incontestabile de altfel, dorea înființarea unei mitropolii catolice la București, nejustificată prin numărul prea mic de catolici în Capitală. Numai demersurile jurnalistice ale lui Eminescu l-au determinat pe rege să nu pună în practică un asemenea proiect (vezi Tudor Nedelcea, *Eminescu*, Editura Academiei Române, 2020, p. 83 și următoarele).

Marea Regină Maria este hotărâtă, în consens cu țara și poporul pe care-i păstorește, chiar indignată de ideea abandonării noii sale țări, adică „Țara mea”: „*Ce fel? Să fiu nevoită să părăsesc această țară, care în sfârșit ajunsese a mea și în inima căreia mă furișasem atât de încet, însă atât de temeinic?*

Ce fel? Să părăsesc acest popor care începea să aibă încredere în mine și să mă privească drept zorii nădejdilor lui? Să-mi părăsesc menirea, viitorul și sfântul drept de a fi înmormântată în pământ românesc?

Oh, niciodată! Așa ceva nu trebuie să se întâmple.

Și privind la călărețul mic și îndrăzneț pe căluțul lui alb ca zăpada, îmi dădui seama că-l născusem cu gândul că făcea parte din țara lui și țara lui dintr-însul. Bucuria de a trăi, ce-i alerga prin vine și îl făcea să-și dea capul pe spate râzând cerului deasupra lui, era strâns împletită cu câmpiile, cu munții, cu pădurile, cu ogoarele, cu râurile acestei țări care era a lui. Fiece picătură de sânge din vinele lui era legată de acest pământ peste care trecea în galop.

Nu s-ar putea simți acasă în nicio altă țară din lume, aceasta era moștenirea lui, dreptul lui...

Și în acea clipă știam cu o siguranță tare ca piatra că, chiar dacă s-ar hotărî alții să plece, eu cu copiii mei aș rămâne lipită de acest pământ, căci a ne smulge de lângă el însemna să ne smulgă inima din trup” (Maria – Regina Marii Uniri, pp. 130-131).

Hotărârea României în 1916 de a intra în război (acolo a fost războiul „nostru”, nu cel din Irak, Afganistan sau Ucraina) a însemnat privațiuni, lacrimi, răniți și morți, dar și împlinirea unui ideal. Regina s-a dovedit a fi din nou la înălțime, impresionând prin devotament, energie, curaj, sfidarea morții: „*eu nu am timp să fiu bolnavă și atâta timp cât România are nevoie de mine*”, scrie principesa Ileana, fiica ei. Când se întorcea acasă la Iași, partea de jos a rochiei Reginei era plină de păduchi, dar Regina n-a luat niciun medicament și Dumnezeu a păzit-o.

Dar Primul Război Mondial aduce și bucurie în sufletul românilor de pretutindeni și al Reginei implicit. „*Basarabia s-a declarat alipită de România; aceasta ne pricinuieste o mare bucurie*”, dar și o temere în contextul european politic al anilor 1918-1920 și al semnării Păcii de la Bufta: „*nu pot decât să privesc viitorul cu teamă și să mă întreb ce necazuri noi vor izvorî din aceasta*”. Și vor izvorî multe necazuri, pe care tot Regina avea să le rezolve. Totuși, „*alipirea Basarabiei*, notează ea, la 30 martie/12 aprilie 1918, *e netăgăduit un mare eveniment pentru țara noastră. E primul pas «Unirea» visată de România*”. Întorcerea familiei regale la București, după exilul forțat la Iași, este descris cu minuțiozitate: „*am fost aproape strivită de mulțimea scoasă din fire de fericire, inima mi-e plină până la revărsare*”, „*mulțime nerăbdătoare, sute de soldați, urale furtunoase, muzici, cântări și fluturatul multor steaguri, o înveselire obștească*”, „*o simfonie amețitoare de roșu, galben și albastru*”.

Într-o scrisoare către mama sa, din 19 septembrie/2 octombrie 1916, Regina Maria vorbește nu de probleme familiale cum ar fi firesc, ci tot despre „Țara mea”: *„Fiecare țară are idealul ei, iar țara noastră a nutrit un vis de secole, visul că într-o bună zi toți românii vor fi uniți sub o singură coroană – nu există nici cel mai mărunț și mai ignorant țăran, în cel mai uitat colț al țării, care să nu fi avut acest vis. Pentru ei, acest război este unul sfânt și își vor da de bunăvoie ultima picătură de sânge pentru a-l realiza!”*.

Sfârșitul Primului Război Mondial nu însemna și împlinirea idealului românilor. Imperiile se destramă, urmează formarea statelor naționale. Dar cum? Își intră într-un rol decisiv Regina Marii Uniri. *„Am fost trimisă în afara granițelor ca să vorbesc pentru țara mea, de a pune problemele sale în fața acelor care astăzi remodelau harta Europei și eram bine avertizată că România se afla într-o situație delicată”,* conștientă de faptul că *„misiunea mea era aproape misiunea unui bărbat, [dar] felul meu de a pleda a fost acela al unei femei”*. Are o misie grea, dar se simte flatată că *„toți s-au gândit că pot ajuta”,* dar cel mai mult Regina simte că poate ajuta Țara, prin recunoașterea internațională a Unirii de la 1 Decembrie 1918. Se întâlnește cu decidenți politici mondiali: Clemenceau, primul ministru francez, președintele Franței, Poincaré, președintele SUA, Wilson, regele Marii Britanii, George al V-lea etc. *„Am prezentat nevoile și aspirațiile poporului meu. Am pledat, am explicat, am rupt nesfârșite lănci în apărarea lui. Am dat țării mele o imagine energetică, vie și mulți au înțeles și mi-au susținut eforturile, înțelegând entuziasmul care mi-a dat putere”*. Regina Maria a pus pe harta Europei un nou stat: România. Vine în Parlament, alături de Ferdinand, după acest istoric turneu diplomatic victorios, dar este nevoită să recunoască un adevăr care ne macină de secole: *„Toți românii noștri nu erau uniți așa cum ar fi trebuit să fie, lumea după război nu se arătase la înălțimea eroismului desfășurat în timpul giganticului efort de a câștiga. Am câștiga, dar lumea a rămas mică, sordidă, lacomă și egoistă. Se mimează unul pe altul, sunt invidioși și egoiști, lacomi și meschini în scopurile lor. Puțini, prea puțini se ridică deasupra mocirlei cu idealuri curate și dorințe spre bine”*.

Trist adevăr! Aceleași lucruri le-a exprimat și Eminescu, când a vorbit de voievodul martir Grigore Ghica III.

Și vine anul încoronării, 1922, cu inevitabilele găselnițe românești și nu numai: Regelui nu i se permite de Vatican să intre într-o biserică ortodoxă, el fiind catolic. Tot Regina rezolvă: încoronarea se face în fața bisericii. Partidele Național Liberal și Național Țărănesc – deci *naționale* – nu participă, fiind în opoziție, iar serbarea de la Alba Iulia era considerată de acestea doar o *„manifestare de partid”*.

La 15 octombrie 1922, Ferdinand este încoronat la Alba Iulia ca rege al tuturor românilor, alături de Regină, care s-a implicat și în politică, cu rezultate benefice, rol pe care și-l autodefinește: *„Adevărul este că eu fac munca unui bărbat și a unei femei totodată și oamenii mă tratează ca și cum aș avea o autoritate pe care, de fapt, nu o am. Vin la mine miniștrii, politicieni, generali, mari industriași și oameni de finanțe, oameni de toate naționalitățile și de toate categoriile. Eu sunt un fel de organ executiv, ceea ce Nando nu este, acesta e adevărul: dar ceea ce face activitatea atât de imposibil de obositoare este toată acea muncă pregătitoare – cuvântul final trebuie să fie rostit de*

rege. El nu știe cât am eu de lucru, deci poate sta liniștit, neștiind. Aparține acelei categorii de ființe care nu fac niciodată singure lucrurile, deși deseori se gândesc la ele și vor sau speră să le facă”.

De menționat că înainte de a intra în Primul Război Mondial, România avea 137.000 km pătrați și 7.700.000 locuitori, iar după 1 Decembrie 1918, România Mare, însuma 295.000 km pătrați pe care locuiau 17.000.000 suflete.

După un turneu de asemenea triumfal în SUA în 1926, Regina Maria, care a trăit în România 45 de ani, este nevoită să se întoarcă în țară, datorită înrăutățirii sănătății soțului ei, Regele Ferdinand, care-și dă obștescul sfârșit la 20 iulie 1927, la Pelișor.

Pentru această Regină-Om încep necazurile, cauzate de fiul său cel mare, Carol, care a încălcat conștient legile țării și statutul Coroanei Regale, dezertând de pe frontul din Moldova („*Mai degrabă să mori de un glonț dușman și să zaci în bunul pământ românesc decât să dezertezi într-un asemenea moment, disprețuit de întreaga țară, ceea ce va apăsa greu pentru tot restul vieții tale*”), căsătorindu-se ilegal cu Zizi Lambrino. Se autoexilează în 1925, renunță la domnie în favoarea fiului său legitim, Mihai, dar, apoi se răzgândește. La 6 mai 1928 încearcă o lovitură de stat, închiriind două avioane din Marea Britanie. Autoritățile britanice îl opresc, îl declară „*persona non grata*”. În iunie 1930 se întoarce în țară și se instalează prin forță ca rege, înlăturându-și de pe tron pe propriul său fiu. Asupra mamei sale, Regina Maria, își varsă toată ura, pentru că nu i-a tolerat aventurile amoroase și destrămarea familiei. Dacă la 2 august 1927, Reginei Maria i se fixează un venit de 20 milioane lei (Mihai avea 22 milioane, prințul Nicolae, 7 milioane, Sitta, mama lui Mihai, 7 milioane), Carol al II-lea îi diminuează veniturile, o izolează și o umilește peste putință. N-o consultă ca Regină mamă, îi urmărește toate mișcărilor, o spionează, îi expropriează în folos propriu venitul moșiei Sinaia, conform codicilului lui Ferdinand, îi reduce cu 25% lista civilă, îi pune sub control toate convorbirile interne și externe, de la Cotroceni, Pelișor, Balcic și Bran, o izolează la Balcic, interzice organizației femeilor românce s-o sărbătorească la împlinirea vârstei de 60 de ani, o îndepărtează pe sora sa, Ileana (pe care o considera „vitregă”); la inaugurarea Arcului de Triumf din București, în decembrie 1936, regele îi laudă pe toți, numai pe regină nu, deși era de față. Izolată și umilită, Regina i se destăinuie vărului său, regele britanic George: „*Nu ți-am scris niciodată în ultima vreme că viața este foarte grea și foarte tristă. [...] Am luptat doi ani înghițind toate răutățile, toate căderile, dar totul în zadar [...] toate drepturile de mamă mi-au fost refuzate, chiar și dreptul de a fi iubită [...]. În ultimul timp am trăit într-o lume pe care nu o înțeleg [...]. Am fost totdeauna un bun luptător. Dar să lupți împotriva poporului tău copil?”.*

Dureros strigăt de mamă. Se confirmă un proverb românesc: „*Nicio faptă bună nu rămâne nepedepsită*”. Și Regina Maria a fost pedepsită cu vârf și îndesat. Și nu de oricine, ci de propriul său fiu. Mai aud/citesc/ascult pe unii așa ziși monarhiști vorbind la superlativ despre Carol al II-lea, considerându-l „*voievod al culturii*”, cum l-a numit, din simplă slugărnicie, un ziarist din perioada interbelică; dar Elena Ceaușescu n-a fost numită „*savant de renume mondial*” nu numai în țară, ci chiar de universitățile străine care i-au acordat, prin mijlocirea lui Pacepa, titlul de „*doctor honoris causa*”. Și a fost savantă?!

Dacă spui despre Carol al II-lea că a fost dictator (a desființat, în 1938, toate partidele politice din România, creându-și propriul partid „Totul pentru Țară”), că a adus România la cele mai strâmte hotare etc., ești catalogat imediat ca antimonarhist. Ai voie să-i critici pe Mihai Viteazul, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Brâncoveanu, Cuza Vodă etc., nu și pe unii regi, sau unele fapte ale acestora, căci aceștia sunt trimișii lui Dumnezeu pe pământ și sunt infailibili. Adevărații istorici și oameni de cultură știu să țină dreapta cumpănă.

Revenim la eroina noastră, Regina Maria. Este firesc ca după atâtea necazuri, sănătatea să i se subrezească. În martie 1937 este diagnosticată cu hemoragie internă. Dr. Eppinger din Austria vrea s-o examineze la clinica sa din Viena, dar Carol al II-lea nu aprobă această deplasare. Este investigată la Dresda și trimisă înapoi la Sinaia că n-au ce să-i facă, călătorește cu trenul, Carol al II-lea neaprobându-i călătoria cu avionul, fiind prea costisitoare. O nouă hemoragie o obligă să oprească 12 ore la Cernăuți. Ajunge în sfârșit la Sinaia și-și comandă o „*rochie largă gri-perl*”. Moare la Pelișor, la 18 iulie 1938, orele 17.30, corpul neînsuflețit fiind depus în holul castelului Pelișor, îmbrăcat în stofă violet, culoare dorită de Regină în locul negrului. Catafalcul era învelit în roșu, sicriul cu tricolorul național și armele regale, cum ne încredințează Ion Bulai. Pe 21 iulie 1938, corpul reginei e adus la Palatul Cotroceni pentru trei zile, după care este depus la Palatul Regal. Pe 24 iulie 1938, trupul reginei, transportat într-un vagon deschis, ajunge la Curtea de Argeș, fiind înhumată alături de soțul ei, Regele Ferdinand, și de prima familiei regală românească: Carol I și Elisabeta. O țară întregă a plâns-o ca pe o adevărată regină. Și-a exprimat dorința (conform unui bilet găsit în poșeta sa) la întoarcere de la Dresda ca inima să-i fie îngropată la Balcic. I s-a îndeplinit dorința: învelită în vată formolizată, inima Reginei a fost așezată într-o casetă de argint și depusă la Biserica Stella Maris din Balcic; după cedarea Cadrilaterului, inima a fost luată de fiica ei, Ileana, și ascunsă într-o stâncă de la Palatul Bran, iar din 1970, inima Reginei a fost depusă la Muzeul Național de Istorie din București ca un odor sfânt, făcând parte din patrimoniul național cultural.

Ultimele cuvinte/gânduri testamentare ale acestei mărețe Regine au fost adresate celor dragi, pe care i-a iubit și slujit cu sfințenie:

„Țării mele și Poporului meu,

Când veți citi aceste slove, Poporul meu, eu voi fi trecut pragul Tăcerii veșnice, care rămâne pentru noi o mare taină. Și, totuși, din marea dragoste ce ți-am purtat-o, aș dori ca vocea mea să te mai ajungă încă o dată, chiar de dincolo de liniștea mormântului.

Maria”

Un testament pe măsura sufletului său atins de Divinitate. În numele ei și a faptelor sale, toți românii să mediteze, poate vor fi mai buni, mai înțelegători, mai toleranți, mai uniți, mai buni creștini, mai... Până atunci, să-i ridicăm Reginei monumente artistice, să-i dedicăm creații, să-i atribuim numele unor străzi, cartiere, instituții s-o respectăm cu evlavie etc.

Stă în puterea noastră. Măcar atât!

*
*   *
*

Maria de Saxa-Coburg n-a fost numai Regina României, ci și o reputată scriitoare, recunoscută pe plan european, publicând povestiri, romane, povești în engleză și traduse în limba română, unele chiar de N. Iorga. În două volume de *Povești* reunește 12 basme fermecătoare închinare copiilor din România Mare: (*Poveste de Crăciun, Copila Soarelui, Comoara lui Baragladin, Cei trei porci, Trandafirul lui Conu Ilie, Insula Șerpilor, Cartea minunată a părintelui Simion, Sămânța înțelepciunii, Ciobanul și Domnița, Baba Alba, Orfana, De coada Cometei*).

Alte volume: *Crinul vieții* (1912), *Visătorul de vise* (1912), *Ilderim* (1915), *Patru anotimpuri* (1915), *Povestea unei inimi* (1915), *Povestea unui dor nestins* (1916), *Povestea neastâmpăratei Kildeen* (1917), *O poveste de la Sfântul Munte* (1917), *Regina cea rea* (1918), *Minola* (1918), *Țara mea* (1921), *Cartea de basme a reginei României* (1923), *Glasul de pe munte* (1923), *Înainte și după război* (1925), *Lulaloov* (1929), *Casele mele de vis* (1930), *Copila cu ochi albaștri* (1930), *Regine încoronate* (1930), *Stella Maris* (1933), *Povestea vieții mele* (trei volume, 1934) etc.

La 1 mai 1915 a fost aleasă membră de onoare a Academiei Române. Din familia regală, au mai fost membrii ai Academiei Române: *Regele Carol I* (membru de onoare al Societății Academiei Române la 15 septembrie 1867; președinte de onoare (27 mai 1879 – 27 septembrie 1914) și protector (15 septembrie 1867 – 27 septembrie 1914); *Regele Carol al II-lea* (membru de onoare la 17 mai 1921, președinte de onoare și protector al Academiei Române (8 iunie 1930 – 5 septembrie 1940); *Regina Elisabeta* (membră de onoare la 4 aprilie 1881); *Regele Ferdinand* (membru de onoare la 16 martie 1890; președinte de onoare și protector (29 septembrie 1914 – 20 iulie 1927); *Regele Mihai* (membru de onoare din 19 decembrie 2007 și protector (6 septembrie 1940 – 30 decembrie 1947); *Principele Nicolae* (membru de onoare din 28 mai 1929, repus în drepturi la 3 iulie 1990).

*

*   *

Destinul ne-a dăruit o poveste frumoasă: o prințesă din Anglia, rudă cu multe familii regale, a venit pe plaiurile Mioriței, s-a căsătorit cu un prinț german și a făurit o Românie Mare și ne-a „românizat”, ne-a schimbat Istoria.

În veci fie-i numele lăudat!

Regina Maria a României

Responsabilitatea juridică pentru conținutul materialelor publicate în acest volum revine în exclusivitate autorilor acestora, iar reproducerea lor, sub orice formă, este permisă numai cu indicarea autorilor, a volumului în care au fost publicate și a titularului acestuia – Asociația Națională Cultul Eroilor „Regina Maria”.

ISBN 978-606-14-1796-4

<https://biblioteca-digitala.ro>